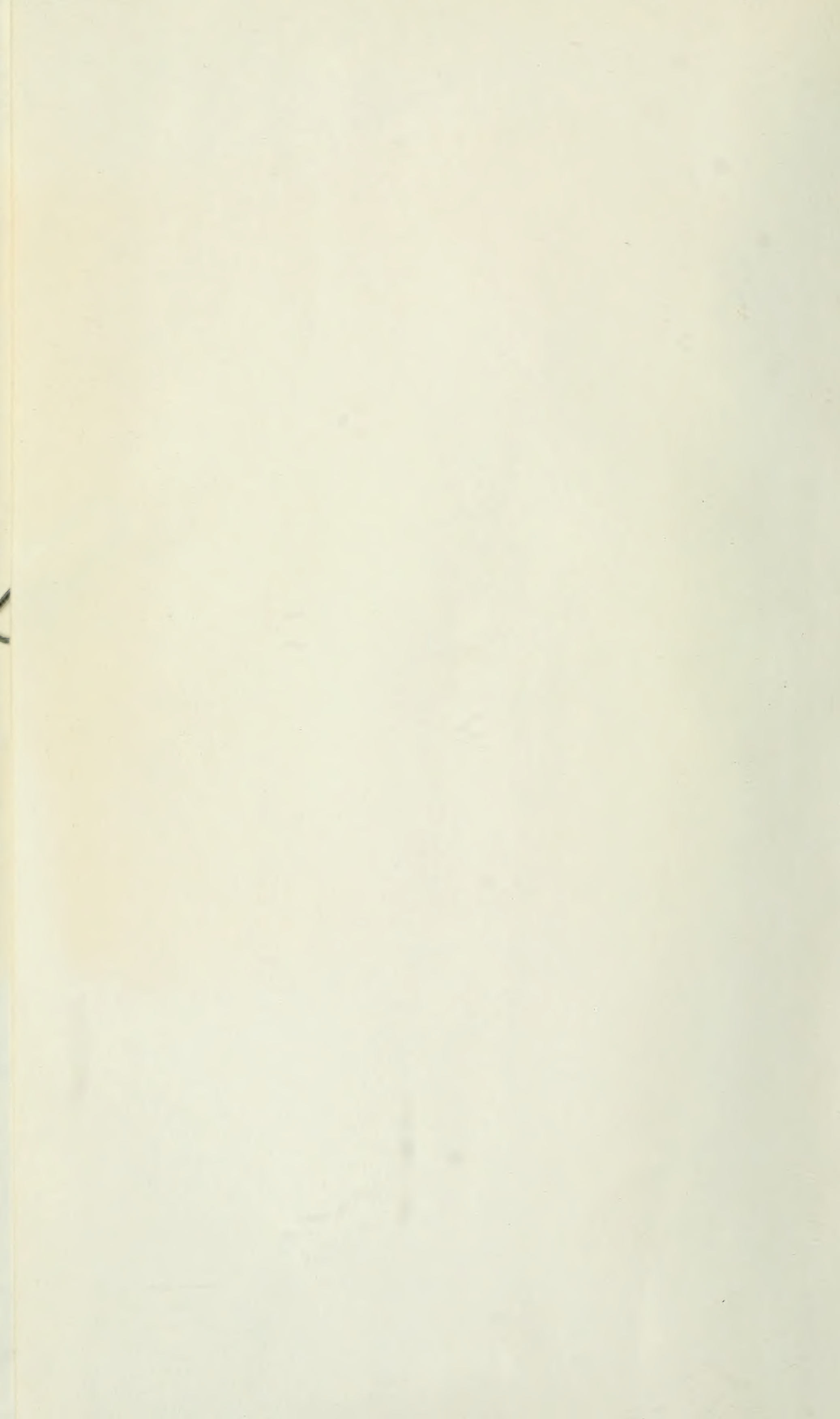

3 1761 07494245 9

E MALEIERS, LEIDEN, 1909

HET RECHTSLEVEN BIJ DE
MINANGKABAUSCHE MALEIËRS.

HET RECHTSLEVEN

BIJ DE

MINANGKABAUSCHE MALEIËRS

DOOR

MR. G. D. WILLINCK.

Oost-Indisch rechterlijk ambtenaar met verlof.

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ
voorheen
E. J. BRILL
LEIDEN — 1909.

AAN

DE NAGEDACHTENIS VAN

PROF. MR. JAN THEODOOR BUIJS,

DEN BEMINNELIJKEN MENSCH,

DEN ZOO VEREERDEN HOOGLEERAAR.

VOORWOORD.

In dit boek wordt voor het eerst een poging gewaagd om het onbeschreven recht van een der volksstammen van den Indischen Archipel zoo volledig mogelijk op zich zelf te beschrijven.

Tot nog toe werd de studie van het rechtsleven bij de Indonesische volkeren slechts als een bijloopster van die der algemeene ethnographie van Indië beschouwd. Dientengevolge geschiedde zij steeds min of meer *en passant* en in elk geval altijd oppervlakkig. Het begint thans tijd te worden, dat men zijn aandacht ook in 't bizonder aan de rechtsinstellingen van elk indisch volk afzonderlijk gaat wijden. Dat ik die der Minangkabauërs koos tot voorwerp van studie, was niet slechts een gevolg der omstandigheden, maar ook een van bizondere voorkeur. Het rechtswezen van dat volk toch is in mijn oogen het merkwaardigste van den ganschen Archipel, omdat het nog zoo in alle opzichten het kenmerk aan zich draagt van hooge oudheid. In des Minangkabauërs recht leeren wij dat van den vóór-historischen mensch kennen naar mijn overtuiging. Moge het mij gelukt zijn er een juist en scherp belijnd beeld van te hebben gegeven.

NIJMEGEN, 25 Juli 1908. WILLINCK.

INLEIDING.

Midden-Sumatra is vrijwel het eenige land ter wereld, waar, in die groep van het Maleische ras, welke men onder de algemeene benaming van *Minangkabauërs* samenvat, het oudste recht, dat de menschheid moet gekend hebben, als een eerbiedwaardig overblijfsel van voor-historische beschaving tot op onze dagen bijna in zijn vollen omvang en vrijwel ongeschonden bewaard is gebleven. Het is het recht, dat zich van zelf heeft opgebouwd uit de natuurlijkste aller verhoudingen, die onder menschen en zelfs in de dierenwereld bestaat, namelijk uit die van de moeder tot de uit haren schoot geboren kinderen. Niet de vrouw in het algemeen, in het geheel niet de man, want een haan kan geen eieren leggen, zooals de Minangkabausche spreekwijze luidt, *ajam djantan taq' bataloeè*, doch alleen de vrouw, die moeder werd, — het deed er aanvankelijk, gedurende eeuwen, zelfs niet toe of dit buiten huwelijk gebeurde, want deze vereeniging van man en vrouw is betrekkelijk een jonge tak aan den oerouden boom des rechts —, maakte er de spil van uit, om welke het gansche familie- en zelfs het staatswezen draaide, de kern, uit welke het gansche weefsel der oorspronkelijke gemeenschappelijke verhoudingen zich ontwikkelde. Te recht hebben dan ook de archaeologen deze oudste rechtsverhoudingen, in 't bizonder die, welke op het familiewezen betrekking hadden, aangeduid met de algemeene benaming *„matriarchaat"*; want inderdaad was de moeder, de *mater*, er het eenige centrum van. De vader was in den oer-tijd, en zulks gedurende vele achtereenvolgende eeuwen, slechts een onbekende, een vreemde voor zijn kinderen, kindskinderen en verdere nakomelingschap. Het was alsof deze alleen uit vrouwen kon ontstaan. De man deed in den nacht der tijden niets aan

den opbouw van het familiewezen, van het stam- en staatsorganisme. Men vindt overal op de wereld sporen van het matriarchaat; het moet bij alle volksstammen van alle werelddeelen bestaan hebben. Zoowel in het Europa en Azië van den oertijd, van de z.g.n. *steenen-tijdperken*, als in het tegenwoordige Afrika, Amerika en in Oceanië leefden en leven nog menige menschengroepen onder matriarchale rechtsverhoudingen. Voordat de Indo-Germanen de oer-oude vrede en rust, die in het Europa en in West-Azië van den voortijd heerschten, met hunne beweeglijkheid en strijd kwamen verstoren, was de moeder en niet de vader de grondsteen van familie- en staatswezen. Herodotus (I, 173 en IV, 104 en 114)[1] weet te vertellen dat het matriarchaat nog in zijn tijd bij de Pikten[2], Kantabriërs en Lyciërs bestond, dus bij die volken, welke wij heden onder de algemeene benaming van Kelten kennen; ook bij de Basken en de oude Etrusken[3] was het Mutterrecht bekend, zoomede in Azië bij de oorspronkelijke rassen, die in Cambodja leefden. De Indo-Germanen schijnen dat recht echter al lang ontwassen te zijn geweest, toen zij met hun horden langzamerhand Europa kwamen overstroomen. Dat scheen bij hen bereids lang in de knel te zijn gekomen, tengevolge van den strijd en de wrijving, die een noodzakelijk gevolg werden van hunne rusteloosheid. Voor beweeglijke menschengroepen deugt het Mutterrecht blijkbaar minder. Niettemin moeten de Indo-Germanen dit toch ook nog gekend hebben, toen zij rustig en kalm in hun stamland leefden, waar dit dan ook geweest moge zijn, in het hart van Azië volgens de oude leer, dan wel in het hooge Noorden of op een groot vastland tusschen het tegenwoordige Europa en Amerika volgens de nieuwere zienswijzen, want zoowel bij de Kelten als bij de Germanen,[4] die

[1] Zie ook Eus. praep. ev. 6, 10; Strabo 3, 4.

[2] De Pikten kozen soms bij den dood van een vorst een opvolger uit de vrouwelijke linie.

[3] Muller—Deecke, Etrusker I, 376. 499; Plosz, Das Weib, 1897, II, 414.

[4] Voor de kennis van het oud-Germaansche recht is nog altijd de beste bron: *Amira, Grundrisz des germanischen Rechts* in *Paul's Grundrisz der germ. Philologie* II, 2. 1900.

twee machtige twijgen van hun ras, bestonden nog in historische tijden onmiskenbare sporen van een oorspronkelijk matriarchaat.[1]) In Noord-Amerika moet het familiewezen der ten Oosten van de Rocky-mountains wonende Indianen nog tot op onze dagen op matriarchalen grondslag hebben gesteund; althans dat verluidt in 't bizonder van de Arowakes, de Warrans en de Makousis. In Afrika heeten de Berbers, de Damaras (Hereros), de Bechuanen en enkele negerstammen aan onze voormalige Goud- en Slavenkust, zoomede die aan de Midden-Zambesi, er nog heden matriarchale verhoudingen op na te houden.

Ook bij de Hovas op Madagascar zijn overblijfselen van deze nog aan te wijzen; zelfs bij de volken van Nieuw-Zeeland, in 't bizonder bij de Maoris, en bij die van enkele eilandengroepen in de Stille-Zuidzee, bij de bewoners der Karolinen- en Tongga-archipels moet dat het geval zijn. Bij een bergvolk in Assam, op de grenzen van Birma en Voor-Indië, aan de boorden van de Brahmapoetra, moet het matriarchaat nog even volledig en onvervalscht bestaan als bij onze Minangkabauërs. Die lieden heeten *Khasis;* hun Mutterrecht werd blijkbaar pas in de laatste jaren ontdekt door een ambtenaar van het Britsch-Indisch Gouvernement, met name Majoor P. R. T. Gurdon, die een boek over hen geschreven heeft.[2]).

---

[1]) Ook bij de Grieken was dit nog het geval; men raadplege omtrent het oud-Grieksche recht het prachtige werk van Prof. *L. Beauchet: Histoire du droit privé de la Republique Athénienne.* Voor de kennis van het oud-Keltische recht sla men op o.a. *Ancient laws and institutions of Wales; Curry, On the Manners and customs of the ancient Irish, a series of lectures edited by W. Sullivan* I—III; *d'Arbois de Jubainville, Cours de litterature celtique,* VII, VIII. *t. Etudes sur le droit celtique,* 1895; *Ferd. Walter, Das alte Wales. Ein beitrag zur Völker-Rechts-und Kirchengeschichte.*

[2]) Vide in 't bizonder pag. 62 e. v. van dit boek, *The Khasis.* De Koninklijke Bibliotheek bezit er een exemplaar van. Volgens de in dat werk in kleurendruk voorkomende typen van Khasische koelies, doet mij dit menschenras meer denken aan de Mongoolsche, Tibetaansche en Annamitische volken dan aan het Maleische ras. Zij hebben veel meer van Chineezen dan van Indonesiërs. Trouwens hun taal doet ook denken aan het Chineesch; die heeft in elk geval niets van het Maleisch of eenig ander Indonesisch idioom. Des te eigenaardiger dat

Overigens zijn heel Europa en Azië van onze dagen reeds meer dan een twintig-tal, ja misschien wel een dertig-tal eeuwen onder den druk van strijd en beweging aan het matriarchaat ontgroeid en is dit in die mate onder patriarchale verhoudingen begraven geworden, dat er vrijwel alle sporen van het Mutterrecht zijn verdwenen. Men weet daar al sinds duizende jaren niet beter of de man en vader was te allen tijde de grondsteen, de kern van familie- en staatswezen. Het zuiverste patriarchaat bestaat wijders reeds meer dan twee, drie zelfs vier duizend jaren en meer nog bij alle Mongoolsche en Semietische volken, — bij de Arabieren zouden nog kort vóór de komst van Mohammed sporen van matriarchale instellingen hebben bestaan, — zoowel als bij den Arischen stam van het menschelijk geslacht.

Niet alleen heeft de centrale positie, die de moeder in het matriarchaat inneemt, een bepaalden vorm gegeven aan het familiewezen der Minangkabauërs, maar ook hun vermogensrecht, zoomede wat wij zouden kunnen noemen hun staatsrecht, zijn matriarchaal in alle grondlijnen, in hun ganschen opbouw. Was immer de moeder, en nooit de vader, bij hen de kern, uit welke het gezin, de familie, de stam zich ontwikkelde, de man is als vader in de Minangkabausche staathuishouding ook nimmer drager van gezag geweest. Noch in den familiekring, noch in den stam, noch in den staat kon een man bij de Minangkabauërs, op grond enkel van zijn vaderschap, ooit eenige rechten doen gelden; slechts door tusschenkomst van den Islam is dit in latere dagen, maar ook alleen in een heel enkel opzicht, mogen gebeuren. Alle gezag berustte uitsluitend bij de matriarchale hoofden altijd, bij den oudsten mannelijken verwant van moeders-, of van moeders-moeders zijde, bij den oudsten broer of oudsten oom, broeder van de moeder of van hare moeder of van de moeder van deze. Alle overige familieleden bevinden zich dan, zooals de Minangkabauër het uitdrukt, in diens *schaduw*, *lindoeng*. Indië

---

hun matriarchaat zoo zeer gelijkt op het Minangkabausche. Nochtans verschilt het weer in menig opzicht van dit; het ging blijkbaar zijn eigen weg, wat de Minangkabausche instellingen van haar kant trouwens ook deden.

is een warm land en een koel plekje doet er, althans overdag, altijd opgeld. Hij is dan voor al de zijnen hun *pajoeng*, hun zonnescherm, en zij zijn dus met elkaar als één eenheid beschouwd, *sa-pajoeng*, parasol-genooten, of *sa-palindoengan*, deelhebbers aan éénzelfde schaduw. Het voorvoegsel *sa* drukt de gemeenschappelijkheid uit. Hij is voor hen niet alleen een *pajoeng*, maar ook een stut, een steun, een *sandar*; vandaar dat familieleden, die onder één familiehoofd leven, tezamen ook wel *sa-pĕrĕnjandaran*, stut-genooten, heeten. Als lieden, die van ouds gewoon zijn hun *linge-sale* allereerst *en famille* te wasschen (*tjoetji*) noemen zij zich ook wel *sa-pertjoetjian*, kuip-genooten zouden wij kunnen vertalen. Wij komen op deze qualificatie terug, zoodra wij de rechtspleging der menschen aan onze aandacht gaan onderwerpen. De benamingen *pajoeng* en *sa-pajoeng* voor de familie treft men o. a. in de VIII Kota en VII Loerah, een onder-afdeeling van Agam, bij voorkeur aan; ze komt evenwel ook elders voor. Daar heet de familie ook wel eens *besar*, het groote, waarschijnlijk in tegenoverstelling van de onderdeelen, de takken, de *djoerai*, uit welke zij kan bestaan, die dan de families in 't klein, de *pajoeng kètè* zijn. In 't Noorden niet alleen, maar overal elders wordt het begrip familie, als staats-rechterlijke eenheid, ook wel aangeduid met het woord *kampoeèng*. Dit beteekende oorspronkelijk vereeniging van bloedverwanten; later, vooral door ons toedoen, heeft het de territoriale beteekenis van gehucht, dorp, wijk gekregen. Maar de Minangkabauër, die nooit aan grenzen gebonden ressorten heeft gekend, heeft er die nimmer aan gehecht. *Sa-kampoeèng* wilde bij hem altijd zeggen de familie, en in uitgebreider beteekenis desnoods de stam. Vermits deze beide nooit uit lieden bestonden, die door mansstam aan elkaar verbonden waren, maar steeds uit hen, die onder het staatsgezag van hetzelfde hoofd levend, slechts middels vrouwen, middels moeders, aan elkaar verwant waren, zoo duidt de Minangkabauër zijn familie, als *privaat-rechterlijke* eenheid, aan met het woord *sa-boewah-paroeï*, [1]) woordelijk vertaald buik- of liever baarmoeder-

[1]) Bij de Khasis heet de matriarchale familie de „*shi ïng*" „*van een huis*", omdat zij, evenals met de Minangkabauërs het geval is, gewoonlijk onder één dak woont.

genooten; *paroeï* is de Minangkabausche uitspraak voor *proet*, *paroet*, en het voorvoegsel *sa-boewah* beteekent niet „*de vrucht van*", maar komt in de plaats van ons telwoord *één*. Ook hoort men wel zeggen *sa-ninia* als men in 't bizonder wil aangeven, dat men middels deze of gene *ninik*, grootmoeder, aan elkaar verwant is. Wijders noemen familieleden elkaar ook wel, maar dan meer met een humoristisch tintje gekleurd, — de menschen houden van humor en sarcasme —, *sa-kawaq-kawaq*, wij zouden kunnen zeggen het „koffie-kransje". De *kawaq* of *kopi-daoen*, het aftreksel van de gedroogde bladeren van den koffiestruik, is de geliefkoosde dagelijksche drank der Bovenlanders; familieleden plegen dien onder elkaar te gebruiken.

Intusschen stelle men zich de *sa-pajoeng* of *sa-boewah-paroeï* niet voor als dat, wat wij een familie plegen te noemen. Vooreerst bevat zij niet altijd slechts één tak, één nakomelingschap van maar één vrouw, maar kan zeer wel uit twee, drie of vier *djoerai*, desnoods uit meer bestaan; het hangt er maar van af of zij al dan niet zich in verloop van tijd oploste, splitste in een aantal afzonderlijke pajoengs. Maar bovendien omvat elke tak in den regel niet alleen slechts één gezin, één moeder met hare kinderen, maar een aantal van deze, en zulks niet alleen in één enkele, maar soms in een aantal generaties onder elkaar. Wij verstaan, als wij van een familie spreken, hieronder gewoonlijk alleen het gezin, d. i. vader, moeder en hun kinderen. Elke volgende generatie omvat bij ons weer een aantal verschillende families. Het gezin in zijne engste beteekenis, de moeder met hare kinderen — de vader maakt er nooit een deel van uit, die is en blijft een lid van het gezin zijner moeder —, heet bij de Minangkabauërs *sa-mandei* of *sa-mandèh*, moedergenooten, ook wel *sa-indoek; mandei* en *indoek* beteekenen beide *moeder*. Als deelen van het grootere gezin, van de *djoerai*, noemen de leden van één gezin zich ook wel *sa-dapoea*, kookplaats-genooten, of *sa-parioea*, rijstpot-genooten, omdat aan elke gehuwde vrouw, die kinderen heeft gekregen, tot plicht is gesteld om zelve voor het dagelijksch voedsel van dezen te zorgen; haar wordt dan ook in het gemeenschappelijke familiehuis (*roemah kamanakan*), van het oogenblik

dat zij gehuwd is, een vaste stookplaats of keuken *(dapoea)* ten gebruike afgestaan. Zulk een familiehuis in de Bovenlanden telt in den regel een groot aantal van die *dapoeas* naast elkander. De *djoerai*, de takken uit welke de *sa-pajoeng* of *sa-boewah-paroeï* kan bestaan, omvatten nu elk al de *sa-dapoeas*, die uit slechts één vrouw geboren zijn in verloop van tijd; zij staan elk onder het gezag van het nauwst aan haar verwante mannelijk lid der djoerai; dat is dan de *mamaq* [1]) van de djoerai, de familie-vader als 't ware van deze. Er zijn zooveel djoerais in één pajoeng als er nakomelingsschappen uit de oudste vrouwen, die zij telt, bestaan; en de *mamaq* van de djoerai, uit de alleroudste vrouw gesproten, is het gemeenschappelijke hoofd van de gansche *pajoeng*, hij is dan *panghoeloe* (van *hoeloe* = begin, het eerste) onder alle overige *mamaqs*, dus hun „voorste", hun „vorst". Hij is de vertegenwoordiger van de gansche *pajoeng* naar buiten, tegenover de *soekoe*, tegenover de *negri*, tegenover de staatseenheid. Hij is het eenige staatsorgaan in zijn familie; alle overige *mamaqs*, djoeraihoofden, die onder hem ressorteeren, zijn slechts gezinshoofden, louter *privaatrechterlijke* hoofden. De *panghoeloe* is dat alleen in zijn qualiteit van *mamaq* van zijn eigen *djoerai*; als *panghoeloe* is hij echter staatsrechterlijk hoofd in zijn *geheele* pajoeng, als *mamaq* heeft hij niets met de overige *djoerais*, uit welke deze bestaat, te maken. Men heeft deze twee qualiteiten van den panghoeloe eigenlijk nooit behoorlijk uit elkaar gehouden en dat heeft in menig geschrift over den Minangkabauschen adat vaak tot verwarring aanleiding gegeven. Wij zullen later zoowel den ambtskring van den *panghoeloe qua talis*, als de bevoegdheden van den *mamaq* nader in oogenschouw nemen. Hier is het er mij voorloopig maar om te doen een algemeenen blik te gunnen op de organisatie van de Minangkabausche familie.

De *sa-boewah-paroeï* of liever de *sa-pajoeng*, dan wel *sa-pĕrĕn-jandaran* of *sapertjoetjitan*, die in verloop van tijd door splitsing

---

1) Bij de Khasis heet de moeders-broeder „*kni*" en ook bij hen „*he is regarded more in the light of a father than of an uncle*".

uiteenvalt in twee of meer op zich zelf staande pajoengs, doordat één of meer djoerai's van haar in 't vervolg als afzonderlijke staatsrechterlijke eenheden in de negri, naast de oudste djoerai, die het oorspronkelijke familiehoofd blijft behouden, gaan voortleven, blijft niettemin als een *privaatrechterlijk* geheel, als één complex van bloedverwanten bestaan. Maar zij heet dan geen familie meer, doch is *stam*, *clan* geworden; de Minangkabauër spreekt dan van *soekoe*, [1]) alhoewel dit woord oorspronkelijk een gansch andere beteekenis gehad moet hebben dan van stamverwantschap, zooals wij in de volgende bladzijden weldra zullen ontwaren. Eigenlijk heeft het Minangkabausch nooit een eigen woord gehad om het begrip stamverwantschap uit te drukken, want het woord *soekoe* is mijnsinziens van vreemden oorsprong, en het woord *kampoeèng* heeft altijd beteekent de vereeniging van onder een *pajoeng* levende verwanten, al heeft men het ook wel eens in ruimeren zin gebezigd om stamverwantschap aan te duiden. De *soekoe*, in den hedendaagschen zin van 't woord, zooals die door de algemeene *vox-populi* wordt opgevat, is dus niets anders dan een vereeniging van *pajoengs*, van *sa-boewah-paroeï*, die te recht of ten onrechte er voor doorgaan stukken van één nakomelingschap te zijn, welke uit één vrouw, die indertijd leefde, heet te zijn voortgesproten, doch wier bestaan men doorgaans reeds lang uit het oog heeft verloren; soekoegenooten kunnen alzoo in den regel niet meer zeggen wie hun stammoeder was, hoe haar naam was, zoomede waar en wanneer zij leefde; men zou hun kunnen noemen „bloedverwanten bij overlevering." Beneden zal ons blijken dat men met dat begrip van stamverwantschap zeer dikwijls erg gesold heeft, en dat dit niet overal in de Minangkabausche landen op dezelfde hechte basis rust. Lieden, die een zelfden z.g.n. *stamnaam*, [2]) — elke soekoe heeft bij de

---

[1]) Bij de Khasis heet de stam *kur* of *jaid*; die heet voortgesproten te zijn uit één stammoeder, één *kiaw*. Stamverwanten, het Minangkabausche *sa-soekoe*, luidt in het Khasisch *shi-kur*, *shi-jaid*. In een naburig dialect heet de stam *jong*, ook wel *khong*.

[2]) Ook bij de Khasis draagt elke stam een naam, en die is dan soms aan de dierenwereld ontleend; men heeft er de *Shrieh-kur*, de apenstam, de *Tham-kur*, de krabbenstam. Dit moet met een soort *totemisme*, dierenvereering, uit den

Minangkabauërs een eigen naam —, heeten te dragen, behoeven volstrekt nog niet altijd werkelijk elkaar in den bloede te bestaan. Niet zelden is die heele stamnaam maar een aangenomen fictie; „*what is in a name*" geldt dan ook in niet geringe mate soms voor dien naam. Zoodra twee Minangkabauërs van denzelfden stam, van dezelfde *soekoe* heeten te zijn, zullen zij zich als verre bloedverwanten beschouwen; een huwelijk is dan ten strengste onder hen verboden, [1]) familiare omgang tusschen mannen en vrouwen wordt dan nauwgezet ontweken, en wat geeft in den regel alleen aanleiding om zich aldus te gedragen? Slechts het voeren van eenzelfden stamnaam, betrekkelijk zelden de positieve wetenschap dat men middels tusschenkomst van een bepaalde vrouw ook werkelijk aan elkaar verwant is. Zoo schept zulk een naam als 't ware een *praesumptio juris* niet alleen van bloedgemeenschap, maar ook een *de jure*, een rechtsvermoeden, waaraan zelfs niet getornd mag worden door den rechter. Wij hebben hier werkelijk te doen met een der zeer weinige, maar tevens zeer belangrijke rechtsficties, die het Minangkabausche recht in verloop van tijd er op na is gaan houden.

Wel is waar zouden nu ook bij de Minangkabauërs, evenals zulks in den loop der tijden bij de meeste vastelands-volken is gebeurd, de matriarchale gezins- en familiehoofden wel op den achtergrond kunnen zijn gedrongen door de vaders der uit de vrouwen van het gezin en der familie geboren kinderen, door de patriarchale stam- en familiehoofden, en had ook de Minangkabausche maatschappij zich wel ten slotte kunnen gaan krom-

---

voortijd, in verband staan, zooals ook de oude Egyptenaren en vele Indianenstammen in Amerika kenden. Bij de Minangkabauërs heeft men, voorzoover ik weet, dit verschijnsel nooit aangetroffen. Wel draagt bij hen de stam een enkelen keer den naam van een boom, b.v. *Bodi*, *Dalima* enz. Ook bij de Khasis is dit bekend.

[1]) Hetzelfde is het geval bij de Khasis. *A Khasi can commit no greater sin than to marry within the tribe*, zegt Gurdon (o. c. pag. 65) *some of the clans are prohibited more over from intermarriage with other clans, because of such clans being of common descent.* Hetzelfde verschijnsel doet zich ook bij de Minangkabauërs voor.

men onder een patriarchaal volkshoofd, een vorst, voorste of koning, maar dat een en ander in haar midden nooit gebeurd is, wijst er op, dat zij altijd onder geheel bizondere omstandigheden moet hebben geleefd dan al die andere volken, welke reeds zeer vroeg hun matriarchale instellingen plaats zagen maken voor patriarchale. Dit doet een onafwijsbaar vermoeden geboren worden, dat de Minangkabauërs nooit dien fellen rassen-strijd, dien chronischen *struggle for life* tusschen naburige stammen en horden, dien *bellum omnium contra omnes* hebben beleefd, welke op de vastelanden alle menschengroepen reeds in vóór-historische tijden gestadig door en over elkaar moet hebben geworpen; dat zij nimmer die volksverschuivingen en verhuizingen hebben gekend, die ongedurigheid en beweeglijkheid, aan welke de volken op de groote continenten reeds in den dageraad der menschheid ten prooi moeten zijn geweest, en uit welke steeds alle strijd op leven en dood met elkaar voortsproot. In den bodem, die door al dien strijd gestadig omwoeld en platgetreden werd, kon blijkkaar het teere natuur-plantje van het matriarchaat geen wortel meer vatten; daarin kon slechts de niet zelden nog op zeer kunstmatige wijze opgekweekte, grovere struik van het patriarchaat gedijen. De man kon pas in den strijd, in den oorlog als beschermer van zijn vrouw en kinderen op den voorgrond treden, en aan de bestendiging van den strijd de duurzaamheid van zijn rechten van echtgenoot en vader, in den zin weldra van eigenaar over vrouw en kinderen, ontleenen.

Dat hij bij voorkeur zijn vrouw en kinderen beschermde tegen een gemeenschappelijken vijand, daartoe gaf hem wel is waar in den beginne minder het recht dan wel zijn hart een vrijbrief. En het zal menigmaal gebeurd zijn in den oertijd, dat de vrouwen en kinderen beter beschermd werden door hare mannen en vaders dan door hare matriarchale hoofden, respectievelijk hare broeders en ooms van moeders of moeders- moeders zijde. Kon het nu anders na verloop van tijd dan dat ten slotte de man en vader, wanneer het er op aan kwam te beslissen, bij wien eigenlijk het gezag over vrouw en kinderen berustte, het matriarchale hoofd over dezen ging toevoegen: „*uw* rechten

„mogen steunen op geboorte, de *mijne* zetelen in mijn gespierde „armen, zonder welke niet alleen mijn gezin, maar ook het uwe, „onze gansche stam, verloren zou zijn geweest!” Zoo moeten ten slotte overal op de wereld, waar gedurig gevochten diende te worden om te kunnen blijven bestaan, de eerste patriarchale familie-, stam en staatshoofden hun mandaat hebben ontleend aan eigen kracht, aan eigen energie, in stede van aan een of ander geboorterecht. Wortelde hierin tot nog toe het matriarchale familie- en staatswezen, uit de mannelijke vuist wies weldra het patriarchaat op. De mannen, en niet de vrouwen, hadden voortaan voor instandhouding van den stam, van de familie in te staan, allicht dat zij zich ook weldra als heeren en meesters over hun vrouwen en kinderen gingen gedragen. Het vreedzame feit der geboorte had voorgoed afgedaan als de eenige opbouwende faktor bij de wording van een nieuwen stam, van een nieuw ras. Zoolang de in de buurt van elkaar rondzwervende menschengroepen nog geen reden hadden elkaar in den weg te loopen, elkaar op leven en dood te gaan bestrijden, zoolang kon men met de geboorte alleen volstaan als grondsteen voor het familie-, stam- en staatswezen; zoolang bleef dientengevolge ook uitsluitend het matriarchale gezins- en familiehoofd de baas in huis en in den stam. Maar nauwelijks ontstond er tusschen naburige menschengroepen meer wrijving, wijl men in beide talrijker dan voorheen was geworden, en ging men elkaar meer in den weg loopen, doordat men het een of ander, hetzij een stuk grond, hetzij een vrouw, dan wel een stuk vee of desnoods een enkelen vruchtboom in ’t woud, aan elkaar ging betwisten, of de oorlog was voor goed onder zulke naburen geboren en toen kwam het voortaan minder op de vruchtbaarheid der dames aan, voor de beslissing welke van de twee naburige stammen het zou winnen in den strijd om het bestaan, dan op de gespierde armen en de energie van het mannelijk element in beide. Toen was dan ook weldra de eerste *pater-familias* op dit ondermaansche geboren en zagen de *mamaqs* voor goed hun gezag verdwijnen; toen zou het niet lang meer duren of zelfs de gansche stam, het volle

staatsgezag moest te eeniger tijd den sterksten, den handigsten, den knapsten *pater familias* gaan toebehooren. Die werd de eerste *vorst*, voorste, de eerste koning hier op aarde. *Le premier roi etait un brave guerrier* en nooit een matriarchaal hoofd. Alnaarmate de *struggle for life* tusschen verschillende in elkaars buurt levende menschengroepen zich ging bestendigen, moest ook de leiding van den ganschen stam, van den ganschen staat gaan berusten bij één enkele, en was er geen plaats meer voor het veelhoofdig gezag van alle familiehoofden in den stam.

Toen werden tijd, activiteit, snelheid van beslissen levensvoorwaarden voor het verder bestaan van de gansche clan, en zou deze onder het nog bij de Minangkabauërs zoo geliefd *moepakat* bijvoorbeeld, het dagen, weken lang met elkander beraadslagen, praten en boomen over de vraag, hoe men had te handelen, onherroepelijk ten ondergang zijn gedoemd. Het veelhoofdig gezag der materiarchale familiehoofden, die tot nog toe de waarde van den tijd, van snel handelen niet gekend hadden, moest dus van zelf onder den steeds feller wordenden *bellum omnium contra omnes* plaats gaan maken voor het eenhoofdig gezag van één enkelen *pater familias* in den stam [1]). Die gelijkgerechtigheid van matriarchale hoofden in deze, hun *tagah samo tinggi*, zooals de Minangkabausche spreekwijze nog heden luidt, met het daaruit voortgesproten gedelibereer van die lieden,

---

1) Het is merkwaardig, dat bij de Khasis, in weerwil van hun matriarchaat, zich in elk hunner staatjes een soort koningschap, althans éénhoofdig gezag heeft kunnen ontwikkelen. Intusschen vermoed ik, dat dit bij hen niet oorspronkelijk is geweest, maar onder Hindoeschen invloed is ontstaan, te oordeelen naar den naam, die des vorsten voornaamste ambtenaren dragen. Die heeten n.l. *mantris*; dit is hetzelfde woord, dat men in vrijwel gelijke beteekenis vroeger onder de Hindoe-heerschappij op Java aantrof. Die mantris bij de Khasis zijn stamhoofden. Ook de naam van het college, dat den Khasischen koning, den *Siem*, kiest, wijst op Hindoeschen invloed; die is *durbar*. Men treft onder de Khasis ook vrouwelijke vorsten aan, die dan meer als Hooge-priesteressen fungeeren, terwijl zij de wereldlijke macht in hare staatjes aan hare zoons of zusterszoons overdragen; die zijn daar dan de *Siems*. Wie denkt hier niet aan de priesteressen der oude Germanen? Wij zullen bij de Korintjiërs ook een soort priesteressen aantreffen, in de vrouwen der Dipatis, onder wier hoede in 't bezonder de *piagems*, de vereerde *poesakas*, van bedoelden volksstam staan.

en de weer hieruit geboren ziekelijke sentimenteele uitwas van steeds mooie redevoeringen te willen houden, dat alles was nog bestaanbaar in een tijd, toen de familie, de stam niet bestookt werd door vijanden, die ze hoe langer hoe dichter op de hielen gingen zitten, maar zou in dagen van strijd eenvoudig den totalen ondergang van den stam binnen een minimum van tijd in de hand hebben gewerkt. Menschen, die te vechten krijgen, hebben geen tijd om veel aan beraadslagingen en redevoeringen te doen; bij hen komt alles aan op handelen, niet op praatjes maken.

Moet alzoo naar mijn oordeel overal op de wereld het matriarchaat aan het patriarchaat zijn voorafgegaan, omdat de levensstrijd der menschengroepen onder elkaar evenmin van den beginne heeft bestaan, als dat men dien gewaar wordt onder éénzelfde dierengroep — herten of apen b.v. ziet men er nooit op uit zijn om soortgenooten *en bloc* te vernietigen; onder de dieren valt slechts de eene soort soms ten offer aan de andere, bestaat het eene species zelfs vaak bijna alleen om het andere tot voedsel te dienen —, zoodra echter in verloop der eeuwen ook onder het genus *homo-sapiens* diferentieering ging ontstaan en daarin *onder*-soorten, om ze zoo eens te noemen, te voorschijn kwamen, die er wel degelijk op uit gingen zijn om elkaar te vernietigen, toen moest van zelf het matriarchaat onder den voet van het patriarchaat geraken in verloop van tijd. Bestond toch aanvankelijk de oer-menschheid slechts uit één bepaald *genus*, verschilde de *pitecanthropus*, die in Azië uit een lagere diersoort was ontstaan, hetzij door middel van *Darwinistische evolutie* of middels *de Vriesche mutatie*, niet in 't minst van zijn soortgenoot, die elders op de wereld voor den dag was gekomen uit den stam der apen, weldra zou dat genus van *homo primigenius* wel degelijk overal zich gaan vertakken in markant van elkaar onderscheiden onder-soorten. Mij dunkt, dit moet reeds in het oudste steentijdperk overal op de wereld gebeurd zijn. En al bleven alle menschen-soorten *en bloc* tegenover de dierenwereld tot het diersoort *homo sapiens* behooren, onder die *sapientes* zouden er intusschen komen, die aan apen gelijk bleven, terwijl

anderen weer zich weldra zouden gaan opwerken tot b.v. den Arischen stam. Intusschen zullen niet alle geleerden toegeven, dat heel de menschheid onder matriarchale instellingen moet geleefd hebben, voordat het patriarchaat zich ging ontwikkelen. Het zijn in 't bizonder *Sir Henry Sumner Maine*, *Letourneau*, *Starcke*, *Herbert Spencer* en *Westermarck* onder de anthropologen en *Prof. Leist* onder de juristen, die van een voorafgaand matriarchaat niets willen weten. Ik voor mij schaar mij evenwel liever aan de zijde van hen, die in het matriarchaat den oer-toestand zien, welke aan het patriarchaat voorafging; dat zijn voornamelijk *Bachofen*, *Mac Lennan*, *Morgan*, *Sir John Lubbock*, de latere *Lord Aveburij*, zoomede *Prof. Wilken*.

Dat zich nu het matriarchaat in een paar uithoekjes der wereld, in de Padangsche Bovenlanden en omgeving, zoomede in het dal van de Brahmapoetra, onder de *Khasis*, tot op den huidigen dag bijna in zijn oorspronkelijke gedaante en in nagenoeg zijn ganschen omvang heeft weten te handhaven, schrijf ik in het bizonder aan deze omstandigheid toe, dat noch de Minangkabausche, noch de Khasische gemeenschap ooit ernstig in het gedrang van een rassenstrijd op leven en dood is bekneld geraakt. Die beide menschengroepen moeten sedert vóór-historische tijden tot op onze dagen slechts vrede en rust in hun midden niet alleen gekend hebben, maar ook nooit op de hoofdwegen zijn geraakt, waar de wereldrassen elkaar telkens ontmoetten in den loop der eeuwen. De Minangkabauër was zeker, voordat wij met hem in aanraking kwamen, vrijwel volkomen van de overige wereld afgezonderd in zijn hoogland aan de voeten van de vulkanen Merapi en Singgalang, Talang en Sago. Als in een van alle kanten ontoegankelijke vesting heeft hij zich te midden van zijn bergen op zijn oud-tertiair Goudeiland, *Poeloe-Amèh*, te allen tijde even veilig kunnen voelen als een adelaarsfamilie in haar hoog, onbereikbaar rotsnest. Althans bleef hij er immer uit den drang van den volkerenstroom, die reeds in vóór-historische tijden op de continenten zijn oeroude potentieele energie in een kinetische ging omzetten. In het Minangkabausche hoogland moet altijd vrede en rust hebben geheerscht, ook al kibbelden

de menschen er als kinderen in eenzelfde huishouden telkens met elkaar om de nietigste dingen. Nochtans hebben die vechtpartijen nooit de afmetingen, het karakter aangenomen van een rassenstrijd op leven en dood, waarbij het ging om elkaar te vernietigen, te verdelgen. Ze bleven altijd iets kinderlijks, men mag gerust zeggen iets kinderachtigs over zich hebben, hun zoogenaamde steenenoorlogjes, hun *prang-batoe* van den *mäsa-adat*, uit den adattijd. Niet zelden reduceerden zich die kloppartijen in pure komedievertooningen, in duels tusschen eenige voorvechters (*doebalang*)[1], die elkaar naar hartelust wel de huid vol scholden, maar deze betrekkelijk weinig van ernstige bonte en blauwe plekken, laat staan van builen en wonden voorzagen. Het waren vechtpartijen, zooals in mijn jeugd de eene school van een vaderlandsche stad met de andere wel eens placht te houden. Slechts hoogst zelden ontaardde de *prang-batoe* in een *prang-bedil*, nadat men met geweren kennis had gemaakt. Roof, moord en brandstichting waren zoo nu en dan de grootste buitensporigheden, die er bij voorvielen, maar nooit ging het er om elkaar stamsgewijs te verdelgen, het levenslicht uit te blazen, nog minder om elkaar in knechtschap mee te voeren of om elkaar's grondgebied in de wacht te slepen. Want dat was ten strengste door den adat verboden; dat gedoogde het gemeenschappelijk oerrecht, onder welks heerschappij allen leefden, nimmer. Op het vasteland kon men het met een internationaal recht nooit zoover brengen, zelfs niet tot op onze dagen, met hunne vredesconferenties en sentimenteele aspiraties om een internationalen paradijstoestand in 't leven te roepen. De Minangkabauërs hebben waarschijnlijk sedert het oogenblik, waarop hun eerste menschenparen in den nacht der eeuwen zich uit eenige *pitecanthropus*-families hadden ontwikkeld hier en daar in de oerwouden van Centraal-Sumatra, nooit ergens anders geleefd dan in hun ontoegankelijk hoogland. Zij zijn, zoo stel ik mij voor, een van die hoogst zeldzame menschengroepen, die altijd zijn blijven wonen, waar eens in den dageraad van hun bestaan

---

[1]) Van *doeloe* = het eerste en *balang* = werpen, gooien met iets.

hun wieg stond. Want waren zij te eeniger tijd van elders gekomen, b.v. van het vasteland van Azië, of van het sedert onder de golven des Indischen Oceaans verdwenen hypothetische *Lemuria*, dan had de weg naar hun *Poeloe Amèh* zich noodwendig op een gegeven oogenblik moeten kruisen met dien van andere menschengroepen, en daarvan zou zeker een strijd op leven en dood het gevolg hebben moeten zijn, bij welken hun matriarchale instellingen het hadden moeten afleggen. Ik houd het er alzoo voor, dat de Minangkabauërs zuivere *autochthonen* zijn, terwijl ik alle andere Maleische rassen, die in verloop van tijd het overige Sumatra gingen bevolken, met name de Atjehers, Gajoes en Bataks in het Noorden, en de Palembangers, Lampongers, Redjangers, Pasemahers, Rawassers en Benkoeleezen in het Zuiden, daarentegen als immigranten beschouw, die er hun matriarchale instellingen reeds lang bij ingeboet hadden, toen zij zich op Sumatra kwamen vestigen. Prof. Wilken heeft wel eens het vermoeden geuit, dat ook de Bataks, nadat zij reeds op Sumatra waren beland, oorspronkelijk nog het matriarchaat zouden hebben gekend [1]), maar dat werd op alleszins afdoende wijze door den zendeling Meerwaldt weerlegd [2]). Als bij onder patriarchaal familierecht levende rassen, zooals met de Bataks en Zuid-Sumatraansche Maleiers het geval is, de man, die trouwt, voorloopig bij zijn vrouw of liever bij zijn schoonvader gaat inwonen, dan komt dit vrijwel op hetzelfde neer, als wat in den Bijbel omtrent de verhouding van Jacob tot Laban verhaald wordt; aan den eerste was Rachel wel toegezegd, maar hij kon haar niet contant betalen blijkbaar. Dan is de man voorloopig een soort van *pandeling* voor den bruidschat, dien hij aannam te kwijten. Hem wordt zijn vrouw op crediet geleverd, en hij blijft, zoolang hij zijn schuld niet aan zijn schoonvader vermag te voldoen, bij dezen wonen als een pand, dat middels arbeid eigen kost moet verdienen. Zijn vrouw en kinderen behooren

---

[1]) Vide zijn: „Verbreiding van het Matriarchaat op Sumatra", Bijdragen van het Koninklijk Instituut, 5e Volgreeks, III, pag. 190 e. v.

[2]) Vide diens opstel in genoemde Bijdragen, 5e Volgreeks, VII, pag. 197 e.v.

hem dan zoo lang niet in vollen eigendom toe, ook op dezen blijft de schoonvader dan nog een soort van conservatoir beslag houden. Maar dit is heel iets anders dan het komen inwonen van den Minangkabauschen man in het familiehuis zijner vrouw. Want die ging allerminst een koopcontract aan, waarbij zij het voorwerp was. Integendeel, het heeft er altijd meer van gehad dat hij door de familie van haar gekocht werd, maar niet om in eigendom van deze over te gaan, doch slechts in *pand*; de eigendom op hem bleef altijd bij zijn eigen *sa-boewah-paroeï*. Deze leent hem als 't ware aan die van zijn egâ, en zulks louter en alleen om haar op fatsoenlijke manier de geneugten der liefde te doen smaken; hoogstens blijft hij slechts hiervoor een soort pandeling, een *orang samando* [1]. Maar overigens is hij zoo vrij als een vogel in de lucht en hij is dan ook nooit te inkennig geweest om van die vrijheid ten volle gebruik te maken, als het hem te pas kwam. In een soort knechtschap begeeft zich de Minangkabauër nooit, als hij trouwt, omdat hij nimmer debiteur werd met betrekking tot zijn vrouw. Dit zag Prof. Wilken niet in.

Waren de Minangkabauërs van Malacca gekomen, zooals tot heden algemeen werd aangenomen, dan zou men ook daar wel overblijfselen van een oorspronkelijk matriarchaat hebben aangetroffen, en dat is niet gebeurd. Slechts in die landschappen van het schiereiland, en wel in Naning, Rembau, Djohol, Srimanti en Soengei-Oedjong, die door Minangkabauërs van uit hun Sumatraansch hoogland gekoloniseerd werden, treft men nog hunne matriarchale instellingen aan [2]; deze werden daar dus geïmporteerde waar.

Nu is het zeer wel mogelijk, dat naast de Minangkabauërs nog andere antochthonische rassen in hun bergland leefden, die zich minder in beschaving ontwikkelden dan zij en meer nabij den dierstaat bleven staan; hun overleveringen hebben althans nog heugenis van dergelijke lieden. Maar dezen werden in elk

---

[1]) Van het Minangkabausche *sando* = verpanden.

[2]) Newbold, Political and Statistical account on the British Sittlements in the Straits of Malacca, II, pag. 123, 220 en 235.

geval òf door hen verdrongen òf in verloop van tijd in hun gemeenschap opgenomen. Hun *tambo's*, *would-be* geschiedboeken, verhalen van reuzenmenschen, die op den beganen grond staande met gemak de vruchten van den cocos-palm met hunne handen zouden hebben kunnen plukken, en die allerwege in de Padangsche Boven- en Benedenlanden zouden hebben geleefd. Men noemde ze *orang Roepih*, ook wel *orang Tirao;* in 't Painansche zouden nog hier en daar hun graven te vinden zijn, in 't bizonder in de landschappen *Troesan*, *Baijang* en *Batang-Kapas*. Men wijst nog zelfs de plekken gronds aan, waar die reuzen met de Minangkabauërs slag geleverd zouden hebben. Dezen moeten er ten laatste in geslaagd zijn hen zuidwaarts te dringen naar het Bengkoeleesche en Palembangsche, hen minder middels physiek dan door geestelijk overwicht, alias meer intellect, overwonnen hebbende. Het is intusschen ook zeer wel mogelijk, dat men hier slechts met een puur sprookjes-volk te doen heeft; bijna elke menschengroep weet in hare legenden van reuzen te verhalen, met wie het voorgeslacht te strijden zou hebben gehad. Ook kan het zijn, dat sommige oer-menschen-rassen in den voortijd grooter en forscher gebouwd waren dan de tegenwoordige; de voorwereld hield van folio-formaten, zoowel in de *flora* als in de *fauna*. Ten slotte kunnen de orang Roepih misschien een soort mensch-apen zijn geweest. Hoe 't ook zij, de Minangkabausche *tambos* verslijten hen voor menschen, maar die geschriften zijn heel weinig betrouwbaar en kunnen in elk geval op geen hooge geschiedkundige waarde aanspraak maken.

Zooals ik reeds zeide, hield men het tot nog toe voor een vaststaande waarheid, dat de Minangkabauërs geen autochthonen zijn; zij heeten van elders te zijn gekomen. Het waren in het bizonder de stellers van het Eindrésumé betreffende het onderzoek naar de grondrechten ter Sumatra's Westkust, de heeren Kroesen en Stibbe, zoomede, in navolging van hen vrijwel, Prof. van Hasselt [1]) en Prof. Wilken [2]), die deze meening voorstonden.

[1]) Van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, pag. 180.

[2]) Zie zijn reeds aangehaald opstel over de verbreiding van het matriarchaat op Sumatra, Bijdragen. K. I. 5e Volgr. III, p. 187.

Maar zij grondden die allen vooral op Minangkabausche volksoverleveringen, welke in mijn oogen intusschen niet de minste geschiedkundige waarde hebben, althans niet voorzoover zij de strekking hebben om de herkomst der Minangkabauërs te verklaren. Daar zijn al die sprookjes altijd betrekkelijk te jong voor geweest, want zij dagteekenen pas uit den tijd, toen de Islam reeds zijn intocht in Midden-Sumatra had gedaan. Zij gaan dus hoogstens terug tot de 14e eeuw. Waarschijnlijker is het zelfs dat zij van nog veel jongeren datum zijn. Ik zal deze meening zoo aanstonds nader toelichten.

Al die verhalen over de herkomst der Minangkabauërs komen in 't kort op het volgende neer. [1]) Zij worden er in beschouwd als afstammelingen van een enkelen stamvader, die niet alleen van vorstelijke, maar zelfs van hemelsche geboorte zou zijn geweest. Dat was een zekere *Sri Maharadja di Radja*, de eerste Koning van Minangkabau. Hij was een zoon of althans een nakomeling van niemand minder dan van *Soethan Iskander Dzoelkarnein* (= Alexander den Groote!) — hier komt reeds dadelijk de Islamitische vervaardiger van de legende om den hoek kijken —, welke vorst weder de jongste telg heette te zijn van de 99 kinderen, 50 zoons en 49 dochters, die het eerste menschenpaar hier op aarde, *Nabi Adam* (= de Profeet (!) Adam) en zijn huisvrouw *Hava* (= Eva) er op na gehouden zouden hebben. Nadat Dzoelkarnein's oudere broers reeds allen met hun zusters gehuwd waren, zou hij zijn leven lang vrijgezel hebben moeten blijven, ware hem niet het volgende buitenkansje te beurt gevallen. Hij werd namelijk op een gegeven oogenblik door den engel *Djibrahil* (= Gabriël) ten hemel gevoerd en hem werd

---

[1]) J. L. v. d. Toorn. Beantwoording van de vragen, gesteld door den Heer Klinkert, Ind. Gids, 1881. II, pag. 516 en v.

C. Th. Couperus. De instellingen der Maleiers in de Padangsche Bovenlanden. Tijdschr. Bat. Gen. IV (1e Deel der Nieuwe Reeks), pag. 1 en volgende.

J. v. d. Linden. Het Inlandsch Bestuur in het Gouvernement Sumatra's Westkust. Tijdschr. Bat. Gen. IV p. 257 e.v.

E. Netscher. Verzameling van overleveringen van het rijk van Manangkabau. Ind. Archief. 2e Jaarg. III. p. 339 e.v.

daar niet alleen een *bidadarie*, een hemelnymf, ten huwelijk gegeven, maar ook het koningschap over de gansche aarde opgedragen. En als geloofsbrief schonk men hem een kroon, die hij op aarde maar te vertoonen had om terstond de menschen te overtuigen, dat hij werkelijk hun aller koning was. Aan dergelijke *tandas*, bewijsstukken, hecht de Maleier groote waarde; zonder krissen, petten met goudgalon of vergulde knoopen geen gezag, geen aanzien. Dzoelkarnein was er dus zoo kwaad nog niet afgekomen, al mocht hij geen menschelijke vrouw hebben kunnen trouwen. Op aarde teruggekeerd, werd hij op vertoon van zijn kroon terstond door al zijn broers en zusters zoomede door het overige menschdom, dat toch ook reeds ontstaan scheen te zijn, als *Radja Alam*, als Heer der wereld, erkend en hij mocht tot in hoogen ouderdom genoegen van zijn grootheid beleven.

Uit zijn huwelijk met de bidadarie werden hem 3 zoons geboren. De oudste heette *Maharadja Depang* (= Japan!), de tweede *Maharadja Ali* en de jongste was de reeds genoemde *Sri Maharadja di Radja*. Na den dood huns vaders besloten deze lieden met hun drieën er op uit te gaan om van hun erfdeel, het gansche aardrijk, bezit te nemen. Zoo stevenden zij op een goeden dag, allen met hun gevolg in eenige schepen in zee gestoken zijnde, in de richting van het eiland *Langkapoeri*, (een hindoesche klank!). Al heel gauw kwamen zij echter overeen om in stede van met hun drieën de heele aarde te beheerschen, deze onder elkaar te verdeelen. Intusschen rees toen dadelijk de moeilijke vraag wie dan bezitter van Dzoelkarneins kroon zou moeten worden, die men natuurlijk had meegenomen. Die was niet in drieën te deelen en van het bezit van dat kleinood zou het toch voortaan af hangen wie als de machtigste onder de broers zou doorgaan. Dezen kregen het bij het debat over deze vraag weldra te kwaad met elkaar en zulks in die mate, dat de kroon onder het geharrewar plotseling in zee viel. Dat was een groot ongeluk, want nu hadden alle drie groote kans om door de volken, onder welke zij zouden verschijnen, niet geloofd te worden, als zij beweerden

zoons van Dzoelkarnein te zijn. Sri Maharadja di Radja, blijkbaar de meest uitgeslapen onder hen, — hoe kon het ook anders, hij was immers de voorzaat van alle Minangkabauërs —, wist er intusschen weldra iets op te verzinnen om zich een zelfde kleinood als de in zee gevallen kroon te verschaffen. Maar hij moest het zoo aanleggen dat zijn broers er niets van zouden merken hoe hij daartoe gekomen was, anders zou zijn *akal* (zijn streek) geen doel treffen. Hij zag in dat Dzoelkarneins kroon voor goed verloren was en dat de wereldslang *Naga Satie*, de heilige draak, die op den bodem des oceaans de onbeperkte alleenheerscher was, het kostbare kleinood nooit meer zou teruggeven. Wie herkent hier niet een zwakke echo van de grieksche en germaansche sprookjes betreffende schatten, die door draken in de wacht gesleept waren? Intusschen kon er wel getracht worden om van Naga Satie gedaan te krijgen dat de kroon werd nagemaakt. Sri Maharadja besprak een en ander met een zeer pienteren goudsmid, *Si Aulat*, die hem en zijn broers op reis vergezelden. Doch het gebeurde steeds, wanneer zijn broers hetzij des nachts, hetzij des middags in zalige rust waren. Bij zulk een gelegenheid daalde Si Aulat met een klomp goud bij zich, die Maharadja hem gegeven had, in de diepten van Naga Satie's rijk af, en vóórdat nog een der broers van Dzoelkarneins jongste telg uit zijn middagdutje ontwaakt was, verscheen Si Aulat weer boven den waterspiegel en stapte met een prachtige kroon, die volkomen gelijk was aan de verloren gegane, in de vorstelijke prauw van Sri Maharadja. En toen nu Radja Dapang en Radja Ali wakker geworden waren en zagen dat Sri Maharadja weder in het bezit van de kroon was geraakt, prezen zij eenstemmig zijn groote kunst en zijn hooger ontwikkeld verstand en erkenden hem als hun beider meerdere. Vervolgens ging ieder der broers zijn eigen weg in afzonderlijke prauwen, om naar de landen te stevenen, die hun deel waren geworden. Radja Depang begaf zich naar het Oosten en nam daar bezit van het groote rijk, dat de oorsprong van het Chineesche Keizerrijk werd; den dichter van het sprookje scheen het verschil tusschen Chineezen en

Japanners te zijn ontgaan. Radja Alie stevende naar het Noorden en werd de stichter van Roem (= Rome!), ten slotte ging de knapste en verhevenste van de drie, de Radja Alam in eigen persoon, Sri Maharadja nl., naar *Poeloe Amèh*, naar het goud-eiland in het Westen koers zetten, dat hij dan ook weldra bereikte. Het bestond toen uit nog niet veel meer dan den vuurberg *Berapi* en zijn allernaaste omgeving. Maar nadat weldra de wateren des oceaans, die tot nog toe het eiland onder zich verborgen hadden gehouden, waren begonnen te dalen, groeide het land om den vuurberg steeds meer aan, totdat eindelijk heel *Poeloe Amèh* voorgoed voor den dag was gekomen. Het rijk, dat Sri Maharadja om en bij den berg stichtte, heette *Prijangan-Padang-Pandjang* (= de lange, verre vlakte van Prijangan). Dat werd het zoo beroemde stamland der Minangkabauërs, het latere „*Keizerrijk van Menangkabo*", zooals de lieden van de Oost-Indische Compagnie het zouden gaan noemen. Sri Maharadja werd niet slechts de eerste Koning van den *Alam Minangkabo*, maar zou ook geroepen zijn om de stamvader te worden van de heele bevolking, die weldra zijn Alam zou gaan herbergen. Want wat was het geval? Niet alleen had hem een menschelijke gemalin, zijn vrouw *Indo Tjalita* of *Tjate Renoh Soedah*, zooals men haar ook wel eens genoemd heeft, naar Poeloe Amèh vergezeld en had hij bij haar kinderen gekregen, wier nazaten in 't bijzonder de bewoners werden van de afdeeling der tegenwoordige Residentie Padangsche Bovenlanden, die *Tanah Datar* heet, maar ook een drietal egas uit de dierenwereld mochten de sponde van Sri Maharadja deelen en waren met hem naar Poeloe Amèh meegekomen. Dat waren een poes, *Koetjing Siam*, een teefje, *Andjing Moälam*, zoomede een tijgerin, *Harimau Tjampoe*. De nakomelingschap van de eerste werd de bevolking van de tegenwoordige landstreek *Lima poeloeh Kota*, de 50 *Kota*; die van de hond gingen de zuidelijke XIII Kota, ook wel *Koeboeèng tigo balèh*, de drie laagvlakten, geheeten, bewonen en de afstammelingen van de tijgerin werden de tegenwoordige Agamers. Onder de zoons nu, die Indo Tjalita haren echtgenoot schonk, behoorde een zekere *Datoeq* of *Kjai*

Katoemanggoengan, ook wel *Padoeka Besar* genoemd. Hij werd een der twee legendaire wetgevers der Minangkabauërs, over wie het nageslacht steeds den mond vol zou hebben, als het er op aankwam een verklaring te geven van de herkomst van hun adat en van hun negris. Hunne rechtsinstellingen heeten alle in 't leven te zijn geroepen door die beide wetgevers. De andere heette *Datoeq* of *Kjai* [1]) *Parapatih Sabatang*, ook wel *Soelthan* (!) *Samaning*, zooals een latere Islamiet hem pas gedoopt moet hebben. Hij was de zoon van Indo Tjalita uit een tweede huwelijk, dat zij na Sri Maharadja's dood zou gesloten hebben met een zekeren *Tjate Bilang Pandei*. Volgens andere lezingen zou Parapatih Sabatang ook een zoon van Sri Maharadja zijn geweest. De sprookjes zijn dus niet eenstemmig op dit punt.

Ziedaar de Genesis der Minangkabauërs; die is minder aesthetisch van snit, minder schoon van koloriet dan die van andere volken. Men voelt en tast dat het gansche sprookje één borduursel is van Islamitische hand op een oud-Hindoesch weefsel. Slechts in het brein van den met „*Roem*" en „*Dzoelkarnein*" altijd schermende Indonesischen Islamiet kan het zijn opgekomen om de eenvoudige Radjas van Minangkabau tot afstammelingen te maken van den grooten veroveraar, die op het gansche Semitische oosten zulk een indruk had gemaakt en om deze weer te doen geboren worden uit Adam en Eva. De Islam had reeds lang van plagiaat geleefd, voordat die in Indonesië belandde. De Grieken en de Romeinen zoomede de Bijbel werden door de rasgenooten des Profeten te allen tijde in een groote hutspot door elkaar gehaspeld. In Indië zouden daarbij de restantjes van oude Hindoesche verhalen nog eens gevoegd worden, die op Java en Sumatra waren blijven hangen in de hoofden der menschen. Voordat de Islam met zijn quasi-geleerdheid den Archipel was binnengekomen, droomden de menschen er nog niet van Dzoelkarnein, van Nabi Adam en zijn vrouw Hava. En daar nu de eerste niet op *Poeloe Amèh* zelf was geboren, moest de dichter

---

[1]) *Datoeq* is de Minangkabausche aanspreektitel voor elk volkshoofd, *panghoeloe*, en *kjai* beteekent „groote heer", ook wel „oude heer".

van de legende, wien het er blijkbaar om te doen was om de Pagarroejoengsche radjas een beetje op te schroeven en op een soort van piedestal te zetten, den illusteren voorzaat van hen wel van elders laten komen. Het sprookje had geen andere strekking dan om dien radjas een riem onder het hart te binden; het kan slechts, althans ten deele, het werk zijn geweest van een intrigeerende Islamitischen hoveling uit hun omgeving. In zoover kan men er dan ook maar naar luisteren, zooals men doet naar het gekakel der kippen, en naar het gekras van de *moerei*, *mandangar koekoeh ajam, dan kitjoea moerei*, gelijk de Minangkabausche spreekwijze luidt, d.i. men mag het gansche verhaal langs zijn koude kleeren laten loopen.

Het heeft middelerwijl weer in andere opzichten wel degelijk eenige waarde. Vandaar dat ik er ook eenigszins uitvoerig bij stil stond. De legende bevat toch onmiskenbare aanwijzingen voor het feit, dat, in den tijd, toen haar dichter leefde, nog een aantal herinneringen bestonden aan lang vervlogen dagen, gedurende welke een zuiver Hindoesche of althans Hindoe-Javaansche invloed over de Minangkabausche wereld moet zijn gegaan. Niet alleen het bidadarieschap van Sri Maharadja's moeder wijst daarop, maar ook vooral de namen der beide wetgevers, zoomede die van hun moeder doen dat. Reeds Dr. van der Tuuk vestigde er indertijd in zijne Bataksche Chrestomati (Deel IV, p. 123) de aandacht op, dat de eerstbedoelde namen zonder twijfel in verband staan met de Javaansche ambtstitels *toemenggoeng* en *patih*. Ik houd het er dan ook voor, dat de beide *Datoeqs* of *Kjiais* eigenlijk nooit iets anders zijn geweest dan zendelingen of stedehouders van den een of anderen Hindoe-Javaanschen vorst, die ergens in het Oosten, in of tegen het tegenwoordige Tanah-Datar aan, een rijk beheerschte en dat het hun taak geweest zal zijn om onder de Minangkabausche bergstammen, die nog vrijwel alle in zwervende staat zullen hebben verkeerd, een geregeld bestuur te brengen. Zij zullen er in geslaagd zijn om eenigen van die stammen over te halen zich om en bij den Merapi, op een groote vlakte neder te zetten en er vaste woonplaatsen te kiezen. Dat zullen de eerste *negris* zijn

geworden. En de Hindoesche organisators, te zwak om hun bestuurswijze aan de menschen op te leggen, zullen bij de inrichting dier eerste *negris* zich zooveel mogelijk aan de reeds in de stammen oeroud bestaande rechtsverhoudingen hebben aangepast, zoodat het matriarchale karakter van deze behouden bleef. De arbeid nu van die zendelingen eener hoogere beschaving zal op den Minangkabauschen volksgeest zoo'n indruk gemaakt hebben, dat de menschen later al hun inzettingen aan de beide Datoeqs zijn gaan toeschrijven, wier ambtstitels, die zij nooit begrepen hadden, zij tevens voor hunne nàmen zullen hebben versleten. Hoe in elk geval de nakomelingen van Indo-Tjalita, dus van de vreemde, hooger staande mensch-vrouw van Maharadja, zich ver verheven achtten boven de overige bewoners van het land, kon niet hatelijker geteekend worden dan in het sprookje van de drie dieren-vrouwen, die Maharadja er ook nog op na gehouden zou hebben. Indo Tjalita was natuurlijk de verpersoonlijking van die hoogere beschaving, die te midden der Minangkabausche wereld was verschenen, toen deze nog vrijwel door de bezitters dier hoogere cultuur als een verzameling van boschkatten, honden en tijgers, kortom van lager staande wezens werd beschouwd. Een pedante afstammeling van den een of anderen Minangkabauschen Hindoe-Javaan heeft beslist dat gedeelte van de overlevering op zijn geweten. Het zijn altijd de Hindoes geweest, die van menschen dieren, en van dieren menschen hebben gemaakt, nawerkingen al te gader van een oeroud *totemisme* bij hen [1]). De Islamitische phantaisie, zooals trouwens met de geheele semitische *tournure d'esprit* het geval is geweest, heeft zich altijd in een heel andere richting bewogen; die hebben zich nooit met relaties tusschen de menschen- en dierenwereld ingelaten. Uit het semitische ras zou misschien ook nooit een Darwin hebben kunnen geboren worden. Daarvoor voelde zich dat altijd te zeer verwant aan het onbereikbare, aan het onnaspeurlijke in stede van aan het zichtbare aardsche.

---

[1]) Dat ook bij de oude Egyptenaren en bij de Amerikaansche Indianenstammen wordt teruggevonden. De oude Brahmaan reikt in dit opzicht de hand aan den onderdaan der Pharaos, zoomede aan de Mexicanen en andere roodhuiden.

Moge het Minangkabausche staatsbestuur, zooals wij dat in de volgende bladzijden nader zullen leeren kennen en dat wij bij onzen komst in de Padangsche Bovenlanden nog allerwege aantroffen, alzoo naar mijn meening door Hindoe-Javanen in het leven zijn geroepen, de matriarchale instellingen, die er altijd aan ten grondslag hebben gelegen, zijn zonder twijfel van heel wat oudere dagteekening dan de Hindoe-Javaansche overheersching. Die zijn even oud als het Minangkabausche ras zelf en even oorspronkelijk als dit. Die kunnen der Minangkabausche gemeenschap nooit van buiten af zijn opgelegd, maar moeten uit haar eigen wezen zijn geweld. Die waren wijders alleszins vereenigbaar met het zwervend leven, dat ook de Minangkabausche stammen eeuwen lang moeten gevoerd hebben, voordat zij zich vaste woonplaatsen gingen kiezen, toen zij hunne eerste *negriën*, hun eerste dorpstaten, gingen stichten. De *saboewah-paroeï* met hare onderdeelen, de *djoerai* en de *sa-mandeh*, moeten reeds eeuwen lang bestaan hebben, voordat de *negri* hare intocht in de Minangkabausche landen gedaan had. Voordat de daar levende stammen zich middels landbouw gingen erneeren, moeten die voornamelijk slechts geleefd hebben van wat de rijke natuur hun *en passant* verschafte. De dieren en de boomen des velds schonken hun volop het noodige. Zij behoefden nog niet meer arbeid te presteeren dan dien de jacht, de vischvangst en de pluk van boomen van hen vergden. Pas toen de menschen talrijker werden, zullen zij ook zoo nu en dan den grond zijn gaan bewerken, doch waarschijnlijk aanvankelijk slechts om knolvruchten en dergelijke te verbouwen. Eerst toen de rijst hun hoofdvoedsel ging worden, zal de bodem eigenlijk waarde voor hen verkregen hebben. En nu houd ik het er voor dat zij dit gewas pas leerden kennen van de Hindoes, zooals zulks met andere Indonesische volken, onder welke de Voor-Indiërs verschenen, ook het geval is geweest. Overal waar de Hindoes nimmer kwamen, b. v. in het gansche oostelijk gedeelte van den Archipel, is de rijstbouw eigenlijk nooit inheemsch geworden. Daar hebben de menschen tot op den huidigen dag altijd voornamelijk van sago en aardvruchten

geleefd. De vereering van dezelfde godin van den rijstbouw, die men op Java kent, van *Dewie Sri*, treft men allerwege in de Minangkabausche landen aan en zij is aan geen ander dan aan het Hindoe-Javaansche pantheon ontleend. Met den rijstbouw nu, zoo stel ik mij voor, deed ook de eerste dorpstaat, de eerste negri, hare intrede in die landen. Tijdens het voorafgaand eeuwen-lang zwervend leven der Minangkabauërs was slechts hun stam, hun clan, de *sa-boewah-paroeï* in quartoformaat, hun eenige staatseenheid. En in deze leefde men niet onder kunstmatige, door juristen of wetgevers in elkaar geweven verhoudingen, onder een op geweld of rechtsficties opgebouwd familiewezen, maar in door de natuur zelve aangegeven relaties. Alle mannen van den stam moeten toen in den beginne steeds aan alle vrouwen, en omgekeerd, hebben behoord, als het ware in ondeelbaar gemeenschappelijk eigendom, in *condominio pro parte indivisa.* Sir John Lubbock heeft in zijn „*On the origin of civilisation and primitive condition of man*," (pag. 122) dezen oertoestand van promiscuïteit bestempeld met den naam van „Communaal huwelijk", doch ten onrechte, want die had nog niets van een huwelijk. Onder dit heeft men te verstaan de min of meer *duurzame* verbinding van een of meer vrouwen met een of meer bepaalde mannen, zoodat dezen met uitsluiting van andere mannen uit den stam zekere rechten op hun vrouwen kunnen doen gelden. Dit nu was in den oertoestand der menschheid niet alleen ongeoorloofd, maar kwam zelfs in zekere mate neer op een delict, op diefstal gepleegd aan den stam als eenheid. Monogame aspiratiën waren toen even hard uit den booze als tegenwoordig polygame; zij waren inbreuken op bedoeld condominium. Dit heeft Lubbock volkomen juist ingezien. Het individu, de eenling, had in den oertijd vrijwel niet de minste rechten, omdat die op zich zelf geen reden van bestaan had. Slechts de stam, de vereeniging van verwante individuën had toen beteekenis in den *struggle for life.* Slechts die en zijne onderdeelen, de groepeeringen van de verschillende nakomelingen van moeders van den stam, de familiën waren toen dragers van rechten. In de hedendaagsche westersche maatschappij

ziet men juist het tegengestelde; daar is de familie geheel door den individu op den achtergrond gedrongen, en heeft de stam heelemaal geen beteekenis meer, althans niet voorzoover gewone stervelingen betreft. Slechts in erfelijke monarchiën is daar alleen de stam der vorsten nog drager van bepaalde rechten. Maar overigens is het daar te doen om elk individu zooveel mogelijk tot zijn recht te doen komen. In den oertijd trouwde de vrouw dus niet één enkelen man, schonk niet hem in 't bizonder hare kinderen, maar werden dezen de eigendom van hare familie *en bloc* in de eerste en van haren stam in de tweede plaats. Geen man mocht toen zeggen: „dit of dat kind is uitsluitend het mijne". Geen moeder vermocht zelfs te beweren: „Mijn kind is uitsluitend van dien man daar", want zij had alle mannen van den stam, die bij haar wenschten te komen, moeten ontvangen. Nu zijn er wel zeer geleerde schrijvers, die er niets van willen weten dat de oermenschen het huwelijk nog niet kenden en dat de beide geslachten onder hen *promiscue* met elkaar leefden, zoo o. a. *Westermarck*,[1]) maar het gevoelen der meerderheid van de meest gezaghebbende anthropologen en ethnologen blijft toch aan de promiscuïteits-theorie vasthouden. In onzen Archipel bestaan heden ten dage nog op enkele eilanden volksstammen, die het huwelijk niet kennen en de gewoonte bij vele anderen om aan ongehuwde jongelui van beide seksen de meest mogelijke vrijheid van omgang met elkaar te gunnen, mits de *dehors* maar *gesauveerd* blijven, wijst onmiskenbaar op een oorspronkelijken toestand van promiscuïteit bij hen. Bij de Korintjiërs b. v., om slechts bij de Minangkabauërs te blijven, is het heden ten dage nog aan ongehuwde mannen geoorloofd om met nog niet in den echt verbonden vrouwen in de intiemste verhouding te staan, mits men er maar voor zorgt dat de buitenwereld er niet achter komt. Wie herinnert zich hier niet het oud-vaderlandsche *queesten*, dat nog in de 17e eeuw bij ons bestond?[2])

---

1) Vide pag. 46 e. v. van zijn *Geschichte der menschliche Ehe*.

2) Dr. G. D. J. Schotel. Het Oud-Hollandsch Huisgezin der 17e eeuw, p. 214, e. v.

In al den tijd nu, gedurende welken de oergeslachten *promiscue* met elkaar omgingen, kon de uiterlijke gedaante, de vorm van het huisgezin, van de familie, van den stam, slechts beheerscht worden door de eenige rechtsverhouding, die de natuur als van zelf aangaf en welke niemand loochenen kon, omdat zij op een tastbaar, zichtbaar feit berustte, de geboorte. Het recht van de moeder op het kind was het eerste eigendomsrecht, dat de wereld leerde kennen en dat zoo onaanvechtbaar mogelijk was. Het kind werd als een stuk van het lichaam der moeder beschouwd, het sprak dus van zelf, dat zij het in de eerste plaats als haar eigendom ging aanmerken. Maar aangezien zij weer een kind van haar moeder, en deze van haar moedersmoeder enz. enz. was, zoo was het duidelijk, dat ook al die voormoeders na de eigenlijke moeder pretenties op de kinderen van deze gingen maken. Kortom dezen waren in hoogere instantie het eigendom van de gansche matriarchale familie en in allerlaatsten aanleg van den geheelen matriarchalen stam. En toen de vooroudererendienst vat begon te krijgen op de geesten der oermenschen, toen gingen ook de *bereids afgestorven* voormoeders bedoelde eigendomsrechten behouden, want hare zielen bleven leven, al hadden hare stoffelijke omhulsels het voor goed afgelegd. Toen zouden de levende familie- en stamverwanten elkaar als klitten voortaan gaan aanhangen, ik stel mij voor minder uit aangeboren liefde voor elkaar, dan wel uit vrees om de doode voormoeders tegen zich in 't harnas te jagen. Zoo grondde zich het allerwege bestaand hebbende familie- en stamverband der oermenschheid vooral op animistische overwegingen en moet men het oudste recht der *homines primigenii* slechts verklaren uit hun godsdienstige inzichten, zich dat in deze wortelend denken. Doch bij de levenden bleef de geboorte steeds den doorslag geven bij de beslissing der vraag, hoe de familie, de stam er had uit te zien, en niet het onzekere feit dat deze of gene man wel eens de vader van den jonggeborene kon zijn. De moeder zelve vermocht deze in den regel niet aan te wijzen. Een enkel eitje werd toen evengoed als nu nog door honderden spermetozoën belegerd, voordat het een dezer gelukte den enkelen

toegang tot de belegerde vesting te vinden. Tegenwoordig levert het *huwelijk* een meer of minder zekere waarborg op dat al die belegeraars slechts van één *auctor* afkomstig zijn, maar hoe vaak blijft die waarborg toch ook in onze beschaafde gemeenschappen niet in de lucht hangen. En dan.... dan moet een rechtsfictie, een surrogaat, door juristen aan de hand gedaan, den menschen te hulp komen om uit te maken, wie van bedoelde belegeraars eigenlijk de Militaire Willemsorde verdient, omdat hij het eerst in de vesting heette te zijn. De oermenschheid bezat echter nog geen rechtsgeleerden en deed nog niet aan juristerei. Vandaar dat er niets anders overbleef dan om elk kind, dat het levenslicht zag, slechts der moeder en harer familie *en bloc* toe te wijzen, doch de vaders voorloopig nog buiten de deur te houden. Dezen zouden pas eeuwen later hun pretenties op dit of dat kind van den stam met vrucht kunnen gaan lanceeren, nadat zij er zeker van waren dat de vrouw, uit welke het geboren werd, *hun* uitsluitend eigendom was geworden. Maar dat eigendomsrecht zou zich op heele andere grondsteenen gaan opbouwen dan op het natuurlijke feit der geboorte. Voor het patriarchaat was in den oerstam nog eeuwen lang geen plaats. Het matriarchaat bleef, zoolang uit de heeren van den stam nog geen soldaten, geen landsverdedigers behoefden te groeien, de eenige basis van het gemeenschapswezen, van familie, stam en maatschappij, ook toen men van een *endogamen* omgang der geslachten hier en daar reeds tot een *exogamen* was overgegaan, toen de mannen van den stam, in stede van tevreden te zijn met hun eigen dames, zich ook nog gingen wenden tot de vrouwen van andere, van naburige stammen. De *exogamie*, het huwelijk van niet-stamverwanten, is mijns inziens veel later ontstaan dan de *endogamie*, dan de geslachtelijke omgang van familieleden en verdere bloedverwanten. Oorspronkelijk moet het niet alleen het recht van aanverwante mannen zijn geweest om de vrouwen van den eigen stam te beslapen, maar dit zal hun zelfs tot plicht zijn gesteld. Want het moet den zielen der afgestorven voormoeders een gruwel zijn geweest, dat haar bloed vermengd werd met dat van vreemden oorsprong; het moet eeuwen lang

als de besliste wil van die hoogere machten hebben gegolden, dat haar bloed van „vreemde smetten vrij" bleef. Bovendien was het voor de oermannen ook heel wat geriefelijker om met de vrouwen uit hun naaste omgeving samen te leven dan met die uit andere, verwijderde stammen. Zij kenden de meisjes uit eigen stam, hadden die van jong kind tot rijpe maagd zien opgroeien, haar vertrouwen, haar liefde, hare aanhankelijkheid bereids lang gewonnen, voordat zij van haar gingen vergen zich aan hen over te geven. Bij vrouwen van vreemde stammen moest dat alles telkens opnieuw gebeuren, en dan liep men altijd nog kans om bij het winnen van haar ieder oogenblik tegen hare mannelijke bloedverwanten aan te loopen, aan wie die vrouwen eigenlijk rechtens behoorden. De *exogamie* heeft altijd iets minder natuurlijks gehad dan de *endogamie*. Dat zij zich niettemin later voor goed heeft weten te handhaven te midden van vele oerstammen en er zelfs in geslaagd is om der *endogamie* het *vitium* aan te wrijven van iets hoogst misdadigs, iets zeer immoreels te zijn, zal ik trachten later te verklaren. Ook dat gebeuren wortelde in animistische overwegingen, maar in die, welke altijd meer een patriarchale kleur over zich hadden. De *exogamie* heeft mijns inziens niet eerder vasten voet op deze aarde kunnen erlangen, dan nadat *in den stam* het patriarchaat bereids lang in de stijgbeugels was gezeten, in elk geval, nadat er het ware huwelijk reeds lang zijn intocht gedaan had. Want de *exogamie* veronderstelde toch altijd een voor die tijden niet alledaagsche actie van het mannelijk element in de gemeenschap, een soort van agressief optreden tegenover naburige stammen, dat aanvankelijk met een zeer schuin oog moet aangezien zijn, zoowel door de eigen stamverwanten van den man als door die van de vrouw, tot welke hij zich begeven had.

Behoorde het kind in den oertijd, toen het patriarchaat zich nog niet uit strijd en onrust ontwikkeld had, gedurende zijn prille en volgende jeugd uitsluitend aan de moeder toe, hoe ouder het werd, des te meer traden die individueele rechten van haar op den achtergrond om voor de communale van hare familie, van haren stam plaats te maken. De geslachtsrijpe jonge

vrouw behoorde aan alle mannen van deze, louter om de clan van nieuw menschenmateriaal te voorzien; op den jongen man werd door zijn verwanten beslag gelegd als een nieuwe, welkome werkkracht, later als een onmisbare weerkracht. Beiden, zoowel man als vrouw, behoorden in den oertijd eigenlijk nooit zich zelven, maar altijd hunner omgeving, aan de collectiviteit hunner naaste verwanten. Tegenwoordig is dat geheel anders. Zoo was de familie- en clan-solidariteit in den oertijd weer niet louter een product van animistische speculatiën, maar wel degelijk ook een postulaat van praktisch sociaal leven.

Bij de Minangkabauërs nu heeft zich die oeroude toestand, in 't bizonder voorzoover aangaat het opgaan van den individu in de familie, merkwaardiger wijze tot op den huidigen dag bestendigd. Dat dit ook bij de Khasis het geval is geweest bleek mij nergens uit Gurdon's boek. Mocht bij hen het familieverband reeds vervluchtigd zijn, dan wijst dat er op dat zij geen onvervalschte matriarchale oer-instellingen meer bezitten. De Minangkabauërs evenwel doen dat, binnen den kring hunner *sa-boewah-paroeï* althans, nog wel degelijk; de stam is bij hen, sedert het ontstaan der negri, meer op den achtergrond getreden, in 't bizonder als staatsrechterlijk orgaan. Familierechterlijk doet zich die echter nog altijd behoorlijk gelden. Alle kinderen die onder de Minangkabauërs geboren worden, hooren nog altijd in de eerste plaats aan de moeder, aan de *mandeh*, vervolgens aan de *djoerai* van deze en ten slotte aan de *pajoeng*, onder welke de tak ressorteert. De Minangkabausche vader is voor zijn kind nog allerwege even vreemd als dat hij zulks in den oertijd was. Er bestaat niet de minste rechtsband tusschen beiden. Zij zijn, behoudens dan in een enkel opzicht, dat door toedoen van den Islam in den Minangkabauschen adat werd binnengesmokkeld, nog altijd volkomen *extraneï* als 't ware voor elkaar. Hij staat geheel buiten het gezin, dat hij hielp opbouwen; hij vermag niet de minste rechten op zijn kinderen te doen gelden. Hij is en blijft ook na zijn huwelijk slechts een gedeelte van het gezin, van de familie *zijner* moeder. Van *voorvaders* hebben dus de Minangkabauërs tot op den huidigen dag

nooit kunnen spreken. Die lieden zijn nimmer bron van bloedverwantschap onder hen geweest, want zij waren niet in staat eieren te leggen, zooals het heet. Trouwt de Minangkabausche man met een vrouw van een ander ras, dan geeft zijn vrouw en niet hij gedaante en kleur aan het gezin, aan de familie, die beiden in 't leven roepen. Is zij b.v. een Chineesche, dan behooren zijn kinderen minder aan hem dan aan zijn schoonvader; is zij een Bataksche of Palembangsche, dan zou hij zelf pater-familias worden over de zijnen in Batakschen of Palembangschen zin. In elk geval kan er uit zóo'n vreemde vrouw nooit en te nimmer een Minangkabausche familie geboren worden, hoe onvervalscht Minangkabauer hare echtvriend ook mag zijn. Vandaar dat de Minangkabausche emigranten, die zich naar de grenslanden begaven en die daar trouwden er nooit het Minangkabausche familie- en staatswezen vermochten over te planten, ook al namen zij enkele Minangkabausche klanken, zooals b. v. het woord *soekoe*, met zich mee. Daartoe is slechts de echte Minangkabausche vrouw in staat. Al huwde zij in de grenslanden ook met een man van vreemd ras, zij bracht haar recht mede en werd de grondlegster van een nieuwe zuivere Minangkabausche familie, zij stichtte er een nieuwe Minangkabausche kolonie. De vreemde man bleef dan buiten haar familieverband staan, en hare broer of oom van moeders zijde, die met haar geëmigreerd was uit het stamland, werd hoofd van haar gezin, van de uit haar gesproten familie. Alle kolonies in de grenslanden, die uit de Padangsche Bovenlanden werden gesticht in verloop van tijd, werden door Minangkabausche vrouwen, die met de mannen meê uitgeweken waren, in 't leven geroepen, ook al vermengden zij er zich met mannen, die zich in die grenslanden ophielden, met Bataks in 't Noorden, met Oost-Sumatranen, Djohoreezen en Djambiërs in het Oosten, met Palembangers, Redjangers en Rawassers in het Zuiden, zelfs met Javanen en Boegineezen in het Indrapoerasche en met Atjehers langs de meer noordelijke kuststreek. Al zou die vermenging van het Minangkabausch bloed met vreemd in de grenslanden min of meer een verbastering van den adat ten-

gevolge hebben, die grensstreken bleven niettemin Minangkabausch in haar wezen. Maar waar de Minangkabausche man trouwde met een vreemde vrouw, daar was zijn adat reeds dadelijk onherroepelijk verloren. Pas wanneer de Minangkabausche vrouw geheel uit haar milieu zou worden gerukt, en zulks op zichzelve, zonder dat een enkele harer mannelijke bloedverwanten haar vergezelde, — men bracht haar b. v. eens over naar Atjeh, naar de Bataklanden, Palembang, Java of Celebes —, dan zou zij pas, trouwende met een man van het land, haar adat prijs geven, daartoe als 't ware door nooddwang gedwongen. Maar waarheen zij zich ook, vergezeld van mannelijke bloedverwanten, zou begeven, daar zou zij haar recht, haar *statutum personale* meenemen en haar man zou niet veel te zeggen krijgen over haar en hare kinderen. Intusschen komt het bijna nooit voor dat de Minangkabausche vrouw emigreert naar een geheel vreemd land. Zoo beweeglijk en rusteloos als het mannelijk element in de Minangkabausche wereld is, althans dat, wat verstoken blijft van het genot der *harto poesako*, der familiegoederen, zoo hokvast en sedentair is de Minangkabausche vrouw. Zij verlaat nooit de negri harer geboorte; men zal haar dus slechts zelden elders zien huwen en kinderen krijgen. De vrouwelijke kolonisten, die in verloop van tijd de grenslanden bevolkten, waren dan ook steeds min of meer geëmancipeerden, die het zoo nauw niet namen met haren adat. Dit werd natuurlijk ook al een oorzaak voor verbastering, verslapping van deze in die grensstreken. De Minangkabauër ziet het niet graag dat zijn vrouwen zich verplaatsen. Die moeten blijven leven op den plek gronds, waar zij en hare voormoeders geboren, en waar deze laatsten begraven werden.

Men kan het Minangkabausche matriarchaat, door de vrouwen in 't bizonder sedert onheugelijke tijden overgeleverd, dus gerust als een nog vrij ongeschonden stuk oer-beschaving beschouwen. Evenmin als dat de oer-menschheid in al haar doen en laten iets kunstmatigs, iets door menschenhanden en hoofden in-elkaargezets over zich had, evenmin kan van het nog heden ten dage geldende familierecht der Minangkabauërs, met uitzondering dan

van het instituut der *exogamie*, getuigd worden dat het een product van juridisch geknutsel of iets dergelijks zou zijn geweest. Het is heel wat meer natuurrecht dan menig ander recht, dat in verloop van tijd daarvoor doorging. In elk geval is het in het geheel niet op te vatten als een soort degeneratie van een primair patriarchaal recht, zooals Prof. Leist *passim* in zijn bekende boeken over het oud-Arische *jus gentium* en *jus civile* heeft vermeend te moeten verkondigen. De zienswijze van dien geleerde laboreert aan gemis van inzicht in historisch- en ethnologisch perspectief. Maar een en ander wil tegelijk nog volstrekt niet zeggen, dat het Minangkabausche natuurrecht in onze tijden nog op zijn plaats zou zijn en tegenwoordig nog als een levensvatbaar organisme aangemerkt zou moeten worden. Ook een stuk voorwereldlijke *fauna* of *flora* zou in onze dagen geen reden van bestaan meer hebben, buiten de muren van een antiquiteiten-museum althans. Hoe natuurlijk al die dingen ook eenmaal waren in vroegere stadia van de ontwikkeling van het aardsche leven, zoo onnatuurlijk zouden zij tegenwoordig zijn. Ik beschouw dan ook het Minangkabausche matriarchaat als een nog levende verschijning uit de voorwereld, die hare langste dagen gehad heeft en heel spoedig den weg van al het aardsche wel zal moeten opgaan. Hoe jammer men dat ook van sommige zijden mag vinden, hoe men ook bereid zal zijn om over dat treurig lot, dat den Minangkabauschen adat wacht, tranen te plengen, niet te loochenen is dat het te midden van de hedendaagsche wereld, met haren onafwijsbaren strijd om het bestaan, in welken het op individueele mannelijke krachts- en energieontwikkeling meer aankomt dan op aan geboorte- en familiegemeenschap ontleende pretentiën, niet tegen dien geest des tijds duurzaam opgewassen zal zijn, al bezat het ook de physieke krachten van een *brontosaurus*. Bij de Minangkabauërs mag de individu niets zijn, zijn gansche leven, al zijn doen en laten heeft de strekking om slechts de familie, in welke hij opgaat, en in 't bizonder de dames in deze, tot haar recht te doen komen; voor zich en de zijnen iets te bezitten, iets te verwerven, is hem door zijn recht verboden. Kortom, hij moet steeds bereid

bevonden worden zijn gansche individualiteit ten dienste te stellen van, ten offer te brengen aan zijn familie, aan zijn *saboewah-paroeï*. En de heele overige wereld om hem heen wordt hoe langer hoe meer bezield door den drang om juist de individu zoo krachtig mogelijk te doen worden, hem de meest mogelijke vrijheid van doen en laten te schenken, opdat hij zich overeenkomstig eigen gaven en talenten kunne ontwikkelen ten bate van het geheel, van de gansche gemeenschap. Men heeft leeren inzien dat niet de familie, de stam, maar de individu de cel is, uit welke het gansche organisme van den staat, van de maatschappij, van de menschheid is opgebouwd; op het welvaren van die cel komt het dus aan. De predikers van de blijde boodschap, die het deel der Minangkabauërs zou zijn geworden, roepen der wereld echter toe: „gaat hun tempel in, want daar is het ware heil te wachten", en dat heil bestaat uit..... een zelfvernietiging, een atrophie van den individu! Kan men zich grooter blindheid voor den waren geest des tijds voorstellen? „Gaat tot de Minangkabauërs, gij socialisten van het Westen", zoo roepen anderen dien menschen toe, „en daar zult gij uw idealen in tastbaren vorm, in levenden lijve reeds aantreffen"! En dat wordt tot hen geroepen, wien het juist te doen is om middels het staatsgezag den individu tot zijn recht te doen komen, te verhinderen dat de een het duurzaam beter in de wereld heeft dan de ander. Kan grooter warhoofderij worden bedacht? De Minangkabausche man, wien het gebruik zijner familiegoederen systematisch wordt onthouden, omdat die slechts den vrouwen in zijn midden tot levensonderhoud hebben te strekken, hij, die dientengevolge gedoemd is van zijn vroege jeugd af er op uit te gaan om te *mentjari* zoogenaamd, om in eigen levensonderhoud te voorzien en die, als hij dan met veel zwoegen en werken zich zelf eindelijk eenig kapitaal heeft verworven, daarvan weer afstand heeft te doen ten bate *niet van de gansche gemeenschap*, maar van zijn familie, van zijn vrouwelijke bloedverwanten, hij zou de socialist bij uitnemendheid zijn! Waarlijk *in paguro sapientia!* Slechts bij de schuinsmarcheerende krabben zou men voortaan de ware wijsheid hebben te zoeken!

Intusschen is het in deze bladzijden de plaats niet om het Minangkabausch recht in de lijst van onzen tijd nader te beschouwen. Mijn taak is het voorloopig om dat op zich zelf in oogenschouw te nemen en zijn organisme te anatomiseeren. Als een zeer merkwaardig levend overblijfsel uit vóór-historische tijden is het ons aller aandacht overwaard, al zou het alleen zijn om de taaiheid, met welke het zijn bestaan tot in onze dagen wist voort te slepen, met welke het alle invloeden van buitenaf, die er op uit waren het te vervormen, heeft weten te weerstaan. Want al bleef den Minangkabauërs, in hunne bijna ontoegankelijke bergvesting, te allen tijde een rassen-strijd op leven en dood bespaard, niettemin werd ook hun levensweg eenige keeren door vreemdelingen gekruist, wien het er om te doen was om op vreedzame wijze hun instellingen en gebruiken te vervormen. En zulke stille, langzaam werkende invloeden waren dikwijls nog gevaarlijker dan die mèt het zwaard in de hand zich den weg wenschen te banen. Aan deze laatste heeft de Minangkabausche wereld pas kort voor onzen komst een oogenblik bloot gestaan. Maar die kwamen uit haar eigen midden, uit haar eigen ingewand; die werden meer door een revolutie gedragen, dan dat ze van vreemdelingen uitgingen. Want de Padris, die ik hier op het oog heb, waren in elk geval onvervalschte Minangkabauërs, wanneer het op hun bloed aankwam. Onder hun bewind vierde het fanatisme slechts hoogtij, evenals een ander soort fanatisme dat tevoren in een anderen uithoek van de wereld, in Frankrijk, gedaan had. Maar dat van *Toeankoe Nan Rentjé* en de zijnen bezat minder opbouwende kracht dan dat van Robespierre en zijn geestverwanten. Vandaar dat de Minangkabausche priester-vorst het op den duur ook moest afleggen bij zijn strijd tegen het *ancien-regime* van Midden-Sumatra.

Vóór het optreden der Padris heeft de Minangkabauër eigenlijk nooit geweten wat wapengeweld was. Zijn strijd met indringers schijnt nooit van veel beteekenis te zijn geweest; hij schijnt dezen altijd veel te spoedig geässimileerd te hebben. Den Padris was het er om te doen om nu eens voor dat assimilatie-proces een stokje te steken. Te voren schijnt daar nooit een vreemd

ras, dat tot de Minangkabauërs kwam, aan gedacht te hebben. Zelfs de strijd, dien men met den eersten vreemdeling, welke zich voordeed, met den Hindoe of Hindoe-Javaan te voeren had, schijnt nog al mak in zijn werk te zijn gegaan. De legende legt daar dan ook getuigenis van af. Men liet het immers liever van een duel tusschen twee karbauwen, of tusschen zulk een dier en een tijger, afhangen, wie voortaan baas in de Minangkabausche wereld zou zijn, de Javaansche indringer dan wel het landskind, dan dat men het er voor over had om zelf te gaan kloppen. En de karbauw van de Maleiers overwon (*manang* of *minang*); vandaar dat zij zich voortaan *Orang Minang* of *Manangkabau* zouden zijn gaan noemen.

De Hindoe-Javanen moeten, zooals ik reeds met een enkel woord zeide, in het oostelijk deel van Midden-Sumatra al heel vroeg betrekkelijk een niet onbelangrijk rijk hebben gehad, waarvan heden ten dage nog hier en daar de sporen zijn aan te wijzen. Het bevond zich ten deele in het stroomgebied van den Boven-Kampar, tegen de L *Kota* aan, ten deele zuidelijker, grenzend aan en in het tegenwoordige Tanah-Datarsche. In het eerste treft men nog overblijfselen aan van een *tjandi*, van een Hindoe-tempel, en wel bij *Moeara Takoes.* [1]) Maar nog veel zuidelijker, in de Batang-Hari-districten moeten de Hindoe-Javanen ook gevestigd zijn geweest. Want ook daar heeft men bij de negri *Si Goentoer* ruïnen van *tjandis* gevonden, zoomede een paar beelden van Hindoesche goden, o. a. een *Ganeça* en een *Nandi*. De vlakte, waarop een en ander zich bevindt, heet daarom nog *Padang Tjandi*, de vlakte der *tjandis*. Het Hindoesche rijk aan den Kampar moet in 't bizonder uit een Boedhistische nederzetting hebben bestaan, die daar reeds in de 11e eeuw zou gesticht zijn. Zelfs zou bereids veel vroeger nog, en wel in de 7e eeuw, een Brahmaansch rijk in de Minangkabausche landen aanwezig zijn geweest. [2]) Als dat zoo is, dan kwamen de Hindoes hoogstwaarschijnlijk heel wat eerder op

---

[1]) Verhandelingen van het Bat. Gen. XLI pag. 18. De Hindoeruïnen bij Moeara-Takoes aan de Kampar-rivier.

[2]) Tijdsch. Bat. Gen. III, p. 15 e. v.

Sumatra dan op Java, om dit laatste eiland weldra te verkiezen boven het eerste. Daartoe zal de natuurlijke gesteldheid van Java veel bijgedragen hebben; Sumatra's binnenland was altijd heel wat minder toegankelijk, met zijn moerassen aan de oostkust en zijn bergketens in het Westen, dan dat van Java. Ook in het Tanah Datarsche treft men heden nog eenige kleine Hindoe-overblijfselen aan. Wijders bevindt zich tusschen de IV Kota en het gebied van *Soengei Lasse* een smalle bergpas, welks naam aan de Hindoe-Javanen herinnert. Die heet namelijk heden ten dage nog *Kiliran Djawo*, de Javaansche slijpsteen. Die engte zou, volgens de overlevering, zijn ontstaan in den tijd, toen de Hindoe-Javanen zich moeten hebben opgemaakt, om het land meer westwaarts in te dringen; doch voordat zij hiertoe overgingen, slepen ze eerst hun klewangs aan den bergwand van bedoelden pas en zulks in die mate, dat deze er door verwijd werd. Ten slotte zouden de indringers verderop, op een vlakte in de VII Kota, tusschen *Si Djoendjoeng* en *Siloengkang*, met de Maleiers slaags zijn geraakt, maar voor dezen zoozeer het onderspit hebben moeten delven, dat zij overhaast, met achterlating van hun lijken, de vlucht moesten nemen. De Minangkabauërs verwaardigden zich niet die lijken te begraven, ook al gingen die nog zoo'n stank veroorzaken en zij hielden de herinnering aan hun overwinning levendig door de vlakte *Padang Siboesoek*, de vuile, de stinkende vlakte, te gaan noemen. De negri, die zich daarop bevindt, draagt nog heden ten dage dien naam. Andere herinneringen aan de Hindoes leven bij de Minangkabauërs nog voort in hun *pidato*'s, in de bekende feest-redevoeringen, die door enkelen hunner van buiten geleerd worden, teneinde die bij verschillende feestelijke gelegenheden in de negri te pas brengen. Geen *toekang pidato*, gepatenteerde feest-redenaar, mag op een fatsoenlijk Minangkabausch feest ontbreken en hij laat zich voor zijn diensten behoorlijk betalen. In die van geslacht op geslacht overgegane der Minangkabauschen wereld in 't bizonder eigen producten van literaire kunst is o. a. telkens sprake van den vogel *Garoeda*, zoomede van de godin der rijst *Saning-Sari* en andere naklanken

van het Hindoeïsme. Ook kennen de Minangkabauërs het *windoe-jaar*, dat evenmin iets specifieks Indonesisch is, en door hen, evenals dat op Java gebeurd is, aan de Hindoes moet ontleend zijn. Hoelang dezen in Midden-Sumatra vertoefd hebben is niet meer na te gaan. Doch nog in de 13e eeuw moet een uit Kediri afkomstige vorstentelg, met name *Perboedjojobojo*, vergezeld van een zekere *Ratoe Pegadangan* in de Minangkabausche landen geleefd hebben. Dat zouden die lieden niet gedaan hebben, indien zij zich daar niet als in hun wereld eenigszins thuis hadden gevoeld. Zeker is het intusschen dat na dien tijd alle Hindoe-Javaansche invloed als opeens spoorloos uit midden-Sumatra verdwenen is, al mag desnoods in het radjaschap van de Vorsten van Pagarroejoeng tot op onze dagen een enkele levende herinnering aan dien invloed zijn blijven voortbestaan. Ik houd het er toch zeker voor, dat de positie dier Radjas van vreemden oorsprong is geweest, en deze kan dan geen andere geweest zijn dan een Hindoe-Javaansche. In elk geval staat het bij mij vast dat de Hindoe Javanen de grondleggers zijn geworden van het Minangkabausche staatswezen, de stichters werden van hun eerste dorpstaatjes, van hun negris en van de oorspronkelijke onderdeelen van deze, van de *Soekoes*.

Na het verdwijnen van die vreemdelingen kwam de Minangkabausche wereld langzamerhand doch voor goed in het teeken der halve maan te staan. De Islam deed er in het laatst der 14de eeuw, zooals vermoed wordt, zeker niet eerder, zijn intocht. Dat gebeurde aanvankelijk onder de schuts van Atjehsche zeeroovers, die aan beide kanten van Sumatra tot op het midden van het eiland waren komen afzakken in verloop van tijd, de kusten steeds brandschattend. De eerste plaats, waar aan de Westkust de Islam vasten voet moet hebben gekregen, was *Oelakan* in het Priamansche. Daar zouden de eerste verkondigers van des Profeten woord in de Minangkabausche wereld zijn opgetreden; het waren volgens de overlevering een zekere *Berhanoedin* en zijn leerling *Sech Abdoellah Arief*. Van uit Oelakan zou de Islam zich verspreid hebben eerst naar *Kape* (*Panindjawan*) en *Mensiangan (Kota Lawas)* om vervolgens zich verder uit

te breiden over het Agamsche en Tanah-Datarsche. Nochtans moet dat binnendringen van den Islam in de Padangsche Bovenlanden tot op den tijd der Padris op zeer bescheiden schaal hebben plaats gevonden, te oordeelen naar de mededeeling van den Heer E. Netscher in zijn geschiedenis van Padang in het laatst der 18de eeuw (pag. 16), waarin gezegd wordt dat de Bovenlanden in dezen tijd nog voor het grootste gedeelte niet tot het moslimsche geloof was overgegaan en dat het slechts enkele hoofden en aanzienlijken waren, die dit hadden omhelsd. De eigenlijke bekeering van de bevolking, van de groote menigte, moet pas met geweld door de Padris zijn tot stand gebracht. Hoe het ook zij, vrij zeker is het dat de Islam van de kusten uit zich over het binnenland verspreidde. Daar weet nog de volgende Minangkabausche spreekwijze van te getuigen:

Sarak dari rantau ka moediq,
Adat dari moediq ka rantau;

terwijl de adat van de bergen naar de lage landen aan de kust kwam, ging de *sarak*, ook wel *sjarat* of *sjarah*, dat is alles wat met het geloof in betrekking staat, juist omgekeerd te werk. Intusschen nam de Minangkabausche wereld te allen tijde betrekkelijk weinig van den Islam in zich op en werd deze meer aangehangen, zooals bij ons met Fransche of Engelsche manieren van doen pleegt te gebeuren, meer uit mode, uit aanstellerigheid, dan uit een groote behoefte aan de blijde boodschap van dien godsdienst. De Maleier, die zich boven zijn omgeving wilde onderscheiden als aanzienlijk man, die zich *airs* wilde geven van ander timmerhout te zijn dan de groote hoop, ging Islamitische allures aannemen. Nog heden ten dage handelt in de Bataklanden de Mandhelinger uit geen ander motief. De Islam maakte op den kinderlijken Indonesiër altijd den indruk van de uiting te zijn eener hoogere beschaving, die in zijn bereik was; de kleurenrijke kleederdracht der hadjies, het uiterlijk vertoon van den Islamitischen eeredienst, het *hocus-pocus* der *tariqat*-verspreiders, dat alles had voor hem steeds het cachet van iets voornaams over zich. Maar veel verder ging de vat, dien de Islam op den

Minangkabauër kreeg, nooit. Deze werd onder andere nooit bereid gevonden om zijn adat voor het recht des Islams prijs te geven. Al mocht men op het stuk van den eeredienst, van het uiterlijk ceremonieel bij het gebed en de godsdienstoefening en aanverwante aangelegenheden, bereid zijn de noodige concessies aan het moslimsche drijven te doen, buiten 's lands raad- en rechtszaal, buiten de familiewoning wist men den Islam steeds op eerbiedigen afstand te houden. Al heet de *sjarat* dan wel is waar een mooi ding, 's lands overoude instellingen behoorden niettemin in stand te blijven,

Sarak nan mandaki,
Poesako nan manoeroen,
Nan sapandjang adat.

Wat van het moslimsch doen en laten dan ook door den adat gerecipieerd werd, is nooit van veel beteekenis geweest; het beperkte zich slechts tot de uiterlijke vormen van de huwelijksvoltrekking en de echtscheiding en hier en daar ook tot de stem, die men den vader gaf bij de uithuwelijking van zijn nog maagdelijke dochters. Althans zoo is het te allen tijde in het Minangkabausche stamland geweest. In de grenslanden kreeg de Islam allerwege meer vat op de menschen, deed er b.v. menigen *would-be Radja* zich meer of minder als *Solthan* gedragen en wist den vader over te halen bij zijn dood een goed deel van eigen verworven goederen aan zijn kinderen na te laten in stede van aan zijn *warih nan sapandjang adat*, aan zijn door het landrecht aangewezen erfgenamen. Bemoeienis met de rechtspraak in *sjarat*-zaken kregen de Islamitische priesters in verloop van tijd voornamelijk door ons toedoen, onder de schuts van ons Gouvernement; vóór onze komst zou hun die door den adat nooit gegund zijn. Ik kom in de volgende bladzijden uitvoeriger op een en ander terug.

Het is den Islam eigenlijk maar in een enkele landstreek van het Minangkabausche gebied gelukt den adat vrijwel geheel van den aardbodem te doen verdwijnen. Dat is in het stroomgebied van den Rokan gebeurd, en voornamelijk na den val van Bondjol. Wij lieten die landstreek toen vrijwel *à l'abandon* van de Islami-

tische ijveraars, die derwaarts waren uitgeweken. Vóór den „*masa-poetih*", den „*witten tijd*", zooals de Minangkabauër de jaren van de Padri-overheersching pleegt te noemen naar de witte kleeren, tulbanden en kaftans, die de priesters-bestuurders gewoon waren te dragen, waren de Rokan-landschappen nog onvervalscht Minangkabausch gebied. *Toeankoe Tamboesi* en de zijnen wisten dat echter in een korten tijd geheel en al onderste boven te keeren. En dat zou zonder twijfel ook met de overige Minangkabausche landen gebeurd zijn onder het schrikbewind van *Toeankoe nan Rentjé* en zijn opvolgers, hadden wij voor dien toeleg nog niet bij tijds een stokje gestoken.

Ondanks al het lijdelijk verzet, dat de Islam steeds ondervond van de zijde van den rechtgeaarden Minangkabauër, legde die godsdienst toch vooral in aangelegenheden van den eeredienst hier en daar hoe langer hoe meer beslag op zijn gemeenschap. Bijna de gansche Benedenlanden, zoomede het Padang-Pandjangsche en Kajoetanamsche en enkele andere streken in de Bovenlanden zijn tegenwoordig heel wat meer moslimsch van kleur dan een halve eeuw geleden. Dat is voornamelijk te wijten geweest aan onze systematische onverschilligheid ten opzichte van het drijven van dien godsdienst; wij hebben het in Indie altijd als een uiting van hooge politiek beschouwd om den Islam zooveel mogelijk vrij spel te geven. Die politiek berustte mijnsinziens echter altijd meer op vrees en gemakzucht, dan op rationeele motieven; zij getuigde altijd meer van zwakheid en onverstand dan van een ernstig verlangen om voor de belangen der overheerschten op te komen. Want anders had men den Islam steeds moeten verkennen als den gevaarlijksten parasiet, die op Indië teert, en van den beginne af aan zijn voortwoekeren paal en perk moeten stellen. Onze plichten zijn ten deze tegenover den Indonesiër altijd deerlijk te kort geschoten. In 't Priamansche heeft de Islam reeds zoozeer wortel gekregen dat Oelakan er een tweede Demak is geworden. Een aantal dagen en nachten op het heilige graf, dat zich daar bevindt, met bidden en vasten doorgebracht, heeft dezelfde beteekenis als een bedevaart naar het Heilige Land.

Oelakan Soerambi Atjeh,
Atjeh soerambi Mĕka,

zoo heet het in den mond van den Benedenlander, Oelakan is het voorportaal van Atjeh, evenals dit dat is van Mekka. Ook elders in de Minangkabausche landen vindt men hier en daar nog een heilig graf van dezen of genen Islamiet. Zoo te *Kota Gadang*, in de nabijheid van Fort-de-Kock; daar bevindt zich het graf van een zekeren *Toeankoe Malim Kati*, dat eveneens een zeer gewijde plaats, een *tampè goegoeh boelè* is, werwaarts zich menige geloovige begeeft, die zich aangenaam wil maken bij de onzienlijke machten. Ook een bedevaart daarheen gaat door voor zeer stichtelijk werk. Die opvattingen zijn er bij de Minangkabauërs pas ingekomen, nadat dezen het moesten ondervinden dat wij den Islam in zijn midden, zoo niet actief, dan toch lijdelijk in bescherming namen. Vandaar dat zij dan ook gingen oordeelen dat de „*Agama lebeh koewat*" geworden is „*dibahwa Compeni*", dat de godsdienst heel wat vaster in 't zadel is gaan zitten onder ons bewind dan in den *masa adat* ooit zou hebben kunnen gebeuren. Al die heilige plaatsen bestonden althans toen nog niet, of men liet ze langs zijn koude kleeren loopen in elk geval.

De machtigste grepen in de Minangkabausche rechtsinstellingen, in den adat uit den *masa djahalija*, uit den over-ouden, vóór Islamitischen tijd, kwamen nog van onze zijde, ondanks onze groote vereering van het beginsel om de aan onze macht onderworpen Indonesische volken zooveel mogelijk hun eigen inzettingen te laten. Dit kon trouwens niet anders, wilden wij er den menschen niet ten prooi doen blijven van eigen willekeur en primitief doen en laten. Maar dan hadden wij ook tegenover de goêgemeente en tegenover de buitenwereld minder parade moeten maken met dat beginsel; dat was wel zoo eerlijk geweest. Want wij konden van den beginne af aan op onze vingers natellen dat wij er ons op den duur toch niet aan houden konden. Wij hadden tegenover Indië nooit de belofte mogen afleggen: „menschen, wij zullen ons zooveel mogelijk aan uwen „adat houden", want wij konden die belofte nooit in verloop van

tijd gestand doen. Reeds de lieden, die het zoogenaamd met de Minangkauërs op een akkoordje gingen gooien, die met hen *een contract* heetten te sluiten, de ontwerpers van het beruchte *Plakaat Pandjang*, van dat „*lange staatstuk*", begonnen reeds dadelijk met het gansche oer-oude staatswezen der Minangkabauërs in de rommelkamer op te bergen. De *negri* met haar veelhoofdig *soekoe-* en familiebestuur werd zoo gauw mogelijk opgeruimd; de lappendeken van honderden autonome Minangkabausche dorpstaatjes ging opeens in een gecentraliseerd geheel verkeeren. De panghoeloewereld moest voor goed voor een door ons in 't leven geroepen ambtenaarsdom plaats maken, welks krachtlijnen allen in één enkel punt, te Padang, samenliepen. Dat was de eerste machtige handgreep, dien wij ons op des Minangkabauërs recht veroorloofden. Hadden de *panghoeloes*, de souvereinen in den ouden dorpstaat, dien toeleg maar eenigszins kunnen bevroeden, wie weet of zij zich dan nog niet eens bedacht zouden hebben om onze hulp in te roepen tegen het drijven der Padris. Maar dan was hunne nationaliteit toch ook zeker voor goed opgeschreven geweest en zij hadden zich moeten krommen onder een despotisch moslimsch staatsgezag.

Het sprak van zelf dat wij niet konden gaan regeeren met de honderden *panghoeloes*, in wier handen de leiding van het oude Minangkabausche staatswezen alle eeuwen door had berust. Hunne *rapats* [1]) waren te stroeve organen geworden voor onze staatsmachine. Het eeuwige gedelibereer (*moepakat*) niet alleen dat hunnen vergaderingen „in rade" eigen was, maar vooral het plichtmatige *sakato*, eenstemming, worden dier lichamen om tot een besluit te kunnen geraken, zou nooit gepast hebben in ons staatsorganisme. Van een beslissing eener meerderheid, van een partij-regeering, heeft de adat nooit willen weten; steeds moest men *sakato*, *saijo*, één van stem, één van goed-

---

1) *Rapat*, dat de Minangkabauër *rapè* uitspreekt, beteekent eigenlijk dicht, goed gesloten. *Marapatkan* = dicht maken, aan-één-sluiten. Vandaar dat het woord ook vergadering, een verzameling van menschen, die aan-een-gesloten moeten zijn, is gaan beteekenen.

vinden, of liever van ja-zeggen zijn om iets tot stand te brengen. Gelukte dat niet, welnu dan kwam er niets van den voorgenomen maatregel, zelfs niet van een vonnis in de rechtzaak, die aan de heeren panghoeloes was onderworpen. Een dergelijke manier van 's lands zaken behartigen, van recht-doen, konden wij toch kwalijk uit den adat overnemen. Het *Je länger je lieber* is te allen tijde de Achilles-hiel geweest van de Minangkabausche staatshuishouding. Er had nimmer gang in deze gezeten, omdat men altijd den tijd had, omdat men nooit door buitenlandsche machten tot snel handelen, tot doortastend optreden genoopt was geworden. De Minangkabauër heeft nooit de waarde van den tijd behoeven te leeren kennen, omdat hij altijd buiten den grooten wereldstrijd om het bestaan heeft gestaan. Had hij deze meegemaakt, zooals dat het geval is geweest met alle continentale volken, dan had hij zijn overgevoelige liefde voor *moepakat*, en althans die voor het verplichte *sakato* worden in zijn vergaderingen, wel bij tijds afgeleerd.

Niet alleen ontnamen wij de leiding der staatszaak aan de panghoeloe-wereld, ook de rechtspraak, zoowel *in criminalibus* als *in civilibus* moest zij op den duur uit de handen geven. Dit was nog eigenlijk het pijnlijkste van alles voor haar, want de meest mild vloeiende bron van inkomsten, die zij tot nog toe bezeten had, droogde daardoor op. De proceskosten en gerechtelijke boeten vloeiden toch in den *masa-adat*, niet in een fiscus, maar in de zakken van 's lands vaderen, die als rechters gezeten hadden.

Verder verklaarden wij op een gegeven oogenblik den negrigrond, den ongerepten woesten bodem tot domein van onzen staat. Ook dat was een machtige duw aan den adat. Want daardoor werd aan het oer-oude recht van elken negri-bewoner om middels occupatie stukken van dien grond tot particulier eigendom te maken, voortaan paal en perk gesteld, ten minste waar onze ambtenaren het noodig oordeelden om der bevolking eerbied in te prenten voor onze domeinverklaring. Velen konden zich echter met deze niet vereenigen en vonden haar een onrecht, zoodat zij haar vrijwel als niet in het Staatsblad verschenen

beschouwden. Men leeft in Indië nog wel eens 's lands wetten na, zooals men dat naar eigen goedvinden blieft te doen.

Ten slotte kwamen de rechten, die een eigenaar van den boven-grond volgens den adat op den ondergrond heeft, in strijd met de opvattingen, die wij in dit opzicht koesteren, en wij schroomden niet om in onze mijnwet de laatste te belichamen.

Waren dit al te gader belangrijke kortwiekingen van den adat, op privaatrechterlijk terrein lieten wij dien zoo ongeschonden mogelijk. Het familie- en vermogensrecht der Minangkabauërs is nog volkomen hetzelfde, wat het sinds eeuwen was. Moge dus de kennis van diens staats- en strafrecht, zoomede van zijn rechtspleging tegenwoordig voor den beoefenaar van den adat nog slechts historische en ethnologische waarde hebben, die van zijn familie- en vermogensrecht is nog onontbeerlijk voor hen, die de Minangkabausche wereld moeten besturen en daarin recht hebben te doen.

Dat deze er niet ongevoelig voor was of liever, dat het haar niet ontgaan is, dat wij heele brokstukken van haar recht ten doode doemden, blijkt wel hieruit het beste, dat zij haren *masa adat* scherp tegenover een zoogenaamden *masa rodi* is gaan stellen. Hieronder verstaat men het bewind, dat wij over haar brachten, den *masa compeni*, den *„compenie's tijd."* Het woord *rodi* is in den volksmond een *metathesis* van ons woord *„order"*, en wel in 't bizonder in den zin van gouvernementeelen last. Deze manifesteerde zich vooral ten tijde van het militaire bestuur over de Westkust immer in de gedaante van een *order*. Onder den *masa rodi* verstaat men dus voornamelijk den tijd, die de dagen van het tegenwoordige civiele bewind voorafgingen. Als nu de Minangkabauër het verschil tusschen den *masa rodi* en zijn ouden *masa adat* wil typeeren, dan doet hij dat in de volgende spotzieke woorden:

Doeloe rabab bertangkei
Kini kopi berboea;
Doeloe adat di-pakei,
Kini rodi bergoena;

Vroeger werd de *rabab*, een inlandsch snaarinstrument, bespeeld, maar tegenwoordig heeft de koffiestruik slechts vrucht te dragen; vroeger gold de adat, maar tegenwoordig komt het op alles, wat *rodi* is, slechts aan. Blijkbaar dacht de dichter met heimwee terug aan den goeden, ouden tijd, toen men kon luieren en lanterfanten, zooveel het den menschen lustte, terwijl het regime van den arbeid, dat met onzen komst de intrede deed in de Minangkabausche landen, hem ietwat wrevelig scheen te stemmen. Zoo kreeg het woord *rodi* voor den Minangkabauër vooral de beteekenis van verplichten arbeid; de heeren- en cultuur-diensten noemt hij dan ook *kerdja-rodi* en de gouvernementshoofden, die wij in de plaats van zijn oude volkshoofden, zijn *panghoeloes*, stelden, zouden voor goed den naam gaan dragen van *kapala rodi* in tegenoverstelling van de laatstbedoelden, de *kapala adat.*

Met dat al stelle men zich in geenen deele voor, dat het eigenlijke volk, de groote menigte, de *orang banjak*, er heden ten dage nog veel over philosofeert en het maar niet van zich zou kunnen zetten, dat wij haren adat in bepaalde opzichten duchtig kortwiekten. Daar is geen sprake van. De menschen hadden er zich al heel gauw in geschikt dat zij, in stede van door honderden familiehoofden, voortaan slechts door enkele tientallen van *kapala rodi* werden geregeerd. Men had van het bewind van die honderden ook niet altijd evenveel genoegen beleefd. Want niet zelden bleef het recht der goegemeente in den hooggeroemden *masa adat* voor goed in de lucht hangen, omdat de heeren rechters maar niet *sakato* konden worden, of men gaf die partij gelijk, die het kwistigst met cadeautjes over de brug was gekomen. De *kapala adat* lieten zich wijders ook lang niet onbetuigd, wanneer het er op aankwam den onderhoorigen het noodige deel van hare vruchten en inkomsten in de gedaante van de zoogenaamde *isi adat*, van belastingen, afhandig te maken. Het heeft der Minangkabausche *gemeenschap* vrijwel volkomen koud gelaten, dat wij haren dorpstaat, hare *negri*, opdoekten; het was slechts de panghoeloewereld, die ons dat een langen tijd niet heeft kunnen vergeven. Nochtans kreeg zij

tijdens het militair regime van Michiels en de zijnen nooit in haar hoofd om dat te laten blijken. Dat werd later anders, vooral toen zij begon op te merken dat er onder onze bestuursambtenaren menschen kwamen, die innig met hare achterafstelling te doen kregen, en die daar openlijk voor uit kwamen. Toen is het wel eens een enkele keer gebeurd, dat de panghoeloes hier of daar tot een ostentatieve betooging overgingen, teneinde protest aan te teekenen tegen het optreden van de Nederlandsch-Indische Regeering in hun landen. Vooral hebben de panghoeloes het niet kunnen verdragen dat wij hun de rechtspraak ontnamen. Maar dit gebeurde minder ter wille van het beginsel, omdat zij hun eigen rechtspleging zooveel mooier vonden dan de onze, maar wijl deze hun portemonnaies steeds zoo ten goede was gekomen. Liefde voor de publieke zaak was nimmer het „*leitmotiv* in hunne jeremiades ten deze. De eigenlijke bevolking heeft er echter nooit tranen om gestort, dat haren panghoeloes, haren *kapala adat*, alle bemoeienis met de rechtspraak werd ontnomen. Integendeel, als de menschen steeds hun zin kregen, dan zouden zij immer ook nu nog liever hun civiele zaken voor den Europeeschen rechter brengen, — de crimineele komen na 1875 van zelf reeds bij deze, — in stede van die telkens te doen schipperen in hun respectieve kampongs, zooals heden ten dage, in weerwil van het Sumatra-Reglement, allerwege nog plaats heeft. Maar zij zijn niet bij machte hun wil ten deze altijd door te drijven. Niet zelden worden zij, als zij hun *perkaras* bij onze rechtbanken, bij de *rapats*, willen voorbrengen, afgescheept met de boodschap: „gij doet beter uw zaken in „uw kampong af te doen" en de europeesche landraad-voorzitter ter Sumatra's Westkust weigert dan wel eens om het z.g.n. introductief rekest voor hen op te maken. Vandaar dat de gansche inlandsche rechtspraak *in civilibus* ter Sumatra's Westkust tot heden vrijwel een *sinecure* is gebleven. Het aantal civiele zaken, die daar voor de inlandsche rechtbanken behandeld worden, is zeer gering, niet omdat er geen zouden zijn, maar omdat die niet voor de gouvernements-rechters worden gebracht. Maar zoodra te gelegener tijd bedoelde colleges door rechtsge-

leerde voorzitters zullen gepresideerd worden, die de menschen niet zullen durven afschepen, zal opeens dat aantal verwonderlijk stijgen. Waarlijk de Minangkabauër zelf heeft volstrekt nog zoo'n wantrouwen niet in onze rechtspraak en in onze rechtsbeginselen. Alles wat hieromtrent tot heden van de daken werd verkondigd is slechts uit den koker van de panghoeloewereld gekomen; slechts deze werd door onze ambtenaren gehoord, wanneer die er op uit waren om met geweld het werk van Mr. der Kinderen omlaag te halen en af te breken en om „*doctrinaire*" juristen te lijf te gaan. Het is dan ook zeker erg praktisch en weinig doctrinair om de menschen in hun kampong hare civiele zaken maar te doen schoon wasschen. Maar die praktijk is in strijd met de wet en had nooit door de organen van onze rechtsorde in bescherming mogen genomen worden. Al dat geschipper in de kampongs is uit den booze en lang niet altijd naar den zin der Minangkabausche justitiabelen. Men verbeelde zich niet dat men, door dat in de hand te werken, den menschen steeds een dienst doet, al weet men zelf op die wijze altijd veel werk buiten den drempel van zijn bureau te houden.

Het Minangkabausche recht heeft te allen tijde, zooals met alle oerrecht het geval is geweest, slechts geleefd middels mondelinge overlevering; het werd van geslacht op geslacht overgedragen deels door een stereotiep vast doen en laten, deels in den vorm van slechts enkele gedrongen en vaak zeer onduidelijke aphoristische spreekwijzen. De eene generatie leerde der volgende wat recht was. De bedoelde aphorismen, de zoogenaamde *pitoea's* [1]) (van het Arabische *fatwa*), ook wel *papatah's* genoemd, waren echter altijd meer zinspelingen op het bestaande recht, dan dat zij als eigenlijke wetten konden aangemerkt worden. Meer spreekwoord dan rechtsregel doorgaans, had nochtans elke pitoea steeds maar één enkele beteekenis en

---

[1]) Woordelijk vertaald beteekent *pitoea* leering, les, in 't bizonder die door ouden van dagen aan het opkomend geslacht wordt nagelaten. *Papatah*, afgeleid van *patah*, afbreken, beduidt dus brokstuk, fragment, en krijgt dan den zin van ons woord *wetsartikel*.

nooit een „veeltongig" karakter, zooals haar door den Hoogleeraar van Vollenhoven schijnt toegekend te worden.[1] Tegenwoordig veel minder verstaan door den gewonen man, heeten de verschillende *pitoea's* in den *masa adat* gemeen goed te zijn geweest van bijna elken Minangkabauër. Toen zou men er de grootste eer in gesteld hebben vele pitoeas te kennen en het grootste vermaak om ze in elk gesprek, bij elk debat, te pas te brengen. Hij, die de meeste kende, zou voor de geleerdste, de knapste man in zijn negri hebben doorgegaan, als de in alle opzichten *tjerdieq pandei* hebben te boek gestaan. En het waren dan niet zelden de reeds genoemde *toekang pidato*, die steunpilaren te allen tijde van de literaire kunst in de Minangkabausche wereld, die er hun werk van maakten om de pitoeas bij elke gelegenheid, die zij schoon zagen, te pas of te onpas desnoods, aan den man te brengen. Zij zijn daar heden ten dage nog op uit. Maar behalve die lieden, gingen ouderen van dagen, vooral indien zij de een of andere waardigheid bekleedden, altijd door voor de ware depothouders van onvervalschte pitoeas; en die waren zelfs verplicht ze bijtijds aan het opkomend geslacht, in 't bizonder aan hunne eventueele opvolgers, in te prenten. Die *orang toea* speelden dus immer ook een voorname rol bij de traditie van het recht. Maar niet alleen zij, ook de gewone man, moet oudtijds een bizondere voorliefde hebben gehad om achter de geheimen van zijn adat te komen; men zou haast zeggen dat iedere Minangkabauër van den *masa adat* van huis uit jurist was. Zoo wordt hij ons althans wel eens voorgesteld. Hij deed niets liever, zoo heet het, dan naar de debatten luisteren, die in de *balei*, in 's lands raadzaal op zijn markt, gehouden werden onder zijne landsvaderen, dan wel tusschen dezen en partijen, die voor hen waren verschenen om recht te zoeken. De publieke zaak, zoowel als de rechtszaak werd immer zoo openbaar mogelijk behandeld; en men zette zich daartoe bij voorkeur als het marktdag was. Het was dan zelfs aan het publiek, dat met open mond om de *balei* stond

---

[1]) Prof. Mr. C. Van Vollenhoven. Het Adarecht van N. I. pag. 94.

te luisteren naar hetgeen daar binnen werd verhandeld, gegund om van tijd tot tijd een duitje mee in 't zakje te doen en 's lands vaderen een hartig woordje toe te spreken, zelfs om de een of andere rechtszaak, die door een valschen getuige van het juiste spoor dreigde afgewend te worden, tot een goed eind te helpen brengen. Al te gader kostbare gelegenheden voor den Minangkabauschen kleinen man om zich van zijn prille jeugd af de noodige rechtskennis te verschaffen en die wekelijks te vergrooten. Men liep als 't ware op iederen passerdag gratis college in de rechtswetenschap. Zoo wordt ons het rechtsleven in den betreurden *masa adat* geteekend. Welk een schrille tegenstelling vormt deze met den daarop gevolgden *masa-rodî*! De publieke zaak werd toen niet meer te midden der passar-gangers, in een van alle kanten open raadzaal afgedaan; de gerechten heetten wel voor het publiek open te staan, maar het was aan dit voortaan ten strengste verboden zich in den rechtstrijd, die voor de groene tafel werd afgespeeld, te mengen. Toen verloor de Minangkabauër van lieverlede zijn overoude liefde voor de studie van, zijn belangstelling in het recht; beide daalden vrijwel tot het vriespunt. En het gevolg hiervan was dat heden ten dage nog maar een enkele in zijn midden den adat verstaat en kent, de overoude pitoeas begrijpt. Heden moet de Minangkabauër van een en ander bepaald studie hebben gemaakt om er een niet-ingewijde een duidelijk idee van te kunnen doen erlangen; in den *masa adat* daarentegen zoog hij als 't ware met de moedermelk ook de kennis van zijn recht in en ontwikkelde die verder van kindsbeen af aan spelenderwijs. Het kan zijn dat het inderdaad zoo geweest is; nochtans heb ik zelf den *masa adat* nooit meegemaakt, zoodat het mij niet euvel geduid zal worden, indien ik niet stellig durf te verzekeren dat het zoo was.

Intusschen is het vrijwel zeker dat de schriftelijke opteekeningen van het Minangkabausche recht, voorzoover die bestaan, en dat is nooit van veel beteekenis geweest, van betrekkelijk zeer recenten datum zijn. Pas na onzen komst, in 't bizonder na de vestiging van ons gezag in de Minangkabausche wereld,

heeten al de geschriften in het leven geroepen te zijn, die onder den naam van *oendang-oendang*, dan wel *tambo* hier en daar een pitoea of een rechtsregel, dan wel zinspeling op deze, bevatten. Ik stel mij zelfs voor dat wij of liever onze ambtenaren niet vreemd zijn geweest aan de geboorten van de meeste dier geschriften. Men leerde van ons de waarde kennen van het in 't schrift brengen van bepalingen, contracten, verslagen omtrent het een of ander, wat gebeurd was en dergelijke, en dat zal den eersten stoot hebben gegeven bij dezen en genen om ook het eigen landrecht te gaan beschrijven, voorzoover men dat noodig oordeelde. Vooral had dit plaats met dat gedeelte hiervan, op welks kennis de europeesche ambtenaren tusschen 1833 en 1875 nog al prijs stelden, wijl zij er bijna dagelijks mede te doen hadden, namelijk met het inheemsche strafrecht en met de bewijsleer *in criminalibus*. In elk geval is het opmerkelijk dat eigenlijk dit deel van het Minangkabausche recht het eenige is, dat de eer werd toegekend om in inkt op papier te worden vastgelegd. Dat gebeurde in de zoogenaamde *oendang-oendang nan doea-poeloeh*, in de twintig wetten; op deze *would-be* codificatie komen wij later uitvoeriger terug. Men kent echter behalve deze *oendang-oendang* nog een menigte andere geschriften, die men met dien weidschen naam pleegt aan te duiden, zooals de *oendang-oendang negri dan loehak*, de *oendang-oendang nan dalam negri*, de *oendang-oendang nan sambilan poetjoek*, enz. enz. enz., maar alle stellen den zoeker naar rechtsregels bitter te leur; zij bevatten bijna geen schijn of schaduw van deze en hebben meer van zedekundige traktaatjes, of compendia van *savoir-vivre* dan van rechtsboeken. De Minangkabauër houdt er nog al van om te moraliseeren; juridische systematicus of dogmaticus is hij echter nooit geweest. Hij vond altijd als sprak het van zelf, dat men in de rechtsverhoudingen leefde, die hij bij zijn doen en laten in acht nam. Die behoefden niet beschreven te worden; die kende men van zelf, die waren voor elk en een iegelijk duidelijk. En hij zou er stellig ook nooit toe gekomen zijn om zijn strafrecht te gaan beschrijven, als niet-ingewijden, als onze ambtenaren hem daartoe niet hadden

aangezet. Op de kennis van des Minangkabauërs privaatrecht, van zijn doen en laten in zijn familiewoning, bij zijn huwelijk, na zijn overlijden, stelden onze ambtenaren altijd minder prijs, wijl zij zich met dat gedeelte van 's mans recht liever nooit inlieten: zijn *perkaras* op dat gebied had hij altijd zelf in zijn kampong uit te maken. Vandaar dat men ook van des Minangkabauers privaatrecht al bedroefd weinig in zijn *oendang-oendang* aantreft. Waartoe zou hij dat ook zijn gaan beschrijven? Hij zelf kende het in voldoende mate en de vreemdeling wilde er liever niets mee te maken hebben. Op de wetenschap, hoe vroeger de staatsrechterlijke verhoudingen der verschillende organen van den dorpstaat, van de negri, onder elkaar waren geweest, werd heelemaal nooit prijs gesteld. De negri met haar veelhoofdig panghoeloebestuur had nu eenmaal voor goed afgedaan. Naar eenige beschrijving van des Minangkauërs oude staatsrechterlijke beginselen behoeft men dus in 't geheel niet te zoeken in de *oendang-oendang*. Die leven thans nog slechts in eenige pitoeas voort, welke in den volksmond bewaard bleven, zoomede in de herinnering van ouden van dagen, die weer in hun jeugd van oude lieden uit hun omgeving hadden gehoord, hoe vroeger de negri werd bestuurd en hoeveel of weinig dezen en genen daarbij in de melk hadden te brokken. Het Minangkabausche staatsrecht van den *masa adat* leert men het beste kennen door met zulke oudjes te spreken, die nog klaar van hoofd en memorie zijn, onverschillig of het groote heeren dan wel „kleine luiden" zijn. Van de laatsten hoort men nog wel zoo goed de waarheid als van de anderen, want dezen zijn er nog wel eens op uit om het beeld met fantaisierijke retouches, die altijd een min of meer aristocratisch tintje aannemen, op te sieren. Ook heele oude Minangkabausche dames zijn geen verwerpelijke bronnen om het doen en laten uit den *masa-adat* te leeren kennen, want zij zijn in hare wereld ook altijd behoorlijk bedeeld geweest met wat Napoleon *l'esprit public* noemde, al was het haar maar zelden of nooit vergund zich met de publieke zaak daadwerkelijk in te laten.

Over de *tambos* als vindplaatsen van het Minangkabausche

recht kan ik gevoegelijk zwijgen. Die geschriften, van welke men ook een groote menigte bezit,[1]) hebben altijd meer als historie-boeken, geschiedverhalen willen doorgaan dan als bronnen voor rechtskennis. Voor het meerendeel zijn zij echter niets anders dan sprookjes-verzamelingen. Geen van alle geeft een geregeld afgerond verhaal van hetgeen er in 't verledene werkelijk gebeurd is. Meestal beoogend de geschiedenis van de een of andere negri te geven, verliezen ook die geschriften zich telkens in moraliseerende voorschriften en leefregels. Zoo nu en dan ligt hier en daar onder al dat waardeloos materiaal een vage zinspeling op den een of anderen regel van positief recht begraven, dien men intusschen gewoonlijk al lang van elders kende. De tambos hebben hoogstens waarde voor den literator; wij hebben er alleen mee te maken, voorzoover zij een paar legenden bevatten, die ten doel hebben de herkomst der Minangkabausche gemeenschap en van haar rechtsinstellingen te verklaren. Een van deze sprookjes vertelde ik boven reeds na.

Het gedeelte van zijn recht, dat de Minangkabauër beschouwt als een soort *ratio naturalis* noemt hij *adat nan terhadat*, ook wel *adat nan kawi*, de oer-oude gewoonte, of *adat nan tapakei*, de altijd gebruikelijk geweest zijnde inzetting, een en ander in tegenoverstelling van zijn adat *nan dihadatkan*. Onder het eerste verstaat hij dan den *adat djahalija*, het recht afkomstig uit den vóór-Islamitischen tijd en dat, naar zijn meening, gemaakt zou zijn door de beide reeds genoemde legendaire wetgevers. Die zouden het gewrocht hebben als een vrijwel voor alle tijden geldende onveranderbare norm. Het andere is slechts gelegenheidsrecht, bestaande uit in verloop van tijd in 't leven geroepen locale aanpassingen aan, accomodementen op den *adat nan terhadat*. Het eerste is dus het oorspronkelijke, algemeen en overal geldende Minangkabausche landrecht, welks

---

[1]) O. a. de *tambo Radja dan Loehak Minangkabau*, de *tambo Radja Ajer Hadji*, *de Tambo adat nan toeroen dari Prijangan*, de *tambo adat Soengei Pagoe*, de *tambo adat Troesan*, de *tambo manjatakan laras Tjiñiago*, de *tambo manjatakan poesako Kota Pilihan*, enz. enz. enz.

hoofdbeginselen althans allerwege worden teruggevonden, waar Minangkabauërs gekoloniseerd hebben. Het andere is slechts de plaatselijke en soms ook maar een tijdelijke afwijking, gemaakt bij onderlinge overeenstemming van 's lands vroede vaderen. De *adat nan terhadat* bevat alzoo de *kato nan poesako*, de van geslacht op geslacht overgeleverde rechtsregels en voorschriften, die wijders ongeschonden aan verdere generatiën behooren nagelaten te worden. Aan die mag niet getornd worden, hoe wijd verspreid de Minangkabausche volksstam ook moge worden; die zijn voor altijd blijvend, zooals de volgende pitoeas luiden:

Poelei nan bapangkè naik,
Manantoekan roewè djo boekoe;
Manoesiè nan bapangkè toeroen,
Manantoekan adat djo poesako;

al vertakt zich het menschelijk geslacht ook hoe langer hoe meer, gelijk een *poeleiboom* overal twijgen, geledingen en knoesten nalatend, zijn overoude instellingen blijven als deze achter, een duurzaam overblijfsel uit den voortijd. Deze pantoen doet mij onwillekeurig de bekende homerische verzen in herinnering komen, waarin het menschelijk geslacht wordt vergeleken met den wisselende bladerentooi van een boom; zij is lang niet leelijk. De *adat nan terhadat* omvat de *tjoepa nan oesali*, de „standaard", de „oorspronkelijke" maat aller dingen, die niet gewijzigd, niet langer of korter, niet kleiner of grooter van inhoud mag worden gemaakt; het is des Minangkabauërs *jus naturale*. Hoe conservatief deze echter immer ook was, hoe graag hij zijn oeroud-recht ook vergeleek met een blijvende oude tak aan een boom, met een starre gecikatriseerde wond aan deze, met een knoest, al had dus zijn *adat nan terhadat* ook altijd iets over zich van een onbuigzaam *jus strictum*, toch was hij weer te praktisch aangelegd om zich niet bewust te worden dat zijn *tjoepa nan oesali*, evenals zulks met alle aardsche dingen het geval is, voor aanpassing aan veranderde levensomstandigheden vatbaar zouden zijn. Het kon voorkomen dat de *adat nan terhadat* niet meer door den beugel kon, dat

de starre *tjoepa*, die er den inhoud van uitmaken, uit een bamboesoort van kleineren omvang moesten gesneden worden en dan bleef er niets anders over dan dat de adat zich schikte naar den smalleren weg, dien hij te bewandelen had:

Adat sapandjang djalan,
Tjoepa sapandjang batoeang;

dit laatste woord duidt op een bepaalde bamboesoort. Voordat men in de Minangkabausche wereld kennis maakte met de maten, die Chineezen en andere vreemdelingen aanbrachten, sneed men zijn inhouds-maten uit de bamboe. Zoowel het stofgoud, als andere droge en soms natte waar, werd dan gemeten met een bamboe-kokertje of koker. Kortom het kon gebeuren dat men hier en daar iets van het strenge oer-oude recht moest prijs geven ter wille van nieuwe levensomstandigheden. Wat niet meer deugde voor deze moest ter zijde gesteld worden; slechts het bruikbare diende men te houden:

Adat nan èlok dipakei,
Adat nan boeroea diboewang.

Uit al dergelijke pitoeas blijkt intusschen dat de Minangkabauër volstrekt niet zoo stijl conservatief is, als men hem soms wel eens bliefde af te teekenen. De Minangkabausche wereld, althans de mannelijke helft er van, die niet tot de panghoeloe- en mamakpartij behoort, heeft liberaler neigingen dan menigeen wel vermoedt. Het zijn slechts de vrouwen en allen, voor wie de levenstafel in de Minangkabausche gemeenschap altijd behoorlijk gedekt is, die er zooveel mogelijk vasthouden aan den *adat nan terhadat*. Maar het mannelijk element, aan hetwelk van de gemeenschappelijke taart der *harto poesako*, der ondeelbare en onvervreemdbare familiegoederen niets of heel weinig genot wordt gegund, en dat middels *mentjari* aan den kost moet komen, is volstrekt niet zoo ingenomen met dat oude recht. Dat is mij indertijd door menigen onvervalschten Minangkabauër uit de Bovenlanden onverholen verklaard. De mannenwereld vindt hun gemeenschap allesbehalve een paradijs,

en heeft betrekkelijk weinig op met het zoogenaamd familie-socialisme in hun midden. De dames en de *mamaks* echter, die op de nationale geldkist zitten, achten zich gewoonlijk wel in Abrahams schoot. En *procureurs-bamboe*, zoomede andere vrienden van deze partij, die liever ook geen verdeeling van de familiegoederen zouden bijwonen, zullen hun best doen om de gevolgen van een dergelijke eventueele gebeurtenis in de schrilste kleuren af te malen; des te banger zal men er hier in Holland voor worden, zoo is hun berekening. Een wereldondergang zou er niets bij zijn, vergeleken met dat, wat dan in de Minangkabausche landen zou gebeuren. Voor onze bestuursambtenaren is de *adat nan terhadat* een heel makkelijk recht. Het bespaart hun zorgen en moeite. De menschen onderhouden altijd elkaar, zoo heet het, en hebben nooit gebrek; de onverdeeldheid en onvervreemdbaarheid der familiegoederen is een machtige waarborg voor de duurzame welvaart in de Minangkabausche landen, zoo luidt de leus. Hongersnood en ellende, zooals die op Java voorkomen heeten niet mogelijk te zijn ter Sumatra's Westkust! Intusschen raadplege men eens het opstel van den Heer Stibbe in het Tijdschrift voor het Binnenlandsch Bestuur [1]), dat hij wijdde aan Alahan Pandjang en omgeving. Daar heerscht allesbehalve welvaart, in weerwil van de hooggeroemde *harto poesako*; en zooals het daar is, zoo is het elders ook. De nationale welvaart der Minangkabausche landen is over 't algemeen niet van zooveel beteekenis; de oeconomische toestanden der zuidelijke Bovenlanden en die der kuststreken geven te dien aanzien niets toe aan die van Midden-Java; Oost-Java en de Soendalanden zijn zonder twijfel even welvarend als Agam, Tanah Datar en de L Kota, zoo niet welvarender. Dat de Minangkabauër het beter heeft dan menige Midden-Javaan is minder te danken aan zijn hooggeroemd familie-socialisme, dan aan de schandelijke hebbelijkheid van zijn dames om stelselmatig aan *abortus* te doen. Zelfs schrikt men niet zelden terug voor *baby-*

---

[1]) D. G. Stibbe. Beschrijving der onderafdeeling Alahan Pandjang. Tijdsch. voor B. B. XI, p. 218 e. v. 298 e. v. en 496 e. v.

moord; op Java komen deze delicten nagenoeg niet voor. Mr. van Deventer zag het indertijd in het Indisch Genootschap dan ook zeer goed in, toen hij, naar aanleiding van de daarin gehouden bekende rede van den Heer Kooreman [1]), het vermoeden uitte dat de geroemde welvaart der Minangkabausche wereld slechts door kunstmatig tegengaan van den aanwas der bevolking in de hand wordt gewerkt. Trouwens ook de Minangkabausche man is nooit op veel kinderen gesteld geweest; hij noemt een vrouw, die dikwijls moeder is geworden, een „varken". Het is mij als rechter te Padang gebeurd, dat ik een inlandsche strafzaak in revisie onder de oogen kreeg, uit welke bleek dat de eigen man van de aan kindermoord schuldige vrouw, deze een flink handje geholpen had bij hare euveldaad. En op de vraag aan de menschen, door den eersten rechter gesteld, waarom zij hun wichtje gedood hadden, antwoordden de ontaarde ouders dat zij *te arm* waren om het kind op te voeden. Waarlijk, men scherme toch niet te veel met de heilzame werking der familiegoederen. Die het geluk hebben deze te bezitten, zijn er nog slechts ten deele goed aan toe; dat zijn de vrouwen en de *mamaks*. Maar overigens bestaat in de Minangkabausche wereld evenzeer armoede als op Java, als in elke andere gemeenschap, die er dan geen familie-socialisme op na houdt. En had de bevolking van Midden-Sumatra in verloop van tijd zich even snel vermeerderd als op Java gebeurd is, dan zou men er de grootste armoede hebben bijgewoond, juist tengevolge van het alle individueele krachtsontwikkeling remmende familiebezit des Minangkabauers.

De *adat nan dihadatkan* omvat slechts de *kato pakat*, de voorschriften, die bij onderling goedvinden en overeenstemming (*sapakat*, *saijo*) zijn in 't leven geroepen. Zij bevatten alleen de *tjoepa nan boewatan*, de gemaakte maat der dingen, die aan nieuwe levensverhoudingen past. Uit den aard der zaak onder-

---

[1]) Kooreman. De Adat en hare beteekenis voor het bestuur in Indie; een lezing gehouden voor het Indisch Genootschap op 3 December 1901. Bij het debat na die redevoering sprak Mr. van Deventer in den aangegeven zin.

scheidt zij zich dan ook vooral hierin van den *adat nan terhadat*, dat zij overal verschillend is, dat zij in elke negri mag varieeren. Zoo zou men den *adat nan dihadatkan* in tegenoverstelling van het algemeene landrecht het *negrirecht*, het *landschapsrecht* kunnen noemen. En dan geldt altijd de regel: „*indah boleh dibawahkan tjoepak dari lain negri*; het locale recht was gebonden aan de plaats, waar het geldend was geworden, en kon van daar niet naar een andere Kota worden overgebracht. De *adat nan dihadatkan* is dus nooit algemeen geldend geworden. Intusschen zijn die locale verschillen in het eigenlijke Minangkabausche stamland, in de Padangsche Bovenlanden, nooit van veel beteekenis geweest. Dat is altijd het gebied van den eigenlijken *adat nan terhadat* gebleven; dat van den *adat nan dihadatkan* zoeke men bij voorkeur in de grenslanden. Uit den aard der zaak heeft hier het oorspronkelijke landrecht de meeste en gevoeligste grepen in zijn oer-oud wezen moeten verduren. Dat is in de oostelijke grenslanden nog het minst gebeurd. Het meest heeft de *adat nan terhadat* in de noordelijke, westelijke en zuidelijke grensstreken te lijden gehad. Niet weinig heeft daartoe bijgedragen de omstandigheid, dat zich daar in verloop van tijd boven het veelhoofdig gezag der familiehoofden in meer of mindere mate allerwege een eenhoofdige macht ontwikkelde. Op die grenslanden in 't bizonder is dan ook de volgende pitoea van toepassing:

Sakali ajè gadang,
Sakali tapian berandja;
Sakali radja baganti,
Sakali adat berobah;

andere heeren, andere wetten, of volgens de woordelijke vertaling: bij vloed of bandjir verplaatsen zich de badplaatsen, evenzoo veranderen 's lands wetten, bij wisseling van 's lands vorsten. In 't stamland deed men echter nooit aan veranderingen van heeren; daar bleef het gezag altijd berusten bij hen, die volgens het oeroude erfrecht geroepen werden dat uit te oefenen. Met den Radja had men daar nooit veel uitstaande;

die was te allen tijde slechts een decoratieve verschijning in den *Alam Minangkabau.*

Met een derde onderscheiding van den adat, die de *would-be* systematici onder de Minangkabauërs ultvonden, met den zoogenaamden *adat nan sabĕnar bĕnar adat*, met den *„werkelijk waren adat"*, hebben wij ons niet in te laten, want die heeft niets van een werkelijk waren adat. De goedgeloovige moslim verstaat er alles onder, wat van Islamitischen oorsprong is, wat de *Kitab Oelak*, het boek Gods, en andere moslimsche geschriften, het menschdom blieven voor te schrijven. Nog daargelaten dat dit op Minangkabausch rechtsgebied niet veel zaaks is, zoo heeft in elk geval deze onderscheiding niets met het landrecht ter Sumatra's Westkust te maken. Eigenlijk verstaat men dan ook onder *adat nan sabĕnar bĕnar adat* meer alles, wat door de Minangkabausche gemeenschap van den moslimschen ritus, geloofsleer en plichtenleer, werd gerecipieerd.

De vierde onderscheiding van den adat, dien men er op na pleegt te houden, de zoogenaamde *isti-adat*, kan ons evenmin belang inboezemen. Men verstaat er onder alle oude herkomsten en gewoonten, die de moslim onvoorwaardelijk afkeurt. Hier zijn zeker allerlei dingen onder, die ook wij niet goed vinden, zooals de gewoonte om middels het houden van hanengevechten te dobbelen, maar ook andere, die vrij onschuldig van aard zijn, zooals het sirih-kouwen, het zich opschikken met fraaie kleeren en lijfsieraden. Op het terrein van het recht zou de ware geloovige eigenlijk het gansche complex van matriarchale instellingen als *ìsti-ádat* moeten beschouwen.

Ten slotte heb ik in deze inleiding te spreken over het grondgebied, waar de Minangkabausche rechtsbeginselen nog heden ten dage heerschende zijn. Dat is tegenwoordig zonder twijfel kleiner dan het eertijds moet geweest zijn. In vroegere dagen toch hebben de door Minangkabauërs bewoonde landen hoogstwaarschijniijk heel Midden-Sumatra, zich uitstrekkend van de Batak-landen tot aan het Palembangsche eenerzijds, en van de West- tot de Oost-kust anderzijds, omvat. Zelfs is het mogelijk dat in oude tijden tot ver in het Zuiden, tot straat

Soenda, Minangkabausche kolonisten uitgezwermd zijn. Ook in het Noorden, ten oosten van de Bataklanden, aan de kust en in het stroomgebied van den beneden *Pane* en *Bila* kunnen die lieden gevestigd geweest zijn. Want volgens een mededeeling van den Heer Neumann [1]) moet het huwelijk van de Maleiërs in het in die streken gelegen landschap Laboean Batoe veel hebben van dat der Minangkabauërs. De man, die er trouwt, komt er bij zijn vrouw inwonen en na echtscheiding blijven de kinderen bij de moeder; dit wijst op oorspronkelijke matriarchale toestanden in die streken. Noordelijker dan Laboean Batoe, in Batoe Barah [2]), moet heden nog de bevolking in stammen verdeeld zijn, die daar ook den Minangkabauschen naam *soekoe* dragen, en als er buiten den stam getrouwd wordt, — bij voorkeur is men er evenwel endogaam —, dan volgen de kinderen de soekoe van de moeder. Slechts bij huwelijken tusschen verwanten behooren zij tot den stam van den vader. Ook hier treffen wij dus een onmiskenbaar overblijfsel van een oorspronkelijk matriarchaat aan.

Het hedendaagsche gebied, door de Minangkabausche wereld ingenomen, kan men zich het beste voorstellen, wanneer men op de kaart uit een punt even boven Natal in het Noorden, zoomede uit Moko-Moko in het Zuiden, lijnen trekt evenwijdig aan den aequator en de snijpunten dier beide lijnen met een derde, welke Telok-Betong aan Straat-Soenda met Laboean Deli bij Medan vereenigt, met elkaar verbindt. Dan erlangt men, met de Westkust tot basis, een vrij regelmatig parallelogram, dat alle landstreken in zich sluit, binnen welker grenzen heden nog de Minangkabausche adat overal in zijne hoofdbeginselen althans wordt aangetroffen. Buiten dat gebied, in het bizonder oostelijk daarvan, is zulks heden ten dage, behoudens enkele uitzonderingen, niet meer het geval. Daar kreeg in verloop van tijd de Minangkabausche gemeenschap

---

[1]) Neumann. Schets der Afdeeling Laboean Batoe, Tijdsch. Bat. Gen. XXVI, p. 458—459.

[2]) de Scheemaker. Nota betreffende het landschap Batoe-Barah, Tijdsch. Bat. Gen. XVII, p. 472.

plaats te maken voor vreemde indringers, die er zich achtereenvolgens vestigden. Atjehers, Djohoreezen, Riouw-Linggaërs, meer zuidelijker Palembangers en anderen erlangden daar na elkaar de overhand. Toen echter Chineezen uit den tijd der Ming-dynastie (1368—1648)[1]) met de oostelijke kuststreken van Midden-Sumatra, en in 't bizonder met het stroomgebied van den Beneden-Indragiri in aanraking kwamen, troffen zij daar nog lieden aan, die onder matriarchale instellingen leefden; dat moeten Minangkabauërs zijn geweest. Tegenwoordig leeft in die streken nog een enkele op zichzelf staande volksstam, de *orang Mamak*, die volbloed Minangkabausch is en waarschijnlijk als het laatste overblijfsel moet beschouwd worden van een indertijd over de gansche Oostkust verspreid geweest zijnde Minangkabausche gemeenschap. Men vindt die lieden in Indragiri, in de landschappen *Talang-Eko*, *Talang-Djerindjing* en *Talang Kelaja*, zoomede langs den bovenloop van de Tjeniako en Gangsal. Ook in het landschap *Tiga-Loeroeng* treft men nog sporen aan van een oorspronkelijke Minangkabausche bevolking, terwijl enkele op zichzelf staande volksstammen in het Siaksche, o. a. de *orang Talang* en *orang Sakei* hoogst waarschijnlijk aanvankelijk ook een deel uitmaakten van een Minangkabausche gemeenschap. Bij hen is b. v. ook nog de verdeeling in stammen bekend, die met den naam van *soekoes* worden aangeduid.

Het geschetste parallelogram bestaat uit twee deelen, uit een kern, de Padangsche Bovenlanden, die zich als een zeer langwerpig ovaal nagenoeg in het midden van de figuur van N.W. naar Z.O. uitstrekken, zoomede uit al de daaromheen liggende landstreken; het eerste duidde ik bereids meermalen aan met de benaming „stamland" en met het laatstbedoelde gebied had ik de „grenslanden" op het oog, op welke ik reeds eenige keeren zinspeelde. De Bovenlanden zijn zonder twijfel de bakermat der Minangkabausche gemeenschap; van daaruit

---

[1]) Groeneveld. Notes on the Malay Archipelago and Malacca, compiled from Chinese sources, pag. 77.

verspreidde deze zich over de grenslanden en verder. Daar is dan ook haar recht het meest volledig en ongeschonden bewaard gebleven en zulks weer in 't bizonder in Tanah-Datar, zoomede in het Boeasche en Lintausche en in het zuidelijk deel der L Kota. De gansche Zuidelijke helft der Bovenlanden, de tegenwoordige afdeeling XIII en IX Kota, werd in verloop van tijd van uit het Noorden gekoloniseerd, zoodat ook eigenlijk dat deel meer als grensland dan als stamland moet beschouwd worden. Overigens omvatten de grenslanden in het Oosten en Zuid-Oosten voornamelijk de stroomgebieden van de Tambesi en Batang-Hari, de beide rivieren, uit welke meer oostelijk de Djambi-rivier ontstaat, zoomede de streken langs den boven-Indragiri of Kwantan, langs den boven-Kampar en boven-Siak-rivier, de zoogenaamde Kampar- en Tapoeng-landen. In het Noorden bestaan de grenslanden uit de Rausche en Loeboek-Sikapingsche confederaties, zoomede uit de Ophir-districten. Langs de kust omvatten zij een stuk van het Natalsche, ofschoon daar het Bataksche element ook sterk vertegenwoordigd is, en verder zuidwaarts Ajer-Bangies, Priaman, Padang en Ommelanden, zoomede het Painansche, Indrapoera en het Moko-Mokosche; dit laatste maakte vroeger een deel uit van het Sultanaat Indrapoera en wel onder den naam Mandjoeta. Het Zuidelijk deel der grenslanden tenslotte bestaat uit Korintji, met de daaraan grenzende landschappen Serampas en Soengei-Tènang. De zoogenaamde Boven-Djambi-landen, ten Oosten van Korintji, rekende ik bereids onder de oostelijke grenslanden.

Overal is in de omgeving van het stamland, ik sprak er reeds met een enkel woord over, de adat, in de eerste plaats het staatsrechterlijk deel er van, min of meer gewijzigd, inzoover dat daar het stereotiepe veelhoofdig panghoeloe-bestuur in de negri meer op den achtergrond is getreden, en er zoo niet verdrongen, dan toch in zekere mate overschaduwd is door een hier minder, daar meer ontwikkeld éénhoofdig gezag. Allerwege zijn daar uit en soms boven de familiehoofden *radjas*, *besars* of *poetjoeks* gegroeid, die de macht dier hoofden eenigszins hebben geknot. In de Oostelijke grenslanden kregen de

panghoeloes overal organen van de eigenlijke Minangkabausche Vorsten, van de Radjas van Pagarroejoeng [1]) of van hun nazaten, boven zich te dulden, wier zending het was meer centralisatie, meer eenheid in de leiding der staatszaken te brengen. In het eigenlijke stamland echter schijnt het den Pagarroejoengschen Radjas nooit gelukt te zijn om tusschen hen en de panghoeloe-wereld bepaalde schakels in 't leven te roepen. Daar heeft men blijkbaar nooit iets van dergelijke landvoogden des Vorsten moeten hebben. Daar bestonden nooit *traits d'union* tusschen den Radja en de autonome en zichzelf regeerende negris.

Maar ook het privaatrecht, het familiewezen en het vermogensrecht, verbasterden allerwege min of meer in de grenslanden, al wisten de groote grondlijnen er van zich overal tot op den huidigen dag te handhaven. Het eenige deel van den adat, dat ook daar vrijwel altijd gelijkvormig is gebleven, waren het strafrecht en de rechtspleging. In de streken, die onder ons rechtstreeksch gezag kwamen, evenwel hadden die beide onderdeelen van den adat plaats te maken voor ons strafrecht en voor een op meer westersche grondslagen opgebouwd procesrecht. Maar de overige Minangkabausche landen, welke wij hun eigen rechtspleging lieten behouden, kennen nog heden ten dage het oorspronkelijke adat-straf- en procesrecht.

In de Oostelijke grenslanden, in de Kwantan-, Kampar- en Tapoeng-streken heeft het privaatrecht nog het minst ingeboet van zijn oorspronkelijke zuiverheid. Die landschappen lagen dan ook altijd te veel onder den rook van het stamland en hielden met dit steeds een te geregeld contact, dan dat de volks-instellingen daar belangrijk konden gaan afwijken van hare oorspronkelijke gedaante. Bovendien heeft het Minangkabausche bloed zich daar altijd even vrij weten te houden van „vreemde smetten", als zulks in het stamland het geval is geweest. Het familie- en vermogensrecht kreeg het meest te lijden in het Noorden, langs de Westkust en in het Zuiden. In Natal, Rau,

---

[1]) Pagarroejoeng in Tanah-Datar was de voornaamste zetel der Minangkabausche Vorsten.

Loeboek-Sikaping, Ajer-Bangies en in de Ophir-districten is de Bataksche invloed onmiskenbaar. Tot in de 17e eeuw moeten Rau en Loeboek-Sikaping nog uitsluitend door Bataks zijn bewoond; sedert werden dezen door Minangkabausche kolonisten òf verdreven òf in hun gemeenschap opgenomen. In het Zuiden, in de Korintji-landen brachten Djambische, Palembangsche en Rawasche invloeden het hunne er toe bij om den adat te doen verbasteren. In het Indrapoerasche onderging deze zelfs van de zijde van Javaansche en Boegineesche immigranten verandering. Aan de kust was het overal de Islam, die het Minangkabausche familie- en vermogensrecht trachtte te verzwakken. De familieband werd er overal veel losser dan in het stamland, terwijl er het gezin in westersche beteekenis, d. i. man, vrouw en kinderen, allerwege meer op den voorgrond trad. De *harto-poesako*, de ondeelbare familie-goederen treft men er minder aan dan in het stamland. In het gansche Zuiden, in Indrapoera en in de Korintji-landen, bestaan die vrijwel in het geheel niet meer. Trouwens ook in de Oostelijke grenslanden wist de Islam het allerwege gedaan te krijgen dat b.v. de vader zich inzoover nader verwant ging gevoelen tot zijn kinderen, dan hem volgens den adat in het stamland ooit vergund was geweest, dat het daar vrijwel overal regel is geworden dat hij bij zijn dood een deel, meestal de helft, van zijn middels eigen vlijt verworven goederen aan zijn kinderen nalaat. In de Bovenlanden mag dat nog volstrekt niet gebeuren, althans indien men er prijs op stelt om door zijn familieleden niet met een erg scheef oog aangekeken te worden. In het stamland bestaat het kind den vader nog in geen enkel opzicht en is de zoogenaamde *hibah*, de schenking van zooeven bedoelde nalatenschap, nog allerminst als een gerecipieerd rechtsinstituut aan te merken. Wij komen op dit alles nader terug in de volgende bladzijden.

HOOFDSTUK I.

Staatsrecht en Staatsinrichting.

„Wert- und schutzlos lag das Leben des Einzelnen „fortwährenden Angriffen offen und fand Schutz nur „innerhalb der Familie, der Hausgemeinschaft, des „Geschlechtes, des Stammes, je nach dem sich die „Siedelung ausdehnte".

Georg Grupp. Kultur der alten Kelten und Germanen pag. 51.

§ 1. De Alam Minangkabau en zijn bestanddeelen.

A. *Het wezen der Nagari en der Soekoe.*

Voordat de Padri-overheersching ons met de Padangsche Bovenlanden in aanraking bracht, hadden wij van de Minangkabausche wereld, die achter de bergen leefde, al heel weinig begrip. Wat men aan de kusten van haar aantrof, bestond slechts uit kolonisten, uitgewekenen uit het stamland, wier gewoonten en rechtsinstellingen reeds te lang den druk van vreemde invloeden te verduren hadden gehad en zich al te zeer aan nieuwe levensverhoudingen hadden moeten aanpassen, dan dat die nog een zuiver beeld van den oorspronkelijken adat konden opleveren. Het was voor de lieden van de Oost-Indische Compagnie, die zich sedert 1661 aan de kuststreken had gevestigd,[1]) niet mogelijk zich een juiste voorstelling te

[1]) Te voren was bij contracten met de Vorsten van Atjeh, die zich na 1607 vooral rechten hadden aangematigd op de kustlanden van Sumatra's Westkust, aan de Oost-Indische Compagnie toegestaan op Tikoe, Priaman, Padang, en Indrapoera handel te drijven; dit gebeurde in 1641 zoomede in 1649. Later, na 1661, schijnt de Compagnie zich echter aan die Atjehsche suzereiniteit over Sumatra's Westkust niet veel meer gestoord te hebben. Toen is zij de Jang-di-Pertoeans meer als rechtmatige beheerschers der kustlanden gaan beschouwen.

maken van de rechtsverhoudingen, welke onder de Minangkabauërs voorkwamen. Zoo behoeft het geen verwondering te baren dat zij zich de Padangsche Bovenlanden als één groot, homogeen, gecentraliseerd geheel, als één rijk onder een oppermachtig vorst dachten, dien zij in zijn qualiteit van *Solthan*, zooals hij hun beschreven werd, als een „*Koning*", ja zelfs als een „*Keizer*" beschouwden. Intusschen had het betrekkelijk eenvoudige radjaschap der *Jang-di-Pertoeans* van *Minangkabau* niets van een koningschap, van een monarchie. En de Compagnie's dienaren hadden wel wat anders te doen dan zich verder te verdiepen in de Minangkabausche rechtsinstellingen en in de verhoudingen van den Radja tot zijn „*Alam*", tot zijn „*Rijk*". Daarvoor waren ze allerminst op Sumatra gekomen. [1]) Trouwens na de vestiging van ons Staatsgezag ter Sumatra's Westkust na 1833, het jaar, waarin het beroemde *Plakaat Pandjang* (Besluit van Comm. Gen. dd°. 11 October 1833 N°. 310), die ironie op alles, wat contract heet, werd afgevaardigd, zou het ook onzen staats-ambtenaren nog lang blijven schorten aan een klare voorstelling van de verschillende verhoudingen in de Minangkabausche gemeenschap, ook al gingen *zij* al heel gauw inzien, dat het bereids voor goed van den aardbodem verdwenen Minangkabausche *Keizerrijk* allesbehalve een Rijk was geweest.

---

[1]) Bij contract dd°. 10 December 1664 beloofden „De landheeren en Grooten van het geheele Rijk van *Priamang* en de oudste volkeren, die daaronder sorteeren", dat hun landen voortaan en ten eeuwigen dage zouden staan en blijven onder „de Potentie en de beschermingen" van de Compagnie. Soortgelijke contracten werden op 27 Februari en 10 Maart 1681 met haar gesloten door de radja's van *Selida* en *Painan*, onder welke, Sultan Mometchia, *Keizer* van Indrapoera, Sultan Achmetchia, „wettig erfheer en oud Possesseur van Selida zoomede Jang-di-Pertoeang Sultan Besar, *Koning* van Troesang". Sedert laatstgemeld jaar behoorde dus vrijwel de geheele Westkust aan de Compagnie. En al had deze in 1667 hare „possessies" aldaar aan den Keizer van Minangkabau, als wettigen erfheer, opgedragen, die op zijn beurt de Edele Compagnie weer als zijn stedehoudster over de strandlanden aanstelde, na den dood van den Radja, liet men zich langzamerhand niet veel gelegen liggen aan de suzereiniteit, die op zijn opvolgers zou zijn overgegaan. Die lieden lagen trouwens te veel met elkaar overhoop om aan deze de noodige kracht te kunnen zetten. Sedert het laatst van de 17e eeuw was de Compagnie vrijwel alleen baas aan de Kust.

Inderdaad had de *Alam Minangkabau*, zooals de *Jang-di-Pertoeans* hun gebied gaarne betitelden, nooit een staats- of administratiefrechterlijk geheel mogen uitmaken. Daarvoor was het te allen tijde te veel een lappendeken, een agglomeratie van volkomen zelfstandige, naast elkander levende eenheden geweest. Dat waren de *nagaris*, of kortweg de *negris*, zooals de volksmond zegt, de geheel op zich zelf staande, volkomen van elkander onafhankelijke *dorpstaatjes*, waaruit de Alam immer bestaan heeft. De Heer de Rooy [1]) noemt ze *„gemeenten"*, niet bedenkend dat hieronder volgens het gewone spraakgebruik organieke deelen van een staatsrechterlijk geheel moeten verstaan worden, en de Alam is nooit zoo iets geweest. De negris hadden evenmin met elkaar iets uit te staan als de tegenwoordige souvereine staten op de wereld onderling. Niet eens kon de Alam als een staten-bond worden aangemerkt, zelfs niet als een zoogenaamde „personeele Unie". De ingezetenen der negris waren volslagen vreemdelingen over en weer voor elkaar, zooals Duitschers dat zijn ten opzichte van Franschen en Engelschen, ook al leefden allen onder eenzelfde landrecht, al spraken allen éénzelfde taal en al bezaten allen in den Radja een soort van gemeenschappelijke vlag. Meer dan een overbodig ornament zijn de Jang-di-Pertoeans eigenlijk nooit geweest. Noch bestuursmacht, noch wetgevend gezag werd ooit aan hen toegekend. Er bestond niet de minste staatsrechterlijke band tusschen hen en hun zoogenaamde onderdanen. En als dan ook de Heer de Rooy in zijn bereids geciteerd opstel de verhouding der Radjas tot de individueele Minangkabauërs teekent als *„oppergezag"*, als hij beweert dat er *„leiding"* en *„invloed"* van de Vorsten uitging, [2]) dan geeft hij een volkomen verkeerde voorstelling van de zaak. Want een en ander hebben de Jang-di-Pertoeans in het stamland althans nooit bezeten. Met het „binnenlandsch bestuur" der negris mochten de Koningen

---

[1]) J. F. A. de Rooy. De positie der Volkshoofden in een gedeelte der Padangsche Bovenlanden. Ind. Gids 1890, I. 636.

[2]) De Rooy, op cit. pag. 636 en 667.

van Minangkabau zich nooit inlaten, en zij deden daartoe ook nimmer een poging, wel beseffend dat hun hiertoe de macht ontbrak. Zij hadden over de panghoeloewereld nooit iets te vertellen: deze zou zelfs alle aanmatigingen der Radjas in die richting nimmer geduld hebben. De volkshoofden waren niet in 't minst zijn organen, ontleenden niet aan hem hun mandaat, maar werden immer door hun geboorterecht, door hun erfrecht geroepen tot het gezag, dat zij bezaten. Nooit heeft er, althans in het stamland, een staatsrechterlijke schakel tusschen de Vorsten en de negri-besturen bestaan. Van een staatsrechterlijken band tusschen de Radjas en de bevolking is evenmin ooit eenige sprake geweest. Vandaar dat men dan ook de Minangkabauërs kwalijk „*onderdanen*" der Jang-di-Pertoeans kon noemen, zooals de Heer de Rooy gedaan heeft. De menschen waren steeds slechts onderdanen van hun eigen panghoeloes, onder wie zij ressorteerden. Pas toen wij al hun dorpstaatjes in onzen administratiefrechterlijken smeltkroes hadden geworpen, kwamen de Minangkabauërs hier uit als onderdanen van één Vorst; maar deze was een vreemdeling, die elders zetelde, de Koning der Nederlanden. Buiten het stamland gingen hier en daar afstammelingen van het Minangkabausche vorstenhuis nader staan tot de ingezetenen der negris, die hen hadden uitgeroepen als Radjas. Daar kan men, b.v. in de Kwantan-districten, wel spreken van één rijk, zooals wij later zullen zien. Maar ook daar heeft het gezag der Vorsten nooit veel beteekend. Zelfs was de positie van oppersten vredestichter, van oppersten rechter, die de Radjas in den Alam wel eenigermate schijnen bezeten te hebben, nooit een, die aan het recht ontleend was; die had nimmer een publiekrechterlijk karakter. Zij hadden die steeds slechts te danken aan een opdracht van, aan een soort contract met de onderling overhoop liggende justitiabelen, die zich maar niet konden schikken in de vonnissen, welke hun eigenlijke rechters, de panghoeloes, hadden geslagen. Dan wendde de partij, die in rechte het onderspit had gedolven, zich tot den Radja, als deze bij toeval de negri harer inwoning bezocht, met verzoek of hij zoo goed wilde zijn de rechtszaak uit te

maken. Later, na de verdwijning der Radjas zou men zich tot den Europeeschen ambtenaar vervoegen, ook al weer minder, omdat dezen het recht was toegekend om in hoogste instantie te beslissen, dan wel omdat de menschen zich verbeeldden dat die hoogste autoriteit in hun midden de zaak eindelijk wel naar hun zin zou klaren. Wilde men zich aan het vonnis, ten slotte door den Radja gegeven, niet onderwerpen, dan kon geen macht ter wereld hen daartoe dwingen. De adat heeft nimmer eenig dwingend recht gekend op het stuk van de rechtspleging; de partij, die zijn zaak had gewonnen, moest in laatste instantie maar zien, dat hij zichzelf hielp. Een executierecht, zooals wij dat kennen, heeft de Minangkabauër nooit bezeten. Het beroep op den Radja was van de zijde der winnende partij altijd meer een intimidatie-middel tegenover den défaillant, dan dat het op stuk van zaken iets kon uitwerken, bijaldien deze zich niet liet intimideeren.

De hoogere autoriteit, die den Minangkabausche Vorsten, in weerwil van de omstandigheid dat zij staatsrechterlijk hun omgeving niets bestonden, niettemin altijd bezaten boven de volkshoofden, heb ik steeds toegeschreven aan het exotische karakter van hun radjaschap. Want van Minangkabauschen oorsprong is dit, houd ik het er voor, nooit geweest. Ik geloof dat het te allen tijde een overgebleven brokstuk was van de Hindoe-Javaansche beschaving, die indertijd beslag gelegd had op de Minangkabausche wereld. En de eerbied voor haar bleef immer naleven in de *hormat*, die men voor de Pagarroejoengsche Vorsten pleegde over te hebben. Er zijn bepaalde aanwijzingen, die er onmiskenbaar op duiden dat hun radjaschap niet uit de Minangkabausche gemeenschap is voortgesproten. Zoo mochten de Radjas nooit anders trouwen dan met eigen familieleden. Zij waren dus volstrekte *endogamen*, en zulks te midden van een reeds sinds overoude tijden in strenge *exogamie* levende maatschappij. Stierven zij, dan werden zij, als alle andere patriarchale hoofden op de wereld, opgevolgd door hun oudste zonen, en dat te midden van een streng matriarchale wereld, in welke de zoon den vader niet in 't minst bestaat, zoodat er

dan ook alle waardigheden nooit van vaders op zoons konden overgaan, maar wel altijd van oudere broers op jongeren in de eerste plaats, en bij ontstentenis van dezen op neven, zoons van moeders-zusters, dan wel op oomzeggers, zoons van zusters des overledenen.

De eenige aangelegenheid, in welke aan de Radjas nog een zeker gezag werd toegekend ten aanzien van de dorpstaatjes, tot hun Alam behoorend, bestond hierin, dat het hun vergund was in de menigvuldige adat-oorlogjes, die de negris onderling plachten te voeren, in de *prang-batoe*, op een gegeven oogenblik tusschenbeide te komen. Hadden die lang genoeg geduurd, en daar gingen soms maanden mee heen, zonder dat zij ooit tot eenig resultaat leidden, dan zond de Jang-di-Pertoean wel eens een afgezant met een geel zonnenscherm naar de twistende negris, en zoodra dit embleem der vorstelijke waardigheid op haar *tanah-radja*, op het oorlogsterrein, geplant was tusschen de elkaar met steenen en scheldwoorden bestokende krijgvoerenden, dan moesten dezen terstond hun vijandelijkheden staken en de vrede was, zoolang als het duurde, tot stand gekomen. Mij dunkt in den ouden Hindoe-Javaanschen tijd moet iets dergelijks hebben plaats gehad, wanneer de twisten tusschen de Minangkabausche stammen den overheerscher begonnen te vervelen. Niet zelden stoorden zich echter de krakeelende negris heel weinig aan de vorstelijke aanmaning en gingen rustig met haar strijd voort, zoolang totdat zij beiden deze moe waren geworden. Dwingend recht hebben de Radjas in dit opzicht ook nooit bezeten. Hun macht ging niet verder dan tot het geven van een plechtstatig bevel aan de krijgvoerenden om elkaar de hand te reiken. Nooit namen de Vorsten de zaak, die de kibbelende negris verdeeld hield, zelf in handen om die voor haar te beslechten. Scheidsrechter tusschen de tot hun Alam behoorende dorpstaatjes zijn zij nooit geweest. Trouwens al waren zij als zoodanig opgetreden, dan had men zich toch in den regel niet aan hun uitspraken gestoord. Hoe weinig 's Vorsten roeping om de rust en orde in zijn Alam te bewaren uitwerkte, kan wel hieruit het beste blijken dat de

Bovenlanden in den hooggeroemden *masa-adat* telkens tengevolge van onderlinge veeten overal op stelten stonden. Hoe de Radjas er intusschen toe gekomen waren om als vredestichters in hun wereld op te treden is niet meer na te gaan. Ik houd het er voor, zooals ik reeds zeide, dat die bevoegdheid nog dagteekent uit den Hindoe-Javaanschen tijd. De zendelingen of ambtenaren van den ergens in het Oosten van Midden-Sumatra gezeten Hindoe-Vorst, die geroepen werden te midden der Minangkabausche stammen in het Westen rust en orde te handhaven, zullen daartoe nooit de noodige macht bezeten hebben. Hun bleef in zulk een geval niets anders over dan middels een imponeerende komedie-vertooning te trachten de menschen tot rede te brengen. De gele pajong is zonder twijfel van Hindoe-Javaanschen oorsprong. De Maleiers op zichzelven hebben dat embleem van vorstelijke waardigheid nooit gekend. Althans hebben zij nooit iets meer voor het geel gevoeld dan voor andere kleuren en de panghoeloewereld is nog heden ten dage lang zoo verzot niet op het bezit van pajongs als de hoofden op Java dat zijn; men ziet die voorwerpen althans den machthebbers ter Sumatra's Westkust nooit nagedragen door hunne acolieten.

De Minangkabausche vorsten hebben in hun Alam derhalve nooit meer dan een ornamentieke rol gespeeld. Doch al hadden zij nimmer het „roer van Staat" in handen, al geleek hun „rijk" nooit op een „schip van Staat", al had dit veeleer ten allen tijde van een vloot van ontelbare kleine scheepjes, die alle op eigen gelegenheid voeren, al bleven ze ook in elkaars buurt, en al kon de Radja nooit als Opper-Admiraal dier vloot doorgaan, niettemin zag elke Minangkabauër hoog tegen hem op en bracht hem graag steeds de noodige *hormat*. Dat is niet anders te verklaren dan door aan te nemen, dat men in de Radjas de vertegenwoordigers zag eener hoogere beschaving, telgen van een hooger staand ras dan waartoe men zelf behoorde. Altijd heeft de kloof van het vreemdelingschap tusschen de Radjas en hun omgeving bestaan. Maar die vreemde oorsprong is dan ook immer vrijwel de eenige kurk geweest, op welke hun positie

bleef drijven, want overigens presteerden zij nagenoeg niets ten behoeve van de wereld, in welke zij leefden. Integendeel, zij vegeteerden op deze immer meer als parasieten, dan dat er van een voor beide partijen heilzame symbiose sprake was. Waren de Radjas uit het midden der Minangkabausche gemeenschap zelve indertijd voortgesproten, dan hadden zij het nooit zoover gebracht om een autoriteit en een aanzien te erlangen, dat boven die der volkshoofden, der negri-bestuurders, zich vermocht te verheffen. En het schijnt dat de Radjas altijd tevreden zijn geweest met de eerbiedsbetooningen en de belasting, die men voor hen overhad. Zij schijnen er nooit naar gestreefd te hebben in de negri-aangelegenheden iets te zeggen te krijgen. En al hadden zij hiernaar gestreefd, dan zou hun toch te allen tijde de macht ontbroken hebben om aan die pretenties kracht bij te zetten. Want een leger of een staf van ambtenaren heeft hun nooit ten dienste gestaan. Zij zijn altijd koningen zonder soldaten geweest, de reinste *rois-faineants*, die de wereld gekend heeft. Vandaar dat hun heengaan uit de Minangkabausche wereld ook niet de minste schokken heeft teweeg gebracht, geen enkel Minangkabausch oog met tranen heeft omfloersd, niet de minste sporen heeft nagelaten. Door hun verwijdering werd geen enkel orgaan van het Minangkabausche staatsorganisme uitgesneden; dit had op zichzelf nog kunnen blijven bestaan zonder de Radjas. Gevoelde men, bij de behandeling van tusschen naast elkaar gelegen negris gerezen geschillen, behoefte aan een meer afdoende en meer vreedzame oplossing van deze, dan de *prang-batoe* konden verschaffen, welnu dan wendde men zich niet tot den Radja, maar ging gezamenlijk de handen in elkaar slaan. Dan ging men „hoven van arbitrage" stichten, om in modernen stijl te spreken; dan kwamen uit elk der negris, die anders met elkaar overhoop zouden zijn gaan liggen voor eenige maanden, een of meer panghoeloes, als gezanten van hun overige collegas in de respectieve dorpstaatjes, bij elkaar en die lieden gingen de quaesties ook in *rapat*, „in rade", voortaan afdoen. Zoo onstonden van lieverlede in den Alam die talrijke confederaties, die unies van negris, welke wij, bij onzen komst in de Minang-

kabausche wereld, allerwege onder de benamingen van de „zooveel en zooveel Kota" aantroffen. Men [1]) heeft het wel eens doen voorkomen, dat die confederaties haar aanzijn te danken hadden aan den drang der negris om zich tegen gemeenschappelijk gevaar, dat van buiten heette te dreigen, schrap te zetten, dus om een buitenlandschen vijand eerbied in te boezemen. Zij worden dan geteekend als een soort staten-bonden in miniatuur, die tegen den een of anderen buitenlander waren gericht. Maar daartoe is nooit eenige aanleiding geweest. Zoo'n buitenlandschen vijand heeft de Minangkabausche wereld nooit gekend, als men de Hindoe-Javanen wil uitzonderen. En toen dezen in haar midden verschenen, bestond de negri nog niet hoogstwaarschijnlijk. Bovendien toonden de tot confederaties aaneengesloten negris nooit eenige aanvechting om bij een *prang-batoe*, die een van haar had te voeren, één lijn met elkaar te trekken. De zending dier unies is altijd van vreedzamen aard geweest. Zij waren er meer op berekend een binnenlandschen dan een buitenlandschen vijand te staan, namelijk den drang om met elkaar te kloppen over de minste futiliteit.

De bedoelde „hoven van arbitrage" droegen steeds de namen naar het aantal panghoeloes, die er in zitting namen; zij heetten de „*Datoeq nan balimo, batoedjoe*" enz., naarmate zij uit vijf, zeven of meer hoofden bestonden. Men verwarre ze nimmer met de *Datoeq nan berampè*, met de vier soekoe-hoofden; dezen waren altijd de souvereinen in den lande, de hoofden van staat, de negri-regeeringen. De anderen waren slechts federatieve organen, wier roeping het was om onderling gerezen geschillen der verbonden negris uit de wereld te helpen. Zij hadden zich nochtans zoo zorgvuldig mogelijk te onthouden van inmenging met de binnenlandsche aangelegenheden van elkaars negris. Zij waren altijd meer rechtbanken dan regeerders. Niettemin erlangden zij individueel als de gezanten hunner negris naar

---

[1]) De Rooy, op. cit. pag. 637; Verkerk Pistorius. Studiën over de Inlandsche huishouding in de Padangsche Bovenlanden, pag. 83.

het gemeenschappelijk „hof van arbitrage", dus als een soort *ministres plénipotentiaires*, van lieverlede een zeker hooger aanzien dan de overige panghoeloes in hun midden. Heetten zij weldra als uithuizig notabele onder hen *panghoeloe di loewar parit*, panghoeloe buiten de stadsgracht, ook wel *panghoeloe di loewar negri*, panghoeloe buiten de negri, hun stijgend aanzien gaf aanleiding om hen ten slotte te gaan vergelijken met de hoogste toppen van een bamboestoel, en zoo kregen zij den naam van *poetjoek boelè*, *poetjoek auër*. En uit den weeromstuit gingen zich de thuisblijvende regeeringspersonen, de overige soekoehoofden of een hunner, *oerè toenggang* noemen en zich dus vergelijken met den penwortel van een boom of struik. De oosterling houdt van beeldspraak. Intusschen heeft men de gewone soekoehoofden ook wel eens met die benamingen betiteld, ter onderscheiding van de overige familiehoofden in de negri. Men hield zich niet altijd en overal aan een vaste terminologie. Niettemin bleef men zich met dat al, als groote kinderen, in den regel met klanken vermaken, want in de *rapats* hadden de *poetjoeks* gewoonlijk volstrekt niet meer te vertellen dan alle overige familiehoofden. Ook zij stonden te allen tijde onder den ban van het verplichte *sa-pakat*, *sa-ijo*, dus hadden steeds rekening te houden met de collegas. Slechts in de grenslanden is het in verloop van tijd hier en daar aan dezen en genen poetjoek gelukt om zich niet alleen een meer blijvend hooger aanzien, maar ook wat meer macht dan de overige familiehoofden bezaten, te erlangen. Dan groeiden uit hen b. v. de *besars*, die men in 't Rausche en Loeboek-Sikapingsche aantrof, en kreeg de negri van den aanzienlijksten onder hen zekere suprematie over de overige negris, die tot de confederatie behoorden. In het stamland echter heeft zich een en ander nooit voorgedaan. Al heetten hier geconfedereerde negris aan elkaar te kleven als de vezels van een stuk hout of als de korrels in een handvol gekookte rijst, *sakabeh ba'kajoe*, *sahibeh ba'nasi*, nooit heeft elk harer eigene zelfstandigheid, eigen *selfgovernment* en autonomie er bij willen inboeten. In het stamland zijn uit bedoelde unies nooit staatsrechterlijke, min of meer gecentraliseerde eenheden gegroeid.

Bij onzen komst is dat pas gebeurd. Wij hebben uit al die confederaties onze districten, *làrassen* (wel te onderscheiden van de later te bespreken *adat-laras*) en *panghoeloe-kapala*-schappen, *onze* negris, onderdistricten, gevormd en die elk onder één enkel hoofd, een orgaan van onzen Staat gesteld. De adat heeft nooit eenig part of deel aan dat próces gehad. In de grenslanden hadden echter reeds lang de Jang-di-Pertoeans hier en daar hetzelfde gedaan, vóór onzen komst in de Minangkabausche landen. Zonder de autonomie der negris in te korten, hadden zij in sommige streken van het bestaan dier confederaties partij getrokken door aan het hoofd van deze hun organen, hun *orang gadang*, rijksgrooten, te plaatsen. Dit is in het bijzonder in de oostelijke grenslanden, in de Kwantan-, Kampar-, Tapoeng- en Batang-Hari-districten gebeurd, zoomede waarschijnlijk in 't Painansche en Indrapoerasche. Die organen werden daar overal echter slechts schakels tusschen den Vorst en de negri-besturen, tusschen den Radja en de volkshoofden. Onze laras-hoofden en panghoeloes-kapala ter Sumatra's Westkust zijn dat evenwel nooit geweest. Die werden van den beginne af aan slechts schakels tusschen ons Gouvernement, onze Europeesche bestuurs-ambtenaren en de bevolking dadelijk, met passeering niet alleen, maar met algeheele terzijdestelling zelfs der adat-negri-besturen, der *datoeq nan berampè*. Voor dezen als *traits d'union* tusschen ons staats-organisme en de Minangkabausche gemeenschap was nooit een plaats in het staatswezen, dat wij ter Sumatra's Westkust in-voerden. Men heeft dat dikwijls als een groote fout van ons optreden aldaar gebrandmerkt en ik geloof niet ten onrechte. Al konden wij niet langer de zelfstandigheid van de adat-negri in ons staats-organisme overnemen, al kon dus de souvereiniteit der oude adat-besturen, der *datoeq nan berampè*, niet gehandhaafd blijven, wij hadden die lieden toch niet allen zoo bruusk ter zijde behoeven te stellen als wij gedaan hebben. Wij schiepen hierdoor onwillekeurig een partij zoo niet van lijdelijk verzet in de Minangkabausche gemeenschap, dan toch een, op wier meewerking niet te rekenen viel. Wij hadden tusschen onze panghoeloes-kapala en de bevolking overal een paar van die

adat-hoofden kunnen inschakelen in ons staats-raderwerk; wij hadden zelfs al onze districts- en onderdistrictshoofden steeds *moeten* recruteeren uit de oude soekoe-hoofden der bevolking. Dat is evenwel vroeger bijna nooit gebeurd. Niet zelden verhieven wij lieden tot larashoofd en panghoeloe-kapala, voor welke de bevolking niet den minsten eerbied had, b.v. vreemdelingen, als Niassers, zelfs slaven-afstammelingen. Dat was heel dom, want zulke menschen hadden niet den minsten *poids* over hun omgeving. Die onhandigheid sproot voornamelijk voort uit totale onbekendheid met de oude staatsrechterlijke verhoudingen in de Minangkabausche wereld. Men heeft eigenlijk nooit begrepen welke positie bedoelde soekoehoofden, de *datoeq nan berampè*, in die wereld innamen. Men zag ze altijd als stamhoofden aan, terwijl zij steeds zuivere staatsorganen waren en men oordeelde in ons staatwezen niets uitstaande te hebben met de Minangkabausche stammen. Al hadden wij volstrekt niet *al* de honderden adat-soekoe-hoofden, die in de gansche Minangkabausche gemeenschap leefden, — in elke adat-negri waren er nooit meer dan vier, — in ons staatswezen behoeven in te schakelen, met een enkele hadden wij dat overal wel kunnen doen. En zulks zonder dat ons dit veel geld had behoeven te kosten. Want de oosterling laat zich ook nog wel met wat anders dan klinkende munt betalen; met van staatswege voorgeschreven eerbewijzen, of met een mooie pet of een pajong en dergelijke zou men reeds overal een heel eind zijn gekomen. Als familiehoofden hadden de menschen het toch van zelf van huis uit altijd goed.

Al konden wij de oude zelfstandigheid der adat-negris niet blijven dulden, al moesten wij de Minangkabausche dorpstaatjes hun staatsrechterlijk leven benemen, verder dan dit konden wij weer niet gaan. Want wij bleven overigens het recht der menschen handhaven. In het privaatrechterlijke, wanneer het gaat om familie- dan wel vermogensrechten, om grond- dan wel erfrechten, is de oude adat-negri tot op den huidigen dag in levende lijve blijven voortbestaan. Daar zijn wij ons eigenlijk nooit goed bewust van geworden, geloof ik. Wij zagen nooit in

dat het recht des Minangkabauërs nimmer bestaan heeft uit zulke scherp belijnde afscheidingen, zulke op zichzelf staande onderdeelen als bij ons het geval is b.v. met staats-, publiekrechterlijke bevoegdheden eenerzijds en privaatrechterlijke anderzijds. Bij den Minangkabauër waren die altijd innig saamgeweven; men was staatshoofd, rechter en dergelijke, omdat men privaatrechterlijk gezag uitoefende; men oefende ergens grondrechten of erfrechten uit, omdat men geboren was in de negri, waar de grond lag, of waar de doode, die iets naliet, geleefd had.

Staats-, publiekrechterlijke bevoegdheden waren in de Minangkabausche wereld te allen tijde de van zelf ontstane producten uit privaatrechterlijke verhoudingen. Kortom tusschen den Staat en de familie bestond nimmer de kloof, die ons westersch hedendaagsch recht tusschen beide kent. De Minangkabausche Staat was eigenlijk altijd één groote familie. Nu maakten wij aan den eerste een eind, maar de Minangkabausche familie lieten wij bestaan; het noodwendig gevolg van dit laatste was dat onwillekeurig de eerste ook ten deele bleef gehandhaafd, al was het dan niet als staatsrechterlijke dan toch als een soort privaatrechterlijke eenheid. Nog heden ten dage heeft de Minangkabauër bij de vraag of hij ergens grondrechten kan uitoefenen rekening te houden met zijn oude adatnegris. Want slechts in de negri, in welke hij geboren is, of in welke hij als vast ingezetene is opgenomen op de door den adat voorgeschreven wijze, vermag hij het zakelijk recht van vererfbaar eigendom op door hem ontgonnen woesten grond te erlangen; elke andere Minangkabauër, ook al werd die mede onderdaan van het nieuwe staatsorganisme, dat in zijn midden verscheen, van het Nederlandsch-Indische Gouvernement, vermag dat niet. Slechts in de negri, waar men van ouder tot ouder thuis hoort, kan men erfrecht uitoefenen, zoowel ten opzichte van de goederen, die de overledene naliet, als van de waardigheid, van het familie-gezag, dat door zijn dood kwam open te vallen. Familieleden, die, middels verhuizing naar een andere adat-negri en opneming in het verband van deze, zich geheel hadden afgescheiden van hun stam-negri, de z. g. n.

belahan[1]) *di lain negri*, waren van het erfrecht in hun stamnegri te allen tijde uitgesloten; en dat is heden ten dage nog zoo. Uit een en ander blijkt voldoende dat de Minangkabauër dus nog wel degelijk rekening houdt met al zijn oude negris, ook al effaceerden wij de grenzen van deze en al doofden wij haar staatsrechterlijk bestaan uit. Het komt nog heden ten dage er op aan om bij bijna elke rechtsvraag, die dient beantwoord te worden, zich rekenschap te geven niet alleen van het familie- en stamverband, waarin partijen leven, maar ook van het oude negri-verband, dat vele hunner rechten en bevoegheden blijft beheerschen. Niet elke Minangkabauër kan maar overal ter Sumatra's Westkust familie-, vermogens-, erf- en grondrechten uitoefenen. Privaatrechterlijk zijn de menschen volstrekt nog niet gelijkgerechtigde onderdanen van één geheel, ook al zijn zij allen gehoorzame dienaren van één Staatshoofd, van onze Koningin. Men verliest dat wel eens uit het oog. Van maar één negri blijft de rechtgeaarde Minangkabauër zijn leven lang zich een deel, een lid, voelen; dat is die, in welke hij geboren werd, in welke zijn familie van ouder tot ouder leefde, tenzij hij zich kunstmatig in een ander negriverband liet opnemen, wat zelden voorkomt. Tot de negri, in welke hij geboren werd, keert hij op zijn ouden dag, zwervens moede, terug, omdat daar zijn moeder, en hem in den dood voorgegane broers en zusters begraven liggen op de gemeenschappelijke familie-begraafplaats, een kleinen hoek van de algemeene stambegraafplaats. Want vóórdat daar zijn moeder en broeders en zusters ter ruste werden gelegd, gebeurde dat reeds met al zijn vóórmoeders en met de uit haar voortgesproten descendenten. *Sapĕrĕnjandaran*, *sakoeboeran*, *sapandan*,[2]) één van bloedgemeenschap, één laatste rustplaats, één in het leven, één in den dood. Ook al huwde men in andere negris

---

[1]) Van *belah*, spleet, kloof, barst, reet; *membalah* = kloven, splijten. *Balahan* wil dus zooveel zeggen als een voor goed van de stam-familie afgescheiden deel, dat zich in een andere negri ging vestigen.

[2]) Met *pandans*, een soort aloës, pleegt men de familie-begraafplaatsen dikwijls te omtuinen in de Minangkabausche landen.

nog zoo dikwijls, al kreeg men elders nog zooveel kinderen bij verschillende vrouwen, bij zijn eigen moeder dient men voor goed ter ruste te worden gelegd. Haar ziel zou anders niet *sĕnĕng*, niet tevreden, zijn; het eigen graf zou anders verwaarloosd worden, want lag dit in den vreemde, in een andere negri, dan zou niemand er ooit naar omkijken, en dit vindt de Minangkabauër als rechtgeaarde oosterling, die het *ubi bene, ibi patria* nog niet kent, altijd een hoogst onaangename gewaarwording. Zijn recht, zijn ethiek wortelen nog altijd in animistische overwegingen.

Wat den oorsprong van de adat-negri aangaat, hare benaming wijst er reeds op dat die een uitheemsche geweest moet zijn. Want het woord *nagari* is niet van Maleische, nog minder van algemeen Indonesischen afkomst. Het moet door de Hindoes, die zich in Midden-Sumatra vestigden, onder de Minangkabauërs zijn gebracht. Het is niets anders dan het sanskrietsche *nagara*, vr. *negari* = stad. Ik stel mij dan ook voor dat het die vreemdelingen zijn geweest, welke de indeeling van de Minangkabausche stammen in vaste, begrensde dorpstaatjes in het leven hebben geroepen, althans op haar ontstaan den grootsten invloed hebben uitgeoefend. Vóór hun komst zullen die staatjes nog niet bestaan hebben, want dan zou men ze allicht met een aan de eigen taal ontleend woord te allen tijde hebben aangeduid. Dat is nooit gebeurd, voorzoover ik heb kunnen nagaan.

Er is echter meer, dat voor de juistheid van mijn vermoeden pleit. Van Islamitischen oorsprong is de negri en de Minangkabausche staatsinrichting in elk geval nooit geweest, dat is voor iedereen duidelijk. En ware die uit eigen ingewand, uit de Minangkabausche gemeenschap zelve voortgesproten, dan zou het oeroude stamverband niet zoozeer voor het staats-, het negri-verband op den achtergrond zijn getreden, als gebeurd is; als staatsrechterlijk orgaan had de stam afgedaan, toen de negri optrad. Slechts de familie, de *sa-boewah-paroeï*, niet de stam, werd de grondslag van deze. Te voren, voordat de negri ontstond, was echter de stam de Staat in de Minangkabausche landen, zoo stel ik mij voor. Toen de Hindoes of Hindoe-Javanen tot deze doordrongen, zullen zij de Minangkabausche wereld nog

overal in rondzwervende stammen verdeeld aangetroffen hebben: toen leefde men louter onder wat Sumner Maine *„the tribal constitution"* [1]) genoemd heeft. De leiding van zaken berustte toen nog onverdeeld bij alle familiehoofden van den stam; zij was nog niet min of meer gecentraliseerd bij enkelen onder hen. Maar aangezien die beweeglijkheid der Minangkabausche stammen den vreemden overheerscher maar matig moet aangestaan hebben, stelde hij er althans prijs op duurzaam iets te zeggen te krijgen in hun wereld, zoo zal hij van lieverlede díe stammen hebben weten over te halen om zich op vaste woonplaatsen neder te zetten onder de leiding voortaan van maar enkelen der aanzienlijkste familiehoofden uit hun midden en om in 't vervolg, in stede van zich louter met boschvruchten te voeden, in den rijstbouw een middel van bestaan te zoeken. Kortom het moeten de Hindoes geweest zijn, die *„the territorial canstitution"* in de Minangkabausche wereld gebracht hebben. Nu kan het zijn dat die eerste nederzettingen ontstaan zijn om en bij de vulkanen Merapi en Singgalang in het Padang-Pandjangsche en in Agam. Voor den Hindoe-Javaan, die in elk geval van uit het Oosten het Minangkabausche bergland moet zijn binnengedrongen, onwillekeurig naar het westelijk gedeelte daarvan, waar dit een uitweg naar de kustlanden beloofde, uitgeweken, — slechts door de Aneikloof kan men uit de bergen het spoedigst aan de kust komen, en het Padang-Pandjangsche en Agam grenzen van het gansche bergland het dichtst aan die kloof —, kunnen de Minangkabausche stammen eerder daar dan meer oostelijk zich hebben laten overhalen om hun eerste vaste tenten op te slaan, om hun eerste negris te stichten. Dit zou dan volkomen overeenstemmen met de legende, die wil dat het oude stamland der Minangkabauers onder den naam van Priangan-Padang-Pandjang in bedoelde streek zou gelegen hebben. Al ging men in den vreemdeling hoe langer hoe meer vertrouwen stellen, men kon nooit weten, wat deze nog wel eens in het hoofd

---

[1]) Sir Henry Sumner Maine. Ancient Law, pag. 128—129.

zou krijgen, en dan kon men ten minste spoedig een goed heenkomen vinden naar de kustlanden om tevens desnoods de Aneikloof flink te barikadeeren, als het noodig was. Elken anderen kant uit zou men den vreemden indringers in den mond hebben moeten loopen. Dergelijke overwegingen, zoo stel ik mij voor, zullen de Minangkabausche stammen, die zich het eerst lieten bepraten om in negris samen te gaan wonen, er toe genoopt hebben dit te doen juist om en bij den Merapi. Hun strategisch en taktisch instinct zal hen daartoe gebracht hebben, eerder dan eenig ander motief. Zij vonden in elk geval het opgeven van hun beweeglijkheid gevaarlijk in den beginne, zoo veronderstel ik; in deze had te allen tijde hun voornaamste kracht gelegen en het lag voor de hand, dat men voor haar een achterdeurtje wilde openhouden, toen men met haar ging breken.

Had zich, voordat de eerste negris ontstonden, het Minangkabausche staatswezen gekenmerkt door een zuiver familierechterlijk karakter, was de te voren rondzwervende stam-staat nooit iets anders geweest dan een vereeniging van middels vrouwen aan elkaar verwante families, en had de leiding van die eenheid nooit berust bij één enkel persoon, bij één aanvoerder, wijl daaraan in het tot nog toe vreedzame leven der menschen nooit behoefte was geweest, nu meerdere stammen of stukken van déze zich op één enkele plek gronds gingen samenvoegen, moest er van zelf meer centralisatie in de leiding harer gemeenschappelijke belangen komen. Gemeenschappelijk gevaar niet alleen, maar ook gemeenschappelijke samenwoning heeft altijd op de wereld tot centralisatie van gezag, tot samentrekking van macht bij enkelen aanleiding gegeven; dit is als 't ware een vaste biologische wet. In elk geval moesten de verschillende stammen, die zich tot de eerste negris constitueerden, zich onderling gaan schikken naar elkaar; dit beteekende op zich zelf reeds een prijsgeven van een mate van vrijheid, die elk vroeger, tijdens zijn op zich zelf rondzwerven, bezat. Maar wat hierdoor werd verloren, won men terug door de gemeenschappelijke samenwoning. Kortom de familiehoofden, die te voren in elken stam de eenige souvereinen waren,

moesten in de eerste negri reeds dulden dat daar de opperste leiding van zaken aan slechts enkelen onder hen in handen viel. Bij hen allen te zamen kon die niet meer blijven, wilde de eenheid, die nu niet meer louter in bloedgemeenschap, maar ook in samenwoning wortelde, niet telkens verstoord worden en gevaar loopen haar doel te missen. Zoo kwam dan die leiding voortaan te berusten bij de soekoe-hoofden, bij de *datoeq nan berampè*; over hen weldra nader.

Intusschen behoeft niet elke Minangkabausche stam terstond in zijn geheel op dezelfde plek gronds of in dezelfde landstreek te zijn gaan wonen. Het is zelfs zeer waarschijnlijk dat vele nog lang hun zwervend leven bleven voortzetten aanvankelijk. Het is wijders ook zeer aannemelijk dat van menigen stam slechts enkele brokstukken, enkele families eerder vaste woonplaatsen zijn gaan kiezen, dan de overige, die nog lang zwervend bleven om zich pas later op andere stukken gronds of in andere streken neder te zetten. Dientengevolge ging zich dan menige stam uiteenrukken om voortaan verspreid over het grondgebied, dat te voren door dien stam in zijn geheel telkens werd doorkruist, te gaan leven. Waar evenwel families, behoorend tot verschillende stammen, zich bereid verklaarden om in *kota's*, in vereenigde woonplaatsen, zich bij elkaar te voegen, daar gingen onwillekeurig de stamverwante *sa-boewah-paroeï's* zoo dicht mogelijk bij elkaar hun huizen bouwen; dat werd de oorsprong van de *kampoeèng*, van de sedentaire, — en dit is nog iets anders dan de territoriale —, vereeniging van bloedverwanten. Zoo verdeelden zich de eerste *kotas* als van zelf in evenveel wijken, als dat er stammen in haar vertegenwoordigd waren en kreeg het woord *kampoeèng* de beteekenis van stamverwantschap, van *clan*, van *gens*, die het heden ten dage nog heeft, alhoewel er ook nog alleen enkele familie-verwantschap mee wordt aangeduid. Dan dekken zich de begrippen *sa-boewah-paroeï* en *kampoeèng* volkomen. Zoo verstaat men onder *panghoeloe kampoeèng* nu eens het familiehoofd, de eigenlijke *panghoeloe andiko*, dan weer de voornaamste der *andikos*, die van denzelfden stam in de negri voorkomen. Nooit heeft echter

panghoeloe kampoeèng een territoriale beteekenis gehad; nooit is het ressort van dat hoofd aan bepaalde grenzen gebonden geweest; zijn onderhoorige familieleden mochten nog zoo verspreid in de negri wonen, zij bleven niettemin een *kampoeèng* uitmaken. Pas wij zijn, alweer den Maleier hierin niet verstaande, aan het woord *kampoeèng* een territoriale beteekenis gaan hechten en hebben in den *panhoeloe kampoeèng* een kampong- een wijkhoofd gezien. Was de *panghoeloe kampoeèng* niet tevens *soekoe-hoofd*, dan had hij ook niet meer macht, meer staatsrechterlijk gezag dan elk ander familie-hoofd in zijn negri, ook al verstond men onder dien naam het stamhoofd, den voornaamsten *andiko* van den stam. Want, ik wees er reeds op, deze is *qua talis* nooit besturend staatsorgaan in de negri geweest en *soekoe* en stam waren aanvankelijk twee heel verschillende dingen, zooals dadelijk zal blijken.

Het staken van hun zwervende levenswijze en het gaan samenwonen op bepaalde plaatsen bracht de Minangkabausche stammen er van zelf toe om, waar zij dit deden, hun nederzettingen te gaan versterken, middels omtuiningen met de bekende *bamboe doeri*, dan wel op nog meer afdoende wijze, met wallen en grachten (*parit*). Zoo werd de plaats van samenkomst in de negri een *kota*, het versterkte centrum van den dorpstaat, in tegenoverstelling van het overige onbewoonde land er om heen, dat deels in bebouwden grond, *sawahs* of *ladangs*, dan wel in tuinen en aanplantingen werd omgezet, deels als woeste, ongerepte, maagdelijke wildernis bleef liggen ter ontginning en ten gebruike van alle negri-genooten en latere geslachten. Die oorspronkelijke versterking van de Minangkabausche *kota* is mijns inziens altijd meer een veiligheidsmaatregel geweest, die de strekking had om het wild gedierte van het oerwoud, tijgers, wilde zwijnen, olifanten en rhenocerossen buiten de bewoonde buurten te houden, dan om zich tegen naburige menschelijke vijanden te beschermen. Want de meest nabijzijnde negris zullen in den eersten tijd nog zooveel mogelijk door stamverwanten en familieleden van de reeds gezeten negris zijn gesticht en van die lieden had men niets te vreezen. Later pas kunnen de versterkingen der kotas

ook gediend hebben om lastige naburen makkelijker af te weren.

Intusschen gingen de Hindoe-Javaansche organisators van het eerste negri-wezen weldra verder dan tot het enkel in het leven roepen van dit; ik doelde er boven reeds met een enkel woord op. Zij konden als organen van een centraal gezag op den duur geen vrede hebben met het zoo veelhoofdig karakter, dat tot nog toe het bestuur van den zwervende Minangkabauschen stam had gekenschetst. In den nieuwen negri-staat konden niet alle familiehoofden der bijeengebrachte stammen evenveel te zeggen krijgen, als zij vroeger binnen de engere kringen van hun stammen hadden. Het algemeen gezag zoo niet, dan toch de leidende, de uitvoerende macht onder hen behoorde voortaan gecentraliseerd te worden. Deze overweging moet de Hindoe-Javanen er toe geleid hebben om de in de eerste negris samengevoegde stammen in enkele groepen te gaan indeelen, aan welker spitsen zij de aanzienlijkste familiehoofden uit elke groep als leiders der overigen stelden. Dat werd naar mijn meening de oorsprong der eigenlijke *soekoes*. Deze zijn aanvankelijk niets anders geweest dan *administratief-rechterlijke* onderdeelen van de negri, geen *privaatrechterlijke*. Pas het latere foutieve spraakgebruik is, het begrip *soekoe* niet vattend, dit gaan indentificeeren met stamverwantschap en toen is men in de soekoe-indeeling een stam-indeeling gaan zien. Toen is *soekoe* „stam" gaan beteekenen. En nu is het wijders mogelijk dat men reeds dadelijk, ten einde in de eerste negris de eene soekoe, de eene groep van stammen, van de andere te kunnen onderkennen, aan elk een verschillenden naam gaf, die dan niet zelden ontleend werd aan de een of andere plaatselijke omstandigheid, aan een boom of iets dergelijks, die men aantrof op de plek, waar de soekoe in haar geheel of ten deele zich bevond. Want territoriale ressorten, die door bepaalde *grenzen* in de negri werden aangewezen, waren de soekoes vermoedelijk nooit; de Hindoe-Javaan zal slechts de gegeven eenheden, die hij vond, families en stammen, bij elkaar hebben willen voegen en terugbrengen tot een paar groepen, terwijl het hem onverschillig geweest zal zijn of de

leden van éénzelfde familie of stam al dan niet bij elkaar gingen wonen. Aan grenzen waren de *soekoes* dus niet te onderkennen, en toen moesten de verschillende namen, die men ze gaf slechts als de eenige onderscheidingteekens dienen. Maar toen zullen verder ook al de stammen of families, welke onder dezelfde soekoe ressorteerden, al spoedig haar naam hebben overgenomen om zich op die wijze te kunnen doen onderkennen van de families en stammen, die tot andere soekoes in de negri behoorden.

Zoo werd dan de *soekoe-naam*, aanvankelijk de naam van het *staatsrechterlijk ressort*, van lieverlede tegelijk *stam-* of *familie-naam*. Dat zal de oorsprong zijn geworden van de gewoonte onder de Minangkabauërs om hun stammen met bepaalde namen aan te duiden, een manier van doen, die tijdens het zwervend bestaan hunner stammen nog geheel overbodig was, stel ik mij voor. Want toen had het nog geen zin om den eenen stam, de eene familie van de andere te onderscheiden middels een bepaald onderscheidingsteeken. Pas nadat verschillende stammen en families bij elkaar waren gaan wonen, kreeg men daar behoefte aan, omdat men toen voortaan telkens moest weten tot welk ressort van de negri men behoorde, onder welk soekoe-hoofd men leefde. Nog heden ten dage gaat men in sommige streken niet anders te werk, en soms zelfs binnen den engeren kring van eenzelfde *sa-boewah-paroeï*, die in verloop van tijd gedwongen werd verspreid te gaan wonen binnen dezelfde negri. De verschillende deelen van zulk een familie nemen dan soms bij hun reeds gemeenschappelijken zoogenaamden stamnaam, — men kent er tegenwoordig een veertig-tal ongeveer —, nog een andere aan, ontleend meestal aan de geographische gesteldheid van de plek gronds in de negri, waarop men ging wonen en zulks, ten einde weer een herkenningsteeken te scheppen onder de verschillende deelen van de familie, zoodat men wist waar elk harer leden thuis hoorde. De heer de Rooy spreekt althans over een dergelijke gewoonte, die in de L Kota zou bestaan. Daar noemen familieleden, die tot den stam *Piliang* b. v. behooren zich *orang Piliang tapi ajer*, dan wel *orang Piliang*

bawah boekit, of *orang Piliang èkor kota*, al naarmate men bij een bron, dan wel aan de voet van een heuvel of aan het eind van de kota woont. Kortheidshalve laat men nu niet zelden den stamnaam *Piliang* weg en dan zou een niet ingewijde kunnen denken dat *tapi ajer*, *bawah boekit* en *ekor kota* verschillende stammen waren geworden en dat de lieden, die er mee aangeduid worden, geen stamverwanten waren. In het Painansche en Ajer-Hadjische vindt men den oorspronkelijken toestand nog zuiverder terug, al is ook daar reeds lang het eigenlijke begrip van wat *soekoe* beteekent verloren gegaan. Daar treft men nog heden ten dage in elke negri niet meer dan vier soekoes aan en elk van deze draagt een der volgende namen: *Malajoe*, *Tiga laras*, *Panei* en *Kampei*. Nu voeren alle onder dezelfde soekoe rossorteerende stammen behalve den naam van de soekoe, tot welke zij behooren, ook nog een andere. Zoo noemen zich die, welke tot de soekoe *Malajoe* behooren, *Malajoe tengah*, *Malajoe Siang*, *Malajoe Doerian* en *Malajoe Kota Ketjil*, terwijl de hoofden dier vier stammen bij elkaar de *Malajoe ampè ninik* heeten. De tot de soekoe *Tiga laras* behoorende stammen, welke slechts een drietal uitmaken, heeten *Si Koembang*, *Djambak* en *Tjiniago*, maar noemen zich ook respectievelijk *Tiga laras Si Koembang*, *Tiga laras Djambak* enz. en die onder de soekoe *Panei* ressorteeren worden aangeduid met de namen *Panei Loendang*, *Panei Tandjoeng* en *Panei Tengah*. Hare hoofden worden tezamen *Panei tiga iboe* genoemd. Ten slotte heeten de stammen onder de soekoe *Kampei* thuis behoorend *Kampei tengah*, *Kampei Nioer Gading*, *Kampei Bindang* en *Kampei Ajer Anget* of tezamen *Kampei nan ampè Kampoeèng*. Hier treft men dus allerwege nog de samenvatting aan van de stammen van elke negri in 4 groepen, die met verschillende namen worden aangeduid, terwijl deze weder door de onder elke groep levende stammen zijn overgenomen. Die groepen beschouwt de hedendaagsche *vox populi* wel weer als grootere stammen, maar inderdaad waren zij oorspronkelijk waarschijnlijk niet anders dan staatsrechterlijke ressorten van de negris. Want ware dit niet het geval geweest, dan zouden

in het Painansche alle lieden, die denzelfden *soekoe-naam* dragen, b.v. *Malajoe* of *Kampei*, nooit met elkaar hebben mogen trouwen, want de exogamie heerscht daar nog in al hare gestrengheid. Nochtans ziet men er overal dat het voeren van een zelfden *soekoe-naam* geene verhindering voor de menschen is om elkaar te huwen, *mits zij maar tot verschillende stammen behooren*, die dien naam gemeen hebben. Zoo mogen de lieden uit *Majaloe Doerian* bijvoorbeeld *niet* onder elkaar een huwelijk aangaan, maar wel met die uit *Malajoe tengah* of uit *Malajoe Siang.* Maar bewijst dit dan niet ten volle dat de soekoe op zich zelf in 't Painansche nog heden ten dage niet in 't minste iets met stamverwantschap uitstaande heeft?

Dienden de verschillende namen, die men aan de vier groepen van stammen in de negri gaf, voornamelijk om de ressorten van deze af te bakenen, de verschillende stammen, nu zij onder elkaar waren gaan wonen, kregen behoefte aan een onderscheidingsteeken, voornamelijk ten einde hunne leden in staat te stellen steeds te weten of men met een stamverwant dan wel met iemand, die hen niet in den bloede bestond, te doen had. Op deze kennis werd prijs gesteld vanwege de vrees om zich met bloedverwanten in den echt te verbinden. Want de *exogamie* moet reeds lang onder de Minangkabauërs de oorspronkelijke *endogamie* hebben verdrongen, voordat zij zich vaste woonplaatsen kozen, tenzij men wil aannemen dat ook de *exogamie* door de *Hindoe-Javanen* in hun gemeenschap werd gebracht; in elk geval heeft deze altijd meer iets gemaakt, iets kunstmatigs over zich gehad dan de *endogamie.* Hoe het ook zij, in den tijd, toen stamverwanten nog afzonderlijk bij elkaar leefden in zwervenden toestand, dus slechts terloops met vreemde stammen in aanraking kwamen, behoefde men er niet voor te vreezen dat die lieden bij vergissing met elkaar zouden trouwen, want die kenden elkaar toen altijd van hun prilste jeugd af. Dat werd anders, toen de meest verschillende stammen, tengevolge van samenwoning gedurende eenige geslachten, onder elkaar verloren gingen. Acten van den burgerlijken stand bezat men niet, de gemeenschappelijke stamnaam

moest het toen al heel gauw alleen uitmaken, dat men niet met elkaar kon trouwen. Met andere woorden, die werd in 't leven geroepen, stel ik mij voor, louter ter wille van het huwelijksverbod, dat onder bloedverwanten bestond, om geen andere reden. En nog heden ten dage heeft de stamnaam bij de Minangkabauërs geen andere *raison-d'être*. Toen nu later het ware begrip *soekoe* was verloren gegaan, als er dit ooit bij den Minangkabauër behoorlijk heeft ingezeten, en men dit ging opvatten als identiek met stamverwantschap, met bloedgemeenschap, toen zal het huwelijksverbod hier en daar zich ook zijn gaan uitbreiden over alle families en stammen, die, ofschoon niet in 't minst verwant aan elkaar, oorspronkelijk tot één soekoe behoorden. Deze *comedy of errors* moet zich herhaaldelijk hebben afgespeeld, zoo veronderstel ik, tot niet weinig verwarring hier en ginds aanleiding gevend. De lieden, wier voormoeders aanvankelijk slechts tot éénzelfde *administratiefrechterlijke* indeeling van de negri hadden behoord, en die den naam van deze waren gaan voeren in verloop van tijd, zullen zich toen menigmaal alleen hierom als stamverwanten zijn gaan beschouwen, ofschoon ze geen druppel bloed met elkaar gemeen hadden. Hoeveel nu van die soekoenamen oorspronkelijk bestaan hebben is niet meer na te gaan; maar hoogst waarschijnlijk is dat niet meer dan 4 of althans een klein veelvoud van dit geweest, alnaarmate zich oorspronkelijk maar één of meer negris gelijktijdig constitueerden. Want elk dier eerste negris werd nooit in meer dan 4 deelen, 4 ressorten verdeeld. En nu is het opmerkelijk dat de overlevering bij de Minangkabauërs ook steeds van slechts 4 oorspronkelijke *stamnamen* heeft geweten, n.l. *Kota*, *Piliang*, *Bodi* en *Tjiniago*. Dit versterkt mij in het vermoeden dat deze aanvankelijk slechts de namen waren der *4 ressorten* van de oudste negris, en niet van 4 stammen. Want het zou wel toevallig zijn geweest dat de gansche Minangkabausche gemeenschap oorspronkelijk slechts uit vier *stammen* zou hebben bestaan. Er waren er in den nacht der tijden natuurlijk reeds zooveel, als dat men stammoeders telde. Dat de negri slechts uit 4 en nooit uit meer ressorten bestond leeft

nog voort in den heden ten dage vigeerende stelregel van den adat, dat er geen nieuwe negri kan ontstaan uit de een of andere *taratag*, *kandang*, *pagaran*, dan wel *lindang*, of hoe een in wording zijnde kolonie ook moge heeten, voordat in deze lieden van vier verschillende stammen, in het bizonder vrouwen, want slechts dezen kunnen koloniseeren, samenwonen. Het *negri berampè soekoe*, *ampè soekoe sakota*, de negri bestaat uit 4 soekoes, vier soekoes maken tezamen één kota uit, is nog heden ten dage een grondwettig voorschrift van het Minangkabausche staatsrecht. Pas als men families van verschillende stammen bij elkaar heeft, kan zich de nieuwe negri constitueeren; de hoofden dier families zouden dan, hadden wij nog den *masa adat*, de regeering van den nieuwen dorpstaat gaan samenstellen en de hoofden van alle andere families, die zich later kwamen nederzetten in de nieuwe negri, zouden er nooit op behoeven te rekenen soekoe-hoofden te worden in deze. Want zij waren geen *orang-asal*, geen stichters, geen grondleggers der negri. Intusschen is het wel aardig op te merken, dat men het in verloop van tijd van een vast aantal *stammen* liet afhangen of een nieuwe negri al dan niet kon ontstaan, alsof dit ook nooit had kunnen gebeuren, wanneer meer of minder dan 4 stammen gingen samenwonen. In elk geval wijst de omstandigheid dat *elke* negri volgens de opvatting der menschen stereotiep altijd slechts 4 soekoes, niet meer en niet minder, behoort te hebben, er op dat die indeeling door een macht buiten de Minangkabausche wereld in 't leven moet zijn geroepen, een macht, wie het er om te doen was zooveel mogelijk overal uniformiteit in de negri-inrichting te betrachten. Want waren de soekoes oorspronkelijk een maaksel geweest, uit de Minangkabausche gemeenschap zelve voortgesproten, en identiek aan hunne stammen geworden, dan zou het al heel toevallig zijn geweest, dat elke negri, waar zij ook werd gevestigd, steeds maar 4 soekoes moest hebben, niet meer en niet minder. Aan afspraak onder elkaar om aldus te handelen kon slechts gedacht worden bij negris, die uit elkaar gingen voortspruiten, maar is niet aan te nemen onder die, welke elkaar nooit iets hadden

bestaan. De soekoe-indeeling van de negris moet der Minangkabausche wereld dus door een organiseerende macht, welke buiten haar stond, zijn *opgelegd*. En die kan geen ander geweest zijn dan die der Hindoe-Javanen. Trouwens het woord *soekoe* op zich zelf pleit reeds voor dit vermoeden. Want dat is evenmin als *negri* en *kota* oorspronkelijk van maleische afkomst. Ik zie er niets anders in dan het Javaansche *kråmå*-woord *soekoe*, welks *ngåkå*-vorm *sikil* is en dat niet *stam*, *clan*, *gens*, dan wel $^1/_4$ deel van iets beteekent, maar eenvoudig voet, poot, been, voetstuk. Het staat mijns inziens verder in verband met het Javaansche *såkå*, dat zuil, stijl, paal beduidt. Kortom, de soekoes der Minangkabauërs waren naar mijn opvatting oorspronkelijk niets anders dan de *vier pooten*, waarop de negri kwam te rusten, de *vier zuilen* van den dorpstaat. Doch de Minangkabauër zelf, die eigenlijk den zin van het woord nooit zal begrepen hebben, maar die wel waarnam dat één negri nooit meer dan 4 soekoes had, zal er weldra het begrip van $^1/_4$ deel aan toegekend hebben en zoo kon hij nog veel later onzen halven gulden b.v., zijnde $^1/_4$ „*real*" (1 reaal = ± *f* 2) ook een soekoe gaan noemen. Dat hij het woord tevens ging bezigen om er zijn stamverwantschap mee aan te duiden, verklaart zich mijns inziens aldus, dat in de eerste negris, die zich constitueerden, vermoedelijk altijd zooveel mogelijk die families of stammen door den Hindoe-Javaanschen overheerscher onder één soekoe zullen ondergebracht zijn, welke zich nauw verwant aan elkaar gevoelden, onverschillig of zij dit te recht of ten onrechte deden.

Dit opmerkende zal de Minangkabauër gedacht hebben dat de vreemde overheerscher met *soekoe* zijn *stamverband* op het oog had, van een staatsrechterlijke indeeling verder niet veel besef hebbend. In weerwil van wat de *vox-populi* onder het woord soekoe is gaan verstaan in verloop van tijd, bleef nochtans de *soekoe-indeeling* altijd een zuiver staatsrechtelijke strekking behouden, want het *soekoe-hoofd*, ook al was hij immer tevens familiehoofd, *panghoeloe andiko* of *panghoeloe kampoeëng* binnen den kring van zijn *sa-boewah-paroeï*, van zijn *pajoeng*, werd als *panghoeloe-soekoe*, als *datoeq nan berampè*, zooals de

officieele benaming altijd luidde, louter een staatsrechterlijk en nooit een privaatrechterlijk orgaan in de Minangkabausche staatshuishouding. Een en ander is tot op onzen komst in de Padangsche Bovenlanden immer zoo gebleven, zoowel in de L Kota als in 't Agamsche, Tanah-Datarsche en in de XIII en IX Kota. Het soekoehoofd had daar overal als zoodanig slechts een *publiekrechterlijke* positie in den dorpstaat, en was niet enkel een stamhoofd, ook al ontleende hij te allen tijde zijn ambt aan zijn *privaatrechterlijke* hoedanigheid van hoofd der aanzienlijkste clan in zijn soekoe, in zijn ressort. Als leider van dit ging hij niet alleen over zijn eigen stam en over families en stammen, die aan de zijne verwant waren, maar ook over andere. Het Minangkabausche oog nochtans, geen zicht hebbend op het louter publiekrechterlijk karakter van zijn positie, beschouwde hem al heel gauw slechts als stamhoofd, als privaatrechterlijk orgaan in zijn omgeving, zonder zich verder af te vragen, waarom dan eigenlijk ook niet alle andere voornaamste *panghoeloe andiko* of *panghoeloe kampoeèng* in de negri soekoe-hoofden waren. Want nimmer had een negri, hoe volkrijk zij ook was, hoeveel stammen en families zij ook herbergde, meer dan vier soekoehoofden. Hoe heden ten dage nog de Minangkabauer de begrippen *soekoe* en *kampoeèng* telkens door elkaar haspelt, blijkt wel hieruit het best, dat het hoofd, hetwelk hij in de L Kota *panghoeloe kampoeèng* noemt, elders b, v. in het Soloksche *panghoeloe soekoe* door hem wordt geheeten, terwijl datzelfde hoofd in het Agamsche weer met de benaming *panghoeloe-andiko* wordt aangeduid. In alle drie gevallen heeft men slechts met het gewone familiehoofd te doen en niet met het staatsorgaan, dat soekoe-hoofd heette. Die onvaste terminologie heelt al de verwarring, welke het woord soekoe bereids gesticht heeft in de Minangkabausche landen, op haar geweten.

Niet alleen dit woord, maar ook de indeeling van de negri juist in 4 deelen en niet in meer of minder, wijst er op, dat wij hier te doen hebben met een uit den vreemde in de Minangkabausche wereld geïmporteerde instelling, en wel met een

die slechts van arischen oorsprong kan zijn. Want het kan niet louter aan het toeval worden toegeschreven, dat wij ook elders een indeeling in vier groepen terugvinden. Nog gezwegen van de bij de Hindoes reeds van ouds bekende groepeering hunner gemeenschap in 4 kasten, treffen wij ook bij de oude Grieken en Romeinen een samenstelling van de staats-eenheid in 4 deelen aan. Evenals bij alle Joniërs het geval was, bestond de oud-Attische staat, de *polis*, uit 4 groepen, *phulai*, elk met een bepaalden naam, en iedere *phulè* omvatte weer een aantal geslachten, *gĕnai*, die groepsgewijs tot een aantal *phratriën* waren teruggebracht. „l'Etat athénien se compose primitivement des „seules familles nobles, qui auraient été au nombre de 1080; „celles-ci sont réparties entre 360 *genè*, qui forment 12 *phratriai*, „à raison de 30 *genè* par phratrie; enfin, 3 phratries servent à „composer une tribu, *phulè*; comme tous les Joniens, les Athé„niens sont rangés *en 4 tribus*, celles des *Geleontes*, celle des „*Argadeis*, celle des *Aigikoreis* et celle des *Hoplètes*." [1]) De oud-Romeinsche *ager publicus* bestond uit *4 tribus locales*, ook elk met een afzonderlijken naam en omvattend een verzameling van *gentes*, stammen in den zin van de grieksche *genai*, complexen van aanverwante familiën. [2]) Zoowel bij de Grieken als bij de Romeinen had die groepsgewijze verdeeling in vieren slechts een administratiefrechterlijke strekking. Met de indeeling van de Hindoes in 4 kasten is dat oorspronkelijk misschien ook wel het geval geweest, pas later kreeg die dan een sociale beteekenis. In elk geval was de indeeling in vier groepen nergens een uitvloeisel van privaatrechterlijke motieven, overal was zij een maatregel van staatsorde, die niet uit de gemeenschap zelve was voortgesproten, maar haar was opgelegd door een organiseerende macht buiten haar. Bij de Minangkabauërs nu kan men niets anders beoogd hebben met de indeeling van de negri in 4 soekoes, want dan waren wel altijd *alle*

---

1) Abbé A. Boxler, Précis des Institutions publiques de la Grèce et de Rome anciennes, pag. 17 en 61.

2) Livius I, 43; Dr. J. Schrijnen. Schets der Romeinsche publieke Antiquitesten, 2de Druk, pag. 6 en 39.

stamhoofden in elken dorpstaat staatshoofden geworden. Ook het feit dat de stereotiepe indeeling der negri in 4 soekoes alleen bijna in het Minangkabausche stamland wordt aangetroffen en zij in het grootste deel der grenslanden niet meer wordt gevonden, al heeft zich het woord *soekoe* daar ook ingeburgerd, maar dan alleen in de beteekenis van stam, wettigt het vermoeden dat die indeeling nooit van inheemschen oorsprong geweest kan zijn. Slechts die grenslanden, welke het eerst na de Hindoe-overheersching, of nog in de dagen van deze, toen men nog begreep wat de soekoe-indeeling ten doel had en beteekende, moeten zijn gekoloniseerd, hebben die behouden. Alle andere, die later werden bevolkt uit het stamland, toen hier het soekoe-begrip reeds was verbasterd, kennen bedoelde indeeling niet meer. Zoo hooren Painan en Ajer-Hadji in het Westen, en de Kwantan-districten, zoomede andere oostelijke grenslanden, waar nog overal het *negri berampè soekoe* geldend is, naar mijn meening tot de oudste koloniën. Maar in alle overige grenslanden, die veel later werden gesticht, zooals de noordelijke, zoekt men tevergeefs naar de bedoelde indeeling van de negri. Het negri-bestuur is daar nooit in handen geweest van speciaal 4 hoofden; dat heeft er altijd berust bij alle familiehoofden, uit wier midden weldra een enkele als *besar* een soort *radja* werd. Zoo zal men wijders b.v. in 't Indrapoerasche hooren verklaren door de hoofden *disini tida dihitoeng lagi dengan soekoe*, *tapi dengan proet sadja*, maar dit wil dan niet zeggen dat men daar geen stamverband meer zou kennen, doch wel dat men er de soekoe als $^1/_4$ deel van de negri niet meer heeft. Andere grenslanden, die minder als koloniën moeten beschouwd worden dan als overblijfsels van de oer-oude Minangkabausche gemeenschap, zooals die zich in over-oude tijden, lang vóór de komst der Hindoes over heel Midden-Sumatra moet hebben verspreid, kennen de indeeling van de oorspronkelijke staatseenheid in vier deelen evenmin, maar zulks alleen omdat er zich de Hindoe-Javaansche invloed nimmer of althans zeer zwak deed gelden. Als dergelijke overblijfselen moeten de *Orang Mamaq* en de *Korintjiërs* beschouwd

worden mijns inziens. Eveneens bij die lieden zal men naar de indeeling van de negri in 4 soekoes tevergeefs zoeken, ook al is b.v. tot de laatstgenoemden wel het woord *soekoe*, in de beteekenis van stam-gemeenschap, te eeniger tijd overgewaaid. Het zuivere Minangkabausche stamverband kent men bij de *Mamaqs* en *Korintjiërs* toch wel degelijk. Was nu zoowel het woord soekoe als het wezen van de soekoe te allen tijde zuiver Minangkabausch van oorsprong geweest, dan had zich de negri, de staatseenheid, overal ook in de grenslanden steeds in 4 deelen gesplitst. Wel is waar duiden de *orang Akit*, de *Rajat Laoet*, de *orang Mandau*, de *orang Grongong*, de *orang Pandan*, de *orang Talang*, de lieden van de zoogenaamde *Tiga Loehak* en hoe al die op zichzelf levende kleine volksgroepen in het Siaksche zich ook noemen mogen, hun stamgemeenschap, die op matriarchalen grondslag heet te berusten, ook wel aan met het woord *soekoe*, maar dit woord kan door hen ook zijn mede genomen, toen zij uit het stamland uitzwermden, of het kan later tot hen zijn overgewaaid; nochtans kennen zij de *soekoe* niet als een deel hunner staatsgemeenschap.

Intusschen werd het woord *soekoe* ook wel in naburige landen, waarin de Minangkabausche elementen opgingen in de bevolking der indringers, die er in verloop van tijd beslag op het land legden, geimporteerd, wanneer men stamverwantschap wilde aanduiden, maar daar werd het weldra op een heel ander stamverband toegepast dan dat de Minangkabauër kent. Daar omvat hetgeen men *soekoe* noemt niet een groep menschen, die op Minangkabausche wijze aan elkaar verwant zijn, maar die van zelfde *vaders* heeten af te stammen, welke indertijd Minangkabauërs waren of zich voor dezen uitgaven. Een dergelijke afstamming kon nooit een *soekoe* doen ontstaan, want de Minangkabausche man kan die niet grondvesten, *ajam djantan tak batoeleeè.* Ik heb hier voornamelijk het oog op al die zoogenaamde Minangkabauërs, welke in verloop van tijd in Siak voortsproten uit werkelijk Minangkabausche immigranten in die streek, maar die er trouwden met vrouwen van het land; dit is gebeurd met Minangkabauërs, die

indertijd door den Radja van Pagarroejoeng als hulptroepen werden gezonden aan *Radja Ketjil* in Siak, teneinde deze bij te staan in het omverwerpen der Djohoreesche overheersching in zijn gebied. De afstammelingen van die lieden volgden de nationaliteit en het recht van hunne moeders, dus gingen zich in patriarchale families en stammen groepeeren. De vaders werden overal hoofden van de gezinnen en opgevolgd door hun zoons. Niettemin gingen al de stammen, die zoo ontstonden, zich *soekoes* noemen en zich onderscheiden door afzonderlijke namen. Maar deze werden doorgaans ontleend aan de landstreek in de Padangsche Bovenlanden, vanwaar de stamvader der soekoe afkomstig was; was die van Tanah Datar gekomen, dan ging zijn Siaksche soekoe zich Tanah Datar noemen; kwam hij uit Agam of van de kuststreken der Benedenlanden, dan heette zijn stam in Siak *soekoe Pasisir* (pasisir = strand, kustland); was hij iemand uit de Kamparstreken, zijn soekoe nam den naam Kampar aan. Nooit brachten bedoelde emigranten den naam van de soekoe, uit welke zij in het Minangkabausche moederland geboortig waren, over; dat konden zij niet doen. Waren het in het Noorden Bataks uit Mandheling, die in de gemeenschap der daar zich gevestigde Minangbauërs werden opgenomen, doordat zij er met Minangkabausche vrouwen trouwden, dan zette een enkele keer niet de soekoe-naam van dezen zich voort, maar gingen hare nazaten behooren tot de *soekoe Mandheling*. Uit een en ander blijkt dat de naam „*soekoe*" in de grensstreken der Minangkabausche landen niet altijd op de zuivere matriarchale afstamming werd toegepast, en dat het buiten die landen in 't Siaksche en elders slechts eene etiket werd op een waar, die bijna in 't geheel niet van Minangbabauschen oorsprong was. Men zij er dus voorzichtig mede te veel waarde te hechten aan de zuiverheid van het begrip soekoe, zoodra men daarmede in de grenslanden te doen krijgt. Al dragen daar verschillende lieden een zelfden stamnaam, zoo behoeven zij hierom alleen nog volstrekt geen stamverwanten te zijn volgens de beginselen van het Minangkabausche recht. Steeds overtuige men er zich daar

van of de beide stamouders, op welke men zich beroept, Minangkabauers waren, dan wel of dat slechts met een van beiden het geval was. Was de stammoeder slechts Minangkabausche, maar de stamvader een vreemdeling, dan had er eigenlijk nooit een wettig Minangkabausch huwelijk kunnen plaats hebben en de kinderen, daaruit gesproten, stonden eigenlijk van meet af aan buiten den Minangkabauschen adat. Men had hen terstond als vreemdelingen moeten beschouwen. De Minangkabausche vrouw kan volgens haar recht geen wettig huwelijk sluiten met een man van ander ras. Dat de Minangkabausche man dit in 't geheel niet kan doen bleek ons bereids meermalen. In het eigenlijke stamland, in de Padangsche Bovenlanden, hebben zulke vereenigingen zelden plaats, omdat men daar den adat altijd volgde. Daar is de soekoe dus, dit woord in de populaire beteekenis genomen, altijd de stam, de vereeniging van verwanten.

De begripsverwarring, tot welke het woord soekoe bij de bevolking zelve aanleiding heeft gegeven, ging zich, zoodra wij met haar in aanraking kwamen, onwillekeurig ook op ons overplanten. Men liet zich vertellen, dat de negri uit nooit meer dan 4 soekoes had bestaan, dat haar bestuur voornamelijk in handen van niet meer dan vier hoofden altijd berust had, en tevens gaf men telkens op de vraag: „maar wat beteekent dan eene soekoe?" slechts dit antwoord: „wij verstaan daaronder onzen stam, de vereeniging van aanverwante *sa-boewah paroeï*." Hoe was dat nu met elkaar te rijmen, want men ontwaarde toch telkens, dat in bijna elke negri heel wat meer dan 4 stammen vertegenwoordigd waren. Om dit raadsel op te lossen ging men allerlei verklaringen uitdenken. Deze stelde zich voor, dat elke negri aanvankelijk uit nooit meer dan 4 stammen had bestaan en dat de taaiheid van de gewoonte de menschen noopte later nog altijd te blijven spreken van *negri berampè soekoe*, gene verbeeldde zich dat eigenlijk het heele Minangkabausche volk in den oertijd in niet meer dan vier stammen was verdeeld geweest, die op hun beurt weer uit twee oorspronkelijke *soekoes*, de twee legendaire *larassen*, zouden zijn

voortgesproten en dat het *negri berampè soekoe* een zwakke naklank bleef van dien oorspronkelijken toestand. Kortom, altijd bleef men zich blind staren op de identiteit van het begrip soekoe met stamverwantschap. Was het wonder dat geen van de schrijvers over den Minangkabauschen adat er ooit in slaagde zijn lezers een bevredigende verklaring te geven van wat de soekoe eigenlijk geweest was. Eindelijk wees pas de heer de Rooy in zijn reeds meermalen aangehaald opstel in de Indische Gids er op dat de begrippen stamverwantschap en soekoe elkaar niet konden dekken, vermits dit laatste veeleer op een *groepeering van stammen* doelde dan op *stamverwantschap*. Toen was men er vrijwel. Aan den heer de Rooy komt dus de eer toe het eerste juiste licht op de onderwerpelijke aangelegenheid te hebben geworpen, ook al was dat nog niet het volle licht.

In zijn geciteerde verhandeling zegt hij (pag. 651) omtrent de soekoe dat zij „oorspronkelijk is geweest een *stamverdeeling*, „dat wil zeggen: een vereeniging der stammen tot vier soekoes „of groepen, en zulks met het doel om tot meerdere eensge- „zindheid en meerdere eenstemmigheid te geraken, tusschen „de verschillende deelen, waaruit het geheel — de negri — „bestond." Dat hadden alle andere schrijvers over het adatbestuur in de Minangkabausche landen, *Couperus*, *van der Linden*, *Kroesen*, *Stibbe*, *Verkerk-Pistorius*, *van Hasselt* en *Kooreman* nooit ingezien. Slechts de Heer *G. de Waal* was bijna gelijktijdig met den Heer de Rooy en geheel onafhankelijk van deze tot een schier analoge conclusie gekomen, maar die heeft zich nog niet, zooals de Rooy wel deed, geheel los kunnen maken van de voorstelling dat soekoe en stamverwantschap indentieke begrippen zouden zijn.[1]) Volgens de Waal, die nog te veel onder den ban van de gewone *vox-populi* staat, behooren alle Minangkabausche stammen altijd tot vier groepen, omdat die alle weer *onderling aan elkaar verwant zouden zijn*, wijl ze zich zouden ontwikkeld hebben uit de twee oorspronkelijke legen-

---

[1]) G. de Waal. Aanteekeningen betreffende het adat-bestuur in de onderafdeeling Soloq. Tijdschr. voor het B. B. III pag. 65 e. v.

daire stammen, *laras*, in welke volgens de legende de Minangkabausche gemeenschap aanvankelijk verdeeld zou zijn geweest. Volgens dien schrijver zijn de soekoes of stammen dan tot de volgende vier groepen terug te brengen, terwijl de onder elke groep te noemen clans weer verwant aan elkaar zouden zijn:

1°. *Malajoe*, *Mandheling*, *Kampei*, *Bendang*, *Adji*, *Domo* en *Panei;*

2°. *Tjiniago*, *Djambaq*, *Bodi*, *Mandalika*, *Sipandjang*, *Panjalei*, *Koetianjar* en *Loeboek Batang;*

3°. *Patapang*, *Simiaboer* en *Paoeh;*

4°. *Piliang*, *Koto*, *Tandjoeng*, *Si Koembang*, *Pakatjangtjang*, *Pajabadar*, *Goetji*, *Dalima* en *Sipisang.*

De beide eerste groepen nu zouden volgens de Waal uit de legendaire laras *Bodi-Tjiniago* en de beide andere uit den oorspronkelijken oerstam *Koto-Piliang*, over welke ik in de volgende bladzijden nader zal spreken, zijn voortgesproten. Dit is nu al te gader nog de nawerking van den ouden zuurdeesem van het volkspraatje. De Waal evenmin als een zijner genoemde voorgangers heeft zich daaraan ooit kunnen ontworstelen. Ook de heer Kooreman, die evenals de Waal aanneemt, dat alle Minangkabausche stammen groepsgewijs aan elkaar verwant zouden zijn, alleen omdat de *vox-popili* zulks blieft te verklaren, vermocht dat niet te doen. Beiden zagen niet in, wat de heer de Rooy wel deed, dat de soekoe-indeeling een gansch andere strekking gehad moet hebben dan enkel om stamverwantschap aan te duiden. De Rooy kon dan ook de Waals zienswijze niet deelen, dat de tegenwoordige stammen of wat als zoodanig doorgaat, onderling aan elkaar verwant zouden zijn, al werd dit wel eens door dezen en genen Minangkabauër beweerd. Nog minder nam de Rooy aan, dat die stammen indertijd uit twee oerstammen zouden zijn voortgekomen, al wilde het volkspraatje dat ook. Voor de Waal zijn de soekoe-hoofden altijd nog louter privaatrechterlijke stam-hoofden, terwijl zij inderdaad *qua tales* nooit anders dan staatshoofden waren, ook al ontleenden zij hun *soekoe-hoofdschap altijd* aan de omstandigheid dat zij een der voornaamste familiehoofden in de negri waren. Maar

dit laatste was een quaestie van erfrecht niet van staatsrecht. Intusschen schijnt de heer de Rooy zich ook voorgesteld te hebben, dat de indeeling van de negri in 4 soekoes uit den boezem der Minangkabausche gemeenschap is voortgekomen, en dat deze tot de creatie der soekoes is overgegaan alleen gemakshalve. Maar waarom moest dan juist elke negri 4 en mocht die nooit meer of minder soekoes bezitten? De drang om het zich makkelijk te maken behoefde de menschen toch niet te nopen overal een uniforme staats-indeeling in 't leven te roepen? Het kan wijders niet aangenomen worden, dat die uniformiteit aan het toeval moet toegeschreven worden, nog minder dat zij aan onderlingen afspraak tusschen de oudste negris, die zich voor het eerst construeerden, het aanzijn te danken hebben gehad. Of wil men het doen voorkomen, dat alle negris, die in verloop van tijd ontstonden, uit één oer-negri zijn voortgesproten en dat men de indeeling van deze toen maar steeds gecopieerd heeft? Dat is toch ook niet aannemelijk. Ook den heer de Rooy is het dus ontgaan, dat minder het gemak der menschen zelven dan een ordenenende macht *buiten hen* die uniformiteit in 't leven moet hebben geroepen, dat de soekoe-indeeling een louter *publiekrechterlijke* zending te vervullen had in de Minangkabausche wereld, geen andere; dat zij slechts een uiting was van een centraliseerenden geest, die over deze kwam, minder van uit haar midden dan van buiten af. Zoo is het dan ook te verklaren hoe men telkens overal in de Minangkabausche gemeenschap hoort van lieden, die ofschoon zij tot dezelfde soekoe *heeten* te behooren, *omdat* zij eenzelfden *soekoenaam* dragen, toch met elkaar mogen trouwen. Dan heeft men altijd te doen met menschen, die zich slechts bewust zijn indertijd tot een bepaalde administratiefrechterlijke groep van de negri te hebben behoord, maar die verder zeer goed weten in de verste verte geen familie van elkaar te zijn. Zoo kunnen in 't Painansche en Ajer-Hadjische, lieden, die den gemeenschappelijken naam *Malajoe* voeren, niettemin met elkaar trouwen, als zij maar zorgen niet tot denzelfden *stam* te behooren, *die onder Malajoe immer ressorteerde.* Zoo is het te ver-

klaren dat men onder hetzelfde soekoe-hoofd kon staan, zonder dat men een lid van diens stam behoefde te zijn. Soekoegenooten waren oorspronkelijk slechts zij in de adat-negri, die onder hetzelfde staatshoofd leefden, onverschillig waar zij er in woonden, onverschillig of zij tot denzelfden stam of familie, dan wel tot een anderen kring van verwanten behoorden.

Het sprak van zelf dat, toen wij de negri ophieven als autonome en zich zelf besturende staatseenheid, ook de soekoe-indeeling geen reden van bestaan meer had. Wij konden ons minder gaan ophouden met *volksindeelingen*, dan met *territoriale* groepeeringen. De door ons aangestelde hoofden moesten aan bepaalde ,middels grenzen, aangewezen ressorten gebonden zijn, wilden zij althans steeds weten, wie niet en wie wel tot hun ressort behoorden, onder wiens ambtskring dit of dat feit voorviel of deze of gene maatregel, die genomen moest worden, diende tot stand te komen. De oude adat-soekoehoofden konden geen plaats innemen in de door ons in de Minangkabausche landen ingevoerde bestuursorganisatie, althans niet in hun oude qualiteit van *volkshoofden.* Waren zij in onze staatsmachine ingeschakeld, dan hadden wij in elk geval *territoriale* hoofden van hen moeten maken. Het soekoe-hoofd, dat wij gingen creëeren als schakel tusschen de onderdistrictshoofden, de *panghoeloes-kapala* en de bevolking, de zoogenaamde *panghoeloe-soekoe-rodi*, de *gouvernementeele* panghoeloe-soekoe werd dan ook een zuiver territoriaal hoofd. Zijn positie verschilt niet alleen in zoover met die van het adat-soekoehoofd, maar ook in deze twee opzichten, dat dit laatste nooit inferieur beambte was in zijn staatshuishouding, maar altijd staatshoofd, regeeringspersoon en bovendien dat de *panghoeloe-soekoe-rodi* zijn positie te danken heeft aan keuze van de staatsmacht, dien hij als inferieur beambte dient, terwijl het adat-soekoehoofd altijd aan geboorte, aan erfrecht zijn ambt ontleende. De *panghoeloe-soekoe-rodi* is niets meer dan een betrekkelijk ondergeschikt politiehoofd, de overbrenger van de boodschappen en bevelen van den *panghoeloe-kapala*, welke door deze uit naam van hoogere autoriteiten tot de bevolking moeten worden gericht.

Hij is vrijwel slechts de adjudant van het onderdistrictshoofd. Men kan dus nagaan dat de bevolking dikwijls gespot heeft met zijn naam van *panghoeloe soekoe.* Wij hadden hem ook nooit zoo moeten noemen, want hij had niets van een soekoe-hoofd. Heeft de *soekoe* dus heden ten dage in hare oorspronkelijke beteekenis van *staatsrechterlijk ressort* voor ons niet meer dan historische waarde, met die, welke de *vox-popili* aan dat woord is gaan geven in verloop van tijd, hebben wij nog wel degelijk rekening te houden. De soekoe als stam, als clan, speelt nog altijd een groote rol in de Minangkabausche wereld, maar alleen op privaatrechterlijk gebied, in quaesties van huwelijks- en erfrecht.

B. *Het ontstaan van de negri en haar uiterlijk aanzien.*

Elke negri had te allen tijde vaste grenzen, die reeds door de eerste stichters, *orang asal*, *orang ditapati* niet alleen vastgesteld, maar ook geheiligd waren middels een plechtigen eed, welke daarbij door die lieden gezworen werd. Naar willekeur in die grenzen verandering te brengen stond gelijk met heiligschennis. Zij bestonden in den regel uit door de natuur aangegeven lijnen of punten; het waren bergtoppen of bergruggen, rivieren of beken, ravijnen of dalen, in de laagvlakte ook enkele boomen, dan wel bamboestoelen of iets dergelijks. En als het niet anders kon gaf men ze aan middels groote steenen; het planten van deze ging dan met bepaalde ceremoniën gepaard, waarbij, zooals te doen gebruikelijk was, gegeten en gebeden werd en de plekken, waar die steenen waren geplant, bleven voor het nageslacht *tampè nan sati*, heilige plaatsen. Verplaatsing van die grenssteenen was niet geoorloofd, omdat de grenzen der negri nu eenmaal voor eeuwig waren vastgesteld door hare stichters. Vandaar dat die grenzen ook nimmer middels contract konden veranderd worden en afstand van grondgebied van de eene negri aan de andere door het recht niet werd toegestaan. Dit recht wortelde immer in de vereering van de nagedachtenis, verschuldigd aan de zielen der eerste stichters. Vandaar dat de *prang-batoe*, de adat-oorlog, nooit kon ten gevolge hebben voor de overwinnende negri een beslaglegging op een deel von het grondgebied der overwonnen negri. Verplaatsing van de grenssteenen van den Minangka-

bauschen dorpstaat werd altijd als een zwaar vergrijp aangemerkt; het stond als 't ware gelijk met diefstal, gepleegd aan den eigendom van de overleden stichters der negri.

Ieder ingezetene kende altijd precies de grenzen van de negri zijner inwoning, evenals hij bij overlevering wist te verhalen, wie haar in overoude tijden gesticht hadden. De matriarchale nazaten van die stichters werden in de negri nog altijd als de aanzienlijksten, als de oudste adel, beschouwd; meestal werden dan ook immer uit hun midden de soekoe-hoofden, de regeeringspersonen, gerecruteerd. In menige negri moet zelfs de geschiedenis van deze in *tambos* zijn te boek gesteld; nochtans is het mij nooit mogen gelukken zoo'n speciale negri-tambo onder de oogen te krijgen.

Slechts de grenzen van aan elkaar palende negris, van welke de een uit de ander middels kolonisatie was voortgesproten, en die zich tot elkaar verhouden als moeder tot dochter, als *indoek negri* tot *anak negri*, zooals het Minangkabausche spraakgebruik zegt, waren niet altijd nauwkeurig bekend, maar dat kwam er dan ook steeds minder op aan. Want zulke negris werden nooit vreemden voor elkaar; altijd bleef de band van bloedverwantschap ze onderling als een geheel beschouwen, ook al golden ze tegenover de buitenwereld als twee staatsrechterlijk volkomen zelfstandige eenheden. Zij bleven elkaar altijd zoo nauw bestaan als de treden van een zelfde huistrap onderling, als de vloerbalken van een zelfde woning tot elkaar, of zooals de Minangkabausche pitoea luidt:

Djandjang berdaoet,
Bandoer bertoemboek,
Anak boeah sapai main.

Dit gold zelfs voor een *anak-negri*, die niet aan de moedernegri paalde, maar ver van deze was gesticht. Moederland en Kolonie waren volgens het Minangkabausche recht altijd innig aan elkaar verbonden. Beider ingezetenen werden nooit vreemdelingen (*orang dagang*) voor elkaar. Door de verhuizing van de eene naar de andere negri werden geen rechtsbanden ver-

broken; het stuk van de *sa boewah paroei*, dat uit de moeder- of anak-negri zich in de andere ging vestigen, werd nooit *balahan di lain negri*, maar bleef met de oorspronkelijke familie één *kampoeèng*, een geheel wat stamrechten betreft, uitmaken. Bij het beslissen van erfrechtsquaesties en andere familieaangelegenheden dient dit altijd in 't oog te worden gehouden. Het individu dat zich van de eene naar de andere negri verplaatste, bleef lid van de familie, tot welke het behoorde. De hoofden der *anak-negri*, ook al waren zij voor de overige buitenwereld volkomen zelfstandig en gelijkgerechtigd geworden, met die van de moeder-negri, bleven zich toch ten opzichte van de laatsten eenigszins als inferieuren beschouwen en kwamen niet zelden bij hen om een beslissing te vragen in eigen staatshuishoudelijke aangelegenheden. De hoofden der moedernegri fungeerden dientengevolge niet zelden als rechters van appèl voor de ingezetenen der anak-negri, als dezen bij de hun eigen hoofden geen recht naar hun zin konden erlangen. In dit opzicht wordt de onderlinge verhouding van moeder- tot dochter-negri geteekend in de volgende pitoea:

Sasat di oedjoeng djalan,
Soeroet die pangkal djalan;

als men aan het einde van een zijweg verdwaald raakt, is het het beste om weer naar den hoofdweg terug te keeren.

Een anak-negri was niet eerder tot stand gekomen, dan wanneer de oorspronkelijke *taratag*, nederzetting, ook wel *kandang*, *pagaran* of *lindang* geheeten, voldoende levensvatbaarheid had gekregen, naar de Minangkabausche rechtsopvatting, om als afzonderlijke negri op te treden. Zoolang dit niet het geval was, bleef de *taratag* een deel van de moeder-negri uitmaken en werd zij slechts bestuurd door *wakils*, door plaatsvervangers, stedehouders van de hoofden der moeder-negri, niet door zelfstandige soekoe- en familiehoofden. Levensvatbaar en bevoegd om een eigen adat-bestuur te erlangen werd de taratag pas, zoodra zich daar niet alleen mannen, maar ook Minangkabausche vrouwen hadden gevestigd, die het verder op zich zelf voort-

bestaan van de kolonie waarborgden. Maar dat moesten altijd vrouwen zijn, die nog kinderen konden krijgen; aan oude dames, die boven den leeftijd waren, had men in dit opzicht niets; die telden niet mee. Waren evenwel dan ook eenmaal in de tarataq de noodige mannen en jonge vrouwen in voldoend aantal aanwezig, dan kon men er toe overgaan van de kolonie een zelfstandigen dorpstaat te maken. Dan kwamen op den daarvoor uitgekozen geschikten dag de hoofden der moeder-negri in de tarataq bijeen, installeerden er de nieuwe negri-hoofden, de nieuwe vier soekoe-hoefden, *datoeq-nan-berampè* niet alleen, maar verhieven ook de deelen van families uit de moeder-negri, die er zich hadden nedergezet, tot afzonderlijke, zelfstandige *saboewah-paroeï*, onder eigen panghoeloes en de nieuwe, de anak-negri, was in het leven geroepen. Een en ander ging natuurlijk gepaard met de noodige kostbare feestelijkheden, van welke de vereenigde feestmaaltijden der hoofden, waarop niet alleen gegeten en gedronken, maar ook door *toekang pidato* het noodige gespeecht werd, steeds het belangrijkste deel van uitmaakten. Want bij gelegenheid dier maaltijden had de installatie van de nieuwe hoofden plaats; al etende en drinkende riep men de nieuwe negri in 't leven. Vele gewichtige handelingen hebben in het Minangkabausche rechtsleven altijd plaats gehad aan bedoelde diners van hoofden. Men heeft in deze minder te zien, wat wij er in zien, gezellige bijeenkomsten, dan een vorm van belastingbetaling, van huldebetoon van hem of hen, die zekere rechten willen erlangen, jegens hen, die deze hadden te verleenen. Tevens waren die maaltijden meestal een gemakkelijke vorm om aan de rechtsfeiten, die er op plaats hadden, de gewenschte publiciteit te geven. Zij speelden in het Minangkabausche rechtsleven niet alleen de rol van ons staatsblad, maar ook die van onze staatscourant. Zonder zoo'n maaltijd zou eenvoudig het rechtsfeit niet in 't leven hebben kunnen treden.

Dat heele seriën van negris in verloop van tijd in de Minangkabausche landen tot elkaar kwamen te staan in verhouding van *indoek-* tot *anak-negri* spreekt van zelf. Heele landstreken

werden gekoloniseerd door reeds gesettelde negris. Zoo heet het b.v. dat een zeer groot deel der zuidelijke afdeeling van de Padangsche Bovenlanden, de tegenwoordige XIII en IX Kota uit de moeder-negriën Solok en Salajoe zijn voortgesproten en menig Painansch landschapje weet heden nog te vermelden uit welke Bovenlandsche negri het geboren werd. Nu spreekt het intusschen wijders ook van zelf dat, als na een kolonisatie reeds zooveel tijd is heengegaan, dat de heugenis aan haar hoe langer hoe zwakker wordt, ook doorgaans de rechtsband van indoek- tot anak-negri al meer en meer verslapt en beide elkaar ten slotte als twee volkomen vreemde negriën gaan beschouwen. Een bepaald tijdsverloop is hiervoor echter nooit door den adat aangegeven; trouwens die heeft zich nimmer met tijdsverloopen ingelaten. Verjaring is altijd een onbekend instituut geweest in het Minangkabausche recht. Het is dus een zuivere *quaestio-facti* op welk tijdstip een anak-negri zoozeer is vervreemd van de indoek-negri, dat zij ten aanzien van deze als een geheel vreemde moet behandeld worden.

Het middelpunt van elke negri, — ik bepaal mij bij het navolgende voorloopig tot de Padangsche Bovenlanden, in de Benedenlanden en andere grenslanden ziet de negri er niet altijd zoo uit, als ik haar thans ga beschrijven naar haar uiterlijk aanzien —, het doorgaans eenige bewoonde gedeelte, de kern van den Minangkabauschen dorpsstaat, was de „*Kota*". Ik vermeldde reeds dat ook dit woord niet van maleischen oorsprong is; het is niets anders dan het sanskrietsche woord „*koeta*", dat versterkte plaats beteekent. Dat de Minangkabauërs voor dit begrip een woord aan de Hindoe-Javanen moesten ontleenen is een aanwijzing, dat zij er zelf geen woord voor hadden en zulks waarschijnlijk alleen, omdat zij uit zich zelf nooit zijn overgegaan om in versterkte plaatsen te gaan samenwonen. De Kota was oudtijds bijna altijd met een breede haag van *bamboe doeri* of *auër doeri* afgesloten, niet zelden zelfs door een aarden wal of gracht omgeven. En een poort van bamboe soms slechts een brugje, bestaande uit een enkele boomstam, verleende toegang tot de Kota. Na onze vestiging in de

Padangsche Bovenlanden hebben de meeste kota's zich ontdaan van die versterkingen. Wij konden ze niet blijven dulden. Zij komen tegenwoordig dan ook nog maar hoogst zelden voor; men treft ze in de oostelijke grenslanden en in de onmiddellijk daaraan palende streken van het gouvernements-gebied echter nog wel eens aan. Overigens liggen heden ten dage alle Kota's geheel open, te midden van sawahs in de vlakte en in dalen, omgeven van ladangs, tuinen en wouden op de hoogere terreinen. Als er door de kota een rivier stroomt, dan verdeelt die deze meestal in drie deelen, vooreerst in de zoogenaamde *kapala kota*, het hoofd van de kota, zooals het in 't Agamsche heet, of *djoerai moediq*, het gedeelte bovenstrooms, zooals men b. v. in Pangkalan en de XII Kota zegt, vervolgens in de *tengah kota* of *djoerai*[1] *tengah*, het midden gedeelte, en ten slotte in de *ikoea* of *èkor kota*, dan wel *djoerai moediq*, de „staart" van de kota of het gedeelte benedenstrooms. Al het overige deel van de kota noemt men *balia kota*. Soms over een zeer uitgestrekt vlak of geaccidenteerd terrein gebouwd, beslaat de kota wel eens een oppervlakte van $1^1/_2$ □ KM. Zij bestaat overigens altijd uit een aantal groepen van familiehuizen (*koempoelan roemah*), in Alahan Pandjang spreekt men ook van *lindang*; men zou die groepen wijken kunnen noemen. Tijdens het eerste bestaan van een negri meestal bewoond door eenzelfde familie (*sa boewah paroeï*) of door een paar aanverwante families, welker onderlinge verhouding dan met het woord *kampoeèng* wordt aangeduid, zoodat dit woord dientengevolge ook een territoriale beteekenis kreeg, gingen in verloop van tijd nieuw ontstaande *koempoelan roemah* onwillekeurig hier en daar ook bestaan uit huizen van verschillende niet aan elkaar verwante *sa-boewah paroei*. En dan mochten wij Hollanders wel van een kampong blijven spreken, maar dan hield dit woord op de privaatrechterlijke beteekenis van stamverwantschap aan te geven. Zoolang echter de kampong nog werkelijk ook een *kampoeèng* was,

---

[1]) *Djoerai* beteekent tak, gedeelte, ook de afzonderlijke takken van eenzelfde familie, *sa boewah paroei*, heeten *djoerai*, zooals wij bereids zagen.

gold ten opzichte van haar de volgende *pitoev*, die de solidariteit van hare leden uitdrukte:

Roemah koempoelan bakarieb babaid,
Kaätè sa poetjoek, kabawah saöerè,
Sa oetang, sapioetang,
Sa maloe, sasopan;

de koempoelan roemah is één geheel, voortgesproten als zij is uit één stammoeder; zij heeft dus een penwortel gemeen, evenals zij maar één top heeft (n.l. in het oorspronkelijk gemeenschappelijk familiehoofd), alle schulden en schuldvorderingen, zoowel als alle schande en eer, dragen al hare leden gezamenlijk.

Eenzelfde familie woonde, zoolang zij nog beperkt in aantal was, slechts in één familiehuis te zamen, in de *roemah kamanakan*, in het bekende lange, op vele palen gebouwde, gedekt met het aan beide zijden in *tandoeks*, buffelhoorns, uitloopend idjoeken-dak, en links en rechts soms voorzien van uitbouwsels, in den trant van onze afgesloten balcons, *andjoeëng*, bovenlandsche woonhuis, tot hetwelk aan de voorzijde vaak een monumentale steenen trap (*djandjang*) toegang verleent; in het Alahan Pandjangsche spreekt men ook wel van *roemah bagondjoeang* in stede van *roemah kamanakan*. Dan heette ook het gemeenschappelijk familiehoofd, de *panghoeloe andiko*, of *toengganei* dan wel *pitonggo*, zooals men hem in Alahan Pandjang ook noemt, meestal slechts *toea roemah*, de „oude van het huis." Maar zoodra de familie zich tengevolge van de huwelijken, die de vrouwen, welke tot haar behoorden, aangingen, uitbreidde en er geen plaats op het erf (*alaman*) van de woning meer was om deze links of rechts verder uit te bouwen, te vermeerderen met een *roewang*, zooals het heet, dan moest, en wel zoo dicht mogelijk op het oorspronkelijke huis, op het aangrenzende erf, als dit beschikbaar was, een tweede familiewoning gebouwd worden, later wel eens een derde en een vierde. Dan stonden die huizen in den regel alle op een lange rij (*bandjar*) naast elkaar en dan heette, zoolang de in haar levende *sa-boewah paroei* nog niet gesplitst was in afzonderlijke

families, het gemeenschappelijk hoofd, de *panghoeloe*, niet zelden *toea bandjar*, de „oude van de rij", dan wel *toeo lindang* of *toeo koempoelan*, de „oude van de wijk". Maar was er geen plaats meer om de zich uitbreidende familie in naast elkaar staande woningen onder dak te brengen, dan moesten op een gegeven oogenblik de nieuwe takken van haar elders in de kota een goed heenkomen zoeken en zich te midden van andere families nieuwe huizen bouwen. Niettemin bleef men dan toch een *kampoeèng* uitmaken met de verwanten in de andere familiehuizen. Terwijl in het stamland in éénzelfde roemah-kamanakan nooit anders dan de nakomelingen van een zelfde bekende stammoeder, soms 70 tot 80 personen bij elkaar, te zamen wonen, gebeurt het wel eens dat in gekoloniseerde streken, bij die lieden ook nog andere verdere stamverwanten, van wie men niet meer kan nagaan, hoe zij stamverwant zijn, inwonen. Dit komt b.v. in het Alahan Pandjangsche voor. [1])

De erven, op welke de *roemah kamanakan* staan, zijn altijd van den openbaren weg afgescheiden door heggen, bloeiende heesters, greppels, muurtjes, dan wel op eenige andere wijze. En men liet voor elk erf in den regel maar één toegang (*laboe*) open, en de bewoners hadden er dezelfde badplaats of waterkom (*tapian*) gemeenschappelijk in gebruik;

Roemah sakoempoelan,
Nan sakampoeèng, sa alaman,
Nan salaboe, satapian.

Op zulk een erf treft men dan verder nog de verschillende, soms in de sierlijkste vormen gebouwde rijstschuurtjes aan, zoomede allerlei hokken voor kippen, eenden en ander gevogelte, en stallen voor paarden en vee. Woonde er op de *alaman* een soekoehoofd, dan kon er ook het *taboe*-huisje niet gemist worden; daarin hing dan de *taboe*, de groote trom, vervaardigd van een afgezaagd stuk boomstam, die uitgehold en

---

[1]) Stibbe. Beschrijving der onderafdeeling Alahan Pandjang. Tijdschr. voor B. B. XXI pag. 208 e. v., 298 e. v. en 496 e. v.

met een gelooid geitenvel overtrokken werd. Op de taboe werd bij alle mogelijken onraad, als brand en dergelijke, zoomede bij andere gelegenheden getrommeld met rythmische slagen, wanneer het hoofd zijn onderhoorigen bij elkaar wilde roepen. Tevens was in den regel van de *alaman* een gedeelte gereserveerd als familie-begraafplaats (*koeboeran*), die na verloop van tijd zelfs laatste rustplaats werd voor den ganschen stam, tot welke de sa-boewah-paroeï was uitgedijd. Alle verwanten hadden steeds het recht bij elkaar begraven te worden, de kinderen het dichtst bij de moeder. En op elk graf gaf een steen aan wie er in rustte, zoodat men dikwijls met één enkelen oogopslag de gansche parentage van de overledenen kon nagaan op zoo'n familiebegraafplaats, en er zelfs de geschiedenis van de sa-boewah-paroei in verloop van tijd op kon aflezen, wanneer zij zich gesplitst had in twee of meer families en hoe deze weer samengesteld waren geweest. Want elke *djoerai* van een *sa-boewah-paroei* had weer evengoed haar zelfde hoekje op de *koeboeran*, als elke *sa dapoea* weer het recht had op een bepaald plekje van dit te worden begraven. Dat alles leverde te allen tijde voor den Minangkabauschen rechter, die erfrechterlijke of andere familierechterlijke quaesties had uit te maken, zeer gemakkelijke aanwijzingen op om achter familie-verhoudingen te komen. Een beroep op zijn familie-begraafplaats was dan ook vaak een niet verwerpelijke *tanda* voor deze en gene partij, bij het bewijzen harer posita. Want *sakoeboeran*, *sapandan*, *saperen-jandaran*, één van begraafplaats, één van verwantschap. Iedere Minangkabauër kent in den regel al de graven van zijn familieleden, zelfs tot in de 5e generatie opwaarts, waar hij ook woonde. Want men was steeds verplicht op bepaalde tijden van het jaar die graven te verzorgen en te reinigen van onkruid, zoomede om ze met bloemen te bestrooien; een en ander gebeurt heden nog meestal in de moslimsche maand *Saban*. In weerwil van den Islam maakt de oeroude vereering der afgestorvenen nog een niet onbelangrijk deel uit van wat men den eeredienst des Minangkabauërs zou kunnen noemen. Ten slotte treft men op menige *alaman* in de noordelijke helft der Pa-

dangsche Bovenlanden een vischvijver (*tabe*, ook wel *kolam*) aan, in welke allerlei visschen voor de consumptie worden geteeld; ten Zuiden van *Soepajang* en *Siroekan* heeft men die vijvers echter niet meer.

De verschillende *koempoelan roemah* zijn dikwijls onregelmatig over het grondgebied van de kota verspreid, en volstrekt niet altijd, zooals in onze steden, in aan elkaar gesloten rijen tot straten vereenigd. Zij zijn niet zelden van elkaar gescheiden door openliggende terreinen, zelfs door sawah-complexen, dan wel door rivieren of beken en in bergachtige oorden door ravijnen (*loerah*) en diepten. Vandaar dat een kota soms zeer uitgestrekt kan zijn en het uiterlijk aanzien heeft van een belangrijk dorp bij ons met zijn talrijke kleine buitenplaatsen.

In de Benedenlanden gelijkt een kota nog maar zelden op die van de Bovenlanden. Daar treft men nog slechts hier en daar de Bovenlandsche *roemah-kamanakan* aan, zoo een enkele keer in het noordelijk gedeelte van Painan en elders. Overigens hebben de kleinere huizen, bestemd voor enkele gezinnen, daar de overhand. Hoe zuidelijker men in de Benedenlanden komt, des te meer worden die regel. Dit is het gevolg van de omstandigheid, dat daar overal de vrouw, die trouwt, de familiewoning meestal verlaat om met haar man te gaan samenwonen. In het Indrapoerasche is haar dat zelfs tot plicht geworden. In de Bovenlanden daarentegen laat de adat zulks niet toe, daar moet de getrouwde vrouw blijven waar zij is, in haar roemah-kamanakan en haar man heeft niet het recht om van haar te vergen, dat zij hem „volgt". In de Korintji-landen daarentegen ziet men weer overal zeer lange huizen; in 't Rawasche moeten daar sommige zelfs een „paal" (= $^1/_3$ uur gaans of 1851 M.), dus meer dan één K. M., lang zijn. Eigenlijk zijn het alle aan elkaar gebouwde kleine huisjes, welker voorgalerijen men dan verlengt. Zoodra daar een dochter uit het gezin trouwt, bouwen hare ouders een huisje voor haar en haar man tegen het hunne aan en als dit zoo een paar geslachten wordt volgehouden, dan geven al die huisjes naast elkaar onwillekeurig den indruk van één lange paalwoning. Niettemin treft men in 't Korintjische

toch ook weer menigmaal op zich zelf staande kleine huisjes aan, bestemd voor afzonderlijke gezinnen.

Laat ons thans nog even een blik slaan op het overige deel van de Bovenlandsche kota. De beschrijving van des Minangkabauërs recht kan er allicht in duidelijkheid door winnen, indien wij het milieu, waarin de adat leefde, zoo volledig mogelijk teekenen. Het aan alle kanten dikwijls door hoog geboomte, *waringins*, *koebangs*, *katapangs* of *djawi-djawi* omringde gemeenschappelijk openbare plein van de kota, de zoogenaamde *padameian*, ook wel *pahimpoenan*, en dat doet denken aan de Javaansche *aloen-aloen*, ook omdat er gewoonlijk een waringin, dan wel groote koebang midden op staat, — zou de *padameian* ook niet van Hindoe-Javaanschen oorsprong kunnen zijn, specifiek Maleisch of Indonesisch is zoo'n plein zeker niet, want in de Bataklanden en bij andere Indonesische volken, die niet met de Hindoes in aanraking kwamen, treft men het niet aan —, dat plein moet oorspronkelijk, de naam geeft het reeds aan, de vredeplaats zijn geweest, de plek, waar geschillen werden bijgelegd. Het kan ook zijn dat het genoemden naam ontleent aan de omstandigheid, dat er dikwijls de *balei* op stond, ook wel *djirat* of *gobak* geheeten, zooals in Pangkalan en de XII Kota het geval is, dat is de negri-raadzaal (*permedanan*), waarin oudtijds 's lands zaken niet alleen, maar ook justitieele aangelegenheden door de gezamenlijke familie-hoofden der negri werden besproken en afgedaan. Dat was altijd een geheel open, op palen rustend, langwerpig vierkant gebouw, gedekt door het Minangkabausche aan beide zijden in punten toeloopend idjoekendak, dat niet zelden met allerlei snijwerk versierd was. Een vaak monumentale steenen trap gaf aan een der lengte-zijden van de balei toegang tot dit gebouw. 's Lands vroede vaderen van den *masa adat* gingen er bij rapats in lange rijen, langs de slechts tot een halve manslengte opgetrokken wanden van gevlochten bamboe, op hun maties in zitten, ieder op de plaats, die hem volgens zijn waardigheid toekwam, met de noodige volgers tegenover of voor zich. De soekoe-hoofden, als 's lands regeeringspersonen, namen natuurlijk altijd de eereplaatsen in, in

de hoeken, aan 't hoofd van de lange rijen pangheeloes; partijen in rechtszaken met hun getuigen en advocaten hadden in 't midden te zitten, tusschen die rijen. En wanneer dan op die wijze de *rapat-negri* vergaderd was, wat meestal op passer-dag gebeurde, als de padameian vol van menschen was, omdat er de *pakan*, markt, werd gehouden, en werden er dan gewichtige zaken van algemeen belang in den rapat besproken, of geruchtmakende straf- dan wel civiele zaken onderzocht, dan gebeurde dat altijd *coram populo*, dan was de balei van alle kanten omstuwd door een nieuwsgierige menschenmassa, die met open mond de debatten in de zaal volgde. En niet zelden gebeurde het dan dat de een of ander uit het publiek zich in die debatten plotseling mengde, hetzij om de beweringen van een partij of van getuige te refuteeren, hetzij om de panghoeloes een aanwijzing of inlichting aan de hand te doen, dan wel een hint te geven, kortom ten einde kritiek uit te oefenen op hetgeen in 's lands raadzaal werd besproken. En een en ander werd dan niet zelden door den rapat goedgunstig ontvangen niet alleen, maar de persoon, die zich zoo *jure suo* in de debatten gemengd had, moest dan wel eens dadelijk voor de vergadering verschijnen om nadere inlichtingen te verschaffen. Zoo werd de publieke zaak in de Minangkabausche landen immer zoo openbaar mogelijk behandeld. Staatsgeheimen schijnt men er nooit op na gehouden te hebben; diplomaten waren er onbekende grootheden. Maar ook het „geheim van raadkamer" kwam er meestal niet tot zijn recht.

De *balei* was dus dus te allen tijde het embleem van het oude Minangkabausche staats- en rechtsleven. Na de vestiging van ons gezag in de Minangkabausche wereld was hare zending geëindigd. De publieke zaak werd voortaan niet meer in 't openbaar, maar op de bureaux van onze ambtenaren afgedaan, waar ook niet zelden de rechtszaken werden onderzocht, zonder dat het publiek er ten volle toegang had. *Compeni soeka pintoe toetoep* heette het toen weldra in den volksmond, het Gouvernement houdt van gesloten deuren, van geheime afdoening van 's lands zaken.

Het andere belangrijkste gebouw, dat weldra, nadat de Islam meer vasten voet gekregen had in de Minangkabausche wereld, op geen padameian mocht ontbreken, was de *masdjid* of *moesadjid*, de moskee, het moslimsche bedehuis, kenbaar aan zijn in den vorm van een driehoekige, puntig uitloopende tiaar opgetrokken dak, met de twee ruimten tusschen de afdeelingen van dat, teneinde der luchtverversching binnen in het gebouw recht te doen wedervaren; in kleine achteraf-kotas alleen uit hout, planken en bamboe opgetrokken, en met een gewoon atappen dak gedekt, is de moskee op de hoofdplaatsen van rijke streken soms een mooi monumentaal gebouw, van steen vervaardigd, helder wit bepleisterd, en geflankeerd door een slanke, ook helder wit gekalkte minaret. Men kan altijd aan de meer of mindere welgedaanheid, in welke het moslimsche bedehuis zich vertoont in de Minangkabausche landen, de meer of mindere welvaart van de streek afmeten, waarin dat gebouw zich bevindt. Volgens de moslimsche wet moet eigenlijk overal, waar zich een veertig-tal mannelijke personen voordoen, die *sembajang*, die hun gebeden trouw doen, één moskee aanwezig zijn, maar de Minangkabausche adat heeft daarvan nooit willen weten en achtte het steeds voldoende, als elke adat-negri maar één bedehuis bezat, *sa-negri sa-moesadjid*, hoe veel vroome mannen zij overigens ook in haar midden mocht herbergen. Niettemin is de zoogenaamde „vrije geestelijkheid" er na de vestiging van ons gezag, onder de schuts van dit, wel eens op uitgeweest om dien grondregel van den adat in eeredienst-aangelegenheden omver te werpen en dat heeft dan wel eens haken en oogen gegeven tusschen de moslimsche en de adat-partij. Zoo heeft de moskee naast de balei altijd iets indringerigs over zich gehad in de Minangkabausche landen, zooals altijd met een gast het geval is geweest, die eigenlijk maar ten halve welkom was. Zeker is het dat de adat er altijd den Islam op een afstand heeft trachten te houden, zich bewust als 't ware, dat het deze er slechts om te doen was een parasitair bestaan en geen ander in zijn wereld te voeren. In de moskee komen de vromen van de negri te zamen om te bidden, des-

noods al de 5 keeren op een dag, als zij daar lust in hebben, wanneer de *moëdzin*, de *bilal*, middels rhythmisch getrommel op de *bĕdoek*, een groote trom, die in de moskee hangt, en met een langgerekte doordringende falset de *wakatoes*, de uren van het gebed, heeft afgeroepen, en in elk geval elken Vrijdagmiddag om er de *Sambajang-Djoemaät* te houden, het Vrijdaggebed, waarbij dan de een of andere *imam* van de negri voor gaat en waarna deze of gene *chatib* uit haar midden der gemeente van trouwe masdjid-bezoekers de *chotba*, de wouldbepreek, voordreunt. En na die Vrijdag-ceremonie blijven dan de geloovigen onder voorzitterschap van den *imam* of van een anderen geestelijke niet zelden in de masdjid nog napraten en vergaderen, teneinde van gedachten te wisselen over allerlei kerkelijke aangelegenheden, soms zelfs tot het nemen van beslissingen in particuliere zaken, die met de *sjarat* in verband staan, zooals huwelijks- en echtscheidings-quaesties, of zakat- en pitra-aangelegenheden, wanneer een of ander door dezen of genen gouvernements-ambtenaar of door een der partijen hun is voorgelegd. Dergelijke vergaderingen noemt men dan hier en daar *sidang-djoemaät*; zij hebben in verloop van tijd zelfs in sommige streken het karakter gekregen min of meer van geestelijke rechtbanken, van een species *raad-agama*, zooals men die op Java kent; later zal ons dit duidelijker worden. Vóór onze komst in de Minangkabausche wereld was er geen sprake van dat de *sidang-djoemaät* zich op eigen autoriteit met sjarat-zaken mocht inlaten, nog minder om daarin beslissingen te nemen. Toen berustte een en ander louter en alleen bij 's lands gewone bestuurderen, bij de *panghoeloes*, en als dezen dan de *sidang-djoemaät* bliefden te hooren, dan had die er zich toe te beperken enkel om advies uit te brengen, om zich overigens van alles te onthouden, wat er na zou zwemen om invloed op de te nemen beslissing uit te oefenen. Ook de sjarat-zaken werden toen uitsluitend in de *balei* uitgemaakt. Sedert de vestiging van ons gezag is dat bijna overal anders geworden.

Vlak bij de moskee treft men gewoonlijk een paar vierkante bamboe-gebouwtjes op palen aan, de zoogenaamde *soeraus*, die

tot scholen dienen, in welke de negri-jeugd door den een of anderen moslimschen *goeroe*, leermeester, wordt onderwezen in het schrijven van het Arabisch letterschrift en in het machinaal papegaaiachtig opdreunen van niet begrepen koranverzen; daaruit bestaat vrijwel de gansche geestelijke opvoeding, die van den Islam uitgaat. Des nachts strekken die gebouwtjes niet zelden tot slaapplaats van de tot jaren van onderscheid gekomen mannelijke dorpsjeugd, aan welke voortaan een nachtelijk onderkomen in het moederlijk familiehuis niet meer is toegestaan, wijl dat te gevaarlijk zou kunnen worden voor de verschillende jongere en oudere dames, die hierin slapen. En s er voor de ongehuwde jongelui geen plaats in de *soeraus* om te overnachten, dan doen zij dat in de *lapous*, in de *warong*, ou men op Java zeggen, in de kramen, winkeltjes en restau- ants, welke gewoonlijk de *padameian* omringen en te allen tijde oor den gaande en komende man openstaan. Ten slotte vindt nen in de buurt van bijna elke moskee een *tapian*, een bad- laats of waterkom, die bij zeer ceremonieel volvoerde huwe- ijken wel eens een rol vervult, in den trant van den Ganges ij de Hindoes, van den Jordaan bij de oude Joden, en van de vijwaterkom in onze Katholieke kerken. Het water is altijd oor de menschheid een symbool geweest van de een of andere einiging, hoe vies en vuil het overigens ook mocht zijn, en oe onrein de menschen zelven ook in 't gewone dagelijksche even mochten blijven, zoowel uiterlijk als innerlijk.

De *padameian* is overigens, voor zoover zij open vlakte is ge- leven en er geen passer op gehouden wordt, een speelplaats oor de kinderen van de kota en in den tijd, wanneer de paddi noet ontbolsterd worden, een verzamelplaats van de jongere rouwen, die er dan in soms vaste steenen stampblokken *lasoeëng*), welke er gebouwd zijn, de rijst van hare zaadhulsels ntdoen. Dan werd er gezongen en gestoeid, geflirt en gelachen loor de aankomende dorpsjeugd; het was vrijwel de eenige pu- lieke vermakelijkheid in 't jaar, bij welke het beiden seksen ergund werd elkaar meer ongedwongen te naderen dan in iet overigens nog al afgemeten dagelijksch leven, altijd voor

het uiterlijk, geoorloofd was. Het gedeelte van de padameian, dat wekelijks als markt dient, de *passer*, is in sommige kota's bebouwd met open loodsen, die aan particulieren, meestal gegoede *panghoeloes*, behooren en welke door dezen aan de verschillende *orang soedago* of *orang manggale*, handelaren, die er hun waren komen opstallen, verhuurd worden, à raison van *f* 0.20 of *f* 0.10 de standplaats. Die handelaren zijn dan negri-ingezetenen of vreemdelingen (*orang dagang*), die van heinde en ver samenkomen. Soms behooren bedoelde loodsen ook aan de *negri* zelve, en vloeit het staangeld in een zoogenaamde negri-kas, maar deze werd pas een uitvinding na onze komst. Met het politietoezicht en het in orde houden en schoonmaken van de passargebouwen werd na de vestiging van ons gezag gewoonlijk de een of andere *orang dagang* belast, die dan in die qualiteit *panghoeloe passar* werd genoemd en door een staf van eenige *pagaweis*, oppassers, werd bijgestaan. Of dit *masa-adat* ook al zoo was, weet ik niet. Hield men de wekelijksche *pakan*, vergadering van passergangers, liever niet op de padameian, omdat zulks oudtijds wel eens gevaarlijk was, wijl dan niet zelden allerlei kwaad volk ook in de kota binnendrong, dan gebeurde dit *di loear parit*, buiten de stadsgracht, op een open plaats buiten de omwalling, gracht of omtuining van de kota, dichtbij of ver af van de algemeene negri-begraafplaats, waar negri-ingezetenen ter ruste werden gelegd, voor wie geen plaats meer was op het eigen familie-kerkhof, of die er geen eigen familiebegraafplaats op na hielden. Meestal zijn die kerkhoven beplant met dien prachtigen Indonesischen treurboom, de *cambodja*, die met zijn groote op camelias of liever magnolias gelijkende witte bloemen soms het schouwspel van groote witte bouquetten aanbieden. In den tijd, gedurende welke die boomen niet bloeien, maken zij nochtans een vrij mageren indruk, want op een weelderigen bladerentooi kunnen zij niet bogen, evenmin als onze magnolia's, van welke zij zonder twijfel familie zijn.

Ten slotte bezat menige negri in den ouden tijd hare zoogenaamde *ianah radja*, en behield die tot op de dagen van den

Resident der Padangsche Bovenlanden Steinmetz. Het was het stuk gronds, dat in tijden van oorlog gebezigd werd om er den *prang-batoe*, de komedie-vertooning van den adat-krijg, op af te spelen. Dat terrein was meestal niet groot, en bedroeg in den regel niet meer dan 100 Meters in het vierkant. Het bevond zich gewoonlijk aan een van de grenzen der negri en ging door voor neutraal gebied, dat wil zeggen het behoorde aan geen der beide aan elkaar palende negris. Vandaar de naam *tanah radja*, ofschoon de Minangkabausche vorsten er ook nooit eenige rechten op konden doen gelden. Aan de zijde van de negri, die de kampplaats had aangelegd, was deze van een aarden wal voorzien, die dan bij wijze van podium diende voor de *hoeloebalangs*, de voorvechters van de negri, die er zich dan een enkele keer in de week op vertoonden om de tegenpartij met zwaarden, lansen en scheldwoorden uit te dagen tot een paar duels. Was men intusschen verstandiger, dan liet men al dergelijke vertooningen ter zijde en diende de *tanah-radja* niet zelden tot neutraal terrein, waarop de gezanten der beide negris, die onderling overhoop lagen, elkaar ontmoetten, ten einde hare geschillen middels bespreking uit den weg te ruimen.

Overigens bestond het gebied van de negri, dat zich om de kota uitstrekte tot aan de grenzen van deze deels uit bebouwden particulieren grond, sawahs, ladangs en tuinen, die alle meestal als erfgoederen, *harto poesako*, in onverdeelden eigendom aan meerdere *sa boewah paroeï* behoorden en de naaste gordel om de kota uitmaakte, deels uit aan niemand toebehoorende woeste gronden, de *rimbo* en *beloeka-toeo*, van welke elke negri-ingezetene zich middels ontginning een of ander stuk mocht toeeigenen en in welker bosschen zij allen de producten van deze mochten gaan inzamelen. Die woeste grond vormde dan de uiterste gordel, welke de negri omzoomde; die was het rijk van het wild gedierte, van tijger en olifant, beer en rhenoceros, van herten en zwijnen, het algemeene jacht-terrein van de negri, haar voorraadschuur voor timmer- en brandhout.

C. *Larè*, *loehak* en *loerah*.

Bij de bespreking van de verdeeling der Minangkabausche wereld

in stammen noemden wij reeds een paar malen het woord *laras*, dat de inlander *larè* uitspreekt. Wij zagen dat, wat hij hieronder verstaat, een heel ander begrip is dan wat wij bij het organiseeren van het bestuur van Sumatra's Westkust laras zijn gaan noemen. De Minangkabauër sprak altijd van *laras*, als hij de twee legendaire *stammen* wilde aanduiden, in welke zijn gemeenschap oorspronkelijk in het verre verleden verdeeld zou zijn geweest volgens de overlevering en die door zijn beide oer-wetgevers Datoeq Katoemanggoengan en Datoeq Parapatih Sabatang in het leven zouden zijn geroepen. Wij zijn echter pas aan 't woord laras een *territoriale* beteekenis gaan geven; het is het west-sumatraansche district, dat een aantal adat-negris omvat en onder de leiding staat van een *toeankoe larè*, een districts-hoofd, dat de gelijke is van den Javaanschen *wedono*. Na de enkele Regenten, die men ter Sumatra's-Westkust aantreft, (vroeger had men er vier [1]), doch tegenwoordig nog maar twee, die van Padang en Indrapoera), is het laras-hoofd ons hoogste inlandsche hoofd in bedoeld gouvernement.

Welke de eigenlijke strekking is geweest van die legendaire verdeeling der Minangkabausche wereld in twee stammen is nooit duidelijk geweest, noch voor haar, noch voor ons. Dat zij in 't leven zou zijn geroepen door genoemde wetgevers, toont op zich zelf reeds voldoende aan dat zij ook volgens de volksopvatting een kunst-product moet zijn geweest en niet een natuurlijk uitvloeisel van bestaande verhoudingen. De aanleiding tot de verdeeling gaf, naar luid van het sprookje, de volgende gebeurtenis. Nadat Datoeq Parapatih Sabatang de kinderjaren ontwassen was en jongeling was geworden, bekroop hem een onweerstaanbare lust om de wereld te gaan rondreizen, teneinde eens te gaan zien, wat er zooal buiten zijn vaderland te koop was. Zoo toog hij er op uit en bleef gedurende vele jaren afwezig. Eindelijk kwam hij echter weer terug in zijn geboorteland, waarvoor *Soengei Tarab* doorging. Hij trof er zijn vader Sri Maharadja niet meer aan; die was

---

[1]) Niet alleen te Padang en te Indrapoera, maar ook in Rau en te Troesan.

bereids overleden en zijn moeder was hertrouwd met een zekeren *Tjate Bilang Pandei.* Uit dit huwelijk waren twee kinderen geboren, Datoeq Katoemanggoengan, dien wij reeds kennen, zoomede een prinses, *Poetri Zamilau.* Men ziet, in dit sprookje zijn de bordjes weer verhangen en wordt Kjai Katoemanggoengan niet voorgesteld als een zoon uit het eerste, maar als een uit het tweede huwelijk van Indo-Tjalita. Volgens de vroeger behandelde legende was het juist andersom, en zou Parapatih Sabatang de jongere broer zijn geweest van de twee. Over dergelijke „historische” onzekerheden moet men echter bij den Minangkabauër heen stappen. Parapatih Sabatang schijnt bij zijn terugkomst, hoe zonderling dit ook moge klinken, zijn moeder heelemaal niet herkend te hebben, en zij hem niet. Zij moesten dus nog al van elkaar vervreemd zijn. Anders had het volgende, dunkt ons, nooit kunnen gebeuren. Parapatih Sabatang toch werd weldra doodelijk verliefd op *Poetri Zamilau*, vroeg en kreeg haar tot vrouw. Maar kort na zijn huwelijk werd hij door zijn moeder herkend als haar zoon en zulks aan een litteeken, dat hij op zijn voorhoofd droeg, en dat hij van een val in zijn jeugd had overgehouden. Toen was in den familiekring Leiden in last, want het bleek, dat er onwillekeurig, tengevolge van het sluiten van bedoeld huwelijk, een groot misdrijf was begaan, niet meer of minder dan bloedschande; *Poetri Zamilau* was naar Minangkabausche opvatting Parapatih Sabatang's volle, niet eens halve zuster, want beiden waren geboren uit één moeder.

Dat was geen kleinigheid. Werd dat vergrijp tegen het recht en de zeden onder het volk ruchtbaar, dan kon men niet voorzien, wat daarvan het gevolg kon zijn. Men besloot dus aan het hof om de zaak maar onder zich te houden, Parapatih Sabatang tegenover de buitenwereld te doen blijven doorgaan als een vreemde en zijn huwelijk in stand te houden. Aldus geschiedde. Maar om nu in den vervolge te voorkomen, dat zulke noodlottige huwelijken bij vergissing tusschen bloedverwanten nog wel eens meer zouden kunnen plaats hebben, besloten Parapatih Sabatang en Katoemanggoengan om de gemeen-

schap van Minangkabauërs, die zij tot nog toe te zamen beheerschten, in twee helften te verdeelen, elk onder leiding van een hunner en om voortaan ten strengste te verbieden, dat mannen en vrouwen tot dezelfde helft behoorend met elkaar zouden trouwen. Dat was de oorsprong van de beide *larassen*, die elk een afzonderlijken naam kregen. Die, over welke Parapatih Sabatang het bestuur kreeg, heette in den vervolge *Bodi-Tjiniago* en de andere *Koto-Piliang*. En de vrouwen uit de eene laras mochten voortaan slechts trouwen met de mannen uit de andere. Zoo ontstond dan de tot op den huidigen dag zich gehandhaafd hebbende gewoonte der *exogamie* onder de Minangkabauërs, volgens hun eigen overlevering althans. Weldra gingen zich elk der beide larassen in nieuwe stammen splitsen, en die heetten de tegenwoordige *soekoes* te zijn geworden. Maar hoe het is gekomen dat de mannen en vrouwen uit deze later onderling weer *wel* mochten trouwen, al behoorden hun *soekoes* tot dezelfde oorspronkelijke laras, dat helderde de historie nooit op.

Volgens een andere lezing zou de splitsing in twee larassen weer niet als een indeeling van het Minangkabausche *volk* in twee groepen moeten opgevat worden, maar als een territoriale verdeeling van den door Sri Maharadja gestichten stam, uit welke dan later de verschillende negris zouden zijn voortgesproten. Hoe het ook zij, men ontwaart dat de Minangkabauër zelf eigenlijk nooit geweten heeft wat zijn twee legendaire larassen hebben moeten beteekenen. Dat de meegedeelde legende niet de minste historische waarde heeft, behoeft intusschen geen betoog. Zij werd slechts uitgedacht door iemand, die voor zich en zijn omgeving een op zijn manier plausibile verklaring wilde geven van het verschijnsel der exogamie, dat hij waarnam, en van de bestaande verdeeling der Minangkabausche wereld in stammen, of *soekoes*, zooals men die is gaan noemen. Zoowel het verbod om in den stam te trouwen, als de verdeeling in stammen, moesten toch ergens vandaan zijn gekomen. Tevens had de dichter van het sprookje waarschijnlijk mede een verklaring op het oog van het feit, waarom juist binnen den kring

der vorstelijke familie altijd weer wel onder bloedverwanten mocht getrouwd worden. Parapatih Sabatang, de illustre voorganger der Radjas van *Pagarroejoeng*, was immers zelf met zijn eigen zuster getrouwd, licht dat de Radjas later ook met hun naaste vrouwelijke verwanten in den echt traden. Het sprookje is vermoedelijk in den tijd gemaakt, toen men er reeds lang aan gewoon was geworden om de negri in vier soekoes te verdeelen, maar nadat tevens ook al lang de ware *portée* dezer verdeeling was verloren gegaan. De vier ressorten, onder welke de Hindoe-Javaansche overheerschers de stammen der verschillende door hen in 't leven geroepen negris hadden ondergebracht, konden voor den dichter van het sprookje niets anders zijn geweest dan de vier oerstammen, in welke zich het Minangkabausche volk zou hebben gesplitst uit de twee rijken, over welke de twee legendaire wetgevers aanvankelijk zouden hebben geheerscht. *Twee* wetgevers en *vier* op zich zelf staande stammen waren slechts met elkaar in overeenstemming te brengen door de laatste groepsgewijze weer onder *twee* oer-stammen te brengen. Het was weer het weinige begrip, dat men van de aanvankelijke soekoe-indeeling had, dat den dichter van het sprookje de grootste parten speelde.

Sommige schrijvers over het Minangkabausche staatswezen hebben, met hun naïef vertrouwen in de historische waarde van de onder het volk gangbare sprookjes, deze nog eenigszins *au sérieux* genomen, inzooverre dat ook zij zijn gaan gelooven aan het werkelijk bestaan hebben der twee larassen. En al hebben zij dezen dan niet als de twee oerstammen beschouwd, in welke de Minangkabausche gemeenschap aanvankelijk verdeeld zou zijn geweest, zoo waren die toch naar hun meening toch wel twee politieke partijen geweest, die men ook in de Minangkabausche wereld van ouds zou hebben gehad. Volgens hen zouden de lieden van het rijk van Parapatih Sabatang, van den wereldwijs geworden globetrotter, dus de leden van de laras Bodi Tjiniago, altijd de *liberale partij* in de Minangkabausche gemeenschap hebben uitgemaakt, terwijl de volgelingen van den aan moeders-pappot gebleven Katoemangoengan immer de

behoudende, de *conservatieven* of *anti-revolutionairen* in den lande zouden geweest zijn. Terwijl de eersten er niet tegenop zouden gezien hebben om steeds den *adat nan terhadat* te doen aanpassen aan nieuwe levensverhoudingen, zouden de laatsten altijd schroomvallig zijn blijven vasthouden aan wat *soedah terlansak di tijang pandjang, soedah tapakei di bandan balei*, aan hetgeen reeds was vastgenageld aan den hoofdstijl van het Minangkabausche raadhuis, aan wat reeds van ouds in de balei was uitgemaakt.

Mij dunkt men moet al een heel sterken westerschen en in 't bizonder nederlandschen bril hebben opgehad om beide politieke partijen ook in de Minangkabausche wereld te hebben kunnen terugvinden. Maar de schrijvers, die bedoelde verklaring hebben uitgedacht [1]), leefden ook in den tijd, toen bij ons betrekkelijk kort geleden de anti-revolutionnaire fractie was opgekomen met de partij van Mr. Groen van Prinsterer. Hun vergissing en naïveteit zijn dus verklaarbaar; bedoeld feit in onze politieke wereld had allerwege nogal indruk gemaakt.

Als men dan toch een verklaring wenscht te geven van wat de twee larassen kunnen zijn geweest, dan ligt het mijnsinziens weer voor de hand om eerst na te gaan wat het woord *laras* in het gewone spraakgebruik altijd heeft beteekend. Nu is, indien ik mij niet vergis, dit woord ook weer niets anders geweest oorspronkelijk dan het Javaansche „*laras*", dat symmetrisch, harmonisch, beduidt. In het Riouw-Linggasch en Minangkabausch Maleisch overgegaan, ging men er het begrip van iets, dat volkomen recht is, zooals een rechte dunne stam van een boom, een loop van een geweer en dergelijke aan hechten. Zoo kon men gaan spreken van een *kajoe laras*, een volkomen rechtopgaande boom, van een *senapang salaras* of *doea laras*, een enkel- of dubbelloops-geweer. Weldra ging men in dezelfde richting spreken van een laras, wanneer men het harmonisch geheel wilde uitdrukken, dat een *indoek negri*

---

[1]) Het waren de stellers van het „Eindresumé", de Heeren *Kroesen* en *Stibbe*, geweest. Later heeft zich de Heer van Hasselt bij hen aangesloten.

met de uit haar voortgesproten *anak negri*, welke aan haar paalde, te zamen gingen uitmaken. Grenzen moeder- en dochter-negri niet aan elkaar, dan zijn zij geen *laras* volgens de volks-opvatting. Een en ander moet er ons toe geleid hebben om een aantal bijeengevoegde en tot één district samengesmolten adat-negris ook een *laras* te noemen. Ik vermoed dus, dat dit woord oorspronkelijk ook door de Hindoe-Javanen in de Minangkabausche wereld gebracht is. Mocht dit juist zijn, dan wijst ook dat woord er weer op, hoe men er zich bewust van werd, dat de Hindoe-Javanen orde en regelmaat, symmetrie en harmonie brachten in de te voren ordelooze Minangkabausche gemeenschap. En daar de organisatie van deze naar de volks-overlevering altijd aan slechts twee wetgevers, in stede van aan meer of aan één enkele, werd toegeschreven, zoo sprak het ook vrijwel van zelf, dat men de gemeenschap, op welke die lieden zulk een blijvenden invloed zouden gehad hebben, in *twee regelmatige*, *aan elkaar symmetrische* helften ging verdeelen. Maar daarom behoeven deze er nog volstrekt niet in werkelijkheid geweest te zijn. Ik houd het er dan ook voor dat de gansche indeeling in 2 oerstammen altijd slechts in de Minangkabausche verbeelding heeft bestaan, evenals de stichting van hun Alam door Sri Maharadja altijd maar een sprookje moet zijn geweest.

Zou de Minangkabausche *gemeenschap* oorspronkelijk uit twee deelen hebben bestaan, de Alam splitste zich weldra in 3 *loehaks*, en hiermee werd een werkelijk historisch feit bedoeld, dat pas na onze komst ter Westkust van Sumatra zijn beslag moet hebben gekregen. Die verdeeling in *loehaks* is er altijd een geweest van territoriale strekking. De *papatah: loehak baradja*, die in den volksmond nu nog leeft, wijst er op, dat deze verdeeling in verband moet hebben gestaan met de scheuring, die in het Mikangkabausche radjaschap moet zijn ontstaan, kort na de vestiging van de Oost-Indische Compagnie ter Sumatra's Westkust. Had deze nog te doen gehad met één Radja van Minangkabau, na diens dood moet omstreeks 1680 zijn Alam in drie deelen zijn uiteengevallen, elk onder een zijner erfge-

namen. Sedert had men dus drie Radjas in de Padangsche Bovenlanden: De *Radja Alam*, de voornaamste van de drie, welke te *Pagarroejoeng* in Tanah Datar zijn residentie had, de *Radja Adat*, die te *Boea* zetelde, en de *Radja Ibadat*, die als hoofd van den godsdienst, van den Islam, doorging, en welke te *Soempoer Koedoes* moet hebben gewoond. Hun drie rijken nu werden de 3 *loelaks*, welke men later nog kende, nadat ons bestuur in de Bovenlanden gevestigd was. Men sprak toen b. v. nog van een *rapat tiga loehak*, wanneer men de hoogste rechtbank wilde aanduiden, voor welke een rechtszaak kon gebracht worden. Onder die 3 *loehaks* verstond men toen in 't bizonder de afdeelingen Tanah Datar, Agam en L. Kota. Volgens de *vox populi*, alias sprookjes-dichtende *would-be historiographie* der Minangkabauërs, hadden natuurlijk weer de beide legendaire wetgevers den Alam verdeeld in 3 *loehaks* [1]), terwijl die lieden weer in elk van deze de noodige *panghoeloes* zouden hebben aangesteld als hun vertegenwoordigers. Alsof dezen ooit organen van een gecentraliseerd staatsgezag geweest zijn! De dichter van de onderwerpelijke legende was er echter kennelijk weer op uit de Radjas als de eigenlijke gebieders van den Alam af te schilderen, aan wie de panghoeloes ondergeschikt zouden zijn geweest. De man moet al heel weinig zicht hebben gehad op de ware verhoudingen in zijn omgeving of hij was er slechts op uit den hoveling en diplomaat te spelen.

Bij de vestiging van ons staatsgezag in de Minangkabausche landen was de dynastie der Radjas van Soempoer Koedoes al lang uitgestorven, zoodat hun loehak reeds aan een der beide overgebleven Vorsten was toegevallen. Later is men nog een vierde loehak aan de 3 oorspronkelijke gaan toevoegen. Dit gebeurde, toen wij het zuidelijk deel der Padangsche Bovenlanden tot een afzonderlijke assistent-residentie gingen verheffen; die heette toen voortaan *Loehak tigo bale kota*, de XIII en IX Kota. Dus toen was het woord loehak reeds volkomen identiek geworden met ons begrip assistent-residentschap.

---

[1]) Netscher, op. cit. pag. 49.

Intusschen heeft de verdeeling in *loehaks* nooit eenigen invloed gehad op de staatsrechterlijke verhoudingen der Radjas onderling en in elk geval weten wij van dezen niet veel meer dan dat ze volkomen onafhankelijk van elkaar moeten geweest zijn, zoomede dat zij even weinig over de tot hun loehaks behoorende negris hadden te zeggen, als te voren de oorspronkelijke enkele Radja over die in zijn ganschen Alam.

Voor de Minangkabausche kolonisten, die zich in verloop van tijd in de oostelijke grenslanden, zoomede in het Siaksche of Indragirische gingen vestigen, kreeg het woord *loehak* voornamelijk slechts de beteekenis van land van herkomst. Lieden, die b. v. uit Agam of van de Benedenlanden waren gekomen, heetten afkomstig te zijn van de *loehak pasisir*, uit de streken der strandlanden. *Pasisir* staat in verband met *pasir*, dat zand beteekent. Kwam men uit Tanah-Datar, dan heette men geboortig te zijn uit den *loehak* van dien naam.

In de Kampar-kiri landen bezigt men het woord *loehak* ook wel in tegenstelling met *rantau* en verstaat er dan onder een landstreek, die niet onmiddelijk aan een rivier grenst, of die niet door een stroom doorsneden wordt, zooals het daar bekende landschap *Tanah Darat*. *Rantau* heet daar een gebied, waarmede een of ander wel het geval is.

De verdeeling in *loerahs*, die men hier en daar in de Minangkabausche landen aantrof en die men er nog kent, heeft ook altijd een territoraal karakter gedragen. Men verstaat er een landstreek of negri onder, die in een laagvlakte of in een dal is gelegen. Men kent aan het woord *loerah* het begrip van inzinking van den grond, van ravijn en dergelijke toe. Het wijst dus meer op een physische gesteldheid van den bodem dan op een politieke indeeling, zooals het woord loerah aanvankelijk deed. Zoo spreekt men in het Agamsche van de „*Toedjoeh Loerah*", d. i. de zeven dalen, daarmede bedoelende een onderafdeeling in die streek, welke bestaat uit 7 laag gelegen negris. In het Alahan-Pandjangsche kent men de *Tigo Loerah*, de drie laagvlakten, hier in 't bizonder het oog hebbend op de negris *Plangki*, *Sikia* en *Goemanti*. In het Indrapoerasche

werden de drie dochter-negris *Tapang*, *Loenang* en *Si Laoet*, die er uit de moeder-negri Indrapoera heeten te zijn voortgesproten, altijd de „*Tiga Loerah*" genoemd, blijkbaar omdat ze ook in een lage streek gevestigd zijn. De tegenwoordige bevolking van Indrapoera wordt geacht uit 20 oorsproukelijke families te zijn voortgesproten, die aanvankelijk daar koloniseerden, en wel *anam di ilir*, *anam di moediq* en *selapan di tengah*, zes zouden zich meer in het binnenland hebben gevestigd, een ander zestal meer naar de kust toe en acht tusschen de beide groepen in. Van die 20 families heeten er tegenwoordig nog maar 12 over te zijn.

In de Korintji-landen wordt het woord *loerah* soms weer gebezigd om het daar gebruikelijke woord voor een geheel district, een dipati-schap, een zoogenaamde *mendopo*, te vervangen, zoodat men er bijvooorbeeld in stede van *selapan halei kain*, de noordwestelijke helft der bedoelde landen, van *selapan loerah* spreekt. Zoo heet de hoofdpriester in dat gebied ook *Kali selapan loerah*. Het oude territoir van Padang en Ommelanden werd wijders ook *Tiga loerah* genoemd indertijd, omdat het bestond uit de 3 negris *Pau*, *Kota Tengah* en *Padang*.

Intusschen houd ik het er voor, dat ook weer het woord *loerah* geen oorspronkelijk Minangkabausch woord is, maar aan het Javaansch ontleed werd. Daarin is het de benaming van een inferieur landschaps- of liever van een dorpshoofd, dat in rang beneden den *patih* stond. Nu kan het zijn, dat al die streken, welke tegenwoordig nog *loerahs* heeten, aanvankelijk in den Hindoe-Javaanschen tijd door lagere beambten, met den titel van *loerah*, werden bestuurd en dat na verdwijning van het Javaansche bewind die ambtsbenaming op de landstreken zelve is overgegaan.

§ 2. De bewoners der negri en hun status.

Toen de negri zich eenmaal had geconstitueerd als de autonome en zich zelf besturende dorpstaat, sprak het ook van zelf dat hare bewoners niet allen gelijkgerechtigd konden worden.

Wij kunnen hen dan ook, evenals in vrijwel alle andere primitieve staatsgemeenschappen het geval was, in een paar cathegorieën verdeelen, alnaarmate hun status was. Terwijl de moderne westersche staatseenheid slechts één onderscheiding van inwoners kent, n.l. die van burgers en niet-burgers, dus van lieden, die slechts volgens den *status civitatis* in twee groepen verdeeld worden, kende de Minangkabausche staatsgemeenschap ook nog een verdeeling in vrijen en onvrijen, zoomede in lieden, die tot een familieverband behoorden, dan wel die daarvan uitgesloten waren. Ook bij de Minangkabauërs kon men dus in den *masa adat* altijd spreken van een indeeling der menschen, behalve volgens den reeds genoemden *status*, ook nog in elk geval van een volgens den *status libertatis*. Den *status familiae* hebben zij evenwel niet gekend in den gewonen zin van 't woord, die daaraan wordt gegeven; want al kon het voorkomen dat zoo nu en dan de eene of andere uit het familie- of stamverband werd gestooten, daardoor werd zulk een persoon alles behalve *sui-juris*. Zoo iemand had eigenlijk meer van een vogelvrij-verklaarde dan van een, die rechtens op eigen beenen kwam te staan.

De individu, die ongehuwd is of buiten eenig familie-verband zou staan, heeft naar onze opvattingen altijd dezelfde rechten als ieder ander, die lid is van een familie. Volgens het Minangkabausch recht stond echter de buiten familie-verband levende eenling altijd buiten het staatsverband, buiten de negri-eenheid, in welke hij leefde. Hij was echter aan een vreemdeling, aan een niet-ingezetene gelijk, zoodat hij verstoken bleef van alle burgerschapsrechten. Dit verschijnsel nu was geen nieuwigheid, die pas met het ontstaan der territoriale staatseenheid, der negri, geboren werd, maar had reeds lang van te voren bestaan, te midden van de nog in zwervenden toestand verkeerende Minangkabausche stammen. Het sprak van zelf dat van dezen nimmer een vreemdeling, een niet-stamgenoot, een integreerend deel kon uitmaken, want louter bloedgemeenschap kon in den ambulanten stam-staat burgerschapsrechten met zich meebrengen. Ieder, die dus buiten die gemeenschap stond, ook al voegde

hij zich voor zijn leven bij den door haar geconstitueerden stam staat, bleef altijd buiten deze staan, tenzij hij te eeniger tijd op kunstmatige wijze, middels naturalisatie zouden wij zeggen, in het verband van dien staat werd opgenomen. En tot die naturalisatie was een adoptie, een opneming in het verband van eenige familie, van een *sa-boewah paroeï*, een noodzakelijk vereischte, want men kon slechts staatsburger worden in den stam-staat door er lid van een kring bloedverwanten te worden. Toen echter op een gegeven oogenblik de stam-staat opging in een territorialen staat, in de negri, bleef ook de adoptie evenzeer het eenige middel om burgerschapsrechten in dien nieuwen dorpstaat te erlangen. Zonder zich in de negri in eenig familieverband te begeven, kon de vreemdeling er ook geen rechten verwerven ten aanzien van de staatseenheid. Na deze algemeene opmerkingen kunnen wij thans overgaan tot de beschrijving der twee *status*, die het oorspronkelijke Minangkabausche recht gekend heeft.

A. *Slaven en hunne afstammelingen.*

De slavernij is bij de Minangkabauërs nooit anders dan in een paar gevallen bekend geweest en die waren mijns inziens beide nog van vreemden oorsprong. Ik geloof dat in den oudsten tijd de Minangkabausche gemeenschap geen onvrijen kende. Uit de omstandigheid, dat de slavernij altijd slechts tot de bedoelde twee gevallen beperkt is gebleven, is het dan ook te verklaren, waarom het lot der onvrijen altijd zeer dragelijk is geweest in de Minangkabausche landen. De instelling der slavernij ging er den menschen nooit tot diep in het hart, zooals bij zeer vele patriarchale volken op de vaste landen wel is gebeurd. Matriarchaat en slavendom zijn altijd twee heterogene instituten geweest. De onvrijheid heeft nooit kunnen wassen in een bodem, in welken immer gelijkgerechtigheid als gevolg van bloedgemeenschap wortelde.

De voornaamste bron, uit welke te allen tijde en overal op de wereld de slavernij is voortgesproten, was de oorlog, de rassenstrijd op leven en dood. Die maakten den overwonneling voor den overwinnaar altijd gelijk aan buit, aan het redelooze

vee, dat men op den onderworpen vijand kon machtig worden, aan de doode rijkdommen, die hij bezat. Wilde wijders de overwinnende stam zich voortaan rust en vrede verzekeren in de overwonnen gemeenschap, in het onderworpen land, dan had hij immer tusschen deze beide uitersten te kiezen: hij had òf den overwonnen stam geheel te vernietigen, òf dien in zich op te nemen, maar dan niet als zijns gelijke, als gelijkgerechtigde, maar als sequeel van den veroverden bodem, als *lite*, als grondhoorige, aan wien het voortaan niet vergund was van den grond te scheiden, waarop de overwonneling leefde of als verbonden aan den persoon zelven des overwinnaars, als roerend goed dus. Had men den overwonnen stam in zich opgenomen zonder dien de vrijheid te benemen, dan had men zich telkens aan het gevaar blootgesteld weder door hem aangevallen te worden, want dan had men den overwonneling al zijn eigendommen, dus ook zijn wapens, moeten laten houden. Slechts door de rechtsfictie in 't leven te roepen, dat de overwonneling gelijk was geworden aan buit, aan een rechteloos wezen, kon men hem onder den duim houden. De staat had in die primitieve tijden nog geen andere middelen tot zijn dispositie om van een overwonnen volk de noodige gehoorzaamheid af te dwingen. Kortom de slavernij moet oorspronkelijk een uitvinding des overwinnaars zijn geweest, teneinde zich zelfbehoud te verzekeren in het overwonnen land, zij was aanvankelijk een daad van nooddwang, zoo stel ik mij voor, niet een van louter willekeur of persoonlijk genoegen. Bedoelde rechtsfictie was minder een product van bewust overleg, dan van een handelen bij intuïtie, van instinctmatige zelfverdediging. Pas veel later zou men gaan spreken van *een recht* des sterksten. Nochtans heeft het recht nooit gezeteld in de individueele mannelijke kracht, maar altijd in dat, wat op een gegeven oogenblik het algemeen belang eener gansche gemeenschap kon genoemd worden. De slavernij werd op den aardbodem pas een rechts-instituut, toen de natuur de eene menschengroep dwong om de andere aan zich te onderwerpen, met andere woorden toen de strijd om het bestaan ook op de menschenwereld beslag

ging leggen, ten einde deze middels *natural selection* er bovenop te werken. Zonder den scherpsten *struggle for life* was er ook van de menschheld nooit iets terecht gekomen. Nu heeft de Minangkabausche gemeenschap nooit een rassen-strijd op leven en dood gekend, die van beteekenis was, althans vóórdat het kromzwaard van de Halve Maan haar in eigen ingewand ging wroeten. Is het wonder dat de Minangkabauërs ook nooit de ware slavernij in hun midden zagen, vóórdat de Padris onder hen opstonden? Een *capitis diminutio maxima* heeft de eene Minangkabauër evenmin ooit den ander kunnen aandoen, als dat het hem vergund werd in later dagen middels zijn *prang-batoe* den een of anderen buurman een stuk gronds afhandig te maken. Men had zich eenvoudig den vloek van de gansche reeks vóórmoeders des overwonnelings op den hals gehaald, als men deze als redeloos vee zou zijn gaan behandelen. En daar schrikte men altijd voor terug. Pas toen het eigenbelang eens overwinnaars hem noopte aan die animistische vrees het zwijgen op te leggen, kon de slavernij geboren worden. Maar zulk een overwinnaar is te midden der Minangkabausche wereld nooit verschenen.

Desondanks heeft het instituut der slavernij op een gegeven oogenblik ook te midden van haar zijn intrede gedaan, zelfs lang vóórdat de Padris optraden. De meening van sommigen, zooals van Verkerk Pistorius [1]) en anderen, dat de Minangkabauërs vóór den *masa poetih* geen onvrijen zouden hebben gekend, is beslist onjuist. Maar hun slaven waren te allen tijde òf lieden van een ander ras, dus die geen druppel Minangkabausch bloed in zich hadden en op wie het cachet der onvrijheid reeds elders, buiten hun gemeenschap, was gedrukt, òf het waren personen, die een rechtsfictie met dergelijke lieden is gaan gelijkstellen. De slaaf werd in den *masa adat boedak* of *orang latieë* (wien klinkt hier niet het westersche *lite* of *late* in de ooren?), ook wel *anak boedjong amè*, *orang hamba*, *abdi* of *si alamat* genoemd, voor zoover hij van het mannelijk geslacht was, en *dajang-dajang* of

---

1) Op. cit. pag. 198.

si-kambang, als men met een vrouwspersoon te doen had. Hij was altijd òf een *Batak*, *Niasser*, dan wel andere vreemdeling, dien men zich middels koop in den vreemde had verschaft en in zijn gemeenschap had geïmporteerd, òf het waren in veel latere dagen de buiten den adat gebannen kinderen, op wier geboorte het *vitium* kleefde van een onwettigen omgang hunner moeders, de *natuurlijke kinderen* zouden wij zeggen, gesproten uit Minangkabausche vrouwen, op wie de straf van het zoogenaamde *handam* werd toegepast. Ziedaar de twee eenige gevallen van slavernij, die het Minangkabausche recht gekend heeft. Het sprak vrijwel van zelf dat een Batak of Niasser, die in zijn eigen land als een *res*, als een stuk vee, beschouwd werd, binnen de Minangkabausche gemeenschap gebracht, geen vrij mensch kon worden. De slavernij was onder de patriarchale volken zoo oud als het patriarchaat zelf, met dit een kind van éénzelfde moeder, van den *struggle for life*. Toen de matriarchale Minangkabauërs dus met dergelijke volken al meer en meer te doen kregen in verloop van tijd, leerden zij ook de bij hen bestaande slavernij kennen en importeerden die in hun gemeenschap.

De straf *handam*, welke op vrije Minangkabausche vrouwen werd toegepast, die zich bij hun omgang met mannen niet aan den adat hadden gehouden, die buiten huwelijk zwanger waren geworden, of tijdens haar huwelijk overspel hadden gepleegd, dat aan 't licht was gekomen, bestond hierin, dat zij in persoon als *pandelingen*, maar de uit haar geboren onwettige kinderen als volslagen *slaven* aan den Vorst, den Radja, werden toegewezen. Natuurlijk is dit instituut pas in de Minangkabausche wereld kunnen optreden, toen in deze ook het radjaschap vasten voet had gekregen, en wij zagen reeds dat dit pas na de Hindoe-Javaansche overheersching kan gebeurd zijn. Bedoelde straf kon nochtans alleen maar plaats hebben, indien, in het geval van zwangerschap eener ongehuwde, de man die deze verleid had, zich schuil hield en haar niet trouwde, en in dat van een overspelige, wanneer de echtgenoot geen gehoornde bliefde te worden of niet reeds zijn eigen recht had gezocht door zijn

vrouw *in flagranti delicto* met haren medeplichtige te dooden, een oeroude bevoegdheid, die ook de Minangkabauërs hebben gekend. De moeder zelf kón den Radja niet als slavin worden toegewezen. — een vrijgeboren Minangkabauër kon in zijn eigen gemeenschap nooit onvrij worden, ten aanzien van niemand, zelfs niet van den Vorst —, maar het door haar ter wereld gebrachte kind stond van het oogenblik der geboorte buiten den adat, sedert deze het huwelijk in zich had opgenomen, en vooral sedert *door den vreemdeling* de zwangerschap buiten het huwelijk als iets onzedelijks moet zijn gebrandmerkt. Want ik houd het er voor, dat dit speciaal door toedoen van de beschaving der Hindoes in de Minangkabausche wereld is gebeurd. Te voren zal men het natuurlijke kind nog niet zoo scheef hebben aangekeken, althans niet uit het familieverband, in hetwelk de moeder leefde, hebben gebannen. Het *vitium*, op onwettige geboorte klevend, beschouw ik als een vreemde ent op den oer-ouden boom van het Minangkabausche recht. Ik wees er reeds op, dat de Minangkabauërs in den oerstaat, dien ook zij moeten hebben doorgemaakt, het *promiscue* verkeer van alle mannen van den stam met alle vrouwen moeten hebben gekend. Gedurende dien tijd moet het er vrijwel niets toe gedaan hebben of een kind al dan niet buiten huwelijk geboren werd, eenvoudig omdat dit op zichzelf toen nog niet bestond, zelfs nog niet kon, niet mocht bestaan. En toen het huwelijk reeds eenmaal zijn intrede ook in de Minangkabausche wereld had gedaan, toen zal men nog eeuwen lang de onwettige geboorte niet als een *crimen* van belangrijke beteekenis hebben beschouwd, althans niet van de zijde der moederlijke verwanten. Slechts de man en de zijnen zullen ten opzichte van de getrouwde vrouw een dergelijke gebeurtenis als iets, dat niet in den haak was, zijn gaan beschouwen, in 't bizonder als iets dat te hunnen opzichte beleedigend was, want er sprak in elk geval liefdeloosheid, onverschilligheid uit ten aanzien van den man, aan welken de overspelige verbonden was. Maar toen nu de Ariërs te midden der Minangkabauërs verschenen, met hun hooggestemde opvattingen omtrent de trouw, die een gehuwde vrouw

aan haren man verschuldigd is, met hun eeredienst van den huiselijken haard, met hun reinheids-beschouwingen, wat al te gader aan de Indonesische Minangkabauërs vreemd was geweest, toen pas werd de onwettige geboorte een smet voor den jonggeborene, die deze voor goed uit het rechtsleven, waarin zijn moeder leefde, bande. Toen werd het natuurlijk kind pas de verschoppeling der maatschappij; dat paste volkomen aan patriarchale rechtsopvattingen, maar een matriarchale rechtsorde heeft het natuurlijk kind nooit als zoo'n onding op dit ondermaansche kunnen beschouwen. Integendeel. Hoe 't ook zij, niettemin gold het buiten huwelijk geboren kind op een gegeven oogenblik bij de Minangkabauërs ook wel degelijk als een buiten het recht staand wezen, dat niemand anders kon toebehooren dan den Vorst, den Radja. Het werd diens slaaf. Hoe kwam men nu hiertoe? Ook deze vraag dient beantwoord te worden. Waarom moest het natuurlijk kind in 't bizonder de slaaf des Radja's worden, waarom kon het niet den eigen landshoofden der moeder als eigendom toevallen? Omdat dezen Minangkabauërs waren en de Radja was een vreemdeling; kon de eene Minangkabauër, volgens zijn recht, onmogelijk den eigendom erlangen over een rasgenoot, ook al was deze buiten huwelijk geboren, de vreemde vorst, die in zijn midden was verschenen, of die als zoodanig doorging, zag er geen bezwaar in om eigendomsrechten te pretendeeren op het natuurlijk kind der vrouw, die zich als pandelinge aan hem overgaf, teneinde de wraak van familieleden of van haren echtgenoot te ontloopen. Bij den Radja was zij veilig, wist zij dat het leven van haar en haar kind in elk geval geborgen was; bij hem was iedere misdadiger buiten het bereik van den wreker, van den arm der gerechtigheid, een naklank van het oer-oude asylrecht, dat den Arischen Vorsten van het vasteland was toegekend; maar zoo niet haar vrijheid, dan toch die van haar kind moest bij een dergelijke *démarche* worden ingeboet. Kon *zij* hare vrijheid weder terug erlangen na deze afgekocht te hebben, middels betaling eener boete, werd slechts op haar arbeidskracht beslag gelegd door den Radja, haar kind was van het oogenblik, dat

dit in 't bezit des Vorsten kwam, diens volle eigendom, diens *boedak anda*, diens slaaf middels *handam*, en bleef dit voor het gansche leven, zelfs voor het gansche nageslacht, als men met een slavin te doen had. Zoo had men dus het slavendom, dat door geboorte ontstaan was, in de Minangkabausche wereld slechts te zoeken bij de *Jang-di-Pertoeans*, zoomede in de grenslanden bij die Radjas, die uit het Minangkabausche vorstenhuis heetten te zijn voortgesproten en later bij alle andere grootheden, die zich als Radja's vermochten te gedragen in de grensstreken. De panghoeloe-wereld, de eigenlijke landsbestuurders, konden nooit dergelijke slaven verwerven; de mindere man natuurlijk nog minder. Wat in hun aller midden als *boedak* werd aangetroffen was altijd een schepsel van vreemd bloed, een Batak, Niasser of een dergelijke landsman, dan wel een afstammeling van zulke lieden. Nog heden ten dage vervallen in die grenslenden, waar de oude adat nog van kracht is, de natuurlijke kinderen aan den vorst van het land, dien men er aantreft. Dezen heetən b.v. in Sibajang, een der Kamper-Kiri-landen, *poetih mengambang* en worden daar aan den *Choelipah* toegewezen. Ook in Goenoeng Salihan heeft de Radja recht op hen [1]). Overigens hebben de Vorsten overal van dit recht afstand moeten doen, sedert onze komst en onder den drang van onze beschaving. Maar voordat deze krachtig genoeg was hun dat te ontnemen, oefenden de vorsten van Indrapoera, Painan, Ajer-Bangies, Rau en anderen het zonder eenig gewetensbezwaar uit. Onder de schuts van onze rechtsorde zou het natuurlijke kind ook in de Minangkabausche wereld voortaan als vrij mensch geboren worden, al konden wij overigens den adat niet dwingen het in het familieverband der moeder op te nemen. Nog heden ten dage staat het dus vrijwel als rechteloos wezen buiten de *sa boewah-paroeï*, buiten de *soekoe*, den stam der moeder, dus vrijwel buiten den adat, ook al mag het niet

---

[1]) Ook worden daar slaven van den Vorst lieden, die, doordat zij als bloedverwanten met elkaar trouwen, bloedschande plegen; men noemt ze *beloekar dawai*.

meer als een *res* worden beschouwd. Althans zoo is het rechtens. In de praktijk zal men, vooral omdat men weet dat wij minder streng zijn ten opzichte van natuurlijke kinderen, ook van dezen niet geheel de hand aftrekken. Afdwingbare pretenties daartoe competeeren dezen echter, nimmer. Wat zij genieten in 't leven, zonder dat aan eigen arbeidzaamheid te danken te hebben, bestaat uit louter liberaliteit van de zijde hunner omgeving. Omgekeerd kan deze rechtens ook nooit eenige aanspraak maken op hun verwervingen, op hun *harto pantjarian*. De rijkdommen, die Minangkabausche natuurlijke kinderen bij hun dood nalaten, zijn eigenlijk de eenige *hereditates jacentes*, die men onder de Minangkabauërs aantreft. Nochtans is dit allesbehalve een alledaagsch verschijnsel.

Pas tijdens de Padri-overheersching leerden de Minangkabauërs de slavernij kennen in al hare gewone naaktheid; het was die, welke uit het menschenmateriaal in hun midden gekapt werd door het zwaard der fanatieke overheerschers, die uit hun eigen gemeenschap waren opgestaan, en wien het er om te doen was den adat voor goed te doen plaats maken voor het recht des Islams. Allen, die niet terstond zich kromden voor dezen toeleg, werden tot slaven gemaakt en al was dit een vrijheidsbeneming, die zoo onrechtmatig mogelijk was, den nazaten van de ongelukkigen, wien dit lot beschoren was, zou het *vitium* van dat onheil blijven aankleven, hun voorouders op het voorhoofd gedrukt, al was dit ook gebeurd door een overweldiger, middels verkrachting van eigen rechtsopvattingen. Eigenlijk hadden al de afstammelingen van de in den Padri-tijd tot slaven gemaakte Minangkabauërs terstond, nadat het bewind der priesters was gebroken, weder als vrije menschen moeten optreden in hun midden. Maar dat is niet gebeurd. Zij zijn pas veel later, door toedoen van ons gouvernement weder vrije lieden geworden. Afstammelingen van werkelijke slaven uit den *masa-adat* had men in 1876 nagenoeg niet meer.

Een vierde vorm van slavernij treft men nog heden ten dage in de Korintjilanden aan, want al schaften wij de slavernij ook in de Minangkabausche wereld af, toch bestaat deze hier en

daar nog in de grenslanden, in welke wij tot voor kort geleden nog nagenoeg niets te zeggen hadden. Bij de Korintjieërs bezitten niet alleen de hoofden en welgestelden nog menigen slaaf (*boeda andah*) en slavin (*dajang dajang*), maar ook de zoogenaamde *poesakas* of *piagems*, allerhande als fetischen vereerde oude zaken, worden geacht dat te doen. Deze bestaan uit oude handschriften op palmbladeren of bamboes, in een onbekend letterschrift, *entjong* genaamd, neergesteld, zoomede uit oude wapens en andere zaken, die in een heiligen reuk staan. De vrouwen der Dipatis heeten de bewaarsters en priesteressen te zijn van al die fetischen, welke een enkele keer in 't jaar voor den dag gehaald worden en onder allerlei ceremonieën vereerd worden. De slavinnen der *poesakas* hebben dan bij die plechtigheden ook als een soort van priesteressen te fungeeren.

De rechtspositie der slaven kwam in de Minangkabausche wereld vrijwel altijd overeen met die, welke elders aan het slavendom werd toegekend. Ook bij de Minangkabauërs was de slaaf, noch publiek- noch privaatrechterlijk, ooit een *persona*, een rechtsbevoegd wezen, maar altijd een object van eigendom voor zijn meester, een deel van diens vermogen. In den regel behoorde de slaaf aan de familie, de *sa-boewah-paroeï* en werd beschouwd als een *harto poesako*, een stuk van het ondeelbaar en onvervreemdbaar familie-eigendom. Nochtans waren de rechten van den Minangkabauschen slaveneigenaar altijd veel meer beperkt dan die men elders, b.v. in het Romeinsche recht, aantreft. Publiekrechterlijk was de *boedak* minder dan een vreemdeling (*orang dagang*), want deze bleef vrij mensch in de negri, waar hij niet thuis hoorde. De slaaf kon als onvrije noch eenig ambt bekleeden, noch eenige burgerschapsrechten uitoefenen. Hij was een zaak, op welke slechts rechten werden uitgeoefend. Van het dragen van een *galar* was bij hem dus ook nooit sprake, zelfs niet van een *galar boewatan*. Met den vreemdeling had hij gemeen, dat hij minder vertrouwen genoot in zijn omgeving dan de vrij-geboren burger der negri, in zoover namelijk beiden niet als getuigen in rechte konden optreden. Kreeg de *boedak* van zijn meester de vrijheid, werd hij *orang*

mardiko zoogenaamd, dan erlangde hij nog volstrekt niet al de rechten van een vrijgeboren burger. Hij werd dan slechts *orang dagang*, een niet-ingezetene, die van het negri-verband bleef uitgesloten. Het schijnt dat het Minangkabausche recht nooit heeft toegestaan, dat de gewezen slaaf of zijn afstammelingen door de daad der vrijlating tevens den *status civitatis* verwierf in de negri zijns gewezen meesters. Als *orang-dagang* kon hij dan wel allerlei persoonlijke gebruiksrechten in deze verwerven, maar nooit b. v. zakelijke ten opzichte van den grond. Een huwelijk met een vrijgeboren Minangkabausche vrouw zou hij en zijn mannelijke nakomelingen ook nog lang niet kunnen sluiten, want zulk een verbintenis zou een smet werpen op zulk een vrouw niet alleen, maar ook op hare gansche familie. In zoover stond hij ten achter bij den gewonen *orang dagang*. De vrijmaking had bovendien niet altijd volkomen dezelfde gevolgen. Was de *orang mardiko* zoogenaamd *lapas oenggei* geworden, zoo vrij als een vogel in de lucht zouden wij zeggen, dan waren alle banden die hem tot nog toe aan zijn meester hadden gebonden, geheel verbroken, en hij had een volkomen vrijheid van beweging erlangd. Zijn gewezen meester kon dan niet de minste rechten meer op hem doen gelden. In 't bizonder was hij dan niet meer verplicht in de negri gevestigd te blijven, waar zijn meester thuis hoorde, het stond hem vrij die te verlaten. Maar geleek de hem verleende vrijheid op die van een kip, was hij *lapas ajam*, dan was die maar beperkt, dan kon hij niet heenvliegen waar hij wenschte, dan moest hij bij zijn gewezen meester in elk geval blijven inwonen, teneinde dien bij verschillende gelegenheden met zijn arbeid van dienst te zijn, het was hem in elk geval verboden de negri zijns meesters te verlaten.

Privaatrechterlijk was de slaaf een *res*, een voorwerp van eigendom, een rechteloos wezen, dus òf *harto pantjarian*, als hij door zijn meester verworven werd middels diens eigen vlijt en werkzaamheid, òf *harto poesako* van zijne meesteres, de *sa-boewah-parieï*, de familie die hem bezat en die hem verkregen had òf middels erfenis òf middels aankoop. Bij de

Radjas, van wier vermogensrechterlijke positie nooit iets bekend is geworden, zullen de slaven wel *individueel* eigendom des Vorsten zijn geweest. Ik ben er nooit achter kunnen komen of de Radja's van Minangkabau al dan niet onderworpen waren aan het landsrechterlijk vermogensrecht; ik vermoed dat zulks niet het geval is geweest. Maar niemand weet daar tegenwoordig meer iets van; althans in de gouvernements-landen. Bij de Jang-di-Pertoeans in de oostelijke grenslanden zouden te dezer zake nadere nasporingen moeten gedaan worden.

De Minangkabausche slaven-eigenaar mocht met zijn boedak alles doen wat hij verkoos, mits hij maar diens leven eerbiedigde. Het *jus vitae ac necis* heeft hij dus nooit gehad. Altijd is levensberooving ten aanzien van een slaaf gepleegd door den Minangkabauschen adat als een delict beschouwd, al was het niet een zwaar vergrijp, want de meester, die zijn slaaf doodde, kwam er slechts met een boete af, die altijd heel wat minder was dan de *bangoen*, dan de bloedprijs, staande op de dooding van een vrijgeboren Minangkabauër. Die boete bedroeg in onzen tijd nog nooit meer dan 20 „*real*", dat was ongeveer *f* 32 in ons geld. Wijders was het een slaveneigenaar niet vergund om de kinderen van slavinnen van hun moeders te scheiden, zoolang zij nog hare zorgen behoefden. En later mocht dat alleen gebeuren, wanneer die moeders daartoe hare toestemming hadden gegeven. Wijders was een slaven-eigenaar verplicht zijn boedak aan een ander te verkoopen, indien deze dat wenschte en nadat den eigenaar de oorsponkelijke koopsom was teruggegeven. Dit waren al te gader beperkingen van den Minangkabauschen eigendom op slaven, die men elders op de wereld tevergeefs zal zoeken. De boedaks hadden het dan ook in de Minangkabausche wereld nimmer zoo hard te verantwoorden als met hun lotgenooten elders meestal het geval is geweest. Overigens stond het den slaven-eigenaar volkomen vrij te beschikken over zijn boedaks, zooals hem goeddocht; hij mocht dezen allerlei arbeid opdragen, in huis en op het veld, hij mocht hen kastijden, hun diensten aan anderen afstaan middels verhuur, schenking als anderszins, hij mocht hen vervreemden,

enz. enz. Alles wat de slaaf of slavin verwierf, behoorde den meester, dus ook het kind, dat zij ter wereld bracht, de nalatenschap, die de een of ander na den dood mocht achterlaten. De slaaf of slavin kon, als volkomen rechteloos wezen, noch een echtverbintenis aangaan, noch op eenig goed rechten verwerven. Hunne huwelijken stonden gelijk met de paringen, waartoe men het vee of andere dieren liet overgaan; er ontstond nooit eenige rechtsband onder hen. De slaven-kinderen behoorden aan geen hunner ouders, maar aan de eigenaars der moeders; een familie kon de boedak niet bezitten. Het was den slaaf volstrekt verboden zich uit de negris te begeven, waar zijn meester thuis hoorde, tenzij met goedvinden van dezen. Velen hunner waren zuivere grondhoorigen, die gebonden waren aan den bodem, op welken zij hadden te leven en te werken. De kinderen bij slavinnen, verwekt door vrijgeboren Minangkabauers, volgden den staat hunner moeder, en vielen aan de eigenaars van dezen toe.

In het sociale leven waren den slaven ook allerlei voorrechten onthouden, die de vrijgeborenen bezaten. Zij mochten in hun uiterlijk voorkomen, in hun doen en laten, nimmer zich voordoen als dezen. Het was hun b.v. niet vergund zich als vrije menschen te kleeden, noch om hun woningen, in welke zij dikwijls bij elkaar leefden, het uiterlijk aanzien te geven van gewone Minangkabausche familiehuizen. Met gouden en zilveren versierselen of met zijden stoffen mochten zij zich nimmer tooien. Het slavenkind mocht geen *gombaks* dragen, de bekende enkele haarvlekken, die men op het overigens geheel kaal geschoren hoofdje van den jeugdigen vrijgeboren Minangkabauër pleegt te laten staan. De slavenhuizen, de z. g. n. *lipat pandan*, stonden meestal op zich zelve, gescheiden van de woningen der vrije menschen in de kota en zij mochten in deze niet overal wonen, waar zij verkozen. *Tandoeks*, de zoo op prijs gestelde buffelhoorns of puntige uiteinden aan de daken van het Minangkabausche huis, mochten een slavenwoning nooit versieren. *Andjoeèng* kwamen uit den aard der zaak aan deze nooit voor, want die waren zelfs onder

de vrije burgers het kenmerk van het huis eens aanzienlijken.

Het slavenhuis mocht nooit op meer dan 3 rijen palen in de diepte rusten, want alleen de woningen van vrijgeborenen konden op 4 of 5 palenreeksen van voren naar achteren gebouwd worden. Al maakten wij in 1876 de toenmaals nog in de gouvernementslanden aanwezige slaven vrij, dat verhinderde den vrijgeboren Minangkabauërs toch niet om zich voortaan nog immer ver verheven te achten boven die *orang asal boedak*, boven die vrijgelatenen en hun nakomelingen, en gaf dezen nog volstrekt niet het recht om zich tot Minangkabausche families te constitueeren. Daartoe konden wij den adat niet dwingen. De vrijgemaakte slaven bleven dus waar zij zich tot nog toe bevonden hadden, en een deel uitmaken van de families, die voorheen hunne meesteressen waren geweest, maar zij werden niet in het verband dier *sa-boewah-paroeï* opgenomen, zij bleven op zich zelven in deze voortleven, wel is waar als vrije menschen, maar niet als volkomen *kamanakan*, als familieleden, al waren zij ook, evenals dezen, aan het gezag van de familie- en djoerai-hoofden, de *mamaqs*, van dezen onderworpen. Men ging ze schamper *kamanakan di bawah loetoet* noemen, kamanakan onder de knie woordelijk vertaald, en met deze uitdrukking werd hun inférieure positie geteekend, die zij voortaan naast de werkelijke *kamanakan* zouden hebben in te nemen. Ook noemde men bedoelde vrijgelaten ook wel eens *kamanakan djo* of *djen sebab*, dan wel *anak amèh* of *dangan*, ook *kamanakan amèh* en *kamanakan di dalam roemah*. Met gewezen slaven of met hun afstammelingen trouwen, daartoe zal nog heden ten dage een Minangkabauër, die zich respecteert, niet licht overgaan, althans niet de vrijgeboren Minangkabausche vrouw. Rechten op de gemeenschappelijke familie-goederen, die aan hunne oude meesteresse, de *sa-boewah-paroei*, behoorden, in wier midden de vrijgelatenen bleven leven, erlangden zij nimmer. Zij bleven buiten de *harto poesako* van zulk een familie staan, al onderhield deze hen ook uit die goederen, althans de vrouwen onder hen. Wilden zij zelf aan den kost komen, dan hadden zij middels eigen vlijt en arbeid dien te verdienen, maar alles, wat

de sedert 1876 vrijgelatene verwierf, bleef thans het zijne. En niet zelden werd dit een belangrijk vermogen, dat menig hunner in staat stelde oeconomisch een aanzienlijke positie in hun midden in te nemen. Enkelen hunner konden op die wijze zich gedeelten van het familievermogen verwerven middels koop of in-pand-neming, dat eertijds aan de *sa-boewah-paroei* behoorde, die hun meesteresse was. De vrijgelaten slavinnen werden weldra de stammoeders van nieuwe Minangkabausche families in den zuiveren zin van het woord. Erfrecht ten opzichte van de goederen der families, die indertijd de meesteressen waren van de vrijgelatenen, konden dezen zich natuurlijk ook nooit toeëigenen. Vandaar dat zij die zaken, noch de *galars* of waardigheden van dergelijke families, bijaldien deze uitsterven, nooit kunnen verwerven. Was de vrijgelaten slaaf van vroeger of van na 1876 tot rijkdom gekomen middels eigen vlijt, dan veroorloofde men hem soms om den persoonlijken titel van *panghoeloe* te dragen, mits hij deze betaalde. Hij werd dan z. g. n. *panghoeloe limbago*, een nagemaakte panghoeloe, en had, om het voorrecht op zulk een titulatuur te erlangen aan de werkelijke panghoeloes in zijn omgeving het noodige geld en de noodige feestelijke maaltijden te offeren. Aan zulk een waardigheid was echter nooit eenige ambtskring, nooit eenig gezag verbonden; het was zuiver een versiersel, waarmede de vrijgelatene zich persoonlijk tooide, en dat bij zijn dood onderging. Vererfbaar was bedoeld panghoeloeschap nimmer, dus ook niet de *galar*, die men daaraan verbond. Deze was altijd een *galar boewatan*, nooit een *galar poesako*. Een enkele keer gebeurde het wel dat een familie de tot haar behoorende *kamanakan di bawah loetoet* onder één uit hun midden gecreëerden *panghoeloe* ging stellen, en deze noemde men dan een *panghoeloe mengoenting sibar badjoe*, een panghoeloe, die bekleed werd met een zijgeer, dat van het tot nog toe gemeenschappelijk familiekleed, dat is het familiegezag, werd afgeknipt, zooals de woordelijke vertaling van de zooeven bedoelde uitdrukking luidt, maar daardoor werd zoo'n groep vrijgelatenen nog volstrekt niet een onafhankelijke, op zich zelf staande *sa-boewah-paroei*, een afzon-

derlijk element in de negri-staathuishouding. Veeleer was zulk een maatregel altijd een onder-onsje in de betrokken familie, tot welke de *kamanakan di bawah loetoet* behoorden, een maatregel, die ten doel had de taak van het werkelijke familiehoofd te verlichten in zijn eigen omgeving. Hun *panghoeloe* was nooit staatsorgaan in de negri. Hij werd nooit gerekend onder de notabelen en waardigheidsbekleeders in den dorpstaat, onder de *orang nan berbingkah tanah atawa besar nan berlingkoeng aoer*. Bovendien was het volstrekt niet overal in de Minangkabausche landen geoorloofd om tot de bedoelde panghoeloeverheffing over te gaan. In het Tanah-Datarsche althans kwam die nooit voor, in het Agamsche en elders was dat echter wel eens het geval.

Gingen de *kamamakan di bawah loetoet* op zich zelven wonen in afzonderlijke woningen, dan was het hun niet geoorloofd deze dezelfde uiterlijke gedaante te geven van gewone Minangkabausche familiewoningen. Ook hun bleef het verboden zich met goud en zijde te tooien. Te paard mochten ook zij, evenmin als indertijd de slaven, nooit rijden. Liepen zij in gezelschap van vrijgeborenen, dan hadden zij dezen te volgen en nooit voor te gaan. Hun lijk werd niet in een *hosongan*, in een soort draagbaar, maar op een plank, naar de laatste rustplaats gebracht en zij konden er geen aanspraak op maken, zooals een vrijgeborene zulks wel kon doen, dat men hun graf versierde met een kleine, nagemaakte *djirah* of *balei*, het ons bekende publieke gebouw uit de oude Minangkabausche kota. In rechte mocht ook de *kamanakan di bawah loetoet* niet als getuige optreden. De vrijgelaten slaaf, de *orang mardiko*, was dus maatschappelijk nogal ten achter gesteld bij een gewone vrijgeborene, vooral in dingen, die het uiterlijk sociaal leven betroffen. De *libertini* in de oude Romeinsche wereld werden trouwens ook niet *d'emblée* met *ingenui* gelijkgesteld door hun omgeving en in onze westersche wereld worden *homines novi* in patricische kringen ook niet terstond als *frères et compagnons* ontvangen. De wereld is vrijwel overal en altijd hetzelfde geweest op dit punt.

B. *Burgers en vreemdelingen.*

Heeft de onderscheiding tusschen vrijgeborenen en slaven tegenwoordig nog slechts waarde ten opzichte van enkele grenslanden, waar de slavernij nog bestaat, die tusschen burgers en vreemdelingen ten aanzien van de oude adat-negri grijpt, in weerwil van de opheffing van deze als zelfstandige staatseenheid, heden ten dage nog wel degelijk op het rechtsleven des Minangkabauërs in. Wij deden reeds met een enkel woord uitkomen in hoever. Al bestaat de negri, de dorpstaat, niet meer, de verhoudingen, in welke hare ingezetenen tot haar stonden, krachtens hun recht van geboorte, moeten nog wel degelijk door ons geëerbiedigd worden, willen wij den menschen in menige civiele zaak behoorlijk recht verschaffen. Want al werden alle Minangkabauërs in de gouvernementslanden tegenover ons staatsgezag gelijkgerechtigde onderdanen, waar zij in hun gebied ook wonen, en hoe vaak zij zich daarin ook verplaatsen, zij werden daardoor niet gelijktijdig over en weer burgers in hunne oude adat-negris. Daarvoor waren hun burgerschapsrechten te allen tijde te nauw samengeweven met hun geboorterecht, met hun privaatrechtelijke verhoudingen. Ondanks de inlijving van al hunne dorpstaatjes door ons, bleven zij slechts in die burgers, waarin van ouder tot ouder hun geslachten gevestigd waren geweest, waarin zij zelven geboren waren, dan wel waar zij, middels een handeling van naturalisatie, waren opgenomen in het negri-verband, en in alle overige negris bleven zij, al vestigden zij er zich ook voor hun leven, volgens hun recht vreemdeling. De *status civitatis* naar zijn eigen inheemsch recht, heeft dus nog heden ten dage alleszins waarde voor den Minangkabauër. Zooals wij reeds vermeldden wordt het begrip van vreemdeling, van niet-ingezetene in de adat-negri, in het Minangkabausch uitgedrukt met de woorden: *orang dagang*, dat letterlijk vertaald eigenlijk koopman beteekent. De vreemdelingen in de negris oefenden dan ook in den regel het beroep van koopman uit, in 't bizonder dat van den rondventende kleinhandelaar, die overal rondtrok in het Minangkabausche gebied. Het waren meestal jonge mannen, die op *mentjari* waren

uitgegaan, omdat thuis de *harto-poesako* hunner families niet voldoende waren om ook hun den mond open te houden. Slechts de vrouwen in hun kring hadden het recht om uit die familiegoederen het eerst onderhouden te worden. Zoo maakte de adat van den jongen Minangkabauër al spoedig een globetrotter in zijn wereld. En hij heeft den zin tot rondventen en rondtrekken nog heden ten dage niet verleerd. Het is het liefste wat hij doet. Landbouw of eenig handwerk, dat hem doemt tot gezeten arbeid, valt altijd veel minder in zijn smaak dan handel drijven en de wijde wereld ingaan. „Wat zal ik thuis blijven", zeide mij eens een jonge krachtige Bovenlander, „ik kan er slechts „als trek- en ploegvee dienen op de sawahs mijner moeder, „zusters, tantes en nichtjes, want die dingen hooren meer aan „haar dan aan ons, mannen, in de familie toe". Men ziet dan ook in de Minangkabausche landen de rondventende handel niet in handen van Chineezen, zooals op Java en elders, dan wel in die van Klingaleezen of Arabieren, maar bijna voornamelijk in die van Minangkabauërs, die nog in de kracht van het leven zijn. De vreemde Oosterling heeft in dit opzicht nooit met hen kunnen concurreeren ter Sumatra's Westkust. Zelfs de gezeten tweede-hands-handel wordt vooral in de binnenplaatsen voor een groot deel door Minangkabauërs gedreven. Chineesche tokohouders hebben bijna alleen te Padang de overhand, maar elders niet. Zoo maakte zijn recht van den Minangkabauschen jongen man bij voorkeur een ronddoolend koopman, terwijl het de vrouwen in de meest immobiele schepselen ter wereld deed verkeeren, even vast aan hare negris gebonden, als de sawahs en ladangs, die tot hare erfgoederen behooren, aan de aarde vastzitten, even star onbewegelijk als die ook rechtens zijn. Niet alleen de gewone *orang dagang* bleef overal vreemdeling in de negris, die hij bezocht, maar zelfs diegene onder hen, welke zich om de een of andere reden in een vreemde negri voor goed vestigde, werd door die vestiging alleen nooit burger van die negri, nooit in haar staatsverband opgenomen. Ook al ging hij er een huwelijk aan met een vrouw uit haar midden, al werd

hij er dientengevolge *orang samando*, [1]) „verpande" man woordelijk vertaald, desondanks bleef hij er vreemde, zoolang hij er leefde, tenzij hij zich op een gegeven oogenblik had laten naturaliseeren. Zijn huwelijk bracht op zich zelf nooit het ingezetenschap voor hem mee in de negri zijner vrouw. Niet zelden trouwt de rondtrekkende *orang dagang* op zijn zwerftochten in het Minangkabausche gebied in meer dan een, twee of drie negris, maar dat doet hem daar nergens eenige burgerschapsrechten erlangen.

Wil hij het daarop toeleggen, dan moet hij beginnen met het vertrouwen der menschen in de negri zijner vestiging te winnen, en dit doet hij niet enkel middels het sluiten van een huwelijk. Dit gebeurt pas, nadat hij zich onder bescherming heeft gesteld van het een of ander familiehoofd in de nieuwe negri, dat zich bereid verklaart om voor hem in te staan, nadat hij zich een *indoek sawang* heeft verworven, zooals het heet; hij gaat dan ten aanzien van zulk een persoon door als *anak samang*. Wij kunnen beide woorden niet vertalen met respectievelijk adoptief-vader en adoptief-kind, want het zich stellen onder een *indoek samang* heeft nog niets van een adoptie. De *anak-samang* wordt er nog in geenen deele door opgenomen in het familieverband des *indoek-samang*. Beter zou het zijn deze te vergelijken met een pleeg-vader of zoo iemand. Een jongen, die zich in de leer begeeft van dezen of genen leermeester in het een of ander ambacht, b.v. bij een goudsmid, om diens beroep te leeren, heet ook diens *anak samang*.

De *indoek samang* is voor den *orang dagang* de noodwendige *trait d'union*, die deze aan de nieuwe negri verbindt, wanneer hij daar meer dan een trekvogel wil worden, wanneer hij daar een levensonderhoud wil verwerven, middels gezeten arbeid, als dien van gevestigd koopman of van ambachtsman, dan wel van landbouwer, of iets dergelijks. Pas nadat hij zich een *indoek samang* verwierf, zullen de burgers in de negri bereid zijn hem hun sawahs in huur of liever halfbouw, dan wel in bruikleen

---

[1]) Van *sando* = verpanden.

of iets dergelijks af te staan, hem geld te leenen, kortom hem crediet te geven. Overigens blijft hij er ten volle *orang dagang*, wordt er nog volstrekt niet in het negriverband opgenomen, erlangt er nog geen enkel recht tegenover den staat of de gemeenschap. Het stuk woeste grond, dat men er hem zal toestaan te ontginnen, wordt daardoor niet het zijne; hij krijgt er geen in zijn familie vererfbaar zakelijk recht op, zijn persoon geniet er slechts de vruchten van, maar zoodra hij mocht komen te sterven, vervalt het van rechtswege weder aan de negrigemeenschap. Middels koop of schenking eigenaar worden van een stuk gronds in de nieuwe negri vermocht de *orang dagang*, ook al had hij een *indoek samang*, evenmin, want de bodem kan in de Minangkabausche wereld altijd slechts toebehooren aan negri-burgers, nooit aan vreemden. In pand mochten dezen den grond wel hier en daar erlangen, maar dit stond nog volstrekt niet overal vast; te dier zake is de adat zeer afwisselend. Eenige erfenis deelachtig worden kon de *orang dagang* ook niet in de nieuwe negri, ook al verwierf hij er zich een *indoek samang*, want erven vermag de Minangkabauër slechts binnen het familieverband, waartoe hij behoort en het *anak-samangschap* doet zoo iets voor den *orang dagang* niet geboren worden. Hij blijft lid van zijn eigen familie, thuis in zijn eigen negri. Daar kan hij slechts erfrechten uitoefenen. *Harto poesako 'ndah boleh pindah*, erfgoederen kunnen niet verhuizen, is dan ook altijd een grondregel van Minangkabausch erfrecht geweest; zij kunnen het emigreerende familielid of deel van de *sa boewah-paroeï* nooit volgen. Omgekeerd kan alles wat hij daar bezat na zijn dood ook slechts aan de zijnen komen. Maar het grondbezit, dat hij krachtens zijn anak-samangschap in de nieuwe negri verwierf, is een zuiver persoonlijk bezit, waarop zijn erfgenamen geen rechten kunnen doen gelden. Hoogstens zijn dezen bevoegd na zijn dood op de *roerende have* aanspraak te maken, die hij nalaat, en welke hij in de nieuwe negri verwierf middels eigen vlijt en arbeidzaamheid. Maar ook dat recht was niet overal hetzelfde; de negri, waar de *orang dagang* tijdelijk vertoefde, gunde zijn erfgenamen niet zelden slechts de helft der

door hem nagelaten *harto pantjarian*, de andere helft verviel dan aan die negri, als *harto gantoeèng*, als onbeheerde nalatenschap. Niet zelden legde die negri zelfs op al deze goederen beslag bij den dood van den *orang dagang*.

Waardigheden of staatsambten kon de *anak samang* nog minder ooit in de nieuwe negri erlangen, ook al weer, omdat tot het bekleeden daarvan altijd het leven in een familieverband noodig was. Dus slechts thuis in zijn eigen negri vermag hij *panghoeloe* te worden, dan wel eenig ander wereldlijk ambt te bekleeden of tot adat-geestelijke, *imam-chatib* of *bilal-adat* op te klimmen, en zulks krachtens zijn familierecht en binnen zijn *sa-boewah-paroei*. In de negri zijner vestiging, ook al verwierf hij er een *indoek samang*, staan geen van die ambten voor hem open. In de familie zijner vrouw, die hij er trouwde. blijft hij zijn levenlang een vreemde. Het gansche *indoek-samang*-schap had dus alleen de strekking om den *orang dagang* in staat te stellen *persoonlijke* rechten te verwerven in de omgeving, in welke hij eigenlijk niet thuis hoorde. De *indoek-samang* had zijn *anak samang* bij te staan in diens zoeken naar een levensonderhoud, hem te introduceeren bij zijn negri-genooten, hem den weg te wijzen en met raad bij te staan. Maar ook verder ging zijn taak niet. Nooit kan de *anak-samang* er aanspraak op maken door zijn *indoek-samang* te worden onderhouden, nog minder om van diens familie iets te genieten. Voor deze bleef hij ook een vreemde. Werd hij misdadiger, dan was niet zij rechtens voor hem aansprakelijk, maar zijn eigen *sa-boewah-paroei* bleef dat. Die had eventueel b.v. den *bangoen*, den bloedprijs, voor hem te betalen, als hij doodslag had gepleegd en hij kon die boete niet zelf kwijten.

Meestal koos men tot *indoek-samang* het hoofd van een stamverwante familie, dus dat van een *sa-boewah-paroeï*, wier leden den stam-naam, den soekoe-naam, zooals men zegt, gemeen hadden met den aankomeling. Men drukt dit uit door de volgende pitoea:

Amping mentjari indoek (karieb),
Djaoe mentjari soekoe;

Thuis zoekt men zijn moeder (= zijn familie) op, elders, in den vreemde, zijn soekee, zijn stam. Want een vreemdeling op het land had, evenzeer als de zwerveling op zee, altijd behoefte aan een vaste plaats, waar hij zijn anker veilig kon neerwerpen, waar hij zijn tenten kon opslaan:

Dagang laoet belaboehan,
Dagang darat betapatan.

Zonder een „*tapatan*", een *pied-à-terre* bij zijn *indoek samang*, zou de *orang dagang* in tijden van nood even onveilig zijn, als een zeevaarder, die niet wist, waar hij bij stormweer had binnen te loopen. En waar kon men dien beter vinden dan onder de schuts van stamverwanten, of van hen, die hiervoor althans doorgingen.

Bestond er nu in de nieuwe negri geen *sa-boewah-paroeï* van dezelfde soekoe, tot welke de *orang dagang* behoorde, dan vervoegde hij zich tot het hoofd van die, welke heette tot een aanverwanten stam te behooren. En dan kon het lijstje, dat wij boven, dank zij den mededeelingen des heeren de Waal, bereids leerden kennen, van dienst zijn en den weg wijzen. Het zullen dan ook in 't bizonder *orang dagang* wel zijn geweest, die uit behoefte aan aansluiting in den vreemde, dat lijstje in verloop van tijd samenstelden en in zwang brachten. Want thuis, in de negri van herkomst, had men er zelden of liever nooit behoefte aan om het te raadplegen. De gansche vinding van *aanverwante* stammen zal wel van lieverlede in 't brein van de Minangkabausche globetrotters zijn opgekomen.

Was ook zoo'n aanverwante soekoe in de nieuwe negri niet te vinden, wat trouwens maar zelden het geval was, dan werd het in de streken, waar men radjas had gekregen, zoo b.v. in 't Painansche en Indrapoerasche, de plicht des Vorsten om als *indoek samang* te „staan" over den *orang-dagang*, en elders behielp men zich dan maar met een volkomen vreemde. Dan kwam de ontstentenis van eenige stamverwantschap er niet op aan; wel een bewijs dat deze er eigenlijk zooveel niet toe deed. In elk geval schijnt die nooit voldoende te zijn geweest om ergens staatsrechten te verwerven. Men kon in honderd negris stam-

verwanten hebben wonen, en daar toch overal buiten de staatsgemeenschap blijven staan. Dat was anders, toen men nog een zwervend leven leidde in den ouden tijd. Toen was juist de stam de staat. Maar dat hield op, de clan, de soekoe trad op den achtergrond, nadat de nieuwe, de territoriale staat, de dorpseenheid, de negri, hare intrede in de Minangkabausche wereld had gedaan. Toen kwam het er slechts op aan tot dezelfde *sa-boewah-paroeï* te behooren, die in één bepaalde *negri* gevestigd was. Toen gingen zelfs stukken van die familie, welke zich in verloop van tijd elders, in andere negriën, hadden gevestigd, de z.g.n. *belahan di lain negri*, volkomen als vreemden tot elkaar, tot de oer-familie staan, behoudens dan ten aanzien van den band van stamverwantscbap, die alle nog bleef verbinden. De stukken, welke thuis waren gebleven in de gemeenschappelijke moeder-negri, of die naar de *anak negri* waren getogen, bleven ten minste nog *sa-kampoeèng* uitmaken, met al de rechten, in 't bizonder erfrechten, aan die eenheid verbonden. Maar tusschen een *belahan di lain negri* en de oorspronkelijke *sa-boewah-paroeï* was alle eenheid voor goed verbroken, waren dus ook de daaraan verbonden zooeven bedoelde rechten verloren gegaan.

Was het er nu den *orang datang* om te doen niet slechts *anak samang* te worden in de vreemde negri, in welke hij zich gevestigd had, maar ook om in haar verband te worden opgenomen, om burger van haar te worden, dan kon hij dus niet volstaan met zich enkel onder een *indoek samang* te stellen, maar had zich ook in diens familieverband te doen opnemen, in diens *sa-boewah-paroeï* te doen adopteeren (*angkat* = opheffen, optillen). Maar alvorens daartoe kon worden overgegaan, was het steeds een vereischte, dat hij eerst den noodigen tijd *anak-samang* was geweest, opdat men hem had leeren kennen. Want men kon tegenover menigen *orang dagang* niet voorzichtig genoeg zijn. Er schuilde dikwijls onder die lieden allerlei kwaad volk, dat in de negri hunner herkomst uit alle familie- en negriverband was verstooten, tengevolge van de een of andere euveldaad, aan welke men zich had schuldig gemaakt. Men behoefde dus niet alleen den noodigen tijd om den vreemde in al zijn

doen en laten gade te slaan, maar ook om in zijn eigen negri naar hem informaties in te winnen.

Een bepaalden tijd heeft de adat voor het anak-samangschap nooit voorgeschreven, zooals die trouwens nimmer in eenig opzicht tijd-limieten heeft gekend. Men liet de zaak altijd van omstandigheden afhangen. In elk geval was raadpleging van de hoofden, onder welke de *anak-samang* tot nog toe in zijn eigen negri geleefd had, noodzakelijk, want zij moesten zijn overgang naar de nieuwe negri goedkeuren. Was de verheffing van den *orang dagang* tot *anak-samang* slechts een onderhandsche aangelegenheid geweest tusschen hem en zijn *indoek samang*, droeg die handeling een zuiver privaatrechterlijk karakter, de naturalisatie had bovendien een publiekrechterlijke strekking. Die kon dus niet alleen tusschen *indoek-* en *anak-samang* beklonken worden; daarbij moesten de hoofden van beiden te pas komen; die behoorde op een openbare vergadering van deze haar beslag te krijgen, welke met den gebruikelijken feestmaaltijd moest gepaard gaan. Het verkrijgen van het *anak-samangschap* behoefde niet met feestelijkheden omkleed te worden; daarmee hadden de staats-autoriteiten niets te maken. Bovendien kon het zijn, dat de *anak-samang* ten opzichte van zijne familie of negri zich nog van bepaalde plichten had te kwijten, voordat men hem kon ontslaan uit het familie- en negriverband, waarin hij tot nog toe geleefd had. Want daar zou het toch op neer komen, indien hij burger van de nieuwe negri werd. Het recht gedoogde nimmer, dat de Minangkabauër gelijktijdig tot twee negriën behoorde. Maar hadden dan eindelijk de eigen hoofden van den *anak-samang* geen bezwaar tegen diens naturalisatie in de nieuwe negri, dan kon tot deze worden overgegaan. Die had dan weer op de gebruikelijke wijze plaats, ter gelegenheid van een feestelijken maaltijd, door den *anak-samang* te geven aan de verzamelde hoofden van zijn oude negri, en van die, in welke hij wenschte opgenomen te worden. In den regel hadden zulke feestelijkheden in twee instanties plaats. Eerst moest door hem, die de feesten gaf, een vergadering der verzamelde hoofden, gepaard aan een maaltijd, belegd worden, teneinde van hen te vernemen

of zij bereid waren om hun medewerking te verleenen tot het in het leven treden van de naturalisatie, zoomede om van hen te hooren, welke dag door hen het meest geschikt daarvoor geacht werd. Ten slotte werd dan op den bepaalden dag de tweede vergadering belegd en een ietwat rijkelijker feestmaal aangericht, waarop het door den feestgever begeerde recht hem door de verzamelde hoofden gegeven werd, nadat men eerst den ganschen dag had feestgevierd, gegeten en gedronken en met de noodige feestredevoeringen van *toekang pidato* en anderen elkaar geamuseerd had. Want het zou zeer onwelvoegelijk zijn geweeet, als men terstond bij het begin van het feest met de deur in huis was gevallen en toen reeds terstond de zaak beklonken had, om welke het te doen was. Langwijligheid en langs omwegen tot zijn doel geraken waren te allen tijde meer eischen van de etiquette, die men in acht had te nemen, dan dat zij als karaktereigenschappen des Minangkabauërs mogen aangemerkt worden. Het is niet fatsoenlijk om dadelijk op zijn doel af te gaan, zoo oordeelt deze; dat zou niet getuigen van eene goede opvoeding naar zijn meening.

De eigenlijke handeling der naturalisatie van den *anak-samang* was eenvoudig genoeg. Zij bestond uit niets anders dan een adoptie door den *indoek samang* ter gelegenheid van de tweede feestelijke bijeenkomst. Vrijwel aan het eind van deze verklaart dan de *indoek samang* openlijk, dat hij den *anak samang* tot *kamanakan*, tot lid van zijn *sa-boewah-paroeï* heeft aangenomen (*mengakoe kamanakan*)[1]) en nadat de vergaderde heeren door teekens of woorden hun goedkeuring aan die verklaring hebben gehecht, is daarmede de nieuweling burger geworden in de negri zijns adoptief-vaders, omdat hij lid is geworden van diens *sa-boewah-paroeï*, terwijl alle rechtsbanden, die hem tot nog toe aan zijn eigen familie en oude negri hadden verbonden voortaan voor goed verbroken zijn. Voor immer is nu de geadopteerde uit zijn oude familie getreden om in die van zijn ge-

[1]) Zulk een nieuw lid van de familie heette dan *kamanakan datang*, de „aangekomen" *kamanakan*, in tegenoverstelling van de overige *kamanakan*, die dit door hun geboorte waren.

wezen *indoek samang* over te gaan en dientengevolge heeft hij ook opgehouden burger te zijn in zijn oude negri, om *orang manapat*, *orang bagantoeèng*, vast ingezetene, te worden in de nieuwe en voortaan in haar verband te leven. Dan heeft, zooals de Minangkabauër het in zijn beeldspraak pleegt uit te drukken, de weggevlogen vogel voor goed den tak, op welken hij tot nog toe zat, van zich gestooten om een nieuwe twijg te grijpen:

Terbang menoempahkan dahan,
Hinggo mentjakamkan ranting.

De geadopteerde heeft alle rechten verloren, op welke hij tot nog toe in de verlaten familiekring aanspraak kon maken, zoo b.v. het recht om in dagen van nood uit de poesaka-goederen onderhouden te worden, of om door zijn bloedverwanten beschermd te worden, dan wel om van hen te erven of om een waardigheid in hun kring te bekleeden. Kortom, hij heeft opgehouden deel uit te maken van het oude familieverband, waarin hij tot nog toe leefde, hij is niet meer *sa-adat*, *sa-boeè harè*, *sasatia tagoeh* ten aanzien van zijn eigen bloedverwanten, niet meer één van adat, niet meer één vast verbond met hen vormend, niet meer door een heiligen eed aan hen verbonden; zijn oude hoofden hebben opgehouden gezag over hem uit te oefenen; zij zijn niet meer *baoerè toenggang*, *bapoetjoea boelè* voor hem, niet meer de penwortel en top van den bamboestoel, van welken hij één uitspruitsel was.

Maar omgekeerd houdt het recht zijner eigen bloedverwanten om na zijn dood zijn *harto pantjarian* tot zich te nemen en als *harto-poesako* te beschouwen ook op. Wijders vervalt het stuk van den woesten grond, dat hij in zijn oude negri bezig was te ontginnen en dat hij anders in vol eigendom had erlangd om het na zijn dood aan zijn verwanten als poesaka-goed na te laten, terstond bij zijn naturalisatie aan de negri-gemeenschap, uit welke hij getreden is. Daarentegen kan hij voortaan in de nieuwe negri in den regel de meeste rechten uitoefenen, die hij in zijn oude verloren heeft, zoowel binnen den kring van zijn adoptief-familie als ten aanzien van de staat-gemeenschap. Hierop

bestaat slechts deze uitzondering, dat hij geen waardigheden in zijn nieuwe familie kan erven, dus er ook nooit aanspraak maken op een *galar poesako.* Ook schijnt hier en daar aan den *orang menapat* het recht te zijn ontzegd om genot te hebben van de gronden, die aan zijn adoptief-familie als *harto-poesako* toebehooren. Pas als die *sa-boewah-paroeï* geheel is uitgestorven (*poenah*), erlangt de *orang menapat* erfrecht ten aanzien van bedoelde gronden. En dan kan de panghoeloe-waardigheid ook op hem overgaan. Overigens is hij met zijn nieuwe omgeving voortaan *sa adat*, *saboeè harè*, *sasatia tagoeh*, *baoerè toenggang*, *bapoetjoea boelè* geworden.

Het moet intusschen nooit veel zijn voorgekomen, dat een Minangkabauër uit het familie- en negriverband trad, waartoe hij behoorde. De *orang-dagang*, die voor korteren of langeren tijd in een vreemde negri wilde verblijven, vergenoegde zich er meestal mee om slechts een *indoek-samang* te verkrijgen. Dat was voor hem in den regel voldoende om aan levensonderhoud te komen in de nieuwe negri en de banden, die hem aan eigen verwanten en negri totnogtoe verbonden, konden blijven bestaan. Het gevoel van piëteit, van gehechtheid aan de zijnen weerhield den Minangkabauër in den regel om die banden te verbreken. Maar behalve uit deze overwegingen ging men er niet gauw toe over om zich elders te laten naturaliseeren, omdat de kosten, daaraan verbonden, altijd nog al aanzienlijk waren. Want niet alleen kwamen die, welke bedoelde feestelijkheden na zich sleepten, ten laste van den *anak samang*, maar bovendien had hij den betrokken hoofden ook de hun toekomende *isi adat*, belasting, te betalen voor den dienst, dien zij hem bewezen hadden. In den regel waren het dan ook meestal lieden, die in de negri hunner afkomst *les derniers de leur race* waren geworden, de laatste telgen van hun aldaar geheel uitgestorven geslacht, welke uit behoefte om zich bij een aanverwante tak hunner familie, die nog elders bestond, bij een *belahan di lain negri*, te gaan aansluiten, naar de negri uitweken, waar deze gevestigd was, ten einde zich in deze te doen opnemen. Want om het leven buiten eenig familieverband door te maken, om de rol

van *caput et finis familiae suae* te spelen, dat lachte althans oudtijds den Minangkabauër nimmer toe. Heden ten dage, na onze komst in zijne landen, is echter dat familiezwak allerwege en vooral in de westelijke grenslanden aanmerkelijk bekoeld. Onder de schuts van ons westersch gouvernement is de Minangkabauër zich minder afhankelijk van zijn familie en stam gaan gevoelen, wanneer het gaat om zich een weg door de wereld te banen. In den *masa-adat* evenwel kwam de eenling er nooit zoo makkelijk, voelde deze zich vrijwel altijd min of meer aan een *outcast* gelijk.

Het ingezetenschap in den Minangkabauschen dorpstaat stond volgens den adat altijd slechts open voor eigen rasgenooten; menschen van een vreemden landaard vermochten nimmer burgers te worden in de negri. Noch Bataks, noch Niassers, of Palembangers, noch de lieden uit Siak of andere streken van Sumatra konden ooit in het Minangkabausche negriverband worden opgenomen, en zulks omdat zij nooit lid konden zijn van de Minangkabausche familie, van de *sa-boewah-paroeï*. *A fortieri* gold dat voor lieden, die van buiten Sumatra kwamen, voor Arabieren, Klingaleezen, Chineezen en Europeanen. Die allen bleven te allen tijde buiten den Minangkabauschen adat staan en dat recht kon hun ook nooit deelachtig worden.

Althans zoo was het immer in het stamland. In enkele grenslanden is het nochtans wel eens gebeurd, dat men van dien regel afweek om de een of andere reden. Zoo konden b.v. in het Noorden, in het Ajer-Bangiesche, in 't Natalsche en de Ophir-districten op een gegeven oogenblik Bataks en zelfs Chineezen in het negri-verband worden opgenomen, mits die lieden zich maar wilden onderwerpen aan de gemeenschappelijke lasten, welke ons gouvernement aan de negris aldaar in den vorm van cultuur- en heerendiensten had opgelegd. Dat was intusschen een afwijking, een verkrachting van den adat, die men in het stamland nooit zou hebben geduld.

C. *De status familiae.*

Familierechterlijk heeft men de bewoners der negri nooit kunnen onderscheiden in personen, die *sui* en *alieni juris* waren, want

buiten familieverband kon een Minangkabauër eigenlijk nooit leven. De *emancipatio* is nooit een rechtsinstituut bij hem geweest, en binnen zijn *sa-boewah-paroeï* was eigenlijk nooit iemand *sui juris* in den zin, dien men gewoonlijk hieraan hecht. Zelfs gold dat voor de *mamaqs*, voor de huisvaders in de *sa-boewah-paroeï*. Want alles, wat die lieden deden, hadden zij te doen in overleg met en na raadpleging van hun onderhoorige mondige familieleden, zoowel mannen als vrouwen. Over het familiegoed konden zij zich nooit als eigengerechtigd heer en meester gedragen, want dat behoorde nimmer aan hen, maar altijd aan de gansche familiegemeenschap toe. Trad de Minangkabauër uit zijn familieverband, dan gebeurde dit slechts een enkele keer vrijwillig, in het geval namelijk, dat hij zich elders liet naturaliseeren, maar was overigens altijd het gevolg van een straf, die hem werd opgelegd, van een verstooting, die men op hem toepaste. En al verloor hij dan niet zijn vrijheid, niettemin was hij er toch vrijwel een rechteloos wezen door geworden, dat in den *masa-adat* voortaan de grootste moeite had om door het leven te komen, ten minste in zijne gemeenschap.

Wij komen op die straf nader terug. De Minangkabauër, die *di-boewang*, die uitgeworpen was, stond vrijwel gelijk met een Batak of Niasser of anderen vreemdeling. Hij hoorde eigenlijk niet meer thuis in zijn eigen wereld; hij had geen familie, geen stam, geen staat meer. Zijn lijf en leven werden niet meer door zijn recht beschermd. Niemand trok zich zijn lot voortaan meer aan. Hij zou ook in het hiernamaals verloren zijn, want niemand zou zich om zijn graf bekommeren, niemand zou meer aan hem denken na zijn dood. Dat was een verschrikkelijke straf voor hem in den goeden ouden tijd.

§ 3. De organen van den dorpstaat; het veelhoofdig bestuur (adat panghoeloe).[1]

A. *Algemeene karaktertrekken.*

De leiding van de negri, van den Minangkabauschen dorpstaat, heeft in het stamland altijd berust bij de gezamenlijke

[1]) Hoewel de navolgende geschriften over het adat-bestuur in de Padangsche

familiehoofden, in rade vergaderd, terwijl de uitvoerende macht, de eigenlijke regeering, immer in 't bizonder door de vier soekoehoofden, de *datoeq nan berampè soekoe*, eveneens in rade tezaam gekomen, werd uitgeoefend. Andere organen met staatsgezag bekleed heeft men in de Padangsche Bovenlanden tijdens den *masa adat* nooit gehad. Wij zagen reeds, dat de Radjas in dat gezag nooit deelden, zoodat er ook nimmer sprake van behoefde te zijn, dat zij zich in de Bovenlanden hadden te doen vertegenwoordigen in de verschillende negris. In sommige grenslanden, in 't bizonder in de oostelijke hier en daar, is dat wel gebeurd, zooals ons weldra nader zal blijken. Niettemin bleef de basis van het staatswezen ook in de grenslanden allerwege steeds de rapat, de samenkomst der verschillende *panghoeloe sa-boewah-paroeï*. Geen radja of stedehouder van deze heeft de medewerking dier lieden ooit terzijde kunnen stellen. Het hoofdkarakter van het Minangkabausche staatsbestuur is te allen tijde, tot onze komst, de veelhoofdigheid geweest. Zonder familiegezag was in de Minangkabausche staatsinrichting staatsgezag niet mogelijk; elk familiehoofd was *qua talis* gerechtigd de publieke zaak mee te helpen behartigen. Dat is een belangrijk verschil met de westersche moderne staatsrechterlijke opvatting ten deze en moet als een overblijfsel beschouwd worden van overoude primitieve toe-

---

Bovenlanden zeer onvolledig zijn en hier en daar zelfs een geheel verkeerd beeld van de toestanden geven, heeft men ze toch te raadplegen:

J. v. d. Linden. Het inlandsch bestuur in het gouvernement van Sumatra's Westkust. Tijdschr. Bat. Gen. IV p. 257 e. v.; Th. A. L. Kroesen. Het inlandsch bestuur ter Sumatra's Westkust. Tijdschr. v. Ned. Indië. Nieuwe Serie 2e Jaarg. II pag. 81 e. v. en 208 e. v.

Stibbe. Het soekoebestuur in de Padangsche Bovenlanden. Tijdschr. v. Ned. Indië. 3e Serie, 3e Jaarg. I. p. 27 e. v.

Van heel wat beter gehalte en met vrucht te raadplegen zijn de volgende alhoewel ze ook onvolledig zijn:

A. W. P. Verkerk Pistorins, op. cit. pag. 79 e. v.

J. F. A. de Rooy, op. cit. p. 634 e. v.

G. de Waal op. cit. p. 65 e. v.

Ethnographische bizonderheden betreffende de onderafdeeling VIII Kota en VII Loerah. Ind. Gids 1896. II. p. 1763 e. v.

standen. Volgens het moderne staatsrecht behoeft men volstrekt geen familiehoofd te zijn om drager van staatsgezag te worden en is lang niet elke *pater-familias* als zoodanig gerechtigd om het schip van staat mee te helpen sturen.

Bij de Minangkabauërs bracht familiegezag altijd van zelf staatsgezag mede. Dat dateerde uit den tijd, toen men nog geen anderen staat kende dan den stam, dan de uitgebreide familie. Toen ook berustte de leiding van het geheel niet bij een enkele, maar bij alle oudsten in den stam, of liever bij hen, die familiegezag bezaten. Een *primus inter pares*, die verantwoordelijk was voor de algemeene leiding, en die weldra eerste, voorste, vorst, koning zou worden, hebben slechts de menschelijke stammen weldra gekend, zoodra dezen elkaar op leven en dood gingen bestrijden, maar bij de Minangkabauërs is dat nooit het geval geweest blijkbaar. Vandaar dat zij altijd zulk een *primus inter pares* konden ontbeeren, voordat zij zich tot sedentaire gemeenschappen, tot negris, gingen constitueeren. Toen pas noopte centralisatie hen om te dulden dat een viertal der familiehoofden in hun midden telkens in elke negri op den voorgrond trad. Elders, op de groote vastelanden, drong de *bellum omnium contra omnes*, die op de menschen-groepen aldaar weldra beslag ging leggen, hen er toe om zich op militairen grondslag te groepeeren in zoogenaamde „honderdschappen", in regimenten zouden wij kunnen zeggen, onder leiding van een militair hoofd, een *dux*, een „*heertog*", een koning, een radja. Wij zien dit zoowel bij de Ariërs, bij de oudste Hindoes, als bij de oude Sumeriërs en Babyloniërs, bij de Mongolen en Egyptenaren gebeuren. Maar de groepeering in de Minangkabausche wereld heeft nooit dat militair cachet gehad, veilig als zij zich altijd bevond in het ontoegankelijk hoogland van haar oud-tertiair eiland, dat waarschijnlijk heel wat ouder is dan het schiereiland Malakka. De Minangkabausche wereld heeft nooit soldaten in haar midden gekend, nooit een leger noodig gehad, dus ook nooit een voorste, een vorst. Hare voorvechters in den *prang-batoe*, de *doebalangs* waren altijd slechts tooneelsoldaten. Ik stel mij voor, dat de Minangkabauër nog heden ten dage niet graag en

althans niet *con amore* het beroep van krijgsknecht zou uitoefenen.

De panghoeloes waren wijders nooit territoriale hoofden; ik doelde er bereids met een enkel woord op. Noch het ressort van het gewone familiehoofd, noch dat van het soekoehoofd, van den *datoeq nan berampè*, was ooit aan een bepaald grondgebied in de negri gebonden, binnen territoriale grenzen beperkt. Bestond de *sa-boewah-paroeï* uit een aantal nog niet van elkaar gescheiden takken (*djoerai*), dan deed het er niets toe of deze te zamen bij elkaar woonden in één hoekje, in eén wijk van de kota, dan wel verspreid in deze te midden van andere families. De gemeenschappelijke panghoeloe bleef niettemin aller familiehoofd. Slechts wanneer zich een tak van zijn *sa-boewah-paroeï* ging afscheiden om voortaan een zelfstandige familie te worden, hetzij dan in de negri of daar buiten in een *anak-negri* of in een geheel vreemde, dan pas verloor het oorspronkelijk familiehoofd alle staatsgezag over dat afgescheiden deel, en kwam dat onder een eigen panghoeloe te staan. Ook het ressort van het soekoehoofd werd nimmer door bepaalde grenzen aangegeven, was nooit een bepaald geographisch deel van de negri, van de kota. Het omvatte slechts de stammen, of liever de families, die van ouder tot ouder daarin waren ondergebracht. En men kende die altijd precies. Elk soekoehoofd wist altijd welke lieden zijn onderhoorigen waren, onverschillig waar zij ook woonden in de negri. In bepaalde streken werden de soekoes dan ook aangeduid met een bepaalden naam, zooals wij in 't Painansche ontwaarden, elders noemden zij zich naar het aantal families, dat gewoonlijk onder haar ressorteerden. Zoo worden b.v. in de L Kotta, naar de mededeelingen van de Rooy, de vier soekoes in elke negri nog heden ten dage respectievelijk de „*nan sembilan*", de „*nan limo*", de „*nan ampè*" en de „*nan anam*" genoemd, al naarmate ze 9, 5, 4 of 6 families of stammen in haar midden tellen, ook al mag het soms gebeuren, dat op een gegeven oogenblik niet het volle aangegeven aantal in de soekoe aanwezig is.

Zoo omvat b.v. de „*nan sambilan*" in bedoelde streek altijd

de stammen, die zich *Kota*, *Pisang*, *Piliang*, *Tandjoeng*, *Paija-badar*, *Pagar Tjantjang*, *Sikoembang*, *Goetji* en *Simaboer* zijn gaan noemen. Toen de Minangkabausche stammen nog in zwervenden staat verkeerden, sprak het van zelf dat zij en de tot hen behoorende families geen territoriale indeelingen kenden. De Hindoe-Javaansche organisators van de eerste negris zullen aan deze ook niet veel waarde hebben gehecht, als de menschen hun zwervende levenswijze maar bliefden te staken. Wij hadden te kiezen of te deelen: het staatsgezag in de Minangkabausche landen te laten blijven berusten bij de volkshoofden, dan wel dat te binden aan bepaalde territoriale ressorten. Beide beginsels met elkaar in overeenstemming te brengen kon niet. Nu ging het voor een gecentraliseerde orde van zaken als de onze niet aan om het staatsgezag met familiegezag te laten blijven samenvallen, wijl dit laatste niet binnen geografische lijnen te beperken zou zijn geweest. Behoefde de oorspronkelijke toestand in den *masa adat*, met zijn weinige verkeer, met zijne geïsoleerde op zich zelf levende kleine dorpstaatjes, niet storend te werken, in de staatsgemeenschap, die wij over de Minangkabausche landen brachten, in onzen tijd van steeds zich meer ontwikkelend verkeer van lieden der eene negri met die van een andere paste die oude toestand niet meer. Telkens zou een Minangkabauër er zich op beroepen dat hij slechts ressorteerde onder zijn eigen hoofden, thuis in zijn eigen negri. En om hem dan tot rede te brengen, zou men zich tot die hoofden hebben te wenden, ook al verbleef de ongehoorzame dagreizens ver van hen. Hadden wij dus bij de organisatie van ons staatswezen ter Sumatra's Westkust de oude familiehoofden en soekoehoofden in onze bestuursinrichting ingeschakeld, dan hadden wij noodwendig territoriale hoofden van hen moeten maken, maar dan hadden zij ook noodzakelijk gezag moeten erlangen over in hunne ressorten zich ophoudende lieden, die niet tot hun families of familie-groepen hadden behoord, en zij hadden dat noodwendig moeten verliezen over eigen verwanten of oude soekoegenooten, die zich elders gingen ophouden. Wij waren dus wel gedwongen om met het oeroude beginsel van het

Minangkabausche staatsrecht te breken, dat steeds alle staatsgezag uit familiegezag deed geboren worden. Had men onze districts- en onder-districtshoofden ter Sumatra's Westkust slechts tot volkshoofden gemaakt, in stede van tot territoriale hoofden, dan had hun gezag zich telkens steeds zoo ver behooren uit te strekken, als hun onderhoorigen zich bliefden te verplaatsen over het gansche gebied van gemeld gewest. Dat zou een onhoudbaren toestand hebben gegeven. Men treure dus niet al te zeer over de hardhandigheid, met welke wij bedoeld oeroud beginsel van den adat ter zijde stelden. Die adat moest wel gebroken worden in verschillende opzichten. Had oudtijds de Minangkabauër het onbetwiste recht om slechts door zijn eigen hoofden, middels het erfrecht over hem gesteld, geregeerd te worden, in onze staatsgemeenschap was dat recht niet meer te handhaven. Wat vroeger voor hem de *indoek-semang* in den vreemde was, zijn beschermer en voorspraak niet alleen, maar ook de intermediaire tusschen hem als *orang-dagang* en de staatgemeenschap der vreemde negri, in welke hij tijdelijk verkeerde of vast gevestigd was, dat moest in onze staatsorde het territoriale gouvernementshoofd worden of men wilde of niet. De *indoek-samang* was dus te allen tijde ook een soort van staatsrechterlijk hoofd over den *orang-dagang*, die zich toen vrijwillig aan hem had aangesloten. Die was ook tegenover zijn staatseenheid voor den nieuweling eenigszins aansprakelijk. Heden ten dage is dat het territoriale gouvernementshoofd, in wiens gebied de *orang dagang* zich ophoudt.

Was volgens het Minangkabausche staatsrecht staatsgezag niet mogelijk zonder familiegezag, hieruit sproot ook voort dat de staatsorganen in de Minangkabausche wereld nimmer hun positie te danken hadden aan *een keuze*, uitgaand van eenige macht buiten hen, maar dat zij die immer ontleenden aan hun *erfrecht*. Dit bepaalde te allen tijde wie het hoofd van de *saboewah-paroeï* moest zijn, dus ook wie staatsgezag in deze zou uitoefenen, en daarbuiten bij de leiding van 's lands zaken. Slechts onder de door het erfrecht aangewezen hoofden had de Minangkabauër te leven; geen macht, buiten of boven dat

recht staande, vermocht hem eenig hoofd op te dringen. Het staatsorgaan, waaraan hij onmiddelijk ondergeschikt was, zijn panghoeloe, zijn familiehoofd, kon nooit een vreemde zijn, een niet-bloedverwant; dat moest altijd de man zijn, die in de oudste djoerai van zijn familie der gemeenschappelijke stammoeder het naast verwant was. Zijn soekoehoofd was altijd de panghoeloe van de aanzienlijkste familie in zijn soekoe; iemand uit een andere soekoe kon dat nooit worden. De Radjas, zelfs in de grenslanden, zijn er nimmer in geslaagd of liever zij zijn er nooit op uit geweest om in een en ander verandering te brengen en den menschen hoofden op de hals te schuiven, die volkomen *extraneï* voor hen zouden geweest zijn. De bloed- en soekoegemeenschappen bepaalden te allen tijde bij wie het staatsgezag in de *sa-boewah-paroeï*, in de *soekoe*, in de negri behoorde te berusten. Hoe geheel anders is het in ons westersch modern staatsrecht en hoe geheel anders werden de toestanden, die wij in dit opzicht over de Minangkabausche wereld brachten. Verplicht om te breken met haar oeroud beginsel, dat staatsgezag slechts berustte waar familiegezag was, moesten wij over haar ook wel staatsorganen gaan stellen, die geheel vreemden voor het grootste deel harer gemeenschap waren. Van het een moesten wij wel op het ander komen; dat kon niet vermeden worden. Niettemin bleef de greep, dien wij ter zake in den adat deden, erg pijnlijk voor de menschen, gedurende een tal van jaren. Heden ten dage echter weten ze al niet beter of het hoort zóó, als wij over hen beschikten. De oosterling heeft gelukkig een heel wat veerkrachtiger adaptatie-vermogen dan menige westerling. In onze gemeenschap laat zich b.v. een Engelsch Hoogerhuis niet gauw zijn oeroude van geen nut meer zijnde rechten, gebaseerd op geboorte, ontnemen, en althans niet zonder heftige tegensparteling en onredelijk verzet. Dat zou echter op de Britsche eilanden ook wel anders zijn geworden in verloop van tijd, had de „sloot" tusschen Calais en Dover niet altijd bestaan. Insulaire menschen hebben steeds veel meer aan hun eigenaardigheden kunnen botvieren dan vastelandslieden. Zij hebben eigenlijk altijd min of meer buiten „de groote hoop" gestaan.

Ten slotte is steeds een kenschetsende karaktertrek van de Minangkabausche staatsinrichting geweest, dat de vertegenwoordigers van den godsdienst er nooit eenig gezag in hebben uitgeoefend. Den Islam is het in de negri nooit gegund zich met het bestuur of de rechtspraak in te laten; de moslimsche geestelijke, de *orang alim*, heeft er altijd slechts de bescheiden plaats ingenomen van adviseur der wereldlijke macht, der panghoeloes, in aangelegenheden op de *sjarat* betrekking hebbend, en in welke men den priester wel eens wilde hooren. Medebestuurder van het land of rechter mocht hij er nooit zijn; den adat, het oude landsrecht had hij altijd te eerbiedigen, zoodat er voor hem nimmer aan te denken was dat door het recht des Islams te supplanteeren. De kerk is bij de Minangkabauërs altijd niet alleen ondergeschikt geweest aan den Staat, maar heeft ook immer een volkomen afgescheiden bestaan van dezen gevoerd. Nooit is het Minangkabausche familiehoofd, zooals met den Arischen *pater-familias* weldra het geval werd, ook tevens hoofd van den *cultus* binnen zijn verwantenkring geweest. Huis- en staats-*sacra* heeft de Minangkabausche wereld nooit gekend, omdat de machthebbende in deze nimmer behoefte had om zijn gezag te onderschragen middels de fictie dat hij als familievader of vorst ook de vertegenwoordiger van het onzienlijke was. Het gezag dat zijn geboorte hem verleende was voor het Minangkabausche familiehoofd altijd voldoende. Trouwens als er in diens wereld ooit sprake van had moeten zijn dat de goden er een vertegenwoordiging in behoefden, dan had het voor de hand gelegen dat deze taak op de schouders van de stammoeders zou zijn gelegd in stede van op die der mannen, zooals dat bij de Khasis het geval is geweest, en zooals daarvan in de Korintjische gemeenschap nog overblijfselen zijn aan te wijzen. Voorzoover ik echter heb kunnen nagaan, hebben zich in de Padangsche Bovenlanden, althans na den Hindoe-Javaanschen tijd, geen priesteressen voorgedaan.

B. *Het familiehoofd, de panghoeloe sa-boewah-paroeï.*

Het hoofd van de Minangkabausche familie draagt overal een verschillenden naam. In de Padangsche Bovenlanden heet hij

algemeen *panghoeloe*, dat is „de voorste", „de eerste", en daarmede wordt kennelijk bedoeld de voorganger van de overige *mamaqs*, djoerai-hoofden, die nog in eenzelfde familie kunnen voorkomen. Gewoonlijk wordt dan nog in gemelde streken het praedicaat *andiko* aan het woord *panghoeloe* toegevoegd; althans zoo is het vrijwel overal in het Agamsche en in de L. Kota, in het Tanah-Datarsche en Soloqsche noemt men hem ook *toengganei*. Maar behalve die twee namen hoort men ook wel die van *baliaoe* en *besar pajoeng* of *andiko besar* dan wel enkel *orang toeo* op het familiehoofd toepassen. Ik vermoed dat de laatste benaming de meest oorspronkelijke is geweest, en dan in 't bizonder gespecialiseerd als *toeo roemah*, dan wel als *toeo bandjar* of *toeo kampoeèng*, al naarmate de familie kleiner of grooter was, en in een enkel huis, dan wel in een rij woningen naast elkaar of in een gansche wijk was ondergebracht. *Panghoeloe* is dan oorspronkelijk ook alleen het soekoehoofd geweest, het hoogste staatsorgaan in de negri, want in de meeste grenslanden hoort men het familiehoofd maar zeer zelden met het woord *panghoeloe* aanduiden. Daar worden slechts de voornaamste negrihoofden in den regel zoo betiteld. Algemeen heet daar het gewone familiehoofd slechts *toeo* of *orang toeo*, de oude, nu eens *toeo bandjar*, dan weer *toeo kampoeèng*; dat is in 't bizonder het geval in de oostelijke grensstreken, in de Kwantan- en Kampar-landen. Maar ook in 't Noorden, in Rau en Loeboek-Sikaping, zoomede in 't Painansche en Indrapoera gebeurt dat; in laatstgenoemd landschap heet hij ook wel *mantri*. In Ajer-Hadji wordt het familiehoofd ook wel *sendi*, d. i. stut, steun genoemd.

Hoe het ook zij, in de Padangsche Bovenlanden schijnen reeds lang vóór onze komst de familiehoofden zich algemeen den titel *panghoeloe* te hebben gegeven, al waren zij ook geen soekoe-hoofd. Onze ambtenaren werden gewoon ze slechts met hun praedicaat *andiko* aan te duiden en spraken van *„de andikos"* in tegenoverstelling van de gouvernements-hoofden, dus in den zin van adathoofden. Wij zullen zoo aanstonds de beteekenis van dit woord verklaren. *Toengganei* staat mijns inziens in

verband met het Javaansche *toenggoe*, het *ngåkå* van *tengga*, dat oppassen, het opzicht, bestuur hebben over iets, beteekent. Trouwens ook in 't Maleisch heeft het werkwoord *toenggoe*, *menoenggoe* wel die beteekenis. Wat *baliaoe* eigenlijk beduidt is mij niet mogen gelukken op te sporen. In het Painansche en Indrapoera hoort men het familiehoofd ook wel aanduiden met de benaming *orang kajo*, de rijke man. Daar schijnt hij zich dus in 't bizonder door zijn welvaart te hebben onderscheiden van zijn omgeving. Meer met een humoristische strekking, — de Minangkabauër houdt van spot en sarcasme —, wordt het familiehoofd allerwege ook *ajam gadang*, de haan, genoemd, dus de persoon, die in de Minangkabausche kippenren het hoogste woord heeft te voeren.

Het woord *andiko* zal men in de grenslanden, een paar oostelijke uitgezonderd, nergens aantreffen. Dit wijst er al op dat het niet van Minangkabauschen oorsprong is. Men heeft het nooit begrepen, ook de Minangkabauërs zelf niet. De meeste schrijvers over hun staatswezen, o.a. Kroesen en Kooreman, hebben het, in navolging alweer van de algemeene *vox populi*, vertaald met „*erfelijk*". *Panghoeloe andiko* beteekent dan volgens hen het familiehoofd, dat zijn positie aan het erfrecht te danken heeft; maar alle andere hoofden en waardigheidsbekleeders hebben in de Minangkabausche wereld hun positie eveneens altijd aan het erfrecht te danken gehad, waarom waren die dan ook niet *andiko?* Anderen hebben dit vertaald met „de *oudste*", maar ook dat is minder juist en geeft het karakteristieke van het woord niet weer. Ik heb hierin nooit iets anders gezien dan wat Dr. van der Tuuk er reeds inzag, n.l. het Javaansche woord *andikå*, dat zeggen, spreken, beteekent. *Panghoeloe andiko* beduidt dus naar mijn meening, „de voorste, die iets te zeggen heeft", die bevelen heeft uit te deelen in naam van het staatsgezag, kortom het eenige staatsorgaan in de familie. Moge het familiehoofd in zijn qualiteit van *mamaq*, over de oudste tak, *djoerai*, zijner *sa-boewah-paroeï*, als huisvader gaan, en als zoodanig dus *privaatrechterlijk* op gelijke lijn staan met de overige *mamaqs*, die er in zijn familie kunnen

voorkomen, als *panghoeloe* is hij hun aller meerdere, omdat hij in die qualiteit de eenige van zijn kring is, die er de staatseenheid in vertegenwoordigt. En ten aanzien van zijn collega's in de negri, de overige familiehoofden, was hij immer *sa-andiko*, één van gezag, hij deelde dat met hen, wanneer het er om ging op 's lands bestuur invloed uit te oefenen; hij was dan huns gelijke in de *rapat-negri*, in de Staten-Generaal van zijn dorpstaat. Is mijn vermoeden juist dat het woord *andiko* aan het Javaansch werd ontleend, dan moet het al even oud zijn in de Minangkabausche wereld als de Javaansche beschaving, die indertijd over deze kwam. Intusschen ging het met dit woord als met het begrip soekoe, het landskind heeft het waarschijnlijk nooit begrepen. Hij ontwaarde dat het altijd werd samengekoppeld met den titel *panghoeloe*, zoodra het den drager van staatsrechterlijk gezag in zijn familiekring betrof, maar dat het nooit werd gevoegd bij die benaming, wanneer zij werd gegund aan een persoon, die geen gezag bekleedde en wiens panghoeloe-waardigheid nooit *erfelijk* was. wanneer hij dus to doen had met den boven reeds genoemden *panghoeloe limbago* [1]), den „nagemaakten" *panghoeloe*, en toen zal hij gedacht hebben dat *andiko* identiek met het begrip *erfelijk* was.

De titel van *panghoeloe limbago* toch was altijd een zuiver persoonlijke, een product van namaak, een sieraad, dat deze of gene rijke zich koopen kon, als hij er het geld en de noodige feestmaaltijden (*mendjamoekan negari*) voor over had, maar dat nooit eenig staatsgezag met zich bracht, wel bepaalde voorrechten van socialen aard. Men kocht dien titel, na de vestiging van ons gezag in de Minangkabausche wereld, voornamelijk om vrijgesteld te worden van heeren- en cultuurdiensten, want het voornaamste prerogatief van elk panghoeschap was altijd dat de drager hiervan nooit behoefde te werken. Physieke arbeid was bij de Minangkabauers, evenals bij de oude Romeinen en nog voor de aanzienlijken in de middeleeuwen, altijd iets ver-

---

1) Limbago = gietvorm, vandaar ook model, voorbeeld.

nederends: *panghoeloes* behoefden dus nooit hun handen te gebruiken. dat lieten zij aan den minderen man over. Maar wist deze zich het panghoeloe-limbagoschap te verwerven, dan was hij daar ook van bevrijd. Intusschen hield die waardigheid altijd op te bestaan, zoodra hare drager overleed; zij was nimmer vererfbaar, wat wel altijd het geval was met het gewone panghoeloeschap. Had de Minangkabauër het woord *andiko* altijd behoorlijk begrepen, dan zou hij het als kolonist, na de Hindoe-Javaansche overheersching, ook wel naar de grenslanden hebben meegenomen, maar dat is niet gebeurd, evenmin als met de indeeling der negri in vier soekoes.

Het familiehoofd is altijd zooveel mogelijk dat mannelijk lid der *sa-boewah-paroeï*, dat der gemeenschappelijke stammoeder in geboorte, in afstamming, het naaste staat van alle andere mannen in de familie; het is altijd de *mamaq* van de oudste *djoerai* der familie. Die moeder is immer, onverschillig of zij nog leeft, dan wel reeds overleden is, de vrouw, uit welke de *djoerai* is voortgesproten, welke zich op een gegeven oogenblik, middels afscheiding van de oorspronkelijke familie, tot een op zich zelf staande *sa-boewah-paroei* constitueert. Met de oudere stammoeders heeft men niet meer te maken, want die zijn ook aan de andere verwante *saboewah-paroei* gemeen, met welke men voortaan, na de afscheiding, geen geheel meer uitmaakt, al heet men soms onder elkaar nog *sa-kampoeèng* te zijn, voor zoover men althans in dezelfde negri is blijven wonen. Zoolang de *djoerai* zich nog niet afscheidde, nog niet een afzonderlijke *sa-boewah-paroei* is geworden, komt hare stammoeder nog niet in aanmerking als uitgangspunt, bij de beantwoording der vraag, wie panghoeloe moet worden, wel voor deze, wie als *mamaq* in de *djoerai* zelve moet optreden. Zoolang is de stammoeder van den tak dus nog slechts een familielid, geen koningin, om het zoo eens uit te drukken, van een afzonderlijken zwerm. Dat wordt zij pas, zoodra het uit haar gesproten bloed zelf den korf heeft verlaten en de wijde wereld is ingegaan. De Minangkabausche familie heeft wel iets van een bijenzwerm, of van een mierenkolonie; beide

zijn althans ook zuiver matriarchaal in wezen en opbouw. Dus in de eerste plaats heeft een der broers van de gemeenschappelijke stammoeder het recht om als familiehoofd op te treden,[1]) althans indien alle mannen van oudere generaties, dus de broers van hare moeder en die van hare moeders-moeder niet meer bestaan of ongeschikt worden geacht als panghoeloe te fungeeren. Na hare broers zijn pas hare zoons aan de beurt en na dezen hare kleinzoons, maar alleen die uit hare dochters geboren, de oudere steeds zooveel mogelijk den jongeren voorgaand; slechts bij ongeschiktheid van den eerste komt de laatste in aanmerking om staatsorgaan te worden in den uit haar gesproten kring van bloedverwanten. Later zullen wij, bij de behandeling van het erfrecht, op de opvolging in de panghoeloe-waardigheid nader terugkomen. Een vrouw, de stammoeder zelve, kan nooit panghoeloe worden, haar kan nooit staatsgezag worden toegekend. Dat is wel eigenaardig, als men nagaat dat overigens de dames in een matriarchale gemeenschap als die der Minangkabauërs heel wat meer te vertellen soms hebben dan de heeren. Maar dit is altijd het geval geweest op louter privaatrechterlijk gebied, vooral als het gaat om de verdeeling van het genot en het gebruik, zoomede om de bestemming der gemeenschappelijke familiegoederen, der *harto poesako.* Trouwens in de patriarchale gemeenschappen van het vaste land traden vrouwen alleen dan altijd op als regeerende Vorstinnen, wanneer men haar *viri loco* had gesteld, wanneer men een rechtsfictie te baat had genomen, wijl men er met den gewonen loop der dingen niet meer kon komen. Dan riep men uit „*Vivat Maria Theresia, rex-imperator noster!* en heette het dat de vrouw *haar* geslacht voortplantte in stede van dat haars gemaals. Met matriarchale verhoudingen had die rechtsfictie echter

---

[1]) Ook de dierenwereld, voor zoover die in groepen leeft, en er dan een soort staatsorganisatie op nahoudt, zooals met apen, herten en andere het geval is, wordt door *matriarchale* hoofden geregeerd. De mannetjesaap en het mannetjeshert, die in hun kudden de bevelen uitdeelen, zijn *altijd* uit deze voortgesproten, nooit *outsiders*, die zich aan 't hoofd van haar gesteld hebben.

nooit iets te maken. De vrouw werd eenvoudig tot man gepromoveerd en niets anders gebeurde er. Een naam, een klank moest dan slechts gesauveerd worden, meer niet en klanken hebben onder ons menschen nog altijd veel waarde. Als in het een of ander staatje der Khasis een vrouw moet optreden als vorstin, dan behoudt zij voor zich zelve de waardigheid van hoogepriesteres, en dan kan er buiten haar toedoen om geen godsdienstige ceremonie plaats hebben in hare gemeenschap, maar de wereldlijke macht in haar gebied cedeert zij terstond aan haren oudsten zoon, als zij dien bezit, of anders aan een anderen mannelijken bloedverwant. Die wordt dan de eigenlijke vorst en na zijn dood komt zijn waardigheid aan een zoon van een zijner zusters. Bij de Minangkabauërs heeft men echter nooit een priesterschap gekend, als men de Korintjische priesteressen buiten rekening laat, althans niet na den Hindoe-Javaanschen tijd, en het radjaschap bleef bij hen immer een exotische plant, die in hun aarde nooit heeft kunnen gedijen. [1])

De echtgenooten der vrouwen, die tot één *sa-boewah-paroei* behooren, kunnen in deze nooit eenige waardigheid bekleeden, nooit eenig gezag uitoefenen, omdat zij steeds buiten haren rechtskring staan. Zij kunnen op hun beurt *panghoeloe* en *mamaq* zijn in hun eigen familie, in het geslacht, dat uit hun gemeenschappelijke stammoeder voortsproot, en zij blijven dan een en ander ook na hun huwelijk.

Was de *sa-boewah-poeroei* ten opzichte van de staatseenheid, van de negri, altijd een eenheid, vertegenwoordigd en belichaamd in den *panghoeloe*, de *djoerai*, de takken uit welke zij kon bestaan, die ook wel *barih* en *parindoean* worden genoemd, hebben nooit afzonderlijke staatsrechterlijke eenheden uitgemaakt, die zijn altijd louter *privaatrechterlijke* onderdeelen der familie geweest. Hare hoofden, de *mamaqs*, hadden nooit stem in den *rapat negri*. Zij bekleedden nooit een publiekrechterlijk ambt, waarin men direct invloed kon uitoefenen op den loop

---

[1]) Slechts in een enkel landschapje der Batang-Hari-districten heeft men wel eens een vrouwelijke Radja gekend. Hoe men daar die buitenissigheid kon verdedigen weet ik echter niet.

van 's lands zaken. Hun waardigheden konden slechts van subalternen aard zijn; zij hadden eventueel hun panghoeloe alleen bij te staan in de vervulling van diens plichten en zulks in de betrekking van *pagawei* of *doebalang*, dan wel als adviseur in moslimsche zaken, als *imam* of *chatib*. Als zoodanig waren zij natuurlijk wel publiekrechterlijke organen in hun kring; maar als *mamaq* waren zij dat nooit. Gingen hunne djoerais zich afscheiden van de oorspronkelijke *sa-boewah-paroei*, dan werden zij in den regel ook tot panghoeloes van de nieuwe families verheven en zij werden de gelijken van het oorspronkelijk familiehoofd, *sa-andiko* met hem, ook al zouden zij hem in den omgang altijd den eerbied betoonen, die men vanzelf den oudsten in rang verschuldigd is, als hun aller stamhoofd als 't ware, als de *poetjoeè aoer roempoen*, den langsten stengel van den bamboestoel. *Zijn* familie alleen toch bleef de *tarèh*, het merg, heeten, waaruit de andere voortsproten. Maar dat meerdere aanzien van het oudste familiehoofd van den stam had altijd louter een sociaal, nooit een rechtskarakter. De staat, de negri, had er niets mee te maken. Ten aanzien van haar was nooit de stam, maar de familie, de *sa-boewah-paroei*, de eenheid in lagere instantie, met welke zij rekening te houden had. Alle panghoeloes, ouderen zoowel als jongeren, waren tegenover haar altijd *sa-andiko*. Na de *sa-boewah-paroei* was de soekoe, de vereeniging van een aantal stammen tot één ressort, de andere eenheid, die van hoogere instantie, met welke de dorpstaat altijd te doen kreeg, en zulks in de gedaante van het soekoehoofd, van den *datoeq nan berampè*. Andere organen heeft de negri nooit bezeten.

Uit het vorenstaande blijkt dat men bij de beschouwing der positie van het familiehoofd altijd heeft te onderscheiden tusschen de twee qualiteiten, die hem, tijdens den *masa adat* althans, eigen waren, een publiekrechterlijke en een privaatrechterlijke. Als *panghoeloe* was hij oudtijds in de negri louter staatsorgaan, hoofd van de *pajoeng*, van de *palindoengan*, en het eenige in deze; als zoodanig vertegenwoordigde hij zijn familie tegenover den staat, had in 's lands vergaderzaal voor rust en orde in

haren kring in te staan, maar ook hare belangen voor te staan. Als *mamaq* echter was hij immer louter *huisvader* in, privaatrechterlijk hoofd over zijn eigen *djoerai* en waren de leden van deze zijn *kamanakan* in meer uitgebreideren zin. In engeren zin heeten zoo in 't bizonder de kinderen zijner zusters, zoomede die van alle andere vrouwen in zijn tak, die met zijn zusters tot eenzelfde generatie uit de stammoeder behooren. Als panghoeloe zijn hem echter alle leden van zijn gansche familie, dus van alle *djoerais* van deze, ook hare *mamaqs*, ondergeschikt, zijn *anak-boeah*, die zijne bevelen hebben na te komen. Het begrip *anak-boeah* is dus een ander dan dat van *kamanakan*; het eerste doelt op een staatsrechterlijke onderhoorigheid, het laatste op een zuiver privaatrechterlijke. Men heeft dat niet altijd behoorlijk in 't oog gehouden, evenmin als men tusschen de functies van panghoeloe en van *mamaq* steeds een juiste grenslijn heeft getrokken. Was de panghoeloe als *mamaq* in zijn djoerai steeds verantwoordelijk gezinshoofd, dat niets mocht doen zonder voorkennis van zijn kamanakan, zonder met hen beraadslaagd te hebben, zonder het met hen eens te zijn geworden, als staatsorgaan was hij rechtens nooit verplicht met zijn *anak boeah* te rade te gaan, al deed hij het ook menigmaal, was hij dus geenszins hun mandataris tegenover de staatseenheid, tegenover de negri, maar trad *jure suo* op. Als zoodanig was hij niet hun verantwoording schuldig voor zijn bestier, maar zijn collega's, den overigen familiehoofden, in rapat vergaderd, zoomede zijn soehoehoofd en in allerlaatste instantie 's lands regeering, het college der 4 soekoehoofden te zamen.

Toen het Minangkabausche staatswezen bij onze komst voor het onze moest plaats maken, hield natuurlijk ook het familiehoofd op staatsorgaan te zijn, althans officiëel. De positie, die de *panghoeloe* in zijn dorpstaat indertijd innam, heeft dus tegenwoordig nog slechts historische waarde, meer niet. Hij werd niet overgenomen in onze bestuursinrichting; niettemin bleven wij hem in de praktijk nog kalm gebruiken als de schakel tusschen onze hoofden en de bevolking, namelijk inzoover dat hij de overbrenger werd der bevelen van den *panghoeloe kapala* of

van den *panghoeloe soekoe rodi* aan zijn *anak boeah*. Maar het was louter goedheid dat de panghoeloe zich als zoodanig liet bezigen. Volgens ons staatsrecht werd hij daartoe nimmer verplicht, want dit negeerde hem van den aanvang af als publiekrechterlijk orgaan. Zal men met hem rekening moeten houden bij de regeling van een belastingwezen ter Sumatra's Westkust, dan wordt hij louter tolgaarder voor ons, meer niet, maar dan zal men zijn diensten ook moeten betalen, wil men althans duurzaam op hem kunnen rekenen en het nieuwe belastingwezen in de Minangkabausche landen tot zijn recht doen komen.

De functiën van het familiehoofd konden gevoegelijk tot eenige categoriën worden teruggebracht. De panghoeloe was vooreerst binnen zijn *sa boewah paroei* de eenige met executief staatsgezag bekleede autoriteit, die tegenover zijn soekoe-hoofd in de eerste plaats, en tegenover den rapat-negri en de vereenigde 4 soekoehoofden in de allerlaatste, verantwoordelijk was voor de orde en tucht binnen den kring der aan hem onderhoorige verwanten. En aangemerkt als de eenige officieele bewaarder der familietraditiën, als beste kenner der onderlinge familieverhoudingen in zijn kring, werd hij van zelf altijd ook beschouwd als de voornaamste voorlichter en adviseur van 's lands hoofden in zaken, die zijn *sa boewah paroeï* golden. Hij was als 't ware haar levend register van den burgerlijken stand niet alleen, maar ook haar op twee beenen rondloopend grondregister en grootboek, en, al was 't middels zijn memorie ook maar alleen, haar historicus, haar archivaris en dergelijke. Als zoodanig bewees hij immer onschatbare diensten in 's lands rechts- en bestuurs-vergaderingen, ook al had hij steeds slechts uit zijn geheugen te putten, bij het mededeelen van zijn wetenschap. Maar dat geheugen was dikwijls wonder goed en bleef dat tot in hoogen ouderdom, een verschijnsel dat men in papierlooze oude gemeenschappen meer aantrof. Als representant van het staatsgezag binnen zijn familie had hij alleen aan zijn *anak boeah* de bevelen over te brengen en de verordeningen bekend te maken, die hem door zijn soekoehoofd werden gegeven zoomede die van 's lands raadszaal, uit den *rapat-negri*, afkom-

stig waren, terwijl hij alleen er voor verantwoordelijk was dat die behoorlijk door zijn *anak-boeah* werden geëerbiedigd en nageleefd. Zoo werd hij dus ook het eenige politiehoofd in zijn kring. De panghoeloe had er voor te zorgen dat zijn onderhoorigen wet en recht, *adat* en *sjarat*, behoorlijk in 't oog hielden en hen tot de orde te roepen, desnoods te straffen, zoodra zij dat niet deden. Kortom hij was de *trait-d'union* tusschen zijn *sa-boewah-paroei* en de soekoe, onder welke zij ressorteerde in de eerste plaats, tusschen haar en de staatseenheid, de negri, in de tweede. Betroffen bedoelde bevelen en verordeningen bepaalde plichten, die van zijn *anak-boeah* werden gevergd in 't belang van het algemeen, zooals het meewerken bij de totstandbrenging en instandhouding van publieke werken, zooals het maken van wegen, het bouwen van een *balei* of moskee, als anderszins, de panghoeloe had er voor te zorgen, dat zijn *anak-boeah* zich behoorlijk van die plichten kweten. Moesten er bijdragen in geld of goederen van hen gevorderd worden ten behoeve van algemeene feestelijkheden of andere publieke aangelegenheden, het familiehoofd had er voor in te staan, dat zijn onderhoorigen die behoorlijk leverden. Zoo was dus de panghoeloe ook de eenige belastinginner in zijn kring, en dit gold niet allen de 's heerengerechtigheid, die men krachtens den adat verschuldigd was, maar ook die de Islam in verloop van tijd den menschen op den rug wist te binden. Ook voor de behoorlijke opbrengst van *zakat* en *pitrah* door de zijnen was de panghoeloe aansprakelijk. Wijders was hij er altijd voor verantwoordelijk dat de verschillende *mamaqs* in zijn familie zich behoorlijk van hun huisvaderlijke plichten in hunne respectieve *djoerai* kweten. Hij vermocht niet alleen toe te zien op hun doen en laten in dit opzicht, op hun beheer der familiegoederen, die in 't bizonder hun *djoerais* toebehoorden, te letten, maar hij had er ook over te waken dat zij die goederen steeds zoo aanwendden als de adat voorschreef. Kortom de panghoeloe was er tegenover 's lands overheid steeds verantwoordelijk voor, dat het al zijn *anak-boeah* goed ging en dat in 't bizonder de vrouwen in hun midden niet verwaarloosd werden. En gingen de onder hem

ressorteerende mamaqs zich in het een of ander te buiten, dan had hij in de eerste plaats hen tot de orde te roepen; zelfs kon hij hunne afzetting en vervanging provoceeren, desnoods hun verstooting uit het familieverband aan de orde stellen bij zijn collegas.

Maar omgekeerd had hij ook immer bij zijn soekoehoofd en de verzamelde familiehoofden van zijn soekoe in de eerste plaats en in den *rapat negri*, bij de gezamenlijke panghoeloes van den ganschen dorpstaat in hooger instantie, voor de belangen van zijn familie in de bres te springen. Daar was hij haar eenige orgaan, haar eenige voorvechter, de eenige hoeder harer belangen; schoot hij hierin te kort, pas dan mochten zijn onderhoorigen zich over hem beklagen bij het betrokken soekoehoofd en bij de overige overheid in hun midden en dan kon dit niet alleen een bestraffing hunnerzijds voor den nalatigen tengevolge hebben, maar desnoods tot diens afzetting, ja zelfs tot verstooting van den onwaardigen panghoeloe uit zijn familie, uit de negri, dus tot een stellen van hem buiten den adat, buiten de wet, aanleiding geven.

Doordat het familiehoofd altijd de eenige verantwoordelijke persoon was tegenover 's lands overheid voor de rust en orde in zijn *sa boewah paroei*, werd hij van zelf, zoo niet de eerste *rechter* in zijn kring, voor wien alle twisten over 't mijn en dijn niet slechts, maar ook alle kleinere en grootere vergrijpen, die onder zijn *anak boeah* hadden plaats gehad, moesten worden gebracht, voordat die in 't publiek werden behandeld door de overige staatsorganen, dan toch de officieele *vredestichter*, de *juge de paix* in zijn omgeving. In die qualiteit was het dan zijn taak om, na zich behoorlijk op de hoogte te hebben gesteld van het aanhangig geschil, en na dat desnoods middels het hooren van getuigen als anderszins voor zich te hebben opgeklaard, slechts te trachten partijen tot een vergelijk te brengen, hen te doen *berdamei*, hen er toe te brengen het op een accoord onder elkaar te werpen. Pas als hij daarin niet slaagde, als het hem niet lukte het *linge sale en famille* te doen wasschen, dan eerst werden de eigenlijke rechters in de negri met de zaak geädi-

eerd en kwam deze in publieke behandeling. Bij de bespreking der rechtspraak in de Minangkabausche wereld komen wij hierop nader terug.

Wilde hij nu zijn taak van hoeder der belangen van zijn familie, van juiste beslisser in de onderlinge twisten zijner onderhoorigen, van vertegenwoordiger zijner *sa-boewah-paroei* tegenover de soekoe, onder welke zij ressorteerde, ten aanzien van de staatseenheid, van welke zij een orgaan uitmaakte, steeds behoorlijk vervullen, dan moest hij door zijn *anak boeah* ook steeds behoorlijk op de hoogte gehouden worden van hetgeen in hun midden voorviel en in de eerste plaats hadden dan de *mamaqs* in zijn familie zich van deze plicht tegenover hem te kwijten. Die hadden hem steeds alles mede te deelen, wat er in hunne respectieve *djoerai* voorviel. Dat was immer een grondregel der Minangkabausche familiehuishouding. Niets mocht er ooit voor den panghoeloe verzwegen worden; van al het doen en laten, van al het wedervaren zijner *anak-boeah* moest hij steeds op de hoogte worden gehouden. Geen kind kon er in de familie geboren worden, geen sterfgeval er in plaats hebben, geen huwelijk gesloten, of de panghoeloe droeg er kennis van. Geen contract kon er door zijn *anak-boeah* gesloten worden, geen geld uitgeleend op in pand genomen grond, geen handelsonderneming door hen ondernomen worden, of de panghoeloe had, zoo niet als getuige de zaak bij te wonen, dan toch er bericht van te erlangen. Zoo wist hij even nauwkeurig wien van zijn onderhoorigen het goed ging, wat dezen bezaten en hoe men aan zijn bezittingen gekomen was, als dat het hem bekend was wie minder weldarend onder hen waren en wat daarvan de oorzaak was. Den panghoeloe was het bekend welke zaken tot de *harto poesako* zijner familie of der verschillende djoerai van deze behoorden en welke daar buiten vielen als *harto pantjarian* van dezen en genen onder zijn *anak boeah.* Maar niet alleen kende hij het wedervaren van zijn eigen familie, zeer dikwijls was hij ook op de hoogte van de *histoire intime* en *anecdotique* van andere *sa boewah paroei* in de negri, met welke de zijne nog al in relatie was getreden

tijdens zijn leven. Zoo wist hij nauwkeurig bijvoorbeeld wie de eigenaars en bezitters waren der gronden, welke aan die zijner familieleden paalden, en hij kende in den regel ook de geschiedenis van deze. Kortom hij was niet alleen een wandelende kroniek van zijn eigen geslacht, maar ook een van andere families. En werd hij bedaagd, voelde hij dat de eindpaal des levens door hem op bedenkelijke wijze genaderd werd, dan had hij niet slechts meestal de gewoonte, maar het werd hem door den adat tot plicht gesteld om al zijn wetenschap aan de jongere generaties over te dragen en in 't bizonder hem, die eenmaal geroepen zou worden als zijn opvolger op te treden, op de hoogte te stellen van alles wat hij omtrent de geschiedenis van zijn eigen *sa-boewah-paroei* niet alleen maar ook van andere geslachten wist te vertellen. En zijn mededeelingen werden dan door de jongere generaties niet zelden, met een groote mate van overdrijving, gehouden voor even pure waarheid, als de inhoud van authentieke geschriften voor ons als het onwrikbare juiste geldt. De *pitoea* van *orang toea*, zooals die overgeleverde mededeelingen van *panghoeloes* en ook van gewone *mamaqs* in den regel heetten, hadden in de oud-Minangkabausche rechtzaal vrijwel dezelfde kracht van bewijs als de authentieke acten bij ons. En vooral was dit het geval met *pitoea*, die door stervende of althans zeer oude familiehoofden waren overgeleverd aan de jongere geslachten. Aan de waarheid van die werd in 't geheel niet getwijfeld. Als ware het geheugen van een senielen of moribunden man een heel wat meer vertrouwbare gids dan de memorie van jonge lieden, die nog in de kracht van hun leven waren. Als kon de verbeeldingskracht ouden van dagen minder parten spelen dan jongeren lieden. Getuigenissen *de auditu* hadden bij de Minangkabausche rechtspleging altijd dezelfde kracht als gewone getuigenverklaringen, zelfs veel meer dan deze, wanneer zij *pitoea* behelsden, die van oude, eerbiedwaardige panghoeloes afkomstig waren, hoe lang geleden dezen overigens ook het aardsche reeds mochten hebben afgelegd.

Buiten den kring van zijn *sa boewah paroeï*, zoodra hij optrad

als medebestuurder van de soekoe, onder welke zijne familie ressorteerde, of verder van den ganschen dorpstaat, kortom bij de behandeling en afdoening der publieke zaak had de panghoeloe slechts gezag, wanneer hij in vereeniging met de overige familiehoofden zijner soekoe, respectievelijk der gansche negri optrad. Oefende hij binnen den kring zijner familie op zich zelf staatsgezag uit, daarbuiten kon dat niet anders gebeuren dan in rade, gezamenlijk met zijn ambtgenooten, in den *rapat soekoe* of in den *rapat negri*. Onafhankelijk van hen, buiten de vergaderingen, was hij geen staatsorgaan, kon hij dat niet worden, want een ambtenarendom heeft de Minangkabausche staatshuishouding nooit gekend. Men was steeds staatsorgaan louter door geboorte en krachtens erfrecht [1]). Kan de panghoeloewereld dus nooit vergeleken worden met den staf ambtenaren, dien de westersche staat er op na pleegt te houden, ook met onze volksvertegenwoordigers, of leden van de provinciale staten, dan wel van den gemeenteraad komt zij niet overeen. Want al deze lieden hebben hun positie te danken aan keuze, zij zijn alle vertegenwoordigers hunner kiezers. Het Minangkabausche familiehoofd was nooit anders dan de incarnatie der *sa-boewah-paroei*, hij was deze zelve ten opzichte van zijn soekoe, van zijn negri. Hij trad altijd *jure suo* op, nooit *ex mandato*. De soekoe bestond dus minder uit een menigte individuen, dan wel uit een aantal families, belichaamd in de vergaderde hoofden van deze; de dorpstaat was de vereeniging der vier soekoes, de rapat van al de onder deze ressorteerende panghoeloes. Ieder steen op zich zelf buiten het staatsgebouw der soekoe, der negri had niet de minste beteekenis. Doet bij ons een lid van de 2e Kamer, buiten rade, op eigen houtje zich tegenover 's Lands Regeering nog wel eens kennen als staatsorgaan, het

---

[1]) Men beseft dus hoe de inlandsche hoofden, de *toeangkoe laras*, de *panghoeloe kapala* en *panghoeloe-soekoe-rodi*, die wij in de Minangkabausche landen aanstelden een heel andere positie gingen innemen dan die de familiehoofden in het oude staatswezen bekleedden. Al die gouvernementshoofden zijn *ambtenaren* en treden niet op krachtens eigen recht, *jure suo*.

Minangkabausche familiehoofd vermocht dit nimmer te doen. Pas in rade vergaderd met zijn collegas, was hij, buiten zijn verwanten-kring, publiek persoon. Maar dan was zijn macht ook altijd slechts beperkt tot de bevoegdheid om advies uit te brengen, om zijn oordeel uit te spreken, zijn stem te geven of te onthouden, meer niet. Uitvoerende macht bezat hij dus nooit. Die berustte te allen tijde slechts bij de soekoe-hoofden, bij de voorzitters der *rapat-soekoe* en der *rapat-negri*. Deze waren altijd slechts senaatjes, colleges, die moesten gehoord worden, met welke moest worden beraadslaagd (*moepakat*), maar nooit zulke, die te handelen hadden, ook al kon hiertoe dan pas worden overgegaan door 's lands regeeringspersonen, de soekoe-hoofden, nadat dezen het met de rapats eens waren geworden, *sakato* [1]), één van woord, van stem, zooals het heette, nadat zij met de betrokken panghoeloes *samoepakat*, dan wel *berijo-berijo* [2]) waren geworden, één wat besluit, wat ja-zeggen, betrof. Die beginselen van verplichte samenwerking niet alleen, maar ook van vereischte eenstemmigheid om tot handelen, tot beslissen te kunnen overgaan, heeft zich nooit en nergens in het Minangkabausche staatswezen verloochend. Zelfs in die grenslanden, waar in verloop van tijd zich boven de panghoeloe-wereld een min of meer sterk ontwikkeld eenhoofdig gezag ging verheffen, bleef een en ander verplicht, moesten de in rade vergaderde familiehoofden steeds gehoord worden niet enkel, maar kon zonder hun goedkeuring in den regel ook niets tot stand komen. Immer hadden de hoogere staatsorganen de lagere te raadplegen en waren dezen bevoegd hun wil op te dringen aan de eersten. Die verplichte wisselwerking van beide machten in de Minangkabausche staathuishouding, tusschen de uitvoerende machten eenerzijds en de adviseerende of wetgevende anderzijds, vergeleek men altijd met het op en neer gaan langs verschillende trappen, die tot de familiewoning toegang geven, en men placht dan te zeggen, dat het

---

[1]) *Kata* of *kato* = woorden zeggen, spreken, zijn meening bekend stellen.
[2]) Van *ijo* = ja, toestemmend antwoord.

Badjandjang naik,
Batanggo toeroen, [1])

het met een trap opklimmen en met een ladder weder nederdalen, immer een grondwettige regel was, waaraan men zich bij de leiding van 's lands zaken stipt had te houden. Of men vergeleek het staatsgezag met een gemeenschappelijk onverdeeld eigendom, met een zaak, van welke aan ieder een onbestemd aandeel toekwam, dat men dan met eigen handen mocht aanvatten, maar dat gelijktijdig ook door al de handen der overige medeeigenaren werd gedragen:

Gangam nan baoentoek,
Pagang nan bamasing. [2])

Wij zullen deze zelfde regels ook weer aantreffen bij het bestuur der familieaangelegenheden in den engeren kring der *djoerais*, uit welke een *sa-boewah-paroei* kan bestaan. Zij liggen ten grondslag aan het gansche Minangkabausche gemeenschapsleven. Op eigen individueel initiatief vermocht noch een *panghoeloe*, noch een soekoehoofd in de staathuishouding, noch een *mamaq* binnen den kring van zijn gezin, ooit iets te doen. Wij komen op de verplichtingen van dezen laatste in het volgende hoofdstuk terug.

Na in 't bovenstaande de plichten van het familiehoofd te hebben geteekend, zoomede zijn verhouding tot de overige staatsorganen in zijn omgeving, moeten wij thans onze aandacht wijden aan zijn rechten, aan zijn prerogatieven. Alleen de panghoeloe heeft onder de zijnen het recht om met een bepaalden aanspreek-titel te worden toegesproken. Die is *datoek*, dat *datoea* wordt uitgesproken en woordelijk vertaald eigenlijk „grootvader" beteekent; een *k* op het eind van een woord wordt in den mond van den Minangkabauër doorgaans een *a*.

---

[1]) *Djandjang* = trap en *tangga* = ladder; *naik* = naar boven gaan, beklimmen, en *toeroen* = afdalen.

[2]) *Oentoek* = aandeel en *gangam* = ieder afzonderlijk; *pagang* = aanvatten, grijpen en *masing* = allen te zamen, gemeenschappelijk.

Bedoelde titel wordt dan gebezigd vóór des panghoeloe's *galar warih*, zijn erfelijken officieelen *ambtsnaam*. Ook het familiehoofd alleen wordt slechts met het persoonlijk voornaamwoord *angkoe*, wij zouden dit kunnen vertalen met UEdele, aangesproken, met weglating van zijn galar, doch als men over hem spreekt, zet men dezen wel achter *angkoe*, en spreekt men van *„angkoe zoo en zoo"*. Geen van de onder hem ressorteerende *mamaqs* hebben aanspraak op bedoelde titulatuur, en *a fortiori* zijn overige mannelijke *anak boeah* nog minder. Zij allen voeren ook geen *galar warih*, maar kunnen een „nagemaakte" *galar*, een *galar boewatan*, — over beide aanstonds nader —, desnoods erlangen, of anders worden zij bij hun kindernaam, hun *namo kètè* [1]) genoemd, dien zij kort na hun geboorte erlangden, of zij worden in verband met de een of andere omstandigheid, aangeduid, b. v. naar hun oudste kind genoemd, als *„Pa zoo en zoo"* (de ook bij de Minangkabauërs bekende *teknonomie*) dan wel met een bijnaam begiftigd en heeten dan b. v. *Si Pandjang*, de lange, of naar hun beroep *„toekang zoo en zoo"*, *„djoeroe zoo en zoo"*, *„pandekar zoo en zoo"*, dit laatste beteekent de *„schermmeester zoo en zoo"*. Spreekt men tot hen, dan zegt men ook niet *u*, maar *jij*, *jou*, *ang* of *awakang*. De *orang patoet*, de notabelen mag men hiermede echter nooit aanspreken. Zijn die geen *datoek* en *angkoe*, dan zet men de benaming van hun ambt vóór hun naam of bezigt die alleen, b. v. *imam* of *chatib*, als men met een geestelijke te doen heeft, *pagawei* als men des panghoeloes eersten ondergeschikte voor zich heeft. De gouvernementshoofden, alhoewel dikwijls in hun kring panghoeloe zijnde, spreekt men aan met *toeangkoe* [2]), als men met een larashoofd in aanraking komt, dan wel met *panghoeloe*, als het een onderdistricts-hoofd, een *panghoeloe-kapala*, of een *panghoeloe-soekoerodi* geldt, terwijl men den ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij een landraad of rapat altijd bij zijn titel *djaksa* zal

---

1) Dat is *„kleine naam"*.

2) *Masa adat*, in den adat-tijd, en nog tegenwoordig in sommige streken is *toeangkoe* eigenlijk altijd de aanspreektitel van een hoogeren moslimschen geestelijke geweest, nooit van een met wereldlijk gezag bekleede autoriteit.

noemen, evenals dat op Java zoo gebeurt, en tot een *mantri* steeds *mantri* zal zeggen, ook al zijn die lieden in eigen kring *datoeks*. De bevolking zegt *angkoe laras* dan wel *angkoe kapala* of *angkoe-rodi* en *angkoe djaksa*, als zij respectievelijk over het larashoofd, dan wel over den *panghoeloe-kapala*, *panhoeloe-soekoe-rodi* of over den *djaksa* spreekt in den 4den naamval. In enkele streken wordt de *pagawei*, of de *pamangkoe* of *menoengkè*, zooals hij ook wel wordt genoemd, soms eveneens met *datoek* toegesproken. Maar dit is eigenlijk niet in den haak, want die titulatuur komt overal eigenlijk uitsluitend het familiehoofd, den panghoeloe toe. Maar de woorden *datoek* en *angkoe* worden zelfs hier en daar, zoo b. v. in de L Kota, wel eens beleefdheidshalve tegenover onbekenden gebezigd, die er als „heeren" uitzien, dus die den indruk maken van panghoeloes te zijn, zoowel door hun kleeding, als door hun uiterlijk en optreden. In 't Agamsche bezigt men dan ook wel het woord „*toean*", ofschoon dit eigenlijk een aanspreektitel is, die in 't bizonder Arabieren en Europeanen toekomt. Het is ons „meneer". En in gesprekken met het familiehoofd zal men de beide woorden *datoek* en *angkoe* ook nog maar alleen steeds zorgvuldig bezigen, als men met hem niet op familiaren voet staat, dan wel, indien dit wel het geval is, wanneer men hem officieel behandelt. In het dagelijksch leven, onder de zijnen, en in den omgang met zijn goede vrienden, zal hij gemeenzamer bejegend worden, zonder dat hij daar aanstoot aan neemt.

De goede manieren, die men overigens tegenover het familiehoofd in acht heeft te nemen, vorderen wijders dat men hem met meer plichtplegingen groet dan zulks pleegt te gebeuren met andere lieden. Terwijl men ten aanzien van ieder ander volstaan kan met de zoogenaamde *salam*, een begroeting, die hierop neerkomt dat men elkaars uitgespreide handen in elkaar legt om deze dan een oogenblik in die positie te houden, terwijl men vervolgens de rechterhand even tot de borst of de neus opheft, daarbij met het hoofd eenigszins neigende tegenover elkaar, den panghoeloe mag men, althans indien men niet familiaar met hem omgaat, nooit anders begroeten dan met de

sembah. Men heeft dan een buiging met het gansche bovenlijf voor hem te maken en zijn rechterhand of zijn kleed aan te vatten en een of ander aan het nedergebogen hoofd te brengen om ten slotte voor hem te gaan hurken. De oosterling gaat voor zijn meerdere op den grond zitten; wij gaan juist staan. Te blijven staan voor den panghoeloe zou als een beleediging worden opgenomen door deze, tenzij hij wist dat hij te doen had met iemand, die zijn wereld niet kent, die *koerang-adjar* is, zooals het heet, of *tida taoe adat.*

Een zeer belangrijk prerogatief van het familiehoofd is om een bepaalden ambtsnaam, *galar poesako* of *galar warih*[1]) te voeren[2]), aldus genoemd in tegenoverstelling van allerlei andere benamingen, die men ook wel eens met het woord *galar* aanduidt, maar die geen van alle het eigenlijke begrip hiervan uitdrukken. Men spreekt dan van *galar boewatan*[3]), *galar kawin*, *galar himbau*[4]), *galar pakei* of *galar sahari-hari*, *galar kiasan*[5]) en *galar hibah.* Het groote onderscheid tusschen deze zoogenaamde *galars* en de eigenlijke galar, de *galar poesako* of *galar warih*, is dit dat die alle slechts verbonden zijn aan den individu, terwijl de laatste een integreerend deel uitmaakt van het *ambt*, van de waardigheid, die men bekleedt, dus van het panghoeloeschap, of het pagawei-, doebalang- of imam-chatibschap, waarvan men drager is. Vandaar dat ik dan ook *galar poesako* of *galar warih* vertaald heb met *ambtsnaam.* Men spreekt dan ook wel van *galar berpangkat* in stede van *galar poesako* of *galar warih*; *pangkat* beteekent woordelijk een trede van een

---

1) *Warih* of *waris* = erfgenaam, erfrechterlijk, vererfbaar enz., *poesako* is alles, wat middels erfgenaamschap verkregen wordt, goederen zoowel als titels en waardigheden, wat dus van oude afkomst is.

2) G. Mansfeld. Iets over Namen en Galars onder de Maleiers in de Padangsche Bovenlanden. Tijdschr. Bat. Gen. XXIII, pag. 442 e. v.

3) Van *boeat* = doen, maken, vervaardigen.

4) Van *himbau* of *himboe* = toespreken; dus *galar himbau* of *galar himboean* is de naam, met welken men iemand mag toespreken of met welken men over iemand mag spreken.

5) Van het Arabische *qyas* = toespeling, *galar kiasan* dus = de naam, met welken wordt gezinspeeld op een persoonlijke eigenschap of op het beroep des dragers. Over de *galar hibah* zal bij de schenking (*hibah*) worden gehandeld.

trap of ladder, en overdrachtelijk, waardigheid, ambt, bediening rang. Zoolang iemand nog in functie is, bekleed is met het ambt, waaraan een *galar poesako* verbonden is, mag niemand anders in de negri dan hij dien naam voeren; maar nauwelijks is hij, tijdens zijn leven, gedefungeerd, of die gaat met het ambt over op zijn opvolger en hij zelf heeft een anderen, een individueelen, een persoonlijken naam, een *galar boewatan*, aan te nemen. Die bestaat dan of uit de geheele afgelegde *galar warih*, maar dan altijd met het woord „*gaik*" of „*nan gaik*" (= de oude, *senior*) er aan toegevoegd of uit een deel van die galar, dan wel uit een geheel anderen naam. En de gedefungeerde, als hij *panghoeloe* is geweest, wordt dan niet meer met „*datoek*" toegesproken, maar met „*angkoe gaik*", of enkel met „*gaik*", „oudje", „oude heer".

De *galar poesaka* is dus vererfbaar met de waardigheid van welke zij een integreerend deel uitmaakt. Met alle andere genoemde galars is dat in den regel niet het geval. Die zijn slechts een persoonlijk onderscheidingsteeken, zoo nu en dan naar den smaak der dragers min of meer luid klinkend of opgesierd; macht of gezag, ambt of waardigheid is daaraan echter nooit verbonden. Soms zijn zij gewone *sobriquets*, die de omgeving den dragers op den hals schoof, en die dezen zich lieten welgevallen. De panghoeloe deelt het voorrecht om een bepaalden vererfbaren ambtsnaam te voeren met de overige *orang ampè djenih* in zijn *sa-boewah-paroei*, met de overige waardigheidsbekleeders die in zijn familie kunnen voorkomen en over wie wij weldra nader zullen spreken. Ook de *radjas* hadden in de Minangkabausche wereld steeds een *galar poesaka*, zoomede in de grenslanden hunne organen, de *orang gadang radja*, die zij als tusschenschakels tusschen zich en de volkshoofden bezigden. De *galar poesako* der *orang ampè djenih* bestaan niet zelden uit een deel, een brokstuk van die des panghoeloes. Luidt de zijne b. v. *Bagindo Bandaro*, dan zal die van den moslimschen geestelijke in zijn familie, van den *imam* of *chatib* alleen uit *Bagindo* of *Bandara* bestaan, zoodat men hen noemt *Imam Bandaro* of *Imam Bagindo*, dan wel *Chatib Bandaro* of *Chatib*

Bagindo. Zoo kan men vaak aan galars der *orang ampè djenih* zien tot welke *sa-boewah-paroei* zij behooren, want deze wordt ook wel eens aangeduid met den ambtsnaam van het familiehoofd en men spreekt dan van *orang Datoek Sati* bijvoorbeeld om de familieleden, de *anak boeah* aan te geven, wier panghoeloe *Datoek Sati* heet. En toch is het een gewoon familielid verboden dezen naam te dragen, men mag hem daarmede niet aanspreken. De *galar poesako* hebben dus niets van onze geslachtsnamen, meer gelijken zij op de titels van den Engelschen adel. Ook die zijn nooit verbonden aan den persoon, maar aan de waardigheid, en kunnen slechts door één persoon van het gansche geslacht gevoerd worden, namelijk door het hoofd van dit. Ongetwijfeld is in de Minangkabausche wereld de *galar* een veel ouder oncerscheidingsteeken geweest dan de soekoenaam, de stamnaam, dien wij reeds bespraken. Ik houd het er voor dat de Minangkabauërs reeds erfelijke ambtsnamen kenden, toen zij nog een zwervend bestaan voerden, dus in vóór-Hindoeschen tijd, want die zijn iets specifieks van hun volkswezen. Elders in den Archipel treft men die niet aan, ook niet op Java. Aan de *galar-poesako* mag niet getornd worden, die moet blijven, zooals zij eenmaal werd vastgesteld voor den eersten *panghoeloe* of *pagawei*, *imam* of *doebalang* van de familie; zij mag door de opvolgers nimmer veranderd, vermeerderd of ter zijde gesteld worden. Zij duurt zoo lang het ambt, waaraan zij verbonden is, blijft bestaan. Zij wordt niet gevoerd, wanneer dit tijdelijk, om de een of andere reden, niet mocht vervuld worden. Dan heet zij *dilipat*, tijdelijk opgevouwen, of *terbanam* tijdelijk ondergegaan, verdronken. Alle andere zoogenaamde galars, de persoonlijke benamingen, zijn wel degelijk telkens voor verandering vatbaar, zelfs voor algeheele terzijdestelling. Bij zijn *galar poesako* mag men steeds iemand noemen, zoowel indien men tot, als wel wanneer men over hem spreekt; met persoonlijke namen is zulks niet altijd het geval. Het past niet, het is onwelvoegelijk die in den mond te nemen, althans onder vreemden; liever omschrijft men dan den persoon, dien men bedoelt, in stede van hem b. v. bij zijn kindernaam te noemen

en men zegt: „de *kamanakan* dan wel de broer, zuster, neef of nicht van die en die" of naar het beroep, „de *toekang* [1]) *djoeroe* of *pandekar* zoo en zoo". Dit zijn alle *galar kiasan*, of men zegt „de vader of moeder van die en die", of een vrouw spreekt van haar man als „*bapa anak hambo*", „den vader mijner kinderen", dan wel van „*mamaq* van die en die". Al deze aanduidingen noemt men *galar himboean*. Het elkaar niet mogen noemen bij den kindernaam der ouders kwam meer voor op de wereld [2]). Het had er altijd en overal veel van of kinderen hun ouders niet mochten kennen. Het geldt onder de Minangkabauërs nog als een groote beleediging den aangesprokene aangedaan om hem naar den naam zijner moeder of van zijn vader te vragen. Hij spreekt dien liever niet uit, hij is verlegen als hij dat doet, en zal daartoe gedwongen, dien fluisterend, half verstaanbaar noemen, verlegen met het aangezicht naar den grond gekeerd, liefst laat hij dat aan een ander in zijn omgeving over en wendt zich op uw vraag, hoe zijn ouders heeten, tot een bekende in zijn omgeving met het verzoek aan dezen of hij zoo goed zou willen zijn uw vraag te beantwoorden. Hoe dit verschijnsel te verklaren? Ik zie er niets anders in dan een overblijfsel uit de oertijden, toen het kind nog niet aan zijn ouders behoorde, maar aan den stam, toen hij zijn moeder en vader in ongelegenheid kon brengen door hen bekend te maken, althans zijn vader, die in den oerouden tijd der promiscuïteit niet bekend mocht worden. Zijn *mamaq* en oveige familieleden mag de Minangkabauër altijd vrijuit noemen, zoowel mannen als vrouwen, en dan is hij ten opzichte van de eersten verplicht hun galar mede te deelen, als zij die voeren, in 't bizonder de galar *poesako*, of anders de *galar boewatan*, nooit mag hij dan hun

---

[1]) *Toekang* en *djoeroe* zijn praedicaten, met welke men een beroep uitdrukt, zoo is *toekang kajoe* = timmerman (kajoe = hout), *toekang besi* = smid (besi = ijzer). *Djoeroe bahasa* = tolk (bahasa = taal), *djoeroe moedi* = roerganger; *djoeroe toelis* = klerk (toelis = schrijven) enz.

[2]) Tylor. Early history of mankind, pag. 290—292; Richard Andrae. Ethnographischen Paralellen und Vergleiche, pag. 159—164; Sir John Lubbock. On the origin of civilisation, pag. 11—15.

kindernamen, hun *namo kètè* [1]) noemen; dat zou beleedigend zijn. Dikwijls is men deze van oude lieden al lang vergeten; die menschen kennen soms zelven de kindernamen niet meer, welke zij in hun jeugd bezaten. Voert men een *galar poesako*, dan is elke andere benaming, die men gedurende zijn leven bezat, niet alleen die men als kind kreeg, maar ook die men bij zijn huwelijk soms aannam (*galar kawin*), en welke men later weer verwisselde voor een andere *galar boewatan* onder de een of andere omstandigheid, b. v. na ziekten of tegenspoeden, voor goed afgelegd, althans voor zoolang men het ambt bekleedt, waaraan de *galar poesako* verbonden is. Vrouwen hebben nooit galars bezeten, althans niet sedert de vestiging van ons gezag in de Minangkabausche landen. Vroeger, in den *masa-adat*, zou dat wel het geval zijn geweest naar luid van sommige berichten. Maar het tegenwoordige geslacht weet niets meer van de vrouwelijke galars, die vroeger zouden bestaan hebben. De vrouw blijft haar leven lang, als zij ongetrouwd is, haar nama kètè, haar meisjesnaam behouden, *Si Oepih* [2]) zoo en zoo, haar toegekend bij of kort na hare geboorte, en meestal een welluidende klank bezittend, b. v. de lieftallige (*Si Manis*), de schoone en bevallige (*Si Tjantik*), het hartebloemetje (*Si Sari Ati*), het

---

[1]) De kleine naam woordelijk vertaald; *kètè* = *katjil.* Deze wordt gegeven, hetzij dadelijk bij de geboorte, hetzij eenige dagen later, in den regel zeven, ter gelegenheid van het z. g. n. *toeroen mandi,* het baden van den jonggeborene in de rivier. Deze plechtigheid heeft dus wel iets van onzen doop; zij gaat gepaard met feestelijkhoden en gebeden. Zij wordt ook wel *babadaq* en *gigak* genoemd. Men voegt op lateren leeftijd zijn kindernaam nog wel eens toe aan de *galar boewatan,* die men aanneemt, dan wel aan den bijnaam (*galar himboean,* of *galar kiasan*), dien men van zijn omgeving erlangde en zulks onder toevoeging van ons *alias.* Met de *galar poesako* wordt de kindernaam echter nooit verbonden. Zoo zal men een gewonen Minangkabauër op de vraag, hoe hij heet b. v. hooren zeggen, *Maha radja Alam alias Si Lelang* (grootvorst der wereld alias Si Lelang); wat vóór het woordje alias staat is dan zijn *galar boewatan* en wat daarachter vermeld staat zijn kindernaam; over Si Lelang zie de noot op de volgende bladzijde.

[2]) Meisjes en jonge vrouwen worden altijd met de woorden *Si Oepih* aangeduid en kleine jongens met *Si Boejoeng*; het voorvoegsel *Si* is ons „een zekere" „die en die". Het zijn geen namen, maar zij komen overeen met ons: „*de kleine meid*", „*de kleine boy*".

maantje (*Si Boelan*), het juweeltje (*Sie Intan*) [1]), en dergelijke. Later verandert die wel eens en noemt hare omgeving haar naar haar uiterlijk, b. v. de slanke (*Si Ramping*), de roos (*Si Mawar*) enz. Zoodra zij gehuwd is, en een kind gekregen heeft, wordt zij „*moeder*" genoemd naar dit, „*mandeh*" of „*ma zoo en zoo*"; wordt zij mettertijd grootmoeder, dan heet zij naar haar oudste kleinkind, *gaik*, *niniq Si Anoe*, „*grootje van die en die*". De komst van jongere kinderen of kleinkinderen brengt hierin geen verandering. De ouders blijven naar hnn eersteling, grootouders naar hun oudste kleinkind heeten. Bezit de vader geen galar, dan noemt men hem „*Bapa Intjih*" „de vader van Intjih", als men hem niet naar een zijner *kamakans* wil noemen, dus „*mamaq Si Boelan*" of naar zijn beroep, *pandekar*, *toekang* of *djoeroe* zoo en zoo. Zijn eigen kindernaam wordt dan ook niet meer gebezigd. Is zijn zoon groot geworden en zelf een beroep gaan uitoefenen, dan heet zijn vader daarnaar „*bapa imam*", „*bapa chatib*", indien de jongen *imam* of *chatib* werd; hetzelfde geschiedt met zijn moeder, die heet dan voortaan „*Ma imam*" of „*Ma chatib.*"

Zoodra een *djoerai* van een *sa-boewah-paroeï* zich van deze gaat afscheiden en tot een op zich zelf staande familie wordt verheven, met haren *mamaq* voortaan als zelfstandige panghoeloe, dan wordt in de feestelijke bijeenkomst der betrokken familiehoofden, waarin dat gebeurt, voor het nieuwe familiehoofd een *galar poesako* gecreëerd, die voortaan onveranderd door diens opvolgers wordt gevoerd. Zij lijkt dan dikwijls op die van den oorspronkelijken panghoeloe, men stelt haar samen uit een gedeelte van diens *galar poesako* of door bij deze een bijvoegelijk naamwoord te voegen. Luidt die *galar Poesako*

---

1) Jongens krijgen kindernamen, zooals de luimen van 't oogenblik die den ouders ingeven, of indien men voor min of meer aanzienlijk en vroom wil doorgaan een, dien men door den moslimschen priester aan 't Arabisch ontleend laat geven. In 't eerste geval noemt men den jongen b. v. *Si Gemoek*, als hij nog al mollig ter wereld komt, dan wel *Si Lelang* als er op den dag zijner geboorte juist ergens vendutie wordt gehouden (lelang = vendutie); in 't andere geval noemt men hem *Said*, dan wel *Mohamad*, *Oemar* of iets dergelijks. Deze zijn alle *namo kètè*, geen *galars*.

Bagindo Bandaro, dan wordt het nieuwe familiehoofd b. v. *Radja Bagindo* of *Radja Bandaro*, dan wel *Soetan Bagindo* of *Soetan Bandaro*. Men handelt aldus in den regel om in de nieuwe galar een herinnering te leggen aan de oude verwantschap. Ook wordt de nieuwe galar wel *Bagindo Bandaro Moedo*, dus dan wordt de gansche oorspronkelijke naam met het woord *moedo* er achter overgenemen, dat „*jong*", „*nieuw*" beteekent, dus gelijk te stellen is met ons „*junior*", of men zet achter de oorspronkelijke galar een ander bijvoegelijk naamwoord als integreerend deel der nieuwe en men noemt den jongen panghoeloe *Bagindo Bandaro Koening*, als hij toevallig geel van gelaatskleur is, *koening* beteekent geel, of zijn galar wordt *Bagindo Bandaro Kètè*, als hij nog al klein van gestalte is. Zijn opvolgers, hoe donker van gelaatstint, hoe slank van gestalte zij ook mogen worden, hebben zich nochtans te vergenoegen met de eenmaal verkregen galar, want aan deze mag nooit iets veranderd worden. Bij de creatie van een nieuwe *galar poesako* heeft men er intusschen op te letten, dat die nooit gelijkluidend wordt met een reeds bestaande *in de negri*, waar de nieuwe familie blijft of gaat wonen. Want in denzelfden dorpstaat mochten nooit twee erf-galars, twee ambtsnamen gelijken klank hebben, want elke *galar poesako* vertegenwoordigde een bepaald afzonderlijk stuk staatsgezag als 't ware. Dat zou tot verwarring en machtsmisbruik aanleiding hebben kunnen geven in verloop van tijd. Of er elders buiten hare landpalen, in naburige negris, reeds gelijkluidende *galar poesako* bestonden, deed nooit iets ter zake; niet zelden werd het zelfs aan een naar een andere negri verhuizend mannelijk familielid veroorloofd de *galar waris* van zijn familiehoofd als *galar boewatan* mede te nemen (*mambawa galar*), opdat de herinnering aan de verwantschap met zijn geslacht, dat hij verliet, niet verloren zou gaan, maar dan moest die *galar* in de nieuwe negri nog niet bestaan, want anders zou zij ook daar niet getollereerd zijn. Ging een *belahan* zich afscheiden, dan mocht zelfs de medegenomen *galar waris* ook *galar poesako* worden van den nieuwen *panghoeloe* der *belahan*, maar dat moest dezen dan uitdrukkelijk

vergund worden door zijn gewezen familiehoofd en in de nieuwe negri moest zij nog niet voorkomen. Zoo had, door tevens de negri van zijn inwoning te noemen bij zijn galar en bij zijn stamnaam, de Minangkabausche waardigheidsbekleeder altijd in voldoende mate zijne identiteit aangetoond. Vandaar dat het ook immer zaak is in de Minangkabausche landen om bij galar-kwesties of bij geschillen over poesaka-goederen de betrokken ambtsbekleeders niet alleen hun *galar-warih* af te vragen, zoomede hen hun stamnaam te doen opgeven, maar ook naar de namen hunner adat-negriën te informeeren, waar zij van ouder tot ouder thuishoorden of waar zich hunne families als *belahans* indertijd gingen vestigen.

Ging een ander dan de rechthebbende in de negri een *galar poesako* zich toeëigenen, dan werd dit altijd als een delict aangemerkt, dat behoorlijk gestraft werd en na de invoering van ons strafrecht in de Minangkabausche landen heeft de Gouverneur van Sumatra's Westkust bij afzonderlijke gewestelijke verordening de strafbaarheid van een dergelijke aanmatiging bestendigd. In ons Wetboek van Strafrecht voor Inlanders was dat niet gebeurd. Bedoeld vergrijp heet tegenwoordig volgens de technische benaming slechts een „politieovertreding"; de adat had het indertijd echter als een zwaarder vergrijp aangemerkt.

Men had oudtijds in den Minangkabauschen dorpstaat dus altijd zooveel verschillende *galar panghoeloe* als er zich familiehoofden in haar midden bevonden, en zooveel andere *galar poesako* als elke *sa-boewah-paroeï orang ampè djenih* telde. En men wist altijd precies, wie na de dragers van al die ambtsnamen mettertijd de rechthebbenden op deze zouden zijn, want die waren immer door het erfrecht aangewezen. Galar-kwesties waren dus in den *masa-adat* altijd nog al makkelijk en coulant af te wikkelen. Dit werd anders na onze komst, vooreerst doordat de bevolking toen langzamerhand meer bewegelijk werd en tweedens omdat met den ondergang van het oude Minangkabausche staatswezen ook de waarde van de *galar-warih*, van den ouden ambtsnaam verminderde. Voor de Mi-

nangkabausche ambten en waardigheden was immers geen plaats meer in ons staatswezen, althans in de streken, die direct onder ons bestuur kwamen. Maar evenmin als dat wij met het panghoeloeschap als privaatrechterlijk verschijnsel braken, evenmin als wij het familiehoofd *qua talis* ter zijde stelden, evenmin kon de waarde van het bezit van een *galar panghoeloe* geheel te loor gaan. Deze bleef in elk geval, ook nog onder ons bestuur, een kostbaar kenteeken voor het bezit van *familiegezag*. Vandaar dat ook onze ambtenaren zoo nu en dan met galar-kwesties te doen kregen; die waren dan altijd in den grond der zaak geschillen over familiegezag, over beheer van bepaalde *harto poesako*. Het gebeurde toch nog wel eens, dat zich iemand een *galar poesako* had aangematigd, die hem niet toekwam, en dit zou op zich zelf nog zoo erg niet zijn geweest, indien de usurpateur zich tevreden had gesteld met den enkelen naam, met den klank, maar het gebeurde ook wel eens, dat hij zich *krachtens deze* andere prétenties ging veroorloven en b. v. de poesako-goederen, de erf-sawahs en overige landgoederen in de wacht ging slepen, die indertijd behoord hadden aan de familie, in welke de galar, welke men zich had toegeeigend, oorspronkelijk thuis hoorde. Want men vergete nooit dat een bepaalde *galar poesako* in het oude Minangkabausche staatswezen niet alleen altijd wilde zeggen het recht op een bepaald staatsambt, maar ook dat om bepaalde *erf-goederen* te beheeren en daarvan voor zich en de zijnen genot te hebben. Met zulke galar-kwesties nu zaten onze ambtenaren soms duchtig verlegen, vooral in den tijd, toen zij nog niet veel van deze begrepen en het verschil tusschen *galar poesako* en *galar boewatan*, welke laatste ook wel *galar nan moedo*, de jonge galar genoemd wordt in tegenoverstelling van de andere, de oude *galar*, niet verstonden. Zooals ik bereids zeide, was de laatste altijd een *persoonlijk* onderscheidingsteeken, nooit een aanduiding van gezag of macht. De *anak boeah*, die geen recht had op een *galar warih* en die zich met een galar wilde tooien, omdat hij met zijn *namo kètè* niet meer tevreden was, maakte er een, of liever die werd voor hem gemaakt in de feestelijke

bijeenkomst, welke men ook bij de creatie van zoo'n galar placht te geven, bestaande uit een gemeenschappelijken maaltijd en bij welke gelegenheid dan de nieuwe *galar boewatan* openlijk werd bekend gemaakt. Dikwijls bezat de een of andere *sa-boewah-paroeï* reeds van ouds een bepaald stel van eenige *galar-boewatan* in haar midden, die dan bij hun huwelijk of bij andere gelegenheden aan de mannelijke *anak boeah* werden gegeven en welk stel van *galar boewatan* dan niet mocht vermeerderd worden, zoolang er een of meer van die nog vacant waren. En de dragers van deze hielden die dan of voor het gansche volgend leven of zij legden die weer later af bij deze of gene gelegenheid, om een andere aan te nemen of om met een *galar-poesako* bekleed te worden, indien hun een ambt in hun *sa-boewah-paroeï* toeviel. En dan werd de prijsgegeven *galar boewatan* in haar midden weer vacant, zoodat een ander familielid er mee bekleed kon worden. Dit gebeurde doorgaans ook bij den dood des dragers, want in den regel was zoo'n *galar boewatan* niet vererfbaar. Toch had dit ook wel eens plaats, vooral indien de drager een verdienstelijk man was geweest, die nog al welvarend was geworden en bij zijn dood zijn familie de noodige *harto pantjaran* naliet. Dan ging de *galar boewatan*, die hij droeg, wel eens over op den mannelijken *warih*, die het beheer over die tot poesako geworden goederen kreeg. Zij was als een integreerend deel geworden van het vermogen, dat hij gevormd had. Maar niettemin beteekende dit nimmer een overdracht van publiekrechtelijk gezag, maar louter van een persoonlijk versiersel en in het zooeven bedoelde geval hoogstens een herinnering aan den schepper van een bepaald deel van het familievermogen. Al werd dus de *galar boewatan* dan ook *galar warih*, vererfbare galar, *galar poesako* kon zij nimmer worden. Het spreekt van zelf dat men een *galar boewatan* nimmer volkomen gelijkluidend mocht maken met een in de negri bestaande *galar poesako*, maar het was ook zaak om haar altijd anders te doen luiden dan reeds bestaande *galar-boewatan* in haar midden, ten einde vergissingen te voorkomen. In den regel bezigde men nog al luid klinkende benamingen als

Maharadja, grootvorst, *Soetan Alam*, opperheer der wereld of *Rang Kajo Besar*, de groote rijke man, dan wel *Radja Mang koeta*, de koning van het gebied, *Radja Soleiman*, koning Soliman (= Salomo) en dergelijke om er *galar boewatan* van te maken, terwijl de *galar poesako* altijd meer bestonden uit namen die aan den ouden tijd herinneren en die eenvoudiger, meer bescheiden van klank zijn, zooals *Bandharo*, dat met *bandar*, haven, havenplaats in verband moet staan, *Sati*, de eerwaardige, *Batoea*, de oud-adelijke, *Machoedoem*, de heer, enz. Het ging hiermee, als met onze familiewapens; hoe eenvondiger deze er uitzien, hoe ouder zij meestal zijn, *qui porte le moins, est le plus.* Slechts de *homo novus* had overal en immer smaak in opschik [1]). Bij galar-kwesties heeft men vóór alles er naar te streven er achter te komen of de betwiste naam een *galar poesako*, dan wel een *galar boewatan* is en zich het noodige te doen mededeelen over de wijze, op welke de naam in de wereld is gekomen, zoomede waar en wanneer dit is gebeurd. De *galar boewatan* verschilt van al de reeds genoemde *galar himboean* en *galar kiasan* hierin, dat de eerste, zooals bereids werd medegedeeld, altijd op een feestelijke bijeenkomst van familiehoofden en familieleden werd vastgesteld, terwijl de andere steeds door de omgeving van den betrokken persoon, door de *vox populi*, in verband met een eigenschap, verhouding of beroep van deze en zulks zonder eenige plichtplegingen, ja zelfs soms om den spot met hem te drijven, aan hem werd gegeven, die nog geen *galar warih*, noch *galar boewatan* bezat. Zij beteekenen dan ook niets anders dan bijnamen en worden ten onrechte galar genoemd. De eigenlijke *galar boewatan* heeft toch nog altijd een soort officieel karakter tengevolge van de wijze, waarop zij in het leven wordt geroepen. Overigens wordt zij, zoowel als alle andere benamingen, die men dagelijks bezigt, in tegenoverstelling van den ambtsnaam, de *galar poesako*, ook wel onder de generieke benaming van *galar sahari-hari* of *galar pakai*,

---

1) De galars, die men aan de z. g. n. *panghoeloe limbago* placht te geven waren natuurlijk ook altijd *galar boewatan*.

d. i. de alledaagsche, de gebruikelijke naam genoemd. Die alle staan met de *galar poesako* naar de appreciatie der Minangkabauërs weer tegenover den *namo kètè*, den kindernaam. Want deze is geen *galar* in zijn oogen. Die kan slechts grooten menschen deelachtig worden: *katiq* (= kètè) *banama*, *gadang bagalar*, kleinen dragen slechts namen, grooten galars. Over het dragen van al die persoonlijke galars zal men nooit twisten, omdat zij nooit tot het uitoefenen van eenige rechten aanleiding kunnen geven. Slechts een *galar warih* of *poesako* kan het voorwerp van een ernstig geschil uitmaken, zoomede een *galar boewatan*, die erfelijk is geworden en die als 't ware verbonden is aan een oorspronkelijk particulier vermogen (*harto pantjarian*), dat in verloop van tijd familiegoed is geworden [1]).

Een ander prerogatief van den panghoeloe bestaat in het recht om een bepaalde kleeding te dragen, die aan gewone *anak-boeah* is ontzegd. Hij alleen mag een kris dragen, zoomede een buikplaat (*panding*), een hoofddoek (*dètar* [2] of *ikat karoet*, dan wel *dètar bekatoek* of *dètar pandjang*), gemaakt van blauw zwart katoen en in bepaalde vormen geplooid, niet zelden aan de voorzijde van gouden ringetjes voorzien. Wijders behooren bij het kostuum van het familiehoofd een baadje van donker blauw katoen met naar de hand toe hoe langer hoe wijder uitloopende mouwen (*badjoe gadang*), een korte broek (*serawal*), waaromheen een sarong, met een punt over het linkerbeen, tot op de voet afhangend (*kain berserong*) en eindelijk een stok (*toengkè*). Sommige van die kleedingstukken waren evenzeer als bij ons de uniform een kenteeken voor elk en een iegelijk dat de panghoeloe in functie was, zoodat, wanneer hij die niet droeg, men hem niet als familiehoofd behoefde te kennen. Want

1) Het behoeft natuurlijk niet gezegd te worden, dat alles, wat omtrent de *galars* werd medegedeeld, alleen op *vrijgeboren* Minangkabauërs betrekking heeft. Slaven konden nimmer eenige *galar* voeren. Zij droegen slechts *nama kètè* of werden naar hunne kinderen genoemd. Noch *kamanakan di bawah loetoet* en evenmin *kamanatan datang* konden eenige waardigheid of *galar poesako* erlangen in de families, in welke zij waren opgenomen.

2) Een zuiver Javaansch woord, althans in het *krå̊må̊ inggil*, en daarin luidend *destar*, dat in 't *krå̊må̊*, zoowel als in 't *ngoko̊ iket* is.

droeg hij b. v. bedoelde sarong, hoofddoek of kris niet, zoo ook, indien hij na zonsondergang niet met een licht liep, dikwijls bestaande enkel uit een vlammend stuk hout, dan behoefde men hem niet als panghoeloe te beschouwen. Een krenking hem dan aangedaan, zou in zulk een geval niet het karakter van *dago-dagi* hebben, van overheidsbeleediging.

Een ander voorrecht des panghoeloes was om op alle feestelijke bijeenkomsten, die hij bijwoonde, een bepaalde eereplaats in te nemen, welke voor hem gereserveerd werd door den gastheer. Die was in den regel tegen den wand aan van het vertrek, waarin het feest gegeven werd. Daar zaten de familiehoofden dan in lange rijen tegen aan, met een of twee hunner *orang ampè djenih* om en bij zich. De gewone *anak-boeah* moest bij een dergelijke gelegenheid maar zien waar hij terecht kwam.

Ten slotte had slechts het familiehoofd onder de zijnen het recht om te deelen in de huldegiften en belastingen (*ist adat*), die zijn *anak boeah* bij verschillende gelegenheden aan hem en zijn ambtgenooten verschuldigd waren. Wel is waar behoorde hij daarvan altijd een gedeelte af te staan aan de overige *orang ampè djenih* in zijn familie, maar het leeuwenaandeel was toch altijd voor hem bestemd, en zijn onderhoorigen hadden er nooit eenig recht op. Wij zullen weldra de verschillende soorten van *isi adat*, die in het oude Minangkabausche staatswezen bestonden, leeren kennen. In sommige streken had het familiehoofd zelfs recht op een soort apanage, in den vorm van landgoederen (*sawah kabesaran*) of kostbaarheden. Ik houd het er echter voor dat dit nooit oorspronkelijke adat is geweest.

Was de waardigheid van den panghoeloe, blijkens het meegedeelde, dus altijd een zeer aanzienlijke in zijn omgeving, hij had er ook immer zorgvuldig over te waken, dat hij die niet vergooide, dat hij die steeds zoo hoog mogelijk hield. Zoo behoorde hij zich altijd door waarheidslievendheid te kenmerken, *kato nan benar*; al zijn handelingen moesten steeds correct zijn, *mamakei nan adijĕ*; wat niet te pas kwam en tot twist aanleiding kon geven of onrust kon wekken, had hij steeds zooveel mogelijk te vermijden, *mamboewang nan tjaboewè*. Kortom op

zijn levenswandel moest niets zijn aan te merken, hij had steeds den rechten weg te gaan, rechtschapen te handelen, *badjalan nan loeroeï*. Wat zijnen *anak boeah* kon worden toegestaan, was hem nog geenszins geoorloofd. Zoo stond het hem b. v. nimmer vrij om in een boom te klimmen. Dat paste hem niet. En deed hij dat, dan zou men zijne kleeren, die hij beneden aan den voet van den boom deponeerde, om makkelijker te kunnen klimmen, — een inlander doet dit meestal met naakt bovenlijf —, ongestraft mogen wegnemen, zonder dat men zich aan diefstal schuldig maakte, zonder dat de eigenaar er zich zelfs door beleedigd mocht achten. Hetzelfde zou elk en een iegelijk vrijstaan ten opzichte van de vruchten, die hij uit den boom naar beneden mocht werpen. Wijders werd het den panghoeloe nimmer vergund vrachten te dragen; dat was koeliearbeid of slavenwerk. Slechts ten aanzien van de paddi van zijn eigen veld stond hem dat vrij, maar nooit ten opzichte van die van eens anders sawah. Zelfs mocht hij op straat loopend niets in zijn hand dragen, behoudens dan zijn *toengkè*, een der emblemen van zijn waardigheid. Trouwens zijn mannelijke *anak boeah* zal men ook zelden met vrachten op het hoofd, op den rug of in de hand zien loopen. Dat doet de Minangkabauër, die zich zelf respecteert, niet gauw. Dat is werk voor Niassers, Bataks, en andere minderwaardige lieden; slechts dien betaamt het koeliediensten te verrichten. De vrije Minangkabauër mag slechts met zijn geliefde *perkoetoet* of een ander soort duifje in het met een sierlijk geborduurd kleedje, met hel kleurige kwastjes er aan, overdekte kooitje rondwandelen, teneinde zich te amuseeren door, als hij ergens gaat zitten, uren lang naar dat lymphatische, insipiede diertje te kijken. Dat was te allen tijde het grootste pleizier van hem, die thuis of op de velden zijner moeders en zusters niets te doen had, en als hij zich niet kon overgeven aan het hartstochtelijk geliefde volksvermaak der hanenkloppartijen, dat niet zelden zijn bloed tot het kookpunt verhitte en daarom door ons ook al heel gauw verboden werd. Zijn duif en zijn *klophaan* waren te allen tijde de voornaamste herautsstukken in zijn nationaal blazoen. Ten slotte mocht zich

het familiehoofd nimmer met handeldrijven inlaten; koopman te zijn stond hem niet, dat paste slechts aan zijn mannelijke *anak boeah* en aan vreemdelingen.

De panghoeloe, die zijn waardigheid op de een of andere wijze te kort deed, stelde zich bloot aan allerlei geringere en zwaardere straffen. Hij kon niet alleen over zijn afdwalingen onderhouden worden in de rapats zijner collegas, maar zelfs uit zijn ambt ontzet en in 't geval van misdrijf zelfs uit zijn familie, soekoe en negri verstooten worden. Dan was hij *bathal marawah* geworden, zooals het heette, een onwaardige, op wien het *di-koebak balang*, *di-tjaboet gading* moest toegepast worden, de smet, die hij op zich zelf en zijn familie had geworpen, moest dan uitgewischt worden, de gevaarlijke slagtand, die bij hem te voorschijn was gekomen, behoorde uitgetrokken te worden.

Thans hebben wij onze aandacht te wijden aan de gevallen, waarin en de wijze waarop het familiehoofd zijn ambt kon erlangen. Al had hij, zooals wij zagen, zijn positie altijd aan zijn erfrecht en nooit aan de keuze van de een of andere staatsmacht te danken, niettemin kon niet aan elk en een iegelijk door het erfrecht aangewezene het panghoeloeschap worden toevertrouwd. Het kon voorkomen dat de eigenlijke *warih*, dat de naaste erfgenaam voor deze waardigheid, om de een of andere reden, minder in aanmerking kwam dan de op hem volgende. Ziekte dan wel levenswandel kon daartoe aanleiding geven. En dan kon een oudere *warih* altijd door een jongere worden gepasseerd in den familieraad; de adat gaf daartoe aan dezen steeds alle bevoegdheid. Niettemin moest de keus, die men deed, altijd op een der erfgenamen vallen; zij mocht nooit het erfrecht schenden of ter zijde stellen. Voordat men dus tot een panghoeloeverheffing overging had men immer *en famille* te overwegen (*moepakat*) of de door het erfrecht aangewezen eerste candidaat wel de meest gewenschte persoon was om als familiehoofd op te treden. Had men in de *sa boewah paroei* eindelijk zijn keus gedaan, dan moest het betrokken staatsgezag nog in de zaak gekend worden, de candidaat van de familie moest door het hoofd van de soekoe, onder welke

men ressorteerde, goedgekeurd worden. Want de panghoeloe was toch *qua-talis* staarsorgaan in de eerste plaats, en al kon de aangewezene voor de zijnen de noodige waarborgen opleveren van goed familiehoofd te zullen worden, met het oog op het staatsbelang in de negri kon men buiten de *sa-boewah-paroei* daar wel eens anders over denken. Kon de betrokken *datoeq nan berampè* zich niet vereenigen met de gedane keus, dan had men zich daarbij onvoorwaardelijk neer te leggen in den familiekring en een anderen candidaat te stellen. Of het soekoehoofd deed op eigen gezag een keus uit de *warih*, waartoe de adat hem ook te allen tijde machtigde.

In de grenslanden, waar zich in verloop van tijd boven of naast de soekoe-hoofden een min of meer eenhoofdig gezag had gaan ontwikkelen, in de gedaante van den een of anderen *radja*, *poetjoek* of *besar*, kreeg bovendien ook dat hoofd een woordje mee te spreken bij elke panghoeloeverheffing. Hoe 't ook zij, overal vergunde de adat dat het staatsgezag zich ook met deze inliet. Heden ten dage zou die taak bij ons gouvernement thuis hooren; de adat zou daar niets op tegen hebben. Maar wij bemoeiden ons niet met de zaak, omdat de panghoeloe voor ons geen staatsorgaan meer was. Buiten de *warih* kon echter het soekoehoofd of de radja nooit een keus doen; men kon der familie nimmer een *outsider* als hoofd op den hals schuiven. En *warih* waren er altijd, zoo niet in de *sa-boewah-paroei* zelve, dan toch in aanverwante families of anders in den stam, tot welken de familie behoorde; wij komen later hierop terug.

De redenen, die er toe mochten leiden om den naasten *warih* te passeeren, konden van physieken dan wel van moreelen aard zijn, zooals ik reeds met een enkel woord deed opmerken. Het familiehoofd toch moest altijd iemand wezen, die normaal was, van lijf en leden niet alleen, maar eveneens van geest en karakter. Want ook op den levenswandel van den candidaat moest niets zijn aan te merken. Lieden, die zich aan adatvergrijpen hadden schuldig gemaakt, konden evenmin in aanmerking komen als zieken. Ten slotte werd gelet op meerdere

of mindere bekwaamheid. Kortom om panghoeloe te kunnen worden moest de warih niet alleen *panghaloe* zijn, zooals de met niet onaardige alliteratie luidende spreekwijze zegt, maar ook *panghala* en *panghalih*, dat is niet zwak of opinieloos, maar evenmin eigenwijs of koppig en in 't geheel niet trouweloos of onbetrouwbaar.

Overigens deed het er nimmer iets toe of de *warih* al dan niet volgens onze opvattingen meerderjarig was, indien hij maar geen volslagen kind meer was. Als meerderjarig wordt door den adat altijd de jongeling aangemerkt, die de besnijdenis [1]) reeds onderging en deze heeft bij jongens in den regel plaats tusschen het 10e en 14e levensjaar. Zoo ziet men wel eens knaapjes van 10 jaar met het panghoeloeschap bekleed, ook al wordt hun dan nog niet vergund dit uit te oefenen. Dit gebeurt dan door een *wakil*, een voogd zouden wij zeggen, een ander mannelijk familielid, dat daartoe wordt aangewezen en dat van wege zijn bekwaamheden daarvoor in aanmerking komt. In 't publiek erlangt echter de knaap al de eerbewijzen, die aan zijn rang toekomen. De *wakil* moet in 't bizonder iemand zijn, die *tjerdik berkato* is, behoorlijk van den tongriem gesneden, een eigenschap, die in de Minangkabausche wereld altijd hoog op prijs is gesteld. Zijn verhouding tot den jeugdigen panghoeloe wordt in de volgende pitoeas geteekend en samengevat:

Ko pandjang dikarat,
Ko singkat dioelas,
Ko tatahoe diadjari.

Woordelijk vertaald beteekent dit: wat te lang is, moet ingekort worden en wat te kort is, behoort men te verlengen,

---

[1]) Deze, die door de Maleiërs *soenat rasoel* wordt genoemd, is volgens de *sjarat* niet *perloe* of *fardoe*, d. i. noodzakelijk, maar *sonna*, verdienstelijk. Zij steunt geheel op den Islam. De *adat nan terhadat* kende haar niet. Bij meisjes heeft zij òf kort na de geboorte plaats, òf in het 8e of 9e levensjaar, in elk geval veel vroeger dan bij jongens. Ieder mannelijke Minangkabauër, die het 15e levensjaar bereikte en het Arabisch letterschrift kan lezen wordt gerekend volwassen man te zijn. Meisjes zijn meerderjarig, zoodra de *menstrua* doorkomen.

terwijl het onbekende moet geleerd worden. Met andere woorden de wakil eens jeugdigen panghoeloes heeft dezen niet alleen bij te staan in dat, waarin de knaap te kort schiet, maar hij heeft hem ook te breidelen, in te toomen in andere opzichten, terwijl hij zijn pupil alles behoort te leeren, wat deze nog niet weet.

De formaliteiten, die bij de bekleeding met het panghoeloeschap dienen in acht genomen te worden, verschillen eenigszins alnaarmate dit hetzij ten gevolge van den dood des functionaris is opengevallen, dan wel bij diens leven, doordat hij afstand van zijn waardigheid doet of daaruit ontzet wordt, hetzij deze op nieuw gecreëerd wordt, wanneer een *djoerai* zich afscheidt van de oorspronkelijke familie en voortaan als zelfstandige *sa-boewah-paroei* gaat optreden. In 't eerste geval geldt dan steeds de regel, dat men zoo spoedig mogelijk een opvolger behoort aan te wijzen:

Patah toemboeh,
Hilang berganti,

is van het geplante [1]) niets terechtgekomen, dan behoort dit dadelijk door een nieuwen aanplant vervangen te worden. Al de gevallen waarbij men niet te doen heeft met een bestaand panghoeloeschap, dat slechts vacant is geworden, dus waarin een nieuwe familie met een afzonderlijk hoofd in 't leven geroepen wordt, vat men samen onder de generieke benaming *memboewat panghoeloe sebab negri baharoe* en men denkt dan hierbij voornamelijk aan het geval, waarin een *anak-negri* wordt geconstitueerd, wat alleen kan gebeuren, wanneer de verschillende familiegroepen, die zich bereids in de *taratag*, in de voorloopige nederzetting, vestigden tot op zich zelf staande *sa-*

---

[1]) Hierbij heeft men in 't bizonder de *bibit* der rijstplantjes op 't oog. Men weet dat de rijst eerst wordt uitgezaaid op een klein stukje van de sawah, dat als zaaiveld dient; vandaar worden de jonge zaailingen op de een paar centimeters onder water staande sawahs uitgepoot, een karwijtje, dat meestal door jonge vrouwen gedaan wordt, die dan niet zelden worden bijgestaan door jonge mannen. Men zingt elkaar dan soms *pantoens* toe, en heeft de grootste schik onder elkaar.

boewah-paroei worden verheven. Want de staatseenheid zou niet denkbaar zijn als op zich zelf staand geheel, zonder dat de haar samenstellende organen, de families, ook zelfstandig werden. Was de panghoeloe-waardigheid tengevolge van den dood des functionaris komen te vaceeren, dan sprak men van *mati tanah tersirah* of van *mati bertoengkat boedi*; dan behoorde het overlijden niet alleen terstond ter kennis gebracht te worden van het betrokken soekoe-hoofd, maar ook aan de gansche negri bekend gemaakt te worden, middels het slaan op de *taboeh*, het afvuren van geweren en dergelijke, dan wel middels het slaan op de *tjanang* of *momongan*, een klein koperen bekken [1]). In sommige streken, b. v. hier en daar in het Tanah-Datarsche werd dan bovendien vóór het sterfhuis een groote katoenen pajong op de *alaman* geplaatst en de hoofddoek (*dètar*) des overledenen, zoomede zijn lans of speer (*tombak*) en zijn kris werden met geel katoen omwikkeld op de trap voor het sterfhuis gelegd; elders plaatste men die voorwerpen weer op het lijk. Vervolgens behoorden terstond alle mondige *anak boeah* der *sa-boewah-paroei* van den doode een familieraad te beleggen, ten einde te *moepakat* over de vraag, wie van de *warih* als de geschiktste opvolger in aanmerking kwam. Was men het over de keuze eens geworden, dan werd het betrokken soekoehoofd uitgenoodigd *en famille* zijn meening over den candidaat te zeggen, wat dan altijd weer gepaard ging met een onthaal van dat hoofd op het noodige eten en drinken. Was de opvolger des overledenen reeds bij diens leven door het onbeschreven recht aangewezen, zooals in vele streken het geval was, en wel in den persoon van diens *samboetan*, diens plaatsvervanger, — meestal was dit de *manti* of *pagawei*, de op den panghoeloe volgende waardigheidsbekleeder in de familie —, dan waren dat *moepakat* en de bedoelde voordracht

---

1) Wel te onderscheiden van de *agoeeng*, een muziekinstrument, bestaande uit een groot koperen bekken, een soort *gong*, die vooral bij trouwpartijen dienst doet. De vrouwen zijn dikwijls even verzot op het geluid van dit ding als onze keukenmeiden op militaire muziek; men kan niet in huis blijven, als men het hoort.

aan den panghoeloe-soekoe overbodig, en men kon terstond tot de plechtigheid der installatie van het nieuwe familiehoofd overgaan. Maar men wachtte daar in den regel mede tot na de begrafenis van den gestorven panghoeloe, elders weer behoefde men deze niet te verbeiden. Kon daar, waar de *manti* of *pagawei* niet *ipso jure* panhoeloe werd, de familieraad het er niet over eens worden, wie de geschiktste candidaat was, of werd men door omstandigheden gedwongen het panghoeloeschap tijdelijk open te laten, b. v. wanneer de naaste *warih* nog een jong kind was, of door ziekte dan wel afwezigheid verhinderd werd de opengevallen waardigheid te aanvaarden of indien er, bij algeheele ontstentenis van mannen, nog verwacht kon worden, dat de jonge vrouwen in de familie zoons zouden krijgen, in al die gevallen heette het panghoeloeschap en de daaraan verbonden *galar poesako gantoeang* te zijn, tijdelijk in de lucht te hangen, of *terbanam*, verdronken, dan wel *terlatak*, omvergevallen, of *dilipat*, opgevouwen. Niemand in de negri mocht zich in dien tijd de *galar warih* des overledenen toeeigenen. Dan bleef het voeren van deze voor langeren of korteren tijd geschorst, en werden de functiën van familiehoofd in al dien tijd door een *wakil*, een plaatsvervanger, ook altijd een familielid, waargenomen. Was de overledene *le dernier de sa race*, bleef zijn familie over zonder eenig mannelijk lid, dat hem kon opvolgen, en was het niet meer te verwachten, dat uit de een of andere vrouw in haar midden nog een zoon kon geboren worden, dan mocht men een huwbare of bereids gehuwde vrouw uit een aanverwante familie, behoorend tot een indertijd afgescheiden *djoerai*, als erfdochter adopteeren en het uit haar bereids geboren mannelijk kind of de zoon, dien zij nog ter wereld mocht brengen, werd dan de aangewezen nieuwe panghoeloe. De *wakil* werd dan ook altijd uit die aanverwante *sa-boewah-paroei* gerecruteerd. In het Alahan Pandjangsche spreekt men dan van *mandoekoeang*, en mocht de geadopteerde vrouw kinderloos komen te sterven, dan wordt daar bedoelde *wakil* tot *panghoeloe* van de manlooze *sa-boewah-paroei* verheven. Over de gemelde adoptie spreken wij nog

nader te gelegener plaatse. Had eindelijk, na een langere of kortere schorsing van het panghoeloeschap, dan toch ten slotte de verheffing van het nieuwe familiehoofd plaats, dan sprak men van *mambangkitkan poesako nan terbanam*, *nan terlatak* van een weder opheffen der omver- of in 't water gevallen waardigheid.

Kwam de panghoeloe-waardigheid open tijdens het leven des bekleeders van deze, hetzij doordat hij van haar vrijwillig afstand deed, dan wel doordat hij ontslagen werd of uit zijn ambt ontzet, dan heette dat altijd *hidoei nan bakaridlaän.* Het eerste had in den regel plaats, indien de panghoeloe zelf gevoelde dat hij zijn betrekking niet meer naar behooren kon waarnemen, hetzij tengevolge van hoogen leeftijd, dan wel van ziekte, of indien hij een groote reis wilde gaan ondernemen, die hem voor langen tijd uitlandig zou doen zijn, in 't bizonder indien hij *hadji* wilde gaan worden, den Mekkagang wenschte te gaan ondernemen. Bovendien zou het dan voor hem, als vroom geloovige teruggekeerd, ook niet meer passen om als panghoeloe op te treden, want de *sjarat*, de Islam, heeft nimmer vrede met zijn positie van matriarchaal familiehoofd gehad. Die nam te allen tijde te veel aanstoot aan haar, omdat zij immer zoo geheel iets anders was dan die, welke het familiehoofd in moslimschen zin innam. Tegen alle gemelde fataliteiten was evenmin te vechten als tegen den plotseling in iemand opkomende zin om het Heilige Land te gaan bezoeken, daarbij had men steeds *se résigner et se taire*; een vlakte, zooals de Minangkabausche spreekwijze luidt, ligt nu eenmaal in de laagte, en een berg is nu eenmaal hoog, daaraan valt niets te veranderen :

sebab loerah lah dalam,
boekit lah tinggi,
loerah indah tertoeroeni,
boekit indah terdahi lagi.

Intusschen gebeurde het altijd betrekkelijk zelden, dat een panghoeloe vrijwillig afstand deed van zijn waardigheid of er

deze aan gaf in ruil voor het hadjischap. Want er waren in den regel te veel materieele voordeelen aan zijn positie verbonden, dan dat hij van die zoo makkelijk afstand kon doen. De regel was dan ook dat men tot zijn dood toe de teugels van het bewind in zijn omgeving bleef behouden, alweer een kenschetsend verschil met ons staatsrecht, dat slechts enkele ambten voor het leven kent. Ook ontslag of ontzetting uit het panghoeloeschap kwamen nagenoeg niet voor. Het moest al heel ver komen, voordat daartoe werd overgegaan. Voelde het een of andere familiehoofd zich niet meer opgewassen voor zijn taak, welnu dan was daaraan altijd wel een mouw te passen, zonder dat men van zijn waardigheid afstand behoefde te doen. Dan werden met goedvinden van de collegas in de negri, dat natuurlijk weer werd verkregen op een min of meer luisterrijk diner, de werkzaamheden des panghoeloes opgedragen aan een of ander mannelijk familielid in zijn kring, indien daarin geen *samboetan* voorkwam, en die mocht dan voortaan *facto* het familiehoofd spelen, natuurlijk *à raison* van de noodige vergoeding van de zijde van den non-actieven panghoeloe, die natuurlijk ook zijn *galar poesako* bleef behouden. Zulke accommodementen treft men bijvoorbeeld in 't Alahan Pandjangsche aan, maar ook elders moeten ze voorkomen. Ik geloof intusschen dat ze niet geheel door den beugel van den adat kunnen en dat ze naar een geheimen invloed van de *sjarat* rieken, ook te oordeelen naar den naam, die in Alahan Pandjang aan de beschreven tijdelijke overdracht van het daadwerkelijk panghoeloeschap aan een plaatsvervanger gegeven wordt; die is daar *hibah*. Men is in Alahan Pandjang nog al van 't houtje.

Voordat het familiehoofd aan zijn verlangen om afstand van zijn waardigheid te doen gevolg mag geven, heeft hij eerst weer zijn *anak boeah* over het plan te hooren. En keuren die het goed, dan moet hij er ook zijn collegas in de negri, natuurlijk weer op een feestelijken maaltijd, over polsen. Tevens behoort men het, in streken waar geen *samboetans* bekend zijn, geen door den adat aangewezen vaste opvolgers, ook dadelijk eens te worden over de vraag wie van de *warih*

de geschikste persoon is om den aftredende functionaris te vervangen. Abdicatie van den ouden panghoeloe en installatie van den nieuwen hebben dan weer op een volgende feestelijke eet-bijeenkomst plaats. Beide komen hierop neer dat de *galar poesako* aan den opvolger wordt overgedragen en deze zich kleedt als panghoeloe en als zoodanig door de gezamenlijke familiehoofden wordt erkend. Behoort men tot een zeer gegoede familie, dan volgen wijders nog allerlei andere feestelijkheden, als plechtstatige rondgangen door de kota, zoomede schermspelen (*berhalek*), door de *jeunesse dorée* van deze in de *balei* te houden, en dergelijke meer; de pretmakerijen duren dan dikwijls eenige dagen achter elkaar en kosten in den regel veel geld. Bij de installatie van een panghoeloe na den dood zijns voorgangers komen die feesten echter niet te pas; wel weer natuurlijk bij creatie van een nieuw panghoeloeschap. Het gewezen familiehoofd blijft tot de notabelen in de negri behooren, tot de *orang patoeï*, en zijn *galar boewatan*, die hij voortaan voert is gewoonlijk kenbaar aan 't woord *gaik*, dat van die een bestanddeel wordt, zooals wij bereids mededeelden. Op zijn advies bij de behandeling van rechts- en staatszaken werd in den vervolge doorgaans ook nog prijs gesteld bij de oude rechtspleging, al had hij geen stem meer bij de behandeling van bedoelde zaken; kortom hij bleef adviseur, maar dan „in buitengewonen dienst", *„à la suite."*

Moest het familiehoofd tegen zijn wil uit zijn ambt verwijderd worden, zoo kon dat alleen plaats hebben om reden van zielsziekte of van misdaad, dan wel van eenig ander zwaar vergrijp tegen zijn waardigheid. En dat gebeurde dan in den regel niet in een feestelijke bijeenkomst, maar in den *rapat-negri*, die in de balei bijeenkwam, nadat de zaak eerst lang en breed in den familieraad was besproken en door de overige panghoeloes der kota behoorlijk was onderzocht.

Elke installatie (*nobat*) van een familiehoofd, hetzij die dan ten doel had om in een opengevallen plaats te voorzien, hetzij die geschiedde om een nieuwe panghoeloe-waardigheid in 't leven te roepen, was meestal een kostbare plechtigheid van

wege de maaltijden en feestijkheden, die er dikwijls mede gepaard gingen; honderde guldens, ja zelfs soms over de duizend, waren daar altijd mee gemoeid[1]). Bovendien had het nieuwe familiehoofd ook steeds de noodige *isi adat* te betalen aan zijn ambtgenooten in de negri, meestal varieerend tusschen *sepoeloeh amè tengah tigo amè* en *satail sapaoe*[2]) dus ongeveer tusschen de *f* 30 en *f* 70 in de jaren na de vestiging van ons gezag. Met het oog op een en ander gebeurde het dan ook niet zelden dat, in geval er opvolging plaats had in een opengevallen panghoeloewaardigheid, het nieuwe familiehoofd aan zijn gezamenlijke ambtgenooten in de kota, nadat hij hen weer aan een feestelijken maaltijd te zijnen huize had verzameld, vergunning vroeg om het *nobat* nog gedurende een bepaalden tijd te mogen uitstellen, en zulk een verzoek kon dan nooit geweigerd worden. Men noemde het vragen van zulk een uitstel, *madamei asap bedil*, het op een accoordje gooien over den kruitdamp, woordelijk vertaald; hierbij wordt gedoeld op het gebruik om bij het *nobat* nog al veel met los kruit te schieten. De plechtige installatie droeg in al die gevallen hetzelfde karakter van wat een kroning bij ons beteekent; men was reeds als panghoeloe opgetreden en erkend, maar moest als zoodanig nog openlijk bevestigd worden. In het geval, dat er echter een nieuwe panghoeloewaardigheid moest gecreëerd worden, kon de installatie, het *nobat*, nooit afgescheiden worden van de panghoeloeverheffing op zich zelf, zoodat dan het vragen om uitstel van het eerste niet te pas kwam en altijd geweigerd behoorde te worden, als het gedaan werd. Dan had dus het *nobat* een andere strekking, n.l. om de nieuwe panghoeloewaardigheid in 't leven roepen en niet om den betrokken per-

---

[1]) De Heer Stibbe heeft zulk een feestelijkheid beschreven, zoodat ik volstaan kan daarvoor naar zijn opstel te verwijzen, dat onder den titel „Het soekoebestuur in de Padangsche Bovenlanden" is opgenomen in Tijdschr. v. N. I. 3e Serie, 3e Jaarg,, I p. 27 e. v.

[2]) Zie voor de waarden van de *thail* en *paoe* de bijlage, die ik aan dit boek toevoegde. Het eerste wil zeggen 10 *amèh* + derde halve *amèh*, dus = 12½ *amèh*; het andere beteekent één *thail* één *paoe*.

soon daarin te bevestigen. De installatie was in dit geval meer dan een loutere formaliteit; zonder haar kon dan niet een nieuwe *sa-boewah-paroeï* tot stand komen. Men had dan maar te zorgen, dat men bij tijds het noodige geld bij de hand had.

Alles wat ik omtrent de positie van het familiehoofd en de panghoeloeverheffing mededeelde, geldt vrijwel heden ten dage nog in die streken, waar de adat in dit opzicht te allen tijde trouw werd nageleefd, dat is dus in 't bizonder in de Padangsche Bovenlanden. In de grenslanden is dat minder het geval, omdat daar overal de *adat-panghoeloe* in meerdere of mindere mate is afgesleten. Het minst gebeurde dit nog in de oostelijke grens-streken. Die hebben nog in alles het meest van het stamland.

C. *De regeeringspersonen in de negri*, *de soekoe-hoofden*, *datoea nan kaämpè soekoe.*

Omtrent de positie dezer hoogste organen, die de Minangkabausche dorpstaat te allen tijde gekend heeft, kunnen wij kort zijn, na al het medegedeelde betreffende den gewonen panghoeloe. Want alles wat van diens positie werd gezegd, gold ook voor elk der vier soekoehoofden, omdat ook zij steeds familiehoofden waren, en daaraan alleen hun ambt van staatshoofd te danken hadden. Nooit kon men in de negri regeeringspersoon zijn, zonder tevens de panghoeloe-waardigheid te bekleeden. De vier *datoea nan kaämpè soekoe* waren altijd de familiehoofden van de vier voornaamste geslachten in de negri, van welke het heette dat indertijd hare stichting uitging. De familieleden der soekoehoofden maakten dus als 't ware den ouden adel uit in den dorpstaat. Uit geen andere families konden dan ook de soekoehoofden te voorschijn komen. En stierf een van haar uit, welnu dan was een der jongere geslachten, die in verloop van tijd uit haar waren voortgesproten middels splitsing, geroepen om het soekoehoofd te leveren. Bestonden ook die niet meer, dan wendde men zich tot de *sa-boewah-paroeï*, die het dichtst aan de uitgestorven families verwant heette te zijn, wijl zij denzelfden stamnaam met haar gemeen had. Of men ging *djoerais*, die indertijd *balahan di lain negri* werden, weder terughalen en middels adoptie in het oude fa-

milieverband herstellen. Om erfgenamen zat de Minangkabauër nooit verlegen; van *hereditates jacentes* kan bij hem bijna nooit sprake zijn.

Het soekoehoofd vereenigde dus te allen tijde vier qualiteiten in zich, als *mamaq* was hij louter huisvader van de oudste djoerai van zijn familie, als panghoeloe was hij het eenige staatsorgaan in haar midden, als *datoea nan kaämpè* was hij het hoogste staatshoofd in het complex van families, dat zijn soekoe vormde, en ten slotte in vereeniging met de drie overige soekoehoofden maakte hij 's lands regeering uit. Wij hebben thans in 't bizonder aan de twee laatstbedoelde qualiteiten onze aandacht te wijden; door die stond het soekoehoofd boven de overige panghoeloes in zijn omgeving, was hij hun *poetjoea boelè* of *poetjoek awal*, de hoogste top van de bamboestoel of men vergeleek hem met den hoogsten stijl in de familiewoning en noemde hem dan *pitoenggoeh*, ook wel *tijàng pandjang*, terwijl hij als op zichzelf staand soekoehoofd, als leider van zijn soekoe de ondergeschikte was van zichzelf, in rade vergaderd met zijn drie overige ambtgenooten, van het college der vier *datoea nan kaämpè*, als homogene eenheid beschouwd. Men heeft dit alles nooit goed uit elkaar gehouden, vandaar dat wij altijd zoo'n onklaar beeld bezaten omtrent de positie van het soekoehoofd. En toch was dit immer betrekkelijk eenvoudig. Men heeft het soekoehoofd altijd louter als *stam-* als *privaatrechterlijk* hoofd beschouwd, maar hij was steeds meer dan dat; hij vereenigde immer ook *publiekrechterlijke* qualiteiten in zich, die zich niet in de wielen lieten rijden door zijn panghoeloe- en mamaq-schap, die met deze niets te maken hadden. De negri was wel is waar altijd uit families, uit *sa-boewah-paroei*, opgebouwd, maar deze waren weder, ter wille van de centralisatie, teruggebracht tot vier groepen, tot vier soekoes, welker wezen geen andere dan een staatsrechterlijke zending had te vervullen.

De verhouding, in welke het op zich zelf staande soekoehoofd tot zijn ressort stond, kon weer altijd vergeleken worden met die, in welke de gewone panghoeloe tot zijn familie zich

verhield. Hij was het eenige *staats*hoofd daarin en de overige familiehoofden, die zich er in bevonden, waren hem evenzeer ondergeschikt, als de gewone mamaqs aan het familiehoofd, maar met dit kardinale verschil, dat zij wel degelijk staatsorganen waren, dus recht van spreken hadden bij de leiding van de gansche soekoe. Wel is waar was dan in den *rapat soekoe* de *datoea nan kaämpe qua* panghoeloe huns gelijke en gold voor hem ook de *pitoea:*

Tagah samo tinggi,
Doedoea samo renda,

staande zijn zij allen even lang, zittend even klein, of deze *pitoea*:

Djoedji samo merah,
Ditahijë samo barèh,

getoetst (als goud) blijken zij allen van hetzelfde gehalte te zijn (van dezelfde gele kleur staat er woordelijk), en gewogen zijn zij allen even zwaar, maar als soekoehoofd was hij hun aller voorzitter, die wel is waar niets mocht doen in de soekoe, zonder met hen te hebben beraadslaagd (*moepakat*), en zelfs zonder met hen *sakato saijo*, eenstemmig, te zijn geworden, maar aan wien zij dan toch ook weer gehoorzaamheid en ondergeschiktheid verschuldigd waren, zoodra het er op aankwam om de in bedoelden rapat genomen beslissingen uit te voeren. Al gold dus het

Badjandjang naik
Batanggo toeroen;
Gangam nan baoentoek
Pagang nan bamasing,

in zaken, zijn soekoe betreffend, ook voor hem, als uitvoerder der bevelen van den *rapat soekoe*, als verantwoordelijk staatshoofd in zijn ressort, die er over te waken had, dat daarin 's lands wetten werden nageleefd en altijd rust en orde heerschte, had men hem alleen, en niemand anders, te volgen. Als de

volonté en action van de onder hem ressorteerende familiehoofden kon alleen hij optreden. En dan had hij weer met niemand anders dan met de afzonderlijke personen dier panghoeloes te doen, nooit met de aan hen ondergeschikte *mamaqs*, nog minder met de tot hun *sa boewah paroei* behoorende *anak boeah.* Verlangden dezen iets van hem, dan hadden zij dat te doen door tusschenkomst van hun respectieve familiehoofden. Die waren altijd de *traits d'union* tusschen de bevolking en de soekoehoofden. Slechts in het geval dat men over zijn familiehoofd te klagen had, dan wel in rechts-geschillen, indien dit hoofd er niet in geslaagd was partijen tot een vergelijk te brengen, mochten de *anak boeah* zich direct tot het betrokken soekoehoofd wenden. Anders kwam deze niet met hen in aanraking. Werd dus de soekoe binnen haar eigen kring te allen tijde veelhoofdig bestuurd, inzoover dat er geen maatregel te haren opzichte kon getroffen worden dan door de gezamenlijke familiehoofden, die onder haar ressorteerden, in rade vergaderd onder leiding van het soekoehoofd, en inzoover dat men noodwendig eenstemmig moest zijn geworden ten aanzien van den te nemen maatregel, tegenover de staatseenheid, de negri, kon zij als administratief onderdeel niet anders optreden dan middels haar hoofd, dat haar evenzeer belichaamde als 't ware, als de panghoeloe dit deed ten aanzien van zijn familie. En dan, in het college der vier *datoea nan berampè*, zoodra het soekoehoofd als regeeringspersoon optrad, in vereeniging met zijn drie andere collegas, dan was ook hij geen mandataris der panghoeloes van zijn ressort, evenmin als het familiehoofd dat was ten aanzien van zijn *mamaqs* of *anak-boeah*, maar trad *suo jure* op, krachtens zijn erfrechterlijke positie van soekoehoofd. Als regeeringspersoon hadden hij en zijn collegas slechts te doen met *al* de familiehoofden der gansche negri in rade vergaderd, dus met die van de vier soekoes te zamen, tot één geheel geconstitueerd, als *rapat negri* bijeengekomen.

En dan verhielden zij zich tot dezen als een regeering tot een senaat, die niet slechts als adviseerend lichaam optrad, zoodra de soekoehoofden dat begeerden, maar dien zij verplicht

waren te raadplegen en met wien zij het ook weer volkomen eens moesten zijn geworden, alvorens zij als regeering, als uitvoerende macht, konden optreden. Ook in deze verhouding verloochenden zich nimmer de reeds bekende grondwettige beginselen, die wij in zooeven medegedeelde pitoeas leerden kennen. Regeering van enkelen, de overheersching van een meerderheid over een minderheid, heeft het Minangkabausche staatsrecht nooit geduld; noch een autocratie, noch politieke partijen hebben zich ooit in de Minangkabausche gemeenschap kunnen ontwikkelen. Op eigen gezag vermochten de soekoehoofden nooit iets te doen, maar ook nimmer op het gezag van de een of andere meerderheid in de rapats. Konden de vereenigde familiehoofden het omtrent den een of anderen maatregel niet onderling eens worden, bleef de rapat *pitjah* [1]), of ontbrak de overeenstemming tusschen de vier soekoehoofden eenerzijds en de panghoeloes aan den anderen kant, dan kwam er eenvoudig niets van hetgeen men voorhad. Maar was er eenmaal een beslissing gevallen, dan waren het ook weer allen, de gezamenlijke soekoehoofden, op wie de taak rustte om haar uit te voeren, en die hiervoor verantwoordelijk bleven. Dan werden al de familiehoofden weer hun ondergeschikten, die hunne bevelen hadden op te volgen, dan was het college van vieren de op zich zelf staande hoogste regeering in den dorpstaat, die met geen andere macht boven haar te maken had. En naar buiten, tegenover den vreemde, ten aanzien van de overige negris, belichaamden de 4 soekoehoofden, in rade bijeengekomen, de homogene staatseenheid van den dorpstaat, en waren zij weer onderling op hun beurt:

Tagah samo tingi,
Doedoek samo renda;
Djoedji samo merah,
Ditahijë samo barèh.

Dan had geen hunner meer macht dan de collegas. Dan traden

---

1) Pitjah = gebroken, in tweeën verdeeld.

zij op als een soort van *Directoire* in de Minangkabausche republiek. Slechts bij geschillen met naburige negris, die zich onderling en met haar tot een confederatie hadden aaneengesloten, louter en alleen om voortaan onderlinge oneenigheden in der minne door een uit haar midden gekozen rechtbank te doen uitmaken, — wij spraken er reeds over —, konden de 4 datoeks uit elke negri niet altijd bij elkaar komen om die rechtbank samen te stellen, en dan gingen zij een uit hun college als gedelegeerde naar dat hof van arbitrage afvaardigen. Dat was de *poetjoea di loewar parit*, zooals wij zagen, die in deze qualiteit nooit anders dan als *rechter* optrad. Want met het binnenlandsch bestuur, met de leiding der staatszaken in elk der geconfedereerde negris, hadden bedoelde hoven van arbitrage zich niet in te laten, ook al gingen zij hier en daar op den duur van gewone rechtbanken in bestuurscolleges verkeeren. Deze hadden dan slechts de federatieve belangen der gansche confederatie te behartigen, maar mochten zich niet inlaten met de huishoudelijke zaken van elk der negris, die tot deze behoorden.

Na al het medegedeelde kan ons thans volkomen duidelijk zijn, wat de Minangkabauër met de volgende pitoeas bedoeld heeft, in welke hij zijn staatsinrichting met enkele grove lijnen teekende:

Negri bakaämpè soekoe,
Soekoe berboewah paroeï;
Roemah bertoengganei,
Kampoeèng bertoewo,
Soekoe berpanggoeloe;

de negri bezit vier soekoes, en elk van deze bestaat uit families, die op zich zelf weder door een *toengganei* worden bestuurd, terwijl onder aanverwante *roemahs* of *sa boewah paroei*, die te zamen een *kampoeèng*, een stam, vormen het hoofd van de oudste familie de *toeo* is. Pas de soekoes werden door panghoeloes bestuurd. Hieruit blijkt ook alweer dat oorspronkelijk het woord *panghoeloe* de benaming moet zijn geweest van den

datoea nan kaämpè en niet van het gewone familiehoofd. Wijders heette het ook:

Kampoeèng beradja ka panghoeloe,
Panggoeloe beradja ampè soekoe,
Kaämpè soekoe beradja ka moepakat.

De *kampoeèng*, de familie in uitgebreideren zin, de stam, staat onder een panghoeloe en deze weer onder een soekoehoofd, terwijl die en zijn collegas beheerscht worden door hun onderlinge eenheid, zich manifesteerend bij hun gemeenschappelijke beraadslaging in rade. En als de Minangkabauër de verhouding van de geregeerde gemeenschap, van de *anak boeah*, ten aanzien van hunne respectieve staatsorganen wil teekenen, dan bezigt hij de volgende vergelijking. Dan zegt hij dat de familiehoofden boven hun onderhoorigen, en de soekoehoofden weer boven de gezamenlijke panghoeloes uitkomen als de spieren van het menschelijk lichaam zich verheffen boven de overige vleeschmassa van dit, evenals in een golvende vlakte het eene deel daarvan boven het andere uitsteekt, en van een heuvelrij de kam het hoogste gedeelte is:

Oerat toenggang,
Loerah babaloeran,
Boekit bapamatang.

Tot op de dagen, toen ons gezag zich in de Minangkabausche gemeenschap ging vestigen, bleven de soekoehoofden allerwege, althans in het stamland, de hoogste organen van de negri uitmaken, want de Radjas, zooals wij bereids zagen, bezaten niet de minste macht in deze. Wel is waar trof men hier en daar nog naast de *datoea nan kaämpè* een hoofd aan onder den naam van *poetjoek* of *pontjak*, dat soms grooten aanzien bezat in zijn omgeving, maar een lid van het Minangkabausche staatsbestuur is dat hoofd nooit geweest. Bedoelde lieden heetten ook wel eens *patih*, en dit woord wijst op een hoogen ouderdom van hun positie. Want ik zie daarin minder wat de Heer de Waal [1])

[1]) Op. cit. pag. 65 e. v.

er in zag, die het vertaalde met *sordeersel* en die deed voorkomen alsof de *patih* een band was tusschen de soekoehoofden en het Vorstelijk gezag, zoomede tusschen dit en de negri, dan wel den oud-Javaanschen ambtstitel *patih*. Die autoriteit was slechts de een of andere rijke panghoeloe, die gastheer van den Radja werd, zoodra deze zijn negri bezocht op diens rondreizen door zijn Alam, en dan wilde het wel eens gebeuren, dat hem door den Vorst de berechting van een geschil in hoogste instantie werd opgedragen, indien de Radja zelf geen lust of tijd had om dat in persoon te doen, maar staatsorgaan is de *pontjak* nooit geweest. Hier en daar werd het van lieverlede gebruikelijk dat hij in naam van de Radja de hoogste rechtspraak in de negri uitoefende, maar die was nooit staatszaak in de Minangkabausche wereld, zooals wij reeds zagen. En dan ging de waardigheid van *pontjak* wel eens over op zijn *warih*, zijn erfgenamen in matriarchalen zin, zoodat dezen zich na verloop van tijd even voorname lieden beschouwden in de negri als de soekoehoofden. Hun woningen gingen dan door voor de *tapatan Radja*, voor diens *soerambi*, voor zijn *pied-à-terre* in de negri, voor het voorportaal van de eigenlijke *astana*, van het vorstelijk paleis elders en dat strekte den bewoners niet weinig tot eer. Ook het woord *soerambi* is van Javaanschen oorsprong. Nog in onze dagen troffen wij hier en daar, bijv. in de L Kota, zoomede in het Soloqsche en elders, erfgenamen van *pontjaks* aan; hun waardigheid was echter, evenals zulks trouwens met die der voormalige regeeringspersonen in den dorpstaat het geval werd, allerwege na onze komst weldra in 't niet verzonken, plaats moetende maken voor die van onze hoofden.

Wetgevende bevoegdheid heeft het soekoehoofd binnen zijn ressort nooit bezeten, zelfs niet in vereeniging met de tot zijne soekoe behoorende familiehoofden. Deze was nimmer een autonoom, maar altijd slechts een administratiefrechtelijk onderdeel der negri. De adat, zelfs al ware die *adat nan dihadatkan*, zuiver locaal recht, mocht nooit in de eene soekoe verschillen van die in de andere. Wetgevende macht, zoodra daaraan behoefte kwam, teneinde de algemeen geldende oeroude beginse-

len naar plaatselijke behoeften te vervormen, berustte immer bij den *rapat negri*, voorgezeten door de 4 soekoehoofden. Van financieele zelfstandigheid is bij de soekoe nog minder ooit sprake geweest. Zelfs de negri is nooit een vermogenspersoonlijkheid geweest, een rechtspersoon in den zin, dien wij aan dat begrip hechten. Het Minangkabausche staatsrecht heeft dit nooit gekend. Staatsfinanciën zijn er in de Minangkabausche wereld nooit geweest. Financiers of belastinginners behoefden dus de soekoehoofden nooit te worden, althans niet wat wij daaronder verstaan. De belastingen, die zij inden, waren altijd douceurs, die bestemd waren louter voor hun eigen persoon. Zij zijn nooit anders dan bestuursorganen geweest, zoomede rechters, wanneer men als zoodanig hun hulp inriep.

Het regeerings-college der *datoea nan berampė* behoorde altijd voltallig te zijn. Viel een hunner uit, hetzij tengevolge van een sterfgeval of van ontslag, dan moest de ontstane vacature steeds direct aangevuld worden. De waardigheid en *galar poesako* van het soekoehoofd mocht nooit tijdelijk *terbanam* zijn, mocht nimmer geschorst blijven. Zijn functiën konden nooit door een *wakil*, een plaatsvervanger, worden waargenomen. Dat duldde de adat niet. Bij aanwijzing van zijn opvolger ging men niet anders te werk, dan wanneer een gewone panghoeloewaardigheid was opengevallen. Eerst werd in den familieraad overeengekomen wie onder de erfgenamen in aanmerking behoorde gebracht te worden en daarna moest het staatsgezag beslissen of het zich al dan niet met de candidaatstelling kon vereenigen. Dit werd *in casu* vertegenwoordigd enkel door de drie overige soekoehoofden en die hadden dan ook de bevoegdheid om desnoods een heel anderen persoon onder de erfgenamen van hun gewezen collega te kiezen dan diens familie als candidaat had gesteld. Zoo kwam dit vrijwel neer op een soort van coöptatie, maar deze moest zich altijd bewegen binnen den kring der *warih* van het heengegane soekoehoofd; een vreemde, buiten diens geslacht of stam staande, kon zijner soekoe nimmer worden opgedrongen. Het erfrecht behoorde ook hier steeds den doorslag te geven. Bij de uitoefening hunner

functiën behoorden de soekoehoofden ook altijd voltallig te zijn. Hetzelfde gold ten aanzien van allerlei bijeenkomsten, op welke zij tegenwoordig behoorden te zijn. Ontbrak een hunner in een vergadering, of werd die daar niet vertegenwoordigd door een bizonderen gevolmachtigde, dan konden zijn ambtgenooten niet werken, dan vermocht hun college geen maatregel of beslissing te nemen. Dit was een belangrijk verschil met de werkwijze van den *rapat soekoe* en *rapat negri*, want al ontbraken daar een of meer familiehoofden, dan konden die vergaderingen wel degelijk arbeiden en beslissingen nemen. Ten slotte zal het wel niet vermeld behoeven te worden, dat ook de vier soekoehoofden alleen dan iets konden uitrichten, als zij het allen eens, *sakato*, met elkaar waren. Want ook in hun engeren kring kon de staatsmachine alleen dan marcheeren, wanneer er eenstemmigheid bestond onder 's lands opperste bestuurders: *Panghoeloe soekoe nan berampè, ampè soekoe nan sakato.* Die verplichting om eenstemmig te zijn heeft te allen tijde het gansche Minangkabausche staatswezen als een nachtmerrie op den rug gezeten en dit maar al te vaak tot stereliteit gedoemd.

Al waren de soekoehoofden op stuk van zaken eigenlijk nooit anders dan de uitvoerders der beslissingen van den *rapat soekoe* en *rapat negri*, zoo genoten zij niettemin als regeeringspersonen onwillekeurig meer aanzien dan de gewone panghoeloes. En dat uitte zich in meerdere eerbewijzen, die men voor hen over had. Zoo hadden de soekoehoofden bij alle bijeenkomsten altijd de eereplaatsen aan 't hoofd van de onder hen ressorteerende familiehoofden. Kwamen zij bijeen in huizen, die *andjoeëng*, de bekende uitbouwsels, bezaten, dan behoorde hun op dat hooger gelegen gedeelte van de *tengah roemah* een plaats te worden aangewezen, terwijl de familiehoofden zich in deze langs de wanden hadden neer te vleien; anders waren de voor de soekoehoofden gereserveerde plaatsen altijd in de vier hoeken (*di sidoeï*) van de ruimte, in welke men vergaderde. Wijders was een belangrijk prerogatief der *datoea nan kaämpè*, dat zij van de aan 's lands vroede vaderen bij allerlei gelegenheden

verschuldigde belastingen (*isi adat*) altijd het leeuwenaandeel erlangden. De vroeger betaald wordende *thail amé*, de kosten van het proces, welke litigeerende partijen verschuldigd waren, behoorden altijd aan de soekoehoofden, als de eenige rechters in de negri, te worden afgedragen. In den regel lieten zij nochtans de bijzittende *orang toeo* ook daarin deelen, maar dan toch altijd voor een kleinigheid slechts.

Wanneer men nu met terugzicht op het beeld, dat wij van de oude Minangkabausche staatsinrichting ontwierpen, het algemeene karakter van deze zou willen kenschetsen, dan zou men die toch kwalijk democratisch kunnen noemen, zooals tot nog toe in den regel gedaan werd. Men zag altijd over het hoofd, dat de Minangkabausche bevolking zelve, de *orang banjak*, zooals zij zich noemt, de *anak boeah* van de verschillende panghoeloes, niet den minsten invloed hadden op den loop van 's lands zaken. De leiding van deze berustte louter en alleen bij de door het erfrecht aangewezen familiehoofden en bij de uit hun midden voortgesproten vierschaar van *datoea nan berampè*. De panghoeloewereld was de meesteresse van het land en oefende hare staatsfunctiën volstrekt niet uit als mandatarisse der overheerschte gemeenschap, maar krachtens eigen geboorterecht. De panghoeloes waren staatsorganen *par droit de naissance*. Wilde ieder hunner, alvorens in de verschillende rapats hun stem uit te brengen, eerst hunne respectieve *anak boeah* hooren, dan gebeurde dit meer uit goedheid, dan dat het staatsrecht hen daartoe verplichtte. Al de Minangkabausche rapats geleken immer meer op senaatjes, dan op *comitia curiata* of *centuriata*, zij hadden meer van hoogerhuizen in miniatuur dan van onze Staten-Generaal, voorzoover zij adviseerend optraden. Het verplichte *sakato* worden van uitvoerende, wetgevende en adviseerende macht, maakte evenwel van de rapats weer meer dan adviseurs; in den grond der zaak waren zij 's lands bestuurders en de soekoehoofden eigenlijk hun *volonté en action*. Inzoover was hun macht altijd weer veel grooter dan dat van senaten en hoogerhuizen. Zoo had de Minangkabausche staatsinrichting altijd meer van een aristocratische oligarichie dan van een

democratische republiek. Voor volkskeuze is er nooit plaats in geweest.

Hieruit blijkt wijders hoe de tot nog toe gangbare meening, dat de Minangkabausche wereld geen standverschil zou gekend hebben, ook altijd minder juist was. Wel degelijk maakten de panghoeloes met de aan hen toegevoegde *orang ampè djenih*, over wie wij zoo aanstonds zullen spreken, een afzonderlijke klasse van lieden in de negri uit, die bepaalde voorrechten hadden, welke elk ander gewoon mensch in hun omgeving niet bezat. Niet ieder kon *orang berpangkat* worden; niet elke *djoerai* van de *sa-boewah-paroei* had het recht den *panghoeloe* of diens *samboetan* te leveren. Niet iedere familie in de soekoe kon op het voorrecht bogen den *datoea nan berampè* aan te stellen. Trouwens indien iets onder menschen standverschil vermocht in 't leven te roepen, dan was het altijd zeker dit, dat het niet van vrije keuze, maar van het erfrecht afhing, wie de machthebbenden, wie de aanzienlijksten in den lande zouden zijn. Geboorterecht doet onwillekeurig altijd van zelf een soort van adel in 't leven treden. Pas in patriarchale gemeenschappen, bij welke het meer op de physieke en intellectueele kracht van elk mannelijk individu aankwam dan op geboorterecht, kon op den duur de gelijkgerechtigheid van alle vrije mannen op den voorgrond treden. Daarin pas konden de vergaderingen van alle vrijgeboren lieden tot haar recht komen. In de oudste matriarchale gemeenschappen ging dat nog niet. Niet alleen monarchiën, maar ook werkelijke republieken werden pas mogelijk, toen het matriarchaat op dit ondermaansche voor goed had afgedaan.

D. *De staf van het familiehoofd, de orang ampè djenih.*

De panghoeloe kon zijn taak niet alleen vervullen; dat sprak van zelf, hij moest daarbij altijd worden bijgestaan door helpers, weder uit zijn naaste omgeving, uit zijn familieleden, uit zijn *anak boeah*, en nooit buiten zijn *sa-boewah-paroei*, gerecruteerd. Dat waren de overige *orang ampè djenih*, de andere „menschen der vier soorten” woordelijk vertaald. Als ik mij niet vergis, dan is het woord *djenis*, *djinis*, weer meer Javaansch dan Ma-

leisch; het beteekent soort, geslacht. Ook worden bedoelde lieden wel *orang ampè djoerai* genoemd, omdat de *mamaqs* der verschillende takken van de familie in den regel de helpers des panghoeloes waren. Wijders vat men hen ook wel samen onder het begrip *kaöem*, ofschoon dit woord tevens wordt gebezigd om bloedverwantschap aan te duiden. Zij waren met den panghoeloe de eenige staatsorganen, de eenige waardigheidsbekleeders, *orang berpangkat*, *orang beradat* in de *sa-boewah-paroei.* Slechts was het hun toegekend staatsgezag van ondergeschikten rang; zij hadden meer van beambten, terwijl hun chef, de panghoeloe, zelfstandig staatsorgaan was. Hun positie ontleenden zij echter weer niet aan keuze van dezen, dan wel aan het erfrecht; dit besliste weder altijd wie onder de *anak boeah* eenmaal geroepen konden worden om als *orang ampe djenih* op te treden. Slechts uit de *warih*, de erfgenamen van den gewezen functionaris, behoorde diens opvolger te worden aangewezen, al hadden daarbij geschiktheid en bekwaamheid ook altijd stem in 't kapittel.

Tot bedoelde autoriteiten behoorden dan, behalve het familiehoofd, de *pagawei*, diens rechterhand als 't ware, de *doebalang* of *hoeloebalang*, diens „sterke arm" zouden wij kunnen zeggen, en nadat de Islam zich in de Minangkabausche gemeenschap had ingedrongen, ook de *malim*, de huisprelaat van de *sa-boewah-paroei.* Deze werd „*der vierte im Bunde*", en al kon hij er eigenlijk nooit op bogen staatsgezag uit te oefenen, hij was dan toch altijd de door den adat geassimileerde eenige vertegenwoordiger van de *sjarat*, van eene nieuwe beschaving, die op de Minangkabausche wereld in verloop van tijd beslag was gaan leggen, van den Islam. Boven hem bezat deze *masa adat* geen zelfstandig orgaan in haar midden. Pas in onze dagen is in de Minangkabausche gemeenschap een van de wereldlijke macht onafhankelijke „geestelijke macht" kunnen ontstaan, en zulks in de gedaante van een aan Mekka ondergeschikte geestelijkheid. Dit is pas onder de schuts van ons Gouvernement gebeurd, dank zij onzer lankmoedigheid ten aanzien van moslimsche aangelegenheden; de adat zou zoo iets nimmer geduld hebben.

Wij komen hier weldra op terug. Thans hebben wij ons voorloopig slechts bezig te houden met den *pagawei* en *doebalang*. Hun taak was het in 't bizonder den arbeid van het familiehoofd mogelijk te maken. Buiten hun *sa-boewah-paroei* strekten zich de ambtskringen van beiden, evenmin als die van den panghoeloe, niet uit, althans indien deze niet tevens als soekoehoofd optrad. Was dat wel het geval, dan waren diens *pagawei* en *doebalang* niet alleen geroepen hem in zijn *sa-boewah-paroei* bij te staan in de vervulling zijner plichten, maar ook in zijn soekoe. Vandaar dat de *pagaweis* en *doebalangs* van de soekoehoofden altijd gewichtigere autoriteiten waren dan hun collegas in gewone families. De bevoegdheid om als *pagawei* en *doebalang* op te treden, al werd dit aan het erfrecht ontleend, verschilde weer overal naar plaatselijk recht. Hier waren het steeds de hoofden, de *mamaqs* der *djoerai*, uit welke de familie bestond, die aanspraak hadden op bedoelde ambten, ginds waren het weer de andere *kamanakans* des panghoeloes, dus lieden uit zijn eigen djoerai, die dat recht konden doen gelden. Dit zal ons bij de behandeling van het erfrecht duidelijker worden. De installaties van de gemelde *orang ampe djenih* gingen, evenals die van den panghoeloe, ook altijd gepaard met de gebruikelijke eetbijeenkomsten der notabelen van de negri, dus met de noodige kosten. Vandaar dat zich ook niet elke *sa-boewah-paroei* de weelde kon veroorloven om er een volledig stel van *orang ampè djenih* op na te houden. Slechts de gegoede konden dit doen. In andere bezat men b.v. geen vasten *malim*, of *doebalang* en wanneer dan het werk van laatstbedoelde moest verricht worden, zoo droeg het familiehoofd dat slechts op aan een *loco-doebalang*, aan een zijner familieleden, die als zoodanig voor 't oogenblik fungeerde. De prerogatieven der *orang ampè djenih* kwamen vrijwel op hetzelfde neer als bij het familiehoofd het geval was. Ook aan hun ambten waren vaste *galar poesako* verbonden, zooals wij bereids zagen, die zij slechts voerden, zoolang zij met hun ambt bekleed waren. Van de inkomsten, die de panghoeloe uit de *isi adat* genoot, behoorde hij steeds een gedeelte af te staan aan zijn gemelde helpers.

Ook zij hadden bij feestelijke bijeenkomsten recht op bepaalde gereserveerde plaatsen, meestal om en bij die van hun familiehoofd. Op een afzonderlijken aanspreektitel konden zij echter geen aanspraak maken, al liet zich hier en daar de *pagawei* ook wel eens *datoeq* noemen. De hoogere malims, dus die van de soekoehoofden, werden wel eens met *toeangkoe* toegesproken, maar de *doebalangs* hebben nooit en nergens een handvat vóór hun galar bezeten. Tot hen sprekende bezigde men even goed het dagelijksche *ang* of *awakang* als tegenover den gewonen minderen man. Bepaalde ambtskleedijen bezaten noch de *pagawei* noch de *doebalang*, voorzoover ik weet; wel weer de *malim*. Die was in den regel kenbaar aan zijn tulband en zijn kaftan, aan de gewone hadjie-kleeding of een copie daarvan.

De *pagawei*, zooals hij in L Kota heet, draagt elders weer andere namen. In het zuidelijk gedeelte der Padangsche Bovenlanden, in de XIII en IX Kota, heet hij *manti*, een verbastering van het Javaansche *mantri* waarschijnlijk; elders, in de VIII Kota en VII Loerah, in Indrapoera en nog in andere streken wordt hij *pamangkoe* of *mamangkoe* geheeten, welk woord in verband staat met *pangkoe*, dat schoot beduidt en met *memangkoe*, dat „in de schoot dragen", overdrachtelijk „iets beheeren" beteekent. In 't Painansche, zoowel als in 't Gloegoersche, dus nog al in twee ver van elkaar verwijderde streken, hoort men den *pagawei* weer aanduiden met de benamingen *toengkei*, *toengkatan*, *memoengkei*, die alle afkomstig zijn van *toengkat*, stok. Daar wordt dus bedoelde waardigheidsbekleeder met een stut of steun voor den panghoeloe vergeleken. Elders heet het weer dat hij diens *sandi*, *sĕndi* is, dat in 't Maleisch gewricht, geleiding, scharnier, beteekent, maar in 't Javaansch „in ouderdom op elkaar volgend" wil zeggen, dus opvolger. Ik houd het er dan ook voor dat gemelde woorden aan die taal ontleend werden. In 't Ajer Hadjiesche en Indrapoera heet de *pagawei* ook wel *panggaoe*, een woord dat mijns inziens denzelfden wortel heeft als *pangkoe* en *pamangkoe*. Het woord *pagawei* wijst weer onmiskenbaar op Javaanschen invloed, inzoover het in verband staat met *gawe*, het *krâmâ* van *damĕl*, dat werk, bezigheid, be-

teekent. De *pagawei* was dus de man, die het eigenlijke werk deed, terwijl het familiehoofd slechts had te bevelen. In de Kwantandistricten hoort men den *malim* weer met den naam *pagawei* genoemd. Men zij dus op zijn hoede voor die verschillende terminologie. De verhouding van den *pagawei* of *manti* tot het familiehoofd wordt in de volgende pitoea geteekend:

Panghoeloe njawa negri,
Manti toelang negri,

de panghoeloe is de ziel, de geest en de *manti* is het beenderstelsel, het geraamte van de negri. De laatsts was te allen tijde de rechterhand van het familiehoofd, bij het vervullen van diens functiën, zijn secretaris, zijn adjudant, de overbrenger zijner bevelen aan de *anak boeah*, zijn tijdelijke plaatsvervanger doorgaans, zoomede hier en daar, — b. v. in *Mapat Toenggoel*, *Moeara Soenggei Lolo*, *Poear Datar*, *Indrapoera* en elders —, zijn reeds bij het leven aangewezen opvolger, *samboetan*, een woord dat mijns inziens ook aan 't Javaansch ontleend is, en dat dan vrijwel hetzelfde als *pagawei* beteekent, de arbeider, de man, die altijd bezig is. Hij doet dan ook al het vóórwerk, voordat de panghoeloe in staat is te beslissen; zoo werd de *pagawei* in bestuursaangelegenheden diens minister als 't ware en adviseur, en in rechtzaken kreeg zijn ambt wel wat van dat van ons Openbaar Ministerie en van onzen Rechter-Commissaris in Strafzaken. Ieder der *anak boeah*, die zich tot den panghoeloe had te wenden met een verzoek, mededeeling, klacht of iets dergelijks, moest aanvangen met zich tot den *pagawei* te vervoegen. Deze begon de zaak dan te onderzoeken. Had de panghoeloe gesproken,

Panghoeloe di pintoe kata,
Pagawei di pintoe soeroeh,

zijn beslissing gegeven, dan moest de *pagawei* er voor zorgen, dat deze overgebracht werd aan en ter kennis kwam van de *anak-boeah*; het woord van het familiehoofd werd dan omgezet

in het bevel, dat van diens *pagawei* uitging. In rapats en bij alle bijeenkomsten, die de panghoeloe niet kon bijwonen, was de *pagawei* doorgaans zijn plaatsvervanger. Vergezelde hij zijn familiehoofd derwaarts, dan had hij vlak bij of tegenover hem te zitten. Op terechtzittingen was de *pagawei* van het een of ander soekoehoofd niet alleen redacteur van de stukken, als men die er op na hield, in navolging van ons, vervulde dus de functie van griffier, maar hij stelde ook de dagvaarding en acte van beschuldiging, zoodra men op zijn manier daaraan beliefde te doen, in den tijd, toen wij ons reeds hadden gevestigd in de Minangkabausche landen. Vroeger ging alles in den regel mondeling in zijn werk, zelfs een vonnis werd toen nimmer in schrift gebracht. Maar dit was toen ook een heel ander ding, dan wat wij daaronder verstaan. De arbeid der *pagaweis* was dus veelomvattend. Zonder hen zou inderdaad de negri niet rechtop hebben kunnen staan. Niet ten onrechte heetten zij dus hare *toelang*, haar beenderenstelsel. Maar niet alleen zij werden met het gebeente van den dorpstaat vergeleken, ook de *doebalang* gingen daarvoor door. Hun werkzaamheden waren nochtans minder van intellectueelen, dan wel van physieken aard. Ik beschreef den *doebalang* reeds als de sterke arm des panghoeloes, en dit was hij dan ook steeds, waar dat te pas kwam. Zijn naam duidt er reeds op dat hij in tijden van oorlog de „vóórwerper", de „vóórvechter" was. Dan stonden gewoonlijk de *doebalangs* van de krijgvoerende negriën slechts tegenover elkaar en bleef de overige bevolking alleen maar toekijken. In vredestijd was de *doebalang* louter politiebeambte, die op bevel van den panghoeloe en *pagawei* de rust en orde onder de *anak boeah* had te handhaven, wijders was hij bij vergaderingen de deurwachter, bij feesten niet zelden de ceremoniemeester en overigens vervulde hij slechts de rol van boodschaplooper en oppasser van het familiehoofd. Hadden de soekoehoofden het een of ander bevel of bericht in hunne ressorten bekend te maken, dan gingen hunne doebalangs rond met het koperen bekken (*tjanang* of *galego*), en door slagen op dat instrument trokken zij dan de aandacht hunner kota-ge-

nooten om dezen vervolgens in kennis te stellen met hetgeen zij te zeggen hadden. Dan trad de *doebalang* dus ook als publieke omroeper op. In de oude crimineele rechtspleging had de *doebalang* zelfs zoo nu en dan als scherprechter te fungeeren, wanneer de wreker niet zelf de doodstraf wilde volbrengen op den schuldige; de *doebalang* had dezen dan op de bij den adat voorgeschreven wijze te krissen. Zijn ambt werd ook slechts krachtens de regelen van het locale erfrecht vervuld, nadat de betrokken familieleden er over beraadslaagd hadden, wie daarvoor de geschiktste onder de *warih* was. In vele streken was hij de aangewezen opvolger van den *pagawei*, zoodra deze familiehoofd was geworden. Wij zagen reeds dat de *doebalang* niet altijd voorkwam in elke familie. In vele streken kende men zijn ambt zelfs in 't geheel niet. Elders wordt hij weer heel anders genoemd, zoo heet hij b. v. in de XIII Kota en elders *pagawig*; in het Indrapoerasche vindt men hem soms onder den naam *antjang-antjang* en *godok* terug.

Over de positie, die de malim in de Minangkabausche gemeenschap innam, spreken wij in een volgende paragraaf.

§ 4. Het eenhoofdig gezag, adat radja dan orang gadang.

A. *In het stamland, de Padangsche Bovenlanden.*

Heb ik reeds in vorige bladzijden met enkele trekken de verhouding van de Radjas van Minangkabau, der *Jang di Pertoeans*, ten opzichte van de deelen, uit welke hun Alam bestond, van de negris, geteekend, thans dient hunne positie op zich zelve nader in oogenschouw te worden genomen. Wij zagen dat de Radjas nooit monarchen zijn geweest, dat hun Alam nooit een rijk in den gewonen zin van het woord was, dat er nimmer een band bestond tusschen hen en de verschillende negris. Wilde de Vorst met deze in aanraking komen, welnu dan had hij zich tot haar te begeven; zij kwamen niet tot hem middels gezanten of vertegenwoordigers en hij bezat dezen niet in haar midden. Vandaar de periodieke tournées, welke de Radjas in hun Alam maakten, en waarvan de geschiedenis

gewag maakt. Slechts door *Reise-Könige* te zijn konden zij voeling met hun rijk behouden. Een gecentraliseerd eenhoofdig gezag hebben zij nooit bezeten, omdat de omstandigheden daartoe nimmer hadden meegebracht. Nooit hebben de Radjas legeraanvoerders behoeven te zijn, omdat de Minangkabausche gemeenschap, als één geheel beschouwd, nooit den oorlog gekend heeft. Hoofden van den een of anderen godsdienst zijn zij ook nooit geweest. Hun positie was waarschijnlijk al eeuwen lang gevestigd, toen de Islam zijn intrede deed in de Minangkabausche landen. De eenige bemoeienis, die zij in de aangelegenheden hunner *would-be* „onderdanen" hadden, betrof de rechtspraak. Als de soekoehoofden, de eigenlijke rechters in de negri, het partijen niet naar den zin konden maken, dan legden dezen hare zaak aan den Radja voor, zoodra die hare negris bezocht op een zijner rondgangen door den Alam. Men beschouwde hem in elk geval als een hoogere autoriteit dan de negrihoofden; hoe men daartoe kwam verklaarde ik reeds. Maar die rechtspraak in hoogste instantie was eigenlijk nooit meer dan een particuliere zaak tusschen partijen en den Radja. De adat drong de eersten niet om zich tot dezen te vervoegen en verplichtte den laatste niet om zijn hulp te verleenen bij het vereffenen van geschillen. Rechtspraak was nimmer publieke zaak bij de Minangkabauërs; de staat bemoeide er zich niet mee. De negribesturen konden de menschen niet beletten om hun twisten in laatsten aanleg voor den Radja te brengen en dezen niet verbieden om zich daarmede te bemoeien. Maar de beslissingen des Vorsten hadden dan ook even weinig de kracht van wat wij vonnissen noemen, als dat die der soekoehoofden zoo iets bezaten. De Minangkabausche rechters waren altijd meer deskundige arbiters dan autoriteiten, die afdwingbare oordeelvellingen vermochten te geven. Het stond toch altijd aan partijen om hun vonnissen al of niet na te komen. Tot de executie leende zich het openbaar gezag nimmer. De partij, die ten laatste van den Radja gelijk gekregen had, moest maar zien hoe zij haren tegenstander tot nakoming van diens vonnis dwong. Zijn komst in de verschillende negris had dan ook

nimmer iets van die eens omgaanden rechters, zooals men het wel eens heeft voorgesteld, maar zij geschiedde altijd uit drijfveeren, welke louter des Vorsten eigen belang op het oog hadden. Hij kwam slechts een hem in verloop van tijd gegunde belasting innen, meer niet; het helpen van negribewoners, die met elkaar overhoop lagen, aan hun hoogste recht, was altijd slechts bijzaak op de tournées van den Jang di Pertoean. Ware hij thuis gebleven, dan had men hem zijn geld nooit gebracht en tolgaarders schijnt hij in de negri nooit bezeten te hebben. Bedoelde belasting droeg den naam van *amè manah*; het was een soort hoofdgeld, dat familiesgewijze in de negri over de verschillende gezinnen (*dapoea*) werd omgeslagen en dat men nog alleen betaalde, wanneer men dat bliefde te doen; zeer dikwijls gebeurde het dat de Radja in deze en gene negri zelfs niets of nagenoeg niets kreeg en daar kon hij nooit iets aan veranderen. *De amè manah* had de strekking om den Radja in staat te stellen zijn hoogen rang op te houden en zal wel een overblijfsel zijn geweest uit den Hindoetijd, toen de overheerschende Javaansche vorst zich liet beloonen voor de diensten, die hij der Minangkabausche gemeenschap bewees door rust en orde onder haar te handhaven. Vandaar dat zij ook wel *tokoq boeboengan* genoemd werd; het eerste woord beteekent stut, steun, en is zonder twijfel aan het Javaansche *togog* ontleend, dat heiningpaal, beduidt, en onder *boeboengan* verstond men een soort van voorgalerij, *pendopo*, vóór een vorstelijke woning (*astana*). *Tokoq boeboengan* wilde dus zeggen een steun voor 's vorsten paleis. Bedoelde belasting varieerde, al naarmate de draagkracht der menschen, van 1 tot 2 „*real*" voor elke *dapoea*, dat is van f 1.60 of f 2.— tot f 4.— [1]). Zij moest òf in goud òf in *gantangs* rijst gekweten worden; het heet dat het eerste in 't bizonder den negris, die tot den laras *Bodi Tjiniago* behoorden, ten plicht was gesteld, wijl die voor rijker doorgingen dan de andere, die tot den laras *Kota Piliang* zouden behoord hebben. Deze konden volstaan met in rijst te betalen of des-

---

[1]) Zie de bijlage aan het eind van dit boek.

noods met andere levensbehoeften of goederen. De belasting behoefde in 't stamland in den regel slechts om de 5 jaren opgebracht te worden; elders, in de oostelijke grenslanden, gebeurde dat om de 3 en zelfs hier en daar om de 2 jaren. En daar moest de Radja, dit was b. v. het geval in eenige Kamparlanden, bij zijn omgang om geld op te halen, zich hier en daar nog aan een bepaalde route houden, die hem was voorgeschreven door den adat; deed hij dat niet, dan kon hij op niets aanspraak maken. Een zelfde voorschrift zullen wij in de Korintjilanden aantreffen, den Radjas van Djambi opgelegd, wanneer die daar een soortgelijke belasting wenschte te innen.

Het is ook mogelijk, dat de bemoeienis der Jang di Pertoeans met de hoogste rechtspraak in hun omgeving, in stede van een bijzaak te zijn geweest van hunne periodieke belastinginning, zich ontwikkeld heeft uit die oer-oude Arische instelling, welke men asyl-recht noemt en over welke ik boven reeds met een enkel woord sprak. Die was op haar beurt weer een gevolg van de groote vereering, welke de oude Arische volken hadden voor het vuur, voor de zon en voor den huiselijken haard, een cultus, die er onmiskenbaar op wijst dat het stamland dier volken oorspronkelijk niet gelegen kan hebben in de tropen, maar in koude streken moet gezocht worden, waar het vuur en het licht van de zon altijd opgeld deden. De tropische rassen hebben nimmer aan zon- en vuur-aanbidding gedaan. De menschen vervaardigden nooit hun goden van het goede, dat hun te veel werd. Het asyl-recht bij de oude Ariërs kwam hierop neer, dat de misdadiger, die een toevlucht aan den huiselijken haard had gezocht, buiten bereik van zijn wreker kwam. Gold dit aanvankelijk ten aanzien van de vuurhaarden van alle patriarchale families, toen er vorsten kwamen onder deze, gold alleen de vorstelijke vuurhaard als vrijplaats voor boosdoeners. En nu kan die gewoonte door de Hindoes in de Minangkabausche wereld zijn gebracht en de latere Jang di Pertoeans daaraan hun recht hebben ontleend om in hoogste instantie de zaken der lieden, die zich onder hun bescherming stelden, te onderzoeken en uit te wijzen. Waren die lieden misdadigers, dan

boetten zij hun *démarche* tot den Radja meestal met hun vrijheid; zij werden dan de slaven of pandelingen des Vorsten. Want slechts in diens omgeving, in diens woning, waren zij er van verzekerd, dat hun wrekers niet de hand op hen konden leggen; daar alleen waren zij er dus zeker van hun leven te behouden, al mochten zij er hun vrijheid bij verliezen voor het gansche verdere leven. De woning der Jang di Pertoeans en naaste omgeving werd dientengevolge in verloop van tijd het toevluchtsoord van menigen misdadiger, die daar dan grondhoorige als 't ware werd, *handam di roemah gadang*, zooals het heette. *Roemah gadang* beteekent het groote huis, het paleis. En later zullen gewone civiele partijen het voorbeeld van misdadigers zijn gaan volgen en zich ook tot den Radja zijn gaan wenden in de hoop van hem ten minste een vonnis te krijgen, dat de soekoehoofden, de eigenlijke rechters in de negri, maar niet konden geven, omdat zij niet *sakato* konden worden, of althans een, dat partijen meer kon aanstaan dan dat dier hoofden. Zoo kan de hoogste rechtspraak der Radjas ook als correctief zijn gaan werken op de onmacht, die dikwijls den negribesturen eigen was bij hun arbeid, en zulks van wege meergemelde verplichting om altijd eenstemmig te worden alvorens men iets kon uitrichten.

De Jang di Pertoeans bezaten een groot aanzien, al was hun macht van geen beteekenis; zij werden immer als wezens van hooger orde, als representanten van een grootere beschaving, dan men zelve bezat, door de Minangkabausche gemeenschap beschouwd. Dit uitte zich in de plichtplegingen, die men tegenover hen in acht nam, als zij zich den volke vertoonden, zoomede in bepaalde prerogatieven, die alleen hun toekwamen. Verscheen de *Daulat* [1]) *Toeangkoe*, zooals de aanspreektitel der Jang di Pertoeans luidde, ergens, dan „werd hem door iedereen „de diepste eerbied bewezen, en wie hem naderde, hurkte eer„biedig neder en hield den *destar* in de hand, — een eerbewijs

---

[1]) *Daulat* = heil, zegen, voorspoed, geluk; *toeangkoe* = mijn heer, mijn vorst; dus te zamen hadden die woorden de beteekenis van ons „uwe majesteit".

„dat alleen aan hem werd betoond. Verliet de Vorst zijn een-„voudige woning te Pagarroejong, om een reis door zijn gebied „te maken, dan volgde hem een voor den Maleier aanzienlijke „stoet en droeg men hem de gouden pajong vooruit, en naderde „hij op zijn reis een dorp, dat tot de laras Bodi Tjiniago be-„hoorde, dan steeg hij af van zijn paard, om op de schouders „van een der aanwezenden, die hem kwamen begroeten, als in „triomf door het dorp te worden gedragen." [1]) Naderde men den Vorst, dan had hij alleen het recht op een *sambah*, die hierin bestond, dat men op de knieën viel, beide tegen elkaar geplaatste handen omhoog hief en vervolgens het hoofd ter aarde aarde boog, zoodat men daarmede den grond raakte. Na dit drie malen herhaald te hebben, moest men gaan zitten, maar niet *basilo*, dat is met de beide beenen gekruist onder zich, doch met deze naar een zijde gekeerd; het *basilo* zou ongepast geweest zijn. Kwam men 's Vorsten woning voorbij, dan moest men een buiging maken. Onder de *kabesaran*, de rijkssieraden, die de Radjas bezaten, behoorden behalve gemelde gouden pajong ook nog een gouden matje, een in 't klein nagebootste waringin van hetzelfde metaal, en ten slotte een kroon, *sagasang* geheeten, die van Salomo afkomstig heette te zijn en zelfs in het bezit van *Nabi Adam*, van den Profeet Adam, zou zijn geweest, al te gader sprookjes, klaarblijkelijk door Islamieten in 's Vorsten omgeving uitgevonden. Wijders behoorde tot de *kabesaran* een weefgetouw, *San Sata Kala* geheeten, waarvan de roep uitging dat het van zelf bewoog. De Radjas waren dikwijls geëntoureerd door een ganschen zwerm van hadjies, die vrijen toegang tot hen hadden. Verliet de Vorst zijn *astana* of *roemah gadang*, zijn woning, dan was hij in den regel omgeven door een stoet van ruiters, die allen voorzien waren van gele vaandels. Al deze lieden, zoomede 's Vorsten overige hofhouding, en zijn slaven en pandelingen, woonden om en bij zijn *astana* in een zoogenaamde *kampong dalam*, in een *kraton* zou men elders zeggen. En al mogen de Radjas geen vaste stede-

---

1) Verkerk Pistorius, op. cit. pag. 79.

houders in de verschillende negris van hun Alam gehad hebben, hun naaste omgeving werd wel door eenigen hunner organen, door bepaalde rijksgrooten bestuurd. Die droegen te zamen den naam van *Bahasa ampè balè*. Het waren de *Bandhara* van *Soengei Tarab*, de *Mangkoedoem* van *Soemanib*, de *Toean Kali* van *Padang Ganting*, de *Toean Gadang* van *Batipoe* en nog anderen. In 's Vorsten eigen negri Pagarroejoeng werden de kampongs *Balei Djangga*, *Kampong Tengah* en *Batoe Ampil* door *orang gadang radja*, dus ook door zijn ambtenaren bestuurd. Niettemin waren al die lieden eigenlijk nooit meer dan gewone landbewoners, die uit eigen bezittingen in hun levensonderhoud moesten voorzien. Althans zoo verzekert Verkerk Pistorius [1]; nog menig inlander in diens tijd wist onder andere te verhalen dat bijvoorbeeld de *Toean Kali* van *Padang Ganting* als de eenvoudigste landbouwer zelf zijn sawahs bewerkte.

Ondanks de weinige macht, die de Radjas van Minangkabau bezaten, hielden zij er toch altijd verstrekkende pretenties op na. Dat was echt oostersch; kon men er niet op bogen daadwerkelijk eenige macht te bezitten, dan deed men het toch altijd met woorden voorkomen alsof men een zeer groot gezag uitoefende en de halve wereld zijn eigendom was. Zoo beweerden de Radjas van Minangkabau dat alle landen in de omgeving van hun Alam eigenlijk aan hen toebehoorden, hen als suzereinen hadden te erkennen. Siak, Indragiri en Djambi heetten hun leenroerig te zijn. De kuststreken waren niet minder aan hen onderworpen, zooals wij zagen, en de Oost-Indische Compagnie, nog onbekend met de eigenlijke onmacht der Radjas, liet zich daar op een gegeven oogenblik als hun stedehoudster door hen erkennen. Maar het grappige van 't geval was dat de Jang di Pertoeans in al die streken nog minder iets te vertellen hadden dan in hun eigen Alam. De Compagnie begon dit dan ook gauw in te zien. Konden de Radjas geen pretenties doen gelden op verwijderde landstreken, dan verklaarden zij eenvoudig de daar regeerende vorstengeslachten tot hun familie-

[1]) Op. cit. pag. 81.

leden; zoo kon het dan gebeuren dat niet alleen de Radjas van Atjeh, maar ook die van Palembang en Riouw en zelfs die van Bantam op Java in verloop van tijd gepromoveerd werden tot telgen van de dynastie van *Pagarroejoeng*. Natuurlijk waren ook deze beweringen weer al te gader inblazingen van intrigeerende hovelingen in hun omgeving, wien het er om te doen was den *Radja Alam* op hun manier te bewijzen, dat hij ook werkelijk Heer der Wereld was. Overigens lieten zich de nuchtere Minangkabauërs geen zand in de oogen strooien door al die grootdoenerij met klanken van hun Jang di Pertoeans en waren zij altijd van oordeel dat dezen dan pas recht hadden op den eerbied, dien men hun toedroeg, wanneer zij zich behoorlijk gedroegen, terwijl het in het tegenovergestelde geval wel eens kon gebeuren, dat men de Vorsten van zich weerde,

Radja adijĕ radja di-sambah
Radja lalin radja di-sangkah.

En het is inderdaad wel eens gebeurd in een enkel oostelijk grensland, hetwelk wij weldra zullen leeren kennen, dat aan een nazaat der Jang di Pertoeans te kennen werd gegeven, dat men niet op Radjas gesteld was. Toen dezen dan ook uit de Padangsche Bovenlanden verdwenen waren na onze komst aldaar, — den laatsten telg van het Pagarroejoengsche huis verbanden wij naar Java —, heeft de Minangkabausche gemeenschap nooit om den ondergang van hare Vorsten getreurd. Het radjageslacht van *Soempoer Koedoes* was al lang uitgestorven, toen ons gezag zich in de Minangkabausche landen vestigde, en de laatste Radja van *Boea* vluchtte naar de oostelijke grenslanden, maar werd daar minder hartelijk ontvangen. Hij was het, wien daar te verstaan werd gegeven dat men van zijn radjaschap niets moest hebben.

B. *In de grenslanden.*

Het eenhoofdig gezag, dat wij in de grenslanden aantroffen, berustte hier en daar òf bij werkelijke nazaten van het Pagarroejoengsche vorstengeslacht, zooals in 't bizonder in de Rausche landschappen in 't Noorden, zoomede in *Goenoeng*

Salihan aan de Kampar, en in de Kwantandistricten het geval was, — in de twee laatstbedoelde landstreken bestaan tegenwoordig nog Jang di Pertoeans —, òf bij lieden die zich in verloop van tijd slechts als radjas zijn gaan gedragen, hetzij omdat zij beweerden op de een of andere wijze uit de Pagarroejoengsche dynastie te zijn gesproten, en dat deden voornamelijk de radjas in 't Painansche, zoomede die van Indrapoera en in 't Korintjische een oogenblik ook de dipatis van Rawang, hetzij in navolging van de werkelijke radjas, maar dan had men altijd te doen met een soort van usurpatie. Dan waren het òf altijd gewezen *orang gadang radja* of *sandi radja* [1]), oorspronkelijke organen der Jang di Pertoeans, die zich hadden opgewerkt tot radja, òf gewone adathoofden, *poetjoeks* of soekoehoofden, die er in geslaagd waren zich *airs* van vorstjes te geven en zich min of meer boven hun omgeving te verheffen. Maar van al die grootheden bleven alleen de nazaten van het Minangkabausche vorstengeslacht *Jang di Pertoean* voor hun omgeving; de overige radjas in de grenslanden waagden het nimmer zich dien titel aan te matigen. Wel nam een enkele onder hen dien van *soelthan* aan. Dit deden in 't bizonder de Radjas van Indrapoera, wier aanzien dan ook altijd veel grooter was dan b. v. dat der Painansche vorstjes, omdat zij dichter aan 't Pagarroejoengsche huis verwant heetten te zijn dan de laatsten. De volkshoofden, die zich in 't Noorden, in Loeboek Sikaping en omgeving, meer in navolging van de Bataksche radjas dan van de Minangkabausche vorsten, als koninkjes gingen aanstellen, hadden al heel weinig van monarchen, want zij konden in 't geheel niets doen zonder met de overige familiehoofden in hun dorpen te hebben beraadslaagd. Maar ook de Jang di Pertoeans, *Soelthans* en alle overige radjas in de grenslanden hebben, evenmin als de eigenlijke Minangkabausche dynasten, ooit dat eenhoofdig gezag bezeten, dat wij b. v. in

---

[1]) *Orang gadang* = groot mensch, dus in casu „groote heeren"; *sandi radjo* = de stut of steun des vorsten, althans zoo vertaalt de Minangkabauër, eigenlijk is sendi = gewricht, scharnier.

Atjeh of in de Bataklanden, dan wel in Siak of Palembang aantroffen. Hun verhouding tot de bevolking was in den regel geen andere dan die wij in het stamland ontmoetten, ook al bezaten zij hier en daar tusschen de volkshoofden en zich zelven organen, rijksgrooten, wier taak het was om het veelhoofdig bestuur der familiehoofden eenigermate in hun persoon te centraliseeren. Zonder het verplichte *moepakat* met deze lieden en zelfs zonder eenstemmigheid met hen, konden de Jang di Pertoeans en Radjas in de grenslanden in den regel ook niets uitrichten. De grondlijnen der Minangkabausche staathuishouding, die wij in het stamland aantroffen, het *badjandjang naik* en *gangam baoentoek* verloochende zich derhalve daar op stuk van zaken toch ook niet, trots het meerontwikkeld eenhoofdig gezag, dat er zich in de een of andere gedaante allerwege in verloop van tijd ging voordoen. De min of meer patriarchale bovenbouw van het staatsgebouw in de grenslanden bleef er altijd nog op een matriarchalen grondslag rusten. Dezen heeft men er nooit kunnen opruimen, behoudens dan in een enkelen uithoek, in het stroomgebied van de Rokan; daar wist de Islam het matriarchaat vrijwel in haar geheel weg te vagen, omdat ons gezag, na den val van Bondjol, zich aan die streek niets gelegen liet liggen. Waar ons gouvernement zich niet krachtig deed gelden, viel het gezag steeds den Islam in den schoot. Dat is altijd zoo geweest in Indië. Waar onze bezem niet gevoeld werd, daar hadden de witte mieren, de *orang poetih*, de witte kaftan-dragers, immer vrij spel. Dat heeft men hier te lande nooit behoorlijk ingezien, vandaar dat de Islam zich in den Archipel zoozeer kon verbreiden in de afgeloopen eeuw. Slechts door telkens den bezem behoorlijk te hanteeren kunnen wij bedoelde lieden verhinderen het indonesisch sociaal organisme te ondermijnen.

De *orang gadang radja* zullen wij in 't bizonder in de grenslanden aantreffen, welke òf door de Pagarroejoengsche vorsten geregeld bezocht werden òf door de Djambische, dus in de oostelijke grensstreken en in de Korintjilanden; waar de radjas echter nooit kwamen, bleef de gemeenschap slechts onder hare

eigen hoofden leven. Ik reken onder bedoelde organen van het radjaschap niet slechts de *choelipas* en andere *orang gadang*, die men aan de Batang-Hari, Kwantan en Kampar aantrof, maar ook de *dipatis* in de Korintjilanden, zoomede de *pamoentjaks* in *Serampas* en *Soengei Tenang*. Ook deze autoriteiten zijn, houd ik het er voor, in verloop van tijd uit een soort van stedehouders van den een of anderen vorst gegroeid, en dan in 't bizonder uit die van den Djambischen radja. In Djambi moet in den ouden tijd evenzeer een Hindoe-Javaansch rijk hebben bestaan als zulks aan de oostelijke grenzen van de Padangsche Bovenlanden het geval is geweest. En nu geloof ik dat de *dipatis* der Korintjilanden eigenlijk oorspronkelijk niets anders geweest zijn dan *wakils*, vertegenwoordigers, van een Hindoe-Javaansche Vorst, die bedoeld rijk in Djambi beheerschte, voordat de Islam op deze landstreek beslag ging leggen. De naam *dipati* op zichzelf reeds wijst daarop, zoomede die van *mendopo*, welken het ressort van den Korintjischen *dipati* draagt. Wij komen hierop terug. Al die *orang gadang radja*, zoowel in de oostelijke grenslanden, als in de Korintjilanden hebben zich nooit tot eigenlijke radjas kunnen opwerken, omdat zij zich nimmer de pretentie gaven van vorstelijke afkomst te zijn. Radjas gingen zich altijd slechts lieden noemen, die beweerden Pagarroejoengsch bloed in zich te hebben. En met de *choelipas* in 't Kamparsche zoomede met de meeste Korintjische *dipatis* is dat nooit het geval geweest. Slechts in de *Batang Hari* districten gingen zich de stedehouders der Pagarroejoengsche vorsten na de verdwijning van dezen, tot radjas opwerken; maar dat was dan ook een pretentie, die eenig in haar soort was. Dat het den volkshoofden, den *poetjoeks* en *besars* in 't Noorden, die zich boven hun omgeving hadden verheven, nooit gelukte werkelijke radjas te worden, ook al zagen wij hen daarvoor aan, toen wij het eerst met hen in aanraking kwamen, sprak van zelf. Hun allures waren dan ook te veel aan den Batakschen nabuur ontleend om op Minangkabauërs indruk te kunnen maken. Zij bleven steeds wat zij altijd geweest waren, hoogstens *primi inter pares*; de *orang gadang*

radja waren der gemeenschap opgelegd in elk geval, de *poetjoeks* en *besars* maakten echter immer een deel van haar uit, waren uit haar organisme voortgekomen. En het vreemde heeft altijd en overal steeds meer indruk op de menschen gemaakt dan het eigene. Thans zullen wij de bestuursinrichting in elk der grenslanden meer van nabij in oogenschouw nemen.

De Kwantan-districten, of *Rantau Kwantan* zooals zij in 't Maleisch heeten, zoomede de rijkjes *Sigoentoer*, *Padang Lawas*, *Rantau Kampar Kiri* en *Sibajang* zijn van de oostelijke grenslanden de eenige die als radjaschappen kunnen beschouwd worden; in een paar van die staatjes heeft zelfs het oude Minangkabausche vorstengeslacht zich in zijn nakomelingschap tot op den huidigen dag weten te handhaven. Zoowel de *Jang di Pertoean* van *Basarah* als de Radja van *Goenoeng Salihan* zijn zuivere afstammelingen van de Pagarroejoengsche dynastie. De Kwantan-districten [1]) liggen alle naast elkaar aan de boven-Indragiri of Kwantan, tusschen de Padangsche Bovenlanden en het Sultanaat van Indragiri; bij Moearo Tambangan grenzen ze aan dit rijk. Zij bestonden aanvankelijk uit 20, thans uit 19 negriën, die weer verdeeld zijn in de volgende vier confederaties, te rekenen van Oost naar West: 1e. de IV *Kota di moediq*, bestaande uit de negriën *Tjeranti*, *Inoeman*, *Basarah* en *Pengian*; 2e. de V *Kota*, omvattend de negriën *Sebrakoen*, *Semendelak*, *Benai*, *Kopah*, *Sentadjo*, *Taloek* en *Karis*; 3e. de IV *Kota di Ilir* met de negriën *Kresek*, *Towar*, *Goenoeng Telok*, *Ringin*, *Loeboek Djambi* en *Soengei Pinang*; 4e. de II *Kota*, bestaande uit de negriën *Loeboek Ambatjang* en *Semprago*. Ten tijde dat de Pagarroejoengsche Jang di Pertoeans zich nog in de Bovenlanden bevonden, beschouwden zij de Kwantan-districten, die toen nog uit 5 confederaties bestonden, welke sedert tot 4 samensmolten, als een gedeelte van hun Alam, zoodat zij die landschappen dan ook geregeld, in den regel om de twee

[1]) H. J. E. F. Schwartz. Nota over den politieken en oeconomischen toestand van het landschap Kwantan. Tijdsch. Bat. Gen. XXXVI pag. 325 e. v.

J. W. IJzerman. Rede gehouden voor het Kon. Aardrijksk. Gen. op 14 Mei 1892. Tijdsch. Aardrijksk. Gen. 2e Serie IX p. 461 e. v.

of drie jaren bezochten om er de *amè manah* op te halen. Maar deden zij dat, dan mochten ze er nooit langer dan 14 dagen blijven: hun macht had dus in deze streken ook niet veel te beduiden. De bestuursinrichting der landschappen kwam immer vrijwel overeen met die wij in de Padangsche Bovenlanden leerden kennen. Elke negri, uitgezonderd *Basarah*, die er acht telt, bestaat uit vier soekoes; zij zijn onderdeelen van de staatseenheid, van de negri, geen privaatrechterlijke groepeeringen. Zij worden bestuurd door *datoe nan berampè*, dus door dezelfde hoofden, die wij in het stamland aantroffen; zij heeten er ook wel *panghoeloe soekoe*. Een hunner in elke negri wordt als de voornaamste, als de *panghoeloe kapala* of de *poetjoek* aangemerkt. Elk soekoehoofd wordt bijgestaan door een *manti*, die de rol vervult van den Bovenlandschen *pagawei*, zoomede door een *hoeloe-balang* en een moslimschen priester, die hier *pagawei* heet. Iedere soekoe bestaat weer uit een aantal families (*kampong*) onder hoofden, die hier niet den naam panghoeloe dragen, maar *toeo kampong* of *toeo bandjar*, ook soms *sendi* heeten, en die met de soekoehoofden op dezelfde wijze aandeel aan 's lands regeering hebben, zooals dat eertijds in de Bovenlanden het geval was. De *panghoeloe kapala* zijn buiten hunne respectieve negriën slechts federatieve organen, *poetjoek di loear parit*, geen besturende autoriteiten. De confederaties zijn wijders volkomen onafhankelijk van elkaar, maar maken in zoover weer een geheel uit, dat zij allen den Jang di Pertoean te Basarah tot gemeenschappelijk Vorst hebben, die in elke confederatie door een *orang gadang* als schakel tusschen hem en de negribesturen vertegenwoordigd wordt, welke autoriteiten te zamen de *vijf datoèqs* (*datoeq nan balimo*) heeten. Waarschijnlijk bestonden dezen zelfs reeds vroeger, toen men nog geen afzonderlijken Radja aan de Kwantan had en de districten nog ressorteerden onder den Jang di Pertoen van Pagarroejoeng. De vijf datoeqs resideerden respectievelijk te *Tjeranti*, *Inoeman*, *Taloek*, *Loeboe Djambi* en te *Loeboek Ambatjang*; de beide eerstbedoelden staan aan het hoofd van de IV *Kota di moediq*, die te Taloek gaat over de V *Kota*, die te Loeboe Djambi over de IV

Kota di Ilir en de laatste vertegenwoordigt den Vorst in de II *Kota.* Zij waren aanvankelijk onmiddellijk ondergeschikt aan den Vorst en bestuurden toen met hem het geheele Kwantanrijkje, zonder daarbij iets te kort te doen aan de zelfstandigheid van het binnenlandsch bestuur in elke negri, want daarmede mochten de Radja en de datoeqs zich niet inlaten. Feitelijk vermochten echter noch de Radja noch zijn datoeqs iets tot stand te brengen, indien de familiehoofden en panghoeloes in de verschillende negris niet wenschten mede te werken en onderling niet *sakato* konden worden. Eigenlijk verschilde de rol, die de Radjas ook in deze streken te vervullen hadden, nimmer van die, welke hun Bovenlandsche voorzaten indertijd was toebedeeld; zij hadden in den regel pas dan de bevoegdheid om zich met zaken te bemoeien, als die geschillen kwesties betroffen, welke de volkshoofden of *orang gadang* onder elkaar niet konden uitmaken en ook alleen dan nog maar, wanneer die hun werden voorgelegd, niet eerder. Al zijn de datoeqs organen van den Radja en al hebben zij dus min of meer hun positie ook aan hem te danken, zoo heeft hij bij hun keuze nochtans weer altijd met het erfrecht rekening te houden en mag den opvolger alleen kiezen uit de *warih* van den afgetreden of overleden functionaris. Natuurlijk bezit ook ieder der datoeqs een vasten *galar warih.* Van een opvolging van vader op zoon is onder hen nooit sprake geweest. Later, in 't midden van de vorige eeuw, werden tusschen hen en den Radja weder twee hoogere autoriteiten gesteld, ook *datoeqs* geheeten, van welken de een tot taak kreeg om de wereldsche zaken met den Vorst af te doen, terwijl de ander geroepen werd zuivere moslimsche aangelegenheden met den Radja te behandelen. Deze reorganisatie in de bestuursinrichting van het Kwantanrijkje was iets nieuws in de Minangkabausche wereld, inzoover dat de Islam zich daardoor in het staatsbestuur een vasten vertegenwoordiger wist te verwerven. Sedert kwam de Radja niet meer persoonlijk in aanraking met de *datoeq nan balimo*, maar werden dezen bij hem vertegenwoordigd door die twee hoogere autoriteiten, van welke de eerstbedoelde *Datoeq Sireno* en de andere

Angkoe Kali Radjo heette. Het behoeft geen betoog dat deze nieuwigheid een gevolg was van moslimsch drijven. De Islam kreeg dan ook in de Kwantan-districten heel wat meer vasten voet dan ergens anders in de Minangkabausche landen.

De Vorst zelf schijnt er niet in geslaagd te zijn zijn macht in alle Kwantan-districten even ongeschonden bewaard te hebban, want er wordt beweerd dat hij in de II Kota sedert 1845 ongeveer eigenlijk niets meer te zeggen heeft gehad, zoodat die confederatie vrijwel zelfstandig zou zijn geworden. De tegenwoordige Radja *Jang di Pertoean Sulthan Poetih II* is nog een zuivere nakomeling der Minangkabausche Jang di Pertoeans. Toen dezen in de Bovenlanden waren ondergegaan wist zich een hunner in de Kwantan-landschappen als Radja te doen erkennen en vestigde zich te *Tjeranti*; later werd zijn residentie naar *Basarah* verplaatst. Zij werden sedert steeds volgens den specifieken adat van het Pagarroejoengsche vorstengeslacht opgevolgd door hun oudste zoons en niet door erfgenamen in Minangkabauschen zin. Omstreeks 1883 werd het den Radjas pas vergund ook den titel van „*Solthan*" te voeren, maar dit gebeurde eerst nadat de toen regeerende vorst in zijn rijk plechtstatig was rondgevoerd (*di arak*) van *Tjeranti* tot *Siloeka*. Deze fraaiigheid had natuurlijk weer ten doel minder om der macht des Vorsten dan wel aan die van zijn moslimsche *entourage* ten goede te komen.

De oostelijke streken aan de beneden Indragiri, die thans voor een deel tot het sultanaat van Riouw en Lingga behooren, werden, volgens de overlevering, in vroeger tijden ook gekoloniseerd door Minangkabauërs; dit moet ongeveer in het begin der 14e eeuw gebeurd zijn [1]). De Vorst van Pagarroejoeng zou toen twee personen als *wakils*, als stedehouders, derwaarts hebben gezonden, die de galars *Datoeq Patih* en *Datoeq Toemenggoeng* of *Po Gagah Katoemenggoengan* zouden gedragen hebben. Deze galars komen weer overeen met die der beide

---

[1]) A. F. P. Graafland. De verbreiding van het matriarchaat in het landschap Indragiri. Bijdr. Kon. Inst. 5e Volgreeks. V, pag. 40 e. v.

legendaire wetgevers uit de Bovenlanden. Wil men hare dragers dus niet voor gewrochten der phantasie houden, dan zijn ook zij waarschijnlijk gezanten geweest van den een of anderen Hindoe-Javaanschen Vorst, die in of tegen de Bovenlanden aan zetelde. De overlevering weet verder omtrent hen mede te deelen dat zij, in Indragiri gekomen, niet geneigd waren zelven het bestuur des lands in handen te nemen, maar dit opdroegen aan een zoon van *Sulthan Mohamad Sjah*, den laatsten vorst, die op het einde van de 15e en in het begin van de 16e eeuw in Malakka regeerde, even voordat de Portugeezen daar kwamen. En bedoelde zoon zou, nadat hij met een dochter van den Minangkabauschen vorst gehuwd was, door dezen als zijn *wakil* in Indragiri zijn aangesteld. Het kan zijn dat dit verhaal geschiedkundig is, maar ook kan het weer een sprookje wezen, dat uitgevonden werd ten einde het te doen voorkomen, alsof de Pagarroejoengsche vorsten te allen tijde suzereinen over Indragiri waren geweest, al kwam deze landstreek feitelijk den lieden van Malakka in handen te vallen, nadat die door de Portugeezen uit hun land waren verdreven. Met het bestuur in de Kwantan-districten mocht zich Indragiri's Vorst nooit inlaten en later kwam diens land volkomen onder den invloed der Djohoreezen, zoodat de Minangkabausche adat er vrijwel geheel te loor ging om er plaats te maken voor de moslimsche instellingen der Maleiers van het schiereiland Malakka. Niettemin bestaan ook hier nog enkele herinneringen aan Minangkabausche toestanden. Zoo treft men er nog allerwege stammen aan, die *soekoes* genoemd worden en wier leiders door de gezamenlijke familiehoofden, met inachtneming van het Minangkabausche erfrecht, gekozen worden, om vervolgens pas door den Sulthan van Riouw en Lingga in hun ambt bevestigd te worden.

De groep negriën, die tusschen de Kwantan- en Kampar-Kiri liggen, zonder aan een dezer stroomen te grenzen, vormen te zamen het landschap *Tanah Darat* (= vaste wal), dat ook *Oedjoeng Tanah Soempoer*, dan wel naar het aantal negriën, die het bevat, *Loehak nan Sambilan*, de streek van negen, genoemd

wordt. Een *rantau* is het landschap niet, omdat het nergens aan een rivier paalt. Tanah Darat heette te allen tijde wel *bertali*, door een touw verbonden te zijn woordelijk vertaald, met de Kwantan-districten, maar dit heeft nooit iets anders willen zeggen dan dat men op een goeden voet met elkaar stond; het beteekende nimmer dat er een staatsrechterlijke band zou bestaan hebben tusschen beide landstreken. Deze waren altijd volkomen onafhankelijk van elkaar. De negriën van Tahah Darat, ook weer bestaande uit in *kampongs* en *bandjars* samenwonende familiën in Minangkabauschen zin, vormen twee confederaties, de *Loehak nan berampè* en de *Loehak nan balimo*. Beide staan met het naburige landschap aan de Kampar-Kiri, dat *Oeloe Teso* heet en dat ook een confederatie is, zulks van twee negriën, onder een gemeenschappelijk hoofd, dat den titel van *Choelipa toeo* draagt en dat oorspronkelijk niets anders was dan een *orang gadang radja* in deze contrijen, een *latak toenggal*, een hoogste huisstijl, dus stedehouder van een der Minangkabausche Radjas in de Bovenlanden. Maar toen dezen verdwenen waren, kreeg de *Choelipa* meer het aanzien en de macht van een zelfstandig hoofd. De naam *Choelipa* wijst er weer op, dat de Islam ook in deze streken zoo niet een woordje ging meespreken in bestuurszaken, dan toch invloed kreeg op de titulatuur der hoogere hoofden, want het is ontleend aan het Arabische *chalifah*, dat stedehouder, plaatsvervanger beteekent. Met het inwendig bestuur der onder hem ressorteerende negriën heeft bedoeld hoofd weer niets te maken. Dit bleef weer geheel in handen van de eigen familiehoofden. Met eenige *orang gadang*, als schakels tusschen hem en de federatieve organen der negriën, de *poetjoeks di loear parit*, heeft de Choelipa slechts zaken van gemeenschappelijken aard af te doen. Die poetjoeks zijn in de eene confederatie van Tanah Darat de *panghoeloe nan balimo* en in de andere de *panghoeloe nan berampè*, de vijf en de vier panghoeloes. Wijders wisten de vreemdelingen, *orang dagang*, die zich in verloop van tijd in dit landschap kwamen vestigen, het gedaan te krijgen om onder eigen zelfstandige hoofden, ten getale van drie, te komen staan

en die kregen weldra grooten invloed op den loop van zaken, vooral bij aanrakingen met het buitenland. Het uiterlijk aanzien van een Radja schijnt de *Choelipa* zich nooit te hebben gegeven. Hij leefde trouwens altijd te veel onder den rook van werkelijke Radjas om dat met goed fatsoen te hebben kunnen doen.

De bevolking langs de Boven-Kampar bestond reeds in de 16e eeuw uit Minangkabauërs [1]). Hoogstwaarschijnlijk waren die toen zelfs al eeuwen lang in deze streken gevestigd. Behoudens het bereids genoemde landschapje *Oeloe Teso*, telt men aan de Kampar-Kiri de volgende rijkjes [2]): de *Loehak Singingi*, de *Loehak Logè*, de *Loehak Sibajang* en de *Rantau Kampar-Kiri*. Al deze landstreken maakten indertijd een deel uit van den *Alam Minangkabau*. De Jang di Pertoeans kwamen er om de 2 of 3 jaren een bezoek brengen om hun *amè manah* te gaan ophalen. Maar dan waren zij immer verplicht een bepaalde route te volgen bij hun uit- en thuisreis, wilden zij hun recht op bedoeld hoofdgeld niet verbeuren. Zij hadden namelijk over *Pangkalan Sarai* het Sibajangsche binnen te komen om altijd over *Pangkalan Kapas* terug te keeren en zij mochten nooit gedurende onbepaalden tijd in deze streken vertoeven. Al te gader voorschriften, die niet getuigden van groote ingenomenheid met hun gezag, dat dan ook hier niet, evenmin als elders, in de volksgemeenschap en volkstraditien scheen te wortelen. De *Loehak Sibajang* en de *Rantau Kampar-Kiri* maken sedert betrekkelijk jongen datum één radjaschap uit; zij staan onder den vorst van *Goenoeng Salihan*, die een telg heet te zijn van het Pagarroejoengsche huis. De twee andere gemelde rijkjes staan geheel op zich zelf en hebben nooit iets met den Radja van *Goenoeng Salihan* te maken willen hebben. Al de negriën, die onder de vier rijkjes ressorteeren, hebben haar zelfstandig

---

1) Tiele. De Europeeërs in den Maleischen Archipel I. pag. 28.

2) J. L. O'Brien. Rapport omtrent de tegenwoordige politieke en economische verhoudingen en toestanden in de Kampar-Kiri-landen. Tijdsch. Aardrijksk. Gen. 2e Serie. XXIII p. 939 e. v.; kiri = links, dus *Kampar Kiri* = de linker Kampar. De inlander staat met zijn gezicht naar de kust gekeerd, als hij de takken van een rivier *linker* en *rechter* noemt.

binnenlandsch bestuur onder de eigen volkshoofden weten te handhaven, en zulks in onvervalschten Minangkabauschen geest. De *Loehak Singingi*, die uit zes negriën bestaat, is weer verdeeld in twee groepen (*linkoengan*). Toen indertijd de laatste *Radja Adat* van *Boea*, met name *Jang di Pertoean Sembajang*, die gehuwd was met *Toean Gadis Moedo*, een nicht van den laatsten Vorst van Pagarroejoeng, na voor ons gezag uit de Bovenlanden te zijn geweken, zich in de *Loehak Singingi* wilde vestigen en er als Radja wilde erkend worden, gaven de volkshoofden hem reeds terstond te verstaan, dat men op zijn radjaschap niet gesteld was, wijl het, zooals men voorgaf, nooit adat geweest zou zijn in hun landstreken om er een koning op na te houden. Dit was maar een voorwendsel, dat niet met de waarheid strookte, want wel degelijk had Singingi indertijd ook een deel van den Alam uitgemaakt. Hoe het ook zij, het mocht genoemden onttroonden Vorst nooit gelukken er een „kroon" te verwerven, er gehuldigd te worden (*naik nobat*), al was men overigens ook bereid hem als gewoon geëerd particulier in het landschap te laten blijven wonen. De naburige Radja van *Goenoeng Salihan* deed later eveneens herhaaldelijk pogingen om in het Singingische iets te zeggen te krijgen. Ook hem wist men evenwel altijd op een platonischen afstand te houden. Hij had zich te vergenoegen met het bewustzijn, dat Singingi zich slechts *bertali* wilde achten met zijn rijk, maar meer ook niet. Wel is waar beweerde hij altijd tegenover de buitenwereld, en wel in 't bizonder tegenover onze ombtenaren, wanneer dezen hem een enkele keer kwamen bezoeken, dat de Singingische hoofden aan hem ondergeschikt waren volgens den adat, en dat die lieden bij zijn inhuldiging (*naik nobat*) verplicht waren *acte de présence* te maken, zoomede dat na die plechtigheid, zoodra hij in hun landschappen een paar *kabasaran* als *tandas* had doen vertoonen door zijn gezanten, welke voornamelijk bestonden uit een ijzeren stok met koperen knop en nog andere rijkssieraden, die hoofden gehouden waren om hem een bepaalde schatting aan rijst, *koenjit* en peper op te brengen, maar zij, van hun kant, ontkenden altijd even pertinent, dat die ver-

plichtingen op hen rustten, overigens toegevende, dat zij den Vorst bij zijn „troonsbeklimming" wel eens, maar dan uit pure beleefdheid, eenige honderde *gantang* rijst, zoomede andere zaken ten geschenke hadden gezonden. Het is best mogelijk dat de Singingische hoofden ten deze het gelijk aan hun zijde hadden, want al heel gauw werden cadeautjes te allen tijde door Minangkabausche grootheden als verplichte belastingen beschouwd. Elders op de wereld is dat trouwens ook wel eens voorgekomen; chronische geschenken gingen vrijwel overal gewoonlijk in belastingen verkeeren, op welke de begiftigde eindelijk aanspraak dacht te kunnen maken. En ze mochten eens op onze ambtenaren en ons Gouvernement indruk gaan maken, die pretentiën van den Radja van *Goenoeng Salihan*. Het zou niet de eerste keer zijn geweest, dat een Minangkabausche groote er ons in liet loopen, onbekend als wij steeds waren met den adat en de onderlinge verhoudingen in zijn midden. De Singingische hoofden hebben echter altijd bedoelden Vorst ver buiten hun deur weten te houden. Ook in *Oeloe Teso* is het dezen nooit gelukt zijn annexatie-neigingen vasten bodem onder zich te doen verwerven, ofschoon hij deze ook dien kant uit wel eens lanceerde van tijd tot tijd. De Singingische hoofden hadden er wijders steeds genoegen in om hunne negriën met prauwen te vergelijken, welker voorplechten (*haloewan*) werden ingenomen door *poetjoek gadang di rantau*, die dan als loodsen fungeerden, zooals het heette, terwijl aan de achterstevens (*ka-moedi*) als roergangers de op hen volgende voornaamste hoofden uit hunne dorpstaatjes, de *poetjoek gadang di negri*, zaten. De overige hoofden in hun midden waren dan verder de *timbo roewang*, de water-hoozers in hun scheepjes-van-staat, die zich tevreden moesten stellen met plaatsen midscheeps. De eerstbedoelde *poetjoeks* waren immer slechts federatieve organen buiten de grenzen hunner negriën, om thuis met hunne collegas niets anders dan de *kaämpè soekoe toeo* te zijn, dus een zelfde soort autoriteiten als de *datoeq nan berampè* der Bovenlanden uit te maken. Ook in deze streken schijnt dus de verdeeling van den dorpstaat in vier administratiefrechterlijke ressorten (*soekoes*)

mede altijd bekend te zijn geweest, evenzeer als in de Kwantanlanden. Overigens was het zelfstandige negribestuur altijd op zuiver Minangkabausche leest geschoeid; de poetjoeks waren nergens als radjas ontgroeid aan hun *milieu*, en hadden steeds rekening te houden met de overige familiehoofden, de *toeos*, die echter ook wel eens *panghoeloe kampoeèng* en *andiko* heeten, terwijl men verder hier eveneens de overige *orang ampè djenih* aantreft, onder welke de *mantis* meestal tevens de *samboetans*, de bij hun leven reeds aangewezen opvolgers, der familiehoofden zijn en niet louter de „rechterhanden" van dezen. De *malims* der Bovenlanden heeten ook hier, evenals in de Kwantan-streken, in den regel *pagawei*, ook wel *pandita*. *Orang gadang radja* schijnen er in het Singingische nooit geweest te zijn.

Het bestuur van de *Loehak Logè*, die steeds slechts uit een enkele negri bestond, heeft te allen tijde ook zijn Minangkabausche snit zuiver weten te bewaren. Ook daar kreeg nimmer een Radja iets te zeggen, zoodat er evenmin ooit plaats was voor een *orang gadang*. Anders verliep het weer in het Sibajangsche en in de *Rantau Kamper-Kiri*. De *Loehak Sibajang* bestaat uit vier confederaties, van welke elke in verloop van tijd een orgaan der radjas aan hare spits kreeg eveneens met den titel van *choelipa*, die er de *lantak toenggal* werd. Ook dragen die autoriteiten hier wel den naam van *datoeq besar*. Waren zij eertijds de stadhouders der Jang di Pertoeans van de Bovenlanden in de Sibajansche negriën, tegenwoordig zijn zij er de schakels tusschen de volkshoofden en den Radja van *Goenoeng Salihan*; immers, zooals wij bereids zagen, de Loehak Sibajang maakt ook een deel van diens rijkje uit, al zit dat er niet al te stevig aan vast. Want de verhouding der Sibajangsche choelipas tot genoemden Vorst is in elk geval heel wat losser dan die der *orang gadang* in zijn eigenlijk gebied, in de *Rantau Kamper-Kiri*, tot hem. Dit was een gevolg der historische ontwikkeling van die verhouding. De Sibajangsche choelipas toch waren altijd meer aan hun eigen lot overgelaten, wat onwillekeurig hun meerdere zelfstandig-

heid op den duur ten goede kwam. Voordat men in de *Rantau Kamper-Kiri*, die een confederatie van twee negriën *Goenoeng Salihan* en *Lipat Kain* is, er een radja op na ging houden, had men daar ook slechts één choelipa, zoodat de beide landschappen, *Sibajang* en *Rantau* toen heetten bestuurd te worden door de *datoeq nan balimo*, door de vijf datoeqs, onder welken men de vijf *choelipas* verstond. Maar op een gegeven oogenblik ging de choelipa van de Rantau, om welke reden is niet bekend, aan den Jang di Pertoean te Pagarroejoeng verzoeken om een van diens bloedverwanten in zijn gebied als Radja te doen optreden en daaraan werd voldaan. De tegenwoordige Vorst van *Goenoeng Salihan* heet nu een rechtstreeksche afstammeling van dien eersten Radja te zijn en in verloop van tijd moeten de vier Sibajangsche choelipas zich ook hebben geschaard onder het Goenoeng Salihansche vorstengezag, nochtans met behoud van een meer of mindere zelfstandigheid in hun eigen gebied. De Radja kreeg echter het recht om hen aan te stellen en zelfs ook af te zetten, zooals het heet. Maar waren zij eenmaal in functie, dan had de Vorst zich tevens zoo min mogelijk met hun staatjes in te laten, terwijl zij op hun beurt de zelfstandigheid der onder hen ressorteerende negri-besturen hadden te eerbiedigen, die weder berustten in handen van de volkshoofden, al waren ook hier, evenals in *Singingi* en in de *Loehak Logè*, allerwege twee *poetjoeks gadang* in elke negri de aanzienlijksten onder hen geworden. De Radja van Goenoeng Salihan heeft zich eerst dan met Sibajangsche aangelegenheden te bemoeien, zoodra men zijn hulp inroept in kwesties, die men er zelf niet vermag uit te maken, zoodra men dus niet *sakato* kan worden. Wat in de Bovenlanden nooit gebeurd is, zag men dus in deze grensstreken tot stand komen, namelijk dat de Vorst arbiter werd ook in staatszaken. En dan besliste de Radja in hoogste instantie. In rechtzaken had hij dezelfde functies natuurlijk, die zijn voorvaderen in den Alam te allen tijde reeds bezaten. Hier fungeerde de Radja dus op uitgebreider schaal als correctief op het onvermogen der volkshoofden soms om tot een besluit te komen. Maar ver-

der ging zijn taak in den regel ook niet, al poogde hij zelf wel eens om zijn macht meer uit te breiden door te treden op het terrein der volkshoofden. Doch daar wist men dan steeds bijtijds een stokje voor te steken. Zelfs moet de Radja wel eens beweerd hebben dat hij het recht had om ook de volkshoofden aan te stellen; die vlieger schijnt echter nooit te zijn opgegaan in zijn omgeving. Dat zou ook een al te groote verkrachting van den adat zijn geweest. Wijders liet zich de Radja wel eens verleiden om uit geldzucht op eigen houtje boeten *(danda radja)* op te leggen, die niet te pas kwamen. Onder de Sibajangsche choelipas zijn die van *Loedai* en *Koentoe* de voornaamsten; de laatste heet *kakah toeo*, de oudere broeder, en hij moet steeds bij de behandeling van Sibajangsche aangelegenheden door den Vorst gehoord worden. Heeft er wijders in *Goenoeng Salihan* een troonsopvolging plaats, dan behoort door den nieuw opgetreden Radja aan de Sibajangsche Choelipas officieel kennis te worden gegeven van zijn *naik nobat*; dat heet *membandangkan* en gebeurt middels het zenden van gezanten naar hen, die dan als geloofsbrieven (*tanda*) weer een paar rijkssieraden aan hen hebben te vertoonen. Deze bestaan uit een paar lansen, *djangan* en *tatapan* geheeten. Persoonlijk tegenwoordig te zijn bij het *naik nobat* van den Vorst werd den Sibajangschen choelipas nimmer tot plicht gesteld. Wel zullen dezen er echter altijd op uit zijn om hem bij die gelegenheid de noodige geschenken als *persembahan*, als eerbiedsbetuigingen te doen toekomen. Daarmee geven zij hem dan te verstaan dat hij ook door hen erkend wordt (*mahoemboengi*). De Radja beweert dat de choelipas daartoe verplicht zijn en hem dan b. v. altijd onder meer vier karbouwen moeten doen toekomen, maar zij ontkennen dat, verklarende, dat het gezondene steeds louter het karakter van geschenken heeft gehad en nooit uit bedoeld aantal karbouwen heeft bestaan, doch dat altijd andere zaken door hen present gegeven werden. Een zeer eigenaardige trek van de Kampar-Kirische staathuishouding is dit, dat de Vorst er zijn positie reeds lang minder aan het erfrecht dan aan de keuze van den onmiddellijk onder hem

staande choelipa der confederatie *Goenoeng Salihan* en *Lipat Kain* te danken heeft gehad. Volgden nog in den beginne, overeenkomstig het erfrecht der Minangkabausche dynastie, de oudste zoons steeds de vaders op, later werd het gewoonte, dat bedoelde choelipa zich met de troonsopvolging ging inlaten door niet alleen telkens uit te maken, wie de opvolger van een overleden Radja behoorde te zijn, maar door dien ook tot zijn hoogen rang te verheffen en in dezen te installeeren. Zelfs gebeurde het wel eens, dat de choelipa er geen behagen in schiep om geen nieuwen Vorst aan te wijzen en dan deed men het jaren lang maar zonder dezen. Hoopten zich echter middelerwijl de rechtzaken en andere kwesties, die niet konden uitgemaakt worden in hoogste instantie, zoo hoog op, dat men daarmee geen raad meer wist, welnu dan koos de choelipa eindelijk maar weer een nieuwen Radja. Ten duidelijkste blijkt hieruit dat diens roeping dus voornamelijk altijd hierin bestond om hangende vraagstukken, welke men onder elkander niet kon uitmaken, te trancheeren. De choelipa, die den opvolger heeft te kiezen, pleegt eerst rond te zien onder de erfgenamen des overledenen in *Minangkabauschen zin*, dus onder diens broers, neven, zoons van zusters zijner moeder, en ten slotte onder diens zusterzoons (*kamanakan*) om pas, indien zich onder die lieden geen geschikte persoon in zijn oogen voordoet, na te gaan of onder de descendenten van den overleden Radja, dan wel onder diens verdere *agnaten* de aangewezen man niet te vinden is. Onnoodig is het om er op te wijzen hoe dit ook altijd een belangrijke afwijking is geweest van het erfrecht, dat onder de Minangkabausche vorsten in zwang was.

De aanvankelijk onafhankelijke landschappen, welke men aan de Kampar-Kanan [1]) aantrof, bestonden uit de volgende confederaties: 1o. *Gloegoer* VI *Kota* of VI *Kota Kampar*, dat weer in twee deelen gesplitst was, in *Gloegoer* III *Kota di Oediq* of *Boven-Gloegoer*, ook wel met den naam *Moeara Soengei Lolo* aangeduid, en in *Gloegoer* III *Kota di Ilir* of *Beneden-Gloegoer*,

---

[1]) *Kanan* = *rechts*; dus de *rechter Kampar*.

in 1881 werden beide deelen onder ons rechtstreeksch bestuur gebracht; 2o. *Kampar nan* XII *Kota* of XII *Kota Kampar*, eveneens bestaande uit 2 deelen, n.l. VII *Kota di Ilir* of *Kampar nan toedjoeh* en *Toengkoe* (= *Toeankoe*) *nan Tiga*, beide werden reeds in 1879 bij het gouvernementsgebied ingelijfd; 3o. *Kampar nan* V *Kota* of V *Kota Kampar*, in 1879 door ons ingelijfd; 4o. VI *Kota Pangkalan* of *Pangkalan Kota Baroe*, dat ook reeds in laatstgemeld jaar onder ons bestuur kwam; 5o. *Kampar* en *Tarataq Boeloeh*, *Pangkalan Indawang*, *Pangkalan Sari*, *Pangkalan Mapas* en de VIII *Kota*. Radjas schijnt men in al deze landschappen nooit te hebben gehad, uitgezonderd in het Gloegoersche, dat vóór onze komst ten deele onder den Jang di Pertoean van *Rau* ressorteerde. Evenmin trof men hier *orang gadang* aan; de leiding van 's lands zaken berustte er dus altijd in de handen der volkshoofden, al waren er allerwege in de negris ook *poetjoeks* ontstaan, die zich min of meer boven hun omgeving hadden weten te verheffen. De federatieve aangelegenheden werden afgedaan door de *poetjoek gadang di loear parit*, maar binnen hun respectieve negris deelden die hunne macht altijd met de *poetjoek gadang di dalam negri*, zoomede met de overige familiehoofden. In het Pangkalansche wordt de *poetjoek gadang di loear parit* ook wel *telaga oendang* genoemd, de kom, de vijver, het meertje aller wetten woordelijk vertaald. Allerwege werd deze autoriteit vergeleken met den top van een bamboestoel, en heette dan *poetjoek boelè*, in tegenoverstelling van den collega, die het meeste aanzien na hem genoot in de kota, en die dan de penwortel, de *oerè toenggal* van deze genoemd werd, van den *poetjoek gadang di dalam negri*. De *telaga oendang* hadden zich in verloop van tijd overal als de voorzitters van de *rapats negri* weten op te werken niet alleen, maar ook eenige voorrechten weten te verwerven, welke de overige hoofden moesten missen. De grondbeginselen van het staatsbestuur bleven echter altijd onvervalscht Minangkabausch; nooit hebben zich de poetjoeks kunnen ontworstelen aan het *badjandjang naik* en *gangam baoentoek*, zoomede aan de verplichting om met hun omgeving *sakato* te worden, alvorens zij

iets konden uitrichten. Van een administratieve indeeling der negri in 4 soekoes schijnt in al deze streken geen spoor meer te bestaan, ook al komt het woord soekoe er allerwege voor in den zin van stam. Dit wijst er op dat deze landschappen pas betrekkelijk laat van uit het stamland moeten zijn gekoloniseerd [1]).

De Tapoeng-landen werden van ouds, zelfs in vóór-Hindoeschen tijd waarschijnlijk, reeds in beslag genomen door zwervende Minangkabauërs; trouwens dit moet met heel Siak en de verdere Oostkust het geval zijn geweest, voordat deze streek achtereenvolgens in de handen van Atjehers, Djohoreezen en andere Maleiers viel. Men wil dat al die kleine afzonderlijke volkstammen, welke daar nog vrijwel op zich zelf leven en zich er nooit met gemelde overheerschers, die in verloop van tijd in hun midden verschenen, vermengden, nog overblijfselen zijn van de oorspronkelijke Minangkabauers, die heel de Oostkust in overoude tijden bevolkten. Dat zijn de *Rajat Radja*, *orang Talang*, *orang Mandau*, *Rajat laoet*, *orang sakei* en andere, die men in 't Siaksche verspreid aantreft langs de kust of aan de rivieren, dan wel in het binnenland. Bij allen zijn nog resten van Minangkabausche zeden en gewoonten aan te wijzen [2]). De Tapoeng-districten echter [3]), die diep het binnenland in liggen en dientengevolge altijd buiten het bereik waren van de vreemde

---

1) G. du Rij van Beest Holle. Aanteekeningen betreffende de landschappen VI Kota Pangkalan en XII Kota Kampar. Tijdschr. Bat. Gen. XXIV. p. 371 e. v.

E. Th. van Delden. Dagverhaal van een reis naar Gloegoer VI Kota. Tijdschr. Bat. Gen. XXVI. p. 128 e. v.

Verslag betreffende een dienstreis van den Assistent-Resident van Loeboek Sikaping J. Ballot naar de Landschappen Moeara Soengei Lolo, VI Kota Kampar en Mapat Toenggoel. Tijdschr. Bat. Gen. XLVII. p. 515 e. v.

J. B. Neumann. Reis naar de onafhankelijke landschappen Mapat Toenggoel en Moeara Soengei Lolo VI Kota Kampar. Tijdsch. Bat. Gen. XXIX. p. 1 e. v.

Idem. Nota betreffende de onafhankelijke landschappen Mapat Toenggoel en Moeara Soengei Lolo VI Kota Kampar. Tijdsch. Bat. Gen. XXIX p. 38 e. v.

2) Zelfs bij de Atjehers zijn nog onmiskenbare naklanken van een oorspronkelijk matriarchaat blijven bestaan.

3) H. A. Heimans van Anrooy. Nota omtrent het rijk van Siak, in 't bizonder het hoofdstuk over „*de Tapoengs*". Tijdsch. Bat. Gen. XXX. p. 354 e. v.

indringers, welke zich achtereenvolgens in Siak kwamen vestigen, bleven tot op den huidigen dag door zuivere Minangkabauërs bewoond, die er hun adat volkomen ongeschonden bewaarden. Waarschijnlijk hebben deze streken al heel vroeg, met het overige Minangkabausche Siak, onder één gemeenschappelijken Vorst gestaan, onder den *Radja van Gasip*, zooals hij moet geheeten hebben, die òf een zelfstandig vorst, onafhankelijk van de Jang di Pertoeans in de Bovenlanden, òf hun vazal was. De Atjehers moeten, kort na hun verschijnen in het Siaksche, aan zijn macht een eind gemaakt hebben. Hieruit valt op te maken, dat zijn zetel vrij dicht bij de kust moet hebben gelegen. Maar in de Tapoengs kwamen die lieden nooit, want anders zouden deze ook al lang een zuiver Islamitisch land zijn geworden. En de Djohoreezen, die in het begin der 17e eeuw de Atjehers uit Siak moeten verdreven hebben [1], schijnen eveneens de Tapoeng-districten altijd ongemoeid te hebben gelaten. Ook *Radja Ketjil*, die omstreeks 1717 weder op zijn beurt de Djohoreesche macht in het Siaksche vernietigde met behulp van Minangkabausche hulptroepen, hem door den Jang di Pertoean van Pagarroejoeng toegezonden, schijnt zich evenmin om de Tapoengs ooit bekommerd te hebben. Dit deden zijn opvolgers ook niet. Al gingen dezen, de latere Sultans van Siak, die landstreken ook beschouwen als een deel van hun rijk, zij schijnen er nooit op uit te zijn geweest om er de oude volksgewoonten te vervormen naar moslimsch model. Hun vertegenwoordigers vervulden er altijd meer de rol van politieke agenten, dan dat zij er deel namen aan 's lands bestuur. Dit bleef in handen van de volkshoofden in Minangkabauschen zin, die nog heden volkomen zelfstandig zijn. Hun landen bestaan uit twee confederaties van negriën, welke beide zoo goed als geen gemeenschap met elkaar hebben; het zijn de *Tapoeng Kanan* en de *Tapoeng Kiri* of *Tapoeng nan ampè*, d. i. de vier Tapoengs. De eerste confederatie bestaat slechts uit twee negriën, *Lindai* en

---

[1] E. Netscher. De Nederlanders in Djohor en Siak. Verhandelingen van het Bat. Gen. XXXV (1870) p. 11 e. v.

Sikadjang; die uit de andere heeten *Petapahan*, *Batoe Gadjah*, *Kebon* en *Tandoen*. Ook hier heeft zich boven het veelhoofdig gezag der volkshoofden nooit een eenhoofdig van een radja of van *orang gadang* ontwikkeld, al zijn er van lieverlede ook enkele volkshoofden in geslaagd om als *poetjoek boelè* zich boven hun omgeving te verheffen. Die lieden heeten hier echter *Bandahara* of *Tarana*; laatstgenoemden naam draagt het hoofd van *Lindai* in 't bizonder. Hun waardigheid gaat, evenals die van de poetjoeks elders, altijd volgens de regelen van het Minangkabausche erfrecht over op hun opvolgers en hun verhouding tot de familiehoofden in hun negrien, die ook hier wel *panghoeloe* en *andiko* heeten, is dezelfde als overal elders in de Minangkabausche landen. De stammen, tot welke de verschillende families behooren, dragen hier dezelfde namen als in de Bovenlanden, en heeten *Piliang*, *Malajoe*, *Tjiniago*, *Petapang*, *Mandheling*, *Domo*, *Kampei* enz. Van een indeeling der negri in vier soekoes, in den zin van staatsrechterlijke ressorten, is ook hier, evenmin als aan de Kampar Kanan, niets te bespeuren.

Met de stammen, die heeten te zijn gesproten uit de meergemelde Minangkabausche mannen, welke in 't begin der achttiende eeuw aan *Radja Ketjil* te hulp werden gezonden, en die overal in 't Siaksche verspreid moeten wonen, hebben wij natuurlijk niets te maken, want die hebben nooit Minangkabausche familie-complexen kunnen vormen. De Bovenlandsche adat heeft in haar midden dan ook nimmer kunnen bestaan. Hare bestuurs-organisatie is op een heel andere leest geschoeid. Ook met de staatsinrichting der rijkjes in het stroomgebied van de Rokan behoeven wij ons niet in te laten, omdat die allerwege door den Islam is vervormd. Overal is daar het veelhoofdig bestuur der Minangkabausche familiehoofden voor goed verdwenen en heeft er plaats moeten maken voor een Islamitisch eenhoofdig gezag, dat allerwege min of meer aan den leiband loopt van de moslimsche geestelijkheid. Die staatjes zijn: *Tanah Poeti*, *Bangka*, *Koeboe*, *Ramba*, *Rokan ampat Kota*, of *Loeboek Bandahara*, *Kota Intan* of *Koento*, en *Tamboesi*.

Enkele potentaatjes in deze streken, zooals de radja van Ramba, noemen zich wel *Jang di Pertoean*, maar zij hebben niets van de Minangkabausche vorsten; zij zijn volslagen Sulthans in moslimschen zin en worden niet alleen bijgestaan door een rijksbestuurder, *Jang di Pertoean moedo*, en vijf *orang besar*, maar hebben ook rekening te houden met een raad van geestelijken. Slechts de klanken *soekoe*, *panghoeloe*, *datoeq*, *indoek* en *tongkat*, die men hier allerwege hoort bezigen, herinneren er nog aan dat eertijds ook in deze streken het Minangkabausche staatsbestuur en familiewezen bestonden, maar dat is ook al wat er hiervan heden ten dage nog over is. De *soekoes*, in den zin van stammen dan, die men hier aantreft, zijn in 't algemeen van hetzelfde verdachte maaksel als die in Siak bestaan; in Bangka moet er zelfs een *soekoe Atjeh* aanwezig zijn!

De Batanghari-districten [1], of *Rantau Batang Hari*, ook wel *Rantau di Bahwa*, maakten indertijd eveneens een deel uit van den Alam Minangkabau en werden dan ook geregeld door de Pagarroejoengsche vorsten bezocht om er hun hoofdgeld te gaan innen. Dat gebeurde in den regel om de 3 jaren. Van zelf werden derhalve ook in die streken na verloop van tijd *orang gadang radja* aangesteld, teneinde er den vorst vast te vertegenwoordigen in de verschillende confederaties van negriën, die men ook hier aantreft. Zij heeten *poewatin*, een woord dat waarschijnlijk hetzelfde is als *batin*, dat in het Indragirische en in de Boven Djambilanden nog al voorkomt, zooals wij zullen zien; overdrachtelijk werden bedoelde *orang gadang* ook wel *tijang pandjang*, de lange staken, genoemd. Uit hen ontwikkelden zich van lieverlede de drie Radjas of *Tigo silo* [2], zooals zij genoemd worden, die men in deze streken nog aantreft, n.l. die van *Poelau Poendjoeng*, van *Si Goentoer Sitioeng* en van *Padang Lawas*. Dat die lieden nochtans geen echte

---

[1] F. Twiss. Eenige aanteekeningen omtrent land en volk, beoosten de onderafdeeling Kota VII gelegen onafhankelijke landen. Tijdsch. Bat. Gen. XLIV. p. 273 e. v.

[2] *Silo*, *bersilo* = met de beenen gekruist onder het lijf zitten, dus de *Tigo silo* = de drie samenzittenden.

radjas zijn, blijkt wel hieruit ten duidelijkste, dat hunne waardigheid niet overgaat van vader op zoon, maar volgens het Minangkabausche erfrecht wordt geërfd. Meestal waren hun opvolgers, in den regel hun jongere broers, reeds bij hun leven als opvolgers aangewezen en regeerden naast hen als rijksbestuurders (*radja moedo* of *sandi*). Hunne macht was intusschen even weinig van beteekenis als die van de echte radjas, want ook zij hebben zich nooit weten te ontworstelen aan het gezag der volkshoofden in hun staatjes. Onderling behoorden de *poewatins* aanvankelijk een geheel uit te maken, wat in de volgende pitoeas werd uitgedrukt: *poewatin nan batiga*, *betjatji nan tiga tali*, *betoemboeh nan tiga betong*, *bapajoeng nan tiga kaki*, *batali ka Soeroasso*; de drie *poewatin* zijn aan elkaar verbonden door drie touwen, zij zijn gelijk aan drie *bamboe betong*, die uit een wortel zijn voortgesproten, aan een *pajoeng* met drie handvatten, met *Soeroasso* zijn zij middels vriendschapsbanden verbonden [1]).

Tot 1845 trof men wijders in het zuidelijk deel der oostelijke grenslanden nog een zelfstandigen Jang di Pertoean aan, die ook verwant was aan het Pagarroejoengsche huis en zulks middels mansstam, niet van de zijde der moeders, want dezen waren altijd vrouwen uit het volk. Het was de vorst van het rijkje *Soengei Pagoe*, een werkelijke radja. Hij stond als *Radja di sambah* aan 't hoofd van drie *orang gadang*, die ook wel eens radjas werden genoemd. Zijn macht beperkte zich in den regel hiertoe, dat hij slechts als rechter in hoogste instantie fungeerde met betrekking tot kwesties, die de volkshoofden onder elkaar niet konden uitmaken. Dus ook hij was slechts weer radja in Minangkabauschen zin, die zich niet had in te laten met 's lands zaken in de onder hem ressorteerende negriën, zoolang hij daarin niet gehaald werd. In 1845 werd zijn macht door ons te niet gedaan en kwamen zijn landschappen onder ons rechtstreeksch bestuur [2]).

---

1) Verhandelingen Bat. Gen. XXXIX p. 56.

2) H. M. Lange. Het Nederlandsch Oost-Indisch Leger ter Westkust van Sumatra, 1819—1845. II. p. 491.

Alvorens de oostelijke grenslanden te verlaten, dient er op gewezen te worden dat de reeds ter sprake gekomen *orang Mamaq*, ook wel *orang Langkah lamo* genoemd, en die geheel geïsoleerd in Indragiri wonen, tot op den huidigen dag den Minangkabauschen adat zuiver bewaard hebben. Zij zijn voor het meerendeel nog niet tot den Islam overgegaan en moeten zich nagenoeg niet vermengd hebben met de omwonende Maleische gemeenschap. Hun stammen zijn, evenals de Bovenlandsche, familie-complexen in matriarchalen zin, die door denzelfden band van solidariteit zijn verbonden als in de Bovenlanden het geval is, welke de *Mamaqs* op dezelfde wijze teekenen als de lieden in het stamland, zulks middels de volgende pitoeas:

Mendapat samo belaba,
Kahilangan samo roegi,
Melompat samo patah,
Menjoesoep samo bongkok [1]).

Ook de Mamaqs noemen hun stammen soekoes. Maar de verdeeling van de negrie in 4 ressorten kent men niet. Overigens berust de leiding hunner staatszaken, evenzeer als in de Bovenlanden het geval was, bij de gezamenlijke familiehoofden, die ook hier *toeo* en *panghoeloe* heeten, en eveneens ter zijde worden gestaan door *pamangkoes* of *mantis*. Allen dragen vaste *galar poesako* en hun waardigheden zijn vererfbaar volgens de regelen van het Minangkabausche erfrecht. Hun gemeenschappelijk hoofd draagt den titel *To-patih*, en woont te Talang Kalajan. Die titel is zuiver Javaansch van klank. Als orgaan van den Sulthan van Riouw Lingga woont in hun midden een hoofd met den titel van *Datoeq Toemenggoeng*, maar ook die is niets meer dan een politiek agent, vervult althans niet de rol van besturend stedehouder, want de leiding van zaken berust geheel bij de volkshoofden.

---

[1]) De vertaling van deze pitoeas komt op het volgende neer: alle winst wordt gemeenschappelijk goed, maar ook alle verlies wordt gezamenlijk gedragen, evenzeer als dat men samen zijn beenen kan breken bij het springen en zich gezamenlijk heeft te krommen, wanneer men ergens onder schuil gaat.

Thans wenden wij ons tot de noordelijke grenslanden, tot de reeds lang bij ons gebied ingelijfde landschappen *Rau*, *Loeboek Sikaping* en de districten om en bij den vulkaan *Ophir*, die alle met het aan de kust palende *Ajer Bangies* steeds den overgang hebben uitgemaakt van het Minangkabausche naar het Bataksche gebied. Aanvankelijk moet deze geheele streek alleen door Bataks bewoond geweest zijn, terwijl verder omstreeks de 12e eeuw in het bizonder in 't Rausche en aan de Kampar-Kanan zich ook emigranten uit Palembang als kolonisten moeten hebben nedergezet. De Minangkabauërs zouden pas in het laatst van de 16e en in het begin van de 17e eeuw, in den tijd der regeering van den Jang di Pertoean van Pagarroejoeng *Alam Sjah Sipoet Aladin*, tot al deze streken zijn doorgedrongen en zulks met zooveel succes, dat zij de Bataks, die er tot nog toe woonden, gedeeltelijk noopten naar hunne landen in 't Noorden uit te wijken, en gedeeltelijk in hun gemeenschap opnamen. Dit laatste ging natuurlijk onwillekeurig gepaard met een verbastering van hun adat. De Bataksche invloed valt in deze streken dan ook allerwege niet te miskennen, zoowel in het familieleven als in de indertijd daar bestaan hebbende staatsinrichting. De Minangkabausche Vorsten der Bovenlanden schijnen deze noordelijke grenslanden nooit als een deel van hun Alam beschouwd te hebben; zij kwamen er nimmer op hun tournées, daar is althans niets van bekend. Vandaar dat men hier dan ook nergens *orang gadang radja* aantrof. Wij ontmoetten slechts in het Rausche, toen wij voor het eerst tot deze streken doordrongen in de eerste helft van de voorgaande eeuw, een Radja, die een zuivere *Jang di Pertoean* was. Maar die Vorst ontleende zijn positie nimmer aan eenige pretenties, welke men van de zijde van Pagarroejoeng op deze landen had laten gelden; hij had zijn aanzien slechts aan de omstandigheid te danken, dat men zijn eersten voorganger in het land gehaald had, opdat men voortaan een boven de gewone hoofden staande autoriteit in zijn midden zou hebben, die in hoogste instantie allerlei kwesties kon uitmaken, welke men in de negris of confederaties niet vermocht te trancheeren, en die tot nog

toe altijd tot onderlinge veeten en oorlogen aanleiding hadden gegeven. Deze werd men ten laatste moe en toen gingen de Rauënaars den Radja van Minangkabau verzoeken, zoo luidt de overlevering, om hun een familied af te staan, ten einde in hun midden voortaan als hoogste rechter vrede en rust te bewaren. Dat werd de oorsprong van de Rausche dynastie van Jang di Pertoeans [1]). Maar verder ging de macht van deze vorsten ook niet en bleven de onder hen ressorteerende gewesten hun oude staatsinrichting, in welke de familiehoofden weer vrijwel alles te zeggen hadden, handhaven, terwijl van *orang gadang* als schakels tusschen de Vorsten en de negribesturen nooit sprake schijnt te zijn geweest.

Wij maakten aan die bestuursinrichting pas een einde, toen wij Rau en omgeving bij ons gebied gingen inlijven. Wij verhieven toen den Jang di Pertoean, dien wij er aantroffen en die *Jang di Pertoean Padang Noenang* heette, tot Regent, doch later verdween deze weer uit onze bestuurs-organisatie. Eigenaardig was het dat, terwijl de eerste Jang di Pertoeans van Rau elkaar opvolgden volgens de regels van het huis-erfrecht der Minangkabausche vorsten, terwijl dus hunne waardigheid toen van vaders op zoons overging, daar later verandering in kwam en de erfopvolging zuiver matriarchaal werd. Dit moet voornamelijk op rekening worden gesteld van de gewoonte der Rausche Jang di Pertoeans om slechts met vrouwen van het volk uit hun omgeving te trouwen; die wisten dus weer haren adat te doen zegevieren op dien hunner vorstelijke echtgenooten. De landschappen, welke zich in verloop van tijd onder de Rausche vorsten geschaard hadden, bestonden uit de volgende drie confederaties van negriën: 1o. de zoogenaamde *Mapat Tjantjang*, 2o. de *Mapat Toenggoel* en 3o. *Moeara Soengei Lolo*. De eerste confederatie omvatte 15 en de tweede 26 negriën, terwijl het laatstgenoemde landschap eigenlijk weer uit drie afzonderlijke confederaties bestond, met name *Moeara Tahis*,

---

[1]) J, Ballot. Het inlandsch bestuur in de onderafdeeling Loeboek Sikaping en Rau. Tijdschr. v. Binnenlandsch Bestuur, XXVIII, p. 366.

Loeboe Gadang en *Silajang*. De *Mapat Tjantjang* werd reeds spoedig na ons optreden in Rau bij ons gebied gevoegd; met de twee andere landschappen gebeurde dat pas in 1882. Buiten het gebied van den Jang di Pertoean van Rau had men nog de zelfstandige confederaties *Soendatar* en *Loeboek Sikaping*, de eerste bestaande uit twee en de andere uit vijf negriën, zoomede de landschappen *Oeloe*, *Pekanten* en *Padang Mantinggi*, welke ook alle drie zelfstandige confederaties waren. Onze ambtenaren, die met deze streken voor het eerst in aanraking kwamen, gingen al die staatjes *besarschappen* noemen, wat in hun oog zooveel als radjaschappen beteekende. Zij beschouwden al de grootheden, die in deze landschappen min of meer boven hun omgeving uitstaken, en zich *besar*, de „grooten" noemden, als een soort radjas. Maar daar hadden zij eigenlijk niets van, al woonden zij ook in *roemah gadang*, in „paleizen" zooals het heette, en al gaven velen hunner zich ook airs van vorsten in miniatuur-formaat, o.a. door er *kabesaran* op na te houden in de gedaante van allerlei oude dingen als pieken, lansen, pajongs, en dergelijke, en door op bepaalde eerbiedsbetuigingen van de zijde hunner omgeving aanspraak te maken. Al die *besars* waren eigenlijk niets anders dan gewone volkshoofden, die er in geslaagd waren zich in verloop van tijd ietwat boven hun omgeving op te werken. Men zou ze elders *poetjoeks di loear parit* hebben genoemd.

Zoo heetten b. v. de *besars* van de *Mapat Tjantjang* altijd *besar limo-balas*. Zij waren slechts de federatieve organen in hun midden, nooit de eigenlijke opperste bestuurders hunner landen, al kregen zij ook allerlei mooie bijnamen als *tijang pandjang*, de grootste staken, *koentji nan tegoeh*, de hechtste sloten, *bilik nan dalam*, de diepste vertrekken, om er hun verhouding tot de overige autoriteiten in hun omgeving mede te teekenen. Maar zij namen tevens eenigszins de allures van Bataksche grootheden aan. Hun aanzien bestond meer in 't uiterlijk, dan naar binnen toe, want ook zij konden in den regel niets uitrichten zonder *sakato* te zijn geworden met al de familiehoofden in hun omgeving, die hier *toeo kampoeèng* en

zelden *panghoeloe* genoemd werden. Hun waardigheden gingen altijd volgens het matriarchaal erfrecht over op hun opvolgers, al gebeurde dat altijd sprongsgewijs, krachtens den zoogenaamden *adat sansako*, dien wij later nader zullen beschouwen; hunne opvolgers waren tijdens het leven in den regel al aangewezen (*samboetan*), zoodat men die bij hun dood niet meer had te kiezen. Die heetten dan de *tijang pandak*, de kortere staken der negriën. Van een indeeling van deze in vier soekoes, in vier administratiefrechterlijke ressorten, schijnt nooit sprake te zijn geweest, ook al kreeg hier overal de klank soekoe, in den zin van stam, ingang. Elke negri in deze streken bestaat slechts uit een aantal wijken, *bandjar* of *kampoeèng*, dus uit groepen van huizen door familieleden bewoond, wier hoofden in enkele besarschappen, volgens den heer Ballot, hun aanstelling te danken hadden aan de *besars*. Deze zal echter waarschijnlijk altijd minder een benoeming zijn geweest dan een bekrachtiging van den door de familie gestelden candidaat, zooals dat in de Bovenlanden ook steeds het geval was. Ik kan in elk geval niet aannemen, dat de *besars* bij bedoelde aanstellingen willekeurig mochten te werk gaan en zich niet aan het erfrecht zouden hebben te storen gehad.

In de Westelijke grenslanden, in *Ajer Bangies*, *Priaman*, *Painan* en *Indrapoera* had zich overal reeds lang, voordat wij in de 17e eeuw met die streken in aanraking kwamen, een min of meer ontwikkeld eenhoofdig gezag boven dat der volkshoofden weten te verheffen. Allerwege trof men er radjas aan, die niet uit deze hoofden waren voortgesproten, die geen verkapte *poetjoeks* of *besars* waren, dus van buiten af der gemeenschap moeten zijn opgelegd; zoo aanstonds zullen wij ze noemen. Zij trachtten allen hun positie kracht bij te zetten door te beweren zoo niet uit het Pagarroejoengsche dan wel Soengei Pagoesche vorstengeslacht te zijn voortgesproten, dan toch daaraan op de een of andere wijze vermaagschapt te zijn. Het is mogelijk dat de meesten zich uit oorspronkelijke *orang gadang radja*, die hier aanvankelijk bescheiden waren, hebben ontwikkeld. Want een werkelijke radja, Jang di Pertoean, is

geen hunner ooit geweest. Hun vorstelijke waardigheid ging op hun opvolgers altijd over volgens het Minangkabausche erfrecht en niet volgens dat der Jang di Pertoeans van vader op zoon. Bij alle *orang gadang* elders was dat ook altijd het geval. Wijders mochten de Painansche radjas nooit in eigen stam huwen, zooals dat ook aan iederen rechtgeaarden Minangkabauer verboden is; waren zij evenwel werkelijke Jang di Pertoeans geweest, dan hadden zij, evenals zulks den Minangkabauschen vorsten veroorloofd was te allen tijde, wel degelijk immer onder familieleden huwelijken gesloten. Kortom het familieleven der Painansche vorstjes was op zuiver Minangkabausche leest geschoeid; de kinderen volgden altijd de stammen der moeders. De moeders en zusters der radjas waren dan ook alleen de vrouwen, uit welke telkens de troonopvolgers geboren werden. Dezen waren altijd in de eerste plaats hun broers, en bij ontstentenis van dezen, hun zusterszoons. Hier en daar heetten de Painansche radjas gekozen te zijn door hun hoogste volkshoofden; zoo b. v. in *Kambang* door de z. g. n. *Kampei nan berampè*, in *Ajer Hadji* door de *Panei tiga iboe*, in *Soengei Toenoe*, *Lakitan* en *Amping Parak* door de *Malajoe ampè ninia*, in *Plangei* door de *Tiga larè nan bartigoa*. Maar die keuze zal toch ook wel aan het erfrecht gebonden zijn geweest en altijd meer van een bekrachtiging der keuze, gedaan door de familie en stam des overledenen, hebben gehad dan van een werkelijk vrije keuze.

Toen de radjas in deze streken in den smeltkroes van onze bestuursorganisatie waren geworpen, kwamen daar twee uit te voorschijn als Regenten, n.l. de radjas van Indrapoera en Troesan, terwijl de overigen gingen verkeeren in districts- en onderdistrictshoofden, in *toeankoe laras* en *panghoeloe kapala*, voorzoover er op hun diensten door ons Gouvernement prijs gesteld werd. Terwijl ook aan de kust allerwege de negriën tot confederaties waren aaneengesloten, zoo trof men de indeeling van elk van haar in vier soekoes, in vier administratiefrechterlijke ressorten, nog maar alleen bezuiden Padang, in 't bizonder in het Painansche aan. Overal elders, benoorden Padang, in 't

Priamansche en Ajer Bangiesche, zoomede in Indrapoera was dat al lang niet meer het geval. In Padang zelf kunnen de acht wijkhoofden, die men daar tegenwoordig nog heeft, oorspronkelijk de acht soekoehoofden van twee negriën zijn geweest. Maar die soekoehoofden in 't Painansche schenen al lang opgehouden te hebben de souvereinen in hun dorpstaatjes te zijn, want de keuze van hen door hunne families en verdere omgeving moest altijd door den radja van het landschap worden goedgekeurd, en deed hij dat niet, dan liet men vaak de keuze geheel aan hem over. Ook zou hij de bevoegdheid bezeten hebben om bedoelde hoofden af te zetten, wanneer hem dat goeddacht. Hieruit blijkt in elk geval dat die Painansche potentaatjes een eenigszins grootere macht hadden dan de radjas elders in de Minangkabausche landen en dat hunne verhouding tot de hoogste volkshoofden in hun omgeving ietwat had van die der werkelijke radjas elders tot hun *orang gadang*. Overigens hadden toch ook zij zich nooit kunnen vrijmaken van het *gangam nan baoentoek* en *badjandjang naik*, want in alles moesten zij te rade gaan met de negribesturen, en deze waren weer overal op de gewone Minangkabausche wijze in handen van de familiehoofden. Nergens hebben ook de radjas aan de Westkust zich tot autocraatjes, tot werkelijke monarchen kunnen ontwikkelen. Het verplichte *moepakat* en *sakato* worden met hun volkshoofden bleef ook hun immer voorgeschreven. De grondbeginselen van het Minangkabausche staatstbestuur verloochenden zich dus ook hier nergens. Behalve radjas trof ons Gouvernement ook nog z. g. n. *pamoentjaks* in 't Painansche hier en daar aan; die waren echter oorspronkelijk geen vorsten, maar creaties van de Oost-Indische-Compagnie. Hare ambtenaren, het te lastig vindend om telkens met al de volkshoofden in deze streken te moeten onderhandelen, stelden enkelen hunner aan als de eenigen, met welken zij te doen wilden hebben. Dat werden de *pamoentjaks*, van *poentjak*, top, kruin, hoogste punt van iets; dit gebeurde onder andere in *Loempo*, *Trataq*, *Taloek*, *Soengasan*, *Kota Selapan* en *Bajang*. Een enkele keer verhief de een of andere ambtenaar van de Compagnie ook hier en

daar een volkshoofd tot radja, zoo o. a. in 't landschapje *Painan* zelf, zoomede in *Salido* en *Tambang*, en dat was dan altijd meer een belooning voor bewezen diensten dan een maatregel, waarmee meer centralisatie beoogd werd, zooals met de creatie van *pamoentjaks* louter bedoeld werd. Buiten die door ons verheven grootheden troffen wij dan na de vestiging van ons staatsgezag ter Sumatra's Westkust in de volgende staatjes van 't Painansche radjas aan, n.l. in *Ajer Hadji*, *Plangei*, *Lakitan*, *Kambang*, *Amping*, *Parak Sirantih*, *Poeloet-Poeloet* en *Troesan*. Elders weer hebben nooit vorsten geregeerd, maar was men altijd onder de oude volkshoofden, de *datoeq nan berampè*, blijven leven.

Geen van de Painansche radjas was het ooit beschoren geweest zulk een hoog aanzien te verwerven als dat den Vorsten van Indrapoera deelachtig werd in verloop van tijd. Zij werden door de O. I. Compagnie vrijwel gelijk gesteld met de Jang di Pertoeans der Bovenlanden; want ook hen noemde men „Keizers", toen men voor 't eerst met hen in aanraking kwam en hun positie nog niet goed begreep. De bevolking zag ook altijd veel minder op tegen de radjas in 't Painansche. Terwijl men dezen slechts *radja anak boeah* noemde, volks-koninkjes, daarmede te verstaan gevend, dat zij eigenlijk uit het volk waren voortgekomen, heette de andere altijd *radja rajat*, een koning over werkelijke onderdanen, een vorst, die boven de groote hoop ver verheven stond. De Indrapoerasche potentaten hadden zich tevens, ten einde hun grootheid meer luister bij te zetten, altijd met eenige rijksgrooten geëntoureerd, die men elders in de Minangkabausche landen niet aantrof, en die zelfs de Jang di Pertoeans er nooit op na hadden gehouden. Het waren de zoogenaamde *Toeankoe Bandaro*, de *Bagindo Radja*, de *Mangkoe Boemi* en een *Ṣoetan*, die als drager van de *kabesaran*, van de rijkssieraden, fungeerde. De eerste was wat wij zouden noemen de kroonprins, en de Mangkoe Boemi de rijkskanselier of eerste minister. Diens waardigheid was beslist van uitheemschen oorsprong en moet in 't bizonder van Java zijn geïmporteerd, want zij heeft een zuiveren Javaanschen klank. Indrapoera werd indertijd nog al in belangrijke mate door Javanen bevolkt.

Zoo aanstonds komen wij op een der bedoelde waardigheidsbekleeders terug; intusschen verleenden ook zij aan hun vorsten een zeker aanzien, dat men elders in de Minangkabausche landen niet aantrof. Het *naik nobat* of *radjo rajo* van dezen, hun troonsbestijging, ging altijd met groote praal en feestelijkheid gepaard. Dan zat de Vorst in zijn *astana* in galakleederen uitgedoscht op den schoot van zijn *Pamangkoe*, zijn troonopvolger, en ontving, omringd van zijn rijksgrooten, den huldigingseed van al zijn onderdanen. Eens in 't jaar, na de vasten, herhaalde zich die vertooning en dat gebeurde nog tot in de zestiger jaren, dus nadat wij al lang Regenten van Indrapoera's Vorsten hadden gemaakt. Volgens de overlevering heeten dezen af te stammen van een Pagarroejoengsche Prinses *Boendo Kandoeng*, die zich met hare kinderen in den ouden tijd in het Indrapoerasche zou gevestigd hebben en wel in 't bizonder te *Bentajan*. Wat haar daartoe dreef is niet bekend; wellicht volgde zij haren man, een gewonen Minangkabauër waarschijnlijk, derwaarts. Een harer mannelijke nakomelingen werd de eerste *wakil*, stedehouder, der Pagarroejoensche radjas in de Indrapoerasche nederzettingen, en een zekere *Mohamad Sjah* onder diens opvolgers zou zich zelfs op een gegeven oogenblik als onafhankelijk vorst van Indrapoera zijn gaan gedragen met den titel van *Jang di Pertoean*. Dit was echter kennelijk slechts een bedenkelijke usurpatie. In latere dagen zijn de Indrapoerasche Vorsten zich *Solthan* gaan noemen; maar dit kan pas gebeurd zijn, toen de Islam meer dan voorheen beslag op hen ging leggen. Hoe 't ook zij, ook Indrapoera's Radjas zijn nimmer Jang di Pertoeans geweest, zooals die van Kwantan, Goenoeng Salihan en Rau dat werden, want hun geslacht is nimmer middels mansstam aan het Pagarroejoengsche huis vermaagschapt geweest [1]). En de dames konden, in tegenoverstelling met het gemeene landrecht, hierin nooit de

---

[1]) Zij heetten wel altijd evenals de Jang di Pertoeans van den stam *Malajoe* geweest te zijn, maar dat was hoogstwaarschijnlijk altijd slechts een nagemaakte fraaigheid. De *soekoe Malajoe* had immer den naam de voornaamste te zijn.

intermediaires voor den overgang van de vorstelijke waardigheid worden. Het gansche Indrapoerasche radjaschap is hoogstwaarschijnlijk slechts uit een *orang gadang* voortgesproten, die zich op een gegeven oogenblik als zelfstandig vorst is gaan gedragen. Ook in het Indrapoerasche vorstengeslacht ging het radjaschap nimmer over volgens de regelen van het erfrecht der Minangkabausche vorsten, maar altijd naar die van het gewone landrecht, evenals zulks het geval was met de vorstelijke waardigheid der Painansche Radjas. Wel schijnen echter de Indrapoerasche vorsten altijd *in* hun stam te hebben mogen huwen; de zoons uit dergelijke huwelijken mochten den Vorst echter nooit opvolgen in zijn waardigheid. Dit was slechts voorbehouden aan zijn matriarchale mannelijke verwanten, aan zijn broers, aan zijn zusters-zoons, aan zijn neven, zoons zijner tantes, zusters zijner moeder enz. Huwden echter Indrapoera's vorsten met prinsessen uit het vorstelijke geslacht van *Moko-Moko*, dan konden hun oudste zoons hen weer wel opvolgen, zooals het heette. Allerwege droeg het radjaschap aan de kust de onmiskenbare teekenen van usurpatie aan zich. Aanvankelijk moet het gezag der Vorsten van Indrapoera zich langs de kust van *Moko-Moko* in 't Zuiden zelfs tot *Ajer Bangies* in 't Noorden hebben uitgestrekt; later deden de Atjehers dat gebied langzamerhand inkrimpen, en er zullen ook nog wel andere plaatselijke invloeden hebben meegewerkt om vermindering daarvan teweeg te brengen. Zeker is het dat het gebied van bedoelde vorsten in den tijd, toen wij voor 't eerst met hen in aanraking kwamen, slechts beperkt was tot Indrapoera zelf en naaste omgeving, zoomede tot Moko-Moko. Het eerste gebied bestond altijd slechts uit vier negriën, uit *Indrapoera*, zoomede uit de negriën *Tapang*, *Loenang* en *Si Laoet*; de drie laatste, de *tiga loerah* zooals zij gezamenlijk ook wel genoemd worden, heeten *anak*, kinderen, te zijn van Indrapoera, dus uit de negri van dezen naam, als *indoek*, te zijn voortgesproten. In die negriën moet de Vorst feitelijk nooit veel te zeggen hebben gehad en slechts altijd gefungeerd hebben als de voorzitter der ververgaderde familiehoofden *orang toeo*, *orang kaja*, *mantri*, *datoeq*,

of hoe die lieden hier heeten mogen. De vorst had hun wil steeds te volgen, in plaats dat hij den zijne aan hen kon opleggen. Werden al de familiehoofden van zijn geheele rijkje in staten-generaal, als *rapat larè*, opgeroepen, dan was hij eigenlijk nooit meer dan hun president. Monarch in den waren zin van het woord is ook hij dus nooit geweest. Zelfs het buitenland beschouwde hem nimmer als zoodanig. Ontving hij b. v. brieven van Korintjische hoofden, dan waren die niet alleen aan hem geadresseerd, maar ook aan de *mantri nan doea poeloeh*, *datoeq nan tiga loerah*, aan de volkshoofden in zijn rijkje. Zonder met dezen te hebben beraadslaagd en het met hen eens te zijn geworden, vermocht ook hij, trots al zijn overige grootheid, niets uit te richten. En van zijn „rijkskanselier", zijn hoogsten staatsambtenaar, van den *Mangkoe Boemi* moesten de volkshoofden in den regel niet veel hebben. Dien negeerde men vaak, althans de hoofden der *tiga loerah* hadden daarin nog wel eens genoegen, en men wendde zich dan direct tot den Vorst als men dezen over staatszaken had te spreken, men beschouwde dien waardigijeidsbekleeder eigenlijk slechts als den voornaamsten *pagawei* in den lande of *panggao*, zooals men in deze streken zegt, als den eersten boodschaplooper des vorsten, in plaats dat men tot hem opzag als tot des radjas hoogsten staatsdienaar. Wij maakten van den *Mangkoe Boemi* een bezoldigd staatsambtenaar, den *panghoeloe kapala* van de negri *Indrapoera*, ondergeschikt aan zijn voormaligen vorst, dien wij tot Regent verhieven. Wijders stelden wij aan het hoofd der drie overige negrien *Tapang*, *Loenang* en *Si Laoet* ook *panghoeloes kapala* aan, die wij echter niet gingen bezoldigen. Uit de voornaamste familiehoofden kozen wij enkelen tot *panghoeloe mantri* in Indrapoera en tot *Datoeq* elders. Die lieden werden met politiegezag binnen bepaalde wijken bekleed; zij zijn de gelijken van de *panghoeloe soekoe rodi* geworden, die men elders aantreft. Allen gingen dus van volkshoofden in territoriale hoofden verkeeren, die ook te zeggen kregen over lieden, welke hun niet in 't minst bestonden volgens den adat.

Toen de Oost-Indische Compagnie zich te Padang vestigde,

berustte het bestuur over de Inlanders er in handen van acht *panghoeloes*; hoogstwaarschijnlijk waren dezen *datoeq nan berampè*[1]) van twee negriën. Zij hadden te rade te gaan met de familiehoofden in hun omgeving. De Compagnie bracht in dezen toestand verandering door aan het hoofd van bedoelde *panghoeloes*, wier aantal tot twaalf werd uitgebreid, een *Toeankoe Panglima* te stellen, dien men in 't Hollandsch „*Koning*" ging noemen, terwijl naast hem een zoogenaamde *Toeankoe Bandharo* werd gesteld als tweede voornaamste hoofd. Uit de eerste autoriteit is de latere Regent van Padang gegroeid. Zoowel de *panghoeloes* als de *Panglima* werden door het opperhoofd van de Compagnie ter Sumatra's Westkust gekozen, nadat men de verschillende familie- en soekoehoofden der menschen gepolst had. Daar nu de inwoners van Padang voor het grootste gedeelte afkomstig waren uit de XIII Kota, een confederatie van negriën in de buurt van de hoofdplaats, moest men ook de daar in den regel gevestigde familie- en soekoehoofden raadplegen bij de vervulling van de vacant geworden betrekking van *Panglima*, terwijl men de overige Maleiers, die grootendeels uit de Bovenlanden afkomstig waren, buiten de zaak liet. Zoo gaf de keuze van bedoeld hoofd telkens tot allerlei intriges aanleiding, zoowel te Padang als in de Bovenlanden. Ten einde die nu te ondervangen voerde het Opperhoofd VAN STAVEREN (1763—1771) de gewoonte in om voortaan uitsluitend de hoofden der XIII Kota te hooren, voordat tot de keuze van een nieuwen *Panglima* werd overgegaan. Dit maakte de zaak niet beter. Want thans had voortaan bijna elke soekoe, zelfs bijna elke familie in de XIII Kota zijn candidaat, en niet zelden gebeurde het dat de partij van den een of anderen middels allerlei dwangmaatregelen het Europeesch bestuur ter hoofdplaats wilde dwingen om haren cannidaat te kiezen. Niet zelden werd dan alle handel tusschen Padang en de Bovenlanden van wege de

---

[1]) Padang heette altijd te bestaan uit 8 *soekoes*; deze waren dus van ouds *ressorten* en geen *stammen*. Er groeiden de tegenwoordige wijken uit, in welke de stad administratiefrechterlijk verdeeld is, voorzoover betreft het bestuur over Inlanders en Vreemde Oosterlingen.

lieden van de XIII Kota, door wier gebied en wel in 't bizonder door de negriën *Goegoe* en *Gantong Tjin* de kortste weg van Padang naar het Bovenland liep[1], eenvoudig verhinderd met het doel om de Compagnie naar hun hand te zetten. Zoo gaf elke benoeming van een *Panglima* telkens aanleiding tot de grootste moeilijkheden. Het Opperhoofd CHRISTIAAN HENDRIK VAN ERATH (1784—1791) schreef daaromtrent in een rapport van 22 December 1786 het volgende aan de Regeering te Batavia: „Was het, dat dezelve (n.l. het bestuur) in hunne landen „(n.l. in de XIII Kota) of op eene souvereine magt gevormd, „dan wel op betere gronden gesteund, dan was het gemakkelijker iets met hen te schikken.

„Dan, 13 steden of provincien zijnde, die in eene unie staan, „zonder een hoofdregent te hebben, die door zijn invloed de „zaken telkens ten goede schikken kan, of dat eene van alle „steden eene prefereerende of beslissende stem boven de anderen „had, waarbij zich de rest zoude voegen moeten, maar allemaal „egaal in rang zijnde, pleit iedere provincie voor haar wil, naar „dat de koppigheid het hem ingeeft, zonder door bemiddeling „van een gedistingeerd hoofd bij eene wel gereguleerde en „onder een wet en verband staande unie, de een voor den ander „te willen wijken of nageven; waarom zij in de vrijheid, die „zij zich nemen, zelfs zoo ver gaan dat een gemeene Maleier „doet wat hij wil en het minste ontzag voor zijn regenten niet „heeft, waaruit zooveel irregulariteiten, die direct den handel „stuiten of de wegen sluiten, dat het bijna het geheele jaar „stil staat"[2]. Zoo ziet men wat het zeggen wilde om onder

---

1) De andere weg ging over *Poeloet Poeloet* en *Bajang* in 't Painansche, en was dus een heele omweg. Overigens bestonden nog wel eenige voetpaden door het oerwoud en over de bergen, welke toegang tot de Bovenlanden verleenden, maar die durfden de handelaren in den regel niet te betreden uit vrees voor roovers, die deze paden allerwege onveilig maakten. Op de veiligheid viel niet te roemen in de Minangkabausche landen gedurende den *masa adat*.

2) E. Netscher. Geschiedenis van Padang in het laatst der 18e eeuw pag. 47 e. v. Tegenwoordig berust het inlandsch bestuur te Padang in handen van een Regent en acht wijkhoofden, die direct ondergeschikt zijn aan den Assistent-Resident ter hoofdplaats.

Minangkabauërs de keuze van hoofden los te maken van het erfrecht, maar daarbij tevens nog te willen blijven vasthouden aan hun geliefd *moepakat*. Voor een zuiveren democratischen regeeringsvorm zouden onze „vrije fiere" vrienden van Sumatra's Westkust dan ook in langen tijd nog niet deugen. Elke vrijheid, die men hun verleende, zou ieder hunner verleiden om op eigen stuk te blijven staan. Zelfs heden ten dage gebeurt het nog wel eens dat al de notabelen van een heele negrie zich, wel is waar kalm en waardig, maar toch op den man af, tot onze ambtenaren vervoegen ten einde dezen te vragen, waarom *x* en niet *ij* in zeker ambt werd benoemd; op Java zou zoo iets ondenkbaar zijn, met den gedweeën aard, die den hoofden daar eigen is. Intusschen verlieze men nooit uit het oog dat het evenwel altijd de *notabelen*, de waardigheidsbekleeders, de *panghoeloes*, de familiehoofden en andere aanzienlijken slechts zijn, die zoo wel eens durven op te treden; slechts die heeren „voelen zich" in de Minangkabausche landen, vooral, indien zij merken met zwakke bestuursambtenaren te doen te hebben, die in veel opzichten op hun hand zijn, of hun doen voorkomen dat te zijn. De groote hoop, de *orang banjak*, onthoudt zich echter altijd van een dergelijk ostentatief optreden; zij is in den regel even meegaand als de javaansche bevolking, zij stelt zich nimmer op een standpunt.

Thans hebben wij ons bezig te houden met de bestuursorganisatie in de Korintjilanden, in den *Alam Kerentji* [1]). Ook daar was allerwege in verloop van tijd boven het veelhoofdig gezag der familiehoofden een eenhoofdig tot ontwikkeling gekomen. Niettemin bleven de grondlijnen van het bestuur en de beginselen, die dat beheerschten, ook hier weer dezelfde als in

---

[1]) Dit woord wordt door sommigen in verband gebracht met *koentji*, sleutel; *Korintji* zou dan beteekenen afgesloten land. Anderen leiden den naam af van *koerandji*, een bepaalde boomsoort, of van *Soengei koentji*, een kleine rivier, die men in deze streken heeft. Volgens weer een andere lezing zou de naam echter te danken zijn aan de gierigheid der Korintjiërs, van welke zij wel eens zouden hebben doen blijken bij de ontvangst van Djambi's vorsten; gierig is *koerijit* in hun landstaal.

de overige Minangkabausche landen. Zonder het *badjandjang naik* en het *gangam baoentoek*, zonder het raadplegen (*moepakat*) van de betrokken volkshoofden en het *sakato* worden met hen, kon vrijwel ook hier nooit iets tot stand komen. Nadat Minangkabausche kolonisten zich reeds zeer vroeg, zelfs voor de komst der Hindoe-Javanen waarschijnlijk, in de Korintji-landen hadden gevestigd, moeten die niettemin later toch ook onder den invloed dier vreemdelingen zijn gekomen, hetzij dat die uitging van de Westkust, van uit Indrapoera, of dat die van de Oostkust, van Djambi kwam. Ik houd het er voor, dat aan beide kanten Hindoesche nederzettingen hebben bestaan, die de Minangkabauërs der Korintji-landen zoo niet aan zich onderworpen hebben, dan dan toch wel invloed op die streken hebben uitgeoefend. En dat schijnt bedoelden vreemdelingen hier beter te zijn gelukt dan in de Padangsche Bovenlanden. De Minangkabauërs moeten ook in de Korintjilanden allerwege in een menigte zelfstandige negrien, hier *doesoen*[1]) genoemd, geleefd hebben, voordat die zich gingen groepeeren onder een bepaald aantal centrale hoofden. En de naam van dezen, die *Dipati* luidt, wijst onmiskenbaar op een Hindoe Javaanschen oorsprong; in elk geval is dat woord niet van Maleische afkomst. Hunne ressorten, die zuiver *territoriale* eenheden zijn, — ook al een aanwijzing dat men hier te doen heeft met een creätie van vreemdelingen —, heeten *mendopo*. En ook dit woord is zuiver Javaansch in mijn oogen; want ik zie er niets anders in dan *pĕndåpå*, dat in die taal de open voorgalerij beteekent, welke op Java zich voor elke woning van een inlandsch ambtenaar (*prijaji*) bevindt. Zoo kunnen de Hindoe-Javaansche organisators van het bestuur onder de Korintjische Minangkabauers hun landen zijn gaan vergelijken met de „voorportalen" als het ware van den zetel hunner vorsten, waar die zich dan ook bevonden mag hebben, in Djambi dan wel in Indrapoera. Tot den *Alam Minangkabau*, het gebied der *Jang di Pertoeans*

---

[1]) Dit woord is ook van Javaanschen oorsprong; het beteekent op Java niets anders dan *desă*.

van *Pagarroejoeng*, hebben de Korintji-landen nimmer behoord; althans die vorsten hebben op deze nooit eenige aanspraken doen gelden. Waarschijnlijk waren ze dan ook reeds eeuwen lang gekoloniseerd, al was het middels nog in zwervenden staat verkeerende Minangkabausche stammen, voordat de Pagarroejoengsche dynastie geboren was. Op de Korintji-landen hebben altijd de Vorsten van Djambi min of meer aanspraak gemaakt, zoodat het vermoeden gewettigd is dat ook daar de Hindoe-Javaansche Vorst zijn residentie moet hebben gehad, die middels zijn zendelingen het bestuur in de Korintji-landen ging organiseeren. Waarschijnlijk was dat een geheel zelfstandig Vorst, die niets te maken had met zijn noordelijker landgenooten, welke tegen de Padangsche Bovenlanden aan hun rijkjes bezaten. In de legende leeft nog een zwakke herinnering na aan die organisatie der Korintji-landen van uit Djambi; zoo aanstonds zullen wij die overlevering mededeelen. Ik houd de *Dipatis*, de hoogste hoofden in de Korintji-landen, voor oorspronkelijke *orang-gadang-radja*, voor organen van bedoelden Djambischen Hindoe-Javaanschen Vorst. Ook zij zijn eigenlijk niets anders dan centrale hoofden, die minder bestuurs-organen zijn dan wel hoofden der verschillende confederaties van negriën van *doesoens*, die *mendopo*, districten, worden genoemd. Uit de Korintjische gemeenschap zelve zijn deze territoriale groepeeringen aanvankelijk met geen ander doel voortgekomen, zoo stel ik mij voor, dan met welke de confederaties in de Padangsche Bovenlanden en omgeving ontstonden. Maar de Hindoe-Javaansche overheerschers zullen van die groepeeringen partij hebben getrokken teneinde er gecentraliseerde eenheden van te maken, elk onder het gezag van een enkel hoofd, dat er als hun orgaan in optrad. In elk geval is die centralisatie van gezag in een enkel hoofd zóó on-Minangkabausch, dat ik mij niet kan voorstellen, dat die uit de Korintjische gemeenschap zelve kan zijn voortgesproten. De *Dipatis* in haar midden zijn mijns inziens dus nooit uit de volkshoofden ontstaan, maar oorspronkelijk autoriteiten geweest van het zelfde maaksel als de *choelipas* en andere *orang gadang* in meer noord-oostelijke

grenslanden werden. Ook radjas zijn die lieden nooit geweest; zij zouden dat nooit hebben kunnen worden. Dat hadden de Djambische Vorsten nooit geduld. Daar hebben de meesten hunner, een enkele uitgezonderd, dan ook nooit eenige aanvechting toe gevoeld. Altijd hebben de Korintjische Dipatis iets ambtenaarsachtig over zich gehad, iets van vertegenwoordigers van een boven hen staand, doch niet in hun midden aanwezig vorstelijk gezag. Maar juist tengevolge van de laatste omstandigheid kregen zij van lieverlede ook weer iets zelfstandigs over zich, iets van onafhankelijke staatshoofden, van presidentjes in hun republiekjes, evenals zulks het geval werd met de *choelipas* in de Kampar-landen, met de radjas in 't Painansche.

De Korintji-landen [1]) bestaan uit twee helften, het gebied der zoogenaamde *Selapan halei kain*, der acht zijden doeken woordelijk vertaald, dat aan Indrapoera en Mokó-Moko grenst, en dat der *Tiga halei kain*, de meer zuid-oostelijke helft; het eerste ging altijd door voor de *indoek* van het tweede, met andere woorden het zou uit dit middels kolonisatie zijn voortgesproten. De lieden van Djambi doen het voorkomen alsof de Korintjilanden uit vier deelen bestaan, uit de drie *halei kain* elk afzonderlijk beschouwd en uit de acht *halei kain* als een homogeen geheel daar naast, zoodat zij van die landen gewagende, altijd spreken van de *Ampè lai kain di atè*, de vier zijden doeken boven, in 't bergland, in tegenoverstelling van de *Tigo lai kain di bawah*, de drie zijden doeken beneden, in de laagte, zooals zij een gedeelte der Boven-Djambi-landen noemen, dat oostelijk van de Korintji-landen ligt, in het stroomgebied van de beneden-Maringin, een der zijtakken van den Tambesi, die op zijn beurt met de *Bating-Hari* te zamen gekomen, de rivier van Djambi vormt. De volgende overlevering verklaart de namen *zijden doeken*, die aan de respectieve districten, *mendopos*, door de *vox populi* werd gegeven in verloop van tijd; zij werpt

---

[1]) E. A. Klerks. Geographisch en ethnographisch opstel over de landschappen Korintji, Serampas en Soengei Tenang. Tijdsch. Bat. Gen. XXXIX. p. 14. e. v.

tevens eenig licht op de verhouding in welke de Korintji-landen aanvankelijk tot Djambi moeten hebben gestaan. Die zouden namelijk reeds van ouds door vier voorname, van elkaar geheel onafhankelijke, hoofden bestuurd zijn geworden, toen zij op een goeden dag bezocht werden door een gezant van den Djambischen Vorst, met name *Pangeran Toemenggoeng Kabaroeh di Boekit.* De naam en titel van dezen zendeling wijzen reeds voldoende op zijn Javaanschen afkomst; hij was volgens de overlevering dan ook een uitgewekene uit *Modjopahit.* Zijn komst in de Korintji-landen is dus van ouden datum. Hij heette te wonen te *Moeara Masoemaj* aan de Maringin en zou door Djambi's Radja met het bestuur over de gansche Korintji-landen zijn belast geworden. Nochtans deed hij het voorkomen, zoo verluidt het verder, dat zijn komst onder de Korintjische hoofden slechts de strekking had om nauwere aanraking met hen te zoeken; inderdaad ging het er om teneinde hen met een zoet lijntje er toe te bewegen de suzereiniteit van Djambi's Vorst te erkennen, en om aan dezen schatting op te brengen. Het is er dien dan ook later altijd minder om te doen geweest om zich met het binnenlandsch bestuur der Korintjiërs te bemoeien, dan om geregeld van hen de noodige schatting te erlangen, die hier niet *amè manah*, doch altijd *djadjah* heette. Gezag en macht te krijgen was nimmer Djambi's doel. De Pangeran nu was er dadelijk op uit om de drie eerste Korintjische hoofden, welke hij ontmoette, zoo luidt het verhaal verder, geheel voor zich te winnen. Die waren de hoofden der landschappen *Tamiai*, *Poelau Sangkar* en *Pangasih.* Hij gaf hun allerlei dingen ten geschenke, onder andere ook ieder hunner een fijne zijden doek (*halai kain saboelloeki-loeki*). Sedert stonden hunne vereenigde landen altijd te boek als de *Tiga halai kain.* Het hoofd van *Tamiai* heette *Raden Serdang*, dus dat bezat kennelijk reeds den adelijken Javaanschen titel *Raden*, voordat de *Pangeran* tot hem kwam; deze herdoopte hem echter uit naam van Djambi's Vorst, volgens het verhaal, in *Dipati Moearo Langkab Tandjoeng Sĕkian*, terwijl hij de hoofden van *Poelau Sangkar* en *Pangasih* respectievelijk met de

titels *Dipati Rantau* of *Rentjong Telang* en *Dipati Biang Sari* gelukkig zou hebben gemaakt. Die lieden beschouwden deze titels voortaan als gewone *galar poesako* en al hun matriarchale opvolgers deden tot op den huidigen dag niet anders. Tot het ressort van den *Dipati Moearo Langkab* behoort nog het geografisch eigenlijk tot de Boven-Djambilanden behoorende landschap *Pangkalan Djamboe*, een confederatie van doesoens, welker gemeenschappelijke belangen worden behartigd door vier *Datoeq*, die bijgestaan worden door drie *mĕntis* (*datoeq nan berampè*, *mĕnti nan batigo*). Toen de Pangeran te *Pangasih* vernam, dat in 't noordwestelijk deel der berglanden, die hij was binnengedrongen, nog een uitgebreid gebied lag, zoo gaat de overlevering voort, dat onder een afzonderlijk hoofd te *Tanah Hiang* stond, en dat ook al een naam van Hindoe-Javaanschen oorsprong droeg n.l. *Indra Djati*, van dit hoofd ging zelfs de roep uit dat hij uit een Indische godheid was voortgesproten, toen haastte Djambi's zendeling zich terstond derwaarts. Te *Tanah Hiang* gekomen, vernam hij van *Indra Djati*, dat deze slechts een *primus* was *inter pares* en dat in zijn gebied nog 7 andere hoofden leefden van gelijken rang als de zijne. Hij werd slechts als de voornaamste onder hen beschouwd, omdat hij van goddelijke afkomst heette te zijn. Dat bericht bracht den Pangeran eenigszins in verlegenheid, want hij had nog maar één *halai kain* overgehouden en toch wilde hij ook die andere zeven hoofden een stoffelijk bewijs van de vriendschap zijns vorsten doen toekomen. Hoe dit nu aan te leggen? Hij verdeelde de overgebleven zijden doek eenvoudig in twee gelijke helften en schonk een van deze aan *Indra Djati*, terwijl hij de andere helft verdeeldde onder de zeven overige hoofden uit diens omgeving. En sedert werd hun aller gebied de *Selapan Halai Kain* genoemd, de landstreek der acht zijden doeken. *Indra Djati* kreeg een volle helft van de overgebleven doek, omdat hij de voornaamste onder al de hoofden in zijn gebied was. Intusschen blijkt uit dit gedeelte van de legende dat, bij de komst van den Pangeran, het hoofd van *Tanah Hiang* reeds een zeker overwicht bezat over zijn omgeving. Djambi's gezant

schonk hem behalve de helft van bedoelde zijden doek ook nog den titel van *Dipati Batoe Hampar*, zoo zegt het verhaal, welke tot op den huidigen dag als *galar poesako* op al de matriarchale opvolgers van *Indra Djati* overging. Ook wordt de *Dipati Batoe Hampar* wel eens genoemd *Dipati Tiang Toenggal*. De zeven overige hoofden der *Selapan Halai Kain* werden namens Djambi's Vorst begiftigd met de navolgende galars, de twee hoofden van *Rawang* werden *Dipati Moeda Manggalo Beterawang Lido* en *Dipati Tjahajo Negri*, dat van *Karamanten* werd *Dipati Radja Moeda Pangeran*, dat van *Soemeroep* heette voortaan *Dipati Kapala Sembah* en de hoofden van *Koto Toeo*, *Penawar* en *Seleman* werden verheven respectievelijk tot *Dipati Koening* of *Dipati Toedjoeh*, *Dipati Penawar* en *Dipati Taroh Boemi*.

In latere dagen schaarde zich naast deze hoofden nog een ander, dat, hoewel aanvankelijk ondergeschikt aan een der Dipatis van *Rawang*, nochtans later zelfstandig en huns gelijke werd. Dat was de *Pamangkoe* van de *mendopo Kota Taloek*, die altijd de *galar Pamangkoe Soeko Rami* voerde; zijn landschapje, bestaande uit slechts één negri, was oorspronkelijk een stichting van Indrapoerasche kolonisten op *Rawang's* territoir. De *Pamangkoe* werd van *trait d'union* tusschen Indrapoera's Vorsten en de Korintjische hoofden, bij aanrakingen van de eersten met de anderen, ten slotte zelfstandig Korintjisch hoofd. Sedert heette de leiding der zaken in de Korintjilanden dan ook te berusten bij de vier hoofd-dipatis, die van Tanah Hiang en van de *Tiga Halai Kain*, zoomede bij den Pamangkoe (*Dipati ampè*, *Pamangkoe kalimo*).

Het gansche verhaal omtrent meergenoemden Pangeran is klaarblijkelijk slechts een Djambische vinding, die de strekking heeft gehad om den Korintjiërs wijs te maken dat de Dipatis hun positie te danken zouden hebben gehad aan Djambi's Vorst. Intusschen blijkt er tevens uit, dat die hoofden bereids veel oudere brieven moeten gehad hebben, dat zij al lang bestonden, toen Djambi's zendeling tot hen kwam. Dat over de Korintjilanden een Hindoe-Javaansche invloed moet gegaan zijn, lang voordat Djambi's Vorsten zich met die streken begonnen in te

laten, blijkt wel het duidelijkst uit de namen *Raden Serdang* en *Indra Djati*, die een paar der Dipatis droegen, voordat zij hunne tegenwoordig nog bestaande *galars* erlangden. Ik heb evenwel de legende van Pangeran *Toemenggoeng Kabaroeh di Boekit* nog niet in haar geheel verteld. Want die meldt verder nog, dat de Korintjische Dipatis, sedert zij door Djambi's gezant bezocht werden, pas zouden zijn gaan begrijpen dat diens Vorst een goed oogje op hunne landen had geworpen, wat hen noopte om zich voortaan nauwer aan elkaar te sluiten dan zij tot nog toe gedaan hadden. Zoo heeft men zich altijd verklaard, hoe het kon gebeuren dat de *Alam Kĕrintji* ten slotte vrijwel één groot zelfstandig geheel werd, onder leiding van de vier hoofd-dipatis voornamelijk. Die centralisatie behoefde toch eenige verklaring. Maar de maker van het sprookje zag over het hoofd, dat die vier hoofd-dipatis al lang bestonden, voordat de Pangeran tot hen kwam. De macht dier hoofden is zich intusschen altijd blijven beperken tot de bevoegdheid om slechts algemeene aangelegenheden, die hun *mendopos* raakten, af te doen; met het binnenlandsch bestuur van elkaars ressorten mochten ook zij zich nooit inlaten. En in deze was elk hunner baas voorzoover het zijn eigen gebied betrof, en ook dat nog maar alleen ten aanzien van de federatieve belangen, die de onder hun *mendopos* ressorteerende *doesoens* gemeenschappelijk raakten. De Dipati was eigenlijk nooit anders dan de voorzitter der *poetjoeks di loear parit*, zou men elders zeggen, die de verschillende negriën van zijn mendopo vertegenwoordigden; hier heetten die autoriteiten *dipati doesoen*. Evenmin als aan de *orang gadang radja* en *choelipas* der oostelijke grenslanden was het den *Dipatis* ooit vergund zich met het zelfstandig bestuur der verschillende *doesoens*, tot hun gebied behoorend, te bemoeien. Dit bleef op oud-Minangkabausche leest geschoeid en berusten in de handen der gezamenlijke familiehoofden. Op eigen gezag konden de Dipatis wijders ook nooit eenigen maatregel treffen; steeds hadden ook zij het *badjandjang naik* en *gangam baoentoek* in 't oog te houden en hun *dipati doesoen* te raadplegen niet alleen, maar ook *sakato* met hen te worden. Op hun beurt

waren ook de *dipati doesoen* weer, evenmin als elders de *poetjoeks*, bij machte om in hunne negriën als zelfstandige autoriteiten op te treden. Ook zij waren in deze vrijwel slechts de voorzitters van de *rapats* der familiehoofden. Zoo vindt men dus ook in het Korintjisch staatsbestuur allerwege de gewone grondbeginselen van de Minangkabausche staathuishouding weer terug. De Dipatis van de *Selapan* of die van de *Tiga Halai Kain* konden pas dan zich inlaten met aangelegenheden, die grootere gebieden betreffend, wanneer zij daartoe door hun collega's uitgenoodigde werden, niet eerder. En dan fungeerde in de *Selapan Halai Kain* de *Dipati Batoe Hampar* in den regel als voorzitter van den Dipati-rapat. En deze kon ook dan pas weer werken en geldige besluiten nemen, wanneer die vergadering voltallig was. Ten slotte gebeurde het menigmaal, dat kwesties, die men onder elkaar niet kon uitmaken aan de beslissing van zooeven genoemden hoofd-dipati alleen werd onderworpen. Dientengevolge kreeg deze in verloop van tijd eenigermate een hoogere positie in de Korintji-landen dan al zijn overige collega's bezaten en ging hij op het buitenland den indruk maken van het opperste hoofd, de *Tiang Toenggal*, de hoofdstijl van het staatsgebouw, te zijn der gansche Korintjische gemeenebest. Nochtans was zijn macht te allen tijde ook zeer beperkt, al waren hem eenige prerogatieven gegund, die de overige Dipatis misten.

De Korintjische *doesoen* is, voorzoover ik weet, nooit in vier administratiefrechterlijke ressorten, *soekoes*, verdeeld geweest; de *datoeq nan kaämpè soekoe* heeft men in haar midden nooit gekend. Immer bestond de *doesoen* slechts uit een aantal familiën, die *keleboe* en niet *sa-boewah-paroeï* heeten; de vertaling van dat woord kan ik niet geven. Misschien is het oorspronkelijk hetzelfde als *kĕlĕboĕt*, dat vorm, mal beteekent [1]). Intusschen zijn die familiën zuivere Minangkabausche verwanten-complexen, afstammelingen van dezelfde stammoeders. De vaders zijn ook in de Korintji-

---

[1]) Of zou *keleboe* in verband kunnen staan met het Javaansche *kalboe*, dat hart, gemoed beteekent?

landen niet bij machte bloed- of stamverwantschap in 't leven te roepen. Het familiewezen is er zuiver matriarchaal. De familie wordt er ook wel *kampoeèng* genoemd, en haar hoofd is dan *toeo kampoeèng*; ook wordt hij wel met de woorden *mamaq* en *ninik* aangeduid. De benamingen *panghoeloe* en *toengganei* schijnen de Korintjiers niet te kennen. Wat zij *soekoe* noemen is bij hen altijd meer een staatsrechterlijke groepeering van onderhoorigen geweest, die onder één hoofd ressorteeren, dan een eigenlijke stam, ook al dragen de Korintjische soekoes evenzeer soms namen, die men in de Padangsche Bovenlanden kent, b. v. *Malajoe*, *Panei*, *Si Koembang* enz. Het heet, volgens de overlevering, dat alle Korintjische stammen *anak* zijn van, dus voortgesproten zijn uit den Bovenlandschen stam, die den naam *Bodi* draagt. De *keleboes* van één *doesoen* behooren dus altijd tot een bepaalde *soekoe*, en in deze is een der familiehoofden de voornaamste en draagt den titel van *dipati soekoe*, waarschijnlijk een imitatie slechts van den Bovenlandschen *datoeq nan kaämpè soekoe*. Dat hoofd wordt ook wel eens *doebalang* en *kapalo tigo poeloeh* genoemd. Hij wordt in den regel bijgestaan door een aan hem ondergeschikt hoofd, meestal ook zijn plaatsvervanger en aangewezen opvolger; die draagt dan weer den Javaansch klinkenden ambtsnaam *rio*, dat natuurlijk afgeleid is van het op Java bekende *Ario*. Naar buiten, in de *mendopo*, wordt de doesoen vertegenwoordigd, zooals wij bereids zagen, door den *dipati doesoen*, den Korintjischen *poetjoek di loear parit.*.

Al de Korintjische hoofden hebben hun positie weer niet te danken aan een keuze van de een of andere staatsmacht, buiten en boven hen staande, maar aan het erfrecht, en dit weer in Minangkabauschen zin, terwijl aan elk ambt ook weer een vaste *galar poesako* verbonden is. In den regel gaan de waardigheden niet over volgens wat men noemt den *adat poesako*, maar naar den zoogenaamden *adat sansako*, dus sprongsgewijs, van het eene hoofd eener *djoerai* op het andere; over beide spreken wij bij de behandeling van het erfrecht nader. Althans zoo is het in den regel bij de vererving van het ambt van *dipati soekoe* en van *dipati mendopo*. Intusschen wordt ook in de Ko-

rintji-landen, voordat een of ander ambt definitief aan een candidaat wordt toevertrouwd, eerst door familieleden, en men zegt hier en daar ook door niet-familieleden, door de gansche mondige mannelijke bevolking, beraadslaagd of de door het erfrecht aangewezen persoon wel *the right man on the right place* zou zijn. De heer Klerks doet het eenigermate voorkomen alsof die beraadslaging meer het karakter van een vrije keuze zou hebben, maar ik houd het er voor dat deze zienswijze niet juist is. Het erfrecht geeft ook in de Korintji-landen den doorslag bij het vergeven van waardigheden. Intusschen valt naar aanleiding van dit en van menig ander punt in zake den Korintjischen adat nog veel te onderzoeken. Wij kennen dezen nog slechts zeer oppervlakkig.

Dat de hoofddipati *Batoe Hampar* in de Korintjische gemeenebest te allen tijde een boven alle andere Dipatis uitstekende positie innam, was behalve aan de omstandigheid, dat hij als hoogste arbiter had op te treden in kwestles, die men in lagere sfeeren niet kon uitmaken, ook nog voornamelijk altijd hieraan te danken, dat zijn voorzaten van goddelijke afkomst heetten te zijn. De Vorsten van Djambi droegen verder het hunne er toe bij om het aanzien van dien hoofd-dipati te verhoogen; blijkbaar zich voorstellend, dat als zij hem gewonnen hadden, ook zijn omgeving hun vrijwel moest toevallen, waren de Radjas van Djambi er menigmaal op uit om in 't bizonder bedoelden Dipati te vleien en aangenaam te zijn. Zoo verleenden zij hem ook nog op een goeden dag den klinkenden titel van *Dipati Atoer Boemi*, regelaar der wereld woordelijk vertaald, waarschijnlijk hier slechts „zijn wereld", den *Alam Kĕrĕntji*, op het oog hebbend. Hoe 't ook zij, van lieverlede ging de *Dipati Batoe Hampar* als de *trait-d'union* van al zijn collegas en het buitenland fungeeren. Hij werd als 't ware hun aller Minister van Buitenlandsche zaken. Wanneer de vreemdeling, hetzij de Vorst van Djambi, hetzij die van Indrapoera het een of ander aan de Korintjische hoofden had te schrijven, dan werden de brieven gericht aan den Dipati *Batoe Hampar* en bereikten hem van de zijde van Indrapoera via den *Pamangkoe* van *Kota*

Taloek en van den kant van Djambi door tusschenkomst van het hoofd te *Sandaran Agoeng.* Hij alleen mocht die brieven openen om ze daarna in den raad van de overige Dipatis te brengen. Wanneer er gezanten van Djambi of Indrapoera dienden ontvangen te worden, dan gebeurde dit eerst door den *Dipati Batoe Hampar*, welke vervolgens die lieden bij zijn vergaderde collegas introduceerde. In zuivere binnenlandsche aangelegenheden was bedoelde Dipati echter nooit meer dan een *primus inter pares* en mocht zich alleen met een aangelegenheid, welke van gemeenschappelijken aard was en den ganschen *Alam Kerentji* raakte, inlaten, als men die voor hem had gebracht. In zijn eigen *mendopo* was hij niets meer dan wat zijn ambtgenooten in hun ressorten waren. De vergaderingen van zijn collegas kwamen, wanneer zij zaken betreffende het gansche gebied der *Selapan Halei Kain* te bespreken hadden, aanvankelijk altijd bijeen in zijne residentie, te *Tanah Hiang*, en zoodra het aangelegenheden gold, die op de *Tiga Halei Kain* betrekking hadden, te *Sandaran Agoeng.* Later werd het echter regel om in het eerstbedoelde geval niet meer te *Tanah Hiang*, maar te *Rawang* te vergaderen.

Dit wist een *Dipati* van *Rawang* door te drijven, die nog al eerzuchtig was uitgevallen en wien het er om te doen scheen het aanzien van den *Dipati Batoe Hampar* te verkleinen, ten einde dat van zich zelven in de hoogte te werken. Bovendien schijnt het dat Rawang zich op den duur beter eigende als vergaderplaats voor de gezamenlijke Dipatis, wanneer men buitenlandsche grootheden, b.v. den Vorst van Djambi, of diens gezanten, had te ontvangen en te fêteeren. De mendopo Rawang, die altijd uit veertien doesoens bestond, was namelijk reeds lang het welvarendste district der Korintji-landen. Vandaar dat bedoelde Dipati aldaar ook op een gegeven oogenblik zich zekere *airs* gaf, waarvan zijn collegas nooit gedroomd hadden. Hij ging zich zelfs eens de vorstelijke waardigheid toekennen en zich *Jang di Pertoean* noemen. Maar nauwelijks hoorde Djambi's Radja daarvan, of die wist te bewerken dat Rawangs Dipati zich van die grootdoenerij weldra speende. Niettemin

bleef deze de eenige onder de Korintjische machthebbenden, die beweerde vermaagschapt te zijn aan het Pagarroejoengsche vorstengeslacht en nog wel van vaderskant, het gewone deuntje, als men zich in de Minangkabausche landen op een hoog standpunt wilde stellen met eenige kans op succes; ook aan het Indrapoerasche vorstengeslacht beweerde Rawang's Dipati verwant te zijn en wel van moederszijde. Wijders nam hij nog inzoover vorstelijke allures aan, dat hij, evenals Indrapoera's Radjas, er een stel rijksgrooten op na hield, zoomede een *kampong dalĕm*. Aan al dergelijke buitennissigheden maakten de overige Korintjische Dipatis, zelfs niet de van goddelijken oorsprong afkomstige Dipatis Batoe Hampar, zich nimmer schuldig. Bedoelde rijksgrooten te Rawang waren een zekere *Datoe Tjahara Dipati Soenggarapi*, die als *Mangkoe Boemi*, als rijkskanselier fungeerde, zoomede als *tjermin*, dat is spiegel, dus als raadsman van zijn Vorst, wijders een huisprelaat, de *Pagawei Radja* of *Pagawei Djamah*, en nog een paar andere waardigheidsbekleeders. Zij waren in den grond der zaak natuurlijk niets anders dan een paar zeer opgeblazen *orang ampè djenih*. De familie der Dipatis van Rawang bestond dan ook in den regel uit 4 takken, *djoerai*, welker *mamaqs* allen de *galar* van *dipati* bezaten. Om beurten werden zij krachtens den *adat sansako* besturende Dipati van Rawang. Ondanks al zijn pretenties, was de waardigheid van bedoelden Rawangschen Dipati toch ook altijd slechts vererfbaar geweest volgens de regelen van het matriarchaal erfrecht; zij is in elk geval nooit van vader op zoon overgegaan. En al mochten zijn familieleden, evenals die van den Vorst van Indrapoera, ook altijd onder elkaar trouwen, een recht, dat steeds iets vorstelijks over zich had gehad en althans buiten het kader van den gewonen Minangkabauschen adat viel, nochtans konden de uit dergelijke huwelijken gesproten mannelijke kinderen nimmer aanspraak maken op het Rawangsche Dipatischap. Zoo wist zich het Minangkabausche erfrecht weder te doen gelden. Wel zouden echter weer zoons van de Rawangsche Dipatis hun vaders hebben kunnen opvolgen, indien zij gesproten waren uit Indra-

poerasche prinsessen; dit had inderdaad iets van den adat van het Pagarroejoengsche huis. Wij zagen dat te Indrapoera ook een dergelijke gewoonte zou hebben bestaan, ten aanzien van zoons, door de Vorsten aldaar verwekt bij prinsessen van Moko-Moko. Overigens was de macht der Rawangsche Dipatis ook altijd, in weerwil vau hun pretenties en rijksgrooten, volkomen gelijk aan die der overige Korintjische mendopo-hoofden. Buiten de *rapats* om der doesoen- en familiehoofden in hun omgeving vermochten zij niets te doen.

De Djambische vorsten, al hielden zij zelven zich altijd voor suzereinen over de Korintjische landen, hebben in deze toch immer nog heel wat minder te zeggen gehad, dan de Vorsten van Pagarroejoeng in hun Alam. Waren de Jang di Pertoeans hier nog min of meer de hoogste rechterlijke autoriteiten, van de Vorsten van Djambi is het niet bekend dat zij die rol ooit in den Alam Kerentji vervulden. Van de zijde der lieden van dit gebied werden zij slechts als goede buren beschouwd, met wie het zaak was in vrede en vriendschap te leven; maar daar bleef het ook bij. Als arbiters in hunne bestuurszaken hebben de Korintjiërs hen nooit lastig gevallen; *orang Kerentji sembok beradja* heette het dan ook immer in den volksmond, de Korintjiërs moeten niets van radjas hebben. Stedehouders heeft de Vorst van Djambi evenmin in den *Alam Kerentji* bezeten als de Jang di Pertoean van Pagarroejoeng in den zijnen. Dat zou dan ook geheel overbodig geweest zijn, want de Korintjische hoofden hadden die lieden er toch maar bij laten loopen als een vijfde wiel aan een wagen. En al trachtte de medegedeelde legende ook te doen voorkomen dat de Dipatis eigenlijk altijd organen van Djambi's Vorsten waren geweest, zij heeft de Korintjiers te dien aanzien toch geen zand in de oogen kunnen strooien. Die Dipatis hadden oorspronkelijk hun ontstaan te danken aan een gecentraliseerd gezag, dat ergens in het Oosten zijn zetel moet hebben gehad; maar dit was ongetwijfeld heel wat ouder en van een heel anderen aard dan dat van het latere Islamitische Djambische Sultanaat. Met dat al achtten de Korintjiers het van hun zijde weer verstandiger om Djambi's

Vorsten niet tegen zich in te nemen en hun het genoegen te laten van de platonische liefde, waarvan zij ten aanzien van den *Alam Kerentji* blijken gaven. Want die kostte den bergmenschen immer hoogstens een kleinigheid aan geld en dat had men er altijd voor over om met den oostelijken heerscher als goeden buur te kunnen blijven leven. Dit geld, dat de Korintjiers van tijd tot tijd voor den Vorst van Djambi dienden over te hebben, werd van diens zijde als een „schatting" beschouwd, die een vazalstaat aan zijn suzerein had op te brengen. Vandaar de naam „*djadjah*", die bedoelde schatting altijd droeg; *djadjahan* beteekent gewest, streek, bijbehoorend land, onderhoorigheid. Intusschen was die beschouwing op zich zelf een onschuldige vinding van des Vorsten Islamitische „entourage" natuurlijk. De Korintjiers lieten zich intusschen door die wijsheid niet om den tuin leiden; zij beschouwden dat geld van hun Minangkabausch standpunt als een hoofdgeld, uit beleefdheid en vriendelijkheid, dus als *persembahan* of *sembah radja*, als huldegift hoogstens, verschuldigd. Djambi's vorst had bovendien op de *djadjah* pas dan recht, wanneer hij die zelf kwam halen, of haar liet innen door een zendeling (*djanang*); *djadjah* beteekent in het Maleisch dan ook eigenlijk niets anders dan rondreis, doorreis. En ook dan nog maar alleen kon de Radja aanspraak maken op de *djadjah*, indien hij of zijn gezant een door den adat bepaald voorgeschreven reisroute volgde; had hij zich hieraan niet gestoord, dan zou men hem niets verschuldigd zijn geweest. Dit is een onvervalscht Minangkabausch beginsel; wij leerden het reeds in de Kampar-landen kennen in de verhouding van deze streken tot de Minangkabausche vorsten. Die voorgeschreven route moest altijd aanvangen en weer eindigen te *Sandaran Agoeng*, vandaar dat het gebied van deze plaats den naam kreeg van *tanah pertamoean Radja*, het *rendez-vous* der *Radjas*. Verder moest de reis altijd gaan over *Tamiai*, *Poelau Sangkar* en *Pengasih*, dus eerst langs de hoofdplaatsen der *Tiga Halai Kain*, daarna mochten pas de *Selapan Halai Kain* betreden worden en moest men zich in deze het eerst naar *Tanah Hiang*, later naar *Rawang* begeven. Verder mocht de Vorst of zijn zendeling

(*djanang*) in de *Selapan Halai Kain* zijn reis voortzetten, zooals hij verkoos, als hij er maar voor zorgde langs *Sandaran Agoeng* weer den Alam Kerentji te verlaten. Wijders was het den Djambischen Radja niet vergund om de *djadjah* telkens wanneer het hem goeddacht te innen of te laten ophalen; dat was hem maar periodiek geoorloofd, hoogstens eens in de drie jaren. Van een verplicht opbrengen der *djadjah*, zonder dat deze gevraagd werd, was nooit sprake; dus het karakter van belasting in onzen zin van het woord heeft zij evenmin als de *amè manah* ooit gehad. Op een schatting van een vazalstaat geleek zij natuurlijk heelemaal niet. Wanneer de *djadjah* door een *djanang* der vorsten werd opgehaald, dan moest die zich bovendien ook steeds legitimeeren bij de Korintjische hoofden. Dit gebeurde op de gewone manier, die men daarvoor in den Archipel kent. door vertoon van eenige overtuigingstukken (*tanda*) in de gedaante van een paar rijkssieraden des Vorsten, hier *pandiko* elders *kabesaran radja* geheeten. Die golden dan als geloofsbrieven. Zij bestonden uit een kris met een lemmet, *Si Gèndji* genaamd, en met een heft, vervaardigd van *tandoek kidjang batjabang toedjoeh*, van een hoorn van het dwerghertje (*kidang*), welke zeven takken bezat, een hooge zeldzaamheid, zoomede uit een *kelekati bergoembah èmas*, een schaar om pinangnooten, een ingredient van de sirih-pruim, te knippen, met een gouden krul. Het eerste voorwerp moest allen Dipatis vertoond worden, de pinangschaar echter alleen den hoofddipatis. De grootte der *djadjah* verschilde nog al; nu eens bedroeg zij *sathail sapaoe*, dat was ongeveer *f* 75 in ons geld, dan weer slechts een halve *thail* of *f* 30 per *doesoen*. Binnen deze werd zij over de verschillende families, *keleboe*, omgeslagen; de Dipati-geslachten betaalden altijd wat meer dan de gewone man. Oorspronkelijk werd de *djadjah* zooveel mogelijk in stofgoud opgebracht, en als men dit niet had, in eetwaren, rijst en dergelijke; later, toen ook gemunt geld tot de Korintji-landen doordrong, eveneens in dit. Pas in den loop van de vorige eeuw stond de Radja van Djambi zijn recht op het onderwerpelijk hoofdgeld af aan zijn orgaan te *Moearo Mesoemai*, *Pangeran*

Toemenggoeng; dit deed *Sulthan Taha* bij zijn vlucht naar de Djambische Bovenlanden in het jaar 1858.

Wanneer Djambi's Vorst zich in eigen persoon naar den *Alam Kĕrĕntji* begaf om de *djadjah* te innen, dan waren de lieden van *Sandaran Agoeng* verplicht om hem en de hofhouding, die hem op zijn reis vergezelde, van het noodige te voorzien; vandaar dat zij den naam kregen van *anak dalĕm*, binnen-kinderen, woordelijk vertaald. Zij werden dus ook als een deel van 's Vorsten hofstoet beschouwd en waren voor de diensten, die zij te presteeren hadden, vrijgesteld van de opbrengst van *djadjah*. Lieden uit de doesoen *Lolo* hadden den Vorst steeds als gewapende lijfwacht te begeleiden door de Korintji-landen; die doesoen was dus eenigermate verantwoordelijk voor 's Vorsten lijfsbehoud op zijn reis. Vandaar hun naam *anak klamboe*; de *klamboe* is in Indië het gaas, dat men om de bedden heeft, teneinde tegen de muskieten beveiligd te zijn gedurende den slaap. Dus de *anak klamboe* vervulden vrijwijl de rol van dit in de tropen onmisbaar beschermingsmiddel; ook zij behoefden geen *djadjah* op te brengen.

De verhouding van de Korintji-landen tot Indrapoera werd altijd omschreven in de volgende pitoeas:

Goenang nan mamoentjak dipati ampat poenja,
Laoet nan berdaboer Jang di Pertoean poenja;

de hooge bergen behooren aan de vier *dipatis*, maar de kokende zee is het eigendom van Indrapoera's Vorst. Deze schijnt zich nooit eenige pretenties ten opzichte van de Korintji-landen te hebben gegeven. Van eenige opbrengst van schatting als anderszins te zijnen behoeve is dan ook nooit sprake geweest. Nochtans schijnt men het wel een enkele keer noodig geacht te hebben om ook van Indrapoera's Vorst de verzekering te erlangen, dat hij geen aanspraken zou doen gelden op den *Alam Kĕrĕntji*. Dit gebeurde bij een samenkomst van diens gezant en der Korintjische hoofden op den *Boekit Tjindoe Laoet*. Daar moet ook Djambi's Vorst vertegenwoordigd zijn geweest met hetzelfde doel. Beide buren der Korintjische gemeenebest moeten toen vrijwel haar territoir

tot neutraal gebied hebben verklaard. Men weet dat de Korintji-landen sedert een paar jaren onder ons rechtstreeksch bestuur zijn gekomen; men heeft er nochtans het oude adatbestuur zoomede de eigen rechtspleging voorloopig gehandhaafd. Zonderling is het intusschen dat men die landen, welke een zuiver Minangkabausch gebied uitmaken, niet bij Sumatra's Westkust, maar bij de Residentie Djambi heeft gevoegd. Dit kan in 't vervolg nog wel eens tot verwarring aanleiding geven.

De ten Zuiden der *Tiga Halai Kain* liggende landschappen *Serampas* en *Soengei Tènang* behooren evenzeer tot de Minangkabausche landen. Ook zij werden door kolonisten uit de Padangsche Bovenlanden in overouden tijd bevolkt; verschillende volksoverleveringen weten daar nog van te getuigen. Maar deze streken, zoomede de landschappen in 't stroomgebied van de Tambesi, zijn dan ook het zuidelijkste gebied, waar tot op den huidigen dag het Minangkabausche ras met zijn eigen gewoonten en gebruiken zich min of meer zuiver heeft weten te handhaven. Zij palen direct aan het Palembangsche en aan Rawas, waar het recht reeds dadelijk op zuiveren, patriarchalen grondslag rust. Daardoor heeft ook in beide genoemde landschappen de matriarchale adat der Minangkabauers onwillekeurig een grooten invloed ondergaan van het vreemde bevolkingselement, met hetwelk do Minangkabauers zich hier in verloop van tijd vermengden. Het Minangkabausche recht treft men hier evenmin als in de Korintji- en Boven-Djambi-landen meer in zijn oorspronkelijke zuiverheid aan. Op de bestuursinrichting der beide landschappen zou volgens de overlevering dezelfde Pangeran, dien wij reeds leerden kennen, in gelijke richting zijn invloed hebben doen gelden, als in den *Alam Kĕrĕntji* had plaats gehad. Want die gezant van Djambi's vorsten zou ook tot hier zijn doorgedrongen, teneinde de hoofden der landschappen over te halen zijn Radja als suzerein te erkennen en voor hem eenige schatting over te hebben. Hij zou hun behalve zijden weefsels ook de titels geschonken hebben, die tegenwoordig nog hun opvolgers als *galar poesako* voeren. Met dat al schijnt de in-

vloed van Djambi hier toch nog altijd van veel minder beteekenis geweest te zijn, dan in 't Korintjische. Want *djadjah* moet er vrijwel bijna nooit zijn opgebracht en zij bedroeg in elk geval nimmer meer dan *satengah thail*, een halve thail per doesoen, dus ongeveer *f* 30 in ons geld. Ook in deze streken moest die schatting opgehaald worden door den Vorst zelven of door zijn *djanang*, die dan ook hier steeds een bepaalde route had te volgen; brengen behoefde men het geld in elk geval nooit naar Djambi. Verscheen de zendeling, dan had hij er zich op dezelfde wijze te legitimeeren als zulks in 't Korintjische noodig was, wilde hij het vertrouwen der hoofden winnen. Hier moest o. a. een kostbaar kleed zijns Vorsten, een *kain gemitir*, aan dezen vertoond worden door den *djanang*. De hoofden van beide genoemde landschappen heeten geen *Dipati*, maar *Pamoentjak*, de een met de *galar poesako Tandjoeng Kasari*, de andere met een die *Koto Tapoes* luidt. *Pamoentjak*, dat van *poentjak*, top, spits, komt, wil niets anders zeggen, dan „het hoogste hoofd." De rang dier hoofden is dezelfde als die der dipatis van de *Selapan Halai Kain*, dus ook ietwat minder dan die der hoofddipatis in het Korintjische. Ook zij waren oorspronkelijk in den ouden tijd waarschijnlijk organen van den zelfden Hindoe-Javaanschen Vorst, die de Korintjische Dipatis in 't leven riep. Zij worden bij de uitoefening hunner functien bijgestaan door helpers, die *merah nanti* genoemd worden; dezen zijn de schakels tusschen hen en de lagere hoofden, hun boodschaploopers, indien zij dezen iets te zeggen hebben, tevens dwarskijkers voor hen in de negriën dier hoofden. Overigens verschilt de bestuursinrichting der beide landschappen nagenoeg niet van die der Korintjische districten. *Serampas* bestaat slechts uit één mendopo, en *Soengei Tènang* uit vier, die alle weder confederaties van negris, ook hier doesoen geheeten, moeten geweest zijn. Het hoofd van *Soengei Tènang* verschilt dus in zoover van een Korintjischen Dipati, dat onder hem meer dan één mendopo ressorteeren. Elk der doesoens bestaat verder uit soekoes, die ook hier eerder administratiefrechterlijke ressorten dan stammen zijn; van een indeeling der negri echter

in steeds 4 soekoes, is hier niets bekend. Elke soekoe omvat een aantal familien, *keleboes*, die haar matriarchaal karakter evenzeer als de Korintjische hebben behouden. Alle hoofden hebben hun positie evenzeer aan het erfrecht te danken als elders in de Minangkabausche landen, al waken ook hier de meerderjarige mannen, die bij hun verstand zijn, er over dat de minder geschikten onder de erfgenamen geëlimineerd worden. Het familiehoofd draagt behalve de namen, die in de Korintji-landen bekend zijn, ook dien van *pamangkoe*. Aan het hoofd van 30 *keleboes* staat soms een persoon met den titel van *poenggawa tiga poeloeh*; deze ambtsnaam is zuiver Javaansch, *poengâwâ* beteekent in deze taal rijksgroote. Bedoelde autoriteit is hier en daar de schakel tusschen het stamhoofd, dat ook *dipati soekoe* heet, en de familiehoofden. De afdoening van 's lands zaken verschilt in geenen deele van die wij elders leerden kennen; geen der hoofden vermag iets te doen zonder het vereischte *moepakat* en *sakato* worden met alle anderen in zijn omgeving. Dit geldt ook voor de *Pamoentjaks*, althans in de binnenlandsche aangelegenheden, die hun ressorten betreffen. Maar overigens is ook hier elke negri, elke doesoen volkomen zelfstandig gebleven; zij behoeft de inmenging van buiten haar gebied staande autoriteiten in hare huishoudelijke aangelegenheden niet te dulden. Slechts in kwesties met het buitenland hebben de Pamoentjaks een overwegende stem. Gebeurde het een enkele keer, dat zij in zaken, hun beide landschappen betreffend, het niet met elkaar eens konden worden, dan werd wel eens het advies ingewonnen, men zegt zelfs de beslissing gevraagd, van den meest naburigen Korintjischen Dipati, namelijk van dien der mendopo *Rantau Telang*. Zoo kwam men er toe om wel eens te beweren dat beide landschappen onderhoorig waren aan dien Dipati, wat echter niet juist is. Want deze mocht zich nooit met beide landschappen bemoeien, als hij niet in hare zaken betrokken werd door de Pamoentjaks.

De laatste Minangkabausche grenslanden, welker bestuursinrichting ik met een enkel woord heb te bespreken zijn de

reeds meermalen genoemde Boven-Djambi-landen [1]), gelegen in het stroomgebied van de *Maringin*, met hare zijtakken *Tantam* en *Masoemaj*, en in dat van de *Tambesi*, met hare bijrivier de *Batang Asaj*, die weer de *Limoen* tot zijtak heeft. Al die streken moeten reeds zeer lang geleden door Minangkabauers uit Tanah Datar, Soloq en de L Kota gekoloniseerd zijn. Zij liggen ten Oosten van de Korintji-landen en van Serampas en Soengei Tènang, in 't Noorden palend aan de Batang-Hari-landen, in 't Oosten aan het voormalige Djambische Sultanaat en in 't Zuiden aan Rawas. In het stroomgebied van de Maringin treft men van West naar Oost gaande ook weer eerst een gebied aan, dat onder drie Dipatis staat, vandaar dat het ook den naam van *Tiga halai Kain* draagt. Het zijn de *Dipati Tjèmiti*, de *Dipati Setijo Radjo* en *Dipati Tijang Njato*. Hunne landschappen liggen in 't bizonder aan de *Tantam* en de Beneden *Mesoemaj*. Vervolgens komen een paar zelfstandige kampongs *Radjo Moearo Messoemaj* en *Teloeq Bedaro*, zoomede een landschap, dat de *Batin Sembilan* genoemd wordt, de IX *Batins*, en zich uitstrekt van de uitmonding der *Tantam* in de *Maringin* tot waar de laatste in de Tambesi valt. Wijders komt men aan een paar zelfstandige kampongs *Kasan Malintang* en *Permas* [2]). In het stroomgebied van de Tambesi liggen zuidelijk van zooevengenoemde landschappen en kampongs van West naar Oost de *Loehak* of *Batin anambelas* (de XVI *Batin*), de *Batin selapan* (de VIII *Batin*), welk landschap de *Batin doewo* (de II *Batin*) geheel insluit, zoomede ten slotte het gebied der *Datoeq nan batigo* (de III *Datoeq*) en de Batin Limo (de V *Batin*). In het stroomgebied van de *Batang Asaj* liggen de landschappen *Batin Pengambang*, *Datoeq nan berampè soekoe*, zoomede de

---

1) Bijdragen tot de kennis van Boven-Djambi, ontleend aan een nota van den Assistent-Resfdent O. L. Helfrich. Tijdschr. Aardrijksk. Gen. XXI (1904) p. 973 e. v. en XXII p. 301 e. v.

2) Deze *kampongs* hebben een bestuur, dat afwijkt van dat der landschappen, te midden waarvan zij liggen. *Kasang Malintang* staat onder een zoogenaamden *anak dalam*, dus onder een telg of volgeling der Djambische vorsten, met een *mangkoe*, een *doebalang* en een familiehoofd (*datoeq*) onder zich. De kampongs *Permas* worden door leden van den zoogenaamden Kedipan-adel bestuurd.

Tjermin nan Gadang (de groote spiegel) en ten slotte aan de *Limoen de Boekit Boelan.* Het meest oostelijke landschap der Boven-Djambi-landen ligt aan den benedenloop der *Tambesi*, nadat deze de *Maringin* in zich heeft opgenomen en voordat zij zich met de *Batang Hari* vereenigt; het zijn de *Batin Ampat Likoer di Oeloe.* Het gebied tusschen de XVI *Batin* en de drie Dipatischappen heet *Pangkalan Djamboe*, ook wel de *Datoeq nan berampè*, *menti nan batigo* genoemd; wij maakten er reeds melding van door mede te deelen, dat het onder den Korintjischen Dipati van *Moearo Langkab* ressorteert. Men treft daar ook nog een geheel op zich zelf staande kolonie van lieden uit Indrapoera aan, die onder een eigen hoofd leeft.

Al de genoemde landschappen, uitgezonderd de kampongs, die vermeld werden, waren oorspronkelijk weer niets anders dan confederaties van negris, die ook hier allerwege *doesoen* heeten. Zij kwamen alle onder den invloed van het Javaansche rijk, dat eertijds in Djambi moet bestaan hebben. De Pagarroejoengsche vorsten der Padangsche Bovenlanden hebben nooit eenige pretenties op al deze streken doen gelden; organen van hen zijn hier dan ook niet te zoeken. De Dipatis der *Tiga Halai Kain* waren waarschijnlijk evenwel weer *orang gadang* van hetzelfde vorstelijk gezag, dat de Dipatis der Korintjilanden, zoomede de *Pamoentjaks* van *Serampas* en *Soengei Tènang* in 't leven riep. Geheel Boven-Djambi is te allen tijde cijnsbaar geweest aan een Vorst, die in Beneden-Djambi zetelde. Zulks heeft verhinderd dat ook hier zich eenhoofdig gezag uit dat der volkshoofden kon ontwikkelen. Geen van de aanzienlijkste hoofden, die men hier allerwege aantreft, en die nu eens *batin* [1]), dan weer *datoeq* heeten, heeft zich ooit het aanzien van een radja gegeven. Hun aller radja was altijd Djambi's Vorst. Zij zijn in de streken althans,

---

[1]) Hoe men dit woord moet vertalen, weet ik niet. Zou het in verband kunnen staan met het Javaansche *batin n.* (*batos k.*), dat hart, gemoed, maar ook het binnenste, omsloten gedeelte van een vesting beteekent? Dat het hetzelfde woord moet zijn als *poewatin*, hetwelk men in de Batang-Hari-streken aantreft, meldde ik reeds.

waar deze aanspraak maakte op *djadjah* en op heerendiensten, en dit was niet overal het geval, altijd gebleven wat zij van ouds waren, louter federatieve organen in den trant van de *poetjoek di loear parit* elders en van de *dipati doesoen* der Korintji-landen. Hun was slechts vergund de onderlinge belangen der vereenigde doesoens te behartigen, terwijl elk van deze weer op zich zelve hare echte Minangkabausche zelfstandigheid, onder de leiding van eigen gelijkgerechtigde familiehoofden, bleef behouden. Met het binnenlandsch bestuur in de doesoens liet de Radja van Djambi zich nergens in; het oud-Minangkabausche veelhoofdig bestuur liet hij altijd onverkort. Het was er den Radja ook in deze streken altijd voornamelijk om te doen periodiek het noodige geld en andere belastingen van de menschen te erlangen, niet om zich met hun bestuur in te laten. De hoofden werden hier en daar, zoo b. v. in de IX *Batin*, bijgestaan door helpers, die *mangkoe*, *menti* en *doebalang* heetten. In afwijking van de toestanden in de Bovenlanden en elders bezaten deze autoriteiten hier in den regel ook altijd een meer of minder zelfstandige bestuursmacht in bepaalde ressorten, die onder *batins* en *datoeqs* stonden. *Orang gadang* boven de *batins* en *datoeqs* schijnt Djambi's Vorst hier, behoudens in een paar landschappen, nooit aangesteld te hebben. De familiehoofden heeten in al deze streken gewoonlijk *toeo*, met bijvoeging in den regel van het woord *keleboe* of *kampong*; een enkele keer worden ze ook wel *panghoeloe* en *toengganei* genoemd. Hunne families en stammen zijn zuiver matriarchaal van grondslag en opbouw en de laatsten dragen hier en daar dezelfde namen, die men in de noordelijker landen aantreft, zooals *Tjiniago* en *Malajoe*.

De paar landschappen, waarin de Djambische Vorsten wel altijd *orang gadang* als schakels tusschen zich en de volkshoofden bezeten hebben, zijn de *Batin ampat likoer* en de *Datoeq nan batigo*; in eerstgenoemde streek was het orgaan des Vorsten de *Pamoentjak* van *Pengidiren* en in het andere de *Datoeq pajoeng poetih*. Doch die *orang gadang* waren altijd meer tolgaarders voor den Vorst dan diens stedehouders; met het inwendig

bestuur hunner landschappen hadden ook zij zich niet te bemoeien.

Niet alle Boven-Djambi-landen waren immer verplicht *djadjah* op te brengen. Dit was in den regel slechts het geval in de landschappen, waar *Batins* waren en niet in die, waar men *Datoeqs* aantrof. Zelfs is het gebeurd, dat sommige landschappen vroeger wel *djadjah* opbrachten, maar later niet meer, toen een bepaald rijkssieraad, dat altijd behoorde vertoond te worden, wilde 's vorsten djanang de belasting binnen krijgen, een kostbaar kleedingstuk, een *kain gabor gimitir*, op een gegeven oogenblik zoek was geraakt en niet meer terug te vinden was. De macht des Vorsten om zijn geld te erlangen was dus ook in deze contreien niet bijster groot, wanneer die zoo stond en viel met de vertooning van een bepaalde *kabesaran*.

Waar de *djadjah* gevorderd werd, gebeurde dit meestal om de 3 jaren. Men kende altijd twee soorten van *djadjah*, een zoogenaamde *djadjah mantap* en de *djadjah bijak*. Het bedrag van de eerste werd steeds willekeurig vastgesteld door den zendeling des Vorsten en gelijkelijk over de huisgezinnen (*pesakin*) omgeslagen, terwijl de *djadjah bijak* altijd een vaste som, in den regel *f* 3.50 ongeveer in ons geld, voor elk gezin uitmaakte. Waar de *djadjah* niet door *djanangs*, maar door de hoogste volkshoofden, door de *batins*, werd geïnd, daar kregen dezen veel van *orang gadang radja*, inzoover dat de Vorst de bevoegdheid erlangde om hen aan te stellen. En dit gebeurde dan telkens opnieuw na inning van elke *djadjah*, dus om de 3 jaren. Dan moesten de hoofden, die de schatting hadden afgedragen, aftreden en zij werden door nieuwen vervangen. Nochtans was de Vorst altijd verplicht de opvolgers te kiezen uit de *warih*, de erfgenamen, en wel in Minangkabauschen zin, van de voorgangers. Deze toestand trof men o. a. in de IX Batins aan. Het Minangkabausche erfrecht deed zich dus, in weerwil van 's Vorsten gezag, ook in deze streken toch nog gelden bij de opvolging in de waardigheden der *batins*. In de streken, waar Djambi's vorst geen *djadjah* placht te heffen of geen aanspraak maakte op heerendiensten, liet hij zich ook nimmer in

met de aanstelling der hoofden. Daar bleef de opvolging in hunne waardigheden volkomen onbeperkt beheerscht door het Minangkabausche erfrecht en behielden de hoofden hun posities ook, volgens de gewone Minangkabausche wijze, gedurende hun gansche leven.

§ 5. Adat en sjarat; de Moslimsche geestelijkheid en hare verhouding tot de Minangkabausche gemeenschap.

De Islam heeft nimmer op den Minangkabausche geest in die mate beslag kunnen leggen, als zulks dien godsdienst gelukte ten aanzien van andere Indonesische gemeenschappen [1]) en dit is onder het licht van de Minangkabausche rechtsinstellingen zeer verklaarbaar. Zooals overal elders slechts beoogend een louter parasitisch bestaan te voeren op het in zijn greep gevangen sociaal organisme, dit slechts dienstbaar te maken aan eigen plat stoffelijke belangen, in stede van het tot hoogere geestelijke en ethische ontwikkeling te brengen, is de Islam, woekerend op de Minangkabausche voedsterplant, er nooit in geslaagd deze geheel het leven te benemen, dat van ouds haar specifiek eigen was. Noch het Minangkabausche staatswezen, noch het familieleven vielen ooit ten prooi aan den brutalen indringer en waar dit in een enkelen uithoek wel gebeurd is, geschiedde zulks als een gevolg van onze nalatigheid om ook daar de menschen te gaan beschermen tegen den toeleg van de moslimsche priesterschap. Dat was in het stroomgebied van de Rokan; ik maakte er reeds melding van. Te allen tijde is in de Minangkabausche maatschappij de godsdienst ondergeschikt aan het staatsgezag geweest; zij nam den Islam in haar midden wel op, maar gedoogde nimmer dat deze den baas ging spelen in de staatshuishouding, dat die een woordje

[1]) Vandaar dat Dr. Snouck Hurgronje's uitspraak, dat de Minangkabauërs den Islam met „hartelijkheid" omhelzen, *cum grano salis* dient opgevat te worden. Ook is zijn mededeeling minder juist dat de Minangkabauërs als één volksgeheel „zoo lang" reeds moslims zouden zijn. Dat is hoogstens een goede eeuw het geval.

kreeg mee te spreken bij de leiding van staatszaken, bij de afwikkeling van rechtzaken. Zoo was steeds de verhouding van den staat tot dien godsdienst in den *masa adat*, in den vóór-Padrischen tijd. De stelling, die de zendeling ALB. KRUIJT in October 1906 in het Indisch Genootschap verdedigde en die hierop neerkwam, dat bij alle natuurvolken Kerk en Staat altijd één zouden geweest zijn, gaat dan ook volstrekt niet altijd op. Die kan slechts juist zijn, voorzoover zij betrekking heeft op die gemeenschappen, in welke het eenhoofdig gezag van den man als vader reeds sinds eeuwen vast in het zadel was gaan zitten in alle levenskringen, zoowel in de familie, als in den stam en in den staat, kortom waar het patriarchaat reeds tot vollen wasdom was gekomen. Pas toen de maritale macht en de *patria potestas* zich zoozeer hadden ontwikkeld, dat niet alleen de vrouw en kinderen, de slaven en het familievermogen, ganschelijk opgingen in den huisvader, als zijn uitsluitend eigendom werden beschouwd, in stede dat hij zich als de hoeder van de stoffelijke belangen der zijnen aanmerkte, maar dat de *pater familias* zich ook ging aanstellen als den intermediaire tusschen zijn levende familiekring en de afgestorven voorouders, als den eenigen priester in zijn kleinen kring, aan wiens speciale zorgen de huis-*sacra* heetten toevertrouwd te zijn, toen pas kon het gebeuren dat ook de voornaamste huisvader in den patriarchalen staat, dat de Vorst zich als den hoofdpriester ging beschouwen in zijn omgeving, en daardoor eerst werden Kerk en Staat één en kon zelfs de eerste den laatste naar haar handje zetten. De eerste priester op dit ondermaansche was de *pater-familias*, die zich verbeeldde dat de zijnen om zijnentwil, in stede van hij ter wille van hen, geschapen was. Toen heette het dat de onzienlijke machten hem in 't bizonder het mandaat hadden verleend om de heerschappij te voeren, die hij historisch eigenlijk niet anders dan middels zijn sterke armen en beenen, door zijn krachtig physiek verworven had. Toen moest het dikwijls brutaal geweld van de mannelijke vuist gelegitimeerd worden door een *would-be* hoogere wijding, die uit onnaspeurlijke oorden op hem heette

nedergedaald te zijn, en de *pater familias* ging zich den hoeder noemen van den huiselijken haard, den vertegenwoordiger der goden en afgestorvenen in zijn kleinen kring en als zoodanig ten slotte ook den volslagen eigenaar der zijnen. Toen pas ging de Vorst het bestaan zich „gezalfde" des Allerhoogsten te noemen. Al die pretenties waren te allen tijde dus slechts vindingen van het patriarchaat. Dit dacht het priesterdom uit, dit schiep de eerste Kerk op dit ondermaansche, maar de oermenschheid, die nog in natuurlijke matriarchale verhoudingen leefde, wist nog niets af van die door het berekenend menschelijk brein geschapen machten. Die aanbad het Onnaspeurlijke nog altijd op hare kinderlijke wijze, eerbied hebbend voor de natuur-machten, voor hare goede en indrukwekkende uitingen nederknielend, aldus kinderlijke hulde brengend aan het ongrijpbare Al-bestier op en buiten deze aarde. Maar priesters, tusschenpersonen tusschen haar en dat Al-bestier had zij daarbij niet van noode; aan stelsels en dogmas en theodiceeën deed zij nog niet. De natuurmensch ging nog altijd met zijn God om, als een kind met zijn ouders, zonder tusschenkomst van wie ook. De natuurmensch dacht er nog niet aan om slechts enkelen in zijn midden te beschouwen als de ware verstaanders van de taal des Allerhoogsten, evenmin als kinderen onder elkaar er aan konden denken om slechts enkelen hunner aan te merken als de eenige bolleboozen in hun midden, die de spraak der ouders verstonden. Elke natuurmensch begreep de taal van het Onnaspeurlijke, hoe dom en kinderlijk hij ook mocht zijn, maar zooals een vogeltje dat doet, wanneer het bij de intrede der lente zijn liedjes weer ten beste geeft, zooals de Christus dat deed, wanneer Die bad. Ook Jezus had nimmer een priester noodig om met zijn Hemelschen Vader te spreken; ook Hij behoefde daartoe nimmer een tempel, een kerk. Zijn eigen nobel hart, Zijn binnenkamer in de eenzaamheid ingegaan, liever dan te midden der menschenwereld, was altijd des Christus' liefste godshuis. Een Kerk heeft nooit iets christelijks over zich gehad. De Kerk van Rome wortelde dan ook steeds meer in romeinschen bodem, uit welken reeds van ouds allerlei priestercolleges waren gewassen, dan

in het Nieuwe Testament en in het verheven woord van den Galileeschen Meester. De natuurmensch had niemand noodig om hem bedoelde taal te verklaren. Pas onder patriarchale verhoudingen zijn de menschen elkaar gaan wijsmaken, dat slechts enkelen onder hen deze konden vatten en begrijpen, maar dit is altijd meer een middel geweest om heerschappij uit te oefenen, om den baas te spelen of om reeds verkregen gezag te schragen, te legitimeeren, dan om hun evenmensch een „blijde boodschap" te brengen. De Kerk is in den patriarchalen staat altijd de stevigste stut geweest voor het wereldlijk gezag; een matriarchale gemeenschap nochtans, met haar veelhoofdig bestuur der familiehoofden, had nimmer behoefte aan dien ruggesteun, aan dien *piedestal*, omdat het in haar een enkelen gezagbezittende nooit te doen was alle andere machthebbers in zijn omgeving aan zich ondergeschikt te maken. In den matriarchalen staat waren allen, die aan het geboorterecht de bevoegdheid ontleenden om gezag en macht uit te oefenen, immer volkomen gelijkgerechtigden; of zij stonden of zaten, ieders macht was even groot, *tagah samo tinggi*, *doedoea samo rendah.* Heeft men in de Minangkabausche wereld ooit geestelijke leiders gehad, dan moeten die zonder twijfel vrouwen zijn geweest, in den trant van de priesteressen bij de Khasis en van die men nog onder de Korintjiers, Makassaren en Boegineezen [1]) moet aantreffen. Maar de vrouwelijke priester is altijd een heel ander wezen, met heel andere aspiratien, geweest, dan een mannelijke. Op staatsgezag en macht heeft die nooit aanspraak gemaakt. Zij had immer hoogstens als orakel invloed op den loop van staatszaken; overigens bleef zij de leidster van godsdienstige ceremonien, het toevluchtsoord van zieken en lijdenden, de geneesmeesteres, de raadgeefster harer omgeving en dergelijke. Doch toen het gezag niet enkel op geboorterecht, maar ook op physieke mannelijke kracht ging berusten, toen had de machthebbende

---

[1]) Het is opmerkelijk, dat de naam der priesteressen, die men bij de Makassaren en Boegineezen aantreft, en die *penati* luidt, zooveel heeft van het Latijnsche *penates*.

er op uit te zijn om het voor andere mannen in zijn omgeving, die evenmin misdeeld waren van krachtige armen, aannemelijk te maken, waarom ook zij niet mochten mederegeeren, waarom alleen hij daartoe geroepen was. En toen werd het Allerhoogste, toen werden de afgestorvenen er bij te pas gebracht en heette het weldra dat die den huisvader als den eenigen in zijn omgeving hadden uitverkoren om die onzienlijke machten in zijn kring te vertegenwoordigen, toen werd de Vorst in den staat zelfs weldra de zoon van een God, zooals met de Pharaos en met zoovele andere patriarchale grootheden op dit ondermaansche het geval werd. Toen werd de Koning, als zoon der godheid ook van zelf Hoofdpriester in den staat. Kerk en Staat waren toen al gauw twee zijden van éénzelfde medaille.

In de Minangkabausche wereld is het nooit zoover gekomen. Die is in de diepste schuilhoeken van haar hart ten aanzien van hare betrekking tot het Onnaspeurlijke nog altijd hetzelfde natuur-kind gebleven, dat zij in vóór-historische tijden was. Voor het uiterlijk heet zij den Islam te hebben omhelsd, maar inderdaad heeft zij nog altijd meer eerbied voor de uitingen der natuur-machten, dan dat zij iets voor den Profeet en de zijnen gevoelt [1]). Zij staat nog altijd nader bij hare afgestorvenen en bij al de honderde goede en kwade geesten, die in de natuur overal heeten schuil te gaan, dan bij Allah of Iblis, bij Mohamed en de door hem gestichte „Kerk". De organen van deze, de moslimsche priesterschap, de *orang oegamo* of *orang sijak*, zooals de Minangkabauër zegt, hebben in den *masa-adat* nooit iets te vertellen gehad, als het ging om de regeering van familie, soekoe en negri. De groote menigte was toen zelfs nog niet eens tot den Islam overgegaan. Deze had zich toen, blijkbaar onbewust van de weinige macht, die de Jang-di-Pertoeans bezaten, vóór alles slechts aan het Pagarroejoengsche radja-

---

[1]) Van het Hindoeïsme heeft de Minangkabauër blijkbaar al heel weinig in zich opgenomen. Geen der goden van het Hindoesche Pantheon werd ooit door hen aangebeden, uitgezonderd *Saning Sarie* of *Dewi Sri*, de godin der rijst. In het Agamsche heet het min of meer sarcastisch, dat in den luiaard de geest van *Sakiamoenie* huist! Waarom juist in dat dier?

schap vastgeklampt, teneinde blijkbaar middels dat in zijn toeleg te slagen om de gansche Minangkabausche gemeenschap langzamerhand in de wacht te slepen. Tot de Radjas alleen hadden de hadji's weldra vrijen toegang; die waren sedert door een ganschen sleep van moslimsche priesters omringd. Zij werden dan ook door dezen tot afstammelingen van de machtigste vorsten der wereld gepromoveerd, maar dit bracht de moslimsche priesterschap geen stap verder in den *masa adat.* Want de Jang-di-Pertoeans waren geen patriarchale heerschers in hun Alam. Hadden zij iets van een Constantijn of Clovis, van een Karel den Groote of Bonaparte [1]) gehad, dan was allicht de toeleg van het Islamisme ook in de Minangkabausche gemeenschap geslaagd te eeniger tijd. Maar de ware heeren van het land waren daar immer de honderden matriarchale hoofden, de *panghoeloes*, en dezen wisten den moslimschen priester steeds op een behoorlijken afstand te houden.

Vermocht deze zich ten slotte toch ook binnen den kring der familie, der *sa-boeah paroei*, in te dringen, zijn waardigheid werd er dadelijk onder 't gareel gebracht van het Minangkabausche erfrecht, en zijn gezag ondergeschikt gemaakt aan dat van het familiehoofd en der zijnen; tot den Minangkabauschen staat drong de moslimsche priester nooit door. Aan een buiten de familie staande kerkelijke autoriteit was de *orang oegamo* van den *masa-adat* in de Minangkabausche landen nimmer ondergeschikt. Hij ontleende slechts zijn positie aan zijn geboorterecht, nooit aan louter keuze, en speelde in zijn omgeving altijd een zeer ondergeschikte rol. Hem was slechts vergund als huisprelaat de belangen van den godsdienst binnen zijn verwantenkring te behartigen, maar had zich met wereldsche zaken nooit in te laten. Ziedaar de positie van den *malim* [2]), of *paga-*

---

[1]) Namelijk toen de laatste zich nog in een schapenvel hulde tegenover Rome in de dagen van het concordaat.

[2]) Dit woord is een generieke benaming voor alle adat-geestelijken, onverschillig welk ambt zij bekleeden, en dus of zij *imam*, dan wel *chatib* en *bilal* zijn, of eenige andere geestelijke functie uitoefenen. Adat-geestelijken, de *orang-oegamo-adat*, staan tegenover de thans allerwege ook voorkomende „vrije geestelijkheid", die niets van den adat wil weten en zich allerminst aan dezen onder-

wei dan wel *pandita*, zooals hij ook wel heette in zijn qualiteit van *orang ampè djenih.* Als zoodanig was hij een der waardigheidsbekleeders in de *sa-boeah-paroeï*, die aan deze niet werd opgelegd door een of andere geestelijke macht buiten haar, maar die steeds uit haar eigen midden te voorschijn kwam, die immer een lid was van haren eigen kring. Hij was in den regel een der *mamaqs* van de familie, een der *djoerai*-hoofden in deze, of hij was een jongere broer dan wel een zusterszoon van het familiehoofd, van den *panghoeloe* [1]). Zooals deze en de andere *orang ampè djenih* voerde hij een bepaalde *galar poesako*, die aan het erfelijk priesterlijk ambt, dat hij bekleedde, verbonden was en door hem ook slechts zoolang gedragen werd, als hij dat ambt bezat. Dikwijls bestond die *galar* uit een stuk van die des *panghoeloes*; luidde deze *Bagindo Besar* b. v., en werd dan het familiehoofd aangesproken met *Datoeq Bagindo Besar*, zijn *malim*, zijn huisprelaat, heette *Imam Bagindo* of *Chatib Besar*, alnaarmate die het geestelijk ambt van Imam, dan wel van Chatib bekleedde. Wij bespraken reeds met een enkel woord de functiën dier lieden. De moslimsche geestelijke was in den *masa adat* nooit, zooals in de overige moslimsche landen, de eerste de beste, die door zijn geleerdheid en studiën geroepen werd om zijn ambt uit te oefenen, maar altijd een familielid [2]) uit den kring, in welken hij bij allerlei gelegen-

geschikt acht. In de echte moslimsche wereld beteekent *Imam* de hoogste wereldlijke overheid.

[1]) Ik wees er reeds op, dat volstrekt niet elke *sa-boewah-paroei* er een *malim* op na hield; slechts de aanzienlijkste en vermogendste deden dat. Een aanstelling van zoo'n autoriteit ging gewoonlijk met vele kosten gepaard.

[2]) Waar het in de grenslanden gewoonte werd dat het hoogste hoofd zich met de aanstelling van adat-geestelijken ging inlaten, daar bleven dezen toch ook altijd familieleden der voornaamste hoofden. Zoo o. a. te Padang; daar stelden nog in onzen tijd de Regent altijd de verschillende *imams* en *chatibs* in de wijken der hoofdplaats aan, maar die moesten altijd leden zijn van dezelfde *soekoes*, tot welke de wijkhoofden behoorden, binnen wier ressort zij hun geestelijke functies uitoefenden. In latere jaren drongen zich echter ook wel vreemdelingen in, zulks tot groote ergernis van de bevolking. Die er ten slotte maar geld voor over had kon *imam* of *chatib* worden te Padang; maar daar werd in 1868 een eind aan gemaakt. Toen werd bepaald dat de geestelijken door een priesterraad moesten worden aangesteld.

heden, die in verloop van tijd een godsdienstige kleur kregen, zijn ministerie had te verleenen. Zoo trad de malim op bij de geboorte van een jeugdig familielid om dit een naam te geven en te bidden voor het heil van den jongen wereldburger. De malim zou hem later zijn eerste onderwijs in lezen en schrijven van Arabische karakters geven en in het *mangadji*, in het machinaal opdreunen van koran-verzen. De huisprelaat zou bij huwelijken van jeugdige bruidjes in zijn familie haren vaders, wanneer dezen als *walis* optraden, bijstaan bij de voltrekking daarvan. Bij echtscheidingen van vrouwen in zijn familie had hij getuige te zijn. Bij sterfgevallen en allerlei andere gelegenheden, waarbij gebeden [1]) (*doa*) moest worden of *slametans* gegeven behoorden te worden, zou hij in het gebed hebben voor te gaan. Wijders had hij er voor te zorgen dat zich de familieleden behoorlijk van hun godsdienstige plichten kweten, dat zij op tijd hunne gebeden deden en zich aan de vasten hielden, zoomede dat zij hunne Islamitische belastingen, de *zakat* en de *pitrah*, op tijd opbrachten. Maar daar bleef het ook bij. Ontstonden er geschillen over een en ander, b. v. naar aanleiding van de vraag of een huwelijk dan wel echtscheiding naar de regelen der *sjarat*, van den gerecipieerden Islam, al dan niet wettig tot stand waren gekomen, dan wel of de als *wali* opgetreden man bij een huwelijk van een vrouw uit de familie al dan niet die qualiteit had, zoomede of men al dan niet *pitrah* of *zakat* schuldig was of dat er één dan wel meer moskeën (*masdjid*) behoorden opgericht te worden in de negri, soortge-

---

[1]) Dit geschiedde bij verschillende gebeurtenissen in de familie. Zoo o. a. bij het *toeroen mandi* of *gigah*, het voor het eerst baden van den jong geboren Minangkabauer in de naastbijzijnde rivier; bij de eerste passen, die deze begon te zetten, als het kindje wilde gaan loopen (*mendoa maoe berdjalan*); bij verhuizingen, het ondernemen van reizen, of van handelsoperaties als anderszins; bij de besnijdenis (*soenat rasoel*) zoowel van jongens als van meisjes; en ten slotte bij sterfgevallen en de doodenfeesten, die daarop volgden. De *malim* had dan den doode in het graf voor te zeggen, wat deze zou hebben te antwoorden, wanneer de engelen *Moengkar* en *Nakir* hem kwamen ondervragen; dat is het *membatja talakin*. Het *meniga*, *menoedjoeh*, *maampè balas*, *meratoei* en *meratoei sa poeloeh* zijn de gebeden bij de doodenmaaltijden na de begrafenis.

lijke kwesties, al bewogen die zich volkomen op het terrein van de *sjarat*, al raakten die niet in 't minst den adat, werden toch nimmer door de *malims* uitgemaakt, maar altijd, als dat noodig was, door de gewone wereldrijke rechters, door de familiehoofden, in vereeniging met hun *mamaqs* en andere collegas in de soekoe of negri. Pas zoodra die lieden het wenschelijk achtten de moslimsche geestelijken uit hun midden te raadplegen in dergelijke vraagstukken [1]), dan eerst mochten dezen spreken en hun oordeel ten beste geven, nooit eerder. Hun stem was dan altijd een van zuiver wetenschappelijken, deskundigen aard, nooit die eens rechters, eens beslissers. Zij waren slechts *soeloeks*, de flambouwen, de voorlichters der panghoeloes; geestelijke rechtbanken, zooals op Java bestaan, zou de Minangkabausche adat nooit geduld hebben. Wijders, buiten den kring hunner respectieve *sa-boewah-paroeï*, maakten de verschillende *malims* van de negri het moskee-personeel uit. Men had in den regel voor elk geestelijk ambt een bepaald stel van bedienaren, een zeker aantal *imams* [2]), zoowel als een bepaald getal *chatibs* en *bilals*. Om beurten, of bij verhindering van de collegas, namen die lieden hun functiën waar in de moskee bij het vrijdagsgebed en alle andere moslimsche feestelijke gelegenheden. Onder hen allen waren onwillekeurig de *malims* der familiën van de soekoehoofden, der *datoeq nan berampè*, altijd de voornaamsten; in den regel waren die de *imams* van de negri. Maar tusschen hen en de overige adat-geestelijkheid bestond niet de minste hiërarchieke band. Zij waren volstrekt niet de meerderen der overige malims in den zin van organen van één geheel, van één kerkelijke organisatie. Deze bestond niet in den Minangkabauschen staat van den *masa-adat*. De imams waren

---

[1]) In kwesties betreffende den adat werden de *malims* nooit door de panghoeloes gehoord; Verkerk Pistorius, die het tegendeel beweert (o. c. pag. 89), werd ten deze slecht ingelicht blijkbaar.

[2]) Men had er in den regel in elke negri vier, en die behoorden dan tot de families der vier soekoehoofden. Men noemde hen dan *toeankoe nan berampè*, de vier *toeankoes*, Dit is oorspronkelijk de titel van een hoogeren moslimschen geestelijke. De *chatibs* en *bilals* waren meestal leden van onaanzienlijker families in de negri.

de voornaamsten dikwijls, alleen omdat zij leden van de geslachten der soekoehoofden waren, die voor de aanzienlijkste van den dorpstaat doorgingen. Wereldlijk gezag vermochten de *malims* nooit te verwerven. De adat verbood zelfs in menige negri dat de *malim* het kon brengen tot *pagawei* of *pamangkoe*. Nooit kon hij in elk geval familiehoofd, *panghoeloe* worden. Al vermocht dus de moslimsche geestelijke zijn tabbaard wel eens aan den kapstok te hangen in de Minangkabausche wereld om dien in te ruilen voor het zwaard van den *doebalang*, met de pen van den *pagawei* gebeurde dat nooit, evenmin met de kris of stok van den *panghoeloe*. En wij zagen het reeds, werden de wereldlijke machthebbers te eeniger tijd bevlogen door den drang om een meer intensief geestelijk leven te gaan leiden, dan zij tot nog toe gedaan hadden, wilde de *panghoeloe*, of *pagawei* of *doebalang hadji* gaan worden, dan deed hij voor goed afstand van zijn wereldlijk gezag, om dat, na terugkomst uit het Heilige Land nooit meer deelachtig te kunnen worden. Al te gader kostelijke waarborgen om te voorkomen, dat de adat ooit het beentje gelicht kon worden door de *sjarat*.

Dat de Minangkabausche wereld in den *masa-adat* niet bereid werd bevonden om hare oeroude rechtsinstellingen prijs te geven in ruil voor die van den Islam, schrijf ik dus minder op de creditzijde van hare gehechtheid aan die instellingen, zooals in den regel gedaan wordt, dan op dat van de taaie vasthoudendheid, met welke de panghoeloewereld aan haar gezag gehecht was. Zoolang dit nog bestond, kon de Islam geen duimbreed terrein winnen in de Minangkabausche landen. Zoolang had die zich te vergenoegen met de ondergeschikte rol, die hem slechts gegund werd. Toen had de Islamiet slechts *à faire bonnes mines à mauvais jeu*; toen heette het weldra van de zijde des Minangkabauërs schamper en sarcastisch dat *adat* en *sjarat* arm in arm gingen, elkaar steunden als het schaafblok het schaafijzer:

Adat bersandi sjarat
Sjarat bersandi adat;

Koeat katam karena sapit
Koeat sapit karena katam.

Of men gaf toe, dat de godsdienst wel noodig was, maar onder het voorbehoud, dat de adat toch oudere brieven bezat:

Adat nan kawi,
Sjarat nan laziem.

In elk geval had de *sjarat* altijd slechts te doceeren, te adviseeren om het dan aan den adat over te laten of deze van de verstrekte wijsheid gediend was:

Sjarat mangata,
Adat mamakei.

Maar nauwelijks was ook de macht der panghoeloewereld overrompeld door den onverwachten zet van *Toeankoe Nan Rentjé* en de zijnen, die op niets anders neerkwam dan op een *coup d'état*, of een fanatieke priester-heerschappij steeg met al hare gewone wandaden ten troon in de Minangkabausche wereld, onder de schuts van moord, geweldpleging, brandstichting en vrijheidsberooving. En dat ging alles in naam des Allerhoogsten, van Allah! Toen de macht der Padris middels kracht van wapenen van onze zijde overwonnen was en ons staatsgezag zich in de plaats van de oude panghoeloewereld had gesteld, toen bleef er voor den Islamitischen priester weer niet veel anders over dan om de oude taktiek te volgen, en om het eenhoofdig gezag te gaan aanklampen. Toen ging de Islam in de Minangkabausche wereld ons het hof maken; de moslimsche priester wist zich bij onze ambtenaren, hoog en laag, groot en klein, europeesch en inlandsch, aangenaam te maken door hen van dienst te zijn in het beslechten van geschillen, die met de *sjarat* in betrekking stonden en al gaandeweg wies de macht van den Islam in de Minangkabausche wereld en wist die zich tot een hoogte op te werken, die vroeger in den *masa-adat* nooit te bereiken was geweest. Men ging wijders inzien, dat het behalve eenig uiterlijk aanzien ook hoe langer hoe meer voordeel gaf om Islamiet te worden, want dezen vielen weldra

allerlei goede brokstukken van de Minangkabausche levenstafel gemakkelijker ten deel dan in den *masa adat* het geval kon zijn. De moslimsche priester ging zich ten slotte een macht in den staat gevoelen, vrij en onafhankelijk van dezen, slechts luisterend naar het wachtwoord dat van uit Mekka tot hem kwam, en wijders de oude adat-geestelijkheid aan zich onderworpen achtend. Van hovelingen in onze staathuishouding werden de vrije moslimsche geestelijken weldra organen van de geestelijke leiders in 't Heilige Land, en wisten zelfs ons een behoorlijk ontzag in te boezemen ten slotte, zoodat wij in 't geheim bang voor hen gingen worden. *Di bawah Compenie agama soedah djadi lebeh koewat*, zoo oordeelt de Minangkabauër tegenwoordig, die ons in de kaart is gaan kijken. Dat alles had nooit kunnen gebeuren, wanneer wij den moslimschen priester in de Minangkabausche landen nimmer tot ons hadden geroepen om officieus deel te nemen aan de rechtspraak in sjarat-zaken; wanneer wij deze bijtijds hadden gereglementeerd, wat tot heden nog niet gebeurde; wanneer wij de zoogenaamde vrije geestelijkheid steeds op een behoorlijken afstand hadden gehouden en haren toeleg om ons in te palmen van den beginne af aan verkend en gestuit hadden, althans indien wij nooit hadden geduld dat zij de adat-geestelijkheid de baas werd. Maar dat alles hebben wij nimmer gedaan.

Wij hebben ter Sumatra's Westkust evenzeer als elders in onze verhouding tot den Islam altijd Gods water over Gods akker laten loopen [1]), onder de mom dat dit eerst de ware staatkunde was in Indonesische geloofszaken. Heel Sumatra's Westkust wordt gaandeweg onder de schuts van ons Gouvernement schatplichtig aan die vrije geestelijkheid, aan het mos-

---

[1]) Men leze hierover het opstel van den zeer deskundigen Heer Kooreman in het Koloniaal Weekblad van 14 Maart 1902, getiteld: „Adat en haar beteekenis voor het bestuur in Indië." Hij betoogt daarin dat de ambtenaren ter Sumatra's Westkust dikwijls genoeg aan het Gouvernement het gevaar van de „onthoudings-politiek" ten aanzien van den Islam hebben voorgehouden, maar dat de Regeering zich daaraan nooit stoorde. Deze stond echter altijd onder invloed van anderen, die het beter heetten te weten dan de ambtenaren, die dagelijks met den inlander omgingen.

limsche priesterdom, dat zich volkomen vrij voelt en ontslagen van het juk van het Minangkabausche erfrecht, niet onder geschikt meer aan het wereldlijk gezag aldaar, doch haar mandaat steeds erlangend uit de handen van de leiders in 't Heilige Land of van hunne vertegenwoordigers in de Minangkabausche landen. En toen ging het al heel spoedig in enkele streken heeten, dat al mocht de adat wel is waar een zaak zijn, die nog „in tel" bleef, niettemin het boek Gods als richtsnoer voor het dagelijksche leven diende beschouwd te worden:

Lakoeh sapandjang adat
Patoet sapandjang kitab. [1]).

Van de vrije geestelijken zijn de voornaamsten de zoogenaamde *Sjechs*, *sjeichs* of *Sechs*, die men tegenwoordig allerwege aantreft; vroeger in den *masa adat* kende men die geestelijke autoriteiten nog niet. Vooral na de gemakkelijkere verbinding van Padang met het Heilige Land en na de verdwijning van het krachtige militaire bestuur ter Sumatra's Westkust zijn die lieden er in geslaagd om hun hoofden op te steken in de Minangkabausche wereld. Terwijl in den *masa adat* geen moslimsche geestelijke kon optreden, zonder vergunning van de wereldlijke macht, van de *panghoeloes*, die de priesters dan

---

[1]) Als staaltjes, die kunnen dienen ter illustratie van de wijze, op welke de vrije geestelijkheid in de laatste dertig jaren durfde op te treden, kan het volgende medegedeeld worden. In 1882 eischten geestelijken in Rau dat aanstaande echtgenooten eerst de 20 voornaamste leerstellingen van den Islam (*zipat nan doea poeloeh*) zouden aanleeren, voordat zij zich bereid verklaarden het huwelijk der menschen te voltrekken. En dat, terwijl volgens het recht der lieden zelf, de moslimsche geestelijke *nooit* eenige bemoeienis had met de voltrekking van een huwelijk. Een fanatieke *sjeich* wist eens in de *negri Djaho* (*Batipoe en X Kota*) de bevolking over te halen van haar matriarchaal erfrecht afstand te doen, om dat van den Islam over te nemen. Een andere fanaticus sneed eens een Minangkabausche vrouw, die overspel had gepleegd, in tegenwoordigheid van zijn *moerids* in zijne *soerau* den buik open, ten einde hare ingewanden te wasschen en haar alzoo van de gepleegde zonde te reinigen, zooals hij voorgaf. Dat alles heeft men van den Islam te verwachten in Indië, als men dien godsdienst vrij spel geeft. Ik ontleen het meegedeelde aan een opstel van den Heer H. E. Prins in het Koloniaal Weekblad van 27 Dec. 1901, getiteld „Adat en hare beteekenis voor het Indisch Bestuur."

op de gebruikelijke feestelijke maaltijden hadden te installeeren [1]), kunnen er zich tegenwoordig in de Minangkabausche landen evenveel van die lieden vestigen, als daartoe lust gevoelen. Zij hebben geen aanstelling van ons gezag, zelfs niet een vergunning tot vestiging van ons noodig. Terwijl de europeesche geestelijken, pastoors, domines en zendelingen in Indië niet kunnen gaan arbeiden zonder dat de Staat hen daartoe verlof heeft gegeven, vermag de eerste de beste Islamiet, die in den Archipel zich als priester wil gaan aanstellen, vrijelijk zijn gang te gaan, zonder ons staatsgezag daarin te kennen. Is het wonder dat de kolonie hoe langer hoe meer den Islam in den schoot valt? Is het wonder dat wij het in Atjeh maar niet kunnen klaar spelen? Achter alle opstootjes, die in Indië voorkomen, achter het gansche verzet in noordelijk Sumatra zit steeds de Islam, de oelama-partij of de een of andere *goeroe*. Breidel de voortwoekering van het moslimsche priesterdom en leermeesterschap in de kolonie en deze zal voortaan heel wat gemakkelijker te besturen zijn, heel wat minder geld kosten. Zelfs de toenemende onveiligheid van personen en goederen op Java wordt door deskundigen van de praktijk, door ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur en landraadvoorzitters, hier en daar voor een groot deel geweten aan het stoken van *goeroes* en hun leerlingen, opdat de *compeni* en hare ambtenaren maar de noodige *soesah* zullen hebben. De Islam is er in Indië altijd op uit om in troebel water te visschen. Die is er onze gevaarlijkste vijand, vooral wanneer nog eens intrigeerende hoofden achter de schermen zitten, zooals dat wel eens gebeurd is. Men moest in Indië nooit een inlander tot Regent of lager hoofd aanstellen, van wien het bekend is dat hij of zijn vrouw of familieleden fanatieke moslims zijn. Ik heb een Radan Ajoe gekend, die geen wijn wilde zien, omdat die door ons ongeloovige „honden" werd gedronken; men kan nagaan hoe die

---

[1]) De kosten aan dergelijke feestelijkheden verbonden waren soms zeer groot. De Heer van der Toorn deelt mede dat die wel eens in de duizenden liepen; vide zijn opstel „Over de feesten, die in gebruik zijn bij de Maleiers van de Bovenlanden," Tijdsch. Bat. Gen. XXV. p. 467 e. v.

dame ons, ketters, aankeek. Men zij op zijn hoede voor dergelijke menschen. Zij kunnen nooit aan onze zijde staan [1]).

De *Sjeichs* of *Sechs* zijn de hoofden van de zoogenaamde *tariqats*, van de verschillende mystieke secten, welke men in de moslimsche wereld kent; tevens staan de priesterscholen, die men van lieverlede in de Padangsche Bovenlanden heeft zien ontstaan, onder hun leiding. De *tariqats* heeten vereenigingen van geloovigen te zijn, die ten doel hebben om de zuivere leer te verspreiden, doch inderdaad beoogen zij slechts van hare adepten, *moerids*, volkomen lijdzame machines te maken onder de leiding hunner *goeroes*, hunner voorgangers. Men komt er toch openlijk voor uit dat de *moerid* in de handen zijns leermeesters behoort te zijn als een lijk in die van hem, die dit aflegt en reinigt. Deze verhouding kan geen andere strekking hebben dan om de *moerids* bij eventueele gelegenheden zoo volkomen tot de werktuigen der *goeroes* te doen worden, dat zij dezen blindelings volgen. Ik beschouw de *tariqats* als niets anders dan verkapte broeinesten van verzet tegen allen, die christenen zijn en in 't bizonder tegen ons gouvernement. Vroeger trof men ze bijna niet aan in de Minangkabausche landen. Maar tegenwoordig tellen zij in bepaalde streken vele volgelingen, zelfs onder onze inlandsche ambtenaren. Men kent er drie, de secte der *Nagsjibendia*, die der *Sjatariah* en der *Zamaniah* [2]) Het is mij altijd een raadsel geweest hoe ons

---

[1]) In tijden van gevaar behoeven wij niet in 't minst op hen te vertrouwen. Laat ons toch zoo spoedig mogelijk van al onze inlandsche hoofden in Indië Europeanen, Hollanders, maken, des te spoediger heeft de Islam geen vat meer op hen en de hunnen. Het verbreiden van onze taal en onze gewoonten onder hen is daartoe een machtig middel. Wij hebben al die menschen zooveel mogelijk als onze gelijken te beschouwen en niet als onze minderen. Dan zal geen hunner meer tot Mekka zich aangetrokken gevoelen.

[2]) In 1884 wist, volgens den Heer Kooreman, het Bestuur ter Sumatra's Westkust, dus ook de beroemde Gouverneur Kroesen, nog niets van het bestaan van het Mohamedaansch fanatisme in dat gewest, noch iets van de *tariqats*, evenmin van strijd tusschen *adat* en *sjarat*, van een reeds vrij uitgebreide en zeer ijverige moslimsche propaganda (op. cit. in Kol. Weekblad 14 Maart 1902). De Koloniale Verslagen van vóór gemeld jaar bevatten „niets bizonders" over de godsdienstige aangelegenheden ter Sumatra's Westkust. Van genoemde *tariqats*

gouvernement bedoelde genootschappen heeft kunnen dulden in Indië. Zij moesten alle streng verboden worden, het deelnemen aan die vereenigingen behoorde flink gestraft te kunnen worden. Zoo zouden de *goeroes* ons heel wat minder telkens een kool kunnen stoven, dan zij tot nu toe plachten te doen, als zij meenden hun kans schoon te zien. Pas na Tjilegon, na Juli 1888 werden wij een beetje wakker in moslimsche aangelegenheden, ook ter Sumatra's Westkust.

Priesterscholen verrezen hier allerwege als paddestoelen uit den grond in de laatste dertig jaren. De voornaamste zijn die te *Padang Ganting* in *Tanah Datar*, te *Kapau* in *Agam*, te *Manindjau* in de onderafdeeling *Matoea* en *Danaudistricten*, zoomede te *Kota Lawas* in het Padang Pandjangsche. Zij zijn de universiteiten der moderne vrije Minangkabausche geestelijkheid, der *orang aliem*; met deze uitdrukking bedoelt men allen, die studie maken van de moslimsche wetten, zoowel op het gebied van de geloofs- en plichtenleer als op dat van het recht. Ook heeten ze wel *pagawei*, *pandita*. Die scholen zijn de kweekplaats van den orthodoxen Islam in de Minangbausche wereld in zijn meest hatelijke gedaante. Terwijl ieder ander, die in Indie onderwijs wil geven, daartoe vergunning van het gouvernement noodig heeft, mochten de moslimsche geestelijken hun ware (?) wijsheid weer altijd overal in de kolonie aan den man brengen, zonder dat onze Regeering zich daar ooit iets van aantrok, zonder dat zij daarop een schijn of schaduw van controle bliefde uit te oefenen. Wat zijn wij toch altijd in 't bizonder tegenover den Islam liberaal geweest. Ook de moslimsche priesterscholen moest men eenvoudig kortweg verbieden. Ook die inrichtingen kunnen nooit veel goeds uitrichten; ook zij zijn kweekplaatsen van haatdragendheid tegen alles wat europeaan is, terwijl het onderwijs, dat er gegeven wordt, van nul en geener waarde is. Al die inrichtingen doen meer kwaad dan goed; zij zijn slechts agen-

---

is pas sprake in de bedoelde Verslagen van 1888—89 en 1889—90. Toen heette het dat o. a. reeds $1/3$ van de bevolking van Painan tot die genootschappen was toegetreden.

turen van de drijvers in het Heilige Land, de perspompen, met welke het noodige geld uit Indië ten behoeve van Mekka wordt gezogen, de springveeren voor de *hadj*, voor de Mekkavaart. Laten wij ze toch zoo gauw mogelijk opruiman. De *sjeichs* hebben zich wijders van lieverlede ook toezicht en controle aangematigd op de adat-geestelijkheid in hun omgeving, op het doen en laten harer leden, op het onderwijs, dat zij der jeugd van hunne families plachten te geven van ouds. Wijders waken de *sjeichs* er zooveel als in hun vermogen is over, dat de inzettingen van den Islam trouw worden nageleefd in hun omgeving en zij zorgen dat zooveel mogelijk door hunne volgelingen beslag op de jeugd en op de vrouwen wordt gelegd. Zij zien toe, dat er het noodige aantal *soerous* en moskeeën worden opgericht, dat de Minangkabausche vrouw zich zooveel mogelijk in een Islamitische gaat metamorphoseeren. Zij beschouwen zich niet alleen als hoofden van de vrije geestelijkheid, maar ook van die tot nog toe geheel ondergeschikt was aan de panghoeloewereld, van de adat-geestelijken. Als adviseurs van onze ambtenaren voelden zij zich hoe langer hoe krachtiger in hun positie. Zij en hunne trawanten traden hoe langer hoe meer als de eenige voorzitters en leden der *sidang djoemaät* in hun midden op; niet zelden kregen zij zelfs in onze rechtbanken zitting als moslimsche adviseurs, — een instelling, die in de Minangkabansche landen niet de minste reden van bestaan heeft —, terwijl de adat-geestelijkheid steeds meer op den achtergrond geraakte niet alleen, maar zich ook van lieverlede hare specifieke inkomsten zag ontgaan, welke steeds meer in de zakken der vrije geestelijken gingen vloeien. Want dezen drongen zich niet slechts bij onze ambtenaren al meer en meer in, maar ook bij verschillende Minangkabausche families, die zij op hun hand wisten te krijgen. Daar werden de gebeden en ceremoniën, welke vroeger altijd door den adatgeestelijke werden geleid, voortaan door den een of anderen vrijen geestelijke volbracht. Dit begon weldra zelfs gekleed te staan. Men ging er een eer in stellen om den moslimschen priester, die den Heer Controleur of Assistent-Resident geregeld

tot adviseur diende, die het Larashoofd het werk op het stuk van de rechtspleging en sjarat-zaken uit de handen nam, ook de verschillende godsdienstige plechtigheden te laten leiden, welke in zijn familie voorkwamen. Bovendien, de adat-geestelijke, die zijn positie altijd slechts aan het erfrecht te danken had en nooit aan een speciale studie der moslimsche rechtsboeken en andere geschriften, begon in de oogen zijner omgeving, wat kunde en kennis van zijn vak aanging, zoo deerlijk af te steken bij den vrijen geestelijke, die zijn opleiding had gehad aan een priesterschool, die dagelijks niets anders deed dan praten en denken over geestelijke aangelegenheden, dat menig familiehoofd of *mamaq* gaandeweg niet veel meer moest hebben van den *malim* in zijn kring en diens arbeid hoe langer hoe meer liet verrichten door den een of anderen vrijen geestelijke uit zijn omgeving. Zoo werd de adat-geestelijke al meer en meer op den achtergrond geschoven en had voortaan in zijn levensonderhoud te voorzien slechts middels landbouw of een ambacht. De inkomsten uit zijn eigenlijk ambt gingen hem voortaan telkens de neus voorbij. Ook zijn bemoeienis met de inning van de moslimsche belastingen in zijn kring, van de *zakat* en *pitrah*, ging hier en daar weldra over op de vrije geestelijken. In de moskee hadden die knappere heeren hem natuurlijk al lang de loef afgestoken, al kreeg de gemeente er niet veel meer aan stichting meê te winnen door al die *would-be* arabische wijsheid, op welke zij meer dan te voren vergast werd. Maar de menschen hebben het niet alleen in de Minangkabausche landen dikwijls voornaam gevonden om naar onverstaanbare preeken of gebeden te luisteren. Hoe lang liet zich het Westen niet met Latijn beetnemen en hoevelen kunnen een fransche of engelsche oratie van den kansel volgen? *Mundus vult decipi*, ook de moslimsche vrije geestelijke besefte immer de macht van die wereldwijsheid. De adat-geestelijke was er echter altijd te eerlijk, te naïef, te groot kind voor om dat te doen. Maar daardoor moest hij het ook op den duur afleggen tegen de meer uitgeslapenen en brutalen in zijn omgeving. Had het nochtans niet op onzen weg gelegen om hem tegen die lieden

te beschermen? Er zijn tegenwoordig heele streken, waar de adat-geestelijkheid bijna in 't geheel niet meer voorkomt. Dit is voornamelijk in de Padangsche Benedenlanden het geval; in de Bovenlanden bestaat zij nog wel, maar daar zal zij toch ook binnen een niet lang tijdsverloop uitgestorven zijn. In 't Padang Pandjangsche en Kajoetanamsche b. v. zal men haar nagenoeg niet meer aantreffen; in 't Tanah Datarsche heeft zij zich evenwel nog krachtig staande gehouden. Maar in Agam en in de L Kota, zoomede in de XIII en IX Kota krijgt de vrije geestelijkheid ook hoe langer hoe meer het overwicht in handen. In de Oostelijke grenslanden is dat nog in mindere mate het geval; ons gouvernement heeft daar dan ook tot nog toe niet veel te zeggen gehad.

De vrije geestelijkheid heeft hare positie slechts te danken aan keuze en wijding, die van haar eigen midden uitgaan; zij heeft met het Minangkabausche erfrecht niets uitstaande, evenmin als met ons staatsgezag. De *Sjeichs* worden òf door de hoofden van den godsdienst in het Heilige Land aangesteld, met welke men in geregelde correspondentie staat en die dan ook niet verzuimen in de bekende periodieke zendbrieven [1]) van tijd tot tijd een hartig woordje te spreken tot hun Minangkabausche mandatarissen, òf zij ontvangen hun opdracht (*idjaza*) van een der priesterscholen. Hun vervangers heeten *choelipa*, van het arabische *chalifa*. Verder behoort tot de vrije geestelijken die talrijke schare van *orang sijak*, van vrome lieden, die onder de namen *pakië*, *labei*, *goeroe*, *pandita*, of hoe zij ook heeten, optreden en allerlei functiën in het dagelijksch familieleven verrichten, met *djikir* (bidden) bij *slametans* en *sedekahs* [2]) voorgaan, dan wel runderen slachten of aan de jeugd in de *soerous*

---

[1]) Zulk een brief kan men vinden o. a. in het opstel: „Ethnografische bijzonderheden betreffende de onderafdeeling VIII en VII Loerah (Agam)," Ind. Gids 1896 I. p. 595.

[2]) Dit zijn offermaaltijden: tegenwoordig staat het gekleed daarbij steeds te doen bidden door *orang sijak*, die daartoe uitgenoodigd en daarvoor betaald worden. *Orang sijak* zijn gewoon vrome lieden, die zich trouw aan hunne godsdienstplichten houden: zij behoeven daarom nog geen „geleerden", geen *orang aliem* te zijn.

het *mengadji* leeren. Al die lieden voeren een louter parasitisch bestaan in hun omgeving. De diensten, die zij er voor het goede geld der menschen in ruil geven, zijn niet van eenige beteekenis.

De bevolking der Korintjilanden schijnt heden ten dage nog veel meer geneigd te zijn den Islam *con amore* te omhelzen dan de Minangkabauër der Bovenlanden ooit gedaan heeft. Ofschoon een halve eeuw geleden des Profeten blijde boodschap onder de Korintjiërs nog vrijwel slechts door een enkele op prijs werd gesteld, naar luid der getuigenissen van menigen oude van dagen, en men zich toen nog voornamelijk bepaalde tot de aanbidding van allerlei *dewas*, — weder een Hindoesche klank —, moet de Islam onder die lieden tegenwoordig al overal vrij stevig wortel hebben geschoten [1]). Men treft er in elke *doesoen* dikwijls meer dan één moskee aan, wat de adat in de Padangsche Bovenlanden steeds verbood, zoomede een aantal *soerous*. De Korintjiërs behooren tegenwoordig tot de trouwste Mekkagangers en zij zijn voor een belangrijk deel adepten der *tariqats Zamaniah* en *Sjattariah*. De secte *Naqsjibendia* schijnt er minder verspreid te zijn. Van een eigenlijke adat-geestelijkheid moet in de Korintji-landen nooit sprake zijn geweest; dit wijst er op dat de Islam pas na de Padri-troebelen tot die streken moet zijn doorgedrongen, dus in den loop der vorige eeuw. De geestelijkheid zou hier wijders reeds een zekere hierarchie kennen. Althans in de *Selapan Halai Kain* schijnt zij onder een gemeenschappelijken hoofdpriester, den *Kali Selapan Loerah*, te ressorteeren.

In de landschappen *Serampas* en *Soengei Tènang* daarentegen moet de Islam tot heden nagenoeg niet zijn doorgedrongen. In eerstgenoemden streek werd eenige jaren geleden zelfs nog geen enkele moskee of *soerou* aangetroffen. Van bedevaartgangers of beoefening van arabische geschriften moet er in beide

---

[1]) Indien vroeger een Korintjiër de *hadj* had gedaan keerde hij zelfs vaak niet meer naar zijn geboorteland terug, omdat daar niets voor hem te verdienen viel, maar bleef in het Heilige Land of in Atjeh hangen voor zijn gansche verdere leven. Tegenwoordig is dat anders.

genoemde landschappen ook nog vrijwel geen sprake zijn. Hoe lang zal een en ander evenwel nog duren?[1]).

§ 6. Het belastingwezen.

Al bezig ik het woord „belastingwezen" tot opschrift van deze paragraaf, zoo dient men nochtans terstond in het oog te houden, dat de Minangkabauërs wat wij met dat woord aanduiden nooit gehad hebben. Van verplichte, steeds weerkeerende bijdragen in geld, goed of arbeid, bestemd om ten algemeenen nutte aangewend te worden, is in de onvervalschte Minangkabausche gemeenschap nooit sprake geweest. Een fiscus heeft hare staatshuishouding nooit gekend; een buiten haar gedachte fictieve vermogenspersoonlijkheid heeft bij haar nimmer bestaan. Een rechtspersoon is de Minangkabausche staat, de negri, nimmer geweest. Die rechtsfictie hebben de natuur-volken er nog niet op nagehouden; zij is in elk geval te allen tijde vreemd geweest aan den Minangkabauschen adat. Wel is waar troffen wij op een gegeven oogenblik in sommige negris een soort van localen fiscus aan, dien men *taboeng* of *amè negri* ook wel *amè basama* noemde, en welken Couperus en Verkerk Pistorius met den naam

---

1) De Heer Kooreman heeft er altijd voor geijverd om, als beste middel teneinde het Islamitisch drijven in de Minangkabausche landen tegen te gaan, den adat in bescherming te nemen door in 't bizonder dezen vast te leggen in een codificatie. Dr. Snouck Hurgronje was tegen dit laatste echter altijd gekant, volgens den Heer Prins (op. cit. Kol. Weekblad 27 Dec. 1901). Ook ik geloof niet dat wij tot codificatie van den adat mogen overgaan, omdat deze mijns inziens ten doode is opgeschreven in onzen tijd: en waarom zouden wij ons dan nog eens gaan binden aan den adat? Het prijsgeven van dezen behoeft er intusschen nog niet toe te leiden, dat wij de Minangkabausche bevolking aan de *sjarat* in de armen voeren. Waarom kunnen wij haar *onze* rechtsinstellingen *mutatis mutandis* niet van lieverlede schenken? Dat is toch de eenige aangewezen richting, willen wij ook van den Minangkabauer staatkundig en oeconomisch onzen gelijke maken, wat toch op den duur ook op Sumatra ons doel moet zijn. De Minangkabausche adat werkt heden niet meer zoo voortreffelijk als de Heeren Kroesen, Prins, Kooreman en anderen wel voorgeven; die kan, als overblijfsel van een vóór-historische beschaving, van de menschen niet meer maken, wat er met ons recht van hen te maken zou zijn. De adat is in mijn oogen de machtigste remschoen voor een normale ontwikkeling van de Minangkabausche landen; die heeft dat gemeen met het moslimsch recht elders.

van „negrikas" gedoopt hebben, maar ik houd het er voor dat die instelling nooit uit den *masa adat* tot ons gekomen is en slechts een vinding van onze ambtenaren is geweest. Men is te allen tijde in Indië er op uit geweest om de bevolking, naast de gewone belastingen, geld te laten opbrengen ter bestrijding van kleine locale behoeften. Dit verschijnsel treft men overal op de Buitenbezittingen vooral aan; de financieele decentralisatie is in Indië ouder dan men wel zou denken. En nu kan het zijn dat onze ambtenaren ook ter Sumatra's Westkust reeds zeer vroeg locale fondsjes in 't leven hebben geroepen. welke gevoed werden uit plaatselijke bijdragen. Maar de adat heeft zulke fondsen nooit gekend. De negrikassen werden samengesteld uit gelden, die men de menschen liet opbrengen bij huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen, bij het slachten van vee, bij het geven van hanengevechten, bij verkoop van vee, bij verpachting van vischwater, bij het verhuren van staanplaatsen op den *passar*, en dergelijke, minder volgens voorschrift van den een of anderen belastingwetgever, maar krachtens dat van dezen of genen localen europeeschen bestuursambtenaar, ook al was deze door de wet niet gemachtigd om als belastingwetgever in miniatuur op te treden. Dit hinderde nimmer; het plaatselijk bestuur is in Indië, althans buiten Java, nooit te beschroomd geweest om van tijd tot tijd eigenmachtig op te treden en het Staatsblad in de prullenmand te deponeeren. De gelden, die op gemelde wijze van de bevolking werden gevorderd, heetten dan altijd bestemd te zijn ter bestrijding van locale behoeften, b. v. tot onderhoud van wegen, tot bestrijding der kosten, die hoofden moesten maken, zoodra zij op tournée gingen, tot den aankoop van negri-paarden, tot belooning van spionnen als anderzins, maar zeer vaak gebeurde het ook dat zij spoorloos verdwenen en dat chronisch de bodem van de negrikas te zien was. Er bestond in den regel niet de minste controle op die gelden, tenminste als de heer Controleur of Assistent-Resident zich daartoe niet de moeite gaf. Zoo gingen de negrikassen niet zelden in gemakkelijke machines verkeeren om de bevolking, onder den schijn van

hare bijdragen ten openbare nutte te doen strekken, systematisch te knevelen. De meeste van die landschapskassen waren uit den booze en hadden door ons gouvernement nooit geduld mogen worden, althans niet nadat het oude art. 58 van het Regeerings-Reglement in 't leven was getreden. Verkerk Pistorius beweerde dat ze in zijn tijd alle reeds verdwenen waren, [1]) maar dat was niet waar. Zij bestaan in de een of andere gedaante heden ten dage nog allerwege ter Sumatra's Westkust en alle vallen er nog geheel buiten de inspectie van het Departement van Financiën, buiten controle van de Algemeene Rekenkamer. Dit is niet zooals het behoort. Naast de negrikassen kreeg men in verloop der vorige eeuw overal, waar het aan het gezag der moslimsche geestelijkheid gelukte om zich eeniger mate te doen gelden, ook *moskeekassen*, die met de benamingen *oewang wakaf*, *oewang masdjid*, *taboeng masdjid* werden aangeduid [2]). Die werden dan in 't bizonder gevoed door bijdragen, welke men bij allerlei gebeurtenissen in het familieleven, waaraan men een godsdienstig kleurtje bliefde te geven, van de menschen wist te erlangen, bij geboorten, huwelijken (*oewang nikah*), echtscheidingen, sterfgevallen, (*oewang mati*, *oewang sedekah*, *oewang tahalil*), besnijdenissen als anderszins. En die heetten voor het oor van de wereld bestemd te zijn in 't bizonder ter bestrijding van onkosten, welke de openbare eeredienst met zich bracht, tot onderhoud van de moskee en der soerous en dergelijke, maar in den regel rolden al de penningen, die de goegemeente daarvoor opbracht, in de zakken der heeren, die den staf van het moskeepersoneel samenstelden. Zoo werd de bevolking van deze zijde ook nog eens stelselmatig geëxploiteerd en ons gouvernement heeft ook dat maar altijd kalm door de de vingers gezien. Wij zullen met al die negri- en moskeekassen duchtig afrekening hebben te houden, zoodra wij er eindelijk toe overgaan Sumatra's Westkust met een behoor-

---

[1]) Op. cit. pag. 152 en 163.

[2]) In den *masa adat* kende men nog geen moskeekassen; zij werden een vinding der moderne moslimsche geestelijkheid ter Sumatra's Westkust, in navolging van den *bait al-mal*.

lijk geregeld belastingstelsel te begiftigen. Anders zou de Minangkabauër wel eens protest kunnen gaan aanteekenen tegen de lijdzaamheid, met welke wij tot nog toe geduld hebben, dat hij ook nog in 't verborgen steeds op allerlei manieren zijn geld had af te geven voor *would-be* locale doeleinden.

Al die woekerplanten bestonden in den *masa adat* niet. Zij begonnen pas welig uit den Minangkabauschen bodem op te schieten, nadat onze vlag in dezen geplant was. De adat zou ze geen van alle ooit geduld hebben en hoe men zich ook in latere dagen er warm voor maakte om boven het recht der menschen de beschermende hand uit te strekken, nooit is men er opgekomen om te ontdekken dat al de bedoelde woekerplanten in flagranten strijd waren met den adat. Het werk van Mr. der Kinderen zou men als een gewrocht uit den booze gaan afschilderen, maar de negrikassen en *oewang wakaf* liet men steeds kalm voorttieren, in spijt van Regeerings-Reglement en den hooggeprezen adat.

De bijdragen, die deze altijd van het landskind vorderde, hadden immer een zuiver privaatrechterlijk en nooit een publiekrechterlijk karakter; het waren aanvankelijk pure liberaliteiten, die men voor zijn hoofden, voor de *panghoeloe*-wereld overhad, hetzij om deze te beloonen voor den een of anderen dienst, welken de panghoeloes den schenker hadden bewezen, hetzij om die lieden met het oog op gebeurlijkheden in de toekomst gunstig te stemmen. In elk geval waren het altijd cadeautjes, die den *panghoeloes*, hunner *privé-portemonnaie* ten goede kwamen en nooit der publieke zaak. Dat was de *isi-adat* [1]). Later ging de panghoeloe-wereld op die geschenken als op „rechten" aanspraak maken; toen werd de *isi adat* dus als 't ware een huldegift, een *persembahan*, die men bij alle gelegenheden, wanneer men met de hoofden in aanraking kwam, moest afdragen. Liet men dit na, dan misten de hoofden wel is waar de bevoegdheid om de *isi adat* af te dwingen, maar men had zich *koerang-adjar*, onwelopgevoed man, getoond en behoefde

---

[1]) Woordelijk vertaald beteekenen deze woorden: „vervulling van den adat."

niet meer te rekenen op den steun van het hoofd, dat men zijn *isi adat* had onthouden. Toen ging dus de *isi adat* onwillekeurig op een belasting gelijken, maar zij bleef er dan toch altijd een, die men niet had te bestemmen voor werken van openbaar nut; de panghoeloes behoefden haar nooit in den een of anderen fiscus te storten, maar mochten haar altijd ten eigen bate aanwenden. Zij kwam in tientallen van gevallen voor. Beneden zal ik de voornaamste van deze de revue laten passeeren. En dat de *isi adat* eigenlijk tot aan het eind van den *masa adat* nog altijd haar privaatrechterlijk karakter bleef behouden, nooit in een afdwingbare belasting is gaan verkeeren, blijkt wel het best uit de zoo aanstonds te vermelden *pitoea*, die der panghoeloe-wereld voorschreef nimmer het onderste uit de kan te nemen, maar integendeel haar tot plicht stelde om altijd slechts tevreden te zijn met wat de menschen telkens *konden* geven. Want al heette het weldra allerwege in den mond der *panghoeloes:*

Adat di-isi
Limbago di-toeang,

de adat moet nagekomen, vervuld worden, *op de wijze zooals een gietvorm moet gevuld worden* [1]), dat is dus tot boven aan den rand, tot in alle hoekjes en gaatjes, niettemin schreef het recht hun toch ook immer voor om nooit meer te nemen, dan de belastingschuldige betalen kon: *kò 'ndah panoeh di atè panoeh di bawah*, als men niet bij machte was om de bovenste holte van het bamboekokertje, waarmede oudtijds het stofgoud werd afgemeten, voordat men nog van de Chineezen de eerste maten en gewichten had leeren kennen, behoorlijk te vullen, dan kon men volstaan met slechts het vlakke onderste holtetje n. l.

1) Men heeft deze *pitoea* dikwijls op verschillende manieren trachten te vertalen. Deze las er dit in, gene weer wat anders. Zulks heeft den Hoogleeraar van Vollenhoven (op. cit. pag. 94) op een dwaalspoor geleid en hem den indruk gegeven, dat de maleische adat-spreuken wel eens een „veeltongig" karakter kunnen hebben. Dit is volstrekt niet waar. De onderwerpelijke spreuk doet niets anders dan den adat met een gietvorm *vergelijken*, en zulks speciaal in 't geval wanneer het op de verschuldigdheid van *isi-adat* aankwam.

dat van het bamboetusschenschotje vol te maken, hetwelk der bovenste holte tot bodem diende en van onderen altijd eenigermate hol was, in den trant van de „ziel" onzer flesschen. En de belasting-inner had dan genoegen te nemen met wat dit bevatte. Zulks zou nooit een geldende rechtsregel hebben kunnen worden, wanneer de *isi adat* immer een *publiekrechterlijk* karakter had gehad. Dan waren de panghoeloes er zelfs toe verplicht geweest er steeds behoorlijk voor te zorgen, dat het *panoeh di atè* tot zijn recht kwam, evenzeer als onze ontvangers van belastingen dat hebben te doen.

Van een staatsfinanciewezen met al den aankleve van dien, zooals vaste bezoldigingen voor de staatsorganen, uitgaven voor publieke werken als anderszins, is in de Minangkabausche wereld dus nooit sprake geweest. Werden de hoofden met *isi adat* beloond door den eerste den beste, die hen noodig had, de werken ten behoeve van het algemeen, zoo b. v. het oprichten en onderhoud van de *balei*, het maken en restaureeren van wegen (*laboek*), waterleidingen (*bandar*), badplaatsen (*tapian*) als anderszins, dat alles werd slechts tot stand gebracht middels gemeenschappelijken arbeid (*kerdja dapoe*) of bekostigd uit ter gelegenheid opgebrachte bijdragen, maar altijd pas, zoodra de behoefte daaraan zich deed gevoelen, nooit eerder. En dan gaven de *panghoeloes* niet zelden hun toestemming tot een en ander eerst wanneer bedoelde werken ook ten nutte strekten van de door hen vertegenwoordigde *pajoengs*, families. Het staatsbelang in de Minangkabausche gemeenschap is nooit iets meer geweest dan de som van de *private* belangen der betrokken *sa-boewah-paroeï*. De publieke zaak bleef er te allen tijde een privaat karakter behouden. Kwam het niet in de kraam van de verschillende families te pas, welnu dan bleef het voorgenomen werk ook in de lucht hangen, dan weigerden de respectieve *panghoeloes* daarvoor de noodige geldelijke bijdragen of arbeidskrachten te leveren.

Isi adat te vorderen was altijd het uitsluitend prerogatief van de panghoeloe-wereld. Was men geen familie-hoofd, dan had men geen recht om van zijn negri-genoot die belasting te

verlangen. Maar ook niet alle panghoeloes konden telkens aanspraak op deze maken; het waren in den regel slechts de soekoe-hoofden, de *datoeq nan berampè*, wien de *isi adat* toekwam. Die hadden haar dan wel is waar in den regel te deelen met de andere familiehoofden, welke hen hadden bijgestaan in den arbeid, voor welken *isi adat* verschuldigd was, zoomede met hunne overige *orang ampè djenih*, maar het leeuwen-aandeel der bedoelde belasting viel toch altijd hun in den schoot. Zij waren de regeeringspersonen, die in elk geval in alles gekend moesten worden wat de gewone negriman wilde gaan ondernemen; hun toestemming tot den een of anderen arbeid was soms een vereischte, op hun tegenwoordigheid bij het sluiten van contracten, bij het in 't leven doen treden van allerlei rechtsfeiten, werd in 't bizonder prijs gesteld, wilde men er althans van verzekerd zijn dat men altijd betrouwbare getuigen tot zijn beschikking had om het tot stand komen dier rechtsfeiten eventueel te staven. Voor al die diensten nu behoorden die lieden beloond te worden, en men deed dat natuurlijk minder om hun ter wille te zijn, dan om zichzelven van hun steun te verzekeren. Zoo had menige *isi adat* dus ook altijd het karakter van een remuneratie, van een belasting, voor welke men een eventueele contraprestatie van de zijde van 's lands overheid als 't ware kocht. Het betrokken hoofd verplichtte zich dan stilzwijgend tot de diensten, die men van hem verwachtte.

Voordat men in de Minangkabausche wereld het gemunt geld leerde kennen, — de eersten, die dit onder haar brachten, waren waarschijnlijk ook de Hindoes en na dezen vooral de Chineezen, — werd de *isi adat*, wanneer die belangrijke bedragen betrof, in stofgoud opgebracht, en dit werd dan middels het zooeven ter sprake gebrachte bamboekokertje gemeten. Maar kleine bedragen werden altijd in levensmiddelen, in 't bizonder rijst en stukken vleesch van gevogelte, geiten en karbouwen, zoomede in weefsels (*kain*) gekweten. Voor zeer geringe kwijtingen, die meer van beleefdheids-betuigingen dan van betalingen hadden, kon men volstaan met de aanbieding

van versnaperingen, in 't bizonder van de ingrediënten, die benoodigd zijn voor het maken van de betel-pruim. Dan bood men *sirih-pinang* aan, zooals het heette en nog heden ten dage is dit in de Minangkabausche wereld als 't ware het visitekaartje, waarmede men zich onder elkaar introduceert of wanneer men wil blijken geven van wel opgevoed te zijn; de *sirih* is de *kapalo adat*, het hoofd van den adat, zooals men zegt. Geen bijeenkomst, geen vergadering kan er plaats hebben of men begint de gasten of hen, tot wie men komt, eerst *sirih-pinang* aan te bieden. Dit gaat elke onderlinge bespreking van het een of ander vooraf. Vandaar dat de sirih ook wel *kapalo baso*, het hoofd van debat, genoemd wordt. In de gemeenschappelijke maaltijden, ik sprak er reeds met een enkel woord over, die men bij allerlei gebeurtenissen, in 't bizonder bij het in 't leven roepen van rechtsfeiten, aan de vereenigde *panghoeloes* van de negri steeds verschuldigd was, bleef immer die oorspronkelijke verplichting om de isi-adat in levensmiddelen te kwijten nog naleven. Al die verplichte diners in de Minangkabausche wereld waren te allen tijde ook een bepaalde vorm, in welken die oer-oude belasting in haar midden placht op te treden. Niet zelden stond zoo'n verplichte maaltijd of het aanbieden van *sirih-pinang* ook als straf op het een of andere vergrijp van geringere beteekenis, dus kreeg dan het karakter van boete. Na de verschijning van de Chineezen ging men het stofgoud afwegen en kwamen de gewichten dier lieden, in 't bizonder de *thail*, in zwang. Sedert ging men spreken van een *isi adat*, van een boete, die zooveel en zooveel *thail* en *paoe* bedroegen. Nadat men met Europeesch geld, met Portugeesche, Nederlandsche en Engelsche munt, had kennis gemaakt, werden deze in *thails*, *paoes*, enz. getarifeerd. Ik laat in een bijlage de verschillende maten en gewichten, die men in de Minangkabausche wereld kent, volgen.

Thans hebben wij de voornaamste gevallen, waarin men *isi adat* verschuldigd was, na te gaan. Zij werden in verloop van tijd steeds talrijker. Tenslotte kon de Minangkabauër zijn arbeidskracht niet meer aanwenden of hij had zijn hoofden te

doen deelen in de opbrengsten van zijn arbeid: de *isi adat* drukte ten laatste op alles, wat de Minangkabauër middels landbouw, handel en nijverheid, jacht en vischvangst verwierf. Maar zelfs bij andere gebeurtenissen in het dagelijksch leven, die hem met zijn hoofden in aanraking bracht, had hij dezen ook weldra de noodige *isi adat* af te dragen, zoodat die op stuk van zaken een voorname bron van inkomsten voor die lieden werd.

Het leeuwenaandeel van deze bestond altijd voornamelijk uit de kosten, die proces-voerenden hadden te betalen; de rechtspraak bracht den Minangkabauschen hoofden immer het meeste geld op. Wij zullen later hierop terugkomen, zoodra wij de rechtspleging gaan beschrijven. De kosten van een geding, die de litigeerende Minangkabauër had te dragen, — en de menschen waren altijd nog al proceslustig uitgevallen —, hadden nochtans altijd meer het karakter van een huurprijs, met welke men de diensten der hoofden in hun qualiteit van rechters kocht, dus van remuneraties voor te presteeren arbeid hunnerzijds dan van een eigenlijke *isi adat*. Men noemde die proceskosten *thail amè*, ook wel *oewang djoera*; in de Korintji-landen spreekt men van *oewang serah* of *tanda koesoeman* ook wel van *oewang penjoesoel*. *Djoera* beteekent buiging, reverentie, plichtpleging, dus het was het geld, dat men verschuldigd was zoodra men met de noodige *sembahs* voor de rechters verscheen om hun oordeel in te winnen omtrent het geschil, dat men met zijn tegenpartij had. Men betaalde daarvoor zijn rechters op dezelfde wijze als wij de diensten eens geneesheer, eens advocaats, of van een anderen deskundige vergoeden, wiens adviezen wij gaan inwinnen. Rechtspraak was in de Minangkabausche wereld altijd een zuivere private aangelegenheid, nooit staatszaak, zelfs niet *in criminalibus*. Later zal ons dit duidelijker worden. Men heeft dat eigenlijk nooit goed ingezien. De *thail amè* was nimmer iets anders dan een aan de rechters verschuldigd *honorarium*.

De grond [1]) was weldra allerwege in de Minangkabausche

[1]) Ik ben bij het beschrijven van de verschillende gevallen, waarin *isi adat* betaald moest worden, veel verschuldigd aan het opstel van den Heer P. J.

landen belast, zoowel in het stamland als in de grenslanden. Die belasting heette *boenga tanah*, de bloem van den grond woordelijk vertaald; in de Tapoeng-landen en elders spreekt men ook wel van *tapak lawang*, in de Boven Djambi-landen van *hacil oemo*. Deze *isi adat* was verschuldigd, wanneer de negri-burger een stuk van den woesten grond wilde gaan ontginnen. Dan had hij, zoo niet de toestemming van zijn hoofden daartoe noodig, in elk geval hen toch in kennis te stellen met zijn voornemen. En bij die gelegenheid begon hij met hun de noodige *isi adat* te betalen. Oorspronkelijk moet men deze niet verschuldigd zijn geweest in dit geval. Want het was steeds een onaanvechtbaar beginsel van de Minangkabausche grondrechten, dat iedere ingezetene van den dorpstaat, den ongerepten, maagdelijken bodem, die binnen de grenzen van dezen zich bevond, zoo vrijelijk mocht ontginnen, als hem dat lustte. De hoofden bezaten nimmer een *dominium eminens* op den woesten grond. Wat zij later te dien aanzien onzen ambtenaren hebben willen wijsmaken was altijd maar een vinding *pour le besoin de la cause*. De woeste grond stond altijd ter beschikking van *de gansche gemeenschap* der negri-burgers. Ging men later bij ontginningen van dien bodem *isi adat* betalen, dit had oorspronkelijk altijd de strekking om de hoofden op zijn hand te krijgen, voor het geval dat eventueel anderen zich van den ontgonnen grond mochten willen meester maken. De mededeeling van zijn plan aan hen was van de zijde des ontginners dus eigenlijk niets anders dan een notificatie aan hen in zijn eigen belang. Later echter kreeg deze *isi adat* het karakter van een belasting, toen de gewoonte om haar te betalen eenmaal voor goed wortel had geschoten. Er waren altijd verschillende streken in het stamland, in welke deze *isi adat* nooit verschuldigd was en zoo moet dat oorspronkelijk overal zijn geweest. Nog heden ten dage is dat in enkele grenslanden het geval, zoo b. v. in de Kwantan-districten, en dat nog wel,

---

Kooreman, dat onder het opschrift „het Maleische belastingstelsel en de Adat," voorkomt in diens verhandeling: De Gouvernements-Koffiecultuur ter Sumatra's Westkust. Ind. Gids. 1900 pag. 89 e. v., 174 e. v., 287 e. v., 588 e. v.

terwijl zich daar een min of meer ontwikkeld eenhoofdig gezag ging voordoen. Elders, waar in verloop van tijd radjas kwamen, begonnen dezen zich wel degelijk van lieverlede te gedragen als opperheeren van den woesten grond. Maar dit was steeds usurpatie en vond nimmer steun in den *adat nan terhadat*. Dat werd hoogstens hier en daar slechts locale *adat nan dihadatkan*. En daar werd de *boenga tanah* dan ook natuurlijk al heel gauw een belasting. op welke de vorst alleen aanspraak maakte en die hij steeds behoorlijk wist binnen te krijgen. Hetzelfde geschiedde zelfs in streken, waar *orang gadang* of *poetjoeks* het tot een zekere hoogte van machtsontwikkeling hadden weten te brengen. Ook die autoriteiten gingen zich hier en daar weldra als *domini eminentes* ten aanzien van den woesten bodem gedragen, al te gader nochtans verbasteringen van den *adat nan terhadad*. In *Lindai* b. v. moet de *tapang lawang* alleen aan den *Tarana* worden opgebracht. In het stamland deelden tenminste immer alle soekoehoofden in de verschuldigde *boenga tanah*. Nimmer was deze dien autoriteiten evenwel verschuldigd, wanneer de ontginning slechts van tijdelijken aard was, zoodra men dus geen *occupatio*, geen verwerving van particulier en vererfbaar eigendom op den ontgonnen grond beoogde, doch slechts tijdelijk gebruik. Hoogstens gaf men in dit geval den hoofden, bij de mededeeling aan hen van het plan tot ontginning, een kleinigheid als *persembahan*, een vijftig cents of een gulden in geld, of men bood hun slechts *sirih-pinang salangkapnja* aan, zooals het heette, dat is de *sirih-pinang* in een doekje gewikkeld. Was de persoon, die tot de ontginning wilde overgaan geen negri-burger, maar een *orang dagang*, een vreemdeling. dan was hij altijd *isi-adat* daarvoor verschuldigd, al wenschte hij slechts tot een tijdelijke ontginning over te gaan. Zakelijke rechten kon deze voor zoo iemand nooit opleveren; zoolang hij het stuk gronds daadwerkelijk ontginde, bleef hij er voor zijn persoon slechts gebruiks- en genotsrechten op bezitten, die bij zijn dood te niet gingen, zoo ook wanneer hij de negri, binnen welker grenzen de grond lag, weer voor goed verliet.

Ten aanzien van zulke lieden had de tusschenkomst der

soekoe-hoofden altijd wel het karakter van een toestemming, zonder welke niet tot de ontginning kon worden overgegaan, maar die toestemming had weer nooit den aard van die eens eigenaars van den grond, maar was altijd een, die louter in het belang van de negri al dan niet werd gegeven. Bedoelde hoofden hadden, in hun qualiteit van 's lands bestuurderen, er slechts over te waken, dat maar niet de eerste de beste vreemdeling op den woesten grond van de negri de hand legde. De door den *orang dagang* verschuldigde *boenga tanah* had dus min of meer altijd het karakter van een koopprijs, met welke men die toestemming zich verzekerde. Het bedrag der *boenga tanah* was nergens hetzelfde; dat was in bijna elke negri verschillend en steeds evenredig aan de grootte van het stuk gronds, dat men begeerde te ontginnen. Na onze vestiging bedroeg het in den regel tusschen $^1/_{10}$ en $^1/_3$ van de geschatte waarde van den grond, zooals die door de hoofden werd bepaald. Was de grootte van den grond van geen beteekenis, dan begon men meestal met den ontginner de *boenga tanah* te schenken aanvankelijk en men taxeerde de waarde van het ontgonnene pas later, zoodra dit vruchtdragend was geworden en de hoofden lieten zich dan slechts hoogstens $^1/_{20}$ van de geschatte waarde als *isi-adat* betalen. De *boenga tanah* door *orang dagang* verschuldigd was gewoonlijk een vaste som en bedroeg tusschen de *f* 2.50 en *f* 5.— in ons geld, terwijl de ontginner bovendien, zoodra de grond vruchtdragend was geworden, $^1/_{10}$ van de geschatte waarde van dezen nog had te betalen. Was de negri-burger, zonder *isi-adat* te kwijten, tot de ontginning overgegaan, dan hinderde dat in geenen deele aan de rechten, die hij middels die handeling verwierf, maar hij behoefde er nooit op te rekenen dat zijn hoofden hem of zijn rechthebbenden eventueel zouden helpen bij geschillen over den grond.

Niet alleen wanneer men woesten bodem ging ontginnen, maar ook zoodra men van zijn arbeid ten deze profijt ging trekken (*mentjari kaoentoenganjo*), zoodra de bebouwde grond dus iets begon op te brengen, werd van dezen *isi-adat* geheven. Het landbouwbedrijf in de Minangkabausche gemeenschap leverde

den hoofden derhalve ook steeds de noodige voordeelen op. Want van de meeste producten, die de Minangkabauër van zijn bodem won, hetzij deze als *harto pantjarian* particulier-, dan wel als *harto poesako* familieeigendom was, moest hij na den oogst geregeld een klein gedeelte aan zijn machthebbenden afstaan, hetzij *in natura*, hetzij de getaxeerde waarde ervan. Ook deze *isi-adat* werd altijd met den naam *boenga*, „bloem" van dit of van dat, bestempeld. Zoo sprak men van *boenga padi* de bloem van de rijst, *boenga lada*, de bloem van de peper, *boenga sirih*, de bloem van de sirihblaren, *boenga pala*, de bloem van de notemuskaat, *boenga karambi*, de bloem van den cocosnoot, enz. enz., alnaarmate het de belasting gold, die op den oogst van een der genoemde voortbrengselen rustte. Het bedrag van deze *isi-adat* was nimmer bepaald; men gaf wat men kon missen. Althans zoo ging het immer in het stamland. In de grenslanden was deze isi-adat allerwege wel altijd getarifeerd en dikwijls lang niet onbeteekend. In het Goenoeng-Salihansche moet de *boenga padi* b. v. heden nog 10 gantang rijst bedragen per *ladang*. Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat in de grenslanden het eenhoofdig gezag, waar men dat aantreft, ook deze belasting zooveel mogelijk aan zich heeft getrokken, met uitsluiting van de volkshoofden.

Doch niet slechts wanneer men ging *mentjari kaoentoenganjo* van den woesten bodem door dezen om te zetten in bebouwden grond, maar ook zoodra men dat deed door er de zoogenaamde „boschproducten" van te gaan verzamelen, was men altijd de noodige *isi-adat* aan zijn hoofden verschuldigd, alhoewel men tot die inzameling ook nimmer weer hun toestemming noodig had, als men tenminste negri-burger was, ook al bracht de wellevendheid mede dat men de hoofden steeds in kennis stelde met zijn plan om met bedoeld doel de bosschen in te gaan. Zoodra men dan met een oogst was teruggekomen, had men daarvan steeds een deel aan hen af te staan. Ook deze *isi-adat* heette altijd *boenga*, en men sprak b. v. van *boenga kajoe* als het de belasting gold op gesprokkeld en ingezameld hout, van *boenga rotan*, als het betrof ingezamelde rotan, van *boenga*

damar, *boenga getah* en *boenga lilin*, als het ging om ingezamelde harsen, gutta percha dan wel was, enz. enz.

In de oostelijke grenslanden, aan de Kwantan en Kampar spreekt men in stede van *boenga* van *pantjong alas*, woordelijk vertaald de toppen, de spitsen van het kreupelbosch, der struiken, om de onderwerpelijke belasting aan te duiden; *alas* beteekent eigenlijk het benedenste, de onderlaag van iets, dus in casu het lage geboomte. Hier en daar bestond de regel dat men als negri-ingezetene de onderwerpelijke *isi-adat* slechts verschuldigd was, wanneer men het ingezamelde tot koopwaar wilde bestemmen, dus zoodra men het van de hand wilde zetten; dan kreeg dus deze *isi-adat* het karakter van een belasting op den handel in bedoelde producten. Had men evenwel boschproducten gezocht tot eigen gebruik, zoo behoefde men den hoofden er niets van te geven. Nochtans werd de vreemdeling, de *orang dagang*, weer nooit van deze belasting vrijgesteld; die kon ook nimmer tot de inzameling overgaan zonder uitdrukkelijke toestemming van de negri-hoofden, wier verplichting het was om te zorgen dat ook de negri-bosschen niet door den eersten den besten vernield werden. Er waren intusschen streken, waar negri-ingezetenen deze *isi-adat* nooit behoefden op te brengen, ook al werd het ingezamelde bestemd om er mee handel te drijven. Waar zij echter wel verschuldigd was, daar bedroeg zij, in tegenstelling met de *boenga*, die van het landbouwbedrijf moest betaald worden, in den regel uit een bepaald percentage van den oogst, en wel meestal 10 %. Dat was dus nog al belangrijk. Deze belasting had men alweer òf *in natura* òf in geld te kwijten. In de grenslanden had men ook streken, waar deze *isi-adat* nooit verschuldigd was door den negri-burger, zoo b. v. in de Kwantan-landen en in een enkel Tapoeng-landschap. De *orang dagang* was echter ook daar nimmer vrijgesteld van de belasting en had steeds 10 % te betalen van zijn oogst, en zulks niet aan den radja, maar aan de oude volkshoofden. Ik houd het er dan ook voor dat oorspronkelijk de Minangkabausche gemeenschap nooit iets van deze belasting geweten heeft, maar dat zij van lieverlede gegroeid is uit de cadeautjes, die men

uit goedgeefschheid voor zijn hoofden over had, wanneer de oogst uit de bosschen zoozeer was meegevallen, dat men er ook nog iets van over hield om van de hand te zetten. In andere grenslanden daarentegen bestond zij reeds van ouds en daar moest zij weldra, waar het eenhoofdig gezag ook op haar beslag was gaan leggen, aan den radja dan wel aan den *orang gadang* of aan den *besar* of *poetjoek* opgebracht worden, in stede van aan de oude voldshoofden. Althans zoo is het b. v. in *Sibajang*, *Goenoeng Salihan* en in het *Silajangsche* gegaan, zoomede in de Bovan-Djambi-landen en elders. Zoo was het indertijd ook in 't Painansche, in 't Indrapoerasche en verder aan de kust. In 't Rausche en Loeboek-Sikapingsche deelden de *besars* de onderwerpelijke *isi-adat* altijd met de overige volkshoofden; de eersten hadden recht op $^1/_3$ er van, en het overige $^2/_3$ gedeelte kwam aan de laatsten. Daar waren in den regel echter ook alleen *orang dagang* deze belasting verschuldigd. Na de vestiging van ons gezag in de Minangkabausche landen, bleef allerwege deze belasting bestaan, en toen gingen ook de inlandsche gouvernementshoofden, onze *toeangkoe-laras* en *panghoeloe-kapala*, in haar opbrengsten deelen. Dit was eigenlijk nooit in den haak, want deze lieden waren geen volkshoofden; hun pretenties ten deze vonden nooit steun in den adat [1]). Dit heeft ons Gouvernement toch niet verhinderd om bij besluit van 24 December 1868 No. 13 deze belasting ten behoeve van die hoofden te bestendigen; later werd dat nog eens bevestigd bij schrijven van den Gouverneur van Sumatra's Westkust van 15 Maart 1877, No. 2179 [2]). Wij hadden deze belasting eigenlijk moeten verbieden en de inzameling van boschproducten afhankelijk moeten maken van een toestemming van bestuurswege

---

1) Toen wij premies gingen stellen op het vangen van tijgers, wisten de gouvernementshoofden die eveneens altijd voor een gedeelte in hun zakken te doen vloeien. Ook dit kwam eigenlijk nooit te pas, al gaf men steeds voor dat de adat een dergelijk optreden billijkte. De hoofden ter Sumatra's Westkust hebben ons menigmaal maar iets wijs gemaakt, als zij er hun eigen voordeel in zagen en onze bestuursambtenaren aldaar lieten zich dat maar aanleunen.

2) Zie Kooreman, op. cit.

of haar althans onder strenge controle moeten stellen. Want niet zelden geeft die inzameling aanleiding tot het plegen van vele ongerechtigheden ten aanzien van 's Lands bosschen, die kostbare eigendommen van den Staat, volgens ons staatsrecht, of van de Minangkabausche gemeenschap, volgens den adat. Bovendien had de onderwerpelijke belasting geen enkele reden van bestaan meer van het oogenblik dat wij voor goed met het oorspronkelijke Minangkabausche veelhoofdig staatsbestuur hadden afgerekend. Wij hebben ons intusschen tot heden nooit veel bekommerd om het lot der oerwouden op de Buitenbezittingen. Deze moesten, evenzeer als die op Java, onder een eigen deskundig beheer staan.

Niet alleen wisten de volkshoofden uit het landbouwbedrijf en uit de inzameling van boschproducten het noodige voor zich te erlangen van hun onderhoorigen, maar ook de jacht en de vischvangst waren nimmer onbelast, al mocht ieder negri-burger ook die bedrijven steeds vrijelijk uitoefenen, zonder daartoe de toestemming zijner hoofden te behoeven. Een *orang dagang* alweer behoefde deze echter altijd wel degelijk. Had men een olifant geveld, dan was het gewoonte den hoofden van de negri, waar het beest gedood was één tand, dan wel een deel er van, of de getaxeerde waarde van een of ander in geld, te laten. Die *isi-adat* heette *boenga gadieng*, de bloem van het elpenbeen. Van een gedooden rhenoceros had men de heele of halve neushoorn (*soemboe badaq*)[1]) of de waarde daarvan aan de betrokken hoofden af te staan; dat ding had altijd veel beteekenis voor de menschen, omdat er de mysterieuse roep van uitging dat er een vergifwerende kracht in schuilde. Van groot wild, dat men velde, van herten en wilde varkens, had men een bepaald stuk van het vleesch steeds ten geschenke aan de hoofden te geven, een stuk borst (*daging* of *toelang rawan*), dan wel de nieren (*daging lemoesir*) of een achterbout (*daging alang*). Kortom van alle groote viervoetige dieren, die men machtig werd, kwam

---

[1]) De Heer Kooreman spreekt in zijn opstel bij vergissing van de *tand* van den rhenoceros.

een deel toe aan de machthebbenden in de negri, waar de dieren geveld werden. In 't algemeen droeg dat recht den naam van *isi-adat mandapè boeroean binatang liar nan ampè kaki.* Kleine viervoetige dieren en gevogelte mocht de jager altijd geheel voor zich zelf houden. Op de vischvangst in rivieren en meren, zelfs op die men aan de kust in volle zee uitoefende, rustte hier en daar ook altijd een bepaalde belasting; die heette *isi-adat orang mamantji, mamoekat adat pekarangan.* Maar in den regel mocht er ook op deze pas aanspraak gemaakt worden, wanneer men de gevangen visch tot handelswaar ging bestemmen; van andere was men meestal niets verschuldigd. Het behoeft weer geen betoog dat het eenhoofdig gezag in de grenslanden er van lieverlede allerwege op uit ging zijn om ook de onderwerpelijke *isi-adat* uitsluitend aan zich te trekken. Daar heetten al gauw alle waardevolle dieren, die men er in de wouden aantrof, aan den *radja* of *orang gadang* in eigendom toe te behooren, als *larangan* [1]) *radjo* of *harto radjo* zoogenaamd, 's vorsten bezit, waarvan een gewoon mensch moest afblijven derhalve, zoodat die lieden, zoo niet op het heele dier dan toch op een gedeelte er van aanspraak gingen maken en zulks krachtens een vooropgesteld gefingeerd eigendomsrecht, dat de adat hun echter nooit had toegekend. Ivoor, rhenoceros-hoorns, zoomede zoogenaamde *bezoar-steenen* (*goeligo*) [2]) moeten daar meestal altijd aan den vorst van de landstreek of diens plaatsvervanger afgestaan worden tegen de helft van de waarde of minder. Zoo is het nog heden in het Sibajangsche en Goenoeng-Salihansche; de *choelipas* of de *radja* hebben daar aanspraak op de *larangan.* In de Kwantan-districten moet de helft van het verzamelde ivoor aan den Radja worden afgestaan. In het Minangkabausche stamland schijnen de Jang di Pertoeans het kennelijk nooit zoover te hebben kunnen brengen om bepaalde waardevolle natuurproducten tot *harto radjo* te verklaren; al-

---

[1]) Van *larang* = verbieden.

[2]) Dit zijn steenen of liever verkalkingen, die men wel eens bij sommige dieren, zooals apen, in de maag aantreft. Men hecht aan die dingen groote waarde in hunne qualiteit van amuletten (Encyclopedie van N. I. I. p. 200).

thans daar verluidde nimmer iets van naar mijn weten. Zij hadden altijd tevreden te zijn slechts met hun *amè manah*, zoomede met de *thail amè*, zoodra zij als rechters in hoogste instantie optraden. Aan de kust hadden in verloop van tijd enkele hoofden en radjas zich zelfs het uitsluitend recht om visch te vangen toegekend, met uitsluiting van ieder ander. Dit was heelemaal een ongehoorde verkrachting van den adat, die jacht en vischvangst in elk geval altijd vrij had opengesteld voor elk en een iegelijk, al behoefden vreemdelingen weer steeds de uitdrukkelijke toestemming der hoofden daartoe; ook die werd echter nooit geweigerd in den regel.

Niet alleen van de producten, welke men middels landbouw uit den bovengrond erlangde, behoorde *isi-adat* betaald te worden, ook van delfstoffen, welke men uit den ondergrond verkreeg en van goud, dat uit rivierzand werd gewasschen, was *boenga* verschuldigd ten behoeve van de hoofden. De *isi-adat*, die op goudwinning rustte, heette *boenga amè*, de bloem van het goud, onverschillig of men dit metaal uit mijnen (*tambang*) dan wel middels wassching van rivierzand verkreeg; in 't laatste geval sprak men ook van *boenga passir*, de bloem van het zand. In den regel bedroeg de belasting 10 % van het gewonnen goud. In onzen tijd, na de vestiging van ons gezag, bedroeg deze *isi-adat* van elke *thail*, dat is van *f* 60 à *f* 64, ongeveer *f* 2.50, dus was toen aanmerkelijk minder dan eertijds. In de grenslanden maakte het eenhoofdig gezag allerwege reeds van ouds aanspraak op deze belasting, maar gewoonlijk alleen, wanneer het gewonnen goud een bepaalde hoeveelheid, meestal één thail, te boven ging. In sommige streken moest men zelfs alle goud, dat men won, boven een zekere hoeveelheid, aan den radja afstaan; dat was o. a. altijd het geval in de Boven-Djambilanden. Deed men dat niet, dan werd men gestraft.

Kalkbranderijen waren ook altijd belast met *isi-adat*. Voor elke kubieke *dapo* sirih-kalk, die men uit koraalsteen won, had men in onzen tijd nog ± *f* 5 aan de hoofden te betalen. Men noemde deze belasting *isi-adat mamanggang karang*. Ook het winnen van zout uit zeewater bleef in de kustlanden niet on-

belast. Voor elke zoutpan had de eigenaar jaarlijks ook *f* 5 te kwijten aan zoogenaamde *isi-adat garam*. In het binnenland, o. a. in de Kwantan-districten, bezat in onzen tijd de Jang-di-Pertoean aanvankelijk het monopolie van zout; ieder ingezetene van zijn rijkje had, op straffe van geldboete, zich bij hem van zout te voorzien. Later werd dat vervangen door een invoerrecht van 2 Dollar per 100 *gantang*, dat uitsluitend weer den Vorst ten goede kwam. Maar dit gold alleen het zout, dat 's Vorsten residentie *Basarah* werd binnengebracht of moest passeeren naar hoogere kotas. Behalve nu de genoemde bedrijven waren er nog andere aan belasting onderworpen, zoo o. a, het slachten van vee. Hierop stond de zoogenaamde *padjak bantei*, die overal in elke negri verschilde wat grootte betrof; voor elk dier, dat geslacht werd, moest òf een bepaalde som gelds betaald, òf men had er een stuk van, b. v. de kop, of een schenkel, bij de hoofden thuis te bezorgen. Bovendien had de eigenaar nog den moslimschen geestelijke, die bij de slachting geassisteerd had, het noodige te betalen.

Van de scheepvaart, in 't bizonder van die aan de zeekust, werd door de radjas en hoofden de zoogenaamde *tjoekei prahoe* geheven. Ieder, die met zijn vaartuig ergens vertrok of aankwam, was den machthebbers van het land deze belasting verschuldigd, na hun bovendien *sirih-pinang* te hebben aangeboden. Tot dit laatste was men verplicht krachtens het voorschrift *pai tampak poenggoeng, poelang tampak moeka*, dat woordelijk vertaald beteekent: heengaande heeft men zijn derrière, aankomende zijn gezicht te vertoonen. De Minangkabauër is niet altijd even kiesch in zijn uitdrukkingen, een natuurlijk gevolg van zijn weinigen schoonheidszin. En een en ander kon nooit gebeuren zonder dat er iets aan den strijkstok der machthebbers bleef hangen. Deze *isi-adat* varieerde tusschen *f* 1 en *f* 2.50 in ons geld. Bij overvaarten over rivieren had men allerwege tol (*beo moearo*) te betalen aan de plaatselijke hoofden. Het verkeer in de Minangkabausche landen was trouwens nimmer vrij, evenmin als elk ander bedrijf. In bijna elke negri, die de handelaar passeerde, had hij het noodige aan de hoofden te

offeren. Van vrijhandel hebben de Minangkabauërs in hun gebied niet eerder iets geweten dan toen er zich ons gezag had gevestigd. De *orang dagang*, de rondreizende koopman, had allerwege, waar hij een *passar* bezocht, niet slechts staangeld (*beo pakan*) te voldeen, al was dit niet veel, meestal niet meer dan 5 *doewit* per dag, maar ook aan de betaling van weeggeld (*beo datjing*) als anderszins was hij onderworpen, terwijl hij van sommige artikelen, die hij ten verkoop aanbood, b. v. goud, koffie, koper, ijzerwerk, garens, katoentjes, aardewerk, enz., nog bovendien in den regel voor $^1/_{10}$ van de door de hoofden getaxeerde waarde een soort invoerrecht had te betalen aan hen. In de oostelijke grenslanden wisten hier en daar de hoogste autoriteiten steeds een gedeelte van den transito-handel, die tusschen de Padangsche Bovenlanden en de Oostkust gedreven werd, aan zich cijnsbaar te maken. Zoo moest b. v. in *Pangkalan Kota Baroe* voor elke 100 stuks *troeboek* pl. m. 25 cents (*pangiritan troeboek*) telkens betaald worden en werden van nog andere handelsgoederen rechten geheven onder de benaming *hasijĕ manggale*, handels-belasting. In de Boven-Djambi-landen werden dergelijke rechten steeds zoo willekeurig mogelijk geheven, ten behoeve van Djambi's radja, zooals het heette. Daar werd de bevolking zelfs hier en daar gedwongen bij vaste kooplieden, die de Vorst had aangesteld, bepaalde invoer-artikelen te koopen. Een dergelijke manier om zich te verrijken was een bizondere uitvinding der Djambische radjas of van diens trawanten. Elders trof men die niet aan in de Minangkabausche landen. In de Tapoeng-landen heette het doorvoerrecht, dat *orang dagang* voor hunne goederen hadden te betalen, *oewang menaroes*. In het *Goenoeng-Salihansche* beweerde de Radja, die, zooals wij bereids zagen, steeds nog al sterk schijnt geweest te zijn in het uitdenken van allerlei pretentiën, dat de adat hem immer vergunde om ook in- en uitvoerrechten te heffen van kooplieden uit zijn omgeving. Maar dezen en de volkshoofden uit zijn gebied hebben die bevoegdheid altijd betwist. Het werd den Radja alleen vergund om ter bestrijding van de kosten van zijne inhuldiging (*naik nobat*),

gedurende $2^1/_2$ jaren na deze gebeurtenis, een invoerrecht (*oewang tjoekei*) van uitheemsche handelaren, als Arabieren en Chineezen, te heffen, maar nooit van landskinderen. Doch genoeg om aan te toonen hoe het handelsbedrijf in de Minangkabausche wereld allerwege bemoeilijkt werd door 's lands overheid. Eveneens in dit opzicht derhalve werd onze komst in haar midden een zegen voor haar, ook al ging dit gepaard met vertreding van den adat in menig geval. Maar geleek deze dan ook niet in vele opzichten op schadelijk onkruid?

Niet slechts was de handel in den hooggeroemden *masa adat* volkomen onvrij allerwege, ook bijna elke andere transactie van het dagelijksch leven was in den Minangkabauschen dorpstaat onderworpen aan *isi-adat* ten behoeve van de volkshoofden, maar dan meestal ten bate alleen van hen, die bij de handeling als getuigen geassisteerd hadden en niet van alle negri-autoriteiten. Er kon geen rechtsfeit tot stand komen, of men riep er een of ander hoofd bij, in den regel den *datoeq nan berampè*, onder welken men ressorteerde, zoomede nog eenige andere *panghoeloes*. Die lieden fungeerden dan minder als publiekrechterlijke autoriteiten, zij traden dus niet zoozeer op krachtens het staatsgezag, dat zij vertegenwoordigden, dan wel als getuigen, op welken men zich eventueel met vrucht hoopte te beroepen, indien er te eeniger tijd een geschil over het feit mocht plaats hebben. Die lieden verplichtten zich wijders middels hun comparitie en door de betaling, die zij daarvoor erlangden en voor de diensten welke eventueel van hen verwacht werden, om ook hunne opvolgers in kennis te stellen met hetgeen zij hadden bijgewoond, opdat de wetenschap hiervan evenzeer bij verdere geslachten bewaard zou blijven en dezen mettertijd eventueel ook met succes konden gebezigd worden als getuigen door de opvolgers van den rechthebbende, ook al konden hun getuigenissen dan, naar onze rechtsopvattigen althans, nooit meer waarde erlangen dan die aanwijzingen in ons rechtswezen bezitten. De *isi-adat*, welke in al dergelijke gevallen, als waarvan hier sprake is, verschuldigd was, had derhalve altijd meer van onze notaris-honoraria en dergelijke, dus van persoonlijke remu-

neratiën dan van eigenlijke belastingen ten behoeve van het publiek gezag.

Zoo placht men te allen tijde bij den koop van een of ander roerend voorwerp van waarde, b. v. van een vaartuig of van een stuk vee, een karbouw, koe of paard, aan de hoofden, die daarbij geassisteerd hadden een *isi-adat* te voldoen, die evenredig was aan de koopsom of aan de waarde van het goed. Dat was de *isi-adat djoeal beli prahoe*, *karbo*, *djawi*, *koeda* en die speelde dus de rol van een recht van overgang van roerend goed. Deze belasting handhaafde zich nog tot in onzen tijd. Zij bedroeg toen in den regel 8% van de waarde van het verkochte goed en werd altijd door den kooper betaald. Daar de verkoop van onroerend goed, van stukken gronds, bijna nooit voortkwam, omdat de adat zulks niet gedoogde in den regel, — de familie-eigendommen waren bijna volkomen onvervreemdbaar en de stukken gronds, die men als *harto pantjarian* bezat, waren altijd bestemd om *harto-poesako* te worden, zoodat men zich van die ook al bijna nimmer ontdeed, — kende men ten aanzien van de overdracht daarvan, als die een enkele keer plaats had, nimmer een *isi-adat*. Daarentegen was de zeer veel voorkomende transactie van inpandgeving van grond, van overdracht van dezen tegen genot van, zooals het heette, een in leen verkregen som gelds, wel degelijk aan de betaling van *isi-adat* onderworpen. Deze bedroeg dan in den regel 7% niet van de waarde der in pand gegeven onroerende goederen, maar van de door den pandgever, eigenaar van den grond, opgenomen hoeveelheid gelds. Dit was de *isi-adat sando pegang gadei*; zij werd altijd gekweten door den geldnemer.

Maar ook bij alle andere transacties, welke tot voorwerp hadden de overdracht van het bezit of het genot van het een of ander onroerend goed, zooals het in half- of derde-bouw afstaan van *sawahs*, *ladangs* of *tuinen*, dat ook nog al voorkwam, en bij welke men evenzeer prijs stelde op de aanwezigheid van *panghoeloes* en *datoeq nan berampè*, had men deze lieden te beloonen voor hunne moeite en voor de eventueel van hen te verwachten diensten. Hetzelfde behoorde te gebeuren bij

alle andere contracten, die men in hun tegenwoordigheid sloot. De *isi-adat* beliep dan meestal ook nooit meer dan 7% van de waarde, over welke de overeenkomst ging. Zij stond immer bekend onder de algemeene benaming van *oewang tagoek kajoe*, omdat men gewoon was het feit van het sluiten van een contract te constateeren door het maken van een inkeeping aan den voornaamsten stijl van de woning, in welke de handeling had plaats gegrepen.

Doch niet slechts contracten, ook allerlei andere gebeurtenissen in het dagelijksch leven, waarbij men op de tegenwoordigheid van de negri-autoriteiten prijs stelde, waren niet van *isi-adat* vrijgesteld. Die heeren moesten immer betaald worden, wilde men op hen kunnen rekenen; en gebeurde dit oudtijds slechts in den vorm van feestelijke maaltijden, welke men voor hen aanrichtte, later werd het ook gebruikelijk om hen bovendien nog een kleinigheid in geld toe te stoppen. Het gast spelen was voor hen dus dikwijls een voordeelig bedrijf. De verschillende diners, die zij in hun leven hadden bij te wonen, kwamen niet slechts hun inwendigen mensch, maar ook altijd hun beurs ten goede. Bij naamgevingen aan jeugdige wereldburgers, bij besnijdenissen en huwelijken, bij panghoeloe-installaties en verheffingen van andere *orang ampè djenih*, steeds kwam hun tegenwoordigheid te pas, althans wanneer die gebeurtenissen plaats hadden in de kringen van welgestelde families. Bij andere kon men volstaan met hun slechts mededeeling van de gebeurtenis te doen, onder aanbieding enkel van *sirih-pinang* en van een klein geschenk in geld als *isi-adat*. De belasting, die een nieuwe *panghoeloe* verschuldigd was aan zijn collegas, heette *oewang poengkoe*, ook wel *isi-adat naik pangkat*; werd hij tegelijk soekoehoofd, regeeringspersoon, zoo had hij altijd veel meer te betalen dan iemand, die gewoon familiehoofd werd. Terwijl voor dit de *isi-adat* meestal bestond uit *limo real* dus ± *f* 10, kwam de eerste er zelden met minder af dan *doea poeloeh real*, dat is ongeveer *f* 40 in onze tegenwoordige munt; men sprak ook van *sathail sapaoe*, één *thail* één *paoe*. De belasting, die men bij huwelijken aan de betrokken hoofden had te voldoen

heette *oewang pandjapoeï* of *isi adat pandjapoetan*; zij bedroeg tusschen de *f* 2.50 en de *f* 10. De hoofden, die stamverwant zijn aan den bruidegom verdeelen die onder elkaar. Zij wordt gewoonlijk door de familie van de bruid gekweten en bij het afhalen van den bruidegom (*mendjapoeï marapoelaï*) aan diens famielie overhandigd [1]). Deze belasting varieert tusschen *f* 0.50 en *f* 20. Een andere som gelds, de zoogenaamde *isi-adat nikah*, wordt onder al de in de woning van de bruid mede feestvierende mannen verdeeld, onverschillig of zij *orang beradat* zijn, dan wel gewone lieden. Ook bij het huwelijk van een vrouw, die al eens getrouwd is geweest, bij het *nikah rando* zoogenaamd, is dit geld verschuldigd.

Moet een lid van de familie, dat zich onwaardig had getoond om langer deel van haar uit te maken, uit haar verband worden gestooten middels het zoogenaamde *di-boewang-hoetang*, dan kwamen daar ook altijd de noodige *panghoeloes* bij te pas, want zulks geschiedde altijd bij een soort vonnis. Maar dat kostte der familie van den verstootene weer de noodige *isi-adat*. Deze was ook verschuldigd, wanneer het een adoptie gold van een vrouw, welke geschiedde ten einde het uitsterven van een *sa-boewah-paroeï* te voorkomen, bij het zoogenaamde *mendjapoeï* of *angkat kamanakan*, of wanneer men een *orang-dagang* tot negri-ingezetene ging naturaliseeren op de in vorige bladzijden reeds beschreven wijze. Dergelijke gebeurtenissen konden ook nimmer tot stand komen zonder toedoen van de noodige notabelen uit den dorpstaat. Wijders had men de hoofden te bedenken, wanneer men zijn slaaf vrijliet en tot *orang mardika* [2]), tot *libertus*, promoveerde, of wanneer deze zich bepaalde be-

---

[1]) Zoo ligt in deze belasting als 't ware het karakter van een koopsom, die de familie van de bruid heeft te betalen aan den stam van den bruidegom, teneinde dezen gunstig voor het huwelijk van een stamgenoot te stemmen. Het Minangkabausche huwelijk komt meer neer op het koopen van den man dan op het in het bezit erlangen van de vrouw door haren echtvriend.

[2]) In de Korintjilanden worden de kleine lieden, in tegenoverstelling van de notabelen, *orang mardika* genoemd. In de Bovenlanden heeten die lieden *orang banjah*, de groote hoop woordelijk vertaald.

voegdheden wilde koopen, die overigens slechts aan vrijgeborenen toekwamen, zooals het recht om zijn kinderen meer dan 4 haarlokken (*gombak*) te laten dragen, of om met gouden en zilveren versiereelen rond te loopen, dan wel om een woning van een bepaalden vorm te bouwen. Had men wijders de hoofden met eenig verzoek lastig te vallen, hetzij om bij de een of andere gelegenheid met vlaggen en wimpels (*marawa*) en muziekinstrumenten (*boenji-boenjian*) de kota rond te mogen trekken in feestelijken optocht, ja zelfs om bloemen naar de graven zijner overleden verwanten te brengen of om een lijk te vervoeren, men had steeds te beginnen met hun *sirih-pinang* aan te bieden en *isi-adat* te betalen. Op het vervoer van een lijk van de eene negri naar de andere stond hier en daar zelfs een belasting van pl. m. *f* 3.50 en het bestrooien der graven kostte den menschen soms *f* 2 tot *f* 5, terwijl bij een sterfgeval *oewang sadekah* verschuldigd was. Zelfs al ging men de hoofden eenvoudig spreken over het een en ander, dan bracht het gebruik mede hun een kleine fooi in de hand te stoppen als *pemboeka kato*, als „opening van het gesprek", of als *boenga pinang*, als „de bloem van de pinang"; men offerde dan in den regel *f* 0.50 tot *f* 1. Ook voor het houden van hanengevechten, het zoo geliefkoosde volksvermaak der Minangkabauërs uit vroeger dagen, moest den negri-hoofden altijd de noodige *isi-adat* betaald worden. Dat vermaak deed zich in tweeërlei gedaante voor; men had het gewone *menjaboeng*, waarbij men, onverschillig waar en wanneer, twee hanen liet vechten, terwijl alle omstanders gerechtigd waren daarbij weddenschappen aan te gaan, òf men vroeg bij een bepaalde gelegenheid, o. a. bij een huwelijk, vergunning om voor een zekeren tijd een vechtbaan (*galangan*) te mogen aanleggen, in welke de vogels konden kloppen. Voor het eerste behoefde nooit eenige *isi-adat* te worden betaald; wel gebeurde dit door hem, die vergunning kreeg een *galangan* te maken. En dan bedroeg de belasting, die *padjak saboeng* heette, in den regel een percentage van de winst, welke de houder van de baan maakte. Ook werd het recht tot het houden van een hanenvechtbaan wel eens voor

een vaste som verpacht aan den meestbiedende. Den houder kwam dan een gedeelte van de bedragen toe, die door de aanwezigen onder elkaar verwed werden. Dit genoegen wond de menschen meestal zoozeer op, dat er vaak moord en doodslag uit ontstonden, of men verspeelde zijn gansche hebben en houden. Speelzucht is altijd een van de grootste ondeugden des Minangkabauërs geweest. De houder van een *galangan* verschafte den van heinde en ver bijeengekomen feestgenooten niet zelden eten en drinken. terwijl er ook dikwijls voor huisvesting van hen werd gezorgd in de negri, waar het feest werd gegeven. Bij het *menjaboeng* kwam dat nooit te pas. Ook het houden van gewone dobbelspelen werd in den regel door de negrihoofden verpacht, onder beding dat hun een bepaald percentage van den inzet der spelers als *padjak djoedie* door den houder der spelen werd betaald. De machthebbers in de Minangkabausche wereld zagen er dus ook nimmer tegen op om de dobbelzucht hunner onderhoorigen te exploiteeren. Bijna op elken marktdag werd er gewed of gespeeld, het eerste niet slechts bij gevechten van hanen, maar ook bij die van andere vogels en zelfs van krekels. Ons gouvernement kon op den duur deze exploitatie van de volkshartstochten niet blijven gedoogen, zoodat eerst bij gewestelijke keur (d.d. 10 Februari 1870), later bij het Algemeen Politie-Strafreglement (Ind. Staatsblad 1872 No. 111) de onderwerpelijke vermaken werden verboden, voorzoover die althans ten doel hadden het publiek daarbij toe te laten.

Uit al het vorenstaande blijkt voldoende, dat men de Minangkabausche landen van den „goeden” ouden tijd zich geenszins moet voorstellen als een gemeenschap, die vrij van belastingen was. De matriarchale volkshoofden lieten zich al evenmin onbetuigd, wanneer het er om ging hun onderhoorigen het noodige afhandig te maken bij allerlei gebeurtenissen, als dat patriarchale hoofden in hun gemeenschappen daarvan slag hadden. Wijders hadden de voornaamste *panghoeloes* in de negris nooit zelf voor de kosten van feesten, die zij gaven, te zorgen, maar werd hun alles, wat daartoe benoodigd was, door de bevolking geleverd: men zag er zelfs vaak niet tegen op om het noodige

eenvoudig bij de menschen te laten halen. De Minangkabausche gemeenschap was immer even *taillable* als elke andere; knevelarij werd er van de zijde der hoofden althans nimmer als een ondeugd beschouwd. Mij deelde een hooggeplaatst ambtenaar ter Sumatra's Westkust zelfs eens mede dat de inlander in Indië het ongerijmd vond indien iemand, die macht bezat, van deze geen gebruik maakte om zich onrechtmatig te verrijken ten koste van zijn omgeving. Volgens dien hoofdambtenaar zouden de menschen er dus niets in vinden, indien ook Europeesche bestuursambtenaren knevelden. Dit was een zeer eigenaardige kijk op des inlanders karakter. Voorzoover ik dezen op Java en Sumatra had leeren kennen, kon ik 's mans zienswijze niet deelen. Ik had steeds den indruk gekregen, dat de inlander altijd wel degelijk opzag tegen intrègre ambtenaren. Mij was dat op Java zelfs eens uitdrukkelijk verklaard door een van onze uitnemendste Regenten aldaar. Doch bedoelde hoofdambtenaar had meer eigenaardige opvattingen.

Er was nochtans tevens altijd een belangrijk verschil tusschen patriarchale gemeenschappen en de Minankabausche, want *corvéable* schijnt deze in het stamland althans nimmer geweest te zijn; op belastingen in arbeid schijnt de panghoeloewereld nooit aanspraak te hebben gemaakt, al had zij ook recht op een zeker hulpbetoon bij bepaalde gelegenheden, op het zoogenaamde *manjarajo*, maar dit recht deelde zij met elken gewonen negri-ingezetene. Dat steunde altijd meer op een contract, dan dat het van een recht op heerendiensten had. Wij komen er later op terug. In de meeste grenslanden daarentegen bestonden altijd wel degelijk *corvées* ten behoeve van den *radja* of *orang gadang*, die men in die landstreken aantrof; zelfs mocht het *poetjoeks* en *besars* gelukken op die aanspraak te gaan maken hier en daar. In den regel bestonden ze uit de verplichting van de bevolking om een paar dagen in 't jaar ten behoeve van den radja of het hoogste landschapshoofd te komen werken op diens *sawahs* of *ladangs*, dan wel op zijn woonerf of in zijn huis. Deze belasting moet intusschen altijd zeer dragelijk zijn geweest. Nochtans steunde zij nergens op den oorspronke-

lijken Minangkabauschen adat, want deze gedoogde nimmer dat het landskind *homme corvéable* werd; zelfs de Radjas van Minangkabau hadden er nimmer recht op om de lieden van hun Alam tot het verrichten van heerendiensten op te roepen. Deze waren dan ook allerwege in de grenslanden altijd meer een vinding van het eenhoofdig gezag geweest, in navolging van wat men in naburige patriarchale gemeenschappen en later in de gouvernementslanden zag gebeuren. Men trof den heerendienst aan zoowel in de oostelijke grenslanden, in de Kwantan-, Kampar-, Tapoeng-districten en in de Bovenlanden van Djambi, als in de westelijke en noordelijke. In de laatstbedoelde streken waren de heerendiensten tot twee categoriën terug te brengen; zij bestonden uit arbeid, dien men ten behoeve van den Vorst op diens landerijen had te presteeren (*gawé oemo*) en uit transportdiensten (*antaran*) te zijnen behoeve en ten gerieve van zijn volgelingen (*anak dalam*). In de Kwantan-districten hadden zoowel de Jang di Pertoeans als hunne *datoeqs* immer het recht om van elken onderhoorige te vorderen, dat hij driemaal in 't jaar te hunnen behoeve kosteloozen arbeid verrichtte, hetzij op hunne landerijen, dan wel op hunne woonerven of ter reparatie van hunne woningen (*roemah gadang*). In de Tapoenglanden had ieder vijf dagen in 't jaar niet slechts voor den *Bandhara*, maar ook voor de *poetjoeks*, de hoogste volkshoofden, te werken, doch men werd dan soms vrijgesteld van het betalen van *tapak lawang*, als men deze verschuldigd was. Ook in het Sibajangsche had men 5 dagen in 't jaar kosteloos de ladangs van de hoogste hoofden te bewerken. Werd dit te bezwarend voor veraf wonenden, dan kon men zijn heerendienst afkoopen met *padi sapoeloeh*, zooals het heette. Dan had het familiehoofd der belastingschuldigen er voor te zorgen dat er 10 *katiding* (= 100 *soekat*) ongedorschte rijst bij het hoogste hoofd binnenkwam. Ook de Radja van Goenoeng Salihan en de hoogste hoofden in het Gloergoersche hadden er recht op, dat de bevolking geregeld op hunne rijstvelden kosteloos kwam arbeiden, gedurende eenige dagen in 't jaar.

Het stelsel der inkomsten, welke te allen tijde den hoofden

in de Korintjilanden, zoomede dien in Serampas en Soengei Tènang toekwamen, wijst er ook op, dat in die streken al van ouds meer gecentraliseerd gezag moet aanwezig zijn geweest dan in het noordelijke Minangkabausche stamland ooit het geval was. Een eigenlijk belastingwezen heeft echter ook daar nooit bestaan. Wat de bevolking er aan geld of goed had op te brengen kwam ook daar steeds ten goede der hoofden en niet van het algemeen. En dat was altijd vrijwel hetzelfde, wat wij elders aan hen zagen betalen. Maar behoudens op al de soorten van *isi-adat*, die wij leerden kennen, hadden de Korintjische hoofden ook nog altijd recht op een soort hoofdgeld, in den trant van de *amè manah*, op welke de Minangkabausche vorsten aanspraak hadden; die belasting moest familiesgewijs opgebracht worden, hetzij in stofgoud, hetzij in rijst of andere producten. Wijders hadden ook zij altijd de bevoegdheid om een zeker aantal heerendiensten in het jaar van hun onderhoorigen te vorderen; in den regel bestonden deze uit 4 dagen arbeidens op hunne gronden, twee in den plant- en twee in den oogsttijd. Maar men had het recht die diensten af te koopen in geld of in rijst, koffie of andere producten. Bleef de belastingschuldige in verzuim zijn heerendienst te presteeren, zoomede om dezen behoorlijk af te koopen, dan werd hij gestraft met boeten. Van een dergelijke poenale sanctie werd elders nooit gewag gemaakt; die schijnt dus een specifiek Korintjische vinding te zijn geweest.

Ofschoon wij in deze studie met de verschillende belastingen, welke het den Islam in verloop van tijd gelukte der Minangkabausche wereld op te leggen, eigenlijk niet te maken hebben, omdat die in den adat nimmer steun vonden, zoo wil ik die hier toch niet heelemaal onbesproken laten, teneinde aan te toonen dat de Minangkabauër niet slechts *taillable* was ten behoeve zijner wereldlijke machthebbers, maar dat ook de moslimsche priester in zijn midden hem evenzeer altijd behoorlijk wist te vinden voor het zieleheil, dat hem door zulk een grootheid uit naam van Allah werd verstrekt. Dat heil werd den menschen ook nimmer gratis thuis bezorgd, evenmin als zulks elders op de wereld placht te gebeuren. De liefde voor het

Opperwezen kwam der menschheid nooit en nergens goedkoop te staan op dit ondermaansche, voorzoover die althans betracht diende te worden middels tusschen de Godheid en de menschheid staande agenten. Allerminst in de landen, welke Allah en zijn Profeet toevielen in den loop der eeuwen. De moslimsche priester wist in de Minangkabausche gemeenschap ook al heel gauw, in navolging van de panghoeloewereld, uit alles, wat er gebeurde in het dagelijksch leven, het noodige geld of goed te slaan. Geen heugelijk of droevig feit kon er in den familiekring plaats hebben of in den *masa adat* kwam de huisprelaat van de *sa-boewah-paroeï*, dan wel die van een andere, er met zijn acolieten bij te pas, hetzij om te bidden, hetzij om arabisch abracadabra te prevelen. En daarvoor moesten die lieden altijd behoorlijk betaald worden. In onzen tijd, wij meldden het reeds, moest de adat-geestelijke ondervinden, dat hij bij al de bedoelde ceremoniën weldra vervangen werd door den „vrijen geestelijke," zoodat deze dan ook met vrijwel al de inkomsten ging strijken, die eertijds uitsluitend den *orang-oegamo-adat* ten deel vielen. En die waren door de bank genomen nimmer onaanzienlijk. Geboorten, besnijdenissen, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen kostten den menschen betrekkelijk altijd veel geld, ook ten behoeve der heeren priesters. Nochtans kon ook dat desnoods als een remuneratie voor bewezen diensten worden opgevat, in stede van belastingen, al kocht men ook in den regel een kat in den zak voor zijn klinkende munt. Er waren evenwel ook heffingen, die de Islam zich in verloop van tijd in de Minangkabausche wereld veroorloofde, welke eigenlijk altijd van het staatsgezag hadden behooren uit te gaan en nooit van het moslimsche priesterdom; zij maakten steeds de reinste belastingen uit. Dat waren de *zakat* en *pitrah*, de eerste als offergaven ten behoeve van *noodlijdenden* voornamelijk, zooals de leus luidt. In den *masa-adat* moeten die belastinhen volstrekt nog niet algemeen zijn geweest, en waar zij werden geheven, kwamen zij zeer eigenaardig behalve der adat-geestelijkheid ook der panghoeloewereld ten goede. Met hare inning hadden toen ook alleen de adat-geestelijken en de *mamaqs* te maken;

dat is heden ten dage eveneens geheel anders geworden. Tegenwoordig is de vrije geestelijkheid zich daar ook allerwege mee gaan bemoeien. Na den *masa-poetih* hebben de panghoeloes zich van dat prerogatief wel moeten spenen, en waren het vrijwel uitsluitend de priesters, wien de *zakat* en *pitrah* in den schoot vielen. De armen en behoeftigen deelden er in den regel nagenoeg niet in. Die kwamen immers volgens het recht ook altijd ten laste van hun families en stammen, in laatste instantie desnoods van de gansche negri, en zulks krachtens het bekende solidariteitstelsel, dat in alle levenskringen heerschte. De moslimsche priester behoefde dus in de Minangkabausche wereld er zich allerminst ooit een gewetensbezwaar van te maken, indien hij de opgebrachte *zakat* en *pitrah* als belastingen te zijnen behoeve uitsluitend ging aanmerken. En al heetten die hier en daar ten deele ook ten goede te komen van de ons bekende *oewang wakaf*, van de moskeekassen, over deze gingen alleen de priesters toch ook altijd weer, zonder dat er ooit een haan naar hun doen en laten ten deze kraaide.

De *zakat* en *pitrah* heetten voor het oog van de wereld ook in de Minangkabausche landen altijd *vrijwillige* offergaven van de geloovigen te zijn, zooals dat volgens Dr. Snouck Hurgronje eveneens op Java allerwege het geval zou zijn geweest. Maar in de praktijk valt het ongelukkigerwijs voor de menschen altijd anders uit, zoowel op Sumatra als op Java. Allerwege bezit men genoeg middelen om de goegemeente wel degelijk te dwingen bedoelde belastingen op te brengen. Hier werden zij bedreigd met een banvloek, met een uitwerping uit de moslimsche gemeenschap, met een eerlooze begrafenis of met veronachtzaming van hun graf, zoodra zij eenmaal het aardsche zouden afgelegd hebben, elders is het gebeurd, dat zij eenvoudig voor de *sidang djoemaät* gedaagd werden om zich te hooren veroordeelen tot betaling van de zoogenaamde *vrijwillige* offergaven, van welke sprake is. Dit gebeurde b. v. wel eens in de VIII *Kota* en VII *Loeras* (Ind, Gids 1896 I p. 592). Soms kwamen er zelfs zoo nu en dan onze bestuursorganen bij te pas. Men nam dan den controleur of assistent-resident in den arm,

teneinde onwilligen tot rede te brengen en de belasting eindelijk binnen te krijgen. En deze werd altijd in behoorlijke mate gevorderd. Het *kò indah panoeh di atè*, *panoeh di bawah* gold nimmer ten aanzien van haar. In den regel rustte, ook in de grenslanden, de *zakat* uisluitend op den oogst van rijst, en niet op dien van andere landbouwproducten, zoomede op het bezit van goud en zilver en slechts een enkele keer op dat van een veestapel, zooals in den tijd van Verkerk Pistorius in het Singkarahsche het geval moet geweest zijn. Van elke 100 *katiding* padi, bestaande elk uit 10 *soekat*, heeft men bijna overal 10 *katiding*, dus 10 % aan zakat af te staan aan de priesters. Deze verhouding is ook in de grenslanden de gebruikelijke. Hier wordt de belasting geïnd op het veld, elders op het erf van den belastingschuldige, nadat de oogst reeds binnen is gebracht. De afgeleverde padi wordt dan bij de moskee of bij den een of anderen priester opgeschuurd en daar te gelde gemaakt door haar aan den meestbiedende te verkoopen. De opbrengst wordt steeds voornamelijk onder de gezamenlijke priesters, die er recht op hebben, verdeeld. Een tiende deel van den Minangkabauschen rijstoogst komt elk jaar dus vrijwel alleen het Islamitisch priesterdom ten goede en hier en daar ook van de lieden, die geregeld het Vrijdag-gebed in de moskee bijwonen, een premie op het bidden dus. Dat is geen gering deel van het nationaal inkomen. Intusschen geldt dit voornamelijk voor die streken, waar de Islam reeds volkomen vasten voet heeft gekregen. Elders hapert er jaarlijks nog wel eens wat aan een geregelde betaling van *zakat* en *pitrah*.

Van goud moet in enkele streken één *amè* voor elke 20 *thail*, die men bezit, aan zakat betaald worden; deze belasting is dus altijd minder bezwarend geweest. In de streken, waar ook van vee bedoelde belasting diende gekweten te worden, zooals in het Singarahsche, en die heette daar *djakat sanisab*, was de eigenaar vrijgesteld, als hij minder dan 30 stuks karbouwen bezat, maar zoodra dit aantal bereikt werd had hij een zijner dieren af te staan. Had hij tusschen de 60 en 90 stuks in eigendom, dan moest hij zelfs twee beesten aan de priesters

schenken; er bestond dus progressie bij deze belasting. Zoo was verder in die streek ook het bezit van gewoon rundvee (*djawi*), schapen en geiten (*kambing*) zakat-plichtig [1]), zoodra dat een zekere hoogte had bereikt. Het Singkarahsche maakte intusschen in deze aangelegenheid een uitzondering uit. Want dat de *zakat sanisab* ook nog elders in de Minangkabausche landen voorkwam, heb ik nooit vernomen.

De *pitrah* trof men ook allerwege ter Sumatra's Westkust aan. Men weet dat dit een belasting is, die de geloovige heeft op te brengen om een spons te kunnen halen over zijn zondenregister van het afgeloopen jaar. Vroeger kwam die ook den adat-geestelijken en panghoeloes ten goede, maar tegenwoordig uitsluitend der vrije geestelijkheid. Zij bestaat in den regel uit een vast bedrag aan ontbolsterde rijst, n.l. 4 *tjoepak*, of de getaxeerde waarde hiervan in geld, dat dan om en bij de 30 cents bedraagt. Zij drukt op elken geloovige, die er prijs op stelt in zijn geweten schoon schip te maken, groote schoonmaak te houden, en dient ook telken jare op een bepaald tijdstip gekweten te worden, hetzij vóór, hetzij na de vasten in 't bizonder [2]).

---

[1]) Verkerk Pistorius, op. cit. pag. 90.

[2]) Ons Gouvernement mag bij de aanstaande organisatie van het belastingwezen ter Sumatra's Westkust wel nauwlettend te rade gaan met wat de menschen er nog heden ten dage, *sa pandjang adat* zooals het heet, aan hun hoofden en priesters hebben te betalen, anders zou de Minangkabauër er wel eens flink tegen kunnen protesteeren, dat wij hem nu ook nog eens het noodige aan belastingen gaan afhandig maken. Hoe meer hij zijn eigen machthebbers heeft te betalen, des te minder schiet er voor onzen fiscus over. Dit was trouwens op Java ook altijd het geval. Maar onze vroede belastingwetgevers in Indië hadden daar tot heden nooit oog voor, uit eerbied voor *adat* en *sjarat* waarschijnlijk, doch tot nadeel van den bruinen broeder, niet zelden zelfs ten detrimente van onzen fiscus. — Deze noot was reeds geschreven en gedrukt, toen de berichten uit Indië omtrent een verzet van de bevolking ter Sumatra's Westkust tegen de invoering van belastingen in dat gewest ons bereikten. Men late niet niet na de oorzaken van dat verzet door onpartijdige lieden te doen onderzoeken. Men raadplege de bevolking en spreke met haar, in stede van terstond al te hardhandig op te treden. Met geweld krijgt men bij den Minangkabauër toch niets gedaan.

HOOFDSTUK II.

Familie- en Huwelijksrecht.

„Den eigentlichen Kern des ganzen Aufbaues bildete „die Familie, die sich immer deutlicher abhob, von „der man ausging und zu den man zurückkehrte, wenn „sich das Haus zu stark füllte. Die Familie, das Ge- „schlecht stand als ein geschlossenes Ganzes da, ruhend „auf einem festen Gemeinbesitz, der beinahe als tote „Hand sich vererbte, und überlebte den Einzelnen und „löste sich nicht beim Tode des Hauptes."

G. Grupp. Kultur der Alten Kelten und Germanen pag. 52.

§ 1. Het Minangkabausche verwantschapstelsel; de saboewah-paroeï, haar ontstaan en hare leden.

Willen wij ons van het Minangkabausche familie- en personen recht een juiste voorstelling vormen, dan moeten wij ons los maken van onze aanschouwingen omtrent familie en gezin, in welke de vader de kern, de leidende factor is. Bij ons neemt de man, die trouwt, zijn vrouw tot zich, hij scheidt haar van hare familie en stam; met haar legt hij den grondslag voor een nieuw gezin, een nieuw geslacht [1]). Elk huwelijk bij ons wordt dus de oorsprong van een nieuwe familie, althans dit gebeurt zoodra er kinderen komen. Bij de Minangkabauërs was dit nimmer het geval. De man, die zich in 't huwelijk begeeft, sticht bij hen nooit eon nieuwe familie, wordt onder hen nimmer de grondlegger van geslacht en stam. De kinderen, die hij bij zijne vrouw verwekt, vermeerderen slechts het aantal generaties van de reeds van ouds bestaande familie hunner moe

[1]) Ook volgens het moslimsch recht is dit het geval.

der, voegen slechts aan het aantal gezinnen in deze een nieuw toe, een nieuwe *sadapoea* bij de *djoerai*; of voorzoover zij uit vrouwen bestaan, worden zij de grondlegsters eener nieuwe *djoerai*, uit welke in verloop van tijd weder een nieuwe *sa-boewah-paroeï* kan groeien. De Minangkabausche familie kan dus niet slechts uit meer dan één *djoerai* naast elkaar, maar elke tak ook uit een aantal generaties onder elkaar bestaan; zoowel in de breedte als in de diepte kan de sa-boewah-paroeï dus bloedverwanten omvatten, die bij ons elkaar in zeer verren graad, in rechte- zoowel als in zijlinie, zouden bestaan. Die zijn allen elkaars *soedara*, behooren allen tot één *pajoeng*, ressorteerende allen onder één *panghoeloe*, één familiehoofd, als eenig *staatsrechterlijk* orgaan in hun midden. De vrouw, die bij ons zich in den echt begeeft, is verplicht den man te volgen, haar eigen familie te verlaten, haren eigen geslachtsnaam prijs te geven, alhoewel dit laatste door ons recht niet stellig is geboden. Hare vader is niet bevoegd van haren man te vergen, dat hij haar en hare kinderen bij hem laat. Bij de Minangkabauërs daarentegen is den gehuwden man nimmer het recht toegekend om zijn vrouw en kinderen tot zich te nemen; althans niet in 't stamland en elders, waar de adat nog niet verbasterde. Vrouw en kinderen blijven bij hen in het familiehuis harer moeder wonen en de laatsten komen onder hetzelfde familiegezag te staan, waaronder zij en hare broers en zusters van kindsbeen af aan leefden. De *mamaq* der vrouw, die huwt, blijft ook hare familievader na haar huwelijk en erlangt ook hetzelfde gezag, dat hij over haar bezat, over hare kinderen en kindskinderen, uit dochters tenminste geboren. De gehuwde man krijgt niet het minste gezag over zijn vrouw [1]), voorzoover dit niet in verband staat met zijn bezit van haar materieele persoonlijkheid; van maritale macht is bij de Minangkabauërs nooit sprake geweest. Over zijne kinderen bij haar krijgt hij evenmin eenig gezag; die vallen der *djoerai*, der *saboewah-paroei* der moeder steeds toe, evenals zulks in de oer-

[1]) Ook dit is een belangrijk verschil met het moslimsch recht.

tijden het geval was, aan die als 't ware *in condominio pro parte indivisa* toebehoorend. Het lot zijner kinderen behoeft de Minangkabausche vader zich nimmer aan te trekken, althans rechtens niet. Op een moreele leiding zijner wederhelft heeft de gehuwde Minangkabausche man ook nooit aanspraak mogen maken. Slechts haar lichaam behoort hem toe, dat is ook al, niet haar ziel, niet hare geest. Zij verbreekt door haar huwelijk geen enkelen band, die haar tot nog toe aan hare familie bond; maar ook de man, die trouwt, doet zulks niet ten aanzien van de zijnen. Beiden, man en vrouw die trouwen, blijven bij de Minangkabauërs waar zij van kindsbeen af aan waren, elk in den eigen familiekring, onverbreekbaar aan dezen verbonden. Zoo althans is het tot op den huidigen dag in het stamland, in de Padangsche Bovenlanden, geweest. In de grenslanden werd dit hier en daar in verloop van tijd wel anders en kwamen man en vrouw dichter tot elkaar te staan, gingen in elk geval met hunne kinderen voor 't oog der wereld eenigermate afzonderlijke eenheden vormen, zooals b. v. in de Benedenlanden, in 't bizonder in 't Painansche, en vooral ln 't Indrapoerasche het geval werd gaandeweg. Maar dit was ook voornamelijk nog slechts voor het uiterlijk, minder rechtens. Ook daar kreeg de man en vader nergens gezag over vrouw en kinderen, al gingen dezen daadwerkelijk met hem samenwonen. Men heeft dat nimmer uit het oog te verliezen. Slechts de *samenwoning* van man, vrouw en kinderen komt in de grenslanden allerwege veel voor, maar de matriarchale rechtsverhoudingen van beide partijen tot hun respectieve *mamaqs* en families werden er nergens bij ingeboet. Van een patriarchaat is ook in de grenslanden nog nergens sprake.

Is de Minangkabausche man gehuwd met meer vrouwen, die tot verschillende soekoes, in den zin van stammen, behooren, — en de polygamie deed waarschijnlijk pas na de komst van de Hindoes en vooral na die van den Islam zijn intrede in de Minangkabausche wereld, ik houd haar in elk geval niet voor *adat nan terhadat* —, dan vormen zijn kinderen bij al die vrouwen nooit één geheel niet alleen, maar zijn onderling rechtens zelfs

niet de minste familie van elkaar. *Consanguineï* heeft het Minangkabausche recht nimmer gekend. *Uterini* daarentegen zijn hierin altijd als volkomen volle en niet als halve broers en zusters beschouwd, onverschillig van hoevele vaders zij ook afkomsiig waren. Kinderen van eenzelfden Minangkabauschen vader, bij verschillende moeders [1]) uit afzonderlijke families verwekt, staan allen onder verschillende familiehoofden, en wel onder die hunner respectieve moeders. Zij hebben niets met elkaar te maken, zij bestaan elkaar rechtens niet in 't minst; niettemin drukt men hun onderlinge *natuurlijke* verhouding uit door te zeggen dat zij elkaar bestaan *djalan biai*. Evenmin als de Minangkabausche vader een rechtsband uitmaakt tusschen zijn vrouw en kinderen eenerzijds en zijn eigen familie anderzijds, evenmin doet hij dat tusschen de groep kinderen, die hij bij deze, en die, welke hij bij gene vrouw verwekte.

Zoo is bij de Minangkabauërs dus heden ten dage de vrouw, die moeder wordt, nog centrum, bron van familierecht gebleven. Middels haar alleen kan het geslacht, in den zin van een rechtseenheid, zich voortplanten, zich verder vertakken. Haar man is nooit anders dan haar bed-genoot geweest, in stede van een echt-genoot. En dan ook nog niet eens *liberorum quaerendorum causa* van zijn zijde. Want het was voor zijn geslacht en stam volkomen onverschillig of zijn huwelijk al dan niet „gezegend" zou worden met nakomelingen. Het Minangkabausche huwelijk heeft voor man en vrouw louter ten doel „een wettelick gebruick van malkanders lichaam", zooals Hugo de Groot in tegenstelling met Vondel de echtvereeniging zoo nuchter mogelijk, maar minder juist, heeft gedefinieerd [2]). Het was of Grotius met Minangkabauërs te doen had. Intusschen blijkt uit een en ander voldoende dat het huwelijksleven bij dezen vrij laag bij den grond bleef; het beoogde nooit iets anders dan

---

1) Die heeten dan onderling elkaars *sambajan* te zijn.

2) En de Islam heeft hierin geen verandering gebracht. Volgens het moslimsch recht is het platte alledaagsche zingenoot voorwerp van koop bij het huwelijk, althans volgens een groot deel der zoogenaamde sjâfieïtische „*rechtsgeleerden*". Het is me een fraai recht.

een zuiver realistische behoefte-bevrediging. De Minangkabausche man mag zijn vrouw nooit verwijten, dat zij geen „levensgezellin" in de beteekenis, die wij aan dit woord hechten, voor hem werd. Maar zij van haar kant kon ook nooit vergen, dat hij haar „levenssteun" zou worden, zelfs niet ééns, dat hij alleen aan haar zijn lichaam zou verpanden. Op dit kon, althans na de invoering van den Islam, in elk geval nog een tweede en derde hypotheek, zelfs een vierde, verleend worden. Hij van zijn zijde echter heeft, sedert dat de dagen der promiscuïteit voor goed achter den rug lagen, wel degelijk altijd een uitsluitend recht op haar „lichaam" gehad. Het eenige verwijt, dat een Minangkabausche man dan ook tot zijn wederhelft mag richten, krachtens zijn recht, is dat zij zich afgaf met andere mannen. En dan kan hij steeds korte metten maken door haar zoo gemakkelijk mogelijk te verstooten; maar dit weer in 't bizonder krachtens den Islam, minder krachtens zijn adat. Want eertijds moet zij van hare zijde hetzelfde recht gehad hebben ten aanzien van hem, indien hij haar ontrouw werd. Maar de Islam bracht daarin allerwege verandering; niettemin leeft de adat ten deze hier en daar nog na. De Minangkabausche vrouw kan in elk geval heel wat makkelijker van haren man afkomen dan elke andere Inlandsche vrouw elders in Indië, die den Islam belijdt.

In de Minangkabausche wereld zijn alleen bloedverwanten van elkaar lieden, die middels vrouwen, welke onderling verwant zijn, over en weer verbonden zijn, wier afkomst uit een gemeenschappelijke oer-*proet*, oer-buik, oer-baarmoeder, is af te leiden. Die verwantschapseenheid noemt men *kaoem* of *kaoem* [1]) *kaloewarga* ook wel *oerè batang*. Wij kunnen de beteekenis van al deze woorden, het best teruggeven met het latijnsche *cognatio*; verwanten heeten elkaars *pasoemadan*, ook wel *ahli*. Zij zijn slechts *cognati*. Agnaten heeft het Minangkabausche recht nooit gekend.

Wordt de gehuwde vrouw moeder, dan gaat zij wel is waar met hare kinderen een afzonderlijk huishouden in de *djoerai*

---

[1]) Een woord van arabischen oorsprong.

vormen, zij krijgt een aparte stookplaats in de gemeenschappelijke *roemah kamanakan*, zij wordt dus met hare kiekens *sadapoea saparioea*, maar zij blijft niettemin als zoodanig een onverbreekbaar geheel met de *djoerai* vormen en deze is dat weer met de *sa-boewah-paroei*, van welke de tak nog een deel uitmaakt. De kosten van hare huishouding, van de opvoeding harer kinderen, komen geheel ten laste van hare familie [1]). De gemeenschappelijke *harto poesako*, die aan hare *djoerai* of familie toebehooren, moeten haar ten goede komen bij de bestrijding dier kosten. Bezit hare familie-tak zulke goederen niet, welnu dan is hare gansche sa-boewah-paroeï al licht in 't genot van dergelijke zaken. In elk geval heeft zij nooit het recht om manlief lastig ze vallen met verzoeken om haar en hare kinderen te onderhouden. Alles wat hij daarvoor blieft te bestemmen van zijn persoonlijke inkomsten, is louter liberaliteit. Een actie tot levensonderhoud heeft zij nooit te zijnen aanzien gehad [2]), wel altijd ten opzichte van haren *mamaq*. In de grenslanden is daarin weer allerwege in verloop van tijd, zoo niet rechtens, dan toch daadwerkelijk verandering gekomen, en zulks ongetwijfeld onder invloed van den Islam. In het Indrapoerasche heet het zelfs dat de man rechtens verplicht zou zijn vrouw en kinderen te onderhouden; maar dit is dan toch hoogstens locale *adat nan dihadatkan*. Maakt de Minangkabausche vader nooit een integreerend deel uit van het gezin, dat hij verwekte, ook tot samenwoning met zijn vrouw is hij niet verplicht, althans nergens in het stamland. Zij heeft niet het recht om van hem te vorderen, dat hij voor goed bij haar zijn tenten opslaat. Slechts kan zij er aanspraak op maken dat hij haar *coïtus causa* bezoekt van tijd tot tijd, meer niet. En zoo lang hij op haar gesteld blijft, zal hij niet nalaten die bezoeken het karakter van een geregeld logeeren in hare *bilik* te doen erlangen. Zoodra echter na de eerste kennismaking de verhouding

---

1) In 't moslimsch recht ten laste van haren man.

2) Ook al is zij moslimsche en al zou zij die, ware de *sjarat* ten deze gerecipieerd in de Minangkabausche landen, kunnen instellen. Nu dat echter tot heden niet het geval is, competeert haar die moslimsch-rechterlijke actie niet.

eenigermate van de aanvankelijke warmte verloren heeft, zal hij zijn bezoeken bij haar al meer en meer verminderen. Ten slotte gebeurt het zeer vaak, dat hij weken en maanden er over heen laat gaan, alvorens haar weer eens te komen zien. Maar zoodra haar dit begint te vervelen en zij kans ziet een anderen echtvriend te erlangen, zal zij alle mogelijke moeite doen bij hare familie om van hem af te komen. En dit gelukt maar al te dikwijls. Men verwisselt onder de Minangkabauërs even makkelijk van man of vrouw, als wij van een schoon hemd. De huwelijksband is in de Minangkabausche landen nog heel wat minder vast dan elders in den Archipel, al willen sommigen ook het tegendeel volhouden, onder den ban hunner adoratie van de Minangkabausche rechtsinstellingen.

Uit het vorenstaande blijkt reeds voldoende, dat deze op het gebied van het huwelijks- en familieleven van zeer primitieven aard zijn. En als men de vereerders van het Minangkabausche recht hoog hoort opgeven omtrent het natuurlijke van dit, dan kan gereedelijk worden toegegeven, dat de Minangkabausche man en vader heel wat dichter staat bij dien, welken men ook in de dierenwereld aantreft, dan dat hij iets heeft van den echtgenoot en vader, welken het westersche recht en de westersche samenleving kennen. Want onder de dieren hebben de vaders in den regel zich er ook niet bijster veel van aan te trekken wat er van hunne kinderen wordt. Het Minangkabausche familierecht staat nog op dezelfde lage trap van ontwikkeling, waarop zich alle recht der oermenschheid bevond. Daar is, geloof ik, niet veel tegen te zeggen. Ons westersch huwelijks- en familierecht levert in elk geval heel wat hechter waarborgen op voor de stevigheid van het huwelijksleven, voor de toekomst van het opkomend geslacht, dan het Minangkabausche dat vermag te doen. Is het dan ook wonder, dat de kinderen in de Minangkabausche wereld, en wel in 't bizonder de jongens, al heel gauw aan hun eigen lot worden overgelaten, niet de minste leiding hebbend en dat zij al heel vroeg hun zwervend en ongedurig leven gaan voeren, indien moeders pappot niet al te vet is. En indien dit wel het geval is, dan wordt de Minangkabauër ge-

doemd een lui, vadzig, nietswaardig bestaan te leiden, dat eertijds slechts aan dobbelspel en weddenschap, aan leeglooperij en hanenkloppartijen werd verpand. Het Minangkabausche familierecht heeft nooit eenige waarborgen opgeleverd voor een krachtige moreele ontwikkeling van het mannelijk geslacht; slechts de vrouwen hadden het onder zijn schuts altijd goed, zoomede de *mamaqs* en de panghoeloewereld, wel te verstaan immer weer meer in materieelen dan in moreelen zin.

De takken, uit welke een *sa-boewah-paroei* kan bestaan, de *djoerai*, de afzonderlijke mamaqschappen, *parindoean* en *roemah* [1]), — in 't Noorden en Oosten, in Rau en omgeving, zoomede in het Silajangsche spreekt men ook wel van *baris*, dat rij, gelid, reeks, beteekent —, omvatten altijd al de generaties, die uit de oudste vrouwen in de familie zijn voortgesproten, nadat de gemeenschappelijke stammoeder is overleden. Al die vrouwen kunnen op hare beurt stammoeders worden van nieuwe *sa-boewah-paroei*, want eene nieuwe familie kan slechts ontstaan uit een reeds bestaande. Dit gebeurt dan, zoodra hare respectieve djoerai op zich zelven gaan staan en zich van de oudste onder deze gaan afscheiden als op zich zelf levende staatsrechterlijke eenheden, als *pajoengs*. De *mamaqs* dier afgescheiden takken worden dan de panghoeloes der nieuwe families. En de lieden, die tot deze behooren, blijven dan wel is waar onderling elkaar *dansanak*, elkaars verwanten, maar zij worden *dansanak antara saèto* of *singkat baoelas* [2]), zooals het heet, familieleden, die op een elleboogslengte van elkaar komen te staan; voor de afgescheiden *djoerai* wordt dan, als er plaats is, zoo dicht mogelijk naast het oorspronkelijke familiehuis en op het erf hiervan, een tweede *roemah kamanakan* gebouwd, die niet verder van de oorspron-

---

[1]) *Parindoean* van *indoe* of *hindoe*, stammoeder; *roemah* is huis. De *djoerai*, het ressort van één *mamaq*, wordt zoo wel genoemd, omdat zij in één familiehuis samenwoont.

[2]) *Singkat baoelas* of *singkat dioelas* wil, woordelijk vertaald, zeggen: wat te kort is moet verlengd worden. Onderwerpelijk duidt men er de relatie tot de gewezen pajoeng-genooten mee aan, omdat die lieden het dichtst verwant zijn van de heele *sa kampoeèng* aan de oorspronkelijke familie en het eerst voor wederzijdsche adoptie in aanmerking komen.

kelijke woning afstaat dan een elleboogslengte, één el zouden onze dames zeggen. Een *èto* of *hesto* of *hasta* toch is een lengtemaat, ter grootte van den afstand, op welken het elleboogsgewricht van den top van den middelsten vinger is verwijderd. Men is *sa-kampoeéng*, doch alleen in 't geval de afgescheiden *djoerai* in dezelfde negri blijft wonen, waar de oorspronkelijke familie, dus de oudste tak, van ouds leefde. Dan komt de afgescheiden *djoerai* tot de oorspronkelijke familie te staan als een dochter tot de moeder, als een *anaq* tot de *indoeq* en geldt ook voor haar onderling het *sasat di oedjoeng djalan, soeroet di pangkal djalan.* De *belahan di lain negri* is echter niet meer *sa kampoeèng.* De verwanten, die uitlandig werden, hielden op *dansanak sa èto* of *singkat baoelas* te zijn, zich te verhouden als moeder tot dochter.

Wordt de afgescheiden *djoerai*, de *patjahan*[1]), een afzonderlijke pajoeng, dan gebeurt dit ook steeds ten aanzien van al de generaties, die altijd tot den tak behoord hebben. Een of meer jongere generaties kunnen zich nooit van een oudere afscheiden, uit welke zij geboren werden.[2]) Vandaar dat de splitsing van een *sa boewah paroei* in twee of meer afzonderlijke families nooit kan plaats hebben, zoolang de gemeenschappelijke stammoeder nog leeft. En na haren dood mogen de uit hare dochters of kleindochters gesproten *djoerai* zich in den regel niet eerder afscheiden dan in het 5e geslacht, *ko limo kali toeroen.* Eerdere splitsing is altijd door het strenge recht verboden geweest. Nu kan tot afscheiding òf twist òf minnelijke overeen-

1) *Patjah* of *pitjah* = afscheiden; dus *patjahan*, het afgescheiden, afgebroken deel.

2) Zoo zouden, indien in de familie, van welke ik in Bijlage I op dit boek een schematische voorstelling geef, de *djoerai* uit de stammoeder C gesproten zich ging afscheiden van den tak, uit B voortgekomen, niet enkel de generaties I en II zich van elkaar kunnen verwijderen, maar dan zouden ook III, IV en V, die ik niet nader uitwerkte, moeten volgen. En dan zouden wijders b. v. 14—39 zich niet kunnen voegen bij de nieuwe familie uit C., maar moeten blijven onder die uit B. Met andere woorden splitsing van een Minangkabausche familie heeft altijd in de breedte, nooit in de diepte plaats, altijd in de zijlinie, nooit in de rechte, zouden wij in onze rechtstaal zeggen.

komst aanleiding geven. In 't eerste geval spreekt men van *gadang manjimpang*, ook wel van *alat manjimpang sapandjang adat, baoelas pandjang bakoempoeh lawas*, zooals in de VIII Kota en VIII gebeurt. In het laatste geval blijven de gewezen familieleden onderling *sa-kampoeèng* [1]) uitmaken, als tenminste de afgescheiden familie in de oorspronkelijke negri blijft wonen. Is de splitsing het gevolg van twist, dan is er eenigermate een tot den hemel reikende muur tusschen beide *pajoengs* gerezen; de stroom is dan door een dam uit hare bedding gekeerd, zooals men het uitdrukt, *dinding naik ka langit ampang laloe kasoebarang*, ook al werd het stamverband niet verbroken. Niet zelden breekt men dan met den regel dat de splitsing pas in het vijfde geslacht mag plaats hebben en ziet men reeds het tweede of derde uit elkaar gaan. Echter komt dit althans in 't stamland zelden voor, en wordt daar in elk geval nooit graag gezien. In de grenslanden, zoo o. a. in 't Painansche daarentegen hebben splitsingen van *djoerais* menigvuldiger reeds in 't tweede of derde geslacht plaats. In den regel gaat het uiteenvallen van een *sa boewah paroei* in twee of meer pajoengs in der minne in zijn werk, meestal om reden dat de oorspronkelijke familie te uitgebreid is geworden en krachtens de pitoea *pandjang dikarat, boentaq dikaping*, iets dat te groot is moet ingekort worden en wat dreigt verward te worden behoort men te ontwarren. Dan heeten ook de afgescheiden verwanten wel *singkat baoelos*, wat hetzelfde beteekent als *dansanak saèto*. Bij elke splitsing krijgt de afgescheiden djoerai een zelfstandig staatsrechterlijk bestaan onder haren mamaq, die dan zelfstandige panghoeloe wordt, maar de *harto poesako*, de familiegoederen, die zij tot nog toe gemeenschappelijk met den oudsten tak van de oorspronkelijke familie bezat, worden verdeeld, doch hare eigen *harto poesako* volgen natuurlijk de familie-groep,

---

[1]) Men spreekt ook wel van *sakorong*, wanneer de afgescheiden *djoerai* op hetzelfde omheinde erf blijft wonen; *korong* is een omheinde plek gronds. Ook zegt men dat de oorspronkelijke en de afgescheiden families *saoerè saramboen* blijven, één met wortel en kruin; kortom men wordt geen vreemden voor elkaar. Rechtens is men in veel opzichten echter wel degelijk onderling verwijderd.

die zich gaat afscheiden. Dan pas mag ook de eigendom op de gemeenschappelijke familiegoederen gescheiden en gedeeld worden, maar zulks niet onder de individuën der beide families, maar onder deze als eenheden beschouwd. Dan worden de familie-sawahs of ladangs zoo verdeeld, dat men aan de dijkjes tusschen de verschillende *toempahs* dadelijk kan zien, welk rijstveld aan de oorspronkelijke familie is blijven behooren, en welke *pirings* aan de afgescheiden *djoerai* werden toebedeeld. En dan is de laatste ook niet een *pasipadan* of *pasoepadan* geworden [1]), een vreemde nabuur, want

Berkodongan berkaratan
Sawah ladang saperagihan,

al worden sawahs en ladangs bij het *patjah* worden eener *saboewah-paroei* in nog zooveel deelen gekapt, zij blijven toch als 't ware een geheel uitmaken. Een *toempah* sawahs is een complex van rijstvelden, welke aan éénzelfde familie of *djoerai* behoort. Zij worden ter vergemakkelijking der irrigatie verdeeld in *piring*, in vakken, die door de bekende lage dijkjes (*pamatang*), welke het water op het vak moeten houden, worden omzoomd [2]). Scheiding en deeling van den eigendom op *harto poesako* onder individueele familieleden van een nog niet gesplitste *pajoeng* mag nooit plaats hebben. Elke actie daartoe dient niet-ontvankelijk verklaard te worden. Het individueele familielid heeft nimmer het recht op een bepaald deel in den eigendom op de gemeenschappelijke goederen; deze behooren altijd aan het geheel, òf aan de heele *sa-boewah-paroei*, òf aan de *djoerai*, van welke men een lid uitmaakt. Losbandige mannelijke familieleden, die het er wel eens op toeleggen de *harto poesako* onder hen te doen verdeelen, — niet zelden zit de Islam hier weer achter —, worden soms afge-

---

1) Over deze lieden zal later nader gesproken worden.

2) Van Hasselt deelt mede dat bij scheiding en deeling van *harto poesako* tusschen *djoerais*, die uiteen vallen en afzonderlijke families worden, de jongste staak altijd het eerste mag kiezen welk deel van de familiegoederen zij wil hebben, en dat dan de op haar volgende oudere tak aan de beurt is om dat te doen, terwijl de oudste tak de laatste keus zou hebben. (Volksbeschrijving pag. 249).

scheept met een klein deel daarvan, maar meestal gaat dit dan tevens gepaard met hunne verstooting uit de familie middels het *di boewang oetang*, over welke later zal gesproken worden; dan heet het dat hij als een scherf van een pot, die breekt, weggeworpen wordt, *di boewang tambekar* of *tambingkar*. Eigenlijk komt echter een dergelijke oplossing van een twist onder familieleden, volgens het strenge recht, niet te pas, want dit heeft aan het individueele familielid nooit eenige pretentie toegekend op een verdeeling der familiegoederen. De vorm, in welken elke splitsing van een familie moet plaats hebben, is weer de gebruikelijke. Op een feestelijken maaltijd van alle familiehoofden komt zij tot stand. Gelijktijdig wordt de nieuwe panghoeloe geïnstalleerd en de *galar poesako*, die hij en zijn opvolgers voortaan zullen voeren, daarbij gecreëerd en openlijk aan de vereenigde familiehoofden bekend gemaakt. Zonder medewerking van dezen en den feestmaaltijd zou de nieuwe pajoeng niet in 't leven kunnen treden.

De *belahan di lain negri*, die niet eerder kan optreden als afzonderlijke *pajoeng* dan na naturalisatie op de in vorige bladzijden reeds beschreven wijze, wordt ingedeeld bij den stam, tot welken hare familie in de verlaten negri behoort; zij moet gaan wonen op een eigen erf, maar zoo dicht mogelijk bij de *korong* van den *panghoeloe sa-boewah-paroei*, die men als *indoek samang* heeft gekozen. Hare leden zijn ten aanzien van de verwanten, die men in de oorspronkelijke negri van herkomst achterliet en van wie men zich afscheidde, *poetoes di oelas* geworden, in stede van *singkat di oelas*; *poetoes* is altijd meer dan *pitjah*. Terwijl dit slechts de beteekenis van afscheiding, van verwijdering heeft, wil *poetoes* afbreken, stuk gaan, het ontstaan van een kloof zeggen. Pas nadat de *belahan di lain negri* als afzonderlijke pajoeng in de negri van vestiging was opgetreden, en dat kon dikwijls zeer lang duren, zelfs pas na twee of drie geslachten, was zij met de overige stamverwante families aldaar één solidair stam-geheel geworden:

Boekit samo didakinja,
Loerah samo ditoeroenja,

Barè samo dipikoelnja,
Ringam samo didjendjennja,

alle oneffenheden waren dus gelijk gemaakt, die als heuvels en dalen tot nog toe tusschen haar zich voordeden, alle lasten en lusten hadden zij dan voortaan onderling te deelen. Verdere bloedverwanten dan *dansanak antara saèto*, dus die behooren tot *djoerais*, welke zich vroeger reeds van de oorspronkelijke familie gingen afscheiden en zich tot afzonderlijke *pajoengs* in dezelfde negri gingen constitueeren, noemt men *dansanak antara sadepo* of *sadjangkal*, bloedverwanten op een afstand van een *depo*, een vaam; dit is een maat, die de lengte uitdrukt, op welke de toppen der middenvingers van elkaar verwijderd zijn, wanneer men beide armen horizontaal uitstrekt.

Is de *sa-boewah-paroei* zoozeer ingeslonken, dat uitsterving haar bedreigt, dat zij gevaar loopt *poenah* te worden, zooals dit heet, dan kan zij door adoptie daarvoor behoedt worden. Deze is dus niet slechts een middel om een niet-ingezetene van de negri, een *orang dagang*, in het staatsverband van haar op te nemen, maar ook een om het ondergaan van een familie in haar midden tengevolge van uitsterving te voorkomen. Hiertoe bestaat echter alleen kans, wanneer de *sa-boewah-paroei* geen vrouwen meer telt, die dochters hebben of die dezen nog kunnen krijgen, onverschillig hoevele mannen ook nog in haar midden leven. Die lieden kunnen de familie toch niet voortplanten. Eerst komt de een of andere huwbare vrouw van de *dansanak antara saèto*, dus van de *singkat dioelas* in aanmerking om geadopteerd te worden, of indien de *patjahan* dreigt uit te sterven, dan heeft men eerst uit de vrouwen van de oorspronkelijke familie, van welke zij zich afscheidde, een keus te doen. Na de *dansanak antara saèto* komen die *antara sadepo* of *sadjangkal* en na dezen verdere verwante *sa-boewah-paroei* in aanmerking om de te adopteeren vrouw te leveren. Pas wanneer die ook niet meer in de negri aanwezig zijn, mag de met uitsterving bedreigde *sa-boewah-paroei* er over denken zich tot de *belahan di lain negri* te wenden om daaruit een of meer huwbare of gehuwde vrouwen te adopteeren, en dan eerst heet het dat

poetoes di oelas, dat hetgeen indertijd gebroken werd, weder aan elkaar wordt gehecht. Vandaar dat die naam op geëmigreerde verwanten in 't algemeen wordt toegepast. Mannen onder de *singkat dioelas* of onder de *poetoes dioelas* komen nimmer in aanmerking voor adoptie, en zulks natuurlijk om dezelfde reden als zooeven reeds werd vermeld. Het doet er niet toe of de vrouw of vrouwen, die men adopteert, want ook meer dan een mogen tegelijk aangenomen worden, al dan niet reeds moeder werden. In 't eerste geval gaat zij met hare kinderen over in de familie, die haar adopteert. Zoodra het een vrouw uit de *singkat dioelas* geldt, gaat de adoptie buiten de negri-panghoeloes om. Dezen behoeven daar dan niet in gekend te worden en de gansche adoptie heeft een zuiver privaatrechterlijk karakter; zij speelt zich slechts af binnen den kring van de familie, die adopteert en van dien, uit welken de geadopteerde afkomstig is. Zoodra het echter de adoptie van een vrouw uit een *belahan di lain negri*, *casu quo* met hare kinderen, betreft, behooren de besturen zoowel van de negri, in welke de *belahan* leeft, als van die, in welke zich de adopteerende familie bevindt, in de zaak gekend te worden. Dit gaat dan weer op de gebruikelijke wijze in zijn werk, middels een gemeenschappelijken feestmaaltijd, en de daaraan verbonden gewone festiviteiten. Dan is men ook voor de adoptie *isi adat* verschuldigd aan de overheid. Het gevolg van elke adoptie is dat de aangenomen vrouwen en hare nakomelingen *kamanakan* worden en als rechtstreeksche erfgenamen (*warih*) van goederen en waardigheden der uitstervende *sa-boewah-paroei* behooren beschouwd te worden. Zoo leeren wij dus ook in het Minangkabausche recht de adoptie kennen als een middel om uitsterving van een familie te voorkomen en niet als een instituut, waarvan maar willekeurig door dezen en genen gebruik gemaakt kan worden. In het oudste Grieksche en Romeinsche recht was het niet anders. En het is opmerkelijk dat in het eerste òf ook vrouwen in aanmerking kwamen om geadopteerd te worden, voor het geval dat de testator geen zoons had, òf dat, wanneer hij een man adopteerde, deze verplicht was met zijn overgebleven dochter

te trouwen. Ook bij de Grieken was de adoptie dus slechts een middel om een familie te behoeden voor uitsterving, en in 't bizonder om te voorkomen dat de *sacra privata* der familie verloren gingen [1]. Bij de Hindoes trof men hetzelfde verschijnsel aan [2]. En nu is het mogelijk dat oorspronkelijk ook bij de Minangkabauërs louter animistische overwegingen aanleiding hebben gegeven tot het ontstaan van het recht van adoptie, ten einde het uitsterven van een *sa-boewah-paroei* te voorkomen. In elk geval is het bij hen verboden om een willekeurig vreemde persoon te adopteeren; steeds is men in zijn keuze van de te adopteeren vrouw beperkt tot de kringen van verwante families, van welke men vrij zeker weet, dat zij indertijd éénzelfde stammoeder gemeen had met de met uitsterving bedreigde familie.

Men zegt intusschen dat de Minangkabauërs in verloop van tijd ook de adoptie van vreemden, van niet-bloedverwanten, hebben gekend, doch zulks alleen in 't volgende geval. Was een Minangkabauër b. v. gehuwd met een vrouw van een ander ras, met een Niasche, Benkoeleesche of Javaansche en had hij bij haar kinderen verwekt, dan werden dezen ook wel eens geadopteerd, wat men dan *angkat* of *angkè* noemde, met het gevolg dat die kinderen *leden van de familie en van den stam des vaders* werden, een patriarchale manier van doen, die zeer zonderling is in een matriarchale rechtsorde als die der Minangkabauërs is. Dit is dan ook zonder twijfel nooit een algemeene adat geworden; hoogstens kan dat *angkè* hier en daar een locale *adat nan dihadatkan* zijn geweest. In elk geval was het een belangrijke afwijking van den *adat nan terhadat* en in het stamland zal het zich dan ook wel nergens ooit hebben ingeburgerd. Van Islamitischen oorsprong kan het *angkè* niet zijn, want het moslimsch recht heeft aan de adoptie altijd alle rechtsgevolgen ontzegd, alhoewel dat in-

---

[1] Prof. L. Beauchet. Histoire du droit privé de la République Athenienne. I pag. 1 e. v.; Wetten van Manoe. IX. 10; Cicero. De legibus II, C.: „sacra privata perpetua".

[2] Léon Sorg, Traité théorique et pratique du Droit Hindou, pag. 112 e. v.

stituut bij de oude Arabieren uit den vóór-Mohamedaanschen tijd bekend moet zijn geweest. Op Java is echter de adoptie algemeen altijd in gebruik geweest, waarschijnlijk als overblijfsel van de Hindoesche beschaving, want de Hindoes hebben dit rechtsinstituut wel altijd gekend. Zou het kunnen zijn dat het *angkè* bij de Minangkabauërs ook uit deze bron gesproten is? Dan zou het wel weer *adat djahalija* zijn. Ik ben ten deze niet tot klaarheid kunnen komen; een nader onderzoek van dit punt blijft gewenscht.

Thans heb ik in deze paragraaf, aan de hand van de onder de bijlagen voorkomende schematische voorstelling van een *sa-boewah-paroei*, de verschillende relaties van hare leden onderling aan te geven en de benamingen van deze te vermelden. Het beeld van een Minangkabausche familie kan ons dan voor 't vervolg volkomen duidelijk worden. De mannen duid ik op de teekening aan met zwarte stippen en hun nakomelingschappen laat ik er geheel op ter zijde, vermits die geen deelen van de geschetste familie uitmaken. De vrouwen geef ik aan met open cirkeltjes. De reeds overleden stammoeders zijn geteekend met driehoekjes. De onderwerpelijke *sa-boewah-paroei*, die 5 nog levende generaties omvat, bestaat, zoolang de lieden van de generatie I nog leven, uit slechts twee takken (*djoerai*), de nakomelingschap omvattend van de bereids overleden stammoeder B en die, welke voortsproot uit hare ook reeds gestorven zuster C. A was indertijd de gemeenschappelijke stammoeder der gansche familie, toen deze zich ging afscheiden van een ouderen tak, die misschien in de negri nog bestaat, maar die er intusschen ook bereids kan uitgestorven (*poenah*) zijn. Dus de oudste *djoerai* van de onderwerpelijke *pajoeng* omvat de personen 1 tot 39 en de jongere de lieden a tot k. De *panghoeloe*, het familiehoofd, is in streken, waar de waardigheden volgens den *adat poesako* worden geerfd, altijd een der mannelijke leden der oudste djoerai, die der gemeenschappelijke stammoeder van de pajoeng het nauwst verwant is, dus in de onderwerpelijke familie is dat 1 of, indien deze, om de een of andere reden, gepasseerd werd, een van zijn broers 2 of 4. Pas bij ontstentenis

van hen zouden de mannen eener jongere generatie in bedoelde streken in aanmerking komen om de panghoeloewaardigheid te erlangen, terwijl dan in dezelfde generatie de oudere in leeftijd altijd boven den jongere den voorrang heeft. Dus dan zouden in casu aan de beurt komen 6, 7, 8, 9 of 11. In streken waar echter de *adat sansako pakei mamakei gadang bergalar* [1]) heerscht, zou na 1 niet een zijner broers of zusters-zoons in aanmerking komen om *panghoeloe* te worden, maar de *mamaq* van de *djoerai* uit C voortgesproten, dus b, en na hem zou pas 2, en na dezen weer c aan de beurt zijn. Daar heeft de vererving van de panghoeloewaardigheid dus sprongsgewijze plaats tusschen de mannelijke familieleden van de verschillende *djoerais*, in welke de sa-boewah-paroei verdeeld kan zijn. De *adat poesako* laat het panghoeloeschap echter altijd blijven in den oudsten tak van de familie. 1 is niet slechts *panghoeloe andiko* in de onderwerpelijke familie en heeft als zoodanig publiekrechterlijk gezag over beide takken van haar, in de *djoerai*, uit zijn moeder B gesproten, is hij tevens ook de *mamaq*, en als zoodanig heeft hij weer niets te maken met den tak, uit C geboren, want over dien is *b* uitsluitend de *mamaq*, of indien die niet in aanmerking zou komen zijn broer c of een zijner zusterzoons e, g of j. Bij de vererving van het enkele mamaqschap is er nooit sprake van den *adat sansako*; dat blijft altijd in dezelfde djoerai. En in elken tak, hoevele generaties en volwassen mannen onder die ook mogen ressorteeren, heeft men altijd maar één *mamaq*, wel te verstaan dit woord genomen in den zin van gezinshoofd, van familievader, en niet in de uitgebreidere beteekenis van oom van moederszijde. Dit beginsel drukt de Minangkabauër uit met de volgende vergelijking: *di dalam sa boewah lasoeèng saèkor ajam gadang*, op elk rijststampblok zit altijd maar één haan. Zoodra nu de *djoerai* uit C geboren, zich zou gaan afscheiden van die uit B voortgesproten, en dit mag, zooals bereids werd opgemerkt in den regel pas *kò limo kali toeroen*,

---

[1]) Woordelijk vertaald wil dit zeggen: de adat van het om beurten gebruiken van de groote. d. i. de panghoeloe-galar.

dus in het vijfde geslacht, dat op de gemeenschappelijke stammoeder, dus in casu A, volgt, dan wordt de *mamaq* van die djoerai ook de panghoeloe over haar als zelfstandige *pajoeng*. Mocht die dan in streken, waar de *adat sansako* heerscht, reeds *panghoeloe* zijn van de gansche onderwerpelijke familie, welnu dan zou het zijn alsof de *djoerai* uit B gesproten, zich afscheidde van die uit C geboren, en de *mamaq* van de eerste zou panghoeloe worden over de nieuwe *pajoeng* B; dit zou dan een der mannen 35 of 37 moeten zijn. En de gemeenschappelijke stammoeder van die nieuwe *sa-boewah-paroei* zou dan de vrouw 10 worden, ook al was zij natuurlijk al lang dood. Terstond zou deze echter weer uit twee djoerai bestaan, nl. uit die uit de vrouw 26 en die uit hare nicht 30 gesproten. Van de eerste *djoerai* zou dan weer alleen 35 de *mamaq* zijn en van de andere alleen 37. Kortom een *sa-boewah-paroei* blijft altijd slechts uit zooveel *djoerai* bestaan, als zij er telt op het oogenblik van haar optreden als zelfstandige pajoeng. Gesteld de nakomelingschap uit B ging zich in het derde geslacht, dat uit A geboren werd, splitsen in twee afzonderlijke families, dus in de lijn III, zóó dat de nakomelingschap uit de vrouw 5, dus de personen 20—24 een afzonderlijke *pajoeng* gingen uitmaken, dan zou deze dadelijk uit twee *djoerais* bestaan, nl. uit den tak, die 12, en uit dien, welke 13 tot gemeenschappelijke stammoeders hebben. In éénzelfde *djoerai* is in verdere generaties nooit sprake van afzonderlijke *djoerais*. Bij een eventueele afscheiding van de djoerai uit C van die uit B in de generatie II, zouden beide afzonderlijke pajoengs ook dadelijk slechts uit 2 djoerai bestaan. De *sa-boewah-paroei* uit B zou dan bestaan uit de takken, voortgesproten uit 3 en uit 5, en die uit C uit de takken uit a en uit d. Maar de tak uit 3 zou, zoolang de nakomelingschappen van haar en van 5 één pajoeng bleven uitmaken, ook één *djoerai* blijven samenstellen, in hoeveel takken ook de volgende generaties zouden verdeeld worden. Die tak uit 3 zou maar altijd één *mamaq* hebben in den zin van *gezinshoofd*, van *familievader*, hoeveel *mamaqs* er verder in de *djoerai* ook mochten geboren worden in de beteekenis

van *ooms van moederszijde.* Niet elke *mamaq* in den laatstbeboelden zin, is ook *mamaq* in de eerste beteekenis. De mannen 25 en 27 zijn b. v. alleen de ooms van moederszijde, dus in dien zin *mamaqs* voor de kinderen van 26, en 29 is dat voor de kinderen van 30; maar niettemin blijft 1, 2 of 4 hun aller *mamaq*, in den zin van djoeraihoofd, van gezinshoofd. Wij, Europeanen, hebben dat niet altijd goed uiteengehouden. Zoo aanstonds zal ons zelfs blijken, dat de Minangkabauër niet alleen zijn ooms van moederszijde *mamaq* noemt, maar dat ook pleegt te doen ten aanzien van alle mannen eener oudere generatie. Zoo noemen 34—36 niet alleen 25 en 27 *mamaq*, maar ook 29, 31, 32 en 33 zijn dat voor hen en voor 37—39 is niet alleen 29 hun „oom", maar ook alle overige mannen van diens generatie zijn dat voor hen. Ja zelfs alle mannen van nog oudere generaties noemen zij ook wel eens hun *mamaqs*, ofschoon voor ons in dat geval velen dier mannen slechts „oudneven" zouden zijn. Als men een Minangkabauër dus iemand *mamaq* hoort noemen, heeft men altijd nader te informeeren, wat hij met dit woord bedoelt, of hij daarmee alleen de een of andere familierelatie wil aanduiden, en dan welke, òf dat hij er slechts mee op het oog heeft den gemeenschappelijken bestuurder der *djoerai*, tot welke hij behoort. Het onderwerpelijke woord is er dus alleszins op aangelegd om onder ons, Europeanen, verwarring te stichten.

Voor 1, in zijn qualiteit van het eenige staatsorgaan in zijn *pajoeng*, zijn niet slechts 2—39, maar ook a—k zijn *anak boeah*, zijn onderhoorigen, maar als *mamaq* gaat hij slechts over 2—39 en dan zijn dezen alleen zijn *filii* en *filiae familias* als 't ware, zijn *kamanakan* zegt de Minangkabauër, dus niet alleen zijn *anak boeah*. In den engeren zin beteekent *kamanakan* echter slechts zusterskinderen. Ook dit woord heeft dus een uitgebreidere en een engere beteekenis. Zelfs noemt soms een willekeurige vreemde oudere man een jongeren negrigenoot uit pure beleefdheid of vriendelijkheid zijn *kamanakan*, al bestaat deze hem niet in 't minst in den bloede. Voor dit woord zij men dus ook immer op zijn hoede; men late zich in elk geval de

relatie, die er mede wordt bedoeld, altijd nader verklaren.

Hoe ver de verschillende leden van éénzelfde *sa-boewah-paroei* elkaar ook naar onze opvattingen in den bloede bestaan, allen zijn zij niettemin elkaars *soedara*, te zamen vormen zij één geheel, *sa-parindoean*, dat één stammoeder tot gemeenschappelijken band heeft; zij zijn voor elkaar *sahindoe*, van één moeder, *sa-ninia*, van één grootmoeder, en dergelijke. In de VIII Kota en VII Loerah spreekt men ook van *sa-pasoemandan*. Gewoonlijk gaat een pajoeng niet verder dan tot de 5 generatie, van de *moe-iang*, van de bet-overgrootmoeder, tot de *pioei*, tot de achterklein-kinderen. Daarna splitst zij zich meestal altijd weer in nieuwe pajoengs. Zoo zijn in de onderwerpelijke familie niet alleen 1—39, maar ook a—k, onderling elkaars *soedara*.

Lieden van éénzelfde generatie, dus *soedaras*, die allen even ver verwijderd zijn van de gemeenschappelijke stammoeder, zijn elkaars *dansanak* of *doesanak*, dan wel *dosana*; dit woord wordt overal verschillend uitgesproken en geschreven. Het beteekent eigenlijk broers en zusters onderling, dus kinderen onder elkaar, die uit dezelfde moeder voortsproten. Verwanten van jongere generaties zijn nooit *dansanak* ten opzichte van die uit oudere, evenmin omgekeerd. Doch wel duiden niet alleen eigen broers en zusters elkaar met dat woord aan, maar ook hun germainneven en nichten, dus kinderen der zusters hunner moeder, zelfs hun achterneven en nichten, kinderen van germain-nichten hunner moeders. Dus in de onderwerpelijke familie zijn alle lieden, die op lijn I, dan wel die op lijn II enz. staan elkaars *dansanak* [1]), maar nooit die van de eerste lijn voor die van de tweede en omgekeerd. Zij bestaan elkaar niet, zooals wij zouden tellen in den 2en, 4en, 6en of 8en graad zijlinie, maar in den 1en, 2en, 3en enz., want voor den Minangkabauër is elke generatie één graad. Hij meet slechts den afstand tusschen zich zelf en de gemeenschappelijke stammoeder. Hij

---

[1]) Ging de *djoerai* uit C gesproten zich afscheiden van die uit B geboren en zich tot afzonderlijke *sa-boewah-paroei* constitueeren, dan zouden a—d *dansanak antara saèto* gaan worden van 1—5, en 6—13 van e—k, en omgekeerd.

stelt zich als 't ware op haar standpunt, bij de berekening van de afstanden tusschen hem en zijn overige verwanten. Al de lieden, die met hem tot dezelfde generatie behooren, beschouwt hij even dicht aan zich verwant, als zijn eigen volle broers en zusters, en dit zijn al de lieden, die uit zijn moeder geboren werden, hoevele vaders zij onderling ook mogen hebben. De kinderen door zijn vader verwekt bij andere vrouwen daarentegen, zoomede die van zijn ooms, broers zijner moeder, en van hare germain-neven, bestaan hem in 't geheel niet. Zij zijn dus in 't geheel niet zijn *dansanak*. Wil hij intusschen zijn eigen broers en zusters, geboren uit zijne moeder, onderscheiden van zijn overige *dansanak*, geboren uit de zusters en nichten zijner moeder, dan spreekt hij van *dansanak kandoeng* van *dansanak* uit éénzelfde *schoot*; *kandoeng* beteekent zak of iets anders, waarin men het een of ander kan dragen, dus ook *uterus*, baarmoeder. *Mengandoeng anak* wil zeggen zwanger zijn; *takandoeng* noemt men iets wat door iets anders wordt gedragen of ingesloten, dus ook ons woord „enclave" wordt er b. v. mee aangeduid. In de onderwerpelijke familie zijn dus b. v. niet alleen 6—10 elkaars *dansanak* in 't algemeen, maar zij zijn dat ook van 11—13, ja zelfs van e—k, maar 6—10 zijn alleen elkaars *dansanak kandoeng*, zoo ook 11—13 en een e—h op zich zelven. Wil men in 't bizonder zijn germain-neven en nichten, kinderen van de zusters zijner moeder aanduiden, dan spreekt men van *badansanak mandeh* of *badansanak iboe* of *biai*, van dansanak door tusschenkomst van de moeder (*mandeh*, *iboe* = moeder). Verdere *dansanak*, kinderen van germainnichten der moeder, dus kleinkinderen van de zusters harer moeder, noemt men *badansanak toeo* of *badansanak gaik*, *dansanak* door tusschenkomst van de grootmoeder. Nog verdere *dansanak* heeten *badansanak ninik* of *badansanak mojang*, al naarmate zij afstammen van zusters der overgrootmoeder of der betovergrootmoeder. Zoo zijn in de onderwerpelijke familie 11—13 *badansanak biai* of *mandèh* voor 6—10, en omgekeerd, maar e—k zijn van 6—14 de *badansanak toeo* of *gaik*, omdat zij de nakomelingschap zijn van de zuster C hunner grootmoeder B. Alle verdere *dan-*

sanak dan de *badansanak mojang* noemt men *badansanak poejang*, en nog verdere heeten *badansanak djaoe*[1]). Eigen broers en zusters noemen elkaar ook wel *soedara kandoeng*, soedaras die uit dezelfde baarmoeder zijn voortgekomen, of *dansanak* dan wel *soedara samandèh*, verwanten die dezelfde moeder gemeen hebben, of *dansanak saloeloei. Loeloet*, dat de Minangkabauër *loeloei* uitspreekt[2]), beteekent verkleefd, gehecht, bemind, bevriend. Alleen consanguineï, dus broers en zusters van één ouderenpaar, van éénzelfde moeder niet alleen, maar ook van éénzelfden vader zijn *dansanak kandoeng* niet slechts, maar ook *saloeloei*; *uterini* daarentegen zijn alleen *kandoeng* of *dansanak samandèh*.

De jongere broer of zuster noemt elken ouderen broer *oedo*, ook wel *ambo*, en elke oudere zuster, althans in de Padangsche Bovenlanden, *angah*; in de Benedenlanden wordt deze ook wel met *oewo* aangeduid. De oudste zuster is *katoewo*, dat een samensmelting is waarschijnlijk van *kakah toewo*; *kakah*, *kakak* of *kakang* beteekent in 't Riouw-Lingasch ook reeds oudere broer of zuster. Alle andere op haar volgende zusters zijn voor de jongste *ka-engah*, dat is *kakah-tengah*, middelste oudere zusters. Jongere broers en zusters zijn voor de ouderen hunne *adieq*, *adijĕ* of *adia*, dan wel kortweg *dieq*; de jongste broer of zuster, de Benjamin van de *kandoengs*, heet in enkele streken, zooals b. v. in de VIII Kota en VII Loerah, *bongsoe*.

Het meest voorkomende woord voor moeder, wanneer het kind tot haar spreekt is *mandeh* of *mandei*, kortweg ook wel *andeh* of *andei*. Althans zoo is het in het Agamsche. In een enkele streek aldaar, namelijk in de VIII Kota en VII Loerah,

---

1) Djaoe = ver, verwijderd.

2) Van de *t* achter het Riouw-Lingasche woord, maakt de Minangkabauër in den regel een *i*. Zoo kan ook het woord *proet* bij hem *paroei* worden. De uitgangen *as* en *at* in 't Riouw-Lingasche worden in 't Minangkabausch *è*; *amas*, goud, wordt *amè*, *di-atas* = boven, spreekt de Minangkabauër uit *di-atè*, enz. De *r* en de *k* aan 't eind van het Riouw-Lingasche woord, spreekt de Minangkabauër meestal niet uit. Men hoort hem dan ook niet *galar*, maar *gala* zeggen, en niet *mamaq* of *dansanak*, maar *mama* en *dansana*.

zegt het kind ook wel *amej* tot zijn moeder. Ook spreekt men haar wel aan met *amaq*, of kortweg *maq*, dan wel *ma*, doch dat gebeurt meer in de Padangsche Beneden- dan in de Bovenlanden. Want in laatstbedoelde streken is *maq* in den regel de verkorting van *mamaq*, oom. Het woord *iboe* en *hindoe* of *indoe* bezigt men, wanneer men van of over de moeder spreekt. Verder drukt men ons begrip „ouders" uit met de woorden *iboebapakoe*, mijn moeder en vader. In het Priamansche hoort men ook wel het woord *oewai*, in 't Painansche *ajai*, zoomede in 't Agamsche en elders in de Bovenlanden *amai* en *bijai*, wanneer het kind over zijn moeder spreekt.

Maar niet alleen noemt de Minangkabauër zijn moeder *mandeh* of *mandei*, maar ook zijn tantes, zusters zijner moeder, ja zelfs hare germain-nichten, kinderen van zusters harer moeder en alle andere vrouwen van hare generatie noemt hij zoo. Hij voelt zich kind van al die vrouwen en zijn eigen moeder is dit ook voor al de kinderen, die uit hare vrouwelijke *dansanak* zijn geboren. Al de vrouwen van een oudere generatie, tot éénzelfde familie behoorend, voelen zich dus moeders van elkaars kinderen. Zoo behoort een gansche volgende generatie als 't ware in communaal eigendom toe aan het geheele onmiddellijk voorafgaande geslacht. Ziet men onder Minangkabausche vrouwen er een, die een kind zoogt, dan kan zij zoowel de eigen moeder van het kind zijn, als de zuster, nicht of achternicht, kortom de een of andere *dansanak* van haar. Zoo zijn dus in de geschetste familie 14, 16, 19, 21 en 24 *mandeh* voor 25—33, evenals 10, 12 en 13 niet alleen, maar ook f, h, i en k dat zijn voor 14—24. Omgekeerd zijn 25—28 niet slechts kinderen (*anaq*) van 14, maar ook van hare achternichten 21 en 24. Hetzelfde geldt van de kinderen dier vrouwen ten opzichte van 14. Heeft een Minangkabausch kind het over zijn werkelijke moeder, dan bezigt het weer het woord *kandoeng* en spreekt van zijn *mandeh kandoeng* en zij hare eigen kinderen bedoelende spreekt van hare *anaq kandoeng*. Wil men de zusters zijner moeder onderscheiden van zijn overige *mandeh*, dus van de nichten zijner moeder, dan spreekt men van *mandeh kètè*

(= kleine moeders)[1]). De oudste van die vrouwen noemt men dan kortweg *dei besar* of *dei toeo*, al de middelsten heeten vervolgens *dei tengah* en de jongste eindelijk *dei bongsoe* of *dei hangsoe*, dat dan soms samengetrokken wordt tot *nesoe*. Aangehuwde tantes, dus vrouwen van ooms, broeders der moeder, bestaan den neefjes en nichtjes van dezen eigenlijk niets, omdat zij tot een geheel andere familie behooren; men noemt ze echter wel eens *pasoemadan*.

De grootmoeder, wel te verstaan van moeders zijde, dus de moeders-moeder, heet *toeo*, ook wel *gaik;* in 't Pandangsche hoort men ook wel *oetji*. Doch niet alleen die vrouw, maar ook weer al de vrouwen van hare generatie zijn voor hare kleinkinderen grootmoeders, *toeo*, *gaik* of *oetji*. Zoo is dus niet alleen 3 zulks ten aanzien van 14—19, maar ook ten opzichte van 20—24 en zijn omgekeerd niet alleen 5, maar ook a en d de grootmoeders van 14—24. De eigenlijke grootmoeder is echter voor hare werkelijke kleinkinderen de *toeo* of *gaik kandoeng*. Verkerk Pistorius is niet juist, als hij (op cit. pag. 41) eene grootmoeder *niniq* noemt. Dat zijn de overgrootmoeders niet slechts, maar ook alle vrouwen van hare generatie voor de achterkleinkinderen. Men spreekt het woord *niniq* meestal *ninia* uit [2]). Ook noemt men de overgrootmoeder wel *ninia mojang*, of *andoeèng*, en de moeder van haar, dus de bet-overgrootmoeder en de tot haar generatie behoorende vrouwen, *ninia moejang* of *poejang*. Maar de eigenlijke overgrootmoeder en bet-overgrootmoeder zijn weer *ninia kandoeng* of *mojang kandoeng* en *poejang kandoeng*. Omgekeerd zijn de kleinkinderen van een *gaik* of *toeo* weer niet alleen hare *tjoetjoe*, maar zij zijn dat ook voor hare zusters en verdere vrouwelijke *dansanak*; terwijl weer de eigenlijke kleinkinderen weer *tjoetjoe kandoeng*

---

[1]) Klein in den zin van minder in rang, dus zijn tantes zijn voor den Minangkabauer moeders van minder aanzien, van minder beteekenis. Statuur heeft hij niet op het oog met het woord *kètè* = *ketjil* in 't Riouw Lingasch.

[2]) De *q* of *k* aan 't eind van het Riouw Lingasche woord wordt in den mond der Minangkabauërs ook wel een *a*. Zoo zegt hij niet *datoeq* maar *datoea*, niet *parioek* (pot) maar *parioea*.

voor haar alleen zijn. Te zamen, in den zin van hare nakomelingschap in den 2en graad, worden al hare kleinkinderen *sa-toeo* of *sa-gaik* (= van één grootmoeder) genoemd. Zoo zijn verder de achterkleinkinderen weer voor de overgrootmoeder en hare gansche generatie de *tjoetjoe pioei*, maar voor de werkelijke overgrootmoeder zijn zij weer alleen de *pioei kandoeng*. Alle verdere kleinkinderen, dus die der gemeenschappelijke stammoeder in den 4en graad bestaan zijn voor haar en voor de vrouwen harer generatie de *tjoetjoe moejang*, terwijl alle verdere nakomelingschap *tjoetjoe tjikjik* en nog verdere *tjoetjoe pindik* heeten, weer telkens met het woord *kandoeng* er bij, als men de werkelijke nakomelingschap wil aanduiden. En deze heet als één beschouwd respectievelijk weer *sa-ninia*, *sa-moejang* of *sa-poejang* enz.

Voor de mannen in de familie zijn de kinderen van de tot hunne generatie behoorende vrouwen nooit *anaq*, want *ajam djantan taq bataloeè*, een man kan geen eieren leggen. Hun *anaq* zijn altijd de kinderen hunner vrouwen, en die zijn geen leden van hun *sa-boewah-paroeï*. De kinderen hunner zusters zijn hunne *kamanakan* niet alleen, maar ook die van alle andere vrouwen hunner generatie zijn dat voor hen. En omgekeerd zijn zij de „ooms van moeders zijde", *mamaq* voor al die kinderen, welk woord in de spreektaal meestal verkort wordt tot *maq* en dat dan gebezigd wordt zonder dat men, zooals wij bereids zagen, denkt aan uitoefening van familiegezag, maar alleen om de familierelatie aan te geven. Want de *mamaq* in den zin van *djoerai-hoofd* behoeft niet altijd een oom van moeders zijde te zijn, maar kan ook een oud-oom of oud-neef van dien kant wezen. In de geschetste familie zijn 1 en b de *mamaqs* in laatstbedoelde beteekenis voor hunne gansche respectieve *djoerais*, maar eigenlijke *mamaqs* in den zin van „ooms" zijn zij alleen respectievelijk voor 6—13 en e k. Omgekeerd zijn dezen allen hunne *kamanakan* niet slechts, maar ook van 2, 4 en c zijn zij dat. De kinderen van eigen zusters zijn echter weer voor de broers van dezen alleen de *kamanakan kandoeng* en omgekeerd zijn zij weer voor hen alleen de *mamaq kandoeng*.

Van hen wordt de oudste met den naam *maq toeo* door zijn *kamanakan kandoeng* aangeduid, terwijl de overige ooms hun *maq tengah* zijn en de jongste weer hun *maq bongsoe* of *maq hangsoe*, ook wel *maq antjoe*. In een enkele streek, in 't bizonder te *Soengei Kassikan*, hoort men den oom van moeders zijde ook wel *nambi* noemen.

Alle mannen in oudere generaties, de broers van de groot-, over- en bet-overgrootmoeders zijn weer minder *mamaq* voor de nakomelingschappen dier vrouwen, al wordt die naam in 't spraakgebruik ook wel eens op hen toegepast, dan wel *gaik*, *toeo*, *niniq*, *moejang* en *poejang*, maar deze woorden zijn dan meestal verbonden met het woord *maq* of *mamaq*. De eigenlijke oud-ooms zijn echter weer de *maq gaik* of *maq toeo kandoeng*, *maq niniq kandoeng* enz. Omgekeerd zijn alle bedoelde kinderen voor al die andere mannen weer respectievelijk hun *kamanaken*, *tjoetjoe*, *tjitjik* of *pindik*, ook weer al dan niet met het woord *kandoeng* er aan gehecht, om de nakomelingschap respectievelijk van eigen zusters dan wel die van nichten aan te duiden. Evenals de woorden „oom" en „tante" bij ons vaak gebezigd worden door kinderen, zonder dat zij daarmede bloed- of aanverwantschap willen aangeven, maar enkel om er een goeden kennis of vriend der ouders vertrouwelijk mee te noemen, zoo beteekenen de woorden *mandeh* en *mamaq* in den mond der Minangkabauërs ook niet altijd „oom" en „tante". Geheel onbekenden zal men echter nimmer met deze woorden aanspreken. Omgekeerd noemen oudere lieden, die gemeenzaam omgaan met jongere personen van hun kennis in hun omgeving, dezen ook wel hunne *kamanakan*, al bestaan die hun in 't geheel niet in den bloede. Wij zagen dit woord zelfs gebezigd ten aanzien van afstammelingen van gewezen slaven, die men dan *kamanakan djo sebab* of *kamanakan di bawah loetoet* noemt of *kamanakan amas*, dan wel *kamanakan di dalam roemah*, terwijl lieden, welke men in de familie opnam en die aanvankelijk eerst, als van elders gekomen, *anaq samang* waren geweest van het familiehoofd, na hun adoptie *kamanakan datang* werden voor al diens familieleden, d. i. de nieuw aangekomen *kamanakan*.

Ofschoon, zooals wij bereids zagen, er tusschen den Minangkabauschen vader en zijn kinderen niet de minste rechtsband bestaat, en er dus nog minder van eenige relatie sprake is tusschen die kinderen en de verwanten des vaders, de leden van diens *sa boewah paroei*, zoo heeft men nochtans de *natuurlijke* verhoudingen over en weer altijd met bepaalde benamingen aangeduid. Gezamenlijk zijn des vaders famileden voor zijne kinderen en hunne familieleden de *orang babako*, ook wel *orang baripo*; [1]) diens familiehoofd, *panghoeloe*, is voor hen de *indoeq bako*. Huwelijken tusschen familieleden van den man en die van de vrouw worden altijd zeer graag gezien, omdat daardoor de band tusschen beider families des te hechter heet te worden. Zoo zal een vader er vaak op uit zijn om zijn dochter aan zijn mannelijken *kamanakan* uit te huwen, of zijn zoon aan een zijner vrouwelijke *kamanakans*. De kinderen van gehuwde mannen in de familie zijn voor deze *anaq oedjoeng amè*, ook wel *anaq pisang*. Het woord, dat het Minangkabausche kind bezigt voor „vader" is *bapo* of *bapak*, of verkort *apo* en *pak*; ook hoort men wel eens de woorden *ajah* en *nanah* bezigen. Maar ook zijn ooms van vaderszijde noemt het *bapo* of *pak*, doch dan weer met het woord *kètè* (klein) er bij; die zijn dus voor den jeugdigen Minangkabauër zijn „kleine vaders", dat is „vaders van minderen rang", evenals de *mandeh kètè* de „moeders van minderen rang" voor hem zijn. De eigenlijke vader is weer *bapo* of *pak kandoeng*. Ook noemt men bedoelde ooms wel *laki oewaj katjik*. De oudste van hen is weer *bapo* of *pak toeo*, elke op hem volgende *pak* of *bapo tengah* en de jongste *pak hangsoe* of *pak antjoe*. Soms noemt men ooms van vaderszijde ook naar hun uiterlijk b.v. *pak hitam* (*hitam* = *zwart*), als deze of gene onder hen nog al donker van tint is, of anders *pak poetih* of *pak koening*, de lichtbruin gekleurde of de gele oom. Tantes

---

[1]) Men hoede er zich natuurlijk voor deze termen te vertalen met het latijnsche woord *agnati*, zooals door sommige ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur wel eens gedaan wordt, die er genoegen in hebben romeinsch-rechterlijke benamingen te bezigen zonder die te verstaan. De *agnatio* is ten eenen male onbekend in het Minangkabausche recht.

van vaderszijde worden ook wel *mandèh* genoemd, maar dan nooit met het woord *kètè* er bij.

Een grootvader is natuurlijk evenmin familie van zijn kleinkinderen als een vader dat is van zijn eigen progenituur. Bestaan de kinderen zijner dochter hem niets, nog minder doen dat die van zijn zoon. Niettemin noemen dezen allen hem toch ook in den regel *toeo* en *gaik*, maar meestal met het woord *pak* er voor; ook heet hij in hun mond wel *injia* en hij spreekt van zijn kleinkinderen als van zijn *dansanak injia*. De grootmoeder van vaderszijde bestaat hare kleinkinderen evenmin iets, toch heet zij onder hen ook wel *toeo* of *gaik*. De overgrootvader is voor zijn kleinkinderen, zoowel voor die uit kleindochters, als voor die uit kleinzoons geboren, evenzeer rechtens een vreemdeling, al noemen zij hem ook *niniq* en dan weer in den regel met het woord *pak* er voor.

Ook aanverwantschap, zwagerschap, *affinitas*, is aan het Minangkabausche recht steeds vreemd geweest.[1]) Het huwelijk heeft bij den Minangkabauër nooit eenigen rechtsband doen tot stand komen tusschen den eenen echtgenoot en de familie van de andere, en slechts een van zeer onbeteekenenden aard tusschen man en vrouw zelven, zooals wij bereids zagen en later nog nader zullen leeren inzien. Niettemin heeft men aan de, om maar weer te zeggen, natuurlijke verhoudingen over en weer soms een bepaalden naam gegeven. De gehuwde man is niet alleen voor zijn vrouw, maar ook voor al hare familieleden, voor hare geheele *sa boewah paroei* en soms voor haren ganschen stam, *soekoe* volgens de *vox populi*, de *orang samando*, de geleende man, de verpande man; *samando* komt van *sando*, dat in pand geven beteekent. Men wil dus blijkbaar zeggen dat ten gevolge van een huwelijk de man slechts verpand wordt door zijn familie aan die zijner vrouw. De eigendom blijft dan

---

[1]) Het moslimsch recht kent die relatie echter wel, maar de Minangkabausche geloovige heeft zich daaraan weer nimmer gestoord, althans buiten den kring van vaderlijke verwanten, met wie niet getrouwd mag worden volgens moslimsch recht, welk huwelijksverbod door de Minangkabauërs weer wel gerecipieerd werd, voornamelijk in streken, waar de Islam bereids het noodige te zeggen kreeg.

als 't ware bij de eerste; de vrouw mag haren man niet beschouwen als haar eigendom, dat zij kocht of iets dergelijks. Neen, hij wordt haar slechts geleend en zulks louter en alleen om haar de geneugten der liefde te doen smaken op een geoorloofde wijze, nergens anders om. Het koopen, in eigendom overgaan van een echtgenoot heeft het oer-recht des Minangkabauërs nooit gekend. Dat werd pas een uitvinding van het patriarchaal recht bij andere volken, en zulks niet, zooals velen gemeend hebben, om de schaking van de vrouw af te koopen, — Prof. Wilken en anderen stonden nog op dit standpunt —, maar ten einde juist *strijd*, *oorlog* tusschen den stam van den man en dien van de vrouw te *voorkomen*. Het koopen van de vrouw moet mijns inziens veel ouder zijn dan roof, dan schaking van haar. Hoe 't ook zij, in het matriarchale recht der Minangkabauërs bleven beide partijen, man en vrouw, steeds waar zij waren, in hun eigen *milieu*, onverbreekbare deelen hunner eigen familie-organismen, hunner *sa boewah paroei*, en kwam dus koop van den eenen echtgenoot door den ander nooit te pas. Slechts van leen, huur, pand van den man kon daarin sprake zijn, op de wijze zooals wij nog een dekhengst of stier huren voor onze paarden en koeien. Ziedaar het karakter van het Minangkabausche huwelijk. Was het wonder dat dit ook geen *affinitas* kon doen geboren worden, dat het zelfs geen rechtsband vermocht te vlechten tusschen den vader en zijn eigen kinderen. De verhouding van man tot vrouw bij de Minangkabauërs is nog dezelfde, die in de oer-tijden moet bestaan hebben, nauw verwant aan wat wij bij de dieren *paring* en niet *huwelijk* noemen, een uit een rechtshistorisch oogpunt zeker hoogst belangwekkende verhouding, maar tevens een, die niet meer door den beugel van de moderne ethiek, van hedendaagsche rechts- en sociale opvattingen kan. Schoonmoeders zijn voor hun aangetrouwde kinderen hunne *mantoewo* of *mintoewo*; ook de zusters en broers der schoonouders zijn dit voor hunne aangetrouwde neven en nichten. Aangetrouwde kinderen zijn de *binantoe* of *minantoe* van de schoonouders; en hunne zusters en broers zoomede verdere *dansanak* zijn voor de *mantoewo* hun *dansanak*

binantoe. De onderlinge verhouding tusschen schoonouders en aangetrouwde kinderen wordt zeer eigenaardig omschreven in de volgende spreekwijze, die weder van weinig aesthetisch gevoel bij den Minangkabauër blijken geeft, wel weer van een zeer onontwikkeld kieschheidsgevoel: *mantoewo bakeh binantoe bakaseh ka anak-anak andjiang*, *hati kaseh dikako taq boeliah*, de liefde tusschen schoonouders en aangehuwde kinderen behoort te zijn als die van hen, welke er jonge honden op na houden, men mag van deze laatste wel houden, maar ze nooit aanraken. Dit laatste is verboden, omdat de hond een onrein dier voor den geloovigen moslim is. Kortom het is tusschen schoonouders en aangehuwde kinderen verboden eenige genegenheid over en weer te toonen door uiterlijkheden. Tevens spreekt uit het onderwerpelijk voorschrift geen te groot zelfvertrouwen op zedelijke vastheid. Want men bedoelt er vrijwel mee, dat het wel eens gevaarlijk zou kunnen worden, indien schoonmoeders en aangehuwde kinderen zich hartelijk tegenover elkaar mochten gedragen. Daarom is het maar het veiligste de laatsten als onreine dieren te beschouwen! Dan blijft men van zelf wel van ze af! Intusschen stel ik de onderwerpelijke ethiek minder op rekening van het brein en het gemoed des onvervalschten Minangkabauërs dan op die van zijn reeds geheel door den Islam ingepalmden landgenoot. Hoe 't ook zij, het is schoonouders en aangehuwden kinderen ten eenenmale verboden familiaar met elkaar om te gaan; zij hebben elkaar altijd op een afstand te houden. Zij mogen zelfs niet gekscheren met elkaar; een aardigheid tusschen hen is hoogst ongepast.[1]) Schoonouders en aangehuwde kinderen mogen wijders nooit samen van het zelfde bord of pisang-blad eten; dat zou maar tot ongeoorloofde attouchementen der vingers aanleiding kunnen geven; de kip kon dan wel eens onverhoeds door de *moesang*, een soort bunzing, opgegeten worden, *dimoesang ajam*, zooals de Minangkabausche spreekwijze luidt voor alles wat de twee geslachten op ongeoorloofde manier te intiem zou kunnen maken. Zij mogen niet

[1]) Aan vaders is het zelfs verboden om hunne dochters aan te halen, aan broers om hunne zusters te liefkozen!

op dezelfde stoel of hetzelfde matje gaan zitten, waarop de een of ander hunner even te voren gezeten heeft. Het is hun wijders niet geoorloofd door de etiquette om over elkaar te spreken en kan men daar niet buiten, dan mag men elkaar nooit bij den naam of galar noemen, maar men behoort den bedoelde middels een omschrijving aan te duiden, door b.v. te zeggen „de vader van mijn kleinkind Si Anoe" of de „mamaq van x", of de schoonmoeder spreekt van *dawan*, als zij haren schoonzoon op het oog heeft. Hij zegt tegen zijn schoonvader *angkoe*, en het over hem hebbend, spreekt hij van „den vader van mijn vrouw"; zijn schoonmoeder noemt hij *andei*. De broers van de vrouw zijn voor haren man zijn *ipa*, zwagers zouden wij zeggen; hare zusters zijn zijne *bisan*. Ook die hebben tusschen elkaar de kerk in 't midden te laten en onderling bepaalde convenances in 't oog te houden. Zij mogen b.v. ook niet op elkaars plaatsen gaan zitten of met elkaar gekscheren. Wil een bisan hare getrouwde zuster spreken, dan doet zij dit, als de man van deze niet bij haar is in hare *biliq*. De zusters van de moeder van den man zijn voor zijne vrouw hare *andan* en diens overige vrouwelijke familieleden zijn hare *soemandan*. De màn van de oudste zuster heet *toenadi* en de vrouw van den oudsten broer wordt *kakah* genoemd. Over het algemeen heeten de bloedverwanten des vaders in den mond zijner kinderen *dansanak bapo*, die van hun groot- en overgrootvader *dansanak gaik* en *dansanak ninik*. Mannen, die met twee zusters zijn getrouwd, zijn elkaars *pambajan*. Doch wij kunnen thans met de opgenoemde benamingen volstaan.

§ 2. Het familie- en stamverband; adat tanggoeng-mananggoeng.

Wij wezen er reeds op, dat het solidariteitstelsel in de Minangkabausche wereld geen kunstproduct is en niet haar alleen steeds eigen is geweest. Overal en altijd hebben primitieve menschen, die elkaar in den bloede bestonden, zich een geheel gevoeld niet alleen, maar zijn dat rechtens ook immer geweest. De familie-solidariteit wortelde bij de Minangkabauërs ook altijd

in bloedgemeenschap, later misschien nog bovendien in animistische overwegingen. Hare strekking was altijd om het den individu mogelijk te maken door de wereld te komen. Buiten familieverband was de oorspronkelijke mensch niets, geen *persona*, geen rechtsbevoegd wezen, een hulpeloos schepsel in den strijd om het bestaan. De individu kon in den oertijd den strijd om het bestaan niet aan. Het recht kende hem niet; het hield slechts rekening met hem als lid van een familie- en stamgeheel. De individu was slechts een orgaan van dit, dat daarbuiten geen reden van bestaan had, dat dan zelfs ten doode gedoemd was, niet alleen in moreele, maar ook in physieke beteekenis. Slechts in vereeniging met de overige familieleden werd de Minangkabauër drager van rechten en verplichtingen. Op zich zelf was hij nooit bij machte rechtsorgaan te worden, noch binnen, noch buiten zijn familie. Het *gangam baoentoek*, *pagang bamasing* gold immer ook voor hem en de zijnen, wanneer zij als rechtsorganen, als *personae* wilden optreden. Hulpbehoevend als de primitieve mensch was, had hij de zijnen te zeer noodig altijd om er te kunnen komen [1]). En toen het animisme, de vóór-moederendienst, op hem beslag ging leggen, toen heette het weldra, dat een zich afscheiden van de zijnen hem noodlottig moest worden, wijl dat een vergrijp was jegens de afgestorven vóórmoeders. Dezen bleven leven en als dooden alle rechten behouden op hare nakomelingschap, die haar tijdens het leven toekwamen. Hare kiekens mochten zich nimmer van elkaar scheiden. De graven harer kindskinderen moesten in de buurt van hare eigen graven blijven, opdat

[1]) Met *christelijke broederliefde* had het solidariteitstelsel nooit iets te maken. Mr. Pierson dacht er in 't najaar van 1906, bij het adat-debat in de 2e Kamer anders over. Dat stelsel was immer een correctief op de hulpbehoevendheid van den primitieven mensch, meer niet. De moderne mensch heeft er echter wel *individueel* te komen, anders is hij niets waard voor gemeenschap en staat, hij heeft *individueel* den *struggle for life* te bestaan, zijn eigen hoofd, handen en armen te ontwikkelen. Anders is hij een *non valeur*. De *adat tanggoeng manangoeng* hoort heden ten dage in een antiquiteiten-museum thuis, evenals het gansche Minangkabausche matriarchaat trouwens. Die was *in civilibus* altijd een premie op luiheid, *in criminalibus* een bestendig gevaar voor de gansche familie. Mr. Pierson zag een en ander niet in.

hunne zielen ook tot de haren zouden kunnen komen in 't hiernamaals. Toen werd de familie-solidariteit een plicht voor de menschen. En zij is dat bij de onvervalschte Minangkabauërs tot op den huidigen dag gebleven, al weten zij tegenwoordig niet veel meer van dien vóór-moederendienst. Men noemt dat recht, dat alle familie- en stamverwanten aaneenbindt en hen verplicht onder elkaar alle lasten en lusten van het leven gemeenschappelijk te dragen en te deelen *adat tangoeng-manang-goeng*, het recht van het over en weer voor elkaar borg blijven woordelijk vertaald. De *sa boewah paroei* was dus niet slechts als *pajoeng*, naar buiten, tegenover den staat, de negri, te allen tijde een eenheid, maar ook naar binnen ten opzichte harer bestanddeelen; hare leden waren altijd een en ondeelbaar met haar. Buiten zijn familieverband voelt de Minangkabauër, die nog niet al te veel door aanraking met ons en andere vreemdelingen „gemoderniseerd" is, die nog niet al te zeer „modernist" is geworden, zich altijd onbehagelijk. In den *masa adat* had hij daar alle reden toe, want toen bleef een buiten het familie en stamverband geworpene wel is waar een vrij mensch, maar hij stond buiten zijn gemeenschap, buiten zijn recht, hij was een onteerde, een vogelvrijverklaarde, wien iedereen leed kon doen, zelfs kon dooden, zonder dat zich zijn familie, zijn negri voor hem in de bres mocht stellen; hij was een vreemdeling geworden, een wezen van een ander ras gelijk. Hij kon op niets meer aanspraak maken, noch op eenig levensonderhoud van de zijde zijner gewezen verwanten, noch op verdediging van zijn lijf en leven hunnerzijds. Hij was een verworpeling der maatschappij, die slechts eigen beenen en armen tot zijn beschikking had om den levensweg *einsam und allein* verder te vervolgen. Niemand vertrouwde hem meer; iedereen verachtte hem. Dat was dus geen kleinigheid; hij was als door den middeleeuwschen banvloek getroffen. Tegenwoordig is dat alles heel anders geworden, vooral sedert de komst van ons in de Minangkabausche wereld. Niettemin heeft de familie-solidariteit toch nog heden ten dage hare volle rechtskracht behouden, vooral wanneer het gaat om *civiele* aansprakelijkheid. In 't cri-

mineele slaakten wij al heel gauw den band, dien zij om elken individueelen Minangkabauër sloeg. Wij konden het niet met onze begrippen van recht en zedelijkheid blijven overeenbrengen op den duur, dat de menschen, die doodonschuldig waren in een familie, ook hadden te boeten voor de misdadigers in deze. Maar in den *masa-adat* was dit wel degelijk een rechtsplicht en heden ten dage is dat nog het geval in die streken der Minangkabausche landen, welke wij zoo vriendelijk waren hare eigen rechtspleging te laten behouden.[1]) Beging in den ouden tijd de een of ander Minangkabauër een misdrijf, niet hij alleen, maar zijn gansche familie, zijn gansche stam, zijn gansche negri was daarvoor aansprakelijk tegenover den wreker, diens familie, stam en negri. Was er een moord of doodslag begaan, de wreker en de zijnen hadden het recht den misdadiger eigenhandig te dooden of, indien hij niet te vinden was, van zijn verwanten, van zijn stam den *bloedprijs*, de *bangoen*, of bij lichamelijk letsel, zonder dat het den dood ten gevolge had, het smartegeld, de *pampas*, te vorderen. Konden zij niet betalen dan had hunne negri dat te doen en deed die dat niet, dan ontstond er oorlog, dan had men de *prang batoe* tusschen de negri des verslagenen en die des misdadigers. Hetzelfde gold ten aanzien van den afkoop van alle andere, mindere misdaden. Zochten de familieleden des euveldaders hun heil bij den radja, teneinde den afkoop te ontgaan, dan boetten zij er hun vrijheid zoolang voor in, tot zij de afkoopsom bij elkaar hadden; zij werden dan de pandelingen des vorsten. Zoo werden wel eens heele families door enkele boosdoeners in haar midden te gronde gericht; schulden, uit misdrijf voortgesproten, drukten altijd op het gansche geslacht des misdadigers, wanneer hij zelf die niet kweet. Een en ander kon onder de schuts van het westersche recht niet meer geduld worden, althans niet in de streken, die „rechtstreeks" onder ons bestuur kwamen, die „rechtstreeks"

---

[1]) Een staatkunde, die erg makkelijk is, die niet veel werk aan ons geeft, en die niet veel kost, maar die alles behalve strookt met onze roeping van beschaving-aanbrengende mogendheid, hoe Mr. Kielstra, docter Kohlbrugge, de Heer Damsté en anderen ook over deze zaak mogen denken.

de zegeningen van ons bewind deelachtig mochten worden. De familie-solidariteit *in civilibus* hebben wij ook daar niet kunnen vernietigen, hoewel wij daartoe pogingen in 't werk stelden middels het zoogenaamde Sumatra-Reglement. Die werd trouwens altijd te veel door onze bestuursambtenaren, welke nog al hoog met den Minangkabauschen adat wegliepen, in bescherming genomen, dan dat het Sumatra-Reglement tegen haar kon opwerken. Aan haar werden weldra allerlei goede dingen toegeschreven, welke men in de Minangkabausche landen vooral vroeger heette te hebben, zelfs het welslagen van de koffiecultuur indertijd en het behoorlijk presteeren van heerendiensten. Want men oordeelde dat die beide lasten, den Minangkabauër door ons opgelegd, ook solidair behoorden omgeslagen te worden over familie en stam, en men liet de overige familieleden in koffietuinen en aan wegen werken, als de eigenlijke belastingschuldigen er zich aan onttrokken, alsof beide belastingen iets met den adat te maken hadden! Intusschen werd op die wijze het solidairiteitstelsel door onze vroegere ambtenaren misbruikt onder het voorgeven, dat de adat zulks gedoogde! Men vergat middelerwijl dat de koffiecultuur vooral bloeide tijdens het militaire regime ter Sumatra's Westkust en dat dit niet al te schroomvallig omging met het landsrecht. [1]) Dit liet

---

[1]) Sommige ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur hebben het betreurd dat wij met den *adat tanggoeng manangggoeng* ook gingen breken *in criminalibus*. Zij werkte *zoo makkelijk* ook te dien opzichte, oordeelde men. Liet de ware schuldige zich niet gauw genoeg vinden, zijn familie zorgde er dan van zelf wel voor, dat hij spoedig aan de handen der gerechtigheid werd overgeleverd. Dat was zoo griefelijk; men had er minder politie door noodig. Maar men vergat dat, sedert ons *staatsgezag* zich in de plaats had gesteld van het Minangkabausche familiegezag, men van dit geen misbruik meer mocht maken door dat als *politie* te exploiteeren. Dan hadden wij de *pajoeng* ook maar als staatsrechtelijk orgaan in onze staatshuishouding ter Sumatra's Westkust moeten opnemen. De *adat tanggoeng manangggoeng* was *in criminalibus* een groot onding, een allerimmoreelste instelling. Ook *in civilibus* kan die niet door den beugel. Het gaat niet aan dat het recht de gansche familie steeds doet deelen in de welvaart van den individu in haar midden eenerzijds, en dat zij door dezen geruïneerd kan worden anderzijds. De bedoelde adat is van een oeconomisch standpunt ook een onding. De Heeren Pierson en van Kol hebben in 't najaar van 1906 niet geweten wat zij zeiden, toen zij in de 2e Kamer den lof van

de solidaire aansprakelijkheid voor wat wij *civiele* schulden noemen altijd slechts toe, wanneer die door de betrokken familiehoofden en *mamaqs* gemaakt werden in de gevallen, bij den adat uitdrukkelijk genoemd en op de wijze, zooals deze voorschreef, dat is na inachtneming van het verplichte *moepakat* en dus van het *badjandjang naik*, en *gangam baoentoek*. Voor dergelijke schulden, door individueele familieleden gemaakt op hun eigen houtje, was de gansche *sa boewah paroei* hoogstens *naturaliter* aansprakelijk, nooit *civiliter*. De betaling van die kon men niet middels een actie tegen haar afdwingen; maar was die ook geschied, dan kon de familie echter van haar kant weer geen *condictio indebiti* instellen. En dat alles is tot op den huidigen dag zoo gebleven, ondanks het Sumatra-Reglement. [1]) Ten aanzien van de betaling der door ons in de Minangkabausche landen in te voeren belastingen zullen wij nooit den adat *tanggoeng ma-nanggoeng* te baat kunnen nemen, willen wij daarvoor een gansche familie aansprakelijk stellen. Zullen wij dit decreteeren, dan leggen wij den menschen een instituut van ons maaksel op, niet een dat in den adat steun vindt. Wij moeten daar dan ook niet aan denken; òf ieder belastingschuldige blijve in de Minangkabausche wereld *individueel* aansprakelijk, òf men voere een familiesgewijze aanslag in, zonder het eene familielid voor het andere aansprakelijk te stellen. Dit laatste is nog wel zoo verkieselijk, want de *sa boewah paroei* kan zich nooit uit de voeten maken. Maar daar zou weer noodwendig het gevolg van moeten zijn, dat wij de familiehoofden officieel als staatsorganen gingen erkennen, tot onze tollenaren in de Minangkabausche wereld gingen maken. Men

bedoelden adat zongen. Men vermoordde niet zelden een familielid, om niet langer voor hem aansprakelijk te zijn.

[1]) Ik heb hier in 't bizonder het oog op de artikelen van het Reglement, die de executie regelen van civiele vonnissen. Die zijn tot heden in de praktijk vrijwel een doode letter gebleven, omdat zij in strijd zijn met den adat, en men van oordeel is dat de koloniale wetgever, die het Sumatra-Reglement maakte, niet aan het Regeerings-Reglement, in 't bizonder aan art. 75, al. 6 van dit, afbreuk kon doen. Alsof in Indië de rechter de wettigheid eener koloniale ordonnantie heeft te beoordeelen, die nog wel door den Koning werd goedgekeurd, en alsof de koloniale wetgever gehouden is overal den adat te handhaven!

zal in elk geval tusschen een van beide manieren van aanslag hebben te kiezen. En dit is zeer wel te doen. Later bij de behandeling van het vermogensrecht komen wij op de enkele schulden terug, die men in den *masa adat*, en ook heden nog volgens het inheemsche landrecht, op de gemeenschappelijke familiegoederen kan verhalen.

De *adat tanggoeng manunggoeng* gold volgens den adat altijd in de eerste plaats voor eigenlijke familieleden, voor de lieden, die tot één *pajoeng* behoorden. In uitgebreïderen zin waren echter ook stamverwanten, dus weer vooreerst de *singkat dioelas* en vervolgens alle overige soekoegenooten, in den populairen zin van dit woord, voor elkaar aansprakelijk. Buiten de grenzen der negri strekte zich de stam-solidariteit althans rechtens nooit uit. De *belahan di lain negri* viel er altijd buiten; voor de handelingen der *poetoes dioelas* kon men nooit aansprakelijk worden gesteld. Maar ook binnen de negri kwam het altijd minder op de stam- dan op de familie-solidariteit aan.

De Minangkababauër heeft de eenheid van zijn familie, den band van solidariteit, die deze steeds tot één geheel heeft gemaakt, weer altijd op zijn manier geteekend in de volgende aphorismen:

Bakaoem, bakaloeargo,
Basanak, basoedaro.

Een in bloedgemeenschap, een in verwantschap. Pas aan die vereeniging van alle familieleden tot één geheel ontleende de Minangkabauër immer zijn rechtspositie, zijn handelingsbevoegdheid. Buiten haar waren beide steeds verlamd, en dientengevolge de strijd om het bestaan in den ouden tijd bijna niet mogelijk. Grondbezit, erfrecht, recht op onderhoud uit de gemeenschappelijke familiegoederen (*harto poesako*), crediet, alles werd den buiten familieband verstootene onthouden. Niemand trok zich zijner meer aan. En zelfs na zijn dood bleef men de hand van hem aftrekken. Zijn graf mocht niet bij die zijner moeder en verwanten, maar moest elders in de eenzaamheid gedolven worden. Zijn ziel was gedoemd in 't hiernamaals troosteloos eenzaam rond te dolen; zij werd geheel vergeten door de

achterblijvenden. Zijn graf mocht niet op bepaalde tijden met bloemen getooid, niet eens van onkruid en onreinheid gezuiverd worden. Ook dat moest vergeten worden. Al te gader verschrikkelijke dingen voor den oosterling, in 't bizonder voor dien uit den ouden tijd.

Binnen den kring zijner familie was de Minangkabauër echter altijd één met de zijnen:

Sasaso, sadjarani,
Saladang, sasawah,
Sahoetan tinggi, sahoetan rendah,
Sapandan sakoeboeran;

alles hadden zij met elkaar gemeen, zoowel het gemeenschappelijk ontgonnen stuk oerwoud (*saso*), als de daarvan verkregen oogst (*djaran* = padistroo), zoowel het droge (*ladang*) als het natte rijstveld (*sawah*), het hooge en het lage bosch, graf en begraafplaats. Allen behoorden het gelijkelijk goed te hebben, tengevolge van al dat gemeenschappelijk bezit.

Doch niet alleen alle lusten, ook alle lasten en tegenspoeden van 't leven, alle plichten werden door familieleden nooit individueel, maar steeds gemeenschappelijk gedragen, alle schulden werden over de gansche familie omgeslagen, daarvoor was elk en een iegelijk onder hen niet voor zijn deel, maar voor het geheel aansprakelijk, alle schande en oneer, door den eenling op zich geladen, vielen terug op al de zijnen, alle ongeluk een enkele hunner overkomen, dompelde allen in rouw, bracht verdriet en ellende over allen; ieder had zijn medefamilielid in rampen bij te staan, met hem te treuren, met hem verslagen te zijn over het wreede lot, dat hem individueel trof, hem te steunen en te helpen in den wreeden strijd om het bestaan:

Roemah sakoempoelan, nanbakarieb babaid;
Saoetang, sapioetang; samaloe sasopan;
Sahino, samoelia; samo baso, samo kring;
Sabarè, saringan; satoempoeah laloe,
Sabondang soeroei; ko boeroek samo diboewang,

Ko baik samo dipakei; kasoekaran tolong menolong;
Ko koerang, toekoek manoekoek;
Ko senting, bilei mamilei;
Ko sakit manobat, manangies, mamoedjoek;
Ko lama, tongkat manongkat;
Ko tarandam samo basahi;
Ko tarampei, samo kring;
Brat samo dipikoel;
Ringgam samo didjoendjoeng. [1])

Kortom alle leden van eenzelfde familie behooren gezamenlijk even ongelukkig maar ook even gelukkig, even arm en even rijk te zijn, niet alleen te zamen alle tegenspoed te dragen, doch ook in ieders voorspoed te deelen, hoe belangrijk of gering een en ander ook moge zijn:

Hati gadjah samo dilapah;
Hati toenggaoe samo ditjatjah;

zoowel het hart van een olifant, dus een groot ding, als dat van een luis, dus een zeer nietige zaak, hebben allen gelijkelijk te betasten, te bevoelen; deze vergelijking getuigt weer niet van grooten schoonheidszin.

Maloempè samo patah
Manjoeroea samo boengkoea;

alle ondernemingen, van wie ook onder familieleden, kunnen voor allen dezelfde gevolgen hebben; als de een springt, kan

---

[1]) De vertaling van al deze pitoeas komt op het volgende neer: de familie is één van huisgemeenschap, één van moeder, één van stam, schulden en schuldvorderingen hebben alle familieleden gemeen, zoo ook alle schande en alle eer, al wat vernederend, al wat verheffend is; men is (als één lid in 't water valt) allen gelijktijdig nat, maar men wordt ook allen weer droog, wanneer de in 't water gevallene gered wordt; alles wat zwaar, alles wat licht is, wordt saamgedragen, alles wat slecht is, werpen allen gelijktijdig van zich, alles wat goed is wordt echter door allen gezamenlijk gebruikt; men helpt elkaar tezamen; wat de een te weinig heeft (b.v. aan levensonderhoud) wordt hem door de anderen vermeerderd, verlengd (b.v. een kleed, dat te kort is); is de een ziek, de anderen hebben hem geneesmidnelen te geven; is hij oud, dan hebben allen hem tot stok, tot steun te dienen; met de treurenden moeten allen mee verdriet hebben en zij behooren te trachten hem te troosten, op te beuren; het zware en het lichte in 't leven hebben allen te zamen te dragen.

niet alleen hij zijn beenen breken, maar allen doen dat met hem; kruipt hij ergens onder, dan heeft hij zich niet slechts te buigen, zich te krommen, maar al de zijnen doen dat met hem. *Inda bidoea karam sakoedoeang*, een schip gaat in den storm nooit ten deele, maar altijd in zijn geheel onder. Niet alleen individueele rampspoeden hadden allen te treffen, maar ook individueele arbeidzaamheid, vlijt, talenten, moed en geluk behoorden allen ten goede te komen. De individu mocht niet alleen hierin deelen. Zoo was het althans *in theorie*; de praktijk viel nochtans immer anders uit. Wij hadden reeds gelegenheid er op te wijzen, dat ook de Minangkabausche gemeenschap zijn armen en rijken had, dat de welvaart er te allen tijde even ongelijkelijk verdeeld was, als in elke andere gemeenschap. Nochtans mocht zulks in den kring *van dezelfde familie* volgens het recht althans nooit gebeuren. Want het lid, dat haar op den duur aan ondergang zou bloot stellen, juist tengevolge van den *adat tanggoeng mananggoeng*, mocht men steeds buiten haar verband werpen, voor goed van zich stooten. Zoo aanstonds hierover nader. Die straf was immer een correctief op het solidariteitsbeginsel. Het slechte levensgedrag, de misdaden van het individueele familielid mochten op den duur zijn ganschen kring niet aan ondergang prijs geven. En al die verplichtingen om elkaar in den nood bij te staan, elkaars lot te deelen, golden niet slechts voor familieleden, die met elkaar bleven leven, maar ook voor en ten aanzien van afwezigen, van hen, die elders tijdelijk vertoefden, zonder dat daardoor het negriverband werd verbroken.

Djaoe nan indah barantara,
Dakè nan indah bersoeatoe;
Djaoe tjinta mantjinta,
Dakè djalan mandjalan.

Was men van elkaar verwijderd, dan bestond er evenmin een afstand tusschen familieleden, als wanneer zij bij elkaar waren gebleven in hun negri van herkomst, ook de afwezigen hadden middels onderlinge liefde zich één met elkaar te voelen, de in

elkaars buurt levenden behoorden steeds over en weer tot elkaar te komen. En nu gold het begrip *djaoe*, ver, niet slechts in de ware, maar ook in de overdrachtelijke beteekenis, wanneer men *ver verwant* was aan elkaar. Zoo kon de *adat tanggoeng menanggoeng* ten slotte zich ook buiten den engeren familiekring doen gelden ten aanzien van verdere bloedverwanten, van stamverwanten, van de *singkat dioelas*, ja zelfs volgens sommigen van de *poetoes di oelas*. Zoo kon de *orang dagang*, de emigrant, er toe komen in de vreemde negri zich onder de hoede te stellen van een *indoeq samang*, die tot zijn *poetoes dioelas*, tot de *belahan di lain negri* behoorde en was deze verplicht aan zijn verzoek te voldoen. In allerlaatste instantie strekte het solidariteitsbeginsel, zooals wij bereids zagen, zich uit tot de gansche negri, in welke men van ouder tot ouder thuis hoorde, maar dat was altijd meer een *politieke* aansprakelijkheid dan een privaatrechterlijke, een die naar buiten werkte, zoodra de negriburger zich jegens andere negris of hare ingezetenen had vergrepen. Nooit werkte die naar binnen. Was de familie, en desnoods de stam wel altijd de hoeder zijner leden, de negri was dat nooit, binnen haren eigen kring, ten opzichte van hare individueele burgers. Zij had zich hun *faux pas* pas aan te trekken, zoodra die staatsgevaarlijk werden, zoodra die tot een *prang batoe* aanleiding konden geven. Dan eerst had zij den misdadiger in haar midden aan den wreker elders uit te leveren, of aan diens familie of negri, dan wel het door hem berokkende leed af te koopen in goederen, later in geld.

§ 3. De koeasa mamaq, de verhouding van het djoeraihoofd tot zijn familieleden.

A. *Algemeene beginselen.*

Ik heb van den *mamaq*, in de beteekenis van djoeraihoofd, reeds meermalen gesproken als gezinshoofd en zijn gezag vergeleken met onze vaderlijke macht. Intusschen hinkt natuurlijk ook deze vergelijking. Want de *mamaq* neemt tegenover de leden van zijn gezin, van zijn djoerai, een gansch andere stel-

ling in dan bij ons een huisvader ten opzichte van zijn kinderen; de *koeasa mamaq*, de macht van het djoeraihoofd, heeft evenmin iets van de *patria potestas*, die de Romeinen kenden, of van het gezag van den *kurios*, van den huisvader bij de oude Grieken. Met ons vaderlijk gezag verschilt de *koeasa mamaq* [1]) inzoover, dat deze blijft bestaan hoe oud de leden van de djoerai ook mogen worden. Meerderjarig in onzen zin van het woord wordt het Minangkabausche familielid nooit; zijn leven lang staat hij onder het gezag van zijn *mamaq*, al mag deze desnoods iemand zijn, die jonger in leeftijd is dan hij, wat zeer wel kan gebeuren. Noch een leeftijdsgrens noch het huwelijk slaakt de banden, die den Minangkabauër aan zijn mamaq, en middels dezen aan zijn djoerai, aan zijn gansche *sa-boewah-paroeï* verbinden. Van de *koeasa mamaq* kan het familielid wijders ook nooit ontslagen worden middels *emancipatie*; dit instituut is te allen tijde vreemd geweest aan het Minangkabausche recht. Slechts in twee gevallen kan het Minangkabausch familielid uit de macht zijns *mamaqs* geraken tijdens zijn leven. Dat gebeurt vooreerst met de vrouw, die door een familie, welke *poenah* dreigt te worden, tot *kamanakan* wordt geadopteerd, maar dan komt zij,

---

1) Als men de macht van den *mamaq* wil teekenen, pleegt men ook wel te zeggen: *mamaq beroelajat kamanakan, beroelajat harto poesako,* en men vertaalt een en ander aldus: de mamaq beheerscht, voert gezag over zijn kamanakans en over de familiegoederen. Maar deze vertaling is eigenlijk onjuist. Want *oelajat,* ook wel geschreven *wilajat* en dat weer geen maleisch, noch een javaansch, maar oorspronkelijk een arabisch (*wilâjat*) woord is, beteekent minder *gezag,* dan wel *ambtskring, ressort,* dus in elk geval *gezag in objectieven zin.* In het Arabisch en Javaansch heeft het woord de beteekenis van voogdij en curatorschap, ook van landvoogdij; voor gezag in *subjectieven zin* heeft de Minangkabauër geen ander woord dan *koeasa.* Ten onrechte hebben dan ook de stellers van het Eindresumé in zake het onderzoek naar de grondrechten ter Sumatra's Westkust het woord *oelajat* vertaald met het recht van de Minangkabausche volkshoofden om stukken woesten grond in particulier eigendom uit te geven, dus met wat wij zouden kunnen noemen een *dominium eminens* op allen woesten bodem. Die hoofden hebben nooit en te nimmer zulk een recht bezeten, ook al trachtten velen hunner het tegendeel aan onze ambtenaren wijs te maken, natuurlijk alweer met de speculatie om er eventueel geld uit te slaan. *Mamaq beroelajat kamanakan dan harto poesako* wil dus slechts zeggen dat iedere mamaq zijn eigen ressort heeft in den familiekring.

en *casu quo* ook hare kinderen, toch terstond weer onder het gezag van den *mamaq*, die haar adopteerde; in de tweede plaats wordt de *kamanakan*, die uit het familieverband is verstooten, natuurlijk ook uit het gezag ontslagen, dat zijn *mamaq* tot nog toe over hem voerde.

Sui juris kon de Minangkabauër dus nooit worden, zonder er eigenlijk zijn gansche *jus* bij in te schieten, want 'de uit de familie verstootene stond vrijwel buiten den adat, zooals wij reeds zagen; die hield op *persona* te zijn naar zijn eigen recht, die maakte geen deel meer uit van de rechtsgemeenschap van zijn ras, die was aan een mensch van een vreemd ras, aan een Batak, Niasser, een Chinees of Arabier gelijk geworden. Maar ook de *mamaq* zelf kan men nooit *sui juris* noemen, want het gezag, dat hij bezit, zijn *koeasa*, heeft dit gemeen met elk ander gezag in de Minangkabausche wereld, dat het nooit op eigen autoriteit kan uitgeoefend worden. En dit is het groote verschil tusschen het Minangkabausche familiegezag en de vaderlijke macht bij alle onder patriarchaal recht levende volken. De *mamaq* vermocht nooit iets op zijn eigen houtje te doen. Ook hij was bij de uitoefening van zijn macht gehouden het *gangam baoentoek*, *pagang bamasing*, zoomede het *badjandjang naik*, *batanggo toeroen* in acht te nemen. Geen zijner daden had rechtskracht, als die niet te voren gesanctionneerd was door de gezamenlijke mondige leden van zijn *djoerai*, zoowel mannen als vrouwen. De individueele *kamanakans* mochten altijd als *anak boeah* tegenover de staatseenheid, ten opzichte van de negri onmondig zijn geweest, binnen den kring van hun families, zoodra het ging om behartiging harer gemeenschappelijke aangelegenheden, waren zij dat geenszins. Eerst na met zijn gezinsleden te hebben beraadslaagd (*moepakat*) niet slechts, maar ook pas na met hen *sakato* te zijn geworden, kan de *mamaq* handelend optreden en krijgt zijn daad rechtskracht. Zonder een en ander kan dit niet gebeuren. Zoo vermocht de *mamaq* in zijn familiekring ook evenmin ooit een autocraat, een despoot te worden, als het een of andere familiehoofd, of zelfs soekoehoofd dat kon zijn in den staat, in de negri. Het exorbitante *jus*

vitae ac necis b.v. heeft het Minangbabausche djoerai-hoofd nooit en te nimmer bezeten over zijn familieleden, zelfs niet het familiehoofd. Dat recht was ondenkbaar in de overoude matriarchale rechtsorde, en kon pas later, in de dagen van het patriarchaat, een ziekelijke uitwas worden aan den boom des rechts. De familieleden in de matriarchale maatschappij behoorden nooit aan één lid der familie toe, doch altijd aan deze in haar geheel, *in condominio pro parte indivisa*, zooals al hare aardsche goederen dat altijd deden. Tot elke rechtshandeling, die de *mamaq* verrichtte, werd hij steeds door zijn onderhoorige familieleden, hetzij uitdrukkelijk, hetzij stilzwijgend gemachtigd. Ten gevolge van die machtiging werd zij pas een rechtsfeit. Zoo was het althans steeds in theorie; zoo wilde immer het strenge recht. In de praktijk echter gebeurde het menigmaal, vooral in de Benedenlanden, dat de *mamaq*, onder den invloed van den Islam en slechte raadgevers, wel eens zijn eigen gang ging in vele aangelegenheden. In het stamland werd dat echter nooit geduld; geen handeling van den *mamaq* had daar ooit rechtskracht, als die niet ook door de gezamenlijke kamanakans was gewild. Welk contract de *mamaq* daar ook op eigen houtje sloot, dat was rechtens, *ten aanzien van zijn familie* althans, van den aanvang af altijd nietig, niet verhaalbaar op de *harto poesako*. Kwam dit voor, dan hadden de familieleden het recht hun *mamaq* te desavoueeren en de door hem verrichte handeling was dan van nul en gener waarde. Mochten zij deze dus nietig willen doen verklaren, dan zouden zij met dien eisch ontvankelijk moeten geacht worden en die zou hun, na geleverd bewijs, moeten toegewezen worden. In den ouden tijd, en ook nu nog, werd dan zoo'n zaak *en famille* afgedaan, door den *panghoeloe*, het gemeenschappelijk familiehoofd, of slaagde die er niet in de zaak in der minne te schikken, dan kwam zij voor het betrokken soekoehoofd en zij werd meestal door dit naar genoegen van allen uit de wereld geholpen. Voor onze rechtbanken komen heden ten dage zulke zaken nimmer. In elk geval blijkt uit het medegedeelde voldoende, dat al de verrichtingen eens mamaqs, willen zij rechtskracht hebben, moeten

verondersteld worden in gemeenschappelijk overleg met zijn betrokken familieleden te zijn verricht. En een *mamaq*, die zijn positie kent, zal dan ook nagenoeg niets doen, zonder eerst in zijn familieraad lang en breed over de handeling, die hij wil verrichten, gepraat te hebben. Mocht hij dan merken, dat hij daarin tegenkanting ondervindt, dan zal hij ook meestal zich onthouden van op eigen gelegenheid op te treden. Want anders zou het wel eens kunnen gebeuren, dat men hem uit zijn mamaqschap eenvoudig ontsloeg.

De mamaq is dus rechtens eigenlijk nooit meer dan de *mandataris* van zijn gansche djoerai, voor zoover deze recht van spreken heeft. Slechts onmondige kinderen daarin hebben dat niet en mondig wordt men naar de Minangkabausche opvattingen, zoodra men geslachtsrijp is; in elk geval is men dat wanneer het vijftiende levensjaar voleindigd is. Dit geldt zoowel voor mannen als voor vrouwen. De mamaq kan over alles wat hij doet steeds door de zijnen ter verantwoording worden geroepen en door zijn familiehoofd op de vingers getikt worden desnoods, als zijn optreden niet in den haak mocht zijn geweest. Was hij de panghoeloe zelf, dan hadden in dit geval zijn *anak boeah masa adat* het recht hem aan te klagen bij het betrokken soekoehoofd, en deze bracht desnoods zijn zaak in de balei voor den *rapat negri*, indien die door hem alleen, in rade vergaderd desnoods met de overige *andikos* van zijn soekoe, niet uit de wereld kon geholpen worden. Uit een en ander blijkt intusschen voldoende dat de *koeasa mamaq* rechtens nooit was een autoritair gezag, zooals de romeinsche *patria potestas* bijvoorbeeld, of als de hindoesche familievader bezit. Volgens de wetten van Manou [1]) kunnen drie personen, een gehuwde vrouw, een zoon en een slaaf in 't algemeen nooit een eigen bezit hebben. Alles wat zij verwerven, komt aan het familiehoofd, onder wien zij ressorteeren. Een zoon wordt bij de Hindoes pas mondig en onafhankelijk, zoodra zijn beide ouders overleden zijn, nooit eerder, hoe oud hij ook mag worden. [2])

---

1) Cap. VIII, vers 416.

2) Sir Henry Sumner Maine. Early law and custom. p. 123.

Het woord van den hindoeschen familievader was altijd een wet voor al zijne onderhoorige familieleden.[1]) Bij de Minangkabauërs golden echter altijd andere opvattingen. Als *filii* en *filiae familias* tot een *pater familias* stonden de djoeraileden nimmer tegenover hun mamaq; men kan dus niet zeggen dat zij ooit *alieni juris* waren. Zij hadden ten aanzien van alles, wat de inhoud kon uitmaken van de *koeasa mamaq* stem in 't kapittel. Die werd ook door hun handen mede gesteund, gedragen (*pagang bamasing*); die was ook gemeenschappelijk goed als 't ware, zooals alle gezag in de Minangkabausche wereld altijd was, zooals alle goederen, het nationaal vermogen steeds gemeenschappelijk werd bezeten, zonder dat een en ander ooit voor scheiding en deeling onder de individueele gerechtigden vatbaar was. Aan die gemeenschappelijkheid lag de bloedgemeenschap, die allen verbond, steeds ten grondslag; zij is zoo oud als deze, zoo oud als het recht, dat in het moederschap wortelt. Ook hier hebben wij dus te doen met een stukje oeroud anti-diluviaansch recht als 't ware. Alle familieleden waren bij de Minangkabauërs te allen tijde bevoegd een duit in 't zakje te doen[2]) in alle familieaangelegenheden, omdat zij allen hetzelfde bloed van de gemeenschappelijke stammoeder in zich hadden. Eerstgeboorterecht deed zich slechts gelden bij de vraag, *wie* onder familieleden het familie- en staatsgezag zou uitoefenen, maar niet *hoe* dit zou gebeuren. Te dien aanzien had de jongere evenveel recht van spreken als de oudere; de jongere generatie stond in dat opzicht met elke oudere gelijk. Die uitoefening ontleende pas haar rechtskracht aan aller uitdrukkelijk geuite of stilzwijgend kenbaar gemaakte wil. Pas in de patriarchale gemeenschap werd die wil op den duur op den achtergrond gedrongen. Want in den levensstrijd konden niet alle familieleden gezamenlijk de leiding erlangen. Strijd eischt noodwendig het voorgaan

---

[1]) Nelson. View of the Hindu law. p. 56.

[2]) „Dat beheer (n.l. van den mamak) geschiedt door hem in samenspraak met „zijn huisgenooten, die allen, voorzoover meerderjarig, stem in het kapittel „hebben, zoowel mannen als vrouwen" (G. de Waal van Anckeveen. Het socialisme en de Minangkabau-Maleische instellingen. Sumatra Bode, 14 October 1906).

van één enkele, wil die niet mislukken, wil het doel, dat men beoogt, niet stranden op de klippen van het *quot capita tot sensus.* De Minangkabauërs hebben echter nimmer dien levensstrijd gekend met andere rassen. Vandaar dat ook hun *koeasa mamaq* tot op den huidigen dag eigenlijk in den grond der zaak altijd een gemeenschappelijk familiegezag is gebleven, dat de *mamaq* nooit familievader is geworden in den zin, dien men aan dit begrip is gaan hechten in de patriarchale rechtsorde elders. In het kader onzer rechtsopvattingen zou den Minangkabauschen familieleden altijd een actie tot het doen van rekening en verantwoording competeeren tegen den *mamaq*, zooals een lastgever die bij ons heeft tegenover zijn lasthebber. Maar die rekening en verantwoording had de *mamaq* dan ook nooit aan zijn *individueele kamanakan* af te leggen, doch aan hen *gezamenlijk*, als één familieëenheid beschouwd. De individualiteit heeft nooit beteekenis gehad in het Minangkabausche recht. Onze huisvader, en nog minder de romeinsche *pater familias*, behoefden echter nooit voor bedoelde actie te vreezen. Hun gezag was steeds een *mandatum ex lege* als 't ware een *potestas jure suo*. De *koeasa mamaq* daarentegen had altijd meer of minder van een *mandatum ex contractu*, en die overeenkomst was tot stand gekomen, zoodra men in den familieraad *sakato* was geworden, hetzij uitdrukkelijk, hetzij stilzwijgend. De *mamaq* was evenzeer immer de *volonté en action* van zijn gansche mondige *djoerai*, als de soekoehoofden dat in den Minangkabauschen dorpstaat waren van de in rade vergaderde hoofden hunner soekoes, hunner ressorten. Buiten den familieraad, los van dezen was de *mamaq* nimmer een rechtsautoriteit, kon hij nooit iets uitrichten, dat bindend was voor zijn djoerai, voor zijne familie. Hoogstens was hij dan slechts *persoonlijk* aansprakelijk; en dit kon hem dan wel eens zijn mamaqschap niet alleen kosten, maar zelfs zijn gansche *persona*, zijn lidmaatschap in de rechtsgemeenschap, in welke hij leefde. Want een *mamaq*, die zich niet naar de voorschriften van den adat gedroeg, kon evenzeer buiten deze gesteld worden als een gewone *kamanakan*. De *djoerai*, de *sa boewah paroei* bestond nimmer ter wille van

den *mamaq*, van den *panghoeloe*; maar zij waren er altijd ten behoeve van hun kringen. De Minangkabausche familie is nimmer het eigendom als 't ware geworden van het gezins- van het familiehoofd, zooals eenigszins de oud-romeinsche *familia* met al haar toebehooren dat altijd was voor den *pater familias*. De *mamaq* was altijd slechts een orgaan der zijnen. En toch kan ook weer niet gezegd worden dat hij tegenover hen de voogd was in den trant van den oud-germaanschen familie-vader in diens familiekring; een *mundiburdium* is de *koeasa mamaq* ook nooit geweest. Een ethische grondslag, dien men altijd aan de germaansche vaderlijke macht heeft willen toekennen in navolging van *Jhering*, heeft dat gezag des *mamaqs* ook nooit gehad. Het Minangkabausche recht heeft steeds minder de ethiek, dan wel de natuur, zooals deze oorspronkelijk onder ons menschen ook alles te zeggen had, tot bron gehad; het is nooit juristenrecht geweest. Vandaar dat de *mamaq* ook nimmer hoeder van zoogenaamde familie-sacra werd. Ook deze positie van den patriarchalen familie-vader was altijd een kunstproduct, een brouwsel van het menschelijk brein. Nooit was de mamaq de belichaming zijner djoerai, zooals de *panghoeloe* dat, intusschen ook alleen maar staatsrechterlijk, werd van zijn gansche *pajoeng*, zooals de *pater familias* bij de oudste Romeinen dat zelfs *privaatrechterlijk* was in zijn omgeving. De djoerai was altijd privaatrechterlijk veel meer een organisme krachtens het *gangam baoentoek*, *pagang bamasing*, een natuurproduct, dan een voortbrengsel van rechtsbeginselen. De natuur gaf iederen mondigen mensch altijd evenveel recht tot spreken als elken gezaghebbende in zijn midden. De *filius-familias* der oude Romeinen was een stuk menschenwerk, een rechtsproduct, zooals dat door het in macht ten top gestegen patriarchaat in verloop van tijd, onder den vinnigsten *struggle for life* om de „oude wereldzee", en reeds lang te voren op den langen tocht der Ariërs derwaarts, in elkaar was gezet. Boven den *mamaq* stond in den Minangkabauschen familiekring eigenlijk nog altijd de gemeenschappelijke stammoeder, als die in leven was. Die bleef in elk geval de hoogste autoriteit in de *sa boewah paroei*, in de

djoerai, wanneer het er om ging stem uit te brengen in familieaangelegenheden. Maar *koeasa*, uitvoerend gezag, was haar nooit gegeven. Haar stem woog wel is waar altijd het zwaarst in den familieraad, maar actie, uitvoering, kon nooit van haar uitgaan. Daarmee werd altijd het zooveel mogelijk oudste mannelijk familielid, dus dat in geboorte het dichtst bij haar stond, belast. En na de stammoeder hadden altijd hare dochters het meeste gewicht in de schaal te leggen bij de beraadslagingen in den familieraad, of de andere oudste vrouwen van de *sa boewah paroei* of *djoerai*. Nog heden ten dage geven vrijwel alleen de dames de lakens uit in de onvervalschte Minangkabausche landen. De vrouwen mogen bij de beredderimg van familieaangelegenheden even hard meekakelen als dat de mannen zich doen gelden, als in 't bizonder de haan, de *ajam gadang*, die op de *lasoeèng* zit, de mamaq, kraait:

Ajam gadang bakoekoe-koekoe,
Ajam indoe-indoe bakotat,
Anak-anak ajam nan mantjiô;

als de haan kraait gaan al de kippetjes meekakelen en de kuikens meepiepen. Men zal althans niet licht tegen het advies der oudere vrouwen in 't bizonder handelen; zij zitten er allerwege op de geldkist en daar komt niets uit zonder hare uitdrukkelijke toestemming. Want:

Nan djantan soempiet manggalas,
Nan batino ambau poeroe-poeroe,
Koentji nan tagoeh;

de mannen hebben er voor te zorgen dat de knapzak gevuld worde, maar de vrouwen waken over de geldkist, waarin de familiegoederen zitten, zij zijn er het hechte slot van. Maar is er dan ook eenmaal in den familieraad een beslissing genomen, zoo is de *mamaq* de persoon, die voor de executie van deze verantwoordelijk is; hij is dan de eenige, met wien de buitenwereld te maken heeft, die de djoerai, de familie kan verbinden aan haar en omgekeerd haar kan verplichten jegens zijn familie.

Hij is de *trait-d'union* tusschen de gemeenschap en zijn familietak, en zelfs als hij tevens panghoeloe is, tusschen haar en zijn gansche *sa boewah paroeï*. De individueele *kamanakans*, de op zich zelf staande leden van de djoerai of familie, kunnen nimmer als organen van deze optreden tegenover de buitenwereld. Verplichten zij zich op eigen gezag aan deze, dan zijn zij slechts louter persoonlijk verbonden en aansprakelijk voor hunne verbintenissen met hun eigen persoonlijk vermogen, dat zij middels eigen vlijt en krachtsinspanning verwierven, met hunne *harto pantjarian*. Wil de buitenwereld echter met de heele djoerai of familie te doen hebben, teneinde op hare *harto poesako* verhaal te hebben, dan heeft zij zich niet in te laten met een harer leden, maar met den *mamaq*, respectivelijk met den *panghoeloe*. De individueele familieleden, de *kamanakans*, zijn dus *in familie-aangelegenheden* ten eenenmale onbevoegd tot handelen; in 't bizonder de *harto-poesako*, de gemeenschappelijke familiegoederen, vermogen zij op eigen gezag rechtens nooit te verbinden aan de buitenwereld, [1]) en trachten zij dat toch te doen, dan zijn die verbintenissen *ab ovo* nietig, daar kan dan nooit een actie tegen de familie uit voortspruiten, al is deze desnoods *naturaliter* verbonden krachtens den *adat tanggoeng votanggoeng*. Maar omgekeerd kunnen kamanakans hunne families ook geen rechten doen verwerven ten aanzien van de buitenwereld. Als een *socius* in een *societas* verbinden zij slechts zich zelven aan haar en haar aan zich; in zoover zijn zij weer wel bevoegd tot handelen. Met *curandi* of *pupillen* zijn zij ook weer niet te vergelijken; de *mamaq* was nooit curator of voogd over hen. Hij was altijd slechts de vertegenwoordiger van hun familie-eenheid, nooit die van hun eigen particuliere belangen. Wilde de Minangkabauër koopman worden,

---

[1]) G. de Waal van Anckeveen. Het socialisme en de Minangkabau-Maleische instellingen. Sumatra-Bode, 14 October 1905. „Het Maleisch familie-eigendom „is voor private schulden van het individu niet aansprakelijk" zegt Mr. J. van Bosse op pag. 118 van zijn „Eenige beschouwingen omtrent de oorzaken van den achteruitgang van de koffiecultuur ter Sumatra's Westkust". Hij bedoelt blijkbaar niet *civiliter* verbonden.

dan kon hij dat altijd rechtens zeer wel wezen en in die qualiteit zich aan de buitenwereld en deze aan zich verbinden, doch zij had altijd slechts verhaal op zijn eigen particulier vermogen, nooit op dat van zijn familieeenheid, op de *harto poesako.* Bestond het eerste niet, dan had de keizer zijn recht verloren; de actie van den crediteur kon dan nooit gericht worden tegen de zijnen. Hoogstens vermochten dezen, indien zij fatsoenshalve, om het insolvente familielid te hulp te komen, voor dezen betaald hadden, die betaling niet meer ongedaan maken met wat wij een *condictio indebiti* zouden noemen. Hunne verbintenissen tegenover de buitenwereld, hadden dus altijd slechts het karakter van *obligationes naturales.* Maar dan konden zij van hun kant zich in zoover weer op den persoon van het insolvente lid uit hun midden verhalen, dat zij bevoegd waren hem uit hun verband te stooten, middels het *diboewang hoetang*, middels het „*uitwerpen*" van hem „van wege zijn schulden". En dit was in den ouden tijd althans een zware straf, zooals wij bereids zagen. Het familielid paste toen wel op, deze op te loopen. Tegenwoordig, in de wereld, die wij in de Minangkabausche landen brachten, is dat reeds heel anders geworden. En in de grenslanden, vooral in de kuststreken, heeft reeds menige *mamaq,* menig familielid, zijn familie geruïneerd, door hare goederen, in 't bizonder hare gronden, aan vreemden in handen te spelen, al kon dit volgens den adat eigenlijk nooit gebeuren, al waren al die vervreemdingen rechtens ook *ab ovo* ongeldig. Ons optreden heeft daartoe veel bijgedragen. In Padang en omgeving, zoomede langs de gansche kust is reeds lang veel grondbezit, dat oorspronkelijk onvervreemdbaar familiebezit der bevolking was, overgegaan in handen van Chineezen en zelfs van Maleiers zelven, die dat bezit volgens den adat eigenlijk nooit konden verwerven. Maar in de Padangsche Bovenlanden en overige grenslanden is zulks, voor zoover mij bekend, tot nog toe nooit gebeurd. Wel is ook daar veel grondbezit als *pand* in handen gekomen van vreemden, van niet-familieleden, maar de eigendom van de familie bleef dan in elk geval te allen tijde onverkort ten aanzien van den door haar verpanden grond. Middels ver-

jaring kon bedoeld pandbezit nooit in eigendom door den crediteur-pandnemer verkregen worden. Want de *acquistieve verjaring*, de *usucapio*, evenmin als de *extinctieve*, heeft het Minangkabausche recht nooit onder zijn instituten gekend; dit werd in vorige bladzijden reeds met een enkel woord opgemerkt.

De verhouding van de verschillende *mamaqs*, die in éénzelfde familie kunnen voorkomen, tot hun gemeenschappelijk familiehoofd, tot den *panghoeloe andiko*, is dezelfde als die van elken anderen *anak boeah* tot dezen. Zij zijn staatsrechterlijk slechts zijne ondergeschikten, die al zijne bevelen hebben op te volgen, die hem steeds op de hoogte behooren te houden van hetgeen er in hunne respectieve djoerais gebeurt. Overigens zijn de *mamaqs* privaatrechterlijk vrijwel zelfstandig in hun afzonderlijk huisvaderlijk beheer, [1]) elk in zijn eigen *djoerai*, en mag de *panghoeloe*, als op dit niets aan te merken valt, zich daarmee niet inlaten. Slechts zijn de *mamaqs*, voor al hun doen en laten in hunne kringen, ook den panghoeloe verantwoording schuldig, want die had tegenover de staatseenheid er weer voor in te staan, dat het zijn gansche familie goed ging, dat in haar midden rust, orde en welvaart heerschten. De *mamaqs* hebben als zoodanig nooit een publiekrechterlijke positie ingenomen. Met hen had de Minangkabausche staat evenmin ooit te maken als met de individueele *anak boeah* van de *sa boewah paroei*. Wij deden reeds opmerken dat de panghoeloe, althans in streken, waar niet de *adat sansako* heerscht, altijd de oudste man is, die uit de vrouw is gesproten, welke het dichtst verwant is aan de gemeenschappelijke stammoeder, en dat hij tevens steeds *mamaq* is; huisvaderlijk gezag in de andere *djoerais* van zijn familie had hij nooit. Slechts staatsgezag oefende hij daarin uit. De geschetste positie van den *mamaq* verschilde niet slechts grootelijks van die des patriarchalen huisvaders onder de Arische

---

[1]) „De *panghoeloes* hebben geen recht zich in te laten met de zaken van een „anderen panghoeloe, *evenmin als de panghoeloe* recht heeft zich te bemoeien „met de inwendige zaken van een familie, waarvan hij niet de beheerder der „familiegoederen is.” (G. de Waal van Anckeveen. Het socialisme en de Minangkabau-Maleische instellingen. Sumatra-Bode, 14 October 1905).

volken, maar ook van die de Semietische huisvader innam. In het moslimsch recht bijvoorbeeld was ook elk meerderjarig mannelijk familielid steeds ontslagen van vaderlijke macht en voogdij en werd volkomen heer en meester over zich zelven, een *persona sui juris*. Meerderjarig volgens dat recht is iedereen, die zijn 15e levensjaar voltooid heeft, dus zijn 16e is ingegaan, dan wel een persoon, die dat nog niet deed, maar ouder dan 9 jaren is en teekenen van volkomen geslachtsrijpheid bezit. Mochten deze zijn opgetreden vóór het 9e levensjaar, dan is de moslim in elk geval nog onmondig. Minderjarigen staan volgens het moslimsch recht altijd onder voogdij en zijn dus tot handelen niet bevoegd (*hadjr*), zoodat zij nimmer geldige rechtshandelingen kunnen verrichten. Steeds treedt hun voogd voor hen op. Het Minangkabausche recht heeft nooit voogdij of curateele gekend in den zin van het moslimsche, het romeinsche en westersche recht. Het kind, welks ouders er niet meer zijn, blijft een deel uitmaken van de moederlijke familie, evenzeer als dat vóór den dood der ouders het geval was. De familie heeft hen te onderhouden en groot te brengen, minder als voogdesse, dan wel krachtens den *adat tanggoeng manang-goeng*, die ook reeds gold te hunnen opzichte vóór den dood der ouders. Die gebeurtenis brengt dus niet in 't minst verandering in de rechtspositie van Minangkabausche weezen. Hun *mamaq* wordt niet hun voogd, maar blijft *mamaq* over hen, zooals hij dat was tijdens het leven hunner moeder. De dood huns vaders kan nog minder ooit wijziging brengen in hun rechtspositie. Want die bezat nimmer eenige macht, eenig gezag over hen. Die gebeurtenis kon slechts in zijn eigen familie een *mamaq*, als hij dat over de zijnen was, doen wegvallen, maar terstond trad dan een zijner *warih*, zijner erfgenamen, weer op als zijn opvolger in het mamaqschap.

B. *De verplichtingen en rechten van den mamaq en der kamanakans onderling.*

Behoorde het Minangkabausche familielid nimmer aan één enkelen gezaghebbende in zijn midden, maar altijd aan de gansche *djoerai*, aan de geheele *sa boewah paroei pro parte*

indivisa als 't ware, ook die in haar geheel was steeds aansprakelijk voor de opvoeding van het onmondige kind, had het recht dit te corrigeeren, te berispen, groot te brengen, en wijders om te beslissen, wat er van den jeugdigen knaap zou moeten groeien, zoomede aan wien het jonge meisje, zoodra zij tot jaren van onderscheid was gekomen, behoorde uitgehuwelijkt te worden. De moeder alleen had daar nooit iets over te vertellen, maar ook niet de *mamaq* op zich zelf. Nog het meest hadden over dit alles te zeggen de nog in leven zijnde gemeenschappelijke stammoeder der *djoerai*, en na haar de overige oudste vrouwen in deze. De vader kreeg pas door toedoen van den Islam stem in 't kapittel, doch wanneer het slechts de uithuwelijking gold van zijn maagdelijke dochter en zulks ook alleen nog maar in die streken der Minangkabausche landen, waar de *sjarat* eenig overwicht over den *adat* erlangde. Maar over de opvoeding zijner zoons behoefde hij rechtens nimmer geraadpleegd te worden. Hun *mamaqs* en moederlijke verwanten beslisten te dien aanzien altijd alles en het werd den vaders zelfs vaak zeer euvel geduid, als zij zich daarmede bemoeiden, zoo bijvoorbeeld indien zij het waagden hunne kinderen te corrigeeren of te berispen. En zoodra men te doen had met jeugdige vrouwen, die al eens gehuwd waren geweest, dan had de vader in 't geheel ook niets meer te vertellen over hare keuze van een nieuwen echtgenoot.

Doch al behoorde in de Minangkabausche wereld elk onmondig en meerderjarig familielid zijn gansche leven lang aan de geheele *djoerai*, van welke hij een deel uitmaakte, in de eerste plaats toe, en aan de *sa boewah paroei* in de tweede, niettemin had de adat te allen tijde op de schouders des *mamaqs* toch ook steeds bepaald omschreven plichten gelegd, welke hij ten aanzien van zijn gezin in acht had te nemen, ook al kon hij die plichten nimmer uitoefenen dan na het vereischte *moepakat* met zijn overige familieleden en na *sakato* met hen te zijn geworden. Want kwijtte de *mamaq* zich van zijn verplichtingen, dan behoorde hij dat toch altijd te doen overeenkomstig de regelen van den adat, en naar zijn beste weten:

mamaq baradjo kapada nan banar, artinja manoeroet nan sapandjang adai. Zijn taak beperkte zich niet alleen tot de zorg voor de personen zijner familieleden, in 't bizonder tot die voor de vrouwen en hare onmondige kinderen, — de volwassen mannen hadden altijd meer over zich zelf te gaan —, maar hij behartigde tevens het gemeenschappelijk familievermogen van zijn *djoerai*, want deze kon wel degelijk ook altijd afzonderlijke *harto poesako* bezitten, welke niet gemeen waren aan de overige takken der familie, dus die onttrokken waren aan het beheer van den gemeenschappelijken *panghoeloe sa boewah paroei.* Volgens de algemeene volksoverlevering zou reeds *Datoeq Sari di Radjo*, die niemand anders was dan de ons reeds bekende *Sri Maharadja*, de stichter van het Minangkabausche rijk, bij zijn dood aan zijn zoons *Datoeq Katoemanggoengan* en *Datoeq Parapatih Sabatang* op het hart hebben gebonden om goed voor hun nakomelingschap te zorgen, en zulks in de navolgende bewoordingen, welke, het behoeft nauwelijks gezegd te worden, terstond weer den Islamitischen uitvinder van de overlevering verraden. *Sapaningga hambo bapoelaug karahmatoe 'llah, baik-baik angkau mamaliharokan sagalo kamanakan, pikiëkan soenggoeè dalam hati, naq djaän angkau kanei dèq soempah satië nieniëq kito, Adam, alehi salam*, zoodra ik zal zijn teruggekeerd tot de heiligheid van Allah (= zoodra ik overleden zal zijn), moet gij goed voor al uwe *kamanakans* zorgen, en altijd in uw binnenste te hunnen opzichte oprechte gedachten koesteren (= altijd het goede met hen voorhebben), opdat gij u niet schuldig zult maken aan overtreding van den heiligen eed, die gezworen werd aan ons aller overgrootvader Adam, zijn nagedachtenis zij geprezen. De plichten des *mamaqs* zijn dus, naar de volksopvattingen der Minangkabauërs, al vrij oud. Zij dateeren zelfs reeds uit de dagen van Adam en Eva!

De *mamaq* is vóór alles de hoeder van de stoffelijke belangen der zijnen, in 't bizonder der vrouwen en harer onmondige kinderen, zoomede van alle hulpbehoevenden in de djoerai, onverschillig of zij mannen dan wel vrouwen zijn, en wijders der ouden van dagen, die niet meer hun eigen kost kunnen

verdienen, ten slotte der zieken en ongelukkigen. Met de jonge krachtige mannen, die in den wasdom van het leven zijn, en die de handen uit de mouwen kunnen steken, heeft hij zich niet in te laten. Die moeten zien op eigen beenen te staan, en zelven zich door het leven te slaan. Slechts wanneer het familievermogen zoo overvloedig is, dat hiervan ook voor hen nog iets over kan schieten, hebben zij eveneens recht om in het genot dier goederen te deelen. Maar anders staan mannen te dien aanzien altijd achter bij de vrouwen en bij de hulpbehoevenden in den familiekring. De eerste zorg, welke den *mamaq* heeft bezig te houden, is die voor *huisvesting* van de zijnen, *kò indah beroemah*, *batanggo*, *diboewatkan*; *kamanakan dipaliharakan kampoeng halamanja*, *roemah tanggonjo*, *diperboewatkan tampat nan tagoeh segala teranknja*. Hebben *kamanakans* geen onderkomen in het oorspronkelijke familiehuis, de *mamaq* moet zorgen dat er een ander opgericht worde, op een eigen nieuw erf, of dat de oude woning verlengd worde door er een nieuwe *roewang* aan te doen bouwen, en zulks krachtens het voorschrift *kètè dipergadang*, wat te klein is moet grooter gemaakt worden, *singkat dioelas*, wat te kort is behoort verlengd te worden. Wijders heeft de *mamaq* er over te waken, dat de familiehuizen onder zijn beheer, steeds in goeden staat verkeeren, dus dat zij niet uit vermolmde houtwerken bestaan, dat zij niet lekken enz. enz.: *ko roemahnja nan tiris* (lek) *disisik*, *nan lapoeh* (vermolmd, vergaan) *diganti*, *nan boeroek diperbaiki*. Deze verplichting om huisvesting te verleenen strekt zich ook altijd alleen maar uit ten aanzien van de vrouwen, zoomede van ouden van dagen, van zieken en andere hulpbehoevenden. De mondige mannen van de familie moeten maar zien elders, in *lapous*, en *soeraus* of bij vrienden een goed heenkomen te zoeken, zoodra de zon onder is. Dan wordt het familiehuis voor hen gesloten. Zijn zij gehuwd, zoo mogen zij bij hunne vrouwen, in hare *biliks*, de slaapkamertjes van hare familiehuizen, overnachten. Verkiezen zij dit echter niet te doen, dan moeten zij den nacht doorbrengen waar de overige jonggezellen-wereld der negri pleegt te slapen. Over dag hebben

zij wel toegang tot hun respectieve familiehuizen, maar zij mogen er niet verder komen dan tot in de *tangah roemah*, in de algemeene ontvang-gelegenheid, waar ook door de vrouwelijke familieleden het dagelijksch leven wordt gesleten, voor zoover dat niet buitenshuis geschiedt. In de slaapvertrekjes der dames echter is het hun nimmer geoorloofd een voet te zetten, zelfs niet om er een blik in te werpen, ook niet in die der oudere vrouwen, al zijn dezen hun eigen moeders. Over dag is de ongehuwde volwassen man slechts de gast zijner vrouwelijke familleleden, in het huis, waarin hij indertijd geboren werd, meer niet. Zijn overigen tijd heeft hij elders zoek te brengen. Een eigen thuis, een *home*, is hem vrijwel zijn gansche leven lang ontzegd. Althans zoo is het in het stamland. Wij vermeldden reeds dat het in vele grenslanden, vooral aan de kust, anders is. Pas als afgeleefde grijsaard, die de vrouwen geen kwaad meer kan doen, mag de Minangkabauër van 't stamland in het geboortehuis zijne dagen en nachten slijten; dan wordt hem in de *tangah roemah* van dit ergens een slaapplaats aangewezen, dan mag hij tijdens zijne ziekten ook door zijn jongere vrouwelijke familieleden verzorgd worden. In de kracht van zijn leven werd evenwel ook dat laatste niet vergund door den adat. Deze vond een te groote nadering van de beide geslachten in dezelfde familie altijd hoogst gevaarlijk.

Na de zorg voor behoorlijke huisvesting van de zijnen is het de voornaamste plicht van den *mamaq* om zijn familieleden, in 't bizonder weer de vrouwen, zoowel gehuwde als ongehuwde, van voldoend levensonderhoud te voorzien, ze in staat te stellen zich te kleeden en zich te voeden; *kamanakan dipaliharakan sawah, ladangnja, kain badjoenja.* Dit gebeurt in den regel door aan elk der rechthebbenden zooveel van de tot de *harto poesako* behoorende gronden, sawahs, ladangs of tuinen, in vruchtgebruik af te staan, dat die lieden daarvan kunnen leven,[1]) en zoodra het een gehuwde vrouw geldt, die moeder werd, ook met hare

[1]) Men heeft uitgerekend dat elke inlander dagelijks ongeveer één *tjoepak* rijst behoeft om te kunnen leven, en in 't jaar 300 *soekat* = 3 *katiding*. Men raadplege voor deze maten bijlage II op dit boek.

kinderen. De mannen mogen volgens het strenge recht hunne kinderen niet onderhouden uit de opbrengst van de hun door hunnen *mamaq* toegewezen *harto poesako.* Die verdeeling van deze onder de familieleden vatte men intusschen niet op als een scheiding en deeling van den eigendom op bedoelde goederen; zulks kan nooit gebeuren. De eigendom blijft steeds bij de familie of bij de *djoerai en bloc*; de individueele leden erlangen op de hun toegewezen physieke stukken van de *harto poesako* slechts een recht van genot, dat nog het best te vergelijken is met ons zakelijk recht van vruchtgebruik, ook al verschilt het weer in veel opzichten van dit. De Minangkabauër duidt het aan met den naam *gangam baoentoek.* [1]) De vrouwen, die kinderloos zijn, en de ongehuwden onder haar behoeven niet altijd een gedeelte van de onroerende *harto poesako* te erlangen. Deze werden altijd in 't bizonder voor de vrouwen met kinderen door den adat gereserveerd. De kinderlooze vrouwen mogen door den *mamaq* ook onderhouden worden uit de zoogenaamde *hoedjoeng* [2]) van de *harto poesako*, uit de rente, die deze goederen opbrengen; zij wordt ook wel *boenganja harto poesako* genoemd, de bloem der familiegoederen, of, zooals in *Tanah Datar*, *bangkitannja*, *labihnja harto poesako*, het meerdere, de vruchten der *harto poesako.* Die rente wordt meestal samengesteld uit kleine bijdragen, welke elk familielid, dat een gedeelte der *harto poesako* in vruchtgebruik erlangde, van de opbrengst van dat gedeelte heeft af te staan aan den *mamaq*, zoomede uit de gelden, die deze erlangt middels verhuur of het in halfbouw geven van de familielanderijen. De aan de vrouwen toegewezen stukken grond moeten zij maar zelven zien te bewerken; nochtans zijn hare mannelijke bloedverwanten en later ook hare zoons verplicht haar daarin bij te staan. Ook op hare mannen rust hier en daar dezelfde plicht,

---

1) *Oentoek* beteekent aandeel; *baoentoek* is dus een deel hebben, bezitten, in casu n.l. van het vruchtgenot, niet van den eigendom.

2) *Hoedjoeng* of *oedjoeng* beteekent woordelijk de punt, de spits, de uitlooper van iets, ook overdrachtelijk. *Oedjoeng lidah,* de punt van de tong, is de woordvoerder van een vergadering bijvoorbeeld. *Hoedjoeng harto poesako* dus = de spits van de familiegoederen = de rente er van.

maar die kunnen deze altijd afkoopen met het een of ander geschenk aan de vrouw. Ook is het haar geoorloofd die stukken grond middels verhuur of halfbouw productief te maken. Vervreemd of verpand kunnen deze echter nooit worden, behoudens in een enkel zeer exceptioneel geval, en dan nog mag alleen de *mamaq*, na behoorlijk met zijn familieleden lang en breed over de zaak beraadslaagd te hebben en hun toestemming te hebben verkregen, tot vervreemding of verpanding der *harto poesako* overgaan. Mochten gehuwde vrouwen en hare kinderen bereids door hare mannen van het noodige levensonderhoud zijn voorzien uit hun particulier vermogen, uit hunne *harto pantjarian*, wat, het zij er dadelijk bij gezegd, dien mannen door het recht niet tot plicht is gesteld, zoodat zulk levensonderhoud als een volkomen liberaliteit hunnerzijds moet worden aangemerkt, dan gebeurt het niet zelden, dat de *mamaqs* dier vrouwen haar het *gangam baoentoek* onthouden, welke haar anders zou gegund zijn, omdat dit dan wordt toegekend aan andere familieleden van haar, die daaraan meer behoefte hebben. En daar kunnen de mannen der vrouwen nooit de minnste aanmerking op maken. Want het oeroude recht heeft de *harto poesako* altijd in de eerste plaats bestemd voor de behoeftigen onder de rechthebbenden op die goederen. Bovendien

Ko pandjang dikarat
Ko singkat dioelas,

wat te lang is moet ingekort worden, wat te kort is behoort verlengd te worden. Een vrouw, die het reeds goed heeft bij haar man, behoeft het niet overdadig te hebben ten koste van meer in nooddruft verkeerende familieleden van haar. Voor het levensonderhoud van volwassen mannelijke familieleden heeft de *mamaq* pas te zorgen, wanneer de vrouwen van de familie het allen goed hebben. Nooit kunnen de mannen ten koste van haar van de *harto poesako* profiteeren. Zijn deze niet groot genoeg om er ook hun een deel in *gangam baoentoek* van toe te kennen, dan hebben zij zelf te trachten middels eigen arbeid aan de kost te komen. De *harto poesako* zijn in de eerste plaats

derhalve vrouwengoed. De vrouwen hebben dan ook altijd de zwaarwichtigste stem in 't kapittel gehad, zoodra het er om ging de bestemming der *harto poesako* te bepalen. De vrouwen zitten in de Minangkabausche landen op de nationale geldkist, zooals het heet, zij zijn de *toekang koentji* ten aanzien van haar familievermogen, de sleutelbewaarsters. De mannen, die in de kracht van hun leven zijn, moeten maar voor zich zelven zorgen. Zij worden ambachtsman (*toekang*), loonarbeider, of zij gaan de wouden in om boschproducten te zoeken ; nog het liefst worden zij reizende handelslieden of gezeten kooplieden, *orang dagang* of *manggaleh*, *soedaga* [1]). De handelsgeest zit den Minangbabauër in merg en been. Tot landbouw voelt hij zich minder geroepen, omdat hij dien in den regel uitoefent ten behoeve van zijn vrouwelijke familieleden. Alles wat hij echter als koopman en ambachtsman verdient mag hij voor zich zelf houden; daar bouwt hij zijn eigen particulier vermogen, zijn *harto pantjarian*, van op. Over die *harto pantjarian* hebben zijn *mamaq* en vrouwelijke familieleden niets te zeggen, althans niet zoolang hij leeft, al houden zij er altijd een oogje op in de Bovenlanden. Slechts de hulpbehoevende mannen der familie hebben er ook recht op om een deel der *harto poesako* in *gangam baoentoek* te erlangen, dan wel om uit de *hoedjoeng* dier *harto* onderhouden te worden door hunnen *mamaq*, altijd zoolang zij zich jegens dezen naar behooren, *sapandjang adat*, gedragen.

Bezit een familie of djoerai te weinig *harto poesako* om de vrouwelijke familieleden daaruit in de eerste plaats te onderhouden, dan behoort het te kort bijgespijkerd te worden middels individueelen arbeid der mannen van de familie, middels hunne verdiensten, verworven door het *mantjari*. Dan kunnen de zoons hunne moeders, de broeders hunne zusters en nichtjes, de neven hunne tantes onderhouden middels harden arbeid. Deze ver-

[1]) Die uittocht van mannen om buiten hunne negri den kost te gaan verdienen heeft in sommige streken jaarlijks gewoonlijk in de *pandiaman*, in den stillen tijd, plaats, dat is na den oogst van de rijst. Vooral in de Danau-districten, zoomede in het Palembajansche en Boudjolsche komt dat veel voor. De lieden uit die streken worden dan huisbedienden of zij gaan koeliewerk op ondernemingen verrichten. Zelfs begeven zij zich soms naar de Straits-Settlements.

plichting van den *mamaq* en zijn mannelijke verwanten wordt in de volgende bewoordingen uitgedrukt: *sawah ladang nan indah djadi djadikan; kò kamanakan indah bersawah baladang mamaq nan manarohkan djo wang, di pagangkan sawah orang lain.* Den vrouwen is het in 't grootste deel der Bovenlanden nooit vergund om middels *mantjari* aan den kost te komen. Zij zijn verplicht altijd aan honk te blijven; van haar mag het niet gevorderd worden door loonarbeid in dienst van vreemden aan eigen levensonderhoud te komen. De eenige physieke arbeid, die haar past, is het bewerken van eigen familie-sawahs en ladangs. Zij mogen nooit hare negri, haren familiekring verlaten; zij zijn gedoemd even immobiel te zijn als hare familiegoederen. Bezitten zij deze niet, dan hebben hare *mamaqs* en mannelijke *soedaras* voor haar den kost te verdienen in de negri of elders, en in 't laatste geval er voor te zorgen dat zij telkens het noodige naar huis brengen. Dan komt er voor de mannen van het bijeengaren van een eigen particulier vermogentje, van *harto pantjarian*, nooit iets in. En men verbeelde zich niet, dat in de Minangkabausche landen iedere *sa boewah paroei*, of in deze elke *djoerai*, evenveel familiegoederen bezit. Er loopen genoeg Minangkabauërs rond, die niets in de wereld hebben. Het door den gewezen Gouverneur van Sumatra's Westkust Kroesen zoo hoogopgevijzelde nut van het zoogenaamde „familie-communisme" [1]) der menschen, en na hem werd het onder onze ambtenaren ter Kuste mode om hem daarin na te volgen, komt slechts der bezittende klasse in de Minangkabausche wereld ten goede, niet aan hare gansche gemeenschap. Dit bliefde Kroesen maar altijd over het hoofd te zien. Ook had deze lofredenaar van het Minangkabausche vermogensrecht er nooit oogen voor wat bedoeld communisme den Minangkabauschen man steeds kostte en reeds gekost had in verloop van eeuwen. Kroesen is altijd zeer eenzijdig en oppervlakkig geweest in zijn oordeelvellingen over de waarde van het

[1]) Men leze wat de Heer H. E. Prins publiceerde van Kroesens oordeel ter zake in het Koloniaal Weekblad van 28 Februari 1902 en wel in zijn opstel over het Minangkabausche erfrecht, in dat blad voorkomend.

Minangkabausche recht, dikwijls zelfs zeer onnadenkend. [1]) Bezit een familie zooveel en zulke productieve *harto poesako*, dat de rente, welke deze afwerpen, niet verteerd kunnen worden door hare leden, dan is het plicht van den *mamaq* om de overblijvende *hoedjoeng* zooveel mogelijk in onroerend goed om te zetten, hetzij middels aankoop van dit, wanneer zich daartoe de gelegenheid aanbiedt, wat in den regel niet dikwijls het geval is, hetzij door van lieden, die geld noodig hebben, hunne sawahs of ladangs of tuinen in pand te nemen voor de hun geleende contanten, een transactie, die veelvuldig voorkomt. Anders heeft de *mamaq* de overgebleven *hoedjoeng* in roerend goed van waarde te beleggen, in gouden voorwerpen of kostbare kleeren, zooals precieuse bruidstooien als anderszins, die op hare beurt middels verhuur weer productief kunnen gemaakt worden bij negrigenooten. Al die zaken worden dan natuurlijk ook steeds gemeenschappelijk familie-eigendom. Gereed geld houdt men liefst zoo min mogelijk in de *roemah kamanakan*; dit zou op den duur te gevaarlijk kunnen worden. En in den *masa adat*, met zijn vele roovers en onvoldoende veiligheid van personen en goederen, was dit zeker het geval. Toen was het handeldrijven zelfs overal in de Minangkabausche landen een zeer precair werk, van wege al het kwaad volk, dat de voornaamste handelswegen onveilig maakte. Verhaalde Netscher ons reeds niet, hoe men allen handel tusschen Beneden- en

[1]) Onnadenkend was b.v. zijn meening en die van den heer Prins, dat het mogelijk zou zijn om met een door hen gewenscht z. g. n. *Minangkabausch eigendomsbewijs* een „*vrij belangrijk belastbaar kapitaal*" te maken van de *harto poesako*. Deze zijn *onvervreemdbaar*, *inexecutabel* volgens den adat. Hoe zou dit nu te rijmen zijn met ons hypotheekrecht? Wat kan een geldschieter hebben aan een pand, waarop hij geen verhaal had, dat hij met geen mogelijkheid zou kunnen excecuteeren? Ons hypotheekwezen is eenvoudig een onmogelijkheid in de Minangkabausche landen, zoolang er de adat wordt gehandhaafd betreffende de onvervreemdbaarheid der familiegoederen. Zoolang deze bestaat is er geen geld in grond te beleggen ter Sumatra's Westkust, kan er niets van den bodem der Kust gemaakt worden middels westersch kapitaal. Hoe staat bedoelde adat reeds het invoeren van een behoorlijk belastingstelsel ter Kuste pal in den weg! Het hangt toch waarlijk niet enkel van een papiertje, van een eigendomsbewijs af of een gemeenschap al dan niet toegankelijk is voor vreemd kapitaal. Dit zagen Kroesen en Prins blijkbaar nooit in.

Bovenlanden soms volkomen stop kon zetten? Bezat de een of andere rijke *sa boewah paroei* echter bepaalde kostbaarheden als *harto poesako*, dan wist in den regel iedereen in de negri en omgeving, dat die van haar en van niemand anders waren. Daar kon men zich dus niet zoo makkelijk aan vergrijpen; iedereen kende die zaken meestal, zooals men bij ons weet aan wien deze of gene equipage of automobiel behoort. Maar klinkende munt was nooit een veilig bezit, evenmin onverwerkt goud.

De *mamaq* is intusschen niet slechts de hoeder van de materieele belangen zijner *kamanakan*, ook hun moreel heil is immer aan zijn zorgen toevertrouwd geweest, altijd zooals dat door den Minangkabauër werd opgevat. Hij is hun beschermer tegen allerlei immaterieele moeilijkheden, die het leven met zich kan brengen, en dientengevolge van zelf hun vraagbaak, raadgever, leider, opvoeder en leermeester, hoe oud zij ook mogen worden. Hij beslist niet slechts welken weg het jeugdige mannelijke familielid zal opgaan, maar bepaalt ook wie de echtgenooten zullen worden zijner vrouwelijke kamanakans, natuurlijk weer altijd na in familieraad lang en breed over een en ander beraadslaagd te hebben. Hij heeft wijders voor de zijnen op te komen, indien zij met deze of gene pretentie door de buitenwereld worden aangesproken of in een of ander opzicht ter verantwoording worden geroepen. Hij heeft alle acties, die minder hun persoon en particulier vermogen raken dan wel de gansche familie en hare *harto poesako*, tegen zich op te nemen, evenals hij ook de eenige is, die *persona standi in judicio* heeft, zoodra het er om gaat voor zijn familie en hare goederen iets van de buitenwereld te vorderen. Gedingen over familiebelangen en familiegoederen behooren altijd door en tegen den *mamaq* gevoerd te worden. Dit is steeds een grondregel van het Minangkabausche procesrecht geweest. De *mamaq* is dus niet slechts de moreele steun der zijnen, maar ook hun voorvechter als 't ware in elk geschil, in den dagelijkschen levensstrijd, de wal, die hen omringt, het schild, waarachter zij veilig zijn. *Kamanakan diparit*, *dipagar*

daripada barang sasoeatoe kasoesahannja atau kasoesahan nan boleh lagi akan datang. Dipaliharakan kamanakan djo akal boedi dlahir batin barang sasoeatoe nan mendatangkan kasoesahan kapadannja. En de *mamaq* behoort steeds van ganscher harte oprechtelijk zijn *kamanakans* in allen tegenspoed met raad en daad bijstaan. *Elok boeroek kamanakan ditanggoeng oleh mamaq, kaloe bahoetang kamanakan membajar dan pihoetang kamanakan mamaq manarimakan*; de *mamaq* heeft te zorgen dat alle rechten en verplichtingen, die de kamanakans raken als familieleden, dus als deelen van de *sa boewah paroei*, en niet hen individueel, hun eigen persoon en goed betreffen, worden geëerbiedigd en nagekomen.

Maar niet slechts in hunne relaties tot de buitenwereld is hij hun *parit* en *pagar*, hun wal, hun omheining, maar hij heeft hen ook tegen den algemeenen *struggle for life* te beschermen, hij heeft over hen te gaan als een tuinman over het plantje, dat hij wil groot brengen, als een boomkweeker over den jongen vruchtboom, dien hij stekte:

Toemboek ditanam,
Gadang dilamboek,
Tinggi diandjoeng;

als de kamanakan nog een jong plantje is, zorgt de *mamaq*, dat dit in goede aarde wordt gezet; gedijt het daarin en wordt het al grooter en grooter, dan moet hij het behoorlijk mesten; is er ten slotte uit de stek een groote, hooge boom gegroeid, dan heeft hij dezen tegen storm en windvlagen te stutten. Wijders gunne de *mamaq* zich, bij de inachtneming zijner plichten tegenover zijn *kamanakans*, geen oogenblik rust. Nacht en dag wake hij over hen:

Siang dilihat
Malam dipakalang;
Siang digoebalo,
Malam dikoendano;

Over dag houde hij ze altijd scherp in 't oog; des nachts zij hij hun een trouwe wachter. Gaat het den kamanakan slecht,

de *mamaq* brenge daarin, zoo spoedig als in zijn vermogen is, verandering. Gaat de gezondheid van den kamanakan achteruit, wordt hij mager, ziet hij er slecht uit, wordt hij eindelijk ziek, de *mamaq* moet alles in 't werk stellen om een en ander zoo spoedig mogelijk te verbeteren. Mocht hem dat niet gelukken en de kamanakan hem, ondanks zijn toewijding toch ontvallen, hij zorge er ten slotte voor dat die een begrafenis naar behooren erlange:

Koeroes dipagapoek,
Senting diparimbah,
Sakit ditjarikan obat,
Loeloeï disalami,
Hilang ditjari,
Mati ditanam.

Dit alles wordt zoo kort en krachtig mogelijk gezegd, als gold het het opstellen van een exercitie-reglement. Zoo lang van stof als de Minangkabauër is in het *moepakat*, in het beramen van den een of anderen maatregel, zoo laconiek is hij in zijn pitoeas en in zijn ethiek.

Een voorname plicht van den *mamaq* is het om er voor te zorgen, dat zijne jeugdige *kamanakans*, in 't bizonder de vrouwelijke, op tijd en in haren stand trouwen. Lieden echter, die al eens gehuwd zijn geweest, staan buiten deze taak; ook de vrouwen. Die gaan dan verder haar eigen gang bij de keuze van een nieuwen wederhelft. Maar jeudige *kamanakans*, die nog niet weten wat het huwelijk beteekent, hebben zich bij het eerste, dat zij sluiten, steeds lijdelijk te schikken naar de wenschen en beslissingen hunner *mamaqs*. Vooral jeugdige meisjes, maagden, *anak gadis*, hebben niets te vertellen, wanneer er in den familieraad is beslist, dat zij behooren te trouwen. Hare eerste mannen worden haar gegeven zonder dat men er naar vraagt of zij zin in hen hebben. Dat geeft dan, na het huwelijk, niet zelden tot de meest pijnlijke scènes aanleiding. De controleur van Eerde wist te vertellen van een jong gehuwd meisje, dat geregeld tegen den avond haar familiehuis ont-

vluchtte, om in een hoogen boom in de buurt den nacht door te brengen, en op die wijze de bezoeken van den echtvriend, aan wien men haar had gekoppeld, te ontloopen. Een ander werd door hare moeder geregeld op zweepslagen getrakteerd, wanneer het kind den man niet ter wille bliefde te zijn, dien hare familie het wicht opgedrongen had. Inderdaad de adat is zoo mooi, zoo moreel soms in vele opzichten! Men heeft dien noodig nog hemelhoog te verheffen, en zelfs als „*christelijk*" af te schilderen. Men moet den inlander zijn adat maar laten behouden, dan komt er in verloop van tijd even veel van het familiewezen, van het „jong Indië" terecht, als tot nog toe het geval was. Wij zullen al ons best doen om onze jeugd middels „kinderwetten" in bescherming te nemen tegen slechts ouders en voogden, in Indië laat men het kind echter liever het slachtoffer blijven van *adat* en *sjarat*. Dat getuigt inderdaad van niet veel staatkundig inzicht. Want uit „jong Indië" moet het Indië van de toekomst steeds groeien. Zulk een staatkunde werpt eigen glazen in; bovendien is die harteloos en immoreel. Wij zullen van Indië nooit iets maken, zoolang wij er de jeugd *à l'abandon* van *adat* en *sjarat* laten. Verwaarloost de *mamaq* zijn verplichting om, zoodra de meisjes in zijn familie huwbaar worden geacht, en dat is al heel vroeg het geval, namelijk wanneer de *menstrua* zijn doorgekomen in den regel, soms nog eerder, haar een man te bezorgen, dan wordt het hem verweten, indien de kinderen zich te eeniger tijd allerlei vrijheden op het stuk van de liefde mochten gaan veroorloven. Nochtans geloof ik, dat wij hier weer met den invloed van den Islam te doen hebben. Vroeger moeten de Minangkabausche jonge meisjes veel vrijer zijn geweest dan tegenwoordig, nu het der Islamitische geestelijkheid al meer en meer is gelukt om van de Minangkabausche vrouw een geloovige moslimsche te maken, die zich niet meer aan 't oog der wereld durft te vertoonen, die langs 's heeren wegen loopend, hoe oud en leelijk zij ook moge zijn, schuchter het hoofd met een *kain* omhult. Dat alles staat gekleed, voornaam, fatsoenlijk. Jonge meisjes krijgt men in de Minangkabausche landen hoe langer hoe minder te

zien. In den *masa adat* moet dat heel anders zijn geweest. Maar toen waren de vrouwen ook geen leden van *tariqats*; toen bestonden deze genootschappen nog niet ter Sumatra's Westkust. Heden ten dage tellen die vereenigingen ook onder de vrouwen vele adepten. Dat is een veeg teeken. Het had anders kunnen zijn geweest, indien wij bij tijds den Islam ter Sumatra's Westkust behoorlijk in 't vizier hadden gehouden. Gedragen zich vrouwen, die al eens getrouwd zijn geweest, niet altijd zooals het behoort, dan trekt de familie zich daarvan in den regel niet veel aan, al zorgt de *mamaq* ook dan, dat zij weer zoo gauw mogelijk trouwen.

Heeft de *mamaq* verplichtingen tegenover zijn familieleden, dezen behooren evenzeer van hun kant in acht te nemen wat zij hun gezinshoofd verschuldigd zijn. Zij hebben dezen, hoe oud zij ook mogen worden, steeds eerbied en ontzag toe te dragen (*menjambah*, *menghormat*); hem alles mede te deelen, wat in hun midden voorvalt, hem van niets onkundig te laten omtrent hetgeen zij deden en nog van plan zijn te doen. De *mamaq* behoort van alles op de hoogte zijn, wat in zijn familiekring voorvalt, zelfs van allerlei handelingen, die zijn *kamanakans* met hun eigen particulier vermogen, met hunne *harto pantjarian* verrichten, want deze zijn toch eenmaal bestemd *harto poesako* te worden. De *kamanakans* hebben hem in alles te gehoorzamen, wat hij binnen de perken van zijn gezag en overeenkomstig de bevoegdheid, hem door den adat geschonken, hun beveelt:

Ko dihimbau lakè datang,
Ko disoeroe lakè paï;
Ko paï tampè batanjo,
Ko poelang tampè babarito.

Zoodra hij hen roept behooren zij tot hem te komen, en zij hebben te gaan, zoodra hij hun dat zegt. Willen zij zich uit de negri verwijderen, zij behooren den *mamaq* daartoe vergunning te vragen, komen zij terug, dan hebben zij zich bij hem aan te melden. De *kamanakan*, die zich niet behoorlijk jegens zijn *mamaq* gedraagt, die hem ongehoorzaam is, kan door

dezen gestraft worden zelfs met onthouding van het *gangam baoentoek* op een gedeelte van de tot de *harto poesako* behoorende gronden, dat den *kamanakan* tot nog toe gegund was of anders zou gegeven zijn. En hij behoeft den ongehoorzame dat recht niet eerder terug te geven, voordat deze volgens de voorschriften van den adat vergiffenis gevraagd heeft (*minta maäf* of *mamaq dipoedjoek*). Dit behoort altijd te gebeuren in tegenwoordigheid van eenige notabelen uit de negri, in den regel van eenige panghoeloes en van zijn eigen familiehoofd. Tot dezen heeft zich de kamanakan, die zich weer met zijn *mamaq* wil verzoenen, het eerst te wenden, teneinde hem op de hoogte te stellen van beider geschil, onder mededeeling dat hij genegen is dit uit den weg te ruimen en met verzoek aan den panghoeloe om de kwestie bij te leggen. Vervolgens laat het familiehoofd beiden, *mamaq* en *kamanakan*, die met elkaar overhoop liggen, voor zich verschijnen en moet de laatste den eerste reeds dadelijk in tegenwoordigheid van het familiehoofd vergiffenis vragen. Maar dit is nog niet voldoende. Bij bedoelde comparitie wordt vervolgens de dag bepaald, op welken en de plaats aangewezen, waar de *kamanakan* zijn *minta maäf* officieel zal herhalen ter gelegenheid van een feestelijken maaltijd alweer, dien hij zijn *mamaq* en familiehoofd heeft aan te bieden, en op welken nog eenige andere notabelen behooren genoodigd te worden. Geldt het een geschil van weinig beteekenis, dan kan men volstaan met slechts de *orang ampè djenih* van de eigen *sa-boewah-paroei* uit te noodigen, dus met de zaak geheel *en famillè* af te doen, bij kwesties van belangrijken aard behooren echter ook nog andere familiehoofden genoodigd te worden. Zonder bedoelde eetbijeenkomst zou de zaak niet uit de wereld te helpen zijn. Eigenlijk heeft het familiehoofd den dag voor die samenkomst te bepalen, wil de adat streng gevolgd worden, maar het is gewoonte zulks over te laten aan den *kamanakan*, teneinde hem niet te bemoeilijken in het maken der toebereidselen voor het feest. Het huis, waarin dit zal plaats hebben, behoort echter altijd door den panghoeloe te worden aangewezen. Zoodra de *kamanakan* met zijn prepara-

tieven gereed is, geeft hij daarvan kennis aan den *mamaq* en aan het familiehoofd, onder mededeeling op welken dag de bijeenkomst op de bepaalde plaats zal geschieden. Nu doet het er verder niets toe of op den maaltijd alle uitgenoodigden al dan niet verschijnen, als beide partijen en hun familiehoofd er maar op aanwezig zijn. Heeft men vervolgens op de bijeenkomst het noodige gegeten en gedronken, dan vraagt de *kamanakan* ten slotte in tegenwoordigheid van alle aanwezigen nogmaals vergiffenis aan zijn *mamaq*, en deze mag die dan niet weigeren. Ik sommige streken van de Padangsche Bovenlanden is de *kamanakan* zelfs verplicht zich daarbij te verootmoedigen voor zijn *mamaq* door een *sembah* te maken en diens knieën of beenen te omvatten als teeken van onderwerping. Elders, en in 't bizonder in de Benedenlanden vindt men weer, dat dit een te groote vernedering is en wordt dat dan ook van den *kamanakan* niet gevorderd. Mocht het familiehoofd de zaak niet terstond kunnen bijleggen, dan had deze in den adat-tijd het gewone verloop van een proces en kwam voor den *rapat negri*. Zij werd dan door het betrokken familiehoofd voor de gezamenlijke panghoeloes van de geheele negri gebracht en openbaar in de *balei* behandeld, nadat eerst nog het betrokken soekoehoofd getracht had partijen te verzoenen. Dan werd de schuldige *kamanakan* door den rapat negri veroordeeld om den zooeven bedoelden feestelijken maaltijd te geven en daarop zijn excuses aan te bieden, met bepaling welk soort van dier hij voor dien maaltijd had te slachten, eenige kippen, een of meer geiten, dan wel een rund of karbouw, alnaarmate het gepleegde feit van minder of meer beteekenis was en er mochten de noodige rijstschotels nooit bij ontbreken, terwijl sommige van deze uit *nasi koeni* (*koenjit*), uit met kurkuma geel gemaakte rijst moesten bestaan. Geel was immer de feestkleur, een herinnering aan de javaansche beschaving, voor welke geel tevens ook altijd de gezagskleur was, de kleur der vorsten. Uit een en ander blijkt weer ten duidelijkste, dat bedoelde maaltijden vaak het karakter droegen van een straf, van een boete. Na de vestiging van ons bestuur in de Minangkabausche landen, placht men bedoelde

partijen in staat te stellen van den *rapat negri* als 't ware nog eens te appelleeren op ons districtshoofd, op het larashoofd. Men gaf haar daartoe dan een bedenktijd van een paar dagen (*hari doewo nan katigo*). Liet men dien tijd echter ongebruikt voorbijgaan, dan had zich de *kamanakan* te onderwerpen aan de beslissing van den *rapat negri*. Had de *kamanakan* al het mogelijke gedaan, wat hij kon doen om den *mamaq* vergiffenis te vragen en bleef deze niettemin halsstarrig weigeren om die in ontvangst te nemen, hetzij doordat hij niet verscheen op den door den *kamanakan* aangerichten maaltijd, hetzij doordat hij bij die gelegenheid weigerde om de vergiffenis te schenken, dan kon hij eerst door zijn eigen panghoeloe en vervolgens door den *rapat negri* veroordeeld worden om zijn *kamanakan* het noodige levensonderhoud uit de familiegoederen te verschaffen, en men kon den *kamanakan* zelfs machtigen het een of andere gedeelte van de *harto poesako*, een of meer bepaalde *sawahs* tot deze behoorende, in bezit te nemen, teneinde daarop het recht van *gangam baoentoek* voortaan uit te oefenen.

Verkeert de *mamaq* in nood of ongeluk, zijn *kamanakans* behooren hem terstond te helpen en bij te staan. Ook deze verplichting wordt weer in denzelfden geest uitgedrukt, dien wij reeds schetsten:

Ko maloe mambangkitkan,
Ko haoes mambri ajè,
Ko litak mambri nasi,
Ko loeloei manjalami,
Ko hilang mantjari,
Ko sakit mengobati,
Ko mati manam;

wanneer de *mamaq maloe* geworden is, te schande, verlegen gemaakt is, zijn *kamanakans* hebben hem op te beuren en moed in te spreken; is hij dorstig geworden, zij hebben hem water te verstrekken; is hij hongerig, zij moeten hem voedsel verschaffen; is hij ongelukkig, zij hebben hem weer geluk aan te brengen; is hij zoek geraakt, zij moeten hem zoeken; is hij

ziek, zoo behooren ze hem geneesmiddelen te geven; is hij eindelijk dood, dan hebben zij hem op passende wijze te begraven.

Al de gestelde regelen, die de afhankelijkheid van het Minangkabausche familielid ten aanzien van zijn *mamaq* weergeven, konden in den ouden tijd, met het toen geïsoleerde negrileven, met zijn weinig of nagenoeg in 't geheel niet ontwikkeld verkeerswezen, steeds gemakkelijk in 't oog gehouden worden. Maar na onze komst in de Minangkabausche landen werd dat gaandeweg anders en die afhankelijkheid zal hoe langer hoe minder worden, naarmate de Minangkabausche wereld meer één groot geconsolideerd geheel gaat worden. De adat moet vanzelf wel wijken voor den nieuwen tijdgeest, hoe graag deze en gene vereerder dien ook ongerept in zijn oude gedaante zou willen behouden. Was het in den *masa adat* nog mogelijk van de *kamanakans* te vergen, dat zij hun *mamaqs* van alles op de hoogte hielden, wat zij deden, wat hun wedervoer, tegenwoordig kan aan dien eisch kwalijk meer voldaan worden, wanneer de menschen zich de wereld in begeven. De mannelijke kamanakans werden dus hoe langer hoe meer zelfstandig, vooral ten aanzien van hun doen en laten in eigen zaken, die niemand aangaan, in het bestier van hun particulier vermogen, van hun *harto pantjarian*. De *poesako* goederen hunner familiën bleven uit den aard der zaak echter altijd thuis, omdat die grootendeels bestaan uit grondeigendommen. De verhouding der *kamanakans* tot die zaken is rechtens nog heden ten dage allerwege, waar men die goederen aantreft, volkomen dezelfde gebleven, die oudtijds bestond, die volgens den *adat nan terhadat* immer van kracht was. Over die zaken vermag nog tegenwoordig de individueele kamanakan geenszins te beschikken; die kunnen nooit den grondslag uitmaken voor zijn koopmansbedrijf als anderszins, tenzij dit met medehulp van de familie wordt gedreven, maar dan nog zijn de *harto poesako* onaantastbaar. De *harto pantjarian* evenwel zijn tegenwoordig meer het volle eigendom des verwervers dan vroeger. Met betrekking tot die zaken is de Minangkabauër zelfstandiger geworden, dan hij in den

masa adat ooit was, want hij zal zijn doen en laten ten aanzien van haar niet zoo trouw meer ter kennis brengen van zijn *mamaq*, als hij in den ouden tijd placht te doen. Overigens is hij, ondanks de nieuwe tijden, in hetzelfde familieverband blijven leven, dat de adat altijd gekend heeft, waar hij ook mag wonen, in de negri zijner geboorte, te midden van de zijnen, dan wel ver van hen verwijderd. Hebben de familieleden zijn hulp en bijstand noodig, zoo is hij, waar hij zich ook bevindt, verplicht om aan hun roepstem gehoor te geven; zijnen *mamaq* blijft hij dezelfde gehoorzaamheid verschuldigd, welke de adat van ouds van hem vorderde.

De nieuwe tijden hebben het familieverband nog geenszins, op civielrechterlijk gebied althans, kunnen slaken, den *adat tanggoeng mananggoeng*, met de daaruit voortspruitende wederzijdsche verplichtingen van *mamaqs* en *kamanakans*, nog in 't geheel niet ter zijde kunnen stellen. Ook de Islam vermocht dat nog niet. De *koeasa mamaq* is nog grootendeels dezelfde, die zij in den *masa adat* was; slechts heeft zij in de praktijk minder vat gekregen hier en daar op de *individuën* der kamanakans en op hun middels eigen vlijt verworven bezit, al heeft zij ook te dien aanzien *rechtens* nog al haar kracht behouden. Het is vooral in de noordelijke grenslanden, in Ajer Bangies, in de Ophir-districten en in 't Rausche, dat de band tusschen *kamanakans* en den *mamaq* en in 't algemeen het familieverband, in 't bizonder onder den invloed van den batakschen adat, vrijwel geheel is verdwenen. Ieder gaat daar meer zijn eigen weg dan in de zuidelijker Minangkabausche landen het geval is. De *kamanakans* laten er zich bijna nooit in met het bestier der familieaangelegenheden en bemoeien zich niet met het beheer van den *mamaq*. Pas bij het overlijden van dezen informeeren zeer in de noordelijke grenslanden naar of er *harto poesako* zijn en uit welke bestanddeelen die bestaan. Hoe weinig begrip men hier en daar in die streken nog van Minangkabausche familieverhoudingen heeft, blijkt wel hieruit het best, dat men er zoogenaamde *anak djoedjoeran*, dat zijn kinderen, gesproten uit een zuiver bataksch huwelijk, waarbij de man zijn vrouw

met den bruidschat (*djoedjoer*) koopt, ook *kamanakan* noemt. Verder zuidelijker langs de kust, in 't Priamansche, zoomede in de Ommelanden van Padang en in 't Painansche is de verhouding van *mamaqs* en *kamanakans* onderling, althans in het gewone dagelijksche leven, eveneens veel losser geworden, dan in de Padangsche Bovenlanden en in de oostelijke grenslanden het geval is, al wordt die er rechtens nog wel degelijk allerwege beheerscht door de uiteengezette beginselen. Ook daar heeft zich overal de individu meer ontwikkeld, tengevolge van den omgang met allerlei vreemde rassen, die er reeds gedurende eeuwen plaats heeft. De *mamaq* laat er zich overal minder in met zijn *kamanakans*, en dezen zien hun gezinshoofd er niet zoo scherp meer op de vingers als in het stamland pleegt te gebeuren. Niet zelden werd van dit laatste dan ook in deze streken door menigen *mamaq* reeds misbruik gemaakt in zoover hij op eigen gezag met de *harto poesako* ging doen en laten, wat hij verkoos. Hij werd er wijders gemakkelijker het slachtoffer van slechte raadgevers, in de gedaante van *procureurs bamboe* en andere vriendelijke lieden, die het op zijn beurs en op die zijner familie gemunt hadden. Menige familie is aan de kuststreken op die wijze reeds door haren *mamaq* geruïneerd. In de Bovenlanden kwam dit evenwel nog niet voor of het was in elk geval een hooge zeldzaamheid, als zoo iets gebeurde. In het Indrapoerasche, zoomede in de Korintjilanden, waar men overal de *harto poesako* nagenoeg niet meer aantreft, zoodat daar ieder individu meer het zijne heeft en de verdiensten van eigen arbeid meer voor zich mag behouden, zonder dat die bij zijn dood onverdeeld eigendom worden zijner erfgenamen, werd de band tusschen *mamaq* en *kamanakans* ook van zelf veel losser in verloop van tijd. Want die had in elk geval altijd het gemeenschappelijk onaantastbaar en onverdeelbaar familiegoed tot hechtsten grondslag in de streken, waar de adat niet verbasterde. Bovendien werd het Minangkabausche familieverband in bedoelde grenslanden allerwege meer of minder verslapt door de omstandigheid dat man, vrouw en kinderen er daadwerkelijk nader tot elkaar kwamen

te staan dan in de Bovenlanden het geval was, dat het huwelijk er overal den man, zoo niet rechtens, dan toch in de praktijk, toe bracht om zijn vrouw met zich te voeren, om met haar en de uit haar verwekte kinderen een afzonderlijk gezin te gaan vormen.

In de Padangsche Bovenlanden is de gehuwde man nog niet meer dan de gast in het huis zijner vrouw, de bezoeker, die haar en zijn kinderen slechts van tijd tot tijd komt zien, om overigens voornamelijk in eigen familiekring den tijd door te brengen.

C. *Straffen tegen mamaqs en kamanakans, die hun plichten verzaken.*

Volgens den *adat tanggoeng manangoeng* was, zooals wij bereids zagen, de gansche familie steeds aansprakelijk voor de handelingen harer individueele leden, ook wanneer die door hen verricht waren als zoodanig. Zoo zou het familieverband bestendig een groot gevaar hebben kunnen opleveren voor de familie, bestond er niet tevens immer een correctief op bedoeld gemeenschapsrecht en zulks in den vorm van de bevoegdheid om het lid van de familie, dat haar door zijn daden aan algeheelen ondergang dreigde prijs te geven, gevoelig te straffen, desnoods met verstooting uit haar verband. Wij hebben thans die straffen op zich zelve met een enkel woord te bespreken. Als grondbeginsel ten deze gold altijd, dat de straf in verhouding moest staan tot het gepleegde feit:

Katjik kajoe, katjik bahanja
Gadang kajoe, gadang bahanja,

kleine boomen hebben kleine, maar groote dikke takken. Heeft een *mamaq* zich niet gedragen overeenkomstig de plichten, welke hem door den adat zijn opgelegd, dan kunnen die hem ondershands op vriendschappelijke wijze door zijn panghoeloe onder het oog worden gebracht. Dat noemt men *memboedjoek*, ook wel *manoedjoekan salah.* Hij wordt dan door zijn familiehoofd in staat gesteld zich nog te verbeteren en op het goede pad terug te keeren, *sasek soeroeh, gana mengoebah, talangkah kombali*, als

afgedwaalde moet hij dan het rechte spoor weer trachten terug te vinden, zijn feilen heeft hij te verbeteren, zijn verkeerdheden in te zien. Is de nalatige *mamaq* tevens panghoeloe, dan behoorde hem oudtijds die vermaning te worden gegeven door het betrokken soekoehoofd, door den *datoeq nan berampè*, onder wien hij ressorteerde. Intusschen kan het *memboedjoek* geen ontzetting van den *mamaq* uit zijn *oelajat* tengevolge hebben, want *sirihlah soeroet kagagangnja, pinanglah soeroet katampoeknja, anaklah soeroet baksamoelo.* Heeft de *mamaq* iets gedaan, waaruit zijn ongeschiktheid of onbekwaamheid blijkt om verder als gezinshoofd op te treden, dan kan hem zijn *koeasa* ontnomen worden door zijn familiehoofd, nadat deze over dien maatregel den familieraad gehoord heeft en met dezen tot overeenstemming is gekomen. Dan verliest de *mamaq* slechts zijn positie en een zijner *warih* krijgt de *koeasa*, die hij tot nog toe uitoefende. Dit alles gebeurt nog volkomen *en famille.* De buitenwereld heeft er niets mee te maken. Wie *mamaq* is in de *sa boewah paroeï* gaat haar slechts aan, niet der soekoe of negri. Men noemt dat ontzetten van den *mamaq* uit zijn *koeasa*: *goegoer dari pada oelajatnja*, of *dibendahkan* zooals het in de Ophir-districten heet. De gewezen *mamaq* wordt dan voortaan gewone *kamanakan.*

Zijn de vergrijpen eens *mamaqs* van ernstigeren aard, bedreigen die het bestaan van de *djoerai* en familie, dan kan men beginnen met de straf van het zoogenaamde *diboewang sirih* op hem toe te passen. Woordelijk vertaald beteekent deze uitdrukking: uitwerpen middels *sirih pinang*, middels de betelpruim. Die naam zal ons dadelijk duidelijk worden. Deze onherroepelijke straf was steeds een publieke zaak. Zij werd den mamaq buiten den familiekring, in 't openbaar opgelegd, nadat zijn zaak op de wijze van een gewoon proces door de bevoegde autoriteiten, dat is eerst door de vereenigde familiehoofden van dezelfde soekoe, en vervolgens door den *rapat negri* was onderzocht. Die lieden placht de aanklager dan op *sirih pinang* te onthalen, terwijl zij bezig waren des *mamaqs* zaak te onderzoeken; vandaar de zooeven gemelde naam. Dat onderzoek had

plaats in de *balei*, ook wel in een enkele landstreek in de *masdjid*. Het vonnis, dat over den schuldig bevondene werd uitgesproken, luidde als volgt: *indah boleh sahilir*, *samoedik*, *sadoedoek*, *satagah dengan orang*, *nan sa soekoe*, *serta bari tahoe kamanakan kapada anak boeah dalam tiap tiap hindoe*. Woordelijk vertaald beteekende dit verdict: hij mag, waar ook, [1]) niet meer in het gezelschap verkeeren (samenzitten en samenstaan) met zijn soekoegenooten en ieder zijner familieleden heeft het vonnis bekend te maken in elke familie van de negri. Het doel van deze straf was enkel om den veroordeelde *maloe*, te schande, te maken bij zijne soekoegenooten, meer niet. Uit het familieverband werd hij er nog niet door verstooten, al verloor hij er zijn mamaqschap, *casu quo* zijn panghoeloeschap door. Men mocht niet meer met hem omgaan, dat was alles. Zijn status *familiae* en *civitatis* boete hij er nog niet bij in tengevolge van deze straf. Dit gebeurde pas, wanneer men werd *diboewang hoetang* zoogenaamd. Deze straf stond echter pas op vergrijpen, door welke de familie terstond in gevaar kon komen, hetzij doordat zij voor een misdaad des schuldigen, dan wel voor belangrijke door hem gemaakte schulden, aansprakelijk kon worden gesteld, al was het in het laatste geval ook slechts *naturaliter*. Deze straf kon eveneens slechts door den *rapat negri* uitgesproken worden, na een volledig onderzoek van de zaak des schuldigen, dat altijd in de *balei* plaats had. Althans zoo was het steeds in Tanah Datar; elders b. v. in 't Palembajansche, in de VIII Kota en VII Loerah, moest ook over het *diboewang hoetang* eerst geoordeeld worden door de panghoeloes van dezelfde

---

[1]) Als een Minangkabauër ons begrip „overal", van noord tot zuid, van oost tot west, wil uitdrukken, dan zegt hij *benedenstrooms* (*ilir*) en *bovenstrooms* (*oedik*), dat is dus in de kustlanden en in het bergland. De windstreken bezigt een inlander alleen, wanneer hij de ligging van een punt of een plaats ten opzichte van zijn eigen persoon wil aanduiden. Anders spreekt hij altijd van „boven-" en „benedenstrooms". In 't eerste geval zegt de West-Sumatraan ook vaak „*di-darè*", dat is *didarat*, wat woordelijk vertaald beteekent: „op den vasten wal"; hij bedoelt er mee zijn binnenland, de Bovenlanden, het bergland. *Berdarat*, *mendarat* wil zeggen een landreis maken, over land gaan, in tegenoverstelling van *belajar*, een zeereis maken. *Lajar* beteekent een zeil; *pelajaran* is een zeereis.

soekoe, voordat de *rapat negri* zulks kon doen. Werd de aangeklaagde schuldig bevonden, dan luidde het over hem gevelde vonnis als volgt: *indah boleh sahilir samoediq*, *sadoedoek satagah dengan orang negri, indah boleh berhoetang dan pihoetang.* Door deze uitspraak onderging de Minangkabauër pas een volslagen *capitis dimunitio media* en *minima*, hij werd er door uit zijn familieverband verstooten, en dientengevolge ook uit zijn negriverband als een nutteloos ding, als een scherf (*tingkarang* of *tambingkar*) van een pot, die gebroken is, weggeworpen. Een en ander ligt in de woorden, die uitdrukken, dat geen zijner negrigenooten meer met hem mogen omgaan, woordelijk staat er niet meer met hem samen mogen staan of zitten. De veroordeelde was door dit vonnis een vreemdeling, een *orang dagang* gelijk geworden in zijn dorpstaat. Niemand stond er meer voor hem in; de *adat tanggoeng mananggoeng* was te zijnen aanzien krachteloos geworden. De vergrijpen, aan welke hij zich in het vervolg zou schuldig maken, behoefde zijn familie zich niet meer aan te trekken. Zij was daarvoor niet meer aansprakelijk. De schulden, die de uitgeworpene verder maakte, behoefde zij in 't vervolg ook fatsoenshalve niet meer te betalen. De man had voortaan uitsluitend met eigen lichaam, leven en goed voor een en ander in te staan, zonder dat hij er op behoefde te rekenen dat, indien zijn wrekers of crediteuren het eens zoover lieten komen dat zij hem van 't leven beroofden, een zijner familieleden of negrigenooten zich daardoor bezwaard zou gevoelen, zonder dat men zelfs het recht zou hebben om hem te wreken. Men had geheel de handen van hem afgetrokken. In zijn negri kon de veroordeelde het *masa adat* dan ook in den regel niet meer uithouden. Hij verliet haar, om voor zijn gansche verdere leven elders een goed heenkomen te zoeken. Zoo kreeg het *boewang hoetang* het karakter van een verbanning uit den dorpstaat, van de romeinsche *aquae et igni interdictio.* In zoover stond de uitgeworpene, althans in zijn eigen negri, weer aanmerkelijk ten achter bij een gewonen *orang dagang.* En elders zou het hem niet licht meer gelukken om in een ander negriverband te worden opgenomen,

wijl men, zooals wij bereids weten, alvorens dit gebeurde, altijd gewoon was eerst informaties te winnen naar het verleden van den *orang gadang*. In laatste instantie geleek dus de positie van hem, die het *diboewang hoetang* onderging, vrijwel op dien van iemand, die buiten het recht gesteld was, waar hij zich ook in de Minangkabausche landen gedurende zijn verder leven mocht willen gaan ophouden. Hij was er overal een *outcast*, een vogelvrij-verklaarde.

Had de veroordeelde wel is waar zijn negri verlaten, maar bleef hij zich nog ophouden in dezelfde *loehak*, in hetzelfde landschap, waartoe die behoorde, en vergreep hij zich opnieuw aan de rechtsorde, dan kon hem in 't Agamsche ook nog het verblijf in die *loehak* wordt ontzegd bij een nieuw vonnis; hij werd dan *diboewang poeloeï*, zooals het heette. Dit werd in onzen tijd door den zoogenaamden *rapat loehak*, een college samengesteld uit de voornaamste Agamsche hoofden, met den Resident der Padangsche Bovenlanden tot voorzitter, uitgesproken. Nochtans geloof ik niet, dat deze straf in den *masa adat* bestond, want toen was de *loehak* nog geen admistratief-rechterlijk geheel; men kende toen nog geen *rapat loehak*. Zij werd klaarblijkelijk een uitvinding van later, onder onzen invloed in 't leven geroepen. Het vonnis, dat tegen den veroordeelde werd uitgesproken, hield dan de volgende bewoordingen in: *dipindahkan ka loehak lain, sakali-kali indah boleh ditrima masoek ka dalem negrinja atau ka dalem loehaknja*. De gansche landstreek, waar hij thuis hoorde, was dan zijn verdere leven lang officieel voor hem gesloten.

De straffen, *manoendjoekan salah*, *boewang sirih*, *boewang hoetang* en *boewang poeloei* waren evenzeer als op mamaqs, ook op *kamanakans*, die zich aan den adat vergrepen hadden, toepasselijk. Nochtans gold dit altijd slechts de mannen en dan nog maar voornamelijk in de Padangsche Bovenlanden. In de Benedenlanden komen bedoelde straffen heden ten dage niet meer voor ten aanzien van gezinshoofden. Een *mamaq*, die zich daar niet behoorlijk gedraagt, wordt eenvoudig uit zijn ambt ontzet, meer niet. De Islam kan hierin de hand hebben gehad. Op kamanakans echter

kunnen ook heden in de Benedenlanden de straffen van *boewang sirih* en *boewang hoetang* nog wel degelijk toegepast worden. Maar die lieden geven daar minder om dan vroeger. Vrouwen konden nimmer uit het familie- en stamverband worden gebannen. Dit is wel eigenaardig, maar verklaart zich hierdoor, dat de Minangkabausche vrouw, welke belangrijke positie zij ook steeds in het familieleven innam, vermogensrechterlijk altijd vrijwel volkomen onmondig was, wanneer het er ten minste om ging eenige *handeling* te verrichten op dat gebied. De vrouwen konden wel is waar de mannen altijd beletten willekeurig over het familievermogen te beschikken, omdat zij steeds de *toekang koentji*, de bewaarsters der sleutels van de familiegeldkist waren, maar eenige vermogensrechterlijke daad verrichten, een contract sluiten, een obligatie aangaan, een vervreemding bewerkstelligen, een schuld innen of kwijten, dat alles konden zij nooit. Dan moest steeds hare *mamaq* voor haar optreden. *Harto pantjarian* bezaten de vrouwen wijders in den regel niet, zoodat zij ten aanzien van die ook nimmer zelfstandig behoefden op te treden. Zij hadden immers nooit uit *mantjari* te gaan. Slechts een vrouw die *caput et finis familiae suae* was, die ten eenenmale verstoken was van den bijstand van een *mamaq*, omdat er zich geen mannelijk lid in hare familie meer voordeed, welke als haar gezinshoofd zou kunnen optreden, zou rechtens bevoegd kunnen geacht worden om ook vermogensrechterlijk geldige handelingen te verrichten. Dan zou de zachte duif, door den nood gedwongen, wel roofvogel, *boeroeng èlang*, wel kiekendief, in 't woud moeten worden, zooals de Minangkabausche spreekwijze luidt: *ko indah èlang dirimbo, sipoekoei* (ook wel *siponggok*) *mendjadi èlang*. Maar dit is bijna een *casus non dabilis* in de Minangkabausche wereld. Want voor het mamaqschap zijn, evenzeer als voor het panghoeloeschap, althans in den stam, in den regel nog wel altijd *warih*, erfgenamen genoeg te vinden. Actief optredend gezag was der Minangkabausche vrouw ook in het privaatrechterlijk leven dus gewoonlijk ontzegd; het was haar slechts gegund om haar stem uit te brengen ten aanzien van den een of an-

deren maatregel, die nog beklonken moest worden in den familieraad. Uitvoerende macht slechts werd haar derhalve door den adat nimmer toegekend; maar dientengevolge kon zij ook nooit aansprakelijk gesteld worden voor een daad van uitvoering. Die zou vanzelf, *ab ovo*, nietig zijn; die zou alle rechtskracht missen. Dit is een algemeen geldende regel van het Minangkabausche recht, welke nog heden ten dage niets van zijn kracht verloor. Zoo sluit b. v. de vrouw van hare zijde ook nimmer het huwelijk, dat zij aangaat; zij heeft daarbij niet slechts feitelijk, doch ook rechtens, een passieve rol te spelen, hoe oud zij overigens moge worden. Dit was niet alleen sedert de moslimsche wijze van huwelijksvoltrekking werd gerecipieerd door de Minangkabauërs, maar hoogstwaarschijnlijk ook reeds in den vóór-Islamitischen tijd, in den *masa djahalija*, het geval. Het huwelijk werd steeds voor en nooit door haar gesloten.

§ 4. Het huwelijksrecht, adat samando manjamando of adat kawin.

A. *De beletselen om een huwelijk aan te gaan.*

Over deze behooren wij eerst te spreken, voordat wij omtrent de verloving en de huwelijksvoltrekking kunnen handelen. Zij verschillen uit den aard der zaak aanmerkelijk van de huwelijksbeletselen, welke wij in ons midden kennen, maar zij doen dat ook van die in het moslimsche recht voorkomen, al zijn er in verloop van tijd een paar hieruit overgenomen door de Minangkabauërs.

De jeugdige leeftijd van de aanstaande echtgenooten heeft bij hen, althans rechtens, nimmer een huwelijksbeletsel opgeleverd, ook al zal men in hun wereld nooit, of in elk geval hoogst zelden, een meisje, dat nog niet geslachtsrijp is, dat de menstruatie nog niet gehad heeft, uithuwelijken; wel is het desnoods geoorloofd haar bereids te verloven [1]). Het *nikah* of *kawin*

---

[1]) In den vóór-Islamitischen tijd kwam het huwelijk van een meisje, dat de *menstrua* nog niet gehad had, in 't geheel niet voor. Pas de Islam moet het kinderhuwelijk in de Minangkabausche landen in zwang hebben gebracht.

gantoeng, dat men elders in den Archipel kent, op Java en Atjeh b. v., komt bij de Minangkabauërs niet of hoogst zelden voor. Een jongen zal men niet laten trouwen, voordat hij besneden is geworden. Maar al mocht ook bij de Minangkabauërs een huwelijk van nog niet geslachtsrijpe jongelieden een enkele keer plaats hebben, niemand zal de geldigheid daarvan ooit betwisten op grond van den jeugdigen leeftijd der gehuwden, en eventueel evenmin om reden van de ontstentenis van hun beider toestemming. Het is zelfs gebruikelijk om jeugdige personen, die wel kunnen trouwen, en dit voor het eerst in hun leven doen, in den echt te vereenigen, zonder dat men er zich over bekommert, of zij dat al of niet goedvinden. Zulk een huwelijk is altijd een familiezaak, die over de hoofden der jongelui beklonken wordt door hun beider moeders, grootmoeders, zoomede verdere familieleden en *mamaqs*. Pas lieden, die al eens getrouwd zijn geweest, zijn heer en meester over zich zelven geworden, wanneer het geldt een nieuw huwelijk aan te gaan, maar ook dan laat het recht er zich nooit mee in of er al dan niet wilsovereenstemming bestond bij het sluiten van het huwelijk. Deze is trouwens altijd meer een vereischte van westersch dan van oostersch huwelijksrecht geweest. De enkele verloving van een heel jong meisje komt in den regel slechts voor, wanneer men haar een uitnemende partij wil verzekeren in de gedaante van een rijk of aanzienlijk man. Zelfs gebeurt het dan wel eens, dat meisjes reeds bij hare geboorte worden verloofd. Ook heeft dit een enkele keer plaats, wanneer de ouders zich bij een gelofte verbonden om, indien hun een meisje mocht geboren worden, dit terstond bij haar in 't leven treden aan een bepaald persoon te verloven. Maar getrouwd wordt er in al die gevallen dan pas, zoodra het kind hare eerste *menstrua* heeft gehad of desnoods nog wat later.

De beletselen, die een huwelijk in den weg kunnen staan bij de Minangkabauërs, zijn van tweeërlei aard; zij verhinderen het tot stand komen van het huwelijk, zoodat dit, indien het in strijd er mee gesloten werd, *ab ovo* nietig zou zijn, òf zij maken de echtvereeniging om de een of andere reden slechts

ongewenecht. De eerste soort wordt samengevat onder de benaming *larangan*, van *larang*, dat verbieden beteekent, dus die zijn de absolute hindernissen, welke een huwelijk in den weg kunnen staan; onder de andere categorie behooren de zoogenaamde *pantangan*, van *pantang*, iets dat ontzegd is, iets waarvan men zich in zijn eigen belang behoort te onthouden.

Onder de *larangan* is altijd de belangrijkste geweest het verbod om in den stam, in de soekoe [1]), te trouwen. Daaraan wordt in het grootste deel der Bovenlanden nog overal streng de hand gehouden. En ook in de noordelijke en oostelijke grenslanden en bij de Orang Mamaq gebeurt dat, zoomede zelfs bij de *Orang Talang* en *Orang Sakei* in het Siaksche. In de Benedenlanden zijn uitzonderingen op dien regel. Bij de Korintjiërs bestaat de *soekoe* als stam, als privaatrechterlijk verband, niet meer, evenmin het verbod om daarin te huwen. Dit moet onder de Minangkabauërs reeds zeer oud zijn, ook al betwijfel ik het of zij deze *larangan* immer gedurende al den tijd van hun bestaan wel hebben gekend. Want ik houd het er voor, dat de zoogenaamde *exogamie* [2]), de technische benaming voor het onderwerpelijk verbod, niet oorspronkelijk is geweest in de Minangkabausche wereld. Zoo aanstonds hierover nader. Hoe het ook zij, reeds lang, vóórdat de Islam in haar midden verscheen, moet het aan een man en een vrouw, die tot dezelfde soekoe behoorden, verboden zijn geweest om met elkaar in

---

[1]) Waar ik in deze afdeeling het woord soekoe bezig, doe ik zulks in de populaire beteekenis van stam, van uitgedijde *sa boewah paroei*, of liever van het complex van families, die uit één oer-stammoeder heeten te zijn voortgesproten.

[2]) Dit woord staat tegenover *endogamie*, de gewoonte, die sommige volksstammen vergunde om *in den stam* te trouwen. Beide woorden zijn het eerst gebezigd door den engelschen ethnoloog en historicus Mac Lennan in zijn *Studies in Ancient History* pag. 75 e. v. Zij komen van het grieksche *gamein* = huwen, trouwen. Men houde wel in 't oog, dat de *exogamie* altijd een gebod in zich sluit om buiten den eigen stam te trouwen en een huwelijk binnen dezen als iets slechts brandmerkt; de *endogamie* daarentegen gebood niet uitdrukkelijk om altijd in den stam te huwen, maar deed zulks wenschelijker voorkomen. Het verbood exogame huwelijken nimmer, en wierp daar althans nimmer een vitium op, zooals de *exogamie* altijd wel deed ten aanzien van de *endogamie*.

't huwelijk te treden. En het eenige herkenningsteeken, — althans voor lieden, die elkaars familierelatie niet meer kennen —, waardoor men kan weten, dat men onderling stamverwant is, bestaat altijd slechts hierin, dat men *eenzelfden soekoenaam* voert. Het onderwerpelijk verbod was, voordat de Islam zijn intrede onder de Minangkabauërs deed, waarschijnlijk algemeen, doch ook maar alleen in het stamland. In de grenslanden, die van uit het stamland gekoloniseerd werden, ging men er echter vermoedelijk al heel vroeg het handje mee lichten. Daar bleef evenwel het verbod allerwege wel bestaan voor lieden, die tot *één familie* behoorden, die onder één *pajoeng*-hoofd resorteerden, maar daar zou men hier en daar het tevens al spoedig zoo nauw niet meer nemen, indien de mannen en vrouwen, uit verschillende *pajoengs*, van wie men niet meer met zekerheid wist òf en hoe zij onderling verwant waren, met elkaar trouwden, ook al droegen zij denzelfden soekoenaam, dus al hadden zij in het stamland zelf nooit met elkaar in 't huwelijk mogen treden. Dadelijk zullen wij hiervan een paar voorbeelden leeren kennen. De nood drong de menschen in de grenslanden vaak tot die afwijking van den oorspronkelijken adat. In het stamland bestond slechts één enkele verwantenkring, in welken het huwelijk van familieleden onderling mocht voorkomen; dat was de stam der *Jang di Pertoeans*, der Vorsten van Minangkabau, als het er althans om ging te beslissen, wie onder de mannen van dat geslacht de vorstelijke waardigheid zou bekleeden. Deze moest altijd een agnaat zijn des overleden vorsten, die geboren was uit een huwelijk van een anderen agnaat met een zijner vrouwelijke bloedverwanten, en kon nooit een man zijn, die gesproten was uit een gewone Minangkabausche vrouw, met welke de mannelijke telgen uit het vorstelijke geslacht overigens ook wel degelijk mochten trouwen. De aanstaande Jang di Pertoean moest dus altijd een prinses tot moeder, grootmoeder van vaderszijde enz. hebben gehad, kortom een agnatische adscendente. Dit was een zoogenaamde *kaste-endogamie*, die ook bij de Hindoes voorkwam, al waren dezen overigens ook streng *exogaam*, zooals met de meeste patriarchale volken, althans met de Ariers,

Semieten en Mongolen het geval is geweest. Wijders trof men die kaste-endogamie aan bij de koninklijke families van *Siam*, *Birma*, *Ceylon* en in *Polynesië*. (Vide Bastian. Rechtsveehältnisse, p. 173; Moore. Marriage customs, Modes of courtship, etc. p. 169; Colquhoun. Amongst the Shans, p. 292; Emerson Tennent. Ceylon, II, p. 459.) Ook op de Sandwich-eilanden trouwden de vorsten altijd onder elkaar, maar het volk was streng exogaam. Op Madagascar gebeurde hetzelfde. Bij de Perzische koningen en bij de Ptolemaeërs was het niet anders. Overal moest het vorstelijk bloed zoo onvermengd mogelijk blijven. De *Jang di Poetoeans* van Minangkabau dachten er niet anders over, behalve wanneer zij te ver van de hunnen vertoefden, zooals met de vorsten van Rau en Goenoeng Salihan het geval werd. Die waren uit nood wel verplicht om zich op een gegeven oogenblik met gewone Minangkabausche vrouwen te gaan verbinden, omdat werkelijke prinsessen te ver uit hun buurt leefden of er voor pasten hen naar hunne uithoeken te volgen.

Den Islam is het, behoudens tegenwoordig in een enkele landstreek, nimmer gelukt de onderwerpelijke *larangan* te niet te doen. Men weet, dat volgens het moslimsch recht het huwelijk slechts verboden is tusschen bepaalde naaste familieleden, n.l. tusschen die in de rechte linie, zoowel opgaande als nederdalende, onbeperkt, doch in de zijlinie slechts tot den 3en graad ingesloten naar onze berekening. *Germain-* en verdere achterneven en nichten onderling kortom verwanten, die elkaar ook naar onze berekening in den 4en graad zijlinie bestaan, mogen in de moslimsche landen wel degelijk met elkaar trouwen, onverschillig of zij agnatisch dan wel cognatisch aan elkaar verwant zijn. Tengevolge van het verbod bij de Minangkabauërs om in de soekoe te huwen is het echter uitgesloten, dat niet alleen leden van eenzelfde *sa boewah paroeï* met elkaar trouwen, hoever zij elkaar overigens ook mogen bestaan, maar zelfs leden van aanverwante families, de *soedara antara saèto* of *antara sadepo*, en ook die behooren tot een *belahan di lain negri*, ja zelfs menschen, die in de verste verte niet meer weten, hoe zij onderling geparen-

teerd zijn, als zij maar denzelfden soekoenaam dragen, mogen niet met elkaar in het huwelijk treden.[1]) Zelfs zijn er in het stamland streken, — in de grenslanden zijn mij die niet bekend —, waar het verboden is dat lieden, die *verschillende* soekoenamen dragen, maar die behooren tot stammen, welke weer voor onderling verwant doorgaan, samen huwen. Dit is o. a. het geval in het Palembajansche,[2]) zoomede in het Soloqsche.[3]) Zoo zullen in laatstbedoeld landschap bijvoorbeeld lieden uit de soekoe *Tjiniago* niet mogen trouwen met hen, die den soekoenaam *Soepandjang* dragen, omdat de stammen, welke die beide namen voeren, daar verwant aan elkaar heeten te zijn. In de grenslanden komt het daarentegen voor, dat het onderwerpelijk verbod òf zich nooit verder heeft uitgestrekt dan tot leden van eenzelfde *sa boewah paroeï*, òf zelfs willens en wetens bij onderling goedvinden der hoofden is ter zijde gesteld, ten einde het den menschen in hun omgeving mogelijk te maken met elkaar te trouwen. Dit laatste is b.v. in *Troesan* en *Ajer Hadji* gebeurd. In het eerste landschap, dat evenals het andere uit de Bovenlanden gekoloniseerd werd, zooals trouwens met heel *Painan* het geval is geweest, bestond de bevolking op een gegeven oogenblik voor een groot deel slechts uit lieden, die den soekoenaam *Tjiniago* voerden. Wilden de menschen daar dus geregeld trouwen, dan hadden zij zich steeds, wanneer het mannen gold, naar elders te begeven, om hunne vrouwen te zoeken, of wanneer het dezen betrof, zoo hadden zij slechts af te wachten, totdat mannelijke niet-soekoegenooten van elders tot haar kwamen. Dit werd op den duur een onthoudbare toestand en toen besloten de volkshoofden in gemeld landschap, bij onderling overleg, het verbod om in de soekoe te trouwen tijdelijk ter zijde te stellen, tot tijd en wijle, dat er meer vreemden in hun omgeving waren gekomen, die verschillende soekoenamen

---

[1]) Soekoegenooten worden in Mocara Soengei Lolo als pisangs, die tot een tros behooren, als de pitten van één doerian beschouwd: *pisang saikat, doerèn saroewang, bèné satoembo.*

[2]) Indische Gids, 1896. II. p. 1284.

[3]) De Waal, op. cit. pag. 71.

voerden. Het verbod bleef intusschen wel van kracht voor allen, van wie men zeker wist, dat zij aan elkaar verwant waren, dus in de eerste plaats voor leden van éénzelfde *sa boewah paroeï*, maar ook voor hen, die uit dezelfde Bovenlandsche streek kwamen, en die dan daarbij nog denzelfden soekoenaam droegen. Want ten aanzien van hen was het vermoeden gewettigd, zoo oordeelde men, dat zulke lieden verwanten van elkaar waren. Bij samenwoning in dezelfde streek toch is het gemeenschappelijk voeren van zulk een naam in elk geval niet mogelijk zonder dat men familie van elkaar is, naar de opvatting der Minangkabauërs. Men ziet intusschen hoe men in sommige grenslanden liberaler opvattingen ging huldigen ten aanzien van de onderwerpelijke *larangan*. De invloed van den vreemdeling en van den Islam kan hier ook het zijne toe bijgedragen hebben. Bedoelde terzijdestelling van het verbod, dat ons bezig houdt, werd alzoo een tijdelijke *adat nan dihadatkan* voor gemelde landschappen. Dat hulpmiddel heeft bij sommigen wel eens het vermoeden doen rijzen, dat het ontstaan van het veertigtal stammen, die heden ten dage in de Minangkabausche landen moeten voorkomen, omdat men er éénzelfde aantal *soekoe-namen* telt, op geen andere wijze is te verklaren. Hoe minder stammen er oudtijds waren, en volgens het volkspraatje zouden er oorspronkelijk slechts vier, ja zelfs heel in 't begin maar twee zijn geweest, zooals wij zagen, des te moeilijker konden de menschen met elkaar trouwen, zoo meende men dan; dus het lag voor de hand, dat de Minangkabauërs al gauw hoe langer hoe meer gingen besluiten om de verschillende takken dier oorspronkelijke stammen tot vreemden voor elkaar te promoveeren, wanneer het er op aankwam voor hare leden, om met elkaar te trouwen. Ik voor mij heb echter nooit iets kunnen gelooven van het bestaan dier oorspronkelijke twee of vier oerstammen. Integendeel, ik houd het er voor dat de Minangkabausche wereld al lang in een groot aantal stammen verdeeld was, toen zij voor het eerst het woord soekoe niet alleen in de ooren hoorde klinken, maar ook voor het eerst gingen doen aan *exogamie*, die bij hen ook wel een opgelegd kunstproduct van

elders zal zijn geweest, evenals de gewoonte om hun stammen te gaan doopen met bepaalde namen. In de Korintjilanden bestaat de onderwerpelijke *larangan* ook niet meer buiten den kring der familie althans. Slechts de leden van deze, van de *sa-boewah-paroei* of *keleboe*, mogen daar niet met elkaar trouwen, maar alle verdere stamverwanten kunnen dat wel degelijk doen. Dat versterkt mij in het vermoeden, dat de oorspronkelijke Minangkabauërs, voordat zij tot de *exogamie* overgingen, desnoods niet toelieten, dat onderhoorigen van éénzelfde familiehoofd met elkaar huwden, maar ook niet verder gingen. Want de Korintjiërs zijn Minangkabauërs, die in elk geval reeds zeer lang geleden uit het stamland emigreerden, waarschijnlijk lang voordat daar de exogamie tot volle ontwikkeling kwam. Men kent onder hen intusschen het woord *soekoe* wel degelijk, en men treft er ook overal verschillende Bovenlandsche soekoenamen aan, zooals wij bereids zagen, maar soekoegenooten in de beteekenis, die men in het stamland aan dat woord hecht, kent men daar niet[1]). Die lieden zijn daar slechts de onderhoorigen van één enkel hoofd, van een *dipati-soekoe*, meer niet. Het soekoegenootschap heeft in de Korintji-landen dus meer een *publiekrechterlijke*, dan een *privaatrechterlijke* strekking. Het duidt slechts een administratiefrechterlijke band aan, die de soekoe trouwens naar mijn meening ook oorspronkelijk in het stamland moet zijn geweest, zooals ik reeds trachtte duidelijk te maken. Alleen heeft de Korintjische negri, de *doesoen*, niet altijd uit precies 4 soekoes bestaan. Was het verbod om in den stam te huwen een oorspronkelijke landsinstelling geweest, die den Minangkabauër van huis uit in vleesch en bloed had gezeten, zooals met zijn matriarchaat het geval was, dan had men deze *larangan* ook wel in de Korintjilanden altijd aangetroffen, zoomede in de overige grenslanden. Want ook in het Indrapoerasche en Mokò-Mokosche mogen lieden, die denzelfden soekoenaam dragen, met elkaar trouwen, als zij maar niet ressorteeren onder hetzelfde familiehoofd, onder één *orang toea* of

---

[1]) Klerks, op. cit. pag. 64.

orang kaja. In *Pangkalan Kota Bahroe*, dus in een geheel tegenovergestelden uithoek der grenslanden treft men hetzelfde verschijnsel aan, doch, wat opmerkelijk is, slechts binnen de kringen van een paar soekoes, niet in alle stammen, zoo o. a. in die, welke de namen *Patapang*, *Malajoe* en *Mandheling* voeren, maar daarentegen in de stammen *Piliang*, *Domo* en *Tjiniago* bijvoorbeeld geldt het onderwerpelijk verbod daar weer in al zijn gestrengheid. Waarschijnlijk zijn deze laatsten in die streek oorspronkelijk niet zoo inheemsch geweest als de drie eerstgenoemden; zij zijn daar misschien pas later dan dezen uit het stamland gekomen.

Lieden, die elkaar middels mannen in den bloede bestaan, mogen onderling natuurlijk overal met elkaar trouwen in de Minangkabausche wereld, want die bestaan elkaar niet in 't minst volgens de matriarchale rechtsopvatting; die zijn in 't geheel geen familie van elkaar. Broers en zusters van éénzelfden vader, maar van verschillende moeders, die niet tot dezelfde soekoe behooren, zijn rechtens zelfs vreemden voor elkaar, zooals wij bereids zagen. Het wordt zelfs zeer graag gezien, dat de verwanten des vaders zich in 't huwelijk begeven met die der moeder, dat een vader zijn dochters laat huwen met zijn mannelijke kamanakans of andere mannelijke familieleden, en zijn zoons verbindt aan zijne vrouwelijke verwanten. Zou er zelfs *jure stricto* des Minangkabauërs niets op tegen zijn, indien zooeven bedoelde halve broers en zusters met elkaar in den echt traden, zoo komen nochtans dergelijke huwelijken tegenwoordig nooit voor en zouden zeker niet geduld worden door de moslimsche geestelijkheid, evenmin als er echtverbintenissen tusschen mannelijke adscendenten en hunne vrouwelijke descendenten mogelijk zouden zijn. Vrijwel worden derhalve de boven reeds vermelde verboden graden van verwantschap, die volgens het moslimsch recht een huwelijk in den weg staan, door de hedendaagsche Minangkabauërs ook in acht genomen ten aanzien van vaderlijke verwanten, zoowel in Minangkabauschen zin als in moslimsch-agnatische beteekenis [1]).

---

[1]) O. P. Besseling. Iets over de verboden graden bij huwelijken in de Padangsche Bovenlanden. Tijdschr. v. h. Binn. Bestuur XXVII p. 348 e. v. De Heer

Het huwelijk binnen de soekoe werd in de streken, waar de adat niet verbasterde, reeds van ouds niet slechts aangemerkt als volkomen ongeldig, als een, dat *ab ovo* nietig was, maar ook als een ernstig misdrijf, dat volgens het inheemsche strafrecht zwaar gestraft werd, als *soembang*, als bloedschande, waardoor de drempel en het erf der gemeenschappelijke woning der bloedschendigen in tweeën viel, zooals het steeds heette, *mangarè bandoeo maradjo halaman.* Vandaar dat men ook soekoegenooten van verschillend geslacht zich altijd uitermate gereserveerd tegenover elkaar zal zien gedragen. Familiariteiten onder hen worden als hoogst onwelvoegelijk beschouwd. Daarentegen zal men mannen en vrouwen, die niet denzelfden soekoenaam voeren, zeer vrijpostig met elkaar zien omgaan, ten minste als zij ongehuwd zijn. Nochtans heeft, in 't bizonder onder invloed van den Islam, het onderwerpelijk verbod hier en daar reeds aanmerkelijk van zijn oude kracht verloren. Zoo zijn er streken, waar het meermalen voorkwam, dat men een reeds tot stand gekomen huwelijk tusschen soekoegenooten liet blijven bestaan, nadat de beide echtgenooten het op een *accoordje* als 't ware hadden geworpen met de volkshoofden en hunne omgeving. Dan hadden zij dezen geen onbelangrijke *isi adat* te betalen en hun en anderen notabelen uit de negri een rijkelijken feestmaaltijd aan te bieden, voor welken altijd minstens een of meer karbouwen moesten geslacht worden, zoomede 100 *katiding* rijst tot allerlei schotels behoorden verwerkt te worden. En was de negri dan op die wijze met het schandaal verzoend, dan mocht het bloedschendig huwelijk blijven bestaan. Zonder bedoeldən boete-maaltijd zou dat echter niet hebben

---

Besseling spreekt ook telkens over het verbod, dat bloedverwanten van *moederskant* verhindert met elkaar te trouwen. Dat spreekt van zelf; zulke lieden zijn immers altijd *sasoekoe*. De schrijver nam bij het stellen van zijn opstel te veel een europeesch standpunt in met zijn tegenstelling „*van vaderskant*" en „*van moederskant*".

[1]) In het strafrecht, dat wij ter Sumatra's Westkust in de plaats stelden van het Minangkabausche, werd het trouwen van soekoegenooten met elkaar niet strafbaar verklaard. Niettemin bleef zulk een huwelijk in de oogen van den rechtgeaarden Minangkabauër steeds een schandelijk bedrijf.

kunnen gebeuren en waren de bloedschendige echtgenooten buiten den adat gesteld (*diboewang di loewar adat*). Intusschen werd een en ander door de groote menigte toch altijd ten zeerste afgekeurd en als een hoogst onbetamelijke rechtsverkrachting (*maroentoehi*[1] *adat*) beschouwd; men sprak er steeds schande van. In het Tanah Datarsche, Agamsche[2] en Silajangsche kwam het evenwel soms maar al te vaak voor; hoogstwaarschijnlijk zat de Islam er weer niet zelden achter. Zeker is intusschen, dat het op rekening van den invloed der vrije geestelijkheid moet worden gesteld, dat tegenwoordig in de Benedenlanden, in 't bizonder in het Kajoetanamsche, aan het onderwerpelijk verbod nagenoeg in 't geheel niet meer de hand wordt gehouden. Daar ziet men er niets meer in, indien soekoegenooten, buiten de moslimsche verbodsbepalingen vallend, met elkaar in den echt treden. Geestelijken bevorderen er zelfs zulke huwelijken, ten einde er met opzet den adat te verkrachten. Maar deze afwijking maakt dan ook een belangrijke uitzondering uit op dit gebied van het huwelijksrecht. In alle mogelijke opzichten zijn het Kajoetanamsche, zoomede het Batipoesche en Loeboek Basoeng[3] de brandpunten van den Islam geworden, waar tegenwoordig de vrije geestelijkheid het verst is gevorderd in haren toeleg om van de Minangkabausche landen een zuivere moslimsche gemeenschap te maken. En al heeft ook in de Bovenlanden die geestelijkheid in bepaalde opzichten reeds veel terrein gewonnen, zoo gedoogt men er toch niet, dat de onderwerpelijke *larangan* door haar met voeten wordt getreden, zelfs niet bij de huwelijken, welke hare leden zelven

---

[1]) *Roentoeh* = invallen, instorten; dus *maroentoehi* = doen invallen, afbreken.

[2]) J. C. van der Toorn. Aanteekeningen uit het familieleven bij de Maleiers in de Padangsche Bovenlanden. Tijdsch. Bat. Gen. XXVI. pag. 231 en 232.

Ethnographische bizonderheden omtrent de VIII Kota en VII Loerah. Ind. Gids. 1896. II. p. 1284.

Stibbe. Het soekoebestuur in de Padangsche Bovenlanden. Tijdsch. v. N. I. 1869. I. p. 32.

[3]) Ook in het Alahan Pandjangsche moeten tegenwoordig reeds telkens huwelijken in de soekoe voorkomen, natuurlijk ook onder invloed van den Islam; vide Stibbe. op. cit.

sluiten. In de laras VI Kota (*Manindjau*) is het bijvoorbeeld al eens gebeurd, dat een overigens nog al invloedrijke Sjech, die met een soekoegenoote in het huwelijk was getreden en die beweerde, dat hij zulks krachtens het recht van den Islam mocht doen, zoodat er in zijn oogen geen sprake van kon zijn, dat zijn huwelijk ongeldig zou wezen, door de publieke opinie in zijn omgeving gedwongen werd om zijn vrouw middels de *talaq* te verstooten. In het Kajoetanamsche en omgeving zou de publieke opinie daartoe evenwel niet meer in staat zijn. Had het nu niet reeds lang op den weg van ons Gouvernement moeten liggen om bijtijds dergelijke conflicten tusschen *adat* en *sjarat* te voorkomen, door eens en voor altijd te bepalen welke huwelijken door ons als wettig werden beschouwd? De orde en rust ter Sumatra's Westkust worden er maar telkens in de waagschaal mee gesteld, doordat wij ons steeds zoo onverschillig mogelijk betoonden in de onderwerpelijke aangelegenheid en het zal, wanneer wij blijven volharden in die apathische gedragslijn, niet lang meer duren of heel de Minangkabausche landen zijn door den Islam voor goed geannexeerd. Laten wij er de vrije geestelijkheid toch eindelijk eens *réduire au pied du mur* door te decreteeren, dat de menschen er zich overal aan den adat hebben te houden, voor zoover zij ons recht nog niet gerecipieerd zullen hebben; dat slechts adathuwelijken, adat-erfrecht en dergelijke er als de eenige wettige instellingen worden beschouwd. Zulks zou nog zeer goed kunnen gebeuren, zonder dat wij er den adat behoefden te codificeeren. Laat ons derhalve toch eindelijk eens ter Sumatra's Westkust kleur gaan bekennen in deze zaak. Laat ons verder de rechtspraak in zuivere sjarat-zaken ten slotte voor goed regelen, opdat de menschen mogen weten welke de bevoegde macht is om die te beslissen. Het Sumatra-Reglement heeft ten deze nooit iets mogen uitrichten, ook al liet Mr. der Kinderen indertijd den ambtenaren ter Westkust bij officieele circulaire aanschrijven, dat bedoelde zaken voor de rapats gebracht behoorden te worden. Dit is echter tot heden nog niet gebeurd, met dit gevolg, dat bedoelde rechtspraak overal in de

lucht hangt in de Minangkabausche landen, en die hier zus en daar zoo is, in elk geval steeds zoo willekeurig mogelijk in haar werk gaat. Bovendien hoorden bedoelde zaken ook niet thuis voor de rapats. De adat bracht ze te allen tijde voor de eigen volkshoofden, en de priesters hadden dezen slechts als *adviseurs* te dienen, meer niet. Een *raad agama*, een rechtbank louter uit priesters samengesteld, zooals die op Java bestaat voor bedoelde zaken, zou in de Minangkabausche landen een onding zijn, een instelling althans vierkant in strijd met den adat. Bovendien zou zulk een rechtbank de bevolking maar weer opnieuw in den waan kunnen brengen, dat ons Gouvernement ook ter Sumatra's Westkust in sjarat-zaken het heft in handen wilde geven enkel van de priesters. Men is er toch reeds van oordeel dat de *agamo soedah djadi lebeh koewat di bahwa Compeni*. Ook op Java ging het niet aan de rechtspraak in moslimsche aangelegenheden aan colleges van priesters op te dragen. In de moslimsche wereld is de priester *qua talis* nooit rechter geweest. Men heeft daar slechts de alleensprekende rechter, de *qadhi*, maar die is er orgaan van den staat en niet een van den godsdienst.

Wij hebben ons thans een oogenblik onledig te houden met de vraag of de strenge *exogamie*, die reeds in vóór-Islamitischen tijd aan het Minangkabausche huwelijksrechts ten grondslag moet hebben gelegen, een oorspronkelijke instelling is geweest der bewoners van Sumatra's Westkust, dan wel of zij van buitenaf den Minangkabauërs werd aangebracht. Indien men op grond van ethnographische gegevens tot de slotsom mag komen, dat de meeste volksstammen op de wereld, welke op den laagsten trap van beschaving staan, altijd *endogaam* zijn gebleven, terwijl de meer ontwikkelde volken steeds *exogaam* zijn geweest, dan rijst het vermoeden dat de *endogamie* overal op de wereld een kenmerk is geweest van een zeer lage, primitieve sociale en moreele ontwikkeling en dichter dan de exogamie staat bij den oorspronkelijken toestand, in welken de oermenschheid moet hebben verkeerd, toen er nog van geen huwelijk sprake was, en de menschen onder elkaar leefden, zooals de dieren dat doen,

zich *promiscue* vermengend, zonder daaraan eenigen aanstoot te nemen niet alleen, maar ook zonder daaraan eenige rechtsgevolgen vast te knoopen. In de dierenwereld kan men, hoe sentimenteel Westermarck en anderen hierover ook mogen denken, kwalijk spreken van een huwelijk, ook al ziet men oogenschijnlijk bij sommige diersoorten een tijdelijken band bestaan tusschen bepaalde mannetjes en bepaalde vrouwtjes. Het huwelijk kon pas ontstaan onder de menschen, toen de vereeniging van een of meer mannen met een of desnoods met meer bepaalde vrouwen duurzaam werd, en in elk geval aan beide zijden *zekere rechten op elkaar* deed geboren worden. Zoo iets hebben de dieren nooit gekend. Het sterkste mannetje kaapt onder hen het meest in den smaak vallende vrouwtje kalm weg aan haar trouwe wederhelft, die Westermarck en anderen als haren *echtgenoot* blieven aan te zien, en het wijfje is het volkomen onverschillig wie hare echtvriend is. Van een *recht* van het mannetje, krachtens hetwelk hij den brutalen sterken indringer vermag af te weren, van een moreel gebod zelfs, dat den laatste van zelf er toe brengt om eens anders vrouw te respecteeren, is onder de dieren nooit sprake geweest. Het gansche beroep van Westermarck op de dierenwereld om te betoogen dat reeds in deze de *promiscuïteit* niet volkomen meer zou bestaan, heeft dan ook niet de minste waarde. In de heele dierenwereld leven mannetjes en vrouwtjes met elkaar, zooals de luimen van het oogenblik, in verband met de gelegenheid, hun dat ingeven, zonder dat zij zich aan eenig moreel gebod zelfs storen, laat staan aan het een of ander rechtsgebod. Dat is de staat van zuivere *promiscuïteit.* En dien moeten de oermenschen zonder twijfel ook hebben doorgemaakt. [1]) Alle mannen

---

[1]) En in welken staat de allerlaagst staande menschengroepen, die wij heden ten dage kennen, nog verkeeren. Dat is o. a. het geval met de Vuurlanders, de minst geciviliseerde Veddahs en Australische volksstammen, en bij ons in Indië met de *orang Loeboe* op Sumatra, met de *Olo-Ots,* een Dajak-stam op Borneo, en verder met de *orang Sakai* op Malakka en vele andere. Ik voeg mij in de onderwerpelijke aangelegenheid liever aan de zijde van anthropologen als *Bachofen, Mac Lennan, Morgan, Sir John Lubbock, Bastian, Giraud-Teulon, Lippert* en *Wilken,* zoomede aan die van rechtshistorici als *Kohler* en *Post,* die allen aannemen dat de oer-

van den stam moeten in den oertijd met alle vrouwen van hun kring hebben geleefd, niet alleen zonder dat daarin iets werd gezien, maar zelfs als een van zelf sprekende natuureisch. Van een zoogenaamden ingeboren „gruwel" tegen bloedschande, ook al een stokpaardje van Westermarck,[1]) moet bij hen nog evenmin sprake zijn geweest, als dat men zoo iets in de dierenwereld aantreft. Integendeel, de oermannen en vrouwen zullen het altijd veel makkelijker, veel veiliger hebben gevonden zich met bloedverwanten te vermengen, dan dat de eersten er altijd op uit hadden te gaan om vrouwen uit naburige stammen op te zoeken, en dan dat de vrouwen immer hadden te wachten tot vreemde mannen bij haar kwamen. Een en ander was altijd gevaarlijk, moeitevol werk. De *endogamie* moet dientengevolge uit den aard der zaak veel ouder zijn geweest op de wereld dan de *exogamie*. Maar in die eerste tijden bestond zelfs zij nog niet, zooals ik vermoed. Alle mannen van den stam vereenigden zich met alle vrouwen in dezen, zonder nog eenige *individueele* rechten op haar te kunnen doen gelden. Het gansche mannelijk element van een stam *en bloc* behoorde als 't ware aan het geheele vrouwelijke als eenheid beschouwd *in condominio pro parte indivisa* toe, en omgekeerd. En de kinderen, die geboren werden, behoorden dan ook minder aan de moeders alleen, dan wel aan de gansche familie van haar, in laatste instantie aan haren geheelen stam, in elk geval nooit aan de vaders. Aan dien toestand van promiscuïteit kwam echter van lieverlede een einde, zoo stel ik mij voor, en wel naarmate de sterkste mannen in den stam er op uit gingen zijn *bepaalde*

---

menschheid een tijd heeft doorgemaakt, in welken geen huwelijk bestond, dan dat ik mij met *Westermarck's* gevoelen kan vereenigen, die meent dat de *promiscuïteit* nooit bestaan heeft in de menschenwereld, (zie zijn boek: Geschichte der menschlichen Ehe, pag. 46 e. v.). Het huwelijk is een zuiver menschelijk maaksel, geen natuurproduct. Ik zal trachten dit in de volgende bladzijden te verklaren. Slechts de samenkomst van beide geslachten heeft de natuur gewild, maar dat is nog geen huwelijk.

[1]) Met Herbert Spencer (The Principles of Sociology. I. p. 619—621) en Mac Lennan geloof ik, dat het begrip „bloedschande" geen ingeboren idee van den primitieven mensch is geweest, maar een, dat aangeleerd, dat verworven werd.

vrouwen in dezen *voor zich alleen* te reserveeren voortaan; toen de vereeniging van man en vrouw dus tengevolge ging hebben, dat sommige mannen niet meer wilden dulden, dat anderen uit hun omgeving zich ook nog bleven vermengen met de vrouwen hunner keuze. Toen deed pas het huwelijk schroomvallig zijn intrede op dit ondermaansche. Toen had de vermenging van beide geslachten niet meer enkel ten doel om de hartstochten te bevredigen, maar ook om *rechten* aan de zijde der mannen en verplichtingen aan die der vrouwen geboren te doen worden; het huwelijk is altijd een *rechts*instituut geweest, dat hebben anthropologen als Westermarck en anderen steeds over het hoofd gezien. Wat noopte er den oermensch intusschen toe zich voortaan in zulk een vereeniging te begeven? Mijns inziens werd dat door geen andere oorzaak in de hand gewerkt dan door bestendige verandering in de verhouding tusschen het aantal mannen in den stam ten opzichte van het aantal vrouwen in dezen. Zoolang deze laatsten nog in voldoend getal aanwezig waren om de behoeften van alle geslachtsrijpe mannen in haar midden te kunnen bevredigen, zoolang bestond er geen reden, waarom aan den staat van promiscuïteit een einde behoefde te komen. Moreele, ethische of godsdienstige beginselen hield men er nog niet op na, van ingeboren afschuw voor een vermenging met naaste verwanten kon geen sprake zijn, aan rechtsvoorschriften had men zich nog niet te storen. Maar toen het aantal vrouwen in den oerstam ging inkrimpen door de een of andere oorzaak, hetzij doordat zij minder geboren werden dan mannen, hetzij doordat zij meer stierven, dan wel omdat zij meer geroofd werden door mannen uit de buurt, toen werd het voor de mannen in haar midden van lieverlede zaak om op bepaalde individuën onder haar zoozeer beslag te leggen, dat zij het van haar en de haren gedaan kregen, dat voortaan geen andere mannen meer tot haar toegelaten werden. Dit was intusschen geen makkelijke zaak in 't eerst, zoo stel ik mij voor, en in elk geval een gevaarlijke onderneming, want het stelde den man, die er zulke pretenties op na ging houden, telkens bloot om den haat en afgunst der overige mannen in den stam op

te wekken. Want tot nog toe had de vrouw zijner keuze ook aan hen behoord. Zijne *monogame* asperatiën waren derhalve als 't ware een vergrijp aan hun *condominium*. En voor de vrouw, die zich aan een bepaalden man had verbonden, kon zoo'n daad ook heel onpleizierige gevolgen hebben van de zijde der overige mannen van den stam. Vandaar dat de eerste huwelijken, die de oermenschheid zal hebben gekend, nog lang *zoo geheim mogelijk* in 't werk zullen zijn gegaan. Voor het oog der wereld zullen zij nog heel lang niet hebben mogen bestaan. De beide echtgenooten zullen, zoodra de zon weer was opgegaan, zich weer telkens hebben gedragen als bestond er niet de minste afspraak, niet de minste band tusschen hen; op de kinderen, die uit hunne vereenigingen geboren werden, zullen de getrouwde mannen nog niet de minste rechten hebben durven pretendeeren. Hetzelfde zal zich ook voorgedaan hebben, en zelfs nog in belangrijker mate, wanneer de mannen en vrouwen, die zich zelven aan elkaar trouwden, onderling tot *verschillende* stammen behoorden. Want een man had in elk geval in 't geheel geen recht om zich met de vrouwen van een anderen stam af te geven. Hoe 't ook zij, al droeg het oerhuwelijk op deze wereld een *endogaam*, dan wel een *exogaam* karakter, de zon zal er eeuwen lang geen kennis van hebben mogen nemen. Het zal ongehoord lange tijden slechts hebben bestaan als een *geheim*, *louter nachtelijk* huwelijk. Daar kwam echter gaandeweg verandering in, sedert het hoe langer hoe meer gewoonte werd voor de *sterkste* mannen van den stam om zulke geheime verbindingen aan te gaan. En die verandering werd natuurlijk bespoedigd, toen het dezen en genen man zelfs ging gelukken om de vrouwen zijner keuze met zijn vuisten te verdedigen tegen de overige mannen zijner omgeving. Physieke kracht is op deze wereld ook altijd een machtige bron geweest van recht en zulks niet het minst in den oertijd. Van lieverlede zullen het den sterksten, en weldra ook den aanzienlijksten mannen in den stam gelukt zijn om de andere mannen uit hun omgeving van hunne vrouwen af te houden, aanvankelijk daadwerkelijk, middels de kracht hunner vuisten,

later middels intimidatie, middels vreesaanjaging. Toen pas mocht het daglicht gaandeweg op het huwelijk gaan schijnen en werd dit een in den stam geëerbiedigde instelling, terwijl de staat van promiscuïteit toen van zelf hoe langer hoe meer eene onmogelijkheid werd, omdat weldra alle huwbare en begeerlijke vrouwen in den stam bijtijds door de sterkste mannen, dat waren die in de kracht van hun leven waren of die door aanzien uitstaken in hun midden, in de wacht waren gesleept. Want *monogaam* is het oudste huwelijk hoogstwaarschijnlijk nooit geworden. Trouwens de *monogamie* is altijd een betrekkelijk zeer moderne loot geweest van den huwelijkstak aan den ouden boom des reehts. Zij heeft zich eigenlijk pas in het Westen kunnen ontwikkelen en zulks vooral onder den gloed, die van de Roomsche Kerk over de wereld uitging; die is er zelfs in geslaagd het gansche samenkomen der beide geslachten te verbieden voor een bepaalde categorie van mannen n.l. voor hare priesters. Die heeft wijders het delict van *bigamie* uitgevonden. Maar het gansche Oosten, en althans de oermenschheid heeft een en ander nooit gekend. Moeten de geheime huwelijken nog voornamelijk een *endogaam* karakter hebben gedragen, zoodra het aantal vrouwen in den stam tot een minimum werd beperkt, doordat elke maagd, hetzij door een reeds gehuwden man, hetzij door den sterksten ongehuwden man, zoo spoedig mogelijk in beslag werd genomen, wanneer zij geslachtsrijp werd, zullen de overige mannen zich niet anders hebben kunnen behelpen, dan met elders, in vreemde stammen, bij welke nog ongehuwde vrouwen *à prendre* waren, te gaan trouwen. Zoo stel ik mij voor, dat de *verplichte exogamie* oorspronkelijk niets anders werd dan een correctief op de *endogamie*. Hoe kon zij echter weldra bij vele volksstammen de grondslag van het gansche huwelijksrecht gaan worden, terwijl tevens der *endogamie* het vitium ging aankleven van bloedschande? Dat is waarschijnlijk in den aanvang evenzeer een uitvinding van het tot ontwikkeling gekomen patriarchaat geweest, als de stelling, dat slechts de *pater familias* de eenige vertegenwoordiger van onzienlijke machten, de eenige hoeder der *sacra* in

zijn midden was, zooals hij weldra de eenige eigenaar van vrouw, kinderen en familievermogen werd. Middels animistische voorstellingen zal de *verplichte exogamie* zich baan hebben gebroken in de patriarchale wereld. De gehuwde mannen in den stam moesten, toen de kracht hunner vuisten, naarmate zij ouder werden, hun van lieverlede begon te begeven, er iets op vinden om voortaan de jongere mannen van den stam ook dan van hunne vrouwen, in 't bizonder van de jongeren, te kunnen blijven weren. En toen zullen zij in hunne qualiteit van eenige priesters in hunne families begonnen zijn met het den jongen mannen in dezen te suggereeren, dat het een groot vergrijp zou zijn, indien zij het waagden een goed oogje te werpen op de vrouwen eens *pater familias*. Dat zou niets meer of minder dan diefstal zijn, dan een vergrijp tegen den persoon des vaders, tegen eigen bloed, zoo ging het weldra heeten, zoolang die nog leefde. Dit werd een misdaad tegen zijn ziel, tegen zijn schim, zoodra hij gestorven was. De doode behield ook in den patriarchalen staat al de rechten, die hij tijdens zijn leven had uitgeoefend, dus ook die op de vrouwen, welke hij achterliet. Zijne weduwen mochten dus ook door zijne eigen familieleden, die onder zijn macht hadden gestaan, nooit getrouwd worden. Deed men dit niettemin, dan beging men een zwaar vergrijp tegen de dooden. Huwelijken binnen het ressort van het familie-, van het stamhoofd waren op die wijze voor goed gebrandmerkt als misdaad. Toen konden die pas een gruwel worden voor de wereld; doch ook die ergernis was, evenals zoovele andere op dit ondermaansche, waarschijnlijk oorspronkelijk niets anders dan louter een product van menschelijke suggestie, en niet een van de natuur zelve. Maar op huwelijken van *fili familias buiten* hunne *familia*, buiten hun clan, konden de familievaders en doode voorvaders nooit eenige aanmerking maken. Integendeel, die waren aanwinsten voor de familie, een middel om nieuwe werkkrachten, nieuw eigendom te erlangen. Met zulke vrouwen *mocht* steeds, *moest* weldra altijd getrouwd worden. De huwelijken met haar heetten toen al heel gauw de eenige normale te zijn, ook al gingen zij

zeer vaak gepaard met gewelddadigen roof of schaking, zoodra het althans vreemde stammen gold, met welke men niet al te vriendschappelijk omging, zoodat er van koopen van vrouwen bij die geen sprake kon zijn. De *exogamie* is mijns inziens alzoo weer slechts een stuk menschenwerk geweest, een kunstproduct van den menschelijken geest, en nog wel van „*das schreckligste*" aller verschrikkingen, van den menschelijken waan, en niet een voortbrengsel van de natuur zelve. Nochtans mag ik niet verhelen, dat zeer knappe mannen haar op een geheel andere manier hebben trachten te verklaren dan ik boven heb gedaan. Mijn opvatting staat dus geheel op zich zelve. Intusschen hebben die allen bij hunne verklaringen een gewichtig moment in de evolutie van het huwelijksrecht uit het oog verloren, n.l. dit, dat naast de geboorte niet alleen de mannelijke vuist, maar ook het mannelijk speculatief brein, zich uitend in godsdienstige, en in 't bizonder in animistische constructies, altijd een machtig handje moet hebben meegeholpen bij den opbouw van het huwelijks-instituut. Het was er mij in 't voorgaande slechts om te doen om juist op dat moment de aandacht te vestigen.

Mac Lennan [1]) geloofde, dat de exogamie haar ontstaan te danken had aan de bij wilde volken overal voorkomende gewoonte om kinderen in 't algemeen en in 't bizonder meisjes bij de geboorte of kort daarna te dooden, wijl op het bezit van dezen minder prijs zou gesteld zijn dan op dat van jongens, want de laatsten waren in elk geval betere werkkrachten in tijd van nood en strijd, zoomede flinkere kostwinners en arbeidskrachten in dagen van vrede. De vrouwen werden dientengevolge in den stam hoe langer hoe schaarscher, zoodat de mannen wel gedwongen werden haar in andere stammen te zoeken. Herbert Spencer [2]) onderwierp deze meening aan een scherpe kritiek en het schijnt hem gelukt te zijn Mac Lennan overtuigd te hebben, dat diens zienswijze minder juist was. Mac Lennan zag in elk geval over het hoofd, dat bij de onder matriarchale rechtsinstellingen

---

[1]) Mac Lennan. Studies in Ancient History. pag. 75 e. v.

[2]) H. Spencer. The Principles of Sociology. I. p. 614—619.

levende oermenschen op het bezit van meisjes meer prijs gesteld moet zijn geworden dan later in gemeenschappen, in welke reeds het patriarchaat tot groote ontwikkeling was gekomen. Bovendien had de vrouw wel degelijk ook waarde als arbeids- en weerkracht in den oertijd. Streden nog niet bij de Germanen de vrouwen even hard mede als de mannen? En werd de veldarbeid niet altijd en overal in primitieve gemeenschappen, die zich reeds vaste woonplaatsen hadden gekozen, vooral aan de vrouwen toevertrouwd? In Indië, en ook in de Minangkabausche landen werd het minder ruwe werk op de rijstvelden bijna altijd door vrouwen en niet door mannen volbracht. De Minangkabausche man in 't bizonder is nooit *con amore* landbouwer geweest. Het werk op zijn sawahs liet hij altijd bij voorkeur aan de vrouwen en vroeger ook aan zijn slaven over, als hij die bezat. Bovendien heeft Mac Lennan de gewoonte bij wilde volken om kinderen te dooden veel te zwaar gewogen. Die komt niet zoo veel voor als hij wel gedacht heeft. Bij de Minangkabauërs bestaat die gewoonte ook, maar meer die van *abortus*; kinderdooding heeft bij hen meestal plaats uit armoede, al zijn zij ook over het algemeen niet gesteld op veel kinderen. Een vrouw, die dikwijls baart, noemt de Minangkabauër een „varken". Het is ook mogelijk, dat men bij hen op het bezit van groote gezinnen minder gesteld is, opdat het genot van de gemeenschappelijke familiegoederen niet voor elk individueel familielid te dun, te mager worde. Doch met dat al verdient het vermoeden van Mac Lennan, dat de exogamie in de hand moet zijn gewerkt door toenemende schaarschte van vrouwen in den stam, wel degelijk onze aandacht.

Herbert Spencer [1]) schrijft het ontstaan der exogamie hieraan toe, dat mannen, die met vreemde vrouwen, welke zij doorgaans in den strijd geroofd hadden, als buit, als krijgstrofee met zich hadden gevoerd, op de duur het meeste geacht werden in hunnen stam, zoodat ook andere mannen er meer prijs op gingen stellen om vreemde vrouwen te bezitten, dan om zich aan die uit den eigen

---

[1]) H. Spencer. The Principles of Sociology. I. p. 619—621.

stam te verbinden. Deze verklaring acht ik geheel onaannemelijk, omdat mij Spencer's praemisse, dat de oermenschen, die tot verschillende stammen behoorden, altijd in twist en tweedracht moeten hebben geleefd, niet juist voorkomt. Ik acht het zeer goed mogelijk, dat de exogamie ook tot ontwikkeling is kunnen komen tusschen stammen, welke duurzaam met elkaar in vrede en vriendschap leefden. Spencer stond blijkbaar nog te veel onder den ban van Darwin's *stuggle for life*, toen hij gemelde hypothese ontwierp. Trouwens Spencer's gansche wijsbegeerte is Darwiniaansch in grondslag en opbouw. Bovendien zou Spencer's zienswijze ook alleen nog maar opgaan ten aanzien van stammen der oer-menschheid, bij welke het begrip „krijgsroem" reeds zeer ontwikkeld was. Maar ik stel mij voor, dat dit bij de meeste primitieve menschen nog wel niet het geval zal geweest zijn, althans niet bij die, welke weinig strijd hebben gekend en rustig, kalm onder matriarchale verhoudingen konden blijven leven op eenzame, afgesloten eilanden of in ontoegankelijke oorden op het vaste land. Slechts in patriarchale gemeenschappen ging „krijgsroem" weldra opgeld doen, maar nog niet eens in allen.

Sir John Lubbock verdedigde de meening, dat de exogamie is geweld uit het verlangen van den man in den voortijd om zich een of meer vrouwen als *individueel* eigendom te verwerven, wat niet kon geschieden *in* den stam, omdat daar alle vrouwen gezamenlijk aan alle mannen behoorden, zoodat het zich toeeigenen van een stamgenoote zou neergekomen zijn op diefstal, gepleegd aan het *condominium* van alle mannen op alle vrouwen in den stam. Maar een vreemde vrouw uit een anderen stam verkeerde in een andere positie ten aanzien van haren echtvriend en diens mannelijke stamgenooten. Op haar kon de man wel degelijk individueele rechten doen gelden.[1]) Wijlen onze Hoogleeraar Wilken [2]) deelde dit gevoelen van Lubbock. Maar al mag dit ook den juisten loop der feiten misschien het meest

---

1) Sir John Lubbock. The origin of Civilisation. p. 135 e. v.

2) Indische Gids. 1880. II. p. 617: Over de primitieve vormen van het huwelijk en den oorsprong van het gezin.

genaderd zijn van al de onderwerpelijke hypothesen, het verklaart nog geenszins, waarom de exogamie het op den duur ging winnen van de endogamie en waarom deze laatste ten slotte in een slecht blaadje kwam te staan bij de menschen. Spencer heeft dit ten minste nog eenigszins verklaard, maar Lubbock doet dat niet. Het vitium, klevend op bloedverwantenhuwelijken, werd door Lubbock niet verklaard.

Tylor en Kohler [1]) hebben het ontstaan van de exogamie trachten op te helderen door aan te nemen, dat reeds de stammen der oermenschheid aan politiek deden. In hunne oogen was de eenige manier voor deze om naast elkaar in vrede te kunnen blijven leven, dat men over en weer huwelijken sloot. Kohler is bovendien van meening, dat een der hoofdoorzaken van de exogamie geweest moet zijn de omstandigheid, dat bij endogame huwelijken de man in een te afhankelijken toestand van de familie der vrouw kwam te staan. Ook dit antwoord op het onderwerpelijk vraagstuk bevredigt niet. Ik stel mij voor, dat de primitieve mensch nog niet zulk een politicus is geweest als beide schrijvers zich wel verbeeldden. Bovendien geeft ook hunne verklaring geen uitsluitsel op de vraag, waarom de endogamie bij exogame volken zoozeer in discrediet kwam, dat zij zelfs in een misdadig bedrijf in hun oog ging verkeeren.

Morgan [2]) en Sir Henry Sumner Maine willen de verklaring zoeken bij een soort medischen blik, die den oermensch reeds in meer of mindere mate eigen zou zijn geweest. Bereids deze zou opgemerkt hebben, dat uit huwelijken tusschen te nauwe bloedverwanten meer ongelukkig progenituur voor den dag kwam dan uit die tusschen lieden, welke geen druppel bloeds met elkander gemeen hadden. Hoewel deze oplossing van het vraagstuk tenminste aannemelijk maakt, waarom de endogamie op den duur als iets dat vermeden moest worden kon worden beschouwd, zoo geloof ik, dat toch ook Morgan's zienswijze niet de juiste is. Als men nog heden ten dage, aan de hand

---

1 Tylor in Journal. Anthr. Inst. XVIII. p. 266—268; Kohler in Zeitschrift für vergl. Rechtswissenschaft. III. p. 361 e. v.

2) Morgan. Ancient society. p. 424; Maine. Early law and custom. p. 228.

van statistieken, niet tot een conclusie is kunnen komen omtrent het al of niet schadelijke van huwelijken tusschen bloedverwanten, dan is het toch zeker niet aannemelijk, dat de oermensch zich ten deze reeds een vaste overtuiging zou hebben eigen gemaakt.

Westermarck staat op het standpunt, dat ook Mathew inneemt. [1]) Aangeboren tegenzin van mannen en vrouwen, die elkaar reeds van hun jeugd kenden, zou de voornaamste oorzaak der exogamie zijn geworden. Mathew schrijft deze toch toe aan een instinctief verlangen bij den wilden mensch naar vreemde vrouwen.

Ik geloof intusschen, dat de oerman en vrouw, die elkaar volkomen kenden, die tot elkaar konden komen, zonder dat daaraan *soesah* verbonden was, zou men in Indië zeggen, heel wat eerder geneigd waren om met elkaar te huwen, dan dat zij het met vreemden gingen aanleggen, die zeer vaak twist, tweedracht, strijd en oorlog gelijktijdig met hun liefde medebrachten. De eerste mannen, die aan exogamie gingen doen, deden dat allesbehalve voor hun genoegen, zoo stel ik mij voor. Zij moeten slechts door den nood gedwongen er toe zijn overgegaan, want thuis was het voor hen wel zoo veilig trouwen geweest. Noch van dien ingeboren tegenzin om met vrouwen, welke men altijd gekend had, die men van kind tot maagd, van maagd tot volrijpe vrouw had zien opgroeien, noch van dat instinctmatig verlangen naar vreemde vrouwen kan ik iets aannemen, en in 't geheel niet bij den natuurmensch, die nog vrijwel meer de instincten en opwellingen van het dier pleegt te volgen dan aan allerlei zich zelf wijsgemaakte sym- en antipathiën doet. Zoo kan ook Bertillon's verklaring, die nog geheel op het standpunt van Montesqiueu staat, er in 't geheel niet door mijns inziens. Beiden willen de exogamie op rekening stellen van een verlangen om het „*eigen huis rein te houden*", dat reeds bij den natuurmensch ontwikkeld zou zijn geweest! Als reeds zeer geciviliseerde menschen, als grooten dezer aarde, te midden van

[1]) Westesmarck. op. cit. pag. 320; Mathew. Journ. Roy. Soc. N. S. Wales. XXIII. p. 403.

hoog ontwikkelde gemeenschappen, er niet tegen op zagen om die reinheids-theorie vierkant over boord te werpen, ik denk hier in 't bizonder aan de boven reeds ter sprake gebrachte kaste-endogamie, dan zal de oermensch wel niet veel „reiner" aangelegd geweest zijn op dit punt.

Doch genoeg over al die theoriën. De Minangkabauërs beschouwen heden te dage over een groot deel van hun gebied het trouwen in den stam als een zwaar vergrijp tegen de zeden, ofschoon hen dat in de grenslanden weer niet belet om accomodementen in 't leven te roepen met die ethiek, en zeer geloovige Islamieten onder hen er reeds vrijwel aan gewend zijn om een huwelijk in de soekoe zoo erg niet te vinden, als aan de moslimsch-rechterlijke opvattingen maar geen geweld wordt aangedaan. Hoe nu te verklaren dat de Minangkabauërs, die zonder twijfel ook de stadia van promiscuïteit en endogamie doormaakten in lang vervlogen eeuwen, gaandeweg tot een strenge exogamie zijn overgegaan? Ik kan dat niet anders doen dan door aan te nemen, dat ook de Minangkabausche exogamie op rekening van de hindoesche beschaving moet worden gesteld, welke tusschen den 8en en 13e eeuwen n. C. in centraal-Sumatra hoe langer hoe meer doordrong. De Hindoes, ofschoon die oorspronkelijk ook endogamen moeten geweest zijn, — daar leggen de Vedas nog onmiskenbare getuigenissen van af [1] —, waren echter reeds lang tot een strenge exogamie overgegaan, toen zij voor 't eerst op Sumatra verschenen. Zij vonden hoogstwaarschijnlijk bij de Minangkabauërs nog voornamelijk de endogamie, althans bij die stammen onder hen, welke geheel op zich zelven rondzwierven, ver van andere. Van lieverlede zal het den Hindoes echter zijn gelukt den Minangkabauërs te suggereeren dat het

[1]) Naar luid van den *Mahabharata* moet men zelfs aannemen, dat de toestand der *promiscuïteit* nog bekend was aan den dichter van dat epos. Het heet toch daarin, dat bij de oudste Indiërs de vrouwen onafhankelijk waren en naar haar goedvinden mochten ronddolen. Gebeurde het dat zij hunnen mannen ontrouw werden, welnu dan werd haar dat niet als een misdaad aangerekend, *want zoo iets was in vroegere tijden algemeen gewoonte*. Maar Koning *Swetakekoe* maakte aan dien toestand een einde; die eischte dat echtgenooten elkaar voortaan trouw zouden blijven.

in het bizonder van zeer nauw aan elkaar verwante bloedverwanten, van hen, die onder een familiehoofd ressorteerden, niet te pas kwam, althans niet onder gewone menschen, om met elkaar te trouwen; dat zulks niet met de reinheidsbegrippen overeen te brengen was, die de Hindoes zich reeds lang hadden eigen gemaakt en die zij nu onder de Minangkabauërs importeerden. Van lieverlede zal men het verbod om onder bloedverwanten te huwen, zelfs buiten den eigen familiekring hebben uitgebreid en toen zal het eindelijk zoover gekomen zijn, dat er weldra zelfs niet onder lieden mocht getrouwd worden, die slechts denzelfden stamnaam droegen, ook al kenden zij hunne onderlinge familierelatie overigens in de verste verte niet meer. Nog heden ten dage, zoo verklaart Sir Alfred Lyall, wordt bij de Hindoes de bijslaap tusschen agnatische verwanten eenvoudig voor een onmogelijkheid geacht [1]). Vandaar dat het onder de Brahmanen niet geoorloofd is, dat mannen en vrouwen, die agnatisch aan elkaar verwant zijn en denzelfden stamnaam dragen, met elkaar een echtverbintenis aangaan. Maar ook onder cognaten is het, binnen zekere graden, niet geoorloofd bij de Hindoes een huwelijk te sluiten. Reeds de wetten van Manou [2]) schrijven dat voor. Maar toen die tot stand kwamen zat het patriarchaat bij alle Ariërs reeds vast in het zadel en de exogamie beschouw ik voornamelijk als een uitvinding daarvan. Tijdens het matriarchale leven van den oudsten mensch had de exogamie echter nog niet de minste reden van bestaan, moest die zelfs in strijd zijn met de animistische voorstellingen der oer-menschheid.

De twee volgende beletselen om een huwelijk te sluiten zijn van moslimschen afkomst. Vooreerst is dat het geval met het verbod den man gesteld om met meer dan vier vrouwen tegelijk gehuwd te zijn [3]). De vóór-Islamitische Minangkabauërs

---

[1]) Lyall. Asiatic studies, p. 156.

[2]) Cap. III, vers 5, vertaling G. Bühler 1886. Over de huwelijksbeletselen bij de Hindoes raadplege men vooral: Steele. The law and customs of the Hindoo Castes p. 26, 27, 163.

[1]) De moslim kan met *vier* vrouwen tegelijk wettig gehuwd zijn krachtens den Qoran, hoofdstuk IV, vers 3 en hoofdstuk XXIII vers 6. Bovendien mag

zijn hoogstwaarschijnlijk monogaam geweest, althans de kleine lieden onder hen. Nog heden ten dage zijn er enkele streken in hun gebied, o. a. in de XII Kota, in de Batanghari-districten en in Moeara Soengei Lolo, waar het, in spijt van den Islam, den kleinen man niet vergund werd door den adat om met twee vrouwen gelijktijdig gehuwd te zijn; de bevolking beklaagde er zich in eerstbedoelde streek zelfs over, volgens van Hasselt [1]), dat de larashoofden in haar midden er meer dan één vrouw op nahielden. Ook in Sibajang en in sommige Kamparkiri-landen mag de gewone man niet met meer dan één vrouw trouwen. Slechts de radjas, choelipas en orang gadang of hoogste hoofden mogen zich daar overal de weelde veroorloven van meer dan één vrouw te bezitten. Ook bij de Hindoes bleef de veelwijverij beperkt tot de kringen der koninklijke geslachten en groote en rijke heeren, [2]) al liet het recht die ook voor elk en een iegelijk toe. Het Boedhisme verbood de polygamie wel niet, maar keurde die toch ook niet goed. [3]) Het bezit van meer dan één vrouw is onder de tegenwoordige Minangkabauërs meer een kwestie van weelde en aanzien dan van geaardheid en behoefte. Het staat voornaam meer dan een vrouw te hebben.

Na ontbinding van het Minangkabausche huwelijk, hetzij door den dood van een der beide echtgenooten, hetzij door echtscheiding, mag de man altijd dadelijk hertrouwen, al doet hij dat in den regel niet, maar aan de vrouw is zulks, overal waar het moslimsch-rechterlijke instituut der zoogenaamde *iddah* [4]) werd gerecipieerd, niet vergund. Zij moet altijd een bepaalden tijd wachten, voordat het haar geoorloofd wordt een nieuw huwelijk aan te gaan. Die tijd is de *iddah*-periode. Wordt de moslimsche vrouw door den man middels de *talaq* verstooten,

---

hij nog den bijslaap uitoefenen met al de slavinnen, die hij bezit, en zulks krachtens zijn eigendomsrecht, mits daarbij de bepalingen omtrent de verboden graden van bloedverwantschap ook niet worden overtreden.

[1]) Van Hasselt. op. cit. pag. 281.

[2]) Dutt. Hindu Civilisation of the Brahmana Period, in de Calcutta Review LXXXV, p. 266.

[3]) Fytche. Burma, past and present, II p. 73 e. v.

[4]) Dit arabische woord beteekent „het onbepaald aantal dagen."

dan mag deze in die periode nog op die handeling terugkomen, tenzij hij tegen haar reeds 3 keeren de talaq had uitgesproken. Een huwelijk, door een vrouw gesloten binnen bedoelde periode, is onwettig, dus nietig, en kan voor den wali en de vrouw straffen ten gevolge hebben. De duur van bedoelde periode valt voor niet zwangere weduwen samen met dien van den rouwtijd, welken deze vrouwen in acht hebben te nemen, en die is niet 4 maanden en 10 dagen, zooals het moslimsch recht [1]) voorschrijft, maar slechts 100 dagen. Bij ontbinding van het huwelijk gedurende het leven van beide echtgenooten duurt de iddah-periode, volgens het moslimsch recht, echter voor niet zwangere vrouwen slechts 3 menstrua-tijdvakken (*koeroe*), waarvan het eerste niet geheel vol behoeft te zijn en zelfs slechts enkele oogenblikken vóór de eerste menstruatie na de ontbinding van het huwelijk mag duren. Bij zwangerschap van de gescheiden vrouw of van de weduwe begint de iddah-periode echter pas na de bevalling te loopen en duurt dan maar 40 dagen voor beiden. De iddah is een instituut, dat ten doel heeft *confusio sanguinis* te voorkomen, zooals het heet; het werd waarschijnlijk weer aan het romeinsche recht ontleend. In den Archipel duurt de *iddah*-periode vrijwel overal en in elk geval slechts 3 maanden en 10 dagen, dus 100 [2]) dagen te zamen, voor vrouwen, die nog de menstruatie hebben, onverschillig of de vrouw weduwe is dan wel gescheiden vrouw, en voor vrouwen zonder menstruatie 3 maanden; alleen begint voor vrouwen, die zwanger zijn, bedoelde periode ook pas na de bevalling te loopen en duurt dan slechts 40 dagen. Zoo is het in Atjeh, zoowel als op Java en ook in de Minangkabausche landen. Een weduwe mag volgens het moslimsch recht er zelfs in den rouwtijd niet over denken om een nieuw huwelijk aan te gaan en het is plichtmatig voor haar om haren man te beweenen.

De overige beletselen, die het moslimsche recht kent, om een

---

1) Krachtens vers 234 van Hoofdstuk II van den Qoran.

2) Die periode van juist 100 dagen staat bij de indische volken in verband met hunne animistische opvattingen, voor zoover het althans geldt een ontbinding van het huwelijk door den dood van den man.

huwelijk tot stand te doen komen, werden door de Minangkabauërs niet gerecipieerd. Onder die was het verbod om met niet-moslims te huwen een zeer voornaam beletsel. De godsdient heeft bij de Minangkabauërs echter nooit invloed gehad op de ontwikkeling van hun rechts- en staatswezen. Vandaar dat het bij hen ook nimmer een eisch van recht is geworden, dat de aanstaande echtgenooten den Islam moeten omhelsd hebben om een wettig Minangkabausch huwelijk te kunnen aangaan. Eerder heeft verschil van landaard ter zake altijd bij hen invloed gehad, zooals ons bereids gebleken is. Een Minangkabauër, trouwende met een vrouw van anderen landaard, kan geen Minangkabausche familie in 't leven roepen; en eigenlijk kan een vreemde man dat ook niet doen bij een Minangkabausche vrouw, al werd daar dikwijls de hand mee gelicht, in 't bizonder in de grenslanden. Zoogverwantschap [1]) en aanverwantschap, die volgens het moslimsch recht ook altijd huwelijksbeletselen waren, zijn dat niet volgens Minangkabausch recht, indien zoogbroer en zuster maar niet tot dezelfde soekoe behooren. *Affinitas* is bij de Minangkabauërs nimmer bekend geweest, zooals wij reeds deden opmerken, althans niet voor zoover de aanverwanten vallen buiten den kring van vaderlijke verwanten, met welken volgens het moslimsch recht niet getrouwd kan worden. Schoonouders en aangehuwde kinderen, grootouders en kleinkinderen, zwagers en schoonzusters enz. mogen dus onder de tegenwoordige Minangkabauërs ook niet met elkaar huwen. Tegelijk met twee zusters [2]), die uit één moeder geboren zijn, kan een Minangkbauër evenzeer niet getrouwd zijn, evenmin met een vrouw en hare tante

---

1) Een enkele keer is het nochtans in streken, waar de Islam veel te zeggen kreeg (Kajoetanam enz.), wel eens gebeurd, dat een huwelijk tusschen zoogbroer en zuster niet geoorloofd werd. Maar dit is nog volstrekt geen algemeene adat geworden.

2) Echter blijft een huwelijk met twee zusters in enkele streken weer in stand, wanneer men de zaak middels *isi adat* en een feestelijken maaltijd aan hoofden en priesters weer goed gemaakt heeft. Zoo is het althans in de VIII Kota en VII Loerah.

tegelijk, onverschillig of deze haar van moeders- dan wel van vaderszijde bestaat.

Een eigenaardig huwelijksverbod, hetwelk hier en daar bestaat, is dat, wat wortelt in een gemaakt tweelingbroederschap (*soedara kambar di loear*). Deze ontstaat door het sluiten van zulk een innigen vriendschapsband tusschen twee mannen, die overigens niet de minste familie van elkaar zijn, dat zij daardoor als 't ware aan tweelingbroeders gelijk worden. Hun is het dan verboden om over en weer met hunne vrouwelijke verwanten te huwen, omdat die als 't ware hunne zusters en familieleden zijn geworden. Het is of beide mannen door hunne vriendschap soekoegenooten werden.

Thans hebben wij de verschillende gevallen op te noemen, die onder de zoogenaamde *pantangan* gerangschikt worden. Stoort men zich intusschen niet aan deze, dan hindert zulks niet aan de geldigheid van het huwelijk. Hoogstens schaadt dat dan alleen in moreelen zin, en maakt het gesloten huwelijk minder geacht, kan het zelfs in een enkel geval gevreesd, geminacht doen worden. Dus convenance dan wel vrees doet de *pantangan* in acht nemen. Zoo wordt het niet passend geoordeeld om te trouwen met de gescheiden vrouwen niet slechts van mannelijke familieleden, maar ook met die van den vader en van diens mannelijke verwanten, al zou er overigens niets in den weg staan om zich aan die vrouwen te verbinden. Evenmin is het behoorlijk om te trouwen met de weduwe van zijn vader of met die van een zijner mannelijke familieleden. Omgekeerd voegt het een vader niet om de weduwe of gescheiden vrouw van een zijner zoons of verdere mannelijke descendenten te huwen. Ook acht men het niet welvoegelijk dat een man, althans tijdens het leven zijner vrouw, gelijktijdig getrouwd is met nog een harer familieleden.[1]) Na van zijn vrouw gescheiden te zijn is het hoogst ongepast met hare moeder of met een harer zusters te hertrouwen, maar dan is het wel weer geoorloofd dit te doen met een harer verdere familieleden. In Rau, Ajer-

[1]) Het past zelfs niet om gelijktijdig met meer vrouwen gehuwd te zijn, die dicht bij elkaar wonen, ook al zijn zij niet in het minst familie van elkaar.

Bangies en de Ophir-districten is een huwelijk met een zuster der gescheiden vrouw niet alleen zelfs nietig in de oogen van de bevolking aldaar, maar ook strafbaar met boete. Na den dood der vrouw is het echter weer hoogst wenschelijk een harer zusters te huwen, opdat de band tusschen den weduwnaar en de familie zijner overleden vrouw niet verbroken worde. Ook wordt het graag gezien, dat een man de weduwe van zijn overleden broer trouwt, ten einde den bedoelden band niet verloren te doen gaan. In de Korintji-landen heet dit *baganti tikar*, in de Bovenlanden *manjiliakan lapia*, van ligmatje veranderen. Met het leviraatshuwelijk in patriarchale gemeenschappen heeft dit niets te maken. [1]) Het wordt wijders onwelvoegelijk geoordeeld om met de gescheiden vrouw of weduwe van zijn overleden leermeester (*goeroe*) zich in 't huwelijk te begeven, en den kleinen man past het nimmer de gewezen vrouw van een negrihoofd tot echtgenoot te nemen. In sommige streken stond hierop zelfs straf voor beide echtgenooten, vooral daar, waar men radjas had, zooals b.v. in 't Painansche, en als dan gewone lieden het waagden in 't bizonder met de gescheiden vrouwen of weduwen (*orang djando* of *rando*) dier grootheden te huwen. Want al stonden de Minangkabauërs bij sommigen altijd te boek als volbloed democraten en zelfs nog wel als een soort socialisten, standverschil is evenzeer bij hen altijd een belangrijk huwelijksbeletsel geweest, als zulks in de meest aristocratische gemeenschappen op de wereld het geval is geweest. Eertijds, toen de slavernij in de gouvernementslanden van Sumatra's Westkust nog bestond, kon een vrijgeborene geen huwelijk sluiten met een onvrije. Legde een heer het aan met zijne slavinnen, dan deed hij dat krachtens zijn eigendomsrecht, maar van een huwelijk had een dergelijke verhouding nooit iets. Liet

---

[1]) Ik houd het er voor, dat weer meer animistische overwegingen hiertoe aanleiding hebben gegeven dan andere. De dooden zullen het altijd graag gezien hebben dat hare achterblijvende echtgenooten de banden weder aanknoopten, die er tijdens haar leven waren gevlochten. Ook het leviraats-huwelijk kan hierin oorspronkelijk geworteld hebben, meer dan in juridische overwegingen omtrent eigendom of iets dergelijks ten aanzien van de weduwe.

zich een vrije vrouw door een slaaf verleiden, dan bracht dit schande niet alleen over haar persoon, maar ook over hare gansche familie en het kind, dat uit haar geboren werd, stond buiten den adat, werd in den regel de slaaf des Radjas. Deze opvattingen zal men heden ten dage terugvinden in streken, waar de slavernij nog niet is afgeschaft. Een huwelijk tusschen een Minangkabausche, die niet van slavenafkomst is, met een man, die dat wel is (*asal boedak*), zal heden nog niet licht gesloten worden, tenzij maatschappelijke positie of rijkdom van den man haar of liever hare familie over dat bezwaar doet heenstappen. Daarentegen zal de volwassen Minangkabauër er veel minder bezwaar tegen hebben om met een vrouw, die *asal boedak* is, te trouwen. De man loopt in de Minangkabausche wereld minder gevaar om zich te mesallieeren dan de vrouw. Dit is trouwens altijd en overal zoo op de wereld geweest, ook volgens de moslimsche opvattingen. Bij de Minangkabauërs is dit zeer verklaarbaar, want bij hen brengt de man zijne vrouw in het geheel niet in zijne familie. Het laat deze dus altijd vrijwel koud, met welke vrouwen hare mannelijke leden trouwen. In de oorspronkelijke patriarchale gemeenschappen was de vrouw òf koopwaar òf buit dan wel geroofde waar; dus dan hinderde het ook niet of zij meer of minder de gelijke des mans was, wat geboorte betrof. Bij de moslims mag een vrouw, die b. v. tot den stand der wet- en rechtsgeleerden behoort, en deze is bij hen zeer gezien, niet huwen met een man, die een onaanzienlijk beroep uitoefent; wil zij niettemin zulk een vereeniging aangaan, dan mag hare wali weigeren om het huwelijkscontract voor haar te sluiten. De Minangkabauërs hebben echter de juristen in hun midden nooit op zulk een voetstuk geplaatst; trouwens het heette immers, dat in den *masa adat* vrijwel iedere Minangkabauër van huis uit jurist was op zijn manier! Toen kon deze categorie van menschen dus geen opgeld doen. In de moslimsche wereld hadden die lieden er echter altijd nog al slag van blijkbaar om hunne evenmenschen naar hun handje te zetten; dit kwam waarschijnlijk voornamelijk hierdoor, dat zij er steeds ook nog zoo

half en half priesters, dus agenten van Allah op het ondermaansche, bij waren. Daartoe werkte hun *would-be* rechtswetenschap mede, want die was immer een *mixtum compositum* van alles en nog wat, van theologie en ethiek, van regelen omtrent *savoir vivre* en juristerei, alles dooreengehaspeld tot een onsmakelijke brei. Men moet moslim zijn geworden om met geen mogelijkheid ooit meer goed jurist te kunnen wezen, maar evenmin behoorlijk theoloog of moralist. Ter Sumatra's Westkust zal de rechtgeaarde Minangkabausche vrouw niet licht een huwelijk sluiten met een man, die *koerang babangsoe* is, die beneden haren stand staat. Is zij dus een lid van een familie, uit welke eertijds altijd de soekoehoofden in de negri voortkwamen, behoort zij dus tot de *orang patoeï*, tot de notabelen in haar dorp, dan zal zij zooveel mogelijk altijd huwen met een man, die ook tot een dergelijke familie behoort, of althans tot een aanzienlijke in of buiten hare negri en niet met den eersten den besten *orang banjak*, met iemand uit het gewone volk. Is zij nog zoo jeugdig, dat er meer over haar beschikt wordt dan dat het haar geoorloofd is om zelve een keuze te doen, dan zal men altijd naar een jongeling voor haar uitzien, die tevens negrigenoot is. Oudtijds moet het zelfs verboden zijn geweest, dat een maagdelijke vrouw met iemand uit een andere negri huwde. Slechts *orang rando*, vrouwen, die reeds eens gehuwd waren geweest, mochten verder hertrouwen met vreemdelingen, en heden ten dage is dat met jonge meisjes nog maar zelden het geval. Althans zoo is het alweer voornamelijk in het stamland. In de grenslanden houdt men zich echter weer niet zoo streng ook aan dezen regel. In de kustlanden trouwen niet alleen oudere, maar ook jonge vrouwen vaak maar den eersten den besten, dien zij ergens ontmoeten, op de passar, in een lapau, op een feest of ergens anders en zulks dikwijls na een kennismaking van slechts een paar dagen. Maar men is daar dan ook weer even gauw van elkaar af, als dat men zich aan elkaar verbond. In 't Painansche bijvoorbeeld leven vele vrouwen en mannen dan ook, naar de opvatting van den recht geaarden bovenlandschen Minangkabauër, niet zelden *bakabau*

di tangah padang, als de hondjes op straat of het vee in de weide zouden wij zeggen. Menige moeder kan daar haren kinderen niet eens vertellen wie hunne vader is. Want deze verdween in den regel, korter of langer na zijn huwelijk, om naar zijn *heimat* in de Bovenlanden of elders terug te keeren, nooit van zijn leven meer iets van zich latende hooren aan de verlaten vrouw en kinderen. Menige vrouw in de Benedenlanden weet niet eens waar hare man in de Bovenlanden thuis hoort; zij vraagt hem niet naar zijn naam, noch naar dien zijner negri. Slechts weet zij hoogstens, dat hij een *orang darè* is, een man uit de bergen, meer niet.

Men koestert onder de Minangkabauërs groote vrees om te trouwen met leden van een familie, van welke de roep uitgaat, dat er zoogenaamde *palasië* onder haar voorkomen. Dezen zijn menschen, die met dezelfde bijgeloovige vrees en verachting worden aangezien, als indertijd in Europa de heksen en anderen, die de macht bezaten, zooals het heette, om zich in weerwolven of vampyrs te veranderen. De *palasië*, die zoowel een man als een vrouw kan zijn, is er, naar het Minangkabausche volksgeloof, op uit om jeugdige kinderen in 't verderf te storten door die middels zijn invloed aan kwijnende ziekten te doen sterven. En zijn de wichtjes dan eenmaal begraven, dan tijgt de *palasië*, bij nacht en bij ontijd, er in in 't geheim op uit, terwijl hij alleen met het hoofd en de daaraan hangende ingewanden rondwaart, — zijn romp, armen en beenen laat hij thuis om de huisgenooten te doen denken dat hij zich daar bevindt —, om de pas gestorven wichtjes weder in 't leven te roepen en uit hunne graven te doen komen, ten einde zich van hen meester te maken. Hij heeft daartoe niets anders te doen dan met een *anau lidi*, met een rietje, op hunne graven zacht te tikken. Deze bezet men dan ook niet zelden met allerlei doorns, voetangels en klemmen, ten einde de *palasië* uit den omtrek te beletten ze te naderen. De weder in 't leven opgewekte en gestolen kindertjes brengt de *palasië* vervolgens naar eenzame, onherbergzame oorden, om ze daar in stilte vet te mesten. Is dit gebeurd, dan eet hij ze op, doch zich slechts aan hun vleesch

en bloed vergastend, om overigens de botten te drogen en die daarna tot poeder te vermalen. Dit wordt dan weder gebruikt om andere kinderen, zoomede groote menschen, onder zijn invloed te brengen, door het, op zijn nachtelijke zwerftochten in bovenbedoeld kostuum, hier en daar met spijs en drank te vermengen. Men kan uit een en ander begrijpen, hoe de bijgeloovige Minangkabauër er tegenop kan zien om zich met iemand, die als *palasië* bekend staat, in 't huwelijk te begeven, en hoe de familie er haar of hem van afhoudt, ook al is de heks overigens nog zoo'n begeerlijk meisje, of al is de man nog zulk een goede partij, zoo op het oog.

Ten slotte zal men niet gauw trouwen met een lid van een familie, in welke hardnekkige booze ziekten, als lepra en dergelijke, voorkomen. Ook huwelijken van blinden en dooven onderling zal men niet gedoogen, evenmin die van kreupelen met lieden, welke een arm of een been missen. Al zulke lieden zijn *indah sakoepoe*, geen behoorlijk paar, en de vader van het meisje, dat hare familie aan zulk een gebrekkige mocht willen uithuwelijken, mag zich met kracht daartegen verzetten. Een man zal wijders niet gauw zich verbinden met een vrouw, die reeds meer dan eenmaal weduwe werd; veel liever trouwt men met vrouwen, die meermalen scheidden. Men verbeeldt zich dat zij, die reeds meer dan een man ten grave zagen dalen, behept zijn met minder goede eigenschappen, welke den dood harer vorige echtvrienden ten gevolge hadden of dat zulke vrouwen onder invloed van booze geesten staan. Vandaar de gewoonte, welke in sommige streken bestaat om een vrouw, die weduwe wordt, en nadat het lijk van haren man uit het sterfhuis is gedragen, de trap hiervan is afgegaan, met water te besprenkelen, waarin de blaren van plantjes, die *sitawar* en *sidingin* [1]) genoemd worden, hebben gelegen. Die plantjes worden wel meer gebezigd om den invloed van kwade geesten af te weren en bij een

[1]) Dit zijn bezwerings-plantjes, om ze zoo eens te noemen. Men bezigt ze, indien men een of ander onheil wil verhoeden; zoo o. a. bij den sawahbouw een slechten oogst. Andere plantjes tot hetzelfde doel kent men onder den naam *sikoempai* en *sikaran*.

weduwe heeft dat plaats, *soepojo djanlaï kamatian laki lain kali*, opdat hare volgende man ook niet dood ga.

B. De verloving (toenang) en een overzicht der gebruikelijke feestelijkheden bij een huwelijk.

Wij zullen de verschillende feestelijkheden en gebruiken niet bespreken, die bij een verloving, vooral bij die van een *anak gadi*, of *boengaran* (van *boengar* = ongerept, dat weer in verband staat met *boenga* = bloem), van een maagd, plegen voor te komen; die vallen buiten het kader van dit boek. Slechts hebben wij hier te handelen over de wijze, op welke de verloving tot stand komt, zoomede omtrent hare rechtsgevolgen. Al het overige is slechts maar van ethnologische waarde. De verloving en het huwelijk van lieden, die al eens gehuwd zijn geweest, hebben in den regel zonder feestelijkheden plaats, of deze zijn althans niet van beteekenis. Maar de echtvereeniging van een maagd of van een knaap (*boedjang*) is altijd een heele gebeurtenis in het leven. Niet slechts de respectieve families, maar ook de heele negri, als het een beetje wil en wanneer de verwanten van het meisje behooren tot de aanzienlijken of gegoeden in het dorp, komt daarbij te pas; men heeft daar alles voor over, men laat er voor rollen, wat rond is, zooals de Minangkabausche spreekwijze luidt, en zweven, wat plat is: *boelèlah bolië digoelieingkan, pipieë lah boliè dilajangkan.* Zoo iets is altijd een heel evenement in de Minangkabausche wereld. Alle andere huwelijken gaan echter onopgemerkt voorbij, evenals alle ontbindingen van een huwelijk. De maagd en de jongeling behooren als 't ware nog niet zich zelven, maar bovendien hunnen families, en zelfs den bereids afgestorven familieleden nog toe. Hun huwelijk heeft dientengevolge een gewijd karakter eenigszins. Lieden daarentegen, die reeds eenmaal huwden, behooren voor het verdere leven meer zich zelven toe, zoodra het gaat om een nieuw huwelijk te sluiten; zij zijn in dit opzicht reeds los van de hunnen en moeten zelven weten wat zij doen. Ook bij de Minangkabauërs komt de gewoonte voor om een maagd pas uit te huwelijken, zoodra al hare oudere zusters getrouwd zijn; of dit met hare oudere broers al dan

niet het geval is, hindert intusschen niet. Het huwelijksaanzoek gaat, wanneer het een maagd geldt, in den regel uit van hare familie, en niet van die des jongelings of van den man. Men spreekt dan van *kawin badjapoeï badjangkan*, van trouwen waarbij men met uitgestrekte armen naar zich toehaalt n.l. den man. Ook vragen volwassen vrouwen vaak hare mannen, inplaats dat dezen het initiatief nemen tot het huwelijk. Toch zijn er ook streken, waar het aanzoek in den regel van zijn kant uitgaat, of van die der familie van den *boedjang*; dit is voornamelijk het geval in het minder welvarende gedeelte der Padangsche Bovenlanden, in het Alahan Pandjangsche en de verdere zuidelijke afdeeling van die Residentie. Het is een algemeen verschijnsel, dat meestal minder vermogende families den eersten stap doen tot een huwelijk voor hare jongere leden, door dan te trachten dezen uit te huwelijken aan meer vermogende partijen. Terwijl volwassenen zeer vaak onder elkaar hun verloving beklinken, zonder daarbij een tusschenpersoon in den arm te nemen, bezigen meer schroomvalligen, zoomede families, die jongelui in haar midden hebben uit te huwelijken, in den regel wel zulke lieden om de onderhandelingen met de tegenpartij te openen. Dezen zijn dan gewoonlijk familieleden des vaders van het jonge meisje of van den jongen man, zooals in de VIII Kota en VII Loerah het geval is, waar de oom van vaderszijde (*pak antjoe* of *laki oewaj katjiq*) soms de rol van gezant vervult, of ook wel eigen verwanten van hen dan wel willekeurige vreemden. Zij heeten nu eens *pendjoeroet*, zooals in Alahan Pandjang, dan weer *talangkei*; zoowel mannen als vrouwen kunnen deze taak vervullen. Deze is voorloopig geen andere dan om de familie der tegenpartij eens te gaan polsen over het huwelijksplan, en de *talangkeis* hebben zich dan daarvan te kwijten volgens de regelen der etiquette. Dat is zij mogen niet dadelijk met de deur in huis vallen, maar behooren eerst over allerlei koetjes en kalfjes te spreken, alvorens zij op de zaak zelve mogen komen, waarvoor zij gezonden zijn. Tevens speelt de *sirih pinang djo salangkapnjo* hierbij reeds dadelijk een rol als *kapalo kato*, want de *talangkei* heeft te

beginnen met deze aan de familieleden, welke hij gaat opzoeken, aan te bieden namens de familie, die hem zendt, en zulks vóór het *pamboeka kato*, voordat hij de onderhandelingen opent. Is de *talangkei* zelf niet behoorlijk van den tongriem gesneden, dan laat hij zich wel eens vergezellen van iemand, die dat wel is, van een *oedjoeng lidah baoelè kato*, zooals zoo iemand genoemd wordt, en die moet dan voor hem het woord doen; want op netjes spreken komt het bij elke onderhandeling onder Minangkabauërs, die er voor willen doorgaan hun wereld te kennen, altijd zeer aan. En daaronder verstaat men voornamelijk dit, dat men hetgeen men te zeggen heeft met stereotiepe omwegen en geüsiteerde bijpraatjes omkleedt, voordat men ten slotte op de hoofdzaak komt. De aangezochte familie van haar kant mag ook weer niet dadelijk in het aanbod toehappen, al zou zij dit nog zoo gaarne willen doen; ook dat zou niet fatsoenlijk staan. Zij begint dus te beloven over de zaak te willen nadenken en in elk geval den *mamaq* of den vader van het jonge mensch of jonge meisje, dat gevraagd werd, te zullen raadplegen. Doch steeds zegt zij den *talangkei* toe iets nader van zich te doen hooren. Is zij nu genegen om het aanzoek aan te nemen, dan krijgt de gezant eenige dagen later de boodschap, dat men op het aanbod ingaat (*manarimo kato* = het voorstel aannemen); in 't tegengesteld geval wordt hem bericht, dat de aangezochte partij nog te jong is of te dom om te trouwen of men zoekt een ander uitvlucht om van de zaak af te komen. En nadat de *talangkei* een of ander bericht heeft aan zijn lastgevers, is het eerste bedrijf van de langwijlige komedie, die men een plechtstatig Minangkabausch huwelijk noemt, afgeloopen. Ook is het gebruikelijk, dat de *talangkei* reeds dadelijk bij het *pamboeka kato* een klein geschenk in geld aan de moeder aanbiedt van den aangezochten jongen, en b. v. *limo balas oewang* of *limo koepang tengah doewo*, dan wel, indien men groot wil doen, *limo amè limo koepang* of zelfs *sapoeloeh amè tangah tigo amè*, alleen slechts *offreert* aan de familie, tot welke hij komt, namens die, welke hem zendt, maar men geeft inderdaad gewoonlijk nooit meer dan.... 50 cents. Dat scher-

men met groote sommen gelds in de speechen, die men bij het geven van cadeaux houdt, terwijl men inderdaad maar een luttel bedrag ten geschenke *geeft*, is ook iets typisch Minangkabausch. De etiquette schijnt ook deze grootdoenerij te vorderen. Men doet, alsof men de kostbaarste geschenken geeft, maar inderdaad zijn deze soms van geen of althans van zeer geringe beteekenis. Bij het geven van de huwelijkscadeaux aan het jongehuwde paar, doet zich hetzelfde verschijnsel weder voor, zoomede bij het bepalen van de *isi kawin*, [1]) van de bruidschat.

Nadat de familie van het meisje vernomen heeft, dat die van den gevraagden jongen man haar aanzoek heeft aangenomen, is zij verplicht om ten teeken (*tanda*), dat het verlovingscontract van hare zijde gemeend is, door haren *talangkei* een ring van edel metaal of eenig ander kostbaar kleinood, zooals een armband, te doen aanbieden aan de familie van den jongen, met de onmisbare *sirih pinang*. Of men zendt een of meer familieleden met de *tanda* er op uit. Tevens is men gewoon van het zenden van deze aan de betrokken hoofden in de families en soekoes kennis te geven. Hierdoor wordt de verloving als 't ware publiek; tot nog toe waren de onderhandelingen, die tot haar leidden, slechts familiezaak der betrokken partijen. Wordt de *tanda* aangenomen, dan beteekent dit een voor goed ingaan op het verlovingscontract, terwijl men in het tegengestelde geval de *tanda* heeft terug te zenden. Het beraadslagen of men tot het een dan wel tot het ander zal overgaan, heet dan ook *menimbang tando* of *menimbang tjintjin*, het wegen van de *tanda*, van de ring. Ten teeken dat de verloving een feit is geworden, is dan de partij, die de *tanda* aannam, van haar kant verplicht ook een *tanda* te zenden aan de tegenpartij, evenzeer in de gedaante van het een of andere kostbare voorwerp, hetzij weer een ring van edel metaal, dan wel een kris, een tabaksdoos of

---

[1]) Men zal b.v. spreken van *sathaïl sapaoe*, die men aanbiedt, dat is dus ± *f* 40, maar men geeft slechts b. v. *sapaoe* = ± *f* 1.60. Men biedt met ophef *sakati limo thaïl* = ± *f* 160 aan als bruidschat, maar men geeft slechts *f* 32. Die royaliteit enkel met woorden is er slechts op berekend om op de omgeving van den spreker indruk te maken.

iets dergelijks. In den regel laat men de onderhandelingen nooit komen tot het aanbieden van een *tanda* van de zijde der partij, die het aanzoek doet, als men niet op de verloving gesteld is om de een of andere reden. Deze kan b. v. bestaan uit een veete (*sangkèto*), die tusschen de beide families reeds van ouds aanwezig is en welke b. v. kan ontstaan zijn, doordat er indertijd in een proces tusschen beide een, wat wij zouden noemen, decisoire eed werd afgelegd door een lid van de eene familie tegen een van de andere. Ook kan een *pantangan* aanleiding geven om een aanzoek tot een huwelijk van de hand te wijzen.

Door het wisselen der *tandas* is de verloving een voldongen feit geworden, dat rechtsgevolgen heeft, in zoover dat men aan beide zijden dan geen nieuwe aanzoeken meer kan doen of aannemen, zonder dat zulks verbreking van de eerste verloving beteekent. Het meisje of de vrouw is er verloofde (*toenangan*) door geworden en haar aanstaande wordt dan reeds dadelijk soms *binantoe*, schoonzoon, genoemd, terwijl hij eigenlijk nog niets anders is dan *bertoenangan*, een, die een verloofde bezit. De *tandas* dienen slechts als eventueele *bewijsstukken* om het tot stand komen van het verlovingscontract te staven. Vandaar dat men, bij de ontvangst der *tandas* over en weer, soms een aantal familieleden als getuigen doet aanwezig zijn, opdat die niet geloochend kan worden eventueel. De *tandas* zijn geen geschenken; de eigendom wordt er niet op verloren door de partijen, die ze afstonden. Zij worden slechts *in deposito* gegeven, meer niet, tot tijd en wijle, dat òf het huwelijk voltrokken is, en dan moeten aan weerskanten de gewisselde *tandas* teruggegeven worden, òf de verloving eenzijdig wordt verbroken. Ook onder volwassen lieden, die reeds een of meermalen huwden, en hun verloving onder elkaar tot stand brengen, is het meestal gebruikelijk *tandas* te wisselen; nochtans verloven die zich ook meermalen zonder *tandas* te wisselen. Dit is dus in elk geval geen door het recht gevorderd essentiaal van een verloving. Deze ontleent louter aan het contract tusschen beide partijen of hunne respectieve families haar bestaan; slechts

wordt zij voor partijen en voor de wereld als 't ware belichaamd in de tast- en zichtbare *tandas*. Wij zullen zien, dat bij bijna alle contracten, die de Minangkabauërs sluiten onder elkaar, het geven van *tandas* gebruikelijk is en zulks steeds met dezelfde strekking, als bij een verloving het geval is.

Het tot stand komen der verloving heeft vrijwel overal op de geschetste wijze plaats, ook onder de Korintjiërs. Die moet dus zeer oud zijn. In elk geval dagteekent zij van vóór-Islamitischen tijd. Sedert de Islam meer voet kreeg in de Minangkabausche landen, werd het, in 't bizonder ten einde een zeker voornaam cachet aan de verloving te geven, hier en daar gebruikelijk om deze te doen inzegenen als het ware middels onder het branden van wierook (*koemanjan*) uitgesproken gebeden van eenige moslimsche priesters. Dit gebeurt dan op een feestelijke bijeenkomst van de wederzijdsche familieleden der verloofden, zoomede van verschillende genoodigden en heeft gewoonlijk plaats ten huize van het meisje of der vrouw, die verloofd werd. Haar aanstaande wordt dan voor die gelegenheid in een meer of minder plechtstatigen optocht derwaarts gebracht. Nochtans heeft dit alles niets te maken met den rechtsband, die door het verlovingscontract op zich zelf reeds tot stand kwam; het maakt dien er niets vaster of losser door, ook al willen de priesters soms het eerste doen voorkomen. Het is louter een opsmukking van de reeds tot stand gekomen verloving, die den menschen maar weer het noodige nuttelooze geld voor de priesters en voor de op pretmakerijen beluste negrigenooten kost. Wij zouden den inlander in Indië een dienst bewijzen, door hem al die noodelooze feesten bij verschillende gebeurtenissen in het familieleven eenvoudig te verbieden. Daar wordt dikwijls veel geld aan stuk geslagen, waar de menschen niets aan hebben en dat in elk geval heel wat nuttiger zou kunnen besteed worden. Ook op het gebied van pretmaken is de bruine broeder een zorgeloos, onnadenkend groot kind.

Het is een opmerkelijk gebruik, dat, zoodra men verloofd is, de man en de vrouw niet alleen niet de minste notitie meer van elkaar mogen nemen, maar elkaar zelfs zooveel mogelijk

dienen te ontwijken, ook al gingen zij te voren zeer dikwijls en zeer vriendschappelijk met elkaar om. Men ziet onder spelende kinderen vaak een der meisjes of jongens plotseling het spel staken en als verschrikt naar huis wegloopen, als overkwam het kind iets. Daarvan is dan slechts de oorzaak, dat de verloofde van den jongen of het meisje is komen aanloopen om mede te spelen. Het is weer de eigenaardige Minangkabausche etiquette, die een dergelijk gedrag vordert. Het zou geen pas geven, zoo heet het, indien beide verloofden, elkaar ontmoetten en samen gingen spelen. Dat werd den kinderen reeds terstond na hunne verloving ingeprent. Volwassenen zullen zich evenwel minder stipt aan dezen eisch der zoogenaamde welvoegelijkheid houden, vooral niet, als zij verliefd op elkaar zijn. Nochtans zullen ook zij steeds zooveel mogelijk vermijden elkaar voor het oog van de wereld te ontmoeten. In de Korintjilanden en in de landschappen Serampas en Soengei Tenang is het ongehuwden mannen en vrouwen, die een goed oogje op elkaar hebben, zelfs hier en daar vergund om *menoempang anget*, zooals het heet, om zeer familiaar desnoods met elkaar om te gaan vóór hun huwelijk, mits de wereld er maar weer niet achter komt. De man mag dan zelfs zijn aanstaande vrouw nachtelijke bezoeken brengen. Vandaar dat deze in bedoelde streken zelden als maagd trouwt. Is zij echter niet gesteld op de familiariteiten en hofmakerijen van den man, dan behooren die gestaakt te worden, anders heeft de vrouw het recht om den hofmaker bij de overheid aan te klagen, wat voor hem een veroordeeling tot boete kan tengevolge hebben [1]). Trouwens ook de meer noordelijke Minangkabauërs kennen onder mannen en vrouwen, die al eens getrouwd zijn geweest, en geen stamverwanten van elkaar zijn, eveneens min of meer een dergelijken vrijen omgang onder elkaar, al wordt het den man daar evenwel nooit vergund om bij zijn aanstaande reeds den nacht door te brengen. Nochtans kan dat *main moeda*, zooals die vrije omgang bij hen heet, ook wel eens ten gevolge hebben,

---

1) Klerks, op. cit. pag. 45.

dat de vrouw op een gegeven oogenblik verplicht is te trouwen. Maar van het oogenblik, waarop de verloving officieel tot stand gekomen is, mogen beiden weer niet de minste notitie van elkaar nemen tegenover de wereld; althans zoo hoort het onder lieden, die er voor doorgaan hun adat te kennen. En dat duurt dan zoo door, totdat de huwelijksvoltrekking heeft plaats gehad. Reeds terstond bij de inzegening van de verloving door moslimsche priesters mogen de verloofden elkaar niet zien in vele streken. De vrouw is bij die plechtigheid niet tegenwoordig, ook al geschiedt die in haar familiehuis. Zij zit dan in hare *bilik*, in haar kamertje, terwijl bedoelde ceremonie in de *tengah roemah* plaats heeft. Hetzelfde ziet men in vele streken gebeuren bij de latere voltrekking van het huwelijk. In een groot deel van Tanah Datar en van de L Kota en Agam bevindt zich de bruid ook dan afgezonderd in hare bilik, in gezelschap van eenige vrouwelijke verwanten (*dajang dajang*). Elders, in Si Lago en in het Alahan Pandjangsche, verder in een groot deel der XIII en IX Kota, is zij echter wel bij de huwelijksvoltrekking tegenwoordig, zoo ook in het Palembajansche [1]). Zelfs zitten bruid en bruidegom dan soms vlak naast elkaar (*basimpoeh* of *basandang doea*); maar zij mogen ook dan zelfs niet de minste acht op elkaar slaan, en hebben zich te gedragen alsof zij elkaar in 't geheel niet zien. Nauwelijks heeft echter de huwelijksvoltrekking plaats gehad of de jonge man wordt daar, waar de bruid afzonderlijk in haar kamertje zit, terstond naar zijn jonge vrouw gebracht, voornamelijk om te zamen met haar te gaan eten, *makan nassi gadang*, en het jonge vrouwtje wordt dan door de feestgenooten van alle kanten geplaagd. Waar de huwelijksvoltrekking in tegenwoordigheid van bruid en bruidegom plaats heeft, worden beiden terstond daarna door een ceremoniemeester (*djanang*) naar een afzonderlijk vertrekje gebracht, ook om samen te eten of enkel een

---

1) In deze streek zit zij, in de met feestgenooten gevulde *tengah roemah* van haar familiehuis, op een plaats van lageren rang (*doedoek polo di tilam*) dan hare bruidegom, die de eereplaats krijgt; hij zit daar dus niet naast haar, maar tegenover haar.

versnapering te gebruiken, zooals in het Palembajansche geschiedt [1]), of men laat beiden in tegenwoordigheid van alle feestgenooten blijven en zij moeten dan, omringd door dezen, te zamen van een bord of pisangblad [2]) eten. Kortom, nadat de echtvereeniging een voldongen feit is geworden, mag bijna allerwege het eerste *tête à tête* pas tusschen man en vrouw plaats hebben. Slechts in een enkele streek, waar trouwens de adat reeds min of meer gewijzigd is, geschiedt bedoeld samen eten echter nog vóór de huwelijksvoltrekking, zoo o. a. in 't Rausche [3]) en in de verdere noordelijke grenslanden.

Hoe nu dezen adat te verklaren, die de verloofden plotseling als 't ware vreemden voor elkaar doet worden voor het oog van de wereld? Ik houd dien minder voor een gewoonte, welke in aangeboren welvoegelijkheid of kieschheid als anderszins wortelt, want ware dit het geval geweest, zoo zou de verloofde man zijn aanstaande ook wel in 't geheim gerespecteerd heb-

---

1) Hier maakt de man eerst de haarwrong van zijn jonge vrouw los, waarin hij 2 sirihpruimen vindt; een van deze geeft hij dan aan haar en een houdt hij voor zich zelf. Na die versnapering gebruikt te hebben, worden man en vrouw door een *djanang* met citroensap besprenkeld. Daarna worden beiden door hem naar de *tengah roemah* teruggeleid om daar samen te gaan eten.

2) Wien komt hier niet het huwelijk voor den geest, dat *confarreatione* bij de Romeinen tot stand kwam? Het samen-eten der beide jonge echtgenooten is allerwege en overal op de wereld een symbool der huwelijksgemeenschap geweest. Intusschen geloof ik, dat dit meer van Arischen oorsprong is, dan dat het wortelt in de gewoonten der oervolken. Bij ons is een overblijfsel van dat symbool nog de „tafel", van welke gescheiden wordt, zoodra man en vrouw het niet met elkaar kunnen vinden, zonder dat zij nog voor goed van elkaar af willen zijn. Bij de Korintjiërs heet dat sameneten van de jonggehuwden *badamei*, dat woordelijk vertaald beteekent: een schikking treffen, en het heeft daar plaats in tegenwoordigheid van een enkelen ouden man en vrouw, na den eersten huwelijksnacht.

3) Snackey. Berichten en mededeelingen. Tijdsch. Bat. Gen. XXVIII p. 578—579. Bedoeld samen-eten van man en vrouw kan oorspronkelijk ook een soort verzoeningsmaal beteekend hebben, zooals het woord *badamei*, dat bij de Korintjiërs er aan gegeven wordt, doet vermoeden. Dan heeft het minder van een symbool als wel van een vredescontract gehad aanvankelijk. Bij de meer noordelijke Minangkabauers komt dat woord *badamei* echter niet voor als benaming van den gemeenschappelijken maaltijd van man en vrouw, zoodat het waarschijnlijk iets typisch Korintjisch is. Trouwens na een schaking kan het daar altijd reden van bestaan hebben gehad.

ben, dan wel voor een gebruik, dat als een oeroud overblijfsel moet beschouwd worden van wat ik het „geheime huwelijk" noemde, een naklank dus uit de dagen, toen men nog in den overgangstijd leefde, in welken het huwelijk zich ging ontwikkelen uit den oertoestand der promiscuïteit. Het huwelijk bestond toen aanvankelijk slechts in stilte, het was een geheim contract tusschen den man en zijn vrouw, desnoods ook tusschen hem en hare familie. Maar tegenover de buitenwereld mocht daar nooit iets van blijken, wilde men niet in groote ongelegenheden komen, wilde men zelfs voor moord en doodslag behoed blijven in menig geval. En al kreeg de in 't geheim gehuwde vrouw kinderen bij den man harer keuze, dat deerde niet, want die bleven toch maar haar eigendom en dat harer familie. Zij gingen toch door als verwekt te zijn door een onbekenden vader.

De verloving is dus bij de hedendaagsche Minangkabauërs een instelling met een geheel andere strekking dan zij bij ons heeft. Want in het westersche recht heeft zij juist ten doel om de beide jongelieden in staat te stellen door nauwere aanraking elkaar beter te leeren kennen [1]). Bij de Minangkabauërs van den tegenwoordigen tijd is de verloving intusschen niets anders dan het vormelijke voorspel van de huwelijksvoltrekking. Maar het is mogelijk, dat het vroeger, in vóór-hindoeschen tijd, zelfs identiek met deze is geweest, en dat het later, onder invloed der Hindoes pas gebruik is geworden om het huwelijk niet eerder als voltrokken te beschouwen, dan na de openbare omgangen in het dorp, die bij bedoelde vreemdelingen in de

[1]) In een enkele streek daarentegen treft men bij de Minangkabauërs weer het gebruik aan om, alvorens men tot het huwelijk van een jongen man en een jong meisje overgaat, den eerste in plechtigen optocht naar de woning van zijn verloofde te brengen (*djapoei*) en hem daar een of twee weken als gast te laten logeeren, in een bepaald voor hem gereserveerd vertrek, dat met sarongs en kains opgesierd is voor die gelegenheid, in de z. g. n. *lamin di tapi*, ten einde hem in staat te stellen beter kennis te maken met zijn aanstaande vrouw en haar dagelijks te ontmoeten. Ik betwijfel intusschen of dit gebruik wel oorspronkelijk Minangkabausch is. Ware zulks het geval geweest, dan zou het wel meer algemeen voorkomen op Sumatra's Westkust.

eerste plaats een *deductio in domum mariti* van de gehuwde vrouw plachten voor te stellen, de gebruikelijke *traditio symbolica*, die de patriarchale rechtsorde was gaan vorderen als de eigenlijke daadwerkelijke voltrekking van het huwelijk. Bij de Minangkabauërs is die *deductio* zich dan gaan metamorphoseeren in het zoogenaamde *barara ka roemahnja mintoeonjo*, over welke zoo aanstonds nader gehandeld zal worden, zoomede in het *barara ka balei.*

Tevens kregen bedoelde omgangen het karakter van een maatregel, met welken publiciteit van het huwelijk beoogd werd. Want dit had in elk geval steeds *en famille*, in den boezem van den verwantenkring der bruid plaats gehad; de buitenwereld behoefde het echter pas te eerbiedigen, nadat haar het jong getrouwde paar was vertoond. De omgangen hadden dus oorspronkelijk waarschijnlijk tevens de strekking om het huwelijk van een *geheime* zaak tot een *openbare* te maken en om de overige mannen van den stam te waarschuwen, dat voortaan de den volke vertoonde vrouw niet meer aan de gansche gemeenschap van stamverwanten behoorde, doch uitsluitend aan dien eenen, die met haar de omgangen door het dorp meemaakte. Deze kregen dus ook het karakter van een soort notificatie, van een deurwaarders-exploit aan het adres dier overige mannen van den stam.

Men zou intusschen dwalen, indien men meende, dat er bij de Minangkabausche verloving volstaan kon worden enkel met *tandas* te wisselen, al doen ook die alleen den rechtsband, die de verloving schept, uiterlijk zichtbaar worden. De familie van het verloofde meisje is althans in vele streken nog tot een paar andere plichten gehouden, uit welke weer ten duidelijkste blijkt, hoe het er bij de Minangkabauërs steeds minder om te doen was om voor den man een vrouw, dan omgekeerd voor haar een man te erlangen, om dezen als 't ware te koopen, althans te leenen, in pand te krijgen. Bedoelde verplichtingen vat men samen onder de algemeene benamingen van *parantjah laboea* en *paoera sèlo.*

Vier of vijf dagen na de wisseling der *tandas* behoort de

familie van het verloofde meisje iemand naar die van haren aanstaande te zenden om haar, onder aanbieding weer van de onmisbare *sirih pinang salangkapnjo*, een geschenk aan te bieden, bestaande uit een stuk katoen of iets anders. Dit is het *paran tjah laboeah*, [1]) dat woordelijk beteekent den weg betreden. Maar met bedoeld geschenk is de familie van het meisje er nog niet van af, om die van haren verloofde gunstig te stemmen, althans indien het aanzoek voor het huwelijk van hare zijde uitging. Eenige dagen later toch heeft zij weer een gezant te zenden, die thans dient vergezeld te worden van een zestal mannen en een gelijk aantal vrouwen, behoorende tot den verwantenkring van het verloofde meisje, om de familie van den jongen man een fraaie *kain boegis*, een boegineesche *sarong*, zoomede een som gelds, minstens *sapaoe*, dat is ± *f* 6.60, en een aantal schotels met eetwaren, als geroosterde kip (*ajam singgang*) en in klappermelk bereide rijst te doen aanbieden. Dit is dan het *paoera sèlo*, [2]) het losmaken van de *sèlo* woordelijk vertaald, en *sèlo* of *silo* beteekent het statieuze neerzitten met gekruiste beenen onder het lichaam, zooals wij bereids zagen. Men bedoelt met gemelde uitdrukking dus het losser maken van de onderlinge verhoudingen, die tot nog toe tusschen beide families bestonden, het voortaan meer familiaar, op meer vertrouwelijken voet met elkaar omgaan. Ook wordt het *paoera sèlo* wel *oewang pandjapoeï* genoemd, het aanbieden van het losgeld als 't ware, dat bestemd is om den verloofden jongen man tot zich te kunnen halen (*djapoet* = tot zich trekken).

Aan de beide beschreven verplichtingen behoort de familie van het verloofde meisje steeds, onder welke omstandigheden ook, te voldoen, in de streken, waar die geëischt worden, hoe graag ook de verloofde man haar daarvan zou willen vrijstellen.

---

[1]) *Rantjah* = betreden en *laboea* = weg, pad. Zou in het woord *parantjah* het javaansche *paran*, n, *poeroek*, k, kunnen schuilen, dat gang, tocht, reis, koers, richting beteekent en dat trouwens ook in het Riouw Linggasch bekend is?

[2]) *Oerah* = losmaken. Dat woord staat in verband met het javaansche *oeré*, loshangend, ontbonden en los laten hangen, zoomede met *moeré* = loszitten, losgaan. In het Maleisch luiden deze woorden *oerai* en *mengoerai*. Losmaken is in die taal *mengoeraikan*.

Want mocht hij hiertoe geneigd zijn, dan zou zijne familie zich daartegen met kracht kunnen verzetten. De bedoelde geschenken zijn toch niet voor hem, maar voor haar bestemd. En zette de man ten deze zijn zin door, zoodat het *parantjah laboea* en *paoera sèlo* achterwege bleven, dan zou hij er nooit op behoeven te rekenen, dat de kinderen, die uit zijn huwelijk geboren mochten worden, eenigen steun en hulp ook bij zijne familieleden erlangden. Dezen zouden dan steeds de handen van die kinderen aftrekken, hen zelfs in 't geheel niet erkennen. Ze zouden eenvoudig door de familie des vaders voor goed genegeerd worden (*indah timbang tarimo*). Intusschen komen het *parantjah laboea* en *paoera sèlo* in den regel ook allen maar te pas bij huwelijken, waarbij de man gevraagd wordt door de vrouw of door hare familie. In het tegengestelde geval is er van deze verplichtingen gewoonlijk geen sprake.

Evenmin als bij ons, leidt bij de Minangkabauërs elke verloving altijd tot een huwelijk. Ook volgens hun recht, zoomede volgens dat der moslims, zijn de verloofden volstrekt nog niet verplicht om met elkaar te trouwen. Hunne families of zij zelven onder elkaar, als zij volwassen personen zijn, mogen de verloving, hetzij met goedvinden aan beide kanten, hetzij eenzijdig, verbreken. [1]) In het eerste geval is men verplicht de *tandas* over en weer terug te geven, zoomede de ontvangen geschenken te restitueeren en de gemaakte onkosten te vergoeden. In het andere verspeelt in de meeste streken de partij, die de verloving eenzijdig verbreekt, de door haar gegeven *tanda* en gaat deze van zelf in eigendom over bij de andere partij, terwijl die, welke aan deze werd toevertrouwd, behoort teruggegeven te worden aan de gedupeerde partij; dit noemt men dan van hare zijde *malipè tando*, het samenvouwen der twee *tandas*. Ook de door de laatstbedoelde partij gemaakte onkosten behooren ver-

---

[1]) Een Minangkabausch meisje, dat al eens verloofd is geweest en van galant verwisselt, heet *diganti togah*, een die van stand, van pose verandert. Intusschen zal zoo iets niet veel voorkomen, want een wispelturige schoone heeft onder de Minangkabauërs hoe langer hoe minder kans een goed huwelijk te doen en in elk geval brengt zij zich zelve niet alleen, maar ook hare familie, die haar niet in den band hield, in opspraak.

goed te worden door de andere. Intusschen is de adat ten deze weer overal plaatselijk verschillend. Er zijn ook weer streken, waar het *malipè tando* zelfs als *maloe gadang* wordt beschouwd, als een handeling, voor welke men zich ten zeerste zou schamen, zoodat daar, ook bij eenzijdige verbreking van de verloving, de partij, die zich hieraan schuldig maakt, hare *tanda* terug erlangt. Algemeener komt intusschen de eerstbedoelde adat voor, zoowel in de noordelijker Minangkabausche landen als onder de Korintjiërs en in de landschappen Serampas en Soengei Tènang. In deze, zoomede in de Korintji-landen bestaat bovendien nog de gewoonte hier en daar om, voordat er tot een huwelijk wordt besloten, dat niet door schaking van de vrouw door den man werd voorafgegaan en dat dus met wederzijdsch goedvinden van de families der jongelieden tot stand komt, middels gemachtigden van beide partijen, die *pasangan* aan de zijde der vrouw en *koelo* aan die des mans heeten, de voorwaarden te doen regelen, onder welke het huwelijk zal plaats hebben. Vooreerst heeft in 't bizonder de *koelo* na te gaan, hoe groot het bedrag zal zijn van den door den man te betalen bruidschat, van de zoogenaamde *mas kawin*, die hier in den regel *seko* of *sako* heet, zoomede of die door den man al dan niet dadelijk bij de huwelijksvoltrekking zal betaald worden, en hebben de gemachtigden vervolgens te informeeren, welke goederen man en vrouw als hun privé-eigendom ten huwelijk zullen aanbrengen. Bij latere eventueele geschillen over die zaken, in geval van ontbinding van het huwelijk als anderszins, treden de *pasangan* en *koelo* dan als de gewichtigste getuigen op om te constateeren aan wie der beide gescheidenen bedoelde goederen behooren. Bij een huwelijksvoltrekking na schaking van de vrouw door den man is er echter meestal geen tijd meer om zooeven bedoelde informaties door gemachtigden van beide partijen te doen nemen. De *mamaqs* van man en vrouw regelen dan later pas het bedrag van de *seko* en constateeren, welke zaken door elk van beiden ten huwelijk werden gebracht. Bij de Minangkabauërs in de Padangsche Bovenlanden en elders komt een schaking evenwel nimmer voor. Dat die hier en daar

in de Korintji-landen plaats heeft, schrijf ik toe aan den invloed van den patriarchalen adat, welke in het Palembangsche en Rawasche heerscht. Zij is ten eenenmale in strijd met de matriarchale instellingen der Minangkabauërs. Bij de Korintjiers heeft zij ook alleen maar plaats, wanneer de jongelui het met elkaar eens zijn, maar de man op tegenstand aan de zijde van de familie der vrouw stuit. De Korintjische jonge meisjes gevoelen zich in den regel heel wat zelfstandiger dan hare meer noordelijke zusters. Ook het *menoempang anget* wijst daarop. De in de Korintji-landen steeds meer veld winnende Islam zal in een en ander echter wel spoedig verandering brengen.

De verlovingstijd is onder de Minangkabauërs gewoonlijk slechts van korten duur. Onder volwassenen, die niet van plan zijn feesten te geven bij hunne huwelijksvoltrekking, duurt die meestal slechts eenige weken, soms zelfs maar eenige dagen. Het is een zeldzaamheid, indien de verloving maanden of nog langer duurt. Dit gebeurt dan slechts in het geval, dat het meisje nog te jong is om te trouwen, of dat er belangrijke preparatieven voor het huwelijk behooren gemaakt te worden, zoo b.v. indien er bij de familiewoning een stuk, een *roewang*, moet aangebouwd worden, ten einde der aanstaande jonge vrouw en den kinderen, die zij eventueel mocht krijgen, een behoorlijk logies te verschaffen. Dan kunnen er zelfs jaren over heengaan, voordat tot een huwelijk wordt overgegaan. En men is dan soms gewoon om elk jaar, vóór de *poeaso*, vóór de vastenmaand, het verloofde meisje of een of meer harer verwanten naar de familie van den aanstaanden man te zenden met geschenken of enkel met *limau* en *kasei*, met citroensap en welriekende *poudre de riz*, als *oentoewè toenanggano*, als cadeautjes namens het verloofde meisje. En deze worden van de zijde dier familie dan weer gereciproceerd met tegengeschenken namens den verloofden man of jongen, dus als *oentoewè binantoeno*. Meestal bestaat een en ander uit eetwaren. Zijn de beide verloofden kinderen, dan laat men ze, indien hun verloving zeer lang duurt, van tijd tot tijd over en weer ook wel een of meer nachten logeeren in elkaars familiehuizen, zonder

dat ze echter met elkaar in aanraking mogen komen. Men beoogt er slechts mee om den band tusschen de beide families levendig te houden.

Is er eindelijk besloten om tot de huwelijksvoltrekking over te gaan, dan moet er eerst onder welgestelden, die van plan zijn om deze met de noodige praal te doen plaats hebben [1]), lang en breed over beraadslaagd worden in den familieraad niet alleen, maar ook in bijzijn van de negrinotabelen, met welke plechtigheden men de viering van het huwelijk zal omkleeden, terwijl dan wijders ook de dag [2]) vastgesteld moet worden (*ditakoea hari*, ook wel *tatiang tingko*), waarop met de huwelijksfeesten een aanvang zal gemaakt worden [3]). Want men heeft te kiezen uit een bepaald stel ceremoniën, die reeds sinds onheuglijken tijd bestaan hebben en van welke de een al kostbaarder is dan de andere. De duurste manier, die men kan kiezen en welke niet slechts den respectieven families van man en vrouw dikwijls op honderde, ja zelfs duizende guldens te staan komt, maar ook allen overigen negrigenooten heel wat kost, omdat bij een dergelijke viering van het huwelijk de gansche negri te pas komt, is die, waarbij alle omgangen in de kota, feestelijkheden en ceremoniën [4]) van noode zijn, welke

---

[1]) Slechts in een enkele streek, n.l. in *Soengei Kassikan*, is het onder invloed van den Islam gebruikelijk geworden om alle feestelijkheden, die men ter gelegenheid van een huwelijksvoltrekking wenscht te doen plaats hebben, eenigen tijd, b. v. een maand later na deze te verschuiven. De voltrekking van het huwelijk staat daar dan geheel op zich zelf, geschiedt er altijd door een moslimschen priester namens den wali, en gaat er in alle stilte in haar werk.

[2]) Men trouwt zeer vaak in de maand volgende op de vasten; *takoea* = een inkeeping, insnijding aanbrengen, n.l. aan den hoofdstijl van het huis.

[3]) Dat vaststellen van den dag voor den aanvang van een luisterrijk huwelijk te midden van de negri-notabelen kent men ook in de Korintji-landen. Daar heet dat *mendoedoekan kampong*, het doen zitten van de kampong.

[4]) Op een gedetailleerde beschrijving van deze kan hier natuurlijk niet worden ingegaan. Die zou trouwens ook geheel overbodig zijn; de belangstellende lezer kan haar vinden in de navolgende studiën:

J. C. van Eerde. Een huwelijk bij de Minangkabausche Maleiers, zeden en gesprekken. Tijdsch. Bat. Gen. XLIV, p. 387 e. v.

Ethnographische bizonderheden betreffende de onderafdeeling VIII Kota en VII Loerah (Agam) Ind. Gids 1896. II. p. 1135 e. v. en 1273 e. v.

men in verloop van tijd bij een huwelijksvoltrekking onder aanzienlijke lieden heeft uitgedacht; wanneer het gaat om een *kawin djo ara*, om een trouwen met optochten, zooals een luisterrijk gevierd huwelijk heet. Ook spreekt men dan wel van *balè gadang*, de Korintjiërs zeggen *belèk gadang*. Rijke lieden, die naar een dochter verlangen, leggen soms vóór de geboorte van het kind de gelofte af, dat, zoo dit een meisje mocht worden, zij haar op bedoelde kostbare wijze zullen uithuwelijken, zoodra zij daartoe de jaren heeft. Dan komt daarbij vóór alles een feestelijke optocht van het in vol bruidsornaat getooide jonge meisje naar de badplaats (*tapian*) bij de moskee te pas, waarbij hare bruidegom niet tegenwoordig mag zijn, en die moet plaats hebben, vóórdat tot de huwelijksvoltrekking wordt overgegaan, zoodat deze plechtigheid veel gelijkt op een voorbereiding, een symbolische reiniging of zalving van de bruid, voordat zij het huwelijksleven ingaat en zulks ten einde kwade geesten van haar te weren. Aan de *tapian* gekomen wordt toch haar voorhoofd met een beetje *ajè limau*, citroensap en met welriekende stoffen gemengd in *poudre de riz* (*kasei*) ingesmeerd, waarna men de bruid weer plechtstatig en bedaard naar hare familiewoning terug brengt [2]). Dit alles heet *barara ka tapian*, ook wel *paï balimau bakasei*, dat is gaan om met *limau* en *kasei* gezalfd te worden; *pai* is hetzelfde als *pigi*. *Barara* staat in verband met het ons reeds bekende woord *ara* [3]),

---

J. L. van der Toorn. Aanteekeningen uit het familieleven bij den Maleier in de Padangsche Bovenlanden. Tijdsch. Bat. Gen. XXVI. p. 205 e. v.

D. G. Stibbe. Beschrijving der onderafdeeling Alahan Pandjang. Tijdsch. v. Binnenlandsch Bestuur XXI. p. 333 e. v.

Van Hasselt, op. cit. p. 175 e. e.

1) Vooral wanneer een familie dreigt uit te sterven is de geboorte van een meisje in haar midden zeer gewenscht.

2) Deze plechtigheid is zeker niet van moslimschen oorsprong; ik houd het er voor, dat zij aan de Hindoes ontleend werd met hunne baden in het gewijde water van den Ganges, die bij alle gewichtige gebeurtenissen van hun familieleven te pas komen. Waarom juist citroensap bij deze gelegenheid gebezigd wordt, heb ik niet kunnen ontraadselen. Vroeger moest een bad in de *tapian* aan bedoelde zalving voorafgaan.

3) Zie pag. 238 van dit boek, waar sprake is van het *di-arak* van den Radja der Kwantanlanden.

dat zoowel in 't Maleisch als in 't Javaansch bekend is en statige optocht, processie, beteekent. Vervolgens maakt een bestanddeel van het *kawin djo ara* uit een optocht van de reeds gehuwde man en vrouw te zamen, beiden weer in volledig bruiloftskostuum getooid en omgeven door hunne feestgenooten, naar de familiewoning van den man. Dit is het *barara ka roemahnja mintoeonjo* [1]) en heeft geen andere strekking dan om de jonge vrouw officieel voor te stellen aan hare schoonmoeder en te introduceeren in den verwantenkring van haren echtvriend. Tevens brengt de jonggetrouwde vrouw als het ware haren man bij die gelegenheid weer thuis, nadat hij als bruidegom (*marapoelaï*) uit zijn familiewoning was gehaald (*didjapoei*) om in de hare te trouwen, wat weer niet eerder kon gebeuren dan nadat zijn familie van haar kant de *amè*, de schat, had doen halen, die voor hem bestemd werd door de familie der bruid, een geschenk in geld, dat varieert tusschen de *f* 25 en *f* 60, en dat ook in plechtstatigen optocht naar de woning des bruidegoms wordt gebracht. Uit dit zoogenaamde *mendjapoeï amè* blijkt opnieuw weer, hoe bij het Minangkabausche huwelijk eigenlijk de man en niet de vrouw wordt gekocht. Bij een echtscheiding heeft de man dan ook vóór alles de *amè* terug te geven aan de familie zijner vrouw. Tevens erkent de jong gehuwde vrouw door haren gang naar hare schoonmoeder als 't ware stilzwijgend, dat zij haren man niet voor goed heeft willen onttrekken aan de zijnen. Ten slotte dienen de jonggehuwden hun huwelijk openlijk bekend te maken aan de gansche kota, en daartoe dient dan het *barara ka balei*, de optocht van man en vrouw, weder in groot-ornaat en omgeven van een ganschen

---

[1]) Ook bij de Korintjiërs komt deze plechtstatige gang van het jonggehuwde paar naar de woning der ouders van den pas gehuwden man voor als een deel der huwelijks-ceremoniën; dit gebeurt na het *badamei*. De schoonmoeder neemt vervolgens in de III Halai Kain even de oorknoppen uit de ooren van de schoondochter om die er dadelijk weer in te doen. Dit heet *batanggal soebang*, het losgaan van de oorknoppen, en is zooveel als een mededeeling aan de omgeving, dat de jonge vrouw ophield maagd te zijn. In de VIII Halai Kain gebeurt dit ten huize van deze, nadat de schoonmoeder zich daartoe derwaarts heeft begeven.

drom van verwanten en opgeluisterd door muziek en allerlei verkleede pretmakers, over de *padameian* naar de *balei*, waar dan jongelui van het dorp te hunner eere en op hun kosten vaak allerlei schermoefeningen houden en dansen uitvoeren. Al die optochten hebben op verschillende dagen plaats, zoodat de huwelijksfeesten, waarbij zij te pas komen, in den regel een volle week, soms nog wel langer duren.

Intusschen behoort er thuis in de familiewoning der bruid bijna iederen dag groot diner te zijn voor bijna alle negrigenooten, terwijl men ook voor de noodige *toekang pidato* heeft gezorgd om de feestgenooten met hunne speechen te amuseeren. Over den goeden gang dier feestelijkheden hebben wijders verschillende ceremoniemeesters (*djanang*, *djoearo*) te waken onder leiding van den *kapala halè*, een opper-ceremoniemeester. Men kan dus nagaan welke kosten niet alleen zulk een huwelijk met zich brengt, maar ook hoe dat beslag legt op den tijd, de arbeidskrachten en op de *ausdauer* van alle menschen in de negri. Dagen van te voren is men reeds bezig om er de praepartieven voor te maken; een belangrijk aantal dieren, karbouwen, runderen, geiten en kippen worden er soms voor geslacht en groote hoeveelheden rijst moeten er tot allerlei schotels voor verwerkt worden. Alle vrouwelijke bloedverwanten en kennissen der feestvierende families komen daarbij te pas. En zijn de feesten eenmaal aan den gang, dan begint men reeds 's morgens vroeg, om pas bij zons-ondergang of nog later te scheiden. Men kan zich dus voorstellen hoe vermoeiend dergelijke pretmakerijen meestal zijn. De gansche negri is dan ook in den regel doodop na zulk een *kawin djo ara* en er is zeer veel geld soms bij verspild geworden door iedereen in de kota, maar het meest nog door de familie van de vrouw, die trouwt. Want volgens den adat draagt die eigenlijk alle kosten van een huwelijk; naar moslimsch recht daarentegen rusten die voornamelijk op de familie van den man. [1]) Vandaar dat die luisterrijke

[1]) In sommige streken ziet men die kosten dan ook wel eens door den vader van het meisje mede dragen. Dit is b. v. te Kota Gadang het geval. De invloed van den Islam is in deze afwijking van den adat niet te miskennen.

huwelijken dan ook niet veel voorkomen, en men alvorens er toe over te gaan, zich eerst van de instemming der gansche negri heeft vergewist. Dit gebeurt dan ook op een gemeenschappelijken maaltijd van de notabelen uit de kota.

Wenscht men niet tot het *kawin djo ara* over te gaan, dan doet men de zaak eenvoudiger af met een z. g. n. *kawin tangga nan patangahan*, met een middelmatig huwelijk, met een dat het midden houdt tusschen het *kawin djo ara* en het *kawin kètè*, het kleine huwelijk, of *tangga nan di bawah*, de alleronderste sport. Die middenweg wordt ook wel *kawin loempoeah*, een zwak of geringer huwelijk genoemd. Men zal er in den regel slechts een enkelen optocht bij houden, b. v. alleen het *barara ka roemahnja mintoeonjo* en de beide andere doen vervallen. Het *kawin kètè* is het meest gebruikelijke, omdat het het minst omslachtige en kostbare is. De kleine man, die niet veel kan missen, gaat daartoe in den regel over. Uiterlijk vertoon heeft er geen plaats bij, en de maaltijden buiten welke men niet kan zijn zoo eenvoudig mogelijk. Men zal er slechts een of meer kippen voor slachten en een paar rijstschotels voor gereed maken. Klein of groot vee behoeft er niet voor aangeschaft te worden. En vrienden en kennissen komen slechts feliciteeren (*halè kawin tandang*) zonder het feest mede te gaan vieren. Dit blijft dan beperkt tot den naasten verwantenkring. Doch wij hebben van het *kawin djo ara* nog niet genoeg verteld, dat onze aandacht waard is.

Van het oogenblik, waarop is bepaald, dat men tot zulk een huwelijksvoltrekking zal overgaan en de dag daarvoor is vastgesteld, zijn de beide verloofden bruid en bruidegom (*anak moedo* ook *penganten*) geworden. Het begrip bruid wordt door de woorden *anak daroh* of *anak berdaroh* uitgedrukt en bruidegom is *marapoelai*. Dan begint men de familiewoning der bruid met allerlei vlaggen, wimpels (*marawa*), kostbare kleeden, behangsels (*tabieë*), tapijten en matjes op te sieren, ten einde de feestgenooten in een waardig milieu te kunnen ontvangen, en wordt ook het bruidsbed, zoomede de *bilik* van het jonge meisje mooi gemaakt. Wijders wordt voor het toilet van de

bruid, dat soms zeer kostbaar is, en slechts uit goud en zijde is samengesteld, [1]) gezorgd en dit, wanneer hare familie zelve in 't bezit is daarvan als *harto poesako*, uit de kist, in welke men die kostbare goederen bewaart, voor den dag gehaald om het van alle kanten te inspecteeren, òf men gaat er in de negri op uit om het ergens te huren van een familie, die zulk een bruidstooi er op nahoudt. Ten huize van den bruidegom wordt dezelfde zorg besteed aan diens kostuum, terwijl zijn verwanten ook voor eenige schotels en voor versnaperingen hebben te zorgen, in 't bizonder voor de z.g.n. *nasi gadang* en voor de *sirih gadang*. Ten slotte heeft men zich allerlei muziekinstrumenten, vooral de geliefde *agoeangs*, die bij de optochten moeten dienen, te verschaffen, zoomede voor vlaggen en wimpels te zorgen, die daarbij ook zullen gedragen worden of waarmede de familiewoning der bruid en haar woonerf (*halaman*) dienen versierd te worden. Ook behoort men op tijd al de schotels en borden, glazen, koppen en kommetjes, koperen bekkens (*doelangs*) en andere benoodigdheden bij verwanten, vrienden en kennissen te gaan huren of leenen, die bij de verschillende diners zullen te pas komen, Zulk een luisterrijk huwelijk brengt dus omslag en drukte genoeg met zich meê, voor de gansche negri zelfs, dagen lang voordat de groote dag der huwelijksvoltrekking genaderd is. Hoe meer omslag, des te deftiger belooft het feest te worden.

Is men ten slotte met al de preparatieven voor het *kawin djo ara* gereed, dan gaan *pagaweis* er met *sirih pinang* op uit om de invitaties overal te doen, in de eigen en in naburige negris. Iedere verwant, iedere notabele, dient uitgenoodigd te worden. Anders zou men wel eens groot ongenoegen kunnen krijgen. In den ouden tijd, toen er nog hanengevechten mochten gehouden worden, werd het *kawin djo ara* zelfs dikwijls vooraf gegaan door het aanleggen van zulk een volksvermaak. En niet zelden werd dit dan zelfs als een middel beschouwd om een

[1]) Voor de samenstelling van het Minangkabausche bruidstoilet raadplege men vooral de geciteerde opstellen van Van Eerde en in de Indische Gids, zoomede van Hasselt.

familie in staat te stellen een passende echtgenoot voor die harer jeugdige *kamanakans* te zoeken, welke men wenschte uit te huwelijken. Men begon dan overal bekend te maken, dat er een *galangan*, een met palisaden afgezette en met vlaggen en wimpels versierde vechtbaan voor hanen, zou aangelegd worden met het doel om onder de jongelui, die bedoeld vermaak zouden komen bijwonen een keus te doen voor het meisje, dat men wilde laten trouwen: *mamantjang galanggan akan mantjari djoedjoe kamanakan* [1]). En was men hierin geslaagd, dan ging men vervolgens tot het huwelijksfeest over. Dit heette *kawin djo galangan*, trouwens met een hanen-vechtbaan. Tegenwoordig komt dit, althans in de landen, die direct onder ons gezag staan, niet meer voor. Dat bedoelde manier van trouwen in den regel niet veel waarborg opleverde voor het huwelijksgeluk van de jonge echtgenooten behoeft geen betoog. Want men kende nauwelijks het jonge mensch, dat men voor zijn vrouwelijke *kamanakan* uitkoos onder de toegestroomde dobbelaars, zoo maar „op den valreep", zouden wij zeggen, aan haar verbonden. Het familiehoofd, dat zulk een *galangan* liet bouwen, verbond er zich in den regel ook toe om alle genoodigden dagen lang behoorlijk te eten te geven *(madjamoeï tamoe)*, terwijl dan verder zijn vrienden en kennissen van de kota gewoonlijk op zich namen om de feestvierenden al de dagen, gedurende welke de hanengevechten werden gehouden, onder dak te brengen. Vandaar dat men ook eerst de toestemming van de gansche negri noodig had, voordat men tot het geven van bedoeld feest kon overgaan. Was dit achter den rug, en daarmee reeds verliep soms een volle week, dan ging men tot het *kawin djo ara* over, nadat men eerst de toebereidselen daartoe gemaakt had. Van het *kawin djo galangan* heette het ook, dat het reeds door de twee legandaire wetgevers *Datoeq Katoemanggoengan* en *Parapatih Sabatang* was ingesteld. Het is mij niet bekend, of ook de Hindoes verzot zijn geweest op hanengevechten.

---

1) *Mamantjang* = samenstellen en *djoedjoe* = echtgenoot, partij.

C. *De voltrekking van het Minangkabausche huwelijk.*

De oorspronkelijk Minangkabausche uitdrukking voor trouwen is *samando manjamando*, in pand nemen woordelijk vertaald. Na de komst van den Islam is pas de benaming *nikah* in zwang gebracht. Want dit is in elk geval een arabisch woord en toen heeft zich van lieverlede de moslimsche wijze om een huwelijk te sluiten in de Minangkabausche wereld ingeburgerd, om overigens evenwel de gevolgen van het huwelijk weer beheerscht te doen blijven door het inheemsche landrecht, zoowel ten aanzien van de verhoudingen der echtgenooten onderling, als ten opzichte van de betrekkingen tusschen ouders en kinderen, zoomede met betrekking tot het zoogenaamde huwelijks-goederenrecht. Dat alles wordt nog heden ten dage overal vrijwel alleen door de voorschriften van den adat geregeld. De gehuwde Minangkabausche man, ook al is hij nog zulk een geloovig moslim, wordt niet op arabische wijze heer en meester over zijn vrouw en kinderen, maar blijft voor haar, wat hij sinds onheugelijke tijden was, slechts een in pand genomen wezen, een *orang samando*, wiens roeping het niet is om *zijn* stam aan nieuw menschenmateriaal te helpen, maar om zijne vrouw op fatsoenlijke wijze de genoegens der liefde te doen smaken en zoodoende *hare sa boewah paroei* in staat te stellen zich verder te ontwikkelen. Dit alles geldt ook voor de Korintji-landen en de landschappen Serampas en Soengei Tenang. Al werd daar oudtijds en ook tegenwoordig nog wel eens een huwelijk ingeleid door een schaking, zooals wij bereids zagen. Het patriarchale *doedjoer*-huwelijk echter, krachtens hetwelk de man middels koop heer en meester wordt over zijn vrouw en kinderen, zooals bij de Bataks en Zuid-Sumatranen geschiedt, heeft zich ook onder de Korintjiërs nooit kunnen ontwikkelen. Het huwelijksrecht is bij hen, wat karakter en inhoud betreft even matriarchaal gebleven als elders in de Minangkabausche landen het geval is. Het woord *samando* wordt ook wel eens uitgesproken en geschreven *soemando* of *sémendo*. Het woord *kawin* beteekent ook wel trouwen, maar hiermee heeft men toch meer het oog op het feit der copulatie, die het voornaamste doel is

van het Minangkabausche huwelijk, niet slechts volgens den adat, maar ook krachtens de sjarat. Men zegt ook van dieren dat zij *kawin*. Dit beteekent dus eigenlijk niets anders dan paren. De woorden *nikah* en *samando* worden echter nimmer op de vereeniging van dieren toegepast. Deed men dat, dan zou zulks even belachelijk klinken als dat wij zouden spreken van beesten, die elkaar trouwen of huwen.

De Minangkabausche echtgenooten zijn elkaars *rakanan*, makkers, kameraden; men hoort dit woord echter meer aan de kuststreken bezigen. Getrouwd zijn heet daar dus wel eens *ba-* of *marakanan*. De buitenwereld spreekt van gehuwde lieden als van *balaki babini*, man en vrouw, *doewo istri*, de twee echtelieden, *baroemah bakanti*, huisgenooten, dan wel van *salama batoeroetan*, van hen die elkaar steeds volgen; *toeroet menoeroet* beteekent volgen, men hoort laatstbedoelde uitdrukking o. a. in het Painansche. Een gehuwde vrouw is in tegenstelling van een maagd (*anak gadis*) en van een weduwe of gescheiden vrouw (*orang rando* of *barundo*) een *padoesi* of *paradoesi*. Voor haren man is zij de *istri*, de *bini*, de echtgenoot, terwijl hij haar *laki* of deftiger haar *soeami*, haar gemaal is, dan wel haar *djoendjoengang*, stut of steun; men heeft hier in 't bizonder den stok op het oog, om welken de peperrank zich kan slingeren. Wanneer zij over hem spreekt zegt zij meestal *ajah* of *bapa anak hamba*, de vader mijner kinderen, of zij omschrijft hem op een andere wijze, zijn naam noemt zij echter nooit. Hij spreekt over haar als van zijn *bini*. Voert hij tot haar het woord, dan pleegt hij haar *adieq* of *dieq*, zusje, te noemen, dus dan stelt hij haar gelijk met zijn jongste zuster. Wil hij minder liefkozend zijn, dan bezigt hij het gewone woord, dat voor elk jong meisje geldt en zegt *oepi*. Het persoonlijk voornaamwoord, dat hij ten aanzien van haar bezigt is *kau*, je, jij. Zij daarentegen zegt tot hem in dit geval *ang*, *awakang*, of anders *oewo*, *kakah*, oudere broer, dan wel *paq*, als hij kinderen bij haar heeft, of is dit niet het geval *maq*, dat is *mamaq*, dus dan heeft zij het oog op zijn verhouding tot zijn kamanakans. Wil de vrouw deftiger zijn, dan zegt zij tot haren man, die panghoeloe is, *angkoe*, ook

wel *toean.* Of zij noemt hem naar zijn beroep, b. v. *pandekar*, dat is schermmeester.

Bij de Minangkabauërs wordt het, evenzeer als zulks bij alle in 't bizonder patriarchale oosterlingen het geval is en bij de volken der oudheid, Hindoes, Grieken, Romeinen, Hebreeuwen in de oudste tijden placht te geschieden, als iets hoogst ongepast beschouwd voor een man om ongehuwd te blijven en een bachelorsleven te leiden. Ik houd het er intusschen voor, dat de Minangkabauërs deze opvatting voornamelijk aan de Hindoes te danken hebben gehad. Volgens de wetten van Brahma heet een man zelfs maar een half ding te zijn, totdat hij een vrouw heeft gevonden en tegenwoordig gaat bij de Hindoes een alleenloopend man nog door voor een onvolkomen, nog niet vol, wezen, een nutteloos lid van de maatschappij. (Wetten van Manoe. Cap. II. vers 66 e. v. Monsier Williams. Indian Wisdom. p. 246; Muir. Religious and moral sentiments. p. 110). Bedoelde beschouwing wortelde intusschen bij alle volken oorspronkelijk hoogstwaarschijnlijk weer in animistische overwegingen. De ongehuwde staat van een man was als 't ware een gruwel in de oogen der afgestorven voorvaders, die er altijd zeer gesteld op heetten te zijn, dat hunne nakomelingschap, hun stam en geslacht zich uitbreidden, want daardoor konden de dooden er verzekerd van zijn, dat hunne graven altijd verzorgd werden, zoodat zij het in het hiernamaals goed konden hebben, terwijl de levenden door het huwelijk in staat werden gesteld nieuwe weer- en werkkrachten in hun midden te erlangen, waarop de smet van het verachte leven in promiscuïteit van eertijds niet kleefde. De menschen zijn altijd en overal geneigd geweest om hunne eigen zeden hooger te stellen dan die der voorouders. Het *vitium*, dat in den patriarchalen rechtsstaat hoogstwaarschijnlijk pas werd vastgeklonken op een geboorte buiten huwelijk, had daaraan voornamelijk zijn intrede in deze wereld te danken naar mijn meening. Het was een reactie op oude manieren van doen, een uitvinding in het bizonder van het patriarchaat, om te beletten dat dit op losse schroeven zou komen te staan, een middel van zelfverdediging derhalve. Hoe meer

overigens de dooden door de levende nakomelingen vereerd werden, des te grooter heette hun heil te zijn in het schimmenrijk. Zoo wortelde de ethiek der primitieve volken ook altijd in hun animisme.

Een vrouw, die niet trouwt, zou door de Minangkabauërs haar leven lang met een schuin oog worden aangezien. Het ongehuwd blijven zou voor haar een groote schande zijn. Zij zou dan verdacht kunnen worden van niet geheel normaal geschapen te zijn, van een ziekte te hebben of iets dergelijks, dan wel van zulk een geringe afkomst te wezen, dat het een man tot oneer zou strekken om haar te trouwen. In streken, waar het patriarchaat overheerschend is, komt het echter wel degelijk vaak voor, dat vrouwen haar leven lang ongehuwd blijven, zoo o. a. in de onmiddellijk aan de Minangkabausche landen grenzende landschappen *Lebong* en *Rawas*. Maar daar heeft de vrouw ook te wachten, totdat zij „gevraagd" wordt. Bij de Minangkabauërs daarentegen vraagt hare familie in den regel, zoolang zij nog maagd is, den jongeling voor haar ten huwelijk; en is zij *orang rando*, dan doet zij zelve niet zelden de eerste démarches om tot een echtvereeniging te geraken. Dit past volkomen in het matriarchale rechtsverband, waarin de menschen leven en waarin de vrouwen rechtens ook altijd meer actief mogen optreden. Zoodra de huwbare leeftijd voor de jeugdige Minangkabausche mannen en vrouwen dan ook is aangebroken, trouwen zij zoo gauw mogelijk, of liever dan worden zij door hunne wederzijdsche families aan elkaar uitgehuwelijkt, al zouden zij elkaar in 't geheel niet kennen en zelfs geen zin in elkaar hebben. Over jongelieden, die nog nimmer getrouwd zijn geweest, wordt in den regel eenvoudig beschikt door beider *mamaqs* en familieleden. Dan is het huwelijk altijd eene evenement in beider *sa boewah paroei*; dan is dit nog louter familiezaak en wordt, als men het kan doen, met groote praal en vele kosten gevierd, zooals wij bereid zagen. Maar aan huwelijken van lieden, die al eens getrouwd zijn geweest, hecht men niet veel. Die worden gesloten en weer verbroken, zonder dat er een haan naar kraait. Daarbij komen in den

regel ook geen festiviteiten te pas. Die zijn eigenlijk ook nooit een familiezaak, althans niet aan de zijde van den man, en maken slechts een individueele aangelegenheid uit tusschen man en vrouw. Voor dergelijke huwelijken komt het er dan ook nooit op aan of de families der wederzijdsche echtgenooten daarmee minder ingenomen zijn. Die zijn dikwijls reeds gesloten, voordat dezen er iets van afweten; althans zoo is het aan de zijde van de mannen meestal, zoomede in de grenslanden. De rechtgeaarde Minangkabausche vrouwen zullen echter niet licht een tweede, derde of volgend huwelijk sluiten, dat niet aangenaam is aan hare families, want anders zou haar leed niet te overzien zijn. Zij heeft den man, dien zij trouwt, dan ook in haren verwantenkring te introduceeren, bij zich in het moederlijke familiehuis te ontvangen, want volgen mag zij hem meestal nooit in 't stamland. De onvervalschte Minangkabausche vrouw zal dus nooit een huwelijk sluiten, alvorens de toestemming van haren *mamaq* en overige familieleden daartoe te hebben verkregen. Maar men houde altijd in het oog, dat die toestemming nimmer een essentiaal is, waarvan geldigheid der huwelijksvoltrekking afhangt. Zij dient alleen om der vrouw te waarborgen, dat haar man behoorlijk ontvangen zal worden in haren kring. De Minangkabausche man echter, die hertrouwt, zal zelden de toestemming vragen van zijn *mamaq* en overige verwanten, tenzij hij zich weer stipt aan zijn adat mocht willen houden.

De huwbare leeftijd is ingetreden, zoodra de jongen besneden is, en bij het meisje, wanneer zij de eerste menstruatie gehad heeft. Eerder zullen kinderen niet uitgehuwelijkt worden onder de Minangkabauërs. Kinderhuwelijken beneden bedoelden leeftijdsgrens zijn bij hen altijd vrijwel onbekend geweest. Het meisje kan dus reeds op haar 12e of 13e jaar uitgehuwelijkt worden; zijn de menstrua eerder ingetreden, dan ook vroeger. Jongens trouwen meestal om en bij hun 15e levensjaar. Maar geen van die huwelijken tusschen zulke jongelieden is in den regel bestendig. Op haar 20ste jaar is de Minangkabausche vrouw soms reeds 5 à 6 keer gehuwd geweest. En de jonge man gaat pas het *bon-vivant*-leven gewoonlijk aanvangen, als hij een paar keeren

getrouwd geweest is en van zijn vrouw gescheiden is of weduwnaar geworden is. Ook een *orang rando* is veel vrijpostiger, mag veel losser zijn zelfs dan een *anak gadis*. Er wordt niets in gevonden, indien een *rando* zich allerlei amourettes veroorlooft, terwijl deze aan een *anak gadis* als doodzonden zouden aangerekend worden. Vooral is dit het geval in streken, waar de vrije geestelijkheid hoe langer hoe meer invloed krijgt. Daar worden de jonge meisjes steeds meer onzichtbaar voor de buitenwereld, maar de *orang rando* mogen er zich veel vrijer bewegen. Huwelijken van Minangkabauërs, die al eens getrouwd zijn geweest, zijn in den regel veel bestendiger dan die van kinderen, over welke door hunne wederzijdsche families werd beschikt. In de Korintji-landen is de leeftijd, op welken jongens en meisjes trouwen, meestal hooger dan in de overige Minangkabausche landen. De eersten zijn daar gewoonlijk 17 à 18 jaren en de laatsten 15 à 16, wanneer zij zich in den echt begeven. Zoo is het ook doorgaans in Serampas en Soengei Tenang[1]). Een en ander doet mij vermoeden, dat het vroege trouwen in de meer noordelijke Minangkabausche landen door den Islam in zwang is gebracht, een product is van de zinnelijke berekeningen van het moslimsche priesterdom. Zinnelijkheid is de grondslag van veel Islamitisch doen en laten geweest.

Alle Minangkabausche mannen en vrouwen trouwen dus op hun beurt, om desnoods na eenige weken weer van elkaar te scheiden. Men ziet de oudste, leelijkste, gebrekkigste menschen, zoowel mannen als vrouwen, trouwen. De laatsten, indien zij oud zijn geworden, maar in goeden doen verkeeren, zijn er zelfs vaak op uit om jongelui aan den haak te slaan, verlokt als dezen dan worden door de goedgevulde portemonnaies hunner aanstaanden, die wel hunne grootmoeders konden zijn. Maar nauwelijks zijn dan ook die oude dames door hunne jeugdige echtvrienden ontlast van het klein vermogentje, dat zij ten huwelijk brachten, of dezen verdwijnen met de noorderzon of verstooten haar, met een pak slaag desnoods op den

---

1) Klerks. op. cit. pag. 64.

koop toe. Het Minangkabausche huwelijksleven is dikwijls zoo terugstootend mogelijk; het staat althans niets hooger dan dat op Java en elders in den Archipel. Het matriarchaat levert niet de minste waarborg op voor een hecht en zedelijk matrimoniaal bestaan, integendeel. De man verstoot er wel zoo makkelijk zijn vrouw als elders, want hij weet in elk geval dat zij en hare kinderen toch altijd bezorgd zijn en ook na de echtscheiding door hare familie moeten onderhouden worden. Al de lof, dien een vereerder der Minangkabausche familierechten als de gewezen Gouverneur van Sumatra's Westkust Kroesen aan deze dan ook heeft toegezwaaid, is even eenzijdig en oppervlakkig geweest, als dien hij over had voor het Minangkabausche vermogensrecht. Jonge meisjes worden in de Minangkabausche landen in den regel aan jongelui uitgehuwelijkt, en in den *masa adat* moesten dezen altijd ook zooveel mogelijk negrigenooten zijn. Aan mannen van rijpen leeftijd worden *anak gadis* slechts gekoppeld, wanneer die een zeer gewenschte partij voor de kinderen zijn, hetzij door hun vermogen of door hunne maatschappelijke positie. En dan durft de oudere man, aan wien in zulk een geval een *anak gadis* door hare familie wordt aangeboden, meestal niet te weigeren om dat aanbod aan te nemen. Want dat zou een groote beleediging wezen en men zou er al de verwanten van het meisje tegen zich in 't harnas door kunnen jagen voor het verdere leven. En dat doet de Minangkabauër niet licht.

Wij hebben het Minangkabausche huwelijk gekarakteriseerd als een soort inpandgeving van den man aan de familie van de vrouw, ten einde deze de genoegens van de liefde op betamelijke wijze te doen smaken. Het komt dus tot stand middels een *privaat contract;* de staat, de negri, had nimmer iets met het huwelijk en met de voltrekking hiervan te maken. Staatszaak is deze in de Minangkabausche wereld evenmin ooit geweest, als in elke andere primitieve gemeenschap. Ook in de moslimsche wereld is het huwelijk nooit een zaak van de overheid geweest. Zelfs niet zoodra deze in den persoon van den *qhadi* als *wali* optreedt. Die neemt een gansch andere positie

in dan onze ambtenaar van den burgerlijken stand bekleedt. De *qadhi* is dan slechts plaatsvervangend *wali*, meer niet; hij vervult slechts een privaatrechterlijke, geen publiekrechterlijke rol. Hij vertegenwoordigt dan niet het staatsbelang, de openbare orde. Deze liet zich bij de moslims ook nooit met het huwelijk in. Trouwens in het westersche recht is de Staat zich ook pas met de huwelijksvoltrekking gaan inlaten na de Fransche Revolutie. En toen was het er voornamelijk om te doen om de bemoeienis van de Kerk met de huwelijkssluiting op den achtergrond te dringen. In het gansche Oosten, in de heele grieksche, romeinsche, keltische en germaansche oudheid, zelfs nog lang in het christelijk Europa, bleef het huwelijk een zaak, die slechts door de private partijen beklonken werd.

De Roomsch Katholieke Kerk bracht daar nog eeuwen lang geen verandering in. Hare bemoeiens [1]) met de huwelijksvoltrekking bleef zich nog zeer lang beperken tot een loutere inzegening van den bereids door partijen in het leven geroepen rechtsband, meer niet [2]). Pas veel later ging de Kerk verzekeren, dat het huwelijk door *haar werd gesloten*; toen pas kreeg de huwelijksvoltrekking een meer publiek-rechterlijke, althans een sacramenteele gedaante. De kerkelijke inzegening, de *benedictio*, ging zich toen weldra metamorphoseeren in het sluiten van

---

1) Die waarschijnlijk wortelde in het oud romeinsche huwelijk dat *confarreatione* tot stand kwam; daarbij kwamen ook altijd de romeinsche priesters te pas. Bovendien steunde de bemoeienis van de Kerk van Rome met het huwelijk ook op oud-hebreeuwschen grondslag. De Kerk nam in zeer vele aangelegenheden oud-joodsche, romeinsche en grieksche opvattingen en manieren van doen over. Zelfs de leer der *triniteit* was geen oorspronkelijke vinding van haar, maar werd aan de Hindoes ontleend.

2) Bij de Akensche *capitulare* van Karel den Groote, dd° 802, werd bepaald, dat het huwelijk nog *solo consensu* van beide aanstaande echtgenooten, en zulks *jure Justineanco* tot stand gekomen, in elk geval *jure germanico* tusschen den vader of voogd van den bruid en den bruidegom behoorde *voltrokken* te worden, en dat *daarna* pas de Kerk het reeds tot stand gekomen huwelijk kon *inzegenen*. Zoo schiep Karel de Groote dus een accoord tusschen romeinsch- en germaansch-rechterlijke beginselen niet alleen in huwelijkszaken, maar gaf der Kerk ook een voortaan vaststaand recht om zich met deze te gaan bemoeien, een bevoegdheid, die te voren nog nooit had bestaan op deze wereld.

den band tusschen man en vrouw. En toen kon het dan ook al heel gauw heeten, dat deze eigenlijk al lang in den hemel beklonken was, en dat die dus onverbreekbaar was zonder dispensatie van den hemel, bij monde van den Paus geschonken, al te gader uitvindingen van dogmatici, die de versterking van de macht der Kerk op het oog hadden, maar overigens in flagranten strijd met het privaatrechterlijk karakter, dat de huwelijksvoltrekking historisch steeds gehad had, bij alle volken en overal ter wereld. De godheid had nooit iets te maken gehad met de echtvereeniging, voordat de Roomsche Kerk zich met haar ging inlaten. De huwelijksvoltrekking is sedert den nacht der tijden dan ook bij de Minangkabauërs een loutere familiezaak geweest, althans aan de zijde van den verwantenkring der vrouw. En zij is dat, ondanks de moslimsche formaliteiten, welke daarbij van lieverlede in zwang kwamen, tot op den huidigen dag gebleven [1]). De getrouwde Minangkabausche man verpandde zich altijd aan de gansche familie der vrouw, ten einde aan de voor hem bestemde *kamanakan* uit haar midden huwelijksgenot te doen smaken. Niet voor zijn vrouw alleen, maar voor al de haren was hij immer de *orang sa mando*. Vandaar dat dan ook reeds in voor-Islamitischen tijd partijen bij de huwelijksvoltrekking altijd zullen geweest zijn

[1]) De plechtstatige omgangen en feestelijkheden van man en vrouw in de kota, die bij een Minangkabausch huwelijk plegen plaats te hebben, als de familie van de bruid die kan betalen, doen niets ter zake. Die maken van de voltrekking geen *publieke zaak*. Die hebben tegenwoordig slechts de strekking om als openbare bekendmaking van het reeds *en famille* voltrekken huwelijk te dienen, zoomede bij wijze van geurmakerij. De meeste huwelijken in de Minangkabausche wereld komen tot stand zonder die omgangen. Deze zijn hoogstwaarschijnlijk van hindoeschen oorsprong. De moslimsche vrouw mocht den volke nooit vertoond worden. Ook op Java zijn die omgangen niet aan den Islam ontleend, maar bestonden reeds lang, voordat deze zijn intocht ook op dat eiland deed. De Roomsch Katholieke Kerk beval in Europa pas bij het Tridentinische concilie (1545—1563), dat het huwelijk *coram populo* in de kerk moest gesloten worden. Te voren kreeg het ook in 't Westen altijd *en famille* zijn beslag, maar na bedoelde kerkelijke beslissing diende de echtvereeniging voortaan tegenover de gansche parochie in de kerk gesloten te worden, waarna terstond de *benedictio* volgde, door den priester uitgesproken (vide *Decretum tametsi*, genomen in de 24ste zitting, *in sessione* XXIV, van gemeld Concilie).

alleen de *mamaq* der vrouw aan de eene zijde, en aan de andere de man, althans wanneer deze naar Minangkabausche opvattingen meerderjarig was, anders zal ook voor hem waarschijnlijk wel altijd zijn *mamaq* zijn opgetreden. Voor den meerderjarigen man behoefde dit echter niet te gebeuren, omdat het huwelijk, dat hij sloot, nooit familiezaak voor de zijnen was, maar altijd slechts zijn eigen persoon meer aanging. De Minangkabausche vrouw toch was rechtens nimmer bij machte om de familie, den stam van den man te vergrooten. Zij had dus geen waarde voor dezen. De Islam bracht in de onderwerpelijke aangelegenheid in zoover een belangrijke verandering, althans in die streken der Minangkabausche landen, waar de moslimsche voorschriften op het stuk der huwelijksvoltrekking ten volle gerecipieerd werden, dat de *mamaq* der vrouw zijn rol van partij bij het sluiten van het huwelijkscontract over moest dragen aan den zoogenaamden *wali*, den vader der vrouw of aan een van diens *agnatische* ad- of descendenten en, bij gebreke van dezen, aan een anderen *agnaat* des vaders. Toen drong dus het instituut der *agnatio* zich, doch ook in de onderwerpelijke materie alleen, met geweld op aan de matriarchale familie-huishouding der Minangkabauers. De vader en wijders niet eens diens matriarchale verwanten, maar weer diens vader, en zijn vaders-vader, alle lieden, die volgens Minangkabausche rechtsopvattingen niet in 't minst familie van elkaar zijn en in 't geheel niet van de vrouw, kregen toen een woordje mee te spreken bij haar huwelijk. Een allerzonderlingste vertooning, dat enten van de *agnatio* op den oer-ouden boom van het matriachaat. De *mamaq* en de zijnen behielden in de meeste streken nog wel de bevoegdheid om de jonge vrouwelijke en mannelijke *kamanakan* naar hun zin uit te huwelijken, maar zij werden verplicht om althans den vader van het meisje in hun plannen te doen deelen. In zeer enkele streken nog maar werd de oer-oude bevoegdheid van de Minangkabausche familie om de maagdelijke *kamanakan* vrijelijk naar hare beslissing uit te huwelijken, geheel gefnuikt en kreeg de vader in deze aangelegenheid alles te zeggen. Dat is in het

Kajoetanamsche, Batipoesche en Loeboek Basoengsche gebeurd. Daar hebben de *mamaq* en de zijnen niets meer te zeggen over de uithuwelijking van een maagdelijk meisje, de vader alles [1]. Doch dat gebeurt dan ook pas sinds betrekkelijk korten tijd, voornamelijk sedert in bedoelde streek de vrije geestelijkheid alles te zeggen kreeg. Met het huwelijksleven der Minangkabauers gingen zich de Islamieten pas bemoeien, zooals het heet, nadat de *tariqats* in hunne landen tot ontwikkeling waren gekomen. Vooral moet een zekere *Sjech* of *Maoelana Mohamed Tahir* van *Baroelaq* er op uit zijn geweest om zich met die aangelegenheid in te laten. Zelfs de Padris zouden zich niet warm gemaakt hebben om de reorganisatie van het Minangkabausche huwelijksrecht in moslimschen geest. Die dateert dus vooral van de laatste dertig, veertig jaren voornamelijk. Ook over den minderjarigen jongen man hebben in zooeven bedoelde landschappen de eigenlijke verwanten niets meer te zeggen, zoodra het althans gaat om diens eerste huwelijk. Dit is daar geheel onttrokken aan den oer-ouden regel *kamanakan saprintah mamaq*. Menschen, die al eens getrouwd zijn geweest, zijn echter ook daar even vrij als elders. Keurt in het Kajoetanamsche, Loeboek Basoengsche en Batipoesche de vader van het jonge meisje of van den minderjarigen zoon hun huwelijk goed, dan hebben de eigenlijke verwanten der kinderen zich daarbij neer te leggen. En omgekeerd kunnen dezen in die streken hun huwelijk niet doordrijven, indien de vader der kinderen daar tegen is. Intusschen is deze wel altijd verplicht den *mamaq* en verwanten van hen een feestmaaltijd, bij wijze van verzoening, aan te bieden, indien er tegen hun wil is gehandeld, en in elk geval om die lieden ter bruiloft te noodigen. In de overige Minangkabausche landen hebben de verwanten der jongelieden echter nog alles te zeggen over hun uithuwelijking en zijn die lieden verplicht den vader van het meisje slechts daarin te raadplegen. De overige mannelijke agnaten des vaders, ook al hebben zij even-

[1] Daar treedt zelfs de *wali* der vrouw bijna nooit op om zelf het huwelijkscontract met den bruigom te sluiten, maar laat dat altijd over aan den een of anderen priester als zijn *wakil*.

tueel als wali op te treden bij de handeling der huwelijksvoltrekking, behoeven zij echter niet in hun plannen te kennen. Zoo is de adat zelfs nog in de streken, waar overigens de Islam en de invloed der geestelijkheid nog al vasten voet heeft gekregen, zoo b. v. in de Danaudistricten en Matoea, in de laras IV Kota en elders. Een vader vermag daar nergens zijn wil door te drijven tegen den zin der eigen verwanten van de kinderen; die hebben daar nog alles te zeggen over het huwelijk hunner jeugdige kamanakans. *Wali moedjbir*, dwingende walis, zijn de vader en diens agnatische adscendenten nog nergens in de Minangkabausche landen geworden. Het moslimsche instituut omtrent den *wali moedjbir* is daar nog niet gerecipieerd, voor zoover ik heb kunnen nagaan. De Minangkabausche vader kan dus zijn minderjarige [1]) kinderen niet dwingen *tegen hun eigen zin* te trouwen. Huwen jonge lieden daar tegen hun wil, dan gebeurt er dit nog allerwege krachtens den adat, omdat hunne eigen verwanten het recht hebben hen daartoe te dwingen. En de Minangkabausche familie mag tegenover het recalcitrante meisje haar zin zelfs ook dan doorzetten, al verklaart zij geen maagd meer te zijn, een bevoegdheid die de *wali moedjbir* [2]) in de moslimsche

---

1) Minderjarig is volgens de Sjafiietische moslims een persoon, die zijn 15e levensjaar nog niet voleindigde. Jongere knapen en meisjes worden echter als meerderjarig beschouwd als zij reeds 9 jaren zijn, en teekenen van geslachts rijpheid vertoonen. Beneden de 9 jaren is elke moslim volstrekt onmondig, ook al zou hij nog zoo geslachtsrijp zijn.

2) Bij de moslims, die de Sjafiietische leer volgen, kunnen alleen als *wali moedjbir* optreden de vader en de verdere agnatische *adscendenten* der minderjarige vrouw, geen andere agnaten, dus niet die in de zijlinie. En dan kan het onmondige meisje alleen nog maar door haren dwingende wali genoopt worden tot een huwelijk tegen haren zin, wanneer zij erkent nog maagd te zijn. Zegt zij evenwel dit niet meer te wezen, een verklaring die op haar woord moet worden geloofd, zoo kan hare dwingende wali niet meer over haar beschikken. Ook vermag hij dit niet te doen, al is zij nog maagd, wanneer hij haar wil dwingen een minder passend huwelijk, een beneden haar stand, aan te gaan, of wanneer hij haar wil uithuwelijken aan iemand, die geen behoorlijken bruidschat *(marh al mitl)* voor haar over heeft, dan wel indien er tusschen het meisje en hem, of tusschen haar en den man, aan wien men haar wil koppelen, vijandschap bestaat. *Sonnah*, aanbevelenswaardig, is het dat de *wali moedjbir* zijn minderjarige dochter of kleindochter om hare toestemming vraagt.

landen zelfs nooit heeft gehad. Meerderjarige Minangkabausche mannen en vrouwen, zoomede minderjarigen, die al eens getrouwd zijn geweest, kunnen door hunne *mamaqs* en familieleden, of de vrouwen door hare *walis*, nooit meer gedwongen worden tegen eigen zin te trouwen. Hetzelfde geldt in de moslimsche landen. Slechts kan daar de *wali* weigeren het huwelijk der meerderjarige vrouw te sluiten, — meerderjarige mannen hebben er geen *wali* noodig, volwassen krankzinnigen en curandi worden er door hunnen curator vertegenwoordigd —, wanneer de vrouw zich wil mesallieeren, maar wenscht zij een passende partij te trouwen, dan mag geen harer agnaten weigeren haar huwelijk te sluiten. Doet hij dat niettemin, dan kan zij de overheid, den *qadhi*, verzoeken voor haar als wali op te treden. Dezelfde regels gelden ook voor de Minangkabausche meerderjarige vrouw. In volgende bladzijden zal nader uiteengezet worden, wie als hare *wali* in dat geval heeft op te treden.

Het eerste huwelijk van jeugdige Minangkabauërs wordt dus in den regel over hunne hoofden heen, door de wederzijdsche familie der jongelieden, beklonken. Dezen kennen elkaar dan dikwijls niet eens en krijgen elkaar soms pas te zien, zoodra de huwelijksplechtigheden in vollen gang zijn.

De huwelijken van rijpere lieden berusten echter altijd op wederzijdsche wilsovereenkomst, ook al is die in den regel niet al te sterk. Nochtans moet die *consensus* nooit, zooals bij ons, als een essentiale van de huwelijksvoltrekking beschouwd worden, als een vereischte, welks gemis deze nietig zou doen zijn. Heeft die plaats gehad, zooals de gerecipieerde moslimsche wet dat voorschrijft, dan blijft het huwelijk niettemin geldig, ook al zou het achteraf blijken, dat er geen *consensus* tusschen de echtelieden bestond, op het oogenblik dat zij dit werden. Wel is onder invloed van de moslimsche geestelijkheid hier en daar de gewoonte ontstaan, dat de *wali*, voordat hij het huwelijkscontract gaat sluiten met den bruidegom, vergezeld van twee geestelijken zich even begeeft naar de bruid, hetzij deze afgezonderd in haar kamertje zit in hare familiewoning, waar het

huwelijk voltrokken wordt, hetzij zij bij deze plechtigheid tegenwoordig is, ten einde haar te vragen of zij het goedvindt, dat zij getrouwd worde, maar dit is slechts een bloote formaliteit, die niets met de huwelijksvoltrekking te maken heeft. De etiquette brengt dan ook mede, dat het kind nauwelijks antwoord op die vraag heeft te geven en in elk geval deze een paar keer laat doen, voordat zij die beantwoordt.

De antiek-westersche rechtsregel *solus consensus facit nuptias* heeft in het moslimsch recht nooit gegolden en dus ook niet in dat, wat door de Minangkabauërs gerecipieerd werd op het stuk der huwelijksvoltrekking. Bij deze gold onder de moslims altijd, dat de *consensus* slechts tusschen den *wali* der vrouw en den meerderjarigen bruigom voldoende was, of tusschen dien wali en den voogd van den minderjarigen man. *Partijen* bij het moslimsche huwelijkscontract zijn dus immer de wali der vrouw geweest en de bruigom of diens voogd [1]).

Een eerste vereischte voor de geldigheid van de Minangkabausch-moslimsche huwelijksvoltrekking is dus dit, dat deze aan de zijde der vrouw door haren wali wordt volbracht, en aan de zijde van den man door hem zelven, wanneer hij meerderjarig is, of door diens mamaq, zoolang hij nog minderjarig is. En hoe oud de vrouw ook moge worden, bij haar huwelijksvoltrekking speelt zij nooit een rol. Zij is daar zelfs in vele streken niet eens bij tegenwoordig; zij zit dan in haar bruidsvertrekje afgezonderd, in hare *bilik*, met een paar harer vrouwelijke verwanten, wanneer in de *tengah-roemah* van het familiehuis hare *wali* bezig is het huwelijk te voltrekken met haren bruidegom, te midden van al de uitgenoodigde feestgenooten. Op Java wordt het huwelijk zelfs niet eens ten huize van de bruid gesloten en wordt deze pas afgehaald uit hare woning, zoodra dat een voldongen feit is geworden, wanneer

---

[1]) Minderjarige mannen worden volgens het moslimsch recht bij hun huwelijksvoltrekking niet vertegenwoordigd door een *wali*, maar door hunnen *voogd*. Aangezien het Minangkabausche recht de voogdij niet kent, behoort de minderjarige Minangkabauër vertegenwoordigd te worden door zijnen *mamaq*, zoodra men hem laat trouwen. Meestal laat men echter den jongen zelven partij zijn.

zij dus reeds gehuwde vrouw is. Dit alles heeft Dr. Snouck Hurgronje over het hoofd gezien, toen hij in zijn bekend werk over de Atjehers [1]) verklaarde, dat bij de moslimsche huwelijksvoltrekking *de vrouw altijd partij is*, en niet hare *wali*. Het juridische begrip van partij zijn bij een rechtshandeling ontging hem. En wanneer volgens de moslimsche wet de *wali* nog maar optrad *namens* de vrouw, als haar lasthebber, als hare *wakil*, dan zou men desnoods nog vrede kunnen hebben met zijne beschouwing, maar ook dat is nooit het geval geweest. De dwingende *wali* kon zelfs tegen den wil van de vrouw haar uithuwelijken; hoe zou dit nu te rijmen zijn geweest met een vermeende lastgeving harerzijds? De *wali* trad altijd *suo jure* op, dus niet als representant *der vrouw*, die hij uithuwelijkte, maar als die *van zijn familie*, *van zijn geslacht*; hij had er over te waken, dat het huwelijk overeenkomstig de eer en het belang van zijn geslacht plaats had. De *mamaq* in de Minangkabausche landen ontleende aan niets anders zijn recht om in voor-Islamitischen tijd zijn vrouwelijke kamanakan uit te huwelijken. Nooit traden de *wali* en de *mamaq jure uxoris* op. En als Dr. Snouck Hurgronje steun voor zijn meening tracht te vinden bij het feit, dat de *bereids gehuwde* vrouw volkomen zelfstandig eventueel kan optreden, wanneer zij n.l. tegen haren man wil ageeren, tegen hem een eisch tot echtscheiding, of tot het verstrekken van levensonderhoud, bij den rechter wil voorbrengen, dan verwart die taalgeleerde [2]) eenvoudig het begrip van partij bij het sluiten van een *contract*, met dat van partij in een *rechtsgeding*. Ook in ons recht is de gehuwde vrouw in sommige gevallen zelfstandig om in rechte op te treden, terwijl

---

[1]) Deel I, pag. 359 *in fine*.

[2]) Dr. Snouck Hurgronje heeft ook te veel gedacht aan ons westersch recht, maar hij vergat, dat al zijn bij ons de aanstaande echtgenooten wel *partijen*, die het huwelijks*contract* sluiten, dit op zich zelf in ons hedendaagsch recht niet meer voldoende is om het *huwelijk* tot stand te brengen. Zulks kan tegenwoordig de *Staat*, bij monde van zijn orgaan, den ambtenaar van den burgerlijken stand slechts doen. Zoodra die, namens den Staat, het *contract* van beide partijen heeft *gesanctionneerd* met zijn woorden: „ik vereenig u als man en vrouw", zijn bruid en bruigom gehuwde lieden geworden, niet eerder.

zij toch overigens volkomen afhankelijk is van haren man om rechtsfeiten te doen tot stand komen. Dat meerderjarige Minangkabausche mannen, die niet *compos mentis* zijn, zouden kunnen trouwen, is mij niet gebleken. Nergens is het moslimschrechterlijke voorschrift ten deze, waarbij aan een krankzinnige de bevoëgdheid werd toegekend om middels zijn curator te trouwen, in de Minangkabausche landen gerecipieerd. De buiten het familie-verband verstootene wijders staat altijd op zichzelf. De bevoegdheid om een huwelijk te sluiten verloor hij nimmer, als hij er maar in kon slagen een passende partij te vinden in zijn eigen wereld. Hij vermocht altijd te huwen, zooals elke vreemdeling dat mocht doen.

Bij de Minangkabauërs *werd* dus te allen tijde de vrouw uitgehuwelijkt en bij de moslims gebeurde dat ook altijd. Maar daarmee is nog niet gezegd, dat *zij* ook *voorwerp* van het huwelijkscontract was bij beide volken. In de Minangkabausche wereld kon zij dat tenminste nooit zijn; want daar werd over *haar persoon* nimmer beschikt. Voor haar werd veeleer altijd de man zoo niet gekocht, dan toch in pand genomen. Het huwelijksgenot, dat hij beloofde aan te brengen en waarvan het gevolg kon worden, dat de vrouwelijke familie op fatsoenlijke wijze zich verder zou ontwikkelen, was bij de Minangkabauërs veeleer altijd *voorwerp* van het huwelijkscontract. De persoon van den man bleef overigens zoo vrij als een vogel in de lucht. Die was zeker ook nooit object van het huwelijkscontract in zijn voor-Islamitische wereld. Want hij bleef rechtens onverbreekbaar verbonden aan de zijnen. Pas onder de patriarchale rechtsorde werd de vrouw met hare geheele persoonlijkheid voorwerp van het huwelijkscontract. Zij werd dan *verkocht*, als hare verwanten, haar vader het te eeniger tijde ten minste niet wilden ondervinden, dat zij *geroofd, geschaakt* zou worden. Er werd in den patriarchalen staat den man niet alleen beloofd, dat zijn aanstaande hem *huwelijksgenot* zou aanbrengen, maar hare gansche persoon ging over aan hem, of aan diens huisvader, zoolang deze nog hoofd van de familie was. En de verwanten van haar man moesten haar trouwen, zoodra zij weduwe was

geworden (leviraatshuwelijk). Zij kreeg niet slechts haren echtgenoot te dienen, maar ook hare schoonouders, zooals nu nog bij de Chineezen het geval is. In den patriarchalen staat was de gehuwde vrouw dus volslagen *object* van rechten; onder de matriarchale rechtsorde daarentegen werd zij dat nimmer. Daarin bleef zij *lid* van *hare familie*, dus even veel en evén weinig *object* van rechten voor de familie, als eenheid beschouwd, als met elk der andere familieleden het geval was. In elk geval hoorde zij nooit aan haar familiehoofd alleen toe. Pas in het latere romeinsche recht werd de vrouw voor 't eerst *subject* van rechten, ook ten aanzien van haar huwelijk en toen eerst kon het dan ook al heel gauw gaan heeten *solus consensus facit nuptias.* Kortom niet slechts haren man behoorde de vrouw in de patriarchalen staat, maar diens ganschen naasten kring. Het huwelijk was onder de patriarchale rechtsorde wel degelijk een familiezaak voor de verwanten van den man. Als een stuk vee ging de vrouw over van hare familie in de zijne, en zulks voor goed. Haar gansche leven, al haar werkkracht had zij voortaan aan haren man te wijden. En de gesloten koop, waarvan zij het voorwerp uitmaakte, was ook niet eerder voldongen dan nadat zij in het feitelijk bezit van haren man was gekomen, na de *deductio in domum mariti.*

Zoo was het altijd bij alle volken der oudheid, bij de oudste Semieten, dus bij de Babyloniërs, Assyriërs, Hebreeuwen, zoomede bij Egyptenaren, bij de oude Grieken, Romeinen, en bij Germanen, Kelten en Slaven; zoo is het nog heden bij de onder patriarchale instellingen levende volken, die den Islam nog niet omhelsden, bij Chineezen, Hindoes, Bataks en anderen [1]. Bij die allen werd dus het sluiten van het huwelijkscontract

---

[1]) Onder invloed van den batakschen adat komt het huwelijk middels schaking ook reeds een enkele keer onder de Minangkabauërs van Ajer Bangies en Rau voor. In 't bizonder gebeurt dit, als de man te onbemiddeld is om de *mas kawin* te betalen of om feesten te bekostigen. De schaking heeft daar speciaal ten doel *de moslimsche huwelijkssluiting te ontloopen;* zij gebeurt dan met voorkennis van de ouders en familieleden van het meisje. Maar om den schijn te redden dienen de ouders een klacht in tegen den schaker en die wordt dan met een kleinigheid beboet.

tusschen de bevoegde partijen op zich zelf niet meer voldoende om het huwelijk een voldongen feit te doen worden. Daar moest steeds nog wat bij komen, de levering van de vrouw, de *traditio symbolica*, haar *deductio in domum mariti*. Maar de moslims zijn in hun recht blijven staan op het oud-matriarchale standpunt. Althans is bij hen, die de Sjafiietische leer volgen, niet de vrouw het voorwerp van het huwelijkscontract, maar slechts het *huwelijksgenot*, dat zij belooft aan te brengen. Zij behoefde dus ook niet geleverd te worden aan den man, het was voldoende, indien deze haar als echtgenoote had aangenomen met zijn woord. Zulks wijst er op, dat de oude Arabieren [1]) oorspronkelijk ook onder een matriarchale rechtsorde moeten hebben geleefd, anders zouden zij wel de *traditio* van de vrouw gekend hebben vóór Mohammed's tijd; zij zouden de zaak evenzeer niet eerder vertrouwd hebben, dan nadat de vrouw in het *feitelijk bezit* van den man was gekomen, in diens huis, of althans in dat van zijn vader. Zij copieerden in den tijd na den Profeet echter in alles de cultuur van andere volken, van de oude Joden, Grieken en Romeinen, en namen dus van dezen ook den *verkooper* van de vrouw over, zooals de oud-joodsche, grieksche en romeinsche familievader zulks was. Hun *wali* werd niets anders dan het namaaksel van dezen, maar *voorwerp* van den koop bleef louter en alleen het *huwelijksgenot*; de persoon van de vrouw werd dat niet, omdat deze ook in hun midden waarschijnlijk nooit zoo iets was geweest, evenmin als bij de Minangkabauërs. Waren de moslimsche rechtsgeleerden met hun copieeren van vreemde patriarchale

---

[1]) Dat de Arabieren in vóór-Mohamedaanschen tijd onder matriarchale instellingen leefden, trachtte wijlen Prof. Wilken reeds met succes te bewijzen, in navolging van engelsche schrijvers. Dit is zeker, dat de vrouw bij de *would-be patriarchale moslims* van later nooit dien onderworpen staat heeft gekend, in welken zij bij de zuivere patriarchale volken van de wereld altijd verkeerde, ook al diende zij den man voornamelijk om diens lusten te bevredigen.

De omstandigheid, dat volgens de Hanafitische leer ook de *moeder* der minderjarige vrouw, zoomede hare moederlijke verwanten, hare *cognati*, als *walis* voor haar kunnen optreden, wijst mede op een matriarchaal verleden bij de vóór Mohamedaansche Arabieren.

rechtsinstellingen en vreemde ethische en godsdienstige opvattingen, consequent geweest, dan zouden zij de vrouw ook wel degelijk als voorwerp van het contract hebben moeten beschouwen en het huwelijk pas voldongen hebben moeten achten na hare levering aan den man. Dat zij dit niet deden, schrijf ik toe aan de meer moderne romeinsch-rechterlijke opvattingen over de positie van de vrouw, die invloed kunnen uitgeoefend hebben op de moslimsche wereld. Misschien kunnen de christelijke levensbeschouwingen hier eveneens onbewust invloed hebben gehad op de moslimsche rechtsgeleerdheid. Intusschen is het de moeite niet waard om er over te strijden of volgens het moslimsche recht de vrouw zelve dan wel het huwelijksgenot voorwerp van het huwelijkscontract is; het is oud lood om oud ijzer.

De wali is krachtens het moslimsch recht bevoegd om de sluiting van het huwelijk aan een ander, een *wakil*,[1]) over te laten, die hij daartoe machtigt. Maar niettemin behoort hij bij de huwelijksvoltrekking tegenwoordig te zijn en bedoelde machtiging heeft dus ten overstaan van den bruigom plaats, op het oogenblik dat het huwelijk gesloten zal worden. Van die machtiging wordt dikwijls gebruik gemaakt, omdat het vooral op den vorm aankomt, waarin de wali en de bruigom het huwelijkscontract sluiten. Hapert daar iets aan, dan zou het huwelijk niet geldig zijn in de oogen van de *would be* geleerden onder de geloovigen. Nu is iedere wali niet altijd even goed op de hoogte van de juiste bewoordingen, in welke hij de vrouw ten huwelijk heeft aan te bieden, zoodat hij dan liever gebruik maakt van een plaatsvervanger, die wel weet hoe het hoort. In de moslimsche landen fungeeren dan ook in den regel vaste lieden als plaatsvervangers van walis, die er onder toezicht van de *qhadis* staan. Zij dragen er overal ver-

[1]) Dit woord is ook uit het Arabisch in de talen van den Archipel overgegaan. Een priester, die den *wali* of *bruidegom* slechts voorzegt wat hij te zeggen heeft, is geen *wakil*, geen lasthebber, maar slechts een helper der partijen. Men verlieze zulks niet uit het oog. Pas indien de priester *namens* den wali of den bruidegom het huwelijkscontract *sluit*, wordt hij *wakil*.

schillende namen, *moemlik*, *fiqih* en dergelijke. Op Java zijn dat gewoonlijk de zoogenaamde *naibs* en *ketips*. En in de Minangkabausche landen fungeerden eertijds altijd de adat-geestelijken van de families der walis of der bruidjes als *wakils*; tegenwoordig zijn het echter meestal willekeurige vrije geestelijken, in den regel lieden, die aan de moskee verbonden zijn. Op eigen autoriteit, zonder lastgeving der walis mochten moslimsche geestelijken nimmer huwelijken sluiten bij de Minangkabauërs. En waagden zij dat niettemin te doen, dan hadden zij een strafwaardig feit gepleegd, waarop in de meeste Minangkabausche landen altijd boete stond en een enkele keer zelfs ontzetting van den overmoedigen priester uit zijn ambt. Te Padang moest zoo iemand dan een stuk wit linnen (*kain poetih*) betalen aan den beleedigden wali, — want deze had zich in 't bizonder het delict aan te trekken, vergrijpen tegen de openbare orde kende het Minangkabausche strafrecht nimmer —, en in de Ommelanden van die stad behoorde de delinquent een boete in geld te kwijten jegens den beleedigde, zoomede hem *nassi koening*, een schotel gele rijst, aan te bieden. Ook elders bestond de straf meestal uit een geldboete, die den wali ten goede kwam. Bovendien is het huwelijk, dat de geestelijke zonder machtiging van den wali sluit, in bepaalde streken nietig. [1]) Hij behoort dan ook, wanneer hij als *wakil* van den *wali* optreedt, in de woorden, die hij spreekt, duidelijk te doen uitkomen, dat hij in opdracht van den wali handelt, anders zou het huwelijk ook nietig zijn.

De Minangkabauers brachten het nooit zoover, dat bij hen het huwelijk een sacrament werd; de godsdienst had met de voltrekking hiervan nimmer iets te maken. Slechts mag de priester, alvorens het tusschen den wali en den bruigom tot het vol-

---

[1]) Zoo o. a. in het Bondjolsche en in 't Painansche. In de L Kota was het echter weer altijd geldig gesloten in dit geval, maar moest de man het direct ontbinden door de vrouw middels de *talaq* te verstooten. In het Palembajansche deerde het echter in 't geheel niet, indien de priester het huwelijk zonder machtiging van den wali gesloten had. Overal bestond dus verschillend recht in het onderhavige geval.

trekken van het huwelijk komt, desnoods een preek, een zaligspreking, een *choetbah*[1]), die altijd zeer aanbevelenswaardig (*sonnah*) heette te zijn, ten beste geven, als partijen dat goedvinden, en na de voltrekking mag er gebeden worden. Maar verder ging de bemoeienis des moslimschen priesters ook nooit met het Minangkabausche huwelijk. In de moslimsche landen vermocht die evenzeer nimmer op eigen autoriteit als huwelijkssluiter op te treden. Intusschen is het in de Korintji-landen, sedert de Islam daar meer vasten voet kreeg, wel eens gebeurd, dat een moslimsche priester op eigen gezag een huwelijk sloot. Dit gebeurde dan in 't bizonder, wanneer de wali van het meisje en hare familie tegen haar huwelijk waren, maar zij zich intusschen door haren galant had laten schaken. Dan vond de moslimsche doesoen-priester het wel eens plichtmatig om de beide verliefden maar op eigen houtje in den echt te vereenigen, mits hij drie malen den persoon, die als wali van het meisje had op te treden, had aangezegd om als zoodanig zijn plicht te doen. Intusschen was dat altijd een aanmatiging, die noch door den beugel van het moslimsche recht, noch door dien van den adat kon.

De bruidegom mag zich bij het sluiten van het huwelijkscontract volgens het moslimsch recht eveneens doen vervangen door een gemachtigde, al gebeurt dat in den regel minder, ook in de Minangkabausche wereld. Nochtans is des bruidegoms tegenwoordigheid bij de sluiting van zijn huwelijk even noodzakelijk als die van den wali. Een huwelijksvoltrekking „bij procuratie", met den handschoen, heeft het Minangkabausche recht nooit gekend.

---

[1]) Acht de wali zelf zich in staat deze preek, die nog wel zooveel mogelijk in 't Arabisch moet gehouden worden, ten beste te geven, dan mag ook hij vóór de huwelijksvoltrekking dat doen, evenzeer als hij bevoegd is om de gansche huwelijksvoltrekking zonder den bijstand van een „geleerde" te bewerkstelligen. Die *choetbah* heeft dus nooit iets gehad, ook niet in de moslimsche landen, van de *benedictio*, welke de Roomsch-Katholieke Kerk voorschrijft. Slechts Allah en Mohammed worden er in verheerlijkt en de instelling van het huwelijk in 't algemeen wordt er in geprezen. Over het gesloten huwelijk wordt pas in *doâs*, in gebeden van priesters, die na de plechtigheid der voltrekking plaats hebben, Allah's zegen afgesmeekt, zooals het heet.

De plaats, waar het huwelijk gesloten wordt, is niet uitdrukkelijk door den adat voorgeschreven. Ook in 't moslimsch recht bestaat daaromtrent geen bepaald voorschrift. Uit den aard der zaak is die plaats bij de Minangkabauërs echter altijd het familiehuis der bruid geweest. Derwaarts wordt immers de bruidegom gebracht, na uit zijn eigen *roemah kamanakan* te zijn afgehaald (*didjapoeï*) om zijn huwelijk te gaan sluiten. Dit gebeurt dan onder welvarende lieden met de noodige praal. Met feestelijken optocht wordt dan de man, in zijn bruidegomskostuum getooid, naar de woning der bruid gevoerd, nadat hij daartoe door mannelijke verwanten van de vrouw is afgehaald. Kleine lieden volstaan met den bruidegom slechts door eenige verwanten van de vrouw te doen vergezellen, bij wie zich dan zijn eigen familieleden aansluiten, zonder dat daarbij eenig weeldevertoon plaats heeft. Sedert de Islam meer beslag op de Minangkabausche gemeenschap ging leggen hier en daar, werd het gebruikelijk om, natuurlijk buiten tegenwoordigheid van de bruid, het huwelijk in de moskee van hare woonplaats te voltrekken, of in de een of andere *soerau* van een der voornaamste geestelijken aldaar. Vooral kleine lieden, die hun huwelijk niet kunnen omkleeden met kostbare feestelijkheden, doen dat. In de Benedenlanden komt zulks hoe langer hoe meer in zwang. Maar in de Bovenlanden wordt er bijna overal nog getrouwd ten huize van de bruid; in het Alahan Pandjangsche ook in de moskee. In de woning des bruidegoms geschiedde dat nooit in de Minangkabausche landen, voor zoover ik heb kunnen nagaan. Wel is dit het geval op Java, vooral bij huwelijken van aanzienlijken. De kleine man trouwt daar echter ook meestal in de moskee. En nadat het huwelijk daar òf in het huis van den bruidegom òf in dat van diens ouders is gesloten, begeeft de gehuwde javaansche man zich pas naar de woning van zijne vrouw om *deze* af te halen en naar *zijn* huis of naar dat zijner ouders te voeren. Dit moet een naklank zijn van de patriarchale *deductio in domum mariti*, die de Hindoes onder de Javanen in zwang brachten. Als een *traditio* moet zij bij hen evenwel niet meer opgevat worden,

want de moslimsche huwelijksvoltrekking, die ook hun werd opgelegd, is voldongen, zoodra de man de vrouw van haren wali heeft aangenomen met zijne enkele mondelinge verklaring dat hij haar trouwt. Ook bij de Korintjiërs wordt in den regel ten huize van de bruid het huwelijk voltrokken; in elk geval nooit in de woning van den man.

Een tweede vereischte om de voltrekking van het Minangkabausche huwelijk wettelijk van kracht te doen zijn is de van de moslims overgenomen *vorm*. En deze is geen andere dan waarin elk ander gewoon contract bij die lieden wordt gesloten middels de zoogenaamde *idjab*, het aanbod, dat terstond gevolgd moet worden door de *qaboel*, de aanneming. De *wali* van de vrouw heeft haar als echtgenoote mondeling *aan te bieden* aan den bruidegom, of zoolang deze nog minderjarig is aan diens voogd, bij de Minangkabauërs aan diens *mamaq*, en zulks altijd onder beding van een bruidschat, van een *mahr* of *sadak*, zooals deze bij de moslims heet. De Javanen spreken van *mas kawin*, de Minangkabauërs van *isi kawin* of *oewang mahal* of *oewang mahai*. De Korintjiërs noemen den bruidschat *seko* of *sako*, een provincialisme van *soeko*, dat houden van, liefhebben beteekent en ook het karakter uitdrukt, dat de *mahr* bij de Minangkabauërs erlangd heeft, nl. van een bewijs van liefde van den man jegens de vrouw, die hij trouwt. De bruidegom of diens voogd kan op het aanbod niet volstaan met een enkel toestemmend antwoord, met een enkel „ja" of iets dergelijks, maar heeft uitdrukkelijk te verklaren, dat hij de aangeboden vrouw als zijn echtgenoote aanneemt, tegen betaling van den bedongen bruidschat. De woorden, die de *wali* heeft te spreken, komen bij de Minangkabauërs dan op het volgende neer: „*mani kahkan akoe akan di kau anakkoe*" (of „*soedarakoe*", als de vrouw niet het kind, maar een verwante is van den *wali*) „*Si Anoe djò isi kawinnjo nan limo koepang amè*", ik huwelijk aan u uit mijn dochter (of mijn verwante) Si Anoe, onder beding dat gij een bruidschat betaalt van *limo koepang amè*. Daarop moet dan de bruidegom in de volgende bewoordingen antwoorden: „*qaboellah akoe manikahi Si Anoe djò isi kawinnjo*

nan limo koepang amè [1]), gewis, zeker neem ik als vrouw aan Si Anoe tegen een bruidschat van *limo koepang amè*. En daarna herhaalt de bruidegom meestal met verheffing van stem, en in koor met eenigen der aanwezige mannelijke feestgenooten nog eens het woord *qaboel* drie malen; *qaboel*, *qaboel*, *qaboel*, zeker, zeker, zeker, of ik neem aan, ik neem aan, ik neem aan, roept hij dan uit, en zeggen de lieden in zijn omgeving hem na. Dan is het huwelijk gesloten, de vrouw is zijn echtgenoote, hij haar man geworden. Dat *qaboel* heeft eenigszins van ons „top" of „accoord", dan wel van het „zoo waarlijk helpe mij enz." na onzen eed, of van den handslag, met welken onze vee- en paardekoopers den onder hen gesloten koop bekrachtigen. Het aanbod van den *wali* wordt *idjab* genoemd, een arabisch woord. In navolging waarschijnlijk van de romeinsche formeele contracten, van de *stipulationes* en dergelijke, hebben de moslimsche *would-be* rechtsgeleerden altijd veel gehecht aan een vormelijk aanbod en een vormelijke aanneming bij het sluiten van elk contract. De *idjab* en *qaboel* komen althans bij de meeste overeenkomsten in het moslimsch recht te pas en zoo werden die fraaiïgheden ten slotte ook onder de Minangkabauërs overgeplant, wanneer het ging om de voltrekking van een huwelijk bij hen. Zij werden weldra als hoogst gewichtige essentialia daarvan beschouwd, zonder welke het gansche huwelijk nietig heet te zijn, althans in de oogen van de ware geloovigen, die zich voornaam en geleerd willen voordoen. In den vóór-Islamischen tijd zal men echter nog wel niet zooveel gegeven hebben om bepaalde bewoordingen, bij het sluiten van het huwelijkscontract. De Minangkabauër is nooit een erg formeel mensch geweest; de *bona fides* legde bij hem altijd heel wat meer gewicht in de schaal dan het *strictum jus*. Als de

---

[1]) Dit gansche samenstel van woorden, wordt *akad niqah* genoemd, huwelijksformulier. Laat men een priester de *idjab* doen, dan informeert hij, wanneer hij gewichtig wil zijn, nog eerst naar allerlei dingen, en vraagt b.v. hoe oud de bruid is, dan wel of de *iddah* verloopen is, en hij houdt den bruidegom bij het uitspreken van de *akad niqah* bij den duim van diens rechterhand vast. Zoo handelt men b.v. in de zuidelijke afdeeling der Padangsche Bovenlanden.

mamaqs en de bruidegoms het slechts met elkaar eens waren, zoo was het huwelijk in zijn wereld waarschijnlijk reeds voldoende tot stand gekomen, voordat deze de moslimsche manieren van doen ter zake ging recipieeren. Tegenwoordig geldt echter het *strictum jus* der moslims in zake de huwelijksvoltrekking ook in de Minangkabausche wereld, althans waar dat *jus* strikt werd gerecipieerd en dat is er nog volstrekt niet overal het geval. In laatstbedoelde streken zal men het dus nog niet zoo nauw nemen met de *idjab* en *qaboel*. Treedt een wakil voor den wali op, dan heeft die uitdrukkelijk te zeggen, dat hij *namens*[1]) dezen diens dochter of *soedara* uithuwelijkt aan den bruidegom, en deze heeft dan weer zijn woorden aan dat aanbod te doen passen door te zeggen: ik neem aan de vrouw Si Anoe te trouwen, de dochter of *soedara* van den wali die en die, *qaboel*, *qaboel*, *qaboel*.

Het beding van den bruidschat en de aanneming om dien te betalen is een onontbeerlijk bestanddeel van de *idjab* en *qaboel*, hoe weinig dat overigens ook strookt met de rechtsverhoudingen, in welke de Minangkabauër van ouds steeds leefde. Naar diens eigen opvattingen toch, had de man bij zijn huwelijk nooit iets voor de vrouw of het huwelijksgenot, dat zij hem zou verschaffen, te betalen, want hij mocht haar immers nooit in zijn bezit krijgen. Integendeel had altijd de familie der vrouw hem iets te schenken voor den dienst, dien hij haar ging bewijzen door zijn huwelijk met een harer *kamanakans*. De bruidschat hoorde altijd thuis in een zuiver patriarchale rechtsorde. Zij was daarin altijd de koopsom, met welke de vrouw gekocht werd door den man[2]). Maar in matriarchale gemeenschappen was het er altijd juist om te doen *den man* te koopen, *hem* middels

---

[1]) De door den priester uit te spreken *idjab* luidt dan als volgt: *manikahkan akan di kau, akan si Anoe, wali nan bawakye kapado akoe, atè isi kawinnjo* enz.

[2]) Wijlen Prof. Wilken meende, dat de oorsprong van den bruidschat was de schadevergoeding, die de man had te betalen voor den roof, de schaking der vrouw. Ik geloof echter, zooals ik reeds zeide, dat het koopen van de vrouw in de oudste patriarchale gemeenschappen altijd een oudere vorm van huwelijksvoltrekking is geweest dan het rooven van haar. Waartoe was dit noodig, als men er langs den meer vredelievenden weg van koop kon komen?

geschenken over te halen zich aan de vrouw te verbinden. Hiervan leven dan ook, zooals wij bereids zagen, nog naklanken na in de ceremoniën, die bij een Minangkabausch huwelijk in acht genomen plegen te worden, wanneer men dat althans in alle puntjes in zijn werk wil doen gaan.

Hoe 't ook zij, onder de moslimsche Minangkabauërs mag heden ten dage nooit gezwegen worden over de *mas* of *isi kawin*, noch door den *wali*, noch door den bruidegom, willen zij het tusschen hen gesloten huwelijkscontract door de „geleerden" in hun omgeving niet van nul en geener waarde verklaard zien. Een vaste som behoeft intusschen niet genoemd te worden [1]); trouwens ook niet volgens het moslimsche recht, al is het wenschelijk (*sonnah*) om dat te doen. De wali kan het aan den bruidegom overlaten (*tafwidh*) om een behoorlijk bedrag later te bepalen [2]). Op betaling bij de huwelijksvoltrekking zelve komt het in den Archipel, uitgezonderd in Atjeh, ook nergens aan. In gemeld gewest wordt de *mahr* in den regel dadelijk bij de voltrekking van het huwelijk betaald door den bruidegom. Volgens de Sjafiietische leer is dadelijke betaling ook niet noodig, maar wel wenschelijk (*sonnah*). Zelfs vindt die leer het aanbevelenswaardig, dat de bruidschat reeds ten deele (b.v. de helft of twee derde gedeelte) *vóór* de huwelijksvoltrekking betaald

---

1) Het bedrag van de *isi kawin* is bij de Minangkabauërs nooit getarifeerd. Aanzienlijken betalen in den regel meer dan minder-vermogenden. De som staat altijd in verhouding tot de gegoedheid van den bruidegom; zij is overal verschillend en varieert tusschen een halve gulden en f 25 in ons geld. Waar radjas zijn, die hunne dochters uithuwelijken, bedraagt de *isi kawin* in den regel aanmerkelijk meer, b.v. ± f 90 of daaromtrent. Bij een huwelijk met een dochter van een mendopo-hoofd in de Korintji-landen kan de bruigom niet minder dan f 30 geven aan bruidschat. De gewone man betaalt dien daar in stukken katoen en eenig geld. Men zal bij de *idjab* en *qaboel* altijd een veel grooter som noemen, dan werkelijk behoeft *betaald* te worden. Dat doet men welstaandshalve, uit een soort van geurmakerij. Men verwarre de *isi kawin* nimmer met de *isi adat*, met de belastingen, die bij een huwelijk aan hoofden en geestelijken behooren betaald te worden.

2) Een *mahr*, die niet bij de huwelijksvoltrekking bepaald wordt, maar overgelaten wordt aan het latere goedvinden van den man heet in 't Arabisch *mahr al mithl*.

worde, terwijl dan de rest pas bij een verstooting van de vrouw verschuldigd is. Maar daar houdt niemand zich aan in Indië. Op Java zullen slechts aanzienlijken de *mas kawin* bij het sluiten van het huwelijk geheel of ten deele voldoen. De kleine man blijft haar echter schuldig. En dat is in de Minangkabausche landen ook regel. Pas bij eene eventueele verstooting van de vrouw door den man, middels de *talaq*, zal deze de *mas* of *isi kawin* betalen. Dan eerst is die volgens het javaansche en Minangkabausche recht opvorderbaar, *niet eerder* en voor betaling van den bruidschat is nooit de familie van den Minangkabauschen man aansprakelijk. Die is een zuivere individueele schuld van hem, welke hij uit zijn *harto pantjarian* heeft te voldoen. De bruidschat dient in den Archipel voornamelijk als een middel om den man te weerhouden willekeurig een *talaq* tegen zijn vrouw uit te spreken. Hij kan dat daar niet doen zonder eerst de *isi* of *mas kawin* aan haar te hebben betaald. Deze is haar, en niet haren wali verschuldigd. In het oudste moslimsche recht kwam zij als een echte patriarchale bruidschat den *wali* der vrouw ten goede, maar Mohammed reeds moet hebben bepaald, dat deze van de *mahr* afstand had te doen ten behoeve van de vrouw, die uitgehuwelijkt werd.

De *mahr* werd door de moslimsche rechtsgeleerden waarschijnlijk overgenomen uit het oud-grieksche recht. Daarin had de bruigom ook bij de voltrekking van het huwelijkscontract tusschen hem en den *kurios* van de vrouw aan dezen geschenken, in de gedaante van stukken vee of andere kostbare zaken, te geven, welke *hedna* heetten. Dit was reeds in den homerischen tijd gewoonte. Zij kwamen aanvankelijk ook den *kurios* ten goede [1]). Onder de Arabieren uit den vóór-Mohamedaanschen tijd,

---

[1]) Prof. L. Beauchet op. cit. I pag. 115 e. v. Als contrabeleefdheid schonk de *kurios* zijn schoonzoon dan weer andere geschenken, *meilia*, en uit deze moet zich de romeinsche *dos* hebben ontwikkeld, de bruidschat, dien de vrouw bij de Romeinen van haren vader *meekreeg*. De *hedna* waren steeds de *pretium puellae*; de *mahr* der moslims was oorspronkelijk niets anders hoogstwaarschijnlijk, ook al werd die der oorspronkelijke matriarchale gemeenschap van de oudste Arabieren opgelegd door hun rechtsgeleerden.

die nog onder matriarchale rechtsverhoudingen moeten geleefd hebben, had een bruidschat echter evenmin eenigen zin als bij de vóór-Islamitische Minangkabauërs het geval moet geweest zijn. Bij de hedendaagsche Minangkabauërs wordt de *isi kawin* nu eens als *oewang panolong*, als een bijdrage van de zijde van den man voor het huishouden, dat door zijn huwelijk tot stand komt, opgevat, dan weer als *tando soeko*, als een bewijs van zijn liefde voor de vrouw, dus als een zuiver geschenk aan haar persoon. Bij echtscheiding behoeft zij dit geld dan ook nooit terug te betalen.

De Minangkabausche bruidegom en bruid zijn dus gehuwd, zoodra de eerste *mondeling* de hem aangeboden vrouw heeft aangenomen onder belofte van de *isi kawin* te zullen voldoen. Van een levering van haar aan hem was volgens hunne matriarchale rechtsopvattingen geen sprake. Want de Minangkabausche behoefde nooit aan haren echtvriend geleverd te worden; die leverde zich zelven altijd aan haren *mamaq*, middels zijn mondelinge belofte om diens vrouwelijke *kamanakan* voortaan als zijn vrouw te beschouwen. En dat ook de moslims nooit een *deductio in domum mariti* als een essentiaal van hunne huwelijksvoltrekking hebben gekend, is voor mij mede een bewijs, dat ook zij oorspronkelijk in matriarchale rechtsverhoudingen moeten hebben geleefd. Ook bij hen is de bruidegom, na het uitspreken van zijn *qaboel* gehuwde man, al heeft hij het recht om desnoods dadelijk weer van het huwelijk af te zien, voordat hij zich zelf *feitelijk* heeft geleverd aan de vrouw, vóór den eersten bijslaap. Maar dat is dan bij hen niet een terugtreden van een *ongehuwden* man, doch een ontbinding van het door dezen reeds gesloten huwelijk, die echter slechts onder *rouwkoop* mag geschieden, want de man behoort dan schadevergoeding [1]) te betalen aan zijn gedupeerde wederhelft. Bij een *talaq*, een verstooting der vrouw na den bijslaap met haar, behoeft hij dat niet te doen. De eenzijdige ontbinding van het moslimsche huwelijk vóór den eersten *coïtus* draagt dus niet

---

[1]) En wel ten bedrage van de halve *mahr*, als deze bij de huwelijksvoltrekking bepaald werd. Anders is de man een passend geschenk *(mortah)* als schadevergoeding schuldig.

het karakter van *verstooting*, van een *talaq*, maar meer dat van een opzegging van het jawoord aan de zijde van den man, van een te niet doen van den nog enkel contractueelen band, die man en vrouw verbindt. Na den eersten coïtus bestaat er evenwel ook een vleeschelijke band tusschen hen. De Minangkabauërs hebben zich in deze fijne juridische onderscheidingen intusschen nooit verdiept, voor zoover mij bekend is. Bij hen schijnt bedoelde rouwkoop niet gerecipieerd te zijn; althans daar is mij niets van gebleken. Op Java bestaat die echter wel.

Ten slotte is een essentieel vereischte om een Minangkabausch-moslimsche huwelijksvoltrekking geldig te doen zijn, dat daarbij minstens twee mannelijke personen als getuigen tegenwoordig waren. Ook dit is een eisch, die geen oorspronkelijke adat in de Minangkabausche landen kan geweest zijn. Want daar was onwillekeurig van zelf althans de geheele familie van de vrouw altijd bij een huwelijksvoltrekking tegenwoordig. Maar ook al wonen die tegenwoordig steeds de huwelijksvoltrekking op moslimsche wijze bij, niettemin behooren bovendien nog de beide bedoelde getuigen daarbij aanwezig te zijn; wenschelijk (*sonnah*) is het zelfs dat er meer dan twee bij zijn. De vereischten, aan welke die getuigen behooren te voldoen, behalve dat zij mannen moeten zijn, komen op het volgende neer. Zij behooren meerderjarig te wezen in moslimsch rechterlijken zin, vrijgeborenen, dus geen slaven, zoomede goede islamieten, die hun godsdienstplichten nakomen, dus lieden van elke andere geloofsbelijdenis dan de mohamedaansche zijn uitgesloten; ten slotte behooren zij in het bezit van hunne verstandelijke vermogens te wezen, zoomede van een goeden levenswandel, dus niet *fâsik* zoogenaamd. *Fâsik* is iemand, die belast heet te zijn met wat de moslim „groote zonden" noemt, dan wel zich voortdurend schuldig maakt aan „kleine zonden". In sommige moslimsche streken wordt ook nog gevorderd, dat de huwelijksgetuige niet doof of hardhoorend zij. In den regel treden in de moslimsche landen bepaalde personen, die aan gemelde vereischten voldoen, steeds als een soort beroepsgetuigen op bij huwelijken, die in hun omgeving gesloten worden; zulke lieden heeten *adl's*

en zij worden voor hunne diensten betaald. Op Java zijn dat meestal lieden, die tot het moskee-personeel behooren. Ter Sumatra's Westkust waren het eertijds altijd weer adat-priesters, tegenwoordig zijn het echter meestal vrije geestelijken, die als huwelijksgetuigen fungeeren, doorgaans ook lieden, die aan de moskee verbonden zijn. De getuigen en de geestelijken, die bij een Minangkabausch huwelijk tegenwoordig zijn, worden in den regel door den wali van de bruid en den bruidegom te zamen betaald. Even voordat het huwelijkscontract door beiden zal gesloten worden, pleegt in 't Agamsche de wali aan den bruidegom een *tjarano*, een platte uit bamboe gevlochten mand, aan te bieden, waarop hij een gulden legt of ook wel meer, en waarop tevens *sirih pinang* ligt, met uitnoodiging aan den bruidegom om zich een sirih-pruim te maken. Deze voldoet aan die uitnoodiging en legt tegelijk *f* 3 à *f* 4 op de tjarano. Te Kota Gadang leggen de wali en de bruidegom elk ± *f* 9 daarop. Dit geld nu, de *oewang panikahan*, wordt voor de eene helft verdeeld onder de getuigen en geestelijken, die bij het huwelijk assisteeren, en komt voor de andere helft aan de moskee ten goede. Tevens biedt de bruidegom in sommige streken bovendien nog een som gelds aan den *mamaq* van de bruid aan en dat wordt dan onder alle mannelijke feestgenooten verdeeld. Dit geld is dan de *isi adat nikah*.

Het constateeren van de voltrekking van het Minangkabausche huwelijk middels een geschrift is nooit door den adat, noch door de *sjarat*, gevorderd. Trouwens in geen enkel primitief recht is dat het geval geweest. In het romeinsche recht kwam de huwelijksakte pas zeer laat, ten tijde van Keizer Justinianus, in zwang, en toen ook alleen nog maar, als het een huwelijk gold van aanzienlijken, van *personae illustres*. Dat men tegenwoordig op Java gewoon is de inlanders, die trouwen, een briefje van den penghoeloe mee te geven, is een vinding, die onder onzen invloed gebruikelijk werd. Trouwens de gansche huwelijksvoltrekking, die daar tot stand gebracht wordt door den districts- of afdeelings-penghoeloe, nadat de wali van de bruid dien heeft uitgenoodigd om het huwelijk te voltrekken, heeft

reeds eenigszins een westersch cachet over zich gekregen, in zoover dat de penghoeloe zoo'n beetje doet als onze ambtenaar van den burgerlijken stand [1]). Want eerst richt hij [2]), alvorens tot de huwelijksvoltrekking over te gaan, de noodige vragen aan den bruidegom niet alleen, maar zelfs ook aan den *wali* der bruid, aan zijn lastgever nog wel, die hem heeft te machtigen tot de sluiting van het huwelijk. Bij den eerste informeert de penghoeloe of hij de bruid tot vrouw verlangt en voornemens is haar als zijn wettige vrouw te erkennen, te behandelen en lief te hebben, haar verder het noodige levensonderhoud te geven en voorts zoowel voor haar als voor hunne kinderen, die zij mochten krijgen, te zullen zorgen, zooals een goed huisvader past, zoomede ten slotte of hij de *mas kawin* reeds betaalde dan wel schuldig is gebleven en hoeveel die bedraagt. Zijn deze vragen door den javaanschen bruidegom beantwoord, dan richt de penghoeloe zich tot den wali der bruid en vraagt hem of zij den bruidegom aanneemt en erkent als haren wettigen man, wien zij dan gehoorzaamheid verschuldigd is en dien zij steeds heeft te volgen,

---

1) Daartoe heeft ons Gouvernement meegewerkt met den aanhef van art. 1 Ind. Stbld 1895, N⁰. 198, luidende als volgt: „Tot het sluiten van huwelijken „tusschen Mohamedanen volgens de leer van den Islam...." enz. Men heeft blijkbaar nooit begrepen, dat volgens het moslimsch recht het huwelijk niet wordt gesloten door de overheid, maar dat het altijd een zuiver privaatrechterlijk contract is geweest tusschen wali en bruidegom. De priester vermag op Java, evenmin als elders, het huwelijk niet te sluiten als men zich aan *adat* of *sjarat* wil houden; hoogstens kan hij het inzegenen of iets dergelijks, of het inschrijven in zijn register.

2) Zie L. Th. Mayer. De Javaan als mensch en als lid van het Javaansche huisgezin, pag. 68; idem. Een blik in het Javaansche Volksleven, II, pag. 367.

Dr. Snouck Hurgronje's mededeeling (Atjehers. I. pag. 365), dat op Java niet de penghoeloes, maar de *naibs* en *ketips* slechts als *wakils* van den wali optreden is dus in strijd met de opgaven des Heeren Maijers ter zake, tenzij deze met het woord *penghoeloe* ook die lieden bedoeld heeft. Volgens Dr. Snouck fungeeren de afdeelings-penghoeloes op Java alleen als plaatsvervangende walis, als *qadhis*, nooit als *wakils* van de *walis*, behalve een enkele keer indien de bruidegom een zeer aanzienlijke Javaan is. Intusschen doet het er nergens, noch op Java, noch in de Minangkabausche landen iets toe, wie als *wakil* van den wali optreedt. De geldigheid van het huwelijk zal er niet onder lijden, al is dat deze dan wel gene priester of geleerde, mits de wakil slechts zorgt *in de juiste bewoordingen* het aanbod van de bruid te doen; daar komt het slechts op aan.

waarheen hij haar verlangt te brengen en voor wien, evenals voor de kinderen, die zij eventueel zal krijgen, zij die zorgen over moet hebben, welke de eerste plichten uitmaken van een goede huisvrouw en moeder. Ten slotte informeert de penghoeloe bij den wali der bruid of zij de *mas kawin* reeds ontvangen heeft, dan wel of zij genoegen neemt met het voorstel van den bruidegom om die schuldig te blijven. Zijn ook al die vragen bevestigend beantwoord, dan vereenigt de penghoeloe bruidegom en bruid, wier namen en beroep hij uitdrukkelijk noemt, in het huwelijk (*ingsoen aningkah-aké maring sira.... ing boq.... klajan mas kawin slaka poetih, bobot sataïl*), onder mededeeling van het bedrag van den bruidschat. Al doet dus de penghoeloe hier niets anders dan *het huwelijk bevestigen*, men herkent aan zijn gansche optreden den nagemaakten europeeschen ambtenaar van den burgelijken stand, en niet meer den lasthebber des walis om enkel het *aanbod der bruid* aan den bruidegom te doen, om enkel de *idjab* te bewerkstelligen. Onder de Minangkabauërs heeft dus de huwelijksvoltrekking meer haar oorspronkelijk karakter van de sluiting van een privaatrechterlijk contract behouden dan op Java. Daar heeft gemelde handeling onder onzen invloed blijkbaar bereids een westersch publiekrechterlijk tintje over zich gekregen, dat intusschen volkomen in strijd is met den oorspronkelijken vorm en met het karakter der echtvereeniging bij primitieve volken.

De in de moslimsche landen gebruikelijke bruiloftsmaaltijd met godsdienstig karakter (*walîmat al-óers*) komt in de Minangkabausche landen slechts in een enkele streek voor, en wel in de Laras IV Angkè, maar maakt ook daar geen element uit van de rechtshandeling der huwelijksvoltrekking. Dat diner heet er *djamoe moempalai* (= mampalai = bruid en bruidegom) en is er evenals in elk moslimsch land, slechts *sonnah*, wenschelijk, aanbevelenswaardig. Aan dien maaltijd is het verboden praal en feestelijkheid te verbinden, en wijn of eenige andere sterke drank mag er niet bij gebruikt worden, anders zou het diner geen godsdienstig karakter hebben. Niet alleen rijken en aanzienlijken, maar ook „kleine luiden” en behoeftigen, mits

zij maar trouwe moslims zijn, dienen er op uitgenoodigd te worden. Maar dan is ook iedereen, die een invitatie krijgt om zulk een maaltijd te komen bijwonen, verplicht er op te verschijnen; het is *wâdjib* om die uitnoodiging aan te nemen. Dit zou niet het geval zijn, indien alleen voorname en rijke lieden waren uitgenoodigd. Welgestelden hebben op zulk een maaltijd in den regel slechts vleeschschotels, gemaakt van een geslacht stuk klein vee, van een geit of schaap, aan hun gasten voor te zetten. Onnoodig is het te vermelden dat *doas*, gebeden, en het loven van Allah en Mohammed bij zoo'n maaltijd de voornaamste geestelijke schotel uitmaakt, en dat zulk een plechtigheid er weer het meest op aangelegd is om den priesters ten goede te komen in de een of andere gedaante. De Minangkabauërs noemen een huwelijk, waarbij zulk een maaltijd plaats heeft, *kawin nan basandi sjara*, een bruiloft, steunende op de *sjara*; van moslimsche vinding is natuurlijk weer de benaming *kawin nan sabana adat*, bruiloft ingevolge den „waren" adat. Verplichtend is het bij die wijze van trouwen ook, dat de jonggehuwde man zich op een Vrijdag in zijn bruiloftskostuum naar de moskee begeeft in plechtstatigen optocht, om daar met zijn feestgenooten tegenwoordig te zijn bij het *mendoa djoemaä*, bij de Vrijdags-godsdienstoefening. Het heet, dat een zekere *Sjech Ibrahim* het *kawin basandi sjara* in genoemde laras voor het eerst in zwang bracht, terwijl hij er den menschen vertelde, dat niemand minder dan de Profeet in eigen persoon indertijd zoo trouwde. Elders in de Minangkabausche landen schijnt bedoelde bruiloftsmaaltijd nog niet gebruikelijk te zijn geworden. Als de menschen daar gaan eten en drinken na de voltrekking van een huwelijk, dan gebeurt dat er nog overal volgens 's lands oude gewoonten, en niet zelden gaat dat met heel veel pret en luidruchtigheid en zelfs met de noodige praal gepaard, indien men het doen kan. Een Minangkabauer is van nature een jolig mensch, die den ernst van den Islam maar noode verdraagt. Vandaar dat die dan ook nooit veel kans heeft om bij de lieden tot in het hart wortel te schieten. Slechts met geweld of op slinksche wijze zou de Islam zich geheel van de

Minangkabausche ziel meester kunnen maken. Laat ons zulks echter verhoeden.

Schort er iets aan de geldigheid van een huwelijksvoltrekking, wordt deze verdacht *bathil*, onwettig te zijn, dan mag de zaak volgens het Sjafiietisch moslimsch recht slechts voor den *qadhi*, den alleensprekende rechter, betwist worden. In de Minangkabausche landen zal men zich echter tegenwoordig behelpen met de zaak bij het hoogste inlandsche hoofd voor te brengen, desnoods voor den europeeschen ambtenaar, en die raadplegen dan, alvorens een beslissing te geven, eerst allerlei priesters uit hun omgeving, of zij laten de zaak gemoedelijk geheel over aan dezen, of aan de zoogenaamde *sidang djoemaâ*. Hier ziet men dan ook bedoelde kwesties door een enkelen priester, die zich als *qadhi* voordoet, uitgemaakt, elders beslist *pro forma* slechts het laras-hoofd, of zelfs de controleur dan wel de assistent-resident, of de *sidang djoemaâ* doet de zaak op haar eigen houtje af. Nergens bestaat een vaste regel. In den ouden tijd, in den *masa adat*, konden ook deze geschillen slechts door de panghoeloes, de volkshoofden, worden beslist en fungeerden de priesters nooit anders dan als *adviseurs* van die gewone reehters der Minangkabauërs. Ons Gouvernement had in deze aangelegenheid reeds lang orde en regelmaat moeten aanbrengen. Thans heerscht daarin overal nog wanorde en rechtsonzekerheid, dank zij onze onverschilligheid ten aanzien van *adat-* en *sjarat*-zaken. Op Java komen de onderwerpelijke kwesties voor de zoogenaamde priesterraden.

D. *De wali.*

Hebben wij in de vorige afdeeling nagegaan, hoe de Minangkabausche huwelijksvoltrekking heden ten dage in haar werk gaat, nog even behoort stil gestaan te worden bij een der partijen, die het huwelijkscontract heeft te sluiten, bij den *wali*, zonder wiens ministerie geen moslimsch-Minangkabausche vrouw, hoe oud zij ook moge zijn, kan trouwen. Niet elk en een iegelijk kan als hare *wali* optreden; ook deze heeft aan bepaalde vereischten te voldoen, wil het huwelijk, dat hij sluit, rechtsgeldig en bruid en bruidegom aan elkaar verbonden zijn als man en vrouw.

Iedere *wali* dan moet aan dezelfde voorwaarden voldoen, die voor een huwelijksgetuige zijn gesteld, en welke boven reeds werden vermeld. Voldoet de eerst aan de beurt zijnde man om als *wali* op te treden daaraan niet, dan is hij onbekwaam en heeft degeen, die de wet na hem doet komen, het recht om als *wali* over de vrouw te staan. Een vader of grootvader van de vrouw, die, al is hij overigens nog zoo'n goed en braaf man, zijn gebeden niet gegereld deed of die zich niet stipt aan de vasten hield, dan wel zijn *zakat* of *pitrah* niet behoorlijk betaalde, zou zijn recht om als *wali* voor zijn dochters of kleindochters op te treden, volkomen verbeuren. Ook treedt de volgende op, bij ontstentenis van den voorgaande.

De moslimsche wet kent drie categorieën van *walis*: 1° die tot de zoogenaamde *asabât*, tot de *agnaten* der vrouw, in denzelfden zin, dien het romeinsche recht aan dat woord toekende, behooren, 2° de overheid [1]), de *hakim*, de *qadhi* als plaatsvervangend-wali en 3° bij vrijgelaten slavinnen de gewezen meesters van die vrouwen, die natuurlijk geen *asabât* kunnen hebben, omdat voor slaven ook volgens moslimsch recht geen bloedverwantschap kan ontstaan. Als *wali* onder de *asabât* komen dus achtereenvolgens in aanmerking [2]):

1°. de vader der vrouw; bij ontstentenis of onbekwaamheid van den vader volgt:

2°. de vaders-vader; bij ontstentenis of onbekwaamheid van dezen de vader van dien grootvader, vervolgens de vader van dien overgrootvader, enz., dus in 't kort de opgaande rechte lijn onder de agnaten; zijn er geen der genoemde adscendenten, dan is aan de beurt:

---

[1]) Dat is eigenlijk het hoofd der moslimsche gemeente, de *Imam*, of diens vertegenwoordigers in het bestuur.

[2]) Altijd volgens de leer der Sjafiïeten, die ook onder de Minangkabauërs de eenige is, met welke rekening behoort te worden gehouden, evenals trouwens overal in den Archipel, uitgezonderd weer Atjeh, waar Hanafitische voorschriften op het stuk van het walischap ook in acht worden genomen in een enkel geval. (Dr. Snouck Hurgronje. Op. cit. I pag. 378).

3°. een der broeders van de vrouw, dus een der mannen in eersten graad nederdalende linie, die uit den vader geboren werden. Onder hen heeft de oudere volstrekt niet een recht van voorkeur op den jongere. Munt de laatste door wetskennis meer uit dan de andere, dan gaat hij dezen zelfs gewoonlijk voor. Kunnen de broers er onder elkaar niet over eens worden, wie als *wali* behoort op te treden, dan beslist het lot. Ook de halve broers der vrouw hebben het recht om als *wali* over haar op te treden, mits hare volle broers ontbreken of onbekwaam zijn en de halven van *denzelfden vader* zijn, anders zouden ze geen *asabât* wezen. Ook onder hen geschiedt de keuze als onder volle broers plaats heeft. De eigenlijke verwanten van de vrouwen, volgens Minangkabausch recht, kunnen dus nooit als *wali* optreden. Vandaar dat dan ook de *pitoea*, die men onder de Minangkabauërs wel eens hoort: *wali adat* ook wel *wali charib ija-itoe mamaq*, de wali volgens den adat is de mamaq, geen zin heeft. Het walischap is een zuiver moslimsch-rechterlijk instituut, dat den Minangkabauërs eerder werd *opgelegd*, dan dat het door hen gerecipieerd werd. Bezitten de huwende vrouwen geen broers, dan is aan de beurt:

4°. een der zoons, kleinzoons, achterkleinzoons, enz., eerst van de volle en vervolgens der halve broers van de huwende vrouw, met dien verstande dat lieden van een oudere generatie altijd voorgaan aan die uit een jongere, en alle descendenten van volle broers moeten ontbreken of onbekwaam zijn, voordat die van halve broers kunnen optreden. De keuze onder al die agnatische tante- of oomzeggers der vrouw geschiedt weer als sub 2° werd aangeduid. Zoons, kleinzoons, enz. van zusters der vrouw komen niet in aanmerking, omdat zij geen agnaten zijn. De asabât-verhouding der moslims is waarschijnlijk niets anders geweest dan een copie der romeinsche *agnatio*. En zusters-kinderen waren geen agnaten volgens het romeinsche recht, doch slechts *cognaten*. Bij ontstentenis of onbekwaamheid van alle mannelijke descendenten der broers van de vrouwen, komt in aanmerking:

5°. een harer ooms van vaderskant, dus een der broers haars

vaders, volle weer voorafgaand aan halve. Bij ontstentenis of onbekwaamheid van hen allen, volgt:

6°. een der zoons van bedoelde ooms, of een der mannelijke descendenten dier lieden, mits de nakomelingschap van zoons van volle broers des vaders weer voorgaat aan die uit zoons van diens halve broers, en lieden van een jongere generatie worden uitgesloten door die van een oudere. Onder hen, die tot éénzelfde generatie behooren, kan de keuze weer plaats hebben als boven is uiteengezet.

7°. Na de ooms van de vrouw en hunne mannelijke nakomelingschap, zijn hare oudooms, broers van den vadersvader, aan de beurt en na hen weer hunne nakomelingschap, terwijl na deze weer de broers van den vader des grootvaders zouden moeten volgen, en na hen hunnen descendenten enz. enz.

Wij zien dus, dat onder de *asabât* de rechte linie *uit den vader* altijd voorafgaat aan de zijlinie van hem, en dat in de eerste de opgaande tak de nederdalende uitsluit, terwijl in de zijlinie de nederdalende tak weer telkens aan de opgaande voorafgaat. De vader is altijd het uitgangspunt, het centrum waaruit de wali-kring behoort getrokken te worden, minder de huwende, die een wali behoeft. Voor een vrijgelaten slavin, die geen vader en asabâts rechtens heeft [1]), is dat haar *maulâ*, haar *patronus*, zou men met een romeinsch-rechterlijken term kunnen zeggen, haar gewezen meester, die haar vrijliet, en dan wordt de berekening, wie als hare wali heeft op te treden geheel beheerscht door de vraag wie van bedoelde vrouw zou kunnen erven. Die verhouding tusschen „vrijmaker" en gewezen slavin riekt ook bedenkelijk naar romeinsch recht. In de Minangkabausche wereld heeft die tegenwoordig veel van hare waarde verloren natuurlijk, althans in streken, die onder ons „rechtstreeksch" gezag zijn gekomen.

---

1) Hoe Dr. Snouck kan spreken van een vrijgelatene, welke „geene agnaten heeft, die aan de vereischten van geschiktheid voldoen", begrijp ik niet. Een gewezen slavin heeft rechtens *nooit* bloedverwanten.

Onder het begrip „ontstentenis", dat boven werd gebezigd, behoort altijd alleen verstaan te worden het niet meer aanwezig zijn van den aangewezene, tengevolge van zijn overlijden. Hij moet dus geheel niet meer bestaan. Is dit wel het geval, maar is hij niet ter plaatse aanwezig, waar het huwelijk behoort voltrokken te worden en dat is wanneer hij meer dan 90 paal van daar verwijderd is, of is hij zonder gewettigd motief onwillig om als wali over de volwassen vrouw te staan, dan komt niet de volgende *asabât* in aanmerking om als hare wali op te treden, maar de overheid kan door haar verzocht worden als *plaatsvervanger* des onwilligen of des afwezigen *wali* voor haar het huwelijk te sluiten. Een redelijk motief om zijn ministerie van *wali* te weigeren heeft de *asabat* slechts, indien de vrouw een onbetamelijk huwelijk wil sluiten, wanneer zij zich wil gaan verbinden aan een man, die wat zijn stand of beroep betreft, beneden haar staat, of die weigert haar een bruidschat te geven, dan wel een, die overeenkomstig haren stand is. In de Minangkabausche landen wordt op een en ander minder gelet, althans wanneer de man niet *asal boedaq* is, niet van slavenafkomst. Ten slotte *kan* de overheid door de *beide* aanstaande echtgenooten verzocht worden om als *wali* over de vrouw op te treden, wanneer al hare *asabats*, die in aanmerking hadden kunnen komen, overleden zijn, dan wel indien al die lieden onbekwaam zijn om als wali te fungeeren. Nochtans behoeven de aanstaande echtelieden zich dan ook niet tot de overheid te wenden en kunnen een willekeurig manspersoon tot *wali* over de vrouw kiezen, maar dat moet dan altijd iemand zijn, die aan al de vereischten voldoet, welke aan een *qadhi* behooren gesteld te worden. Zulk een door bruid en bruidegom gekozen *wali* heet *hakam*, en de lastgeving of machtiging, die hem door *beiden* behoort verstrekt te worden, heet *tahkim*. Hij is dus een *wali*, die niet *suo jure* optreedt, maar als lasthebber, en zulks niet alleen van de zijde der bruid, maar ook van die des bruidegoms. Bedoelde overheid is in de moslimsche landen namens den *Imam* in den regel de alleensprekende rechter (*hakim*), de zoogenaamde *qadhi* of diens

plaatsvervanger, dan wel een bizondere afzonderlijke ambtenaar, belast met het sluiten van de huwelijkscontracten, welke niet door *asabats* kunnen gesloten worden. Bij ontstentenis van die autoriteiten, zooals in onzen Archipel overal het geval is, want de overheid is daar een christelijke en geen moslimsche, is eigenlijk de *tahkim* de eenige manier voor bruid en bruidegom om te kunnen trouwen bij ontstentenis of onbekwaamheid der *asabats* van de vrouw.

De door hen te kiezen wali-lasthebber behoeft daar dan ook niet te voldoen aan de vereischten van een *qadhi*. In de Minangkabausche landen is zich in verloop van tijd hier en daar in de grenslanden het hoogste landschapshoofd als *Solthan*, als *Imam* gaan aanstellen, en die droeg de taak om als wali te fungeeren dan meestal op aan een priester uit zijn omgeving als zijn wakil. In het gouvernementsgebied van Sumatra's Westkust gedroeg zich in den regel zelfs het laras-hoofd of de regent [1]) als *Imam* of als *wali Soelthan* zooals men daar zegt, of *wali baid;* [2]) hij liet de huwelijken dan ook steeds sluiten door een bepaalden priester uit zijn ressort, die zich dan *kali* ging noemen, of zich bleef vergenoegen met zijn titel van *imam*. Het behoeft intusschen geen betoog, dat een en ander eigenlijk van een moslimsch-rechterlijk standpunt nooit in den haak is geweest, [3]) want bedoelde landschapshoofden, ook al gingen zij zich hier en daar *Solthan* noemen, werden daardoor toch volstrekt nog geen *Imam*, geen moslimsche hoogste overheid. En

---

[1]) Zooals te Padang en Indrapoera, waar geen larashoofden zijn, in hunne qualiteit van *Radja*, van *Solthan*.

[2]) Op Java spreekt men van *koewasa kakim*, die daar bij den afdeelings penghoeloe berust.

[3]) In het Painansche komt het ook wel eens voor, dat het *matriarchale* familiehoofd zich als *wali solthan* gedraagt, en dan den *mamaq* der vrouw als zijn *wakil* aanwijst om haar uit te huwelijken, bij ontstentenis of onbekwaamheid harer *asabâts*. Dit is van Sjafietisch standpunt althans heelemaal niet in den haak natuurlijk. Men ziet intusschen, dat ook omtrent de leer van het walischap in de Minangkabausche landen niet overal vastheid en regelmaat heerscht. Dit kan er der rechtszekerheid in zake huwelijksvoltrekkingen evenmin ten goede komen, als de onzekerheid omtrent de macht, die bevoegd is om geschillen ten deze te beslissen.

onze larashoofden waren dat zeker nooit, want die hadden hun positie altijd te danken aan een kettersch gouvernement, zooals elke christelijke regeering door den geloovige beschouwd wordt. Bovendien waren de priesters, die door de landschapshoofden in de grenslanden en door onze larashoofden in het gouvernementsgebied belast werden met de bevoegdheid om als wali te fungeeren, nooit *qadhis* in den zin, dien het moslimsch recht aan dat begrip hecht. Vandaar dat men zich in de Minangkabausche landen ook eigenlijk altijd met de *tahkim* had moeten behelpen, in stede van zich te vergenoegen met de sluiting van het huwelijk door een priester als wali. Nochtans kwam de *tahkim* er bijna nooit voor; slechts in de Benedenlanden hoort men een enkele keer van haar. Op Java is zij te Batavia algemeen gebruikelijk, maar elders op dat eiland vervult weer de afdeelings penghoeloe of zijn plaatsvervanger geregeld de rol van *qadhi* bij huwelijksvoltrekkingen, krachtens zijn *koewasa khakim*, zooals het daar met een weer nagemaakt arabisch woord heet. Bij de staatsbladen 1895 N⁰. 198 en 1898 N⁰. 149 zijn ze vrijwel als *qadhis* in zake huwelijksaangelegenheden officieel aangesteld. Het moslimsch recht gedoogt, dat een niet-islamitisch gouvernement, dat daartoe de macht heeft, een *qadhi* aanstelt. Ter Sumatra's Westkust zou een dergelijke regeling ook niet te onpas zijn, mits men er de taak om als wali op te treden niet aan *priesters* toevertrouwt, maar aan wereldlijke hoofden. Door bedoelde staatsbladen is op Java veel te veel het moslimsche *priesterdom* op den voorgrond gesteld. Het moslimsch recht zelf weet van geen bemoeienis van *priesters* met huwelijks- en echtscheidingszaken. De *qadhi* is daarin wereldlijke, geen geestelijke autoriteit. Men heeft dat op Java blijkbaar nooit ingezien. Vandaar dat het moslimsch priesterdom er een officieel cachet kreeg, wat een van de grootste fouten van onze islam-politiek in Indië werd; laat ons die fout op Sumatra ontwijken.

E. De gevolgen van het huwelijk.

Wij zullen hier slechts de gevolgen, die het huwelijk heeft ten aanzien van de personen der echtgenooten onderling, zoo-

mede ten opzichte der kinderen bespreken, om die, welke in verband staan met de bezittingen, het vermogen door man en vrouw ten huwelijk aangebracht, zoomede die op de verwervingen tijdens het huwelijk betrekking hebben, in een volgend hoofstuk te behandelen.

Het Minangkabausche huwelijk brengt niet de minste verandering aan in den *status familiae*, dien man en vrouw vóór hunne echtvereeniging reeds bezaten. Beiden blijven ook na deze in hunne respectieve families en stammen, tot welke zij krachtens hun geboorterecht behooren. Geen band te dien aanzien wordt door het huwelijk verbroken. De vrouw blijft een deel uitmaken van hare *sa-boewah-paroeï* en onder het gezag staan van haren *mamaq* en van haren *panghoeloe*, en met den man is aan zijn kant hetzelfde het geval. Van een overgang van de een naar de familie of stam van den ander is geen sprake, zooals dat in een patriarchale wereld wel altijd het geval is met de vrouw, die er met hare gansche persoonlijkheid gekocht werd door den man. Bij de Minangkabauërs is het huwelijk nooit een koop geweest, ook al heb ik gemakshalve in vorige bladzijden zoo nu en dan doen voorkomen alsof krachtens hun recht de man „gekocht” wordt door de familie van de vrouw. De familie van de vrouw en deze zelve krijgen geen andere rechten op den aan de laatste verbonden man, dan dat zij van hem kunnen eischen, dat hij zijn vrouw het huwelijksgenot verschaft. Als er van een koop sprake is bij het Minangkabausche huwelijk, dan is dit slechts het object van die transactie, niet de persoon van den man. Want deze blijft wat hij van te voren was, lid van zijn eigen familie en stam, onderworpen aan zijn eigen familiehoofden, zijn *mamaq* en *panghoeloe*, dan wel, indien hij zelf een van deze waardigheden bekleedt, hetzelfde gezag over de zijnen behouden, dat hij vóór zijn huwelijk bezat. Dat hij na dit bij zijn vrouw komt inwonen, verandert niet in ’t minst iets aan een en aander. Zijn plichten tegenover zijn eigen familieleden mogen daar nooit onder lijden. Hij blijft onder de zijnen thuis hooren in zijn eigen familiewoning, en in die van zijn vrouw is hij, ook al slaapt hij er elken nacht

bij haar, als hij een trouw echtgenoot is, eigenlijk nooit meer dan een gast. Wat wij met onze rechtsbegrippen maritale macht noemen, krachtens welke de getrouwde man het hoofd der echtvereeniging is en o. a. kan vorderen, dat de vrouw hem volge, waar hij dienstig oordeelt zijn verblijf te houden, erlangde de Minangkabausche man nimmer over zijn vrouw. Zij mag hem rechtens nooit volgen [1]); hij moet altijd tot haar komen. Eenig gezag over haar verkrijgt hij rechtens nimmer; dat blijft berusten in de handen van haren *mamaq; die* blijft rechtens haar eenige hoeder en beschermer, al gaat de vrouw met den man samenwonen, zooals in de Padangsche Benedenlanden, vooral in het meer zuidelijk gedeelte daarvan, zoomede in de Korintjilanden het geval is. Die samenwoning doet ook daar nergens maritale macht of *patria potestas* ontstaan. Het zou haar zeer kwalijk genomen mogen worden door haren *mamaq* en door hare overige verwanten, indien zij meer naar haren man luisterde dan naar haar eigen familiehoofden. Slechts mag de gehuwde Minangkabausche man van zijn vrouw vergen, dat zij van het oogenblik van haar huwelijk met geen anderen man den *coïtus* uitoefent, en van hare familie en *mamaq*, dat die er steeds over waken, dat de vrouw die plicht niet verzaakt. Maar dit is dan ook vrijwel het eenige recht, dat de getrouwde Minangkabauër over zijn vrouw erlangt. En nog wordt hem niet in alle streken terstond na zijn huwelijksvoltrekking gegund zijn vrouw als gehuwde vrouw te behandelen; hij moet zich daar nog eenige dagen na die gebeurtenis spenen van het huwelijksgenot. Althans zoo is het in het Agamsche en elders. De gehuwde man mag den nacht volgende op de huwelijksvoltrekking wel in gezelschap van zijn jonge vrouw doorbrengen

---

1) Onder onzen invloed is het bij de Minangkabausche gouvernementshoofden en overige ambtenaren, zooals djaksas, mantris, schrijvers, pakhuismeesters en vaccinateurs gewoonte geworden, dat zij om beurten een hunner vrouwen voor eenige maanden bij zich aan huis laten wonen, teneinde eventueel Europeanen behoorlijk te kunnen ontvangen. Waar men in de grenslanden *radjas* en *orang gadang* of *besars* aantreft, ziet men ook wel eens een der vrouwen dier heeren om beurten bij hen inwonen voor een zekeren tijd. Dat is b.v. in het Silajangsche het geval.

in haar *bilik* en daar met haar keuvelen en praten, maar de etiquette eischt, dat daarbij een paar oudere vrouwelijke verwanten der jonggehuwden tegenwoordig zijn en dat de man nog niet in 't minst zich de een of andere familiariteit tegenover zijn vrouw permitteert. Zelfs brengt een goede opvoeding mee, dat de vrouw zich van hem nog zeer afkeerig betoont[1]) in de eerste dagen na het huwelijk, altijd als zij niet alleen is met haren echtvriend. Meestal vervelen zich beide gehuwden dan ook doodelijk samen in zulk een eersten huwelijksnacht. En bij het gloren van den nieuwen dag moet de man, als had hij iets op zijn geweten, heimelijk de *bilik* van zijn vrouw en haar familiewoning verlaten, zonder dat iemand daar iets van mag merken en heeft hij zich naar zijn eigen *roemah kamanakan* te begeven om zich daar voor de verdere feestelijkheden, die bij een *kawin djo ara* nog dagenlang na de huwelijkevoltrekking voortduren, te gaan gereedmaken. Dat wordt al te gader in 't Agamsche door de zoogenaamde goede manieren gevorderd. En zooals de eerste huwelijksnacht voorbijging, zoo moeten ook nog de vijf, zes of zeven volgende door het jonggehuwde paar doorgemaakt worden. Daarna pas mogen zij elkaar ten volle „toebehooren" en „malkanders lichaam wettelick gaan gebruiken" zou Grotius op zijn gracieuse manier gezegd hebben. Hoe dezen zonderlingen adat, die ook op Java en elders in den Archipel voorkomt, te verklaren? Van moslimschen oorsprong is die zeker niet, maar waarschijnlijk evenmin van hindoeschen. Dat gebruik is zonder twijfel nog heel wat ouder dan de hindoesche beschaving. Ik zie er weer niets anders in dan een overblijfsel uit die primitieve tijden, toen het huwelijk zich in de Minangkabausche landen ging ontwikkelen uit den aanvankelijken toestand van promiscuïteit. De man, die toen monogame aspiratiën had, koesterde, zooals wij bereids zagen, eigenlijk misdadige neigingen, zoodat, wanneer hij door de

---

1) Men vindt deze plicht der jonggehuwde vrouw voorgeschreven ook elders op de wereld terug. Zie Spencer, Principles of sociology, p. 103—104; Lubbock, op. cit. 76—77; Mac Lennan, op. cit. p. 317. Overal mocht de vrouw dus aanvankelijk niet doen blijken, dat zij één man boven anderen prefereerde.

familieleden van de vrouw *in flagranti delicto* werd geattrapeerd, het voor goed, althans voor vele dagen, uit moest zijn met zijne bezoeken bij de dame zijner keuze. En werd het hem vergund om tot haar te komen, welnu dan werd dat desnoods geoorloofd, maar zijn visite diende plaats te hebben onder toezicht van een paar *facheuses troisièmes*, die er voor te zorgen hadden, dat de verliefden de kerk in 't midden lieten. Bleef niettemin de man middels zijn herhaalde bezoeken er op aandringen, dat de vrouw zijner keuze alleen de zijne zou worden, welnu dan moest de familie van de vrouw daarvoor ten slotte wel zwichten en de *facheuses troisièmes*, die tegen de kracht der liefde toch niet bestand waren, trokken zich van zelf terug om de zaak maar te laten marcheeren, zooals die wilde gaan. Ziedaar mijns inziens de oorsprong van die in onze oogen zoo onhebbelijke gewoonte der conservatieve Minangkabauers om jonggehuwden nog dagen of liever nachten lang te storen in hunne overigens toch zoo rechtmatige aanvechtingen. Intusschen zal men den onderwerpelijken adat niet overal meer aantreffen in de Minangkabausche landen. [1]) In de streken namelijk, die door kolonisten werden bevolkt, bestaat die nagenoeg niet meer. Kolonisten zijn altijd een slag van menschen geweest, die makkelijker braken met oer-oude hebbelijkheden dan lieden, die nooit aanvechting gevoelden om van moederspappot te gaan; zij waren altijd en overal op de wereld altijd veel liberaler aangelegd dan de thuis blijvenden. Met conservatisme had de menschheid nooit de aardbol veroverd. Vandaar dat men bedoelden adat b.v. niet meer aantreft in de zuidelijke afdeeling der Padangsche Bovenlanden, [2]) in de XIII en IX Kota, en evenmin bij de Korintjiërs en in de westelijke

---

[1]) En waar in het stamland de Islam meer vat kreeg op de menschen, zal men het aantal der plichtmatig gestoorde eerste huwelijksnachten ook tot een minimum gereduceerd zien. Zoo is het althans b.v. in Kota Gadang, een plaatsje in de buurt van Fort de Kock, waar de menschen vromer zijn uitgevallen dan elders. Na 2 dagen trekken zich daar de *facheuses troisièmes* terug. De Islam met zijn patriarchaal recht moest natuurlijk nooit iets hebben van bedoelde stoornis.

[2]) Van Hasselt, op. cit. pag. 279.

grenslanden. Overal mag de man daar terstond na de huwelijksvoltrekking zijn vrouw ook materieel bezitten. Trouwens in de Benedenlanden is het bijna allerwege reeds gewoonte geworden dat de vrouw, die trouwt, met den man gaat samenwonen; de kolonisatie dier streken leidde daar van zelf toe. [1]) En hoe zuidelijker men in de kuststreken komt, des te meer is die gewoonte zelfs een plicht gaan worden voor de vrouw. In Indrapoera is dit althans reeds lang zoo; daar zal bijna geen man huwen, voordat hij een eigen huisje heeft. [2]) In de Korintjilanden betrekt het jonggehuwde paar eveneens een afzonderlijke woning, zooals wij bereids zagen, al wordt deze ook aangebouwd aan die der ouders van de vrouw. Tengevolge van die duurzame samenleving van man en vrouw in de Korintji-landen en in Indrapoera, is er de huwelijksband ook veel hechter geworden dan elders in de Minangkabausche landen en komt er echtscheiding nagenoeg niet voor, terwijl die elders, in de meer noordelijke streken, schering en inslag, bijna dagelijksch werk is. Man, vrouw en kinderen maken overal in de zuidelijke grenslanden, zoomede in 't Indrapoerasche meer één geheel uit, terwijl in 't stamland de familie van de vrouw een onoverkomenlijke scheidsmuur was en bleef, die een toenadering van beide echtgenooten in den weg stond. Het intieme huwelijksleven tusschen man, vrouw en kinderen heeft zich daar nooit behoorlijk kunnen ontwikkelen, zooals in Indrapoera en in de Korintjilanden wel gebeurd is. De Korintjische man blijft bij zijn vrouw wonen en gaat niet telkens weer van haar weg om naar het huis zijner eigen verwanten terug te keeren, zooals eigenlijk

[1]) Ook in het Alahan-Pandjangsche wordt het volgens den Heer Stibbe al meer en meer gewoonte om bij uitbreiding van een familie geen *roewang* meer aan de *roemah kamanakan* bij te bouwen, maar om man en vrouw in een afzonderlijk huisje te laten samenwonen. Dit gebeurt dan stellig onder den ook daar zich steeds meer uitbreidende invloed van den Islam.

[2]) Slechts bij uitzondering blijft in Indrapoera de vrouw, die trouwt, bij hare familie inwonen, en komt de man bij haar zich vestigen; daar is de adat dus ten deze geheel verschillend geworden van dien in de Bovenlanden. De kosten van haar onderhoud vallen in Indrapoera ook gewoonlijk ten laste van den man. Hare familie is daar meestal blij van deze ontslagen te zijn.

een Minangkabausche man behoort te doen volgens zijn recht. In de Padangsche Bovenlanden is er evenwel nog geen sprake van dat de getrouwde vrouw met haren man een afzonderlijk huis mag betrekken. En de aanzienlijke en meer welvarende lieden in het Painansche en noordelijker laten dat ook nog niet altijd zoo gemakkelijk toe; in elk geval zien zij dat nooit graag. Het zijn in 't bizonder de minder gegoeden onder wie man en vrouw daar samenwonen. De Islam heeft bovendien in die grenslanden er veel toe bijgedragen om ten deze den oer-ouden Minangkabauschen adat te vervormen en man en vrouw dichter bij elkaar te brengen. Ook heeft de omgang met vreemde rassen, die in de kustlanden altijd meer voorkwamen dan in de Bovenlanden, daartoe meegewerkt. En zooals het met de verhouding van man en vrouw onderling in de Bovenlanden gesteld is, zoo is het ook in al de oostelijke grenslanden, zoomede bij de Orang Mamaq, zelfs bij de Orang Talang, en nog veel noordelijker in *Laboean Batoe*, dat in het benedenstroomgebied van de Pane en de Bilah ligt. Nog in die noordelijke streken vindt men het Minangkabausche huwelijksrecht terug, als een overblijfsel uit oeroude tijden. Overigens zijn daar alle andere verhoudingen moslimsch patriarchaal geworden. [1])

En dat de gehuwde man eigenlijk niet thuis hoort bij zijn vrouw, zoodat hij van den beginne af eigenlijk niets anders doet dan zijn vrouw tijdelijke bezoeken brengen, daarop wijst nog de ceremonie, die bij het *kawin djo ara* volgt op den dag na de huwelijksvoltrekking, zooals die in 't Agamsche voorkomt. De pas getrouwde man verlaat daar, zooals wij zagen, bij het krieken van den dag zijn jonge vrouw, zonder haar nog eigenlijk als zoodanig te hebben mogen bezitten, en hij keert heimelijk terug naar zijn familiehuis. Maar dan komt reeds vroeg in den morgen een deputatie namens zijne vrouw en hare familie in plechtigen optocht derwaarts om den jonggehuwden man op te zoeken, zooals het heet, om er te informeeren waar de schoon-

---

[1]) Neumann, Schets der afdeeling Laboean Batoe. Tijdsch. Bat. Gen. XXVI. p. 458—459.

zoon toch wel gebleven kan zijn, dien men in het familiehuis der jonge vrouw, bij het wakker worden, gemist heeft. *Kami tali kahilangan binantoe lai kò datang di siko*, zoo begint de deputatie hare redevoering tot de familieleden des jongen mans, zoodra zij in diens familiehuis is aangekomen. En hij wordt dan ten tweede male afgehaald om naar de *roemah kamanakan* zijner jonge vrouw te worden gevoerd. Dit geschiedt onder aanzienlijken en welgestelden ook weer met veel uiterlijk vertoon en de jonge man is weer op zijn fraaist uitgedost in zijn bruigomskostuum. Zoo werd de verloren gewaande karbouw teruggevoerd naar den nieuwen stal, waar hij zich nog niet geheel thuis schijnt te gevoelen, aldus heet het in de weer minder smaakvolle plagerijen, aan welke weldra het jonge vrouwtje zal bloot staan van de zijde der verwanten van haren man, die haar, na het *barara ka roemah mintoeonjo* komen complimenteeren en met hare familieleden komen kennis maken. Zoo blijft inderdaad zijn leven lang de woning zijner vrouw voor den getrouwden Minangkabauër slechts een tijdelijke stal, uit welken het geleende dier vooral den eersten tijd telkens weer zal trachten weg te loopen, ten einde zich naar dien, in welken het geboren werd, te begeven. De gehuwde Minangkabausche man is slechts aan een geleend stuk vee gelijk, ook volgens de literaire opvattingen der menschen. „Ge moet hem „bij u zien te houden, door hem maar stevig vast te binden", zoo luidt ten slotte het advies, dat de jonggehuwde vrouw van hare schoonmoeder, schoonzusjes en verdere vrouwelijke verwanten van haren man, onder veel gelach en geplaag, te hooren krijgt, wanneer zij door die lieden voor het eerst verwelkomd wordt. Men kan al die stereotiepe aardigheden, welke erg geestig en mooi schijnen gevonden te worden, lezen in het reeds aangehaalde keurige opstel van den Heer van Eerde.

De getrouwde Minangkabauër van zijn kant belooft zijne vrouw wel is waar toe te behooren voortaan, maar zijn officieele godsdienst geeft hem tevens het recht zich niet uitsluitend aan haar voor het gansche leven te verpanden. Hij mag naast haar in verloop van tijd nog drie andere vrouwen gelijktijdig wettig

bezitten, en vroeger was het hem in het stamland bovendien nog geoorloofd al zijne slavinnen in zijn gunsten te doen deelen. Ook dat was weer een recht, dat de moslimsche vreemdeling hem aanbracht, en waarvan hij, indien hij tegenover zijn omgeving den *grand seigneur* wilde uithangen, dan ook gretig gebruik maakte. Het was slechts een geldzaak om zich de weelde te kunnen veroorloven van meer dan een vrouw te bezitten. Waarschijnlijk bezaten in vóór-Islamitischen tijd slechts de aanzienlijken in de Minangkabausche gemeenschap het recht om met meer dan één vrouw gehuwd te zijn. Hoe het ook zij, de huwelijkstrouw, welke de Minangkabausche vrouw van haren echtvriend mag vorderen, is altijd een heel andere geweest dan die onze dames mogen vergen van ons. Niet alleen van een ethisch, maar ook van oeconomisch standpunt bezien, deugen de moslimsche huwelijks-voorschriften al evenmin als elk ander recht aan *sjarat* of *adat* ontleend. Onze koloniale staatslieden trekken er zich echter nooit iets van aan, dat de „bruine broeder", door zijn mannelijke gunsten en zijn verdiensten over een aantal vrouwen te verdeelen, zich gewoonlijk moreel en oeconomisch ruïneert. 's Lands wijs, 's lands eer, zoo oordeelde men altijd vrij kortzichtig en gemakzuchtig.

Toewijding jegens elkaar, zoowel in 't materieele, als in 't moreele, mogen gehuwde Minangkabausche mannen en vrouwen ook niet verwachten, althans niet volgens hun recht. De man behoort zijne zorgen te blijven wijden aan de zijnen, aan de matriarchale verwanten, die aan zijn hoede zijn toevertrouwd, aan zijn *kamanakans*, indien hij *mamaq* is. Oefent hij in eigen kring geen gezag uit, dan kan hij zich desnoods meer inlaten met vrouw en kinderen, maar hij heeft toch altijd zooveel mogelijk te vermijden, dat hij zich met dingen bemoeit, die slechts haren *mamaq* en familieleden aangaan. Niet eens mag de gehuwde Minangkabauër van zijn vrouw vergen, dat zij zijne kleeren onderhoudt. Daar is zij niet voor; zulks is haar werk niet, maar dat zijner moeder en zusters of zijner vrouwelijke *kamanakans*. Slechts kan hij er aanspraak op maken, dat zijn vrouw zijn potje rijst kookt, indien hij haar tenminste

daarvoor het noodige verschaft heeft, want hij heeft geen recht te verwachten, dat zij of hare familie hem kosteloos het dagelijksch eten verschaft. Ziet hij echter, dat hij minder welkom bij haar is, dan eet hij thuis bij de zijnen, of in de een of andere *lapau.* Zoo kan het gebeuren, dat man en vrouw niet eens geregeld samen eten. Is het wonder dat een Minangkabauër dikwijls zijn gansche leven lang zijn vrouw niet doet deelen in hetgeen er in zijn ziel omgaat? Dat hij zijn hart liever altijd ontsluit voor de zijnen, voor zijn moeder, voor zijn zusters en broers, zoomede voor zijn overige verwanten, dan voor zijn echtvriendin en de haren? En zij zal van hare zijde ook bijna nooit haren man lastig vallen met de roerselen van haar eigen gemoed, al mag zij hem wel menigmaal op allerlei verwijten tracteeren, wanneer zijne bezoeken bij haar hoe langer hoe minder worden. Het Minangkabausche huwelijksgeluk is zoo vaak reeds minder door den aanleg en natuur der menschen zelven dan door hun, in de oogen van zoo menigen Europeaan, onvolprezen adat in de wielen gereden. Hoeveel duizend Minangkabausche huwelijken hadden in verloop van tijd niet gelukkiger kunnen geworden zijn, had de adat het vergund, dat man en vrouw dichter bij elkaar kwamen te staan, in stede van voor het gansche leven der menschen een diepe kloof tusschen beiden te doen bestaan. Is het wonder dat de Minangkabauër ook na zijn huwelijk zich minder thuis voelt bij zijn vrouw dan in den kring zijner eigen verwanten; dat hij zoo vaak opnieuw tracht een vrouwelijk hart te winnen, en links en rechts maar huwelijken aangaat, vooral als hij *orang dagang*, rondventer, is, om echter in dien toeleg bijna nooit te slagen, zelfs niet volgens zijn recht. Want dit schenkt hem voornamelijk slechts het vrouwelijk lichaam, nooit hare ziel, haren geest, haar onstoffelijk wezen. Die toch moeten ook na haar huwelijk blijven toebehooren aan hare familie in de allereerste plaats. Want wee de vrouw, die zich meer mocht geven aan haren man, dan dat haar recht toestaat. Die loopt telkens gevaar met hare eigen verwanten overhoop te liggen. Zoo staat het Minangkabausche huwelijksrecht, zich nog bevindend op de trap van een beschaving,

waarop de aan de dieren nauw verwante oermenschen stonden, alle normale ontwikkeling van huwelijksgeluk in den weg. Man en vrouw zijn in de Minangkabausche wereld gedoemd hun leven lang vreemden voor elkaar te blijven, ook al zijn hun lichamen bestemd tot een nauwer vereeniging.

Zoo kon de vrouw in die wereld voor den man ook nooit dat voorwerp van vereering worden, dat de westersche gemeenschap leerde kennen. De vrouwelijke deugden hebben zich onder de Minangkabauërs nooit kunnen ontplooien en hare schoonste zijde kunnen ontwikkelen, zooals in onze maatschappij het geval werd. Aan haar man mocht zij zich niet geven, zooals de westersche vrouw dat vermag te doen; hem tot steun dienen, als levensgezellin in al zijn wel en wee deelen, dat was haar nimmer geoorloofd. Zich geheel aan hare kinderen wijden, de leidster en opvoedster van dezen te worden, ook dat werd haar niet vergund; die behoorden altijd behalve aan haar ook aan hare gansche familie. Zoo kon er uit de Minangkabausche vrouw op den duur geen ander dan een grof, materialistisch wezen groeien, dat slechts aan zich zelve had te denken, dat van zelfopofferende, zelfverloochenende liefde en toewijding nooit eenige notie had. Haar eenig streven was altijd om het zelf goed te hebben, om van haren man slechts de plat alledaagsche geneugten der zinnelijke liefde te erlangen en om overigens te zorgen, dat de beste brokstukken van het familievermogen haar alleen ten goede kwamen. Hoog moreel, onstoffelijk, geestelijk genot is nooit haar deel geweest. De moedervreugde was haar vaak een vloek. Onder alle vrouwen van den Archipel is de Minangkabausche de eenige, die zich telkens vergrijpt aan de vrucht, welke in haar leeft, aan het wichtje, dat zij pas ter wereld bracht. Zoo ontaardt zij vaak in een hoogst wanschapen monster. Dit heeft minder hare natuur dan hare adat op het geweten, naar mijn oordeel, haar recht, dat haar dwingt een egoistisch, plat materialistisch schepsel te worden, dat slechts aan zich zelf en nooit aan een ander denkt. De meeste Minangkabausche vrouwen zijn dan ook onsympathieke wezens. Niets wat vrouwelijk is, noch uiterlijk, noch innerlijk schoon siert

haar. Zachtheid, teederheid, zijn haar in den regel vreemd. Een tevreden gemoedsstemming is gewoonlijk niet haar deel. Grillig, twistziek, ongedurig, steeds er op uit den baas te spelen, de lakens uit te geven, zich te doen gelden, stoot zij vaak het mannelijk geslacht reeds vroeg van zich. De Minangkabausche is zoo geheel anders dan de zachte, goedige, hartelijke javaansche moeder en vrouw, die leeft voor haren man en kinderen, voor het welzijn van haar gezin.

Is het dus de eenige plicht van de gehuwde Minangkabausche tegenover haren echtgenoot om hem slechts materieel toe te behooren, en dwingt die haar alleen tot gehoorzaamheid jegens hem, omgekeerd kan zij van haren man ook alleen maar vergen, dat hij haar van tijd tot tijd kome bezoeken, ook al weer niet om dan kennis te nemen van wat er in zijn hart en ziel omgaat, maar enkel om het huwelijksgenot deelachtig te worden, dat hij haar als 't ware verkocht bij zijn huwelijk. Wil hij verder gaan in zijn gunsten, dan verklaart hij zich bereid om haar bij te staan in de bestiering van haar huishouden, in de bebouwing der sawahs of ladangs, die haar in *gangam baoentoek* werden toebedeeld door haren *mamaq*. Dan geeft hij haar van tijd tot tijd geschenken of zelfs een geregeld levensonderhoud, uit eigen verdiende penningen, zooals in 't Painansche veel gebeurt en in 't Indrapoerasche vrijwel regel is. Maar dat is al te gader slechts goedheid, liberaliteit van zijn zijde. De adat verplicht er hem niet toe zich zoo toeschietelijk te gedragen tegenover zijn vrouw. Integendeel, bedeelt hij haar weer te royaal uit zijne *harto pantjarian*, dan loopt hij, althans in de Bovenlanden, weer gevaar het met zijn eigen familie ernstig aan den stok te krijgen, die in elk geval meer aanspraak kan doen gelden op zijn particulier vermogen dan zijne vrouw en kinderen. Dezen competeert naar het Minangkabausche recht nooit eenige pretentie op levensonderhoud tegenover den man en vader. Elke actie daartoe kent de adat niet. Volgens het moslimsch recht moet de man echter wel degelijk zijn vrouw onderhouden, al is zij nog zoo rijk; maar dat voorschrift van de *sjarat* werd nimmer gerecipieerd in de Minangkabausche

landen, tenzij misschien in een heel enkel landschap. Zoo zou, volgens den Heer Stibbe,[1] in Alahan Pandjang de gehuwde Minangkabauër wel verplicht zijn zijne vrouw te onderhouden volgens haren stand. Is dat in die streek algemeene adat geworden? Zoo ja, dan moet zulks op rekening van den grooten invloed des Islams aldaar gesteld worden. Of heeft de Heer Stibbe slechts een enkel geval op het oog gehad, dan wel hebben de priesters, of de onder invloed van dezen staande hoofden hem maar wat wijs gemaakt? *Adat nan terhadat* kan die verplichting van den Alahan Pandjangschen getrouwden man echter nooit zijn geweest.[2]

Worden de bezoeken van den man bij zijne vrouw gaandeweg minder in verloop van tijd, zoodat het haar en hare familie begint te vervelen steeds langer op hem te moeten wachten, welnu dan zal er weldra geen prijs meer op zijn bezit worden gesteld en de Minangkabausche neemt dan zelve gewoonlijk het initiatief om van hem af te komen, wat gewoonlijk niet meer is dan een kwestie van geld. Dan wordt het huwelijk van hem afgekocht. En beide partijen hertrouwen meestal heel spoedig weer, om desnoods weldra opnieuw te scheiden. Ziedaar

---

1) D. G. Stibbe, op. cit. pag. 339.

2) Volgens het moslimsch recht heeft de man niet slechts het recht om van zijne vrouw echtelijken omgang, maar ook gehoorzaamheid aan al zijne bevelen te vorderen. Hij mag haar zelfs, bij tekortkomingen hierin, kastijden. Blijft zij niettemin volharden in hare ongehoorzaamheid, dan verliest zij het recht op levensonderhoud *(nafakah)*, dat de man haar verschuldigd is. Hij moet haar dit verstrekken overeenkomstig haren stand. Daar mag bij huwelijksch voorwaarden nimmer van afgeweken worden. Dat *nafakah* omvat het verschaffen niet alleen van het noodige voedsel, maar ook van kleeding en een passende woning. Weigert de man zich van die verplichting behoorlijk te kwijten, of blijft hij daarin nalatig, dan kan de vrouw de tusschenkomst van de overheid inroepen. Zij mag dan bij den *qadhi*, den rechter, een actie tot het verkrijgen van de *nafakah* instellen, en zij handelt daarin geheel zelfstandig. Zij heeft daarbij *persona standi in judicio*. Haar kan dan zelfs de bevoegdheid worden verleend om ten laste van den man gelden op te nemen, ten einde daaruit de onderhoudskosten van hare huishouding te bestrijden. Tegen den man, die tot het geven van behoorlijk levensonderhoud niet in staat is, kan de moslimsche echtscheiding middels de *fasch* aanvragen. Dit alles werd nu in de Minangkabausche landen nog niet gerecipieerd.

het fraaie huwelijksleven des West-Sumatraanschen Maleiërs. Intusschen kon de Minangkabausche vrouw in den *masa adat* weer heel wat makkelijker van haren man afkomen dan tegenwoordig, sedert de vrije geestelijkheid in de Minangkabausche wereld zich hoe langer hoe meer deed gelden en er op uit is om de zelfstandigheid der vrouwen zooveel mogelijk in te korten. In sommige grenslanden, waar man, vrouw en kinderen samen leven, is, zooals wij bereids zagen, de huwelijksband doorgaans veel hechter dan in de Padangsche Bovenlanden en het grootste deel der Benedenlanden. In 't bizonder geldt dat voor Indrapoera en de Korintjilanden. Vandaar dat hier ook de echtscheiding veel minder voorkomt dan elders. De geschetste toestanden hebben derhalve voornamelijk betrekking op de meer noordelijke Minangkabausche landen. Klerks [1]) getuigt omtrent de Korintjische vrouw zelfs, dat zij in den regel „slaafsch" onderworpen is aan haren man, dat zij zich nooit inlaat met diens zaken en in 't geheel geen deel neemt aan het openbare leven. De onvervalschste Minangkabausche van noordelijker streken neemt een heel andere positie in.

In tegenstelling met het beeld, dat wij van deze gaven, heeft intusschen de een of andere poëtisch en sentimenteel aangelegde Minangkabauër zich wel eens diets gemaakt, dat het huwelijk in zijne wereld een innigen onverbreekbaren band schept tusschen man en vrouw en de verhouding van echtelieden op zijn manier bezongen à la Vondel, in 't bizonder door het volgende aan zijn lier te ontlokken:

Ka loerah samo manoeroen,
Ka boeki samo mandaki,
Salabo, saroegi;
Samo sahidoeïq, samo samati,
Saminoem, samakan,
Salapieq, sakatidoeran.

Maar dit is al te gader gewoonlijk òf slechts een vizioen gebleven voor de meeste Minangkabausche goed bedoelende

1) Op. cit. pag. 64.

echtparen, reine theorie, die hun door een enkelen hooggestemden zedepreker in hun midden op het hart werd gebonden, — en wij zagen bereids dat de Minangkabauër van moraliseeren houdt —, maar waaraan in de praktijk zelden de hand werd gehouden door de leerlingen van den dichter, òf het was weer een van die vele producten van een zich zelf bedriegende geest, zooals er meer in de wereld zijn voortgekomen, zelfs onder de meest beschaafde en hoogst ontwikkelde volken. Zelfbedrog heeft voor heel veel menschen altijd een groote bekoring gehad; dat is voor een zeker slag van geesten zelfs een onmisbare levensbehoefte geworden. Intusschen waren zij met hun poëtisch optimisme in den regel meestal de bedenkelijkste zieken in den geest. Maar zij verheelden altijd zooveel mogelijk den worm, die aan eigen gemoed knaagde, en zulks in de eerste plaats voor zich zelven. De grootste pessimisten met den mond zijn daarentegen vaak in den grond van hun ziel zeer gezonde optimisten, omdat zij de dingen willen zien, zooals zij zijn. Als men met Minangkabausche sentimentaliteit te doen heeft, kan men er zeker van zijn, dat de waarheid, de juiste toedracht der dingen, het ware verloop van iets, juist heel anders is geweest dan in de mooie woorden, die men declameerde, werd medegedeeld. Want in zijn hart, in de diepste schuilhoeken van zijn ziel, is de Minangkabauër allesbehalve sentimenteel aangelegd. Hij is van huis uit heel wat meer onvervalschte cynikus dan gevoelsmensch. Hoorden wij hem o. a. niet erg hoog opgeven van den innigen familie-band, die krachtens den *adat tanggoeng manang-goeng* behoort te bestaan; niettemin verhinderde geen van zijn fraaie pitoeas op dat gebied, dat hij oudtijds zich menig keer aan het leven van dit of dat familielid vergreep, alleen om van de aansprakelijkheid voor diens daden af te komen. Bedoelde dichterlijke ontboezeming omtrent zijn huwelijksleven komt vrij vertaald op het volgende neer: dalen man en vrouw in het dal of ravijn af, dan gaan zij immer samen, maar bergopwaarts ziet men ze ook steeds naast elkaar; winst en verlies, geluk en ongeluk worden samen hun deel; kortom, zij gaan het leven altijd te samen door, evenals zij samen den dood

ingaan (men bedoelt blijkbaar dat het leven voor den achterblijvende gelijk staat met den dood), eten en drinken doen zij gezamenlijk, evenals zij een mat deelen, wanneer zij slapen. De laatste versregel is nog de eenige juiste van het gansche gedicht.

Een andere dichterlijk gestemde zedepreker zegt van het Minangkabausche huwelijk het navolgende: *hidoeïq nan baparoentoe angan mati nan bapantjareian*, zoolang man en vrouw leven, moeten zij elkaars lot deelen, alleen de dood vermag hen te scheiden! Zij zijn dus voor goed „aaneengesmeed"! Het mocht wat! Het dagelijksch leven vertelt ons doorgaans heel iets anders, en het Minangkausch recht is in elk geval in openlijken strijd met al die poësie en zedelessen. Zoo is soms de Minangkabausche wereld; doch zij niet alleen. *Mundus vult decipi*, in de eerste plaats door lyrici en zedeprekers, door vizioen-zieners en dogmatici! En men is zoo gewoon om bedrogen te worden, dat, als men bij wijle de waarheid onder de oogen krijgt, men deze voor de grootste bedriegster ter wereld houdt!

Over de gevolgen, welke het Minangkabausche huwelijk heeft ten aanzien van de kinderen, die daaruit geboren worden, kunnen wij, na al het medegedeelde, kort zijn. Een huisgezin in onze beteekenis van dit woord, wordt door dat huwelijk nooit in 't leven geroepen, althans rechtens niet, ook al blijven man, vrouw en kinderen in sommige grenslanden hun gansche leven samenwonen. De man erlangt nimmer en nergens vaderlijke macht over zijn progenituur. Zijne kinderen komen allerwege onder het gezag van den *mamaq* hunner moeder. Dit is ook in alle grenslanden, zelfs in Indrapoera, bij de Korintjiërs [1]) en in Serampas en Soengei Tènang het geval, waar overigens de samenwoning van vader, moeder en kinderen naar het uiterlijk alles heeft van één eenheid; hun vader blijft rechtens in elk geval overal een vreemde voor hen. Zij behooren hem nooit toe, maar evenmin uitsluitend der moeder. Zij worden slechts

[1]) Klerks. op. cit. pag. 64.

nieuwe leden van *hare* familie, van *haren* stam, aan die als 't ware *in condominio* toebehoorend. Dit is zelfs nog in de anders toch vrijwel geheel geïslamiseerde Rokan-landschappen (*Tanah Poetih, Koeboe* en *Bangka*) het geval, indien vader en moeder er ten minste tot verschillende stammen behooren, wat daar niet altijd het geval is, omdat er ook in den stam mag gehuwd worden. In de Padangsche Bovenlanden komt de geschetste verhouding natuurlijk nog het sterkst uit. Daar leeren de kinderen gedurende hun leven soms nauwelijks den vader kennen. In de Benedenlanden laat hij niet zelden al heel gauw na zijn huwelijk zijn vrouw in den steek. De kinderen groeien in de Bovenlanden dus allerwege van hun prilste jeugd op in het moederlijke familiehuis en ontmoeten den vader slechts, wanneer hij hun moeder komt bezoeken. Waagt hij het daar iets over hen te zeggen te krijgen, hen te berispen, dan wordt hem dat meestal zeer kwalijk genomen door den *mamaq* zijner vrouw, die ook alle familiegezag over hare kinderen uitoefent. Slechts die *mamaq* en de zijnen mogen dezen corrigeeren en opvoeden. Van dit laatste komt echter in den regel niet veel terecht. Van Hasselt althans getuigt zulks omtrent de streken, die hij bereisde, en zegt er dan uitdrukkelijk bij, dat er in Lebong en Rawas gewoonlijk meer werk wordt gemaakt van de opvoeding der kinderen [1]). Trouwens waar komt er in heel Indië wel iets terecht van een opvoeding des jeugdigen „bruinen broeders", behoudens dan in de enkele gezinnen van aanzienlijke hoofden en welvarende families? Gewoonlijk trekt de Minangkabausche vader zich dan ook niet bijster veel aan van het lot, dat zijn kinderen beschoren is. Nauwelijks geeft hij ze zoo nu en dan een onbeteekenend geschenk. In de grenslanden, waar de kinderen met de beide ouders opgroeien, zijn de verhoudingen ten deze intusschen weer beter dan in 't stamland, al heeft de vader daar rechtens eveneens niet veel te zeggen. Daar zal hij er zelfs meestal op uit zijn om zijn kinderen zoowel als zijn vrouw zooveel mogelijk te doen deelen in zijn verdiensten,

---

1) Van Hasselt. op. cit. pag. 53.

zoowel tijdens zijn leven als na zijn dood. Zijne kinderen worden er hier en daar zelfs zijn erfgenamen, met uitsluiting van zijn matriarchale verwanten. Daar tracht de vader steeds zoo dicht mogelijk bij zijn kinderen te staan. En de *sjarat*, de moslimsche priester, zal hem gereedelijk in dien toeleg sterken. Maar in de Bovenlanden wordt zulks nog volstrekt niet geduld. Een vader, die hier zijn kinderen bevoordeelde boven zijn *kamanakans*, zou er de ernstigste onaangenaamheden door krijgen met zijn verwanten; hij zou er zelfs den vloek des hemels door op zich laden! Hoe die toch overal op de wereld in verschillende richtingen kan treffen!

De Minangkabausche kinderen behooren onderhouden te worden door de familie hunner moeder. Daartoe strekken de gedeelten der *harto poesako*, welke haar in vererfbaar vruchtgebruik worden toebedeeld door haren *mamaq*. De vader kan nooit aangesproken worden met een vordering om zijne kinderen te onderhouden, ook al zal hij hiertoe overgaan, indien hare familie niets bezit. Maar zelfs in dat geval zijn de *mamaq* en overige familieleden der kinderen rechtens verplicht om voor hen te gaan werken en den kost te verdienen. Wat de vader voor hen doet is slechts goedheid, nooit plicht. Wel is waar is de sjarat-partij er op uit het tegedeel te beweren, maar het is haar nog nergens gelukt ten deze den adat te wijzigen; hoogstens wist zij hier en daar een vader er toe te brengen zijn kinderen, in spijt van de pretenties en het verzet zijner verwanten, daadwerkelijk het noodige te verschaffen. Een actie, die het Minangkabausche kind tegen zijn vader zou instellen tot het verkrijgen van levensonderhoud, zou overal krachtens den adat niet-ontvankelijk behooren verklaard te worden. Zoo komen ook geheel hulpbehoevende ouderlooze kinderen steeds ten laste van hunne moederlijke verwanten, ook al zouden die door geen andere banden aan hen verbonden zijn dan die van enkele stamgemeenschap. Want deze is krachtens den *adat tanggoeng mananggoeng* in laatste instantie gehouden om hulpbehoevende leden in haar midden van het noodige te voorzien. Tengevolge van dien adat heeft het Minangkabausche recht ook nooit behoefte gehad aan een instituut als de mos-

limsche of onze voogdij. Wijders volgde uit bedoeld solidariteitsbeginsel ook altijd de verplichting, die op kinderen rustte, om voor hunne moeders en alle vóór-moeders te zorgen, zoomede voor de broers en zusters dier vrouwen, indien die lieden in nood verkeerden. Echter strekte die plicht zich weer nooit uit tot den vader, en diens verwanten. Die kwamen, bij hulpbehoevendheid, ten laste van hun zusters-kinderen en verdere descendenten van vrouwen onder hen. Ook in dit opzicht heeft de Islam hier en daar wel getracht in 's lands gewoonten verandering te brengen, maar zulks eveneens zonder eenig succes tot nog toe. Trouwens die godsdienst ijverde reeds lang om de kloof, welke den Minangbauschen vader van zijn kinderen scheidt, zooveel mogelijk te dempen. Aan dien toeleg moet het dan ook toegeschreven worden, dat in een paar versjes de verhouding van den vader tot zijn kinderen op een wijze wordt geteekend, welke juist het tegenovergestelde uitdrukt van wat de adat verlangt. Een dier pantoens luidt als volgt:

Kaloeq pakoe, asam blimbing;
Anak dipangkoe, kamanakan dibimbing.

Het eigenaardige van elke pantoen vindt men ook weer in dit versje terug, namelijk dat de inhoud van den eenen regel weer in niet het minste verband staat tot dien van den anderen, als de eindwoorden van beide maar op elkaar rijmen. De vertaling van beide regels luidt als volgt: de varen is bitter, maar de *blimbing* (een heerlijke, saprijke vrucht) is zuur, het kind behoort door den vader op zijn schoot gedragen te worden en de *kamanakan* mag er slechts aanspraak op maken om door hem bij de hand rondgeleid te worden. De dichter van de pantoen is buiten kijf de een of ander geweest, die reeds bedenkelijk onder invloed van den Islam was gekomen, òf van dezen of genen priester, wien het er om te doen was zijn omgeving middels een welluidend woord haar overouden adat te doen vergeten op den duur. Het andere product van moslimschen toeleg om vader en kind rechtens dichter tot elkaar te brengen is in de volgende woorden weergegeven:

Mati bapaq berkalang anaq;
Mati anak berkalang bapaq.

Zoodra de vader overleden is, behoort diens hoofd in den schoot van zijn zoon te rusten, wanneer het lijk wordt gereinigd en gewasschen, voordat men het kleedt en grafwaarts brengt; zoodra echter het kind is gestorven, rust die plicht op den vader. In het dagelijksch leven zal men echter altijd zien, dat het lijk des overleden vaders door zijn moederlijke verwanten wordt afgelegd en nooit door zijn kinderen of door zijn vrouw dan wel hare verwanten.

De plichten, welke ouders, of liever de moeders en hare familieleden tegenover hare kinderen in acht hebben te nemen, en waaraan de Minangkabauër in 't bizonder zijn aandacht heeft gewijd, komen op het volgende neer. Men hebbe er weer geen te verheven verwachtingen van. Want ook ten deze blijft de Minangkabausche opvatting zeer laag bij den grond en heeft iets kinderachtigs over zich. Nochtans zijn die verplichtingen door den adat uitdrukkelijk voorgeschreven, als waren ze van veel gewicht en beteekenis. Geldt het een meisje, dan is men het kind vooreerst verschuldigd, dat men het kort na de geboorte, gewoonlijk een maand daarna, een soort van doop in de naastbijzijnde rivier doet ondergaan. Dit noemt men *toeroen mandi*, ook wel *mambada*. Het wichtje wordt dan onder bepaalde ceremoniën gebaad en ten slotte met welriekende *poudre de riz* (*kasei*) het hoofdje en gezichtje ingesmeerd. Deze plechtigheid is wijders omkleed met de noodige feestelijkheden, die natuurlijk voornamelijk weer bestaan uit maaltijden, terwijl, als men voornaam wil doen, bij deze ook moslimsche priesters weer behooren te bidden (*mendoa*). Van Islamitischen oorsprong echter is het *toeroen mandi* niet, voor zoover ik weet. De strekking dezer plechtigheid is aanvankelijk hoogstwaarschijnlijk weer geen andere geweest dan die van het baden der aanstaande gehuwde vrouw in de *tapian*. Men zal er het jonge kind mee hebben willen behoeden tegen invloeden van booze geesten op het verdere levenspad. Het kan zijn dat de cere-

monie reeds door de Hindoes in de Minangkabausche wereld werd gebracht. Trouwens ook onze doop is, via den Jordaan, oorspronkelijk waarschijnlijk mede afkomstig van de menschen, die aanvankelijk aan den Ganges woonden. Die is in elk geval een gebruik, dat uit de tropen herkomstig is, waar de menschen zich geregeld in de rivier plegen te baden. In de koudere luchtstreken gaat men daar niet zoo spoedig toe over. In Indië baadt de inlander zich minstens twee malen per dag, zoo niet in de rivier, dan toch aan de een of andere put. De tweede plicht, welke men tegenover een meisje in acht heeft te nemen, is wel aan de moslims ontleend. Het is de zorg voor een tijdige besnijdenis. Dat is een oeroud gebruik, in 't bizonder in de Semietische wereld. Reeds de Babyloniërs ten tijde van Hammoerabi, dus ± 2000 jaren v. C., kenden dat. De Islam acht de besnijdenis zoo niet verplichtend, dan toch aanbevelenswaardig (*sonnah*) en ontleende haar aan de Hebreeuwen, die deze gewoonte waarschijnlijk weer van de Babyloniërs overnamen, zooals zij zooveel aan dit volk ontleenden. Vermoedelijk had de besnijdenis oorspronkelijk slechts de strekking van een offerplechtigheid, ook weer ten behoeve van kwade geesten, — de goeden kwamen er altijd veel minder op aan natuurlijk —, ten einde hun booze invloeden van het jeugdige kind af te weren. Later is men er een verhevener beteekenis aan gaan geven, namelijk die van inwijding in een godsdienstige gemeenschap, zooals dat ook met den doop het geval werd. Meisjes ondergaan in den Archipel overal veel vroeger de besnijdenis dan jongens, ook bij de Minangkabauërs. Bij hen doorstaan de eersten die kunstbewerking in den regel onder de 10 jaren, zelfs vaak op nog jeugdiger leeftijd. Men noemt de plechtigheid, wanneer het een meisje betreft, *mambao ka ajè*, het brengen van het kind naar het water, dat is naar de naastbijzijnde rivier, omdat de operatie gewoonlijk in deze plaats heeft; jongens ondergaan haar meestal in de woning hunner moeder. Onnoodig is het te vermelden, dat ook deze plechtigheid onder gegoeden altijd gepaard gaat met feestelijke eetbijeenkomsten, *slametans* en *doas*. Bij de Korintjiërs worden meisjes vaak reeds dadelijk na

de geboorte of anders op vijf- of zesjarigen leeftijd besneden; in Serampas en Soengei Tènang zijn zij echter weer meestal ouder en soms zelfs 10 of 12 jaren. De besnijdenis van jongens heet bij de Minangkabauërs *soenat rasoel* en heeft doorgaans tusschen den tien en dertienjarigen leeftijd plaats. Bij de Korintjiërs echter zijn zij dikwijls weer veel jonger en wel 5 of 6 jaren, maar in Serampas en Soengei Tènang zijn zij gewoonlijk ouder, tusschen de 10 en 12 jaren. Die jeugdige leeftijd, op welken de besnijdenis doorgaans plaats heeft, wijst er reeds op dat deze nooit moet opgevat worden als het meerderjarig worden van den knaap of van het meisje. Zij heeft nergens dat karakter; rechtsgevolgen heeft de besnijdenis nooit, ook niet bij de Minangkabauers. Zij kan ons slechts een aanwijzing verstrekken om den leeftijd van een jeugdigen inlander te schatten, want deze weet uit zich zelf nimmer hoe oud hij is. Ook volwassen inlanders kennen in 't algemeen hun leeftijd niet, behoudens dan enkele ontwikkelden en hoofden.

Een derde plicht, van welke ouders of familieleden zich bij de Minangkabauërs ten aanzien van meisjes behooren te kwijten' is die eigenaardige zorg voor het gebit van het kind, welke men middels tandenveiling behartigt, een dikwijls lang niet ongevaarlijke kunstbewerking, vermits zij menigmaal *caries* van het gansche kaakbeen ten gevolge gehad heeft. Deze plechtigheid is in den oertijd natuurlijk ook niets anders geweest dan weer een offer aan de geesten. Later ging de tandenveiling echter een mode worden in den trant van het dragen van oorbelletjes of van een korset bij onze vrouwen, dan wel van het vervormen der voeten bij de chineesche dames. Een Minangkabausche en Javaansche, die hare dikwijls prachtige tanden laat groeien en blinken, zooals de natuur dat wenscht, is iemand van lager allooi in de schatting harer omgeving. Die houdt er een honden- of apen-gebit op na, zooals het heet, of een *kafir*-, een ketter-denture, zooals het moslimsche priesterdom hier en daar in Indië van oordeel blieft te zijn. Van de fatsoenlijke inlandsche vrouw, die door hare omgeving gerespecteerd wil worden, behooren de tanden minstens tot bijna bij het tandvleesch af-

gevijld en daarna met een smeersel bewerkt te worden, totdat zij ten laatste zoo zwart als gitten er uit zien, met een rozenroode streep boven op den afgevijlden kant. Zulk een gebit kan pas den gloed der poëtisch aangelegde aanbidders van het bruine schoone geslacht ontsteken. Het mooie elpenbeen daarentegen van een natuurlijk gebit dooft meestal dat dichterlijk vuur. *De gustibus non est disputandum*, het Oosten staat ten deze ook weer vaak lijnrecht tegenover het Westen. Heeft men bij een Minangkabausch meisje de tanden gespaard tot op de voltrekking van haar huwelijk, dan behooren die toch zoo spoedig mogelijk daarna de onderwerpelijke kunstbewerking te ondergaan, soms met zeer noodlottig gevolg. Ook deze operatie moesten wij in 't belang van de hygiëne kortweg verbieden. Maar in de richting van de algemeene volksgezondheid heeft zich onze koloniale staatkunde tot heden toe nagenoeg niet bewogen.

De allervoornaamste plicht, welke den verwanten van het meisje te haren opzichte is voorgeschreven door den adat, bespraken wij reeds. Het is de zorg voor een tijdig huwelijk van het kind. Men omschrijft deze verplichting door te zeggen: *digangamkan katangan sa-oerang-oerang*, ook wel *mamoelangkan oerang ka roemah tangonjo*, het meisje doen aanvatten door een manspersoon, een echtgenoot naar de trap van haar familiehuis doen komen. Vrees dat het meisje uit den band mocht springen in liefdesaangelegenheden zat altijd voor bij de behartiging van deze verplichting. Overigens neemt men losheid van zeden bij vrouwen en jonge meisjes, die al eens gehuwd geweest zijn, nooit zwaar op. Maar een maagdelijk meisje heeft men altijd als een plantje beschouwd, dat bizondere beschutting behoeft. Hoe intusschen het doen huwen van kinderen weer verderfelijk werkt op het huwelijksleven der menschen, vermeldde ik reeds met een enkel woord. Er zal een tijd komen, dat wij ons bewust zullen worden ook die kinderhuwelijken in Indië niet meer te mogen toestaan. Maar tot heden verkeerde onze koloniale staatkunde nog in het stadium van volslagen onverschilligheid omtrent het wel en wee van het inlandsche familieleven. Het

laat ons volkomen koud of de bruine broeders en zusters al dan niet een bestendig, gelukkig huwelijk sluiten, zoomede of er iets van hunne kinderen wordt dan wel of dezen voor galg en rad opgroeien.

Ten slotte moet er voor gezorgd worden, dat de oorlellen der meisjes al heel vroeg doorboord worden, ten einde de kinderen te kunnen versieren met oorknoppen en oorringen, die op den duur soms een gat maken in de oorlel ter grootte van een rijksdaalder, zooals ik dat menigmaal heb gezien. Van bedoeld lichaamsdeel bleef vaak niets meer over dan een dun randje, ter dikte van een touwtje, dat beneden aan het oor bengelde, een alleronsmakelijkste vertooning. Men noemt de plechtigheid van het doorbooren der oorlellen, die weder gepaard gaat met de noodige festiviteiten, *tindi daboewang*.

Ook ten aanzien van knapen heeft men bij de Minangkabauërs gemelde plicht om ze kort na de geboorte in de rivier te baden (*toeroen mandi*) in acht te nemen. Over de besnijdenis, die jongens behooren te ondergaan, spraken we reeds. Dat is de tweede plicht, die de adat te hunnen aanzien aan de moeders heeft opgelegd. En al behoeven de tanden en oorlellen van jongens het niet te ontgelden, wel is dat weer met hun hoofdhaar al heel vroeg het geval. Dat moet hun, als zij nog zeer jong zijn, met uitzondering van een paar lokken (*goembak*), die men laat staan totdat zij volwassen zijn geworden, van het gansche hoofd worden weggeschoren, een gebruik, waaraan oorspronkelijk ook animistische offer-ideeën ten grondslag moeten gelegen hebben, maar waarin toch mede de warmte der tropen de hand gehad kan hebben. Bedoelde *goembaks* waren te allen tijde een teeken van vrije geboorte, want slavenkinderen mochten ze niet bezitten. Lang haar is ook in andere streken van den Archipel, o. a. op Java, reeds sedert overoude tijden een bewijs van aanzien geweest, evenals zulks bij de oude Germanen en nog bij onze middeleeuwsche voorouders het geval was. Ook bij ons mochten lijfeigenen geen lang haar dragen en werd het hoofdhaar van misdadigers kort geknipt; het overoude teeken van rechtspleging was in onze wereld altijd de schaar. Waar-

schijnlijk zijn het dus weer de Ariërs geweest, die de vereering van lang haar naar de tropen hebben gebracht, en die haar door tusschenkomst van de Hindoes over onzen Archipel hebben verbreid. Zij kan slechts haar ontstaan hieraan te danken hebben gehad oorspronkelijk, dat lang haar het hoofd en een deel van het lichaam verwarmde. Haar oorsprong is dus bij die volken te zoeken, welke in den oertijd gedoemd werden in een koude luchtstreek te wonen, in het Europa en Azië van den ijstijd en van de post-glaciale periode, dus bij de Ariërs. Zij werd bij deze een pendant van de vereering der zon, van het heilige vuur. In de tropische landen heeft men mijns inziens zeker niet de wieg van de vuur-aanbidding en van de vereering van lang haar te zoeken. De ijstijd zal de eerste groote verdringer der volken zijn geweest, die hen noopte naar zuidelijker gewesten, naar den evenaar te ontwijken. Het stamland der Ariërs althans zoeke men niet op het plateau van Iran of in het Ganges-dal dan wel in dat van den Euphraat, maar in noordelijk Europa, misschien wel op een reeds lang verdwenen continent tusschen Europa en Amerika. Zoodra de jeugdige Minangkabauer tot jaren van onderscheid komt, worden hem zijn *goembaks* afgeknipt en moet hij zijn haar gelijkmatig laten groeien. Dat afknippen moet altijd slechts door bevoegden, door familieleden geschieden en er wordt meestal weer een feest aan vastgeknoopt, waarbij het noodige gegeten en gedronken wordt. Berooving van die haarlokken, door den een of anderen grappenmaker gepleegd, werd altijd als een grove beleediging beschouwd, op welke volgens den adat een behoorlijke straf stond.

Ten slotte is het den moslimschen priester in verloop van tijd gelukt den Minangkabauërs in te prenten, dat het ook steeds een dure plicht der ouders ten aanzien van hun zoons is om dezen bijtijds de zoogenaamde geloofsbelijdenis te doen leeren. Dat noemt men *mengabankan;* dit woord komt van *bang* of *abang*, dat de oproeping tot het moslimsche gebed beteekent, die aanvangt met de bekende woorden: „Allah is groot, enz!" Van eenig voorschrift, dat de ouders of moederlijke verwanten verplicht om hunne kinderen of kamanakans een behoorlijk

ambacht of iets anders te doen leeren, waardoor zij mettertijd in hun levensonderhoud kunnen voorzien, is nergens ooit sprake geweest in den adat. Trouwens ook het moslimsche recht deed ook nimmer aan een dergelijk voorschrift, evenmin dat der Hindoes. Primitieve volken hebben zich nergens het hoofd gebroken omtrent het lot van de jeugd.

F. *De ontbinding van het huwelijk.*

Wordt het huwelijk ontbonden tengevolge van den dood, dan spreekt de Minangkabauër van *batjarei tambilan*, van scheiden middels de spade. Op Java zegt men *pati*(n), *pedjah*(k), dat beteekent uitdooven, uitgaan, n.l. van het levenslicht. Het van elkaar afgaan tijdens het leven der beide echtgenooten wordt door de Minangkabauërs *batjarei hidoeïq* genoemd; ook spreekt men wel van *saraq*. In enkele steken, zooals in het Palembajansche, zegt men alleen *batjarei*, wanneer de echtscheiding plaats heeft met onderling goedvinden der beide echtgenooten, terwijl *saraq* daar alleen gebezigd wordt voor de eenzijdige verstooting of voor de verlating van de vrouw door den man. Op Java noemt men echtscheiding in 't algemeen *pegatan*, *pisahan*. Wij zullen eerst over het *batjarei tambilan* met een enkel woord spreken, om vervolgens aan de echtscheiding onze aandacht te wijden.

Wordt een gehuwde man ziek ten huize van zijne vrouw, dan behoort daarvan door haar of door hare familieleden terstond kennis te worden gegeven aan zijne verwanten en zulks krachtens het voorschrift: *saki mahimbankan*, *mati mandapèkan*. Komt de man vervolgens te sterven, zoo wordt zijn lijk aan zijne familieleden toevertrouwd. De weduwe of hare verwanten hebben met de aflegging en bezorging daarvan niets te maken. De weduwe mag niet terstond hertrouwen; zij heeft, wanneer zij niet zwanger is, een rouwtijd van 100 dagen in acht te nemen, en niet een van 4 maanden en 10 dagen, zooals de moslimsche wet voorschrijft. Die tijd wordt gewijd aan doodenmalen en aan bezoeken, welke de weduwe behoort te brengen aan de moeder des overledenen en aan diens familieleden. De ziel des afgestorvenen wordt verondersteld nog 100 dagen na den dood als geest in

de woning zijner vrouw, dan wel in diens eigen familiehuis te verblijven, om daarna in de gedaante van den vogel *pingai* naar de *kampong achirat*, naar het zielenland, weg te vliegen [1]). De voorgeschreven rouwtijd wortelt dus veeleer in animistische overwegingen dan in ethische of andere. De vrouw blijft als het ware nog verbonden aan de schim van haren man gedurende dien tijd; zij is nog gehuwde vrouw, zoolang diens ziel het aardsche nog niet voor goed vaarwel zegt. Pas na den honderdsten dag is de weduwe volkomen vrij en mag, indien zij althans niet zwanger is, terstond hertrouwen. Een bestendig verbod om een nieuw huwelijk aan te gaan, zooals in het hindoesche recht bekend was, [2]) heeft evenmin onder de Minangkabauërs als elders in den Archipel ooit bestaan. Bij zwangerschap behoort de weduwe evenwel eerst nog hare bevalling af te wachten, alvorens een nieuw huwelijk te kunnen aangaan, en moet na het ter wereld brengen van haar kind daarmee zelfs nog 40 dagen wachten. Handelt zij in strijd met een en ander, dan begaat zij een groote zonde (*mamboeè pakardjaän haram*), een opvatting die waarschijnlijk pas door den Islam den menschen is aangebracht. Op of kort na den 100sten dag sedert het overlijden van haren man wordt ook het belangrijkste doodenmaal gehouden en brengt de weduwe haar laatste bezoek aan de familie des overledenen. Dit heet *mandjalang soedah*. Bovendien wordt door haar dan ook, in gezelschap van diens verwanten, een laatste bezoek aan zijn graf gebracht. Bedoelde rouwtijd is zonder twijfel veel ouder dan die door den Islam is voorgeschreven. Wordt het huwelijk ontbonden door het overlijden van de vrouw, dan mag de weduwnaar desnoods terstond hertrouwen. Aan hem is geen rouwtijd of *iddah* voor-

1) Van der Toorn. Het animisme bij de Maleiërs der Padangsche Bovenlanden. Bijdr. Kon. Inst. 5e. Volgreeks. V. p. 48 e. v.

2) In de wetten van Manou is het uitdrukkelijk verboden dat een vrouw hertrouwt (V 162 en IX 65) en de latere dharma-castras hebben over 't algemeen dat standpunt gehandhaafd. Slechts het aan Naradiya toegeschreven wetboek, dat van latere dagteekening moet zijn dan de wetten van Manou, is het tweede huwelijk eener vrouw in bepaalde gevallen toegelaten. Nar. Dharm. XII. 97. Vertaling van Dr. Jul. Jolly.

geschreven. Nochtans zal hij in den regel ook minstens 100 dagen wachten, alvorens een nieuw huwelijk te sluiten. Want de Minangkabausche weduwnaar staat evenzeer onder den invloed van het animistische geloof, dat de schim zijner vrouw nog tijdelijk op aarde blijft vertoeven. Zij heet de eerste honderd dagen na haren dood in de gedaante van een onzichtbaren vogel te verblijven in den een of anderen donkeren hoek van hare familiewoning. Voor hare schim wordt aan de gebruikelijke doodenmaaltijden, die daarin te harer eere gegeven worden, een plaats gereserveerd, welke niemand bezetten mag en het is haren familieleden verboden om al den tijd, gedurende welken zij onzichtbaar in hun midden vertoeft, te twisten of te krakeelen, stelt men er althans prijs op, dat haar ziel niet plotseling boos wegvliegt om eerst nog een tijd op den steen van haar graf te blijven toeven en daarna voor goed te verdwijnen naar het zielenland. De overledene behoudt dus de eerste 100 dagen na haar verscheiden al de rechten, die zij tijdens haar leven bezat, ook ten aanzien van haren man. En zat deze tijdens haar leven niet onder de pantoffel, voor hare onzichtbare persoonlijkheid heeft hij onwillekeurig toch den noodigen eerbied. Maar is hare zielevogel dan ook eenmaal na den 100sten dag weggevlogen uit hare *roemah kamanakan*, dan mag ook hij deze voor goed verlaten en niet zelden wordt hij dan zelfs met zekere feestelijkheid door zijne verwanten afgehaald, terwijl die lieden er wel voor zorgen, dat hij dan ook alles meeneemt wat hem toebehoort, zoomede dat hij zijn aandeel in de *harto soearang* niet vergeet. Dat plechtstatig afhalen van den weduwnaar heet *mandjapoei dansanak*.

De gevolgen, welke de dood van een der ouders voor de kinderen heeft, zijn van geen beteekenis. Zij blijven bij het overlijden des vaders bij de moeder en hare verwanten, zonder dat de vaderlijke familieleden er eenig recht op zouden kunnen doen gelden om een of meer hunner tot zich te nemen. Maar ook bij den dood der moeder is zulks het geval. Zelfs de vader vermag dan niet te eischen dat een of meer zijner kinderen, die hij bij de overleden vrouw verwekte, hem worden toege-

wezen. Menige weduwnaar zou daarop ook niet gesteld zijn en hij taalt dan ook in 't vervolg vaak in 't geheel niet meer naar hen. Hij komt zijn kinderen verder nauwelijks zoo nu en dan bezoeken. Zijn komst tijdens het leven hunner moeder gold immers ook altijd meer haar dan hen. Althans zoo was het dikwijls voornamelijk in het stamland. In de grenslanden, waar man, vrouw en kinderen plegen samen te wonen in een afzonderlijk huisje, blijft de band tusschen een weduwnaar en zijn kinderen gewoonlijk hechter, al nemen de moederlijke verwanten ook daar de zorg voor hen wel eens op zich na den dood der moeder.

Hoe de ontbinding van het Minangkabausche huwelijk tijdens het leven der echtgenooten in vóór-Islamitischen tijd in haar werk ging, kan niet meer nagegaan worden. Allerwege moeten ten deze reeds vroeg de moslimsch-rechterlijke vootschriften zijn gerecipieerd. Nochtans geldt dit alleen voor *den vorm* der echtscheiding. De *gevolgen*, welke deze heeft ten opzichte van de van elkaar gegane echtelieden onderling, zoomede ten aanzien van hun kinderen en goederen, zijn echter overal steeds door den adat beheerscht gebleven.

De echtscheiding is bij de Minangkabauërs, althans van de zijde van den man, even gemakkelijk als bij alle andere moslimsche volken. Doch ook de Minangkabausche vrouw kon althans in den *masa adat* en nog een heelen tijd daarna veel gemakkelijker van haren man afkomen, dan zulks der onvervalschte moslimsche ooit vergund werd en dan het der Minangkabausche van de laatste decennien gaandeweg mogelijk werd. Zij heeft ook ten deze reeds in vele streken hare overoude vrijheid er bij moeten inboeten, althans wanneer zij en de haren er op gesteld werden voor goede geloovigen door te gaan en met de priesters in hun omgeving op goeden voet te blijven. In de landschappen, waar man, vrouw en kinderen een gezin uitmaken, zooals in Indrapoera en bij de Korintjiers, komt de echtscheiding veel minder voor dan in de overige Minangkabausche landen. De huwelijksband is daar overal veel hechter dan in de noordelijke kuststreken en in de Padangsche

Bovenlanden. Onder de Korintjiers gaan man en vrouw gewoonlijk van elkaar af, indien er van onvruchtbaarheid of overspel bij haar sprake is. In het laatste geval is de Korintjier zelfs verplicht om zijn vrouw te verstooten, al is het ook *pro forma*, want hij mag desnoods dadelijk weer met haar hertrouwen.

Sahijo babaoel batoekar batjarei zegt een Minangkabauer, zoolang men het onderling eens is, blijft men bij elkaar, maar bij oneenigheid, hoe gering ook, gaat men ieder zijns weegs. *Poentoeng anjoei, api padam*, zoo luidt een andere spreekwijze, in welke het huwelijk met een flambouw vergeleken wordt, die, zoodra zij bij ongeluk in het water mocht vallen, terstond uitgedoofd wordt. En er behoeft niet veel te gebeuren om dat onheil te veroorzaken. Een enkele gril of kibbelpartij, dan wel booze bui bij den man, kan er aanleiding toe geven. Zwaarwichtige redenen als overspel, beleediging, mishandeling of iets dergelijks van de zijde van hem, kan echter voor de vrouw tegenwoordig bijna nooit meer als motief gebezigd worden om van hem af te komen. Maar de minste slechte luim aan zijn kant kan haar tot een verstooten vrouw maken, hoe lang of beiden het ook goed met elkaar konden vinden. De controleur van Eerde [1]) heeft in zijn reeds geciteerd opstel over de Minangkabausche huwelijks-plechtigheden een merkwaardige statistiek medegedeeld omtrent het aantal echtscheidingen, die in 't bizonder in het Ajer Hadjiesche een goede tien jaren geleden voorkwamen. Daaraan ontleen ik de volgende cijfers. In 1895 leefden er in genoemd landschap ongeveer 3839 zielen, onder welke 1110 vrouwen boven de 12 jaren, die reeds te zamen 2679 huwelijken gesloten hadden. Van haar waren 273 slechts eenmaal gehuwd geweest; dat waren voor het meerendeel jonge kinderen van even over de 12 jaren. Wijders waren 377 bereids twee keeren, 291 driemaal, 110 vier-, 35 vijf-, 12 zes-, 8 zeven-, 2 acht- en 1 zelfs negenmaal getrouwd geweest en zulks steeds met verschillende mannen, want hertrouwing met denzelfden

---

1) Op. cit. pag. 486.

man, van wien de vrouw was gescheiden, — en die is altijd, zoowel volgens het moslimsch als krachtens het Minangkabausch recht, geoorloofd geweest —, werd bij het maken van de onderwerpelijke statistiek buiten rekening gelaten. Er bevonden zich vrouwen onder, niet ouder dan ongeveer 20 jaren, die bereids vele keeren gehuwd waren geweest. In andere negrien van het Painansche, zoo meldt de Heer van Eerde verder, kreeg men zelfs nog veel ongunstiger cijfers en trof men vrouwen aan, die wel 19, ja zelfs 25 verschillende mannen hadden gehad. De uitspraak van genoemden schrijver, dat in bedoelde streken de sluiting van een huwelijk gewoonlijk niets meer is dan een *cache misère* om er de walgelijkste onzedelijkheid achter te verbergen, lijkt dan ook alleszins gewettigd. Thans zullen wij de wijzen, waarop volgens het moslimsch recht een echtscheiding tot stand komt, een voor een behandelen en wijders nagaan in hoever die in de Minangkabausche wereld zijn gerecipieerd of althans in zwang gekomen.

I. *De talâq*. Deze manier om een huwelijk te ontbinden komt neer op een vrijwillige eenzijdige mondelinge verstooting van de vrouw door den man, zonder dat deze daarvoor eenigen anderen grond behoeft te hebben dan een enkele gril, een nuk, kortom dan zijn wispelturigheid. Zij berust op de verzen 229—233 van het 2e Hoofdstuk van den Qoeran. Nochthans is deze manier van echtscheiden heel wat ouder dan de moslimsche wereld. Zij bestond bij alle oostersche volken, tot in de hoogste oudheid. Reeds ten tijde van Hammourabi kende het Babylonische recht haar, maar toen moest de man, die zijn vrouw verstiet, ook een scheidsbrief geven, zoodat de zaak niet enkel mondeling kon afgedaan worden. De man is niet verplicht om zijn vrouw de reden mede te deelen, die hem noopte om haar van zich te verwijderen en zij is niet gerechtigd om daarnaar te vragen. Zij vermag zich tegen de *talâq* in geenen deele te verzetten; zij moet het dulden dat de man haar verdrijft, zooals men een hond van zich pleegt weg te jagen. Inderdaad een hartverheffende rechtsinstelling! Intusschen moet de verstooting volkomen vrijwillig geschieden. Werd zij afgedwongen, dan is zij

niet geldig. Bovendien kunnen personen, die geen vrijen wil heeten te hebben, zooals minderjarige gehuwde mannen, krankzinnigen en curandi de *talâq* niet toepassen. Deze wijze van scheiden is wijders volkomen een zaak tusschen de beide echtgenooten. Noch hunne families, noch eenige getuigen behoeven er rechtens bij te pas te komen; alleen behooren de eersten altijd pogingen tot verzoening aan te wenden. Bij de Minangkabauërs is het intusschen meestal gewoonte om de zaak altijd in den familiekring van de vrouw te behandelen en de *talâq* te bewerkstelligen in tegenwoordigheid van 2 of meer getuigen; nochtans is een en ander voltrekt geen vereischte naar moslimsch recht. De overheid heeft wijders evenmin als de priester met deze manier van echtscheiden ooit iets te maken gehad. Zij is geheel een aangelegenheid, welke slechts de beide echtgenooten aangaat. De buitenwereld heeft er niet in 't minst mede te maken; die behoort zelfs zooveel mogelijk zich te onthouden van inmenging in deze manier om een huwelijk te ontbinden. Formaliteiten zijn hieraan bovendien niet verbonden. De man heeft zijne bedoeling slechts duidelijk uit te drukken, zoodat de vrouw hem niet kan misverstaan. Overigens mag hij de verstooting in de bewoordingen kleeden, welke hem het best toeschijnen. Alleen is hij verplicht om, voordat hij tot de *talâq* overgaat, der vrouw den bruidschat ten volle te betalen, welke hij bij het huwelijkscontract haren *wali* toezeide. Een *talâq* zonder voorafgaande voldoening van die schuld aan de vrouw behoort als ongeldig, dus als niet geschied aangemerkt te worden. Intusschen is de huwelijksband door een enkele *talâq* nog niet dadelijk verbroken. Dat is pas geschied in twee gevallen, vooreerst indien na een enkele *talâq* desnoods de tijd van de *iddah* verloopen is, zonder dat de man zijn verstooting uitdrukkelijk herriep, waartoe hij krachtens den Qoeran de bevoegdheid heeft òf doordat hij de *talâq* terstond drie malen na elkaar *(talâq tiga)* herhaalt, dan wel met tusschenpoozen binnen de *iddah*-periode, welke na elke *tâlaq* weer op nieuw intreedt. Mannen, die er niet over denken om op hun plan tot scheiding terug te komen, zullen dan ook gemakshalve de

verstootingswoorden terstond 3 malen achter elkaar uitspreken. Intusschen komt dit bij de Minangkabauërs minder voor dan een enkele *talâq*, gevolgd door verloop van de *iddah*-periode, zonder dat de man van zijn recht tot herroeping van de verstooting binnen dien tijd gebruik maakte. Het recht daartoe heet *roedjoe* en moet door Mohammed in 't bizonder zijn ingevoerd, ten einde den man nog in de gelegenheid te stellen op zijn voornemen tot scheiding terug te komen en hem te verhinderen lichtvaardig te werk te gaan. In vóor-Mohammedaanschen tijd zou dat recht tot herroepen van een *talâq* nog niet bestaan hebben. Zijn de verstootingswoorden evenwel 3 malen herhaald, hetzij terstond na elkaar, hetzij met eenig tijdsverloop tusschen de eerste en de tweede en tusschen deze en de derde *talâq*, dan mag de herroeping van de laatste niet meer plaats hebben. De huwelijksband is volkomen ontbonden, zoodra de 3e *talâq* is uitgesproken, ook al volgt daarop voor de vrouw een nieuwe *iddah*-periode. In die, welke na de eerste en tweede verstooting telkens opnieuw aanvangt, zijn man en vrouw dus nog niet van elkaar af. Hij behoort haar, althans in zuivere moslimsche landen, dan nog levensonderhoud, kleeding en huisvesting te verschaffen en mag, indien hij met de voorloopig verstootene mee reeds 4 vrouwen heeft, nog niet hertrouwen met een nieuwe vierde. Wel doet hij reeds terstond, tengevolge van de eerste *talâq* afstand van zijn recht op den bijslaap met de voorloopig verstooten vrouw. Zij behoeft dezen niet toe te laten in de *iddah*-periodes. Maar na de 3e *talâq* mag de man dadelijk hertrouwen en hij behoeft daarna zijn vrouw geen levensonderhoud meer te geven. Haar is het echter na de 3e verstooting niet vergund terstond een nieuw huwelijk te sluiten; zij behoort de nieuwe *iddah*-periode, welke daarop volgt, eerst te laten voorbijgaan. Nochtans zal zich menige Minangkabausche niet aan dit voorschrift van de *sjarat* houden, althans niet in streken, waar de geestelijkheid nog niet veel te zeggen kreeg. De kinderen, gedurende de *iddah*-periodes uit de verstooten vrouw geboren, hebben den man, die haar verstiet, tot vader. De herroeping van de eerste of van de tweede *talâq*

behoeft ook niet in bepaald voorgeschreven bewoordingen plaats te hebben, mits die slechts duidelijk zijn en niet misverstaan kunnen worden. De verbroken huwelijksband na de derde *talâq* of na verloop van de *iddah*-periode, zonder dat de uitgesproken verstooting herroepen werd, kan niet anders weder hersteld worden tusschen de gescheiden echtgenooten dan middels een geheel nieuwe huwelijksvoltrekking, met inachtneming van al de vereischten, daaraan verbonden. Feestelijkheden komen intusschen bij een hertrouwen van gescheidenen niet meer te pas. Bovendien mogen een man en vrouw, die na 3 *talâqs* van elkaar afgingen, niet hertrouwen, voordat zij eerst met een anderen man, met een zoogenaamden *moehallil*, een tusschenpersoon, gehuwd is geweest, al is het ook *pro forma* desnoods en voor één enkel oogenblik. In dit geval speelt dan die tusschenpersoon gewoonlijk de rol van strooman, die de vrouw trouwt enkel om haar in staat te stellen met haren vorigen echtgenoot weder in den echt verbonden te worden en hij wordt voor dien dienst dan meestal behoorlijk beloond. Zonder zulk een tusschenhuwelijk van de verstooten vrouw zou het nieuwe huwelijk met haren vorigen man volkomen ongeldig zijn, en dit mag ook natuurlijk pas plaats hebben, nadat de *iddah*-periode, die volgt op de 3e *talâq* van den strooman, — want van dien wordt dan verwacht dat hij haar terstond na zijn huwelijk met haar drie malen *talâqt* —, verloopen is. Heeft intusschen dit kunstje om middels tusschenkomt van een strooman te hertrouwen reeds twee malen plaats gehad, hebben dus man en vrouw reeds twee keeren een hernieuwd huwelijk met elkaar gesloten, dat telkens weer ontbonden werd door 3 *talâqs*, dan mogen zij nimmer meer met elkaar hertrouwen. Want een vrouw, die door haren man bereids 9 keeren verstooten werd, kan nooit meer de zijne worden. Wordt een huwelijk ontbonden door enkel verloop van de *iddah*-periode na een of twee *talâqqen*, zonder dat de man van zijn recht tot herroeping van deze gebruik maakte, dan kunnen zij altijd hertrouwen, zonder dat de vrouw eerst met een strooman gehuwd is geweest. En dan mag dat hertrouwen zelfs zoo dikwijls plaats hebben, als men

verkiest, mits men maar zorge dat het nimmer tot 9 *tallâqqen* komt. Inderdaad een fraai stuk recht, dat moslimsche verstootings- en hertrouwingsrecht!

Bij de Minangkabauërs en Korintjiërs is allerwege de *talâq* gerecipieerd; zij komt van alle manieren om een huwelijk middels echtscheiding te ontbinden onder hen het meeste voor. Nochtans zal de Minangkabauër in den regel van zijn verstootingsrecht niet eerder gebruik maken dan nadat hij in den familiekring zijner vrouw het plan daartoe, meestal met redenen omkleed, heeft medegedeeld. Zijn eigen familie laat hij gewoonlijk buiten de zaak; die bemoeit zich dan ook nooit met de echtscheidingen van de mannelijke leden in haar midden. Het is haar volkomen onverschillig of hij al dan niet gehuwd is. Het laatste is haar soms nog wel zoo aangenaam. De Minangkabauer, die zijn vrouw wil verstooten, begint derhalve met haren *mamaq* en familieleden in hare *roemah kamanakan* mede te deelen, dat hij van haar af wil. Hij doet dat b.v. in de volgende bewoordingen: *hambo dangan Si Oepih babau oewè, karano deh oentoeèng, nan kini soearang nan diagih, oetang nan dibajè atè kini nan doewo kadoerang*, welke woorden het volgende beteekenen: ik ben indertijd met Si Oepih gehuwd, omdat wij dachten gelukkig te zullen worden, maar dit is niet mogen geschieden, vandaar dat het beter is, dat wij van elkaar afgaan en de *soearang* (de goederen, die tijdens het huwelijk gemeen werden tusschen man en vrouw) verdeelen, na aftrek en betaling van onze gemeenschappelijke schulden. De familieleden van de vrouw zullen dan, al is het ook voor de leus, trachten om hem tot andere gedachten te brengen, om de zaak te *badamei*, te schikken, zooals het heet. Blijft hij echter bij zijn plan, dan wordt intusschen door hem de *mas kawin*, de bruidschat betaald, welke hij bij zijn huwelijk aan den *wali* zijner vrouw toezeide, en de „schat”, de *amè*, zoomede de andere geschenken, welke hem bij die gelegenheid door hare familie werden thuisbezorgd, zal hij soms in plechtstatigen optocht aan haar weer doen terug brengen. Vervolgens verschijnt hij op een goeden dag ten tweeden male te midden van de verwanten

zijner vrouw en deelt hun mede, dat hij na lange overweging bij zijn aanvankelijk plan gebleven is. En dan gaat hij, in tegenwoordigheid van die lieden, zoomede van zijne vrouw en van minstens twee getuigen [1], terstond tot de *talaq* over, die hij òf één keer òf dadelijk drie malen achter elkaar uitspreekt. Dat gebeurt dan b.v. in de volgende bewoordingen, die hij tot zijne vrouw richt: *kini na hambo tinggalkankah kau*, *sampei hidak kau balakilah*, ik laat u thans alleen achter (n.l. te midden der uwen) en gij kunt, zoodra de *iddah* verloopen is, een anderen man trouwen. Of de man bezigt de volgende woorden, terwijl hij met een kapmes drie keeren in een stuk hout hakt: *iko takok kajoe kau*, middels deze drie slagen in dit stuk hout verstoot ik u. De huwelijksband wordt daarbij dus vergeleken met een stuk hout, dat op gemelde wijze vernield wordt. In de Korintji-landen en in Serampas en Soengei Tenang begint soms de een of andere moslimsche priester met drie kappen in een stuk hout te geven, dat daar *batakoek*, ook wel *tangkok kajoe* heet, waarna de man pas drie malen de *talâq* uitspreekt [2]. Wijders hebben al de overige medegedeelde voorschriften van het moslimsch recht betreffende deze manier om een huwelijk te ontbinden ook in de Minangkabausche landen van lieverlede burgerrecht gekregen. De *moehallil* heet daar doorgaans *tjindoe*, ook wel *tjina boeto*, de blinde chinees, doch men noemt hem ook wel *antara*, tusschenpersoon. Fatsoenlijke lieden zijn onder de Minangkabauërs gewoonlijk niet te bewegen om de rol van zulk een betaalden strooman te vervullen. Het zijn dan ook meestal *oerang koerang babangso*, lieden van geringen stand, b.v. afstammelingen van slaven of anderen, die daartoe te

---

[1] Deze lieden worden voor hun dienst, den scheidenden bewezen, gewoonlijk met ongeveer f 0.50 voor elk beloond. De Minangkabauërs verbeelden zich, dat de verschijning van die twee getuigen een noodzakelijk vereischte is om een echtscheiding wettig tot stand te doen komen. Vandaar dat zij zeggen: *nikah nan bawali*, *saraq nan baoerang taoe*, *nan mahadappi*, een huwelijksvoltrekking gaat in haar werk middels een *wali*, maar een echtscheiding heeft plaats enkel door tusschenkomst van een paar getuigen. Er zijn echter streken, waar dezen niet voorkomen bij een echtscheiding, zoo o. a. in Alahan Pandjang (Stibbe. o. c.).

[2] Klerks. o. c. pag. 71.

vinden zijn. Op Java bewijst de een of andere bedaagde vriend van man en vrouw hun vaak den onderwerpelijken dienst; zulk een tusschenpersoon heet daar dan ook *antara*, ook wel *lèt.* Het hertrouwen middels zoo iemand noemt de Minangkabauër *pamoepoei talâq*, de *talâq* uitwisschen. Intusschen komt dat in zijn gemeenschap minder voor dan een enkele *talâq*, gevolgd door verloop van de *iddah*-periode, gedurende welke de man nalaat de verstooting te herroepen. Want dan kunnen man en vrouw weer hertrouwen, zonder dat zij een strooman in de armen behoeven te nemen. Bovendien zijn de Minangkabausche vrouwen er minder op gesteld om drie malen getalaqt te worden, wijl zij daarna moeilijker kunnen hertrouwen met een anderen man, vermits die dan bang is om, indien ook hij bij toeval het in zijn hoofd mocht krijgen om haar te talaqen, enkel als *tjindoe boeto* gefungeerd te hebben, een bedrijf dat niet erg in aanzien is. Er zijn intusschen streken, waar men het zoo nauw niet neemt met het moslimsch-rechterlijke gebod, dat een man, die zijn vrouw reeds negen keeren talaqte, na telkens tusschen de eerste en tweede echtscheiding weer met haar hertrouwd te zijn, nooit meer met haar een vierde huwelijk mag sluiten. In Silajang (Rau) b.v. komt dit laatste wel eens voor en men laat het daar bestaan, mits beide echtgenooten in de moskee boete doen (*ditobatkan di masdjid*) en elk hunner een stuk wit katoen (*kain amerikan*) aan de priesters, die daarop recht heeten te hebben, ten geschenke geeft. Zoo zijn daar dus ook op dit gebied van de *sjarat* accomodementen met Allah te maken. Terwijl wijders in de moslimsche landen het *roedjoe* kan plaats hebben tegen den wil der vrouw, en deze zich daarin heeft te schikken, zoodat zij verplicht is zich weer aan haren man te geven, zoo is in sommige streken van het Minangkabausche gebied, o. a. in de Korintji-landen de vrouw in dat geval, dat er *aniaja padoen*, een geweldpleging jegens haar, heet, niet verplicht om den bijslaap met hem toe te laten. Vroeger zou zelfs onder de Minangkabauërs het *roedjoe* allerwege niet hebben kunnen geschieden, zonder toestemming van de vrouw. Hier kwam dus de oeroude grootere vrijheid en

zelfstandigheid der Minangkabausche vrouw tegenover haren man weer eens op energieke manier om den hoek kijken. Bij de Minangkabauërs is het wijders, vooral in de landschappen, waar de Islam bereids geheel beslag op hun gemeenschap legde, gewoonte geworden dat de man, die de *talâq* herroept, daarvan, onder betaling van een halve gulden, kennis geeft aan[1]) den een of anderen priester in zijn negri, zoomede een maaltijd bekostigt ten huize van zijn vrouw, waarbij weer het noodige gebeden behoort te worden door *orang siak*. Zoo wist het moslimsche priesterdom ook de echtscheiding weer te exploiteeren bij de Minangkabauërs, terwijl het in de eigenlijke moslimsche landen nooit iets met die aangelegenheid te maken had.

De *talâq* kan volgens het recht van den Islam voorwaardelijk uitgesproken worden. Het huwelijk is dan *ipso jure* ontbonden, zoodra de voorwaarde in vervulling is gegaan. Men noemt dit *talâq talîq*, de *talâq* aan iets ophangen. Men wendt dit expedient gewoonlijk aan in 't belang van de vrouw, ten einde haar onder bepaalde omstandigheden niet in de onzekerheid te laten of haar huwelijk al dan niet nog bestaat, dan wel om haar te beschermen tegen bepaalde gedragingen van den man. Soms gebeurt dat *talâq talîq* reeds terstond na de huwelijksvoltrekking; de man zegt dan b.v. tegen zijn vrouw, dat zij verstooten is, zoodra hij haar mocht mishandeld hebben, of wanneer hij een andere vrouw mocht gehuwd hebben en dergelijke. Gaat de

---

[1]) Op Java is het officieel door ons Gouvernement bij Ind. Staatsblad van 1895 No. 198 en 1898 No. 149 voorgeschreven, dat de man, die zijn vrouw verstiet, of daarop is teruggekomen, daarvan kennis behoort te geven aan bepaalde personen, door het gewestelijk bestuur aan te wijzen, en dit koos altijd den moslimschen priester, den *penghoeloe*, aan wien bedoelde kennisgeving behoort te geschieden. Ook de ontbinding van een huwelijk middels *choel* behoort aan die autoriteit te worden medegedeeld op Java. Men heeft door een en ander te bepalen op dat eiland maar overal weer het moslimsche priesterdom op den voorgrond gedrongen, terwijl dit in de moslimsche landen nooit iets met familie-aangelegenheden te maken had. Wat hebben wij toch steeds in Indië den Islamitischen priester in de kaart gespeeld, in stede van dien zoo min mogelijk tot een persoon van gezag te verheffen. Is 't wonder dat *di bawah Compeni* ook op Java *agamo soedah djadi lebeh koeat?* Onze Islam-staatkunde is in Indië tot nog toe één groote *bévue* geweest, in alle mogelijke opzichten.

man een lange reis maken, dan verstoot hij haar van te voren, maar dat erlangt pas kracht van uitvoering, zoodra er een bepaalde tijd is verloopen, binnen welken hij niet zal zijn teruggekeerd, of niets van zich heeft laten hooren. Feitelijk komt het *talâq talîq* naar onze begrippen neer op een contract tusschen man en vrouw gesloten, waarbij deze gemachtigd wordt om na bepaalde onzekere toekomstige gebeurtenissen zich als vrije vrouw te gedragen. De moslims evenwel, met hun totaal gemis van juridisch instinct, hebben er echter nooit een contract in gezien, maar het *talâq talîq* altijd beschouwd als een bereids uitgesproken verstooting, die pas later van kracht kan worden. Niemand vermag den man te dwingen het *talâq talîq* te bezigen; met zijn volkomen vrijen wil moet hij ook daartoe overgaan. Het komt gedurende de laatste jaren ook al meer en meer onder de Minangkabauërs voor, maar in het bizonder daar, waar de vrije geestlijkheid hun *would-be* geleerdheid gaandeweg aan de goegemeent wist te slijten. Vooral in de Benedenlanden treft men tegenwoordig het *talâq talîq* aan, en men bezigt er dit vooral, zoodra de man een groote reis gaat maken, die maanden kan duren, zoo o. a. indien hij de *hadj* gaat ondernemen. Niet zelden verstoot de man zijn vrouw dan reeds volkomen en niet eens voorwaardelijk, voordat hij de reis begint. In de Bovenlanden komt het *talâq talîq* nog niet voor, naar mijn weten. Op Java en in Atjeh is het wel weer allerwege in zwang. In de Korintji-landen moet het zelfs hier en daar uitdrukkelijk verboden zijn. In het Painansche neemt de man, die op reis gaat, soms nog een ander middel te baat om zijn vrouw te verstooten, indien hij niet binnen een bepaalden tijd zal zijn teruggekeerd, of iets van zich zal hebben laten hooren. Hij machtigt dan namelijk een zijner vrienden of mannelijke verwanten om, zoodra de bedoelde voorwaarde in vervulling zal zijn gegaan, uit zijn naam de *talâq* tegen zijn vrouw uit te spreken. Ook in de Kampar-landen komt dit voor. Dat middel heeft nochtans steeds aan dit euvel geleden, dat de vrouw er niet altijd door geholpen werd, zulks indien de gemachtigde intusschen kwam te sterven, dan wel zelf op reis

ging, of eenvoudig aan de verkregen lastgeving om de een of andere reden niet voldeed of niet wenschte te voldoen.

II. *De choel.* De tweede manier om tot ontbinding van het moslimsche huwelijk te geraken is de zoogenaamde *choel*, in 't Minangkabausch als *koeloek* overgaan. Die berust op het voorschrift van de voorlaatste alinea van vers 229, Hoofdstuk II, zoomede op vers 127, Hoofdstuk IV van den Qoeran. Heeft de moslimsche gehuwde vrouw niet het recht om haren man te verstooten, ook al misdoet die nog zoo ernstig jegens haar, wel bezit zij de bevoegdheid om hem, tegen teruggave van de bruidschat, of tegen betaling van een onderling overeengekomen schadeloosstelling, over te halen haar de vrijheid te geven, middels een verstooting van zijn kant. Want daarop slechts komt de *choel* neer. Deze is dus minder een manier, die terstond ontbinding van het huwelijk ten gevolge heeft, dan een contract met de strekking om tot die ontbinding middels verstooting te geraken. Wenscht de man op de voorstellen van de vrouw niet in te gaan, zoo schiet er voor haar slechts over om de ontbinding van haar huwelijk van de overheid, van den *qadhi*, den alleen-sprekenden moslimschen rechter, te erlangen, over welke manier van scheiden wij zoo aanstonds zullen spreken. Zonder de medewerking van den man kan de *choel* aan de vrouw nooit baten. Gaat de man echter het onderwerpelijk contract met haar aan, en dit is weer geheel een zaak tusschen hen beiden, met welke de buitenwereld, en zelfs het staatsgezag en de priester niets te maken hebben, evenmin als de families van man en vrouw, ook al is het die tot plicht gesteld om dezen tot andere gedachten te brengen, dan is reeds één enkele *talâq* voldoende om den huwelijksband te verbreken, zoodat die niet drie malen behoeft herhaald te worden. De man mag daarna desnoods terstond hertrouwen met een andere vrouw; zijne gewezen echtgenoote behoort evenwel weer eerst de *iddah*-periode voorbij te laten gaan, voordat zij een nieuwe echtvereeniging kan aangaan, ook al gebeurt dat met haar gewezen man. Want ook na de ontbinding van het huwelijk middels de *choel* mogen beiden met

elkaar hertrouwen, mits het nieuwe huwelijk aan al de vereischten voldoet van het eerste. Een tusschen-huwelijk van de vrouw met een *moehallil* is intusschen niet noodig. Dat komt alleen maar te pas na ontbinding van den echt middels drie *talâqs*.

De Minangkabauërs, die volkomen juist hebben ingezien dat de *choel* eigenlijk op niets anders neerkomt dan op een soort koopcontract tusschen man en vrouw, spreken dan ook van *meneboeï talâq*, van een inlossen, een koopen van de *talâq*. De Korintjiers zeggen *djoeal talâq*, de verstooting verkoopen. Kwam de *choel* eertijds nog al veel voor in de Minangkabausche wereld, sedert de opkomst der vrije geestelijkheid in haar midden is dat gaandeweg minder geworden, omdat die er op uit is de gehuwde Minangkabausche hoe langer hoe meer hare zelfstandigheid te ontnemen. Had de *choel* echter plaats onder de Minangkabauers, dan werd die *masa adat* gewoonlijk ingeleid door een klacht van de vrouw bij haren *mamaq* en overige verwanten in familieraad vergaderd. Zij begon dan met al hare grieven, die zij tegen haar man had, op te noemen en werden die door de haren beaamd, dan kreeg zij van haren *mamaq* vergunning om die aan haren man en zijn verwanten mede te deelen. Dan toog zij, vergezeld van eenige harer *soedaras*, op een goeden dag, gewoonlijk reeds vroeg in den morgen, naar de *roemah kamanakan* van haren echtvriend, om daar, na eerst de noodige *sirih pinang* aan hen te hebben aangeboden, zijn verwanten en hem ook, als hij tegenwoordig was, mede te deelen wat haar te zijnen aanzien reeds lang op het hart lag, om dan ten slotte aan hem het voorstel te doen terstond met haar mede te gaan naar hare familiewoning, ten einde haar dan te midden harer verwanten te talâqqen. En gaf hij aan die uitnoodiging gehoor, welnu dan was zij gauw genoeg weer vrije vrouw. Maar niet zelden stuitte zij op tegenstand van zijn zijde. Hij zocht dan uitvluchten om de een of andere reden, niet zelden met het doel om de zaak ten koste van haar en hare verwanten te exploiteeren. Dan werd het een gewone geldkwestie, een zaak van loven en bieden en hadden zij en

de haren ten slotte behoorlijk over de brug te komen, alvorens van hem de *talâq* te kunnen erlangen. Met recht werd het dan van zijn kant *mandjoewal talâq*. Vooral onder de Korintjiers komt het voor, dat op die wijze de man van de *choel* misbruik maakt om zijn vrouw en hare verwanten te exploiteeren. Maar ook in de meer noordelijke Minangkabausche landen is dat geen zeldzaamheid. De verstooting van de vrouw heeft bij de onderwerpelijke manier van scheiden ook gewoonlijk ten huize van de vrouw plaats, te midden van haar verwanten en in tegenwoordigheid van minstens twee getuigen. Vraagt de man bedenktijd, alvorens tot de verstooting over te gaan, zoo behoort hij in sommige streken wel eens een of ander kostbaar stuk van zijn bezittingen, een karbouw, rund, dan wel een kleedingstuk of een kris als onderpand aan de familie zijner vrouw te geven, ter verzekering dat hij na den bedenktijd op de zaak zal terugkomen.

Al is de *choel* geheel een aangelegenheid tusschen man en vrouw, bij de Minangkabauërs heeft nochtans de *mamaq* der laatste altijd weer de bevoegdheid om haar te verbieden van de *choel* gebruik te maken. En luistert zij niet naar dat verbod, dan kan zij daarvoor op de gewone wijze gestraft worden door haar gezinshoofd, namelijk middels onthouding van het genot der *harto poesako*, dat zij anders zou gekregen hebben, of dat reeds haar deel was geworden. En nu komt het in de laatste jaren hoe langer hoe meer voor, dat *mamaqs*, die onder invloed staan van de moslimsche geestelijkheid in hun omgeving, aan de gehuwde vrouwen in hun familie verbieden om middels de *choel* van hare mannen af te komen. Of de priester weet dezen over te halen om te weigeren aan het verlangen hunner vrouwen tot echtscheiding gevolg te geven. Hoe afhankelijker de Minangkabausche vrouw, die groote macht in haar wereld, van hare mannen wordt, des te welgevalliger is dit aan het moslimsche priesterdom. In de Korintji-landen behield de vrouw, trots den wassenden invloed van den Islam ook in die streken, toch nog hier en daar de bevoegdheid, om, indien de man weigerde op hare voorstellen tot echtscheiding in te gaan, zich

van hem te verwijderen, zonder dat zij daardoor evenwel het recht erlangde om een anderen man te trouwen. Haar huwelijk blijft dan wel is waar nog in stand, maar beide echtgenooten zijn gescheiden van tafel en bed zouden wij zeggen. In elk geval behoeft dan de vrouw het niet meer te dulden dat de man tot haar komt. Of die bevoegdheid van de vrouw eertijds ook in de meer noordelijke Minangkabausche landen heeft bestaan, is mij niet bekend. Waarschijnlijk is dat wel het geval geweest. In elk geval is zij teekenend voor de positie, die de oorspronkelijke Minangkabausche tegenover haar man innam. Onder patriarchale verhoudingen zou zoo iets niet hebben kunnen gebeuren. Ik stel mij voor, dat in de oude Minangkabausche wereld er meer sprake van geweest zal zijn, dat de gehuwde dames op bedoelde wijze hare mannen van zich verstieten, dan dat dezen zich van haar ontdeden. Slechts in een matriarchale wereld bezat de vrouw, die niet gesteld was op de gunsten van een man, de macht om dezen op een eerbiedigen afstand te houden. Maar in de oertijden der promiscuïteit was het ook niet anders. Pas onder een patriarchale rechtsorde werden de bordjes ten deze verhangen, omdat die geheel gebouwd was op de physieke kracht en dus op het brute overwicht van den man.

III. *De fasch.* Deze is de ontbinding van het huwelijk op rechterlijke uitspraak, verkregen hetzij op vordering van den man, dan wel op die van de vrouw en zulks in bepaalde door de moslimsche wet genoemde gevallen. De *qadhi* is in Islamitische landen weer de eenige bevoegde autoriteit, voor wien deze vordering behoort gebracht te worden. De man zal van deze wijze om zijn huwelijk te ontbinden slechts gebruik maken, indien hij de zaak niet *en famille*, in een onder-onsje met zijn vrouw, middels de *talâq* of de *choel* blieft af te doen, en hij er op uit is om haar en hare verwanten in 't openbaar te schande te maken. Want de onderwerpelijke vordering wordt in 't publiek behandeld. De redenen, die den man of de vrouw aanleiding kunnen geven om die in te stellen zijn limitatief. Zij hebben alle haren grond hierin, dat de tegenpartij niet voldoet aan de verplichtingen, welke het huwelijkscontract medebrengt, of dat

die aan de rechtmatige verwachtingen, welke van de echtvereeniging gekoesterd mogen worden, niet voldoet. Zoo zal de man een eisch tot echtscheiding mogen instellen, indien zijn vrouw lichamelijk zoo wanschapen is, dat hij den bijslaap niet met haar kan uitoefenen, of indien zij blijkt onvruchtbaar te zijn, dan wel met een bepaalde ziekte, als melaatschheid of *sakit bĕlang*, of krankzinnigheid en dergelijke behept te zijn. Ook indien de vouw niet behoorlijk hare plichten van goede huisvrouw nakomt, doordat zij bijvoorbeeld verkwistend is of den man niet bij zich wil ontvangen om met haar den bijslaap uit te oefenen, dan wel indien zij hare kinderen verwaarloost, mag de man haar bij den *qadhi* aanklagen. Voor de moslimsche vrouw is de *fasch* de eenige manier om van haren echtgenoot af te komen, indien zij gegronde redenen daartoe heeft, maar hij weigert het huwelijk middels *choel* te ontbinden. Die redenen zijn b.v. het niet nakomen van zijn belofte om den bruidschat contant te betalen, indien hij dat eenmaal bij het huwelijkscontract op zich genomen had, dan wel zijn verzuim om haar een behoorlijk levensonderhoud overeenkomstig haren stand te verschaffen, een reden, die een Minangkabausche nochtans nooit kan doen gelden, zooals wij bereids zagen. Wijders mag de moslimsche een eisch tot echtscheiding tegen haren man instellen, indien hij, ofschoon daartoe volkomen in staat, den bijslaap niet met haar uitoefent, terwijl die verwaarloozing van haar het karakter gaat aannemen van opzet. Maar ook impotentie, dan wel eenige andere kwaal bij hem, zooals melaatschheid, krankzinnigheid, *sakit bĕlang* en dergelijke kunnen haar daartoe aanleiding geven. De moslimsche vrouw is tot het instellen van die actie volkomen zelfstandig. Zij behoeft daartoe niemands bijstand of machtiging. Maar zij zoowel als haar man behooren de aangevoerde redenen steeds aannemelijk te maken voor den *qadhi*, hetzij middels getuigen of op een andere wijze, zoodat bij gebrek van bewijs de eisch moet worden ontzegd. Bij de Minangkabauërs, die de *fasch pasah* of *pasak* noemen, komt deze wijze om tot ontbinding van een huwelijk te geraken in de laatste dertig jaren hoe langer hoe minder voor. De

toenemende invloed van de vrije geestelijkheid is daar de oorzaak van. Eertijds, in den *masa adat*, moet dat anders geweest zijn. Toen waren de bevoegde rechters, die van de onderwerpelijke vordering kennis behoorden te nemen ook weer geen anderen dan de familie- en soekoehoofden; een *qadhi* heeft de Minangkabausche wereld, evenmin als de javaansche, nooit gekend. De vrouw begon hare vordering toen voor te brengen bij de familiehoofden van haar en haren man en desnoods bij de in de *balei* vergaderde soekoehoofden. De moslimsche priester werd louter als advieseur gehoord, meer niet. En werd hare klacht aannemelijk geacht [1]), dan verklaarden de panghoeloes haar huwelijk terstond ontbonden, zoodat zij, na de *iddah*-periode te hebben doorgemaakt, met een anderen man kon hertrouwen. Maar na onze komst in de Minangkabausche landen werd het gewoonte, dat ook de onderwerpelijke geschillen voor de gouvernementshoofden en in laatste instantie voor onze europeesche bestuursambtenaren werden gebracht. Die deden dan nooit uitspraak zonder de priesters in hun omgeving te hebben geraadpleegd en men hield zich dan gewoonlijk aan het advies dier lieden, zonder te beseffen dat die er al meer en meer op uit gingen zijn het der Minangkabausche hoe langer hoe moeilijker te maken om van haren man af te komen. Niet zelden endosseerde de controleur of assistent-resident de gansche beslissing der zaak aan de priesters. Het gevolg van een en ander was, dat ten slotte de Minangkabausche bijna nooit meer haar zin kreeg. Vooral niet, als men maar iets op haar levenswijze of gedrag kon aanmerken. Zij bleef dan geketend aan den man, hoe schandelijk deze haar ook mishandelde of verwaarloosde. Wij bekommerden ons derhalve ook ten deze nooit om een behoorlijke rechtspraak. Na de invoering van het Sumatra-Reglement in 1875 heette het wel de bedoeling van den maker van

---

1) De vrouw begon dan, zooals ieder ander, die een vordering had voor te brengen bij de oorspronkelijke Minankabausche rechters, bij de familiehoofden, met dezen een *tanda* aan te bieden en haar *thail amè* te kwijten en de zaak werd dan verder als een gewoon proces behandeld. In het vierde hoofdstuk van dit boek zullen wij den gang hiervan nader leeren kennen.

die wetgeving, van Mr. der Kinderen, zoomede van de Indische Regeering te zijn, dat *pasah*-kwesties, evenals alle andere *sjarat*-aangelegenheden, voortaan door de rapats en landraden ter Sumatra's Westkust zouden afgedaan worden, maar het bestuur in dat gewest heeft zich daar nooit aan gestoord. De betrekkelijke circulaire van Mr. der Kinderen heeft men altijd in den wind geslagen. Men liet der vrije moslimsche geestelijkheid ook in deze aangelegenheden zooveel mogelijk de vrije hand. Dit alles had nooit kunnen gebeuren, waren wij er bij tijds op uit geweest om ook ter Sumatra's Westkust de rechtspraak in *sjarat*-zaken behoorlijk te regelen. Nochtans achtte de Heer Netscher en andere Gouverneurs van Sumatra's Westkust dat nimmer noodig. Zelfs het Sumatra-Reglement is voor menig bestuursambtenaar in dat gewest altijd een doorn in 't oog geweest, een steen des aanstoots. En waarom? Alleen omdat juristen er door belast werden met controle op de rechtspraak. En er zijn Binnenlandsch-Bestuurs-ambtenaren in Indië, die zoo min mogelijk gecontroleerd willen worden. Men houdt daar liefst zooveel mogelijk in alles de vrije hand, onverschillig of dat in 't voor- dan wel in 't nadeel van den overheerschte uitvalt. Er is een hoofdambtenaar geweest ter Kuste, die van oordeel was, dat het nog het beste voor de menschen zou zijn om den inlandschen rechter aan geenerlei bewijsmiddelen te binden. Dan zou er inderdaad veel te recht komen van de rechtspraak in Indië! De man wenschte het gansche Sumatra-Reglement eenvoudig weer geheel over boord te werpen en de toestanden van den *masa adat* te herstellen. Men kan nagaan hoeveel hart die man voor de overheerschte bevolking had. Met vele zulke ambtenaren zouden wij het in de kolonie inderdaad ver brengen op den duur! Op Java komen *pasah*-kwesties, evenals alle andere geschillen van moslimsch-rechterlijken aard, die het familiewezen raken, voor de daar sedert 1882 bestaande priesterraden, voor den *raad-agama* of *soerambi* [1]), zooals die daar heeten. Daar wordt

[1]) Te Padang werd eens door een Assistent.-Resident van de Politie te dier stede op eigen houtje een priesterraad opgericht. Dat gebeurde in 1868. Maar aangezien dit college door een onbevoegde macht in 't leven was geroepen, was

de *pasah* meer *rapah* of *rapak* genoemd, dat van het arabische woord *ra'fa* komt, hetwelk aanklacht, eisch beteekent. In de Minangkabausche grenslanden, waar de bevolking in het bezit is gelaten van hare oorspronkelijke rechtspleging, komen bedoelde zaken nog allerwege voor de volkshoofden en hebben de moslimsche priesters daarin nog niet veel meer te zeggen gekregen dan hun eertijds ook in de Padangsche Boven- en Benedenlanden vergund was. Overal kan daar de Minangkabausche vrouw dus gemakkelijker middels *pasah* van haren man afkomen dan hare zusters, die in het stamland en aan de kust leven. Zoo mag b.v. in de Kamparkiri-landen een vrouw nog heden ten dage *pasah* erlangen van hare negri-rechters, indien hare man haar verlaten heeft en in 6 maanden niets meer van zich heeft laten hooren. Maar in 't stamland gaat dat heden ten dage zoo makkelijk niet meer, en aan de kust nog minder.

IV. *De li'-an.* Deze wijze van ontbinding van het moslimsche huwelijk, welke berust op de verzen 6, 7, 8 en 9 van Hoofdstuk XXIV van den Qoeran, komt neer op een verstooting van de vrouw door den man middels een eed, waarbij hij haar beticht van overspel en die in handen van den *qadhi* behoort afgelegd te worden. Natuurlijk zal de man deze manier om van zijn vrouw af te komen ook slechts aanwenden, indien hij haar niet wenscht te talaqqen, dus wanneer het er hem ook weer om te doen is haar in het publiek te schande te maken. Bovendien mag hij het onderwerpelijk middel aanwenden, indien hij niet de minste bewijzen heeft van de schuld zijner vrouw, doch slechts voor zich zelf overtuigd is, dat zij hem ontrouw werd. Het moslimsch recht staat in vele opzichten inderdaad

---

het geen lange levensduur beschoren. Natuurlijk hadden er weer allerlei geestelijken in zitting, die er niet in thuis hoorden. Bovendien was die rechtbank een creatie, welke ten eenenmale in strijd met den Minangkabausche adat was, want die heeft aan priesters nooit rechtspraak toegekend, zelfs niet in *sjarat*-zaken. Die lieden hadden zich *masa adat* altijd tevreden te stellen met de bescheiden rol van *soeloeh*, van flambouw, van voorlichter voor de volkshoofden. De *sidang-djoemaät* in het overige gedeelte der Minangkabausche landen werden nimmer *officieele* rechtbanken in *sjarat*-zaken, al lieten onze ambtenaren ze *officieus* hier en daar wel degelijk als zoodanig soms optreden.

op een verheven peil! Bij den eed, dien de man dan heeft af te leggen, moet hij eerst vier malen, onder aanroeping van Allah, zweren, dat hij de waarheid spreekt door zijn vrouw te betichten van bedoeld, vooral in de oogen van een patriarchaal oosterling, zeer zwaar delict, en bij de vijfde keer, dat hij het Opperwezen tot getuige neemt, heeft hij zich zelf te vervloeken, indien hij mocht blijken een leugenaar te zijn. Elke eed bij primitieve volken komt altijd op een zelfvervloeking, op een zich overgeven aan den toorn van het onzienlijke neer. De te schande gemaakte vrouw mag van haar kant het haar ten laste gelegde misdrijf direct tegenover den rechter te niet doen door ook eerst vier malen, onder aanroeping van Allah, te zweren, dat haar man liegt, en door ten vijfde male een zelfvervloeking over zich uit te spreken, indien de betichting waar mocht zijn. Zij redt daarmee wel is waar niet het voortbestaan van den huwelijksband, want die werd voor goed verbroken door den eed van den man, maar zij pareert met haren eed de schande niet alleen, die anders haar deel zou zijn, maar vooral ook de straf, die op haar vergrijp zou staan, en nooit malsch was, zooals te verwachten is van zulk een hoogstaand recht als dat der volgers van den Profeet. Het uit de vrouw geboren kind na de *li'-an* wordt middels deze bovendien door den man van zijn hals geschoven. Dat blijft een vrucht van overspel in de oogen der omgeving. Op Java is de *li'-an* gerecipieerd, al is het niet overal; zij heet daar *laknat*, ook wel *soepata* of *soepaos*. Maar in de Minangkabausche landen heeft men tot heden nog niet van dat exorbitante middel gehoord, voor zoover mij bekend. Het past dan ook ten eenenmale niet in een matriarchale rechtsorde, ook al ging die in verloop van tijd met de overspelige minder zachtzinnig om dan zij oorspronkelijk moet hebben gedaan. Dat kreeg de hindoesche beschaving voornamelijk op hare rekening, geloof ik. Want in een zuivere matriarchale wereld moet aanvankelijk de overspelige vrouw niet zulk een groote zondares zijn geweest, zoo stel ik mij voor. De mannen maakten dat maar van haar in verloop van tijd, uit puur egoïsme natuurlijk. Later deed het priesterdom

er nog eens het zijne toe bij, totdat er in Galilea een menschenvriend opstond, die de overspelige onder de hoede van zijn goddelijk hart nam tegenover de pharizeeër-wereld! En sedert werd haar lot dragelijker hier op aarde, althans overal waar het machtige woord des Galileeërs voor goed beslag had gelegd op 's menschen hoofd en hart. Wordt de *li'-an* op Java toegepast, dan behooren bedoelde eeden in handen van den panghoeloe [1]) te worden afgelegd.

V. *Afval van den Islam.* Zoodra een der echtgenooten van het moslimsche geloof afstand doet door b.v. christen of boedhist te worden of iets dergelijks, dan is hun huwelijk van zelf ontbonden. Op Java is deze vernietiging van de echtvereeniging ook hier en daar reeds gerecipieerd en wel onder den naam van *moertad*, maar in de Minangkabausche wereld is zij nimmer bekend geweest. Dit verklaart zich hierdoor, dat in haar midden een geloof nooit eenigen invloed gehad heeft op de rechtsverhoudingen. In vele patriarchale gemeenschappen is dit echter altijd anders geweest, in 't bizonder in de moslimsche wereld. Maar ook bij de Hindoes was de godsdienst steeds nauw saamgeweven met het familie-, in 't bizonder met het huwelijksrecht.

VI. *Het slaaf worden van den eenen echtgenoot bij den anderen.* Deze wijze van ontbinding van een huwelijk naar moslimsch recht had slechts ten deele gerecipieerd kunnen worden in de Minangkabausche gemeenschap, wijl daarin slavernij van rasgenooten nooit bestaan heeft. Een Minangkabausche man en vrouw konden nooit elkaars slaven worden, zooals wij zagen, volgens het inheemsche landrecht. En een echtvereeniging met een persoon van een ander ras, met een Batak, Niasser, Chinees of Arabier kon nooit een Minangkabausch huwelijk opleveren, wel desnoods een moslimsch. Hoe het ook zij, mij zijn geen

---

[1]) Men verlieze nooit uit het oog, dat dit woord op Java een heel andere beteekenis heeft dan in de Minangkabausche landen. Op Java heet de officieele moslimsche priester, de adviseur van den landraad, de voorzitter van den priesterraad, *panghoeloe.* Hoe men aan die benaming is gekomen voor deze autoriteit weet ik niet.

gevallen bekend, dat een Minangkabausch paar wel eens van elkaar is gegaan om de onderwerpelijke reden.

VII. *De îla.* Ook deze moslimsche fraaiigheid werd nooit door den Minangkabauschen adat gerecipieerd. Het is de zoogenaamde „eed van onthouding", krachtens welken de moslimsche man zich de plicht oplegt om tijdelijk geen gemeenschap met vrouwen te hebben. Is hij gehuwd, dan ontbindt hij er zijn echtvereeniging wel is waar niet door, maar er volgt een soort van scheiding van tafel en bed op. Zijne vrouw blijft hem toebehooren, zij mag dus niet hertrouwen, maar zij mag ook geen aanspraak meer maken op het huwelijksgenot, dat het eigenlijke doel is van de Islamitische echtvereeniging, zooals wij zagen. De *îla* is niet bekend in de Minangkabausche wereld, evenmin de *thihar*, de zoogenaamde „beleedigende vergelijking", die de man uitspreekt en waardoor hij zijn huwelijk eveneens doet verkeeren in een scheiding van tafel en bed. Trouwens de moslims zelven maken tegenwoordig al weinig gebruik meer van beide genoemde manieren om hunne vrouwen op non-activiteit te stellen. Het is dus niet te verwonderen, dat men ze ook op Java nagenoeg niet tegenkomt. Daar wordt de *thihar* met *liar* aangeduid.

De gevolgen, welke onder de noordelijke Minangkabauërs de huwelijksontbinding heeft ten aanzien van de gewezen echtgenooten, zoomede van hunne kinderen, worden tot heden nog uitsluitend door den *adat* beheerscht en niet door de *sjarat*. De echtscheiding brengt niet de minste verandering in den *status familiae* van beide partijen of in dien hunner kinderen. De gescheiden vrouw blijft met dezen een deel uitmaken van haren verwantenkring, zooals zij dat tijdens haar huwelijk deed, ook al mocht de echtscheiding een gevolg zijn van haar schuld. Bij de Korintjiërs zou, in het geval van echtscheiding tengevolge van overspel van haar, de man hier en daar echter het recht hebben erlangd om de kinderen voor zich op te vorderen, maar als dat bericht, dat ik aan den Heer Klerks[1]) ontleen, juist mocht zijn, dan hebben wij hier in elk geval met een afwijking

---

[1]) Op. cit. p. 44

van den oorspronkelijken Minangkabauschen adat te doen, die waarschijnlijk onder invloed van den Islam ontstaan is. Bij de overige Minangkabauërs heeft de gescheiden man dat recht evenwel nog niet verkregen. Slechts behoudt hij het walischap over zijn dochters, die geboren werden uit zijn gewezen vrouw, maar de bevoegdheid om haar en harer familie zijn kinderen te ontnemen erlangde hij benoorden de Korintji-landen nog nergens. Daar geldt nog allerwege de regel: *ajam djantan ndah bawo anaq*, een haan wordt nooit gevolgd door zijn kiekens. De moreele, natuurlijke band tusschen den van hun moeder gescheiden Minangkabauschen vader en zijn kinderen wordt er overal in den regel niet beter op dan vóór de echtscheiding. Hij laat zich na deze gebeurtenis gewoonlijk in 't geheel niets meer aan hen gelegen liggen. Althans zoo is het in de streken, waar het hem niet gegund is met hen één gezin uit te maken. Over de vermogensrechterlijke gevolgen van de huwelijksontbinding zullen wij in het volgende hoofdstuk spreken, bij de behandeling van het huwelijksgoederenrecht.

HOOFDSTUK III.

Vermogensrecht.

„Das Gemeineigentum und der Sippenverband „forderte sich gegenseitig, im Sachenrecht wider- „spiegelt sich das Personenrecht".

G. Grupp. Kultur der alten Kelten und Germanen, p. 51.

§ 1. Harto poesako en Harto pantjarian.

A. *Algemeene beginselen.*

Reeds Maine had in zijn *Ancient Law* (pag. 259) op het verband gewezen tusschen het familierecht en het vermogensrecht der oermenschheid en aangetoond hoe de rechtsphilosofen vóór hem zich vergist hadden door aan te nemen, dat het eigendomsrecht oorspronkelijk slechts uit *occupatio*, uit toeëigening van een aan niemand behoorende zaak, zou ontstaan zijn, en door te loochenen dat aan allen *individueelen eigendom* allerwege en steeds *gemeenschappelijke eigendom* van het familie- en stamgeheel eeuwen lang was voorafgegaan. Dat waren al te gader immer voorstellingen, die slechts gebouwd werden op het romeinsche recht. Nochtans vergat men, dat daarin de oer-type van alle recht reeds lang te loor was gegaan. Reeds ten tijde van Hammourabi, dus ± 2000 jaren v. C., waren de toenmalige wereld-beheerschende volkeren, Babyloniërs, zoomede de Arische veroveraars van de Gangesvlakte, al lang aan het oorspronkelijke matriarchaat ontwassen. Ook het recht der oudste Chineezen en Egyptenaren wortelde bereids in een volslagen patriarchaat. Hetzelfde was het geval met dat van de oudste Romeinen. De uitspraken van

Maine en Grupp vinden ten volle bevestiging in den Minangkabauschen adat. In het patriarchale recht van de overige genoemde volken waren de trekken van alle oerrecht reeds geheel uitgewischt; dat geleek in de verste verte niet meer op de oermoeder, uit welke dat ook was geboren. Hoogstens treffen wij bij de Hindoes, zoomede bij de oude Grieken b.v. in de gewoonte om een erfenis des vaders dikwijs zoolang mogelijk nog onverdeeld te laten onder de zoons een zwakke naklank aan van den oorspronkelijken onverdeelden en ondeelbaren familie-eigendom. Ook in het keltische en oud germaansche recht vinden wij daarvan sporen terug, zoo ook in het slavische. Maar in dat der matriarchale Minangkabauërs staat die oer-oude familie-eigendom ons nog in levende lijve voor oogen, als een hoogst eerbiedwaardige, nog in volle fleur zijnde, fossiel uit den versten voortijd. De familie bij hen, zooals wij bereids zagen, werd nimmer, althans privaatrechterlijk niet, geïncorporeerd in het familiehoofd. Deze vermocht dus de familie-goederen ook nooit voor zich alleen te naasten, zooals de Hindoe-vader, de grieksche *kurios* en de romeinsche *pater familias* dat al lang hadden gedaan, toen de zon der historie hare morgenstralen over het aardsche ging uitspreiden. Pas nadat de negri, de *territoriale* staatseenheid, haar intocht deed in de Minangkabausche wereld, ging het matriarchale familiehoofd de zijnen belichamen, maar dit gebeurde ook alleen maar op het gebied van het *staatsrecht;* privaatrechterlijk bleef hij de *mamaq*, de *primus inter pares.* Autocratische macht erlangde hij nooit binnen de vier muren van de *roemah kamanakan.* Patriarchale macht erlangde hij nimmer te midden der zijnen; daar zorgden de dames wel voor, die onder zijn hoede stonden. Bij zijn dood gebeurde er niets anders dan dat er een waardigheid, een *galar poesako* even openviel, maar de familie, zijn eigen djoerai bleef wat zij tijdens zijn leven was, een ondeelbaar geheel, dat als een cel zich wel kon splitsen maar nooit kon ondergaan, want de nieuwe families, de dochter-cellen, waren altijd een deel der oorspronkelijke familie. En de opengevallen *galar poesako* ging met allen aankleve van dien dadelijk op den door het erfrecht

aangewezen rechthebbende over. Van een uitoenvallen der familie in een aantal stukken was bij den dood des panghoeloes nooit sprake, zooals dat altijd het geval was met een patriarchale familie. Die verviel in zooveel nieuwe families als de overledene zoons had en elk van dezen werd hoofd over zijn eigen familie voortaan. De Minangkabausche familie kon pas door cel-deeling nieuwe families uit zich geboren doen worden, nooit door de een of andere gebeurtenis met het een of ander individueel lid in haar midden. Onder de matriarchale rechtsorde der Minangkabauërs was de individu nooit van eenige beteekenis, ook al was die familie- of djoeraihoofd. Het familiegeheel, de stameenheid was voor haar slechts een organisme. Die kon dientengevolge ook alleen maar eigendomsrechten hebben, evenals zij in de staatshuishouding, bij monde van haar hoofd en met uitsluiting van alle individueele leden in haar midden, stem in 't kapittel had. De navolgende woorden van Grupp, die in 't bizonder op de oude Kelten en Germanen slaan, zijn heden ten dage nog ten volle van toepassing op de matriarchale familie der Minangkabauërs: „*Die Familie, das Geschlecht stand als ein* „*geschlossenes Ganzes da, ruhend auf einem festen Gemeinbesitz,* „*der beinahe als tote Hand sich vererbte, und überlebte den Ein-* „*zelnen und löste sich nicht beim Tode des Hauptes*". Dit was een onbetwistbaar overblijfsel van een oorspronkelijk matriarchaat bij de Kelten en Germanen en doet hen kennen als nog niet volslagen patriarchen. Want onder dezen viel de familie wel degelijk uit elkaar bij den dood van het hoofd. Die een geheel blijvende keltische familie heette *sept;* bij de Slaven werd zij *Zadroega* genoemd. In het oude Engeland van latere dagen sprak men nog van *joint family.* De Minangkabausche familie en stam konden slechts ophouden te bestaan door uitsterving, door *poenah* te worden, nooit door ondergang van een of meer individuën in haar midden. En dan pas kon er sprake van zijn, dat de gemeenschappelijke familiegoederen, dat de eigendom op de *harto poesako* of *harto toeo vacans* werd, van de eene draagster op de andere overging. Individueele *bona vacantia* waren echter nimmer mogelijk in de oer-gemeenschappen,

omdat de individueele eigendom daarin niet kon bestaan, evenmin als de individu zelf daarin tot zijn recht kon komen. Die toestand nu treffen wij in de Minangkabausche wereld nog bijna volkomen aan, als een levend overblijfssl uit het verste verleden der menschheid, ook al moge na onze verschijning in haar midden menige eenling zich meer zelfstandigheid verworven hebben, dan zijn adat hem eigenlijk vergunt. De familiegoederen, de *harto poesako*, treft men intusschen tegenwoordig nog maar alleen aan in de noordelijke Minangkabausche landen, en zulks nog voornamelijk in de Padangsche Bovenlanden. Zijn zij reeds zoo lang in de familie, dat niet meer is na te gaan in welk voorgaand geslacht zij ontstonden, wie ze aanvankelijk als *harto pantjarian* verwierf, dan noemt men ze ook wel *harto manah*. Weet men echter nog van welke moeder of moederlijken oom ze afkomstig zijn, dan worden ze meer in 't bizonder aangeduid met de specifieke benamingen van *harto mandeh*, indien de moeder ze als *pantjarian* bezat, of als *harto mamaq*, wanneer haar broeder ze naliet als zoodanig. Komen ze van een generatie verder, van de grootmoeder of van een harer broeders of zusters, dan spreekt men van *harto gaik*. Zijn ze afkomstig van een nog oudere generatie, zoo heeten ze *harto ninië*, kortom zij worden zooveel mogelijk aangeduid naar den persoon, die ze oorspronkelijk als eigen verworven vermogen erlangde. Maar de generieke benaming, welke al die zaken, van wie ook afkomstig, dragen is steeds *harto poesako*, dat woordelijk vertaald erfgoed beteekent. Zij kunnen niet slechts uit onroerende goederen, zooals rijstvelden, tuinen, bosschen, weilanden, huizen, rijstschuren en stallen bestaan, maar ook uit kostbare roerende have, uit goud- en zilverwerken, kostbare kleederen, wapenen, zoomede uit karbouwen en runderen. Het woord *poesako* moet aan het Sanskrit ontleend zijn en in die taal eigenlijk „tot levensonderhoud dienend" beteekenen. Nochtans is het in de verschillende talen van den Archipel, in welke het is overgegaan, gaan aanduiden elke zaak, die van ouder tot ouder middels erfenis reeds werd bezeten door den eigenaar en diens voorgangers.

De eigendom op de Minangkabausche familiegoederen kan

nooit door den dood van den tijdelijken individueelen bezitter, gebruiker of genieter dier zaken ondergaan, en zulks om de eenvoudige reden, dat die nimmer bij hem had berust. Het *dominium* dier zaken bleef altijd bij haar, die reeds terstond bij het ontstaan der goederen eigenaresse over ze werd, bij de *djoerai* of bij de *sa boewah paroeï*, van welke de overleden verwerver een lid uitmaakte. En als eigenaresse van hare *harto poesako* was de familie nooit de som enkel van de levende leden, maar altijd de eenheid, waarin zij zich effaceerden. Bovendien omvatte die eenheid als draagster van bedoeld *dominium* niet enkel steeds de familieleden, die nog leefden, maar ook tevens alle volgende generaties, welke in de toekomst nog uit vrouwen in haar midden en die later nog geboren konden worden, konden ontstaan. De *harto poesako* behoorden *in eigendom* dus nooit *uitsluitend* toe aan een bepaald geslacht, maar ook aan alle, die uit de thans levende draagster van het eigendomsrecht in de verre toekomst nog konden ontstaan. Die onvergankelijkheid van den eigendom op zijn *harto poesako* teekende de Minangkabauër in de volgende welluidende pantoen:

Ramoh-ramoh sikoembang djanti,
Katiq randah poelang bakoedo.
Patah toemboeè, hilang baganti,
Poesako nan bak itoe djoewo.

Vrij vertaald komen deze regels hierop neer, dat de *poesako*-goederen een geheel uitmaken en dat zij blijven bestaan, ondanks de lotswisselingen der verschillende familieleden, die er van profiteeren [1]). Dus de familie-*eenheid*, en niet de gezamelijke *familieleden*, is altijd de draagster geweest van het eigendomsrecht op de *harto poesako*. Nu wil dit echter ook weer niet

[1]) Met de eerste twee regels van de pantoen hebben wij weer niets te maken, omdat die slechts ter wille van het rijm zijn vervaardigd. Daarin komt de *koembang* ter sprake, een groote zwarte tor, die des avonds de huizen binnen vliegt, waar licht op is en zich zoo onbeholpen gedraagt, dat zij overal tegen aan botst en telkens op den grond valt, om dan spoedig met vervaarlijk gegons weer op te vliegen. Het is een van de grootste torren, die er bestaan.

zeggen, dat men die eenheid zich als een *rechtspersoon*, een vermogenspersoonlijkheid buiten, los van de familieleden heeft te denken. Want van zulk een fictief wezen is in het Minangkabausche recht nooit sprake geweest, zooals wij bereids deden opmerken. De vermogenspersoonlijkheid der *djoerai of sa boewah paroeï* ten aanzien van de *harto poesako* is toch altijd weer zoo inhaerent aan de gezamelijke levende rechthebbenden geweest, dat dezen de bevoegdheid hadden om *daadwerkelijk* van die goederen genot te hebben. Het *dominium* op die zaken berustte dus nooit buiten de individueele rechthebbenden om bij een fictief wezen, zooals het geval is met vermogens van aan ons bekende rechtspersonen, als van den staat, der provincie, der gemeente of van de eerste de beste naamlooze vennootschap, maar altijd bij de samenstellende deelen der familie, zoomede bij allen, die deze in de verste toekomst konden uitmaken, een en ander tevens steeds als een geheel beschouwd, waarin die deelen niet gezien werden. Bij ons kunnen de burgers van een staat of gemeente, de houders van aandeelen in een naamlooze gemeenschap, echter volstrekt geen rechten doen gelden op de goederen van die fictieve personen. De belasting, die men den fiscus betaalt, de bijdrage, die men als zijn aandeel in een anonieme societeit heeft te storten, worden voor goed het uitsluitend eigendom van die rechtspersonen en het genot van hare bezittingen en eigendommen kan nimmer verdeeld worden onder burgers of aandeelhouders. Met het genot op de *harto poesako* kan dat echter wel degelijk altijd gebeuren. Dat is er juist om den leden van de rechthebbende familie ten goede te komen en zulks niet slechts voor hun persoon, maar eventueel ook voor al hun erfgenamen. Dat genot van de *harto poesako* maakt dus wel degelijk al de lotswisselingen mee van de individuën, die er dragers van zijn; het gaat met hun dood over op hunne erfgenamen, het kan hun tijdens het leven weer ontnomen worden door hun *mamaq*. Maar de *eigendom*, het *recht*, in tegenstelling met de *daad*, met het *feit* van genot en gebruik, blijft onveranderlijk, en onaangetast bij de *djoerai* of de gansche familie, van welke de genieter een deel uitmaakt.

Uit het meegedeelde volgt van zelf, dat het *dominium* op de *harto poesako* niet vatbaar is voor scheiding en deeling tusschen de individueele rechthebbenden, maar dat zulks wel het geval kan zijn met bedoeld genot en gebruik. Dit is het reeds boven ter sprake gebrachte *hak gangam baoentoek.* Het stelt een zuiver *persoonlijk*, *individueel* recht daar, afgescheiden van dat, wat ten behoeve van andere familieleden op andere gedeelten van hetzelfde complex familiegoederen kan gevestigd zijn. Men heeft dat niet altijd ingezien. Gaat het *dominium* op de *harto poesako* dus nooit onder erfgenamen of levenden van hand tot hand over, blijft dat star, onbewegelijk als een recht „in de doode hand" berusten bij de familie-eenheid der rechthebbenden en bij de nakomelingschap uit vrouwen onder hen, het *gangam baoentoek* daarentegen kan wel degelijk onder hen van hand tot hand gaan en een voorwerp van allerlei contracten uitmaken. Dat kan onder hen verruild, verkocht, verhuurd, in leen gegeven, zelfs weggeschonken worden, maar buiten den kring der rechthebbenden kan ook dat nooit komen. Aan *outsiders*, ook al zijn zij leden van dezelfde familie, kan het nooit ten goede komen. Het *gangam baoentoek* is derhalve wel degelijk een recht dat voor overgang en ondergang vatbaar is om daarna weer opnieuw te kunnen ontstaan. Want hield het bijvoorbeeld eens op te bestaan doordat de *mamaq* het terugnam om de een of andere reden, zoo bijvoorbeeld tengevolge van ongehoorzaamheid des genieters er van jegens het gezinshoofd, dan kon deze het weer dadelijk in 't leven roepen door het aan een ander rechthebbend familielid te gunnen. En mocht een gansche *djoerai* of *sa boewah paroeï* uitsterven, zoodat hare *harto poesako bona vacantia* worden, welnu dan zijn deze *ipso jure* bestemd om aan de meest verwante familie in de negri te vervallen en met hare reeds bestaande *harto poesako* samen te vloeien. Kortom, in laatste instantie zijn de stamverwante families de door het recht aangewezen erfgenamen van den eigendom op opengevallen *harto poesako*, en dan pas kan het gebeuren dat die eigendom verdeeld wordt tusschen die verwante *sa boewah paroeï.* Ten aanzien van dien eigendom zijn dus altijd familie-complexen subjecten van recht,

terwijl met betrekking tot het vruchtgebruik der *harto poesako*, tot het *gangam baoentoek*, de individueele leden der rechthebbende familie zulks zijn. Zij zijn dus eigenlijk nooit anders dan *possessores alieno nomine*, dat is *nudi detentores* ten aanzien van die zaken. Want als eigenlijke bezitters, *possessores*, kunnen zij niet aangemerkt worden. Immers waar geen *dominium* mogelijk is, kan ook geen *possessio* bestaan, want hiertoe is niet slechts *corpus*, maar ook *animus domini* noodig. En deze kan de Minangkabauër nimmer opvatten ten aanzien van zijn familiegoederen, omdat het *dominium* nooit bij hem berusten kan, maar altijd bij de familie-eenheid blijft, bij de onvergankelijke gemeenschap van bloed- en stamverwanten. Zoo kan dan ook van zelf de verhouding van de rechthebbende familieleden ten aanzien der *harto poesako* nimmer beschouwd worden als een *condominium pro parte indivisa*, zooals wel eens gebeurd is. Ik zelf ben indertijd in die dwaling vervallen. Een nadere bestudeering van dit onderwerp heeft mij echter tot andere gedachten gebracht. Een recht tot scheiding en deeling *van den eigendom* op de *harto poesako*, een *actio communi dividundo* of *familiae erciscundae* kan den individueelen rechthebbenden familieleden dus ook nooit competeeren ten opzichte van die goederen. Slechts het *gangam baoentoek*, het vruchtgenot en het gebruik dier zaken is onder hen voor scheiding en deeling vatbaar, omdat dit een zuiver persoonlijk, individueel recht daarstelt.

Evenals bij de oermenschheid alle mannen en vrouwen van een verwantenkring als 't ware aan elkaar, aan de familie-eenheid, behoorden, zoodat er toen ook eigenlijk van geen *individueele familierechten* sprake kon zijn, zoo waren in den oertijd ook *individueele vermogensrechten* niet mogelijk, al kon het feit, de daad van het genot der familiegoederen wel weer zich persoonlijk, individueel voordoen natuurlijk. Alles wat de eenling in de oudste menschen-gemeenschappen, die zich bewust werden van rechtsverhoudingen in haar midden [1]), blijvend verwierf, erlangde

[1]) En men moet zich niet voorstellen, dat zulks reeds bij alle stammen en menschengroepen van den oertijd is gebeurd. Evenmin als men tegenwoordig nog bij alle primitieve volksstammen een samenstel van rechtsverhoudingen

hij minder voor zich, *wat het recht betrof*, dan voor zijn familie-eenheid, voor de bloedgemeenschap, van welke hij een deel uitmaakte, al mocht hij het feit van het genot en gebruik der verkregen zaak ook voor zich verwerven. Ging de individu toch in den beginne nog enkel *familierechterlijk*, later, na het kiezen van vaste woonplaatsen, ook *staatsrechterlijk* geheel op in den stam en familiegemeenschap, ook *vermogensrechterlijk* deed hij dat steeds. Dat kon niet anders. Werden de kinderen van de vrouw uit den oertijd niet haar indivudueele eigendom, behoorde zij zelve niet een enkeling in haar midden toe, maar maakte steeds de gansche gemeenschap, van welke zij deel uitmaakte, aanspraak op haar en op wat uit haar geboren werd, ook de verwervingen van den eenling in haar omgeving moesten allen ten goede komen, de eigendom daarop moest noodwendig bij de gemeenschap komen te berusten, van welke de verwerver een orgaan slechts uitmaakte en niet een zelfstandig onafhankelijk deel. In het vermogensrecht van den oertijd moest zich noodwendig het familierecht weerspiegelen, zooals Grupp het uitdrukte. Nog duidelijk belijnd staat die toestand ons in het hedendaagsche Minangkabausche recht voor oogen. Alles wat de arbeider, de man van de daad in vóór-historische tijden middels zijn persoonlijke krachtsaanwending, vlijt en talenten verwierf, erlangde hij niet voor zich zelf, maar voor het geheel, waartoe hij behoorde, voor de familie-eenheid. Zoo kan men duidelijk inzien, dat wat onze hedendaagsche socialisten prediken eigenlijk niets nieuws is onder de zon, maar tevens dat de heilstaat, dien zij zich voorstellen, er een zou worden, die heel veel zou gaan gelijken op den oerstaat, in welken de menschheid verkeerde. Die lieden zouden de wereld

---

aantreft, evenmin bezaten alle volksgroepen van den oertijd die. Dat wordt wel eens uit het oog verloren. Men verbeeldt zich zoo licht, dat alle menschengroepen op de wereld altijd een familierecht, een erfrecht, een vermogensrecht, moeten hebben gehad. Dit was volstrekt niet het geval. Nog heden ten dage bestaan primitieve menschengroepen, die nog leven als dieren-gemeenschappen, zonder dat zij zich bewust zijn van eenige rechtsverhouding, slechts levende naar instinctieve aandriften, die de natuur in haar neerlegde.

weder duizende jaren „doen terugtreden op de afgelegde levensbaan". Aanvankelijk nu kunnen de bezittingen van den nog in zwervenden staat verkeerenden oermensch geen andere dan roerende zaken zijn geweest. Deze waren dus eeuwenlang op dit ondermaansche slechts de eenige objecten van vermogensrechten. Pas toen men sedentair begon te worden ging men zich ook betrekkingen scheppen ten opzichte van vastliggende, onbewegelijke, onroerende voorwerpen. En ik stel mij voor, dat deze aanvankelijk nog voornamelijk uit enkele vruchtboomen en andere planten, zoomede uit boomwoningen en dergelijke moeten hebben bestaan. Want de oudste mensch zal zich nog lang zooveel mogelijk in boomen hebben teruggetrokken, wanneer hij zwervensmoe uitrustte, omdat hij op den beganen grond in elk geval aan meer gevaren van de zijde van wilde dieren voornamelijk bloot stond, dan in hooge boomen. Eerst toen men zich veilig begon te gevoelen op den bodem, zal men ook daarop zijn tijdelijke woningen zijn gaan bouwen. En op plaatsen, die men geheel kon afsluiten zullen weer het eerst de vaste nederzettingen der oermenschheid zijn verrezen. Kleine eilandjes in meren of rivieren en ten slotte paalwoningen in het water gebouwd zullen alzoo de eerste vaste woonplaatsen van den primitieven mensch zijn geweest op den beganen grond. Daar kon men zich vrijwel, evenals eertijds in de boomen, het best tegen ongenoode gasten uit de dierenwereld verdedigen. En eerst toen men deze hoe langer hoe meer begon te beheerschen en middels wapens van zich wist af te houden, zal men er pas over zijn gaan denken om ook op bezit van den grond zelven, in de buurt van het paaldorp, of aan den voet van den boom, in welken men huisde, prijs te gaan stellen. Toen begon dus ook die object van vermogensrecht te worden, doch aanvankelijk nog meer om zich de boomen, die er op groeiden, te verwerven dan om den grond zelven. Deze kreeg pas waarde, toen men aan landbouw ging doen. Welnu die evolutie van het vermogensrecht moeten ook de Minangkabauërs in verloop van eeuwen hebben doorgemaakt, zoo stel ik mij voor. Hunne zoogenaamde *harto pantjarian*, die ook wel *harto bando* en *harto*

pasoearangan heeten hier en daar, dus de middels persoonlijken, individueelen arbeid verkregen goederen, moeten in vroegere tijden steeds *harto poesako* zijn geweest, reeds dadelijk bij de verwerving dier zaken. En er zijn nog streken in de Minangkabausche landen, waar die goederen alleen bestaan uit boomen van waarde, in 't bizonder uit de zoogenaamde bijenboomen, de *sialangs*; dat is o. a. het geval in de Kampar-kiri en in de Tapoeng-landen. Overigens is daar nog alles wat men bezit, onverdeeld en ondeelbaar familie-eigendom. Doch van lieverlede kreeg de verwerver van *harto pantjarian* voor zich persoonlijk een recht van vruchtgebruik op die zaken, met uitsluiting van zijn overige familieleden, en duurde dat recht zoolang hij leefde. Hij had de zaken middels eigen arbeid verkregen, allicht dat hij ook de voorkeur erlangde om er persoonlijk van te profiteeren. Zoo kon het dan op den duur gebeuren, dat de *harto pantjarian* naast de *harto poesako* een zelfstandige groep van goederen ging uitmaken, die slechts hierin van de laatste ging verschillen aanvankelijk, dat de verwerver zelf er gedurende zijn gansche leven alleen genot van mocht hebben, terwijl overigens, wat het *recht* op die zaken betrof, er niet het minste onderscheid bestond tusschen haar en de *harto poesako*. Nog eeuwen lang zal de eigendom op de *harto pantjarian* niet bij den verwerver zelven, maar bij zijn familie hebben berust. Maar toen men ten slotte meer met vreemdelingen, aanvankelijk met Hindoes en Chineezen, later met Moslims, ten slotte met Europeanen in aanraking kwam, die allen reeds sinds eeuwen gebroken hadden met den ondeelbaren familie-eigendom, bij wie de individu zich reeds lang tot een volkomen zelfstandig subject van vermogensrechten had ontwikkeld, vooral ten opzichte van eigen verwervingen, middels eigen vlijt en arbeidzaamheid, en niet middels erfrecht verkregen, toen zal de verhouding van den Minangkabauër ten aanzien van zijn *harto pantjarian* zich langzamerhand ook zijn gaan wijzigen, en zal die hoe langer hoe meer zijn gaan gelijken op wat bedoelde vreemdelingen als persoonlijk eigendom kenden. Nochtans bleef het recht op de *harto pantjarian* toch nog in dit kardinale opzicht daarvan verschillen, dat de

zoogenaamde eigenaar dier goederen er volstrekt niet die vrije handelings-bevoegdheid over heeft, welke de moslimsche en de westersche eigenaar ten aanzien van hun eigendommen bezitten. Want de Minangkabauër, die zijn adat respecteert, zal nog heden ten dage zich niet gerechtigd achten om alles met zijn *harto pantjarian* te doen, wat wij met onze eigendommen kunnen uitrichten. Hij mag er b.v. nooit over beschikken bij gelegenheid van zijn dood; zelfs bij zijn leven zal hij ze in de streken, waar de adat nog niet verbasterde, nimmer vervreemden, voor zoover ze althans uit onroerende goederen bestaan. En het is aardig om op te merken, dat zelfs in een overigens streng patriarchaal recht als dat der Hindoes en Chineezen, het den familievader, die overigens als de uitsluitende eigenaar wordt beschouwd van alles, wat hij en zijn familieleden bezitten, niet vrij staat om in 't bizonder over onroerende goederen, waarover hij gaat, te beschikken. Deze hebben ook nog bij de Hindoes het karakter van *harto poesako* als het ware. Althans zoo leert het indische wetboek Yajnavalkija [1]). Dit is zonder twijfel nog een reminiscens aan vroegere matriarchale verhoudingen, die ook de Hindoes, al is het lang geleden, moeten hebben doorgemaakt, voordat het patriarchaat zich onder hun Arische voorouders ging ontwikkelen.

De Minangkabauër kan dus heden ten dage nog kwalijk een vol eigenaar in onze beteekenis van dat woord heeten van zijn *harto pantjarian.* Slechts persoonlijk *bezit* en *genot* van die goederen heeft hij gedurende zijn leven. Men kan hem desnoods een *possessor*, een *quasi-eigenaar* dier zaken noemen, maar *dominus* in den zin, dien wij aan dat woord hechten, is hij er nog niet van geworden; althans in het stamland der Minangkabauërs niet. In de grenslanden is zijn verhouding tot de *harto pantjarian* weer inniger geworden; daar is hij weer dichter bij die zaken komen te staan, althans in vele streken dier landen. Men zal tegenwoordig het recht des bezitters van *harto pantjarian* om tijdens zijn leven over deze te beschikken wel is waar niet meer aanvechten, maar vervreemdingen dier

---

1) L. Sorg, o. c. pag. 169.

goederen worden den bezitter toch altijd zeer kwalijk genomen door zijn familieleden. Want het recht bestemde die toch nog altijd om na den dood des bezitters van zelf *harto poesako* te worden van hen. Zoo is het nog allerwege in de Padangsche Bovenlanden althans. Het heet daar zelfs hier en daar, dat de bezitter van *harto pantjarian*, die deze er in zijn leven doorbrengt, na zijn dood op den vloek des hemels kan rekenen. Die zal er dus, als hij het hart op de rechte plaats heeft, ook niet licht toe overgaan om die goederen tijdens zijn leven aan vreemden over te doen, en vooral niet zal dat gebeuren met de kostbaarste bestanddeelen van zijn particulier vermogen, met de onroerende goederen welke hem behooren. Nochtans staat rechtens hem tegenwoordig ook weer niets in den weg om anders te handelen. Alle contracten, die hij op zijn *harto pantjarian* sluit, zijn volkomen van kracht, ook al kende hij er zijn *mamaq* en familieleden niet in Zijne crediteuren hebben ten volle recht om zich voor zijn schulden te verhalen op die goederen. Zijner familie staat geen bevoegdheid ten dienste om zulks te verhinderen. Daarentegen zouden alle verbintenissen, die de Minangkabausche doorbrenger op zijn *harto poesako* aanging, van den aanvang af ijdel werk zijn. Geen van die obligaties zou eenige levensvatbaarheid hebben. De crediteuren zouden niet de minste bevoegdheid erlangen om uit die zaken betaling voor hunne pretenties te erlangen. Die zijn nog heden even onaantastbaar voor individueele schulden van enkele familieleden als zulks in lang vervlogen eeuwen het geval was. Heeft de Minangkabauër dus feitelijk alle recht om al zijn *pantjarian* tijdens zijn leven er door te brengen, de *harto poesako* zijn altijd volkomen veilig voor zijn individueele verbintenissen. Maar zoodra hij overleden is, wordt heel het particuliere vermogen, dat hij dan nalaat, *ipso jure harto poesako* zijner erfgenamen. Bij uiterste wilsbeschikking mag hij over zijn *pantjarian* nog heden ten dage niet beschikken. En zou hij dat doen, dan zou zulk een handeling toch tevergeefsch zijn, zij zou *ab ovo* nietig wezen. Testamentair erfrecht heeft de Minangkabausche adat nooit gekend. In zoover komt dus weer het oeroude recht van de familie ook op indivi-

dueele verwervingen harer leden even om den hoek kijken, en blijkt, dat de bezitter van *harto pantjarian* nog heden ten dage geen vol eigenaar is ten opzichte van die zaken. Na zijn dood worden die in elk geval nog tegenwoordig weer op eens van zelf *harto poesako* van de erfgenamen des verwervers dier goederen. Al mag dus tijdens diens leven de oeroude verhouding der familie tot de *harto pantjarian* gesluimerd hebben, na zijn dood laat die zich nog in het hedendaagsche Minangkabausche recht met alle kracht gelden. Zoo kan dus het recht eens Minangkabauërs op zijn *harto pantjarian* ook nooit vergeleken worden met het *peculiën-recht* der Romeinen, want de *peculia* maakten altijd afzonderlijke vermogens der *filii familias* uit, terwijl de Minangkabausche verkrijger van *harto pantjarian* eigenlijk altijd verwerft ten behoeve van zijn familiegemeenschap. Die zaken zijn dus ook thans nog van het oogenblik van haar in 't leven treden min of meer bestemd om familiegoed te worden, al mogen zij dan ook, tijdens het leven des verwervers, naar het hedendaagsche recht, niet alleen tot zijn vol persoonlijk genot en vruchtgebruik dienen, maar tevens tot zijn volkomen vrije beschikking staan [1]). Maar de rechtgeaarde Minangkabauër zal noch van het een noch van het ander misbruik maken. Want dat zou hem maar de grootste ellende aanbrengen in de gedaante van onophoudelijk ongenoegen met zijn familieleden, in 't bizonder met zijn erfgenamen onder hen. Dezen houden dan ook steeds zooveel mogelijk een oog in 't zeil en zullen niet nalaten om hem telkens te herinneren, dat zijn *harto pantjarian* door hem eigenlijk evenzeer behooren gerespecteerd te worden als de *harto poesako*, die zijn deel werden. Zijn *mamaq* zal zich steeds behoorlijk op de hoogte houden van al zijn gedragingen ten aanzien van zijn particulier vermogen. Maar dit alles geldt voornamelijk voor de Padangsche Bovenlanden.

De *harto pantjarian* kunnen evenals de *harto poesako* natuurlijk zoowel uit roerend als uit onroerend goed bestaan. De

[1]) Van der Toorn. Aanteekeningen uit het familieleven bij den Maleiër in de Padangsche Bovenlanden. Tijdsch. Bat. Gen. XXVI p. 526; Mr. J. van Bosse, op. cit. pag. 113.

daglooner, de arbeider, de ambachtsman, die zijn werkkracht ten dienste van anderen stelt, en daarvoor in de een of andere gedaante betaling krijgt, al de verdiensten dier lieden worden slechts *harto pantjarian*. De kleine rondventende koopman, zoowel als de gezeten groothandelaar, wier handelsgoederen met middels eigen vlijt verworven penningen werden aangekocht, bezitten die zaken als *harto pantjarian*. De ontginner van een stuk woesten grond van zijn negri verwerft dat als een *harto pantjarian*. Kortom uit een en ander blijkt, dat ook naar des Minangkabauërs rechtsbewustzijn eigendom en bezit altijd hun ontstaan te danken hebben aan *arbeid*, aan menschelijke krachtsinspanning. Nooit is bij hen opgekomen om alle oorsponkelijke eigendom hier op aarde uit den hemel of andere ondoorgrondelijke oorden te doen nederdalen op de rechthebbenden. Dergelijke vindingen konden pas in het brein opkomen van patriarchale juristen, nadat die het onzienlijke hadden uitgedacht als uitdeeler van alle aardsche goede zaken. Het recht des Minangkabauërs wortelde evenwel altijd in deze aarde, nooit in onnaspeurlijke contrijen. Welde bij hem alle familierecht steeds uit het feit der geboorte, uit het moederschap, zijn vermogensrecht deed dat immer uit arbeid, uit het gebruik van hoofd, handen en beenen. Zelfs was zulks naar zijn meening altijd met de *harto poesako* het geval; want deze waren aanvankelijk altijd *harto pantjarian*, zooals blijken kan uit de volgende pitoea:

Dari oelar-boeloe koepoe-koepoe,
Dari pantjarian poesako,

evenals uit de rups een vlinder te voorschijn komt, zoo ontstaan *harto poesako* uit *harto pantjarian*, die door haren verwerver bij zijn dood worden nagelaten. De *pantjarian* zijn dus *poesako* in larvenstadium volgens die zienswijze. Nochtans kunnen de laatste direct ook uit *poesako* geboren worden, of middels arbeid terstond als zoodanig ontstaan. Het eerste gebeurt b.v. wanneer men uit de renten, die winstgevend gemaakte familiegoederen afwerpen, uit de *hoedjoengnja harto poesako*, zooals de Minangkabauër zegt, nieuwe zaken aankoopt. Deze worden van zelf dadelijk

poesako. In 't andere geval ontstaan die, wanneer men b.v. een stuk woesten grond ontgint en dat terstond als familiegoed beschouwt. Het is dus niet altijd noodig, dat alle *harto poesako* erfgoed behoeft te zijn, *harto pantjarian* eens erflaters, al zal zulks ook vaak gebeuren. Hoe thans die onaantastbare gemeenschappelijkheid der Minangkabausche familiegoederen te verklaren? Mij dunkt die heeft geen anderen oorsprong dan de *adat tanggoeng mananggoeng*, dan het onverbreekbare familieverband. Zij kan aanvankelijk, evenals deze, in animistische overwegingen hebben geworteld. De dooden zullen het gewenscht hebben, dat hun tijdens het leven middels eigen arbeid gewonnen goed zoo lang mogelijk bij hunne nakomelingen verbleef, en zulks voornamelijk ten behoeve van die personen onder hen, die er het meeste behoefte aan hadden. Zoo zou men dan de *harto poesako* als het eigendom der overleden vóór-moeders en vóórmoederlijke verwanten kunnen opvatten en zoo kunnen begrijpen, dat daarom de levenden er nooit aan mochten tornen. Nochtans is het mij niet gelukt om in den hedendaagschen Minangkabauschen geest nog sporen te ontdekken van een dergelijke opvatting. Ik haast mij om er dat bij te zeggen. Als men de tegenwoordige Minangkabauërs vraagt, hoe het toch komt dat hunne *harto poesako* zoo star onbewegelijk, onvervreemdbaar en onaantastbaar zijn, dan weten zij daarop nooit eenig ander antwoord te geven dan dat zulks altijd zoo hun adat geweest is; *would-be* geleerden onder hen zullen u desnoods afschepen met de verzekering, dat ook die regeling dateert uit de dagen van Datoeq Katoemanggoengan en Datoeq Parapatih Sabatang. Zoo zou men kunnen oordeelen, dat wellicht de Hindoes de onvervreemdbaarheid van erfgoederen in de Minangkabausche wereld brachten. Maar dit kan niet het geval geweest zijn. Want wat ik boven mededeelde omtrent de onvervreemdbaarheid van onroerende zaken bij de Hindoes was in elk geval slechts de leer enkel van den maker der Yajnavalkija, en volstrekt niet algemeen recht in de hindoesche wereld. De Minangkabausche *harto poesako* houd ik voor heel wat ouder dan de beschaving dier gemeenschap; ik zie in haar evenals in het gansche instituut van het moederschap als bron

van rechtsverhoudingen een stuk oerrecht, dat uit de meest grijze oudheid tot ons gekomen is.

Blijkt uit het vorenstaande, dat het Minangkabausche vermogensrecht, bij de onderscheiding van de rechtsobjecten, zich in 't geheel niet heeft ingelaten met de verdeeling, die het westersche recht reeds lang kent, naar den aard of de natuurlijke gesteldheid der dingen of in verband met de oeconomische en sociale beteekenis van de zaken, en slechts een indeeling bezit, die alleen maar samenhangt met het personenrecht, met de familieverhoudingen, ook onze onderscheiding tusschen eigendom en bezit aan de eene zijde en *jura in re aliena* aan den anderen kant is ten eenenmale vreemd gebleven aan den adat. Hoogstens kan men in een paar rechtsverhoudingen, die nader onze aandacht zullen trekken, eenige gelijkenis ontdekken met onze rechten op eens anders zaak, in 't eene geval met een servituut, dat ook in ons recht bestaat, n.l. met dat van waterleiding (*aquaeductio*) in 't andere met ons pandrecht. Maar alle overige *jura in re aliena*, die in het westersche recht reeds sedert den tijd der Romeinen bestonden, zal men tevergeefs in een primitief recht als dat der Minangkabauërs zoeken. Ook het zoogenaamde burenrecht is daarin onbekend. Om waarde te kunnen gaan hechten aan een indeeling van zaken en van rechten op zaken, zooals de westersche wereld die reeds sedert de romeinsche oudheid bezit, moet een gemeenschap dan ook reeds volkomen ontgroeid zijn aan den familierechterlijken grondslag, op welken zij in den oertijd steunde. Zoolang dit nog niet het geval is, zoolang een maatschappij nog slechts louter en alleen bestaat ten behoeve van de verschillende familiecomplexen, die haar samenstellen, en geen ander belang kent dan het privaatrechterlijke der ververschillende familie- en stameenheden in haar midden, zoolang is het haar volkomen onverschillig met welk soort van zaak men te doen heeft, of deze roerend dan wel onroerend, lichamelijk of inlichamelijk, deelbaar of ondeelbaar en dergelijke is, als zij maar weet aan wie de zaak toebehoort, aan een enkel individu dan wel aan de familie-eenheid, en er verzekerd van mag zijn, dat de eerstbedoelde zaak altijd weer overgaat in den staat,

waarin laatstgemelde verkeert. En de *jura in re aliena* konden zich pas gaan ontwikkelen in een gemeenschap, die gebroken had met het oeroude familie-exclusivisme, dat slechts rechten op zaken toekende aan familieleden, maar vreemden zoo ver mogelijk hield van de bezittingen, die men had. Want al vergeleek ik het *gangam baoentoek* met ons vruchtgebruik, het heeft in elk geval weer niets van dit, in zoover het slechts een recht is op een eigen zaak, zoomede een dat steeds vererfbaar is. Bij de Minangkabauërs zouden onze *jura in re aliena* ondenkbaar zijn, omdat het onder hen aan vreemden eigenlijk nooit gegund is om meer dan persoonlijke, dan obligatoirrechterlijke bevoegdheden te erlangen ten opzichte van *harto poesako* en *harto pantjarian*. De eerstbedoelde zaken konden zelfs nooit dan in zeer enkele door den adat toegestane gevallen vervreemd worden; ware het ook anders geweest, dan zou het al lang voor goed uit zijn geweest met den starren familie-eigendom. Slechts pas in een maatschappij, in welke men streeft naar het welzijn van het geheel, van het gansche gemeenschaps-organisme, van de publieke zaak, konden *jura in re aliena* van lieverlede tot hun recht komen. En zulk een maatschappij is tot heden de Minangkabausche nog niet geworden. Haar hoogste levensdoel bestond altijd slechts hierin om het den deelen, den organen van het geheel, den familie-groepen, en in deze weer voornamelijk den vrouwen goed te doen gaan, haar voor armoede te bewaren, terwijl men zich overigens niet bekommerde om de belangen van gemeenschap en staat, van allen en een iegelijk.

De Minangkabauër heeft er niet in 't minst nog besef van wat publiek belang is. Het zal dan ook nog wel geruimen tijd duren, voordat wij hem kunnen overtuigen, dat hij verplicht is om aan onzen fiscus het noodige bij te dragen in 't belang van zijn eigen gemeenschap. Het zal nog lang niet uit zijn hoofd zijn te praten, dat de belastingen, die wij van hem gaan vorderen, voor iets anders worden besteed dan ten behoeve van ons privaat belang. Vandaar zijn verzet tegen die belastingen. Eertijds staken zijn panghoeloes altijd de *isi adat* in hun eigen zak en dit billijkte men, dat begreep men, dat was den Minang-

kabauër duidelijk. Maar hij kan zich nog niet voorstellen, dat een belasting is een bijdrage, die noodig is om het geheel, den staat, de publieke zaak tot haar recht te doen komen, omdat hij het nooit geleerd heeft iets voor de *res publica* te voelen. Ik houd het er zeker voor, dat hij denkt, dat al de belastingen, die wij van hem zullen gaan innen, steeds in de zakken der *blandas* zullen terecht komen, dat zij bestemd zijn om onzen ambtenaren *in privé* ten goede te komen. Het zou zaak zijn den Minangkabauër spoedig tot andere gedachten te brengen en hem te beduiden, dat zijn wereld niet meer is de oude van den *masa-adat*, die toen slechts bestond uit een hoop los aan elkaar hangende negriën, terwijl elke negri eigenlijk weer nooit meer was dan een complex van op zich zelf levende families. Den Minangkabauër schort het nog ten eenenmale aan *public spirit* niet alleen, maar hij heeft er nog in de verste verte geen bewustzijn van wat een gemeenschap, een maatschappij is. Hoe eerder wij hem middels besprekingen als anderszins leeren welke eischen deze hebben en dat in het belang van het geheel, het belang van het deel beperkingen behoort te ondergaan, des te spoediger zullen wij er in slagen hem vrede te doen krijgen met de nieuwe orde van zaken, welke wij in zijn wereld brengen. Het schijnt dat het gewestelijk bestuur ter Sumatra's Westkust ten eenenmale is te kort geschoten in de plicht om de menschen van te voren behoorlijk op de hoogte te stellen met hetgeen hun te wachten stond. Vandaar dat de pas ingevoerde belastingen hun rauw op de maag is gevallen, en als reflexbeweging van hun zijde doet het verzet zich voor, dat men thans ziet. Men kan hun dit niet geheel kwalijk nemen. De schuld schuilt bij ons. Onze ambtenaren ter Kuste hadden de menschen bij tijds moeten op de hoogte stellen met hetgeen zou gaan gebeuren en men had hun het redelijke van den nieuwen maatregel reeds lang moeten leeren inzien. Dat schijnt niet gebeurd te zijn. Dat is een groote fout aan onze zijde geweest, die ons misschien nog vele moeilijkheden zal opleveren. De Minangkabauër is er niet naar om zich maar in alles dadelijk te schikken, wat hem overkomt. Hij bezit heel wat minder aanpassingsvermogen aan

nieuwe levensomstandigheden dan de Javaan. Maar voor rede is hij zeer toegankelijk; voor overtuiging, langs den weg van bespreking hem geschonken, is hij altijd zeer vatbaar geweest. Ziet hij het eenmaal in, dat wij hem geen wegen, geen politie, geen justitie en dergelijke *kunnen* geven, zonder dat hij daarvoor betaalt, dan zal hij ten slotte met liefde afstaan, wat wij van hem vorderen. Zijn verzet, thans tegen de belasting betoond, spruit enkel voort uit zijn onkunde, uit zijn eeuwen ouden gedachtengang, uit zijn nog volkomen onklaar begrip omtrent het wezen en de roeping van den staat. Onze ambtenaren ter Kuste hadden daarop bij tijds verdacht moeten zijn.

Dat de Minangkabauër nooit iets recipieerde van het hindoesche en moslimsche vermogensrecht, schrijf ik aan de omstandigheid toe, dat die altijd te nauw verknocht waren met godsdienstige en met zoogenaamde reinheids-begrippen. Een en ander is het natuurkind der Padangsche Bovenlanden altijd totaal vreemd geweest. Om die in zich op te nemen, daartoe was hij altijd te nuchter, te weinig philosofisch of poëtisch aangelegd. Daartoe bezat hij altijd te weinig verbeeldingskracht. Hij nam de aardsche zaken steeds, zooals deze zich tast- en zichtbaar aan hem voordeden. Geen enkel instituut van vermogensrechterlijken aard, behoudens een heel enkel misschien, recipieerde hij ooit uit de wetten van Manou of andere hindoesche rechtsboeken of uit de moslimsche wet. Wat hij aan vermogensrecht zich in verloop van tijd eigen maakte, was altijd zuiver uit zijn eigen midden voortgekomen, en hing ten nauwste immer samen met eigen familieverhoudingen. Bovendien stond hem zijn weinig ontwikkeld adaptatie-vermogen steeds in den weg om vreemd recht zoo maar klakkeloos te kunnen overnemen, of om het kalmweg te dulden, dat hem dat maar werd opgelegd. Hij verschilt ook hierin zoo geheel van aard met den Javaan. Nochtans zou hij weer volkomen bereid zijn een vreemd recht te aanvaarden, indien hij er maar weer van overtuigd werd, dat hem dit meer van nut zou kunnen zijn dan zijn eigen recht. Slechts wat tot zijn geest doordringt, wat hij begrijpt, is hij bereid te assimileeren; anders laat het nieuwe, het vreemde hem niet alleen

volkomen koud, maar hij stoot het ook energiek van zich af. Hij bezit van nature te weinig lijdzaamheid om anders te handelen. Passiviteit is nooit een kenmerkende eigenschap van hem geweest. Wij hebben den oosterling in Indië zoo vaak niet begrepen, ons in zijn gedachtengang zoo dikwijls niet verplaatst, en daardoor zijn wij vaak verkeerd tegenover hem opgetreden, zoowel tegenover zijn deugden als ten aanzien van zijn ondeugden. Om een gemeenschap goed te kunnen besturen moet men haar niet alleen naar het uiterlijk voorkomen begrijpen, maar ook haar geestes-, haar innerlijk leven, haar gedachtengang trachten te doorgronden. *Gouverner n'est pas seulement prévoir*, *mais aussi s'apercevoir*, zou ik het bekende adagium voortaan willen doen luiden met een verlengstuk er aan. Men moet in 't leven de menschen nu eenmaal niet enkel nemen, zooals zij zich voordoen, maar vooral ook zooals zij zijn. En ten aanzien van oosterlingen heeft men dit zeker steeds in 't oog te houden, geboren *acteurs* als die meestal zijn, om niet te spreken van diplomaten en dergelijke lieden.

Dekt ons eigendomsrecht volstrekt niet dat van de Minangkabausche familie op hare *harto poesako* en zelfs niet eens dat van den bezitter van *harto pantjarian* ten aanzien van deze zaken, hieruit volgt ook van zelf, dat eigendomsbewijzen, zooals die inzonderheid te Padang wel eens aan Minangkabauërs werden uitgereikt, krachtens de Indische Staatsbladen van 1860 No. 90 en van 1862 No. 9 en 16, aan die lieden nimmer *onzen eigendom* kunnen deelachtig doen worden ten aanzien van het in- of overgeschreven onroerend goed. Dat is wel eens niet ingezien. Ons recht kan in Indië door den inlander slechts verworven worden, indien hem dat òf uitdrukkelijk bij de wet gegeven is òf wanneer hij zich daaraan op de bij de wet voorgeschreven wijze heeft onderworpen. Dit laatste nu kan nooit geschieden bij het enkel verkrijgen van een eigendomsbewijs. Bedoelde acten van in- en overschrijving hebben slechts de strekking rechten te *constateeren*, niet om die te *scheppen*, al kan desnoods geen overgang van eigendom op onroerend goed bij ons plaats vinden zonder constateering daarvan in de daar-

toe bestemde registers. De Minangkabauërs nu, die zulke papieren erlangden in verloop van tijd, veranderden er niets door aan hunne specifieke rechten op de in- of overgeschreven onroerende goederen. Die bleven, ondanks de in- of overschrijving, wat zij volgens den adat waren. Behooren de goederen tot de *harto poesako*, dan moeten die dus ook ten name van de rechthebbende familie-eenheid, en niet enkel van den *mamaq* [1]) of eenig ander familielid worden in- of overgeschreven. Vraagt de bezitter van een perceel, dat *harto pantjarian* is, echter de in- of overschrijving daarvan, dan kan dat goed desnoods tijdens zijn leven op zijn naam enkel staan. Maar na zijn dood behoort daarin verandering te worden gebracht, al naarmate het goed middels *hibah* aan zijn kinderen, dan wel aan zijn *warih*, zijn erfgenamen vervalt. In alle gevallen is het bovendien wenschelijk steeds in de acte te constateeren of het in- of overgeschreven goed *harto poesako*, dan wel *pantjarian* is, en in 't eerste geval of de persoon, die de in- of overschrijving verzoekt al dan niet de *mamaq* is van de rechthebbende familie, zoomede vooral ook of die persoon zijn verzoek deed, na behoorlijk *sakato* te zijn geworden met zijn familieleden. Dus het is zaak ook dezen te doen hooren door den overschrijvings-ambtenaar, alvorens dat die zijn ministerie verleent. Want anders zou het kunnen gebeuren, dat hij de in- of overschrijving bewerkstelligde op verzoek van een onbevoegde. Tevens zou het wenschelijk zijn de

---

[1]) Zooals door den Gouverneur van Sumatra's Westkust Heckler is bevolen, blijkens diens besluit van 22 September 1905 No. 548, waarbij onder meer het navolgende werd overwogen: „dat, waar een lid van een maleische „familie komt te sterven, nalatende een ten zijnen name ingeschreven perceel, „dit perceel deel wordt van de *harto poesako* van de familie en *dus moet worden* „*overgeschreven ten name van hem, die als hoofd van de familie beheerder is van* „*de harto poesako* (de cursiveering is van mij) en dat van deze hoedanigheid in „de nieuwe acte van eigendom moet worden melding gemaakt, opdat blijke dat „het perceel is familie-eigendom".

Dit voorschrift is juridisch onjuist. Men schrijft den eigendom op een onroerend goed niet in ten name van een beheerder, maar wel van den eigenaar. Men zou anders evengoed b.v. een stuk grond, toebehoorend aan een naamlooze vennootschap, kunnen inschrijven op naam van de beheerende directeuren van de vennootschap. Dat schijnt de Heer Heckler niet begrepen te hebben.

menschen er steeds op te wijzen, dat de acte hun nooit eenige andere rechten op den in- of overgeschreven grond kan doen erlangen dan zij volgens hnn eigen recht hadden of kunnen verkrijgen. Men mocht anders meenen, dat men er europeesch eigendomsrecht op kreeg, wat nooit het geval kan zijn. De Indische Regeering deed dan ook verkeerd door in gemelde Staatsbladen telkens te spreken van „*eigendomsbewijzen*". Dat woord riekte altijd te veel naar westersch recht, en kan slechts tot verwarringen en dwalingen aanleiding geven, zooals reeds menigmaal gebeurd is te Padang. Men had moeten spreken van „*bewijzen van Minangkabausch zakelijk recht*", van „*inlandsch grondrecht*" of iets dergelijks.

Ik meldde reeds met een enkel woord [1]), dat men tegenwoordig de ondeelbare en bijna onvervreembare familiegoederen in de Minangkabausche wereld voornamelijk slechts aantreft in de Padansche Bovenlanden zoomede in het oostelijke grensgebied. In de Benedenlanden zijn die reeds veel minder overheerschend en in Indrapoera, zoomede onder de Korintjiërs en in de landschappen Serampas en Soengei Ténang bestaan zij in 't geheel niet meer, ook al spreekt men daar wel van *harto poesako*, maar men verstaat daar slechts onder goed, dat middels erfenis en niet door eigen arbeid verkregen werd. Alles wat de Korintjiër en de lieden van genoemde landschappen verwerven op de eene zoowel als op de andere wijze wordt hun vol individueel eigendom in onze beteekenis van dit woord. Elke erfenis, die bij hen openvalt, wordt terstond onder de erfgenamen verdeeld ; dezen zijn daar in de eerste plaats de kinderen en pas bij ontstentenis van nakomelingschap de matriarchale verwanten des erflaters. In Indrapoera vindt men denzelfden adat. En in de overige noordelijke kuststreken zal men den ondeelbaren familie-eigendom der Bovenlanders voornamelijk slechts aantreffen bij families, die in dat gebied reeds van ouder tot ouder gevestigd zijn. Overigens wordt daar alles wat men heeft zooveel mogelijk individueel en persoonlijk bezeten, terwijl er allerwege het recht op *harto*

---

[1]) Zie pag. 416 van dit boek.

pantjarian ook veel meer van ons eigendomsrecht heeft, dan zulks in de Bovenlanden het geval is. Hoe moet intusschen de geschetste afwijking verklaard worden? Is zij onder invloed van den vreemdeling, in Indrapoera en de Korintji-landen misschien wel reeds onder dien van Hindoes en Javanen, zoomede van de nabuurschap der patriarchale Palembangers, Rawassers, Redjangers en Lebongers, en in de Benedenlanden onder dien van Islamieten en Europeanen ontstaan? Het kan zijn. Ik schrijf nochtans veel meer toe aan de omstandigheid dat bedoelde streken door kolonisten werden bevolkt in verloop van tijd, die de banden met het stamland vrijwel geheel verwaarloosden gaandeweg. Met de oostelijke grensstreken was dat altijd in mindere mate het geval. Die paalden te nauw aan het stamland. Tusschen die en dit bestond altijd te veel verkeer. Maar met Indrapoera en de Korintjilanden was dat nooit het geval. En een kolonist is een wezen, wiens individualiteit altijd veel meer neiging heeft zich te ontwikkelen dan een persoon, die in het geboorteland blijft. Dezelfde oorzaken alzoo, die het familie- en stamverband verzwakten in de westelijke en zuidelijke grenslanden, moeten ook voornamelijk er toe hebben meegemaakt om van lieverlede den familieeigendom daar te doen verdwijnen. Deed in de oudgrieksche en oud-romeinsche wereld kolonisatie, het uitzwermen der *filii familias* langzamerhand het peculiën-recht ontstaan naast den exclusiven eigendom van den *kurios* en *pater-familias*, bij de Minangkabauërs verzwakte dezelfde oorzaak het familie-verband en den familie-eigendom in verloop van tijd, zoo stel ik mij voor. Waar beweging, waar verplaatsing kwam, moest de immobiliteit, de starheid van de bloed- en stamgemeenschap, van familie- en stambezit op den duur ook wel gebroken worden, althans veel losser worden. Aan die sociale wet kon ook de Minangkabausche wereld te langen leste geen weerstand bieden. Onder beweging en rusteloosheid moest gaandeweg zelfs de gansche matriarchale rechtsorde verzwakken en ondergaan. Vandaar dat die dan ook op de groote vastelanden van Europa en Azië reeds sinds duizenden jaren geheel van den aardbodem verdwenen is. Het matriarchaat is

een plant, welke geen stormen, geen winden kan velen; welke slechts in een volkomen rustige atmospheer kan gedijen, kan opwassen. Zij is ook in de Minangkabausche landen zonder twijfel ten ondergang gedoemd onder den levensstrijd, aan welken ook die in de toekomst niet zullen kunnen ontkomen. Het werd dan ook tijd haar eerwaardig beeld vast te leggen, te belijnen. Zij is een oude van dagen, die met beide beenen in 't graf staat; die weldra voor goed uit ons midden zal zijn verdwenen met haar karakteristiek uiterlijk en met hare klassieke schoonheid eener vóór-historische verschijning.

B. Het beheer en de bestemming der harto poesako.

Over een en ander spraken wij reeds met een enkel woord, toen wij de *koeasa mamaq* teekenden [1]). Thans hebben wij eenigszins uitvoeriger de verhouding van het gezinshoofd ten opzichte van de familiegoederen te behandelen. Na het voorenstaande is het onnoodig te doen opmerken, dat hetgeen wij dienaangaande zullen mededeelen weer voornamelijk betrekking heeft op die streken, waar de adat nog onverbasterd bewaard bleef, dus op de Padangsche Bovenlanden en het oostelijk grensgebied.

Wij hebben gezien, dat de Minangkabausche familie, de *sa boewah paroeï*, niet altijd behoeft te bestaan uit slechts één enkele *djoerai*, maar dat zij ook twee en meer takken desnoods kan omvatten. Nu gebeurt het niet zelden, dat die alle zoowel éénzelfde complex van *harto poesako*, als dat zij elk afzonderlijk nog eens eigen familiegoederen kunnen bezitten, waarop dan een andere *djoerai*, dus de overige familie geen aanspraak kan maken. De aan alle takken gemeenschappelijk toebehoorende goederen, zullen uit den aard der zaak altijd de oudste zijn, welke in de *sa boewah paroeï* worden aangetroffen. Deze zullen gewoonlijk afkomstig zijn van de gemeenschappelijke stammoeder en hare broers, zoomede bestaan uit die, welke haar bij scheiding en deeling werden toegewezen, toen zij zich indertijd als afzonderlijke familie, middels afscheiding van hare moeder-*sa boewah*

---

1) Zie pag. 401 e. v. van dit boek.

paroeï ging constitueren. Die oudste *harto poesako* zullen dan ook voornamelijk bij de komende geslachten bekend gaan staan onder den naam van *harto manah.* Men zal gewoonlijk niet weten, wie der voormoeders of verre oudooms ze tijdens hun leven als *pantjarian* bezaten. Alle leden van de *sa boewah paroeï*, hoe ver elkaar ook bestaande, zijn er rechthebbenden op, kunnen er *gangam baoentoek* op erlangen, niemand uitgezonderd. Met de later ontstaande *harto poesako* is zulks echter niet het geval. Die behooren slechts aan bepaalde takken, soms zelfs aan bepaalde generaties in elk van deze. Het hangt er maar van af van wie zij oorspronkelijk afkomstig zijn, welk lid der familie ze aanvankelijk als *pantjarian* tijdens zijn leven bezat, dat ze als *harto poesako* aan zijn eigen *warih* naliet. Niet alle leden van één *sa boewah paroei* hebben recht op de erfenis van elk hunner. Zoo zullen in de familie, van welke ik in de Bijlage I op dit boek een schematische voorstelling gaf, de *harto pantjarian*, welke de stammoeder A bezat, zoomede de *harto poesako*, die aan de uit haar gesproten *djoerai* behoorden, welke zich als afzonderlijke familie indertijd ging constitueeren, voortaan tot in lengte van dagen altijd de *harto poesako* blijven van alle nakomelingen uit die vrouw, dus niet alleen van B-29, maar ook van C-k, en van allen, die uit de onder hen levende vrouwen nog geboren kunnen worden. Pas bij splitsing van de onderwerpelijke *sa boewah paroeï* in twee nieuwe families, zou de eigendom op bedoelde *harto poesako* onder deze moeten verdeeld worden. Maar eerder mag dit ook niet plaats hebben. Zoolang de gansche nakomelingschap uit A bij elkaar blijft als één staatsrechterlijk geheel, als één *pajoeng*, onder één *penghoeloe*, behooren ook hare *harto poesako* ongeschonden één eenheid te blijven, en hebben alle individueele leden der *pajoeng* het recht middels *gangam baoentoek* van die goederen persoonlijk genot en levensonderhoud te erlangen. De *harto pantjarian* van 1 worden echter alleen *harto poesako* eerst van 2—5, en bij eventueele ontstentenis van hen, van alle descendenten uit de vrouwen 3 en 5 onder hen. Nooit kunnen a—k op die zaken aanspraak maken, zoolang nog een der descendenten

van 3 of 5 leeft. Pas bij algeheele uitsterving van nakomelingschap uit die vrouwen zouden a—k of liever de descendenten uit a of d op die goederen rechten kunnen doen gelden. Deze maken dus tot dat oogenblik een afzonderlijk complex van familiegoederen uit, dat uitsluitend aan de *djoerai* uit B voortgesproten toebehoort. En wat geldt voor de *pantjarian* van 1, geldt ook voor die, door zijn broers 2 en 4 bij hun dood nagelaten, of voor die, welke van hun zusters 3 of 5 afkomstig zijn. Omgekeerd zijn de *pantjarian* van a, b, c of d alleen bestemd om *poesako* voor de gansche *djoerai* uit C te worden. Maar ook binnen de kringen van die beide takken kunnen in verloop van tijd bepaalde generaties en afzonderlijke takken van deze weer eigen *harto poesako* erlangen, waarop oudere generaties of oudere onder-takken geen aanspraak kunnen doen gelden. Zoo zullen b.v. de *pantjarian* van 6, 7, 8, 9 en 10, na hun dood weer alleen *poesako* worden voor de nakomelingschap uit 10, terwijl die uit 5 op deze goederen geen rechten zal kunnen doen gelden, zoolang het bloed van 10 niet geheel is uitgestorven.

Tengevolge nu van de omstandigheid, dat *de eigendom* op een bepaald complex van *harto poesako* nooit berusten kon bij de individueele leden eener familie of *djoerai* of van een gedeelte van deze, sprak het ook vrijwel van zelf dat het beheer, de bestiering dier zaken nimmer in handen kon komen van het eerste het beste familielid, maar slechts bij hem kon gaan berusten, die in de *djoerai* het familiegezag voerde, haar als eenheid representeerde in het organisme der familie, der *sa boewah paroeï*, zoomede tegenover de buitenwereld, bij den *mamaq* derhalve, al behoorden ook weer alle individueele rechthebbenden op bedoelde goederen steeds door hem gehoord te worden, zoomede eenstemmig onder elkaar en met hem te zijn, voordat hij *een daad* van beheer kon doen, voordat hij met die zaken iets kon uitvoeren. Deze bevoegdheid nu om de onder hem ressorteerende *harto poesako* te administreeren wordt uitgedrukt door de woorden: *mamaq baoelajat harto poesako* en wij zagen reeds dat het woord *baoelajat* nooit heeft willen zeggen, dat het gezinshoofd heer en meester of iets dergelijks over bedoelde

zaken was, maar dat hij er enkel voogdijschap, zorg over had uit te oefenen, dat die zaken onder hem, en geen ander ressorteerden. Men teekende dat recht des *mamaqs* ook wel met de volgende pitoea:

Amas sapoero,
Karbo sakandang,

evenals karbouwen in één stal onder dak behooren gebracht te worden, zoo moet het goud of de schat woordelijk vertaald, in één beurs bewaard worden, in stede van in de verschillende zakken der individueele rechthebbenden. Tevens beoogt deze pitoea de ondeelbaarheid van het *dominium* op de familiegoederen te doen uitkomen.

Als eigenaar kan de *mamaq* dus ten opzichte van de onder hem ressorteerende familie-goederen evenmin beschouwd worden, als ieder ander rechthebbend familielid. Hij beheert die zaken slechts, maar kan er overigens, wil ook hij er genot van hebben, dit niet anders erlangen dan na er *gangam baoentoek* op te hebben verkregen, na te dien aanzien *sakato* te zijn geworden met de zijnen. De *mamaq* is louter en alleen de *administrateur* der *harto poesako*, die in zijn *djoerai* voorkomen, en zulks niet alleen over die, welke aan haar gemeenschappelijk toebehooren, maar ook over die, welke de eigendommen zijn van bepaalde generaties of ondertakken van zijn *djoerai*. De *mamaq* kan dus over verschillende afzonderlijke complexen van *harto poesako* gaan, die hij nooit met elkaar mag vermengen, die hij altijd behoorlijk uiteen heeft te houden. Men heeft dit alles niet altijd even juist ingezien. Niet elke *mamaq*, in den zin van oom van moeders-zijde, kan dus als beheerder der *harto poesako*, die in de *djoerai* kunnen voorkomen, beschouwd worden. Slechts het hoofd van deze is dat alleen. Met hem alleen heeft de buitenwereld te doen, zoodra het om vorderingen of verbintenissen of processen gaat, die op bedoelde goederen betrekking hebben.

De *panghoeloe*, het familiehoofd, is ten slotte niet alleen de eenige beheerder der familiegoederen, die aan de *djoerai* toebehooren, welker *mamaq* hij is, maar ook van die, welke

van ouder tot ouder van de gansche *sa boewah paroeï* het eigendom waren, van de *harto manah*. Men heeft dus steeds, zoodra er sprake van is, dat men met familiegoederen te doen heeft, vóór alles na te gaan, uit welken kring van familieleden de uitsluitend rechthebbenden op die zaken bestaan, om te kunnen beslissen wie de rechtmatige beheerder van haar is. En deze mag het *gangam baoentoek* op bepaalde stukken van de onder zijn administratie staande *harto poesako* slechts geven aan de uitsluitend daarop rechthebbende leden van zijn *djoerai*, nooit aan anderen.

De eerste plicht, die het beheer van de familiegoederen meebrengt is dus deze, dat de *mamaq* scherp toeziet, dat slechts rechthebbenden het genot ervan hebben. Maar onder hen hebben weer niet allen *gelijkelijk* recht daarop. Het *gangam baoentoek* is nooit een bepaald afgemeten, een vast recht, een *gelijk* deel der *harto poesako*. Het heeft niets van een stuk in een *condominium*, dat de rechthebbenden altijd een gelijk deel waarborgt. Er kunnen zich omstandigheden voordoen, onder welke zelfs sommige rechthebbenden tijdelijk geen aanspraak mogen maken op het *gangam baoentoek*. Dit is het geval, indien zij 't uit zich zelven, door eigen verdiensten, of op een andere wijze, door schenkingen van vreemden, reeds goed hebben. De *harto poesako* dienen in de allereerste plaats om aan die rechthebbenden ten goede te komen, die aan het genot dier zaken vóór alle anderen *het meeste behoefte hebben*, omdat zij uit zich zelven van alle andere ressources verstoken zijn. Zoo komen zij, die door eigen vlijt of arbeid reeds voldoende levensonderhoud erlangen of nog kunnen krijgen, dus voorloopig in 't geheel niet of althans minder in aanmerking om het *gangam baoentoek* deelachtig te worden dan zij, die door de eeh of andere omstandigheid niet kunnen of niet mogen gaan *mantjari*. En dat zijn gewoonlijk in de eerste plaats de vrouwen. Haar wordt het in den regel niet toegestaan middels handenarbeid in eigen levensonderhoud te voorzien. Haar arbeid beperkt zich gewoonlijk slechts tot dien op eigen familie-sawahs. Waar het wel gewoonte werd dat de vrouwen er op uit togen om werk buiten hare negris te

zoeken, zooals b.v. in 't Alahan Pandjangsche gebeurt, — de vrouwen van daar begeven zich jaarlijks vaak naar Kota Anau en Maoera Panas om er den oogst mee te helpen inhalen —, daar gebeurde dat toch altijd zeer tegen den zin der mannen dier vrouwen, en van hare families. De rechtgeaarde Minangkabausche blijft altijd thuis en mag geen dienstbare worden in den vreemde, zelfs niet in hare eigen negri. Haar zijn dus alle middelen ontzegd, die voor een man open staan om middels eigen arbeid aan den kost te komen. Vandaar dat zij ook de eerste rechthebbenden zijn op het genot der *harto poesako* en wij dit reeds konden qualificeeren als *vrouwengoed.* In 't bizonder zijn de vrouwen, die moeder werden, die kinderen ten laste hebben, gerechtigd om van de *harto poesako* een deel in vruchtgebruik te erlangen. De vrouw als de eenige voortplantster van familie en stam, en onder haar weer in de eerste plaats, die daadwerkelijk aan die voortplanting deelnam, moet van zelf ook reeds sedert den oertijd de voornaamste rechthebbende op de *harto poesako* zijn geweest. Dit toch diende altijd minder om er den individu te doen komen dan wel het familie-geheel. De verhouding des Minangkabauërs tot zijn familiegoederen past geheel in 't kader zijner rechtsopvattingen betreffende familieverhoudingen en stamverwantschap. Alle andere vrouwen, die of nog geen moeder werden, of die kinderloos bleven of werden, staan ook wel altijd met de moeders op één lijn wat gerechtigheid ten aanzien der *harto poesako* betreft, maar aan haar behoeft niet altijd een deel dier zaken in *gangam baoentoek* te worden afgestaan. Zij kunnen ook uit de gereede penningen, uit de *hoedjoeng*, die de familiegoederen afwierpen, onderhouden worden, voedsel en kleeding voornamelijk erlangen. Hetzelfde is het geval met alle rechthebbenden, die na de vrouwen aan de beurt zijn, dus met mannen, die wegens ziekte of ouderdom niet kunnen werken. Zoo ziet men dus in 't bizonder de onroerende goederen, de *sawahs* en *ladangs* of tuinen, die tot de *harto poesaka* behooren, voornamelijk altijd in 't bezit van vrouwen, die kinderen en kinds-kinderen hebben en moeten onderhouden. Maar ook haar kan het *gangam baoentoek* steeds

weer door haren *mamaq*, na *sakato* te zijn geworden met de overige rechthebbenden, ontnomen worden, indien zij b.v. door hare mannen reeds ruim voorzien werden van levensonderhoud uit hunne *pantjarian.* Want tot overdaad bij het eene familielid, ten koste van het andere, mag het verschaffen van *gangam baoentoek* nooit aanleiding geven. Ook dit heeft de beheerende *mamaq* altijd in 't oog te houden. Het *gangam baoentoek* is dus altijd een betrekkelijk onzeker, labiel recht en verschilt in dit opzicht dus ook zeer van ons recht van vruchtgebruik.

Wijders moet de *mamaq* bij het verdeelen en toewijzen van het *gangam baoentoek* steeds inachtnemen, dat hij onder de rechthebbenden de ouderen niet passeert voor jongeren. Want hoe dichter men in afstamming staat bij de persoon, van wie de *harto poesako* oorspronkelijk afkomstig zijn, des te meer recht heeft men op het genot daarvan, al hebben ook vrouwen, die jonger dan mannen zijn, weer de voorkeur voor dezen. Mannen moeten in de Minangkabausche wereld altijd zooveel mogelijk zien zelf aan den kost te komen, tenzij zij daartoe niet in staat zijn tengevolge van ziekte of ouderdom. Bovendien mag, indien een persoon van een oudere generatie of van een ouder gedeelte van dezelfde generatie het uit zich zelf reeds beter heeft dan iemand, die verder in afstamming staat, het middels het *gangam baoentoek* niet overdadig krijgen en dan erlangt derhalve de jongere persoon dit bij voorkeur.

Zoo hebben de *harto poesako* voornamelijk ten doel om de nooddruft bij alle familieleden, die niet kunnen of mogen *mentjari*, buiten de deur te houden niet alleen, maar ook om het die allen zooveel mogelijk *gelijkelijk* goed te doen hebben. Zoo kon men er toe komen om de Minangkabausche familie-goederen een *familie-ondersteuningsfonds* te noemen; dit woord is afkomstig van den Heer Kooreman, en die heeft daarmee het karakter der *harto poesaka* volkomen juist getypeerd. Of die kundige man daarbij ook geweten heeft, dat in het Sanskrit *poesaka* „tot levensonderhoud dienend" beteekende, weet ik niet, maar zeker is het, dat zijn definitie wonderlijk goed met die oorspronkelijke beteekenis van gemeld woord overeenkomt. Het eene

rechthebbende familielid mag het niet beter, maar ook niet armoediger hebben dan het andere, dit is het grondbeginsel, dat aan alle beheer der *harto poesaka* ten grondslag ligt. Pas in families, die rijkelijk met zulke goederen bedeeld zijn, kunnen deze aan allen, ook aan de mannen, ten goede komen. Zooeven gemeld beginsel was altijd een consequent uitvloeisel van den *adat tanggoeng mananggoeng*.

Treden de vrouwen als rechthebbenden op de *harto poesaka* altijd op den voorgrond, zij hebben bij het verdeelen van het *gangam baoentoek*, bij de bestemming dier zaken, ook immer het meeste te vertellen gehad in den familieraad. Zij zaten in de Padangsche Bovenlanden althans allerwege altijd op de geldkist; zij waren er steeds de *toekang koentji* van deze, de sleuteldraagsters, zonder wier toestemming daar nooit iets uitkwam. In de grenslanden, waar men bedoelde goederen nog heeft, sleet die macht der vrouw echter aanmerkelijk af hier en daar. Daar ontwikkelde zich trouwens ook de vrouwelijke individualiteit meer dan in de Bovenlanden kon gebeuren. De vrouw ging in de grenslanden meer de handen uit de mouwen steken om aan eigen kost te komen. Zij werden er minder afhankelijk van het familiegoed. Vandaar dat de *mamaq* dit in die streken ook meer op zijn eigen houtje kon administreeren en daar niet zelden misbruik van maakte, zooals wij bereids deden opmerken. De Bovenlandsche vrouw deed het echter altijd voorkomen alsof zij de voornaamste bron was, waaruit de *harto poesako* voortsproten, zoodat het ook billijk geacht moest worden, dat zij er het meeste van kreeg te profiteeren. Men drukte dit, op weer minder kiesche en smaakvolle manier, uit met de volgende pitoeas:

Nan djantan basoesoe kampies,
Nan batino basoesoe bonas;

de man heeft van nature platte borsten, die dus geen voedsel kunnen verschaffen, terwijl de vrouw is begiftigd met volle, ronde borsten. Als konden deze, ook al behooren ze aan een Minangkabausche, ooit iets uitrichten, zonder dat het mannelijk

element er bij te pas kwam! Twouwens in de op bladzijde 392 van dit boek medegedeelde pitoea heeft men dan ook onomwonden erkend, dat, al moge de vrouw de bewaarster zijn der familiebezittingen, het eigenlijk de man altijd is, die begint met de geldkist te vullen door zijn arbeid. Intusschen is de thans geciteerde pitoea bij uitstek typisch om er de pretenties van de Minangkabausche dames op vermogensrechterlijk gebied uit te leeren kennen. Ik wees er reeds op, dat die er dan ook den slag van hebben om zich te doen gelden. Het is zelfs wel eens gebeurd, dat zij een enkele keer europeesche ambtenaren, die anders toch niet voor een klein geruchtje vervaard waren, de schrik om het lijf wisten te jagen, wanneer die het waagden om aan de *harto poesaka* te komen. Zoo vertelde mij eens een controleur, die in de Bovenlanden diende, dat hij op een goeden dag, in zijn qualiteit van rapat-voorzitter, bevel moest geven om tot de executie van een stuk *harto poesaka* van de een of andere Minangkabausche familie in zijn omgeving over te gaan, ten behoeve van een handelshuis te Padang, dat door die familie maar niet betaald werd voor aan haar geleverde handelsgoederen. Toen nu bedoelde ambtenaar goed en wel bezig was om een bepaalde sawah van die familie te gaan verkoopen, werd hij op eens bestormd door eenige vrouwen uit haar midden, die als furies tegen hem te keer begonnen te gaan en hem in de meest onhebbelijke bewoordingen verboden tot den verkoop over te gaan, omdat de adat dezen niet toeliet, vermits de bewuste sawah *harto poesaka* was, en dus niet voor handelsschulden te gelde kon gemaakt worden. Aanvankelijk zich niet storend aan het verzet der dames, liet onze ambtenaar zich ten slotte toch door het volgende argument intimideeren. Om haar protest de noodige kracht bij te zetten trok zich een der furies, in zoogenaamde woede en verontwaardiging, op eens al hare kleeren van het lijf, zoodat zij weldra in paradijs-kostuum voor den man der wet stond. Daar er nu inmiddels op het leven der wijven veel volk van alle kanten was komen toestroomen, en onze controleur begon te vreezen, dat de razende bruine Eva wel eens aanstekelijk kon gaan werken op de menigte rondom haar, wat

blijkbaar haar toeleg was, staakte hij ten slotte maar de aangevangen executie om naar Padang te schrijven, dat men er het vonnis tegen de bedoelde familie eigenlijk wel in de prullenmand kon deponeeren. Dezelfde man, die zich elders in den Archipel door het lood en de klewang des vijands niet uit het veld had laten slaan, bekend flinke persoonlijkheid als hij was, liet zich dat nu wel doen, ook in de letterlijke beteekenis dier woorden, in de Padangsche Bovenlanden, op het gezicht van een Minangkabausche Xantippe of Kenau Hasselaar. In plaats van het wijf op staande voet te laten arresteeren en haar desnoods in Eva-kostuum naar de gevangenis te doen brengen wegens beleediging van een ambtenaar in functie, ging hij voor haar op de vlucht. Men kan intusschen nagaan hoe de Minangkabausche dames tegenover het mannelijk element uit haar eigen midden vermogen op te treden, indien zij er niet voor terugdeinzen zelfs Europeesche machthebbers te lijf te gaan. De Minangkabausche landen zijn niet slechts één groot vrouwenasyl, waarin de beste plaatsen aan de levenstafel voor de dames zijn gereserveerd, maar zij zijn ook een land van Gorgonen en Graien, als men niet op zijn tellen past. De heeren der schepping hebben er, tenminste zoolang zij niet bevangen werden door den geest van Toeangkoe nan Rentjé, eigenlijk nooit veel te vertellen gehad, wanneer het er althans om het aardsche slijk ging. En dat hebben sommige vereerders van den Minangkabauschen adat zelfs steeds hoogelijk geprezen, de macht van de Minangkabausche vrouw als een bolwerk bezingend voor de *would-be* welvaart harer landen, „want waar „de vrouw de koorden van de beurs houdt, is de zaak ge„woonlijk in goede handen", zoo oordeelde b.v. indertijd de controleur H. R. Rookmaker in de Indische Gids van 1902, II, p. 920, die in dit oordeel o. a. toeviel aan den meergenoemden Gouverneur Kroesen, welke ook van meening was, dat de invloed van de Minangkabausche vrouw zoo heilzaam werkte op hare omgeving. Mij dunkt dergelijke oordeelvellingen worden ten eenenmale geloochenstraft door staaltjes als de boven vermelde. Want men kan nagaan wat op den duur van het handelsver-

keer met de Minangkabauërs terecht moet komen, wat er van een belegging van westersch kapitaal in de Minangkabausche landen moet worden, wanneer de europeesche importeur en kapitaal-verschaffer telkens gevaar loopt om koopjes te snappen zooals bovenbedoeld handelshuis ondervond. De Minangkabauërs zijn altijd verwende kinderen geweest, die nooit behoorlijk tucht en discipline hebben geleerd van een krachtig staatgezag boven hen, en hunne vrouwen zijn er altijd de mannen de baas geweest. Maar of dat nu zoo aan de welvaart in hun midden ten goede is gekomen blijf ik vooralsnog betwijfelen. Als de menschen het er beter mochten hebben dan de Javanen, zooals sommige Westkust-ambtenaren believen te verzekeren, zonder dat zij intusschen hun stelling behoorlijk staafden met cijfers, zoo is dat altijd meer het gevolg geweest van het kunstmatig neerdrukken van het bevolkingscijfer, dan van den heilzamen invloed, die er van de Minangkabausche vrouwen zou uitgaan. En het zijn weer zij voornamelijk geweest, die er altijd op uit waren om de geboorten tegen te gaan. Er bestaat in heel Indië geen onbeschaamder afdrijfster van de ongeboren vrucht, geen meer ontaarde moeder, wijl zij er niet voor terugdeinst om telkens haar pas geboren wichtje onmeedoogend te dooden, dan de Minangkabausche vrouw. Noodig moet men nog den lof zingen van haar veredelende invloed op haar omgeving! Kan men het den Minangkabauër wel euvel duiden, zoo roept de oud-Resident der Padangsche Bovenlanden, de Heer H. L. Prins, uit in zijn bereids geciteerd opstel over het erfrecht in dat gewest, dat de Minangkabausche vrouw niet veel kinderen wenscht te hebben! Ambtenaren, die zoo over de zaak denken, zien niet in, dat 's lands belang staat en valt met een meer of minder normale ontwikkeling van een bevolking; zij verwarren algemeen staats- met kortzichtig individueel eigenbelang. De Heer Prins bestudeere de toestanden in het Frankrijk van den tegenwoordigen tijd eens, om te leeren beseffen wat het in de toekomst voor een volk zeggen wil kunstmatig het bevolkingscijfer te drukken. Gemeenschappen, die aan dat euvel laboreeren, begaan eenvoudig zelfmoord, ook al mogen de individus in haar

midden het tijdelijk beter hebben, dan zij zouden gehad hebben, indien er meer menschen in hun omgeving hadden geleefd. Staatslieden en staatsambtenaren, die de vruchtafdrijving vergoelijken, helpen de aan hun zorgen toevertrouwde gemeenschappen van den wal in de sloot, geven haar op den langen draf prijs aan andere gemeenschappen, die zich normaal bleven ontwikkelen, zooals de javaansche dat deed. Laten wij toch onze jeremiades over het stijgen van het bevolkingscijfer op Java een beetje matigen. Voor den Javaan is het weggelegd om mettertijd den ganschen Archipel te beheerschen. De Minangkabauër behoeft daar nooit op te rekenen. De onnadenkende en kortzichtige lofzangen, die in de laatste tientallen van jaren der beperking van het kinderaantal werden gewijd, kennelijk in navolging van Mr. van Houten's arbeid, zijn ten eenenmale misplaatst en kunnen in elk geval geen manmoedige krijgszangen genoemd worden. Een volk, dat niet terugdeinst voor den strijd om het bestaan, zal er ook niet tegen op zien om veel kinderen te krijgen. Het is in elk geval altijd een daad van lafheid en grenzeloos egoïsme om *abortus* te plegen en het is een der grootste misdaden, indien het moederschap zich cynisch verloochent door de hand te slaan aan het pas in 't leven getreden hulpelooze schepseltje, dat een hooger hand het toevertrouwde; zulke ontzettende misdaden blijven nooit ongewroken. Maar de Minangkabausche vrouw is te bot om dat te beseffen. Niet alleen met haar recht, maar ook met haar gansche hart is zij nog te nauw verwant aan het dier, om te weten wat zij misdoet door bedoelde vergrijpen. En zij, die haar in de neiging tot deze sterken, weten ook niet wat zij zeggen.

Doch al heeft de Minangkabausche vrouw bij het *moepakat* onder de rechthebbenden op de *harto poesako* ook nog zooveel te vertellen omtrent de bestemming van deze goederen, zelve daarover het beheer te voeren werd haar nooit vergund door den adat, tenzij in het zeer zeldzaam voorkomende geval, dat zulks niet anders kon, bij algeheele ontstentenis van mannelijke verwanten in hare familie. Dan pas mag de vrouw *mamaq* worden, mag het duifje in een kiekendief gaan verkeeren,

zooals de volksmond zegt. Zoolang er evenwel nog mannen in de familie zijn moge de vrouw haar invloed doen gelden, maar nooit als beheerscheres der *harto poesako* optreden. Zoolang doet de kracht der volgende pitoeas zich gelden:

Raboeng nan dipagar
Batoeng nan indah dipagar,

en heeft de vrouw te dulden, dat zij *beschermd*, ompaggerd worde, zooals met de *raboeng*, met de jonge, pas uit den grond te voorschijn gekomen bamboeplantjes, behoort te geschieden; de volwassen *bamboe batoeng*, de reuzen-bamboe (*bambusa nigrociliata*, *bambusa aspera* of *gigantochloa aspera*) behoeft echter geen omheining, geen bescherming.

De verdere plichten, welke de *mamaq* bij het beheer der *harto poesako* in het oog heeft te houden, komen hierop neer, dat hij er voor moet zorgen, dat die goederen zooveel mogelijk zich uitdijen, vermeerderen, dat die hoe langer hoe meer vergroot worden. Zulks is zelfs de taak van elk individueel rechthebbend familielid en wel krachtens de pitoeas:

Warih didjawè
Poesako ditolong [1]).

Woordelijk vertaald beteekenen deze woorden dus: de erfgenaam wordt aangevat, aangewezen of wel het erfgenaamschap worde uitgeoefend, maar de *harto poesako* moeten steeds geholpen worden; m. a. w. ook al mag elke rechthebbende op die zaken zich doen gelden, er aanspraak op maken om er genot, *gangam baoentoek*, op te erlangen, men wake er steeds over, dat die zaken nooit in slechter conditie komen, dat zij zelfs steeds meer in quantiteit, zoowel als in qualiteit er op vooruitgaan [2]). *Djò kètè mampagadang*; zijn de *harto poesako*

---

[1]) *Djawè* is de Minangkabausche uitspraak van *djawat*, dat behandelen, uitoefenen, waarnemen, aangrijpen, aanvatten beteekent. *Djawatan* = iets dat uitgeoefend wordt, dus een ambt, beroep, bediening; *pendjawat* = ambtenaar, dienaar.

[2]) Mr. J. v. Bosse, o. c. p. 112.

klein, men vergroote ze, men doe ze in omvang toenemen. Vandaar dat de *mamaq* immer scherp heeft toe te zien, dat het familielid, aan hetwelk het *gangam baoentoek* werd toebedeeld, daarvan geen verkeerd gebruik make, dat hij de in zijn bezit gekomen *harto poesako* niet verwaarlooze, niet late vervallen, zoomede dat hij het niet in handen van vreemden of onbevoegden doe overgaan, dat hij er de familiegoederen niet doorbrenge (*malanjapkan harto poesako*). Mocht zoo iets gebeuren, dan behoort de *mamaq* terstond het toebedeelde *gangam baoentoek* terug te nemen, om wijders den verkwister desnoods bovendien nog zijn gerechte straf te doen ondergaan middels verstooting uit het familie- en stamverband. Zelfs aan rechthebbenden, die enkel niet meehelpen om de *harto poesako* te *tolong*, beter te maken, uit te breiden, te doen toenemen, kan het *gangam baoentoek* onthouden worden, zoolang de wanprestatie duurt.

Een gewichtig rechtsgevolg van het *adagium poesako ditolong* is dus ook dat niet slechts de *eigendom* maar ook het *gangam baoentoek* op die goederen nooit voor vervreemding vatbaar is, dat die nooit in handen kunnen komen van niet-rechthebbende familieleden, en *a fortiori* nimmer van niet-verwanten, behoudens dan in de enkele gevallen, welke zoo aanstonds opgenoemd zullen worden, en waarin dan ook alleen toch weer de *mamaq*, na *sakato* te zijn geworden met de zijnen, het recht heeft om de handeling der vervreemding te bewerkstelligen. Die onvervreemdbaarheid der famieliegoederen wordt in de volgende pitoeas uitgedrukt:

Ta ajieè, talang dipantoeäng,
Ta kajoe, dindiang dirara;
Manah nan djangan diloea,
Poesaka djangan rata soembiang.

Vrij vertaald beteekenen deze regels het volgende: indien er geen water te vinden is om te drinken, dan houwe men de *talang* om (een bamboesoort, die in hare geledingen altijd water bevat), kan men geen brandhout erlangen, dan neme men de

planken van de huisomwanding, maar nimmer sla men de hand aan de *harto poesako*, die vervreemde men nooit, hoe hoog de nood ook gestegen zij!

De houder van deze zaken, de *gangam baoentoek*-gerechtigde, mag ze wel verhuren, of als men met onbebouwde gronden te doen heeft, die in half- of derde-bouw afstaan, desnoods aan vreemden, want de eigendom, noch het *gangam baoentoek* wordt daardoor verkort, terwijl de zaak zelve er door productief gemaakt wordt. En hij mag tot het sluiten van een dergelijk contract overgaan zonder er zijn *mamaq* of andere rechthebbende familieleden in te kennen. Maar van *verkoop* van het goed kan nimmer sprake zijn, want daardoor zou men voor goed er afstand van doen, al liep het dan ook alleen over het *gangam baoentoek*. Want *djoewa laloe*, verkoop is prijsgeven. Ook de *mamaq* kan daartoe niet overgaan, zelfs niet de gansche kring van rechthebbenden *en bloc*, want de *harto poesako* behooren ook voor volgende geslachten bewaard te blijven. Het thans levende kan dus nooit ten koste van het toekomstige van die goederen afstand doen. Vreemden, niet verwanten, kunnen dus ten aanzien van de Minangkabausche familiegoederen nooit anders dan een persoonlijk, een obligatoir-rechterlijk genot of gebruik erlangen, dus nimmer een, dat een zakelijk-rechterlijk karakter heeft. Feitelijk kunnen derhalve Europeanen nooit de rechten van erfpacht of opstal op de *harto poesako*-gronden der Minangkabauërs verkrijgen. Met hun adat zijn die rechten niet te rijmen. Zij hebben die in hun recht nooit gekend, omdat ze een te absoluut, een te onpersoonlijk karakter bezitten. Slechts zouden vreemdelingen bedoelde gronden tijdelijk kunnen huren, meer niet. Tengevolge van die starre onvervreemdbaarheid der Minangkabausche familiegoederen is het ook nooit mogelijk geweest om die tot voorwerp te doen dienen van conservatoire- en nog minder van executoriale beslagen. Wat het Sumatra-Reglement te dien aanzien ook bepaald heeft, in de praktijk stuitten de betrekkelijke voorschriften van die wet steeds op den adat af. Zij bleven dan ook tot heden een doode letter, omdat zij werkelijk ten eenenmale indruischen tegen het land-

recht. Crediteuren van Minangkabauërs hebben er niets aan. Dat bleek ons boven reeds uit het medegedeelde over bedoelde Minangkabausche Xantippe. En vele adat-vereerders, zelfs onder onze ambtenaren ter Kuste, hebben er zich altijd over verheugd, dat het Sumatra-Reglement ten deze een doode letter moest blijven. Zij hadden altijd zulk een medelijden met de arme Minangkabauërs, die zich achter de onaantastbaarheid hunner familiegoederen verschuilden en hun schulden niet bebetaalden. Zij vonden die onvervreembaarheid altijd zoo klassiek schoon, zoo'n „bolwerk" voor de welvaart der Minangkabausche landen.

Ieder familielid is wijders verplicht om zich van het *poesako ditolong* desnoods middels individueelen harden arbeid te kwijten, door b.v., indien er van de familie-gronden, in hoogen nood, tegen geldleeningen verpand waren, — en dit gebeurde nog al eens —, met eigen verdiensten mede te helpen om die in pand gegeven goederen zoo spoedig mogelijk weder in te lossen. Menige Minangkabauër is aan het *mantjari* getogen enkel om zoo gauw mogelijk voor zijn familie het noodige weer bij elkaar te krijgen, ten einde de in pand overgedragen *harto poesako* weder terug te kunnen erlangen.

Een ander gevolg van het voorschrift *poesako ditolong* is de plicht van den *mamaq* om de *hoedjoengnja*, de rente, welke de familiegoederen afwerpen, terstond zooveel mogelijk te beleggen in onroerend goed. Wij spraken hierover reeds met een enkel woord [1]), zoodat wij thans daarbij niet meer behoeven stil te staan [2]). Slechts hebben wij hier nog eenigszins nader

---

1) Zie pag. 405 en 406 van dit boek.

2) Bestonden er in de Minangkabausche landen postspaarbanken of had ons Gouvernement ook daar het grondcrediet, dat thans op Java tot ontwikkeling belooft te komen, vergund zijn intrede te doen, wie weet of de Minankabauër niet spoedig geneigd zou zijn geweest de *hoedjoengnja harto poesako* aan den fiscus toe te vertrouwen, in stede van die voornamelijk te bezigen als kapitaal, waarop onroerende goederen in pand genomen worden, een transactie, welke reeds menige familie en grondbezitter geruïneerd heeft, ook al heette het altijd dat de eigendom op de in pand gegeven gronden nooit verloren kon gaan. De Minangkabauër is zeer spaarzaam van aard, zelfs op het gierige af. Bedoelde

te vermelden hoe men aan die hoedjoengnja komt, en hoe men die bewaart. Zij zijn natuurlijk het overschot van de inkomsten, welke men erlangt voornamelijk door den verkoop van landbouwproducten, in 't bizonder van de rijst. Kan men deze te gelde maken, dan gaan de *hoedjoengnja* dus de gedaante van klinkende munt aannemen, anders blijft zij in den vorm van padi in de respectieve rijstschuurtjes (*loemboeng*) der familie bewaard. In sommige streken, zoo o. a. in 't Painansche, is het gewoonte dat de *gangam baoentoek*-gerechtigde nooit al de vruchten en inkomsten van het hem toebedeelde aandeel in de *harto poesako* voor zich zelf behoudt, maar dat hij daarvan steeds een bepaald gedeelte, b.v. de helft, of $^1/_3$, dan wel $^1/_4$ aan zijn *mamaq* afstaat als *hoedjoengnja.* Elders weer behoeven de respectieve familieleden deze niet telkens aan den *mamaq* te doen toekomen, maar mogen zij die zelven bewaren [1]), als zij ze maar ter beschikking van het gezinshoofd houden en ze niet ten eigen bate aanwenden. Gereed geld bewaart men altijd in de allerwege bekende groote stevige houten, met koperwerk beslagen, kisten, welke men in bijna elke *roemah kamanakan* in de *tengah roemah* gewoonlijk aantreft. Daarin worden ook de overige roerende *harto poesako* van waarde geborgen. Daarin liggen soms geheel renteloos en improductief belangrijke sommen gelds en goud en zilverwerken. Sieraden in deze metalen zijn bij volken, die geen credietwezen bezitten, altijd een zeer gewild middel geweest om kapitaal te beleggen. In heel Indië niet alleen, maar in heel het Oosten is dat het geval. In Britsch-

---

inrichtingen van het credietwezen zouden hem misschien van veel dienst kunnen zijn. De Heer Carpentier Alting neme het vorenstaande eens bij gelegenheid in overweging. Men beperkt zijn aandacht in Indië nog altijd te veel tot Java in 't bizonder. De Buitenbezittingen bleven tot nog toe immer te veel stiefkinderen in de koloniale staatshuishouding. En toch zullen wij het in de toekomst voornamelijk van die moeten hebben.

[1]) In 't Painansche komt het ook voor dat de *hoedjoengnja harto poesako* geregeld verdeeld worden onder de rechthebbende familieleden, die dan hun aandeel daarin als volkomen persoonlijk eigendom mogen beschouwen. Dat is natuurlijk slechts een afwijking van het algemeen geldende landrecht, die hoogstens hier en daar als plaatselijk recht, als *adat nan dihadatkan* kan zijn ingeburgerd.

Indië zijn voor millioenen in gouden sieraden belegd, al te gader improductief, dood kapitaal, maar tevens een machtig middel om de prijzen der edele metalen er boven op te houden. Een plotselinge ontwikkeling van het credietwezen in 't Oosten zou op eens de prijzen van goud en zilver verbazend doen dalen.

Ook al bestaan in de Korintji-landen de onverdeelbare en onvervreemdbare familiegoederen in 't geheel niet meer, toch treft men er het voorschrift *poesako batolong*, zooals het daar luidt, nog wel degelijk aan. Maar dat heeft daar een andere beteekenis dan in de Padangsche Bovenlanden. De Korintjiër, die door erfenis in het bezit komt van goederen, waarvan de onroerende weer zooveel mogelijk aan de vrouwelijke erfgenamen worden toebedeeld, is nochtans verplicht, ook al wordt de erfenis zijn individueele eigendom, daaruit toch steeds ook familieleden te onderhouden, die in behoeftige omstandigheden verkeeren. De *adat tangoeng mananggoeng* is dus in dit opzicht ook nog vat op hem blijven behouden, al ging hij breken met den familie-eigendom. Tevens blijkt uit het medegedeelde, dat de echt Minangkabausche bevoorrechting van het vrouwelijk element onder de erfgenamen zich ook bij de Korintjiërs niet heeft kunnen verloochenen. Komt een Minangkabausche verwantenkring in schulden, dan moeten deze in de eerste plaats, althans in de Padangsche Bovenlanden, bestreden worden uit den verkoop van de *harto pantjarian* harer individueele leden, voordat men er over mag denken de *harto poesako* te gelde te maken. Hieruit blijkt al weer, dat het recht op de *pantjarian* maar een zeer precair individueel eigendomsrecht is, en dat die zaken in elk geval ook tijdens het leven des bezitters wel degelijk bestemd kunnen worden om der gansche familie ten goede te komen. Pas wanneer zij niet aanwezig zijn of te kort schieten om de familie-schulden te betalen, dan eerst mag er aan gedacht worden haar *poesako*-goederen aan te spreken. Maar verkoop van deze is dan ook nog niet dadelijk geoorloofd. Dat blijve slechts het *ultimum remedium*. Eerst worde getracht het gereede geld, dat men behoeft, te verkrijgen door die zaken te verhuren, of, als het gronden zijn, in half- of derde bouw uit te geven.

Lukt dit niet, dan pas mag er aan gedacht worden om ze in pand af te staan voor het opgenomen geld. Maar dit gaat altijd gepaard met cessie van den grond zelven, van het genot, het vruchtgebruik, het *gangam baoentoek* op den grond. Slechts roerende zaken kunnen als enkel depositum-, zekerheidspand worden afgestaan. Maar bij verpanding van landerijen cedeert men altijd het volle vruchtgenot van den grond voor het opgenomen geld. Is het echter ook niet mogelijk op deze manier aan geld te komen, dan pas laat het recht toe dat een familie *den eigendom* op een deel of het geheel harer *harto poesako* vervreemdt. Doch dan is die ook voor goed voor haar en hare nakomelingschap verloren. Bij verpanding van *harto poesako* is zulks tenminste nog niet het geval. Die laat den eigendom bij de geldnemende familie voor altijd onverkort blijven, hoe lang dat ook mag duren. Wij komen hierop terug bij de bespreking van het Minangkabausche pandrecht. Doch *djoewa laloe*, verkoopen is voor altijd afstand doen van al zijn rechten op het gecedeerde goed. Van dat juridisch verschil tusschen verhuur, verpanding en verkoop is ook de Minangkabauër zich steeds behoorlijk bewust geweest. Dat behoefde geen vreemdeling hem te leeren. Nu wane men intusschen weer niet, dat zelfs in den uitersten nood de verkoop van *harto poesako in alle gevallen* door het recht is toegelaten. Dit is volstrekt niet het geval. Gewone handelsschulden b.v. mogen nimmer op die wijze bestreden worden. Het zijn slechts de navolgende schulden, die tot bedoelden verkoop aanleiding kunnen geven, en haar aantal is streng limitatief. Dat is niet voor uitbreiding vatbaar.

1°. De kosten, die de begrafenis van een der rechthebbende familieleden veroorzaakt, want het zou niet aangaan dat een lijk boven den grond bleef staan (*maïq ta' bakoeboeè*), alleen om de *harto poesako* te sparen; wat het zwaarste is, het zwaarste weegt.

2°. De kosten, die de uithuwelijking van een maagd in de rechthebbende familie met zich brengt (*gadih gadang ta' balaki*), want het zou evenmin te pas komen de *harto poesako* te sparen ten koste van de eer en goeden naam der jonge meisjes in de

familie. Voor het huwelijk van elk ander vrouwelijk lid in den rechthebbenden verwantenkring mogen de *harto poesako* evenwel nooit aangesproken worden. Op zulke huwelijken komt het minder aan. Een vrouw, die al eens gehuwd is geweest, kan er nooit aanspraak op maken, dat men haar tweede of derde huwelijk even luisterijk viert als dat, wat men haar als maagd liet aangaan. De jonkvrouwelijke dames in de familie hebben in dit opzicht altijd een streepje voor gehad.

3°. De kosten, welke gemaakt moeten worden om verval van het familiehuis te voorkomen (*pariq roentoeè*), mogen ook, als het niet anders kan, middels verkoop van een deel der familiegoederen bestreden worden.

4°. Ook was dit oudtijds het geval in de thans onder ons rechtstreeks bestuur staande landen, zoomede heden ten dage nog in die streken, welke wij haar eigen rechtspleging lieten behouden, dus ook het eigen strafrecht, wanneer de *bangoen*, de bloedprijs, door een familie moest betaald worden, voor den moord of doodslag, door een harer leden gepleegd, en de wreker die schuld niet op hem kon verhalen. Men noemde deze een *hoetang tengah medan*, de schuld van het midden der vlakte, omdat bij wanbetaling de misdadiger door den wreker gedood mocht worden en zijn lijk dan in de open vlakte, ver van de graven der zijnen, werd begraven.

5°. Sedert het mode ging worden om de Mekkavaart te ondernemen, wist de Islam menige Minangkabausche familie er toe te brengen om, zoodra een harer leden zich geroepen voelde tot dien vromen tocht, ter bestrijding van de kosten hem uit de *poesako-goederen* desnoods het noodige te verschaffen. Nochtans gold daarbij tevens altijd als regel, dat als maar een der rechthebbenden er in den familieraad tegen was om dat te doen, zulks niet mocht plaats hebben. Dan moest de aspirant-*hadji* maar zien hoe hij op een andere wijze aan geld kwam, of hij had zijn plan op te geven. Men heeft dus nooit zooveel eerbied gehad voor de Mekkavaart, dat men daarvoor steeds bereid bevonden werd de *harto poesako* op te offeren. Het spreekt intusschen van zelf dat het onderwerpelijk geval nimmer

adat nan terhadat kan geweest zijn. Men zal het dan ook alleen maar daar aantreffen, waar de Islam meer vasten voet erlangde.

In sommige streken zou als allerlaatste uitzondering op de onaantastbaarheid der familiegoederen ook nog de verkoop van deze zijn toegelaten, *wanneer alle rechthebbenden daartoe besloten waren*, en zulks ter afbetaling van door hen gemeenschappelijk aangegane schulden, zoo bijvoorbeeld in 't geval die gewone handelsschulden betroffen. Intusschen zij er terstond op gewezen, dat deze uitzondering te eenenmale zou indruischen tegen het oeroude beginsel, dat aan den eigendom der *harto poesako* altijd ten grondslag heeft gelegen, namelijk dat die niet enkel bij het thans levende geslacht, maar ook bij de nakomelingschap uit dit berust. Zonder twijfel is dan ook deze uitzondering onder vreemden invloed den Minangkabauschen adat in de schoenen geschoven, in 't bizonder onder dien van ons Europeanen, het kan zijn desnoods onder dien van den Islam. Zij riekt al te zeer naar de leer van het westersche *condominium*, dat alle deelgerechtigden de bevoegdheid geeft om met het gemeenschappelijk eigendom te doen wat men wil. Maar het Minangkabausche recht is altijd, zooals wij meermalen zagen, vreemd geweest aan die leer. Het zullen dan ook wel in 't bizonder vriendelijke europeesche raadgevers der Minangkabauërs zijn geweest, die hem hebben wijsgemaakt dat, als de rechthebbenden het met elkaar eens waren den familie-eigendom te verbinden, dit kon plaats hebben. Zoo was dan tevens de weg geopend voornamelijk voor den europeeschen import-handel om aan Minangkabausche families zijn waren te slijten. Intusschen deed zich daarbij altijd de moeilijkheid voor, dat het *sakato* zijn der familieleden steeds een noodwendig vereischte bleef voor de geldigheid der aangegane schuld, dat is, wilde de europeesche koopman er op kunnen vertrouwen, dat de menschen hem eventueel uit hun *harto poesako* desnoods zouden betalen. En daar het nu niet altijd ging om, wanneer een Minangkabausch koopman uit de Bovenlanden te Padang bij den import-handel goederen wilde gaan inslaan, zich steeds te doen vergezellen

van al zijn familieleden [1]), ten einde die als borgen voor hem te doen optreden tegenover den importeur, schiep men te genoemder plaats een bizondere autoriteit, die als een in den adat bekende borg, zooals het heette, voor bepaalde familiekringen fungeerde. Had deze den importeur dan verzekerd, dat hij gerust aan dezen of genen Minankabauër in de Bovenlanden kon leveren, vermits diens familie met hare *harto poesako* er toch goed voor was, dan ging die daartoe gereedelijk over. Dat was de zoogenaamde *panghoeloe dagang*, die men indertijd te Padang aantrof. Maar onze kooplieden aldaar bleven het in verloop van tijd niettemin telkens ondervinden, dat zij aan dien zoogenaamd krachtens den adat hun bezorgden borg niet veel hadden, want dat, ondanks diens verbintenis, telkens de Minangkabausche families, die hen niet betaalden, zich beriepen op de onaantastbaarheid der *harto poesako*. De *panghoeloe dagang* verdween dus weldra van het tooneel; den Padangschen kooplui begonnen eindelijk de oogen open te gaan en zij gingen inzien, dat die autoriteit nooit iets anders was geweest dan een creatie van padangsche advocaterij, en dat die met den adat nimmer iets uitstaande had gehad, vermits deze, trots den *panghoeloe dagang*, bleef vasthouden aan de onaantastbaarheid der *harto poesako*, zelfs al hadden alle familieleden gezamelijk de handelsschuld aangegaan. De gansche *panghoeloe dagang* was slechts in 't leven geroepen om den padangschen import-handel een rad voor de oogen te draaien, meer niet. Vandaar dat de heeren importeurs ter Sumatra's Westkust in de latere jaren, en nog heden ten dage, niet veel meer moesten hebben van padangsche advocaten. De adat had nooit een handelsvertegenwoordiger gekend, zooals men dien in den *panghoeloe dadang* bliefde voor te stellen [2]). Die vlieger kon op den

---

[1]) Ik stel mij voor dat de Minangkabausche koopman en zijn vriendelijke europeesche juridische raadgever ook niet altijd gesteld zullen zijn geweest op de tegenwoordigheid van al die familieleden, want allicht mocht het dan blijken, dat dezen allesbehalve met elkaar *sakato* waren geworden.

[2]) Ook het instituut van de borgtocht is in het Minangkabausche recht onbekend. De *adat tangoeng mananggoeng* is heel iets anders dan dat. Vandaar dat de import-handel te Padang ook niets zou hebben aan wissels af accepten, door

duur dus niet blijven opgaan. Nog heden is het derhalve overal in de Minangkabausche landen, waar men den starren familie-eigendom aantreft, streng recht, dat deze niet aantastbaar is, tenzij in de boven medegedeelde vijf gevallen. Dat zulks een machtige hinderpaal is om met de Minangkabausche wereld coulant zaken te doen, behoef ik thans niet meer te herhalen. De matriarchale adat is en blijft een niet te onderschatten rem voor een normale oeconomische ontwikkeling der Minangkabausche landen, hoe de dichters van lofzangen op den adat er ook anders over denken.

Tot de beschikking over de *harto poesako* in de genoemde gevallen mag door den *mamaq* [1]) ook nooit worden overgegaan, zonder daarover eerst lang en breed in den kring der rechthebbenden te hebben beraadslaagd (*moepakat)* niet alleen, maar ook zonder uitdrukkelijke toestemming van allen, niet een uitgezonderd. Trouwens dit geldt ook voor alle overige handelingen van beheer der *harto poesako*, door het gezinshoofd te bewerkstelligen. Het *badjandjang naik*, *batanggo toeroen*, zoomede het *gangam baoentoek*, *pagang bamasing* hebben zich ook daarbij altijd krachtdadig doen gelden. Gemeenschappelijkheid is de grondslag van het gansche Minangkabausche rechtsgebouw. En is men dan eindelijk wel genoodzaakt om de *harto poesako* in een der gemelde gevallen aan te spreken, zoo behooren altijd de allerjongste er het eerst aan te gelooven, dus die van een voorgaande generatie afkomstig zijn, alzoo de gewezen *pantjarian* der moeder of der ooms van moederszijde, de *harto mandèh*, zoomede de *harto mamaq*. Na deze zijn pas de *harto gaik*, vervolgens de *harto niniq* en ten slotte de overige oudere *harto poesako* aan

---

Minangkabauërs afgegeven. Men zou toch geen verhaal hebben op de familieleden der onderteekenaars dier geschriften. Te Padang komen deze dan ook nooit voor. De import-handel levert er op volkomen eigen risico soms voor duizenden goederen aan Minangkabausche tweede-hands-handelaren, en die lieden komen gewoonlijk zeer plichtmatig hunne verplichtingen na. Maar was dit ook niet het geval, dan zou alle import ter Sumatra's Westkust terstond stop zijn gezet. Want op de *harto poesako* heeft de importeur nooit verhaal.

[1]) Want hij is ook alleen weer de eenige bevoegde om den verkoop en koop van *harto poesako* te sluiten. Zijne familieleden zijn daartoe niet gerechtigd.

de beurt. Aan de *harto manah* mag pas gekomen worden, indien er geen andere familiegoederen meer voorradig zijn. Dit is in volkomen overeenstemming met den eerbied des Minangkabauërs voor alles wat van werkelijk ouden stempel is. Bovendien mag men welke *harto poesako* ook, hoe jong deze ook mogen zijn, in de vijf genoemde gevallen nooit verkoopen aan niet-ingezetenen van de negri, aan *orang-dagang* of dergelijke lieden. Dus *à fortiori* ook nooit aan lieden van een vreemd ras, aan niet-Minangkabauërs, evenmin aan slaven indertijd of later aan *kamanakan di bawah loetoet*. De eigendom op de familiegoederen behoort te eeuwigen dage in de negri te blijven berusten, waar de goederen ontstonden: *poesako indah boleh pindah*. De vervreemding van die zaken is dus slechts toegelaten ten aanzien van mede-negri-ingezetenen. En onder hen behoort men nog de voorkeur te geven vooreerst aan medeleden van dezelfde *sa boewah paroeï* en vervolgens aan de *dansanak saèto*, ten slotte aan verdere stamverwanten. Pas als die allen tot den koop niet bereid zijn mag het goed verkocht worden aan een niet-stamverwanten persoon, die mede-burger is van dezelfde negri, tot welke de verkooper behoort. Zoo ziet men dat het oude staatsverband nog heden ten dage ten volle zich doet gelden ook in deze privaatrechterlijke aangelegenheid der menschen, al gingen wij de oude negris in den smeltkroes werpen van onze nieuwe staatsrechterlijke indeeling der Minangkabausche landen. Hebben dus vreemdelingen *harto poesako* middels koop verworven, welnu dan hebben zij een recht erlangd, dat hun volgens den adat niet kon gecedeerd worden; de gansche koop is dan van het standpunt van den adat *ab ovo* een nietige zaak geweest. Want het *nemo plus juris transmittere potest quam ipse habet* gold ook altijd voor het Minangkabausche recht. *A fortiori* kunnen dus lieden van een vreemd ras, Europeanen, Chineezen, Arabieren niet alleen, maar ook Bataks, Palembangers, Niassers en dergelijke lieden, nimmer als koopers van Minangkabausche familiegoederen optreden.

Over het beheer der *harto pantjarian* behoef ik niet uit te wijden. Dat berust ook in de Padangsche Bovenlanden uitsluitend

bij den individueelen bezitter dier zaken, al wordt hij er bij alles, wat hij er mede doet, ten nauwste op de vingers gekeken door zijn *mamaq* en *warih*. In de Benedenlanden stoort de bezitter zich hier echter niet veel meer aan. In Indrapoera en in de Korintji-landen is men volkomen eigenaar geworden van alles, wat men bezit of verwerft, al gebeurt dit ook middels erfenis, zooals wij bereids zagen.

C. *Scheiding en deeling der harto poesako.*

Deze is slechts mogelijk, zooals bereids werd medegedeeld, zoodra een *sa boewah paroeï* zich gaat splitsen. Maar dan ook wordt slechts de eigendom der aan haar behoorende goederen gescheiden en gedeeld, dus die op de *harto manah* en op alle andere zaken, welke niet aan de afzonderlijke *djoerais* in haar midden behooren. De familie die zich afscheidt neemt hare eigen *harto poesako* met zich mede, wat dus weer geen scheiding en deeling is. Ten aanzien van den verdeelden eigendom mag in sommige streken de nieuwe familie, die zich afscheidt, de eerste keus doen van de beide helften. Dat deel wordt natuurlijk weer niet verdeeld onder de individueele leden der nieuwe familie, maar terstond haar eigendom, haar *harto poesako*. Nochtans is dit alles ook maar alleen het geval, wanneer de afgescheiden familie in dezelfde negri blijft wonen, waar de oorspronkelijke is gevestigd, of wanneer zij naar een *anak negri* verhuist. Een *belahan di lain negri* kan echter nooit door hare *harto poesako* gevolgd worden, want deze mogen nimmer verhuizen. Een tak van een familie, die afstand doet van het negri-verband, waaronder zij tot nog toe leefde, verliest ook hare *harto poesako*, die zij tot nog toe bezat. Die komen dan ten goede van de familie, van welke die tak zich afscheidde. Men ziet wat het in de Minangkabausche wereld dus altijd wilde beteekenen om te expatrieeren, om zijn burgerschap in de negri van geboorte er aan te geven. Het toebedeelen van een stuk der *harto poesako* aan een familielid, ten einde van hem af te komen, zooals dat ook wel eens plaats heeft, is feitelijk nooit door den *adat nan terhadat* gebillijkt en ik houd het er dan ook voor, dat dergelijke afwijkingen pas na onze

komst, of onder invloed van den Islam hier en daar mogelijk werden. In elk geval zijn zij hooge uitzondering en gingen gewoonlijk gepaard met verstooting van het betrokken familielid uit het familieverband, dus met een *capitis dimunitio* van hem. Intusschen kan men een dergelijke afwijking minder als een scheiding en deeling dan als een soort uitkoop van een voortaan niet meer welkom zijnd lid in de familie beschouwen. De adat, het strenge recht, heeft dergelijke uitkoopen eigenlijk nooit geduld, zelfs niet als die dienden om een vroom doel te bereiken, b.v. om het betrokken familielid in staat te stellen de Mekka-vaart te ondernemen. In de Benedenlanden komt het evenwel meer voor, dat familieleden de *harto poesako* onder elkaar verdeelen, en deze voortaan als persoonlijk individueel eigendom beschouwen. Maar wij wezen er reeds op, dat de adat daar ook hoe langer hoe meer gaat verbasteren.

§ 2. Het huwelijksgoederenrecht.

A. *Tijdens het bestaan van het huwelijk.*

Het Minangkabausche recht kent, evenmin als het hindoesche, en trouwens ook als het moslimsche recht, de huwelijksgemeenschap, het *ipso jure* samenvloeien van de vermogens, die de beide echtgenooten ten huwelijk aanbrengen, en die dan natuurlijk tot hun *pantjarian* behooren. In het oud-javaansche recht was echter, in tegenstelling met het hindoesche, de huwelijksgemeenschap wel bekend, maar zulks ook weer alleen, wanneer het huwelijk bereids een zeker aantal jaren geduurd had [1]), en wel gewoonlijk 5 en in een bizonder geval 12, nooit verder. De huwelijksgemeenschap was ook in het Westen in het recht der grieksche en romeinsche oudheid onbekend. Zij is pas onder invloed van het germaansche in ons hedendaagsch recht overgegaan, nadat zij tijdens de Republiek reeds in het grootste deel van ons land regel was geworden. In het Frankrijk

---

[1]) Zulks was in de oud-javaansche maatschappij recht krachtens de *Koetara Manawa;* vide Dr. J. C. G. Jonker. Een oud-javaansch wetboek, vergeleken met indische rechtsbronnen, ad. art. 123 en 196.

van het *ancien-régime*, dus voor dat er de Code Civil tot stand kwam, kende men de huwelijksgemeenschap slechts in het noordelijk gedeelte, in de streek waar de invloed van het germaansche recht altijd de overhand had. In 't Zuiden, in de *pays du droit écrit*, gold echter altijd het romeinsche dotale stelsel. In Duitschland ontwikkelde zich de huwelijksgemeenschap slechts in het Zuiden en Westen, bij de Franken, Zwaben en Westfalen; zulks krachtens het stelsel van de *Schwabenspiegel*, dat alle tijdens het huwelijk door beide echtgenooten verworven goederen tot een *condominium* maakte [1]). In Saksen daarentegen bestond zij niet. De man had daar slechts *ipso jure* de bevoegdheid om het vermogen, in 't bizonder om de *onroerende* goederen der vrouw te *beheeren*, maar die bleven altijd gescheiden van de zijne. Wel erlangde hij er het vruchtgebruik over hare landerijen. Reeds in de Saksenspiegel was een en ander bekend. Volgens dat rechtsboek werd de man echter vol eigenaar van de door de vrouw aangebrachte *roerende* goederen, maar hij had tevens ook de schulden, die de vrouw vóór haar huwelijk gemaakt had, mede te dragen. Bovendien kon bij de Zwaben en Franken geen van de beide echtgenooten zelfstandig over eigen onroerend goed beschikken. Dit moest altijd met de „*gesamten Hand*" gaan, zooals het heette, dat is slechts beide echtgenooten konden daartoe meewerken. Mr. Smits te Padang [2])

[1]) En dan ontstond de huwelijksgemeenschap, zoodra „*die Decke über den Kopf gefallen war*". Dan pas waren „*die beiden Gatten gleich reich*"; dus niet op het oogenblik van de huwelijksvoltrekking, van het sluiten van het huwelijkscontract, maar na de copulatie trad de gemeenschap van goederen van zelf in. Het te zamen naar bed gaan van de jonggehuwden had in de oudste tijden zelfs altijd plaats in tegenwoordigheid van de verzamelde familieleden. En vervolgens bleef dat oude gebruik nog eeuwen lang in vorstelijke kringen bestaan, zelfs nog tot in de 15de eeuw. Een beschrijving van een dergelijke plechtigheid bij het huwelijk van Keizer Frederik III met Leonora van Portugal werd door niemand minder dan door den toenmaligen kanselier des Keizers, den lateren Paus Silvester II, beschreven (Siegel, Deutsche Rechtsgeschichte, p. 370).

[2]) En in navolging van hem, andere *would-be* ontwikkelde lieden ter Kuste. Bedoeld instituut kwam alleen bij het oud-duitsche *huwelijksrecht* te pas. Het werd intusschen door Mr. Smits maar kalm op den ganschen Minangkabauschen familie-eigendom toegepast. Het overige oud-duitsche vermogensrecht had echter nooit iets met de „*gesamter Hand*" te maken.

heeft het recht van de Minangkabausche familie op hare *harto poesako* wel eens vergeleken met die oud-duitsche *gesamter Hand*, maar dat was een vergelijking, die in 't geheel niet opging. Want de eigendom op de *harto poesako* was nooit een recht van twee of meer handen, maar een dat bij de homogene eenheid van de bloedgemeenschap berustte, in welke de *„gezamenlijke handen"* nooit te zien waren, ook al hadden *bij de verdeeling van het gangam baoentoek*, dus bij *de bestemming der familiegoederen*, alle rechthebbenden op deze krachtens het *pagang bamasing* een woordje mee te spreken; maar dat was altijd heel wat anders. Mr. Smits heeft zich blijkbaar door deze uitdrukking altijd op een dwaalspoor laten leiden. Het was te verwachten dat in de Minangkabausche wereld, in welke man en vrouw rechtens nooit één eenheid konden vormen door hun huwelijk, de huwelijksgemeenschap niet aangetroffen zou worden. Trouwens dit geldt voor het gansche Oosten. Het moslimsche recht verbood zelfs uitdrukkelijk die gemeenschap, ook wanneer de echtelieden die gewenscht hadden. Werd een contract met de strekking om die tot stand te doen komen door den *wali* en den bruidegom gesloten, dan was zelfs de gansche huwelijksverbintenis nietig volgens het recht des Islams.

Komt er volgens het Minangkabausche recht ten gevolge van het huwelijk niet de minste verandering in den *status familiae* der beide echtgenooten, ook de goederen, die zij ten huwelijk aanbrengen, blijven niet alleen volkomen gescheiden, maar elk hunner behoudt ook het beheer over het zijne, voorzoover dit uit *harto pantjarian* bestaat. Want de *harto poesako*, die zij in *gangam baoentoek* mogen meebrengen ten huwelijk, blijven natuurlijk onder het beheer en toezicht hunner respectieve *mamaqs*. Van een ineenvloeiing van den eigendom op die goederen zou toch nooit sprake kunnen geweest zijn. Maar ook met het *gangam baoentoek* daarop kan zulks nooit plaats hebben, want ook dat mag niet ten voordeele van niet-rechthebbenden komen, zooals wij reeds meermalen zagen. De door den man ten huwelijk aangebrachte *harto pantjarian* noemt men gewoonlijk *harto pambaowan* (van *bawo* = *bawah*, aanbrengen) en

die de vrouw bij haar trouwen bezit heeten *harto dapatan*[1]. In de Korintji-landen spreekt men in 't eerste geval van *harto pamoendjangan* en in 't laatste van *harto pananti* en bij hen hooren dan tot een en ander natuurlijk ook wat de Korintjiër *harto poesako* noemt, want die komen hem ook individueel in vol eigendom toe. Gezamelijk duidt hij de beide vermogenscomplexen, door man en vrouw aangebracht, met de generieke benaming *harto pambaowan* aan. Deze woorden hebben dus bij hem een ruimere beteekenis dan bij de meer noordelijke Minangkabauërs. En het is aardig om op te merken dat de vruchten, die de Korintjische *pambaowan* afleveren, wel gemeen worden voor man en vrouw te zamen. De Korintjiërs kennen dus een soort gemeenschap van vruchten en inkomsten. Nochtans blijven ook bij hen de eigendommen op de *harto pamoendjangan* en op de *harto pananti* het gansche huwelijk lang evenzeer volkomen gescheiden als zulks het geval is met die op de *harto pambaowan* en op de *harto dapatan* in de Padangsche Bovenlanden. Maar van een gemeenschap der vruchten en inkomsten dier goederen is daar ook nooit sprake geweest. Wel weer eenigermate in de Benedenlanden hier en daar; de adat is in die grenslanden ten deze dus afwisselend.

In de patriarchale gemeenschappen kwam het huwelijk gewoonlijk middels verkoop van de vrouw door haren vader aan haren bruidegom tot stand, en dan sprak het ook van zelf, dat alles wat zij ten huwelijk meebracht, zoomede wat zij gedurende de echtvereeniging erlangde, het eigendom van haren man werd. *A fortiori* geschiedde een en ander, wanneer in die geneemschappen de huwelijken middels schaking ontstonden. Dan was de vrouw niet eens koopwaar maar aan buit gelijk. Ook volgens de wetten van Manou[2]) kon de gehuwde vrouw geen indivi-

---

[1]) In het recht der Hindoes heeten de goederen van een vrouw *stri-dhana; stri* = vrouw, echtgenoote, in het Sanskrit. Het is in de talen van den Archipel overgegaan als *istri*. *Dhana* = goederen, vermogen, in 't bizonder, die de vrouw geschonken zijn. In dat woord herkenne men den wortel, die ook in *donare* en in *dona* zit.

[2]) Wetten van Manou, VIII. 416.

dueel eigendom erlangen, althans niet op goederen, die zij middels eigen arbeid verkreeg, of die haar tijdens het huwelijk geschonken werden door vreemden [1]). Wij zagen intusschen dat het Minangkabausche huwelijk nimmer een koop van de vrouw door den man geweest is. Dus het was ook niet te verwachten dat men in den Minangkabauschen adat eenig recht van den man op de *harto dapatan* of *pananti* van zijn vrouw zou aantreffen. Inderdaad blijven die niet alleen haar vol eigendom, maar de man mag er zelfs geen rechten van beheer over pretendeeren, evenmin als zij eenige aanspraken op de *harto pambaowan* of *pamoendjangan* kan doen gelden.

Nochtans hebben de Minangkabauërs wel altijd, doch zulks voornamelijk weer in de grenslanden, een gemeenschappelijk eigendom van man en vrouw te zamen gekend op goederen, die beiden *tijdens het huwelijk* middels *gemeenschappelijken* arbeid erlangden. Dat zijn de zoogenaamde *harto soearang* of *persoearangan*, ook wel *harto basarikatan* (van *ikat* = binden, dus saamverbonden goederen) of *harto kadoewo-doewo*, dan wel *harto salamo batoeroetan* (die man en vrouw te zamen volgen, van *toeroet* = volgen) genoemd; in de Korintji-landen, waar zij ook bekend zijn, heeten ze *harto pantjarian* [2]). Zij vormen een volkomen *condominium* voor beiden, dat, zoolang de echtvereeniging blijft bestaan, niet voor deeling vatbaar is. Dat is een zuiver oorspronkelijk Minangkabausch instituut, want in het recht der Hindoes is het nooit bekend geweest, noch in dat van den Islam. Men moet het verklaren uit de gelijkwaardigheid, die de Minangkabausche vrouw altijd bleef behouden naast haren echtgenoot. Slechts onder een matriarchale rechtsorde kon zulk een goederengemeenschap ontstaan, nooit onder een patriarchale. En dat men haar, ondanks het recht der Hindoes en dat des Islams, welke beide eeuwen lang op dat eiland inwerkten, ook

---

[1]) Goederen, die haar vóór het huwelijk of ter gelegenheid van dit *geschonken* werden, bleven haar persoonlijk eigendom volgens het recht van Manou.

[2]) De naam *soearang* is bij hen echter ook bekend. Wat dit woord eigenlijk beteekent weet ik niet.

op Java nog terugvindt in de daar bekende *gânâ-gini* [1]), doet een sterk vermoeden ontstaan, dat ook daar in voor-hindoeschen tijd matriarchale verhoudingen hebben bestaan [2]). Het rechtskarakter der *gânâ-gini* is volkomen gelijk aan dat der Minangkabausche *harto soearang.* De tijdens het huwelijk saamgewonnen rijkdommen kon de man, die onder een matriarchale rechtsorde leefde, zich onmogelijk alleen toeëigenen, maar wel kon hij verhinderen, dat zijn vrouw dat deed; de resultante van die werkingen moest noodwendig op een *condominium* voor beiden uitloopen *pro parte indivisa.* Er bestaat alleen dit verschil tusschen de *harto soearang* en de *gânâ-gini*, dat, bij ontbinding van het huwelijk, de eerste altijd in twee gelijke helften moeten verdeeld worden, terwijl de andere in de verhouding van 2 : 1 [3]) tusschen man en vrouw of tusschen een hunner en de erfgenamen van den anderen gescheiden worden. De man, of diens erven erlangen $^2/_3$ er van en de vrouw of hare erfgenamen maar $^1/_3$. Die ongelijke verdeeling der *gânâ-gini* moet echter weer op rekening van patriarchale invloeden worden gesteld, die op Java spoedig de overhand kregen, in 't bizonder van de moslimsrechterlijke, krachtens welke een mannelijke erfgenaam altijd de dubbele portie moet erlangen van die, welke de vrouwelijke deelachtig wordt. Zoo is men dus op Java in verloop van tijd de vrouw als een erfgename van den man gaan beschouwen. Onder de matriarchale rechtsinstellingen konden man en vrouw echter nooit erfgenamen van elkaar zijn, omdat zij nimmer verwanten van elkaar konden wezen, want in den stam mocht nooit

---

1) Op Java blijven de door man en vrouw ten huwelijk aangebrachte vermogens, zoomede wat elk hunner gedurende dat middels schenking of erfrecht toevalt, echter altijd weer volkomen gescheiden van elkaar en ieders afzonderlijk eigendom.

2) Maar tevens, dat de oorspronkelijke bevolking van Java, onder welke men die aantrof, voornamelijk uit *kolonisten* moet bestaan hebben. Want ook bij de Minangkabauers treft men de *harto soearang* voornamelijk aan in de *gekoloniseerde grenslanden* en veel minder in het oorspronkelijke stamland, in de Padangsche Bovenlanden. Zou het niet mogelijk kunnen zijn dat Java in de overoude tijden door koloniseerende Maleiers uit de Padangsche Bovenlanden werd bevolkt?

3) Th. Maijer. De Javaan als mensch en als lid van het Javaansche huisgezin. p. 106.

getrouwd worden, dus alleen bloed- en stamverwanten mochten bij de Minangkabauërs van elkaar erven, nooit vreemden onderling.

Verwerven de Minangkabausche man en vrouw tijdens hun huwelijk weer goederen, zonder dat daarbij samenwerking van beiden heeft plaats gehad, dus middels eigen, op zich zelf staande arbeid van elk hunner, dan wel tengevolge van schenking of koop uit eigen middelen, — erfenis is natuurlijk uitgesloten, omdat daardoor altijd familie-eigendom ontstaat —, dan wordt het aldus verworvene echter weer uitsluitend *harto pantjarian* van hem of haar, die dat verkreeg. In 't eene geval vermeerderen dan die zaken de *harto pambaowan*, in 't andere de *harto dapatan*. Gemeenschappelijk samenwerken der Minangkabausche echtelieden is dus noodzakelijk om de *harto soearang* te doen ontstaan. Zoo is dat bijvoorbeeld het geval met een stuk woesten grond, dat zij beiden gezamenlijk hebben ontgonnen, of met de verdiensten uit de een of andere nering of handelszaak, welke zij te zamen hebben gedreven. Van de *harto soearang* hebben natuurlijk beide echtgenooten het volle genot, maar ook in dat hunner wederzijdsche *pantjarian* mogen zij elkaar laten deelen, zonder dat hunne familieleden het recht hebben daarover eenige aanmerking te maken. Schenkingen over en weer uit die goederen komen echter niet te pas, al kunnen die rechtens ook niet vernietigd worden. Men zal die in het stamland althans zooveel mogelijk nalaten. Van het ten huwelijk door beiden aangebrachte *gangam baoentoek* op *harto poesako*, wij meldden het reeds, mogen man en vrouw elkaar echter in 't geheel geen profijt gunnen. Deden zij dat nochtans, dan zouden de betrokken familieden daarover wel degelijk aanmerking kunnen maken, *casu quo* zelfs gerechtigd zijn het verleende *gangam baoentoek* terug te nemen. In de grenslanden, waar de familie-eigendom niet meer bestaat, vindt men dit verbod natuurlijk weer niet. Bij de Korintjiërs b.v. mogen man en vrouw elkaar ook het genot gunnen van wat zij daar hunne *harto poesako* noemen, van hun middels erfenis verkregen vermogen. Het spreekt van zelf dat in de Padangsche Bovenlanden de *hoedjoengnja* van de *harto poesako*, die elk der echtgenooten

verwerft, ook nooit *soearang* kunnen worden, al heeft elk hunner tot het verkrijgen daarvan meegewerkt. De man kan b.v. geen aanspraak doen gelden op de vruchten en inkomsten van *poesako*-gronden der vrouw, ook al hielp hij haar en hare familieleden die bewerken. Voor zoover de *hoedjoeng* door den *gangam baoentoek* gerechtigde niet persoonlijk worden verteerd, behooren zij gebezigd te worden om de *harto poesako* te *tolong*, te vermeerderen, dus moeten aan den betrokken *mamaq* worden overgedragen.

Buiten de *harto soearang* valt in vele streken het huis, dat man en vrouw te zamen gebouwd hebben. Ook op de woning, welke de man zelfs met zijn eigen arbeid oprichtte op een stuk grond, dat aan zijne vrouw of aan hare familie behoort, kan hij gewoonlijk geen aanspraak maken. Men zou zeggen, dat hier het oud-romeinsche *superficies cedit solo* gold. In beide gevallen behoort zulk een woning in sommige streken uitsluitend aan de vrouw en blijft haar eigendom, in geval van ontbinding van het huwelijk middels echtscheiding, terwijl bij ontbinding tengevolge van haren dood het huis aan hare *warih* vervalt, dus aan hare kinderen in de eerste plaats en, bij ontstentenis van hen, aan hare broers en zusters. In andere streken, waar zulk een woning wel als *soearang* wordt beschouwd, wordt, bij ontbinding van het huwelijk door echtscheiding, of tengevolge van het overlijden van den man, de waarde van het huis meestal getaxeerd en erlangt de vrouw er den uitsluitenden eigendom op, onder verplichting nochtans dat zij de halve taxatie-prijs in 't eene geval aan den man, in 't andere aan zijn *warih* uitkeert.

Men zal uit den aard der zaak de *harto soearang* meer aantreffen in de grenslanden, waar man en vrouw gewoonlijk samenwonen en met hun gezin een afzonderlijk gezin plegen te vormen dan in de Padangsche Bovenlanden, waar een en ander nog nagenoeg niet voorkomt, waar ieder der echtgenooten nog altijd meer zijn eigen weg gaat. Er zijn in 't stamland zelfs nog heele streken, waar men de onderwerpelijke goederengemeenschap tevergeefs zal zoeken. In de Benedenlanden, zoomede bij de Korintjiërs komt zij echter overal voor.

Op den Minangkabauschen man rust, zooals wij reeds met een enkel woord mededeelden, in 't algemeen volgens zijn adat de plicht om zijn vrouw bij te staan in het bewerken der haar toebedeelde *poesako*-gronden. Slechts lieden, die van wege hunne positie in de maatschappij geen handenarbeid mogen verrichten, zooals met familiehoofden en soms ook met priesters, zoomede in onzen tijd ook met gouvernements-ambtenaren het geval is, zijn niet tot die plicht gehouden. Maar zij zullen dan gewoonlijk hunne vrouwen op een andere manier daarvoor schadeloos stellen, door haar b.v. een geregelde uitkeering uit hun *harto pantjarian* of uit persoonlijke inkomsten te verzekeren. Trouwens ook de gewone man mag de onderwerpelijke verplichting afkoopen (*bali*) op die wijze. Dit wordt ook wel *bawo*, aanbrengen, genoemd, omdat de man zijn bijdrage voor de huishouding dan telkens aan zijn vrouw komt brengen. Al rust nu op den Minangkabauschen man nimmer de plicht, van welke de gehuwde moslim zich heeft te kwijten, namelijk om in het gansche levensonderhoud van vrouw en kinderen te voorzien, hoe vermogend hij ook moge zijn, niettemin is het passend dat hij van tijd tot tijd een geschenk aan zijn vrouw geeft, indien hij haar geen geregelde bijdrage uit zijn particulier vermogen of uit zijn persoonlijke verdiensten doet toekomen. En dat geschenk bestaat dan gewoonlijk uit het een of andere kleedingstuk of uit een lijfsieraad en men zal het meestal op bepaalde tijden van het jaar der vrouw doen toekomen, in 't bizonder op de laatste passerdagen der maanden *Poeaso*, *Hadji*, *Moeloed* of *Saban* [1]). Vooral als de vrouw nog jong is en hij op hare liefde prijs stelt, zal de man niet nalaten haar van tijd tot tijd met geschenken gelukkig te maken. Met den loop der jaren verminderen die attenties echter gewoonlijk. In sommige streken is het zelfs, zonder twijfel weer onder invloed van den Islam, gewoonte geworden dat de man, die onder zijn *harto pantjarian sawahs* telt, aan zijne vrouw, indien zij en hare familie geheel onver-

---

1) Zooals men ziet zijn in de Minangkabausche wereld de moslimsche namen van maanden gerecipieerd, ofschoon hare tijdrekening toch ook nog uit hindoesche bestanddeelen bestaat.

mogend zijn, een of meer gedeelten dier gronden, waarvan elk minstens 12 *katiding* rijst per jaar oplevert, in vol vruchtgebruik afstaat. Men noemt dit *tapoea basamboeï hilang badjawe*, wat woordelijk vertaald beteekent: iets, dat men geeft, wordt weder teruggegeven, en wat men kwijt raakt wordt gerestitueerd. Met andere woorden de man en zijn erfgenamen eventueel behoeven nooit bang te zijn, dat zij dergelijke aan de vrouw in leen gegeven gronden niet terug erlangen, want zoodra het huwelijk op de een of andere manier ontbonden wordt, is zij of zijn hare *warih* gehouden ze terstond weder af te geven aan den man of diens erfgenamen.

Intusschen komt een en ander weer voornamelijk in de Padangsche Bovenlanden voor. In de kuststreken en bij de Korintjiërs is het, zooals wij bereids meermalen zagen, vrijwel reeds adat geworden dat de man zijn vrouw en kinderen geheel onderhoudt.

B. *De gevolgen der ontbinding van het huwelijk op het huwelijksvermogensrecht.*

Die gevolgen werden slechts door een paar eenvoudige grondbeginselen beheerscht, die in de volgende *pitoeas* zijn neergelegd:

Harto dapatan tingga,
Harto pambaowan toeroen;

dat wil zeggen: de door de vrouw ten huwelijk aangebrachte zaken „blijven" n.l. waar zich die reeds voor het huwelijk bevonden, dat is in hare *roemah kamanakan*, maar de door den man aangebrachte *pantjarian* gaan naar beneden, dat is de trap af van bedoelde familiewoning. Die neemt hij met zich mede, indien hij bij haar dood of bij echtscheiding dat huis verlaat, of zijn erfgenamen erlangen die, wanneer het huwelijk ontbonden wordt door zijn dood. Met andere woorden de *harto pantjarian* van man en vrouw volgen elk hunner bij echtscheiding en die van den voor-overleden echtgenoot komen aan diens *warih*, nooit aan hem of haar, die blijft leven. Want man en vrouw zijn volgens het Minangkabausche recht nimmer erfgenamen van elkaar kunnen worden.

Ten aanzien van de *harto soearang* gelden bij ontbinding van het huwelijk de volgende *pitoeas*:

Nan boenta-boenta dikaping,
Sakoetoe dibĕlah,
Soearang diagih,
Sarikat dibagih;

wat verward, ineengestrengeld is, moet ontward worden, en dat behoort zoo fijn en precies te gebeuren als men, bij het reinigen van iemands hoofd, de daarop voorkomende luizen één voor één pleegt te splijten; zoo behooren ook de *harto soearang* of *basarikatan* bij het uiteenvallen der echtvereeniging nauwkeurig in twee helften te worden verdeeld. Het beeld getuigt weer niet van veel poëtischen zin.

In de Korintji-landen hoort men een en ander vrijwel in denzelfden geest uitdrukken, wel een bewijs, dat men hier met zeer oude en karakteristiek Minangkabausche stelregels heeft te doen:

Harto pamoendjangan dan
Harto pananti dibalik,

zoowel de door den man als de door zijn vrouw ten huwelijk aangebrachte goederen keeren terug, n.l. naar hen, die ze meebrachten, of naar hun rechtverkrijgende opvolgers.

Soearang dibagih,
Koetoeh dibĕlah,
Tanggo dikèrèk,
Oetang dibajè,
Pioetang ditrimo; [1])

[1]) Men hoort bij de Korintjiërs de in deze regels neergelegde gedachten ook wel korter in de volgende pitoeas uitdrukken:

Nan diagih dapè sambing,
Nan disèlang dipoelang,

wat men te verdeelen heeft komt ieder der deelgerechtigden ten goede; wat geleend en uitgeleend is behoort terug te keeren, m. a. w. schulden moeten betaald en pretenties geïnd worden.

de *soearang* moeten verdeeld worden, zooals een luis wordt gespleten, n.l. in twee helften, en zoo nauwkeurig als men te werk gaat bij het schoonmaken, bij het afkrabben van de huistrap; maar eerst moeten de gemeenschappelijke schulden, door man en vrouw te zamen gemaakt, uit die goederen betaald worden, en de vorderingen, die zij hadden, geïnd zijn. Met andere woorden van verdeeling der *soearang* kan pas sprake zijn, nadat die liquide gemaakt zijn, en er, na aftrek der passiva, nog een saldo overblijft. Ook in de Padangsche Bovenlanden is dit een dure plicht. Man en vrouw mogen ook daar niet van elkaar afgaan, zonder eerst hun gemeenschappelijke schulden te hebben betaald uit hun *condominium*, uit de *harto soearang*. Andere schulden, die zij elk op hun eigen gelegenheid maakten, blijven ten laste van hun eigen persoon. Die mogen niet uit de *soearang* bestreden worden. In 't bizonder is dit het geval met die, welke de man aanging bij spel en weddenschap, bij hanenkloppartijen als anderszins, zoomede met die hij maakte ter gelegenheid van een tweede, derde of vierde huwelijk dat hij sloot, en ten slotte met die *ex delicto* op hem rusten. Voor die alle blijft hij altijd persoonlijk aansprakelijk, en die komen bij zijn dood ten laste van zijn erfgenamen, doch ook alleen maar voorzoover zijn nalatenschap strekt, welke hij hun nalaat. Bedragen de passiva van deze meer dan de activa, dan zijn Minangkabausche erfgenamen nooit gehouden het restant der eerste te betalen. Zij aanvaarden altijd *ipso jure* onder beneficie van inventaris zouden wij in onze rechtstaal zeggen, een karakterestiek kenmerk van het Minangkabausche erfrecht.

Uit de reeds gedane mededeeling dat man en vrouw volgens het Minangkabausche recht nooit erfgenamen van elkaar kunnen zijn volgt ook van zelf, dat, bij ontbinding van hun huwelijk ten gevolge van den dood, de overblijvende echtgenoot zijn aandeel in de *soearang* niet erlangt krachtens erfrecht, maar krachtens een reeds tijdens het huwelijk bestaand hebbend recht, n.l. dat van mede-eigenaarschap. Wat vóór de ontbinding van het huwelijk *condominium pro parte indivisa* voor hem was, wordt daarna een *dominium divisum*, een gescheiden deel. Dit hebben *would-be*

adat-kenners ter Kuste niet altijd ingezien, natuurlijk bij gebreke van behoorlijke juridisch inzicht.

Intusschen treft men in sommige grenslanden weer afwijkingen aan van de bovenvermelde rechtsregels. Zoo komt het in 't Painapsche en in Indrapoera voor, dat bij echtscheiding al de *harto soearang* aan de vrouw en hare kinderen verblijven, terwijl de man zich dan slechts met de uitkeering van een stel kleeren als *tanda* [1]), zoomede met die van zooveel geld uit de huwelijksgoederen tevreden stelt, dat hij op nieuw aan het *mantjari* kan gaan. Nochtans is dit geheel plaatselijk recht, dat waarschijnlijk weer onder vreemden invloed is ontstaan. Elders vindt men het althans niet weer. In de Korintjilanden verbeurt de vrouw, bij echtscheiding tengevolge van overspel harerzijds, haar aandeel in de *soearang*, zoodat die in dat geval dus geheel aan den man vervallen. Waarschijnlijk heeft in deze plaatselijke afwijking weer de Islam de hand gehad. Ook zij doet zich elders in de Minangkabausche landen niet voor. Heeft de ontbinding van het huwelijk in 't bizonder door echtscheiding plaats, dan moeten man en vrouw alle geschenken, welke zij of hunne familie aan hen over en weer deden toekomen, steeds zooveel mogelijk teruggeven. Het uiteenvallen der echtvereeniging tengevolge van den dood doet die verplichting echter niet ontstaan. Zoo moet de man, alvorens van zijn vrouw af te gaan, zorgen dat hare familie de *amè*, de schat, die hem ter gelegenheid van zijn huwelijk harerzijds werd thuis gebracht, weder terugkrijgt, zoomede de zoogenaamde *kain panibo*, welke men in het Agamsche soms aan den *orang samando* ten geschenke geeft. Het komt daar toch voor dat, terwijl de jong-

---

1) Het geven van een *tanda* heeft bij de Minangkabauërs altijd de strekking om het bestaan van het een of ander recht uiterlijk te doen zien, aannemelijk te maken. In casu dus om het eigenlijke recht van den man op de helft der *soearang*, van welke hij dan blijkbaar afstand doet, te doen blijken en tevens te erkennen. Zoodra er een *tanda* is, kan men het recht of rechtsfeit, dat zulk een voorwerp belichaamt, symboliseert, kwalijk negeeren. Vandaar dat vorsten, die willen hebben, dat men hun waardigheid erkenne, met hunne *kabesaran* aan komen zetten. De Minangkabauërs hechtten, zoodra het ging om hun rechten aannemelijk te maken, altijd veel aan *tandas*. Wij komen hierop terug.

gehuwden, na de sluiting van het huwelijkscontract, voor het eerst, in tegenwoordigheid der feestvierenden om hen heen, samen eten, een der *djanangs*, ceremoniemeesters op het feest, op een gegeven oogenblik voor het jonge paar verschijnt met een schaal, waarop zich *sirih-pinang* niet alleen, maar ook twee kostbare *kains* bevinden, een, die met gouddraad gestikt is, en een van boegineesch maaksel (*kain boegies*), terwijl daarbij ook nog gewoonlijk twee kleine geldsommen liggen, die *oewang tali* en *oewang pambari* heeten, en welke respectievelijk ongeveer f 1.— en f 1.60 bedragen. Dat alles wordt dan in 't bizonder den jonggehuwden man aangeboden namens de familie zijner jonge vrouw, en daarvan zijn de twee doeken, zoomede laatstbedoelde geldsom speciaal voor hem bestemd, terwijl de *oewang tali*, ook wel *oewang toengkè* geheeten, aan zijn verwantenkring behoort toe te komen, als symbool van de tusschen zijn familie en die zijner vrouw tot stand gekomen verbintenis. *Oewang* beteekent geld en *tali* is touw; bedoelde geldsom is dus een geschenk, dat bij wijze van band moet werken. *Oewang toengkè* wil zeggen stut- of stok-geld; dus als zoodanig is de strekking van de *oewang tali* weer om de verwanten van den man uit te noodigen hun duurzamen steun te verleenen aan het tot stand gekomen huwelijk. Ook het Minangkabausche leven, zooals trouwens dat van alle primitieve volken, was steeds vol van symbolen. Hoe nuchterder een gemeenschap wordt, des te minder symbolen zal men in haar midden aantreffen. Daar laboreeren de nieuwe tijden nog al aan. Door de ontvangst van de twee doeken, der *kain panibo*, verplicht de man zich stilzwijgend om zijn vrouw nimmer te verstooten en hij heeft ze dan ook als panden van zijn trouw aan haar goed te bewaren. Want mocht hij te eeniger tijd toch van plan zijn haar van zich te verwijderen middels de *talâq*, dan is hij gehouden ze aan hare familie terug te geven. Ik zie in het woord *panibo* niets anders dan het javaansche *pĕtibo*, dat tegemoetkoming voor de aanwending of het gebruik van iets beteekent; beide woorden komen van *tiba*, *tibo*, dat aankomen, belanden, gebeuren, maar ook aanwenden, inzetten beduidt. *Peniban*

sampir zijn ook op Java de verlovingsgeschenken, die namens het meisje aan haren aanstaande worden gegeven. De *kain panibo* der Agammers zijn dus de geschenken, die de familie der vrouw aanwendt om het huwelijk bestendig te doen zijn, de inzet, dien zij waagt op de duurzaamheid der pas gesloten echtvereeniging. Zij dateeren hoogstwaarschijnlijk reeds uit den lang vervlogen tijd der hindoe-javaansche beschaving in de Minangkabausche wereld. De gehuwde man bezit de *kain panibo* dus minder als eigendommen dan als panden. Geraken zij op de een of andere wijze in 't ongereede, zoo heeft hij ze bij een verstooting van zijn vrouw te vergoeden, hetzij in geld, hetzij door er *kains* van gelijke waarde voor terug te geven. Zelfs is de famllie van den man verplicht tot die restitutie, als hij daartoe niet in staat is. Zij is ook krachtens de ontvangst van de *oewang tali* hiertoe gehouden. Te Kota-Gedang worden bedoelde geschenken eenige dagen na de huwelijksvoltrekking door eenige familieleden der jonge vrouw naar de *roemah kamanakan* van haren man gebracht.

Dat de man, voordat hij zijn vrouw verstoot, eveneens verplicht is de haar toegezegde *mas kawin* ten volle uit te betalen, bespraken wij reeds met een enkel woord. Nochtans heeft de vrouw niet in elk geval van echtscheiding en niet overal recht op die uitkeering. Zoowel bij de Korintjiërs, als in *Moeara Soengei Lolo*, dus in nog al ver van elkaar gelegen streken, verbeurt zij dat, indien de man haar verstoot, omdat zij overspel pleegde. Zonder twijfel heeft men hierin den invloed van den Islam weer te bespeuren. Trouwens alles wat met den bruidschat in verband staat is geen oorspronkelijk landrecht in de Minangkabausche wereld; wij wezen daar reeds op.

De vrouw is van hare zijde, bij ontbinding van het huwelijk, gewoonlijk slechts gehouden de onroerende goederen, die de man te harer beschikking stelde, weder aan hem terug te geven of anders aan zijn erfgenamen te doen toekomen. De roerende zaken, die zij van hem kreeg, en die meestal van geen waarde zijn, laat men haar echter in den regel behouden. Niet zelden vergunt de man haar echter om ook de *sawahs* of

ladangs, welke hij haar in vruchtgebruik afstond, nog twee of drie jaren na de echtscheiding te behouden tot onderhoud van zich en hare kinderen. Nochtans is dit een pure liberaliteit van zijn kant; verplicht is hij daartoe nimmer.

De afwikkeling der geldzaken zal bij de ontbinding van een Minangkabausch huwelijk tengevolge van echtscheiding gewoonlijk aan deze voorafgaan en bij die tengevolge van den dood van een der beide echtgenooten niet terstond daarop volgen. Want is de vrouw overleden, zoo wacht de man doorgaans nog 100 dagen met de verdeeling der *soearang* en het terugnemen zijner *harto pambaowan* en *pantjarian*. Is die tijd verloopen, dan wordt hij pas door zijn verwanten afgehaald uit het sterfhuis, waarin hij met zijn vrouw leefde (*didjapoeï dansa nak*). Maar valt de echtvereeniging uiteen door den dood van den man, dan zijn zijne erfgenamen er in den regel als de kippen bij om zijn nagelaten vermogen tot zich te nemen en het aandeel des overledenen in de *soearang* op te eischen. Die wachten geen 100 dagen na zijn dood daarmee. Het heet immers ook dat zijn ziel terstond liever naar de hanebalken van zijn eigen *roemah kamanakan* verhuist dan nog 100 dagen in de woning van zijn vrouw verblijft. Men kon ook zielen van afgestorvenen altijd alles laten wenschen en doen, wat de levende mensch verlangde. Het onzienlijke had altijd een wonderlijk vermogen om zich aan het zicht- en tastbare te adapteeren.

Bij de afwikkeling der geldzaken tengevolge van de ontbinding van een huwelijk bezigt men gewoonlijk weer getuigen, in de gedaante van eenige notabelen uit de negri. Schriftelijke acten worden er echter nooit van opgemaakt. Daaraan heeft de Minangkabauër nooit gedaan in tegenstelling met den ouden Hindoe-Javaan, die wel degelijk vaak gewoon was rechtsfeiten vast te leggen in geschriften. Het schijnt dat de schrijfkunst in de Minangkabausche wereld echter pas hare intrede deed na de verschijning der arabische kultuur in haar midden, ofschoon sommigen weer gelooven dat ook zij een oorspronkelijk maar thans reeds lang verdwenen eigen letterschrift in den trant van het bataksche heeft gekend. Daarvan zouden nog

sporen bestaan bij de Korintjiërs in het zoogenaamde *entjong* of *rentjongschrift*. Het zou de moeite waard zijn deze zaak spoedig nader te onderzoeken en de Korintjiërs te bewegen eenige proeven van dat schrift op lontar-blâren en bamboes, die nog in hun bezit moeten zijn en welke zij als zeer heilige voorwerpen zorgvuldig bewaren, aan ons af te staan, desnoods voor het noodige geld.

§ 3. Grond- en waterrechten.

A. *Tanah mati en tanah hidoeï.*

De bodem in de Minangkabausche landen is nooit en nergens *res nullius* geweest. Het kleinste stukje grond van de beroemde Alam lag steeds binnen de landpalen òf van dezen òf van genen dorpstaat, van de een of andere negri en het behoorde dan òf aan een *sa boewah paroeï* als *harto poesako* òf aan den individueelen ontginner als *harto pantjarian* òf als ongerepte, onbebouwde, woeste grond aan de negri-gemeenschap. Hoe het ook zij, alle grond in de Minangkabausche wereld behoorde steeds aan menschen toe, nooit aan onzienlijke machten of aan de een of andere gefingeerde persoonlijkheid, staande boven en los zijnde van de zicht- en tastbare gemeenschap, zooals volgens de moslimsch-rechterlijke opvatting en ook naar de leer der Kerk van de Middeleeuwen in het Westen steeds het geval was. Want de Islam kende den eigendom op allen grond, zooals trouwens dien op de heele aarde, altijd aan Allah toe en naar luid van de bekende leer der twee zwaarden deelde de Paus een van deze altijd uit aan de koningen op dit ondermaansche, om het andere natuurlijk voor zichzelf te behouden. De nuchtere Minangkabauër met zijn warsheid van dogmatisch juristenrecht heeft echter nooit aan dergelijke hersenschimmen gedaan. Het Minangkabausche recht is in geen enkel opzicht ooit verstrikt geweest in door priesters of rechtsgeleerden uitgedachte opvattingen. De Minangkabauër nam de wereldsche zaken altijd op, zooals de natuur hem die aan de hand deed, zoodat, toen hij zich, bij het staken van zijn eeuwen-oud zwervend leven,

hoe langer hoe meer in betrekking voelde staan tot den grond, waarop hij aanvankelijk tijdelijk, doch later voor goed ging wonen, hij die relatie ook nam, zooals die door zijn familie-eenheid en door zijn pas verworven territoriale eenheid, de negri, van zelf werd gegeven. In zijn grondrechten ging zich dus niet alleen zijn personenrecht, maar ook zijn uit gemeenschappelijke samenwoning vanzelf opgegroeid staatsrecht weerspiegelen. Pas onder patriarchale rechtsverhoudingen kon de grond eener gemeenschap, kon zelfs de gansche aarde, met al hare ap- en dependentiën aan de godheid gaan toebehooren, omdat deze een vinding werd van die rechtsorde, minder terwille van haar zelve, dan wel om het gezag en de macht harer vertegenwoordigers op dit ondermaansche, der hoeders van haar heilig vuur, van den huiselijken en van den staatshaard, van den *pater familias* en van den vorst zooveel mogelijk te schragen. Toen werd alle grond aan den oppersten der goden cadeau gedaan, opdat de vorst dien weer uit hemelsche oorden voor zich kon ontvangen. En toen was men waar men wezen wilde; toen kon de oud-semietische, de oud-mongoolsche, de oud-arische koning zich ook met een gerust geweten heer en eigenaar van geheel zijn rijk noemen. Zoo kon het dan ook eindelijk gebeuren, dat de Hindoe-vorst op Java *sang amawa bhoemi* ging heeten, een benaming die op Bali tot op onzen tijd bleef bestendigd [1]), en dat alle grond in de moslimsche landen Allah's eigendom werden. Intusschen mag ik weer niet verzwijgen dat bij de Minangkabauërs aanvankelijk misschien ook animistische opvattingen hebben voorgezeten bij de verhoudingen, in welke zij gingen verkeeren in 't bizonder tot den woesten grond. Maar dat heeft dan toch nooit lang geduurd en die zijn in elk geval in het hedendaagsche Minangkabausche recht ganschelijk afgesleten. Het is namelijk mogelijk dat, wat zij thans negri-grond noemen, daarom altijd ter beschikking van de gansche gemeenschap van hun dorpstaat stond, omdat de geesten der eerste stichters der negri zulks verlangden. Hoe

---

1) J. C. G. Jonker, op. cit. pag. 162.

het ook zij, die onzichtbare eigenaars van den bodem waren toch ook altijd weer gewezen menschen en promoveerden nooit tot goden. De grond behoorde, naar een dergelijke lezing, dan toch altijd daarom aan het nageslacht toe, omdat het voorgeslacht dien had verworven en bezeten, en niet omdat men dien uit onnaspeurlijke handen had overgenomen. Goden zijn altijd heel andere schepsels geweest dan zielen van afgestorvenen. Voorouderendienst en godsdienst zijn twee verschillende geestesrichtingen. En de Minangkabauër heeft er nooit een pantheon op nagehouden. Wel had hij steeds de grootste veneratie voor zijn geliefde dooden. Nooit heeft het onzienlijke en onnaspeurlijke hem tegen zijn rasgenoot in 't harnas gejaagd. En toen de Padris voor het eerst in zijn gemeenschap godsdiensthaat en onverdraagzaamheid zaaiden, toen stuitte hem dat ook ten volle tegen de borst. De „antithese" heeft nooit vat gehad op zijn nuchtere, natuurlijke ziel, omdat hij altijd bij intuïtie gevoeld heeft, wat daar achter zat. Zijn panghoeloewereld was nimmer geneigd zich het heft uit de handen te doen nemen door een priesterdom of door politieke raddraaiers, die de godheid in hun vaandel voerden. Liever vertrouwde men zich aan den westerschen vreemdeling toe dan zich aan Toeangkoe nan Rentjé en de zijnen te onderwerpen.

In het résumé van het onderzoek naar de grondrechten ter Sumatra's Westkust doet men het voorkomen, alsof er in de Minangkabausche wereld dan toch altijd in zoover iets van de erkenning van Allah's recht op den grond is overgebleven, dat de panghoeloes, als vertegenwoordigers der negri er de macht uit putten om over den woesten grond vrijelijk te beschikken en men noemde dat hun *oelayat*-recht. Stel u voor, de *matriarchale* hoofden der Minangkabausche landen zouden van Allah de bevoegdheid hebben gekregen om met bedoelde soort grond te doen en te laten wat zij verkozen! Wat heeft men ten tijde, toen gemeld résumé werd samengesteld, onzen ambtenaren ter Kuste toch makkelijk iets wijs kunnen maken! Het mankeerde er nog maar aan dat de panghoeloes, of liever onze larashoofden en *panghoeloe kapala*, zoomede de *panghoeloe soeko rodi*

gingen poseeren als gezalfden van Allah, en dat onze ambtenaren zulks ook maar kalm hadden geslikt. Intusschen blijkt dat de invloed der moslimsche geestelijkheid om en bij den jare 1871, toen het Résumé werd samengesteld, zich reeds behoorlijk deed gelden, zoomede dat onze ambtenaren ter Kuste er zich toen nog in de verste verte niet bewust van waren wat die te beduiden had.

Wil de Minangkabauër ons begrip van „bebouwden bodem", in tegenstelling met den ongerepten, nog in natuurstaat verkeerenden grond, aan welken nog nimmer menschelijke arbeid besteed werd, teekenen, dan spreekt hij van *tanah hidoeï* [1]), van „*levenden*" grond, maar het maagdelijk woud, zoomede alle andere woeste bodem, hoe heerlijk en vol ook pralend met ontembaren levensdrang, is in zijn oogen niettemin *tanah mati*, doode grond. Hieruit blijkt ook weer, dat volgens zijn rechtsbewustzijn de natuur om hem heen eerst dan pas waarde voor hem erlangt, dat hij zich tot zijn omgeving, die buiten de menschenwereld valt, eerst dan in eenige betrekking voelt staan, indien daaraan arbeid is besteed. Middels arbeid pas ontstaat bij hem de eerste rechtsband, die hem aan „zaken" om hem heen verbindt. Zonder arbeid geen vermogensrechterlijke verhouding, zoo oordeelde het Minangkabausche rechts-bewustzijn blijkbaar te allen tijde. Door ontginning van den woesten bodem, door de eerste spade, welke daarin wordt gestoken, wordt de eerste, al is het aanvankelijk nog maar teere rechtsband gelegd tusschen den Minangkabauër en zijn voornaamste bezitting, den grond. Dan pas wordt deze een *res in commercio*. Te voren was dit nog niet het geval. Want al was de woeste bodem nimmer *res nullius*, wel degelijk was die immer *extra commercium*. Als voorwerp van eenig particulier bezit, van eigendom, van de een of andere transactie, kwam die nimmer in aanmerking. Zelfs was die nooit het eigendom van de negri. Want een vermogensrechterlijke persoonlijkheid, een *persona juris*, is deze

---

[1]) De *p* van het Riouw-Lingasche *hidoep* = levend, versch, frisch, wordt in den mond des Minangkabauërs, evenals de *k* of *q* aan 't eind van een gewoon Maleisch woord, ook dikwijls een *i*.

nooit geweest, zooals wij bereids meermalen zagen. De woeste grond heeft in de Minangkabausche wereld nimmer aan den staat *in dominio* toebehoord, al stond die ook altijd ter beschikking van elk en een iegelijk, die een vrij geboren lid was van de negrigemeenschap, binnen welker gebied de bodem lag. De Minangkabausche dorpstaat heeft het nooit zoover gebracht, dat hij *dominus eminens* over de *tanah mati* werd, die binnen zijn landpalen lag. En *a fortiori* is het nooit aan eenigen drager van gezag in zijn midden gelukt om zich als zoodanig te beschouwen. De *tanah mati* behoorde altijd slechts in zoover aan de negrigemeenschap, dat ieder nijvere ingezetene, die er zijn arbeid voor over had, van haar kon profiteeren, hetzij door er middels *occupatio* een stuk van in particulier bezit of in familie-eigendom te erlangen, hetzij door er de natuurproducten van te verzamelen. Maar dit wilde nog niet zeggen, dat die gronden in *dominio eminenti* aan de een of andere rechtspersoon behoorde. Hoe kon het begrip staatsdomein ook ooit in een wereld als de Minangkabausche zijn opgekomen, die nimmer het vorstendomein op den grond heeft gekend? En is in de westersche wereld bedoeld begrip niet pas onstaan, nadat de frankische vorsten zich als heeren en meesters zijn gaan gedragen over den veroverden gallischen bodem? Is de gansche juridische constructie van het *dominium eminens* niet pas een vinding van lateren tijd, een product van het leenstelsel, de grondslag van het leenrecht geworden? Vandaar dat het ook zulk een grappige vergissing van wijlen Prof. Wilken was, toen hij, blijkens het boek, dat de Heer Pleyte uit zijn nagelaten papieren bezorgde, in zijn dictaat neerschreef, dat de „*nĕgĕri het dominium eminens*" ook nog wel over de *bebouwde* gronden had[1]). Als waren onze Minangkabauërs ooit onderdanen van de Merovingers of van Karel den Groote geweest! Veel van wat Wilken in bedoeld boek over de Minangkabausche grondrechten zegt is minder juist. Die geleerde nam in zijn verhandelingen dikwijls maar

---

[1]) Handleiding voor de vergelijkende volkenkunde van N.-I. door Dr. G. A. Wilken, uitgegeven door C. M. Pleyte Wzn., p. 435.

klakkeloos over wat hem in verschillende tijdschrift-artikelen en boeken onder de oogen kwam. Zijn onderwerpelijke zienswijze was blijkbaar alleen aan het résumé betreffende het grondonderzoek ontleend.

Dat wij in den Archipel het *dominium eminens* van den staat op allen woesten grond brachten was onze zaak, maar dat instituut had nergens iets met den adat te maken, zelfs niet op Java, zooals ons nog zal blijken. Wij plantten er slechts een twijg van middeleeuwsch leenrecht door over in ons eilandenrijk aan den evenaar, maar konden er ons nergens op beroepen, dat bedoeld recht tevens op 's lands oude herkomsten steunde.

De verhouding des Minangkabauërs tot zijn woesten bodem is waarschijnlijk even oud als zijn dorpstaat, als zijn negri. En het schijnt dat de in zijn midden verschenen Hindoe-Javanen, zoomede de veel later gekomen Islamieten nooit aan die verhouding iets hebben kunnen veranderen; zelfs wij vermochten dat niet te doen, ondanks het zooeven bedoelde *domiuium eminens*, dat wij ons aanmatigden. De Minangkabauër in elk geval stoort zich hieraan niet veel, althans indien het bestuur hem niet op de vingers tikt bij elke gelegenheid, die hij te baat neemt om zich krachtens zijn ouden adat iets van den woesten grond toe te eigenen. Hij beschouwt in de noordelijke helft der Padangsche Bovenlanden zijn *tanah mati* nog altijd volkomen als een *res nullius*, die, zoodra het hem lust, te zijner beschikking is. En het zou mij verwonderen, indien alle Minangkabauërs reeds wisten, dat hun verhouding tot den woesten bodem na 1874 een andere is geworden dan die voorheen bestond. Bedoeld staatsblad, waarbij zulks gebeurd is, en dat eigenlijk ook nog maar alleen als geldig kan worden beschouwd voor die streken der Minangkabausche landen, waar de woeste grond niet reeds van ouds verdeeld werd tusschen families en soekoes, dus voor zooeven gemelde helft der Padangsche Bovenlanden, is derhalve ook daar vrijwel tot heden een doode letter gebleven. Roofbouw en woudvernieling, zoomede het doen verkeeren van vruchtbaren boschgrond in dor *alang-alang*-veld

hebben heden ter Sumatra's Westkust nog evenzeer plaats als in vroegere dagen.

Tot de *tanah hidoeï*[1]) behooren dan in de eerste plaats alle natte- en droge rijstvelden, *sawahs* en *ladangs*, zoomede alle peper-, sirih-, gambir-, klapper- en andere tuinen *(parak)*[2]), van welker bebouwing jaarlijks nog geregeld werk wordt gemaakt. Zij behooren, zooals ik zeide, òf nog aan den eersten ontginner en zijn dan diens *harto pantjarian* òf zij gingen van hem bereids als familie-eigendom, als *harto poesako*, over op zijn erfgenamen, òf zij werden zulks reeds terstond bij de occupatie doordat de ontginner niet voor zich persoonlijk handelde, maar voor zijn verwantenkring, ten einde hare *harto poesako* te *tolong*, zooals het heet. De *tanah mati* bestaat uit twee categoriën van gronden, vooreerst uit wildernis, die nog nimmer werd ontgonnen, uit maagdelijken bodem, aan welken de menschelijke hand nog nooit eenigen arbeid besteedde, de *rimbo*, en uit terreinen, met welke dat wel reeds het geval werd, maar die de menschelijke zorg bereids voor meer of minder langen tijd moesten derven, zoodat het eenmaal ontgonnen stuk gronds weder tot den natuurstaat van woestheid terugkeerde. Dit is de zoogenaamde *biloeka* of *baloeka*, een zuiver maleisch woord, dat men op Java tevergeefs zal zoeken; wij vertalen het het best met de woorden „verlaten grond". Naar den aard der wildernis en naar den meer of minderen afstand, op welken de *rimbo* van het bewoonde gedeelte der negri, van de *kota*, verwijderd is, en al naarmate men met dicht oerwoud dan wel met open vlakten te doen heeft, onderscheidt men die weer in *rimbo rajo* of *rimbo gadang*, de grootsche, machtige wildernis, het echt tropische, donkere, kille, bijna ontoegankelijke oerwoud, met zijn rijkdom aan

---

1) Zie de „Resumés van het onderzoek naar de regten, welke in de Gouverne- „ments-landen op Sumatra op de onbebouwde gronden worden uitgeoefend", Gouvernement Sumatra's Westkust, 1e gedeelte, Maleische landen, en 3e gedeelte, Eindvragen, zoomede Th. A. L. Kroesen, Het grondbezit ter Sumatra's Westkust. Tijdsch. v. N. I. Nieuwe Serie, 3e Jaarg. (1874). II. p. 1. e. v.

2) *Parak karambië* b.v. = klappertuin, een boomgaard vol met cocospalmen.

boomen en struiken niet alleen, maar ook aan lianen en epiphyten, zoomede in *rimbo nan dalam*, het diepe, uitgestrekte oerwoud, wijders in *rimbo nan lapè* (*lapas* = vrij, los van iets), de ver van de kota verwijderde wildernis, en in *rimbo toeo* of *rimbo piatoe*, het overoude woud, dat reeds sinds vele menschengeslachten bestaat. Zoodra woud en vlakten, welke laatste niet zelden met *alang-alang*, op Sumatra *ilalang* geheeten, begroeid zijn, elkaar afwisselen, spreekt men van *rimbo kasang*. Boschgrond in 't algemeen, dus met houtgewas begroeide bodem, onverschillig of die uit hooge boomen of struikgewas bestaat, heet in tegenstelling met een open vlakte, *padang*, ook wel *oetan tanah*.

Werd een stuk *rimbo* indertijd ontgonnen, maar weer verlaten, en verdwenen er alle sporen van menschelijken arbeid op, zoodat het volkomen weer tot den natuurstaat terugkeerde, dan heeft men te doen met *biloeka toewo*, met ouden verlaten grond, terwijl zoolang er nog wel duidelijke restes op te vinden zijn van een aanvankelijke ontginning of bebouwing, b.v. in de gedaante van aangeplante vruchtboomen, of van de bekende *pamatang*, de dijkjes, welke de afzonderlijke vakken *(piring)* van sawahs plegen te omgeven, dan wel van overblijfselen van een hut, huis of schuur, in al die gevallen is de *biloeka* nog slechts *moedo*, jong. De *biloeka* ligt uit den aard der zaak gewoonlijk meer in de nabijheid der *kota* dan de *rimbo*, al kan ook deze de bewoonde buurten desnoods vrij dicht naderen. In de minder bevolkte zuidelijke helft der Padangsche Bovenlanden, in de XIII en IX Kota, zoomede in vele grenslanden, komen de *rimbo* en *biloeka toewo* meer voor dan in de afdeelingen Tanah Datar, Agam en L Kota. In deze landschappen zijn het in den regel slechts de kruinen en hoogere gedeelten van het gebergte, welke met *rimbo* zijn bedekt, maar in de dalen en laagvlakten treft men deze in die streken nagenoeg niet meer aan. Elders is dat nog wel degelijk vrij algemeen het geval.

Eindelijk kent men nog een derde categorie van gronden, die niet meer tot de *tanah hidoeï* worden gerekend. Dat is de zoogenaamde *sasok*, de Minangkabausche uitspraak van het

Riouw-Lingasche *sasap* of *sasab*[1]); dit woord beteekent iets, waaronder men kan schuil gaan, wegkruipen, een bedekking of iets dergelijks dus. Ook op Java kent men dit woord in deze beteekenis. Onder *sasok* verstaat de Minangkabauër in 't bizonder den indertijd bebouwden grond van geringe uitgestrektheid, die weer verlaten werd en welke door de natuur weer bedekt werd met plantengroei van lage afmetingen, dus met kreupelhout, dan wel met gewoon onkruid, zelfs met gras, die dus onder een of ander weer schuil ging in verloop van tijd. De *sasok* is vrijwel ook een soort *biloeka*. Is zulke grond een grasvlakte geworden, dan spreekt men van *goeroen;* is er *ilalang* op gaan groeien, zoo heet hij *padang ilalang;* zijn het met ruigte weer bewassen verlaten *sawahs*, zoo duidt men deze aan met den naam *sawah lièq*. Dit laatste woord beteekent taai, klef, en staat tegenover *loenaq*, dat los, luchtig, losgewerkt beduidt. *Sawah lièq* zijn dus gewezen rijstvelden, die de natuur hard maakte in verloop van tijd, die sedert lang niet meer werden omgewerkt middels karbouwen, welke men pleegt aan te wenden om de braak liggende rijstvelden met hun hoeven te doen lostrappen (*loenjah*, *maloenjah*), of middels ploegen. Is er meer of minder hoogopschietend struikgewas op de *sasok* gekomen, zoo heet zij *oetan*, laag, ijl geboomte, in tegenstelling met *rimbo gadang*. Al de medegedeelde onderscheidingen van gronden vindt men vrijwel ook in de Korintji-landen en in de landschappen *Serampas* en *Soengei Tenang*[2]) terug. Wel een aanwijzing, dat zij karakteristiek Minangkabausch zijn en van zeer oude dagteekening moeten wezen.

De grondrechten nu, welke de Minangkabauër kent, hebben altijd ten nauwste in verband gestaan met die onderscheidingen. Want naarmate er aan den grond al dan niet arbeid is besteed, met welken een duurzame in-bezit-neming van den bodem werd beoogd, werden daarop òf particuliere rechten geboren òf is die gemeen goed der gansche negri gebleven. Althans zoo is het

---

1) Van den uitgang *ap* of *ab* bij het Riouw-Lingasche woord maakt de Minankabauër gewoonlijk *ok*. Zoo zegt hij b.v. *atok* voor *atap*, *lalok* voor *lalab* enz.

2) Klerks, o. c. p. 90.

in de reeds genoemde noordelijke helft der Padangsche Bovenlanden. In het meer zuidelijk gedeelte dier Residentie werd reeds sedert lang ook woeste grond aan de negri-gemeenschap onttrokken enkel door bloote in-bezit-neming, en niet door ontginningsarbeid. Wij komen zoo aanstonds hierop nog terug.

In de afdeelingen Tanah Datar, Agam en de L Kota, zoomede in enkele grenslanden staat echter de woeste grond nog heden ten dage ter beschikking van de negri-gemeenschap, binnen welker ressort die grond gelegen is. Ieder negri-burger heeft daar ten opzichte van dien bodem altijd deze twee vrije rechten gehad, vooreerst om er middels ontginning (*matjantjang malatih*), middels *occupatio*, stukken van in particulier bezit te erlangen en in de tweede plaats om van de *tanah mati* alle mogelijke profijt te trekken, dat deze van nature oplevert, zoo b.v. om er hout van te kappen, boschproducten op in te zamelen en dergelijke. Daar is dus de woeste grond krachtens eerstbedoeld recht altijd *à prendre* geweest van den eersten den besten negri-burger, *cedit primo occupanti*, zoo kan ik gereedelijk Mr. J. van Bosse [1]) nazeggen, en dus voor de negri-ingezetenen als 't ware *res nullius*. Maar die grond is dit weer niet volkomen, en zulks zag de Heer van Bosse over het hoofd, vermits vreemdelingen, *orang dagang*, en niet-Minangkabauers, lieden van vreemd ras, dien bodem maar niet zoo vrijelijk, zonder toestemming der betrokken negri-hoofden, konden occupeeren. En deden zij dit *met* de vergunning van dezen, dan konden bedoelde lieden toch nooit een vererfbaar *zakelijk recht* op den door hen ontgonnen grond erlangen; slechts een *persoonlijk recht van vruchtgebruik* er op, krachtens het met de hoofden gesloten contract, werd dan hun deel. Desnoods kon dit dan wel weer op nieuw aan hunne erfgenamen worden geschonken bij een hernieuwd contract met deze lieden. In de Korintjilanden, zoomede in *Serampas* en *Soengei Tenang*, schijnen echter ook *orang dagang* altijd vrijelijk, zonder eenige vergunning, middels *occupatio* buiten hunne *doesoens* een vererfbaar zakelijk

---

[1]) Mr. J. v. Bosse, o. c. p. 105.

recht op woesten grond te hebben kunnen erlangen, naar luid der mededeelingen des Heeren Klerks. Wijders vermochten natuurlijk slaven nergens in de Minangkabausche landen woesten grond voor zich zelven in eigendom te verkrijgen middels *mat-jantjang malatih.* Gingen zij hiertoe over, dan verwierven zij den ontgonnen bodem voor hunnen meester of voor hunne meesteres, als deze een *sa boewah paroeï* was. Verliet de *orang dagang* de negri, waar hij bedoeld persoonlijk vruchtgebruik op ontgonnen grond erlangde, zonder de hoofden van haar in kennis te hebben gesteld met zijn vertrek of stierf hij, zonder dat met zijn erfgenamen een nieuw contract werd gesloten aangaande bedoelden grond, dan verviel deze weer aan de negri-gemeenschap en mocht door den eersten den besten negriburger worden geoccupeerd, zonder dat men behoefde af te wachten dat de grond weer tot den natuurstaat was teruggekeerd, dus *rimbo* of *biloeka toewo* was geworden. Dit is dan de eenige uitzondering, welke de adat kende, op den regel, dat verlaten ontgonnen grond, van welken men nog zeer goed wist aan wien die indertijd had toebehoord, niet meer ter beschikking was van elken negri-burger. Overigens moest die wetenschap altijd geheel te loor zijn gegaan, om dat vrije beschikkingsrecht weer te kunnen doen herleven.

Dit vrije recht van den negri-burger om zich middels *occupatio* stukken van den woesten grond, gelegen binnen de landpalen van zijn dorpstaat, toe te eigenen, paste altijd volkomen in de natuurlijke matriarchale rechtsverhoudingen, onder welke men leefde. Want die wisten nooit van eenige andere eigenaars, ook ten aanzien van grond, af dan hetzij van den individueelen verwerver, die krachtens zijn *mantjari* den bodem in beslag nam, aanvankelijk zelfs nog minder voor zichzelven dan voor zijn familie, hetzij van deze als onvergankelijke eigenares. Het staatsgezag of het een of andere staatsorgaan is in de Minangkabausche wereld nimmer in een bizondere juridische verhouding tot den grond komen te staan. De Minangkabausche volkshoofden, zelfs de negri-hoofden, *datoeq nan berampè,* hebben nooit eenige andere rechten ten opzichte van den woesten

bodem in hun omgeving gehad dan die, welke den minsten vrijen medeburger uit hun negri door den adat gegund werden. Het een of ander hoogheidsrecht op dien grond heeft bij hen nergens ooit berust en waar zulks in de grenslanden hier en daar anders werd in verloop van tijd, daar had men met zuivere usurpatie, met verkrachting van het oeroude landrecht te maken. De Minangkabausche negri-hoofden, wij zeiden het reeds, representeerden nimmer een staatseenheid, in de gedaante van een *persona juris*, zooals wij die kennen, maar altijd een in den vorm van een complex van families, van privaatrechterlijke eenheden. Had er dus te eeniger tijd eenig *dominium eminens* bij hen berust ten opzichte van den woesten grond, dan zou dat in elk geval een *condominium pro parte indivisa* moeten zijn geweest van alle *sa boewah paroeï*, die de negri herbergde, nooit een speciaal recht van bedoelde hoofden zelven in hunne qualiteit van staatshoofden. Maar ook dat was nooit het geval. De woeste grond was in de oudste, dat zijn de noordelijkste deelen van het Minangkabausche stamland altijd *res nullius* voor elken negri-burger, en nimmer een gemeenschappelijk eigendom van alle families in den dorpstaat. Evenmin als alle staatsgezag en zelfs familiegezag der panghoeloewereld alleen ten behoeve van de personen der hoofden konden ten goede komen, evenmin kon dat gebeuren met den woesten negrigrond. Tengevolge van een en ander was het dan ook steeds verklaarbaar, dat rechtens althans de negriburger nooit vergunning had te vragen om tot het *matjantjang malatih*, tot de occupatie van den woesten grond, over te gaan, al deed hij dat in de praktijk gewoonlijk wel, maar dan beleefdheidshalve niet slechts doch tevens met de *arrière pensée* om op zijn machthebbers eventueel te kunnen rekenen bij voorkomende geschillen over den grond. Evenmin behoefde hij hunne vergunning om boschproducten te kunnen verzamelen of om hout uit de *rimbo* te gaan kappen, al verzekerde hij zich gewoonlijk ook van die, omdat het nu eenmaal adat was de hoofden van niets, wat men deed, onkundig te laten, krachtens het *paï batanjo*, *poelang babarito*. Zoo is het bekende *panghoeloe babingkah tanah*, dat

de hoofden en nog liefst de gouvernementshoofden onzen ambtenaren op de mouw bliefden te spelden, òf nooit anders geweest dan een vinding dier lieden, met het doel om daaruit geldelijk voordeel te slaan òf zij handelden te goeder trouw en wisten niet meer hoe de adat in zake grondrechten in den ouden tijd geweest was. En beriepen zij zich tegenover ons op hun *oelajat*, dan konden zij met dat woord nooit iets anders bedoelen dan zich een toezicht of een voogdijschap over den woesten grond toe te kennen, want dat heeft nooit iets anders beteekend. De heeren van het Resumé hebben het echter blijkbaar weer niet begrepen, of zij hebben zich het woord verkeerd laten verklaren. Want *oelajat* in den juisten zin van dit woord hebben de negrihoofden altijd wel degelijk ten aanzien van den woesten grond gehad, in zoover toch dat zij vooreerst *orang dagang* buiten de deur konden houden, die hun niet als gewenschte grondontginners voorkwamen, en tweedens dat zij alle *misbruik*, door negriburgers zelven ten aanzien van den woesten grond bedreven, konden, zelfs moesten tegengaan. Maar dan handelden zij weer als representanten der gansche negri-gemeenschap en nooit als belichamende een *persona juris*, aan wie de grond zou hebben toebehoord. Zoo mochten zij b.v. het *matjantjang malatih* verbieden, indien daardoor te veel bosch zou worden omgekapt, zoodat de negri gevaar zou loopen gebrek aan brandhout te krijgen. Of zij gingen het onmatig occupeeren van den woesten grond tegen, indien een enkele ontginner zich te veel, te groote stukken van de *tanah mati* toeeigende, zoodat er op stuk van zaken niet veel meer zou kunnen overblijven voor andere negriburgers. Men mocht weer niet te onbescheiden zijn in de uitoefening van zijn rechten ten aanzien van den woesten bodem. In al die gevallen nu mochten de negrihoofden een stokje steken voor de zaak en aan het vrije *mantjantjang malatih* perken in den weg stellen. En dat waren dan al te gader uitingen van hun ware *oelajat*. Roofbouw en woudvernieling behoefden in de Minangkabausche landen dus volstrekt niet voor te komen, indien de hoofden op hun tellen pasten. De adat gedoogde die nimmer. Maar na onze komst in de Minangka-

bausche landen gingen de eigenlijke volkshoofden zich hoe langer hoe minder met den woesten grond inlaten. Dat was te begrijpen. Zij hadden er geen belang meer bij om er over te waken, dat er geen misbruik van dien bodem zou gemaakt worden. Wij hadden de menschen genegeerd bij de organisatie van ons bestuur en hen zoo onverschillig mogelijk voor alles gemaakt. Vandaar dat bedoelde vergrijpen tegen den maagdelijken grond veel meer gingen toenemen onder ons bewind dan te voren in den *masa adat* ooit kon plaats hebben.

Een andere aanwijzing, die er ook altijd voor pleitte, dat de negrihoofden nimmer eenig hoogheidsrecht ten aanzien van den woesten grond konden doen gelden, bestond altijd in de ontstentenis van eenige bevoegdheid bij hen om maar het gerinste deel van den woesten grond aan een vreemdeling of naburige negri te cedeeren. Het territoir van den Minangkabauschen dorpstaat moest immer volkomen ongeschonden blijven; daar kon nooit het geringste stukje van afgaan of bijkomen naar het strenge recht, omdat tengevolge van het een of ander de voor eeuwig door de stichters der negri middels een heiligen eed (*soempah satia*) vastgestelde grenzen verandering zouden ondergaan. En dit zou een vergrijp zijn geweest door het nageslacht tegen dien eed gepleegd. De zielen der afgestorven stichters mochten daarover eens zeer verstoord worden, wat den levenden nooit iets goeds kon aanbrengen. Zoo zien wij het animisme ook weer in dit opzicht op het recht des Minangkabauers beslag leggen. Ware het intusschen van lieverlede recht geworden, dat de negri-hoofden zich als heeren en meesters over den woesten grond mochten gedragen, dan zou deze bereids overal en al lang in verschillende handen zijn gekomen, zoodra men er maar het noodige geld voor over had gehad. Zelfs was het der gansche levende negri-gemeenschap als geheel nimmer vergund een stuk van den woesten bodem te vervreemden, ook al had zij zulks nog zoo graag gewild, want er was nooit van eenig *domonium* bij haar over dien bodem sprake, zooals wij zagen. Slechts de tot haar behoorende individuën hadden er het recht van inbezitneming op, wijl zulks geen gevaar met zich kon brengen. Want

in dat geval bleef de grond toch altijd binnen de negri in eigendom toebehooren aan hare ingezetenen, aan hen, die voor de nazaten der eerste stichters van de negri doorgingen. Daar konden de geesten dier lieden dus nooit iets op tegen hebben. Zoo kon het ook volgens den Minangkabauschen adat nooit een geoorloofde handeling zijn, dat de negriën of hare panghoeloes, haren grond, de Minangkabausche landen, aan ons, aan den vreemdeling vervreemdden, al heette het desnoods honderdmaal in het Plakaat Pandjang dat wij krachtens contract met de bevolking van Sumatra's Westkust de souvereiniteit over dit gewest erlangden. Zulk eene overeenkomst was, onder het geschetste licht, dat de adat er op werpt, eenvoudig onbestaanbaar. Ons gezag in de Minangkabausche landen rust evengoed op de kracht onzer wapenen als zulks elders in den Archipel het geval is. Nu is daar natuurlijk niets mee gezegd *tegen* dat gezag. Het zij verre van dien. Een hooger beschaafde gemeenschap is volkomen gerechtigd een minder beschaafde te overheerschen, *mits dit altijd in de juiste richting geschiede.* Het was er mij slechts om te doen het licht op *onze* rechtsverhouding tot de Minangkabausche *landen* te werpen. Als wij in den Archipel faalden, dan was het niet, omdat wij er den baas over de menschen gingen spelen, maar omdat wij dit tot nog niet lang geleden alleen slechts deden in ons belang en nagenoeg niet in dat des overheerschten. Aan den *modus quo* haperde altijd nog al iets, zelfs heden ten dage nog, nimmer aan het *jure quo.* Het zal ons in 't bizonder vergolden worden, dat wij den Archipel immer meer als een citroen, als een melkkoe, beschouwden dan als een aan onze zorgen toevertrouwde *persona miserabilis.* De Minangkabausche volkshoofden waren wijders nimmer gerechtigd om voor de ontginningen van den woesten grond, door hunne onderhoorigen ondernomen, eenige geldelijke betaling of vergoeding te vorderen. Het tegendeel zou intusschen ook wel degelijk altijd het geval zijn geweest, ware hun door den adat een *dominium eminens* op bedoelden bodem toegekend. Erlangden zij niettemin bijna overal *isi adat* van den ontginner, dan was deze van een juridisch standpunt bezien nooit anders dan een

liberaliteit, een geschenk, meer niet; wij wierpen daar in vorige bladzijden reeds het volle licht op. En de ontginner van zijn kant won door de betaling der *isi adat* de hulp en den bijstand van zijn hoofden, schraagde er zijn zoo pas verworven zakelijk recht op den grond mede. Als een soort *tanda* of iets dergelijks ter erkenning van eenig recht bij hen heeft het Minangkabausche rechtsbewustzijn bedoelde *isi adat* nooit beschouwd. Want al had men nagelaten haar te kwijten, zoo zou zulks in geenen deele geschaad hebben aan het verworven grondrecht; de hoofden zouden dit, al werden zij niet betaald, nimmer hebben kunnen te niet doen of den ontginner hebben kunnen verbieden zijn recht uit te oefenen. Slechts behoefde de ontginner, die verzuimd had zijn hoofden voor zich te winnen door na te laten de *isi adat* te betalen, er in 't vervolg nooit op te rekenen van hen eenige bescherming of hulp te erlangen bij een eventueel geschil, dat hij over den grond met een zijner medeburgers zou hebben te voeren.

In menige streek is het zelfs nimmer adat geworden om de negrihoofden in kennis te stellen met het plan tot of het feit van de ontginning, zooals in Boea, zoomede in de Danau-districten en hier en daar in het Tanah Datarsche het geval was. Slechts de *orang dagang* waren overal rechtens verplicht om te beginnen met *isi adat* te betalen, wilden zij persoonlijke grondrechten erlangen, want zij behoefden in elk geval wel altijd, behoudens dan in de Korintji-landen, de vergunning der betrokken hoofden daartoe, zooals wij zagen, en het was begrijpelijk dat men deze niet eerder verwierf, alvorens behoorlijk over de brug te zijn gekomen.

Zelfs den Jang di Pertoeans, den „Keizers" van Minangkabau, is het nimmer door het inheemsche recht gegund geweest zich als heer en meester over den bodem van hun Alam te gedragen, zooals dat wel het geval moet geweest zijn, althans zoo op het eerste gezicht, met de oud-javaansche vorsten van Modjopahit en andere Hindoe-rijkjes op Java ten opzichte van den bodem aldaar, en zooals nog tot op onzen tijd de balineesche vorsten deden ten aanzien van den grond van hun eilandje.

Die allen *heetten* althans steeds *sang amawa bhoemi*, heeren, eigenaren van den bodem, zooals uit de Koetara-Manawa, het oudste javaansche wetboek, dat ons bekend is, blijkt [1]). En toch hoorde men in de Minangkabausche landen ook wel eens verluiden, dat *goenoeng nan tinggi*, *rimbo nan dalam*, *padang nan lawas, radja nan poenja*, dat het hooge gebergte, de diepe bosschen en de uitgestrekte vlakten den Radja toebehoorden. Nochtans moet die pretentie, indien zij ooit door de Jang di Pertoean gelanceerd werd, mijns inziens slechts als een zwakke naklank beschouwd worden van oud-hindoesche beschaving, en wanneer dit juist mocht zijn, dan blijkt ook weer hieruit dat het gezag des Jang di Pertoeans van hindoeschen oorsprong moet geweest zijn. In den matriarchalen adat der Minangkabauërs vond bedoelde stelling zeker nooit eenigen steun. In elk geval hebben dezen zich nimmer veel gestoord aan die pretentie hunner Radjas, want zij bleven zich van den woesten grond even hard meester maken in verloop van tijd als zij immer en overal gewoon waren te doen, zonder dat de Jang di Pertoean daar ooit een stokje voor stak. Van het tegendeel is althans nooit iets bekend geworden. Het onderwerpelijk vorstenrecht was er weer een van de vele, welke de Minangkabausche potentaatjes er op nahielden blijkbaar alleen om zich althans met klanken zeker aanzien te verschaffen. Zij werden meer als vliegers dan als projectielen, die kwaad konden doen, gelanceerd; het waren steeds groote holle vaten, welke slechts luid klonken. Wat ten minste nog menigen radja in de grenslanden gelukte in verloop van tijd, namelijk om op het gepretendeerde eigendomsrecht ten aanzien van den grond een recht tot belastingheffing te doen steunen, zelfs dat schijnt den Jang de Pertoeans van den eigenlijken Alam ook nimmer te zijn gelukt. Daar

---

[1]) J. C. G. Jonker. Een oud-javaansch wetboek, vergeleken met indische rechtsbronnen, pag. 36 juncto 162. Het oorspronkelijke recht der Hindoes kende ook altijd in woorden den Vorst den eigendom op den grond toe. Maar dit recht was evenzeer altijd iets heel anders dan wat het westersche recht onder een *dominium eminens* verstond. Men bedoelde er ook in Voor-Indië altijd meer mee een recht, dat tot *belasting-inning* aanleiding kon geven dan een, dat tusschen den Vorst en den bodem een zakelijk-rechterlijken band vlocht.

hoorden wij althans nooit iets van. Wel gebeurde dat echter weer op het oude Java van den Hindoe-tijd. Overigens had het recht van eigendom op den grond voor de vorsten aldaar ook nooit eenige andere praktische gevolgen. En op Bali was het den radjas zelfs, in weerwil van hun hoogheidsrecht op den grond, nooit vergund om daaruit persoonlijk voordeel te trekken. Dit wekt het vermoeden, dat ook de balineesche Hindoe-beschaving waarschijnlijk op een veel ouderen oorspronkelijk indonesischen ondergrond moet hebben gerust, die wel niet veel in aard en structuur zal hebben verschild van de vóór-historische matriarchaal-minangkabausche cultuur-laag, welke tot op den huidigen dag nog geheel bloot is blijven liggen.

In de grenslanden van den *Alam Minangkabau* nochtans mocht zich hier en daar het eenhoofdig gezag met eenigszins meer succes heer en meester van den grond noemen dan in het stamland het geval was. Zelfs werd de grond er in sommige streken met andere kostbare zaken, welke de natuur ook daar vrijwel als *res nullius* voortbracht, zoo o. a. met het elpenbeen der olifanten, met rhenoceroshoorns, met *goeligas* en dergelijke, onder de *larangan radja* gerekend, onder 's vorsten domein derhalve. Maar toch waren er ook weer landschappen in 't grensgebied, waar men de toestanden van het stamland terugvond en de woeste grond, ondanks het vorstengezag dat er zich deed gelden, nooit den radja toebehoorde, maar altijd vrijelijk *à prendre* van alle negriburgers is gebleven. Dit was b.v. immer het geval in de Kwantan-districten, zoomede in de Korintji-landen en in de landschappen Serampas en Soengei Tenang. Noch de Jang di Pertoeans aan de Kwantan, noch de Dipatis of Pamangkoes in bedoelde zuidelijke grenslanden, hebben ooit eenig hoogheidsrecht op den grond in hun omgeving bezeten, zelfs niet in woorden. Maar ook in het gansche overige grensgebied, waar zulks min of meer wel het geval werd in verloop van tijd, had dat recht altijd toch weer meer de strekking om den menschen te beduiden dat de vorst of het hoogste landschapshoofd gerechtigd was van den grond *isi adat* of grondbelasting te heffen, dan om hen te verhinderen middels ontginning een

duurzaam erfelijk zakelijk recht op den gedefricheerden bodem te erlangen. Het was dus altijd maar een geldkwestie, om welke het den radjas te doen was, nooit om iets anders, in 't bizonder niet om den staat of althans het staatshoofd een uitsluitend *recht van eigendom* op den grond te verschaffen, zooals wij met ons *dominium eminens* op allen woesten grond sedert 1874 in Indië beoogden. Noch op Java, noch op de Buitenbezittingen kan dit maaksel van westersche juristerei dus ooit steun vinden in gelijkwaardige pretenties van het inheemsch vorstengezag. Nimmer kunnen wij er ons op beroepen, dat de verhouding in welke ons staatsgezag zich thans bevindt ten aanzien van den woesten grond in den Archipel een voortzetting is geweest van iets dergelijks, dat bij de Radjas in Insulinde zou bestaan hebben. Zelfs kunnen wij het moslimsch recht, het vorstengezag, dat hier en daar in Indië aan dit titels van souvereiniteit ging ontleenen, niet te baat nemen om de stelling te verdedigen, dat wij met ons *dominium eminens* gingen staan in de schoenen der vorsten van Mataram en andere moslimsche rijkjes bijvoorbeeld. Want volgens den Islam behoort alle grond niet den Vorst, maar aan Allah, en een kettersch gouvernement als het onze zal toch bezwaarlijk kunnen beweren door Dezen gemachtigd te zijn zich als heer en meester over den indonesischen grond te gedragen. Hoe men het dus ook wenden of keeren moge, meerbedoeld hoogheidsrecht blijft aan den evenaar het figuur maken van een kat in een vreemd pakhuis. Met het inheemsche landrecht van den Archipel zal het nooit en nergens een bevredigend symbiotisch bestaan kunnen voeren; daar valt niet op te rekenen. Het berust allerwege louter en alleen op onze machtsvolkomenheid. Men wane intusschen weer niet, dat het daardoor veroordeeld zou zijn. Dit is volstrekt niet het geval. Maar wel leert ons het onderwerpelijke zicht op de zaak, dat wij uit bedoeld opper-eigenaarschap niet alleen altijd voor ons zelven voordeel moeten trachten te erlangen. Want dan zou dat recht wel eens iets over zich gaan krijgen van de verhouding, in welke een roover staat tenopzichte van de beurs, die hij den eenzamen reiziger afhandig maakte. In de Tapoeng-

districten, in 't bizonder in de negri Tandoen, waren het altijd de *Bandaharas*, die de *oetantanah* als hun eigendom beschouwden, en het eenhoofdig gezag in het Sikadjangsche, zoomede de *Choelipas* in het Sibajangsche en de Radja van Goenoeng Salihan beschouwden zich niet minder als heer en meester over den woesten grond in hun omgeving. In de meer noordelijke grenslandschappen, in Ajer Bangies en de Ophir-districten in 't bizonder, moet het zelfs ten tijde toen het meergemelde Résumé verscheen, reeds zoover gekomen zijn, dat de potentaatjes dier streken er zich als een soort *leenheeren*, in den trant van onze middeleeuwsche vorsten, gedroegen ten aanzien van de *tanah mati*. Deze heetten er toch hun uitsluitend eigendom te zijn geworden, terwijl de panghoeloes ze slechts *in leen* van den vorst zouden hebben gekregen. Op hun beurt gunden deze lieden den bodem weer in onderleen aan de bevolking, zoo heette het daar allerwege. Kan hierbij intusschen bataksche invloed in 't spel zijn geweest, of verstonden de ambtenaren, die de stellers van het Résumé hadden in te lichten, de hun door de hoofden verstrekte mededeelingen weer verkeerd? Wie zal 't zeggen. De Ajer Bangiesche verhoudingen, zooals het Résumé ons die schetst, hebben voor mij intusschen altijd een veel te westersche kleur over zich gehad, dan dat ik ze als inheemsch van oorsprong kan beschouwen. In elk geval had men hier met een te monstrueuse afwijking van den oorspronkelijke Minangkabauschen adat te doen dan dat die bij de stellers van het Résumé zoo maar grifweg ingang had mogen vinden. Ook aan de kust behoorde de woeste grond oudtijds overal aan de menigvuldige radjas, welke men daar immers zoowel in 't Priamansche, als in 't zuidelijke Painan, Indrapoera en Moko-Moko aantrof. Maar daar kwam natuurlijk overal al heel gauw een eind aan, toen wij ons in die streken gingen vestigen. Kocht, zooals wij zagen [1], bereids de Oost-Indische Compagnie hier overal heele landstreken van de daar aanwezige vorstjes, en erlangde zij in 't Padangsche het figuur van leenvrouwe der „Keizers van Minangkabo", na de

[1]) Zie de noten op de bladzijden 67 en 68 van dit boek.

verschijning van ons staatsgezag in deze contrijen kon dit zich desnoods overal, waar de Compagnie bereids eigenaresse was geworden van den grond, als haar opvolger beschouwen, altijd aangenomen dat de aan haar gedane verkoopen volgens den adat geldig waren, wat ik ten zeerste betwijfel, en elders moesten de radjas, die wij in gouvernements-ambtenaren gingen metamorphoseeren, van zelf wel hun *dominium* op den grond opgeven, met het daarop zich grondend recht tot belastingheffing. Dit laatste was in de Boven-Djambi-landen, waar de Radja van Djambi het noodige te zeggen had gekregen, ook altijd de eenige manifestatie van diens opper-eigenaarschap op den grond aldaar. De daar door ons aangetroffen grondbelasting heette *haçil oemo*, zooals wij bereids mededeelden.

Boven sprak ik er reeds met een enkel woord over, dat niet overal in de Padangsche Bovenlanden de *tanah mati* als *res nullius* steeds *à prendre* was van elk en een iegelijk, die vrij negriburger was [1]). In 't bizonder was dat niet het geval ten zuiden van Alahan Pandjang. Daar behoort zelfs nog heden ten dage overal de woeste grond, *rimbo* zoowel als *biloeka* en *sasok*, aan bizondere personen, en wel aan de oudste *sa boewah paroeï* der betrokken negriën; de pretentie van onzen staat uit den jare 1874 heeft daarin geen verandering kunnen brengen. Het schijnt dat men reeds terstond bij de stichting van al die zuidelijke negriën ook den woesten grond verdeeld heeft onder de families, die de dorpstaatjes in deze contrijen gingen constitueeren. Toen leerde men dus nog een anderen titel kennen als bron voor particulier eigendomsrecht dan *individueele arbeid* des ontginners, en wel bloote occupatie, zonder meer. Slechts een pretentie was in al die streken blijkbaar reeds voldoende om grondeigendom te erlangen; de tast- en zichtbare handeling

---

[1]) Den stellers van het Résumé betreffende het grondonderzoek schijnt zulks te zijn ontgaan. Het is vooral de Heer van Hasselt geweest, die in zijn reeds geciteerd boek daarop het eerst de aandacht heeft gevestigd. In Alahan Pandjang zelf staat nog maar in twee negriën, met name Solo en Soerian, evenals in de noordelijke afdeelingen der Bovenlanden, de woeste grond ter beschikking van elken negriburger.

van ontginning behoefde daar niet meer mee gepaard te gaan, zooals de oeroude adat zulks nog eischte in de meer noordelijke helft der Bovenlanden. Men ging toen in bedoelde streken de wereld onder elkaar verdeelen op de wijze zooals indertijd in 't Westen de amerikaansche en aziatische koloniën verdeeld werden tusschen keizers en koningen, door slechts met eenige druppels inkt op het papier van een wereldkaart een paar strepen te zetten. De lieden, die zich in de XIII en IX Kota gingen vestigen, deden vrijwel niet anders; zij bepaalden waar de grenzen van de door hen gestichte negriën voortaan zouden zijn en tevens spraken zij met elkaar af, dat alle woeste grond, dat het gansche gebied der gestichte negri aan hunne families voor altijd als *harto poesako* zoude behooren en de grenzen der kavelingen gaf men ook nauwkeurig aan. Intusschen wijst een dergelijk optreden bij het verwerven van grondrechten er onmiskenbaar op dat men hier te doen had met een betrekkelijk laat gekoloniseerd gebied. Want slechts kolonisten, die thuis reeds de waarde van den woesten grond hadden leeren kennen, konden er op uit geweest zijn in hunne nieuwe nederzittingen ook op dezen dadelijk beslag te leggen, al was het alleen met woorden, althans zonder eenigen arbeid. Hunne voorouders in het oorspronkelijke, noordelijke stamland, dachten echter nog zoover niet, toen die daar hunne eerste dorpstaatjes gingen stichten, evenmin als de dragers van het gezag onder hen er ooit op kwamen om zich nauwer verwant te gaan gevoelen tot den woesten bodem dan de overige bevolking. Ook dat kon pas gebeuren, toen men had leeren inzien dat woeste grond geen verwerpelijk bezit was, maar zulks alweer alleen in de grenslanden, waar men in zake grondrechten dus nog een vel wit papier voor zich had en het kon wagen om deze meer met pretenties dan middels arbeid in 't leven te roepen. Toen nu in verloop van tijd de familiën der eerste stichters der negriën in de XIII en IX Kota zich gingen uitdijen tot gansche stammen, *soekoes*, toen sprak het van zelf dat er de woeste grond ten deele ook overal in *tanah soekoe* ging verkeeren, dus in eigendom ging toebehooren meer aan gansche stammen dan

aan enkele *sa boewah paroeï*, en in die gedaante doet bedoelde eigendom zich dan ook voornamelijk tegenwoordig nog voor in gemelde landschappen. In de overige Bovenlanden zal men echter die *tanah soekoe* niet of nagenoeg niet aantreffen. Alle bezit van bebouwden grond, zoomede van *biloeka moedo* is daar onwillekeurig altijd in handen van *sa boewah paroeï*, dus *harto poesako* van deze gebleven. Maar in de grenslanden zal men overal wel weer van *tanah soekoe* hooren spreken en dat wijst er dan altijd op, dat waar zulks het geval is, ook de woeste grond aanvankelijk verdeeld moet zijn geweest tusschen de families, uit welke de *soekoes* zijn voortgesproten, die er tegenwoordig als eigenaressen van den woesten bodem te boek staan. *Tanah soekoe* wil dus altijd zeggen *particulier* grondeigendom, ook al bestaat dit uit *tanah mati;* het is grond, die òf nooit *res nullius* was òf dat al lang niet meer is. Men heeft dit niet altijd begrepen. Op *tanah soekoe* kan nooit elke negriburger het recht van occupatie uitoefenen; slechts de leden van den stam, die als de eigenaresse van dien grond bekend is, vermogen dat te doen en die onttrekken dan weer door hunne ontginning den verworven grond aan de soekoegemeenschap, om dien als *harto pantjarian* voor zich zelven te verwerven en na hun dood aan hunne *warih* als *harto poesako* na te laten.

De *biloeka toewo* is overal en altijd rechtens volkomen gelijk gesteld met *rimbo*. Die was dus in de streken, waar deze steeds ter beschikking was der negrigemeenschap, ook aan haar teruggevallen, al was er desnoods nog een zeer korte tijd verloopen sedert de ontginning dier gronden. Want slechts door het verdwijnen van alle sporen van den ontginningsarbeid, en nooit door eenig tijdsverloop, kon in bedoelde streken de particuliere eigendom op den grond weder vervallen. De verjaring, zooals wij bereids zagen, heeft in de Minangkabausche wereld nooit rechten kunnen doen verloren gaan, evenmin als zij die vermocht te doen ontstaan [1]).

[1]) Na onze vestiging in de Minangkabausche landen heeft het bestuur wel eens getracht de verjaring aan den Minangkabauschen adat op te dringen, maar die poging heeft bij de bevolking nimmer ingang gevonden. In 't bizonder was het de Resident der Padangsche Bovenlanden Steinmetz, die bij de behandeling

Dit is iets specifiets indonesisch. Want zoowel het hindoe-javaansche recht, in navolging waarschijnlijk van het latere hindoesche recht, dat zich in de *dharmacastras* ging ontwikkelen [1]), die pas na de zoogenaamde wetten van Manou tot stand kwamen, als het recht des Islams hebben altijd wel degelijk de verjaring gekend. In het reeds aangehaalde oud-javaansche wetboek Koetara Manawa wordt b.v. voorgeschreven dat het bezit op een land, hetwelk 20 jaren aaneen door een ander gebruikt werd met medeweten van den eigenaar en zonder dat deze daartegen eenig bezwaar had, voor goed verloren ging voor zulk een eigenaar [2]). Dit was dus de zuivere *usucapio*, maar zij verschilde van de romeinsche in dit belangrijk punt, dat de houder er zelfs eigenaar door kon worden, al was hij ook *mala fide*. En zelfs grond, die wederrechterlijk den eigenaar was ontnomen kon door den occupant te kwader trouw na 10 jaren middels *usucapio* als zijn vol eigendom worden beschouwd, altijd echter weer, indien de rechthebbende in dien tijd daartegen niet protesteerde en zijn eigendom niet opeischte. Zonderling recht. Opmerkelijk is het intusschen, dat wij hier dezelfde termijnen van 10 en 20 jaren aantreffen, welke men in het Justiniaansche recht kende voor de *longi temporis praescriptio* ten aanzien van *immobilia*. *Res derelictae* behoefde de oud-javaansche vorst 3 jaren slechts te bewaren; pas na verloop van dien tijd mocht hij zulke zaken zijn eigendom

---

van processen over grondbezit, dat in de Padritjd verpand was geworden en sedert niet meer tot de eigenlijke eigenaressen, de oorspronkelijke families, bij welke het berustte, was teruggekomen, de verjaring toepaste, door uit te maken dat dergelijk bezit tengevolge van tijdverloop was te loor gegaan voor de oorspronkelijke eigenaressen. De man dacht blijkbaar op die wijze ook in den geest van ons recht vonnis te vellen, niet beseffende intusschen, dat ook volgens dit een pandhouder middels *usucapio* nooit eigenaar kan worden.

[1]) O. a. in het wetboek, dat op naam van een zekeren Yâjnarwalkija staat (vertaling van Dr. A. F. Stenzler).

[2]) Uitgezonderd echter weer, wanneer die het land in gebruikspand had afgestaan aan zijn geldschieter. Een onroerend pand kon ook in het oude hindoe-javaansche recht nooit eigendom worden van dezen of van zijn erfgenamen. Wij zullen volkomen hetzelfde in het Minangkabausche pandrecht aantreffen.

noemen [1]). Is het niet opmerkelijk, dat ook het Justiniaansche recht een termijn van 3 jaren kende voor de *usucapio* van roerend goed in 't bizonder? In het oude recht van Athene moet naar het oordeel van Prof. Beauchet en van Dareste de *usucapio* van onroerend goed weer niet bestaan hebben. Maar dat is nog niet geheel zeker; want Isocrates heeft ergens in een zijner redevoeringen beweerd, dat naar het algemeene gevoelen een langdurig bezit van iets eigendom verschafte. De extinctieve verjaring was echter wel in het oud-Attische recht bekend en zou reeds uit den tijd van Solon gedateerd hebben volgens Demosthenes [2]). In het moslimsch recht zou, volgens Dr. Snouck Hurgronje, de verjaring, zoowel de acquisitieve als de extinctieve, ook al lang bekend zijn geweest, en zulks in 't bizonder volgens de leer der Malikitische en Sjafiitische rechtsscholen [3]). De Minangkabausche wereld recipieerde echter ook dit instituut van het moslimsch recht nimmer. Dat de verjaring in haren adat nooit heeft kunnen postvatten, schrijf ik voornamelijk toe aan den animistischen grondslag, op welken haar vermogensrecht in den aanvang moet berust hebben. Waar de dooden steeds alle rechten bleven behouden op hetgeen tijdens het leven het hunne werd, daar kon tijdsverloop den levenden nooit baten, maar hun ook nimmer schaden. De Minangkabauër of zijn familie verloor den eigendom op ontgonnen grond, althans in die streken, waar deze enkel op ontginningsarbeid berustte, altijd slechts door totale verwaarloozing van dien bodem of door niet te zorgen, dat er een *tanda*, een zicht- en tastbaar teeken op overbleef, in den vorm b.v. van grenssteenen of iets dergelijks, uit welke kon blijken, dat de grond nog aan iemand toebehoorde, onverschillig hoe lang of kort de tijd was, die er over heenging, voordat de ontgonnen grond weder geheel het uiterlijk aanzien van *rimbo* had gekregen. Maar zulke grond

---

1) J. C. Jonker. o. c. pag. 160, sub 268 en 269; Prof. Dr. I. Baron. Institutionen und Civilprozess. p. 147.

2) Prof. L. Beauchet. op. cit. III. pag. 142 e. v. en IV. p. 521 e. v.

3) Dr. Snouck Hurgronje. Iets over verjaring in het Mohammedaansche Recht. Tijdsch. Bat. Gen. XXXIX. p. 442.

had dan in elk geval voor altijd dezen naam verloren en heette voortaan slechts *biloeka toewo*. Rechtens was die echter geheel aan *rimbo* gelijk geworden, zoodat die dan in de noordelijke helft der Padangsche Bovenlanden evenals deze ter beschikking van de negrigemeenschap was gekomen. Intusschen hadden de volkshoofden daar soms weer de gewoonte om, voordat deze of gene tot de ontginning der *biloeka toewo* overging, eerst eens te informeeren of daarop geen particuliere rechten nog werden uitgeoefend door iemand in de negri. In de landen waar de *rimbo* echter onder families of soekoes voor goed dadelijk verdeeld werd, hinderde het echter nooit dat de grond *biloeka toewo* was geworden. De betrokken familie of stam kon ook daar nimmer ontgonnen woesten grond verliezen, al was deze tot den staat van *rimbo* teruggekeerd; want de rechtstitel ten opzichte van dien bodem steunde daar minder op arbeid dan op een voorouderlijke verkrijging middels onderlinge afspraak van de eerste stichters der negri. De *biloeka moedo* en *sasok* intusschen behooren overal nog aan bepaalde eigenaars, omdat de sporen van den oorspronkelijken ontginningsarbeid daarop nog duidelijk aan te wijzen zijn, en dan zijn ook die gronden dikwijls reeds *tanah soekoe* geworden. Men weet dan wel aan welke stammen in de negri zij behooren, doch wie de eerste ontginner was is doorgaans in 't vergeetboek geraakt. Zelfs is men soms geheel vergeten aan welke familie die grond oorspronkelijk behoorde. Als *tanah soekoe* mogen ze intusschen alleen door een lid van den stam, aan welken zij behooren, op nieuw geoccupeerd worden en niet door den eersten den besten negriburger. Pas wanneer het ten eenenmale ook onbekend is aan welken stam in de negri de *biloeka moedo* en *sasok* behooren, zijn ook deze rechtens gelijk geworden aan *biloeka toewo* en weder komen te vervallen aan de negri-gemeenschap.

B. *Hak matjantjang malatih, het ontginningsrecht.*

Kwam dit in het voorgaande telkens ter sprake, wij hebben er thans uitvoeriger bij stil te staan. Intusschen gelieve men in het oog te houden, dat hetgeen hieromtrent in het navolgende wordt meegedeeld alleen geldt voor die landschappen, waar de

rimbo nog ter beschikking is van de negrigemeenschap. Daar kan slechts van het verwerven van een originair zakelijk recht op den woesten grond middels *matjantjang malatih* sprake zijn. Waar de *rimbo* echter reeds verdeeld is, kan zulks voor niet-familie- of stamleden hoogstens geschieden krachtens contract met de eigenaresse van den woesten grond. Bleek het ons reeds herhaaldelijk, dat naar het oorspronkelijke Minangkabausche rechtsbewustzijn slechts door arbeid grondeigendom ontstond, sommige rechtshistorici hebben nochtans steeds gemeend, dat die bij primitieve volken gewoonlijk op religieuse overwegingen steunde. Zoo is het o. a. Fustel de Coulanges geweest, die in zijn bekende boeken *La cité antique*[1]) en *Nouvelles recherches sur quelques problèmes d'histoire*[2]) deze meening sterk op den voorgrond plaatste. En Prof. L. Beauchet is van hetzelfde oordeel, voor zoover het betreft den grondeigendom bij de oude Grieken en Romeinen. *Ce fut la religion, qui.... serait le principal fondement à la propriété foncière*, zoo zegt die schrijver in zijn reeds meermalen geciteerd boek over het oud-Attische recht (III, p. 68 e. v. en 107 e. v.). En nog zoolang niet geleden kwam ten onzent Mr. van Ossenbruggen in een opstel in de Indische Gids vrijwel tot dezelfde conclusie, in 't bizonder ten opzichte van den grondeigendom in onzen Archipel[3]). Al die schrijvers zagen intusschen over het hoofd, dat zij slechts met op een reeds volkomen *patriarchale rechtsorde* steunende gemeenschappen te doen hadden, toen zij meenden bij haar de oorspronkelijke opvatting over grondeigendom te hebben gevonden. Boven trachtte ik intusschen reeds aan te toonen, dat pas in patriarchale gemeenschappen goden zijn kunnen ontstaan, met al den aankleve van dergelijke producten der menschelijk phantasie, maar dat bij de matriarchale oermenschheid, die ook wel degelijk grondeigendom kende, nooit van eenigen godsdienst sprake kan geweest zijn. Stonden de Hindoes en in 't algemeen de Ariërs, met hunne rechtsopvattingen, reeds zeer ver verwijderd van

[1]) Boek II. c. 6.
[2]) Pag. 15 en 18—20.
[3]) „Over het primitief begrip van grondeigendom". Ind. Gids. 1905. I. p. 378.

een matriarchaal verleden, met de oude Grieken en Romeinen, met de hen copieerende Islamieten van 600 n. C. en later, was dat natuurlijk nog veel meer het geval. Bij al die volken, evenmin als bij onder patriarchale verhoudingen levende stammen van onzen Archipel, heeft men dus niet te zoeken naar de oer-opvattingen omtrent het oorspronkelijk wezen van den grondeigendom. Om die te leeren kennen moet men tot de Minangkabauërs teruggaan, wier recht nog heel wat ouder is dan dat van elke andere volksgroep hier op aarde, wier rechtverhoudingen nimmer verstrikt werden in door *patres familias*, vorsten en priesters uitgevonden dogmas en andere producten van hersenarbeid, die nooit eenige andere strekking hadden dan om het gezag en de macht dier lieden te schragen. De Minangkabauërs nu, het zij nog eens herhaald, hebben nooit goden, maar hoogstens altijd geesten van afgestorvenen gekend, welke zij vereerden; en animisme heeft altijd hemelsbreed verschild van theïsme. Dit heeft men zeer vaak vergeten. De afgestorvenen waren in elk geval altijd *gewezen menschen;* dat zijn de goden van Hindoes, Babyloniërs, Romeinen en andere onder patriarchale verhoudingen levende gemeenschappen nimmer geweest. Integendeel, al die volken gingen het blaadje juist omkeeren. Alles wat bestaat, dus ook den mensch gingen zij beschouwen als maaksels van bedoelde scheppingen van hun eigen verbeeldingskracht. En hun goden kwamen weer uit een *chaos* of iets dergelijks voort, omdat zij ten slotte voor hun godenwereld toch ook een kapstok moesten hebben. Maar de oermenschheid heeft er nooit over gephilosofeefd waar zij van daan kwam, noch waar de gansche natuur om haar heen uit voortgesproten was. Zij had nog te weinig verbeeldingskracht en nog te weinig eerzucht en ijdelheid om dat te kunnen doen; zij gevoelde daar nog geen behoefte aan. Slechts het geheimzinnige, maar niettemin zeer zicht- en tastbare feit van den dood maakte op haar steeds een machtigen indruk en toen kwam zij er van zelf toe om hare geliefde afgestorvenen te laten voortbestaan en dien weldra zekere macht in de natuur toe te kennen. Hare goden, als men het zoo noemen wil, waren dus altijd gewezen menschen. En

die wezens bezaten in 't hiernamaals nooit meer en andere rechten, dan zij tijdens hun leven hier op aarde gehad hadden. Een overledene, welke in die primitieve tijden er niet voor gezorgd had om bijvoorbeeld op het ondermaansche te trouwen en verwanten te erlangen, bleef van dezen ook na den dood verstoken [1]. En dan zag het er met zoo'n afgestorvenen treurig uit in 't hiernamaals, want hij had niemand nagelaten om voor zijn graf te zorgen, om aan hem te denken [2]. Hij was een verlatene, evenals hij dat eigenlijk ook tijdens het leven reeds was. Welnu, zooals het met familierechten des dooden ging, hetzelfde wedervoer zijn vermogensrechten. Had hij er niet voor gezorgd tijdens zijn leven door arbeid eenigen eigendom, eenig vermogen te erlangen, hij behoefde er niet op te rekenen, dat hij een en ander na zijn dood zou krijgen. Op een andere wijze dan middels arbeid in het leven gegoed man te worden verstond hij nog niet; goden, die hem de aardsche rijkdommen zoo maar *pour l'amour de ses beaux yeux* in den schoot wierpen, kende de oermensch nog niet. Maar was het hem dan ook gelukt middels zijn aardsche armen en beenen veel rijkdom verworven te hebben, dan kon hij er ook altijd op rekenen bij zijn erfgenamen in dankbare herinnering te zullen blijven naleven. Zijn graf en zijn nagedachtenis waren dan ten eeuwigen dage verzekerd van de

---

[1]) Het even mysterieuse feit der geboorte schijnt echter nooit veel indruk op den primitieven mensch te hebben gemaakt. Men was een deel zijner moeder, en deze weer van haar moeder. Dat vond men heel gewoon. Maar het plotseling ontvlieden van het leven, dat imponeerde altijd, omdat daar nooit iets achter overbleef dan een zichtbare ruïne. Dat werkte op het gemoed, op het „instinctieve leven", zou men heden zeggen, dus kennelijk ook op de weinige verbeeldingskracht van den primitieven mensch, die ten slotte het animisme voortbracht, en duizenden jaren later pas een godenwereld. Zonder den dood hadden de menschen zich nooit goden gemaakt; het „instinct" zou dan aan dezen minder behoefte hebben gehad.

[2]) Zelfs nog in het hedendaagsche recht der Hindoes heet het een dure plicht van den man te zijn om zooveel mogelijk zoons te erlangen, opdat hij het in 't hiernamaals goed zal hebben. Machtige naklank van een primitief verleden, toen men nog geen andere hoogere machten kende dan de dooden. Het hindoesche paradijs is slechts hem verzekerd, die niet alleen trouwt, maar tevens zorgt een uitgebreid mannelijk progenituur te erlangen! In Frankrijk en elders in het Westen denkt men tegenwoordig anders over deze zaak.

noodige liefdebetuigingen en vereering zijner nakomende verwanten. De spoorslag voor elken arbeid was dus bij den oermensch ook altijd de hoop om het in het hiernamaals goed te hebben. En dat had de doode alleen, zoodra de levenden veel voor zijn graf zouden overhebben. Hij, die te lui was geweest om zijn erfgenamen na zijn dood iets na te laten, behoefde er echter nooit op te rekenen, dat dezen zich iets om zijn gebeente zouden bekommeren. Ziedaar de oorsprong van alle eigendomsrecht op dit ondermaansche. Slechts middels menschelijken arbeid kon dit in de alleroudste tijden verworven worden, en nog bij de hedendaagsche Minangkabauërs vermag de eeuwige, onvervreemdbare familie-eigendom noch te ontstaan noch zich uit te dijen zonder gestadigen arbeid van alle familieleden. Op cadeautjes van den hemel hebben zij nooit behoeven te rekenen, omdat zij nimmer zulk een bron van alle gelukzaligheid hebben gekend, voordat de patriarchale Islamieten hun daaromtrent het een en ander kwamen suggereeren. Wilden zij het onder de zon en in 't hiernamaals altijd goed hebben, dan hadden zij hun armen en beenen te gebruiken; dat beseften zij steeds volkomen. Van den Brahmanistischen of Boedhistischen hemel schijnt bij hen ook al niet veel te zijn blijven hangen. Hun *kampong achirat* was altijd het rijk der dooden, der gewezen aardsche verwanten, nooit een *nirwana*, Olympus, Walhalla, paradijs of dergelijk oord, waar men voor eeuwig een aangenaam gepensioneerd bestaan kon gaan voeren, ook al was men erg lui geweest, als men overigens maar zeer braaf zich had gedragen hier aarde. En dit laatste was men in den patriarchalen rechtsstaat altijd, indien men het in 't bizonder den machthebbers, voornamelijk den priesters en vorsten naar den zin had gemaakt; op welken voet men overigens met zijn geweten en het onzienlijke had gestaan deed er vrijwel niets toe.

Den middels individueelen arbeid verkregen grondeigendom noemt de Minangkabauër *hak matjantjang malatih*, naar de handelingen van het omkappen (*matjantjang*) van boomen en het omspitten, omwerken (*malatih*) van den grond, die daar gewoonlijk bij te pas komen. En het weer aan het Arabisch

ontleende woordje *hak* beteekent recht, bevoegdheid. Het is intusschen opmerkelijk, dat, ten einde bedoeld recht te kunnen erlangen, altijd de twee zelfde elementen moeten samengaan, welke men reeds in het romeinsche recht kende bij het ontstaan van bezit, van *possessio*, namelijk de *animus* en het *corpus*. Want het is ook naar de Minangkabausche rechtsopvatting nimmer voldoende geweest, — althans in de noordelijke helft der Padangsche Bovenlanden —, om alleen *den wil* op te vatten ten einde een stuk van den woesten grond in particulier bezit te erlangen; die wil moest ook steeds geïncorporeerd worden in de een of andere handeling, uit welke ten duidelijkste bleek, dat men den grond voor zich of de zijnen in beslag had genomen, hoe oppervlakkig of gering die handeling dan overigens ook mocht zijn. Het was echter nooit noodig om den geoccupeerden grond gedurende een bepaalden tijd te hebben bezeten, om dien aan de negrigemeenschap te kunnen onttrekken. Ook stond het den ontginner volkomen vrij het geoccupeerde desnoods dadelijk weder te verlaten, om een ander gedeelte van de *rimbo* te gaan occupeeren. Den verlaten grond verloor hij dan weer, zoodra daarop door de natuur alle sporen van zijn arbeid of occupatie waren uitgewischt. Wilde hij dat dus voorkomen, dan was het in den regel niet voldoende alleen den wil te handhaven om den verlaten grond voor zich te behouden, — althans indien die niet in de een of andere *tanda* was belichaamd, want dan werd de wil geacht zoolang te blijven bestaan als de *tanda* het uithield —, hij moest er altijd zooveel arbeid aan blijven besteden, dat hij de natuur de baas bleef in haar toeleg om zijn werk te niet te doen. *Solo animo possessio non acquiritur* gold dus ook altijd voor het Minangkabausche recht. En dat dit eveneens zoo immer bij de Romeinen was, wijst er op, dat ook bij hen oorspronkelijk alle eigendom op een daad, op arbeid moet hebben gesteund, en niet enkel op iets mystieks, op iets onzichtsbaars, ontastbaars, op den enkelen wil.[1]) Maar de

---

[1]) Grenzen van een stuk grond heeten in 't algemeen *kalang oeloe*. Het eerste woord beteekent steunpunt, aanknoopingspunt, zwaartepunt. Dus *kalang oeloe* = het steunpunt, de stut van het begin, van het uiterste van het land.

opgevatte wil op zich zelven om een stuk woesten grond te occupeeren moest ook steeds blijken uit het een of andere feit, uit een tanda, zoo verlangde steeds het Minangkabausche rechtsbewustzijn. Daartoe diende dan altijd een omgrenzing van den in bezit genomen grond. Die verplichting tot afpaling is in de volgende pitoeas omschreven:

Ladang babintalak,
Sawah bapiring,
Rimbo batakoek kajoe
Padang batjoreng tanah.

Ladangs moeten middels paaltjes, *lantak* of *lantjak*, begrensd worden dan wel door het planten van langlevende vruchtboomen, cocospalmen, *doerian*, en dergelijke of van onvergankelijke bamboe stoelen, zooals de *bamboe batoeng* daarstelt, dan wel van struiken, die in 't oog loopend gekleurde blâren bezitten, als de *handji loewang* [1]). Wijders behooren bij *sawahs* terstond de *pirings* te worden aangegeven, maar een stuk boschgrond kan men omgrenzen door enkel inkeepingen of iets dergelijks aan te brengen op de boomen, die men op de grenzen laat staan. Open vlakten ten slotte worden afgepaald door de aarde af te snijden (*tjoreng* = *djoreng*, afsnijden b.v. van papier of iets dergelijks), dus middels greppels, sloten of andere afscheidingen aan te brengen. Zonder begrenzing of afpaling zou het enkel ontginnen van den grond onzekerheid opleveren omtrent de oppervlakte, de uitgebreidheid, die men wilde hebben. Ook die moet dus blijken. Bovendien kan een afdoende ompaling, als wijzende op een ernstige ontginning, altijd dienen om verlies van grondbezit te voorkomen. Niet zelden maakte men dan ook bij gronden, die men niet alleen voor zich persoonlijk, maar ook voor al zijn erfgenamen tot in een verre toekomst wilde verwerven, veel werk van het aangeven der grenzen. In 't bizonder gebeurde dit, wanneer men tot het zoogenaamde *tanam batoe*, het „planten van steenen",

---

[1]) Deze plant heeft helroode bladeren; gronden met haar afgezet heeten *tanah handji berhandji.*

overging. Dan werden er in tegenwoordigheid van hoofden en priesters, zoomede van de eigenaren der aangrenzende landerijen, de *orang pasipadan* [1]), op de grenzen van den in bezit genomen grond groote stukken bazalt of rolsteenen, die men overal kon aantreffen als uitwerpselen der menigvuldige vulkanen, aangebracht, en daarbij werd gebeden, gegeten en gedronken, kortom dat geschiedde dan met de noodige plechtigheid. En iedere *panghoeloe*, notabele en *orang pasipandan*, die deze had bijgewoond, was verplicht haar goed in zijn geheugen te prenten en haar mede te deelen aan zijn eventueele opvolgers, opdat de herinnering aan de zaak voor altijd levendig zou blijven, ook bij het nageslacht. Zij werden ook altijd behoorlijk betaald voor den dienst, dien zij door hunne tegenwoordigheid bij het *tanam batoe* den nieuwen grondeigenaar bewezen. En kwam er dan te eeniger tijd een geschil over den grond, dan legden de erfgenamen van bedoelde getuigen, die het *tanam batoe* met eigen oogen en ooren hadden bijgewoond, hoever zij ook van die lieden afstonden ten gevolge van tijdsverloop, met hunne verklaring het meeste gewicht in den schaal bij het voorlichten van den rechter, ook al bestonden die mededeelingen slechts uit pure overleveringen (*oemanat*), uit praatjes uit de tweede, derde, vierde en verdere hand. En waren de groote grenssteenen inmiddels van de aardoppervlakte verdwenen, doordat zij in verloop van tijd diep in den bodem waren gezonken [2]), wat in den modderigen grond van sawahs nog al licht gebeurde, dan werden die in tegenwoordigheid der rechters en getuigen en van bijna de gansche nieuwsgierige kota weder uitgegraven, en hij, die precies de plaats had weten aan te geven, waar dit moest gebeuren, verdiende dan het meeste geloof van allen in het hangende proces. Zoo behielp de Minankabauër, bij ontstentenis van een kadaster en grondregisters, zich altijd om de oude grenzen

---

[1]) Deze lieden heeten ook *pasoepadan*, zoomede *saksi waris, saksi oelajat* en eveneens *djikok*. Zij waren steeds de gewichtigste getuigen bij processen over grondbezit.

[2]) Niet zelden begroef men ze ook reeds dadelijk in den grond om verplaatsing van de steenen des te moeilijker te maken.

zijner landerijen te constateeren. En die grenzen waren altijd zeer heilig; de plekken waar de grenssteenen zich bevonden waren *tampè sati* [1]), geheiligde plaatsen. Arglistige verplaatsing van grenssteenen of andere grensteekenen was immer een hoogst ernstig vergrijp. Men joeg er voornamelijk de geesten der afgestorven eerste ontginners door tegen zich in 't harnas en men kon er steeds blind door worden. *Nan boeka tanam batoe kaloewar patjah mata;* dus zelfs de oogen konden er door verloren gaan, ten gevolge van het een of andere onheil. Waar de natuur reeds bepaalde grenzen had aangegeven, in de gedaante van beeken, stroomen, bergruggen, ravijnen of iets dergelijks, was het niet meer noodig om dat kunstmatig te doen. Dat zou overtollige arbeid zijn geweest, en daar hield de Minangkabauër nimmer van. Niet zelden hielpen de hoofden den ontginner om het in beslag genomen stuk van den woesten grond op te meten en af te bakenen; en zij konden dan altijd op een goede belooning rekenen natuurlijk. Hun heugenis aan dęn grond kon daardoor des te sterker worden. Het *tanam batoe* komt heden ten dage nog slechts zelden voor; het raakte na onze komst in de Minankabausche landen hoe langer hoe meer in onbruik. Wilde men in 't bizonder sawahs, naast reeds bestaande natte rijstvelden van anderen aanleggen, dan zorgde men er ook altijd voor, dat zij middels een *djandjang*, een trap, paalden aan die. Men maakte dan het aarden dijkje, *pamatang*, dat de grens-*pirings* insloot, altijd eenigzins in 't oog loopend hooger of lager dan dat, hetwelk de velden des buurmans omsloot. Zoo vermocht men altijd terstond met één oogopslag te zien, welke *pirings* van een complex sawahs aan dezen en welke aan genen eigenaar of familie behoorde. Die *djandjangs* werden alzoo *tandas*, uit welke terstond bleek, waar de sawah-eigen-

[1]) De Minangkabauër kent twee soorten van heilige plaatsen, *tampè sati*, plekken, waar geesten heeten te huizen en die men beter doet niet te betreden, zoomede heilige graven, *kiramat*. De laatste zijn meer een product des Islams geworden. De eerste zijn van veel oudere dagteekening en oorsprong. Plechtige onverbreekbare beloften en eeden worden niet zelden op dergelijke plekken in de eenzaamheid afgelegd. Als zoo iets gebeurt, heeft de bestuursambtenaar een oog in 't zeil te houden, want dan broeit er gewoonlijk het een of ander onder de bevolking.

dommen van verschillende lieden aan elkaar paalden. Men kon rijstvelden natuurlijk nooit omtuinen met rasterwerk, struikgewas, bamboe of geboomte, want de rijst moet altijd in de palle zon gedijen, vandaar dat men zich bij de afpaling van deze gronden alleen met bedoelde *djandjang* of met het *tanam batoe* behielp [1]).

Had men nu voor de begrenzing van het stuk woesten grond, dat men wilde erlangen in paticulier bezit, eenmaal behoorlijk gezorgd, dan moest men ook tevens zoo spoedig mogelijk overgaan tot het maken van een begin met de eigenlijke ontginning. Want zoolang dat niet had plaats gehad was er nog geen zakelijke rechtsband tusschen den *occupator* en den grond tot stand gekomen; zoolang werd de ontginner nog geen *orang nan ditapati*, zooals het heette. Het was intusschen volstrekt niet noodig, dat dit begin een afdoende en algeheele ontginning daarstelde. Als men maar door de een of andere daad van *matjantjang* of *malatih*, hoe oppervlakkig die ook mocht zijn, getoond had, dat men den grond ook daadwerkelijk in zijn bezit wilde erlangen. Zoo was het enkel kappen van een paar boomen of struiken voldoende om boschgrond te apprehendeeren en het even omspitten of omwerken van een klein stukje gronds om een open vlakte in zijn bezit te krijgen. Het waren dus immer *questiones facti*, of men al dan niet zijn geoccupeerden grond behoorlijk had afgepaald en of men had aangevangen dien ook daadwerkelijk te bezitten. Er was hierbij dus altijd veel speelruimte voor subjectieve meeningen, zoowel bij partijen als bij den rechter, overgelaten.

Een begrenzing, hoe afdoende ook, mocht op zich zelve niet voldoende zijn om eenig recht te doen ontstaan op den grond,

---

1) De sawahs worden in de Minangkabausche landen onderscheiden in zoogenaamde *sawah dalam* of *sawah bantjah bantjeh*, die op moerassigen bodem zijn aangelegd, zoodat men er soms tot over de knie op in 't water en den modder zakt, het zijn dus met recht „diepe" rijstvelden (*bantjah* = broekland), en in *sawah darè*, ook wel *sawah goeroen* of *sawah katanahan* geheeten, die op drogen grond worden gemaakt en dan middels irrigatie, geleidingen *(bandar)*, aan het noodige water moeten worden geholpen. *Ladangs* zijn rijstvelden, welke geheel van den regenval afhankelijk zijn, dus niet voor irrigatie vatbaar zijn.

zij had niettemin toch altijd zooveel waarde, dat, was de bodem dan ook eenmaal ontgonnen geworden, het er niets toe deed of die weer geheel tot den natuurstaat was teruggekeerd, als nog maar het eenmaal aangebrachte grensteeken door de rechthebbenden kon geproduceerd worden. Zoolang ging dan ook het eenmaal krachtens het *matjantjang malatih* verworven zakelijk recht op den grond niet verloren. Vermocht men dus nooit eenig grondrecht te doen ontstaan *solo animo*, behouden kon men dat tot in lengte van dagen wel op die wijze, mits *de animus uit de een of andere tanda, uit de eenmaal door den ontginner aangebrachte grensteekenen bleek.* Men beseft dus, dat er reden bestond om aan het *tanam batoe* veel gewicht te hechten. Al was dus goed afgepaalde grond desnoods daadwerkelijk weer volslagen *rimbo* geworden, het eenmaal verkregen bezit daarop kon niet te niet gaan, zoolang de grensteekenen te produceeren waren. Maar was dit niet meer mogelijk, dan waren ook alle particuliere rechten op den eenmaal ontgonnen bodem weder verloren gegaan en was deze *biloeka toewo* geworden.

Uit al het medegedeelde over het verkrijgen van grondrechten in de Minangkabausche landen zal voldoende gebleken zijn, dat de tusschenkomst van den staat volgens den adat nooit een vereischte was om bedoelde rechten te doen ontstaan. Evenmin als de Minangkabausche dorpstaat, dat agglomeraat van families, zich inliet met de aanstelling zijner organen, evenmin als die iets uitstaande had met het huwelijk of met de rechtspraak, evenmin mengde die zich in de verkrijging of den overgang van eenige rechten op den bodem. Dit ging altijd buiten eenige bemoeienis van de overheid om, ook al werden de hoofden er beleefdheidshalve gewoonlijk in gekend en al hadden die er steeds een particulier profijt bij. Trouwens het zich inlaten van het publiek gezag in de westersche wereld met verwerving en mutatie van grondbezit heeft ook daar betrekkelijk laat zijn intrede in het recht gedaan. Dit gebeurde pas toen men de grondeigenaren ging belasten, maar zulks liever op indirecte manier wilde doen. Terwille van den fiscus derhalve ging de westersche staat zich voornamelijk inlaten met de vestigingen

en overdracht van grondeigendom; met dezelfde strekking gebeurde dit dus, als die, waarmee de Radjas in den Archipel in verloop van tijd hun hoogheidsrechten op den grond in hun omgeving gingen lanceeren. Pas later kwam in het westen de gedachte op om bedoelde bemoeienis ook te doen strekken in het belang van de rechtszekerheid der eigenaren zelven.

Thans hebben wij de vraag nog nader te bespreken welk recht het *matjantjang malatih* eigenlijk altijd geboren deed worden, vermits die tot nog toe steeds verschillend beantwoord werd. Het spreekt intusschen van zelf, dat de Minangkabauër die vraag nooit gesteld heeft, omdat hij het onderscheid tusschen de verschillende zakelijke rechten, die wij ten aanzien van den grond mogelijk achten, nooit gekend heeft. Voor hem was het altijd voldoende, indien hij wist, dat de ontgonnen grond òf *harto pantjarian*, dan wel, indien hij met zijn vrouw dezen had verworven, *harto soearang* werd, òf dat die terstond tot de *poesako*-goederen van zijn familie was gaan behooren. De beantwoording van de onderwerpelijke vraag heeft dus slechts beteekenis voor ons. Raadpleegden onze ambtenaren dezen en genen Manangkabauër, die iets van moslimsch recht afwist, dan werd hun medegedeeld, dat het verworven recht *hak bermilik* daarstelde, dat is moslimsch eigendomsrecht, want *milik* heeft in het Arabisch de beteekenis van eigendom. Nochtans is het duidelijk, dat daarvan nooit sprake kon zijn, want de eigendom van den Islam is een geheel ander recht dan die des Minangkabauërs. Het streng patriarchale individueele karakter van den moslimschen eigendom sluit alle vergelijking van dit recht met het Minangkabausche bezit uit. Anderen waren weer van meening, dat dit volkomen gelijkwaardig is met onzen *eigendom;* op dit standpunt stonden in 't bizonder de heeren Kroesen en Stibbe, die het Résumé betreffende het grondonderzoek samenstelden, zoomede het meerendeel der door hen geraadpleegde ambtenaren. Ook die zienswijze was onjuist, zooals ons reeds duidelijk kan zijn geworden uit het licht, dat wij op het rechtskarakter der *harto pantjarian* en der *harto poesako* wierpen. Onze eigenaar is een heel ander rechtssubject dan de Minang-

kabausche bezitter of bezitster dier zaken. Dit zag dan ook een derde groep van beoefenaars van het west-sumatraansch vermogensrecht altijd juist in, maar die verviel weer in een andere dwaling door aan te nemen, dat zoowel de individueele Minangkabauër als zijn familie slechts een recht van *vruchtgebruik* op den grond konden hebben, vermits de *eigendom* op dezen eigenlijk altijd bij de negri zou hebben berust. Dat waren dus de lieden, wier oordeel onder den ban stond van een vermeend *dominium eminens* bij den Minangkabausche dorpstaat. Het waren in 't bizonder de latere Militaire Gouverneurs van de Westkust, de heeren van Swieten en Meiss, zoomede de Civiele Gouverneur van den Bossche en nog anderen, die deze zienswijze huldigden. Wij behoeven intusschen niet meer bij het onjuiste van dit oordeel stil te staan, na al hetgeen, dat wij over het *dominium eminens* van ons staatsgezag over den indonesischen grond bereids mededeelden. De Minangkabauër heeft nimmer een *jus in re aliena* erlangd, als hij de *rimbo* aan de vrije beschikking der gansche negrigemeenschap middels het *matjantjang malatih* onttrok, omdat deze nooit een buiten hem bestaande vermogenspersoonlijkheid is geweest. Dit zagen ook de lieden niet in, die ten slotte de stelling gingen verkondigen, dat het slechts een *erfelijk individueel bezit* zou zijn, dat de Minangkabauër zich middels ontginning verwierf. Bovendien vervielen ook zij in de dwaling, dat de eigendom op den woesten grond eigenlijk bij de negri als staatseenheid berustte. Het *erfelijk individueel bezit*, dat den inlander op Java ten aanzien van den grond werd gegund, is ook maar een product van onze juristerei geworden. In het rechtsbewustzijn des indonesiërs heeft dat nooit geleefd, allerminst in dat des Minangkabauërs. Er schiet dus niets anders over dan om diens *hak matjantjang malatih* een karakteristiek eigendommelijk bezitsrecht te noemen, dat wel is waar veel heeft van onzen eigendom, maar toch ook weer in belangrijke opzichten daarvan verschilt. Een *jus in re aliena* is het in elk geval nimmer geweest, zooals met ons vruchtgebruik steeds, zoomede ook met het javaansche *erfelijk individueel bezit* eenigermate het geval is. En een zuiver individueel

recht is het ook nooit geworden, behoudens dan in vele grenslanden, waar de adat verbasterde in verloop van tijd.

Hoe weinig de Minangkabausche zoogenaamde eigendom op ontgonnen grond heeft van ons recht van dien naam blijkt ten overvloede nog hieruit, dat die altijd *ipso jure* tengevolge heeft gehad, dat de ontginner ook bezitter werd van de ruimte boven het stuk gronds, dat hij middels zijn arbeid aan den natuurstaat onttrok, zoomede van die daar beneden. Het bezit op die beide ruimten is altijd een onafscheidbaar sequeel van dat op den bovengrond zelven geweest naar het Minangkabausche rechtsbewustzijn. Dat werd altijd uitgedrukt in de volgende pitoea: *harto tersoendak ka langit*, *toeroen djam ka boemi*, onroerend bezit strekt zich uit tot den hemel niet alleen, maar ook tot in het diepste der aarde. Die derhalve in de Minangkabausche wereld eigenaar van den bovengrond werd, erlangde van zelf ook den eigendom op den ondergrond. Men begrijpt intusschen hoe onze mijnwet, die voor eenige jaren in Indië werd ingevoerd, ook in dit opzicht met het Minangkabausch rechtsbewustzijn in conflict moest komen. De adat had ook thans weer te wijken voor den nieuwen tijdgeest, die niet meer gedoogen kan, dat de eigenaar van een stuk bovengrond zich tevens als heer en meester gedraagt ten opzichte van wat zich daaronder bevindt.

Op de bevoegdheden, welke het *hak matjantjang malatih* met zich brengt, behoeven wij niet meer in te gaan, na de bespreking van het rechtskarakter der verschillende *harto*, die de Minangkabauër kent. Zoolang de verworven grond zijn *harto pantjarian* is wordt hij er tegenwoordig vrijwel als vol eigenaar van beschouwd, met deze restrictie nochtans, dat hij zedelijk verplicht is om dien na zijn dood aan zijn *warih* na te laten, dus dat hij dien tijdens zijn leven niet verkoope. Verpanden mag hij dien echter wel altijd en als hij tot verkoop overgaat, mag dit alleen maar aan negri-ingezetenen gebeuren en het liefst aan familieleden of althans aan stamverwanten. Heeft hij dus zooveel schulden, dat zijn roerend vermogen niet voldoende is om die te bestrijden, dan mag zijn particulier grondbezit binnen de negri altijd vrijelijk te gelde gemaakt worden, zonder

dat zijn familie gerechtigd is zich daartegen te verzetten. Zulk middels koop verworven grondbezit noemt men wel eens *tambilang amè*, met een gouden schop verkregen bezit, in tegenstelling van *tambilang bèsi*, van middels een ijzeren spade, dus door eigen ontginning verworven grondeigendom. Zoodra echter de grond eenmaal *harto poesako* is geworden, is weer alle verkoop ten eenenmale niet geoorloofd, behoudens dan in de enkele gevallen, waarin vervreemding van den familie-eigendom door den adat is toegestaan. Werd de ontgonnen grond *harto soearang*, zoo is de eigendom er op voor verdeeling vatbaar, zoodra het huwelijk ontbonden wordt op de een of andere wijze.

Gemeene weiden, zooals die elders wel worden aangetroffen, en o. a. ook de oud-germaansche wereld altijd gekend heeft, schijnen in de Minangkabausche landen nooit bestaan te hebben, waarschijnlijk omdat de bevolking van Sumatra's Westkust nimmer een herdersleven heeft doorgemaakt. De waarde van het bezit van vee schijnt zij niet te hebben gekend. Karbouwen en runderen hebben haar altijd slechts gediend als trek- en lastdieren, zoomede als hulp bij de sawahbewerking, als middel om den grond der rijstvelden om te werken. Men had nooit behoefte aan weidevelden, omdat het vee altijd overal voedsel genoeg kon erlangen in de *rimbo*, of langs wegen en paden, dan wel na den oogst op de sawahs en ladangs van elk en een iegelijk. Intusschen mochten er van den woesten grond nimmer bepaalde gedeelten als weidegronden door dezen of genen voor zich gereseveerd worden. Dat zou het recht der negri-gemeenschap op dien grond te na zijn geweest. Maar elkaars sawahs en ladangs stonden in de heele negri na den oogst altijd open voor al het vee der ingezetenen; dit mocht dan overal daarop vrijelijk grazen, indien de eigenaars door het maken van omrasteringen niet deden blijken, dat zij zulks liever niet hadden. Maar dit gebeurt zeer zelden, daar men er gewoonlijk op gesteld is, dat het vee van de negri de braak liggende sawahs doorloopt en zoodoende omwerkt. Zelfs mocht men zijn vee altijd over de grenzen der negri laten grazen op afgeoogste sawahs van naburige negris, al was men dan ook hier en daar daarvoor eenige *isi adat*

verschuldigd aan de hoofden der negris, waar de sawahs lagen, zulks gewoonlijk in de gedaante van eenige bamboekokers met melk, welke de eigenaar van het vee bedoelde hoofden dan van tijd tot tijd behoorden aan te bieden.

De rechten des bezitters van den bovengrond ten aanzien van den ondergrond bestonden uit den aard der zaak voornamelijk hierin, dat hij daarin steeds vrijelijk naar delfstoffen mocht graven, in 't bizonder naar goud. Alles, wat in den ondergrond aangetroffen werd, was zijn eigendom. Intusschen hebben de Minangkabauërs betrekkelijk weinig aan mijnarbeid gedaan. Het meeste goud, dat zij in verloop van tijd erlangden, wonnen zij gewoonlijk uit rivierzand, en naar andere derfstoffen groeven zij nooit, hoe rijk hun bodem ook aan steenkool, marmer en overige mineralen altijd was.

In den ondergrond van *rimbo* en *biloeka toewo*, voor zoover die althans niet behooren aan families en stammen, mocht elke negriburger steeds vrijelijk mijnen maken. En de ontginner werd dan zelf bezitter van de mijnputten (*tambang tagah*) en der mijngangen (*tambang djarong*); deze werden weer òf zijn *harto pantjarian* òf hij verwierf ze voor zijn familie als *harto poesako*. Men mocht in elke richting graven, totdat men in ondergrond kwam, welke bij particulieren bovengrond behoorde. Aan de oppervlakte, dus in den bovengrond, werd het terrein der ontginning gewoonlijk begrensd door geulen (*paloeangan*), welke men bij wijze van grensscheiding maakte. Voor het ontginnen van mijnen had de negri-ingezetene weer nimmer toestemming zijner hoofden noodig, al stelde hij hen gewoonlijk ook weer altijd in kennis met zijn onderneming. Vreemdelingen, *orang dagang*, daarentegen konden nooit tot de onderwerpelijke ontginning overgaan, zonder de uitdrukkelijke bewilliging der betrokken hoofden. *Isi adat* was men al spoedig verschuldigd van de opgegraven mineralen, in 't bizonder van het goud, dat men vond. In het Bondjolsche was de ontginner gewoon dit met zijn hoofden gelijkelijk op te deelen. In Singkarah moest hij hun van elke *thail* goud, die zijn eigendom werd, één *amè* betalen. In Sidjoendjoeng bedroeg de *isi adat* ± *f* 2 in ons geld van

elke *thail*, wanneer het goud was opgegraven, doch veel meer, zoodra dat op gemakkelijker wijze was verworven, door uitwassching van rivierzand of, zooals de Minangkabauër dit noemt, middels *tambang anjoet* of *tambang belajak*, dan wel *tambang bagareh*. Dan hehoorde de gelukkige vinder van het edele metaal in het Sidjoendjoengsche één *paoe* van elke *thail*, dus ± *f* 16 van de ongeveer *f* 66 aan waarde van het stofgoud zijnen hoofden af te staan. In de Korintji-landen schijnt de *isi adat* op het winnen van goud altijd veel minder te zijn geweest dan elders in de Minangkabausche landen. Men had daar bijna nooit meer dan ± *f* 1 van elke *thail*, die men won, te kwijten.

In particulieren ondergrond mocht weer nooit gegraven worden zonder toestemming van den bezitter van den bovengrond. Dus dan berustte de mijnontginning geheel op een contract en had de ontginner behalve *isi adat* aan zijn hoofden, ook nog aan den bezitter van den ondergrond gewoonlijk een gedeelte van het gevonden goud af te staan. Vandaar dat dergelijke ontginningen niet veel voorkwamen. Tegen zijn wil kon de bezitter van den bovengrond nimmer gedwongen worden om den ondergrond af te staan aan zijn medeburgers. In eigen ondergrond evenwel mocht men natuurlijk altijd zooveel graven als men wilde, en dan kon men zijn mijngangen van zelf ook doorgraven tot in den ondergrond van *rimbo* en *biloeka toewo*, indien deze aan den bovengrond des gravers paalden. In enkele streken, zooals in het Batipoesche, heette het soms, dat een bezitter van ondergrond nooit ontginningen in dezen aan anderen mocht verbieden, tenzij die nadeel aan zijn bovengrond konden veroorzaken. Dit was dus een vrij liberaal beginsel, maar een, dat ik niet voor oorspronkelijken adat houd. Het steunde op de overweging, dat de eigenaar van den bovengrond een nuttig werk in zijn ondergrond steeds zooveel mogelijk in de hand moest werken: *patoeï bertoeloengan di atè kabaikan!* De Islam of onze invloed moet hierbij in 't spel zijn geweest of de onderwerpelijke liberaliteit was slechts weer een verzinsel der hoofden, die men raadpleegde. Het oorspronkelijke landrecht was nimmer zoo vrijzinnig. Het stofgoud in stroomend water mocht ook

alleen maar door elken negriburger vrijelijk gezocht worden, wanneer de bodem van de rivier of beek geen particulier bezit was; anders had men zich daartoe weder te verstaan met den rechthebbende op dien bodem. Althans zoo was het allerwege in de meer noordelijke Minangkabausche landen. Bij de Korintjiërs mocht men ook in rivieren, welke door particuliere gronden stroomden, altijd vrijelijk goud wasschen, mits men zich de vergunning van de betrokken hoofden had verzekerd.

C. *Het recht tot inzameling van boschproducten en tot jacht op den woesten grond.*

Dit recht bezat ook elke negriburger, zonder dat hij er de toestemming van iemand toe behoefde, wel te verstaan evenwel alleen in de streken, waar de *rimbo* ter beschikking der negrigemeenschap stond. Vreemdelingen konden het echter weer niet uitoefenen, zonder de bewilliging van het betrokken negribestuur. Het onbevoegd inzamelen van boschproducten door *orang dagang*, binnen het territoir van negriën, waar die lieden niet thuis hoorden, gaf oudtijds herhaaldelijk aanleiding tot grensgeschillen tusschen naburige dorpstaatjes, die dan niet zelden in adatoorlogjes, in *prang batoe*, ontaardden. Bij de Korintjiërs en in de landschappen Serampas en Soengei Tènang schijnen vreemdelingen ook ten deze altijd vrijer te zijn geweest dan elders, want daar behoefden zij bedoelde bewilliging niet te erlangen, als zij maar zorgden den betrokken hoofden de hun toekomende *isi adat* te betalen. Want dat mocht natuurlijk nergens ooit achterwege blijven.

In den ouden tijd, toen er nog van geen belangrijken handel in boschproducten ter Sumatra's Westkust sprake was, en het verkeerswezen in dat gewest nog niet tot ontwikkeling was gekomen, ging men die zaken gewoonlijk slechts tot eigen gebruik inzamelen. Pas in onzen tijd erlangden zij belangrijke handelswaarde en kwamen er overal in het binnenland opkoopers van dat artikel, die dit dan weer den exporteurs te Padang bezorgden. Het zoeken van boschproducten werd toen gaandeweg een geregeld bedrijf, dat niet zelden op voorschotten van de Padangsche kooplieden werd uitgeoefend. In den *masa adat*

was van een en ander echter nog geen sprake. Der Oost-Indische Compagnie was het vrijwel altijd alleen om het goud der berglanden te doen, en verder slechts om een enkel product van de plantenwereld, zooals peper bijvoorbeeld.

De onderwerpelijke rechten moeten natuurlijk heel wat ouder zijn dan het ontginningsrecht, aangezien dit pas kon ontstaan, toen de Minangkabausche familiën en stammen het zwervend leven van den voortijd gingen staken. De vrije bevoegdheid om de producten van woud en veld te erlangen, zoomede om zich van het wild daarop voorkomend meester te maken, is onwillekeurig steeds een natuurlijk sequeel van een dolend bestaan geweest, en het moest van zelf blijven bestaan, toen men zich op vaste woonplaatsen voor goed ging nederzetten. De *isi adat*, die men later aan de hoofden had te betalen voor de uitoefening der onderwerpelijke rechten zal pas in zwang zijn gekomen, toen men van het ingezamelde ook nog iets overhield om daarvan handelswaar te kunnen maken. Voor de zaken, welke de inzamelaar voor zich en de zijnen bestemde, behoefde echter nooit en nergens bedoelde 's heerengerechtigheid gekweten te worden.

De verkregen boschproducten bestonden niet alleen uit de voortbrengselen van boomen en struiken, uit hunne vruchten, harsen en dergelijke, maar ook de boomen zelve, die men omkapte om er timmer- of brandhout van te maken, werden daar altijd onder begrepen. Men mocht ook altijd bepaalde boomen, welke men in de *rimbo* of *biloeka toewo* aantrof, voor zich in 't bezit nemen, zonder dat men ze behoefde om te kappen, als men maar weer middels *tandas*, meestal bestaande uit inkeepingen of andere teekens op den boom aangebracht, zijn wil tot inbezitneming had doen blijken. De op die wijze in particulier eigendom verworven boom werd dan weer òf *harto pantjarian* òf *harto poesako*. In 't bizonder was men er altijd op gesteld om zoogenaamde bijenboomen (*sialang*) op die wijze te reserveeren, ten einde er geregeld de bijennesten (*sarang labah*) van te kunnen oogsten, die er jaarlijks aan gevonden werden. De bijen schijnen altijd aan bepaalde boomen in het tropische woud de voorkeur

te geven om er hare nesten aan te bevestigen. Zonder de noodige *tandas* aan de boomen te hebben aangebracht verwierf men er de *possessio* niet op. In de Korintji-landen heeten die teekenen *tjap bĕsilang*, als zij uit kruizen (+) bestaan en *tjap toempang*, indien zij deze gedaante hebben: < of >. Zij behooren daar op ongeveer een vadem van den grond af op den boom gekerfd te worden, terwijl deze bovendien aan zijn voet van alle struikgewas en onkruid gereinigd dient te worden. Ten slotte moet men de hoofden in kennis stellen met de vondst; maar dit zal oorspronkelijk wel weer niet anders zijn geweest dan een middel des vinders om zich de bescherming zijner hoofden bij eventueele storing van zijn bezit te verzekeren. In de meer noordelijke streken schijnt die kennisgeving geen vereischte te zijn om het onderwerpelijk bezit te erlangen. In sommige landschappen, in 't bizonder in het oostelijk grensgebied, maken de *sialangs* gewoonlijk het belangrijkste bestanddeel uit der *harto pantjarian*, die de menschen er hebben; dit is o. a. het geval in de Tapoeng-landen. *Sialangs*, die daar door *orang dagang* in bezit zijn genomen, komen er bij den dood of het vertrek dier lieden aan den *Bandahara*. Ook elders in den Archipel, zoo op Java, kent men allerwege een eigendomsrecht alleen op boomen, zonder dat men eenige aanspraak behoeft te kunnen maken op den grond, in welken die wortelen. De eigenaar mag zijn boomen dan verhuren, verpanden en verkoopen, zonder met den bezitter van den grond iets te maken hebben. Heele klappertuinen of boomgaarden ziet men dan los van den grond wel eens het voorwerp van particuliere rechten uitmaken. Het *superficies cedit solo* schijnt ten deze dus nimmer van toepassing te zijn geweest. Ik vermoed dat wij hier met een heel oud zakelijk recht te doen hebben, dat reeds lang bestond onder de zwervende volken van den Archipel, voordat dezen zich grondrechten gingen scheppen.

Groot en klein wild werd naar de opvatting des Minangbauërs altijd met boschproducten gelijk gesteld. Ieder, die er zich van meester maakte, mocht het als zijn eigendom behouden. In de *rimbo* en *biloeko toewo*, die aan niemand toebehoorde, mocht

iedereen vrijelijk jagen. Slechts vreemdelingen hadden daartoe echter weer vergunning noodig, althans ten noorden der Korintji-landen; in deze werd die weer niet gevorderd. Van het gevelde dier moest echter overal, indien het groot wild betrof, een stuk aan de hoofden ten goede komen, of de waarde er van in geld of iets anders. In de grenslanden maakten intusschen de *radjas* of hoogste landschapshoofden aanspraak op het kostbaarste wild, dat men er aantrof. Maar ook die pretentie kwam gewoonlijk neer op een recht tot erlanging van een deel van het gevelde beest. Klein wild en gevogelte waren echter immer onbelast. Dat mocht de jager steeds geheel voor zich zelven behouden.

D. *Waterrecht en het recht tot vischvangst.*

Alvorens het Minangkabausche waterrecht te bespreken dienen wij er op te wijzen, dat de oevers van wateren, zoomede de bedding van rivieren en beeken en de bodem van moerassen, plassen en vijvers, met alles wat zich daarin bevindt, dus o. a. met het stofgoud, dat die inhoudt, behooren aan de bezitters der aan die oevers of wateren grenzende gronden, of aan hen, over wier land de stroomen vloeien, dan wel waarop de plas of de vijver gelegen is, natuurlijk weer hetzij als *harto pantjarian* of als familie-eigendom. Stroomen de rivieren en beeken echter door woesten grond, of bevinden moerassen en plassen zich daarop, dan zijn ook de oevers, beddingen en bodems dier wateren negrigrond. Grenst aan weerskanten van stroomend water particuliere grond, of aan een zijde deze en aan den anderen kant woeste negrigrond, dan volgen de oevers den grond, waaraan zij vastzitten, maar de bedding van de rivier of beek behoort tot aan een denkbeeldige scheidingslijn, die in 't midden aan de oevers evenwijdig moet worden gedacht, dus slechts voor de helft, aan de beide oeverbezitters, en alzoo in 't laatste geval ten halve tot den negrigrond. Maakt een rivier of beek de grensscheiding uit tusschen twee negriën, dan is de verdeeling van oevers en bedding niet anders. De laatste hoort dan voor de eene helft aan de eene en voor de andere aan de andere negri. Het *jus alluvionis* der Minangkabauërs lijkt dus veel op dat, wat ook de Romeinen reeds kenden. Hun *jus alvei*

derelicti verschilde evenwel hierin van het romeinsche, dat naar dit de bodem van een rivier altijd staatsdomein was, ook al paalden er particuliere landerijen aan langs beide kanten van den stroom. Wijders spreekt het van zelf, dat het romeinschrechterlijk verbod, dat *agri limitati* nooit van *alluvio* konden profiteeren, bij de Minangkabauërs onbestaanbaar was, omdat in hun wereld bepaalde door openbare autoriteiten afgemeten gronden nimmer bekend zijn geweest.

Ofschoon derhalve de bodem van een rivier, die door woesten of particulieren grond stroomt, evenals deze respectievelijk ter beschikking der negrigemeenschap is of aan de bezitters van de aangrenzende landerijen behoort, zoo wordt een dam (*alahan*) in den stroom en langs den oever van dezen, welke in 't bizonder ter vischvangst wordt vervaardigd, altijd het particulier bezit van den maker van zulk een werk. En slaat dit dan bij bandjirs weg, zoo heeft de oorspronkelijke bezitter altijd de voorkeur om op dezelfde plaats weder een nieuwen dam aan te leggen.

Zeestranden zijn volgens den Minangkabauschen adat altijd en overal met woesten grond gelijkgesteld, ook al paalde er particuliere grond aan. Die waren dus altijd ook *res nullius*, maar zij verschilden in zoover weer van gewone *tanah mati*, dat zij nimmer voor *occupatio* vatbaar waren. Vandaar dat alle aanspoelingen en werpingen van den oceaan daarop steeds den eersten den besten vinder ten goede kwamen. Wij hebben intusschen ook dezen adat te niet gedaan. De stranden en strandvonden ter Sumatra's Westkust staan, evenals trouwens overal in den Archipel, onder toezicht en beheer van ons plaatselijk en gewestelijk bestuur.

Wat thans aangaat de rechten, welke de adat te allen tijde en overal toekende op het water zelf, dat zich in de negri bevond, te dien aanzien maakte men steeds onderscheid tusschen stroomend en stilstaand. Op het eerste konden nooit anders dan *gebruiksrechten*, door wie ook, worden uitgeoefend. Dat behoorde nimmer aan iemand toe, maar was altijd ter beschikking van elk en een iegelijk, ook al liep het over particulieren grond. Wellicht lag aan dit beginsel van het Minangkabausche water-

recht oorspronkelijk ook weer een animistische gedachte ten grondslag. Het water van rivieren en beeken behoorde aanvankelijk misschien wel aan den geest van den een of anderen afgestorvene toe, die zich in 't bizonder de bron van het water tot woon- en verblijfplaats had gekozen, zich als heer en meester was gaan gedragen van de plek in 't gebergte, waar het water ontsprong. Nochtans is dit slechts een louter vermoeden van mij. Ik ben niet in de gelegenheid geweest dit vermeend geloof nader op te sporen. Op Bali, waar de ingezetenen van het landschap ook altijd slechts gebruiksrechten op stroomend water konden doen gelden behoorde dat evenzeer immer aan den vorst in eigendom toe, maar die pretentie diende dan ook weer voornamelijk slechts om het recht tot belastingheffing voor het gebruik van 't water te schragen. In de Minangkabausche wereld was men echter nimmer *isi adat* hiervoor verschuldigd. Daar kon altijd iedereen, zoowel een negri-ingezetene als vreemdeling, bedoelde gebruiksrechten uitoefenen, zonder dat daarvoor de toestemming der hoofden noodig was, mits evenwel die uitoefening weer niet het bestaan van vaste leidingen noodzakelijk maakte. In het algemeen belang hadden de hoofden er slechts weer over te waken, dat men van de uitoefening der waterrechten geen misbruik maakte. Men bezigde het water gewoonlijk tot de volgende drie doeleinden: tot irrigatie van sawahs, als beweegkracht voor rijstpelmolens of andere watermolens *(kintjiĕ)*, zoomede ten slotte tot voeding van vischvijvers *(tabat* of *tabè).*

Een ander beginsel, dat aan het Minangkabausche waterrecht immer ten grondslag lag is dit, dat aan den natuurlijken loop van stroomend water nooit door iemand eenige verandering mocht aangebracht worden, tengevolge waarvan dit gedwongen werd een andere richting te nemen, of waardoor dit in een kunstmatige nieuwe bedding werd afgeleid. Slechts middels leidingen *(bandar)* was men bevoegd om het water af te tappen, maar dat mocht nooit in die mate plaats hebben, dat de stroom wel eens een andere richting kon nemen. Wijders hebben twee aangrenzende negriën, die éénzelfde beek of rivier gemeen hebben, zich over het gebruik van het water van deze

zooveel mogelijk onder elkaar te verstaan, middels het gebruikelijke *moepakat.* Zij behooren dat dan zoo te regelen, dat beider ingezetenen daarvan onder alle omstandigheden het gewenschte genot hebben. De leidingen, waarmede men het water aftapt, hebben gewoonlijk de gedaante van gegraven kanaaltjes, die soms zeer lang kunnen zijn en vaak groote sawahcomplexen voeden. Zoodra het droge jaargetijde ten einde loopt en de regens in de maanden October en November meer geregeld en veelvuldig doorkomen dan in den overigen tijd van het jaar het geval is [1]), worden allerwege de waterleidingen geopend; dit heet *boeka kapalo* of *moeka bandar*, in Alahan Pandjang spreekt men van *barhalè kapalo bandar*, van het feestelijk openmaken van de afsluiting. De daarbij gebruikelijke feestelijkheden bestaan weer voornamelijk uit maaltijden der notabelen, welke er bij te pas komen, zoomede uit gebeden voor een goeden oogst, door moslimsche priesters uitgesproken, die zich natuurlijk ook in deze aangelegenheid van het negri-leven hebben weten in te dringen; dit noemt men hier en daar *mamasang kaoel*, het doen van geloften. Er worden runderen, karbouwen of geiten en kippen geslacht, en indien bij het feest europeesche ambtenaren tegenwoordig zijn, dan zet de hoogste in rang onder hen de eerste spade in den grond om de leiding te openen. In de Padangsche Ommelanden pleegt de Gouverneur van Sumatra's Westkust dat gewoonlijk te doen. En aan de families, wier vóórmoeders de eerste bewoonsters der betrokken negriën heeten te zijn geweest, zendt men van de geslachte dieren wel eens de koppen toe, bij wijze van huldeblijk.

Iedere negri-ingezetene, die in de buurt van eenig stroomend of stilstaand water rijstvelden, watermolens of vischvijvers

---

1) Het regent op Sumatra's Weskust vrijwel het geheele jaar door, zoodat men er niet die scherpe afscheiding tusschen droge en natte maanden kent, welke men op Java, en vooral in 't oostelijk gedeelte van dat eiland, aantreft. Hier regent het inderdaad soms 8 maanden lang geen druppel, nadat de westmoesson tegen het einde van Februari of Maart is opgehouden. Maar de regenbuien vallen in den drogen moesson ook op Sumatra's Westkust hoogstens wekelijks of om de 14 dagen, terwijl zij in den natten tijd bijna dagelijks en dan in den grootsten overvloed neerplassen.

bezit, kan een leiding voor dat water aanleggen, al bevindt zich een en ander op een afstand van den stroom, zoodat de leiding over gronden van anderen moet aangelegd worden. In den regel zullen echter vele lieden, die belang hebben bij een *bandar*, deze gemeenschappelijk aanleggen en onderhouden. Die hoort dan aan hen allen als 't ware in gemeenschappelijk bezit toe. Gesteld echter, dat men zulks niet deed, zoo kunnen zich niettemin de bezitters van tusschengelegen landerijen nimmer verzetten tegen den aanleg van een leiding over hun landerijen, welke gemaakt wordt enkel om een ver van de rivier gelegen complex van rijstvelden te besproeien, dan wel om een verre watermolen te bewegen of verre vischvijvers te voeden. Hier hebben wij dus te doen met een soort van servituut, dat op eens anders grond kan rusten, en dat vrijwel op hetzelfde neerkomt als de romeinsch-rechterlijke en onze *aquaeductus*. Alleen is de Minangkabausche bezitter van het *praedium dominans* verplicht om de eigenaren der *praedia servientia* uit te noodigen op het jaarlijksche *boeka-bandar*-feest te verschijnen. Wordt dit verzuimd, dan zouden de bezitters der dienstbare erven de bevoegdheid hebben om de waterleiding af te sluiten of desnoods op te ruimen. In sommige streken hebben zij ook recht op eenige schadevergoeding. Over woesten grond, welke aan de negrigemeenschap behoort, kan elke negri-ingezetene, die daar belang bij heeft, *bandars* aanleggen, zonder daartoe eenige vergunning, van wie ook, te behoeven. De verdeeling van het water, dat uit een gemeenschappelijk aangelegde leiding komt, en het toezicht op deze wordt bij onderling *moepakat* van de rechthebbenden geregeld. Van maatschappen of vereenigingen van grondeigenaren der door éénzelfde leiding besproeide velden, zooals men die op Bali aantreft onder den naam *sekaha soebak*, schijnt in de Minangkabausche landen nooit sprake te zijn geweest. Geschillen over het genot van het water werden oudtijds altijd door de betrokken familie- en soekoehoofden uit den weg geruimd, maar na onze vestiging ter Sumatra's Westkust kwamen die gewoonlijk voor onze hoofden en europeesche bestuursambtenaren.

Op het grondgebied van naburige negriën mogen geen water-

leidingen aangelegd worden, zonder de uitdrukkelijke toestemming van de volkshoofden dier dorpstaatjes. En natuurlijk gaat daarmee steeds weer de betaling van de noodige *isi adat* gepaard. Bovendien behooren bedoelde hoofden altijd uitgenoodigd te worden op de jaarlijksche feesten, die bij de opening der leidingen plaats hebben, of men moet hun althans het door den adat voorgeschreven aandeel aan vleesch van de daarbij geslachte dieren doen toekomen. Lieten de aanleggers der waterleiding een of ander na, zoo zouden de bedoelde hoofden gerechtigd zijn haar onbruikbaar te maken.

Een derde grondbeginsel, dat het Minangkabausche waterrecht altijd heeft beheerscht, komt hierop neer, dat bij het gebruik van het water in de eerste plaats behoort te worden gelet op de behoefte van de rijstvelden, die er mede worden besproeid. De rijstcultuur is ook in de Minangkabausche landen sedert eeuwen reeds het voornaamste middel van bestaan der bevolking geweest. Uit den aard der zaak was het water, dat door des Minangkabauers negri stroomde, of dat zich daarin als stilstaand meertje of plas bevond, zoo in de eerste plaats bestemd voor zijn rijstvelden, zoodat er pas tot andere doeleinden van gebruik gemaakt mocht worden, indien de behoefte der rijstcultuur aan irrigatie-water ten volle bevredigd was. Kan derhalve in tijden van droogte het water niet gelijktijdig aan sawahs, zoomede aan molens en vischvijvers ten goede komen, dan hebben in elk geval de eerste den voorrang bij het gebruik van het schaarsch geworden water en moeten de eigenaars van molens en vijvers er tijdelijk afstand van doen. Zij zijn althans nimmer gerechtigd het weinige irrigatie-water, dat in tijden van droogte aanwezig is, aan de rijstvelden in hunne omgeving te onttrekken.

Het recht op stilstaand water van meeren, moerassen en plassen komt vrijwel op hetzelfde neer, als dat op stroomend. Voor zoover aangaat het water in vischvijvers, dit behoort uit den aard der zaak alleen aan de particuliere bezitters van deze en kan daaruit derhalve niet zonder toestemming van hen afgeleid worden. Overigens behoort het water van een meer of van een

te midden van negrigrond gelegen moeras ook aan niemand toe, maar is altijd ter beschikking van de bezitters der daaraan palende gronden. Een meer behoort nog tot zoover aan een daaraan grenzende negri, als de wieren of andere waterplanten groeien (*re amoen*) en in elk geval zoover als van den oever een steen geworpen kan worden (*sahinggo sapa lantinggan*). Buiten die grens is elk meer open, vrij water, *lacus liber*, waarop geen der daaromheen liggende negris rechten kunnen doen gelden. Moerassen, gelegen op of liever omsloten door particulieren grond behooren aan de bezitters van dezen. Te midden van *rimbo* of *biloeka toewo* zich bevindend zijn zij echter, evenals die, ter beschikking van de negrigemeenschap, zoodat ieder ingezetene er de producten van kan verzamelen en er het water van kan gebruiken door het naar sawahs, molens of vischvijvers af te leiden.

Thans heb ik met een enkel woord nog het recht tot vischvangst te bespreken. Dat is in stroomend water voor iederen negriburger altijd vrij geweest, onverschillig hoe men wilde visschen, enkel met den hengel, dan wel met netten of fuiken. Zelfs is het, zooals wij bereids zagen, altijd geoorloofd geweest om in rivieren en beeken dammen of dijken (*alahan*) te maken, ten einde de vischvangst gemakkelijker te kunnen uitoefenen, mits die werken den natuurlijken loop van het water maar niet veranderen. In een enkele streek, zooals in het Palembajansche, is het wel eens verboden geweest om in bepaalde uitdiepingen (*loeboeh*) in de bedding der rivier te visschen. Maar zulk een verbod was dan altijd locaal recht, *adat nan dihadatkan*, en steunde gewoonlijk op het algemeen belang, ten einde de voortteling van visch in zulk een uitdieping te bevorderen. Overigens is de toestemming van de hoofden om visch te vangen in de Bovenlanden nimmer gevorderd; zelfs niet die van de bezitters der aan het stroomende water palende gronden. Want de stroom zelf behoort aan niemand toe. Zooeven bedoelde lieden kunnen hoogstens den toegang tot de aan hen behoorende oevers der rivieren of beeken verbieden aan visschers, maar nooit het vangen van visch van uit vaartuigjes, waarmede men den

stroom bevaart. In een vreemde negri kon men weer nimmer de vischvangst uitoefenen, zonder uitdrukkelijke goedkeuring harer hoofden, althans wanneer men dat wilde doen met netten en fuiken. Met den hengel stond het allerwege ook aan vreemdelingen vrij zonder die vergunning te visschen. Het reserveeren van bepaalde vischwaters is in het algemeen in de Bovenlanden evenmin ooit toegestaan als dat van jachtterreinen. Het moet dan ook als een afwijking van dezen regel worden beschouwd, dat er in het Alahan Pandjangsche zoogenaamde *larangan* bestaan hebben, zooals zulks in die streek in 't bizonder in *Sarie Alahan Tigo* het geval moet zijn. Daar werden vaak vischrijke gedeelten van de rivier aan bepaalde personen verpacht ten behoeve van de negrikas en de pachtsom bedroeg dan in den regel *f* 10. Intusschen hebben wij hier waarschijnlijk weer te doen met een product van den een of anderen vindingrijken geest, die in bedoelde streken met de negrikas in verband stond. In het meertje *Danau di atè* aldaar, dat voor de eene helft tot de *laras Alahan Pandjang* en voor de andere bij de *laras Kota Anau* in het Soloqsche behoort, mogen de ingezetenen van beide landschappen altijd vrijelijk visschen, zonder vergunning der hoofden; vreemdelingen nochtans behoeven deze weer wel, terwijl die ook *isi adat* verschuldigd zijn.

In de grenslanden vinden wij weer allerlei afwijkingen van de beschreven rechten. Daar hebben o. a. de hoogste landschapshoofden of radjas zich hier en daar in verloop van tijd het recht aangematigd om de vischvangt aan hun privaatbelangen dienstbaar te maken, door niet alleen te vorderen, dat daartoe hun uitdrukkelijke toestemming noodig is, maar door zich voor deze ook steeds te laten betalen. In het bizonder is dit aan de zeekust allerwege gebeurd. In de Ophirdistricten werd het zelfs aan de bevolking verboden op bepaalde plaatsen met netten te visschen. In Ajer Bangies behoorde $^1/_3$ van de gevangen schildpadden en tripang altijd aan de radjas te worden afgedragen.

In het water van meren strekte de vischvangst van negri-ingezetenen zich uit tot de boven reeds aangegeven grens, die het gebied van de negri op het meer scheidde van het verdere

geheel vrije open meer, dus tot het *sahinggo sapa lantinggan*. Maar het dadelijk aan de oevers rakende water was altijd particulier gebied, dat behoorde aan de bezitters dier oevers tot daar, waar het water een manslengte diep werd. In dat gebied mocht dus ook door negri-ingezetenen nooit gevischt worden zonder toestemming van bedoelde bezitters. Verderop, tot het *sahinggo sapa lantinggan*, mocht echter elke negriburger vrijelijk weer visschen, doch vreemdelingen alleen met uitdrukkelijke goedkeuring der betrokken hoofden. Ook had de bezitter van gronden, die aan de meren grensden, altijd het recht om een gedeelte van het water, dat zijn oevers raakte, middels steenhoopen (*tamboen*) of bamboe-versperringen (*sokkam*) af te dammen en de in die afgesloten wateren komende visch als zijn eigendom te beschouwen, zoodat die niet meer door elk en een iegelijk mocht gevangen worden. Ook mocht hij natuurlijk toestaan, dat anderen zulke werken aanlegden en de middels deze verkregen visch als het hunne erlangden. Evenwel konden zulke afdammingen nooit verder van den oever verwijderd zijn dan tot daar, waar het water een manslengte diep werd. Zonder toestemming der bezitters van de afdammingen mocht niemand daar binnen visschen. Langs meeroevers, die niet bij particuliere gronden behoorden, en die dus als woeste grond ter beschikking van alle negriburgers waren, mochten dezen weer zonder eenige vergunning bedoelde afdammingen maken en dan kreeg de bezitter van die werken een bizonder recht om in het afgesloten water, met uitsluiting zijner medeburgers, te visschen. Onnoodig is het ten slotte te vermelden, dat de vischvangst in particuliere vijvers slechts mocht uitgeoefend worden door de bezitters van deze. Want de visch, welke zich daarin bevond, was altijd particulier eigendom.

Al het boven medegedeelde omtrent het Minangkabausche waterrecht geldt in 't bizonder voor de Padangsche Bovenlanden, waar de adat ook in dit opzicht zoo zuiver mogelijk bewaard bleef. In de Korintji-landen, zoomede in de landschappen Serampas en Soengei Tènang moet alle water, dat zich in de doesoen bevindt, zoowel het stroomende van beken en rivieren,

als het stilstaande van meren en moerassen, met den inhoud er van, dus met de visch, die er in leeft, eigendom zijn van de doesoen, zooals de Heer Klerks[1]) mededeelt. Intusschen kan dit minder juist zijn uitgedrukt, zoodat ik vermoed, dat ook in die streken dezelfde beginselen aan het daar vigeerende waterrecht ten grondslag liggen, welke men in de overige Minangkabausche landen aantreft. Het recht om waterleidingen aan te leggen bestaat ook daar voor elk en een iegelijk, die aan zulk een werk behoefte heeft, en die behooren er dan ook òf weer aan bizondere personen òf aan een groep van lieden, welke van de leiding profiteeren en gemeenschappelijk voor het onderhoud van haar aansprakelijk zijn. De geschillen over waterverdeeling als anderszins worden ook in de Kotintji-landen altijd berecht door de locale hoofden, in 't bizonder door de *dipati soekoe.*

§ 4. Verbintenissenrecht.

A. *Algemeene karaktertrekken.*

Het spreekt vrijwel van zelf, dat dit gedeelte van het Minangkabausche recht in nog mindere mate ontwikkeld is geweest dan het overige vermogensrecht. In een primitieve gemeenschap, welker nationaal vermogen zooveel mogelijk onvreemdbaar en onbewegelijk in het bezit van families moest blijven, kon het obligatierecht nimmer de gestalte aannemen, welke dat erlangde te midden van lieden, die hetgeen zij bezaten en verwierven voor zich zelven mochten behouden en daarmede mochten woekeren ter verkrijging van winst. Om vlot en gemakkelijk allerlei obligatoire banden te kunnen knoopen en slaken, moest men het object der verbintenissen, het goed, waarover het liep, ook volkomen te zijner beschikking hebben. Des Minangkabauërs *zakelijk* recht op zijn *harto poesako* kon nooit het voorwerp van eenig contract uitmaken, behoudens dan in de zeer enkele gevallen, waarin vervreemding van het familiegoed werd toegelaten. Hoogstens kon over het persoonlijk genot en gebruik

---

[1]) Op. cit. pag. 103.

hiervan, en dan maar onder de rechthebbenden in den regel, gecontraheerd worden. En de *harto pantjarian* mochten evenmin vervreemd worden naar het strenge oude recht, althans niet het kostbaarste gedeelte er van, de middels eigen ontginning verkregen landerijen. Slechts de vruchten, welke de *harto poesako* en het individueel bezit afwierpen, konden altijd vrijelijk van hand tot hand gaan, zoomede andere roerende zaken van dagelijksch gebruik. Te dien aanzien vermocht men dus ook immer velelei verbintenissen te sluiten, welke steeds in 't westersche recht bekend zijn geweest en die hetzij uit koop, verkoop, ruil, schenking, leen als anderszins voorspruiten. En al dat roerend goed kon zoowel aan negriburgers als aan vreemdelingen, aan *orang dagang*, worden overgedragen. Maar onroerende zaken mochten weer nooit in de handen van vreemdelingen komen, zooals wij zagen. Zulks verbood te allen tijde het negri-exclusivisme, dat weder ten nauwste samenhing met het familieverband, beide oorspronkelijk geweld uit animistische aanschouwingen. Zoo weerspiegelde zich in des Minaugkabauërs obligatierecht ook weer steeds zijn personenrecht, om de zoo juiste opmerking van Grupp nog eens aan te halen, welke ik als motto boven dit hoofdstuk plaatste. Volgde uit het Minangkabausche familierecht, op een onverbreekbaren onvergankelijken familieband gebouwd, noodwendig een star, onvervreemdbaar, een als in de doode hand zijnde familiebezit, dit stond op zijn beurt weer aan een normalen groei en ontwikkeling van het obligatierecht in den weg. In primitieve gemeenschappen als die des Minangkabauërs, waarin voor individueele krachtsontwikkeling nooit plaats was, omdat de individu er met heel zijn wezen niet alleen, maar ook met alles wat hij verwierf en bezat altijd geheel had op te gaan in de familie, tot welke hij behoorde, kon natuurlijk ook nimmer sprake zijn van eenige ontwikkeling van beteekenis van individueel bezit, van individueel beschikkingsrecht, van individueelen handel en nijverheid. Bestond deze er niettemin, dan beperkte die zich hoogstens tot wat het nationaal kapitaal in de doode hand, zoomede eigen verworven bezittingen opbrachten, tot de vruchten van den bodem, voor zoover die

weer niet dienden om tot levensonderhoud van de betrokken familieleden te strekken. Overigens kon er in de oude Minangkabausche maatschappij nooit sprake zijn van een gezond, krachtig handels-verkeer, van transacties van eenige beteekenis. Pas na onze komst in haar midden, nadat wij met de wegen, die wij gingen aanleggen, met ons bestuursstelsel, dat met de oude negriën brak, met de vraag onzer kooplieden naar 's lands producten, die zich gaandeweg tot in de meest ver verwijderde negriën deed gevoelen, den Minangkabauër in een meer cosmopolitisch wezen deden verkeeren, ging zich diens handel en omzet van goederen meer buiten zijn oude dorpstaatjes ontwikkelen, maar een en ander bleef zich ook nog maar beperken tot hetgeen hij middels *mentjari* uit zijn bosschen verwierf dan wel tot het overschot van de rijst, die hij van zijn sawahs erlangde en niet tot eigen gebruik noodig had; zijn onroerend goed, zijn grond, bleef nochtans steeds aan alle ruilverkeer onttrokken en dezelfde *res extra commercium* uitmaken, welke die sedert eeuwen was. Dientengevolge werd de grond ook niet vatbaar voor kapitaalbelegging van uit den vreemde, voor hypotheek als anderszins, want de geldschieter kon er nimmer eenig verhaal op hebben. Zelfs een recht als onze erfpacht was krachtens den adat er nooit mogelijk op en het staatsdomein, dat wij ons op den woesten bodem aanmatigden, nog minder. Dientengevolge is de Minangkabauer tot op den huidigen dag er zich niet bewust van kunnen worden welk een groote waarde in zijn grondbezit schuilt. Want deze zou hij pas kunnen leeren kennen, indien hij ondervond wat de vreemde kapitalist er voor over had. Zijn adat staat aan elke normale oeconomische ontwikkeling van zijn gemeenschap volkomen in den weg. Als grondbezitter kan hij uit den vreemde geen kapitaal erlangen op zijn bodem, teneinde van dezen te maken, wat er van te maken is; als koopman is zijn crediet beperkt tot op wat zijn eigen persoon vermag te verzekeren aan den geldschieter. Op het meest waardevolle zijner bezittingen, op zijn familiegoed, heeft die echter nooit vat. Is 't wonder dat het oeconomisch leven in de Minangkabausche wereld tot op den huidigen dag

een lethargisch bestaan heeft voortgesleept; de cijfers der statistiek wijzen dat onmiskenbaar uit. [1]) Voor dat alles zijn de vereerders van zijn adat maar eenvoudig altijd blind gebleven, hetzij willens en wetens, hetzij bij gebrek aan verder nadenken. Een normale, krachtige ontwikkeling van landbouw, handel, credietwezen en nijverheid is in de Minangkabausche landen niet mogelijk, zoolang dat in de oogen van die vereerders hoog staande *would be palladium* der nationale welvaart dier landen, zoolang het starre familiebezit er blijft gehandhaafd. Breek dit, door den Minangkabauer te overtuigen dat zijn adat te dien aanzien noodlottig voor zijn welvaart is, noop hem ons vermogensrecht te aanvaarden, voor zoover dat gaat, en men zal eens zien, hoe dat rijke gewest van Sumatra's Westkust in oeconomische richting een vlucht zal gaan nemen. Want aan de menschen zelven ligt het niet. Die zijn, van een oeconomisch standpunt beschouwd, nog de best toegeruste van den ganschen Archipel. De Minangkabauer is niet lui, niet vadzig, niet dom, niet verslaafd aan opium, en past uitnemend op de kleintjes; hij is zelfs zuinig op het schriele af, bovendien houdt hij zich in den regel trouw aan een eenmaal op zich genomen verplichting; zijn handels-eerlijkheid wordt algemeen geroemd door onze Padangsche kooplieden. Dit zijn al te gader nobele eigenschappen, die van hem al lang een krachtige oeconomische persoonlijkheid hadden kunnen maken, indien zulks maar niet steeds door zijn adat in de wielen was gereden.

Alles, wat de Minangkabauër aan verbintenissenrecht er op na is gaan houden in verloop van tijd, is altijd van slechts luttele beteekenis geweest. Behoorlijk uitgewerkte algemeene beginselen, zooals aan ons obligatierecht ten grondslag liggen, zal men in het zijne tevergeefs aantreffen. Hoogstens bestaan

---

[1]) Na den algeheelen achteruitgang van de koffiecultuur en van den rijstbouw, — vroeger exporteerde Sumatra's Westkust veel rijst, maar sedert jaren gebeurt dit niet meer, terwijl het bevolkingscijfer er toch niet noemenswaardig steeg —, is wel is waar de handel in boschproducten, dank zij den steun van de Padangsche kooplieden, tot ontwikkeling gekomen, maar ook die gaat niet veel vooruit. Ook die blijft vrijwel stationnair.

er eenige niets zeggende *pitoeas*, zoo aanstonds zal ik ze mededeelen, die adatvereerders desnoods als *rechtsbeginselen* van beteekenis zouden kunnen opvijzelen. Naar systematiek of wat ik zou willen noemen vermogensrechterlijke, in casu in 't bizonder verbintenisrechterlijke morphologie, zal men tevergeefs zoeken. Niet de minste sporen van eenige ordening der verschillende verbintenissen, die men dan nog kent, of van eenige beschrijving van deze naar haar uiterlijk voorkomen, zijn ooit in den adat te vinden geweest. Trouwens hoe kon dat ook anders; de Minangkabauër is nooit jurist geweest, nooit heeft hij eenige moeite gedaan om zich van zijn rechtsleven een belijnd beeld te maken. Alles wat men daarin van een obligatierecht aantreft bestaat uit eenige op zich zelf staande contracten, waaraan hij in verloop van tijd behoefte kreeg. Wij zullen ze beneden een voor een onze aandacht schenken. Zijn weinige zin voor juristerei heeft hem niet alleen verhinderd om het eigen verbintenissenrecht, dat in zijn midden leefde, behoorlijk te ontwikkelen, maar ook om dat van den Islamitischen vreemdelingen, die in zijn wereld verscheen, over te nemen. Geen enkel moslimschrechterlijk beginsel of instituut van vermogensrechterlijken aard, dus ook niet in zake verbintenissenrecht, werd ooit door hem gerecipieerd, ook al is pas in onzen tijd een heel enkel hoofd, dat door onze ambtenaren geraadpleegd werd, zich de weelde gaan veroorloven om moslimschrechterlijke klanken als *idjab*, *kaboel*, *gaieb*, *hak oelah*, en dergelijke ten beste te gaan geven. Dat was echter altijd meer pronkerij met uitheemsche geleerdheid, een grootdoenerij, die aan de moderne moslimsche geestelijkheid werd ontleend, dan een weergeven van wat in het rechtsleven der bevolking in zake verbintenissen voorkwam. Zij liet zich nooit met het moslimsche obligatierecht in. Nimmer drong dit tot de *balei*, tot de oude Minangkabausche rechtszaal door. De panghoeloe-wereld en de *datoea nan berampè*, 's lands overoude vierschaar, verstonden daar nooit een tittel of jota van. De lieden hielden zich bij hunne beslissingen steeds aan hunne pitoeas, zoomede aan wat uit de natuur der dingen van zelf voortsproot, en aan wat men als van zelf sprekende

beschouwde, zoodat het niet in klanken of woorden, in *pitoeas* of *pantoens* behoefde belichaamd te worden.

Zoo achtte men het blijkbaar altijd als een heel natuurlijke zaak dat een verbintenis niet alleen geboren werd uit een overeenkomst, *ex contractu*, de Minangkabauër spreekt van *djandji*, maar ook uit een onrechtmatige daad, uit een handeling, die leed verwekte of nadeel berokkende, *ex delicto*, uit wat in het Maleisch *salah* heet. Maar gezegd heeft de adat een en ander nooit uitdrukkelijk. Met het maken van een dergelijke onderscheiding liet men zich niet in. Men verschafte zich eenvoudig eigen recht tegenover den woordbreker of misdadiger, en toen de maatschappelijke, de openbare orde dat niet meer zoo onbeperkt kon toelaten, ging men zulke lieden voor den rechter trekken, om van dezen minder een vonnis te erlangen dan een deskundig oordeel te vernemen omtrent de vraag wie en in hoever men gelijk en wie ongelijk had. Dat de Minangkabauër zich wijders nog bewust zou zijn geweest, dat er ook verbintenissen *quasi ex contractu* en *quasi ex delicto* kunnen bestaan, is uit geen enkele pitoea gebleken. Geen enkele obligatoire rechtsverhouding is mij in zijn wereld bekend, die op dat besef zou wijzen. Ten slotte is het natuurlijk onnoodig te vermelden, dat verbintenissen uit schrift nimmer bekend zijn geweest in den Minangkabauschen adat. Trouwens hoe betrekkelijk jong zijn die niet in het westersche rechtsleven. Aan geschriften heeft de West-Sumatraan vóór onze komst in zijn wereld nooit gedaan. En nu nog doet hij er niet aan, indien hij als tweedehands-handelaar, met onze Padangsche importeurs in aanraking komt. Dezen vertrouwen hem voor duizenden aan goederen toe, enkel op zijn belofte, dat hij ze op tijd zal komen betalen. Nooit geeft hij een accept of iets dergelijks af voor het hem geleverde en prompt komt hij niettemin zijn handelsverplichtingen steeds na. Zoo is het oordeel althans van den tegenwoordigen handelsman, die met hem te doen krijgt. Vroeger moet hij wel eens anders zijn geweest, naar luid van een mededeeling van den oud-Padangschen advocaat van Bosse, die wij weldra zullen leeren kennen.

De enkele *pitoeas*, waarop ik boven doelde, en waaruit, hoewel ze vaag zijn uitgedrukt, toch eenigszins algemeene beginselen van obligatierecht spreken, zijn de volgende:

Djandji ditapati,
Oetang dibajiè
Pioetang ditrima, [1])

contracten behooren nagekomen, schulden betaald en vorderingen geïnd te worden.

Kata dahoeloe ditapati,
Kata kamoedian kata batjari,

op de woorden, die het eerst zijn gesproken, dat is op de beloften, welke het eerst zijn gedaan, op de afspraken, welke het eerst zijn gemaakt, komt het aan, die moeten nagekomen worden, latere praatjes zijn slechts uitvluchten, zoo luidt de woordelijke vertaling der twee laatste *pitoeas*. Met andere woorden men moet letten op een contract, zooals dit eenmaal gesloten werd, en er moet niet afgegaan worden op hetgeen later, naar aanleiding van het eenmaal afgesprokene, nog nagezegd wordt. Hoe onbestemd de medegedeelde *pitoeas* ook luiden, er spreekt in elk geval het rechtsbewustzijn uit vooreerst dat een contract een verbintenis doet geboren worden aan de eene zijde en een recht aan de andere om de nakoming van de obligatie te vorderen. Wijders blijkt er uit, hoe men er zich altijd van bewust was, dat een eenmaal gesloten overeenkomst *niet eenzijdig*, door latere uitvluchten van één der contracteerende partijen, want als zoodanig moet de uitdrukking *kata kamoedian kata batjari* opgevat worden, kan gewijzigd worden. Slechts een nieuwe *djandji* kan de oude vervangen. In zoover strookt, zooals men ziet, het Minangkabausche rechtsbewustzijn in zake de fundamenteele beginselen van het contractenrecht volkomen met die wij kennen.

---

[1]) *Papat, manapat* = vaststellen, nakomen. De vorm *di-i* drukt de passiviteit uit. *Oetang* = schuld, verplichting; *bajiè* = *bajar* = betalen. *Pi-oetang* = schuldvordering; *trimo, trima* = ontvangen, in ontvangst nemen.

Wil de Minangkabauër uitdrukken dat hij, die een onrechtmatige daad gepleegd heeft, daarvoor aansprakelijk is, daardoor een verbintenis op zich geladen heeft, dan drukt hij dat wel is waar in even vage aphorismen en vergelijkingen uit, als die hij steeds gewoon is te bezigen om zijn gedachten weer te geven, maar zij zijn daarom niet minder duidelijk voor ieder, die zijn gedachtengang kent. Dan zegt hij:

Salah makan mamoentahkan (ook wel *maloedahkan*),
Salah tarik mangoembalikan,
Salah tjoto malantingkan,
Salah djambo mahoeloeakan.

Woordelijk vertaald beteekent een en ander het volgende: wat men bij vergissing heeft opgegeten, ingeslikt, of iets verkeerds, slechts, dat men heeft gegeten, behoort weder te worden opgegeven, uitgespuwd; wat bij vergissing in bezit, in beslag is genomen, moet teruggeven worden; wat verkeerdelijk is opgepikt, zooals een kip dat bijvoorbeeld doet, moet worden weggeworpen; wat men dwalende heeft gegrepen en zich toegeeigend, moet gerestitueerd worden. [1]) Men kent nog de volgende pitoeas om de schuldplechtigheid uit onrechtmatige daad te teekenen:

Djo salah sabatang ditjaboeï,
Djo salah saroempoeï dibongkar,
Djo salah saparak dirambak;

---

[1]) *Salah* = mis, verkeerd, fout, misslag, dwaling, schuld, vergissing; *makan* = opeten; *moentah* = overgeven, braken; *loedah* = spuw, speeksel. De uitgang *kan* achter de woorden drukt de activiteit uit, zegt wat er mee gedaan moet worden. *Tarik* = tot zich trekken, in beslag nemen; *koembali* = terug, weergeven; *tjoto* = oppikken; *malanting* = werwerpen; *djambo* = wegnemen, grijpen; *mahoeloeakan* staat met *hoeloe*, *dahoeloe* = het eerste, het oorspronkelijke, in verband, dus beteekent: in den oorspronkelijken toestand terug doen keeren. *Batang* = boom; *tjaboet* = uittrekken; *roempoet* = gras, of iets anders dat gezaaid is; *bongkar* = omver halen; *parak* = tuin; *Rambah* is een woord, dat ik in het Riouw-Lingasch niet ken, maar wel in het Javaansch. Daarin beteekent het ten aanzien van sawahs b.v. opnieuw eggen. Het kan uit die taal in het Minangkabausch zijn overgegaan.

indien blijkt dat een geplante boom, struik of stek, de verkeerde is, dan trekke men die weer uit den grond; indien het gezaaide niet aan de verwachtingen beantwoordt, zoo spitte men het onder den grond; indien een gansche tuin, welken men aanlegde, mislukt, dan ruime men dien weer geheel en al op en beplante dien opnieuw. De onderwerpelijke pitoeas hebben dus de strekking om uit te drukken dat alles wat men verkeerd, bij vergissing, uit dwaling doet, de verplichting oplegt om het verkeerde weer ongedaan te maken, in den oorspronkelijken toestand te herstellen. Zoo rust op den dief niet alleen, maar ook op ieder ander, die zich slechts uit dwaling iets toeeïgende, wat hem niet toekomt, de gehoudenheid om het weggenomene terug te geven, en op elk ander, die iets deed, dat een ander schade berokkende, om deze te vergoeden. Zoo zien wij dat in het Minangkabausche recht evenzeer de beginselen van een *condictio indebiti* als die van elke andere actie uit onrechtmatige daad aanwezig zijn, als in ons recht het geval is. Alleen heeft de Minangkabauër wel eens iets als onbehoorlijk of onrechtmatig beschouwd, dat naar ons rechtsbewustzijn geen delict of onrechtmatige daad daarstelt, wij komen op een en ander bij de bespreking van het strafrecht terug, terwijl hij weer andere handelingen, die naar onze opvattingen niet te pas komen, altijd als rechtmatig heeft beschouwd. Een voorbeeld van dit laatste was o. a. het wegnemen van de kleeren, die aan een panghoeloe behoorden, welke zijn waardigheid had te kort gedaan door in een boom te klimmen. Maar het meest markante voorbeeld was wel altijd de eigen richting, die in het Minangkabausche rechtsleven van den *masa adat* steeds heeft gegolden en die aan elken crediteur ten dienste stond, wanneer diens debiteur zijn verplichtingen niet nakwam. Wij komen ook hierop terug bij de bespreking der rechtspleging.

Intusschen verschilt het Minangkabausche obligatierecht weer in zoover ten eenenmale van het onze, dat schulden, die op het familiegoed, op de *harto poesako*, eventueel verhaalbaar zijn, nooit anders kunnen aangegaan worden dan door den *mamaq*, die het beheer over bedoelde goederen heeft. Een *kamanakan*

vermag met geen mogelijkheid een *djandji*, een contract, te sluiten dat eenig stuk van de *harto poesako* tot voorwerp heeft. Moeten er van deze b.v. landerijen verhuurd of in halfbouw, dan wel in pand gegeven, of desnoods verkocht worden, moeten bruidstooien of preciosa, die tot de familiegoederen behooren, aan kennissen of vrienden uitgeleend of verhuurd worden, slechts de *mamaq*, die over die zaken gaat, kan de betrekkelijke *djandji* sluiten met de persoon, die het genot van de goederen zal erlangen. Die persoon is dan echter ook niet bevoegd individueel als de andere partij op te treden, zoodra hij niet individueel, niet als bezitter van *harto pantjarian* handelt; hij moet dan ook wel degelijk door zijn *mamaq* vertegenwoordigd, althans bijgestaan worden bij het sluiten van het contract. Handelde men anders dan zou er eenvoudig geen obligatie tot stand zijn gekomen; de *djandji* zou *ab ovo* geen rechtsgevolgen kunnen hebben; de actie daarop gegrond zou terstond niet-ontvankelijk verklaard moeten worden. Slechts ten aanzien van *harto pantjarian* wordt tegenwoordig algemeen aangenomen dat door de bezitters daarvan geldig indivueel gecontraheerd kan worden, zonder dat daarbij de *mamaq* behoeft te pas te komen; maar een rechtgeaard Minangkabauër houdt niettemin dezen steeds op de hoogte van hetgeen hij met zijn particulier bezit doet. In den *masa adat* evenwel moet ook dat anders zijn geweest naar verzekeringen, die mij door heele oude lieden gegeven werden. Intusschen lette men er weer op, dat de tegenpartij des bezitters van *harto pantjarian* in den regel ook weer een *mamaq* moet zijn, n.l. wanneer de zaak, over welke de overeenkomst loopt, ten goede moet komen niet van een individu, maar van een familiecomplex, zooals b.v. het geval is wanneer een sawah, die *harto pantjarian* is, middels verkoop tegen een leenschuld overgaat in de handen niet van den individueelen bezitter van de koopsom of van het geleend geld, maar van de familie, die eigenaresse van dat bedrag is. En de *mamaq*, die verbintenissen aangaat, ook dit verlieze men nooit uit het oog, behoort weer altijd eerst *sakato* met de rechthebbende familieleden te zijn geworden, derhalve door hen gemachtigd

te zijn om de *djandji* te sluiten. In den regel wordt in het stamland stilzwijgend aangenomen dat zulks het geval is, wanneer een *mamaq* verbintenissen aangaat, omdat hij het daar gewoonlijk niet waagt om hiertoe openlijk over te gaan, zonder dat zijn familieleden het van te voren goedkeurde, wat hij deed. Maar in de grenslanden, in 't bizonder in de Benedenlanden gebeurt het nog wel eens, dat *mamaqs* op eigen houtje *harto poesako* verbinden, zonder dat hij er zijn familieleden in kende. In elk geval is het voor onzen rechter altijd zaak om er zich van te vergewissen, zoodra een *mamaq* een contract heeft gesloten, dat niet zijn *harto pantjarian*, maar de onder zijn beheer staande familiegoederen betrof, of hij dat deed *met* eenstemmige bewilliging zijner kamanakans, dan wel *zonder* deze. Mocht het laatste blijken, dan zou de *mamaq* hoogstens met zijn *harto pantjarian* aansprakelijk zijn voor het contract, dat hij aanging, maar nooit met zijn *harto poesako.* In den *masa adat* behoefden de gewone rechters, de *panghoeloes*, die dergelijke zaken hadden te onderzoeken, gewoonlijk niet te informeeren of de *mamaq* al dan niet *sakato* was geworden met de zijnen, omdat zij te dien aanzien meestal uit eigen wetenschap voldoende op de hoogte waren. Want er kon vrijwel niets in de negri gebeuren, wat hun niet ter oore kwam. Bovendien, de behandeling van een dergelijke rechtzaak gebeurde altijd plaatselijk, in de negri zelve, waar de *mamaq* en zijn kamanakans woonden, en zoo in 't openbaar in de *balei*, dat men er altijd op kon rekenen, dat een *mamaq*, die zijn boekje te buiten gegaan was en die het durfde te wagen zijn zaak te pousseeren tot voor de vierschaar van de soekehoofddn, altijd terstond *stante judicio* door zijn kamanakans gedesavoueerd zou geworden zijn. Maar onze rechtbanken zijn in den regel niet van zulk een localen aard, dat de daarin zitting hebbende personen uit eigen wetenschap altijd zouden kunnen beoordeelen hoe de vork in den steel zit. Bovendien zou het bij onze rechtspraak niet getollereerd kunnen worden, dat de eerste de beste inlander, die zich onder het luisterende publiek bevond, den rechter een handje ging helpen om achter de waarheid te komen, door

hem b.v. plotseling toe te roepen, dat de voor hem verschenen *mamaq* onwaarheid sprak met de bewering, dat het onderwerpelijk contract met bewilliging van alle kamanakans was tot stand gekomen. Bij een proces in den *masa adat* gevoerd in de *balei*, midden op den passar, ten overstaan van de gansche saamgestroomde negribevolking, kwamen echter zulke incidenten niet alleen vaak voor, maar waren zelfs volkomen *en règle* en moesten door den Minangkabauschen rechter als onmisbaar hulpmiddel om achter de waarheid te komen steeds dankbaar aanvaard worden. Het publiek mocht krachtens de oude Minangkabausche rechtspleging altijd *suo jure* mee procedeeren. Dat was een belangrijk verschil met onze westersche opvattingen omtrent procesrecht. Onze rechter heeft zich dus in *adat*-kwesties altijd heel wat meer duidelijk te laten maken dan de locale Minangkabausche rechter indertijd behoefde te doen. Hij behoort heel wat meer op zijn tellen te passen dan de voormalige panghoeloewereld, een onmisbaren steun als deze altijd bezat in de *vox populi*, die zelfs *stante judicio* steeds tot hem mocht spreken, en zulks niet alleen bij de behandeling van civiele, maar ook bij die van strafzaken.

Kon zich een Minangkabauër dus te allen tijde *ex contractu* alleen geldig individueel verbinden, voor zoover het om zijn *harto pantjarian* ging, *ex delicto*, uit onrechtmatige daad werd *masa adat* niet alleen hij, maar ook zijn gansche familie steeds verbonden, doch deze slechts subsidiair, indien er op den pleger zelven van de onrechtmatige daad of van het dilict geen verhaal was. Dan was zijn familie voor de schadevergoeding of de boete [1]), die op het vergrijp stond, aansprakelijk en zulks krachtens den *adat tanggoeng mananggoeng*. Zelfs een heele stam of negri kon aansprakelijk worden gesteld voor de betaling b. v. van de

1) Men houde hierbij wel in 't oog dat de Minangkabauër nooit strafrechterlijke boeten heeft gekend, die *publiekrechterlijk*, door het staatsgezag waren opgelegd. Alle boeten (*denda*), welke in zijn oude gemeenschap op delicten stonden, waren altijd *privaatrechterlijke* schulden des misdadigers jegens den persoon, aan wien hij zich had vergrepen, zoomede jegens diens gansche familie. Strafrecht was volgens den adat nooit staatszaak.

bloedprijs, indien een van hare leden een moord had begaan. Zelfs konden de familieleden der schuldenaars pandelingen worden bij den crediteur of wreker, indien ook zij niet bij machte waren behoorlijk over de brug te komen. Zooals bereids werd medegedeeld, hebben wij met dezen adat gebroken voor zoover althans de solidaire aansprakelijkheid betreft van familieleden eens misdadigers. Wij lieten dien adat echter ongemoeid *in cilivibus*, dus ook in de gevallen, waarin wij van een civielrechterlijke aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad zouden spreken. Slechts verboden wij weer, dat schulden verhaalbaar zouden kunnen zijn op de personen des debiteurs en zijn familieleden door hen pandelingen te maken [1]). Dit is tegenwoordig, althans in de streken, die wij onze rechtspleging brachten, niet meer mogelijk, wel daar buiten nog.

Al kon nu een Minangkabauër op zich zelf rechtens nooit verbintenissen *ex contractu* sluiten, die verhaalbaar waren op zijn *harto poesako*, zoodat, indien zulke contracten gesloten waren, daarop nooit door den crediteur een actie gebaseerd kon worden tegen de familie, maar altijd alleen tegen den persoon des debiteurs, en die dan slechts verhaalbaar waren op zijn *harto pantjarian*, niettemin kwam het zeer vaak voor dat. indien deze zaken niet bestonden, de familie bedoelde individueele schulden betaalde, maar dat zij dan in eigen boezem maatregelen nam tegen het familielid, dat haar telkens noopte om voor hem te betalen, door hem ten slotte middels het *boewang hoetang* uit haar verband te stooten. Toen deed zich de vraag voor, wat dan eigenlijk de familie drong om bedoelde schulden te betalen. Rechtens was zij daartoe niet gehouden en toch deed zij het dikwijls. Het antwoord hierop luidt niet anders dan dat zij *in eigen boezem*, krachtens den *adat tanggoeng mananggoeng*, tegenover het familielid, dat door schulden maken in nood was komen te verkeeren, wel degelijk gehouden was

---

[1]) Men verwarre dit niet met onze gijzeling, die wij weer wel importeerden in de Minangkabausche wereld. Een gegijzelde behoeft niet te arbeiden voor den crediteur, die hem tijdelijk zijn vrijheid ontneemt. Met den Minangkabauschen pandeling was dit echter wel altijd het geval.

om hem te helpen, maar dat zij tegenover zijn crediteur slechts *naturaliter* zouden wij zeggen verplicht was tot betaling, fatsoenshalve, om de eer van de familie te redden. Kon dus de crediteur de familie niet in rechte aanspreken voor individueele schulden *ex contractu* harer *kamanakans*, was hij eenmaal door haar betaald, dan kon zij van haar kant weer niet beweren dat zulk een betaling ongeldig was. Schulden daarentegen *ex delicto* waren altijd wel degelijk rechtens direct verhaalbaar op de gansche familie des misdadigers; hare gehoudenheid tot betaling van die was altijd wel degelijk een *obligatio civilis*. De daaruit voortspruitende pretentiën konden altijd terstond tegen haar gericht worden bij insolventie van den persoon zelven des vergrijpers, of indien hij zich buiten schot hield door zich te verwijderen. Dit is steeds het voornaamste verschil geweest, dat de adat maakte tusschen schulden *ex contractu* en die *ex delicto*. De eerste waren alleen maar verhaalbaar op de gansche familie, indien zij behoorlijk tot stand waren gekomen, dus indien zij door den *mamaq* waren gemaakt, nadat die *sakato* was geworden met de zijnen, de andere konden *ipso jure* altijd van de gansche familie gevorderd worden, bij onvermogen of onwil van den persoon des schuldigen kamanakans.

Hebben wij in 't bovenstaande voornamelijk het oog gehad op wat wij noemen verbintenissen *à titre onéreux*, dus op die, welke niet alleen een bloote verkrijging, maar ook een betaling, een verplichting ten gevolge hebben, die *à titre gratuit*, dus schenkingen in 't bizonder, kon elke kamanakan atijd aannemen, zonder dat zijn *mamaq* daarbij behoefde te pas te komen, want iedere kamanakan moest er individueel altijd op bedacht zijn dat de *harto poesako ditolong*, vermeerderd werden, en daartoe behoefde de *mamaq* nooit mede te werken. Had zulk een schenking ten doel den kamanakan persoonlijk te bevoordeelen, met uitsluiting van zijne familieleden, dan werd het geschonkene zijn particulier bezit, zijn *harto pantjarian*. Was dit echter niet uitdrukkelijk vermeld, zoo werd het geschenk *harto poesako*, dus kwam niet alleen hem ten goede, maar ook zijn familieleden, die de schenker op het oog had. Uit een en ander blijkt intusschen, dat de

individueele kamanakan volstrekt niet *absoluut* onbevoegd was om verbintenissen aan te gaan, die zijn familie en familiegoed raakten. Hij was dat slechts ten aanzien van obligaties uit overeenkomst, welke op een vermindering, een afname der *harto poesako* konden uitloopen.

Met den vorm, in welken contracten behooren tot stand te komen, heeft de Minangkabausche adat zich nooit ingelaten. Voor geen enkele overeenkomst werd ooit een bepaalde gedaante voorgeschreven. Slechts zorgde men er wel altijd voor, dat er bij het sluiten van het contract de noodige getuigen aan weerskanten tegenwoordig waren, in den regel bestaande uit een of meer familieleden, zoomede vooral uit adat-hoofden en andere notabelen, die dan altijd voor hunne diensten, welke zij den verkrijgende contractant bewezen door hunne tegenwoordigheid, met een klein geschenk, dan wel met een maaltijd als anderszins van zijnentwege beloond werden. Van het maken van schriftelijke oorkonden der gesloten contracten is nimmer sprake geweest in den adat-tijd. Hoogstens bracht men inkeepingen aan in den grootsten huisstijl van de woning, waarin het contract gesloten werd, of iets dergelijks. Pas na onze komst in de Minangkabausche landen, en nadat men meer vertrouwd was geworden met de schrijfkunst, werd hier en daar wel eens een geschrift van een contract opgemaakt. Maar dit bleeft altijd eene groote zeldzaamheid.

Nochtans kende men oudtijds wel een bepaalde vorm voor een zeer plechtige belofte [1]), waarbij verscheiden personen elkaar trouw beloofden in de een of andere onderneming of bij het een of ander verbond, dat men op het oog had. Dan gebeurde het afleggen van zulk een belofte in den vorm van een eed op een heilige plek, die ieder der verbondenen vereenigde en daarbij werd dan meestal het een of ander dier, een karbouw, rund, geit of kip geslacht, waarvan men het bloed te zamen dronk, ten teeken, dat men onderling gebonden was, en waarvan

---

[1]) Een eenzijdige belofte, die niet geschonden mocht worden, bij welke men elkaar de hand gaf, heette in de Bovenlanden van Padang hier en daar *ikara*. Niet nakoming daarvan kon aanleiding geven tot een klacht bij den rechter.

men het vleesch aan een gemeenschappelijken maaltijd op at, om ten slotte de beenderen van het dier te begraven. De eed hield altijd een zelfvervloeking in, voor het geval dat men zijn belofte zou schenden, doordat men er den wensch bij uitsprak dat men evenzeer als het geslachte dier zou mogen omkomen, indien men zijn woord ontrouw werd. Maar het sluiten van gewone dagelijks voorkomende contracten had nooit op die wijze plaats. Slechts zeer ernstige gezamenlijke ondernemingen of verbonden werden op die manier beklonken. Wilden twee buren, wier landen aan elkaar paalden, de vastheid der grens onderling verzekeren, dan bekrachtigden zij hun belofte soms op de volgende wijze. Zij groeven een kuil en wierpen daarin *tapoeang pinang bapatjah tawan*, een tot poeder gestampte pinangnoot en de scherven van een gebroken kom van porselein of aardewerk, om ten slotte te zamen een gebed te doen. Men beloofde elkaar op die wijze plechtig, dat geen van beiden de bedoelde grens in stilte zou veranderen, op straffe van anders het zelfde lot te zullen ondergaan als gemeld gebroken vaatwerk en de fijngewreven pinang-noot. Men plukte deze meestal van de *pinang sinawa*, een soort, dat gewoonlijk als toovermiddel diende. Elke andere plechtige belofte werd ook bezegeld door het fijn maken van bedoelde noot, van welke de contractanten dan de poeder op aten, terwijl zij scherven van gebroken borden, glazen en vaatwerk om zich heen strooiden.

B. *Bizondere contracten.*

I. *Koop — Verkoop* (*mambali — mandjoewa*). Al hebben de Minangkabauërs dit contract altijd gekend, uit de voorgaande bladzijden is tevens voldoende gebleken, dat het voornamelijk immer *roerend* goed tot voorwerp had, en nog wel die zaken, waarvan de eigendom mocht vervreemd worden tegen geld. Dus ook roerende *poesako*-goederen konden weer slechts in de enkele gevallen, die wij bereids leerden kennen, verkocht worden. Maar bij de gevallen, waarin het koop-contract door den adat werd toegelaten, was dit dan ook altijd volkomen gelijk aan het onze wat de essentieele rechten althans betreft van beide partijen. Hij die kocht (*si mambali*) had het recht om op levering

van het gekochte te staan, want daardoor alleen kon de eigendom ook volgens des Minangkabauërs rechtsbewustzijn overgaan, maar de verkooper (*si mandjoewa*) had ook recht op de betaling van den prijs [1]), *oetang dibajè*, *pioeoetang ditrimo*. Overigens heeft de adat echter elke andere verplichting, die bij ons uit het onderwerpelijk contract voortspruit, nooit gekend, in 't bizonder niet die tot vrijwaring van den verkooper. Indien een Minangkabauër iets verkocht, zonder dat hij daartoe de bevoegdheid had, b.v. was een *harto poesako* vervreemd door een individueelen *kamanakan*, dan wel door den *mamaq*, zonder dat deze daartoe gemachtigd was door zijn rechthebbende familieleden, in al dergelijke gevallen was de koop volgens den adat niet tot stand gekomen, dus volkomen nietig, van nul en geener waarde, zoodat de verkrijger van de zaak deze had terug te geven of de waarde er van te vergoeden. Ook heeft de adat nimmer de vrijwaring wegens verborgen gebreken der zaak gekend. Het gansche koopcontract is in de Minangkabausche wereld vrijwel nooit tot ontwikkeling gekomen, zoodat onze rechters wel verplicht zijn om bij processen naar aanleiding van de onderwerpelijke overeenkomst in al de kwesties, die door den adat niet beantwoord worden, onze rechts*beginselen* toe te passen, voor zoover die aan te passen zijn aan de bizondere verhoudingen des Minangkabauërs tot zijn goederen en tot het familieverband, waarin hij leeft. Met het moslimsch recht heeft men ten deze niet te maken, want dat werd in de onderwerpelijke aangelegenheid nimmer en nergens gerecipieerd. Intusschen beseft men dat onze rechters dikwijls in 't onzekere kunnen verkeeren, hoe zij hunne beslissingen hebben te geven en hoeveel speelruimte zij hebben voor het al of niet toepassen onzer rechtsbeginselen. Is 't wonder dat de een soms zoo, de andere zus beslist? Deze zal van oordeel zijn, dat dit of dat rechtsbeginsel van ons wel aan te passen is aan den adat, gene huldigt echter weer een gansch tegenover-

---

[1]) Hebben kooper (*si mambali*) en verkooper (*si mandjoewa*) met elkaar een proces, dan heeten zij te zamen *kadoewo balah pihak*. Wij kunnen deze uitdrukking het best vertalen met ons „partijen", zoodat zij desnoods op elken aanlegger en gedaagde van toepassing geacht kan worden.

gestelde leer. De rechtszekerheid onder de menschen komt er dan ook alles behalve op steviger grondslagen door te staan, door bedoeld voorschrift van ons Indisch staatsrecht, dat men bij het zwijgen van den adat onze rechts*beginselen* heeft toe te passen. Dit is een mandaat *„ins blaue hinein"*, waaraan niemand veel heeft en de justitiabele in elk geval in 't geheel niets. Is 't wonder, dat dan ook de civiele rechtspraak in kwesties van inlanders in Indië overal op losse schroeven staat, wanneer althans de adat zich niet duidelijk geprononceerd uit? De grootste vloeken, welke op die rechtspraak rusten, zijn dan ook de totale hulpbehoevendheid des rechters, die niet weet waaraan hij zich te houden heeft, zoomede de algeheele rechtsonzekerheid, waaraan de gedingvoerenden steeds ten prooi zijn. Hoe wij het ook draaien of wenden mogen, wij kunnen er in Indië op den duur niet aan ontkomen om de rechtsverhoudingen des inlanders vooral op vermogensrechterlijk gebied nauwkeurig te gaan belijnen. Zoolang dit niet is gebeurd, blijft alle rechtspraak in inlandsche vermogenskwesties een onmogelijkheid, een onding, een poel van willekeur en ongerechtigheid. Dat de koop — verkoop van onroerend goed in de Minangkabausche wereld nimmer tot ontwikkeling kwam was niet slechts hieraan toe te schrijven, dat die steeds belemmerd werd door het exclusivisme, dat kleefde aan het familie- stam- en negriverband, maar ook hieraan, dat, wilde men bedoelde zaken te gelde maken, men zulks kon bewerkstelligen middels het nader te bespreken pandcontract en het daaruit voortvloeiend zakelijk pandrecht. De verhoudingen, die daardoor in 't leven traden, waren altijd wel behoorlijk belijnd door den adat. En het roerend vermogen van de menschen in den ouden Minangkabauschen dorpstaat was altijd van te weinig beteekenis dan dat dit aanleiding kon geven tot een normale ontwikkeling van de verhoudingen, die uit koop — verkoop van die zaken konden voortspruiten. Want al blijkt de Minangkabauër tegenwoordig meer als handelsman in de wieg te zijn gelegd dan als landbouwer, in den ouden tijd kon er van handel van eenige beteekenis tusschen de honderden op zich zelf staande Minang-

kabausche dorpstaatjes kwalijk sprake zijn. De *orang manggale* of *soedaga* vermocht toen met geen mogelijkheid tot zijn recht te komen. Tegen wil en dank had de Minangkabauër dus in zijn *masa adat* voornamelijk alleen landbouwer te zijn. Slechts een handelsvolk heeft steeds het recht uit koop — verkoop voorspruitend behoorlijk kunnen uitbeelden. Landbouwende gemeenschappen vermochten dat nimmer te doen.

Van Hasselt maakt in zijn bekend werk over Midden-Sumatra [1]) melding van een bizondere credietoperatie, die in door hem bezochte streken zou voorkomen, in het geval dat een kooper geen voldoende fondsen bezit om de koopsom contant te betalen. Om zich dan niettemin het uitsluitend recht op de gekochte zaak, welke overigens in handen blijft des verkoopers, te verzekeren betaalt hij dezen een kleinigheid in geld bij wijze van voorschot, waardoor die dan de verplichting op zich neemt om de zaak niet meer aan een ander te verkoopen. Een en ander noemt van Hasselt het *idjab*-contract. Het komt ook elders voor. Men heeft evenwel in wat die schrijver een voorschot noemt niets anders te zien dan een *tanda*, een *uiterlijk bewijs* voor de tot standkoming van een koopcontract *op crediet*, en niet een gedeelte van de koopprijs. Met het moslimsche recht heeft de zaak niet te maken, ook al begiftigde men de overeenkomst met de benaming *idjab*. Dit beteekent trouwens ook in dat recht niets anders dan het uitdrukkelijke aanbod in 't algemeen, dat bij elk contract voorkomt, en niet een zelfstandige soort van overeenkomst. Bij contante verkoopen kwamen onder de Minangkabauërs natuurlijk nooit *tandas* te pas, want van de tot standkoming van dergelijke transacties bleek voldoende door de levering van de zaak aan den kooper en door de dadelijke betaling van den prijs door dezen. Het geven van *tandas* kwam echter altijd te pas, wanneer het om afspraken en contracten ging, die overigens niet waarneembaar, niet zichtbaar waren door de een of andere prestatie, maar die enkel door woorden waren beklonken, zoodat die altijd

---

[1]) Van Hasselt. Volksbeschrijving, pag. 362.

op het onderling vertrouwen der partijen berustten. Om dan later den rechter te kunnen overtuigen, dat er een contract tot stand kwam, had men zich slechts te beroepen op de *tanda*, die gegeven was en zulks middels getuigen desnoods te constateeren. De *tanda* verving als 't ware ons schriftelijk onderhandsch of authentiek bewijs. In casu heeft die dus te dienen om in 't bizonder een koop op tijd te constateeren. Tot levering van het gekochte krachtens het *idjab*-contract was de verkooper echter nooit eerder verplicht dan zoodra hem de koopprijs was ter hand gesteld. Door het aannemen van de *tanda* verloor de verkooper op crediet dus niet den eigendom of het bezit op de verkochte zaak, maar verplichtte zich alleen om deze in 't vervolg niet meer aan een ander te verkoopen.

Een ander contract, dat ook nog wel eens aangetroffen wordt in de Minangkabausche wereld, en dat men heeft vergeleken met onzen verkoop met recht van wederinkoop komt op het volgende neer. Men verkoopt zoogenaamd een onroerend goed tegen een bepaalde som gelds, die de verkooper ontvangt, onder beding echter dat het goed niet in 't bezit komt des betalers van het geld, maar dat dit blijft bij den verkooper, die dan gewoonlijk tevens als huurder, zooals het heet, desnoods als vruchtgebruiker van het goed, tegen periodieke betaling van een som gelds, optreedt. Wijders verplicht zich de geldschieter om het goed weder terug te verkoopen aan den verkooper, zoodra deze hem de verkregen som gelds heeft terug betaald. Dit gansche contract komt naar onze beschouwingen eigenlijk nergens anders op neer dan op een geldleening, waarbij de geldnemer conditioneert dat hij in 't bezit en genot blijft van het verkochte, wat anders bij het sluiten van het gewone Minangkabausche pandcontract niet zou kunnen gebeuren. Wat men in casu verkocht noemt heeft dus meer van een soort onroerend pand in den trant van onze hypotheek [1]) dan van een verkochte zaak. En de sommen gelds, die de geldnemer periodiek moet

---

[1]) Echter met dit verschil, dat de geldschieter geen recht van uitwinning heeft, hoogstens van naasting eventueel; alles hangt af van de gemaakte afspraken.

betalen aan den geldschieter gelijken minder op huurprijzen dan op telkens terugkeerende *tandas*, die de geldnemer heeft te geven aan den geldschieter om de herinnering levendig te houden aan de gesloten geldleening [1]). Al heet dan ook de geldschieter eigenaar te zijn geworden van het zoogenaamd verkochte goed, hij is nochtans niet gerechtigd, om, zoo lang de tegenpartij hare verplichtingen nakomt, eenig zakelijk recht op het goed uit te oefenen. En wijders moet hij haar altijd het goed weder terugverkoopen, zooals het heet, wanneer zij de opgenomen som gelds restitueert. Ik beschouw de gansche, op echt inlandsche wijze, zoo gecompliceerd mogelijk gemaakte manoeuvre, zooals ik die beschreef, als niets anders dan een correctief op het Minangkabausche pandcontract. Want hiervan is altijd het gevolg geweest, dat de geldnemer de detentio en het genot van zijn pand verliest om dat aan den geldschieter te cedeeren. Wilde men dit nu ondervangen, dan sloot men den onderwerpelijken zoogenaamden koop met recht van wederinkoop, die echter niets heeft van onze rechtsverhouding van dien naam [2]). Komt de geldnemer zijne verplichtingen niet na, eerst dan mag de geldschieter het zoogenaamde verkochte goed in den regel tot zich nemen en er zijn tegenpartij van priveeren. Intusschen hangt ten deze ook alles van de gemaakte afspraken af. Zwijgen deze op dit punt, dan heeft de rechter naar billijkheid te beslissen.

Getuigen zal de Minangkabauër gewoonlijk alleen dan halen bij het sluiten van een koop — verkoop-contract, wanneer dit gaat om kostbare zaken. Wordt een onroerend goed in de zeldzame gevallen, die wij leerden kennen, verkocht, dan fungeeren daar tegenwoordig nog als getuigen bij de reeds genoemde *pasipadan*, de eigenaren of beheerders der aangrenzende perceelen,

---

[1]) Ook kan men desnoods bedoelde periodieke geldsommen opvatten als renten, die voor het opgenomen geld moeten betaald worden.

[2]) De onderwerpelijke transactie had altijd veel meer van de romeinschrechterlijke *fiducia cum creditore*, met een daaraan vastgeknoopte *locatio-conductio* dan wel *precarium*. Dan cedeerde de verkooper ook zijn eigendomsrecht op de zaak, maar hield niet zelden het genot van deze.

en zulks *akan pamatji kato*, om de afspraken niet in vergetelheid te doen geraken. Bovendien hebben dergelijke transacties altijd nog plaats in tegenwoordigheid der volkshoofden uit de omgeving van kooper en verkooper. Al die lieden worden dan met een kleinigheid in geld beloond voor den dienst den kooper bewezen, maar verplichten zich daardoor ook om hetgeen zij bijwoonden goed te onthouden niet alleen, maar tevens om er bij tijds mededeeling van te doen aan hunne eventueele opvolgers, opdat de herinnering aan het feit tot in lengte van dagen bij overlevering kan blijven leven in de negri. De kooper betaalt hun dan gewoonlijk bij wijze van *isi adat* hier en daar de zoogenaamde *soerè tandoek*, dat is voor elke *thail* van de koopprijs 5 *koepang*. Een sawah, die duizend *soekè paddi* opbrengt is ongeveer *f* 150 à *f* 200 in ons geld waard. Een *orang dagang* kan pas kooper worden, indien hij eerst vast ingezetene in de negri is geworden, waar de grond ligt, want *mambali mambawo*, koopen en medenemen van een onroerend goed werd door den adat nooit toegestaan, zooals wij reeds weten. De verkooper van een stuk grond ontvangt natuurlijk niet alleen de koopprijs, maar bovendien in sommige streken nog een hoeveelheid rijst (*soekè barè*) een *pingan* (bord), een *lapieq* (matje), een *laboe* (waterkruik) en een *tjawan* (kom) als toegift [1]).

II. *Huur — verhuur (manjasieë).* Ons huurcontract, bestaande uit een overeenkomst, waarbij het gebruik van een zaak wordt afgestaan tegen betaling van een som gelds, is in de Minangkabausche wereld van vroeger wel bekend geweest, maar had gewoonlijk ook slechts het een of ander roerend goed tot voorwerp, een bruidstooi, een voertuig, ik denk hier aan het klassieke Manangkabausche karretje, de *djoeli-djoeli*, die mij altijd herinnerde aan de midden-javaansche *glinding*, zoomede ten slotte een stuk vee, een paard of iets dergelijks. Onroerende zaken, sawahs, ladangs of tuinen, werden bijna nooit verhuurd, maar altijd in half- of derde-bouw afgestaan, terwijl huur van

---

[1]) Wat de eigenlijke beteekenis van een en ander is, heb ik niet kunnen opsporen. Misschien heeft die toegift ook altijd slechts de rol van *tanda* moeten vervullen.

diensten vrijwel nagenoeg niet voorkwam, omdat men in de plaats daarvan altijd een ander contract, dat van onderling hulpbetoon, tot zijn beschikking had. Pas na onze komst in de Minangkabausche landen begon onder de bevolking een enkele keer hier en daar ook verhuur van landerijen voor te komen, terwijl verhuur van diensten en arbeidskrachten zich voornamelijk daar ging ontwikkelen, waar men met den vreemdeling, met den Europeaan en Chinees in aanraking kwam, die den arbeid des Minangkabauërs behoefde. Deed zich dit contract in den ouden Minangkabauschen dorpstaat voor, dan beperkte zich zulks alleen tot den huur van de diensten van ambachtslieden, van timmerlieden, smeden als anderszins, maar bij den landbouw voorzag men zich van arbeid gewoonlijk door den arbeider mede te laten deelen in de opbrengst van den oogst, of door voor de hulp, die men van hem erlangde, te gelegener tijd hem weder van dienst te zijn. Hoe het ook zij, kwam het huurcontract sporadisch in de Minangkabausche wereld voor, behoorlijk ontwikkeld, uitgebeeld, zooals in het westersche recht in verloop van tijd is gebeurd, heeft ook dat zich nimmer. Treffen wij het dus heden ten dage hier en daar aan, en komen er ter zake allerlei kwesties uit voor, zoo schiet er voor onze rechters niets anders over dan om ook deze weer aan de hand van onze rechts*beginselen*, voor zoover die aan de bekende voorschriften van den adat zijn aan te passen, uit te wijzen. In elk geval houde men steeds in 't oog, dat *harto poesako* nooit anders kunnen verhuurd worden dan door den beheerende *mamaq*, terwijl natuurlijk *harto pantjarian* door den individueelen bezitter mogen afgestaan worden.

Kwam de huur van onroerende goederen voor, zoo beperkte die zich in elk geval tot landerijen; die van huizen kende men onder de Minangkabauërs onderling nooit. Tegenwoordig zal men die nog hoogstens op de hoofdplaatsen een enkele keer aantreffen, maar dit gebeurt dan in navolging van onze manieren van doen. Op het platteland bewoonden de menschen òf hunne familiehuizen, zooals in de Bovenlanden regel is, òf hun eigen huisjes, wat in de Benedenlanden hoe langer hoe meer in zwang

komt. In andermans woning ziet men zelden een Minangkabauër verblijven buiten de hoofdplaatsen. Landerijen, die men niet zelf met eigen familieleden kan bewerken en toch ook niet braak wil laten liggen, maakt men meestal productief door ze voor een bepaalden tijd, of liever voor een aantal oogst-perioden, want deze dienen bij onderwerpelijke contracten in den regel tot maatstaf, dan wel tot wederopzeggens toe in halfbouw aan een niet-familielid af te staan. Dit heet *mampadoewaï* van *doewo*, dat twee beteekent. Dan deelen de *pantjarian*-bezitter of, als de sawah of ladang *harto poesako* is, de rechthebbende familie en degeen, aan wien men het land in bewerking heeft gegeven, elk voor de helft in den oogst, nadat, indien daaromtrent niet uitdrukkelijk andere afspraken zijn gemaakt, de eigenaar bovendien ook voor de zaaipaddi heeft gezorgd, en zelfs zijn ploeg en vee, zoomede soms ook zijn eigen arbeid ten dienste des bewerkers heeft gesteld terwijl hem dan ook het recht toekomt om de eerste keuze te doen van de helft van den oogst. Wij zouden in dit geval eigenlijk spreken van huur van diensten. Pas wanneer de bezitter van het land niets anders zou doen dan alleen dit afstaan, zou het onderwerpelijk contract eenigszins iets hebben van onzen verhuur van grondbezit. En dat gebeurt ook wel; de bezitter van den grond levert niet altijd ook nog de zaaipaddi. Wordt er overeengekomen, dat de bewerker niet de helft, maar slechts een derde van den oogst zal erlangen, dan noemt men het onderwerpelijk contract *mampatigaï* [1]) van *tiga*, dat drie beteekent. Zijn de onderwerpelijke contracten niet voor een bepaald aantal oogsten gemaakt, doch tot wederopzeggens toe, zoo mag de bezitter van den grond toch nooit het contract verbreken dan na afloop niet alleen, maar ook na verdeeling van den oogst, die in uitzicht is, tenzij men uitdrukkelijk anders had geconditioneerd, wat bijna nooit gebeurt. Dit sprak ook eigenlijk altijd van zelf,

---

[1]) Men spreekt ook wel van *diperdoewai* of *dipertigaï*, wat slechts de lijdende vorm is van *mampadoewai* en *mampatigai*; ook zegt men *mampadoewakan* of *mampatigakan*. De gronden zelve, die op bedoelde wijze aan anderen zijn afgestaan, noemt men wel eens *harto pasadoean* en *harto patigoan*, ook wel *sawah bapadoewo* of *sawah bapatigo*.

want middels den oogst moest de bewerker steeds betaald worden voor zijn diensten.

Dat de Minangkabauër onze pachtcontracten eigenlijk nooit gekend heeft en zich altijd behielp met het beloonen van den bewerker van den grond met een deel van de opbrengst van dezen, is hieruit te verklaren, dat in zijn wereld eeuwen lang gemunt geld een onbekende zaak is geweest. En wat men later als ruilmiddel is gaan bezigen, het stofgoud, dat men hier en daar vond en dat men elkaar overdroeg na het in bamboekokertjes gemeten te hebben, had altijd een te groote waarde om als coulant geld te worden gebezigd. Men betaalde elkaar oudtijds derhalve slechts met de opbrengsten van zijn onroerende bezittingen of met die van zijn handenarbeid, met rijst of andere eetwaren, dan wel met in de rimbo verzamelde boschproducten of met weefsels, kleeren, sieraden als anderszins. Het recht had zich dus nooit bezig te houden met betalingen in een bepaald algemeen gangbaar ruilmiddel. Dit is in de Minangbabausche wereld altijd een uit den vreemde ingevoerde zaak geweest. Het kwam daarin hoogstwaarschijnlijk niet eerder voor dan toen de Chinees er voor het eerst ten tooneele verscheen; maar ook dit is nog zeer onzeker. Zelfs de Hindoe-Javanen kunnen reeds geld in de Minangkabausche wereld hebben gebracht of althans de een of andere standaardmaat van waarden.

Op de verschillen tusschen de genoemde Minangkabausche contracten en onze pachtcontracten behoef ik natuurlijk niet te wijzen. Het belangrijkste daarvan is wel dat het *periculum* bij het *mampadoewaï* en *mampadigaï* altijd ook ten deele wordt gedragen door den verpachter van den grond. Want mislukt de oogst, dan heeft hij niets te vorderen van den bewerker. Maar gesteld zelfs dat deze zijn verplichting niet nakwam, ook dan zou de grondbezitter geen actie tot schadevergoeding tegen hem hebben, want daarop kan een Minangkabausche overeenkomst nooit uitloopen. Kwam dus de bewerker zijn afspraak niet na, zoo zou de grondbezitter zich daarbij hebben neer te leggen. Schadevergoeding kon men in de Minangkabausche wereld altijd slechts in dat geval vorderen, wanneer die het gevolg werd

van een *positieve daad*, van een delict of een ander onrechtmatig *doen*. Onrechtmatig *nalaten* kon echter nimmer een vordering tot schadevergoeding in 't leven roepen. Daar is mij althans nooit iets van gebleken bij mijne nasporingen. Iemand, die zijn schulden niet betaalde, kon men slechts tot betaling dwingen, door zich eigen recht te verschaffen, door het een of ander der eigendommen van den debiteur in de wacht te slepen, desnoods door op zijn eigen persoon als pandeling beslag te leggen, maar verder kon men ook nooit gaan. Heeft de grondbezitter behalve zijn land ook nog zijn ploegen en vee aan den bewerker ten dienste gesteld, dan moet dit laatste altijd als een afzonderlijk contract van gebruiksleen (*salang manjalang*), dat aan het *mampadoewaï* of *mampatigaï* werd vastgeknoopt, worden beschouwd. Ook komt het voor, dat er wordt bedongen, dat de bewerker moet beginnen met zelf voor de zaaipaddi te zorgen, maar dat de grondbezitter hem die na den oogst heeft te restitueeren. Al die bijcontracten moeten steeds op zich zelf worden beschouwd als afzonderlijke aanhangsels van het *mampadoewai* en 't *mampatigai*, niet als integreerende deelen hiervan; dat is altijd het gemakkelijkst. Maar bij het uitwijzen van geschillen over een en ander neme men steeds in de eerste plaats tot richtsnoer wat partijen onderling hebben gewild, en nooit wat ons recht voorschrijft. Pas wanneer de adat zwijgt, en niet is uit te maken, wat partijen hebben gewild, grijpe men naar onze rechts*beginselen*, voor zoover die bruikbaar zijn en niet in conflict komen met den positieven adat, welke bekend is, en over welken beide partijen het eens zijn. Geldt het *mampadoewai* of *mampatigai* een ladang, die niet tot rijstveld bestemd werd, dan wordt in den regel daarvan alleen gedeeld wat wortel- en takvast (*nan karè*) [1]) zouden wij zeggen is, en laat men de door den bewerker op dien grond gekweekte aardvruchten, knolgewassen, groenten als anderszins en dat dan *nan moedo* heet, het jonge woordelijk vertaald, dat is dus het pas gekweekte, de eenjarige gewassen, gewoonlijk geheel aan hem. Dus in zulk

---

1) *Karè* = *karas*, ons *kras*, dat is alles wat stevig, vast, hard is.

een geval krijgt de bezitter van den grond alleen recht op een gedeelte van het hout en van de bamboe, zoomede van de boomvruchten, welke de bewerker van de ladang oogst, en die daar reeds lang te voren van plachten geoogst te worden.

Bij het sluiten van de contracten van huur — verhuur of van het *mampadoewai* en *mampatigai* behoeven nimmer formaliteiten of iets dergelijks in acht genomen te worden. Getuigen komen er gewoonlijk ook niet bij te pas. De overeenkomst wordt in den regel beklonken middels enkele mondelinge afspraak van partijen, die aan de zijde van de bezitters der zaken weer *mamaqs* behooren te zijn, zoodra het gaat om *harto poesako*, en anders de individueele rechthebbenden, wanneer het *harto pantjarian* betreft. Aan den anderen kant treedt ook een *mamaq* op, zoodra diens familie de huurster of gebruikster wordt; handelt de huurder of gebruiker echter voor zich persoonlijk, dan blijft zijn gezinshoofd weer buiten de zaak. Ten slotte zij vermeld, dat de onderwerpelijke contracten door de rechthebbenden op de zaken ook altijd konden gesloten worden met vreemdelingen, *orang dagang*, zelfs met lieden, die geen Minangkabauërs waren, want de huurders of gebruikers konden toch nooit eenig zakelijk recht op de hun toevertrouwde zaken erlangen.

Ten slotte hebben wij hier het een en ander mede te deelen over de huur van diensten. Ook deze kwam in de oorspronkelijke Minangkabausche wereld betrekkelijk weinig voor. Alleen was daar sprake van, zoodra men te doen had met diensten, welke niet door iedereen konden bewezen worden, dus met den arbeid van vaklieden, als van smeden, timmerlieden, kleermakers en zulke menschen. Arbeid, die echter door elk en een iegelijk kon worden gepresteerd, zooals het bewerken van grond, het kappen van boomen, het vervoer van zware lasten en dergelijke, huurde men gewoonlijk niet, maar dien verkreeg men van zijn negrigenoot gewoonlijk bij de een of andere gelegenheid onder de door den adat gesanctioneerde stilzwijgende overeenkomst, dat men dien te gelegener tijd met eigen wederdienst van dezelfde soort betaalde als 't ware. Dat was het van ouds alom in de

Minangkabausche wereld bekende vrijwillige onderlinge hulpbetoon, de *adat batolong* of de *adat sarajo-manjarajo*, wanneer het ging om elkaar bij te staan bij den bouw van een huis bijvoorbeeld, of de *adat lèmbèq* ook wel *adat lambië* geheeten, dan wel *adat malèmbèq hari* of *balambië hari*, zoodra het betrof de wederkeerige hulp bij het bewerken van elkaars landerijen, in 't bizonder bij den rijstbouw. Het eenige waartoe dan de verkrijger der diensten verplicht was ten aanzien van hen, die hem deze bewezen, bestond hierin, dat hij deze lieden behoorlijk eten gaf gedurende de dagen, die zij in zijn dienst werkten en dat hij ze na afloop van het werk in de gedaante van de een of andere eetwaar of lekkernij een cadeautje mee naar huis gaf. Maar een extra-belooning in geld of iets anders was hij hun nooit verschuldigd. Was evenwel de dienst afgeloopen, dan werd hij van zijn kant ook weer verplicht om, zoodra zijn diensten werden ingeroepen door elk en een iegelijk, die hem had geholpen, aan die roepstem gehoor te geven, zonder daarvoor geld of bizondere belooningen te mogen bedingen. Zoo werden allerwege in de Minangkabausche landen alle huizen altijd gebouwd en had de bewerking der rijstvelden plaats. Was echter het grove werk, dat bij huizenbouw noodig was, afgeloopen, waren de houtwerken in het bosch gekapt, had men die vervolgens naar de plaats van bestemming vervoerd en ten slotte er de balken, binten als anderszins van vervaardigd, die benoodigd waren, wat al te gader middels bedoeld onderling hulpbetoon in zijn werk ging, dan werd het gansche geraamte van de woning meestal ook nog op die wijze in elkaar gezet, maar elken anderen fijneren arbeid aan het huis, die niet ieders werk was, en waarvoor bizondere kundigheden en vaardigheid noodig waren, die dus door bizondere ambachtslieden behoorde gedaan te worden, door timmerlieden en smeden, dien arbeid kon men nooit anders verkrijgen dan middels huur van de diensten dier lieden. Die arbeid moest dus altijd behoorlijk betaald worden hetzij met geld, hetzij met andere zaken. Men kon niet volstaan met ambachtslieden enkel wat eten te geven gedurende den tijd, dat zij hun diensten presteerden. In onzen

tijd zijn er wel eens hoofden en andere grootheden geweest, die het tegendeel beweerden, maar daarmee werd nooit anders beoogd dan om zijn omgeving ongestraft te kunnen knevelen. Bovendien kunnen onze gouvernements-hoofden *qua tales* nooit aanspraak maken op meerbedoeld onderling hulpbetoon, want die lieden staan als organen van een vreemd staatsgezag altijd buiten den adat. Hoogstens vermogen die lieden in hun qualiteit van *Minangkabauërs* aanspraak te maken op het *sarajo manjarajo* of op het *lembèq malembèq hari.* Intusschen is er door die lieden onder de schuts van onze onwetendheid al heel wat misbruik gemaakt van den onderwerpelijken adat van het onderling hulpbetoon; menigmaal werd hunne omgeving op allerlei wijzen geprest om zich daarvan te hunnen behoeve te kwijten. En weigerde men, dan wist het hoofd van zijn staatsgezag wel zoo gebruik te maken om het den weigeraar in 't vervolg af te leeren hem te weerstaan. Ook dit was altijd volkomen in strijd met den adat, want de verplichting tot onderling hulp betoon was volgens dezen nooit een afdwingbare plicht. Stoorde de een of andere negrigenoot zich niet aan den *adat sarajo* of *adat lambèq*, dan kon hij rechtens nooit tot rede gebracht worden; hij verspeelde er alleen den wederdienst door, op welken hij tegelegener tijd van zijn kant aanspraak kon maken, Zooals met zoovele andere verplichtingen in de Minangkabausche wereld altijd het geval was, had dus ook deze steeds slechts een moreele sanctie, geen andere. Maar de gouvernementshoofden en andere gouvernements-dienaren in de Minangkabausche wereld bliefden dat doorgaans over het hoofd te zien. Uit het medegedeelde omtrent den onderwerpelijken adat blijkt ook alweer dat eigenlijk de oorspronkelijke betaling van diensten in de Minangkabausche wereld altijd bestaan heeft in het geven van maaltijden, van eten en slechts zelden plaats had in een andere gedaante. Het sameneten is bij de Minangkabauërs dus altijd iets anders geweest dan bij ons, en wel een middel tot kwijting van kleine schulden, *casu quo* ook van geringe boeten of het droeg het karakter van het geven van de een of andere genoegdoening. Bij de oudste menschheid moeten eetwaren de voor-

naamste ruilmiddelen zijn geweest, de meest oorspronkelijke betalingsmiddelen, het eerste geld. Vandaar dat men het sameneten ook bij alle handelingen van het dagelijksch leven des Minangkabauërs terugvindt, van het oogenblik, waarop hij geboren wordt tot op dat, waarop hij van deze wereld scheidt. Want dan wordt den doode zelfs, zoolang die althans verondersteld wordt nog hier op aarde te vertoeven, niet zelden een plaats aan de maaltijden ingeruimd, welke ter eere zijner uitvaart worden gehouden gedurende de eerste honderd dagen na zijn overlijden.

De *adat lèmbèq* of *malambië hari* zal men voornamelijk aantreffen in streken, waar de sawahs gewoonlijk niet met den ploeg (*badjaq*) worden bewerkt, maar met de spade (*tambilang*). Dit contract komt hierop neer, dat de eigenaar of bezitter van een sawah, dan wel de huurder of houder van deze krachtens het *mampudoewai* of *mampatigai*, met een of meer zijner negrigenooten overéénkomt, dat ieder dezer lieden gewoonlijk maar één dag op zijn rijstveld komt helpen bij de omwerking *(pangkoeè samoelo)* van deze, terwijl hij van zijn kant zich verbindt ieder hunner ook één dag op hunne sawahs te komen helpen. Kan de persoon, die zich tot dezen dienst verbonden had, zijn belofte om de een of andere reden niet nakomen, dan heeft hij den sawahbezitter gewoonlijk een som gelds te betalen, die men in de negri voor één dag werkens pleegt verschuldigd te zijn. Ik houd het er intusschen voor dat deze laatste verplichting onder onzen invloed adat is geworden, want het Minangkabausche recht heeft eigenlijk nooit die tot het betalen van schadevergoeding ten gevolge van het nalaten van iets gekend, zooals ik boven bereids mededeelde. Men mag eventueel den beloofden dienst ook in een ander soort werk van even langen duur kwijten. Eigenlijk komt het onderwerpelijk contract naar onze opvattingen neer op een soort ruil van elkaars diensten, door een bepaald aantal personen onder elkaar gesloten. Men treft het overal in de Minangkabausche landen aan, zoowel in 't Noorden, b.v. in 't Pangkalansche, als in 't midden en Zuiden der Pandangsche Bovenlanden, in Alahan Pandjang en in de

XIII en IX Kota. In de laatste streek hoort men het ook wel *tobo* [1]) noemen [2]).

Een ander contract, dat allerwege in de Minangkabausche wereld in zwang is geweest en dat, zonder weer huur — verhuur van diensten in onzen zin te zijn, nochtans daarop veel lijkt, is dat de adat kent tusschen den eigenaar van een kudde vee, karbouwen en runderen, en den hoeder der dieren, het Minangkabausche karbouwen-herdertje (*goebalo*), dikwijls een knaapje tusschen de 12 en 15 jaren. Bij dit contract, dat aan de zijde van den jongen gewoonlijk gesloten wordt door zijn *mamaq*, wordt de knaap meestal voor 3 achtereenvolgende jaren verbonden om de karbouwen der tegenpartij te hoeden, het toezicht op de dieren te houden, wanneer zij overal in de negri grazen, zonder dat hij echter eenig recht erlangt op betaling van geld. Slechts is de eigenaar dier dieren verplicht den herder zijn dagelijksche voeding te verstrekken, zoomede om hem te kleeden. Maar de knaap heeft weer in den regel het vrije recht om de melk der wijfjeskarbouwen en koeien voor zich te houden en die ten eigen bate te verkoopen, nadat hij zijn meester de dagelijksche hoeveelheid melk heeft verschaft, die deze wenscht. Ten slotte heeft de *goebalo* niet zelden het recht om het eerste kalf, dat uit een door den eigenaar der dieren bepaald aangewezen koe geboren wordt, ten geschenke te ontvangen en tot zich te nemen, zoodra de tijd van zijn dienstbaarheid verstreken is. Dit laatste recht verspeelt de herder echter gewoonlijk weer, wanneer hij tusschentijds zijn dienst opzegt; hoogstens wordt hem dan soms slechts $1/3$ van de getaxeerde waarde van het kalf toegekend. De meester mag van zijn kant den *goebalo* niet tusschentijds ontslaan, als die zijn plicht doet. Doch

---

1) In de Korintji-landen is men gewoon om een vroedvrouw *(belian)*, die aan de een of andere familie hare diensten had afgestaan, te betalen door haar eenmaal 's jaars gedurende een bepaald aantal jaren te helpen met den arbeid op hare velden *(pertoeloengan belian)*. Men kan intusschen volstaan met dat werk door een vervanger te doen verrichten, zelfs door kinderen, die daartoe reeds in staat zijn (Klerks op. cit. pag. 71).

2) Van Hasselt, Volksbeschrijving, pag. 333.

wel mag hij daartoe overgaan indien een der dieren, den herder toevertrouwd, door diens schuld omkomt. En dan kan het hem toekomende kalf den *goebalo* zelfs onthouden worden.

Een werkelijke huur van diensten trof men oudtijds aan, wanneer een aantal kooplieden (*orang mangale* of *soedaga*) gezamelijk een handelsreis gingen maken naar verre streken, b.v. uit de oostelijke grenslanden naar Padang, en dan een hunner tot *toewo gale*, zooals hij werd genoemd, werd aangesteld die allen niet alleen tot gids had te verstrekken en hun de veiligste wegen moest wijzen, zoomede hen op de beste markten (*pakan*) had te brengen, maar ook zijn tusschenkomst behoorde te verleenen bij het sluiten van de transacties, welke men onderweg aanging. Voor die diensten werd de *toewo gale* dan in den regel in geld betaald. Nochtans werd hij ook wel met goederen beloond.

III. *Bruik- en verbruikleening* (*salang manjalang*) [1]). Ook dit contract was den Minangkabauer reeds van ouds bekend en kwam vrijwel steeds op hetzelfde neer, wat wij daaronder verstaan. De leennemer verbond zich om het goed, wanneer dit geen vervangbare zaak was, in denzelfden staat terug te geven, waarin hij het gekregen had, dan wel, indien het verloren was gegaan gedurende den loop van het contract, te vergoeden. Een en ander drukte men steeds uit in de volgende bewoordingen: *salang mangoembalikan, soembièng maniti patah mangimpa hilang manganti*, wat in bruikleen is afgestaan moet terug gegeven worden, nadat wat er gebroken, geschonden is aan het geleende voorwerp, eerst hersteld is en mocht dit weggeraakt zijn, dan moest men een zelfde voorwerp, als men leende, restitueeren. Maar wat in verbruikleen is gegeven is men kwijt (*nan diagih ilang sadjo*); men heeft er slechts dezelfde hoeveelheid en soort voor te restitueeren. In bruikleen gegeven zaken heeten *harto pasalangan;* onder familieleden gebeurde het niet zelden dat die voor het gansche leven aan den leennemer werden afgestaan,

[1]) Het is eigenaardig dat *salang-manjalang* in het Riouw-Lingasch alleen de beteekenis heeft van iemand dooden door hem te krissen en nog wel door dit te doen middels een stoot tusschen het sleutelbeen. Hoe is de Minangkabauër er toe gekomen om aan het onderwerpelijk woord een heel anderen zin te geven?

zoomede zelfs aan diens erfgenamen. Een *mamaq* mag b.v. *harto poesako* aan het een of ander familielid, dat tot de rechthebbenden op die goederen behoort, voor een onbepaalden tijd uitleenen om daarmee handel te drijven en dan is de leennemer in den regel verplicht van de door hem gemaakte winst de helft of $^1/_3$ dan wel $^1/_4$ deel aan zijn *mamaq* af te staan, dat als *hoedjoengnja harto poesako* allen rechthebbenden op deze dan ten goede komt. Op deze wijze weet men *harto poesako* ook productief te maken, terwijl de eigendom op die zaken onverlet blijft. Ook was het geoorloofd om familiegoederen op die wijze in handen van niet-familieleden vruchtdragend te maken.

Het leencontract had niet alleen allerlei zaken tot voorwerp, die ook wij gewoonlijk uitleenen, maar zelfs dikwijls vee, een aantal karbouwen of runderen, die anders toch maar ongebruikt overal rondzwierven in de negri. Men stond de dieren dan voor niets ten gebruike af aan lieden, die b.v. wel landerijen bezaten, maar geen ploegvee. Dezen kwamen daar dan om vragen, nadat zij den eigenaar der dieren beleefdheidshalve eerst *sirih pinang* of wat gebak en een zakje met geroosterde blaren van den koffiestruik (*saboek daoen*) hadden aangeboden. Na de sawahbewerking werden de beesten vervolgens door den leennemer teruggegeven. Niet zelden gaf de eigenaar der dieren bovendien ook nog zijn ploeg en zelfs zijn arbeid aan den leennemer op den koop toe er bij. Men was oudtijds dikwijls zeer hulpvaardig en goedhartig tegenover elkaar. Stierf in dergelijke gevallen een of meer der uitgeleende dieren, dan had de leennemer dikwijls niet meer dan de helft van de waarde van het verloren beest te vergoeden in stede van dit in zijn geheel te moeten restitueeren. Of werden de dieren ziek, zoo droeg de leennemer een gedeelte van de kosten der genezing van ze.

Zelfs sawahs en ladangs leende men vaak uit. De leennemer was dan gerechtigd om voor niet het volle gebruik van den grond te hebben gedurende den overeengekomen tijd, mits hij slechts periodiek een kleinigheid aan geld of iets anders aan den leengever betaalde, louter bij wijze van *tanda*, als erkenning dat hij de zaak slechts in leen had en er geen andere rechten

op pretendeerde, dus in den trant van den *canon* der latere Romeinen, indien dezen op hun grond het zakelijk recht van erfpacht afstonden.

De verbruiksleening had in de oudste Minangkabausche wereld, voordat deze met gemunt geld kennis maakte, altijd voornameijk tot voorwerp eetwaren, rijst of iets anders, dan wel stofgoud. De nemer dier zaken verplichtte zich om op den afgesproken tijd dezelfde soort eetwaren of dezelfde hoeveelheid stofgoud terug te geven, die hij had genoten. Nadat men het geld had leeren kennen, werd ook dit natuurlijk dikwijls uitgeleend, maar gewoonlijk gebeurde dat altijd tegen afgifte van een roerend onderpand, wanneer het om kleine bedragen ging, en van onroerend goed, indien het belangrijke sommen gold. In het laatste geval ontstond het bekende Minangkabausche pandrecht, waaraan wij thans onze aandacht zullen wijden, nadat wij eerst het *pand-contract* hebben besproken. Tusschen dit en het daaruit voortspruitend zakelijk recht op het den geldschieter ter hand gestelde goed dient steeds onderscheiden te worden, wat niet altijd gedaan is, want de gevolgen van het contract zijn in elk geval van persoonlijken aard, terwijl die, welke uit het recht op de zaak voortspruiten een onpersoonlijk karakter dragen.

IV. *Het pandcontract en het pandrecht* (*mangadei*, *sando*) [1].

Thans komen wij op verhoudingen van vermogensrechterlijken aard, die in de Minangkabausche wereld het meest tot ontwikkeling zijn gekomen, welke dus door den adat nog eenigszins zijn uitgebeeld. Zij betroffen dan ook altijd de meest gewichtige niet alleen, maar ook de meest voorkomende credietoperatie, die men kende. Was het den Minangkabauër door zijn adat bijna

---

[1]) Ook in het recht van de oude Hindoe-Javanen heette blijkens de Koetara-Manawa een pand *sanda*. Bij hen werd de pandnemer *soemanda, ananda* genoemd en de pandgever *asanda*. Zonder twijfel hebben dus die lieden ook in zake het pandrecht een belangrijken invloed uitgeoefend op de Minangkabausche wereld. Het woord *gadei* is meer van indonesischen oorsprong. Men vindt het ook in het Alfoersch van de Minahassa en van Boeroe, zoomede in het Dajaksch en Tagalasch, en dan natuurlijk ook overal op Java, zoomede op Bali.

volkomen onmogelijk om zich van zijn bezittingen te ontdoen door verkoop, omdat hij er rechtens bijna nimmer den *eigendom* van kon cedeeren, voor bepaalden of onbepaalden tijd de *detentio* gepaard aan het vruchtgebruik op de zaak afstaan aan een geldschieter, als waarborg dat het geleende geld wel eens teruggegeven zal worden, kwam en komt heden ten dage nog herhaaldelijk voor. Het pandcontract was dus nooit anders dan een geldleening aan de zijde van den zoogenaamden pandgever (*nan mangadeikan*) en kon nimmer plaats hebben, zonder dat het bezit hiervan werd gecedeerd aan den geldschieter (*nan mamagang gadeian*) Geldleeningen op onderpand van zaken, die in handen blijven van den geldnemer, zooals bij onze hypotheek het geval is, heeft het Minangkabausche recht nooit gekend. De geldschieter, die onderpand [1]) verlangde, kreeg dit in de Minangkabausche wereld ook altijd onder zich, doch niet als bezit, maar in *nuda detentione*. En was dit een roerende zaak, dan werd hij er slechts bewaarnemer van, nooit gebruiker; dan had het pand altijd meer van een *tanda*, van een uiterlijk waarneembaar teeken dat er een geldleening had plaats gehad, van een zekerheidspand dus slechts. Maar was het pand een onroerend goed, de sawah of ladang dan wel een tuin of een stuk boschgrond, zoo werd de geldschieter er altijd ten volle vruchtgebruiker van, tot tijd en wijle dat hij zijn geld terugkreeg.

Het pandcontract werd door den Minangkabauschen geldnemer in den regel gesloten uit geldgebrek, dat op geen andere wijze kon worden bestreden. Vermocht een familie of eenling, die sawahs of andere landerijen bezat, deze niet productief te maken door ze te verhuren of in halfbouw af te staan, en deed zich niet een der gevallen voor, waarin tot verkoop van die goederen kon worden overgegaan, dan bleef er niets anders over dan geld op te nemen, te gaan halen zooals men pleegde te zeggen

---

[1]) Die zaken werden dan een deel van zijn vermogen of, indien een familie het geld had verstrekt, hare *harto tasando* of *harto tagadei*, zooals de algemeene benaming luidt van in pand verkregen zaken in tegenstelling met *harto poesako* of *harto pantjarian*, *harto soearang* en andere. Ook spreekt men van *sawah pagang* om een in pand genomen rijstveld aan te duiden.

(*mendjapoeï oewang*) tegen onderpand van landerijen. Van de zijde des geldschieters werd de onderwerpelijke transactie altijd beschouwd als de eenige veilige manier om zijn overtollige contanten behoorlijk te beleggen. Maar het was niet altijd geldgebrek, dat den geldnemer noopte zijn grond te verpanden. Bezat hij van dezen zooveel, dat hij niet bij machte was dien met eigen krachten te cultiveeren, en wilde hij zijn land niet voor goed braak laten liggen of middels het *mampadoewai* dan wel het *mampatigai* niet productief maken, dan besloot hij gewoonlijk om ze te verpanden, en dan was het hem vaak onverschillig of hij daarvoor veel of weinig geld kreeg. Het was er hem in dat geval dus minder om te doen een geldleening te sluiten dan om zijn grond te doen bebouwen. Maar zulke verpandingen duurden dan ook in den regel niet lang. Zoodra de grond naar behooren gedefricheerd was loste de geldnemer dien weer in. Daarentegen gebeurde dat met verpandingen, welke het gevolg van geldgebrek waren, betrekkelijk zelden. Die bleven zelfs meestal eenige geslachten achter elkaar bestaan en kregen op die wijze wel eens een eeuwigdurend karakter. Want het *jus distrahendi*, het recht om zijn pand te verkoopen, ten einde zich daarop te verhalen en het uitgeleende geld terug te erlangen, had de Minangkabausche geldschieter nimmervolgens zijn recht [1]). Wij komen hierop zoo aanstonds terug.

Het pandcontract had dus bij de Minangkabauërs, evenzeer als zulks bij ons het geval is, altijd een accessoir karakter; het was onbestaanbaar zonder een geldleening [2]). En voordat in de Minangkabausche maatschappij het gemunte geld bekend was, zal het pandcontract ongetwijfeld gebezigd zijn tot steun

---

[1]) Ook was dat niet in het recht der Hindoes en Hindoe-Javanen bekend; trouwens evenmin in het oudste romeinsche recht. Wel kwam het *jus distrahendi* in het latere recht der Romeinen voor en treft men het in 't moslimsch recht aan.

[2]) Mr. Verweij's zienswijze kan ik dan ook niet deelen, die het Minangkabausche pandcontract „een op zich zelf staande" overeenkomst noemde. (Mr. A. W. C. Verweij. Iets over het contractueel pandelingschap en de bestrijding dezer instelling in de Ned. Indische Wetgeving, Bijdragen van het Kon. Instituut. 5e Volgreeks. Deel VIII. p. 237. e. v.).

voor een leening van alle andere vervangbare zaken, in 't bizonder van voedingsmiddelen, van rijst als anderszins; want ik houd het er voor, dat het onderwerpelijk contract van hoogen ouderdom is en hoogstwaarschijnlijk ook aan de Hindoes ontleend werd [1]). Tegenwoordig echter dient het altijd tot verzekering van een geldopneming. Van Islamistischen oorsprong kan het Minangkabausche pandcontract niet zijn, want volgens moslimsch recht stonden pandgever en pandnemer altijd in gansch andere verhoudingen tot elkaar. De laatste, de *moertahin*, vermocht zich altijd na rechterlijke beslissing op zijn pand middels verkoop van dit (*marhoen* of *rahn*) te verhalen krachtens het recht van den Islam. Bovendien bleef volgens dit de andere partij, de pandgever, de *rahîn*, zooals hij heette, altijd het recht behouden om al de voordeelen, die het afgestane pand opleverde, te genieten en mochten die niet ten goede komen van den pandhouder. Kortom het moslimsche pandrecht, het zoogenaamde *raqabah* had altijd veel meer van het onze. Het werd dan ook hoogstwaarschijnlijk naar het latere romeinsche pandrecht gecopieerd. Van een receptie van het moslimsche pandrecht door de Minangkabausche wereld is nimmer sprake geweest. Dat zou trouwens ook de onvervreemdbaargeid van den Minangkabauschen eigendom te na zijn gekomen. Het accessoire karakter, dat ook aan het Minangkabausche pandcontract altijd eigen is geweest, heeft men uitgedrukt in de volgende pitoeas:

Sando barakoe,
Oetang barakoe,
Pagang salamè;

dit wil het volgende zeggen: zoodra beide contractanten het eens zijn over de geldsom, die de leening uitmaakt, zoomede over het voorwerp, dat als pand is afgestaan aan den geld-

---

[1]) In het hindoesche recht en in dat der oude Javanen van Modjopahit kende men ook steeds tweërlei soort van pand, n.l. een louter zekerheidspand, dat niet ten voordeele mocht strekken van den pandhouder, en een gebruikspand, waarvan hij wel het genot mocht hebben.

schieter, is ook voor den laatste het zakelijk recht op het pand ontstaan, krachtens hetwelk hem van dat oogenblik reeds, en niet van dat der latere *traditio*, alle voordeelen, die het pand, indien dit een onroerende zaak is, afwerpt, toekomen. In het moslimsch recht ontstaat het pandrecht niet eerder dan na de inbezitneming (*qabdh*) van het pand door den geldschieter: ook in het westersche recht wordt het zakelijk recht op vuistpand, dan wel de hypotheek pas geboren na de *traditio*.

Een andere kenschetsende karaktertrek van het Minangkabausche pandcontract, welke dit ten eenenmale doet verschillen van een geldleening tegen onroerend onderpand speciaal, die in andere rechten bekend is, komt hierop neer, dat de Minangkabausche geldschieter, die een stuk grond als onderpand krijgt, — en wij zullen voorloopig slechts over het pandcontract en pandrecht spreken, dat zulk een zaak tot voorwerp heeft, om daarna eerst over die rechten te handelen ten aanzien van roerende goederen —, rechtens nooit de bevoegdheid heeft om den geldnemer aan te manen tot terugbetaling van het geleende geld [1]. Hij heeft altijd een volkomen passieve rol ten opzichte van dezen in acht te nemen. Hij moet immer afwachten totdat hem het geleende geld wordt terugbetaald, in stede dat hij een actie heeft tot opvordering van dit; dat is een zeer bizondere eigenaardigheid van het Minangkabausche pandcontract, die er eigenlijk het gansche karakter van geldleening aan ontneemt. Ware de pandnemer eenvoudig geldschieter gebleven zonder meer, dan zou hem die actie echter wel degelijk competeeren. Meestal is de Minangkabausche houder van een onroerend pand er zelfs niet eens op gesteld, dat hem het geld wordt terugbetaald, want dan moet hij den verpanden grond, die hem in den regel heel wat meer waard is geworden dan de geleende geldsom, ook terstond aan den geldnemer, die zijn schuld afdeed, terug geven. Een en ander is natuurlijk het gevolg van het antichretisch karakter, dat het Minangkabausche pandrecht ten

---

1) Het is Mr. Verweij geweest, die hierop in zijn bereids aangehaalde verhandeling het eerst duidelijk de aandacht heeft gevestigd.

aanzien van onroerend goed altijd eigen is geweest. Wij zouden met onze rechtsopvattingen haast geneigd zijn de Minangkabausche geldleening tegen onderpand van onroerend goed meer te beschouwen als een koop — verkoop van een vererfbaar vruchtgebruik op dit, met recht van wederinkoop aan de zijde des geldnemers, dan als een geldleening. En dat de Minangkabauërs zelven ook wel in dien geest gedacht hebben bewijst hunne benaming *djoewa gantoeang*, over welke zoo aanstonds nader. Want tevens is het altijd een kenmerk geweest van de onderwerpelijke geldleening, dat de geldschieter nooit aanspraak heeft op renten [1]). Voor deze treedt altijd het genot in de plaats, dat hij van den hem in pand gegeven grond mag hebben. Bovendien doet de bevoegdheid aan zijn zijde om dat genot op zijn erfgenamen, onverschillig tot in hoeveel geslachten, te doen overgaan, den Minangkabauschen zoogenaamden pandhouder van onroerend goed altijd meer op een kooper van het genot hierop gelijken dan op een geldleener.

Wordt het pandcontract gesloten voor onbepaalden tijd, dat wil zeggen belooft de geldnemer niet dat hij de door hem opgenomen geldsom op een bepaalden tijd zal restitueeren, zoo is het een algemeene adat om dit nooit eerder te doen dan na minstens 2 of 3 oogstperiodes (*doewa tahoen djan katiga*), ten einde den geldschieter, die pandhouder van een onroerend goed werd, in staat te stellen hiervan tenminste twee of drie keeren het genot te hebben. Ook dit weer wijst meer op een verkoop van vruchtgenot met voorbehoud, dat dit teruggekocht kan worden, dan op een geldleening naar onze opvattingen. En ook

---

[1]) Men heeft het wel eens doen voorkomen alsof het Minangkabausche zoogenaamde pandrecht op een onroerende zaak een uitvinding was ter ontduiking van het moslimsch-rechterlijk verbod om renten te nemen van een geleende som gelds. Deze voorstelling is evenwel ten eenenmale valsch, want bedoeld recht bestond vermoedelijk al heel lang in de Minangkabausche wereld, voordat gemeld verbod daarin zijn intocht deed. Trouwens de Minangkabauërs hebben zich hieraan nooit veel gestoord. Het riba-verbod is bij hen nooit gerecipieerd, tenzij misschien pas gedurende de laatste tientallen van jaren in enkele kringen van goedgeloovigen.

indien men de geldleening tegen onroerend onderpand voor een bepaalden tijd aangaat, is het meestal gewoonte om dit voor niet minder dan 2 of 3 oogsttijdperken te doen. Dan heeft, na verstrijking van dien termijn, de geldnemer natuurlijk het recht om de geleende som terug te geven, ten einde weer in 't genot te komen van het afgestane pand, doch verplicht kan hij ook dan daartoe niet worden. De geldschieter kan hem ook in dat geval nimmer tot terugbetaling van het geleende geld in rechte dwingen. Binnen den afgesproken termijn is de geldnemer echter ook nooit gerechtigd dit terug te geven, zoodat een actie tot opvordering van het door hem afgestane pand dan niet ontvankelijk zou moeten worden verklaard, al zou hij ten volle bereid zijn het door hem geleende geld te restitueeren. Ook hieruit blijkt dus dat het Minangkabausche pandcontract eigenlijk niets heeft van wat wij een geldleening noemen en dat dat vrijwel altijd neerkomt op een transactie, die meer in 't voordeel is van zijn tegenpartij. Dit hebben wijlen Prof. Wilken en anderen steeds over het hoofd gezien, die over het indonesische pandrecht hebben geschreven, want, zooals zich dit op Sumatra voordoet, vinden wij het vrijwel ook op Java en elders terug, waar de hindoesche invloed zich in vervlogen eeuwen deed gelden in meer of mindere mate. Wij hebben hier met niets anders te doen dan met een verkoop voor bepaalden of onbepaalden tijd van een recht van *vruchtgenot* met bevoegdheid tot wederinkoop daarvan, welke ook nog maar mag geschieden, nadat de zoogenaamde pandhouder van de zaak eenige jaren, meestal 2 of 3, geprofiteerd heeft. In elk geval mag het zoogenaamde pand nooit teruggevorderd worden door den geldnemer, voordat de daarop nog staande oogst door den pandhouder is binnengehaald, want op dien heeft de geldnemer nimmer recht, zoolang hij het pand in handen liet van zijn geldschieter. Pas in den zoogenaamden stillen tijd, *moesin pendiaman*, na het binnenhalen van den oogst, mogen verpande onroerende zaken weder ingelost worden, Heeft men het pandcontracht voor een bepaald aantal oogsttijdperken aangegaan, dan verlengt men het niet zelden na afloop van dien tijd; dit gebeurt bij een nieuw contract,

en men spreekt dan van *dibaroeï gadei*[1]. Men verkiest een dergelijke wijze van handelen dikwijls boven een verpanding voor onbepaalden tijd, omdat de pandhouder dan tenminste telkens gedwongen is het eigendomsrecht des geldnemers op het pand te erkennen tegenover nieuwe getuigen, die men bij het *dibaroeï gadei* haalt. De geldnemer, die wijders ziet, dat de geldschieter het pand nog graag langer houdt, zal niet zelden van het hernieuwen van het pandcontract gebruik maken om hem nog eens over de brug te doen komen en dan een vermeerdering der zoogenaamd ter leen verstrekte som gelds bedingen. Men noemt dit *madalami gadei*[2], het pandcontract dieper maken, wat den geldschieter vaak niet onwelgevallig is, tenminste als hij er prijs op stelt den verpanden grond te blijven houden. Dan noemt hij zijn recht op dezen *lebeh koeat*, sterker geworden tengevolge van het *madalami gadei*. Naar onze opvatting komt dit natuurlijk neer op een *novatio*, op het vervangen van het oorspronkelijke pand-contract door een ander. Is de oorspronkelijke geldschieter niet geneigd om tot die vermeerdering over te gaan, zoo heeft de geldnemer allicht een ander op het oog, die bereid is om hem de verlangde grootere „pandsom" te verschaffen en dan betaalt hij den oorspronkelijken geldschieter af om zijn land vervolgens in handen van dien anderen zoogenaamden „pandhouder" te doen overgaan. Dit noemt men *maälihkan gadei*[3]) ook wel *diasa gadei*. Niet zelden gaat de geldnemer hiertoe ook over alleen om te voorkomen, dat zijn oorspronkelijke geldschieter zich te veel gaat hechten aan het gegeven pand, zoodat die er wel eens over kon gaan

---

1) Dan heet het oorspronkelijke contract „versleten", „oud" te zijn geworden, waarvoor een nieuw in de plaats dient te komen: *oesang dibaroei, lapoea diganti*. Wil de geldnemer van het *dibaroei gadei* gebruik maken, zoo geeft hij niet zelden den pandhouder een bepaalden bedenktijd om op een vernieuwing van de overeenkomst in te gaan.

2) *Dalam* = diep, binnen, enz.

3) *Alih* = verplaatsing, verandering van plaats; *mangalih* = van plaats veranderen, dus *maälihkan gadei* = het pand in andere handen doen overgaan.

denken er den eigenaar over te spelen. En dan behoeft het *maälihkan gadei* niet altijd gepaard te gaan met het verkrijgen van een grootere pandsom. De eigenaar van den grond bezigt die operatie in dit geval dus slechts als middel om te voorkomen dat zijn geldschieter te eeniger tijd het in zijn hoofd mocht krijgen om zijn eigendomsrechten te betwisten, een gevaar waaraan men altijd bloot stond in de Minangkabausche wereld, met haar gemis van schriftelijk bewijs. Het *baharoeï gadei* heeft vaak meermalen plaats, en gaat dan meestal telkens gepaard met een *madalami gadei*. Heeft dit echter tenslotte de uiterste grens bereikt, ziet de geldnemer geen kans meer om zijn geldschieter meer geld afhandig te maken dan deze bij de laatste gelegenheid bliefde te geven en kan hij niemand anders vinden, die hem een hooger bod doet, zoo maakt niet zelden de pandhouder van zijn kant van de gelegenheid gebruik om een meer onafhankelijke positie ten aanzien van zijn tegenpartij te gaan innemen. Hij bereikt dit door dezen nog eens het meer verlangde geld te doen toekomen, maar thans onder beding, dat de geldnemer in 't vervolg niet meer het recht heeft om *eenzijdig* het contract te doen eindigen. Het recht tot wederinkoop van het vruchtgenot aan de zijde des geldnemers heeft dan een aanmerkelijke verandering ondergaan; de uitoefening daarvan is dan ook afhankelijk geworden van den wil des geldschieters. Dat aldus het zoogenaamde pand niet zelden op een vast bezit van dezen gaat gelijken, behoeft natuurlijk geen betoog. Vandaar dat de laatstbedoelde operatie ook wel eens *djoeal gadei* of *djoeal gantoeëng* genoemd wordt, een verkoop van het pandrecht. Dan worden, ten bewijze dat eindelijk dit contract tusschen geldnemer en geldschieter is gesloten, niet zelden bepaalde kenteekenen aan het verpande stuk gronds aangebracht, bestaande uit groote steenen, wanneer men met een ladang te doen heeft of uit stevige palen, indien het een sawah geldt (*nan karè ditanam batoe, nan basah dilantaq*). Nochtans kan de *eigendom* op den verpanden grond nooit op die wijze door den geldschieter verworven worden. Dat recht blijft ten eeuwigen dage bij den oorspronkelijken geldnemer en diens erfgenamen, en als die een

familie is, bij hare nakomelingen. Het onderwerpelijk contract kan nimmer den Minangkabauschen *eigendom* op de zoogenaamde verpande zaak tot voorwerp hebben. En die kan door den geldschieter of diens nazaten ook nooit middels acquisitieve verjaring verworven worden. Die blijft te allen tijde bij den geldnemer of neemster, en bij zijne of hare erfgenamen. Het recht des geldschieters op den hem in pand gegeven grond bleef altijd het karakter behouden van een zuiver *jus in re aliena*, dat nog het meeste lijkt op ons vruchtgebruik. Zoo was dus het pandrecht altijd eigenlijk het eenige zakelijke recht op eens anders zaak, dat de Minangkabausche adat gekend heeft. Het pand komt alzoo steeds in het bezit des geldschieters, die, wanneer het een onroerend goed is, er het volle genot van erlangt. Een geldleening op onderpand van onroerend goed, zonder dat de geldnemer dat vruchtgebruik zou cedeeren aan zijn geldschieter, kwam nooit voor in de Minangkabausche wereld; van ons hypoteekrecht heeft het pandrecht des Minangkabauërs op onroerend goed dus nooit iets gehad. En dat vruchtgebruik duurt zoo lang, totdat de geleende som geheel is gerestitueerd, zoodat wanneer dit niet gebeurt tijdens het leven des geldschieters bedoeld recht op het pand overgaat op diens erfgenamen, hoeveel jaren er ook overheen mogen gaan. Dan wordt het vruchtgebruik gemeenschappelijk familie-goed van die lieden, indien de geldschieter aanvankelijk iemand was, die het uitgeleende geld uit zijn *harto pantjarian* had genomen. Bestond dat echter uit de *hoedjoengnja harto poesako*, zoo werd het vruchtgebruik reeds dadelijk een gemeenschappelijke familiezaak der rechthebbenden op bedoelde *hoedjoengnja* en bleef dat verder ook voor de volgende geslachten, die uit vrouwen der oorspronkelijke familie, welke het geld leende, geboren werden. Vermits het zeer dikwijls voorkomt, dat de oorspronkelijk geldnemer, of indien deze een familie is, hare *mamaq*, de geleende geldsom niet terugbetaalt, zoo gebeurt het menigmaal dat er tientallen van jaren voorbijgaan, voordat het pand weder wordt ingelost *(ditaboeï)*. Maar dan maken de houders van het goed, dus de erfgenamen van den oorspronkelijken geldschieter, gewoonlijk allerlei capties door te beweren,

dat de grond een deel is geworden van hunne *harto poesako*. De tegenpartij wordt dan op die wijze gedwongen een proces te beginnen, waarin zij met de haar ten dienste staande bewijsmiddelen, in den regel slechts bestaande uit verklaringen van *orang toeo toeo*, die met getuigenissen *de auditu* aankomen, hare posita tracht te staven. In den *masa adat* was dat nochtans nimmer een bezwaar om het proces te winnen. De Minangkabausche locale rechters van voorheen hielden er ook eenigermate hun *formeel* bewijsrecht op na door aan te nemen dat die *orang toeo toeo* het altijd wisten hoe de vork in den steel zat, al was het ook bij overlevering (*oemanat*) van een aantal geslachten her. Dus dan had de aanlegger in een geding als het onderwerpelijke steeds veel kans om zijn zaak te winnen, vooral indien hij er bovendien het noodige voor over had om zijn rechters voor zich te winnen. De rechtspraak van den *masa adat* was dikwijls allesbehalve onpartijdig. Maar sedert wij ons procesrecht in de plaats stelden van het Minangkabausche en onze rechters lieden werden, die niet van zelf op de hoogte waren der locale toestanden in de negri, waar de gronden in geschil lagen, werd de positie van den aanlegger in gedingen als de onderhavige gewoonlijk heel wat moeilijker. Hij had niet alleen zijn posita te bewijzen, maar moest dat ook doen met middelen, welke onze rechters mochten aannemen. Overleveringen, getuigenissen *de auditu* van *orang toeo toeo*, konden voor dezen nooit anders dan hoogstens aanwijzingen opleveren, meer niet. Bij de Minangkabausche rechtspleging gingen die altijd nog grif door voor volwichtige getuigenverklaringen. Waagde gedaagde het oudstijds niet om den localen Minangkabauschen rechter maar iets op de mouw te spelden, omdat die gewoonlijk reeds van zelf eenigszins op de hoogte van de zaak was, al was het ook bij geruchte, en wijders omdat toen elk dubieus proces uitliep op den nader te bespreken eed van zelfvervloeking, die van den gedaagde kon gevorderd worden, bij de rechtspleging voor onze rechters was men er al heel spoedig op uit om deze lieden middels valsche getuigen om den tuin te leiden. Wijders droegen de gerechtelijke eeden,

welke wij in de plaats stelden van den ouden Minangkabauschen eed, niet meer het karakter van een zelfvervloeking. Dat alles nu werkte er toe mede om bedoelde processen tot voor onze rechters niet te ontwarren moeilijkheden te maken. En lieten zich dan vóór 1875, voordat onze indische rechterlijke macht iets te zeggen kreeg in de rechtspraak ter Sumatra's Westkust, onze bestuursambtenaren niet zelden verleiden om bij het beslechten van de onderwerpelijke geschillen eenvoudig Salomonisch recht toe te passen, ten einde maar iets van de zaken te maken, na gemeld jaar liepen deze zeer vaak uit op een ontzegging van den eisch, wijl de eischers gewoonlijk geen ander bewijsmiddel tot hun dienst hadden dan de praatjes van *orang toeo toeo*, die op hun hand waren. Want het Salomonisch recht van de heeren bestuursambtenaren van vroeger is natuurlijk nooit recht geweest, maar altijd slechts een hulpmiddeltje om beide partijen te bevredigen; de gronden in geschil werden dan voor de eene helft aan den eischer en voor de andere aan den gedaagde toegewezen. Intusschen werd het van lieverlede een zeer gewaagde zaak voor Minangkabausche geldnemers om hun zoogenaamde panden gedurende geslachten niet in te lossen. Men heeft dat wel eens betreurd, doch ten onrechte. Want heden is de geldnemer in de Minangkabausche wereld wel gedwongen om zoo spoedig mogelijk het door hem gegeven pand weder terug te nemen, willen althans zijn erfgenamen mettertijd geen kans loopen dit voor goed te verliezen. Kan men dat betreuren? Inderdaad, ten deze heeft de reorganisatie van het rechtswezen, welke in 1875 haar beslag kreeg, eerder nuttig dan schadelijk gewerkt. De rechtszekerheid in zake den eigendom op onroerende goederen, die in zoogenaamd onderpand werden gegeven, werd door die reorganisatie wel zoo goed gewaarborgd dan door de oude manieren van doen, toen de geldnemer en zijne erfgenamen er ongestraft jaren over heen lieten gaan, voordat zij de door hen geleende gelden weder terugbetaalden.

Het *djoeal gadei* of *djoeal gantoeëng* kan dus nooit neerkomen op een vervreemding van het eigendomsrecht op den zoogenaamd

verpanden grond [1]). Dat recht blijft steeds bij den oorspronkelijken geldnemer en diens erfgenamen. Het *djoeal gadei* heeft vooreerst ten gevolge, dat het vruchtgebruik voor onbepaalden tijd is verleend of, zooals de Minangkabausche spreekwijze in de gewone oostersche schrille kleuren der overdrijving zegt, zoolang zon, maan en sterren hun omloop volbrengen, zoolang de wolken wit zijn en de kraaien zwart, zoolang water altijd naar beneden en niet den berg op pleegt te stroomen, *salama paredaran mataharie boelan dan bintang*, *salama awan poetih*, *salama gagah itam*, *salama ajè ilir*. Een ander rechtsgevolg van het *djoeal gadei* is dit, dat de geldnemer of zijn erfgenamen van hun recht tot inlossing voortaan alleen dan kunnen gebruik maken, wanneer de pandhouder of diens erfgenamen daarin bewilligen. Het recht van wederinkoop van het verkochte vruchtgebruik kan dan voortaan niet meer eenzijdig door den verkooper of zijn erfgenamen worden uitgeoefend. Door het *djoeal gadei* geeft de geldnemer zijn *zelfstandig* recht tot inlossing van het gegeven pand prijs en zulks niet alleen voor zich, doch voor al zijn erfgenamen. Maar meer ook niet. In den tijd toen men het Minangkabausche pandrecht nog niet behoorlijk kende, heeft men wel eens in het *djoeal gadei* een cessie van eigendomsrecht gezien, zooals o. a. gebeurd is bij een arrest van het Hooggerechtshof van N. I. dd.° 28 Augustus 1856 [2]), maar dat was een groote dwaling.

---

[1]) *Djoeal gantoeëng* beteekent opgeschorte koop, dus dat is geen eigenlijke koop. Ook volgens het recht der Hindoes en van de Hindoe-Javanen kon de pandhouder van een onroerend goed er nimmer eigendomsrecht op erlangen en bleef dit bij den pandgever en diens erfgenamen (art. 100 van de Koetaramanawa, zie de vertaling van dit wetboek door Dr. Jonker, Een oud-Javaansch wetboek vergeleken met Indische rechtsbronnen). De *usucapio*, die overigens in dat recht bekend was, kon nooit door een houder van een onroerend pand te baat worden genomen om dit in eigendom te krijgen.

[2]) Het recht in Ned.-Indië, Deel XIII. p. 456. Ook de vroegere Gouverneurs van Sumatra's Westkust zagen niet in dat het *djoeal gadei* nooit overdracht van eigendom ten gevolge kon hebben, zooals terecht reeds door Mr. Verweij in zijn bereids aangehaalde verhandeling werd opgemerkt. Bij een door dien schrijver aangehaalde missive van een der bedoelde gewestelijke bestuurders dd.° 25 Aug. 1840, stelde die aan den toenmaligen Commissaris Generaal voor de Westkust voor om van voor onbepaalden tijd door Minangkabauërs verpande

Bij die beslissing werd o. a. het navolgende overwogen: „dat „de verpanding voor onbepaalden tijd niets anders is dan een „overeenkomst, waarbij de eene partij zich jegens de andere „tegen betaling eener zekere geldsom verbindt haar, zoolang „maan en zon zullen schijnen, het water afloopt en de raven „zwart zijn, een stuk land ten gebruike af te staan en het „bezit [1]) daarvan te verzekeren zonder dat zij of hare erfgenamen „ooit het gegeven geld zullen kunnen aflossen en dus inderdaad „in haar wezen geheel en al gelijk is aan een contract van „koop en verkoop, waarvan de Inlander uit eerbied voor zijn „adat, die hem verbiedt zijn rijstvelden te verkoopen een anderen „naam heeft gegeven". Deze zienswijze was ten eenenmale onjuist. Slechts het karakter van *precarium*, dat het Minangkabausche pandrecht heeft, voordat het tot het *djoeal gadei* is gekomen, gaat door dit te niet. Maar overigens blijven de geldnemer of diens erfgenamen het recht tot de zoogenaamde inlossing van het pand onbeperkt behouden. Wat zal er nochtans moeten gebeuren, indien dan de pandhouder weigert om de geldsom terug te nemen, ten einde op die wijze teruggave van het pand van zijn kant te voorkomen? De adat heeft op deze vraag eigenlijk nooit een bevredigend antwoord gegeven. Dan kreeg de pandhouder *de publicke opinie tegen zich*, zoo heette het wel altijd, maar daar was de tegenpartij nooit veel mee geholpen. Door die onzekerheid werd men dan ook blijkbaar aanvankelijk op een dwaalspoor geleid. Men zal nochtans wel moeten aannemen, dat, zoodra mocht blijken dat de pandhouder

---

perceelen *eigendomsbewijzen* uit te reiken aan de houders dier perceelen. En bedoelde Commissaris ging op dat voorstel in bij besluit van 7 Sept. 1840. Later verviel de indische Regeering in dezelfde dwaling, zooals kan blijken uit de indische Staatsbladen 1853 No. 14*a* en 1862 No. 9. Het gevolg van een en ander was, dat in 't bizönder te Padang vele Minangkabausche perceelen voor goed in eigendom overgingen bij geldschieters, die deze slechts in onderpand hadden behooren te houden.

[1]) Ook dit was onjuist. De Minangkabausche pandhouder van een onroerend goed erlangt nooit *possessio*. Hij heeft slechts *nuda detentio*. Den *animus domini* kan hij nooit opvatten. Die blijft te allen tijde bij den geldnemer en diens erfgenamen.

bezwaren maakt om het geleende geld terug te nemen en om het pand terug te geven, de geldnemer wel degelijk een tegen hem afdwingbaar recht heeft erlangd, krachtens hetwelk hij bevoegd moet geacht worden het pand in rechte op te vorderen. Want zonder die afdwingbaarheid zou het *djoeal gadei* inderdaad veel gaan gelijken op een cessie van den eigendom op het in pand gegeven goed, en dat heeft de adat er in elk geval nooit mee bedoeld. Nochtans zal de actie tot opvordering van het pand in 't geval van het *djoeal gadei* eerst dan ontvankelijk zijn, indien blijkt dat de aanlegger niet alleen bereid is geweest om het geleende geld terug te geven, maar ook dat hij er zich van heeft vergewist, dat de pandhouder onwillig is om dat aan te nemen.

De Minangkabauër heeft het verschil tusschen het recht des geldnemers tot inlossing van het pand, dat vóór het tot stand komen van het *djoeal gadei* bestaat, en dat, hetwelk er na ontstaat, in de volgende pitoeas gekarakteriseerd:

Gadei ditaboesi,
Djoeal ditahoeri.

Nu beteekenen de uitdrukkingen *ditaboesi* en *ditahoeri* beide wel „ingelost worden", maar in het laatste woord wijst de wortel *tahoe*, die ik er in zie, en die weten, kennen beduidt, er voldoende op dat hier sprake is van een inlossing, nadat de geldnemer omtrent zijn plan daartoe behoorlijk eerst den pandhouder in kennis gesteld heeft. Ik geloof dan ook, dat een pandgever, die tot het *djoeal gadei* is overgegaan, zich altijd meer verplicht heeft om bij de inlossing eerst te rade te gaan met den pandhouder dan dat deze daaruit ooit een recht heeft kunnen putten om de inlossing ook van zijn bewilliging te doen afhangen. Nochtans moet ik tevens erkennen dat de laatste voorstelling de algemeen gangbare is; maar het kan zijn dat de Minangkabauër van heden bedoelde pitoeas niet meer behoorlijk verstaat en dat hij in elk geval niet meer weet wat oorspronkelijk de eigenlijke strekking van het *djoeal gadei* is geweest.

Had de Minangkabausche geldschieter nimmer het recht om zich als eigenaar te beschouwen van het onroerend goed, dat hem in pand was gegeven, en vermocht hij dit dus ook nooit te gelde te maken middels een executie van den eigendom op het goed, wel stond het hem te allen tijde vrij zijn eigenlijk recht hierop, namelijk het hem gecedeerde vruchtgebruik, aan een ander middels verkoop, over te doen. Dit noemde men *pindahkan gadei*, het doen verhuizen van het pand en kwam dus altijd neer op een onderverpanding. Nochtans mocht de pandhouder hiertoe nooit overgaan zonder bewilliging van den eigenaar van het goed, dus van den geldnemer of van diens erfgenamen. Het kwam dus eigenlijk vrijwel altijd neer op een soort *maälihkan gadei*. Ontbrak de toestemming des geldnemers of van diens erfgenamen, of weigerden die hun toestemming te geven, dan was de onderwerpelijke operatie altijd nietig, en de nieuwe verkrijger van het pand kon daarop niet de minste rechten doen gelden. Doch had daarentegen de onderverpanding plaats gehad met toestemming des geldnemers of van diens erfgenamen, zoo hadden zij voortaan met den oorspronkelijken geldschieter-pandhouder ook niets meer te maken. Voor dezen was dan de ander in de plaats getreden.

Al de rechten nu, die de Minangkabausche zoogenaamde pandhouder ten aanzien van het hem toevertrouwde onroerend goed kon uitoefenen, zijn persoonlijk vruchtgebruik, zoomede zijn recht om dit bij zijn dood aan zijne erfgenamen te doen overgaan, zonder dat daartoe eenige bewilliging van de zijde des pandgevers noodig was, droegen altijd een zuiver zakelijk karakter. Dit wil zeggen, dat die rechten steeds *door elk en een iegelijk* behoorden gerespecteerd te worden. Werd de pandhouder dus in bedoeld vruchtgebruik gestoord door dezen of genen, dan had hij de bevoegdheid om met een *actio in rem* tegen den stoorder op te treden ten einde dien te dwingen de stoornis te staken. Bedoelde *actio in rem* kon eventueel desnoods tegen den pandgever zelven of zijn erfgenamen gaan. Maar gold het echter een bevoegdheid, welke de pandhouder slechts aan het pandcontract ontleende, zoo had hij natuurlijk alleen met

den geldnemer of diens erfgenamen te doen. Want zijne uit die overeenkomst voortspuitende rechten konden natuurlijk slechts door die lieden gestoord worden. Zijn voornaamste verplichtingen uit dat contract voorspruitend waren altijd vooreerst om het pand terug te geven, zoodra hem *tempore utili* de geleende som gelds ten volle was voldaan, en tweedens om dan de zaak te restitueeren in den staat, in welken deze verkeerde, toen zij in pand werd gegeven. Want het was ook altijd een grondbeginsel van het Minangkabausche pandrecht dat de pandhouder het wezen, de bestemming van de zaak nooit eigenmachtig kon veranderen. Bestond zijn pand uit een sawah, dan mocht hij deze niet laten verwilderen, zoodat zij weer in boschgrond ging verkeeren; was hem een onbebouwd perceel in pand gegeven, zoo stond het hem niet vrij om er huizen op te zetten, en dergelijke meer. Bestond het verpande goed uit een tuin met vruchtboomen, dan kwamen partijen meestal overeen dat de geldnemer bij inlossing van het pand de inmiddels door den geldschieter bijgeplante boomen tegen taxatie-prijs behoorde over te nemen. Kortom men mocht allerlei bijcontracten maken betreffende den staat, in welken de terug te geven zaak moest verkeeren. Maar had men dat nagelaten, zoo moest deze dezelfde weer zijn, die zij bij de verpanding was. Of de pandhouder zijn vruchtgenot mag verhuren dan wel wegschenken aan een ander, is mij niet gebleken. Waarschijnlijk heeft de adat dit nooit toegestaan, tenzij zulks weer met bewilliging des geldnemers of van diens erfgenamen geschiedt.

Thans dien ik nog met een enkel woord het juridische karakter, dat vroegere schrijvers aan het Minangkabausche pandrecht op onroerende zaken gaven, met een enkel woord te bespreken. Prof. Wilken[1]) vergeleek dat met de oud-grieksche *antichrèsis*[2]), terwijl Prof. Veth en in navolging van dien geleerde

---

[1]) En in navolging van dien geleerde nog anderen, zoo b.v. Dr. Th. W. Juijnboll in zijn verhandeling: Iets over den meest wenschelijken vorm eener hulp- en spaarbank ten behoeve van Inlanders. Tijdsch. v. Ned. Indië. Jaarg. 1902. pag. 1209.

[2]) Zie voor de *antichrèsis* in het oud-grieksche recht: Beauchet, op. cit. III. p. 178 e. v. en 212 e. v. en in het romeinsche: l. 11. § 1. D. de pign. 20. 1;

later de Heer van Hasselt [1]) er een soortgelijk instituut in zagen als de romeinsche *fiducia*. Geen van die vergelijkingen gingen nochtans op. Het Minangkabausche pandrecht verschilde in zoover van de *antichrèsis* der Grieken, doordat hieraan altijd het *jus distrahendi* verbonden was, wanneer de pandhouder zijn geld niet terugkreeg; de Minangkabausche pandhouder bezat evenwel nimmer die bevoegdheid zooals wij zagen. Wijders kon de houder der *antichrèsis* op een gegeven oogenblik altijd aanspraak maken op terugbetaling van het door hem geleende geld, hij kon dit altijd terugvorderen, zoodra zijn *actio nata* was te dien aanzien. De Minangkabausche geldschieter, die een onroerende zaak in onderpand kreeg, miste weer immer die bevoegdheid, zooals ons bekend is. Die moest altijd afwachten, totdat de geldnemer hem het geld kwam terugbrengen. Kortom de oudgrieksche houder van *antichrèsis* was altijd een werkelijke pandhouder, wiens hoofdrecht tot terugvordering van de geleende som gelds nimmer te loor ging. De grieksche *antichèsis* was altijd een vergoeding voor rentederving. De Minangkabausche pandhouder van een onroerend goed had echter steeds meer van een kooper van een recht van vruchtgenot en dit diende meer tot vergoeding van de geldsom zelve, die hij misschien voor altijd had afgestaan, dan tot die van de renten daarvan. Dit alles is Prof. Wilken ontgaan, omdat ook hij nog te veel verstrikt bleef in de populaire opvatting dat het Minangkabausche pandcontract een eigenlijke *geldleening* tegen onderpand zou zijn, terwijl het altijd meer van een *verkoop* van vruchtgebruik had. Prof. Veth zag in het indonisische pandrecht altijd een soort *fiducia* [2]), zooals de oude Romeinen die kenden, een cessie van *eigendoms-*

---

l. 33. D. de pign. a. 13. 7; l. 14. l. 17. C. de usur. 4. 32; l. 26. § 1. C. de usur. 4. 32; l. 8. D. in qu. c. pign. 20. 2; l. 1. § 3. D. de pign. 20. 1. en Puchta Institutionen. II. §§ 248 en 272. Zie verder Prof. Dr. G. A. Wilken. Het Pandrecht bij de volken van den Indischen Archipel, pag. 31 en volgende van den overdruk uit de Bijdragen van het Kon. Instituut van 1888.

[1]) Van Hasselt. Volksbeschrijving. p. 306.

[2]) Prof. Veth. De verpanding van akkers op Java. Tijdschr. v. Ned. Indië. Jaargang 1869. II. p. 75. Zie voor de *fiducia cum creditore:* Windscheid, Pandecten § 224; Wundt, Pandecten § 158 en Baron, Pandecten § 184.

recht, met de bevoegdheid aan de zijde des geldnemers om dit te eeniger tijd weer terug te erlangen. Volgens dien geleerde had men dus bij het indische pandrecht te doen met wat wij verkoop van *eigendom* met recht tot wederinkoop noemen. Wij zagen intusschen dat ook die meening niet kon opgaan voor de Minangkabausche wereld, omdat aldaar de eigendom op het pand door den pandhouder of diens erfgenamen nimmer verworven kan worden. Bovendien had de romeinsche geldschieter, aan wien een pand *cum fiducia* in eigendom was overgedragen, ook altijd het recht om op terugbetaling van de geleende som gelds te staan, zooomede het *jus distrahendi* bij wanbetaling.

Bestond het pand bij de Minangkabauërs echter uit een *roerende* zaak, had men dus te doen met wat wij een vuistpand en de Romeinen *pignus* noemden, dan kon de pandhouder wel degelijk zijn pand in vol eigendom behouden, zoodra de door hem geleende som niet op tijd werd terugbetaald. Dan had men ook in de Minangkabausche wereld altijd te doen met een zuiver pandrecht, met een geldleening tegen onderpand, krachtens welke de geldschieter op een gegeven oogenblik kon staan op terugbetaling van de door hem aan den pandgever geleende som gelds. En voldeed deze niet aan zijn verplichting, zoo mocht de geldschieter zich voortaan beschouwen als vol eigenaar van het hem in pand gegeven roerend goed [1]). Dit te verkoopen, ten einde zich uit de koopsom te verhalen, dat recht miste ook hij overigens. Dat gaf de adat ook hem nimmer. Hij mocht bij wanbetaling slechts het goed als het zijne behouden. Te voren was hem dit verboden. De pandhouder van een roerende zaak mocht in de Minangkabausche wereld nooit genot hiervan hebben, evenmin als zijn collegas in westersche gemeenschappen; het tegendeel is mij althans nooit gebleken. Ook hij was altijd slechts een *depositaris*, bewaarder van het pand, meer niet. Had hij het pand mogen gebruiken, dan zou hij altijd meer van een huurder of zoo iets hebben gehad. Doch werd hij er, bij niet

---

[1]) Dit was ook het geval volgens het recht der Hindoes en dat der oude Hindoe-Javanen.

terugbetaling van zijn geld, eigenaar van, dan mocht hij natuurlijk en genot en profijt van de zaak gaan erlangen.

Wij hebben in het voorafgaande telkens gesproken van den eigenaar of eigenares van het pand. Het spreekt van zelf dat met die woorden steeds bedoeld werd in 't eerste geval de individueele bezitter van het goed, indien dit *harto pantjarian* is, en 't andere de familie of *djoerai*, tot welker *harto poesako* het pand behoort. Wanneer dit laatste het geval is kan het pandcontract natuurlijk weer door niemand anders gesloten worden dan door den *mamaq* der rechthebbende familieleden en zulks na met hen *sakato* te zijn geworden over de zaak; een en ander is op straffe van nietigheid van het te sluiten contract voorgeschreven. Is het pand echter een *harto pantjarian* zoo behoeft de bezitter geen zijner familieleden en ook niet zijn *mamaq* te raadplegen om tot de verpanding te kunnen overgaan. En de geldschieter, met wien men te doen krijgt, is ook òf de individueele bezitter der fondsen, zoodra deze *harto pantjarian* zijn, òf die is de familie, voor wie de gelden *harto poesako* zijn en dan kan de pandgever weer met niemand anders handelen dan met den *mamaq* dier familie, die, alvorens het tot het sluiten van het contract kan komen, het met de zijnen hieromtrent eens moet zijn geworden. Ook dit behoort steeds in acht genomen te worden wil de geldleening geldig zijn. Tot verpanding van een gedeelte der *harto poesako* mocht oudtijds, volgens het strenge recht, overgegaan worden in de ons reeds bekende gevallen, waarbij ook verkoop van die zaken mogelijk is, maar tegenwoordig wordt van dien regel hoe langer hoe meer afgeweken, vooral in de kustlanden. In de Padangsche Bovenlanden zal men dien echter nog zooveel mogelijk in acht nemen. Voor individueele schulden, door een *kamanakan* aangegaan, kan daar nog heden geen stuk grond, dat *harto poesako* is, in pand gegeven worden, wel een sawah of ladang, die *harto pantjarian* des geldnemers is. Een ander voorschrift van den adat, dat men in de Bovenlanden nog zooveel mogelijk zal trachten na te komen, luidt dat in de eerst plaats behoort gezocht te worden naar een pandnemer, die tot dezelfde *sa boewah*

paroeï behoort als de pandgever, en dan bij voorkeur naar een familielid, dat niet het *gangam baoentock* op de sawah of ladang, welke men wil verpanden, heeft, maar wel uit eigen middelen de gewenschte hoeveelheid contanten bezit als *harto pantjarian.* Doet zoo iemand zich niet voor, zoo trachte men het pand te plaatsen bij een der meest aanverwante families in de negri of bij een lid van die. Lukt ook dat niet, dan wende men zich tot de verdere familieleden, die tot denzelfden stam behooren, van welken de pandgever of pandgevende familie een deel uitmaakt. Kortom, men trachte het geld, dat men behoeft, in de eerste plaats onder naaste of anders onder verdere bloedverwanten te erlangen, opdat het pand niet in handen van vreemden kome. Eerst wanneer een en ander niet mogelijk is, mag men dat aan niet-stamverwanten aanbieden, mits die weer negrigenooten zijn. Aan hen, die dat niet waren, kon oudtijds, volgens het strenge recht, eigenlijk nooit een pand worden toevertrouwd, althans niet indien dit een *harto poesako* was. Vreemden, *orang dagang*, waren geen *orang tatap*, menschen die men kon vertrouwen. En lieden van vreemd ras, Bataks, Niassers, Chineezen en Europeanen waren dat in 't geheel niet. Met hen kon dus volgens den adat in 't geheel geen pandcontract gesloten worden. Nochtans wordt een en ander reeds lang niet meer zoo streng in acht genomen,[1]), en zulks in 't geheel niet meer in de Padangsche Benedenlanden. In elk geval schijnt het niet nakomen van bedoelde voorschriften nooit nietigheid van het gesloten pandcontract tengevolge te hebben gehad, zelfs niet in de Bovenlanden. De voorschriften van den adat missen zoo vaak poenale sanctie. Het is in eerstbedoelde streken zelfs menigmaal gebeurd, dat een Minangkabausche familie geld opnam bij lieden van vreemd ras, bij Chineezen of Europeanen, en daarvoor hare onroerende goederen

[1]) Het gebeurde zelfs, dat een tot armoede vervallen Minangkabausche familie hare landerijen ging verpanden bij slavennakomelingen, die in goeden doen waren gekomen, en die de vrijheid hadden gekregen, bij *kamanakan di bawah loetoet* en andere lieden, welke *asal boedak* waren. In den *masa adat* zou men zoo iets niet geduld hebben.

in pand gaf. Aangezien deze lieden hierop echter geen Minangkabausch pandrecht konden krijgen, omdat de adat te hunnen aanzien niet van kracht was [1]), gingen zij de door hen verkregen bevoegdheden al heel gauw als europeesch pandrecht beschouwen, dus als een soort hypotheek, zoodra het verkregen goed een onroerende zaak was, en dan werd dit niet zelden geëxecuteerd, wanneer de Minangkabausche geldnemers niet op tijd hun leenschulden afdeden. Het behoeft intusschen geen betoog dat een dergelijk optreden volkomen in strijd met het Minangkabausche recht was. En in stede dat ons Gouvernement dergelijke conflicten tusschen den adat en ons recht bijtijds onderving, bekommerde het zich daaromtrent nooit iets. Het gevolg er van was intusschen, dat vooral in 't Padangsche menige Minangkabausche familie door Chineezen en Europeanen voor goed, tegen weinig geld, van hare onroerende goederen werd afgeholpen en tot armoede verviel. Men heeft daar te Padang dikwijls genoeg wraak over geroepen, ook al was het de eigen schuld der Minangkabauërs, die op bedoelde wijze hunne landerijen verloren. Want hadden de menschen zich aan hun adat gehouden, dan zouden zij het altijd wel vermeden hebben om zich met geldschieters van vreemd ras in te laten. Omgekeerd waren dezen blijkbaar ook weer niet bereid om hun geld te geven tegen onderpanden, welke niet executabel zouden zijn geweest.

Ofschoon de adat voor het tot stand komen van het pandcontract en van het pandrecht nooit bepaalde formaliteiten vorderde en een en ander altijd in 't leven trad door louter mondelinge afspraak tusschen belanghebbenden, zoo noopte hun eigenbelang hen nochtans altijd om daarbij betrouwbare getuigen aanwezig te doen zijn. Zonder tegenwoordigheid van dezen kwamen het onderwerpelijk contract en recht, althans wanneer een en ander een onroerend goed gold, nooit tot stand.

---

[1]) Zulks verhinderde hen echter weer niet om toch ook, als waren zij Minangkabauërs, het volle vruchtgebruik op de hun in pand toevertrouwde landerijen uit te oefenen. Het mes ging bij hen dus aan twee kanten snijden.

Die getuigen waren gewoonlijk van tweeërlei aard; zij bestonden uit hoofden en uit de eigenaren der om den verpanden grond gelegen naburige perceelen; de laatsten heetten *djihat nan berampè* of *orang sipadan*. De hoofden riep men er bij, en wel in 't bizonder de *datoeq nan berampè* en de *panghoeloes* van beide partijen, omdat die lieden eventueel als rechters konden optreden in geschillen over den grond, en de *djihat nan berampè*, wijl deze lieden in dergelijke gedingen altijd als de voornaamste getuigen optraden. Al die menschen werden, teneinde op hun hulp en bijstand te kunnen rekenen, altijd met eenig geld [1]) of iets anders beloond voor de *acte de présence*, welke zij bij het tot stand komen van het onderwerpelijk contract maakten. Maar zij waren dan ook van hun kant tegenover partijen verplicht goed te onthouden, wat zij bijwoonden en wat dezen onderling overeenkwamen, zoomede om bijtijds, voordat zij het tijdelijke met het eeuwige gingen verwisselen, hunne opvolgers in waardigheden en functiën, van een en ander op de hoogte te stellen, opdat die later eventueel als betrouwbare getuigen zouden kunnen gehoord worden in geschillen over den grond. Kortom de tegenwoordigheid van bedoelde lieden had vrijwel altijd dezelfde strekking als onze schriftelijke acten, die wij van hypotheek-verleeningen plegen op te maken. Bij gebreke van schriftelijk bewijs behielp men zich met het geheugen niet alleen van bedoelde autoriteiten maar, als het zijn moest, ook met dat van al hun opvolgers. De panghoeloewereld had zoodoende evenzeer als één

---

[1]) Bijvoorbeeld *selapan koepang satahil*, ± *f* 0.40 over elke *thail*, die de pandsom bedroeg. Bedoelde lieden werden bovendien niet zelden nog door partijen ten eten gehouden op een feestmaaltijd, welke ter eere van het gesloten contract werd gegeven. De Minangkabauër moet bij elke gebeurtenis van beteekenis een dinertje aanrichten, ook weer een goed middel om het geheugen der aanzittenden te sterken, tevens om de zoo op prijs gestelde gezelligheid tot haar recht te doen komen. De menschen zijn geboren babbelaars en smulpapen. In het Alahan Pandjangsche is men ook nog dikwijls gewoon om de getuigen, die bij het sluiten van een pandcontract tegenwoordig zijn, naar de verpande sawah te brengen ten einde hen daar langs de aarden dijkjes, die deze insluiten, te doen loopen (*dititiekan pamatang*). Des te beter zullen zij zich deze herinneren. *Titi* = nauwgezet, nauwkeurig.

groot loopend hypotheekregister te fungeeren in hare omgeving. Men roeide ook ten deze met de riemen, welke men had, al werden die desnoods zeer wrak en voos op den duur. Wilde men iets zichtbaar blijvends omtrent het gesloten contract scheppen, dus een *tanda* van dit in 't leven roepen, welnu dan namen lieden, die de schrijfstift niet konden voeren, weer het hakmes te baat en met dit werd in tegenwoordigheid van partijen en getuigen in den voornaamsten huisstijl, *tyang pandjang*, *toenggaq toeo*, van de woning, in welke de overeenkomst haar beslag kreeg, een aantal inkepingen (*baris*) en teekens aangebracht [1]). Dat heette weer *batakoek kajoe*, of ook wel *batjakoeq baris*. Onder lieden, die schrijven konden, werd, na onze komst in de Minangkabausche landen, ook wel eens in maleische of latijnsche karakters zoo goed en zoo kwaad als zulks ging, een geschrift omtrent de gesloten overeenkomst opgemaakt, dat dan door allen, die er bij tegenwoordig waren geweest en hun hand konden zetten, onderteekend werd, terwijl de overigen met een kruisje of iets dergelijks het stuk verfraaiden. En dit werd vervolgens niet zelden overlangs in tweeën gescheurd, ten einde ieder der belanghebbende partijen in staat te stellen de helft er van te bewaren; ook werd een der helften wel aan een der getuigen toevertrouwd. Een en ander kwam evenwel maar zelden voor, omdat de analphabeten in de Minangkabausche wereld tot heden nog altijd de overhand hebben. In enkele landschappen treft men de gewoonte aan van het zoogenaamde *pitoenggoeh gadei*, ten einde te voorkomen, dat het pandcontract in vergetelheid raakt, en om den houder van het pand te nopen periodiek het eigendomschrecht des geldnemers daarop te erkennen. Die is in dat geval elk jaar of om de twee jaren verplicht den laatste een kleinigheid in geld als *tanda* te betalen. Men had zich dan eventueel daarop maar

---

[1]) Alnaarmate het aantal oogstjaren bedroeg, waarvoor men de sawah of ladang in pand afstond. Bij het inlossen van het pand, of, zooals men zegt, bij het terugbrengen van het geld *(maäntarkan oewang)*, werden bedoelde teekens weer weggekapt of andere er voor in de plaats gesteld om het te niet gaan van het contract te constateeren.

te beroepen tegenover den rechter, om dezen terstond te overtuigen dat de betaler slechts pandhouder en geen eigenaar was van den grond in geschil [1]).

V. *Schenking*. Voor zoover mij bekend hebben de Minangkabauërs geen eigen term voor dit contract. In den regel bezigen zij het aan het Arabisch ontleende woord *hibah*. Overigens zal men de gewone Riouw-Lingasch-Maleische woorden *pemberian*, *karoenia* en *anoegeraha* of *noegeraha* ook wel hier en daar verstaan in de Minangkabausche landen. Dat men intusschen algemeen van *hibah* spreekt wijst er voldoende op, dat de adat zich eigenlijk nooit met dit contract heeft bezig gehouden, al bestond het natuurlijk te allen tijde evenzeer in de Minangkabausche wereld als overal elders. Zulks is begrijpelijk. In vóór-Islamitischen tijd was een schenking van eenige beteekenis vrijwel evenmin mogelijk als de verkoop van goederen van waarde, want *harto poesako* waren toen waarschijnlijk nog heel wat minder voor vervreemding vatbaar dan tegenwoordig, terwijl ten opzichte van *harto pantjarian* in den ouden tijd nog niet die liberale opvattingen bestonden, welke men in zake het beschikkingsrecht des bezitters van die goederen gaandeweg later is gaan huldigen. Wanneer Minangkabauërs elkaar in den *masa adat* iets ten geschenke gaven, dan moet dat, zoo stel ik mij voor, altijd gebeurd zijn met zaken van luttele waarde. Nog heden zal men den bezitter van *harto pantjarian* deze hoogst zelden middels schenking zien vervreemden, ook al wordt zijn recht daartoe niet meer betwist. In de Bovenlanden althans zullen zijn familieleden het hem hoogst kwalijk nemen, indien hij daartoe overgaat; het heet daar zelfs dat een vader, die middels

---

[1]) Alvorens van des Minangkabauërs pandrecht afscheid te nemen moet ik nog even het reeds besproken feit releveeren, dat het pandcontract zoo vaak onder hen voorkomt. Heden ten dage zijn het zelfs overal vooral de gouvernementshoofden, die tegen weinig geld den menschen hun landerijen afhandig maken om die voor altijd „in pand" te houden. En ons europeesch bestuur ter Kuste ziet zulks maar altijd kalm door de vingers. Het moest aan bedoelde hoofden ten strengste verboden worden het onderwerpelijk contract te sluiten. Door hunne positie kunnen zij hiervan makkelijker misbruik maken dan eertijds de adathoofden vermochten te doen.

hibah zijn kinderen boven zijn *warih* bevoordeelt, „'s hemels vloek" heeft te duchten, zooals van der Linden het uitdrukt [1]). Vandaar dat er dan ook bedoelde schenking nagenoeg niet voorkomt. De *hibah* is in 't bizonder de schenking, tot welke een vader overgaat ten behoeve van zijne wettige kinderen, doch die pas kracht erlangt bij zijn dood, zoodat hij altijd bevoegd is haar vóór zijn overlijden weer te herroepen. Zooals wij bereids zagen kunnen kinderen volgens het klassieke Minangkabausche recht, zooals zich dat in de Bovenlanden nog doet gelden, nooit als erfgenamen van hun vader optreden, omdat deze hun rechtens niet in 't minst bestaat, en aangezien de adat ook nimmer het maken van een testament of eenige andere uiterste wilsbeschikking heeft toegelaten, wist een Minangkabausche vader in verloop van tijd, in navolging van praktijken, welke men elders in de moslimsche wereld zag aanwenden [2]), er dit op te vinden, ten einde zijn kinderen bij zijn dood toch iets na te laten van zijn middels eigen arbeid en vlijt verworven goederen, dat hij een gedeelte van deze tijdens zijn leven reeds aan hen schonk, zonder dat zij nochtans reeds dadelijk daarop recht kregen. Pas op het oogenblik van het overlijden des vaders mogen zij op het hun geschonkene aanspraak maken. Intusschen is het den Minangkabauër weer ten eenenmale verboden om op die wijze al zijn *harto pantjarian* aan zijn kinderen te vermaken [3]).

---

1) Van der Linden. op. cit. pag. 270.

2) Ook in het moslimsch recht was de *hibah* eigenlijk altijd min of meer een misbruik, dat men bezigde om het wettelijk ab-intestaat erfrecht te ontduiken. In elk geval mag de *hibah* onder moslims nooit plaats hebben tijdens de laatste ziekte des schenkers. Gebeurt dit dan is zij nietig. Het is mij niet gebleken dat dit bij de Minangkabauërs is gerecipieerd. Integendeel, bij hen heeft de *hibah* dikwijls op het sterfbed plaats.

3) Ook is het hem verboden om middels *hibah* zijner vrouw na zijn dood iets na te laten. Zijne *warih* zouden zich eventueel aan zulk een schenking ten behoeve der weduwe niet hebben te storen. Waar wij later in enkele grenslanden de weduwe zullen zien optreden als een soort erfgename van haren overleden man, daar moet men die bevoegdheid van haar als een zeer vreemde afwijking der gewone Minangkabausche rechtsbeginselen beschouwen, welke niet verklaard kan worden. Van een *hibah* ten behoeve van haar kan ook daar intusschen nimmer sprake zijn.

Niet meer dan de helft zijner *harto pantjarian* staat hem op die wijze ter beschikking; gaf hij meer weg, dan zou hij een nietige schenking bewerkstelligen, aan welke zijn matriarchale erfgenamen zich niet zouden hebben te storen. Bovendien behoort de *hibah* te geschieden met medeweten van die erfgenamen. Zijn *mamaq* of *panghoeloe*, zoomede zijn *warih nan dakè*, behooren er alzoo bij tegenwoordig te zijn, zoodra hij tot de beschikking overgaat. Hun toestemming hiertoe is echter nooit noodig. In het geheim, achter zijn *warih* om, mag de *hibah* dus nooit plaats hebben. Gebeurde dat, zoo zou de gansche schenking ook nietig zijn en bij zijn dood zouden zijne matriarchale erfgenamen alles tot zich mogen nemen wat zij aan *harto pantjarian* in zijn boedel aantroffen. Die lieden zouden dan de bevoegdheid hebben de gansche schenking te negeeren. Overigens is deze beschikking aan geen formaliteiten gebonden. Zij gebeurt altijd mondeling door aanwijzing van de goederen, die men op 't oog heeft, en geschiedt tegenover de bevoorrechte kinderen, of indien die nog te jong zijn om te kunnen beseffen wat er gebeurt, tegenover hun *mamaq* en andere familieleden. Bovendien zorgt de schenker er gewoonlijk voor dat bij de beschikking de noodige onzijdige getuigen tegenwoordig zijn, op wie zijne kinderen zich eventueel zouden kunnen beroepen. Zooals ik bereids zeide heeft de *hibah* zich onder moslimschen invloed in de Minangkabausche wereld hier en daar weten in te burgeren. Men zal haar dan ook vooral in die streken aantreffen, waar de Islam meer vat op de menschen kreeg dan elders. Vooral in alle grenslanden, ook in de oostelijke, is zij vrij algemeen voor goed gerecipieerd. In de Padangsche Bovenlanden wordt zij echter nog allerwege niet geduld, tenzij in enkele kringen, in welke men tengevolge van den invloed van den Islam reeds vrij los is geworden van het oeroude inheemsche erfrecht [1]). Dit heeft overigens in de Bovenlanden

---

[1]) Mr. van Bosse meldt in zijn reeds aangehaald werkje, pag. 113, dat de *hibah* in zijn tijd voornamelijk voorkwam „onder de Maleische handelaren, de „hadjies en de door omgang met Europeanen meer ontwikkelde oudere Hoofden". Verder zegt die schrijver van de *hibah* het volgende: „Jongere hoofden willen

nog vrijwel overal de *hibah* buiten de deur weten te houden. Doen zich daar dus *hibah*-kwesties voor, zoo overtuige men er zich altijd eerst van of bedoelde schenking in de negri des schenkers al dan niet reeds algemeene adat is geworden. Is zulks niet het geval, zoo kan men er zeker van zijn, dat achter de schenking deze of gene moslimsche geestelijke zit, dus dat die beschikking aan den schenker werd opgedrongen. In dat geval zou zij voor vernietiging vatbaar zijn, doch altijd weer alleen wanneer de *warih* des schenkers dit zouden wenschen. Mocht dit het geval zijn, dan zou de rechter natuurlijk weer niet *auctoritate sua* de gedane beschikking te niet kunnen doen. Wijders is het onnoodig te vermelden, dat de *hibah* nooit en nergens in de Minangkabausche wereld, waar men die goederen aantrof, mogelijk is ten aanzien van *harto poesako*. Want de eigendom op deze kan nimmer bij den schenker berusten en het is zelfs het Minangkabausche familielid, dat op een deel daarvan het *gangam baoentoek* uitoefent, nooit vergund geworden hierover ten behoeve van vreemden, al waren dezen ook zijn eigen kinderen, te beschikken. *Hibah* ten opzichte van *harto poesako* of ten aanzien van het *gangam baoentoek* zijn dan van zelf altijd *ab ovo* nietig. Van zijn nog onverdeeld aandeel in de *harto soearang* vermag de vader daar, waar de *hibah* gerecipieerd is, natuurlijk ook niet meer dan de helft middels deze schenking aan zijn kinderen te vermaken. In de Korintjilanden, waar men den onverdeelden familie-eigendom niet meer aantreft, is de vader natuurlijk weer veel vrijer in het weg-

---

„in het algemeen van verandering niet weten, omdat zij van den adat nog alles „te hopen hebben, en de handelaren en hadjies, welke op hun sterfbed gaarne „hunne kinderen naar den Koran een erfportie zouden toebedeelen, profiteeren „bij hun leven, ten allen tijde en vooral, zoodra het er op aan komt om ten „nadeele van den Europeeschen of anderen crediteur goederen te verduisteren, „zonder eenig gewetensbezwaar van de daartoe gunstige bepalingen van den „adat". Mr. van Bosse, die het weten kon, oordeelt hier dus niet erg vleiend over het Minangkabausche vermogensrecht, dat *„gunstige bepalingen"* bevat, om den europeeschen crediteur te bedriegen. Hij doelt natuurlijk ook op het beroep, dat de Maleier, die te kwader trouw wil zijn, altijd kan doen op de inexecutabiliteit zijner familiegoederen.

schenken van zijn bezittingen aan zijn kinderen dan in de overige Minankabausche landen. Trouwens daar gaat bij den dood der ouders vrijwel altijd hun gansche vermogen over op hun kinderen in stede van op hunne matriarchale erfgenamen, zoodat de *hibah* er minder reden van bestaan heeft. Waar de ondeelbare familie-eigendom bestaat worden de zaken, die middels *hibah* door een vader aan zijn kinderen vermaakt zijn, en die voor hen dan *harto hibah* ook wel *harto sako* zijn, natuurlijk weer niet onder hen verdeeld. Zij worden hun ondeelbaar familie-eigendom om zulks evenzeer te blijven voor de nakomelingschap uit vrouwen onder hen. Ook die zaken worden dus van zelf weer *harto poesako*. Waar deze echter niet meer bestaan, daar heeft een verdeeling der *harto hibah* plaats en worden die dus individueel eigendom der deelgerechtigden. Niet alleen de *harto pantjarian* konden het voorwerp van de *hibah* zijn, ook gebeurde het wel eens, dat een vader een in zijn familie bestaande *galar moedo* aan een zijner zoons schonk. Maar dit had nooit overdracht van familie- of staatsgezag ten gevolge, want dat was nooit verbonden aan een *galar moedo*. De geschonken *galar* bleef slechts een persoonlijk versiersel voor den begiftigde, dat dan ook bij diens dood ophield te bestaan. Zijne *warih* hadden er nimmer recht op. Een *galar poesako*, het behoeft nauwelijks gezegd te worden, kan nimmer het voorwerp van *hibah* uitmaken; waardigheden waren niet vatbaar voor schenking.

Ik heb de *hibah* een schenking genoemd, doch zulks alweer meer bij wijze van vergelijking met het rechtsinstituut, dat wij onder die benaming kennen, dan om haar daarmede gelijk te stellen. Want eigenlijk is zij geen *donatio*, noch naar onze opvattingen, noch naar die in het romeinsche recht gehuldigd. Immers een schenking volgens dit en in onze beteekenis heeft steeds het gevolg, dat de schenker zich verarmt, dat hij iets doet overgaan uit zijn vermogen naar dat des begiftigden. Dit nu is met de *hibah* niet het geval, zooals wij zagen. De krachtens deze bevoordeelde Minangkabausche kinderen krijgen pas recht op het hun toebedeelde, zoodra hun vader heeft

opgehouden te leven, nooit eerder. Tot op dat oogenblik blijft hij steeds gerechtigd de *hibah* te herroepen. Bovendien is de schenking in het westersche recht een contract; de begiftigde moet haar aannemen. De Minangkabausche *hibah*, trouwens ook de moslimsch-rechtelijke schenking is echter altijd een eenzijdige beschikking, welke niet uitdrukkelijk aangenomen behoeft te worden om van kracht te zijn. Het eenige, wat zij met onze schenking gemeen heeft, is dat zij een liberaliteit daarstelt. Men kan de *hibah* ten slotte ook geen *donatio mortis causa* noemen, zooals het romeinsche recht die kende. Men heeft dat nochtans wel eens gedaan. Zooals bekend is, heeft ons recht, in navolging van den Code Napoleon, de *donatio mortis causa* niet in zich opgenomen; wij kennen dat instituut niet, wij weerden het zelfs met opzet en hebben slechts schenkingen onder levenden toegelaten. De *donatio mortis causa* der Romeinen had andere rechtsgevolgen dan de Minangkabausche *hibah*. Want de *harto hibah* zijn in elk geval altijd onaantastbaar voor de schulden des overleden vaders. Zijn crediteuren mogen de vorderingen, welke zij tegen hem hadden, nooit op de goederen verhalen, door hem aan zijn kinderen middels *hibah* vermaakt. Middels deze gaan derhalve slechts *activa*, nooit *passiva* over op de bevoorrechte kinderen. Vandaar dat in den *masa adat*, toen een crediteur in de Minangkabausche wereld zijn debiteur, of diens familieleden nog in pandelingschap mocht erlangen, wanneer hij zich niet kon verhalen op hun goederen, zulks ten aanzien van kinderen eens vaders nooit kon plaats hebben ter afdoening van diens debita, ook al had hij hun middels *hibah* nog zooveel van zijn *harto pantjarian* nagelaten. Diens eigenlijke erfgenamen, zijn *warih*, konden echter wel degelijk in pandelingschap komen voor zijne schulden, indien zij die niet betaalden met hetgeen de erflater hun aan *harto pantjarian* had nagelaten. Met hun eigen vermogen waren zij echter nooit voor die schulden aansprakelijk. Met de romeinsche *donatio mortis causa* was het echter altijd anders gesteld. Op zaken, welke middels een dergelijke vermaking overgingen, bleven de crediteuren des overledenen wel degelijk al hun rechten van verhaal be-

houden [1]), zoodra de erfenis zelf niet voldoende was om er hen uit te betalen. De Minangkabausche *hibah* lijkt nog het meest op ons legaat. Doch ook hiervan verschilt het weer in deze twee opzichten, dat het legaat nooit anders dan schiftelijk in 't leven geroepen kan worden, en dat de middels dit vermaakte zaak altijd door de erfgenamen behoort uitgekeerd te worden. Ten aanzien van de middels *hibah* geschonken goederen hebben de kinderen echter steeds een direct recht; zij behoeven daarvan geen afgifte te vragen aan de erfgenamen, maar mogen die *ex auctoritate sua* terstond tot zich nemen, zoodra hun vader maar overleden is. De *hibah* heeft echter in zoover weer van ons legaat, dat zij voor inkorting vatbaar is, zoodra de vader zijn boekje mocht zijn te buiten gegaan en de aan zijn kinderen vermaakte zaken meer dan de helft der nagelaten *harto pantjarian* uitmaken.

VI. *Maatschap.* Men trof in de Minangkabausche wereld te allen tijde groote neiging tot coöperatie, tot maatschap, aan, welke onder de algemeene benaming van *barantam* [2]), ook wel van *basarikè*, werd aangeduid, wanneer het alleen samenbrenging van kapitaal met een bepaald winstgevend doel betrof en onder den naam *manjamboeï*, wanneer kapitaal eenerzijds en arbeid door de andere partij werd ingebracht om gemeenschappelijke winsten te verkrijgen. In bijna ieder bedrijf kenmerkt zich de Minangkabauër door zijn neiging tot samenwerking. Wil men de onderwerpelijke overeenkomst op Java aanduiden, dan wordt altijd het aan de Chineezen ontleende woord *kongsi* gebezigd, althans in de dagelijksche spreektaal. Doch in de Minangkabausche wereld is dit woord niet bekend. Klinkert en Maijer geven in hun bekende woordenboeken ook nog wel de woorden

---

1) Prof. Dr. Baron. Pandecten. pag. 755 e. v.; Prof. Dr. Wundt. Pandecten. pag. 900. Windscheid. Pandecten § 677.

2) Dit woord staat hoogstwaarschijnlijk weer in verband met het javaansche *rantam*, dat vooraf regelen, schikkingen maken, ieder zijn taak opgeven beteekent. In 't Riouw Linga-Maleisch is dat woord ook bekend. *Basarikè* beduidt allicht grooter maken en moet afgeleid worden van *besar*, groot. *Manjamboeï* is hetzelfde als het maleische en javaansche *samboet*, ter hand nemen, ontvangen.

persakoetoewan, *perhimpoenan*, *karapatan*, *madjlis* om de verhouding van maatschap te teekenen, maar die zijn meer omschrijvingen en worden ter Sumatra's Westkust ook niet dan door misschien een enkele verstaan. Het Minangkabausche contract van maatschap laat een inbreng zoowel van *harto poesako* als van *harto pantjarian* toe, maar in den regel zijn de laatste slechts voorwerp van de overeenkomst, want van de andere kan natuurlijk nooit de eigendom, maar altijd slechts het genot en gebruik worden ingebracht. Nochtans gebeurt het toch ook wel eens, dat de *mamaq* uit de *hoedjoengnja harto poesako* den inbreng bewerkstelligt en dan b.v. het een of ander familielid machtigt daarmee handel te drijven, ten einde samen de te verkrijgen winsten en *casu quo* de verliezen te deelen. Dit komt dan op een zuivere maatschap neer. De familie levert op die wijze het noodige kapitaal en het familielid brengt zijn arbeid in. Het onderscheidt zich van een leening, door de familie aan hare leden verstrekt uit de *hoendjoengnja* in zoover, dat hierbij alle winsten door den geldnemer mogen worden behouden, terwijl bij de onderwerpelijke maatschap winsten en verlies voor gemeenschappelijke rekening zijn. Intusschen werkte de adat dergelijke verhoudingen van maatschap niet nader uit, zoodat bij beoordeeling daarvan alles afhangt van de afspraken, welke partijen maakten. Een vennootschappelijke relatie, die in verloop van tijd echter wel eenigszins tot ontwikkeling kwam was het contract, dat tusschen een ambachtsman (*toekang*) en zijn gewezen volleerde leerling (*anak samang*), die na zijn leertijd bij zijn gewezen meester in dienst bleef, placht gesloten te worden. Werd een jongen door zijn moeder of *mamaq* bij een timmerman, dan wel goud- of zilversmid of een anderen *toekang* in de leer gedaan, dan was er gewoonlijk nog geen sprake van eenige maatschap tusschen beiden. Dan stelde de leermeester, de *indoek samang*, nog slechts zijn wetenschap, zijn kennis ter beschikking van den leerling, en stond het gebruik van zijn gereedschappen toe, opdat de *anak samang* van een en ander kon profiteeren. Alles, wat deze maakte met eigen arbeid, kwam in dat geval geheel ten voordeele van den meester, maar

periodiek loon was deze gewoonlijk niet verschuldigd. Slechts was het gebruikelijk om bij het in dienst treden van den leerling den leermeester *sirih pinang*, zoomede andere eetwaren en versnaperingen aan te bieden. En die beleefdheid werd in den regel nog eenige keeren herhaald, in 't bizonder nadat gebleken was, dat de leerling het vak, waarin hij zich begeven had, eenigszins begon te verstaan, dus na het eerste stuk werk, dat hem gelukt was. Was hij eindelijk volleerd, zoo werden bedoelde geschenken gewoonlijk nog eens herhaald niet alleen, maar zijn familie vierde die gebeurtenis meestal met den gebruikelijken feestelijken maaltijd, op welken de leermeester en de zijnen genoodigd werden. Dit alles had dus, zoowel aan de eene als aan de andere zijde, meer van een soort van huur van diensten dan van maatschap. Nochtans werd dit anders zoodra de volleerde leerling bij zijn *indoek samang* in dienst bleef. Dan werd er vaak afgesproken dat beiden in 't vervolg de gemeenschappelijke winsten en verliezen in bepaalde verhoudingen, die soms door den adat zelven reeds waren aangegeven, zonder dat daartoe een afspraak noodig was, zouden deelen. De *indoek samang* leverde zijn materialen plus zijn arbeid en de *anak samang* gewoonlijk slechts zijn kunde en hulp. Zoo werd dan de laatste in den regel slechts uit de opbrengst van beider arbeid betaald voor zijn moeite, maar had ook verder geen aanspraak op arbeidsloon. Ik houd het er voor dat in de Minangkabausche arbeiderswereld deze verhouding veel ouder is geweest dan huur en verhuur van diensten, dat is dan betaling van deze in geld of iets anders. Een andere soort maatschap, die de Minangkabausche wereld hier en daar kende, bestond soms tusschen de familie of den individueelen bezitter van *harto pantjarian*, welke meer vee, karbouwen en runderen *(djawi)* of geiten had dan hij zelf kon verzorgen en den persoon, aan wien hij die dieren ten gebruike afstond [1]).

[1]) Oudtijds werden en tegenwoordig nog worden vrachtkarren altijd door karbouwen of runderen *(djawi)* getrokken, omdat de inlandsche paardjes te klein en te zwak voor dien arbeid zijn. Deze bezigt men alleen voor personen-vervoer, wanneer dit in de binnenlanden hier en daar nog plaats heeft in de *djoeli-djoeli.*

De beesten werden dan aan dezen, die verzorging, stalling en het hoeden van ze op zich nam, toevertrouwd niet alleen, maar ook ten gebruike afgegeven, zoodat ze hem als trek- en lastdieren en dergelijke mochten dienen, zonder dat hij verplicht was daarvoor eenige huurprijs of iets anders te betalen. Echter sprak men hierbij gewoonlijk wel af dat beide partijen gemeenschappelijk in de winsten en verliezen, die de dieren zouden opleveren, behoorden te deelen. Van de kalveren, welke gedurende den loop van het contract werden geworpen, kwam dan de helft aan den eigenaar der beesten en de andere helft aan den verzorger. Maar stierven er in dien tijd exemplaren van de kudde, dan droegen ook beiden die verliezen. Men had hier dus altijd meer met een soort maatschap te doen dan met huur van diensten, leen of met eenig ander contract. Men gaf aan deze overeenkomst gewoonlijk de benaming *mampasadoewokan*, dat natuurlijk met *doewo*, twee, in verband staat; die werd gewoonlijk gesloten in tegenwoordigheid van notabelen als getuigen, *akan pamatjië roendiengan*, zooals het heette, om de afspraken mede te helpen bewaren, terwijl de waarde van elk dier eerst altijd middels onderlinge taxatie werd bepaald. Konden partijen en getuigen schrijven, zoo werd er ook wel eens een geschrift van het contract opgemaakt, dat in den regel ook weer overlangs in tweeën werd gescheurd en de eene helft kreeg dan de eigenaar der dieren ter bewaring, terwijl de andere werd gedeponeerd bij den aanzienlijksten onder de getuigen. Dezen werden natuurlijk altijd voor hunne moeite beloond en de gansche zaak eindigde bovendien meestal met een gemeenschappelijken feestmaaltijd. Was het contract afgeloopen, zoo

---

het oude Minangkabausche gesloten karretje, met zijn beide raampjes aan weerszijden. Overigens is het algemeen gebruikelijke voertuig ter Sumatra's Westkust de *dos-a-dos*, hoog open breakje op twee wielen, dat met zeiltjes van wasdoek tegen regen, wind en zonneschijn kan afgesloten worden. Het heeft een voorbank voor den koetsier en daar achter twee bankjes, in de lengte aangebracht, voor de passagiers. Paarden trof men oudtijds niet veel aan in de Minangkabausche landen. Er waren zelfs heele streken, waar geen enkel paard te vinden was. De karbouw was daar dan altijd het eenige trekdier voor zware lasten. Overigens droegen de menschen die zelven, soms dagreizen ver.

had de verzorger de oorspronkelijke dieren te restitueeren of de helft van de taxatieprijs der inmiddels gestorven beesten te betalen. Niet zelden erlangde hij nog recht op de helft der jongen, welke binnen de eerste 3 maanden na afloop van het contract geboren werden. Dit noemde men hier en daar, zoo o.a. in het Alahan Pandjangsche, het recht van *beriddoh tigo boelan*, als gold de *iddah* ook voor de dierenwereld!

Een andere soort van maatschap bestond dikwijls ook tusschen den Minangkabauschen mijnontginner, die naar goud groef, en het werkvolk, dat bij hem in dienst was. Nooit werd dit gehuurd, dat is voor een bepaalden tijd en tegen een vooraf overeengekomen huurprijs in dienst genomen. Gewoonlijk deelden de arbeiders, die men ook hier *anak samang*, en soms *orang iritan* noemde alleen in de opbrengst van de mijn, terwijl de ondernemer voeding en werktuigen leverde. Zoo was het althans in Sidjoendjoeng. De eene helft van het gevonden goud kwam daar dan aan den ondernemer en de andere verdeelden de aangenomen arbeiders onder elkaar. Te Rankiang Loeloeï leverde de mijnontginner ook voeding en gereedschappen en ontving hij slechts *limo koepang* van elke *thail* goud, die gevonden werd, terwijl de rest voor het werkvolk was. Zorgde in Alahan Pandjang de ondernemer niet voor voeding van zijn arbeiders en verschafte hij hun ook de noodige gereedschappen niet, dan had hij slechts recht op $^1/_6$ gedeelte van het gevonden edele metaal. Doch gaf hij hun eten en werktuigen, zoo competeerde hem $^1/_3$ van het goud, dat men won. In het Soepajangsche trof men weer andere condities aan. Daar leverde de ondernemer elke acht dagen $2^1/_2$ *soekè* rijst aan ieder zijner arbeiders en deed hun bovendien nog eenig zout, peper en de ingrediënten voor de serihpruim, dus tabak, gambir, pinang en sirih-bladen erlangen; bovendien gaf hij elk hunner nog 16 duiten. Het gevonden goud werd dan in de volgende verhoudingen verdeeld. Had de ondernemer maar één arbeider in dienst, zoo behoorde deze van de eerste *thail* goud, die hij die hij den grond ontwoekerde, als *kapalo amè* twee *amè* aan den eersten af te staan en van de rest, die nog gevonden werd, kwam steeds $^2/_3$ deel

aan den ondernemer en $^1/_3$ aan den arbeider. Werkte de ontginner echter met twee lieden in zijn dienst, dan had hij recht op $^3/_5$ van het gevonden goud en zij te zamen op $^1/_5$. Waren er 3 arbeiders, zoo compoteerde ieder hunner $^1/_7$ van het gewonnen goud en $^6/_7$ kwam den ondernemer toe. Mislukte de ontginning, in zoover dat er minder dan een halve thail gevonden werd, zoo werd het goud altijd in twee gelijke helften verdeeld, waarvan één voor den ondernemer en één voor de gezamenlijke arbeiders bestemd was [1]). Er blijkt uit, dat ook hier weer nooit sprake was van wat wij onder huur van diensten verstaan, maar altijd van coöperatie, van maatschap. Deze verhouding paste dan ook uit den aard der zaak altijd meer aan een primitieve gemeenschap, zooals de Minangkabausche altijd was, dan ons arbeidscontract. *Societas* moet reeds eeuwen bestaan hebben, voordat *locatio*, *conductio operarum* zich ontwikkelden, zoo stel ik mij voor. Eigenlijk zou men den Minangkabauschen half- en derde-bouw van gronden, het *mampadoewaï* en *mampatigaï* desnoods ook meer als een soort maatschap kunnen opvatten dan als een huurverhuur van landerijen. Bijna in alles, wat de Minangkabauër onderneemt, behalve dan in zijn kleinhandel, indien hij als warong-, als lapau-houder optreedt, tracht hij middels coöperatie er te komen. Ook de exploitatie van de ons bereids bekende bijenboomen (*sialang*) geschiedt meestal in samenwerking van den eigenaar dier boomen met een man, dien hij in dienst neemt om de bijennesten er uit te halen, met en *toekang labah*, zoomede met diens helpers. Het gebeurt meestal in de maanden December, Januari en Februari, dat men bedoelde nesten uit de boomen, waarin zij voorkomen, gaat halen. Dan begeeft zich de eigenaar der *sialang*, met zijn *toekang labah* en helpers altijd pas na zonsondergang, zoodra het volslagen duister is geworden, op weg, want overdag zou men de nesten niet kunnen naderen zonder levensgevaar. Gewoonlijk is het aandeel van den *toekang labah* één *pikoel lilin*, een pikol was, van elke drie, die men oogst, dat is dus ± 33 °/₀, terwijl wijders de

---

1) Van Hasselt, Volksbeschrijving, pag. 398.

eigenaar $^1/_3$ en de helpers eens zooveel erlangen. Den gevonden honig (*manisan labah*) verdeelen allen gelijkelijk op. Neemt de eigenaar der boomen geen deel aan den arbeid, dan krijgt hij meestal slechts $^1/_6$ deel van het geoogste was (*lilin*); nochtans hangt de verdeeling van dit weer, even als altijd, meer af van het gesloten contract dan dat de adat die heeft bepaald. Dat contract wordt tusschen den eigenaar der boomen en den *toekang labah* ook altijd in tegenwoordigheid van notabelen als getuigen gesloten, die natuurlijk voor hun *acte de présence* weer behoorlijk betaald moeten worden.

§ 5. Erfrecht, adat warih.

A. *Algemeene karaktertrekken.*

Dat het Minangkabausche erfrecht ten nauwste' verband moest houden met het matriarchale familierecht, was te verwachten. Het is evenmin een onnatuurlijk iets als dit laatste. Het had evenmin iets gemaakts, iets kunstmatigs over zich, het was even weinig juristenrecht of wetgeversrecht als de *adat kamanakan*, zooals men het gansche Minangkabausche familierecht wel eens kortheidshalve pleegt te noemen. Het is evenals dit van zelf uit de verhoudingen van verwantschap voortgesproten, welke als 't ware door de natuur altijd werden aangegeven. Dat het intusschen op ons westerlingen, die reeds sinds duizende jaren gewend zijn geraakt aan patriarchale verhoudingen een zonderlingen indruk moest maken, toen wij het voor het eerst leerden kennen, was te begrijpen, doch dat lag meer aan ons, dan aan dit erfrecht. Wij vonden het, zoo op het eerste oog, hoogst zonderling en ongerijmd, dat een kind niet van zijn vader, maar wel alleen van zijn moeder en van hare verwanten kon erven, doch dit was het gevolg van de reeds bij ons sedert tientallen van eeuwen in merg en been vastgeroeste opvatting, dat een vader zijn kind nader staat dan de moeder en hare familie. Maar als men nu eenmaal weet, dat in de gemeenschappen der oermenschheid, toen de levensstrijd den man en vader nog niet op den voorgrond had gedrongen, wat rechten en bevoegd-

heden betrof, de moeder de eenig zichtbare band van verwantschap en familierelatie kon uitmaken, dan is het ook heel natuurlijk, dat het kind van niemand anders kon erven dan van haar en van de uit hare moeder, en verdere voormoeders gesproten personen. Dat behoefde door geen jurist uitgedacht, door geen wetgever gedecreteerd te worden; dat sprak altijd van zelf. Het zou zeer onnatuurlijk, zeer abnormaal zijn geweest, indien zich uit het matriarchale familiewezen der Minangkabauërs een oostersch patriarchaal of westersch parentaal erfrecht had opgebouwd. Dat zou niet anders hebben kunnen gebeuren dan middels kunstmatig ingrijpen van 's menschen hand. En dan pas had men zich met verwondering kunnen afvragen, hoe het mogelijk was geweest dat zoo iets gebeuren kon. Een dergelijk erfrecht zou ten eenenmale gevloekt hebben met den familierechtelijken onderbouw, op welken het steunde, evenzeer als een Parthenon of skyscrapen dat zou doen boven op een holenwoning van den oermensch. Dat Verkerk Pistorius en anderen, die voor het eerst studie maakten van het Minangkabausche erfrecht, een en ander niet inzagen en dit met dezelfde verbazing en weerzin aanstaarden, zooals menig onzer dat doet, die tegenover het skelet van den Brontosaurus staat, lag meer aan hen zelven, aan hun nog gering inzicht in vóór-historische toestanden, dan aan het Minangkabausche erfrecht. Zeker, dit is evenzeer als bedoeld voorwereldlijk monster een product uit den grijzen oertijd, maar daarom evenmin als die reus ooit een onnatuurlijk, mismaakt, abnormaal gewrocht geweest. Integendeel, het paste in lang vervlogen eeuwen even goed in zijn omgeving als de Diplodoccus dat deed in de secundaire aardperiode. Het eenige raadsel nochtans, dat het in zich sluit, is dit, dat het in onzen tijd nog leeft, terwijl bedoelde reuzen-hagedissoort reeds sedert millioenen jaren voor goed is uitgestorven en versteend. Hoe die taaiheid van bestaan te verklaren? Ik deed dat reeds met een enkel woord, zooals men zich zal herrinneren, zoodat ik daarop hier niet meer behoef terug te komen. Het Minangkabausche erfrecht is nog lang niet versteend en toen onze ambtenaren ter Sumatra's Westkust

eenigszins waren bekomen van hun verbazing over de ongewone lijnen en vormen van dit antidiluviaansch beschavingsproduct, toen ging menig hunner als uit den weeromstuit het zelfs al heel gauw erg mooi vinden. Zoo zijn de menschen nu eenmaal. Maar ook die lieden verloren weldra weer, zooals gewoonlijk gaat, den gulden middenweg uit het oog. Zij legden een even ondoordachte bewondering aan den dag als hun voorgangers een irrationeele verwondering. Men ging weldra het Minangkabausche erfrecht in 't bizonder als een heilzaam panacee aanprijzen tegen het gaandeweg ontluikend Islamistisch drijven ter Sumatra's Westkust om daar het moslimsch erfrecht ingang te doen vinden. Voorkom toch zooveel mogelijk, werd er toen weldra van de daken gepredikt, dat de Minangkabausche vader zijn privaat-vermogen, zijn *harto pantjarian*, aan zijn kinderen vermaakt, laat die zaken toch, zooals de adat zulks van ouds begeerde, zooveel mogelijk nog *harto poesako* worden van zijn matriarchale erfgenamen, want met het familie-eigendom staat en valt het welzijn der gansche Minangkabausche gemeenschap, dank zij de *harto poesako* wordt het javaansche spook van den periodieken hongersnood ver van de West-Sumatraansche stranden gehouden; tengevolge van de heilzame instelling der *harto poesako* leeft de gansche Minangkabausche gemeenschap in een zaligen socialistischen of communistischen paradijsstaat, welken men helaas op Java reeds lang voor goed heeft verjaagd! En weldra stond het Minangkabausche erfrecht niet slechts te boek als een model van schoonheid, van sierlijke vormen en lijnen, maar ook als een bij uitstek „praktisch" instituut. En op „praktische" dingen komt het er voor een kolonie toch maar meer op aan dan op „doctrine", op „beginselen", op westersche „wijsheid". Nu „praktisch" is het gansche Minangkabausche recht zeker in dit opzicht immer geweest, dat het onzen bestuursambtenaren ter Kuste onthief van zorg voor het welzijn van den Minangkabauër *als individu*, een zorg, die onzen ambtenaren op Java steeds veel hoofdbrekens kost. Maar of de ontwikkeling van den Minangkabauschen eenling daardoor altijd veel gebaat werd is nog zeer de vraag. De welvaart der Minangkabausche

landen is nimmer zoo groot geweest als de roep, die sommigen daarvan bliefden te doen uitgaan. Het Minangkabausche erfrecht heeft altijd tot eenige roeping gehad den starren, onbewegelijken, ondeelbaren familieeigendom in stand te houden en te vergrooten.

Warih didjawat
Poesako ditolong.

Al moge men nog zoo vaak erfgenaam zijn, wat men als zoodanig verwerft mag nimmer den individu des verkrijgers, maar moet altijd al zijn mede-erfgenamen te zamen ten goede komen. Alle welvaart, welke de dood des erflaters zou kunnen aanbrengen aan een energieken, initiatiefvollen, genialen erfgenaam, behoort hem niet in eigendom, maar die valt der familie, van welke hij een deel uitmaakt, slechts toe. Hoogstens kan hem het *gangam baoentoek* worden gegund op een deel der erfenis, maar ook dat nog slechts wanneer anderen, in 't bizonder de vrouwen in zijn omgeving daaraan niet meer behoefte hebben. Want is dit het geval, dan gaat zelfs de geheele erfenis zijn neus voorbij, ook al heet hij honderdmaal mede-erfgenaam te zijn. En hij mag, als van ouds, de wijde wereld ingaan om middels eigen handen en beenen, middels *mantjari*, aan den kost te komen. Het zijn weer voornamelijk steeds de vrouwen geweest, die immer van het matriarchale erfrecht des Minangkabauërs geprofiteerd hebben. En zelfs is dit zoo gebleven in de grenslanden, waar men geen ondeelbaren familie-eigendom meer kent, zooals bijv. in de Korintji-landen het geval is; daar behooren de gronden en landerijen, die een erflater nalaat in 't bizonder altijd onder zijn vrouwelijke erfgenamen verdeeld te worden en den mannen komt er slechts de gewoonlijk luttele rest van roerend goed ten goede, dat de doode naliet. Dit alles is nog altijd in volkomen harmonie met den oertoestand, toen de vrouw, van wege hare natuur zelve, bestemd werd om de kern van de familie, van den stam, van de maatschappij te zijn.

Het erfrecht ter Sumatra's Westkust heeft altijd twee eigenaardigheden gehad, welke men in elk ander erfrecht tevergeefs zal zoeken, maar welke weer intusschen volkomen verklaarbaar

zijn. Vooreerst heeft er nooit sprake in kunnen zijn van wat wij, in navolging der Romeinen, een overgang *ab intestato* zijn gaan noemen, en zulks om de eenvoudige reden, dat een testamentair erfrecht te allen tijde en ten eenenmale een onbekend iets is geweest in het samenstel der Minangkabausche rechtsopvattingen. De matriarchale wereld heeft nooit het onderscheid tusschen beide soorten van overgangen van goederen ten gevolge van het overlijden gekend. De dood kon nimmer eenige andere verandering brengen in den rechtstoestand des overledenen dan dat deze van zicht- en tastbare drager van rechten ging verkeeren in een onzienlijk rechtssubject. De doode erflater bleef voortleven met alles wat hem hier op aarde had toebehoord, ook met alle rechten, die hij tijdens zijn leven bezat. Slechts was hij verhuisd van dit ondermaansche naar de *kampong achirat*, naar het zielenland. Maar daar hield hij nog een behoorlijk oogje op allen en alles, wat hij hier had achtergelaten. Hij bleef rechtens wat hij in aardsche gedaante geweest was: lid van dezelfde familie, van denzelfden stam, van dezelfde negri, welke hem in hun midden hadden gekend. Zoo bleef hij ook gerechtigde in het genot der familiegoederen, welke hem tijdens het leven ten goede hadden kunnen komen, zoomede vol eigenaar der *harto pantjarian*, die hij toen middels eigen vlijt had verworven. Was het in dit leven voor hem een hoogst gepast niet alleen, maar ook door den adat gevorderd verlangen geweest, dat hij van zijn middels eigen arbeid verkregen verwervingen in de eerste plaats zelf profiteerde, om die overigens te bestemmen voor zijn familie, na zijn verscheiden kon kwalijk van hem verwacht worden, dat hij plotseling den wil zou opgevat hebben om vreemden te doen deelen in zijn op aarde achtergelaten rijkdommen. Zijn „laatste wil" kon dus nooit anders zijn dan de wil, dien hij zijn leven lang had gekoesterd. En deze was geen andere dan dat na het wegvallen zijner stoffelijke persoonlijkheid slechts zijn naaste bloed, zijn *warih nan dakè*, van zijn bezittingen zouden profiteeren. De doode kon derhalve nooit eenig ander erfrecht gewenscht hebben dan dat van den kring dier lieden. Evenmin als dat hij tijdens zijn leven er over

mocht denken om zijn privé-bezit aan vreemden over te doen, evenmin kon er van hem verwacht worden, dat hij zoo iets deed na zijn aflijvig worden. De een of andere testamentaire beschikking zijnerzijds was dus een onmogelijkheid. Ook de *hibah* ten behoeve zijner kinderen erlangde nooit dat karakter, al geleek die wel wat op ons legaat. Maar behalve al die overwegingen, noopte ook zijn eigenbelang den rechtgeaarden Minangkabauër altijd om geen testament te maken en zijn goed na den dood nimmer aan vreemden ten goede te doen komen. Want wie waren de eenigen op de gansche wereld, die voor zijn graf zouden zorgen, die over zijn heil in 't hiernamaals hadden te waken door dikwijls aan hem te denken en door voor hem te bidden? Geen anderen dan zij, welke van het bloed waren, dat ook in zijn aardsch omhulsel stroomde, dan zij, die met hem gesproten waren uit een en hetzelfde moederlijf, zijn *warih nan dakè*, zijn broers en zusters en de kinderen uit de laatsten. Van vreemden kon hij moeilijk verwachten dat zij zich om zijn ziel in 't hiernamaals zouden bekommeren. Vandaar dat het ook een groote pijniging voor hem was, indien hij in den vreemde moest komen te sterven, indien zijn graf ver verwijderd moest liggen van dat zijner moeder en zijner moederlijke verwanten, want dan liep dat groot gevaar vergeten te worden. En liefdebetooging jegens, zorg voor zijn laatste rustplaats stond vrijwel altijd gelijk met een en ander ten aanzien van zijn ziel. Van dat alles zou hij zich nu onverstandig priveeren door zijn bezittingen middels een testamentaire beschikking aan vreemden te vermaken? Hoe mocht ooit zoo iets doms van hem verwacht worden! Dat kon slechts in het hoofd opkomen van Europeanen, die niets om de graven hunner dooden geven, welke zij voor goed verlieten in het verre vaderland.

Zoo oordeelde te allen tijde de Minangkabauër niet alleen, maar elke natuurmensch, die er nog geen andere goden op na ging houden dan zijn afgestorven familieleden. En het zou nog lang, eeuwen lang duren, voordat men het over het hart zou gaan verkrijgen om middels een uiterste wilsbeschikking zijn levende familieleden tegen zich in het harnas te jagen. Men

moest het al een heel eind gebracht hebben met het op een accoordje gooien met zijn geweten, alvorens men een testament aandurfde. Dit deed dan ook betrekkelijk pas laat zijn intrede in het rechtsleven der menschheid. De eerste uiterste wilsbeschikking, welke de zon te zien kreeg, moest in elk geval de afgestorven zoowel als de levende familieleden met zich verzoenen door zich nog geheel en al in 't gewaad te kleeden van een adoptie. Had men deze tijdens het leven nagelaten, welnu dan kon die ten slotte nog bij uiterste wilsbeschikking plaats hebben. Maar verder mocht er bij deze ook niets bepaald worden. De dooden en levenden konden tegen een dergelijke beschikking niets hebben, ook al werd de geadopteerde tevens in den regel begiftigd met al de bezittingen, die de doode naliet, want hij hield op die wijze het groote gevaar buiten de deur, dat de familie en stam uitstierven en de geadopteerde moest in elk geval ook een verre verwant of verwante zijn. Zoo trad dus het eerste testament in 't leven voornamelijk als een middel om het geslacht in stand te houden. Dat gebeurde in het oud-grieksche recht, waaruit het in het romeinsche is overgegaan. Pas veel later ging de beschikking over het goed zich afscheiden van die waarbij de adoptie plaats had en tenslotte verviel deze laatste geheel en al. En toen pas deed het testamentair erfrecht zijn intrede in de wereld, zooals wij het heden nog kennen. Maar in alle primitieve gemeenschappen zal men het te vergeefs zoeken. In het oud-hindoesche recht waren testamenten onbekend, ook al kende dat *donationes mortis causa*, waaraan de erfgenamen zich hadden te houden omdat zij een gewetenschuld der overledenen daarstelden [1]). De hedendaagsche Hindoes hebben de bevoegdheid om een uiterste wilsbeschikking te maken aan de Europeanen ontleend. Ook in het moslimsch recht is het altijd verboden geweest zijn vermogen bij wijze van erfenis te vermaken. Slechts kende dat de bevoegdheid aan den testator toe om bij legaten (*waçyah*, in 't Maleisch *wasiat*), en dan nog maar over niet meer dan $^1/_3$ der nalatenschap, ten behoeve

---

[1]) Leon Sorg. Traité du droit Hindou, pag. 356.

van alleen bepaald aangewezen ab-intestaat erfgenamen te beschikken. Omtrent het recht om te testeeren onder de Chineezen is men het nog niet geheel eens; wijlen Prof. Schlegel kende hun dat onbeperkt toe, doch hij vergiste zich blijkbaar, hoe groot sinoloog hij overigens ook was. „De Chinees heeft over „zijn eigendommen volkomene macht, en kan daarover naar „goedvinden en willekeur beschikken. Zelden echter maakt hij „van dit recht misbruik, maar volgt meestal de gewoonte, enz.", zoo oordeelde die geleerde [1]). Maar Mr. Fromberg betoogt dat een Chineesche vader rechtens nooit anders een erfstelling kan maken dan desnoods ten behoeve van zijn ab-intestaat erfgenamen en dezen zijn zijne zoons, ook al gebeurde het zeer vaak dat bedoelde testator met dien regel in strijd handelde, en men dan in zijn beschikking berustte [2]). In het oud-germaansche en oud-duitsche recht nog van de 13e eeuw kende men eigenlijk ook geen testamenten. Wilde men krachtens dat een vreemde, dat is een niet ab-intestaat erfgenaam, iets na zijn dood nalaten, dan moest men hem dit reeds tijdens het leven geven [3]). Uit het oud-grieksche recht kwam de volkomen testeervrijheid vooral door tusschenkomst van het romeinsche in het hedendaagsche westersche recht. Maar ook het eerste nam ter zake aanvankelijk hetzelfde standpunt in, dat wij in het moslimsche, chineesche, oud-germaansche en oud-duitsche aantroffen. Volgens Plutarchus zou pas Solon de onbeperkte testeervrijheid in de oud-attische wereld hebben toegelaten; te voren zou de testator zijn vermogen slechts hebben kunnen vermaken „*en tooi géneï*", in zijn geslacht [4]).

Een ander kenmerk van het Minangkabausche erfrecht bestond altijd hierin, dat het niet alleen den overgang van vermogen, maar ook dien van publiek- en privaatrechtelijk gezag, van alle

---

1) Prof. G. Schlegel. Iets over Chineesche testamenten, donatiën en erfopvolging. Recht in Ned. Indië. XX. 1862, pag. 369 e. v.

2) Mr. P. H. Fromberg. Rapport over de Chineezen-wetgeving aan den Directeur van Justitie, pag. 17 e. v.

3) Dr. H. Siegel. Deutsche Rechtsgeschichte, pag. 390 e. v.; Sachsenspiegel II, 30.

4) Prof. L. Beauchet. op. cit. III. p. 423 e. v.

waardigheden in de familie, soekoe en negri beheerschte. Een kenschetsende trek van het Minangkabausche recht, wij maakten er reeds met een enkel woord melding van, is het altijd geweest, dat een en ander nooit ontleend werd aan een keuze van deze of gene macht, die buiten het familieverband stond, een karaktertrek, welke onmiskenbaar wijst op de hooge oudheid van dat gansche recht. Want in de dagen der oer-menschheid kon onmogelijk nog onderscheid bestaan tusschen publiekrechtelijk en privaatrechterlijk-, tusschen staats- en familiegezag, omdat de staat nog niets anders kon zijn dan de som van het aantal familie-eenheden, van verwantenkringen, die men in een afzonderlijke menschengroep, meestal een stam, een clan, telde. Pas onder de patriarchale rechtsorde, waar die zich middels strijd ging opwerken op de schouders van een eeuwen lang voorafgegaan matriarchaat, kon de staatsidee in meer modernen zin doorbreken, in zoover dat de patriarchale vorsten zich niet alleen beschouwden als de *patres-familias* van hun eigen families en stammen, maar weldra ook van de gansche menschengroepen, over welke zij de heerschappij hadden weten te erlangen. Toen werd de vorst al spoedig landsvader en vertegenwoordigde in zijn persoon ook het algemeen belang, dat de door hem beheerschte gemeenschap raakte. Die gedachte kreeg weldra bovendien nog steun door de fictie dat de patriarchale vorst in zijn milieu de vertegenwoordiger was der onzienlijke machten, dat hij dus namens de godheid geroepen was zijn volk niet alleen te beheerschen, maar ook over het welzijn van zijn gemeenschap als een vader te waken. Door dit mandaat werd de vorst weldra zuiver publiekrechterijk persoon, maar de staat werd er tevens ganschelijk door belichaamd in zijn wezen. Zoo werd de vorst derhalve gaandeweg heer en meester van land en volk, omdat hij de zoon, de vertegenwoordiger der godheid was hier op aarde. En deze positie bleef hij de gansche oudheid door behouden, waar hem althans het volk, dat waren de vereenigde familiehoofden met de hunnen, niet de baas werden en het vorstelijk gezag niet tot tijd en wijle op zijde schoven, zooals in oud-Griekenland hier en daar, zoomede in het oude Rome tusschen den konings- en

keizertijd gebeurde[1]). Men kan zeggen dat ook de latere europeesche vorsten vrijwel bedoelde positie innamen, nadat het hun gelukt was aanvankelijk door steun van de Kerk, later door dien van hun tot krachtiger ontwikkeling gekomen eenhoofdig gezag, zich boven hunne omgeving te verheffen, en dat bleef zoo tot op de dagen van de Fransche Revolutie in West Europa, toen het *l'Etat c'est moi* aldaar voor goed van den aardbodem verdween en Staat en vorst twee afzonderlijke begrippen werden. In het Europa beoosten den Weichsel en de Karpathen bleef het echter nog tot op den huidigen dag bij het oude, zoomede in heel Azië, dat niet onder west-europeeschen invloed kwam. Uit een en ander blijkt intusschen voldoende dat de wieg der moderne staats-idee stond in de oudste patriarchale gemeenschap, maar dat vóór de verschijning van deze nog geen plaats voor die gedachte was in die talrijke op zich zelf levende menschengroepen van den grijzen voortijd, welke nog onder matriarchale verhoudingen konden blijven bestaan. Daar was de Staat altijd slechts het complex van familiehoofden, en bestond het staatsbelang uit niets anders dan uit de som van de private belangen der verschillende verwantenkringen. Een *res publica* in oud-griekschen of romeinschen zin kende men onder de matriarchale rechtsorde nimmer. De staatshoofden in die gemeenschappen konden dus ook nooit anders dan de dragers van familiegezag zijn. En dit was nooit door machtsontwikkeling gecreëerd, maar ontleende altijd aan het natuurlijke feit der *geboorte* zijn ontstaan. Die oer-oude verhoudingen nu bestendigden zich nog tot op onze dagen in de Minangkabausche wereld; vandaar dat alle waardigheden hier ook nooit door keuze, maar steeds door het erfrecht van den een op den ander konden overgaan. Pas ons optreden in die landen brak ook nog maar alleen ten aanzien van de organen van ons staatsgezag, die wij er in 't leven riepen, met dat

[1]) De moderne staatsidee, n. l. de gedachte dat er boven de belangen aller eenlingen een *salus publica* is, wortelt eigenlijk in de grieksche en romeinsche oudheid. In het gansche patriarchale Oosten belichaamde zich het openbaar belang altijd en overal in den persoon van den Vorst.

oer-oude recht, om dit overigens binnen den familiekring zelven onaangetast te laten blijven voortbestaan.

Zoo waren dus in de Minangkabausche landen niet slechts het *mamaqschap*, dus de positie van het *djoeraihoofd*, maar ook het *panghoeloeschap* en de waardigheden der *orang ampè djenih* altijd erfelijk, zoodat men van te voren steeds wist, wie met het een of ander bekleed behoorde te worden. Maar ook de positie van het matriarchale staatshoofd, van den *datoeq nan berampè*, zoomede het *radjaschap* en de stelling, die alle organen van dit innamen, het *orang-gadangschap* werd altijd door het erfrecht en nooit door keuze aangewezen. Kortom in den matriarchalen staat welde alle staatsgezag steeds van zelf uit familiegezag, terwijl dit in den patriarchalen staat altijd werd gecreëerd door macht, door individueele kachtsontwikkeling, die weldra geschraagd werd door de rechtsfictie, dat het hoofd van den staat eigenlijk van de godheid zijn mandaat had ontvangen. En zulks aanvankelijk weer slechts uit kracht van geboorte, omdat de patriarchale vorst een *zoon* heette te zijn van den oppersten god, een reminiscens aan den voortijd, toen alles op geboorte aankwam, maar later uit kracht van een speciale *opdracht* der godheid, dus van een *keuze*, uit hare machtsvolkomenheid voortgesproten. Waren de oudste patriarchale staatshoofden nog zonen van het Onnaspeurlijke, later gingen zij zich de geroepenen, de gezalfden des Hemels noemen. En toen kozen ook zij op hun beurt weldra hunne organen om met geboorte vrijwel geen rekening meer te houden. Het erfrecht had op die wijze voor goed afgedaan bij het verkrijgen van staatsgezag, behoudens in de enkele kringen van hen, die men als erfelijk staatshoofd bleef erkennen. En de geboorte had bij de oudste onder matriarchale verhoudingen levende menschheid alle gezagsverkrijging beheerscht, ook weer waarschijnlijk uit louter animistische overwegingen, dus omdat de dooden het wenschten, dat de levenden, die hun het naaste stonden, de opvolgers werden in hunne aardsche waardigheden. De latere pretenties der patriarchale staatshoofden, die beweerden eerst zonen, later gekozenen der godheid te zijn, waren dus ook nooit anders dan

de oeroude idee in een ander kleedje gestoken, en welke hierop neerkwam, dat de overledenen uit den matriarchalen tijd er zwak op hadden om de waardigheden, die zij tijdens het aardsche hadden bekleed, te bewaren alleen onder hun nog levend bloed. Zoo kon er dus ook in dit opzicht nimmer iets nieuws onder de zon te voorschijn komen, en was het nieuwe steeds gedoemd het oude te blijven, doch in een andere gedaante. De evolutie bleek dus ook in dit opzicht slechts metamorphose te zijn. Degeen, die de rol van „voorste" in den matriarchalen staat speelde, de *panghoeloe* der Minangkabauërs, ging onder de patriarchale rechtsorde slechts van kostuum veranderen, meer niet, en werd toen „vorst", maar het tooneel, waarop beiden hun komedie of tragedie [1]) afspeelden, bleef uit dezelfde planken bestaan, hun beider mandaat welde eigenlijk altijd uit dezelfde bron, totdat de menschen er eindelijk „constituties" op na gingen houden. Want toen was het voor goed gedaan met de rechtsfictie dat de staatshoofden *par la grace de Dieu* optraden en dat hunne lagere staatsorganen deelhebbers waren aan dat uit onnaspeurlijke oorden op hen nedergedaald gezag.

B. *Het Minangkabausche erfrecht ten aanzien van vermogensbestanddeelen.*

Men heeft wel eens betwist dat de Minangkabauërs een erfrecht in onzen zin zouden hebben gekend, een overgang van een vermogenscomplex op na hen komende rechthebbenden tengevolge van den dood des eigenaars of bezitters van die vermogenseenheid. „Het Maleische recht kent geen erfrecht, „kent geen erfgenamen", schreef eens de padangsche advocaat Mr. J. J. Smits, „zoodra in een familie een lid geboren wordt," zoo vervolgde hij, „wordt het aandeel van ieder van de reeds „levenden in de *harto poesako* kleiner" (Mr. Smits stelde zich dus ook het recht der individueele leden van een *djoerai* of *sa boewah paroei* op bedoelde goederen voor als een *condominium*, dat voor inkrimping en uitbreiding vatbaar is, vergetend nochtans dat

1) Ik denk hier aan het laatste woord, dat Keizer Augustus op zijn sterfbed moet hebben gesproken: *acta est fabula* en dat de Franschen wel eens vertaald hebben met: *la farce est jouée!*

de eigendom niet kan berusten bij hen, maar bij de familie-eenheid, hij had dit van Mr. van Bosse[1]) reeds kunnen leeren), „maar zoodra een lid komt te sterven, wordt het aandeel van „ieder van de overlevenden grooter, niet omdat ieder lid mede-„erfgenaam zou zijn van den overledene, maar omdat deze er „niet meer is en dus het aantal medegerechtigden in de *harto* „met een is verminderd. *Harto pantjarian* wordt, zoodra de „verkrijger daarvan komt te sterven, deel van de *harto poesako*, „maar ook hier kan niet van erven sprake zijn; de pantjarian „wordt ipso jure met de poesako vereenigd tengevolge van het „overlijden, maar vervalt niet, als nalatenschap, aan de recht-„hebbenden in de poesako" [2]). Aldus schreef Mr. Smits in de Java-Bode van 20 Juni 1905. Intusschen was zijn zienswijze dat in 't bizonder de overgang der *harto poesako* van het familielid, hetwelk het vruchtgebruik op die zaken had, op diens erfgenamen, geen erfrecht was, niet een vinding van zijn brein. Reeds de oudere padangsche advocaat Mr. van Bosse, dien ik boven noemde, had die meening verdedigd indertijd en zulks voorna-

---

1) Mr. J. van Bosse. op. cit. pag. 112.

2) En ook de Gouverneur van Sumatra's Westkust, de Heer Heckler, deelde die meening, blijkens zijn reeds geciteerd besluit van 22 September 1905 No. 548, waarin onder meer de volgende overweging voorkomt: „Overwegende echter, dat „voor het begrip erfenis in het Maleisch recht geen plaats is; dat immers dat „recht geen erfrecht kent, tenzij wellicht wat de aanspraken op het voeren van „den galar poesako en het voeren van het beheer over de harto poesako betreft; „dat bij doode van een lid van eenige familie het aandeel van ieder van de „overlevenden in de harto poesako grooter wordt (!?), echter niet, omdat zij „erfgenamen zouden zijn van den overledenen, maar slechts omdat deze niet „meer bestaat en dus geene rechten meer kan doen gelden; dat ook bij harto „pantjarian niet van erven kan worden gesproken, daar deze na doode van den „verkrijger *ipso jure* vereenigd wordt met de harto poesako, doch niet als „nalatenschap aan den rechthebbenden daarin toevalt".

Deze gansche redeneering verschilt, zelfs in redactie, niet van die Mr. Smits in de Java-Bode hield; zij moet dus uit zijn koker zijn gekomen. De Heer Heckler was nog te kort ter Sumatra's Westkust, hij kwam daar pas in het voorjaar van 1905, om een behoorlijke studie van het Minangkabausche recht te hebben kunnen maken. Gemeld besluit van den Heer Heckler werd *in extenso* gepubliceerd in de Sumatra-Bode van 25 September 1905, waaruit ik het leerde kennen.

melijk om te kunnen betoogen dat het Nederlandsch-Indisch Gouvernement een onbillijkheid beging door van Minangkabausche erfgenamen overgangsrechten te vorderen. Die stelling was er dus een *pour le besoin de la cause.* Trouwens een vroegere President van den Raad van Justitie te Padang, Mr. J. W. S. van der Aa dacht er niet anders over, en die was eigenlijk, als ik het wel heb, de eerste *auctorintellectualis* van de onderwerpelijke stelling. Het is maar de kwestie, wat men erven noemt. Verstonden genoemde heeren daaronder uitsluitend een overgang van *eigendomsrecht* ten gevolge van den dood des rechthebbenden op zijn vermogen, dan hadden zij gelijk, voor zoover hun stelling althans het erfrecht ten aanzien van *harto poesako* onder familieleden betrof, maar vat men het begrip „erven" en „erfgenaam zijn" ruimer op, dan zijn nog altijd de volgende definities uit het romeinsche recht van kracht: *hereditas nihil aliud est quam successio in universum jus, quod defunctus habuit* [1]), en *heres quandoque adeundo hereditatem jam tunc a morte successione defuncto intelligitur* [2]) of in verstaanbaar Hollandsch omgezet: „het recht van erfgenaamschap is het recht om op te volgen *in* „*het vermogen* van een overledene", het erfrecht is „het samenstel „van regelen ten aanzien van het (objectieve) recht *omtrent het* „*erven*, omtrent den *overgang van de rechten* van eenen overledene" [3]). En al behandelt nu ons Burgerlijk Wetboek het erfrecht alleen als een wijze *tot verkrijging van eigendom*, men is het er na 1838 altijd over eens geweest, dat dit een zeer eenzijdig zicht op de zaak was. Door erven kunnen nog heel wat andere rechten overgaan op den erfgenaam dan alleen eigendomsrecht. Welnu dat zagen bedoelde padangsche juristen over het hoofd, toen zij verklaarden dat de Minangkabausche *harto poesako* niet konden geërfd worden. Zeker, de *eigendom* op die goederen is nooit vatbaar geweest voor een overgang

---

1) l. 24. D. de. v.s. 50, 16; l. 62. D. de r.i. 50, 17.

2) l. 54. D. de adquir. her. 29. 2.

3) Prof. N. K. F. Land. Verklaring van het Burgerlijk Wetboek. 2e stuk van Deel II, pag. 1 en 2.

van het eene individueele familielid op het andere [1]), en zulks om de eenvoudige reden dat die altijd bij het gansche familiegeheel berust, onverschillig uit welke en uit hoeveel individuën dat bestaat, maar het *gangam baoentoek*, het persoonlijk vruchtgebruik, dat elk familielid kan hebben van zijn *harto poesako*, is wel degelijk altijd voor overgang op zijn erfgenamen vatbaar geweest [2]). Berustte dat aanvankelijk b.v. bij een moeder, zoo hadden hare *warih nan dakè*, hare kinderen, er nooit eerder recht op dan na haar overlijden. Bij het uitsterven van een gansche familietak, *djoerai*, of van een heele *sa boewah paroeï*, gaat zelfs *de eigendom* op hare familiegoederen wel degelijk over in 't eerste geval op de andere takken derzelfde familie en in 't andere op de meest aanverwante *sa boewah paroeï*, die nog in de negri leeft. Hoe wijders Mr. Smits heeft kunnen loochenen dat ook *harto pantjarian* voor vererving vatbaar zouden zijn, is mij altijd onverklaarbaar geweest, terwijl hij zelf erkent dat de dood des verkrijgers dier goederen de gansche natuur van deze wijzigt. Hij geeft toch toe dat die zaken door deze gebeurtenis van individueel eigendom worden familie-eigendom der *warih* des overledenen; maar erlangen dezen dan iets, wat zij te voren reeds bezaten? Is dat dan soms geen overgang van een vermogenscomplex? Zeker, de *harto pantjarian* worden bij den dood des verkrijgers dier zaken *ipso jure harto poesako* zijner gezamenlijke erfgenamen als eenheid beschouwd, maar is dit dan niet een verandering van rechtssubject ten aanzien van die zaken, een overgang van deze van den overleden rechthebbende op een aantal anderen, die in zijn plaats komen? Ik zou wel

---

1) Dat leerde Mr. van Bosse ook (Op. cit. pag. 112). Maar ook deze rechtsgeleerde zag evenmin in dat overgang van het *gangam baoentoek* van een erflater op zijn erfgenamen, b.v. van een moeder op hare kinderen, wel degelijk *erfrecht* is. Blijkbaar sproot zijn dwaling voort uit de omstandigheid, dat hij ook niet inzag dat het *gangam baoentoek* een *persoonlijk individueel recht* daargestelt, afgescheiden van het *gangam baoentoek* van andere familieleden.

2) De Heer H. E. Prins, gewezen Resident van de Padangsche Bovenlanden, heeft dat in zijn opstel in het Kol. Weekblad van 20 en 29 Febr. 1902, getiteld „Matriarchaal erfrecht in het voormalige rijk van Minangkaban", zeer duidelijk aangetoond. Trouwens de inlander zelf ter Sumatra's Westkust twijfelde er nooit aan.

eens willen weten wat Mr. Smits onder een „nalatenschap" verstond, als dit er geen is. Verstaat die jurist soms onder een „nalatenschap" een vermogenscomplex, dat niet *ipso jure* overgaat op de erfgenamen, dus een dat door deze lieden eerst moet „geacquireerd" worden, alvorens er voor hen van erven sprake is? Maar in dat geval zou Mr. Smits op romeinschrechterlijk standpunt staan [1]); het Minangkabausche erfrecht heeft echter, evenmin als elk ander primitief erfrecht, evenmin trouwens als ons modern erfrecht, nooit de verplichting voor erfgenamen om een hun toegevallen erfenis middels *acquisitio* te aanvaarden gekend. Ook bij de Minangkabauërs gold altijd stilzwijgend de regel: *le mort saisit le vif.* Men werd ook bij hen altijd van zelf erfgenaam door den dood des erflaters; de zoogenaamde *saisine* gold ook immer in hun erfrecht, onverschillig of men te doen had met den overgang van het *gangam baoentoek* ten aanzien van *harto poesako* of van den individueelen eigendom ten opzichte van *harto pantjarian* op de familie-*eenheid* der gezamenlijke *warih* des overleden verkrijgers dier goederen. Bovendien kunnen Minangkabausche erfgenamen nooit de hun toegevallen nalatenschap verwerpen. Zij zijn altijd niet alleen de *sui*, maar ook de *necessarii heredes* des erflaters.

Uit het vorenstaande blijkt intusschen voldoende dat er in de Minangkabausche wereld te allen tijde wel degelijk een erfrecht, een *adat warih* bekend was, zoowel wanneer de overledene [2]) *harto pantjarian*, als wanneer hij *harto poesako* naliet.

---

[1]) En toch sprak ook het romeinsche recht van een *hereditas delata*, omdat die was *acquisita*. Goederen die *ipso jure* van den doode op diens opvolgers overgaan zijn dus naar Mr. Smits opvatting geen erfenissen! Men moet het maar weten. In alle rechtstelsels, die de *saisine* kennen, eveneens derhalve in ons hedendaagsche erfrecht, bestaan dus ook geen erfenissen naar het juridisch gevoelen van genoemden padangschen advocaat! En de Gouverneur Heckler ging maar kalm in hetzelfde schuitje mee, in stede van eerst eens het een of andere werk over erfrecht geraadpleegt te hebben.

[2]) Die zooals het heet onder geloovige moslimsche Minangkabauërs terug is gekeerd naar de heerlijkheid Gods: *lah poelang Si Anoe karamat 'oelah, lah pandjang langkah, singkè paminta*, hij deed de groote stap, maar zijn gebed kan kort zijn. De minder geloovigen expedieeren hun dooden naar de *kampong achirat* en minder naar de heerlijkheid Allah's.

Maar in beide gevallen konden er naar den regel, dien ook de Minangkabauërs uit den aard der zaak altijd hebben gekend, dat een *auctor* zijn opvolger geen andere rechten kan doen toekomen of nalaten dan hij zelf had, [1]) ook niet *dezelfde* rechten overgaan op de erfgenamen des overledenen. Kwam door zijn dood de individueele eigendom of het individueel bezit, zooals men het noemen wil, op diens *harto pantjarian* open te vallen, ten aanzien van de *harto poesako*, die hij genoot, gebeurde dat natuurlijk slechts met zijn *gangam baoentoek*, zijn vruchtgebruik daarop. Ziedaar de heele kwestie, zij is nog al vrij eenvoudig. En al hielden de *harto pantjarian* ook direct op individueel eigendom te zijn, zoodra haar verkrijger overleed, om van zelf *harto poesako* te worden van de familie-eenheid, die zijn reeds bestaande *warih* zoomede de verdere nakomelingschap uit vrouwen onder dezen uitmaakten, dit nam niet weg dat men hier toch wel degelijk te doen had met den overgang van een vermogenscomplex van den eenen rechthebbende op den anderen. De *warih* konden intusschen weer nooit anders op de aldus middels erfenis verkregen goederen dan *gangam baoentoek* erlangen voor hunne individueele personen, en dat was altijd evenzeer deelbaar onder hen als het reeds bij den overledenen bestaande *gangam baoentoek* op reeds andere *harto poesako*, dat door zijn dood ook hun deel werd. Dat vruchtgebruik kon men onder elkaar altijd zoo verdeelen als men wilde; nochtans had de *mamaq*, wiens taak dat was, daarbij altijd in 't oog te houden dat hulpbehoevenden steeds een streepje voor hadden op hen onder de rechthebbenden, die het reeds goed hadden, zoomede dat onder de hulpbehoevenden vrouwen vóór mannen en lieden van oudere generaties aan die van jongere voorgingen. De Minangkabausche acties *communi dividundo* of *familiae erciscundae*, de bevoegdheid van erfgenamen om tot scheiding en deeling te geraken van hun recht op de geërfde goederen, zouden onder hen dus nooit den *eigendom* op de nalatenschap tot voorwerp kunnen hebben,

---

[1]) Dit beginsel werd in het romeinsche recht altijd in de volgende bekende bewoordingen uitgedrukt: *nemo plus juris transmittere potest quam ipse habet.*

maar wel altijd het *gangam baoentoek*. En die zouden dan gericht moeten worden niet tegen hun medegerechtigden, maar tegen hun *mamaq*, bovendien zouden zij nooit dezelfde strekking kunnen hebben, die zij bij ons bezitten, want Minangkabausche erfgenamen hebben nimmer het recht om een *gelijke* verdeeling van het geërfde te vorderen.

Een ander beginsel, dat het Minangkabausche erfrecht met het onze gemeen heeft, is dit, dat plaatsvervulling altijd wordt toegestaan. Voor een vóóroverleden moeder in 't bizonder komen altijd hare kinderen, kindskinderen dan wel hare verdere descendenten in de plaats om het *gangam baoentoek* of het deel daarvan, dat haar zou zijn toegevallen, indien zij nog geleefd had, te erlangen. Maar omgekeerd sluit een moeder, die nog leeft, al hare kinderen en verdere nakomelingschap uit bij het verkrijgen van een erfenis; dan zijn die allen nog geen *warih*, geen erfgenamen, maar nog slechts *nan kaboleh*, verwachters, die mettertijd het der moeder toegevallen deel kunnen erven. Met de kinderen en verdere descendenten van mannen onder de *warih* heeft men natuurlijk nooit iets te maken; die zijn nimmer erfgenamen van hun vaders, vaders-vaders enz. maar wel eventueel van hunne matriarchale mannelijke verwanten, van de broers hunner moeders. Zoo aanstonds zullen wij de rij der Minangkabausche erfgenamen leeren kennen. Plaatsvervulling heeft in het Minangkabausche erfrecht dus alleen plaats onder nakomelingen van vrouwen.

Een Minangkabauër, die zijn einde voelt naderen en nog bij machte is om zijn beschikkingen te nemen, laat, indien hij ten huize van zijn vrouw ziek ligt, al zijn familieleden tot zich komen en deelt vervolgens in hun tegenwoordigheid, zoomede in bijzijn van die zijner vrouw, mede uit welke bestanddeelen zijn bezittingen bestaan, welke zijne *harto pambaowan* en overige *pantjarian*, en welke de mede aan zijn vrouw toebehoorende *soearang* zijn, ten einde te voorkomen, dat die na zijn dood met de *harto poesako*, waarop hij *gangam baoentoek* uitoefende, vermengd zullen worden. Zulk een laatste afrekening eens stervenden noemt men *oemanat*. Niet zelden beschikt hij dan

tevens bij deze gelegenheid over de helft van zijn *pantjarian* ten behoeve van zijn kinderen, als hij zulks te voren nog niet deed. Wijders deelt hij mede welke passiva nog op zijn nalatenschap drukken en wat hij nog te vorderen heeft van dezen en genen. En nauwelijks heeft hij den laatsten adem uitgeblazen of zijn famieleden zijn er terstond, reeds den volgenden dag soms, op uit om hun deel in zijn nalatenschap tot zich te nemen, nadat men eerst de schulden betaald heeft. Want met het vereffenen van den boedel eens gehuwden mans behoeft niet gewacht te worden tot den 100sten dag na zijn dood; immers, al komt hij ten huize van zijn vrouw te sterven, zijn ziel verlaat toch terstond hare woning om tot op bedoelden dag in zijn eigen familiewoning te vertoeven. Zijn familieleden nemen dus niet alleen terstond terug wat de overledene aan *harto poesako* naliet, maar leggen voornamelijk ook dadelijk beslag op al zijn *harto pambaowan* en overige *pantjarian*, indien daarover niet middels *hibah* werd beschikt ten behoeve van zijn kinderen, en de *harto soearang* worden tusschen hen en de weduwe in twee helften verdeeld, in tegenwoordigheid van de familiehoofden en de noodige notabelen en nadat de waarde dier zaken gewoonlijk eerst onderling getaxeerd is. Nochtans komen niet alle familieleden in aanmerking om de nalatenschap des overledenen tot zich te nemen. Thans zullen wij dus nagaan wie daartoe achtereenvolgens de bevoegdheid hebben volgens den adat, die nog in 't bizonder in het Minangkabausche stamland, in de Padangsche Bovenlanden, vigeerende is.

Dat zijn in de allereerste plaats de reeds meermalen genoemde *warih nan dakè*, de dichtste erfgenamen woordelijk vertaald. Wie komen als zoodanig in aanmerking? Bij het overlijden van een man zijn dat altijd alleen zijn broers en zusters, gesproten uit dezelfde moeder, die ook den overledene het levenslicht gaf, dus zijn *dansanak samandeh* of *dansanak kandoeng*. Met zijn kinderen heeft men nooit te maken. Die bestaan hem rechtens niet, dus die kunnen ook zijn erfgenamen nooit zijn. Met broers en zusters van vaderszijde, welke dus uit verschillende moeders sproten, behoeft ook geen rekening te worden

gehouden, want ook die lieden bestaan den overledene niet, althans indien hun moeder van een anderen stam (*soekoe*) is dan die zijner eigen moeder. Met de nog levende broers en zusters, uit dezelfde moeder des overledenen gesproten, komen krachtens hun recht van plaatsvervulling op de kinderen of kindskinderen, altijd echter alleen die, welke uit vrouwen geboren werden, dus het nageslacht van reeds vóóroverleden zusters des overledenen. Met de nakomelingen van vóóroverledene broeders van den overledene heeft men weer niet te maken. Zij, die krachtens het recht van plaatsvervulling optreden, kunnen natuurlijk, hoe talrijk zij ook overigens mogen zijn, alleen aanspraak maken op dat deel der erfenis, dat der vóóroverleden zuster des erflaters gehad zou hebben, indien zij op het oogenblik van diens sterven nog geleefd had, nooit op meer.

De *warih nan dakè* van een overleden vrouw zijn, indien zij kinderen, dan wel nakomelingschap uit haar overleden dochters of dochters-dochters nalaat, altijd in de eerste plaats die kinderen of nakomelingschap, en dan nooit hare broers en zusters. Pas ten aanzien van een ongehuwde vrouw of van een gehuwde, die sterft zonder eenige nakomelingschap na te laten, zijn hare broers en zusters de *warih nan dakè*. En ook hier weer heeft steeds de nakomelingschap van vóóroverleden zusters het recht om bij plaatsvervulling met de nog levende erfgenamen der overledene in hare erfenis te deelen. Het verschil tusschen het erven van vrouwen met nog bestaande nakomelingschap uit vrouwen eenerzijds en anderzijds het erven van mannen, zoomede van ongehuwde vrouwen of van gehuwde, die geen nakomelingschap nalaten, komt dus hierop neer, dat bij het eerste altijd de rechte nederdalende linie voorgaat, terwijl bij het andere de naaste zijlinie altijd de eenige is, die kan optreden.

De tweede categorie van *warih nan dakè*, die aan de beurt zijn, zoodra overleden mannen en ongehuwde vrouwen geen enkelen broer of zuster meer hebben, dan wel indien gehuwde vrouwen geen nakomelingschap bezitten, zijn de *kamanakan kandoeng* des erflaters of der overleden vrouw. Dat zijn dus de

gezamenlijke kinderen, mannelijke zoowel als vrouwelijke, gesproten uit vóóroverleden eigen zusters. Met kinderen uit vóóroverleden broers heeft men natuurlijk weer niets te maken. De *kamanakans* erven thans niet uit kracht van plaatsvervulling, maar *suo jure*, omdat de gansche generatie, uit welke zij voortsproten, niet meer bestaat. Zij verdeelen dus eventueel, als dat goedgevonden wordt, het *gangam baoentoek* op de verkregen goederen, gelijkelijk op. Wel kunnen echter weer de nakomelingen van vóór-overleden vrouwelijke *kamanakans* krachtens plaatsvervulling gezamenlijk met hen optreden als erfgenamen.

De derde categorie van *warih nan dakè* zijn ten slotte, bijaldien ook reeds alle *kamanakans* des overledenen niet meer bestaan, de verdere nakomelingschap van de een of andere zuster des erflaters, dus de kinderen uit vrouwen onder de de *kamanakan* voortgesproten, van wie dan ook weer elk *suo jure* optreedt, terwijl descendenten van vóór-overleden vrouwen uit dezelfde generatie weer krachtens het recht van plaatsvervulling slechts aanspraak kunnen maken op de deelen, welke die vóóroverleden vrouwen bij haar leven eventueel zouden gehad hebben.

En verder is elk der volgende generaties uit zusters des overledenen aan de beurt, terwijl een oudere steeds een jongere uitsluit, tenzij een deel van de laatste recht op plaatsvervulling kan doen gelden.

Bestaan er geen descendenten meer uit de eigen moeder des overledenen, dan heet deze er geen *warih nan dakè* op na te houden en men spreekt van *poesako poentoeng*, hiermede bedoelende een nalatenschap, die naar boven, naar de opgaande lijn zich wendt, zoodat dan de *warih nan djaoe*, de verre erfgenamen, aanspraak mogen doen gelden op de nalatenschap. Onder de laatsten verstaat men al die nakomelingschappen van de matriarchale vrouwelijke adscendenten des overledenen, welke hem verder bestaan dan zijn eigen moeder, dus in de eerste plaats den kring van verwanten uit zijn moeders-moeder gesproten, dat is dus in de eerste plaats zijn moeder zelve, als zij nog leeft. Zij wordt dan eerst algeheele erfgename van den over-

ledene, met uitsluiting van hare broers en zusters [1]). Het is wel eigenaardig dat zij pas aan de beurt komt nà hare kinderen en kindskinderen. Dit verklaart zich evenwel hierdoor, dat naar de opvatting des Minangkabauërs zijn broers en zusters eigenlijk geen enkelen graad van hem afstaan, terwijl zulks met zijn moeder wel het geval is. Zij is van den overledenen als 't ware verder verwijderd dan haar bloed, dat ook in hem stroomde. Zijn broers en zusters zijn derhalve als 't ware één met hem. De volgende rechthebbenden onder de *warih nan djaoe* zijn de verdere descendenten van de moeders-moeder, dus in de eerste plaats de zusters en broers van de moeder des overledenen, indien zij ook niet meer bestaat bij zijn dood, want zij sluit in elk geval alle verdere nakomelingschap uit hare moeder uit. Bestaat ook die niet meer, dan is weer de moeders-moeder alleen aan de beurt, met uitsluiting van hare broers en zusters. Pas als ook zij er niet meer is worden die rechthebbenden. En zoo vormen telkens weer verdere verwanten-kringen, gesproten uit verdere matriarchale voormoeders, nieuwe categoriën van *warih nan djaoe*, die pas aan de beurt kunnen komen, indien die uit dichter bij den overledenen staande voormoeders geboren geheel ontbreken. In al die kringen gelden overigens weer dezelfde eenvoudige regels omtrent de opvolging, die boven reeds vermeld werden en krachtens welke een oudere generatie altijd een jongere uitsluit, tenzij een deel van de laatste recht op plaatsvervulling kan doen gelden, terwijl in de generatie van de voormoeder zij weer altijd al hare broers en zusters, dus ook de descendenten van voor-overledenen onder de laatste uitsluit. Nakomelingschap uit mannen komt natuurlijk ook in al die verdere kringen nooit in aanmerking. Uit een en ander volgt, dat noodwendig te eeniger tijd de afgescheiden takken van de oorspronkelijke familie, waarvan de overledene de laatst overgebleven telg was, en die op zich zelf staande *sa boewah paroei* werden, het recht erlangen

---

[1]) Dit zag de Heer Prins, op. cit., niet in, want die laat de moeder gezamenlijk met haar broers en zusters deelen in de erfenis harer kinderen.

om als erfgenamen op te treden. Van die takken zijn natuurlijk de *soedara antara saèto* het naast aan hem verwant, vervolgens de *soedara sadĕpo*, ook al scheidden die verwanten-kringen zich indertijd van de uitgestorven *sa boeah paroei* af tengevolge van *gadang menjimpang*, om oneenigheden; ten slotte zijn de verdere stamverwante *sa boewah paroei* [1]) tot de erfenis geroepen, doch altijd onder de mits, dat die op het oogenblik van den dood des erflaters in zijn negri van herkomst nog gevestigd zijn. Dan heet het: *ajè poetoei tandjoeng baaliĕ*, als het water van een rivier verloopt verandert het landpunt, met andere woorden de *harto poesako* der uitgestorven *djoerai* of *sa boewah paroei* gaan over op de naast-verwante *djoerai* of familie. Een *belahan di lain negri*, hoeveel dichter die den erflater ook moge bestaan dan de in zijn negri gevestigde overige verwante families, zijn van zijn nalatenschap uitgesloten, want *poesako indah boleh pindah*. Om de erfenis te kunnen erlangen moet de *belahun* zich weer komen vestigen in de negri des overledenen. [2]) Doch hoe het ook zij, om te kunnen beslissen welke verwanten des *de cujus* eerder aanspraak hebben op zijn nalatenschap dan anderen, heeft men slechts na te gaan welke vóórmoeder zij met hem gemeen hebben. En hoe dichter deze bij hem staat, des te eerder zijn ook hare descendenten aan de beurt om zijn erfenis tot zich te nemen. Terwijl de achtereenvolgende kringen van *warih nan dakè* bestaan uit de verschillende *generaties*, uit de moeder des overledenen gesproten, zoo worden de achtereenvolgende groepen van *warih nan djaoe* [3]) gevormd door de nakomeling-

---

[1]) En zulks krachtens de volgende pitoea: *beroewang-roewang baq doerian, benaboe naboe baq tjoebadaq, bak sadjarih, bak satampo, bak saèto, bak sadjangkal*, evenals de partjes van een doerian- of nangka-vrucht bij het rijp worden hoe langer hoe meer zich van het middelpunt verwijderen, evenzeer doen de verschillende huisgezinnen dat, die van éénzelfde familie afstammen. Om de naaste bloedverwanten te vinden, zoeke men eerst wat op een vingerbreedte afstands ligt van den erflater, vervolgens wat een handpalm breed van hem verwijderd is, en eindelijk wat een armslengte of een vaam ver van hem is.

[2]) De Rooy, op. cit. pag. 634.

[3]) Men kan desnoods de *warih nan dakè* als de eerste groep erfgenamen des overledenen beschouwen; zij bestaat dus alleen uit de nakomelingschap van zijn moeder. De daarop volgende groep is dan de nog bestaande nakomelingschap uit

schappen van de verschillende vóórmoeders des overledenen, altijd in matriarchalen zin, want de moeder en vóórmoeders zijns vaders bestaan hem niet in 't minst. In elk van al die groepen vormen weer de verschillende *generaties* uit de vóórmoeder de achtereenvolgende onder-groepen van *warih nan djaoe* welke na elkaar in aanmerking komen. Dit alles is dus vrij eenvoudig. Ik had het in het voorgaande telkens over „*den overledene*," maar het spreekt van zelf dat al het medegedeelde ook van toepassing is op gestorven ongehuwde vrouwen, zoomede op gehuwde, die zelven geen nakomelingen nalaten op het oogenblik van haar dood. Waar dezen bestaan gaan die altijd vóór aan de broers en zusters hunner moeder en *a fortiori* aan haar zelve en aan de descendenten van de broers en zusters der overledene.

In allerlaatste instantie, bij algeheele ontstentenis van families, die *sapersoekoean* zijn, dat is van verwante *sa boewah paroei* in de negri des overledenen, en indien een *belahan* niet in deze wenscht terug te keeren, vervalt een erfenis aan de negri zelve. Intusschen wil dit niet zeggen dat zij oudtijds aan den Minangkabauschen dorp*staat* kwam, want die had nimmer rechtspersoonlijkheid zooals wij zagen; die hield er geen afzonderlijke vermogens-persoonlijkheid op na. De opengevallen erfenis werd dan gelijkelijk verdeeld onder alle *sa boeah paroeï*, onder al die families, welke in de negri gevestigd waren. Deze was ook immers altijd slechts de som van die eenheden en nooit een afzonderlijke eenheid buiten die samenstellende deelen; staatserfrecht in onzen zin heeft het Minangkabausche recht dus nooit gekend, omdat het nimmer onze staats-eenheid kende.

---

zijn moeders-moeder, de derde die uit de moeder van zijn moeders-moeder, de vierde die van de moeder dezer vrouw enz. Als dus de Minangkabauër beweert *harto poesako toeroen dari niniq ka mamaq, dari mamaq ka kamanakan* dan moet men zich niet verbeelden, dat hij met die *pitoea* de erfopvolging in zijn gemeenschap behoorlijk heeft omschreven, want het is volkomen onjuist dat een *mamaq* de eenige erfgenaam van een *niniq* zou zijn, en dat na hem altijd zijn *kamanakan* het eerst aan de beurt zijn. Hij wil er slechts de benedenwaartsche richting van de erfopvolging in elke groep mee aangeven, het voorgaan van de oudere generatie in een groep aan de jongere.

Ik herinner er thans ten overvloede nog eens aan, dat het recht, hetwelk een Minangkabausche erflater op in zijn boedel aangetroffen *harto poesako* aan zijn *warih* kan nalaten, nooit iets anders kan zijn dan het *gangam baoentoek* [1]. En dit gaat ook dan nog maar alleen over op die zijner erfgenamen, welke dat meer behoeven dan andere rechthebbenden op de erfenis, zoodat wanneer enkelen hunner uit zich zelven reeds rijk genoeg zijn, b.v. door verwervingen van *harto pantjarian*, de beheerende *mamaq* altijd de bevoegdheid bezit, natuurlijk na het onmisbare *moepakat* van en het *sakato* worden met den familieraad, om hun het georven *gangam baoentoek* te onthouden, ten einde dat aan meer nooddruftige rechthebbenden te doen toekomen. Maar mogen zij het erlangen, dan kunnen zij dat vruchtgebruik ook verdeelen, zooals zij dat onder elkaar overeenkomen. Pas wanneer een *djoerai*, of een *sa boewah paroei*, die uitsluitend eigenares is van een complex *harto poesako*, dit nalaat, indien dus die uitsterven, dan eerst gaat ook de *eigendom* op die zaken over op de overige *djoerais* in de familie of op de naast aanverwante *sa boewah paroei*, want te voren waren die nog geen rechthebbenden. Maar de individueele leden, welke de nieuwe eigenares samenstellen, kunnen op de georven *harto poesako* natuurlijk weer nooit anders dan het *gangam baoentoek* erlangen. Hetzelfde geldt van *harto pantjarian*, zoomede van *harto pambaowan* en van de helft der *harto soearang*, die door den dood des verkrijgers dier zaken, *ipso jure harto poesako* zijner erfgenamen worden. De *eigendom* gaat dan op hen allen als eenheid beschouwd over en blijft onverdeeld bij de gansche nakomelingschap uit de vrouwen onder hen, ook als *eenheid* beschouwd, maar het *genot* van die zaken, het *gangam baoentoek*, kunnen

[1]) Men raadplege over het erven van *harto poesako* hetgeen de reeds genoemde Heer H. E. Prins, gewezen Resident van de Padangsche Bovenlanden, daaromtrent heeft gepubliceerd in het Koloniaal Weekblad van 20 en 24 Februari 1902 onder het opschrift: „Matriarchaal erfrecht in het voormalige rijk van Minangkabau". Ik ben bij de bestudeering van de erfopvolging onder de *warih nan djaoe* ook het een en ander verschuldigd geworden aan welwillende inlichtingen, mij door den oud-Resident P. J. Kooreman ter zake verstrekt in een particulier schrijven, waarvoor ik hem hier mijn dank breng.

zij terstond onder elkaar verdeelen, zooals de adat zulks wenscht. Dat kan desnoods aan één of enkelen onder hen gelaten worden, indien de anderen er geen behoefte aan hebben.

Wij deden bereids opmerken dat het Minangkabausche erfrecht nooit de bevoegdheid aan de *warih* heeft toegekend om een hun ten deel gevallen nalatenschap te verwerpen, zooals zulks volgens ons erfrecht wel kan gebeuren. Nochtans kan het gemis van dat recht den Minangkabauschen erfgenaam nimmer schaden, want er heeft ook nooit vermenging plaats tusschen het vermogenscomplex, dat hij erft en het zijne. De *harto pantjarian* des erflaters worden een afzonderlijk geheel van *harto poesako* voor zijn *warih*, dat nooit samenvloeit met de familiegoederen, welke zij reeds bezaten. En bij het *gangam baoentoek*, dat zij middels erfenis verwerven, kan er natuurlijk nooit sprake zijn van vermenging van vermogenscomplexen, want dat is slechts een recht van persoonlijk vruchtgebruik ten aanzien van reeds bestaande *harto poesako*. De *pantjarian* des erflaters worden dus voor diens *warih* en voor de gansche nakomelingschap van vrouwen onder hen een *geheel nieuw complex van harto poesako*, dat slechts aan hun als eenheid beschouwd en aan geen ander *djoerai*- of familielid toebehoort. Thans kan het ons duidelijk zijn wat wij boven reeds zeiden, dat in éénzelfde *sa boewah paroeï*, ja zelfs dat in éénzelfde *djoerai* verschillende complexen van *harto poesako* naast elkaar bestaanbaar zijn, die de Minangkabauër met verschillende namen als b. v. *harto mamaq*, *harto mandeh*, *harto niniq* enz. pleegt aan te duiden. Het belangrijke gevolg van de omstandigheid, dat er nimmer fusie plaats heeft tusschen de geërfde *harto pantjarian* en de reeds bestaande *harto poesako* der erfgenamen, komt hierop neer, dat de crediteuren des erflaters nooit eenig verhaal hebben op laatstbedoelde goederen en *a fortiori* niet op de individueele *harto pantjarian* van elken *warih*. Hunne pretenties kunnen slechts verhaald worden op het nagelaten complex van *harto pantjarian* des overledenen. Maar zijn diens debita grooter dan diens activa, dan hebben zij ook niet de minste bevoegdheid om de *warih* lastig te vallen met het verzoek het restant

der schulden van den erflater te betalen uit eigen middelen, al mogen die lieden zich desnoods weer *moraliter* gebonden achten om dit te doen, ten einde de eer van de familie te redden. Bedragen de individueele passiva des erflaters meer dan diens *harto pantjarian*, zoo moeten deze allen te gelde gemaakt worden om bedoelde schulden te betalen, zoodat de erfgenamen dan niets hebben aan de nalatenschap; maar zij kunnen tengevolge van die schulden rechtens ook niet in hun eigen *harto poesako* of *harto pantjarian* aangetast worden. Het uiteengezette beginsel drukte de Minangkabauër steeds uit met de volgende *pitoea: oetang si mati dibajieè djo harto si mati, oetang poesako dibajieè djo poesako*, de schulden van den doode worden betaald met wat zijn *harto pantjarian* waren, terwijl de schulden, die drukten op de *harto poesako*, waarop hij *gangam baoentoek* bezat, blijven drukken op dat complex familiegoederen; die waren uit den aard der zaak nimmer persoonlijke schulden des overledenen en konden dus ook nooit door hem persoonlijk aangegaan worden. De pretentiën, die crediteuren hebben ten aanzien van de nagelaten *poesako* goederen, konden zij toch nooit tegen den individueelen erflater richten, maar altijd tegen zijn gansche *djoerai* of familie, dat is dus tegen den beheerenden *mamaq*. Die vorderingen ondergaan dus tengevolge van den dood des erflaters geen verandering in richting. De familie blijft voor deze evenzeer aansprakelijk als zij dat reeds was vóór die gegebeurtenis. Van Hasselt deelt mede, dat in de door hem bereisde streken, dus in het Zuidelijk gedeelte der Padangsche Bovenlanden, crediteuren van den erflater zelfs verplicht zijn bijtijds zich aan te melden bij de erfgenamen, tenminste indien hunne pretenties reeds niet te voren aan hen bekend waren. Zulke onbekende schuldeischers, althans indien zij negrigenooten zijn der *warih* en des overledenen, moeten dan zorgen vóór de vereffening der boedels hun pretentiën bekend te maken aan de erfgenamen. Doen zij dat pas na de liquidatie, dan zijn dezen althans rechtens niet meer tot betaling gebonden [1]). Een en

---

[1]) Van Hasselt, op. cit. pag. 284.

ander schijnt dus niet te gelden voor crediteuren uit den vreemde, uit andere negri's, terwijl ook schuldeischers, die reeds bekend waren aan de erfgenamen, mede aanspraak op betaling schijnen te hebben, zelfs al melden zij zich aan na de liquidatie van den boedel, mits er in dezen nog activa worden gevonden. Men is er echter gewoonlijk als de kippen bij om, na den dood van een Minangkabauër, diens erfgenamen in kennis te stellen met de vorderingen, die men tegen den overledene had. In de VIII Kota en VII Loerah b. v. komen diens crediteuren zich gewoonlijk reeds op den sterfdag aanmelden bij het familiehoofd des erflaters (*manaweq marantio toengoeh mait*). Nadat dit zich overtuigd heeft, desnoods na verhoor van getuigen, *casu quo* na het inzien van schriftelijke bewijsstukken, dat de pretenties juist zijn, verwijst hij de houders van deze naar de erfgenamen des overledenen en dikwijls reeds op den 7en dag na diens dood wordt ten slotte de boedel vereffend. Later komende crediteuren hebben dan rechtens geene bevoegdheid meer om betaling te eischen; niettemin blijven de erfgenamen *moraliter* verplicht om hunne vorderingen te kwijten. Een enkele keer placht men hier en daar zelfs het lijk des overledenen nog boven aarde te laten blijven, zoolang diens schulden nog niet betaald waren. Dat moet o. a. indertijd eens gebeurd zijn met een Regent van Padang, die nog al in de schulden zat. Als ik mij niet vergis kwam zulk een gewoonte bij de Hindoes ook wel eens voor.

De Minangkabauër heeft den oorsprong van zijn erfrecht natuurlijk weer toegeschreven aan zijn beide legendaire wetgevers Datoeq Katoemanggoengan en Parapatih Sabatang. Kon het ook anders? Maar hij heeft dat weer gedaan op zijn kinderachtige, kritieklooze manier; ik zou dan ook het volgende sprookje niet vermelden, indien er weer niet duidelijk uit blijkt dat het pas kan zijn ontstaan, nadat men met een ander erfrecht, namelijk met dat van kinderen ten aanzien van hun vaders kennis had gemaakt, hetzij dan met dat der Hindoe-Javanen hetzij met dat van den Islam. Voor dien tijd kon de Minangkabauër er uit den aard der zaak niet over philososofeeren,

waarom zijn wereld wel het matriarchale en niet het patriarchale erfrecht altijd heeft gekend. Het sprookje, dat ik thans ga mededeelen [1]), is dus pas ontstaan, nadat de vreemdeling tot de Minangkabausche wereld was doorgedrongen. Op een goeden dag, zoo luidt dan de overlevering, wenschten Katoemanggoengan en Parapatih Sabatang met Tjate Bilang Pandei een reis te ondernemen van *Priangan* [2]) *Padang Pandjang*, het ons reeds bekende legendaire stamland der Minangkabauërs, naar Atjeh en men zou te Pariaman (= Priaman, even noordelijk van Padang) scheep gaan. Doch de prauw, in welke men zich zou begeven, zat zoo vast in het zand van het strand, dat die niet te verwikken of te verwegen was. Toen riep de *anakoda*, de schipper, — weder een zuiver javaansch woord, n.l. *nakodå*, gezagvoerder van een schip, meevarende koopman, zeehandelaar —, zijn kinderen met het verzoek hem een handje te helpen om het vaartuig in zee te brengen. Dezen aarzelden echter en lieten zich ten slotte terughouden door hun oom van moederszijde, door hunnen *mamaq*, om aan de roepstem van hun vader gehoor te geven. Daarop verzocht de *anakoda* zijn *kamanakans*, de kinderen zijner zusters, om hem bij te staan en die waren daartoe terstond bereid. Deze hulpvaardigheid nu van zusterskinderen maakte zulk een indruk op de drie genoemde voorname reizigers, dat *Tjate Bilang Pandei* het niet kon nalaten om zijn verontwaardiging te uiten over den onwil van de eigen kinderen des schippers, zoodat hij uitriep: „nu moeten dezen in 't vervolg „ook maar uitgesloten blijven van hun vaderlijke erfenis en

---

[1]) Ik doe dit aan de hand van van der Linden (op. cit. pag. 270. e. v.)

[2]) Wijlen Prof. Wilken heeft dit woord in verband gebracht met het Kawiwoord *hjàng*, dat God beteekent en gevraagd of *Priangan* dus niet oorspronkelijk *godenverblijf* beteekende. Dat is best mogelijk, vooral omdat men het in de buurt van de twee machtige vulkanen Merapi en Talang heeft geplaatst (Dr. G. A. Wilken. Handleiding voor de vergelijkende Volkenkunde van N. I. pag. 364.) In 't Minangkabausch kent men aan 't woord *hyang* de beteekenis van geest, spook, toe. De invloed der Hindoe-Javanen is dus ook hier kenbaar. De *tanah Priangan* op Java, tegenwoordig onze Preanger-Regentschappen, waren dus ook aanvankelijk een godenverblijf. Wat natuurschoon betreft zeker terecht zoo genoemd.

„behooren slechts de zusterskinderen altijd te erven van hun „ooms van moederszijde; zij hebben meer achting en gehoor- „zaamheid over voor dezen dan voor hun vaders". En *Datoeq Katoemanggoengan* en *Parapith Sabatang* besloten vervolgens om het erfrecht overeenkomstig dit voorstel van *Tjate Bilang Pandei* te *wijzigen*. Sedert konden dus in de Minangkabausche wereld kinderen nooit meer van hun vaders, maar wel van hun ooms van moederszijde erven! Alsof ook alle andere Minangkabausche kinderen het konden helpen, dat die van bedoelden *anakoda* zoo onwillig waren geweest! Men heeft het in dit sprookje dus doen voorkomen als bestond er oorspronkelijk wel een erfrecht van kinderen ten aanzien van hun vaders in de Minangkabausche wereld. Dit kan natuurlijk pas zijn opgekomen in het brein van iemand, die zich het patriarchale erfrecht als het normale en het matriarchale als een afwijking daarvan dacht, al was het dan ook een gemotiveerde naar de zienswijze van den maker van het sprookje. En die moet òf een Islamiet zijn geweest, die zoo dacht, òf desnoods een Hindoe-Javaan, wien het er om te doen was om het te billijken, dat men de Minangkabausche wereld haar eigen matriarchale erfrecht liet behouden, in stede van haar te dwingen het patriarchale van den vreemdeling over te nemen. Ik vermoed intusschen, dat het een Islamiet is geweest, die het sprookje verzon, omdat er sprake in is van een reis naar Atjeh, naar de oorspronkelijke bakermat van den Islam in den Archipel. Voordat deze godsdienst tot de Minangkabausche wereld was doorgedrongen had die nog niets uitstaande met noord-Sumatra. De legende is dus hoogstwaarschijnlijk van betrekkelijk recenten datum. In de onverschilligheid van kinderen ten aanzien van hun vaders zag men dus altijd de grondoorzaak van het feit, dat hun erfrecht ten opzichte van diens goederen niet bestond. Maar men vergat te bedenken, dat kinderen in den regel alleen houden van menschen, die beginnen met hun liefde te toonen en de Minangkabausche vaders schijnen dit nooit gedaan te hebben. Hun recht werkte dat ook nimmer in de hand. De vaders waren nooit meer dan „verpande lieden" voor hunne moeders, slechts gasten in hun

geboortehuis. De medegedeelde legende [1]) heeft elders, in 't bizonder in 't Indragirische een eenigszins andere lezing, naar luid van de mededeelingen des Heeren Graafland [2]). Daar heet het dat *Tjate Bilang Pandei* den *anakoda* den raad gaf om zijn kinderen te bezigen als rol-balken onder de vastzittende prauw, opdat deze over hun lichamen heen wat makkelijker in zee zou zijn te sleepen. Nu, dat die kinderen daarvoor pasten sprak van zelf! De *kamanakans* des schippers, zoo luidt de Indragisische lezing verder, leenden zich echter wel voor bedoeld karwijtje, zoodat zij daarvoor dan ook een belooning behoorden te erlangen.

Ik heb in al het vorenstaande mij slechts bezig gehouden met het oorspronkelijke erfrecht, zooals dat allerwege in de Padangsche Bovenlanden nog heden vigeerende is. In de grenslanden treft men echter weer overal afwijkingen aan, doch ook alleen maar met betrekking tot het erfrecht van kinderen ten aanzien van door hunne vaders nagelaten *harto pantjarian*, *harto pambaowan* en van hun aandeel in de *harto soearang*. Het erfrecht van kinderen ten opzichte van de door hunne moeders nagelaten *harto pantjarian*, *dapatan* en *soearang* is overal in de Minangkabausche wereld steeds hetzelfde gebleven; slechts in een heel enkele streek, zooals wij beneden zullen

---

[1]) Elders verklaart men den oorsprong van het erfrecht der zusterszonen weer op een andere manier. Oudtijds leefde er een koning, — zoo heet het volgens deze lezing en met dien vorst kan niemand anders bedoeld zijn geweest dan de ons reeds bekende Sri Maharadja di Radja, — die bij gelegenheid van een groote bandjir met zijn zusterszoon en zoon, zoomede met een tijger, een hond, een kat en een geit in een prauw te scheep ging om zich te redden. Weldra werd de storm zoo hevig, dat het vaartuig op een rots werd geworpen en toen verlangde de koning, dat zijn zoon zich zou opofferen door zich onder het voorste deel der prauw te leggen, teneinde als rolbalk te dienen. Maar de zoon bedankte voor die eer; de zusterszoon des konings verklaarde zich echter bereid om zijn oom op de verlangde manier van dienst te zijn en de prauw werd dientengevolge werkelijk vlot. Uit dankbaarheid sloot toen de koning in 't vervolg zoons uit van de nalatenschappen hunner vaders, nadat de prauw veilig en wel op de Merapi beland was en het rijk van Minangkabau gesticht was. Hoe komt men intusschen in deze lezing van het onderwerpelijk sprookje aan de gedachte, dat een vader zijn zoon wenschte op te offeren? Zou hier het gebeurde tusschen Abraham en Izak den maker van de legende door het hoofd hebben kunnen spelen?

[2]) Op. cit. pag. 41.

zien, komt ook daarop een afwijking voor. In den regel is daarbij echter nooit en nergens sprake geweest van eenige gelijkgerechtigheid van de broers en zusters der overledene met hare nakomelingschap. Deze sloot ten aanzien van de moederlijke nalatenschap steeds de *warih* in zijlinie der moeder zoo volkomen mogelijk uit. In het Painansche, zoomede in Ajer Hadji, komen de *pantjarian* [1]) van een gehuwden man, die een weduwe en kinderen nalaat, gewoonlijk voor de eene helft aan die lieden te zamen, en voor de andere aan de matriarchale erfgenamen des overledenen. Van een ongehuwden man zijn echter ook daar natuurlijk laatstbedoelde lieden de naaste rechthebbenden op zijn nalatenschap. Het gebeurt wel eens, dat in gemelde streken de weduwe en de kinderen des overledenen heel wat meer nog dan de helft van zijn *pantjarian* krijgen, want de *warih nan dakè* doen er zelfs soms geheel afstand van hun aandeel in de nalatenschap eens gehuwden mans ten behoeve van zijn achtergebleven vrouw en kinderen. Maar dezen zijn dan van hun kant, bij wijze van dankbare erkenning dier liberaliteit, verplicht aan de *warih nan dakè* des erflaters een stel zijner kleeren of iets anders als *tanda* te doen toekomen. Als een andere afwijking van de gewone toestanden is het gebruik in bedoelde streken te beschouwen krachtens hetwelk de weduwe en hare kinderen de nalatenschap van den man en vader gewoonlijk terstond onder elkaar verdeelen, in stede van die als *harto poesako* van allen te zamen te beschouwen. Wij weten intusschen reeds, dat de familie-eigendom der Bovenlanden allerwege in de grenslanden, en in 't bizonder in de westelijke, zuidelijke en noordelijke, gaandeweg reeds aan het verdwijnen is. De individu is daar overal zijn verwervingen, ook die middels erfrecht, reeds meer als persoonlijk vol eigendom gaan beschouwen. In Indrapoera is de afwijking van het Boven-

---

[1]) Waar ik in het navolgende telkens alleen spreek van de *harto pantjarian* of kortheidshalve *pantjarian*, daar moeten deze in de uitgebreide beteekenis worden opgevat; dus men heeft er dan onder te verstaan de z.g n. *harto pambaowan*, de door den man ten huwelijk aangebrachte *pantjarian* derhalve, zoomede zijn aandeel in de *harto soearang*.

landsche erfrecht ten aanzien van vaderlijke *harto pantjarian* weer belangrijker dan in het Painansche en Ajer Hadjische. Daar zijn de matriarchale erfgenamen vrijwel reeds geheel door de weduwe en kinderen des erflaters uitgesloten van diens erfenis. Van een verdeeling van deze tusschen beide categoriën van personen is daar nagenoeg nooit meer sprake. Nochtans zijn de kinderen en de weduwe er wel weer verplicht om den *warih nan dakè* des overledenen, in de gedaante van een stel kleeren van hem, een *tanda* aan te bieden, bij wijze van erkenning van het feit, dat eigenlijk die lieden *rechtens* als de ware erfgenamen behooren geëerbiedigd te worden. Ik houd het er voor, dat voornamelijk de Islam er de hand in heeft gehad, dat in de zuidelijke afdeeling der Benedenlanden de *warih nan dakè* van lieverlede door de kinderen des overledenen op den achtergrond zijn gedrongen. Hoe echter het mede erven der weduwe te verklaren? Want man en vrouw konden nimmer elkaars erfgenamen zijn volgens de grondbeginselen van het Minangkabausche recht, vermits zij elkaar niet in 't minst bestaan. En ook in het moslimsch recht erven echtgenooten niet van elkaar. Zou hier dus aan europeeschen invloed zijn te denken? Dit is bijna niet mogelijk. Volgens hindoesch recht [1]) heeft de weduwe, doch ook alleen bij onstentenis van mannelijke descondenten, wel erfrecht. Zou dat soms hier en daar in de grenslanden het erfrecht der Minangkabausche weduwe in zwang hebben gebracht? Dan zou dit reeds van ouden datum zijn. Laat in Indrapoera een gehuwde man geen kinderen na, zoo deelt zijn weduwe toch ook voor de helft in zijn nalatenschap en thans met zijn matriarchale erfgenamen. In het Padangsche en Priamansche treft men naast het zuivere erfrecht der Bovenlanden hier en daar echter ook weer toestanden aan, die vrijwel op hetzelfde neerkomen als welke in zuidelijker kustlanden bestaan. In de Korintji-landen, zoomede in de landschappen Serampas en Soengei Tènang moeten de kinderen reeds lang de matriarchale erfgenamen huns vaders geheel op den achtergrond

---

[1]) Leon Sorg. o. c. pag. 312.

hebben gedrongen, zoodat deze lieden daar de goederen eens gehuwden mans pas erven, bij algeheele ontstentenis van kinderen [1]) en dus niet, zooals in genoemde kustlanden het geval is, gelijkelijk met hen in de erfenis deelen. Nochtans geldt dit alleen ten aanzien van de *harto pantjarian* des vaders. Wat deze zelf middels erfenis verkreeg, dus wat men er *harto poesako* noemt, valt ook in de Korintji-landen met uitsluiting van de kinderen aan de matriarchale erfgenamen des erflaters toe en dan spreekt de Korintjiër van *poesako bapaloerang*, erfgoederen gaan een zijwaartsche richting uit, evenals het water van een rivier, dat niet verder kan. Met de *poesako* van een moeder is dit echter bij de Korintjiërs ook weer nooit het geval geweest; ten aanzien van die zijn bij hen hare kinderen ook altijd de allereerst rechthebbenden geweest. Pas bij algeheele ontstentenis van nakomelingschap erven ook bij de Korintjiërs de matriarchale erfgenamen eener vrouw hare nalatenschap. Intusschen hebben de kinderen, indien zij de vaderlijke *pantjarian* hebben geërfd, ook bij de Korintjiërs, evenals in genoemde kustlanden, de *warih nan dakè* hunner vaders weer te verzoenen als 't ware met hun van lieverlede verkregen recht van voorrang bij het erven van die zaken, door aan de lieden een stel kleeren des vaders of iets anders uit zijn boedel als *tanda* te doen toekomen. Zijn de Korintjische kinderen nog te klein om zelven hunne vaderlijke nalatenschappen behoorlijk te administreeren, dan gebeurt dit door hunnen *mamaq*, door hun oom van moederszijde. Ook wordt die wel *neneq*, of *mamaq neneq* genoemd. Zoodra zij echter meerderjarig zijn geworden, en dit is bij de Korintjiërs, evenmin als bij de overige Minangkabauërs, eigenlijk nooit afhankelijk van het bereiken van een bepaalden leeftijd geweest, maar wel van het feit, dat de jonge man daadwerkelijke bewijzen geeft dat hij voortaan zijn eigen kost kan verdienen, zoo behoort de *mamaq* aan ieder hunner zijn aandeel in de vaderlijke goederen uit te keeren en van zijn administratie rekening en verantwoording af te leggen. Want onverdeeld blijft in de

---

[1]) Klerks. op. cit. pag. 76 e. v.

Korintji-landen geen enkele erfenis meer; immers de *harto poesako*, in de noordelijk-Minangkabausche beteekenis van dit woord, kent men in die streken niet meer, zooals wij bereids weten. Ieder erfgenaam wordt daar vol eigenaar van het hem toebedeelde aandeel in een nalatenschap; ook met de gewone matriarchale erfgenamen eens Korintjiërs is dat het geval. Een weduwe heeft bij hen nooit eenig recht op de *pantjarian*, en natuurlijk nog minder op de *poesako*, die hare man naliet. Slechts de *soearang* komen haar voor de helft toe, doch niet als erfgename van haren gewezen echtgenoot. Haar deel in de *soearang* komt haar allerwege toe krachtens haar *condominium* in die goederen [1]). De andere helft valt haren kinderen of bij ontstentenis van dezen den matriarchalen erfgenamen van haren gewezen man toe. Zijn *harto pambaowan* en zijn tijdens het huwelijk gemaakte *pantjarian* behooren zijner vrouw echter nooit voor de helft toe. Een eigenaardigheid van het Korintjische erfrecht, op welke ik bereids ter loops de aandacht vestigde, is deze, dat de onroerende zaken eens erflaters, zijn *sawahs* en *ladangs*, gewoonlijk aan de vrouwelijke erfgenamen worden toebedeeld. De dames zijn te allen tijde en overal in de Minang-

---

[1]) Dit schijnt de Heer de Waal van Anckeveen, de mede-redacteur achter de coulissen van het Padangsche blaadje „de Sumatra-Bode," niet te hebben begrepen, toen hij in het nummer van 25 September 1905 van dat blad het navolgende schreef naar aanleiding van het in vorige bladzijden reeds meermalen ter sprake gebrachte besluit van den Gouverneur van Sumatra's Westkust Heckler van den 20sten van zooeven genoemde maand: „het schijnt ons „toe, dat de vrouw, die bij den dood van haar echtgenoot volgens den regel „*soearang diagiëh*" de helft van het batig slot krijgt staande huwelijk ver„kregen, wel degelijk als *erfgenaam* (lees *erfgename*) is te beschouwen". Iemand die van *condomina domina* wordt, zooals in casu het geval is met de Minangkabausche, die haar deel van de *Soearang* krijgt, is geen erfgename. Deze goederen stellen, zoolang beide echtgenooten nog leven en niet gescheiden zijn, een volkomen *condominium pro parte indivisa* daar. Trouwens genoemde Heer was niet geheel zeker van zijn zaak, want hij liet op de geciteerde woorden terstond deze zinsnede volgen: „Men zou echter hier tegen kunnen aanvoeren, dat zij „ook bij echtscheiding een aandeel krijgt: *harato pambao toeroen, harato dapatan* „*tinggal*, en dus hier van erfenis geen sprake kan zijn". De heer de Waal vergat dat volgens het Minangkabausche recht man en vrouw nooit erfgenamen van elkaar kunnen zijn, omdat zij niet in de minste familierelatie tot elkaar kunnen staan.

kabausche wereld de voornaamste gegadigden voor grondbezit geweest.

Wenden wij ons thans tot de oostelijke grenslanden, dan zullen wij daar het recht der matriarchale erfgenamen om ook de *pantjarian* eens vaders, met algeheele uitsluiting van zijn kinderen, te erlangen, nog onverbasterd in enkele streken van kracht zien en wel in de Kwantan-districten, in de XII Kota Kampar, in Gloegoer VI Kota, in de Tapoeng-landen, zoomede bij de *orang Talang*, *orang Sakei* en *orang Mamaq* in het Siaksche. Nergens vermogen daar kinderen iets van de *pantjarian* huns vaders te erlangen, tenzij middels de *hibah*, die ook in die streken hier en daar in zwang is, o. a. bij de *orang Mamaq*. Dat die schenking bij dit volk voorkomt is te opmerkelijker, omdat het heet, dat die lieden nog bijna niet tot den Islam zijn overgegaan en de *hibah* is toch een aan het moslimsch recht ontleend instituut. In andere deelen van de oostelijke grenslanden treft men weer erfrechterlijke toestanden aan, welke herinneren aan die wij in de kuststreken leerden kenden. Daar deelen de matriarchale erfgenamen des gehuwden mans dus voor de helft of minder op in zijn nalatenschap met diens kinderen en soms ook met diens weduwe. Zoo erlangen in *Pangkalan Kota Baroe*, zoomede in de meeste *Kampar-kiri-landen* en in de *V Kota* de kinderen de helft van bedoelde vaderlijke goederen, en de matriarchale erfgenamen krijgen de andere helft. De weduwe schijnt daar nergens eenig aandeel te erlangen van de nalatenschap van haren man. In de zoogenaamde *Tiga Loeroeng* erven bij den dood des vaders zijne kinderen wel diens aandeel in de *harto soearang* en zij zijn dan ook ten aanzien van zijn aandeel in de schulden, die op deze rusten, aansprakelijk, op zijn *harto pambaowan* en overige *pantjarian* schijnen zij daar echter weer geen aanspraak te kunnen maken. Die komen er den matriarchalen erfgenamen des overledenen weder toe. In de zoogenaamde *Mapat Toenggoel*, zoomede in *Moeara Soengei Lolo* heeft men weder een zelfde opmerkelijke afwijking, die wij ten deele reeds aan de kust aantroffen. De weduwe erlangt er rechten op de nagelaten *pantjarian* haars

echtgenoots, en zulks hier nog wel met uitsluiting van hare kinderen. Haar komt er de eene helft dier goederen toe, terwijl de andere vervalt aan de matriarchale erven des overledenen. Nochtans kan de weduwe in genoemde landschappen alleen dan die rechten doen gelden, indien zij kinderen bij den erflater heeft. Is dit niet het geval, dan vervalt diens heele nalatenschap aan zijn matriarchale erfgenamen. In *Moeara Soengei Lolo* bestaat ook de volgende afwijking van het gewone erfrecht, dat kinderen kunnen doen gelden ten aanzien van de nalatenschap hunner moeders. Want laat zij niet alleen kinderen, maar ook een weduwnaar achter, dan erlangt deze de eene helft harer *pantjarian* en *dapatan*, behalve zijn aandeel in de *soearang*, en de andere helft van al die goederen komt aan de kinderen der overledene. Hiér zien wij dus den man als erfgenaam optreden van zijn vrouw, mede een belangrijke verbastering van de gewone Minangkabausche rechtsbeginselen. Sterft echter in genoemde landstreek een vrouw zonder kinderen na te laten, dan kan hare weduwnaar weer niet de minste rechten doen gelden op hare nalatenschap en vervalt deze er aan zijn eigenlijke *warih*, die hier ook wel *karieb* genoemd worden. In *Rantau Binoewang* zien wij den weduwnaar ook met zijn kinderen hun aandeel in de *harto soearang* erven, dat anders overal elders geheel aan de kinderen komt. Sterft daar wijders een man, die kinderen nalaat, zoo erven alleen de jongens onder dezen de *harto pantjarian*, met uitsluiting van de meisjes en van zijn weduwe. Dit is reeds zuiver moslimsch recht. Wij wezen er reeds op, dat in de Rokan-streken het Minangkabausche recht vrijwel geheel verloren is gegaan. Laat een vader in *Rantau Binoewang* alleen meisjes na, zoo deelen die voor de helft in zijn nalatenschap met zijn matriarchale erfgenamen, en dan ook weer met algeheele uitsluiting van de weduwe. Laat de gehuwde man er echter alleen deze na, zonder kinderen uit haar, dan pas mag ook zij de eene helft van zijn *pantjarian* erlangen, terwijl de andere helft aan zijn matriarchale erfgenamen vervalt. Wat intusschen weer een eigenaardige trek van het Rantau Binoewangsche erfrecht is, die er op wijst, dat ook

hier het erven van kinderen en van de weduwe eigenlijk geen erven is, komt hierop neer, dat dezen nooit aansprakelijk zijn voor de schulden van hun overleden man en vader. Slechts zijn matriarchale ervan hebben die te betalen, altijd als zij iets van de erfenis krijgen en ook al weer alleen ten beloope van hun aandeel in deze. De kinderen en weduwe van den overleden man konden dus ook in Rantau Binoewang nooit tot pandelingen worden gemaakt voor de schulden van den overledenen. Zulks was altijd en overal een onwrikbaar beginsel in de Minangkabausche wereld, behoudens daar waar de kinderen als volledige erfgenamen des vaders worden beschouwd, zooals in de Korintjilanden en Indrapoera het geval is. Daarentegen konden kinderen natuurlijk wel altijd en overal in de Minangkabausche landen in vroeger dagen pandelingen worden voor de schulden, die op de moederlijke nalatenschap drukten, want ten aanzien van deze waren zij steeds van nature reeds de *warih nan dakè*. In het Tanah-Poetihsche, ook aan de Rokan, vindt men vrijwel dezelfde toestanden als in Rantau Binoewang. Ook daar erlangen kinderen in den regel het grootste deel van de vaderlijke *pantjarian* en de matriarchale erfgenamen des overledenen het kleinste; niettemin gaan tevens al de lasten, welke op de nalatenschap drukken, op de laatsten over. Allerwege heeft er dus in genoemde streken op erfrechterlijk gebied een vermenging van moslimsche- en minangkabausche beginselen plaats gehad.

In de meer zuidelijk gelegen oostelijke grenslanden, in de Batang-Hari-districten, zoomede aan de Indragiri, beneden Batoe Sawal, heeft men weer vrijwel hetzelfde erfrecht, dat wij in de Korintji-landen aantroffen ten aanzien van de nalatenschap van een man, die kinderen nalaat. Dezen sluiten ook daar de matriarchale erfgenamen huns overleden vaders volkomen uit voor diens geheele nalatenschap van *pantjarian*. Pas bij ontstentenis van kinderen mogen de *warih nan dakè* of *nan djaoe* er op deze goederen aanspraak maken. Maar de eersten zijn er ook, evenals onder de Korintjiërs, volslagen erfgenamen, dus aansprakelijk voor de schulden huns vaders, desnoods als pandelingen. In bedoelde streek van het Indragirische is de

invloed van den Islam intusschen reeds te ver gevorderd om er het erfrecht nog als Minangkabausch te kunnen aanmerken. Daar tracht men dan ook, in tegenstelling met wat in de Korintji-landen gebeurt, een nalatenschap zooveel mogelijk naar de regelen van het moslimsch erfrecht te verdeelen. Dat wil zeggen de mannelijke erfgenamen krijgen er altijd veel meer van de erfenis dan de vrouwelijke. Vooral ziet men er dat gebeuren onder het handeldrijvende gedeelte der bevolking. Onder de landbouwers zal men er echter een erfenis nog zoo gelijkelijk mogelijk onder alle erfgenamen verdeelen. Van een onverdeeld blijven der nalatenschap is daar echter ook nooit sprake meer. Wel is dit weer in alle oostelijke grenslanden het geval, waar de onvervalschte Minangkabausche onverdeelbare familie-eigendom, de *harto poesako*, zich nog wist te handhaven.

Indien een erfenis vacant was geworden, en de Minangkabauër sprak dan van *harto gantoeèng*, van een vermogen dat in de lucht hangt, zoodat er zich geen rechthebbenden voor aanmeldden, dan moest die in de Padangsche Bovenlanden altijd verdeeld worden over de verschillende *sa boewah paroeï* der negri, zooals wij bereids zagen, maar in de grenslanden kwam het menigmaal voor, dat het eenhoofdig gezag, de *radja* of *orang gadang* dan wel *poetjoek* of *besar* aanspraak maakte op zulk een nalatenschap en zich deze toeëigende. Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat dit slechts een aangematigd recht was, hetwelk nimmer steun kon vinden in den *adat nan ter hadat*. Het Minangkabausche recht heeft nooit een erfrecht van den Staat of diens organen gekend, omdat de eerste in den zin, dien wij aan dat begrip hechten, nooit in de Minangkabausche wereld bestaan heeft. Haar Staat was altijd het conglomeraat van *sa baewah paroeï*, die de negri samenstelden of liever de vereeniging van de hoofden dier families, der *panghoeloes*. Hare staatsbelangen waren immer de som der *private* belangen der de negri samenstellende familie-complexen. Vandaar dan ook dat de *hereditas vacans* steeds zoo gelijk mogelijk onder deze moest verdeeld worden. Pas onder een patriarchale rechtsorde

kon de Vorst de Staat worden, zooals wij zagen, en er zich alles toeëigenen, waarop bizondere personen geen aanspraak vermochten te maken. Maar onder matriarchale rechtsverhoudingen met haar gelijkgerechtigheid, het *tagah samo tinggi*, *doedoea samo renda* der staatsorganen, der familiehoofden, was dat nog niet mogelijk. Ik houd het er dan ook voor, dat het recht, hetwelk de Radjas in de Minangkabausche grenslanden zich gaandeweg gingen aanmatigen op *bondvacantia* van negrigenooten, in 't bizonder van hindoeschen oorsprong is. Ook de nalatenschappen van in de negri gestorven vreemdelingen (*orang dagang*) vielen in sommige grenslanden steeds het eenhoofdig gezag toe. Zoo maken b.v. in 't Sibajangsche de *choelipas* en in Lindai de *tarana* daarop aanspraak. De nalatenschap van zulk een erflater kan ten opzichte van onroerende goederen in de negri, waar hij vreemdeling is, nooit anders als uit persoonlijke gebruiksrechten bestaan. Die gaan bij zijn dood onder, zoodat de landerijen, op welke hij die rechten uitoefende, weder negrigrond wordt, ofschoon het toch ook wel eens gebeurt dat men die rechten door zijn erfgenamen, dus door lieden uit de negri des overledenen, laat uitoefenen. Maar op de roerende have eens *orang dagangs* zou men in 't stamland nooit aanspraak zien maken door de negri, in welke hij als vreemdeling geleefd had, nog minder door de hoofden uit die negri. Die zaken vervielen altijd aan de erfgenamen van den *orang dagang* als de eenige rechthebbenden daarop.

C. *Het erven van privaat- en publiekrechterlijk gezag* (*adat pangkat sako*).

Hoewel dit onderwerp van ons standpunt minder zou thuis behooren in dit hoofdstuk, omdat het erven van waardigheden kwalijk als een handeling van vermogensrechterlijken aard kan beschouwd worden, zoo blijf ik mij nochtans in de richting van de Minangkabausche opvattingen bewegen door den overgang van gezag hier te bespreken. Want naar des Minangkabauërs oordeel zijn waardigheden en de daaraan onafscheidelijk verbonden *galar poesako* evenzeer *harto poesako* als de bestanddeelen van zijn familievermogen. Zelfs in die streken, waar de

eigenlijke *harto poesako*, de onverdeelde familie-eigendom, niet meer bestaat, zooals in de Korintji-landen en in Indrapoera, daar worden niettemin waardigheden en *galar poesako* nog wel degelijk als zoodanig beschouwd. Intusschen verschilden de *pangkat sako*, de erfelijke waardigheden in familie, *soekoe*, en staat altijd weer in zoover van stoffelijke *harto poesako*, dat die nimmer aan vrouwen mochten komen. Gezag kon in de Minangkabausche landen nooit door haar verkregen worden, althans niet dat van publiekrechterlijken aard. Hoogstens vermocht de oudste vrouw, die *la dernière de sa race* was, die dus geen enkelen man in hare familie had om als *mamaq* te fungeeren, over de overige vrouwen, welke nog in haar geslacht waren overgebleven, een soort mamaqschap uit te oefenen, maar *panghoeloe* kon de Minangkabausche nimmer worden, dus nog minder *datoeq nan berampè*, of in de grenslanden radja, dan wel *orang gadang*, *poetjoeq* of *besar*. Slechts in de Batang-Hari-districten moet het eens zijn voorgekomen, dat een vrouw radja werd, maar dat is dan ook de eenige uitzondering, die mij bekend is omtrent het uitoefenen van publiekrechterlijk gezag door een lid van de schoone sekse in de Minangkabausche wereld. Het gevolg van het feit, dat vrouwen nooit dit gezag konden erven, is dan ook geweest, dat dit nimmer op kinderen, op zoons, op de rechte nederdalende linie kon overgaan. Steeds en overal werden alle waardigheden in de Minangkabausche landen dadelijk in de zijlinie des overleden of gedefungeerden machthebbenden geërfd, zoodat de waardigheden, die vacant werden altijd een zijwaartsche richting uit gingen. Slechts het Jangdi-Pertoeanschap der Minangkabausche vorsten van Pagarroejoeng, Boea en Soempoer-Koedoes, met de uit hen gesproten vorsten van Soengei Pagoe, van de Kwantan-landen, van Goenoeng Salihan en Rau maakte altijd een uitzondering uit op het algemeene Minangkabausche volksrecht, doordat die vorstelijke waardigheid steeds overging van den vader op zijn oudsten zoon. Maar aangezien de gewone Minangkabausche vader in niet de minste betrekking tot zijn kinderen stond naar het oeroude landrecht, zoo was het ook duidelijk, dat zijn waardigheden

nimmer op zijn zoons konden overgaan. en dit was altijd ook het geval in al die streken der grenslanden, waar kinderen van lieverlede wel de *harto pantjarian* van den vader geheel of gedeeltelijk konden erven. Wie zijn dan steeds des Minangkabauërs erfgenamen van zijn waardigheden geweest? Geen andere lieden dan zijn mannelijke matriarchale *warih nan dakè* of anders zijn *warè nan djaoe.* Zelfs het radjaschap in de Batang-Hari-districten, in Indrapoera, Painan en Ajer Hadji ging altijd over op de matriarchale erfgenamen des overleden of afgetreden functionaris. Hetzelfde was ook steeds het geval met de positie van *orang gadang*, van de *choelipas*, *bandharas*, *taranas* of hoe die lieden ook heeten mogen in de oostelijke grenslanden, en natuurlijk ook van de *poetjoeks di dalam* en *di loear parit*, welke men daar aantreft. Nergens ging ooit een dier waardigheden van den vader op den zoon over of van den grootvader op den kleinzoon, maar altijd van den eenen broer op den anderen, of van den *mamaq* op den zusterszoon, dan wel van den eenen matriarchalen neef op den anderen [1]).

Nochtans moet men terstond in 't oog houden, dat er altijd verschil bestond tusschen den overgang van het enkele *privaatrechterlijk* gezag eens gezinshoofd, eens *mamaqs*, en dien van het ambt van familiehoofd, van *panghoeloe*, wijders van dat van soekoehoofd, zoomede van dat der *orang ampè djenih*, en ten slotte in de grenslanden van het *radja-*, *orang gadang-*, *poetjoek-* en *besarschap.* Want het mamaqschap kon nimmer buiten de *djoerai* geraken, in welke het zich eenmaal bevond, althans zoolang in den tak nog mannen aanwezig waren. Men vermocht aan een bepaalden familie-tak nooit een *mamaq* op den hals te schuiven van een andere *djoerai* in de *sa boewah paroeï.* Het mamaqschap kwam dus altijd aan den oudsten man van den tak, dat is aan hem, die aan het overleden of gedefungeerden gezinshoofd het nauwst verwant was, dus in de eerste plaats aan

---

1) Het is opmerkelijk dat men het matriarchale erfrecht ten aanzien van waardigheden ook nog elders in den Archipel aantreft, en wel op de eilanden Loewang Sermeta en Leti Moa Lakor (J. G. F. Riedel. De Sluik- en Koesharige rassen tusschen Selebes en Papua, pag. 315, 320, 330, 375, 383 en 395).

een zijner broers, vervolgens, bij algeheele ontstentenis van dezen aan den oudsten zoon zijner oudste zuster, en indien deze vrouw geen zoons had aan een der zoons zijner volgende zusters. Mochten al die vrouwen geen zoons hebben, dan pas konden de mannen van een volgende generatie, dus de zoons van zusters-dochters aanspraak maken op het opengevallen mamaqschap. Hoe het ook zij, dit moest altijd toevallen aan een man van dezelfde *djoerai*, tot welke de overleden of afgetreden *mamaq* behoorde, en wel aan hem, die der gemeenschappelijke stammoeder der *djoerai* het naast verwant was, doordat hij geboren was uit een oudere vrouw dan de na hem aan de beurt komende. Slechts bij onbekwaamheid of ongeschiktheid kon die oudste rechthebbende man door een jongeren gepasseerd worden, maar de familieraad van de gansche familie moest daar altijd *sakato* over zijn, zulks dus altijd bij eenstemmigheid goedvinden.

Ten aanzien van het erfrecht van het *panghoeloeschap* en andere publiekrechterlijke waardigheden heeft men niet altijd en overal den regel stipt nageleefd, dat de opengevallen waardigheid met de aan deze verbonden *galar poesako* diende te blijven in de *poesako* van den overleden of afgetreden functionnaris. Waar dit echter wel het geval was, daar sprak men steeds van een erfrecht van waardigheden volgens den *adat poesako*. Minder in het stamland nog dan in verschillende grenslanden is het toch in bepaalde families, en in 't bizonder in die van de bekleeders der hoogste waardigheden van de negri, zoomede in andere aanzienlijke geslachten gewoonte geworden, dat de opengevallen ambten in dezelfde familie om beurten worden vervuld door de verschillende *mamaqs* van de *djoerais*, in welke zulk een familie verdeeld is. Dan wordt de *panghoeloe*, *toeo kampong* of hoe het familiehoofd ook mag heeten, niet opgevolgd door zijn *warih nan dakè*, door de mannen van zijn eigen *djoerai*, door een zijner broers, dan wel zusters-zoons, of door een der zoons van zusters-dochters, maar door den *mamaq* van een der volgende *djoerais*. Na dien van den eersten tak der familie is dan het gezinshoofd van den tweeden, en na

dit dat van den derden en vierden tak aan de beurt om hoofd van de gansche familie te worden, zoomede de overige waardigheden in deze, n.l. die van *pagawei*, *doebalang* en *malim* te bekleeden. En waren al die waardigheden het rijtje rond geweest, dan verviel het panghoeloeschap op nieuw weer aan den *mamaq* van de oudste djoerai, terwijl het gezinshoofd van den tweeden tak *pagawei* werd om mettertijd weer panghoeloe te worden. Dit om beurten bekleeden van de familiewaardigheden door de gezinshoofden van éénzelfde geslacht noemt men *adat sansako pakei mamakei gadang bergalar* [1]), de adat van het om beurten bekleeden van de erfgalars en dus ook van de daaraan verbonden ambten door de verschillende gezinshoofden der familie. Nochtans schijnt die *adat sansako* geen oorspronkelijk recht te zijn geweest, maar als een van lieverlede ontstane afwijking van den *adat poesako* te moeten beschouwd worden. De verschillende gezinshoofden in een familie zullen het maar al te vaak niet hebben kunnen velen dat het panghoeloeschap steeds verviel aan lieden, die wel is waar tot de oudste djoerai van de *sa bawah paroeï* behoorden, maar dan in den regel veel jonger waren dan zij. In de Padangsche Bovenlanden zal men den *adat sansako* slechts zeer sporadisch aantreffen. In Agam kwam dat erfrecht wel is waar een enkele keer voor [2]), maar niet zelden gebeurde het dan ook, dat zoowel een *kamanakan* of jongere broer des overleden *panghoeloes* zich krachtens den *adat poesako* diens waardigheid toekende en diens *galar poesako* voerde, als dat een der *mamaqs* van verdere djoerais in de familie zulks deed krachtens den *adat sansako*. Dan zag men dus de onminangkabausche vertooning dat éénzelfde *sa boewah*

---

1) Ook hoort men het woord *bergalar* uitspreken als *berleger*, zelfs als *bergilir*, en hoogstwaarschijnlijk heeft men dan ook altijd voornamelijk dit laatste woord op het oog gehad, dat om beurten, beurtelings beteekent. Velen, die dit evenwel niet verstonden zullen er *berleger*, dat geen woord eigenlijk is, en vervolgens *bergeler*, eindelijk *bergalar* van gemaakt hebben. In het Rausche en Loeboek Sikapingsche spreekt men van *tjahja berlagar sago (= sako = pangkat sako) baganti dan baris batimbang*, wat op hetzelfde neerkomt natuurlijk.

2) In het Palembajansche moet de *adat sansako* zelfs regel zijn bij het doen bekleeden van de verschillende waardigheden in de *sa boewah paroeï*.

paroeï er twee *panghoeloes* op na hield, die beiden dezelfde *galar poesako* voerden, een misbruik [1]), dat natuurlijk algemeen aanstoot gaf in de omgeving en gewoonlijk aanleiding werd tot veel getwist in den familiekring zelven der beide machthebbers.

Intusschen schijnt zich in de grenslanden de *adat sansako* hier en daar voor goed ingeburgerd te hebben en zelfs zijn heerschappij ook te hebben uitgestrekt over een aantal zelfstandige families in de negri, die aan elkaar verwant zijn. Dit was trouwens ook te verwachten. Bij families, waarin het eenmaal vaste gewoonte was geworden dat de verschillende waardigheden van *panghoeloe*, *pagawei*, *doebalang* en *malim*, om beurten bekleed werden door de verschillende gezinshoofden der *djoerais*, bleef natuurlijk die adat ook gelden ten opzichte van het aanzienlijker ambt van regeeringshoofd in de negri, van *poetjoek*, *besar* of *radja*, dat eveneens in de familie bestond, nadat zij overigens al lang door splitsing uiteengevallen was in twee, drie of vier op zich zelf staande families. Dus dan ging ook het *poetjoek*-, *besar*- of *radja*schap in 't vervolg om beurten over op de hoofden dier families, in plaats dat bedoelde ambten altijd bleven in dezelfde oudste familie, van welke de andere afkomstig waren. Dit verschijnsel nu deed zich voornamelijk voor in die grenslanden, waar het oorspronkelijke Minangkabausche recht ook in andere opzichten niet meer zoo nauwkeurig werd nageleefd, dus in 't bizonder in de noordelijke, westelijke en zuidelijke. In het oostelijke grensgebied echter, dat in alle rechtsverhoudingen te veel is blijven gelijken op het stamland, zal men allerwege den *adat poesako* vrijwel nog als de eenig geldende terug vinden en daarentegen den *adat sansako* meer als een hooge uitzondering, als een minder gewenschte afwijking zien beschouwd worden. Tengevolge van dat beurtelings bekleeden van de hoogste waardigheid in de negri door de familiehoofden van twee, drie of vier *sa boewah paroeï* deelden ook deze om beurten in het aanzien

---

[1]) De Rooy. op. cit. pag. 658.

van hun hoofden. Het was alsof zij met hen mee promotie maakten, en de een na de andere de waardigheid van voornaamste familie in haar omgeving erlangde.

Zoo trof men den *adat sansako* overal aan in de noordelijke grenslanden. In de Mapat Toenggoel, Moeara Soengei Lolo, VI Kota Kampar en in het deel van de Mapat Tjantjang [1]), dat niet uit Soendatar was gekoloniseerd, werd het besarschap gewoonlijk beurtelings door drie aanverwante families bekleed, en dan sprak men van *adat tiga baris*, terwijl men in dat deel der Mapat Tjantjang, dat van uit laatstgenoemd landschap gekoloniseerd was, de *adat bergalar ampè baris sago baganti* had; ook sprak men daar wel van den *adat ampè indoek*, van den adat der 4 families. Om beurten bekleedden de hoofden van 4 *sa boewah paroeï* het besarschap, het hoogste ambt in de negri. Luidde in streken, waar de *adat tiga baris* gold, de *galar poesako* van den *radja* of *besar* b.v. *Datoeq Besar* [2]) en die van de hoofden der twee andere families, welke na hem aan de beurt waren om *besar* te worden, b.v. *Soetan Djinal* en *Soetan Bangkahoeloe*, dan ging bij den dood of bij het aftreden van den drager der galar *Datoeq Besar*, deze over op hem, die tot nog toe *Soetan Djinal* als ambtsnaam voerde [3]), en die des *besars samboetan* of *toengkè* altijd was, en hij die te voren *Soetan Bangkahoeloe* heette werd *Soetan Djinal*, terwijl de eigenlijke *warih nan dakè* van het overleden of afgetreden hoofd bekleed werd met de *galar Bangkahoeloe* en dus hoofd werd der *baris*

[1]) De Mapat Tjantjang zijn de eigenlijke Rausche landschappen. Die benaming heeft ten doel om te doen uitkomen dat de Rauenaars bebouwers van natte rijstvelden *(sawahs)* zijn, terwijl de bewoners van de Mapat Toenggoel er slechts droge rijstvelden op na heeten te houden. *Mapat* = hakken, kappen; *tjantjang* = een soort gras en *toenggoel* = houtstronken. *Mapat Tjantjang* dus = de kappers van riet en *Mapat Toenggoel* = de kappers van houtstronken = de omwerkers van drogen boschgrond.

[2]) Het uitroepen van den *besar* heet *meambalau maäsem besar*; zijn *samboetan* en het hoofd van de *baris nan tiga* moeten terstond na zijn installatie ook in hun ambten worden bevestigd.

[3]) In de studie van den Heer Ballot (zie pag. 256 van dit boek) kan men de *galar poesako* leeren kennen van de 15 *besars* der Mapat Tjantjangsche negrien (op. cit. pag. 365).

nan tiga, der jongste van de drie *sa boewah paroeï*. Want ook dat ambt moest steeds zoo spoedig mogelijk bekleed worden, en zulks krachtens de pitoea: *patah toemboeè hilang baganti*, dat elders weer luidt *poear rabah, iboeng berdiri*, al valt de poearboom om, de *iboeng* blijft toch nog staan. De *adat sansako* had dus altijd ten gevolge dat bij het leven van de verschillende waardigheidsbekleeders reeds hun opvolgers waren aangewezen, zoodat bij het openvallen dier waardigheden niet meer gedelibereerd behoefde te worden wie der *warih* het meest in aanmerking kwam om die te bekleeden. De verhouding, in welke het hoofd der jongere familie, dat hem moest opvolgen, dus zijn *samboetan*, zijn *toengkè*, tot den *besar* stond, werd gewoonlijk uitgedrukt met de woorden *di bawah gadieng*, welke beteekenen „onder de slagtanden". Men vergeleek dus den *besar* met een olifant, die zoover boven zijn twee opvolgers uitstak, dat zij nog onder zijn slagtanden stonden; was wijders de een de *tijang pandjang* voor de negri, de andere heette steeds de *tijang pandaq*, hare kortere huisstijl. De feesten, welke bij de verwisseling van bedoelde waardigheden behoorden gegeven te worden, moesten gewoonlijk bestreden worden uit de *harto poesako* van de *baris* van het hoogste hoofd. Kon dat niet gebeuren, dan hadden niet alleen de andere twee families bij te springen, maar zelfs de gansche negri.

Niet slechts in de noordelijke grenslanden, maar ook in de kuststreken, in 't bizonder in 't Painansche, Ajer-Hadjische, zoomede in Indrapoera en Moko Moko treft men den *adat sansako*, zoowel binnen den kring der familie, als daar buiten, binnen een groep van bepaalde geslachten, in welke het een of ander hooger negri-ambt erfelijk was, aan. Maar men hield er zich weer niet altijd even streng aan dien adat. Gebeurde het toch dat men eens eenige keeren achter elkaar een bepaald ambt, in stede van dit te doen bekleeden door den opvolger, die door den *adai sansako* was aangewezen, aan een verwant toewees van den gedefungeerden of overleden waardigheidsbekleeder, die volgens den *adat poesako* in aanmerking kwam, dan bleef deze laatste manier van opvolging dikwijls weer voor

een heelen tijd gelden ten aanzien van bedoeld ambt. Dan wisselden dus de *adat sansako* en *adat poesako* elkaar af zonder dat men overigens daarvoor eenige regelmaat of een bepaald voorschrift in acht nam. Alles hing slechts af van het goeddunken van den familieraad, in welken telkens beraadslaagd diende te worden over de al of niet geschiktheid van den aangewezen opvolger.

Ook in de Korintjilanden is de *adat sansako* vrijwel regel in die geslachten namelijk, waarin de hoogste waardigheden van de negri, hier *doesoen* geheeten, en van de *mendopo* erfelijk zijn. Doet zich daar onder de door dien adat aangewezen erfgenamen geen geschikte persoon voor om de opengevallen waardigheid van *dipati soekoe* te vervullen, zoo past men wat men daar den *adat semindo* noemt toe, en men verheft er een familiehoofd uit een gansch andere *soekoe*, dan waartoe de gewezen functionnaris behoorde, tot *dipati soekoe*, maar de gekozene moet dan in elk geval altijd iemand zijn, die met een vrouw gehuwd is uit de familie (*keleboe*), welker hoofd eigenlijk aan de beurt was om het opengevallen ambt te bekleeden. Want ieder aanverwante *keleboe* van die des fungeerenden *dipati soekoe* heeft in den regel het recht om deze waardigheid te erlangen. Uit de *dipati soekoe* worden wijders op dezelfde wijze de *dipati doesoen* gerecruteerd, en uit deze waardigheidsbekleeders komen weer de *mendopo*-hoofden te voorschijn.

In de Rokan-landschappen heeft het oude matriarchale erfrecht ook ten aanzien van waardigheden natuurlijk grootendeels moeten plaats maken voor dat door het moslimsch recht is voorgeschreven. In 't bizonder geldt zulks ten aanzien van de vorstelijke waardigheid in die streken. Deze gaat er altijd over van vader op zoon. Maar binnen den beperkten familiekring volgt in Tanah Poetih en Bangka de zoon alleen dan den vader op als hoofd van de familie, indien beiden van denzelfden stam, van één *soekoe* zijn, zooals het heet. En dat kan pas gebeuren, indien de moeder van den zoon ook van denzelfden stam is als de vader; wij weten reeds, dat er in deze streken binnen de *soekoe* mag getrouwd worden. Zijn vader en

moeder nochtans van verschillende soekoes, zoo gaat de waardigheid des vaders niet over op een zijner zoons, maar op een zijner matriarchale erfgenamen. Dan heeten vader en zoon dus als 't ware weer vreemdelingen voor elkaar te zijn. De oude Minangkabausche rechts-beginselen hebben zich dus ook in deze streken, ondanks de overheersching van den Islam, nog eenigszins staande kunnen houden op het onderwerpelijk gebied van het erfrecht.

HOOFDSTUK IV.

Strafrecht en rechtspleging.

„Vergehen und Verbrechen machten die Betheiligten „und ihre Familiën unter sich aus, und wenn ein „Verbrecher für Tötungen, wie für Verwundingen eine „Busze zahlen muszte, trat das Geschlecht für den „Täter ein".

G. Grupp. Kultur der alten Kelten und Germanen, pag. 140.

§ 1. Het strafrecht, adat siksa [1]).

A. *Algemeene karaktertrekken.*

Aan het oudste recht der menschheid is de gedachte dat de misdaad een schending, een stoornis is der openbare orde, van het publiek belang, te allen tijde vreemd geweest. Het oudste strafrecht sproot uit niets anders voort dan uit de, niet slechts den mensch, maar ook het dier ingeschapen behoefte om aangedaan leed te wreken. Die behoefte moet men zich voorstellen als niets anders dan een soort reflex, zooals die ook ontstaat op gewone lichamelijke pijn. Nauwelijks voelt men deze of de mensch niet alleen, maar ook het dier, zal er op uit zijn om haar terstond te stillen, ongedaan te maken. Welnu de wraak voor ondervonden leed beoogde eigenlijk ook altijd hetzelfde. Ook die had immer slechts ten doel om verstoord psychisch evenwicht te herstellen. Er schijnt evenzeer in de onzienlijke wereld van het geestelijke bij mensch en hooger ontwikkeld dier steeds evenwicht te moeten heerschen. Ook in die schijnt reactie steeds noodwendig op actie te moeten volgen. Maar een

1) Siksa = straf, in 't bizonder lijfstraf.

en ander was op strafrechterlijk gebied eeuwen lang nog slechts een zaak, die niemand anders aanging dan der lijdende partij zelve, zoomede hun, met wie deze in een nauw familieverband leefde. Het leed, den eenling aangedaad, werkte terug op zijn naaste omgeving, op den kring zijner verwanten, deed ook hen mede-lijden en gaf dientengevolge ook hun het recht om het op den bewerker er van te vergelden. In zoover weerspiegelde ook weer in het oudste strafrecht der menschheid zijn familierecht, evenals zulks bij zijn vermogensrecht het geval was. Evenmin als in de oudste tijden het geluk en de welvaart van den individu alleen hem deelachtig mocht worden, evenmin stond hij ook op zich zelf, als het er op aankwam leed, dat hem werd aangedaan, te dragen. De misdaad was dus in den oertijd het verstoren van het geluk niet slechts van den lijdende persoon, maar ook van dat zijner familie, van zijn stam. En al mag in dit recht en in deze plicht van den verwantenkring om zich het leed, den eenling in zijn midden aangedaan, mede te dragen altijd de kiem gescholen hebben van de later pas tot ontwikkeling gekomen opvatting, dat de misdaad steeds een verstoring is van het evenwicht in de gemeenschap, in den oertijd ging het nog niemand anders aan om het ondervonden leed te dragen of te wreken dan de lijdende partij zelve en de familie, tot welke zij behoorde [1]). Anderen hadden nog niet het recht om zich de zaak aan te trekken, om zich met haar te bemoeien; zelfs de staatsorganen, 's lands bestuurders hadden

---

[1]) Terecht zegt dan ook Mr. A. C. H. Graafland in zijn academisch proefschrift „Iets over strafwetgeving en strafrechterlijke begrippen in den Ned.-Ind. „Archipel", pag. 33 en 34: „De inlandsche misdadiger wordt, naar de meening „zijner stamgenooten niet strafbaar, omdat hij *schuldig* is, maar omdat hij „*benadeeld* heeft". En zeer juist merkt hij verder op dat, terwijl bij ons misdadigers, na voldoening hunner schuld, vaak nog door hun omgeving met afschuw worden behandeld, de delinquent in de inlandsche samenleving van den Archipel door de straf nooit werd onteerd. Kortom de maatschappij trok zich in primitieve gemeenschappen als die der indonesische volksstammen nooit veel aan van een delict. „Buiten alle zedeleer om beschouwt dus de Inlander het „delict steeds als oorzaak van *materieele* benadeeling, welke dan ook in de „eerste plaats door materieele reactie moet worden vergoed", merkt Graafland verder naar waarheid op.

dat niet. De straf was nog eeuwen lang het natuurlijk gevolg van een privaatrechterlijke bevoegdheid om zich genoegdoening te verschaffen voor materieele dan wel moreele pijn, die men van zijn medemenschen ondervond. Het strafrecht kon in de oudste tijden niet anders zijn dan privaat-wraakrecht; slechts het psychisch evenwicht in den eenling in de eerste plaats, en dat in al zijne verwanten in de tweede werd door de misdaad verstoord. Van het straffen van deze door organen van een staatsgezag was bij de oermenschheid dan ook nooit sprake. Dat stond slechts aan hem, die het leed had ondervonden, en indien hij niet meer bestond, behield zijn geest, zijn schim het recht om hem te wreken; maar zulks kon alleen gebeuren door toedoen van de levende familieleden, die hij had achtergelaten. Zoo was het niet alleen hun recht maar werd het ook hun dure plicht om 't bizonder een manslag, waarvan een hunner het slachtoffer was geworden, te wreken. Lieten zij dit na, dan zouden zij het te kwaad gekregen hebben met het vermoorde familielid, met diens schim en daar diensde de primitieve mensch altijd voor terug. Bleef echter de beleedigde in het leven en in staat zich zelf te wreken, dan trad de verplchting zijner verwanten om wraakrecht uit te oefenen weer altijd meer op den achtergrond. Dan was dit bijna louter zijn eigen zaak, omdat in elk geval hij persoonlijk het meest geleden had tengevolge van de tegen hem gepleegde misdaad.

De oudste straf was uit den aard der zaak altijd de *talio*, de wedervergelding, het oog om oog, tand om tand, want anders zou weder de wreker op zijn beurt gevaar hebben geloopen het psychisch evenwicht in zijn tegenpartij te verstoren. Dus was er doodslag gepleegd, dan mocht de familie des verslagenen ook het leven benemen aan hem, die den dood te weeg had gebracht. En lukte dat niet, welnu dan mocht de zich wrekende familie het aangedane leed verhalen op een der verwanten des misdadigers. Mag intusschen de *talio* bij alle delicten, die schending van lijf en vernietiging van het leven ten gevolge hadden, nog lang hebben voortbestaan, bij die, welke slechts op krenking van vermogensbelangen, zoomede van eer en goeden naam der

beleedigde partij neerkwamen, kon de straf, tot welke zij gerechtigd was nooit een andere gedaante aannemen, dan die van schadevergoeding. Beide straffen moeten dus vrijwel even oud zijn geweest.

Een ander kenmerk van het strafrecht der oermenschheid was dit, dat de wraak pas geoorloofd was, zoodra het delict voltooid was. Poging tot dit kende men nog niet als een strafwaardig feit. Trouwens dat kon ook pas veel later gebeuren, toen men eenmaal was gaan inzien dat de misdaad de algemeene rechtsorde aantast, het psychisch evenwicht verstoort in een gansche menschengroep, ook al bestaat die niet alleen uit louter verwanten. De misdadige wil schijnt bij den primitieven mensch nooit krenkend vermogen te hebben gehad. Pas wanneer die voel- en tastbaar was geworden, belichaamd in een feit, was er leed veroorzaakt. Maar was dit eenmaal te weeg gebracht, dan achtte men ook allen, die er aan schuldig waren, gelijkelijk strafwaardig. Men ging nog niet op een goudschaaltje wegen wie de eigenlijke hoofdschuldige en wie de medeplichtige was. Men achtte zich gerechtigd op allen gelijkelijk wraak te nemen, die het leed daadwerkelijk hadden bewerkstelligd, wijl zij allen in elk geval hadden saamgewerkt om het psychisch evenwicht in de lijdende partij te verstoren.

Na het eeuwenlange tijdperk van het wraakrecht begon zich van lieverlede dat van de zoogenaamde *compositio*, van den afkoop van het aangedane leed middels de betaling van boete te ontwikkelen. In 't bizonder gold dit weer alleen voor delicten tegen lijf, eer en goeden naam; bij vergrijpen ten aanzien van vermogensbelangen bleef nochtans de *compositio* altijd meer het karakter van schadevergoeding behouden. Bij doodslag intusschen zou de *talio* nog lang nawerken, omdat men hierbij niet alleen te doen had met een leed, dat niet meer goed te maken was, maar omdat ook de eer en het recht van den doode nog lang onbeperkte wraak voor dit delict bleef eischen. En waar de *compositio* gaandeweg in zwang kwam, daar kreeg men op het stuk van de strafmate weldra een bepaald tarief. Het eene lichaamsdeel kende men bij beschadiging meer waarde toe dan

het andere. De eene verwonding, slag, stoot of aanranding van eer en aanzien werd hooger geschat dan de andere. Maar ten slotte kwam ook de *talio* bij doodslag en moord langzamerhand in onbruik en konden dus weldra eveneens deze delicten afgekocht met den zoogenaamden „bloedprijs". De schimmen der verslagenen schijnen op den duur ook die concessie te hebben gedaan. Slechts in het geval van onvermogen tot dien afkoop bij den doodslager of diens familieleden bleef de wrekende partij nog het oude wraakrecht behouden, dat aanspraak gaf op diens leven; de schim des verslagenen moest immers in elk geval op de een of andere manier genoegdoening erlangen.

In de noordelijke Minangkabausche wereld zoomede bij de Korintjiërs nu was het strafrecht, dat wij er aantroffen, ook zonder nog in eenig opzicht publiek recht te zijn geworden, toch reeds eeuwenlang, aan het oeroude talio-stadium ontwassen. Alle delicten waren reeds lang in haar midden voor afkooping vatbaar geworden. De *talio* bestond alleen nog maar als subsidiaire straf in het geval van de levensberooving, welke de misdadiger of zijn familie niet wilde of niet kon afkoopen. In dat geval behield de wrekende familie het recht om den delinquent te dooden. Deze kon evenwel ook die straf ontgaan door tot den Radja te vluchten. In diens woning beland was de misdadiger veilig; hij had onder de schuts van de vorstelijke waardigheid niets meer voor zijn leven te vreezen. Het eenige wat hij er evenwel bij inboette was zijn vrijheid, want hij werd voor het gansche verdere leven *koeboer hidoep di roemah gadang*, levend graf in het groote huis, dat is hij was voor altijd de slaaf des vorsten geworden. Dit was de straf van *handam*, zooals deze vrijheidsberooving tengevolge van een overgave des misdadigers aan den Radja van Minangkabau altijd met een woord, welks eigenlijke beteekenis ik nooit heb kunnen uitvorschen, heette. Want met het maleische *andam*, *mengandam*, dat in orde brengen, schikken, beduidt, kan het toch moeilijk in verband worden gebracht. De pitoeas, in welke de *compositio* in het geval van levensberooving geteekend is, luidden als volgt:

Djò baämè hidoeï, tak baämè mati,
Koeboer mati ka tengah padang;
Djò baämè hidoeï, tak baämè mati,
Koeboer hidoei ka roemah gadang.

De vertaling dezer regelen komt op het volgende neer: wanneer de misdadiger, en wel in 't bizonder hij, die zich aan moord of doodslag schuldig maakte, geld bezit, dan mag hij blijven leven, want hij vermag zijn misdaad af te koopen door het betalen van den bloedprijs, van de zoogenaamde *bangoen*, maar een arm mensch, die dezen niet kan betalen, wordt òf een „dood graf" op de open vlakte, namelijk indien hij door den wreker gedood is, in welk geval zijn lijk ver van de graven der zijnen in de eenzaamheid ter aarde besteld moet worden, òf hij wordt „levend graf" in de „groote woning", dat is in het paleis des Radjas, doordat hij diens slaaf wordt. Hoe de Minangkabauërs er toe gekomen zijn om op den duur ook levensberooving afkoopbaar te maken en ten aanzien ook van dat delict de oeroude wedervergelding ter zijde te stellen, hebben zij getracht in de volgende overlevering te verklaren. Natuurlijk werd deze aangelegenheid weer in verband gebracht met hun beide legendaire wetgevers. De starre bekrompen conservatief *Datoeq Katoemanggoengan* wilde, luidt de legende, nooit van iets anders weten op strafrechterlijk gebied dan van de sinds eeuwen reeds bij de voorouders gebruikelijke *talio*. Dat vorderde zoo zijn instinct, en aan reflexie bliefde ook die wijze blijkbaar niet te doen. Maar zijn meer met den tijdgeest meegaande broeder *Datoeq Parapatih Sabatang* vond de wedervergelding op den duur toch te bar en te ondeschaafd. Hij had deze op zijn reizen door de wereld nergens meer ontmoet, zooals het heette, dus het werd tijd, dat die ook in het Minangkabausche rijk werd afgeschaft en door het betalen van een schadevergoeding in geld of goederen werd vervangen. Niettemin bleef de behoudende geest van *Katoemanggoengan* nog lang de overhand houden in diens *laras* en iedere doodslager werd er voorshands nog prijs gegeven aan de bloedwraak zijns wrekers, totdat op

een goeden dag dien vasthoudende vereerder der zeden van de voorzaten het volgende wedervoer. In tegenwoordigheid van zijn broeder beklom hij de huistrap, welke toegang verschafte tot de *roemah kamanakan* van een aan beiden bevriende familie, en juist terwijl hij dat deed vloog een hond op hem af en beet hem in zijn beenen. In woede ontstoken daarover wilde hij zich wreken op het ondeugende dier en ging de trap weer af om naar een stok te zoeken, ten einde het nog altijd tegen hem keffende beest een pak slaag te geven. Intusschen amuseerde *Parapatih Sabatang* zich kostelijk over het voorval en in 't bizonder ook over de verstoordheid van zijn gebeten broeder. Toen hij dezen nu naar een stok zag zoeken riep hij hem spottend toe: „Wat gaat gij nu beginnen? Gaat gij uwe eigen „beginselen verloochenen? Waartoe hebt gij een stok noodig? „Zijt gij niet voor het stelsel der wedervergelding? Welnu zoo „blijft er voor u niets anders over dan om ook den hond in „zijn kuiten te bijten en de zaak tusschen u en het dier is „voor goed geschikt!" Door dezen spot tot nadenken gebracht, tot reflexie, moest *Katoemanggoengan* ten slotte erkennen, dat de wedervergelding op den duur niet vol te houden was en sedert kwam de *bangoen* ook in zijn *laras* in zwang. De dichter van dit verhaaltje was niet misdeeld van *vis comica* en al steunt het natuurlijk niet op een historisch feit, zoo legt het toch getuigenis af van het nadenken des Minangkabauërs over de vraag, hoe het toch kan gekomen zijn dat ook in zijn wereld de oude wedervergelding plaats heeft moeten maken voor de *compositio*. En dat de volksoverlevering dit weder op rekening van beide genoemde wetgevers heeft gesteld, doet het vermoeden rijzen, dat ook hier aan den invloed der Hindoes moet gedacht worden. De oude *talio* was bij hen reeds lang door de *compositio* vervangen, toen zij op Sumatra en Java verschenen. Het zeer ontwikkelde autocratische vorsten-bestuur, dat zij toen reeds lang bezaten, had de *talio* voor goed onderdrukt. De straf had bij hen reeds in belangrijke mate een publiekrechterlijk karakter verkregen; zij kon slechts opgelegd worden door den Vorst of door diens ambtenaren, al gebeurde dat ook

nog altijd op aanklacht van de beleedigde partij. Voor het meerendeel bestonden de straffen in boeten, die niet meer den wreker ten goede kwamen, althans niet ten volle, maar aan den Vorst of zijn ambtenaren moesten bestaald worden. Slechts in enkele gevallen, vooral wanneer men te doen had met arme menschen, die niets bezaten, werden de dood- en lijfstraffen toegepast. Zoo was allerwege het strafrecht der Hindoe-Javanen, toen die lieden in de Minangkabausche wereld verschenen, in welke vóór hun tijd waarschijnlijk nog maar alleen de *talio* bekend was. Deze zullen de reorganisators van de Minangkabausche landen niet meer hebben kunnen dulden, maar daar zij er tevens niet in slaagden om een krachtig gecentraliseerd vorsten-bestuur onder de vrije Minangkabauërs te vestigen, moesten zij het gedoogen dat de *compositio* voor een deel ten bate bleef van den wreker of diens familieleden, om voor een ander deel den Minangkabauschen volkshoofden ten goede te komen. Mocht dit vermoeden juist zijn, dan is de *compositio* in de Minangkabausche landen reeds zeer oud en dateert die in elk geval uit vóór-Islamitische dagen. Trouwens het strafrecht des Islams heeft voornamelijk altijd deels op publiekrechterlijken deels op theocratischen grondslag gestaan en slechts bij delicten tegen lijf en leven nog de wedervergelding of de *compositio* toegelaten. Het kenmerkte zich overigens door een algeheele ontstentenis van boeten als vaste hoofstraffen. In Mohammeds tijd hadden de stamhoofden het recht tot arbitraire correctie (*ta' zîr*) terwijl slechts in het geval van levensberooving en verwonding nog aan de erfgenamen des verslagenen het recht der wedervergelding (*qiçac*) toekwam, dan wel het recht om den bloedprijs (*dijah*) te vorderen. Na Mohammed ontwikkelde zich van lieverlede de leer dat bepaalde misdrijven niet vergrijpen tegen de menschenwereld, maar tegen Allah daarstelden, in tegenstelling met de oude *talio* en de vordering van den bloedprijs of van het smartegeld, van welke de beleedigde partij desnoods afstand kan doen. Maar met delicten tegen Allah kan dat nooit gebeuren natuurlijk. Tot deze behooren volgens het koranische strafrecht in 't bizonder ontucht (*zinâ*), valsche be-

tichting daarvan (*qadsf*), het drinken van bedwelmende dranken (*šjorb*), diefstal (*sariqah*), straatroof (*qat' at-tariq*) rebellie (*baghi*) en afval van het ware geloof (*riddah*). Op geen dezer delicten stond boete, maar altijd de een of andere barbaarsche lijf- of levensstraf. Zoo moest de ontuchtige altijd gesteenigd (*radjm*) worden, of in gevallen van weinig beteekenis gegeeseld. Op diefstal stond afkapping van de rechterhand naar het liefelijke recht des Islams, en op straatroof òf de dood met of zonder kruisiging òf het afkappen van handen en voeten, hetzij gevangenis. Het drinken van bedwelmende dranken komt den moslim te staan op geeselslagen en hij, die zich aan rebellie of apostasie schuldig maakt, is des doods schuldig. Maar behalve al de genoemde straffen heeft de moslimsche strafrechter de bevoegdheid den misdadiger bovendien nog de een of andere arbitraire correctie (*ta' zîr*) op te leggen, bestaande uit geeseling, gevangenis, geldboete, verbanning, of een vermaning als anderszins. De zwaarte der straf en de strafsoort zijn geheel aan het persoonlijk inzicht des moslimschen rechters overgelaten. Welnu, niets van dat alles is in 't algemeen gesproken ooit in de Minangkabausche wereld gerecipieerd geworden. Al de straffen, die hare adat te allen tijde gekend heeft, droegen immer een zuiver privaatrechterlijk karakter niet alleen, zoodat het geheel van den wreker of diens familie afhing om ze al of niet toe te passen, maar die bestonden ook voor het grootste deel altijd uit boeten (*denda*), zooals in de oud-javaansch-hindoesche wereld het geval was. Slechts in een enkel geval treft men, de subsidiaire *talio* bij levensberooving uitgezonderd, een barbaarsche aan den Islam ontleende straf aan, en wel in het geval van ontucht en overspel eener vrouw. Overigens heeft de Minangkabausche gemeenschap nooit lichamelijke kwellingen als straffen gekend, zooals die nog wel uit naam van het Opperwezen in de moslimsche wereld altijd in zwang bleven en ook op het latere Java van den na-hindoeschen tijd werden ingevoerd. Van eenige gedachte dat een menschelijk vergrijp een beleediging van de godheid zou zijn is bij de Minangkabauërs natuurlijk nooit sprake geweest. Die kon ook

pas in patriarchale gemeenschappen uitgebroed worden, waarin het een priesterdom ging gelukken een eerste viool te spelen. Uit naam van God zijn hier op aarde altijd de schandelijkste straffen toegepast, zoowel in het Oosten als in het Westen. Op die wijze waande een priesterheerschappij zich blijkbaar steeds het hechtst gegrondvest. In den Padri-tijd werd het eeuwenoude zachte adat-strafrecht der Minangkabauërs natuurlijk ook met geweld ter zijde gesteld. Maar na onze komst onder hen herstelde zich dit weer, om zich evenwel van lieverlede onder onze leiding aan te passen aan onze strafrechterlijke opvattingen. Eindelijk stelden wij deze geheel voor het inheemsche strafrecht in de plaats. Want dit was toch op den duur niet te handhaven met zijn zuiver privaatrechterlijk karakter. De boeten, met welke elke misdaad gestraft werd, kwamen niet alleen der wrekende partij, maar ook den negrihoofden, die als rechters over de strafzaak hadden gezeten, ten goede. Maar die hoofden deelden in de boeten niet als overheidspersonen, als dragers van gezag, zooals de oud-hindoesch-javaansche vorst dat deed, maar alleen als lieden, die door partijen als 't ware gehuurd waren om een deskundig oordeel in hun zaak te geven. Want zoowel in *criminalibus* als in *civilibus* waren de Minangkabausche rechters eigenlijk nooit anders dan *deskundigen*, die pas hun oordeel vermochten te geven, wanneer partijen zich tot hen hadden gewend. Uit kracht van hun staatsgezag vermochten zij nimmer het delict te vervolgen. Dit ging den staat, der openbare orde der negri, nooit aan. Op eigen autoriteit kon het Minangkabausche hoofd dus nooit optreden om een misdaad te onderzoeken. Hij had altijd af te wachten, totdat de beleedigde partij over het vergrijp kwam klagen. Het Minangkabausche strafproces droeg nog het oeroude oorspronkelijk accusatoire karakter, dat alle procesrecht in de windselen zijner vroegste jeugd kenmerkte. Geen klager, geen rechter niet alleen, maar ook geen zaak. Rechters in onzen zin van het woord, organen van de openbare orde, die afdwingbare vonnissen vermogen te vellen, heeft de Minangkabausche wereld nooit gekend, evenmin als elke andere primitieve gemeenschap. De diensten,

welke de negrihoofden als rechters aan de justitiabelen in hun omgeving bewezen door een zooveel mogelijk onpartijdig oordeel ten beste te geven over de voorgebrachte zaak, droegen dus altijd een zuiver privaatrechterlijk karakter, zoodat die ook door partijen moesten betaald worden. In *criminalibus* nu dienden daarvoor de boeten, welke de wrekende partijen mochten vorderen van de misdadigers, en die voor elk afzonderlijk misdrijf door den adat getarifeerd waren, al was het tarief ook niet overal hetzelfde in de verschillende Minangkabausche landen. Van die boeten nu kwam altijd ook weer een door den adat bepaald gedeelte aan de hoofden toe [1]), welke als rechters over de zaak gezeten hadden. Zoo werd de rechtspraak weldra een zeer rijkelijk vloeiende bron van inkomsten voor die lieden. Dit moet dan ook een van de krachtigste middelen zijn geweest naar mijn meening, die er toe hebben meegewerkt om van lieverlede de oude *talio* in de Minangkabausche wereld te doen verdwijnen. Minder de wereldwijsheid van *Parapatih Sabatang*, of zijn zachtmoedig gestemd gemoed, zullen haar van de *talio* hebben afgeholpen op den duur, dan diens financieele talenten en welbegrepen materieel eigen-belang. Kon zeker ook in den Minangkabauschen dorpstaat de openbare orde op den duur niet meer gedoogen, dat er de *talio* hare oer-oude onbeperkte macht bleef behouden, het stoffelijk belang, dat de hoofden er bij kregen om de wedervergelding zooveel mogelijk in een *compositio* te doen verkeeren zal nog het krachtigst er toe meegewerkt hebben om op strafrechterlijk gebied de zeden ook in den Minangkabauschen staat te verzachten in verloop van tijd. Zoo

---

[1]) In den patriarchalen staat bij andere primitieve volken was de boete, die de vorst of het een of ander hoofd erlangde van den misdadiger, de prijs, voor welken het hoofd op zich nam voor vrede en rust in zijn midden te zorgen. Vandaar de benaming *fredum, bannum*, die de gerechtelijke boete in de germaansche wereld erlangde. Dat karakter heeft de *denda* der Minangkabauers echter nooit gehad. Deze bleef een vergoeding voor aangedaan leed en kwam dus altijd der beleedigde partij ten goede, welke op hare beurt den rechters een deel van die vergoeding had af te staan, alleen omdat zij het hunne er toe bijgedragen hadden om de zaak tusschen den misdadiger en de aangerande partij tot een goed eind te brengen.

behoeft de evolutie van de *talio* tot de *compositio* in 't bizonder voor de Minangkabausche wereld althans niets raadselachtigs over zich te hebben [1]. Hoe meer het gewoonte werd om de hoofden te doen deelen in de schadevergoedingen of boeten, op welke de wreker aanspraak maakte tegenover den misdadiger, die hem leed had berokkend, des te meer moest de *talio* op den achtergrond geraken. Slechts bij een enkel delict gelukte het den hoofden blijkbaar nog lang niet om aan de stem der wraak het zwijgen op te leggen; dat was in het geval van levensberooving. Dan was ook het aangedane leed te groot, te intens, om door geld of goederen maar weer dadelijk uit de wereld te kunnen geholpen worden. Doch te langen leste zou ook dat delict afkoopbaar zijn, zelfs bij de star conservatieve Minangkabauërs. En daar zal wel minder *Katoemanggoengan's* reflexie, zoo handig door zijn broer *Parapatih Sabatang* uit den instinctieven doezel van weleer opgewekt, dan het belang van zijn portemonnaie toe meegewerkt hebben. Met *argumentum ad crumenam* heeft bij de meeste menschen altijd het zwaarst gewogen.

Men kan intusschen beseffen welk een groote verandering door ons in de Minangkabausche wereld werd gebracht, toen wij haar gingen mededeelen, dat naar onze opvattingen het strafwaardig feit een aanranding is van de openbare orde, van het staatsbelang, zoodat het ook vervolgd en gestraft diende te worden, al kwam er geen klager opdagen, terwijl de hoofden het in 't bizonder hoogst onaangenaam vonden om te moeten vernemen, dat voortaan alle boeten, die den misdadiger zouden opgelegd worden, in den fiscus dienden te vloeien in stede van naar de zakken van hen en van de beleedigde partij. En de bloedprijs, de *bangoen*, had bij hen nog altijd de dikste zoden aan den dijk gezet. Vandaar dat zij er dan ook op de bewuste

[1] Men raadplege voor de verschillende meeningen van de geleerden omtrent de vraag, hoe het komt dat de *talio* overal op de wereld door de *compositio* op den achtergrond is gedrongen van lieverlede, pag. 406 en volgende van het 1e deel van Mr. S. R. Steinmetz' werk: Ethnologische Studien zur ersten Entwicklung der Strafe.

vergadering van 6 April 1865 te Fort de Kock, gehouden door den Regeerings-Commissaris voor de reorganisatie van het rechtswezen op de Buitenbezittingen Mr. der Kinderen, in 't bizonder naar informeerden of die ook afgeschaft zou worden. Deze belangstelling sproot natuurlijk minder voort uit hun liefde en gehechtheid aan het oeroude inheemsche strafrecht dan uit de vrees, dat zij voortaan tengevolge van het afschaffen van de *bangoen* zeer gevoelig aangetast zouden worden in hun inkomsten. Maar of der Kinderen en zijn omgeving dat toen wel dadelijk begrepen betwijfel ik. En als wij de Minangkabausche hoofden twintig jaren later te Fort van der Capellen een zoogenaamd ernstig protest hooren aanteekenen tegen de rechtspleging, die wij in hun midden brachten, dan welde ook dat minder uit hun gehechtheid aan vóórouderlijk recht dan uit gekwetst stoffelijk eigenbelang. Naïeve ambtenaren van het binnenlandsch bestuur hebben bedoeld ostentatief opstreden der Tanah Datarsche hoofden echter wel eens aan het eerste toegeschreven! In enkele streken kreeg de beleedigde partij soms in het geheel niets meer van de opgelegde boeten en werden deze geheel onder de landschapshoofden verdeeld, die als rechters over de zaak gezeten hadden. Dit was o. a. het geval in de noordelijke grenslanden, in het Rausche, Loeboek Sikapingsche, zoomede in de Boven-Djambi-landen. Men kan hierin, voor zoover aangaat de twee eerstgenoemde landstreken, den invloed van den patriarchalen batakschen nabuur niet miskennen. De bloedprijs kwam echter allerwege nog altijd ten deele aan de familie der verslagenen. Meestal werd die voor de helft tusschen haar en de rechters opgedeeld. In de Boven-Djambi-landen kreeg de wrekende familie maar $^1/_3$ van den bloedprijs. Waar men radjas had, zooals in laatstbedoelde landstreek, zorgden die er bovendien altijd wel voor het leeuwenaandeel van de betaalde boeten te erlangen.

Heb ik getracht in het vorenstaande het persoonlijk voordeel, dat de negrihoofden er bij hadden om de *talio* zooveel mogelijk te doen verdwijnen, als een der voornaamste factoren op den voorgrond te plaatsen, die de *compositio* in de hand werkten, ook de beleedigde partijen hadden op den duur van deze meer

heil te verwachten dan van de oude wedervergelding. Want deze bezorgde hoogstens bevrediging van wraakgevoel, terwijl de afkoop van een delict bovendien nog materieel voordeel aanbracht aan de beleedigde partij. En werd de boete niet betaald door den misdadiger zelven, men kon er niettemin op rekenen, dat zulks dan zou gebeuren door zijn familie krachtens den *adat tangoeng manänggoeng*, welke voor het onderwerpelijk geval in 't bizonder geteekend werd in de volgende pitoeas:

Tangan mantjantjang
Bahoe mamikoea,

wat de handen misdreven hebben, gehakt hebben staat er woordelijk, moeten de schouders dragen. Dus de wreker kan er voortaan altijd op rekenen, dat hij de boete, de *denda*, die er op het tegen hem gepleegde vergrijp stond, betaald kreeg, terwijl hij er eertijds niet altijd zeker van was het „oog om oog" en „tand om tand" te kunnen uitoefenen, want dat werd pas mogelijk, indien het hem gelukt was den misdadiger in persoon te vatten. Maar slaagde hij hierin, dan stelde hij er zich ook weer altijd aan bloot om bij zijn wraakneming te ver te gaan, zoodat hij van zijn kant weer op nieuw aanleiding kon geven tot de uitoefening der *talio* van de zijde zijns aanvankelijken aanranders. Zoo moest in den oertijd de eene wedervergelding telkens aanleiding geven tot de andere, wat op den duur een onhoudbaren toestand van eeuwigdurende veeten in het leven riep. Nu had de oude *talio* onder de Minangkabauërs wel kunnen blijven naleven in andere straffen dan enkel boeten, b.v. in lijf- en vrijheidsstraffen, zooals wij die in primitieve patriarchale gemeenschappen voornamelijk aantreffen, maar zulks zou alleen mogelijk zijn geweest, wanneer het staatswezen en het gezag der hoofden zich krachtig hadden ontwikkeld in de Minangkabausche wereld. Want om den misdadiger van overheidswege gevangen te kunnen zetten of te geeselen, daartoe ware slechts een krachtig staatsgezag bij machte geweest, dat zich de hulp verzekerd had van een soort politie of anderen „sterken arm". Doch zoover hebben de

Minangkabausche negrihoofden het nooit kunnen brengen; vandaar de algeheele ontstentenis van bedoelde straffen in hun wereld. Slechts den Minangkabauschen wreker stond het recht ten dienste om boete voor het tegen hem gepleegde vergrijp te vorderen; de overheid bemoeide zich er niet mee of die al dan niet betaald werd. Gebeurde het laatste, dan was slechts de wreker ook weer bevoegd aan de vrijheid des misdadigers *casu quo* aan die van een of meer zijner familieleden een eind te maken, door op hem of eenigen zijner verwanten beslag te leggen en hen tot pandeling te maken. Die vrijheidsberooving was echter een geheel andere dan de gevangenisstraf, die van overheidswege in patriarchale gemeenschappen op misdadigers kan uitgeoefend worden. De pandeling werd zoo niet de slaaf des wrekers dan toch een volkomen dienstbare van hem. Van onzen gegijzelde verschilde de pandeling eveneens, en wel in zoover dat de laatste altijd voor zijn meester hard had te werken, terwijl de eerste dat niet behoeft te doen voor den crediteur, die hem de vrijheid ontneemt.

Een andere trek, welke het Minangkabausche strafrecht steeds gekenmerkt heeft en uit welke weder het zuiver privaatrechterlijke karakter van dit luide sprak, was de bevoegdheid niet alleen maar ook de regelmatige gewoonte van den wreker om nimmer de volle boete te eischen, welke de positieve strafwet op het tegen hem gepleegde delict stelde en die de rechters dan ook altijd in hun *would be* vonnis oplegden. De wreker nam gewoonlijk genoegen met de betaling van slechts een gedeelte der officieele boete. Dit typisch Minangkabausche verschijnsel vond uitdrukking in de volgende pitoeas, zoodat het zelfs als een soort bindende rechtsregel diende aangemerkt te worden:

Timbangan pangkat naik,
Bajaran pangkat toeroen.

Vrij vertaald komen deze regels hierop neer: hoe meer de criminaliteit van het vonnis stijgt, des te meer daalt de som, die betaald wordt door den misdadiger. Wij hebben hier met

een pendant te doen van het ons reeds bekende: *kò indah panoeh di atè, panoeh di bawah* [1]). Ook een wreker paste het nimmer het onderste uit de kan te willen hebben, zoo heette het altijd. Ook hij had al heel gauw genoegen te nemen met wat hij aan betaling krijgen kon, zoo zal het in waarheid wel altijd zijn geweest. Minder vrijgevigheid dan wel het feitelijk onvermogen om steeds de volle boete te erlangen, in verband met oostersche gemakzucht en onverschilligheid, zal veeleer altijd achter den onderwerpelijken, door naieve gevoelige adatvereerders weer niet zelden hooggeprezen, rechtsregel hebben gezeten.

De zwaarte der straf hield ook in de Minangkabausche wereld altijd nauw verband met den maatschappelijken stand, tot welken de beleedigde partij behoorde, zoomede met de kunne. Zoo werd doodslag of moord, op een panghoeloe of anderen notabele bedreven, altijd veel zwaarder beboet, dan wanneer een gewoon vrij mensch of een slaaf het slachtoffer van dat delict werd. Hetzelfde gold voor alle andere vergrijpen. De *bangoen*, die wijders betaald diende te worden voor de berooving van het leven eener vrouw, bedroeg altijd maar de helft van die op dooding van een man stond [2]). Ik houd het er voor, dat dit intusschen door vreemde, in 't bizonder islamitische invloeden, adat is geworden. Want volgens het moslimsch strafrecht woog

---

[1]) Zie pag. 315 van dit boek.

[2]) In Tanah Datar vermoordde in het midden van de vorige eeuw een Minangkabauer eens zijne moeder. De door den Assistent-Resident voorgezeten rapat veroordeelde den ontaarden zoon, conform het adat-strafrecht, dat toen nog gold ter Sumatra's Westkust, tot betaling van de *bangoen*, maar reduceerde het bedrag van deze tevens tot de helft van het gewone tarief, omdat de vermoorde een vrouw was! Elders werd in genoemde landstreek een meisje door drie bandieten vermoord, nadat het kind eerst schandelijk gevioleerd was door hen; niettemin werd ieder hunner slechts veroordeeld tot betaling van $^1/_3$ van de *bangoen*, omdat de verslagene maar een onvolwassen vrouw was! De geschetste wanverhouding tusschen delict en straf had in al deze gevallen minder tot oorzaak des Minangkabauers menschlievendheid, dan wel de cupiditeit van zijn hoofden-rechters. De doodstraf tegen misdadigers van bovenbedoeld kaliber kon hun nimmer eenig voordeel aanbrengen. Maar de bloedprijs hing er altijd nog al in, en hun competeerde van deze gewoonlijk de helft, zoo niet meer.

een delict tegen een vrouw gepleegd ook altijd veel minder zwaar dan de misdaad tegen een man. Was echter de vrouw misdadigster geworden, dan had men weer met haar evenmin consideratie als met een man; zij werd altijd even zwaar gestraft als deze. Had een kind misdreven, zoo vermocht de wreker echter nooit de volle boete, die op het delict stond, te vorderen. In den regel kon de familie van het misdadige kind volstaan mèt de toegebrachte schade te vergoeden.

Ten slotte zij hier nog vermeld dat de te betalen boete, zoolang men nog geen algemeen gangbaar ruilmiddel bezat, steeds in goederen, in levensmiddelen, vooral rijst, in vee, in weefsels als anderszins, en als het over belangrijke bedragen ging, in stofgoud (*amè*) werd gekweten. Geringe boeten kon men desnoods middels aanbieding van den een of anderen rijstschotel of van geroosterde kip (*nassi koening*, *ajam singgang*) afdoen; de rijst moet geel (*koening*) gekleurd zijn bij wijze van eerbiedsbetuiging. Boeten van zeer weinige beteekenis bestonden uit *sirih-pinang*, uit de ingrediënten voor de betelpruim, die men aanbood. In de Korintji-landen worden boeten, zelfs de *bangoen* niet uitgezonderd, nog heden ten dage gewoonlijk in goederen, landbouwproducten, beesten en eetwaren gekweten, zelden in geld of stofgoud. Tevens is het daar adat om bij de betaling der boeten in dien vorm de noodige *sirih-pinang* aan te bieden. Ook bij de Korintjiërs deelen de rechters in de opgebrachte boeten. Maar tevens is het bij hen gewoonte, dat de rechters, na beëindiging van een geding, uit de aan hen gekweten boeten een feestelijken maaltijd aanrichten voor de bevolking der *doesoen*, waar de *rapat* zitting hield, en niet zelden ziet men zelfs partijen aan zulk een fuif deelnemen. Hier blijkt dus uit, dat de voor de hoofden bestemde gedeelten der boeten in de Korintji-landen eigenlijk de strekking hebben van bijdragen voor een algemeen verzoeningsfeest. Dit kan misschien zelfs wel allerwege het oorspronkelijke doel van het doen deelen der hoofden in de opbrengsten van delicten zijn geweest, en pas in verloop van tijd kunnen die lieden deze opbrengsten als privé-inkomsten zijn gaan beschouwen, zooals in de Padangsche

Bovenlanden reeds lang het geval moet zijn geweest vóór onze komst in die landstreken. Nadat men met gemunt geld van europeeschen oorsprong bekend was geworden, werden alle boeten in de noordelijke Minangkabausche landen hierin getarifeerd. Niettemin bleven toch ook daar de oude boeten in de gedaante van landbouwproducten, dieren en versnaperingen voor geringe delicten nog altijd in zwang. Nog heden ten dage zal men die als een overblijfsel van eén lang vervlogen primitieve beschaving bij alle gelegenheden, wanneer men onder elkaar iets goed te maken heeft, allerwege in het negri-leven aantreffen.

B. *Misdrijven en straffen.*

Het Minangkabausche strafrecht is eigenlijk het eenige gedeelte van den adat, dat, zoo goed en zoo kwaad als het ging beschreven werd en in een eenigszins systematisch afgerond geheel werd verzameld, al gebeurde dit hoogstwaarschijnlijk ook pas na onze komst in de Minangkabausche wereld. Want ik houd het er voor, dat in den *masa adat* ook de onderwerpelijke materie wel niet in schrift zal zijn gebracht. Ik ben omtrent den waren ouderdom der *oendang oendang nan doea poeloeh*, waarin het Minangkabausche strafrecht dan vereenigd werd, intusschen nooit iets te weten kunnen komen. Die *oendang oendang*, waarvan men middelerwijl geen te weidsch idee moet koesteren, al komt deze benaming zoowat neer op ons begrip van wetboek, van codificatie, bestaan uit twee gedeelten, vooreerst uit de *oendang oendang nan selapan*, de acht wetten, en vervolgens uit de *oendang oendang nan doea balè*, de twaalf wetten. In het eerste worden de acht hoofdmisdrijven [1]), welke men kende, niet alleen opgesomd, maar ook gequalificeerd, terwijl bij elk de straf wordt opgegeven, die op het delict staat. Overigens zoeke men er geen verdere juridische wijsheid in;

[1]) Dit zijn de delicten, van welke volgens de legende Datoeq Katoemanggoengan zou gezegd hebben: „vallen zij op een blad, het valt af, op een tak, deze breekt, „op een stam, deze stort om, op een wortel, hij sterft". Men kan uit deze manier van spreken de Minangkabausche opgeschroefdheid weder eens leeren kennen.

aan leerstukken als anderszins werd nooit gedaan. Men was altijd tevreden, als men wist met welk misdrijf men te doen had en hoeveel boete er op stond. Aan de in de praktijk toe te deelen strafmate waren door het recht nooit perken gesteld. Des rechters handen waren te dien aanzien niet in 't minst gebonden. En al ware zulks het geval geweest, den wreker was het geheel overgelaten om genoegen te nemen met de boete, die de misdadiger hem kon betalen. Alleen mocht hij nooit meer vorderen dan wat de *oendang oendang* op het delict gesteld had; het vonnis, dat zijn rechters hem gaven, kwam eigenlijk op niets anders neer dan op een deskundig advies, waaraan hij zich vrijwel niet had te storen, wanneer het niet in zijn smaak viel. Pas na onze verschijning in de Minangkabausche wereld kregen de strafrechterlijke beslissingen, ook al werden die nog jaren lang naar het adat-strafrecht geslagen, van lieverlede meer van onze vonnissen. En al heel gauw wisten onze bestuursambtenaren, die de rapats presideerden, te bewerken dat er ook nog andere straffen werden opgelegd dan boeten; zoo deden in 't bizonder onze indische vrijheidsstraffen van dwangarbeid in en buiten de ketting, die op Java waren ingevoerd, ook van lieverlede haren intocht in de Minangkabausche landen, al kende de adat die niet en al dwong onze wet de rapats niet die straffen toe te passen. Bovendien zorgde onze overheid er wel voor dat de door de rapats uitgesproken strafvonnissen werden uitgevoerd. Maar vóór onze verschijning in de Minangkabausche wereld had de negri-overheid zich met de executie nog in 't geheel niet in te laten. Die stond toen geheel aan den wreker. Wilde hij den misdadiger de door de hoofden opgelegde straf desnoods schenken dan was niemand bevoegd hem te dwingen een andere gedragslijn te volgen. Het recht van den *masa adat* kende nog geen executierecht, zooals wij dit opvatten, ook niet *in criminalibus*. Dit kon natuurlijk niet meer zoo blijven, nadat wij in de Minangkabausche wereld waren verschenen met onze diametraal tegenover het inheemsche strafrecht staande opvattingen, dat elk delict een verstoring der openbare orde, en elke executie van een straf-

vonnis een staatszaak is. Volgens den adat bezat dus geen enkel zoogenaamd strafvonnis, door de negrihoofden in de *balei* uitgesproken, bindende kracht, noch voor de beleedigde partij, noch voor den misdadiger.

De *oendang oendang nan doea balè* houden slechts regelen omtrent het bewijs in, welke de hoofden bij hun onderzoek van een strafzaak hadden te volgen. Die hebben dus meer een processueele strekking. Wij zullen ze ter sprake brengen in de volgende paragraaf, welke meer in 't bizonder over de Minangkabausche rechtspleging zal handelen. Voorloopig hebben wij ons nog met het materieele strafrecht bezig te houden.

De delicten, welke wij zullen leeren kennen, kwamen met de daarbij behoorende benamingen allerwege voor, dus niet alleen in de Padangsche Bovenlanden, maar ook overal elders in alle grenslanden. Zij moeten dus van ouden datum zijn en reeds eeuwen lang in zwang zijn geweest, voordat men er aan begon te denken ze in gemelde *oendang oendang* te verzamelen en vast te leggen. Hebben ze voor het gouvernementsgebied van Sumatra's Westkust, waar ze ten slotte plaats kregen te maken voor de ons bekende, aan den Code Penal ontleende vergrijpen, heden ten dage dus nog slechts historische en ethnologische waarde, in de streken van het gouvernementsgebied [1]), die wij in het „genot" (?) van hare inheemsche rechtspleging lieten blijven, zoomede in al de grenslanden, die niet tot dat gebied behooren, bestaan zij heden ten dage nog in hare volle kracht, ook al is de Gouverneur van Sumatra's Westkust in hoogste instantie bevoegd om er over te waken, dat de strafvonnissen in eerstbedoelde landstreken geslagen onze opvattingen omtrent menschelijkheid en billijkheid niet al

---

1) Dit is het geval met de volgende landschappen in het Loeboek Sikapingsche en Rausche, te weten Moeara Soengei Solo, de VI Kota en de Mapat Toenggoel, zoomede met de Boven-Kampar-landen en met Loeboek Oelang Alang (Moeara Laboeh) en de Korintji-landen, en ten slotte met de Mentawei-eilanden (Zie de Indische Staatsbladen 1882 N⁰. 234, 1888 N⁰. 118, 1891 N⁰. 89, 1901 N⁰. 293, 1902 N⁰. 415, 1904 N⁰. 214 en 302, 1905 N⁰. 584 en 1906 N⁰. 402).

te na komen. Dit neemt intusschen niet weg, dat in al die streken de wreker nog doen en laten mag met een strafvonnis, hetwelk zijn hoofden uitspraken, wat hij verkiest. Onze europeesche begrippen omtrent executierecht hebben op al die gebieden, welke hun eigen rechtspleging behielden, nog geen vat. Vandaar dat ook onze dwangarbeiders, die daarheen vluchtten om aan onzen arm der gerechtigheid te ontkomen, er jaren lang in Abrahams schoot verkeerden. Die menschen werden er eenvoudig niet als dilinquenten beschouwd, zoolang zij er niemand kwaad deden.

Thans zullen wij de afzonderlijke misdrijven bespreken, na die eenigermate systematisch onder bepaalde groepen te hebben gebracht. Intusschen gelieve men in het oog te houden, dat die systemastiek niet aan den adat ontleend is en ook niet aan de genoemde *oendang oendang*.

I. *Delicten tegen lijf en leven. a. Tikam*, *mantjantjang*, *boenoeh*. *Tikam* beteekent het moedwillig toebrengen van verwondingen of kwetsuren middels een voorwerp, dat tot steken kan gebezigd worden. De woorden *tikam-manikam* beduiden dan ook alleen steken, prikken met een wapen of scherp werktuig, terwijl *mantjantjang* meer kerven, snijden is. *Boenoeh* is de levensberooving, onverschillig of die moedwillig dan wel zonder den *animus occidendi* geschiedt. Maar het moet altijd een dooding zijn, bewerkstelligd door een handtastelijk feit; zoo viel vergiftiging er steeds buiten. Dit is volgens den adat een afzonderlijk delict. Maar door welke handeling de levensberooving ook overigens plaats had, deerde niet. Alle lichamelijke aanrandingen, die den dood ten gevolge hadden, vielen onder het begrip *boenoeh*, zoo ook b.v. verkrachting van een meisje of vrouw met doodelijken afloop. Of men intusschen met voorbedachten rade dan wel geleider lage, of zonder een van beide, enkel in een oogenblikkelijke opwelling had gehandeld, deed niets ter zake. Onze moord zoowel als onze doodslag en culpose dooding, dat alles werd altijd enkel als *boenoeh* gequalificeerd. Men ziet dus dat de Minangkabauër er nooit zijn hoofd mee gebroken heeft om na te gaan welke rol eigenlijk *de wil* des misdadigers gespeeld

heeft bij de levensberooving. Dit paste volkomen in het primitieve kader van zijn strafrecht. Geen enkel primitieve menschengroep heeft, bij het wikken en wegen van de misdaad, ooit gefilosofeerd over wat achter het zicht- en tastbare feit zelf, dat voor haar lag, schuilde [1]). Met de meer of minder misdadige richting van den wil des euveldaders liet zich de oorspronkelijke mensch nooit in. Daar zou trouwens ook de jurist in het Westen zich pas mee gaan bezig houden, nadat het recht onder invloed was gekomen van kerkelijk godsdienstige beschouwingen voornamelijk. Toen pas begon het gemoedsleven des misdadigers onder het ontleedmes des rechtsgeleerden en des strafrechters te komen. Maar de primitieve mensch deed nog niet aan die anatomie. Die ging slechts af op hetgeen hij zag, hoorde en voelde gebeuren. De Minangkabauër deed nooit anders, wanneer het ging om zijn evenmensch te straffen voor het leed, dat die hem had aangedaan. Zoo sprak het ook van zelf dat de leerstukken der poging, der medeplichtigheid en van het mededaderschap, zoomede die omtrent de al of niet toerekenbaarheid en ten aanzien van verzachtende of verzwarende omstandigheden, nooit een plaats in zijn strafrecht hebben kunnen innemen, zoodat ook dit dus te allen tijde een zeer ongeciviliseerd en primitief voorkomen bleef behouden, evenals zulks met 's mans huwelijks-, familie- en vermogensrecht het geval was. Niettemin trof men toch ook weer overal sporen aan van eenig juridisch instinct, dat de menschen noopte om maar niet elk geval van, in de oogen der wrekers, hetzelfde misdrijf over denzelfden kam te scheren. Zoo stond b.v. op onwillige levensberooving hier en daar slechts een geringe boete (*denda*) instede van de *bangoen*, de bloedprijs, en subsidiair de weder-

---

[1]) Behalve sommige Batakstammen. Tot groote verwondering van iederen beoefenaar van den adat houden die er eenige voorschriften op na, waarbij de *poging* tot bepaalde misdrijven gestraft werd. Maar dat is dan ook een onverklaarbaar *unicum*. (Men raadplege hierover I. J. Willer. Verzameling van Battahsche wetten en instellingen in Mandheling en Pertibie. Tijdsch. v. N. I. 8e Jaargang. II. 184). Intusschen dient het door Willer meegedeelde nog nader gecontroleeerd te worden.

vergelding. Dat was naar luid der mededeelingen van den Heer Twiss o. a. in de Batanghari-districten het geval [1]). En na onze komst in de Bovenlanden werden de hoofden, die nog naar het adat-strafrecht moesten vonnissen vóór de invoering van ons strafwetboek, onder onze leiding er zich hoe langer hoe meer van bewust dat culpose dooding toch iets anders was dan dolose. Of dat bewustzijn echter in den *masa adat* ook al sterk ontwikkeld was betwijfel ik ten zeerste. De *oendang oendang* althans leggen er geen zweem van getuigenis van af. Integendeel, het moet zelfs meermalen zijn voorgekomen dat men een volslagen krankzinnige, die doodslag had gepleegd, als den gewonen misdadiger, die *compos mentis* was, behandelde. Omgekeerd werd de poging tot het een of ander misdrijf, al was dit ook het zwaarste, dat men kon bedrijven, nooit in aanmerking genomen. Men lette slechts op hetgeen de delinquent had uitgericht, nooit op wat in zijn wil, in zijn ziel had schuil gegaan, ook al was dit aan de hand van het feit, dat aan 't licht was gekomen, desnoods zoo tastbaar mogelijk geworden. Hoe men dus zijn evenmensch had mishandeld, en hoe duidelijk het ook was, dat men diens dood had gezocht, bleef deze uit, dan werd er op de poging tot dooding niet gelet, en de misdadiger werd slechts gestraft wegens *tikam* of *mantjantjang* enkel. Op dit delict stond altijd de zoogenaamde *pampas*, het smartegeld. *Salah tikam dan tjantjang mamberi pampas*, steken en kerven eischen smartegeld, of *loeka dipampas*, zooals het in de *Mapat Toenggoel* heet, wonden moeten met smartegeld geheeld worden. Het bedrag dezer boete is altijd verschillend geweest en hield steeds verband met den aard der verwonding, in 't bizonder met het lichaamsdeel, dat getroffen werd. Zoo stond b.v. in de Bovenlanden op een verwonding van het hoofd een boete, die kon varieeren tusschen de 5 en 100 „*real*", terwijl die van den hals nooit meer kostte dan hoogstens 20 „*real*". Verwondingen boven de schaamdeelen toegebracht werden in *Moeara Soengei Lolo* met *doeo thaïl sapaoe*, twee *thail* één *paoe*, en beneden

---

1) Twiss. o. c. pag. 278.

bedoelde lichaamsdeelen met *sathail sapaoe*[1]) beboet, met slechts één *thaïl* één *paoe*. Kon men in dat landschap die boeten niet in geld voldoen, dan was men in het eene geval aan den wreker *sakambing saèkar*, *goelo satangkei* en *nassi satoeok*, een geit en nog eenige andere eetwaren verschuldigd en in 't andere slechts *ajam saèkor*, een enkele kip. Was de verwonding van nagenoeg geen beteekenis, dan kon de misdadiger er zelfs afkomen met betaling van een stuk katoen (*sa kajoe kain*).

Op *boenoeh* stond altijd en overal, zooals wij bereids mede deelden, althans naar de oud-conservatieve school van *Datoeq Katoemanggoenggan*, de *balas*, de wedervergelding, dus de doodstraf. *Balas*, *mambalas* beteekent vergelden, hetzelfde teruggeven wat men kreeg, dus in 't algemeen reageeren met dezelfde kracht, die in de actie schuilde. *Nan mamboenoeh mamberi balas*, die eens anders bloed vergiet, diens bloed zal vergoten worden. Nochtans deed de *compositio*, zooals wij bereids weten, ook voor dit delict zich van lieverlede gelden niet alleen in een enkele streek, maar overal in de Minangkabausche landen, en toen heette het weldra allerwege *salah boenoeh mamberi bangoen*, doodslag eischt betaling van de bloedprijs. Hoe men er toe gekomen is om deze *bangoen* te noemen kan ik slechts gissen, maar niet verklaren. Dit woord beteekent eigenlijk, ook in het Riouw-Lingasch Maleisch, opstaan, overeind gaan staan, zich opheffen, oprichten; *mega membangoen* zijn b.v. wolken, die zich aan den horizon vertoonen, *membangoen negari* of *kota* wil zeggen een negri, een kota stichten, *membangoen peraoe*, is een vaartuig op stapel zetten. *Bangoen-bangoen* is de statuur van iemands persoon; *bangoengan* is stand, postuur, gedaante, vorm. Nu heeft men het woord *bangoen* in den zin van bloedprijs wel eens zoo trachten te verklaren, dat door betaling van deze de schim des verslagenen, die door den doodslag of moord ter neer geslagen gedacht wordt, zich weder opricht, dus uit een vernederde positie zich weder verheft. Ik geloof echter meer

---

[1]) Men raadplege voor de geldswaardige bedragen dier boeten in onze munt uitgedrukt de Bijlage II op dit boek.

dat men met gemeld woord bedoelt, dat de familie des gedooden, die door het delict zoo ter neder is geslagen, dat zij als op den grond gevallen moet worden beschouwd, middels de betaling der bloedprijs weder in staat wordt gesteld zich op te richten. Hoe het ook zij, wij hebben hier weer met een van die weinig heldere beeldspraken te doen, aan welke de oosterling meer laboreert. In sommige streken, zooals in de *Mapat Toenggoel* en *Moeara Soengei Solo* wordt de *bangoen* ook wel *dendang* genoemd, een woord dat hoogstwaarschijnlijk niets anders dan een locale uitspraak is van *denda*, dat boete beteekent. Elders hoort men ook het zuiver arabische woord *dijat* voor de bloedprijs bezigen. Werd de *bangoen* niet betaald door den misdadiger en, indien men zich op dezen niet verhalen kon, ook niet door zijn familie, zoomede evenmin door zijn stam, soekoe, en in laatste instantie zelfs niet door zijn negri, en werd zij ten slotte ook niet door die, in welke de doodslag had plaats gehad, gekweten, dan herleefde in elk geval subsidiair altijd het oude recht der *balas*, der wedervergelding, weer, en mocht de wreker des verslagenen den delinquent, zoodra hij dezen te pakken kon krijgen, dooden. Maar dit moest dan altijd, als het eenigszins kon, gaan in den vorm, dien de adat voorschreef. Zoo aanstonds zullen wij dien met een enkelen trek teekenen. Wilde de moordenaar of doodslager er echter zijn leven niet bij inschieten, dan was hij in de Bovenlanden genoopt zich onder de bescherming van den Jang di Pertoean te stellen en naar diens territoir te vluchten, al werd hij daar dan voor immer *koeboer hidoep di roemah gadang*, levend graf in het paleis, en derhalve des Vorsten slaaf. Het bedrag van de bloedprijs was weer overal verschillend, maar hing er toch altijd zeer in. Bestond die in de Korintji-landen gewoonlijk uit *sakati limo thail amè*, één *kati* en vijf *thail* gouds, dus uit 25 *thail*, dat is tusschen de f 1500 en f 800 in ons geld, zoodra het althans een doodslag betrof op een hoofd of notabele gepleegd, de misdadiger kwam er gewoonlijk met de betaling van ± f 600 af, wanneer hij het leven van een gewoon mensch op zijn geweten had, dus dat van een *orang banjak* of *orang mar*

diko, zooals de Korintjiër zegt. En dat van een pandeling of ander minderwaardig wezen was op nooit meer dan ± f 400 getarifeerd. Werd er in de Batanghari-districten een panghoeloe vermoord, zoo bedroeg de *bangoen* er ± f 504 in ons geld, terwijl de misdadiger, die een *orang banjak* velde, er met de betaling van f 480 af kwam. Trof er een radja het lot om door een zijner onderdanen gedood te worden, dan moest niet alleen de misdadiger ook om het leven worden gebracht, maar op zijn gansche familie werd bovendien de straf van *handam* toegepast; al de verwanten des delinquenten werden op die wijze *koeboer hidoep di roemah gadang*. In het Silajangsche bestond de bloedprijs uit 300 *ringit matahari*, rijksdaalders met het beeld van de zon er op (welke munt was dit?). Bovendien had de misdadiger er een boetemaaltijd ten behoeve van de gansche negri aan te richten, voor welke gelegenheid hij minstens één karbouw had te slachten. In de L Kota bedroeg de bloedprijs gewoonlijk 400 „*real*", elders in de Bovenlanden *doea balè thail amè*, 12 thail stofgoud, maar ook wel hier en daar *sakati limo*, dat is 25 thails. Dat waren dus sommen loopende ongeveer tusschen f 800 en f 1600 in ons geld. In 1842 werd, in overeenstemming met de gezamenlijke hoofden der Padangsche Bovenlanden, de bloedprijs in die streken ten slotte voor goed vastgesteld op f 960 koper. Wij leefden in dien tijd in heel Indië vrijwel onder het koper-regime; vandaar deze tarifeering. Wit metaal trof men in die dagen nagenoeg niet in de kolonie aan. Vrijwel dezelfde bedragen als bovenvermeld vond men voor de *bangoen* in de oostelijke grenslanden. Doch het leven van een *boedak*, van een slaaf, was zoowel daar als elders weer nooit meer waard dan een boete. In *Moeara Soengei Lolo*, zoomede in de *Mapat Toenggoel* was de *bangoen* altijd in *dollars* getarifeerd, in het vreemde geld van de Straits Settlements. In het eerstgenoemde landschap bedroeg die 200 en in het andere 240 tot 340 dollars. In enkele streken, zooals b.v. in het Ajer Bangiesche had de familie des verslagenen niet alleen aanspraak op betaling der bloedprijs, maar bovendien nog het recht om van den misdadiger of diens familie te vorderen dat

een zijner verwanten aan haar voor altijd als slaaf werd afgestaan, opdat de werkkracht, welke in den verslagene verloren ging, weder vergoed werd (*silih mati ganti nan hilang*). Trouwens ook in de Bovenlanden kwam dat hier en daar voor. Men had derhalve in dit geval met een bron der slavernij te doen, welke ik bij mijn bespreking van dit instituut over het hoofd zag. In de Batanghari-districten was de misdadiger of diens familie bij dooding van iemand uit den panghoeloe-stand ook nog verplicht om een gedenkteeken in de gedaante van een miniatuurbalei (*djerek sakaki*), ter grootte van een voet ongeveer, op het graf des verslagenen op te richten, zoomede om een boetemaaltijd aan alle negri-notabelen aan te bieden, voor welken minstens één karbouw moest geslacht worden. Ook in de Boven-Djambi-landen moest hij, die doodslag of moord had gepleegd, behalve de bloedprijs betalen, ook nog een dergelijken verzoeningsmaaltijd voor de negri-grootheden aanrichten ten einde *nepoeng doesoen*, de *doesoen* te reinigen van de smet, die door de dooding op haar geworpen was.

Herleefde de oude *talio*, omdat de wrekende familie de *bangoen* maar niet kon binnen krijgen, en gelukte het haar den misdadiger te vatten, zoo mocht zij hem ook alleen maar dooden op de wijze door den adat voorgeschreven. De executie had dan in 't openbaar plaats, in de een of andere afgelegen hoek der negri en de geheele bevolking van haar en aangrenzende negris mocht er naar komen kijken. In tegenwoordigheid van de hoofden werd de delinquent aan een paal gebonden en de *mamaq* des verslagenen of een ander mannelijk familielid van dezen had hem vervolgens te krissen. Maar dit mocht niet zoo maar op eens gebeuren. Eerst moest de wreker eenige krijgsdansen (*tandak*) met ontblooten kris voor den misdadiger uitvoeren, onder welke hij dezen telkens een steek mocht toebrengen. Verkeerde de wreker ten slotte in voldoende geestvervoering, dan eerst was het hem geoorloofd zijn slachtoffer den genadestoot te geven, die, als het kon, tusschen het linkersleutelbeen door in het hart moest neerkomen. Zagen de familileden des verslagenen er tegen op om zelven de executie

te volvoeren, dan trad de *doebalang* van een der soekoe-hoofden gewoonlijk als scherprechter op en kriste den delinquent op de beschreven manier. Men noemde de *talio* in het onderwerpelijk geval hier en daar *kisai*, een verbastering van het arabische *qiçaç*. Zij mocht nimmer op een familielid des misdadigers toegepast worden. Zoo ver strekte zich de hooggeroemde *adat tangoeng mananggoeng* gelukkig nooit uit. Deze tastte de familie des delinquents alleen in hare portemonnaie aan en kon in dat geval ook voor hare leden het pandelingschap doen ontstaan, zelfs de gansche negri des misdadigers eventueel in een adat-oorlogje wikkelen, indien zij, bij het niet vinden des delinquents, die tot hare burgers hoorde, bleef weigeren om de *bangoen* te kwijten. Werd een negri echter wel bereid bevonden om de bloedprijs te betalen voor een op haar territoir gepleegden doodslag of moord, dan waren hare hoofden in elk geval eerst verplicht om den zuiverings-eed uit te zweren, dien wij in een volgende paragraaf zullen beschrijven; daarbij hadden zij te verklaren, dat zij den delinquent niet konden uitleveren, en dat zij hem dus niet in hun midden verborgen hielden. Eerder was de negri, binnen welker landpalen het misdrijf had plaats gehad, nooit gerechtigd om zich middels betaling van de bloedprijs van een zaak af te maken en een adat-oorlog te voorkomen.

Van de gekweten *bangoen* of *pampas* behoorde de wreker of wrekende familie, zooals wij bereids zagen, altijd een belangrijk deel af te staan aan de panghoeloes, die in de *balei* vaak weken en zelfs maanden lang als rechters over de strafzaak hadden gezeten om haar tot klaarheid te brengen. In slechts enkele streken mocht de beleedigde partij bij verwondingen de *pampas* echter geheel voor zich zelve behouden. Dat was o. a. in de Boven-Djambi-landen het geval. Dit was daar des te opmerkelijker, omdat er de radja en de hoofden overigens van alle andere boeten altijd wel degelijk zich het noodige wisten toe te eigenen. In de Bovenlanden hadden de hoofden altijd recht op minstens $^1/_3$ gedeelte van de bedoelde boeten, terwijl de rest verbleef aan den wreker of bij doodslag aan de familie des

verslagenen. Elders is de verdeeling weer anders geweest. Waar men radjas had, lieten dezen zich natuurlijk ook niet onbetuigd; het leeuwenaandeel der boeten verviel daar meestal aan hen. En ofschoon het inheemsche landrecht slechts aan de eigen volkshoofden der bevolking altijd aanspraak had gegeven op de onderwerpelijke inkomsten, zoo belette zulks toch niet dat, na onze vestiging in de Minangkabausche landen, ook de gouvernementshoofden, *kapala rodi*, die voortaan in de rapats als rechters gingen fungeeren, zich ook het recht gingen aanmatigen om in de *bangoen* en *pampas* te deelen. Zoo iets had de adat natuurlijk nooit gekend, want die *kapala rodi* waren organen van een vreemde rechtsorde. Het in de wacht slepen van gedeelten der bloedprijs en van het smartegeld door hen was dan ook altijd een doorn in het oog der eigenlijke volkshoofden, der *kapala adat*. Onze bestuursambtenaren hebben dat òf nooit begrepen òf dit wel gedaan, maar dan bedoelde bron van inkomsten der larashooofden en *panghoeloe kapala* altijd door de vingers gezien, omdat die neerkwam op een erg makkelijke betaling dier lieden. Had men die inkomsten hun onthouden, zoo zou men Buitenzorg, het Plein en het Binnenhof hebben moeten lastig vallen met voorstellen om onze hoofden ter Sumatra's Westkust beter te betalen dan wij blijkbaar van plan waren te doen. De salarieering dier lieden laat nog heden ten dage veel te wenschen. Dat is dan ook altijd een der voornaamste oorzaken geweest van het feit, dat wij in de Minangkabausche landen zoo weinig gedaan kregen in verloop van tijd. Willen wij in Indië in de meeste dingen onzen zin erlangen, zoo behooren wij vóór alles de hoofden goed te betalen. Hadden wij in Atjeh bij tijds iets dergelijks gedaan, misschien ware daar de loop van zaken ook een gansch andere geworden. Wij verspilden echter in dat gewest altijd liever millioenen aan kruid en lood. Men komt met geld gewoonlijk verder in een overheerschte gemeenschap. Dat heeft Engeland altijd zoo goed begrepen. Komt van de honderdduizend kogels, welke men afschiet, misschien maar één altijd in de roos, elke gulden, die men laat rollen, bereikt gewoonlijk wel zijn doel, namelijk het

hart der menschen, die men raken wil. Een koloniale mogendheid, die er tegen opziet hare overzeesche dienaren behoorlijk te betalen, legt het *per se* op den duur af en werpt inmiddels millioenen aan leger en vloot in een bodemloos vat. Voor de kracht van het geld deinst echter de meest halstarrige tegenstander te langen leste terug op dit ondermaansche. Dit moge niet hartverheffend zijn, het is echter volkomen menschelijk. Kogels kunnen bovendien nooit anders doen dan wonden en het wraakgevoel prikkelen; guldens hebben daarentegen voor de meeste menschen altijd nog een feëeriek heelende en zachtmoedig stemmende kracht, vooral voor den mensch met weinig beginselen en idealen, voor den nuchteren natuurmensch, zooals de oosterling voor negen-en-negentig-honderste nog is.

b. Samoen-sako. Heeft men te doen met moedwilligen doodslag of met moord, vergezeld of gevolgd door diefstal of roof, dan spreekt men van *samoen* en blijft het slechts bij moedwillige verwonding, zonder dat het leven van den aangerande er bij inschiet, maar ook gepaard gaande met diefstal of berooving, zoo spreekt men van *sako.* Op eerstbedoeld delict stonden immer en overal dezelfde straffen als op *boenoeh*, maar bovendien moest de hoofddader ook nog 3 dagen lang aan een staak te pronk gesteld worden, voordat hij of zijn familie de *bangoen* had te betalen, dan wel voordat de *kisai* op hem werd voltrokken. *Sako* werd gestraft met slechts de halve *bangoen* als boete zoomede met het te pronk staan van den hoofddader gedurende maar één dag. Ten slotte was de misdadiger bij beide delicten altijd verplicht het gestolene of geroofde terug te geven aan de benadeelde partij of aan hare erfgenamen, dan wel om er de waarde van te vergoeden. Krachtens den *adat tangoeng manang-goeng* was natuurlijk ook de familie des misdadigers tot een en ander gehouden.

c. Oepah-ratjoen, beide delicten beteekenen vergiftiging, onverschillig of die met of zonder moedwil plaats had. Heeft die echter geen andere gevolgen dan dat de vergiftigde ziek wordt, zoodat de dood uitblijft, dan spreekt men enkel van *oepah. Ratjoen* is vergiftiging, welke den dood veroorzaakte. Op het

eerste stond nooit meer dan de straf, tot welke ook *tikam* aanleiding kon geven; hier en daar was de benadeelde partij zelfs niet bevoegd om meer dan 20 „*real*” boete te vorderen van den delinquent. Maar *ratjoen* werd, wat strafmate betreft, altijd gelijk gesteld met *boenoeh*. In *Moeara Soengei Lolo* heet het ook wel *meratjoen siso mamakan*, dus daar zou de giftmenger verplicht zijn ook nog het restant (*siso*, een sanskritsch woord) van het vergif op te eten.

II. *Delicten tegen de zeden. a. Baghendak* of *bagandaän*. Hieronder verstaat men in 't algemeen elken vorm van ontucht, in 't bizonder door ongehuwde vrouwen gepleegd met mannen, die geen soekoegenooten van haar zijn, het woord *soekoe* in den zin van stam genomen. Had de ontucht geleid tot zwangerschap van de ongehuwde vrouw, dan kende men overal verschillende straffen. In de Bovenlanden onderging de ontuchtige vrouw gedurende den *masa adat* de straf van *handam*. Zij werd aan den Radja als pandelinge overgeleverd en moest binnen diens *kampong dalam* hare bevalling afwachten en daar verder blijven totdat zij of hare familie voor haar de belangrijke boete had betaald, die op het onderwerpelijk delict stond. Dan pas kon zij *manaboei badanjo*, haar lichaam inlossen, zooals het heette. Bedoelde vrijheidstraf had dus minder van onze gevangenisstraf dan van een soort gijzeling. Bedoelde boete bedroeg in de Bovenlanden ongeveer f 40, nadat ons bestuur daar reeds gevestigd was. Van de straf *handam* was toen echter natuurlijk geen sprake meer, omdat de Minangkabausche Vorsten reeds voor goed verdwenen waren uit gemeld gewest. Het kind, dat de ontuchtige vrouw in den *masa adat* ter wereld bracht, werd de *boedak*, de slaaf des vorsten. De medeplichtige der ontuchtige vrouw had ook altijd een boete te betalen. Nochtans waren hij en de vrouw weer altijd volkomen straffeloos, indien beiden elkaar zoo spoedig mogelijk trouwden na ontdekking van het delict, en hun kind behield dan ook zijn vrijheid. Hier en daar was hun huwelijk zelfs verplicht, ook al was de vrouw nog niet zwanger geworden; er waren echter ook weer streken waar de ontuchtige vrouw niet mocht huwen

met den man, die haar verleidde, zooals o. a. in het Palembajarische het geval was. Was de ontuchtige vrouw een maagd (*anak gadis*) op het oogenblik toen zij verleid werd, dan had zij altijd slechts de helft van de boete te betalen, die er op het onderwerpelijk delict stond en de kosten van het huwelijk, dat zij vervolgens met haren verleider sloot, kwamen geheel te zijnen laste. De straf van *handam* bestaat heden ten dage nog in die grenslanden, waar radjas zijn of *orang gadang*, zoo o. a. in de Batanghari-districten, in de Kwantan- en Kamparkirilanden en andere. Eertijds was die straf, zelfs in onzen tijd, ook nog gebruikelijk hier en daar in de verschillende voormalige radjaschappen langs de kust, zoo o. a. in Ajer Bangies, Priaman en in 't Painansche en Indrapoera. En niet zelden hadden daar zelfs onze hoogste gouvernementshoofden, de *toeangkoe laras*, zich het recht toegeëigend om die straf uit te oefenen, zich dus gedragende als waren zij de voormalige radjas in hunne omgeving. In de Minangkabausche wereld hadden intusschen zelfs de eigen volkshoofden, de *panghoeloe nan berampè*, nooit het recht bezeten om de straf van *handam* uit te oefenen. Die was altijd een uitsluitend prerogatief van de Jang di Pertoeans geweest en als opvolgers van dezen konden onze larashoofden zich toch zeker nooit beschouwen. Hun aanmatiging om de ontuchtige vrouw te *handam* was dus ten eenenmale te onpas. Te Padang en in de Ommelanden bedroeg de boete op het onderwerpelijk delict staande zelfs f 200 in ons geld. Bovendien waren de ontuchtige vrouw en hare verleider daar ook verplicht om de hoofden en notabelen een verzoeningsmaaltijd aan te bieden, een verplichting, welke men trouwens ook in de Bovenlanden kende. Er moest voor zulk een diner minstens altijd één karbouw of *djawi* geslacht en $1^1/_2$ pikol dan wel 100 *soekat* rijst tot allerlei schotels verwerkt worden. In het Painansche bleef het kind, door de ontuchtige vrouw ter wereld gebracht, slechts zoolang de slaaf des radja's, totdat het in eigen onderhoud kon voorzien. En de moeder moest daar bij den vorst blijven, totdat zij het kind had gespeend. Een eigenaardigheid van dit delict was altijd en overal

dat de boeten, die de schuldigen hadden te betalen, slechts den radjas ten goede kwamen. Zoo had het onderwerpelijk misdrijf derhalve een soort publiekrechterlijk karakter over zich in tegenstelling met alle andere delicten. Dit wijst onmiskenbaar op vreemde, in 't bizonder op oude hindoe-javaansche invloeden. Voordat deze zich evenwel in de Minangkabausche wereld deden gelden zal men dan ook het onderhavige misdrijf zoo zwaar niet gewogen hebben, zoo stel ik mij voor. En mocht dit wel het geval zijn geweest, dan zullen de schuldigen het hoogstwaarschijnlijk slechts met verzoeningsmaaltijden afgekund hebben om hun schuld te delgen.

In den tijd der Padri-overheersching begonnen er voor de ontuchtige vrouw zeer donkere dagen aan te breken. Het patriarchale priester-fanatisme, dat toen hoogtij vierde, liet zich tegenover de arme verleide vrouw niet onbetuigd. Dit paste volkomen aan het sensueele karakter, dat de moslimsche overheersching van den man over de vrouw te allen tijde gekenmerkt heeft. In de islamitische wereld was de vrouw kennelijk alleen geschapen om de lusten van den man te bevredigen, aan wien zij zoogenaamd door het recht verbonden was. Ging dus dat voorwerp der mannelijke lusten zich te buiten op het stuk der liefde, de mannelijke gemeenschap werd daardoor ten zeerste gekrenkt in hare aanspraken en achtte zich dan ook volkomen gerechtigd om over zoo iets met de meeste gestrengheid wraak te nemen. Het Opperwezen had bij de moslims het vrouwelijke lichaam blijkbaar alleen geschapen om den man te believen; had dit dus in een zwak oogenblik meer geluisterd naar de inspraken van eigen natuur dan naar de voorschriften van het recht, waaronder men leefde, dan was de overheid uit naam van Allah gerechtigd de zoogenaamde smet, die de vrouw over zich had gebracht, op de meest crimineele manier weer uit te wisschen, zooals het heette. Zoo ontstonden die allerignobelste straffen, welke het moslimsche recht tegen zwakke vrouwen in verloop van tijd ging herbergen. Nooit en nergens op de wereld is eene arme verleide vrouw zoo laaghartig behandeld als onder het gezag, dat van Allah heette uit te gaan,

en in 't bizonder als dat nog eens kwam in handen van een fanatiek wellustig priesterdom. In den Padritijd moest de ontuchtige vrouw vooreerst met 50 rotanslagen afgestraft worden, zoomede de man, die haar verleidde. Was het een gehuwde, die overspel had gepleegd, dan was zij zelfs des doods schuldig, zooals wij beneden zullen zien. Maar ook voor de ongehuwde ontuchtige volgde onder het bewind der Padris niet zelden *radjam*, steeniging, of het doodknuppelen van de ongelukkige. Nadat wij het monsterachtige gezag van Toeankoe nan Rentjé en de zijnen voor goed hadden vernietigd, braken er voor de verleide vrouw natuurlijk weer betere dagen aan en kwamen zij en hare medeplichtige er voortaan slechts af met betaling van boeten, in de Bovenlanden gewoonlijk *sathail sapaoe*, ± f 40 bedragende, zoomede met het geven van verzoeningsmaaltijden, want de straf van *handam* was niet meer mogelijk, ook al matigden zich hier en daar onze larashoofden de toepassing van die nog wel eens aan, zooals wij zagen. Onder ons strafrecht behoort een dergelijk optreden intusschen als een onwettige vrijheidsberooving en het zich toeëigenen door larashoofden of panghoeloes kapala van de oude adat-boeten op ontucht staande als knevelarij aangemerkt en gestraft te worden, terwijl wij verder de ontucht slechts strafbaar gingen stellen voor mannen, wanneer die kinderen beneden een zekeren leeftijd hadden verleid. Kortom wij braken ten eenemale met de oude adat-opvattingen betreffende het onderwerpelijk vergrijp, om daarvoor alleen de onze in de plaats te stellen, en dat was maar goed ook.

Vermochten de schuldigen aan onderwerpelijk delict in den *masa adat* de daarop staande boeten niet in geld te kwijten, dan konden zij dat desnoods doen in allerlei goederen, b.v. met stukken katoen of iets dergelijks. Ook dan was de smet schoongewasschen, *maloe ditjoetjie*, die men over zich had gebracht. En was dit dan ook eenmaal gebeurd, zoo mocht men de schuldigen later nooit meer eenig verwijt doen over het voorgevallene, wilde men zich in sommige streken niet aan een strafbaar feit schuldig maken. Althans zoo was het bijvoorbeeld in het Loeboek Sikapingische en in *Soendatar*. Iedereen, die

daar een vrouw, welke behoorlijk haar schande had uitgewischt, nog lastig viel met eenig verwijt over hare zwakheid, moest een verzoeningsmaaltijd aan haar en de haren en aan de notabelen uit zijne omgeving aanbieden, ten einde de beleediging weder goed te maken (*mantjatjie*). In sommige streken moet ook nog de gewoonte hebben bestaan om een ontuchtige vrouw en hare familie te schande te maken, in zoover dat alle mannen van de kota er gerechtigd waren om, voordat de vrouw de straf van handam onderging, zich vóór hare *roemah kamanakan* te verzamelen ten einde het dak van dat huis met steenen en vuil te bombardeeren. Een dergelijke adat zou althans o. a. in het Kota Gadangsche hebben bestaan eertijds. Had in Silajang de ongehuwde, die zwanger was geworden, den vader van het kind genoemd, maar bleef de man, dien zij had aangewezen, halstarrig de waarheid harer verklaring loochenen, dan werd de vrouw verplicht die onder eede te bevestigen, en de aangewezen man was dan, in spijt van zijn ontkentenis, verplicht haar te trouwen, terwijl beiden na hun huwelijk nog eens in de moskee boete moesten doen (*ditobatkan di masdjid*), wat altijd slechts hierop neerkwam, dat zij den aan het bedehuis verbonden moslimsche priesters het noodige hadden te schenken. Verstiet de man, na zulk een huwelijk, zijne vrouw vervolgens weer terstond middels de *talaq*, een recht, dat hem nooit betwist kon worden, dan moest hij in elk geval haar eerst f 10 betalen en al de onkosten van het huwelijk, die ten laste van hare familie waren gekomen, vergoeden. Weigerde de man intusschen een en ander te. doen, zoo werd hem het recht om zijn vrouw te verstooten voor de eerste 3 jaren ontzegd. Het spreekt van zelf, dat een en ander evenwel geen oorspronkelijk Minangkabausche adat kan zijn geweest, maar onder invloed der moslimsche priesters in het Silajangsche gewoonte moet zijn geworden.

Ontucht met een ongehuwde vrouw tegen haren wil, dus wat wij verkrachting noemen, werd na onze vestiging ter Kuste nooit haar, maar altijd haren verleider aangerekend en kwam dezen hier en daar gewoonlijk te staan op een veroordeeling

tot betaling van de halve *bangoen*, elders weer op een meer of minder zware boete, b.v. van *tiga thail tiga paoe* of iets dergelijks. Nochtans kunnen wij op een dergelijke opvatting invloed hebben gehad, want het oorspronkelijk landrecht liet er zich gewoonlijk niet mee in of de *animus delinquendi* er al dan niet was geweest.

b. Berzinah. Hieronder verstond men altijd ontucht eener gehuwde vrouw, dus ook overspel van haar. Had een en ander binnenshuis plaats gehad, dan sprak men soms van *dilingkoeèng bandoewo nan ampè*, het omringd geweest zijn van de twee schuldigen door vier omheiningen. Dit delict werd uit den aard der zaak altijd zeer ernstig opgenomen, zoowel door den *adat* als door de *sjarat*, omdat men hier met een werkelijk beleedigde partij te doen had, met den man der vrouw, c. q. met zijne familie. Overspel was daarom altijd zulk een pijnlijk vergrijp, omdat het niet slechts de schuldige vrouw, maar ook den aan haar verbonden man te schande maakte. Vandaar dat deze dan ook altijd en bijna in elke primitieve gemeenschap het volste recht had om, indien hij het delict met zijn eigen oogen had zien bedrijven, indien hij dus zijne vrouw op heeterdaad betrapte, haar en haren medeplichtige op staande voet te dooden. Dit bleef nog in de Minangkabausche wereld toegelaten tot op de dagen, in welke hare adat ten deze voor onze rechtsopvattingen gaandeweg moest plaats maken. Het onderwerpelijk recht van den beleedigden man bestond elders in den Archipel ook altijd, zoo o. a. bij de Redjangers en Pasemahers op Sumatra, wijders op Java en Bali, zoomede bij de Makassaren en Boegineezen, bij de Alfoeren zoowel als bij de Niassers. In de Korintji-landen zou de beleedigde man zelfs hier en daar de bevoegdheid hebben gehad om de woning, in welke beide schuldigen zich bevonden, heimelijk desnoods in brand te steken, ten einde te trachten hen op die wijze den dood te laten vinden. Doch ook alleen de beleedigde echtgenoot bezat allerwege, en dus ook bij de Minangkabauërs, het onderwerpelijk recht om de schuldigen *in flagranti delicto* te dooden. Ieder ander, die het overspel bijwoonde, was zulks ten eenenmale ontzegd.

Wij hebben hier dus met niets anders te doen dan met een overblijfsel van een oer-oud wraakrecht, nochtans alleen met dat, wat zich pas in een patriarchale wereld kan hebben ontwikkeld. Vandaar dat ik ook niet kan gelooven dat het zich aanvankelijk in de oorspronkelijk Minangkabausche gemeenschap thuis kan gevoeld hebben. Waarschijnlijk hebben de Hindoe-Javanen dus ook dit recht weder in haar midden gebracht. In de matriarchale maatschappij der Minangkabauërs, in welke de gehuwde man eigenlijk nooit meer dan een geleend, een in pand genomen voorwerp voor de vrouw is geweest, wien het eigenlijk volkomen onverschillig was of hij kinderen bij haar kreeg of niet, moet het overspel der vrouw eigenlijk altijd heel wat minder zwaar hebben gewogen dan elders in patriarchale menschengroepen. Hoe het ook zij, in de Minangkabausche wereld, die wij leerden kennen, was de man echter rechtens bevoegd om zich dat vergrijp zijner vrouw zoozeer aan te trekken, dat hij, haar er op betrappend mocht ombrengen. Doodde hij haar zonder dat hij het delict zelf had bijgewoond, dan was hij volgens het Minangkabausche recht echter wel degelijk schuldig aan moord of doodslag. Want kwam het vergrijp den man slechts ter oore, zoo had hij hoogstens recht om een boete te vorderen van zijn vrouw of hare familie, doch altijd nadat de zaak eerst voor de hoofden tot klaarheid was gebracht. Die boete bedroeg na onze vestiging in de Bovenlanden ongeveer f 80. Eertijds onderging de schuldige bovendien de straf van *handam di roemah gadang*, zoodat zij de pandelinge des Radjas werd. Hier en daar werden zij en haar medeplichtige, indien men hem kon vatten, bovendien nog te schande gemaakt, doordat beiden in de negri rondgeleid werden, terwijl in de Ophirdistricten de familie van den beleedigden man nog het recht had het hoofdhaar der schuldige vrouw af te snijden. In den Padritijd werd de onmenschelijke straf van steeniging (*radjam*) of van doodslaan weer niet zelden ook op het onderwerpelijk delict toegepast. En in de Korintji-landen verdronk men later een enkele keer een overspelige vrouw, terwijl men haar elders, zoo o. a. in de Ophirdistricten, bij recidive, ook

wel eens het gansche bloote lichaam met honig insmeerde en aan een paal bond, om haar vervolgens door groote roode mieren, die men op haar lichaam plaatste, langzaam te laten dooden. Bovendien werd haar schaamdeel, tot diep in het lichaam, met spaansche peper en andere hevig bijtende stoffen bestreken. Dezelfde straf werd in gemelde landschappen ook wel eens op een ongehuwde vrouw, die zich aan ontucht had schuldig gemaakt, toegepast. Al die barbaarschheden lagen intusschen minder in den aard van den gewonen Minangkabauër; slechts moslimsche geestdrijverij had daar gewoonlijk de hand in. Na onze vestiging in de Minangkabausche landen verdween ook voor dit delict de straf van *handam* en werd het recht des beleedigden echtgenoots om de schuldigen bij betrapping op heeterdaad te dooden, allerwege door onze ambtenaren tegengegaan. Slechts bleef de boete, welke de adat eischte, gehandhaafd en die bedroeg in de Benedenlanden gewoonlijk ongeveer f 40 in ons geld. In de Bovenlanden was die echter meestal het dubbele van die som en ook in de Korintji-landen stond op overspel zelden minder dan f 75 in onze munt. Kon de boete in laatstgenoemde streken niet in geld gekweten worden, dan waren de schuldigen verplicht om met stukken wit katoen (*kain amerikan*), en op amerikaansch fabrikaat schijnt men in 't bizonder gesteld te zijn geweest, te betalen. Bovendien waren de delinquenten bijna overal verplicht om een verzoeningsmaaltijd aan de hoofden en notabelen uit hun negri aan te bieden. Op overspel met een vrouw van een radja gepleegd stond in sommige grenslanden in 't bizonder voor haren medeplichtige de doodstraf, terwijl deze er slechts met een boete afkwam indien hij zich vergrepen had aan een gehuwde vrouw van minderen rang. Een en ander was o. a. in de Batanghari-districten het geval.

c. Soembang, bloedschande. Hieronder verstaat men niet slechts ontucht tusschen een man en een vrouw, die verwanten van elkaar zijn of die daarvoor althans doorgaan, omdat beiden een zelfden soekoenaam gemeen hebben, maar ook valt onder dit delict het onderling huwen van dergelijke lieden, ook al

gebeurde dit zonder dat men desnoods wist familie van elkaar te zijn. Het spreekt intusschen vanzelf, dat dit delict slechts gepleegd kon worden in streken, waar het verbod om in den stam te trouwen nog streng gehandhaafd werd, althans voor zoover het lieden betrof, die overigens niet meer wisten hoe zij aan elkaar verwant waren. Voor hen, die dit wel wisten, dus b. v. voor leden van éénzelfde *sa boewah paroei* bestond de *soembang* allerwege, want aan zulke lieden bleef het overal, ook in de meeste grenslanden, streng verboden om met elkaar in het huwelijk te treden. Op dit delict stond altijd een zware straf, althans wanneer het ruchtbaar was geworden. Niet zelden hielden de familieleden het evenwel zorgvuldig geheim, om er voor zich en de schuldige vrouw de schande van te ontgaan en men liet de laatste, indien zij nog ongehuwd was, zoo spoedig mogelijk trouwen met den een of anderen onverschilligen niet stamverwanten man. Vooral in de Bovenlanden was men er steeds op uit om de zaak op die wijze uit de wereld te helpen. Hier en daar stond op *soembang* zelfs de doodstraf, zoo o. a. in *Moeara Soengei Lolo*, zoomede in 't Rausche en in de Ophirdistricten. Maar dit was weer het recht van de *kitab*, van het „boek", van den Qoran, door fanatieke priesters den menschen opgelegd. De eigenlijke adatstraf op dit delict was veeleer altijd eeuwige verbanning van beide schuldigen uit hun negri, zooals in het Silajangsche, Bondjolsche en in de L Kota in den regel het geval was, of men wierp alleen den schuldigen man uit. In de Korintji-landen zou men hier en daar den adat hebben gekend om de schuldigen middels verdrinking te dooden, maar ook die barbaarschheid zal de Islam wel weer op zijn geweten hebben gehad. Elders kwamen de schuldigen er met de zachte straf van boetebetaling af, al was de *denda* dan ook soms vrij hoog. In het Indrapoerasche bedroeg die bijvoorbeeld soms f 300 in ons geld. In Troesan en in 't Padangsche was de boete op dit delict echter weer veel geringer; in 't eerstgenoemde landschap bedroeg die zelden meer dan f 40 en in 't andere steeg zij een enkele keer tot ongeveer f 120. Beide schuldigen hadden haar te kwijten. In 't Painansche kende men

bovendien de straf van te schande making, welke op dit delict stond. De beide schuldigen werden dan in optocht zevenmaal de kota rondgevoerd, terwijl iedereen, die ze zag voorbijgaan, hen mocht beschimpen. Ook elders kwam deze straf voor. In Troesan werden de schuldigen, na betaling der boeten, soms ook nog voor altijd uit hun negri verstooten.

d. Andere vergrijpen tegen de zeden, welke in de oogen der Minangkabauërs strafbare handelingen daarstelden, zouden door ons niet altijd zoo zwaar zijn opgenomen. Trouwens ons strafwetboek liet ook de *soembang* ongestraft. Zoo werd b.v. het *manjabè isteri oerang*, het aanvatten van een gehuwde vrouw, ook al gebeurde dat zonder eenige wellustige bijbedoeling, altijd met een boete gestraft. Was de handtastelijkheid werkelijk onwelvoegelijk geweest, en had die in het openbaar plaats gehad, dan sprak men, indien het een gehuwde vrouw gold, ook wel van *gadang kakoq*. Het ongepast aanraken van een ongehuwde vrouw in 't openbaar heette *kètè kakoq*. Op een en ander stond ook altijd boete en in sommige streken moest de man bovendien de beleedigde vrouw trouwen, indien dat kon gebeuren. Voorts werd het begluren van badende vrouwen, door mannen gepleegd, altijd zeer euvel opgenomen en kwam dezen te staan op een boete van ongeveer $2^1/_2$ *amè*, dan wel op het aanbieden enkel van *sirih pinang dalem tjarano* aan de beleedigde vrouw. Ook het baden te zamen met vrouwen, zonder hare vergunning daartoe verkregen te hebben, was steeds een delict, dat vrij crimineel beboet kon worden. Er stond toch niet zelden 20 *amè* op, soms zelfs *sathail sapaoe*, dus ongeveer f 40 in ons geld. Het werd wijders zelfs aan een man niet vergund een vrouw, die niet de zijne was, op straat te vergezellen, ook al stak daar niets achter. Overtrad men dit gebod der welvoegelijkheid, dan werd men ook beboet. Het heimelijk overnachten van mannen in woningen, waar vrouwen sliepen, ook al was er verder niets bizonders gebeurd, werd eveneens altijd als een delict opgevat, waarop soms een boete van 15 *amè* tot *sathail sapaoe* stond. De vrouwen werden in zulk een geval niet gestraft, ook al zouden zij er vanaf geweten hebben,

dat zij een mannelijken logé onder haar dak hadden geherbergd. Wijders werd het binnenkomen van een man in het slaapvertrekje (*bilik*) eener vrouw, en zelfs het betreden van een daaraangrenzende localiteit, altijd als een strafbaar feit aangemerkt. Dat noemde men *manapoeh pasèrèk* en werd altijd beboet, al had de man niet de minste kwade bedoelingen gehad. Er stond soms zelfs *sathail sapaoe* op als *denda*.

III. *Delicten tegen het gezag, zoomede oneerbiedigheid tegenover autoriteiten.* Ook een en ander werd allerwege hoog opgenomen. Dat was echt oostersch. De menschelijke ijdelheid, de ingenomenheid met eigen nietigheid, schijnt in de morgenlanden altijd veel hooger gestemd te zijn geweest dan in de avondlanden. Onder deze delicten telde men de volgende:

a. Dago dagi. Het eerste was het verzet tegen, dan wel beleediging van door den adat gestelde machten, van autoriteiten, *radjas*, *orang gadang*, *panghoeloes*, geestelijken en dergelijke lieden. Er viel niet slechts onder hoon, oneerbiedige bejegening van hen middels woorden of daden, maar ook feitelijkheden gepleegd aan hetgeen hun toebehoorde, zoo o. a. het afsnijden van de staarten hunner paarden of iets dergelijks. *Dagi* bestond altijd uit het plegen van ongeregeldheden in een naburige negri, uit het opscheppen van den boel aldaar. Ook het ernstig misdrijf van oproer viel er onder. Beide delicten werden intusschen nooit meer dan beboet, en de betaalde geldsommen kwamen altijd ten bate van de beleedigde autoriteiten. Bovendien was de schuldige gewoonlijk een verzoeningsmaaltijd aan hen verschuldigd, voor welken minstens een karbouw moest geslacht worden. Maar op *dagi* stond nooit meer dan de helft der boete, met welke *dago* werd gestraft. Het desnoods ernstig verstoren van de openbare orde was dus nooit zoo strafbaar als de persoonlijke beleediging van een Minangkabausche grootheid. De boete op *dago* staande ging in den regel niet hooger dan *sathail sapaoe.* Waar men meer aanzienlijke autoriteiten had dan gewone *panghoeloes* en *orang ampè djenis*, dus in de streken, die onder *radjas* of *orang gadang* stonden, werden de onderwerpelijke delicten altijd weer veel zwaarder gewogen.

Dan kon de delinquent b.v. in 't Painansche en Indrapoerasche er zelfs zijn leven bij inschieten, als hij zich niet bijtijds uit de voeten gemaakt had. Of men wierp hem voor altijd van zijn geboortegrond; hij werd met eeuwige verbanning uit het rijkje des beleedigden radjas gestraft. Trouwens ook in de Bovenlanden kon soms op *dago*, wanneer dit een ernstig karakter gehad had, de doodstraf staan, maar alleen weer als subsidiaire straf, dus zoodra de opgelegde boete niet betaald werd door den schuldige of diens familie. Men ontliep die straf echter gewoonlijk door het *handam* te ondergaan en zich den Vorst over te leveren als slaaf. Was het *dago* van weinig beteekenis dan kwam de delinquent er allerwege slechts af met een verzoeningsmaaltijd.

b. Het gekleed gaan boven zijn stand. Ook dit werd altijd nog al euvel geduid en als een soort beleediging beschouwd van den stand der lieden in wier kleeding men zich wederrechtelijk had vertoond. Zoo was het een gewonen man, een *orang banjak*, verboden om een hoofddoek (*detar pandjang*) te dragen, die slechts op het hoofd eens panghoeloes mocht prijken. In het Rausche en Loeboek Sikapingsche was het lieden, die op geen rang (*pangkat*) of stand aanspraak konden maken, verboden om kleeren van een bepaalde gele kleur te dragen; voorts was het hun niet geoorloofd met krissen in met goudblad belegde overscheden, zoomede met oorringen en zonneschermen (*pajoeng*), met bepaalde figuren beschilderd, en dergelijke meer te pronken. Vooral in de Bovenlanden werd de onderwerpelijke oneerbiedigheid altijd en overal gestraft. In de Benedenlanden zag men die in onzen tijd echter reeds lang overal door de vingers. De meerdere omgang met den buitenlander, welke in deze streken altijd grooter is geweest dan elders, kan daarop invloed hebben gehad. Bovendien trof men in de Benedenlanden de waardigheid van *panghoeloe* en *orang ampè djenih* reeds lang niet meer zoo veelvuldig aan als altijd in de Bovenlanden tot heden het geval is geweest. Ook werd hier steeds als een beleediging van den panghoeloestand opgenomen, indien gewone menschen zich bij feestelijke bijeenkomsten het bezit van een

tjirei batada, zoomede van een *bantal gadang* en van een *kain djalin*, dus van bepaalde kussens en kleedjes, veroorloofden, welke slechts autoriteiten bij zulke gelegenheden mochten meebrengen en gebruiken. De straffen op de onderwerpelijke vergrijpen bestonden of enkel uit boeten of bovendien nog uit verzoeningsmaaltijden, voor welke minstens eenige kippen behoorden geroosterd of gebraden en eenige schotels met geelgekleurde rijst toebereid te worden (*ajam singgang*, *nassi koeni*). Stond op de zaak een boete, zoo bedroeg die in den regel nooit meer dan $2^1/_2$ *ame* (*doea ame tenggah tiga*). In een enkele streek, b. v. in het Batipoesche, werden de wederrechtelijk gedragen kleeren of gebezigde kussens en dekkleedjes bovendien nog verbeurd verklaard ten behoeve der gekrenkte autoriteiten.

c. Het geven van feesten zonder de vereischte vergunning der negrioverheid. De straf, welke op dit vergrijp stond, was gewoonlijk alleen een boete; een enkele keer had de schuldige bovendien een verzoeningsmaaltijd aan te bieden aan de hoofden, wier toestemming men verzuimde te vragen. Intusschen werd dit delict niet overal in de Bovenlanden gestraft. In dat geval vergenoegden zich de hoofden er mee om het feest, zoodra het in vollen gang was, slechts te verbieden en de feestvierenden naar huis te jagen. In de Benedenlanden kwam de schuldige er in den regel af of met een boete of met enkel, onder aanbieding van *sirih pinang*, de gekrenkte hoofden vergiffenis te vragen.

d. Het niet uitnoodigen van autoriteiten op een feest, dat men gaf. Had de negriburger met of zonder opzet verzuimd om de hoofden en notabelen uit zijn omgeving op het een of andere feest, dat hij had gegeven, uit te noodigen, dan werd hem zulks altijd zeer kwalijk genomen niet alleen, maar zelfs als een strafwaardig verzuim aangerekend. De kleine levenskring der negri maakte dat hare ingezetenen elkaar allen kenden niet alleen, maar dat die ook zeer intiem met elkaar omgingen. Geen feest, welk privaat karakter het ook droeg, kon er dus gegeven worden of men was vrijwel verplicht daarop ten minste steeds de notabelen van de kota uit te noodigen. En deed men dat niet, dan werd zulks als een beleediging jegens

den gepasseerden beschouwd. In 't bizonder gold dit voor feesten van eenige beteekenis; deze mat men altijd af naar de grootte van de dieren, die er voor geslacht dienden te worden, bestaande uit karbouwen of runderen, dan wel enkel uit geiten of kippen. De straf op het onderwerpelijk verzuim was intusschen nooit zwaar. Gewoonlijk kon men volstaan met den beleedigde zijn excuses aan te bieden onder overreiking van *sirih pinang di dalem tjarana.* Had men de uitnoodiging om op het feest te komen wel gedaan, maar zulks niet in den gepasten vorm, dan kon zulk een vergrijp tegen den adat slechts goedgemaakt worden met een verzoeningsmaaltijd, op welken geroosterde kip (*ajam singgang*) en schotels met gele rijst (*nassi koeni*) behoorden opgedischt te worden. Liet bij gelegenheid van een huwelijksmaaltijd, die bij het *kawin djo ara* te pas kwam, en tot welks toebereidselen niet zelden de gansche negri had bijgedragen, het eten op de een of andere wijze te wenschen, dan was zulks ook altijd een strafwaardig verzuim, waarover elke gast desnoods terstond aan den maaltijd het noodige mocht zeggen aan het adres van den gastheer en zijn familie, en waren dan de overige gasten het met de geuite klacht eens, zoo diende dit delict weer goed gemaakt te worden met een verzoeningsmaaltijd, welke na de bruiloftsfeesten moest gegeven worden. Iedereen had dus het recht om het op een dergelijk bruiloftsdiner naar zijn zin te hebben.

e. Persoonlijke krenking van panghoeloes. Indien iemand, die tot de *orang banjak* hoorde, zich in tegenwoordigheid van een familiehoofd op minder betamelijke wijze gedroeg, door b.v. met spot of in elk geval oneerbiedig naar hem te wijzen (*manoendjoeq panghoeloe*), of schreeuwde en stampvoette men in tegenwoordigheid van bedoelde adat-hoofden (*maharik mahantam tanah*), dan kon men altijd ernstig beboet worden ten behoeve van de beleedigden en men was bovendien verplicht hen vergiffenis te vragen onder aanbieding van *sirih pinang di dalem tjarana.* In het Ajer Hadjische mocht de schuldige zelfs, bij wijze van straf, tijdelijk aangehouden worden ten huize van den radja. De boete kon tot f 24 in ons geld stijgen.

f. Het gehuwd zijn met meer dan een vrouw of met een gewezen vrouw van een radja of hoofd. Het eerste was in sommige streken, in spijt van den Islam, verboden aan den kleinen man en werd, bij overtreding van het verbod, hem aangerekend als een beleediging van 's lands overheid en notabelen. Want slechts de aanzienlijken mochten er meer dan één vrouw hebben. Bedoeld verbod werd in de zuidelijke afdeeling der Padangsche Benedenlanden hier en daar aangetroffen, in 't bizonder in de landschappen Painan, Troesan, Batang Kapas, Bajang en Poeloet-Poeloet. Ook werd het daar allerwege aan een man, die geen rang (*pangkat*) bezat, euvel geduid, indien hij een weduwe of gescheiden vrouw (*orang rando*) van den radja of anderen aanzienlijke huwde. Man en vrouw werden dan beiden beboet en waren soms bovendien een verzoeningsmaaltijd verschuldigd aan de notabelen der negri.

g. Lichte vergrijpen van een familiehoofd. Wij deelden reeds mede, dat het een panghoeloe volstrekt niet vrij stond om alles te doen, wat aan zijn *anak boeah* vergund was. Hij moest er altijd voor zorgen dat hij zijn waardigheid hoog hield. In 't bizonder, zoo zagen wij reeds, moest hij vermijden met lasten in de handen (*mandjindjing*), dan wel op zijn hoofd (*mandjoendjoeng*) of op zijn rug (*mamikoel*) langs 's heeren wegen te loopen. Ook paste het hem niet in een boom te klimmen (*mamandjat*) of koopman te spelen. Had de panghoeloe zich nu aan het een of ander schuldig gemaakt, dan had hij zich aan zijn stand vergrepen, en dat delict was nooit anders weder te redresseeren dan door zijn collegas en andere notabelen van de negri een verzoeningsmaaltijd aan te bieden. In sommige streken, zooals in het Painansche en Indrapoera, kon men het onderwerpelijke vergrijp soms zoo hoog opnemen, dat men er den schuldige voor uit zijn ambt ontzette.

IV. *Verstoring van de rust en orde in de negri, a Mamboeà hiroe biroe;* dit is het veroorzaken van opschudding of opstootjes in de kota, hetzij door middels lasterlijke praatjes er de menschen tegen elkaar in 't harnas te jagen (*asoeang pitenah dalem negri*) of op een andere manier. Dit delict werd gewoonlijk ernstig

gestraft. Er stond een zware boete op, die hier en daar zelfs tot de halve *bàngoen* opliep.

b. Had de opschudding niet in het openbaar plaats gehad, maar in het een of andere familiehuis, zette men daarin den boel op stelten middels ruziemakerijen als anderszins, of door er het huisraad kort en klein te slaan, dan sprak men van *marampok marampak ka roemah tanggo oerang* en men kon zwaar beboet worden.

c. Bestond de rustverstoring evenwel slechts in het uitdagen van den een of ander tot een tweegevecht (*manjarang manjarata*), zoo bedroeg de boete, die men kon oploopen, gewoonlijk niet meer dan *sathail sapaoe* (± *f* 40).

d. Had men zich onhebbelijk gedragen door op de een of andere manier tegen de gewone convenances te zondigen, en zich aldus de ergernis zijner medeburgers op den hals gehaald, zoo was men schuldig aan *tjaboeè tjaba*, welk vergrijp men altijd weer goed kon maken door de betaling van boeten.

V. *Vermogensdelicten. a. Maling-tjoerie*, diefstal, niet gepaard gaande met eenig vergrijp tegen lijf of leven. Onder *maling* verstond men gewoonlijk diefstal uit de een of andere bewaarplaats en met *tjoerie* bedoelde men het wegnemen van goederen, die open en bloot lagen, welke men dus zoo maar weg kon nemen, zonder zich eerst toegang te hebben verschaft tot de plek waar zij bewaard werden. Arglist werd vrijwel altijd als een element van dit delict aangemerkt, ook al zeide de adat het niet uitdrukkelijk, want het bij vergissing wegnemen van iets leverde eigenlijk nooit anders op dan wat wij een civiele actie uit onrechtmatige daad zouden noemen. Dat gaf dus slechts aanleiding tot het eischen van schadevergoeding en niet tot dat van een *denda*, van boete. *Salah tarik mengoembalikan* heette het dan, het *bonafide* toegeeigende behoort teruggegeven te worden, meer niet. Overigens kende men niet de minste onderscheiding tusschen het stelen van goederen met of zonder braak aan de bewaarplaats, waar die zich bevonden. Hoe men dus tot de zaken doordrong deed er nooit iets toe. Overigens

was ook het bloote wegnemen niet alleen voldoende om het delict van diefstal voltooid te doen zijn; de dief moest er in geslaagd zijn het voorwerp ook in zijn bezit te erlangen, door er b.v. mee weg te loopen of iets dergelijks. Had men hem de gestolen zaak echter afgenomen, zoo was hij geen dief geworden en men kon hem het feit dan zelfs niet eens als poging tot diefstal toerekenen. Want op den misdadigen wil alleen werd nooit gelet. Kortom, in dat geval was de delinquent altijd straffeloos. De opvattingen omtrent het onderwerpelijke delict verschilden dus nog al aanmerkelijk van de onze ter zake. Daar stond evenwel tegenover, dat men in een enkel opzicht weer veel crimineeler omging met een dief dan wij doen. Want werd hij op heeter daad betrapt, zoo mocht men hem volgens den adat altijd niet alleen krachtdadig te lijf gaan om hem het ontstolene te ontnemen, maar men mocht hem zelfs straffeloos dooden. Wij hebben hier weer kennelijk te doen met een overblijfsel van het oude ruwe recht van den *oertijd*, dat er altijd op uit was om de gevolgen van door een misdrijf plotseling geschokte zenuwen der omgeving, die dit zag bedrijven, door de vingers te zien. Elk en een iegelijk, die den dief atrappeerde bij het volvoeren van zijn delict, van hoe weinig beteekenis dit ook overigens mocht zijn, was gerechtigd hem dood te slaan. Allerwege trof men deze bevoegdheid aan, zoowel onder de noordelijke Minangkabauërs als in de Korintjilanden. Was het intusschen den dief gelukt zijn daad heimelijk te plegen, zag men dat dus niet gebeuren, dan mocht men weer nooit en nergens naar zijn leven staan. Dan kon hij slechts de boete beloopen, welke de adat op zijn vergrijp gesteld had, en hij was bovendien verplicht het gestolene terug te geven of de waarde er van te vergoeden. Nog lang na onze vestiging in de Minangkabausche landen, zelfs na de invoering van ons strafrecht, gebeurde het in het jaar 1882 op de passar te Priaman dat een dief, dien de marktbezoekers iets uit de een of andere kraam zagen wegnemen, door hen werd doodgeslagen en men was er zeer verbaasd over, dat die lieden door ons als doodslagers werden beschouwd en gestraft. Op

tjoerie stond altijd de helft van de boete, welke de bestolene bij *maling* kon vorderen. In den regel was de boete niet hoog; zij bedroeg zelden meer dan *sathail sapaoe*. Kon men haar niet in geld kwijten, dan vermocht de schuldige haar in goederen, als lijnwaden of iets anders af te doen. En betaalde hij zelf niet, zoo had de bestolene altijd verhaal op zijn familie, ook voorzoover hij recht had om de waarde van het gestolene vergoed te krijgen. Bij geringe diefstallen, b. v. van eetwaren, vruchten, en dergelijke werd de schuldige bovendien hier en daar in 't openbaar *maloe*, beschaamd, gemaakt, terwijl men hem met het gestolene om den hals gebonden door de kota een paar keeren rondvoerde. In streken, waar men radjas had, werden diefstallen ten nadeele van die autoriteiten gepleegd, niet zelden zeer crimineel behandeld en zelfs met den dood gestraft, ook al was de dief niet op heeter daad betrapt geworden. Dit kwam o. a. in de Batanghari-districten voor. Diefstallen in die streken ten nadeele van mindere machthebbers of gewone menschen gepleegd kwamen den schuldigen, die zich niet *en flagrant delit* hadden laten betrappen, echter altijd op de betaling van boeten te staan.

b. Raboeï-rampè. Dit waren altijd diefstallen gepaard gaande met aanrandingen des bestolenen, dus die niet anders konden bewerkstelligd worden dan door den bezitter der goederen min of meer geweld aan te doen, onverschillig overigens waar deze zich bevond, in een woning of op den een of anderen weg dan wel open vlakte, of in een bosch. Het enkel uit de handen rukken of uit de zakken wegnemen van de gestolen zaak was dan slechts *rampè* (= *rampas*). Bood de bestolene echter weerstand, zoodat de dief dezen had te overwinnen, zoo sprak men van *raboeï*. Maar in beide gevallen bestonden deze delicten niet, zoodra het den bestolene mocht gelukken om de hem ontnomen zaak weer van den dief af te pakken. Op beide misdrijven stond overal vrijwel dezelfde straf, met welke ook *sako* werd geboet. Bovendien was de schuldige steeds verplicht het weggenomene terug te geven of de waarde ervan te vergoeden. En kon men een of ander, zoomede de boete

niet van hem erlangen, dan was zijn familie daarvoor aansprakelijk jegens den bestolene.

c. Lantjoeèng-kitjoea, zoomede *mahoemboe-mahoembi*. Al deze delicten kwamen neer op wederrechtelijke verrijking middels het een of andere bedrog. *Lantjoeèng* en *mahoemboe* beteekenden wat wij oplichting zouden noemen; evenwel viel er toch ook verduistering onder, terwijl alle andere soorten van bedriegerijen meer als *kitjoea* en *mahoembi* aangemerkt werden, zoo bijvoorbeeld het leveren van slechte waar door een verkooper, wijders het verstrekken van valsche opgaven en wat dies meer zij. De boeten, welke op de onderwerpelijke delicten stonden, waren allerwege verschillend en verhielden zich naar de toegebrachte schaden, terwijl het middels bedrog wederrechtelijk in zijn bezit verkregene door den bedrieger altijd moest teruggegeven worden, of hij had er de waarde van te vergoeden. Opmerkelijk is dat immaterieel bedrog, waarvan geen onmiddelijke verrijking des bedriegers het gevolg was, zooals de leugen onder eede of in geschrifte, voorzoover die in laatstbedoelde gedaante kon voorkomen, nooit als strafbare handeling werd aangemerkt in de Minangkabausche wereld. Ten aanzien van valschheid in geschrifte is dat te begrijpen. Dit delict kon pas tot ontwikkeling komen in gemeenschappen, die de schrijfkunst verstonden en in welke geschriften gaandeweg waarde erlangden in een of ander opzicht. In de Minangkabausche wereld van den *masa adat* werd dat nimmer het geval. Hoe men er echter ook nooit toe kwam den meineed te straffen zal ik trachten te verklaren bij de bespreking van het wezen en den vorm van den Minangkabauschen eed.

d. Mambakar roemah, brandstichting, onverschllig of die moedwillig dan wel bij ongeluk plaats had. In de Bovenlanden werd dit delict gestraft met een boete van 30 „real", elders, zoo o. a. in Moeara Soengei Lolo, met *sathail sapoea*. Bovendien behoorde de toegebrachte schade steeds vergoed te worden. Alle andere beschadigingen en vernielingen, ook al geschiedden die moedwillig, werden door den adat nimmer als strafbare feiten beschouwd, maar altijd slechts als civiele zaken, welke

alleen tot het vorderen van schadevergoeding aanleiding konden geven.

VI. *Beleedigingen tegen lieden zonder rang of stand. a. Feitelijke aanrandingen* zonder eenige verwonding of andere gevolgen, zooals het toebrengen van slagen, stompen of iets dergelijks, werden in de Bovenlanden altijd met zeer geringe boeten gestraft, welke hoogstens eenige, b. v. 10 *koepang*, bedroegen.

b. Hiroe-hara, beleedigingen, zich belichamend in feitelijkheden, die krenkend waren voor personen, tegen wie ze gericht werden, zooals, wat nog al eens voor kwam, het doen van een groote boodschap op de trap van iemands woning, dan wel het plaatsen aldaar van uit hout of uit een pisang-stam dan wel ander materiaal vervaardigde voorwerpen, welke de mannelijke of vrouwelijke schaamdeelen [1]) moesten voorstellen. Dergelijke beleedigingen werden altijd zeer hoog opgenomen, want de bewoners van het bewuste huis werden er door prijs gegeven niet alleen aan den spot, maar ook aan de verachting hunner medeburgers. Niet alleen onder de Minangkabauërs, maar ook elders in den Archipel bestaat de grootste beleediging, welke een inlander zijn rasgenoot kan aandoen hierin, dat hij dezen zijn *pudenda* vertoont, dan wel een beeltenis van het mannelijk of vrouweiijk schaamdeel spottend voorhoudt of

[1]) De vereering der menschelijke *pudenda*, afgebeeld in steenen, treft men overal op de wereld aan. Niet slechts in Britsch-Indie, maar ook in Japan en bij de Semieten. Zelfs bij de Grieken en Romeinen waren er nog sporen van aan te wijzen. Men vat dien natuurdienst samen onder de benaming *phallisme* (van *phallos* = het mannelijk lid). Volgens Mr. Serrurier (Tijdspiegel 1896, pag. 453 e. v.) ligt in den phallusdienst, die opklimt tot in den nacht der tijden, het denkbeeld verborgen van afschrikking der booze geesten door hunne attributen (hier de *pudenda*) tegen hen zelven te keeren. Herbert Spencer en in navolging van hem wijlen Prof. Wilken meenden echter, dat het *phallisme* eigenlijk niets anders was dan een vorm van voorouderendienst. Terecht bestreed Mr. Serrurier deze eenzijdige hypothese. (Zie Prof. Wilken's studie, getiteld: Iets over de beteekenis van de Ithyphallische beelden). De *phallus* speelde onder de primitieve volken van den oertijd vrijwel dezelfde rol als het beeld van het kruis in de latere middeleeuwsch-christelijke gemeenschappen. Werd dat immers den duivel (Mephisto) voorgehouden, dan was diens kracht voor goed verlamd. Later pas, onder invloed van de reinheidsideeën van Ariërs en Semieten zal echter de vertooning der *pudenda* een beleedigende kracht hebben erlangd.

dat hij hem uitscheldt door te spreken over de *pudenda* zijner moeder (*poekimak-moe*). De genitaliën spelen in dit opzicht dus zoowat een zelfde rol in den Archipel als in onze volksklassen de *pars posterior*, welke b. v. vrouwen uit de heffe des volks elkaar wel eens plegen te vertoonen, zoodra hare nijdigheid het culminatiepunt heeft bereikt en zij *au bout de leur latin* zijn op het stuk van scheldwoorden. Zou die beleedigende kracht, welke in Indie in de vertooning van de *pudenda* schuilt, in verband kunnen staan met den *lingam* en *yoni*-dienst, welke allerwege ook in den Archipel voorkwam in den grijzen voortijd? De onderwerpelijke delicten werden altijd slechts gestraft met boete ten behoeve van de beleedigden.

c. *Mamatjat samo gadang*, het in het openbaar sarren en plagen van iemand door het bespreken van feiten, tengevolge waarvan de beleedigde *maloe*, verlegen, te schande gemaakt wordt. Ook hierop stond slechts een boete.

d. *Mahello-mahoendjoen*, het in het openbaar beleedigend handtastelijk worden, b. v. door aan iemands kleeren te trekken en te rukken, dan wel door die enkel aan te vatten met krenkende toeleg, met het doel om den drager der kleeren te grieven of te bespotten. Hierop stond gewoonlijk nog al een hooge boete, niet zelden zelfs ten bedrage van *sathail sapaoe*.

e. *Potong goembak*, het afsnijden van de haarlokken van een kind door iemand, die daartoe niet het recht had. Wij spraken in vorige bladzijden [1]) reeds met een enkel woord over dit delict. In den regel mag de *goembak* pas afgesneden worden zoodra de knaap de besnijdenis heeft ondergaan en hij dus wordt geacht tot jaren van onderscheid te zijn gekomen. Slechts een der familieleden van den jongen of namens dezen een gemachtigde mag de haarlokken afsnijden en gewoonlijk gaat die gebeurtenis gepaard met feestelijkheden in den familiekring van den jongen man. De schuldige aan het onderwerpelijk delict moest dit in de Bovenlanden altijd goed maken door aan de beleedigde familie een verzoeningsmaaltijd aan te bieden en

---

[1]) Zie pag. 542 van dit boek.

minstens diende hij voor die gelegenheid een karbouw te slachten. Elders kon men volstaan met slechts een paar geiten of zelfs kippen tot allerlei vleeschschotels te doen verwerken. Bovendien behoorde de schuldige steeds zijn excuses te maken aan de beleedigde partij, onder aanbieding van *sirih pinang di dalem tjarana*. In sommige streken stond op dit delict ook boete, hier en daar zelfs ten bedrage van *sathail sapaoe*.

f. Het voeren van een *galar poesako*, die men niet mocht dragen. In de Bovenlanden werd dit vergrijp gestraft met boeten, welke overal verschillend waren en varieerden tusschen de f 2 en f 24 in ons geld, zoomede met het geven van een verzoeningsmaaltijd. Bovendien moest de schuldige terstond ophouden met de verboden *galar* te dragen. Er waren intusschen ook streken, waar men reeds geruimen tijd van het straffen van het onderwerpelijk feit niets meer afwist, zoo o. a. in het Painansche.

g. *Manjaboet koerih balang oerang*, het bespotten van iemand om zijn afkomst, het krabben of peuteren aan een vlek of smet, die op iemand rustte, staat er eigenlijk woordelijk. Dit werd ook allerwege beboet, soms zelfs met f 25 in ons geld.

VII. *Delicten in verband staande met een huwelijk. a.* Indien een moslimsche priester een huwelijkscontract sloot voor de vrouw, zonder daartoe door haren *wali* gemachtigd te zijn, dan beging zoo iemand een vergrijp, dat bijna overal strafbaar werd geacht. Men heeft kennelijk op die wijze aan de moslimsche priesters altijd den pas willen afsnijden om zich ongevraagd met huwelijksvoltrekkingen in te laten. De straf, welke op het onderwerpelijk delict stond, verschilde allerwege. In den regel kon de schuldige priester de zaak weer goed maken met een verzoeningsmaaltijd, hier aan de verzamelde familieleden, elders aan de *sidang djoemaät* aan te bieden. In het laatste geval sprak men van *mandjamoe moekim di masdjid*, van het onthalen der parochianen [1]), van de vrome lieden, die

---

[1]) *Moekim* = gemeente van geloovigen, dus = onze parochie, gemeente in kerkelijken zin.

trouw in de moskee kwamen bidden. Zoo was het althans in de L Kota, maar ook in Painan en Indrapoera. Elders in de Bovenlanden, zoomede in Ajer Hadji kon de schuldige volstaan met der *sidang djoemaät* slechts een stuk katoen (*sakajoe kain*, *kaboeng kain*) ten geschenke te geven. Had de onderwerpelijke overtreding meestal niet ten gevolge, dat de schuldige zijn priesterlijk ambt verloor, in het Bondjolsche kwam dit echter ook wel eens voor. In andere landschappen, zooals in het Palembajansche, werd het onderwerpelijk feit weer niet als een delict aangemerkt; waarschijnlijk gebeurde dat onder invloed van de geestelijkheid aldaar.

b. Het trouwen van een vrouw, die zich nog in de *iddah*-periode bevindt. Dit wordt niet alleen haar, maar ook haren *wali* ernstig aangerekend, althans in geloovige omgevingen. Waar de *sjarat* nog niet te veel beslag op de menschen heeft gelegd, neemt men het ook nooit zoo nauw met dit vergrijp. Zelfs moeten hier en daar de huwelijksgetuigen om dit delict boeten, zooals in Batang Kapas het geval is. In de Bovenlanden, zoomede in Painan en Troesan stond op dit vergrijp een boete van *sapoeloe amè tengah tiga*, van $12^1/_2$ *amè*, dat was dus ongeveer *f* 24 in ons geld. In Bajang en Poeloet-Poeloet, zoomede in Indrapoera kwamen de schuldigen er meestal af met een verzoeningsmaaltijd, dien zij der *sidang djoemaät* hadden aan te bieden. Het gesloten huwelijk is tengevolge van dit delict gewoonlijk van nul en geener waarde, dus volkomen nietig. En toch is ook dit weer niet overal regel. Hier wordt de man door zijn geloovige omgeving gedwongen om zijne vrouw direct te verstooten middels de *talaq*, al kan hij haar desnoods later weder trouwen, zoodra de *iddah*-periode voorbij is, elders blijft, in spijt van het onderwerpelijk vergrijp, het huwelijk van kracht, als men de zaak maar met een verzoeningsmaaltijd en geschenken aan de geestelijkheid weer goed gemaakt heeft.

§ 2. Proces- en executierecht, adat selisih [1]).

A. *Algemeene karaktertrekken.*

Uit de voorgaande paragraaf kan ons bereids duidelijk zijn geworden, dat de Minangkabauërs nimmer een procesrecht hebben gekend in de beteekenis, die wij aan dit woord hechten, want de rechtspraak is in hun gemeenschap nooit staatszaak geweest. Pas na onze verschijning in deze werd dat het geval. De schending van iemands belangen, hetzij tengevolge van een misdrijf, hetzij door nietnakoming van een contract, was naar het Minangkabausche rechtsbewustzijn nooit een handeling, die het algemeen belang, de openbare orde, het staatswezen raakte. De negri als staatseenheid had daar eventueel slechts mee te maken, wanneer de wreker of crediteur een vreemdeling was. Want in dat geval kon het in allerlaatste instantie tot een adat-oorlog komen tusschen de negriën des misdadigers of debiteurs en die des wrekers of des crediteurs.

De overheid had zich in den Minangkabauschen dorpstaat dus nimmer *auctoritate sua* met eenige rechtzaak in te laten, ook al betrof deze het zwaarste misdrijf. Pas wanneer zij door de beleedigde of benadeelde partij in den strijd werd gehaald, met het verzoek om de zaak te onderzoeken en de resultaten van het onderzoek in wat wij een vonnis zouden noemen neer te leggen, eerst dan traden de negrihoofden als rechters op, eerst dan ontstond er wat wij noemen rechtspraak, rechtspleging. Maar gedwongen om hare zaak bij de hoofden voor te brengen was de beleedigde partij weer nooit, ook al had zij over het zwaarste delict te klagen. Het was volkomen hare eigen zaak om daarin al dan niet te berusten. In de alleroudste tijden, toen *in civilibus* de eigen-richting, en *in criminalibus* de *talio*, de wedervergelding, nog onbeperkt heerschten, had de wreker of crediteur in het geheel niet met zijn hoofden als rechters te maken. Maar gaandeweg kon dat zoo niet blijven en eischten de rust en orde in de negri, zoomede het familie-

---

1) *Selisih, persilisihan* = een geding, een proces.

en stamverband, dat de benadeelde partij niet eerder tot eigen-richting en wedervergelding overging dan nadat zij hare zaak had doen onderzoeken door de betrokken hoofden. Maar was dit ook weer niet mogelijk, doordat bijvoorbeeld de tegenpartij daartoe niet meewerkte, dan bleef de oude eigen-richting hare werking vrijwel onbeperkt behouden; zoo aanstonds komen wij hierop terug.

Zonder klacht dus geen geding, geen rechtspraak; dat was allerwege de grondregel der Minangkabausche rechtspleging van den *masa adat*, zelfs bij de behandeling van strafzaken. Bestond er in de Minangkabausche wereld nooit een scheiding tusschen uitvoerend of bestuursgezag en rechterlijke macht, ook van een staatsorgaan als ons Openbaar Ministerie was er nimmer in sprake. Trouwens in onze westersche gemeenschap bestaat dit in zijne tegenwoordige gedaante ook nog niet langer dan ongeveer honderd jaren, en wel op het vaste land van Europa pas sedert de fransche wet van 22 *Frimaire an* VIII; in Engeland treft men nog heden ten dage dien tak van de rechterlijke macht niet aan, althans niet in den vorm, dien wij kennen. Zij is een product van franschen bodem. Noch het romeinsche, noch het germaansche, noch het recht der Middeleeuwen kende een Openbaar Ministerie. Dit heeft zich gaandeweg in Frankrijk in 't bizonder ontwikkeld uit organen van koningschap aldaar, die in verloop van tijd belast werden met het ambtshalve vervolgen van zekere misdrijven, welke voornamelijk als vergrijpen tegen den staat en het koningschap werden aangemerkt. Met alle andere delicten hadden die lieden zich echter nog niet in te laten. Die moesten nog altijd door de beleedigde partij bij den strafrechter worden aangebracht. Bedoelde ambtenaren heetten nu eens *commissaires du roi*, dan weer *agents particuliers du roi*, en eindelijk kregen zij de algemeene benaming van *procureurs du roi*. Met de laatste woorden moeten wij dan ook ons *officier van justitie* vertalen, althans wanneer er een Koning en niet een Koningin regeert, want tegenwoordig zouden de woorden „officier van justitie" in 't fransch overgezet behooren te worden met *procureur de*

la Reine. Bezigden wij den term *officier de justice*, zooals wel eens gebeurd is, zoo zou de franschman niet denken aan een ambtenaar van het O. M., maar aan den beul, den scherprechter. Bovenbedoelde oud-fransche voorloopers van onze tegenwoordige parketambtenaren werden het eerst vermeld in de fransche ordonnantiën van Maart 1303 en van Nov. 1553. Nog vroeger hadden verschillende fransche feodale heeren (Seigneurs) er reeds bepaalde ambtenaren op na gehouden om delicten, tegen hun hoogheid gepleegd, ambtshalve te vervolgen. Die waren dus reeds de voorloopers van de *procureurs du roi* der latere Koningen. Bij de Romeinen mocht wel is waar reeds sedert de dagen der Republiek elk en een iegelijk, die van een delict kennis nam, dit ter kennis van den bevoegden strafrecher brengen, en was de staatsburger daartoe zelfs verplicht, zoodat de misdaad in de romeinsche wereld van na den koningstijd reeds eenigszins het karakter bezat van een verstoring van het algemeen belang, nochtans hebben de Romeinen nooit een afzonderlijken tak van dienst gekend, belast met het ambtshalve opsporen en vervolgen van misdrijven. Wel waren weer in den lateren keizertijd en vooral sedert de dagen van Justinianus bepaalde ambtenaren gerechtigd om delicten, die binnen hun ambtskring werden gepleegd, zonder klachte, dus ambtshalve te vervolgen, maar met alle andere vergrijpen in hun omgeving hadden zij zich dan ook weer niet *qualitate qua* in te laten.

Een andere trek der Minangkabausche rechtspleging uit den adat-tijd was volkomen openbaarheid van de klacht omtrent en het onderzoek van een rechtsgeschil. Van de een of andere voorafgaande geheime instructie eener strafzaak heeft de adat nooit geweten. Steeds werden de kwesties, zoodra die namelijk niet meer voor een *badamei*, voor een schikking in de betrokken familiekringen van beide partijen vatbaar was, zoo openbaar mogelijk in de *balei*, ten aanhoore van de gansche negri-bevolking en der overige marktbezoekers afgedaan. Kende de Minangkabausche dorpstaat geen staatsgeheimen, ook een geheime behandeling van rechtzaken was te allen tijde vreemd aan het rechtsleven in de negri. Trouwens in de westersche wereld

heeft de geheime instructie van strafzaken ook niet altijd bestaan. Zij dateert pas uit de 12e eeuw, uit de dagen, toen onder het pontificaat van Innocentius III voor het eerst werd opgetreden tegen ketters en ketterleer en dus de beruchte inquisitie hare intrede in dit ondermaansche begon te doen. Uit het recht der Kerk van Rome ging de geheime instructie van strafzaken over in het leekenrecht der fransche Koningen en via de ordonnantie van Lodewijk XII van Maart 1498, en die van *Villers Cotterets*, ook wel de *ordonnance du Chancellier Paijet* geheeten, welke onder Frans I in Augustus 1539 tot stand kwam, zoomede ten slotte door tusschenkomst van de beroemde *ordonnance criminel* van Lodewijk XIV, in Augustus 1670 uitgevaardigd, kwam de voorloopige geheime behandeling van een delict in de strafrechtsplegingen der franschen, welke in de dagen der revolutie in het leven werden geroepen, en ten slotte in de Napoleontische codificatie. En van uit deze verspreidde zij zich over geheel Europa. In de Minangkabausche landen deed zij met het Openbaar Ministerie pas voor goed haren intocht na het werk van Mr. der Kinderen. Het landskind begreep aanvankelijk niet veel van bedoelde geheime behandeling; het wist niet wat wij er eigenlijk mee voor hadden. Doch van lieverlede is het ook aan die nieuwigheid in zijn rechtsleven gewend geraakt. Aan het door ons ambtshalve vervolgen van delicten heeft de Minangkabauer nooit aanstoot genomen; integendeel, dat zou hij tegenwoordig niet meer willen ruilen voor zijne rechtspleging uit den ouden tijd, met haar nog maar zeer beperkt accusatoir karakter, in zoover toen namelijk slechts de benadeelde partij en niemand anders het recht had om te klagen over een delict. Dit was louter een verstoring van private en werd nimmer een van publieke belangen volgens den adat. Vandaar dat de Minangkabausche rechters dan ook nooit te bewegen waren om een zaak te onderzoeken, wanneer niet de benadeelde of beleedigde partij, maar wel de eerste de beste bij hen over een delict kwam klagen. Men had toch alleen met den gekrenkte, of was die het slachtoffer van het delict geworden, zoodat hij er zijn leven bij ingeschoten had, met zijn

mamaq te doen. Slechts die konden de machine der Minangkabausche rechtspleging in beweging brengen. Met hen slechts sloten de betrokken hoofden, die als rechters zouden zitten, als 't ware een contract, waarbij zij van hun kant op zich namen om de voorgebrachte zaak zoo goed mogelijk, met de door den adat hun ten dienste gestelde bewijsmiddelen te onderzoeken en om daarna hun meening in een *hoekoeman*, in een deskundig oordeel, neder te leggen, dat altijd mondeling aan partijen werd medegedeeld. Wij gingen die uitdrukking vertalen met ons woord vonnis, maar zoo iets is de rechterlijke beslissing uit den *masa adat* nooit geweest. Het woord *hoekoeman* werd aan het Arabisch ontleend. In het Maleisch zou het altijd eigenlijk *timbangan* hebben moeten heeten, van *timbang*, dat wikken en wegen beteekent.

Konden de Minangkabausche rechters nooit eerder beginnen te arbeiden dan nadat de beleedigde of benadeelde partij bij hen een klacht had ingediend, zij waren ook nimmer bij machte aan deze gevolg te geven, dus om het verlangde onderzoek te gaan beginnen en te voleindigen, indien de beklaagde of gedaagde tegenpartij daartoe niet beliefde mee te werken. Bleef die alzoo weg op de dagvaarding, liet zij derhalve de rechters en den aanlegger of klager in den steek, voordat het tot een beslissing was gekomen, dan stond op eens alle rechtspraak stil. De bevoegdheid om den delinquent in voorloopige bewaring te nemen of te houden kende de adat niet. Daartoe waren 's lands bestuurders noch gerechtigd, voordat de misdaad een vergrijp tegen het publiek belang was, noch bij machte, omdat zij nooit een „sterken arm" hebben bezeten, zooals onze staatsorganen die tot hun beschikking hebben. Wilde dus een rechtsgeding in den *masa adat* tot een goed eind komen, dan moest de tegenpartij tot het laatste toe ook voor de rechters blijven verschijnen. Natuurlijk gebeurde dit doorgaans alleen in de gevallen, dat zij zich volkomen sterk voelde in hare houding. Want dan pas had zij kans er met een vrijspraak, of met een ontzegging van eisch of met een niet-ontvankelijkverklaring, zoo zouden wij ons uitdrukken, af te komen. Maar zag de mis-

dadiger of debiteur daartoe geen kans, zoo bleef hij eenvoudig weg op alle dagvaardingen of sommaties zijns wrekers of crediteurs om in de *balei* voor de hoofden te verschijnen en rechtspraak was dan niet mogelijk. Maar dan herleefde ook weer het oude recht der eigen-richting en het werd aan den aanlegger geoorloofd zijn eigen-recht te zoeken, met al de ruwe gevolgen, die zulks tot nasleep kon hebben. Was de tegenpartij echter voor zijn hoofden verschenen, had hij hen tot het eind toe in staat gesteld om hunne rechterlijke taak naar behooren te vervullen en was hij als triomfant uit den rechtstrijd te voorschijn gekomen, in dat geval was hij voorloopig beveiligd tegen bedoeld recht van eigen-rechting zijns aanklagers. Dan mocht de aanklager hem geen leed meer doen of niets meer van hem vorderen, alleen kon die dan trachten de zaak bij een hoogeren rechter voor te brengen. Al had het Minangkabausche vonnis uit den adat-tijd, zoowel in *civilibus* als in *criminalibus*, dus geen bindende kracht voor partijen, zoodat de aanlegger er nooit een executorialen titel aan kon ontleenen, krachtens welken hij, gesteund door den een of anderen van staatswege aangestelden „sterken arm", zich kon verhalen op zijn tegenpartij, zoodra het in het voordeel van deze was uitgevallen, waren in elk geval de oeroude rechten van eigenrichting en wedervergelding, welk laatste zich, zooals wij zagen, in verloop van tijd in een recht tot boetevordering ging ontwikkelen, voorloopig, althans totdat een hoogere autoriteit anders besliste, geparalyseerd. Zooveel gezag hadden de *hoekoemans* der Minangkabausche rechters dus weer wel altijd. De klager, die zich niet zou hebben gestoord aan een *hoekoeman*, dat hem in het ongelijk had gesteld, en dus in weerwil van dat aan het *tarik* was getogen ten opzichte van zijn tegenpartij, aan het beslag leggen op diens goederen, zou op zijn beurt een onrechtmatige daad hebben gepleegd, die weer tot straf en schadevergoeding aanleiding had kunnen geven. Voor een onschuldige tegenpartij was het dus wel degelijk altijd zaak om een *hoekoeman* uit te lokken. Slechts schuldigen kwamen liever niet met hunne rechters in aanraking, maar leverden zich dan

ook geheel op genade en ongenade over aan hunne wrekers of crediteuren. Die erlangden dan het volste recht om vrij hun gang te gaan.

Ontleende het Minangkabausche hoofd nooit aan zijn qualiteit van staatsorgaan het recht om een rechtzaak te onderzoeken, maar altijd aan de klacht, die bij hem werd voorgebracht, aan het contract, dat hij als het ware met den klager en den beklaagde sloot om hun twist te onderzoeken, niettemin werd bedoeld staatsgezag toch wel altijd aanleiding dat men dan tot hem en niet tot den eersten den besten kwam om bedoelde hulp. Want rechters, die niet tevens dragers van het hoogste publiek gezag in hun omgeving waren geweest, zouden ook bij den Minangkabauër geen aanzien hebben genoten. De klager of wreker begon dus met zijn klachten bij zijn eigen familiehoofden, bij de beide *panghoeloe*[1]) *sa boewah paroeï* voor te brengen, en niet bij zijn gewone *mamaqs*. Gelukte het den familiehoofden niet de zaak in der minne te schikken, te *badamei* zooals het heette, dus haar *en famille*, in den familieraad af te doen, nadat hij haar in den regel van alle kanten onderzocht had met bijstand van zijn *manti* en *doebalang*, dan eerst werd zij voor de eigenlijke eerste rechters gebracht, voor de betrokken *panghoeloe soekoe*, voor de *datoeq nan berampè* van beide partijen,[2]) en zij werd in dat geval voor het eerst in het openbaar, in de *balei*, behandeld. De eigen familiehoofden van partijen namen dan mede altijd zitting, doch slechts als bijzitters der soekoehoofden, en ook in hunne qualiteit van voorloopige instructeurs der zaak, als voorlichters dier hoofden. Bovendien konden een aantal andere *orang toea tjerdik pandei*[3]) als bijzitters van dezen fungeeren, op wier kennis en

[1]) Mr. der Kinderen spreekt in zijn toelichting (pag. 21) van *panghoeloe kampong*. Het woord *kampong* heeft men dan natuurlijk op te vatten in den zin van familie-eenheid, en er geen territoriale beteekenis aan te hechten.

[2]) Ten onrechte deelt Mr. der Kinderen mede dat slechts de hoofden der verweerders geroepen werden om kwesties uit te maken. De panghoeloes *van beide partijen* hadden zich daarover altijd te verstaan.

[3]) Woordelijk vertaald beteekent deze benaming slimme, knappe oude menschen. Dus men verstond er de ervaringrijke lieden uit de negri onder.

wetenschap bizonder prijs werd gesteld. Gewoonlijk waren dat de overige *panghoeloe sa boewah paroei* uit de betrokken soekoes. Zoo kon zulk een rechtbank, *rapat*, dus zeer talrijk zijn, maar de soekoehoofden waren toch altijd de eenigen, die bevoegd waren om de eigenlijke beslissing, de *hoekoeman*, te geven. Al hunne bijzitters hadden nooit meer dan adviseerende, een voorlichtende stem; in het laatste geval traden zij dus meer als getuigen op, zouden wij zeggen, dan als bijzitters des rechters. Was de winnende of verliezende partij niet tevreden met het door de betrokken soekoehoofden gegeven vonnis, dan mocht zij de zaak weder geheel op nieuw doen onderzoeken door den *rapat negri*, door de gezamenlijke regeeringspersonen van de negri, dus door de *datoeq nan berampè* ook uit de overige soekoes van den dorpstaat, die dan weer in gezelschap van de familiehoofden der partijen, zoomede van een aantal *orang toeo* als bijzitters zitting namen in de *balei*. Ten slotte bleef er, zooals wij bereids zagen, in den *masa adat* van den *rapat negri* nog altijd wat wij zouden noemen appel over op den Jang di Pertoean, of op diens *pontjaq*, indien deze zich in de negri der litigeerende partijen bevond. Ziedaar in korte trekken de Minangkabausche rechterlijke organisatie uit den goeden ouden tijd geteekend. Andere lieden dan zijn panghoeloes en zijn radjas heeft de Minangkabauër nooit als rechters gekend. In 't bizonder gold dit ten opzichte van zijn priesters. Dezen bleven tot op den Padritijd hoogstens slechts de *soeloeks*, de flambouwen, de voorlichters van de panghoeloes, zoodra die als rechters optraden, ook in zuivere *sjarat*-zaken. In rechtskwesties, die geheel op het terrein van den adat lagen, werden de priesters zelfs niet eens gehoord, tenzij in hun qualiteit van *orang toeo tjerdik pandei*. Het zooeven meegedeelde gold intusschen slechts voor de noordelijke Minangkabausche landen en in het bizonder voor de Padangsche Bovenlanden. Bij de Korintjiërs trachtte men een geschil ook eerst onder de familiehoofden (*toeo keleboe*) af te doen. Maar gelukte dat niet, dan kwam het tot een geding voor den *kepala* of *poengawa tigo poeloeh*, en vervolgens desnoods voor de *soekoe- en mendopo-*

hoofden. Doch welke rechters ook in een kwestie betrokken werden, steeds fungeerden in de Korintjilanden de *niniks* en *mamaqs* van partijen, dus hare familiehoofden als bijzitters. De hoogste rechter in de Korintji-landen was altijd het college van de *Dipati nan ampat*, de rechtbank bestaande uit de vier hoogste mendopo-hoofden. Rechtskwesties tusschen lieden van verschillende negris of doesoens kwamen altijd bij de colleges van *nan belimo* of *nan betoedjoch*, dus bij de federatieve organen der negris van beide partijen, nadat hare panghoeloes eerst tevergeefs getracht hadden de zaak middels een minnelijke schikking *en famille* uit de wereld te helpen. Maar die rechters waren dikwijls nog trager in hun arbeid dan de eigen landschapshoofden der partijen. Vooral was dat het geval, wanneer deze niet behoorlijk over de brug kwamen ten behoeve harer rechters. Want in omkooping van hen werd nooit iets gezien. Niet zelden viel dus het recht aan die partij in den schoot, welke hare rechters het beste betaald had. Dit gebeurde in de allereerste plaats in den vorm van de storting der *thail amè*, van de ons reeds bekende *isi adat* [1]), die der Minangkabausche magistratuur te allen tijde *de droit* toekwam bij de behandeling van wat wij civiele zaken noemen. In *criminalibus* werden de rechters altijd voor hun moeite betaald uit de boeten, op welke de beleedigde partij aanspraak had, zooals wij reeds weten. Voordat de *thail amè* door elk van beide partijen aan hen overhandigd was, behoefden de *datoeq nan berampè*, met het onderzoek der bij hen voorgebrachte civiele zaak geen aanvang te maken. Rechtspraak was privaat werk ten behoeve van beide partijen en van niemand anders. Daarvoor moest de Minangkabausche rechter dus behoorlijk beloond worden, wilde men zijn oordeel vernemen in de twisten, welke men onderling had. Met onze gerechtskosten kan de *thail amè* niet vergeleken worden, want die zijn in elk geval een soort belastingen, remuneraties, welke aan den fiscus en niet aan de rechters verschuldigd zijn. De *thail amè* had altijd meer van een vooraf

1) Zie pag. 319 van dit boek.

te kwijten *honorarium*, dat men voor het onderzoek en oordeel des rechters over had. Zij kwam allerwege voor in de Minangkabausche wereld, al was het ook onder verschillende benamingen. Want hier sprak men van *oewang djoerah*, reverentiegeld, elders, zooals in de Boven-Djambilanden weer van *agoen*, een woord, dat allicht in verband kan staan met het javaansche *agoeng*, hetwelk groot, aanzienlijk beteekent. Den naam *oewang serah*, die bij de Korintjiërs hier en daar wordt aangetroffen, kan men vertalen met geld, waarmede men zijn zaak toevertrouwde n. l. aan de rechters. *Serah* toch beduidt overgave; *menjerahkan* is overleveren, toevertrouwen. Wat de eveneens in de Korintji-landen voorkomende naam *tanda koesoeman* of *kasoman* die men voor de *thail amè* bezigt, beteekent, ben ik niet te weten kunnen komen. Na de vestiging van ons gezag ter Sumatra's Westkust ging men de *thail amè* ook wel *oewang medja*, tafelgeld noemen, omdat die door litigeerende partijen eerst ter tafel moest worden gedeponeerd, aan welke de rechters zitting namen, voordat het proces een aanvang kon nemen. In den adat-tijd zaten deze lieden in de *balei* op den grond, ieder op zijn eigen matje en kussens, langs de wanden van dat gebouw. Partijen met hare advokaten waren dan tusschen de aan weerskanten zich bevindende rijen van rechters en hunne bijzitters in het midden van de balei gezeten. Maar na onze komst in de Minangkabausche landen ging men rapat houden in de kantoren onzer europeesche bestuursambtenaren, omdat dezen die rechtbanken altijd presideerden, ook al spraken zij nog jaren lang recht volgens den adat en in de vormen, die het inheemsche landrecht voorschreef. Dus de *thail amè* was ook toen nog wel degelijk verschuldigd aan de lieden, die in de rapats zitting namen. Of ze toen ook den europeeschen voorzitters voor een deel ten goede kwam, is mij niet bekend. De benaming *oewang penjoesoel*, met welke de *thail amè* in de Korintji-landen ook wel wordt aangeduid, stond natuurlijk in verband met *soesoel*, dat achterna loopen, achtervolgen, dus overdrachtelijk ook onderzoeken van een zaak beteekent. In 1874 gingen wij de *thail amè*, die huurprijs voor rechterlijke

diensten, welke de adat alleen aan de eigenlijke volkshoofden toekende, omdat die lieden altijd de eenige rechters waren geweest in de Minangkabausche wereld, veranderen in een procentsgewijze belasting op het voeren van een civiel geding, en deze liet men alleen in de zakken van onze staatsorganen, van de door ons aangestelde hoofden, vloeien. Dat was een ongelukkige greep. Want daardoor gingen wij het procedeeren in de Minangkabausche landen nog duurder maken dan zulks in den *masa adat* en vóór 1875 reeds was; immers wij moesten natuurlijk bovendien nog proceskosten voor den fiscus gaan eischen van de verliezende partij. Wijders paste het niet meer in de organisatie van het rechtswezen, dat wij ook ter Sumatra's Westkust invoerden, om de rechters nog eens extra te doen beloonen. Wij zagen blijkbaar niet in, dat organen van ons staatsgezag nooit aanspraak konden maken op bedoelde renumeratie, omdat bij hen rechtspraak niet meer een bewijzen van private diensten aan onderhoorige partijen werd, maar een ambtsplicht was geworden, die zich ook deed gelden, wanneer het een zaak van justitiabelen gold, welke niet tot de eigen onderhoorigen onzer hoofden behoorden. Volgens den adat konden toch gedingvoerenden nooit anders dan voor hun eigen hoofden terechtstaan. Dit was echter na onze komst begrijpelijkerwijs niet meer mogelijk, want dan hadden wij zooveel rapats in 't leven moeten roepen als er negris waren. Die gansche procentsgewijze belasting op het voeren van een civiel proces ter Sumatra's Westkust moesten wij zoo spoedig mogelijk afschaffen. Zij is een anachronisme, dat in de hedendaagsche rechtspleging niet meer past. Zij blijft bovendien maar steeds een voorwerp van ergernis voor de adat-hoofden, die ook deze bron van inkomsten te hunnen detrimente afgedamd zagen ten behoeve van de ons gezag slechts vertegenwoordigende hoofden. Zonder dat wij er het minste besef van hadden hebben wij die twee categoriën van machthebbers ter Sumatra's Westkust telkens tegen elkaar in 't harnas gejaagd met onze maatregelen. Dat sproot al te gader voort uit onze weinige kennis van 's lands oude recht.

De *thail amè* diende door beide partijen telkens op nieuw betaald te worden, wanneer zij een hoogere categorie van machthebbers gingen lastig vallen met hare zaak; dat was zoo altijd het gebruik niet alleen in de noordelijke Minangkabausche landen, maar ook bij de Korintjiërs. Het paste volkomen in het kader van het Minangkabausche procesrecht. Want de diensten dier hoogere rechters moesten telkens ook weer op nieuw als 't ware gehuurd worden. Appelrechters in onze beteekenis van dit woord waren zij nooit, want ook voor hen was rechtspraak steeds private en nooit een van ambtswege opgelegde arbeid. Maar na onze vestiging in de wereld ter Sumatra's Westkust zou men verwacht hebben, dat de hoogere Minangkabausche rechters zich van lieverlede wel degelijk als appelrechters waren gaan gedragen, zulks onder invloed van onze opvattingen omtrent rechtspraak. Nochtans gebeurde dat niet, althans voor zoover het aankwam op het vorderen van de *thail amè* van gedingvoerenden. Hadden dezen reeds het noodige geld besteed aan die *isi adat* bij het procedeeren voor hunne eigen adathoofden, dan werd het niettemin ook nog van hen gevorderd telkens opnieuw in den zak te tasten, wilden zij vervolgens van al de gouvernementsorganen recht erlangen, welke onze bestuursorganisatie van lieverlede hun aangebracht had. Dan moesten achtereenvolgens de *panghoeloe soekoe rodi*, de *panghoeloe kapala*, en ten slotte de *toeangkoe laras* met al hun bijzitters ook nog eens *thail amè* erlangen, voordat zij de gedingvoerenden te woord stonden. Men kan dus nagaan hoe duur het in 't bizonder tusschen 1833 en 1875 voor de menschen was geworden om recht te krijgen. Na het laatstgenoemde jaar kreeg men tenminste niet meer dan één hoogere instantie; van den rapat of landraad kon men sedert slechts appelleeren bij het centrale rechtscollege te Padang, bij den Raad van Justitie aldaar, en daarvoor had men niet opnieuw *thail amè* of liever de voor deze in de plaats gekomen procentsgewijze belasting meer te offeren. In zoover werd het werk van Mr. der Kinderen dus weer een groote zegen voor de Minangkabausche bevolking. Dat hebben de Gouverneur Kroesen en andere afbrekers van

der Kinderen's arbeid maar altijd over het hoofd gezien in hun afkeer van het in hun oogen zoo „doctrinaire" juristen-werk, dat in het Sumatra-Reglement belichaamd werd. En als de *thail amè*, ook volgens den adat, nog maar steeds een zeer bescheiden remuneratie ware geweest voor de diensten, welke de Minangkabausche rechter den justitiabelen bewees, zoo zou men de betaling van die *isi adat* nog door den beugel hebben kunnen laten gaan. Maar het tegendeel was waar. De *thail amè* was een buitengemeen drukkende belasting op het voeren van een proces. Hoe groot zij in den *masa adat* steeds was, valt niet meer na te gaan. Maar na onze vestiging in de Minangkabausche landen bedroeg zij nergens en nooit minder dan ongeveer 8°/₀ van de waarde in geschil, nog wel door ieder der beide partijen te kwijten. Meestal was zij veel hooger; zoo kwam zij feitelijk altijd neer op een schandelijke afzetterij van gedingvoerenden. Wie bovendien de meeste *thail amè* voor zijn rechters over had, kreeg ook de meeste kans om zijn proces te winnen. Daar kwamen de hoofden, die als rechters zitting namen, vaak zelfs zeer naïef openlijk voor uit. Want een partij, welke het meeste geld voor haar geding over had, moest, zoo oordeelde men, ook het beste overtuigd zijn van haar recht. [1]) Zoo werd van lieverlede de *thail amè* allerwege een verkapt middel om den rechter om te koopen. Justitiabelen, die het niet breed hadden in de wereld, konden intusschen gewoonlijk niet van dit middel gebruik maken. De belangstelling des Minangkabauschen rechters voor hun zaken was dan ook in den regel niet groot. Die werden eenvoudig soms niet behandeld. Slechts voor de rijken was het in den *masa adat* te doen een proces te voeren, want zij alleen konden dit betalen tot in de hoogste instanties, maar tevens hadden zij altijd de meeste kansen om het proces te winnen tegenover armere tegenpartijen. Men moet noodig den *masa adat* nog opvijzelen als de „gulden eeuw" der Minangkabauërs ook op justitieel gebied!

In de toelichting van Mr. der Kinderen op de Algemeene

---

[1]) Van Hasselt. Volksbeschrijving pag. 192.

Verordeningen tot Regeling van het Rechtswezen ter Sumatra's Westkust wordt omtrent het bedrag van de *thail amè* in zijn tijd vermeld, dat die in 't Agamsche *f* 8 bedroeg voor elke partij, maar er wordt niet bij gezegd of dit een vaste som was, welke voor elke waarde in geschil gold, dan wel een percentage daarvan. Ik vermoed dat het laatste het geval was. In het overige deel der Padangsche Bovenlanden behoorde elke partij *f* 1.25 van iedere *f* 16 in geschil te betalen. In het Soloqsche bedroeg de *thail amè* bij sawah-kwesties, onverschillig het bedrag of de waarde der vordering, altijd *f* 5. In Painan betaalde ieder der partijen *f* 10 tot *f* 40 en in 't Padangsche en Priamansche was de onderwerpelijke *isi adat* ook altijd onbestemd. In de meer noordelijke kustlanden Ajer Bangies en Taloe zou de *thail amè* nooit bekend zijn geweest. Ik betwijfel zulks evenwel. Volgens berichten, die ik inwon, steeg het bedrag van de *thail amè*, zoodra de waarde in geschil de 1000 gulden in ons geld overschreed, altijd tot *f* 75 ongeveer voor elke som van dat bedrag.

Kon de Minangkabausche rechter in den *masa adat* niet werken, vooreerst zoolang er geen klacht bij hem inkwam, en in de tweede plaats, zoolang de tegenpartij des klagers of aanleggers niet beliefde mee te werken om het gerechtelijk onderzoek mogelijk te maken, en behoefde hij ten slotte, althans *in civilibus*, het onderzoek niet eerder aan te vangen dan nadat hij van beide partijen de *thail amè* had ontvangen, er was ook nog een andere oorzaak, die zijn tusschenkomst in een rechtszaak achterwege kon doen blijven. Dat was namelijk het geval, wanneer er eigenlijk geen geschil tusschen partijen bestond, doordat de misdadiger of debiteur in confessie was tegenover zijn tegenstander, ook al had de schuldige zijn belijdenis van schuld buiten rechte afgelegd. Want een bekentenis tegenover de beleedigde partij of crediteur, waar en wanneer ook gedaan, maakte elk gerechtelijk onderzoek, elk proces, volkomen overbodig. Vandaar dat de Minangkabauer er ook nimmer iets van begreep, dat wij ten deze andere opvattingen huldigen en dat voor ons een algeheele bekentenis op zich zelve geen voldoende

bewijs oplevert. Hij verbaasde er zich niet zelden over, dat een misdadiger of debiteur, die reeds buiten rechte volmondig bekend had, nog voor den rechter moest getrokken worden. De Minangkabausche rechter van den adat-tijd was altijd alleen dan maar verplicht *akan manjalasihkan nan koesoeï karoeh mandjameikan*, ook wel *karoeh diperdjenih*, [1]) om het verwarde te ontwarren, het troebele op te helderen middels zijn onderzoek, wanneer de gedaagde of aangeklaagde halsstarrig bleef ontkennen tegenover zijn tegenpartij. Was evenwel zijn schuld door zijne bekentenis zoo helder als daglicht geworden, dan behoefden geen van beide partijen meer de hulp harer rechters, en de oer-oude eigenrechting stond, wanneer de schuldige, in spijt van zijn bekentenis, de boete of het debet, waarmee de wreker of crediteur genoegen had genomen, niet betaalde, dezen volkomen ten dienste. In dat geval kon hij aan het *tarik* tijgen, aan het beslag leggen op de goederen zijns debiteurs, of op die zijner familie,

---

[1]) Men drukte die verplichting des Minangkabauschen rechters om alle twisten uit de wereld te helpen ook wel in de volgende pitoeas uit:

Sèlang dipatoeï
Koesoeï dipalaseikan;

twisten moeten bijgelegd en verwarringen ontward worden.

Tjaboeh diboewang,
Adil dipakei;

wat onrust, onraad stichten kan moet vermeden worden, doch wat verstandig is behoort aangewend te worden.

Bersalahan berpatoet,
Persalisihan diperdameikan;

een geschil moet altijd zooveel mogelijk in der minne bijgelegd worden.

Sasè soeroet
Gawal dioebah;

is men op het verkeerde pad geraakt, dan keere men tot den juisten weg in; heeft men bij vergissing iets verkeerds gedaan, zoo verbetere men zijn fout.

Kopor tobat,
Talangkah koembali,
Bertoendjoekan beradjaran;

een afgedwaalde, een zondaar toone zijn rechters berouw en keere terug van het verkeerde pad; dezen moeten hem echter zijn feiten wijzen.

zonder daartoe eenige machtiging zijner rechters noodig te hebben.

Een proces was dus in de oude Minangkabausche wereld alleen mogelijk, wanneer de beklaagde of gedaagde voor de hoofden, die op den vastgestelden dag met hun bijzitters in de *balei* vergaderd waren, verschenen zijnde, alle schuld bleef ontkennen. De bekentenis des schuldigen was naar het Minangkabausche rechtsbewustzijn derhalve altijd veel meer dan een gewoon bewijsmiddel. Zij had in 't bizonder de strekking om alle rechtspraak overbodig te maken, te voorkomen, of, in rechte afgelegd, om al het verdere procedeeren terstond te doen ophouden. Die kracht van de bekentenis in het Minangkabausche rechtsleven verklaart zich natuurlijk hieruit, dat daarin alle rechtspleging een zuiver privaat- en nooit een publiekrechterlijk karakter droeg. De tegenpartij moest altijd zelve maar weten wat zij deed door volkomen in confessie te komen tegenover haren tegenstander. Werd een eenmaal afgelegde buitengerechtelijke bekentenis weder ingetrokken, zoo ontstond er natuurlijk op nieuw weer *matière à procéder*, dan was de zaak tusschen partijen van klaar (*trang*) weder *koesoei* of *karoei*, weder verward, troebel, geworden.

Overbodig bijna is het te vermelden, dat de adat weer altijd zeer sterk was in het uitdenken van allerlei fraaie klanken en woorden, in welke aan de Minangkabausche rechters werd voorgeschreven om, zooals wij ons zouden uitdrukken, naar plicht en geweten en dus niet willekeurig hun taak te vervullen. Dit teekende men in de volgende pantoen:

Mantjampak tibo kahoeloe,
Kanai anak garoendoeng;
Opokah tjoepaq di panghoeloe?
Bapa main oendang-oendong.

De inhoud der twee eerste regels heeft niets te maken met dien der twee volgende; slechts weer ter wille van het rijm werden die eerste regels gedicht. De vertaling luidt als volgt: wanneer men een rivier tegen den stroom opvischt vangt men

jonge *garoendoeng*. Welke zijn de voorschriften waaraan een *panghoeloe* zich heeft te houden? Hij heeft recht te doen volgens de wetten (*oendang-oendang*). Al die mooie voorschriften waren vrijwel altijd pendanten van de bereids meegedeelde pitoeas, in welke de onderlinge verhoudingen van familie- en stamverwanten werden geteekend. In de praktijk evenwel sloegen de Minangkabausche rechters niet zelden al die zedepreken vierkant in het aangezicht en was het recht slechts te koop voor de partij, welke hare rechters het beste betaald had.

Ziehier eenige van bedoelde voorschriften:

Manimbang, samo brat.
Maoekoer samo pandjang,

de rechters moeten bij het wikken en wegen, bij het uitmeten van de rechtzaak, altijd eenzelfde maat en weegschaal gebruiken, m. a. w. zij mogen nooit de zaak van de eene partij zwaarder wegen of geringer achten dan die van de andere.

Taradjoe nan indah palingan,

Zij mochten nooit een weegschaal, die de neiging had slechts naar een zijde over te slaan, gebruiken,

Taradjoe nan bergatoq,

maar altijd een, die zuiver gelijk hing.

Nan bertiroe bertoeladan.

Het afgietsel moest altijd volkomen gelijk aan den gietvorm zijn, m. a. w. het vonnis diende aan den adat te beantwoorden.

Djaoe ditoendjoekan,
Ampir dikakokan;

met schijn had de rechter zich nooit in te laten, derhalve wat veraf was had hij zich te doen aanwijzen, wat zich dichtbij bevond moest hij echter met eigen handen bevoelen en betasten.

Gantang nan piawei
Boengkal nan betoel.

In grove zaken had de rechter steeds de zuivere echte *gantang* (n.l. van 4 *tjoepak*) te bezigen, in fijne kwesties het juiste,

echte goudgewicht aan te wenden. Kortom beide partijen moeten gelijke gewichten en maten erlangen.

Tjoepak oesali,
Tjoepak nan babaq.

De rechter had naar het recht, naar de voorouderlijke herkomsten, en niet naar eigen inzichten recht te doen en daarbij de gevulde maat boven steeds gelijk af te strijken, dus niet aan de eene partij een „kop" te laten, terwijl hij de maat voor de andere van boven horizontaal afstreek.

Ten slotte hebben wij hier te vermelden, dat, als een geschil zoover kwam, dat het in den rapat der soekoehoofden moest behandeld worden, niet elke partij *persona standi in judicio* bezat. Zoo was deze in 't bizonder aan vrouwen en kinderen altijd onthouden. Die konden nimmer een proces voeren, zelfs niet *in criminalibus.* Der Minangkabausche vrouw was het verboden in een rapat te verschijnen. Dit drukte men altijd met de volgende beeldspraak uit:

ajam batino 'ndah boleh
naik akan galanggan,

een kip kan nooit het worstelperk, dat voor hanengevechten dient, betreden. Hare mamaqs hadden altijd en in alle gedingen voor haar op te treden. Slechts bij algeheele ontstentenis van mannelijke bloedverwanten mocht de vrouw in rechte verschijnen als aanlegster of verweerdster; dan mocht de duif wel kiekendief worden volgens de spreekwijze. Maar ook volwassen mannelijke *kamanakans* vermochten nimmer een proces te voeren, dat over een bestanddeel van het familievermogen, over een *harto poesako*, liep. Dergelijke gedingen moesten dus ook alleen door de mamaqs der betrokken partijen behandeld worden. De jurisprudentie ter Sumatra's Westkust heeft tot heden aan die stelregels van het oude Minangbausche procesrecht vastgehouden [1]). Slechts geschillen gaande over *harto pantjarian*

---

[1]) Zie o. a. het vonnis van den Raad v. Justitie te Padang, rechtsprekende in burgerlijke zaken in hooger beroep N⁰. 45, 1905.

mochten door de bezitters dier goederen zelven, zoomede ook alle strafzaken, waarin zij betrokken werden, door mannen behandeld worden, zonder dat zij daarbij zelfs bijgestaan behoefden te worden door hunne *mamaqs*. Het laatste sprak altijd van zelf. Een wreker had immers slechts te doen met den persoon zelven, die hem beleedigd had. Was die echter een vrouw, zoo behoorde hare mamaq het voor haar op te nemen. Voor kinderen traden ook altijd de betrokken *mamaqs* op. Thans hebben wij te trachten den loop van het Minangkabausche proces uit den adat-tijd voor onzen geest te halen. Na onze komst in de Minangkabausche landen kwam daarin betrekkelijk weinig verandering in de rapats, welke vóór 1875 onder presidium van onze bestuursambtenaren gehouden werden.

B. *De procesgang* [1]).

Onnoodig is het te vermelden, dat bij den loop van een geding, wat de behandeling zelve der zaak betrof, nimmer onderscheid werd gemaakt tusschen een burgerrechterlijke en een strafrechterlijke zaak [2]). Beiden werden op dezelfde manier behandeld; slechts bij het bezigen van een bepaald bewijsmiddel, in 't bizonder van de zoogenaamde *tanda* kwam dat onderscheid uit. Want in een crimineele zaak had men altijd andere *tandas* dan in een civiele. Wij komen hierop in de volgende paragraaf terug.

Zooals bereids met een enkel woord werd medegedeeld kon geen enkel geschil, zelfs niet dat over het zwaarste misdrijf

---

1) Ik heb bij de bewerking van deze en der volgende paragraaf veel te danken gehad aan een opstel van de hand des oud-Residenten van Sumatra's Oostkust P. J. Kooreman, dien kenner bij uitnemendheid van het rechtsleven des Minangkabauërs. Dat opstel komt, onder den titel: „De rechtspraak in de „burgerlijke zaken van de Maleiërs ter Sumatra's Westkust" voor in het Tijdsch. v. N. I. jaargang 1902, pag. 909 e. v. en 1067 e. v. Bovendien stelde de Heer Kooreman te mijner beschikking het manuscipt eener niet gepubliceerde lezing, die hij over hetzelfde onderwerp hield voor de vereeniging „*Oost en West*" onder den titel: „Het getuigenbewijs in burgerlijke zaken bij de Minangkabauërs".

2) Wil de Maleiër ons begrip strafzaak aanduiden dan spreekt hij van *perkara bintjano*. Het laatste woord beteekent in 't algemeen leed, blaam, en in 't bizonder dat veroorzaakt door bedrog, laster, beleediging.

ging, eerder voor den eigenlijken rechter, voor het gemeenschappelijke soekoehoofd van beide partijen, of voor de beide *datoeq nan berampè* van haar, indien zij tot verschillende soekoes, administratieve ressorten van den dorpstaat, behoorden, komen, dan nadat het gemeenschappelijk familiehoofd, of de panghoeloes van ieder der partijen haar voor zich hadden doen verschijnen en getracht hadden haar geschil *en famille* bij te leggen middels een onderlinge schikking [1]. In dit geval werd getracht den schuldige tot een bekentenis te brengen, en den klager of eischer over te halen om met een matige boete genoegen te nemen of om iets van zijn pretentie op zijn tegenpartij te laten vallen. Kortom het geschil verkeerde dan in het stadium van het zoogenaamde *badamei*. Partijen werden, zonder dat het publiek er iets van afwist, in de kringen harer families in staat gesteld het met elkaar op een accoord te werpen. De panghoeloes hadden dan eenigermate de roeping te vervullen van *juges de paix*. Zij konden door klagers of crediteuren nooit gepasseerd worden. Elke rechtzaak moest het eerst bij hen voorgebracht worden. Tot 's lands overheid kon men zich pas wenden met zijn klacht, wanneer het *badamei* tot geen resultaten had geleid.

En dan begonnen de betrokken familiehoofden der partijen met hare zaken voor de *datoeq nan berampè*, onder wie zij ressorteerden, voor te brengen. Daardoor was de zaak ook publiek geworden en zou volkomen in het openbaar, ten aanhoore van de gansche negri behandeld worden. Dan riep de aanlegger of klager zijne tegenpartij op (*daäwa*) om op een door de betrokken soekoehoofden bepaalden dag in de *balei* te verschijnen voor den rapat. Partijen mochten zich in rechte doen bijstaan door *kapala koto* of *kato*, door procureurs of advocaten, zouden wij zeggen. Woordelijk beteekenen deze woorden echter „hoof-

---

[1]) Slechts bij handelszaken was men soms gewoon het *badamei* op te dragen aan afzonderlijke, door partijen gekozen deskundige scheidsrechters, in stede van die voor te brengen bij de dikwijls ter zake onbevoegde familiehoofden. Pas wanneer bedoelde arbiters er niet in slaagden partijen tot een vergelijk te brengen, werd hare zaak in de balei voor den rapat der soekoehoofden gebracht.

den van het woord", „van het debat", omdat partijen het dikwijls aan die helpers overlieten voor haar het woord te voeren. In elke negri had men gewoonlijk een of meer van die lieden, die er hun beroep van maakten om als *kapala koto* op te treden. De Minangkabauër is van nature een prater; voor advokaat is hij in de wieg gelegd met zijn welbespraaktheid. De aanlegger heette *in criminalibus si-mendaawa*, hij die gedaagd had, en de tegenpartij, de beklaagde, werd met de woorden *si-terdaawa*[1]) aangeduid, terwijl *in civilibus* de aanlegger *si moedai* en de verweerder *si moedai alië* heetten.

Waren beide partijen op den vastgestelden dag voor den rapat verschenen, en alleen dan kon die zich met de zaak inlaten, zooals wij bereids weten, zoo waren partijen vóór alles verplicht de *thail amè* aan de rechters te betalen, althans zoodra het een civiel geding gold. In een strafzaak bleef dat achterwege. Vervolgens waren beide partijen gehouden, dus dat was in een strafgeding haar eerste werk, om een *tanda*, een teeken, aan de rechters ter hand te stellen (*berpersaoekan tanda*). Men heeft omtrent de strekking van deze formaliteit nooit een bevredigende verklaring gegeven. Zij had mijns inziens geen andere strekking dan die het overreiken van *tandas* bij het sluiten van elk ander contract in de Minangkabausche wereld bezat, n.l. om uiterlijk waarneembaar te maken, dat er een gesloten band, een verbintenis was tot stand gekomen tusschen den ontvanger en den gever van de *tanda*. In die gedaante ontmoetten wij de wisseling van *tandas* reeds bij de Minangkabausche verloving. De *tanda*, bij het sluiten van een contract gegeven, vervulde eenigermate altijd de rol, welke onze onderhandsche schuldbekentenis speelt. Zij diende eventueel als be-

---

[1]) Ook noemde men een verdachte, die reeds een slechten naam had, wel eens *si roentjoeng tandoea*, en vergeleek hem dan derhalve met een karbouw met spitse hoorns en een bles, wat bij zulk een dier altijd een slecht teeken is. Terwijl in ons recht *in criminalibus* de aanklager of benadeelde partij altijd de rol van getuige en wel van de hoofdgetuige in het geding speelt, wijl het O. M. daarin hoofdpartij is, was in het Minangkabausche strafproces de gelaedeerde natuurlijk altijd partij.

wijsstuk om het gesloten contract aannemelijk te maken voor den rechter. De onderwerpelijke *tandas* bestonden in den regel uit *poesako*-zaken van partijen, krissen, kleedingstukken, kleinoodiën of iets dergelijks, die, al bezaten zij soms geen groote intrinsieke waarde, toch voor de partijen de grootste beteekenis hadden, omdat zij dikwijls zeer oude famile-eigendommen daarstelden, waaraan een gansch geslacht zeer gehecht was. Zij bleven bij de rechters slechts *in deposito* berusten en konden dus nooit als geschenken door hen aangemerkt worden. Die lieden verplichtten zich door de aanneming der *tandas* pas tot het houden van het gewenschte onderzoek en tevens bezaten zij in die voorwerpen waardevolle panden, welke partijen niet licht in den steek zouden laten, zoodat zij er verzekerd van konden zijn, dat die zich na het overgeven der *tandas* niet meer aan het geding zouden onttrekken. Eerst nadat het vonnis niet alleen geveld was maar, in den regel ook, nadat daaraan door den veroordeelde volkomen voldaan was, moesten de *tandas* aan partijen teruggegeven worden. Dan pas hadden de rechters zich van de van hen verwachte taak gekweten en partijen hun getoond, dat het haar ernst was geweest met het inroepen van hun hulp. Men verwarre intusschen de onderwerpelijke *tandas* niet met die wij in de volgende paragraaf zullen ter sprake brengen, deze dienden partijen slechts als bewijsmiddelen om hare *posita* in rechte te staven.

De eigenlijke loop van het geding werd steeds in de volgende korte regels geschetst:

Si-mandaawa mambawah saksi,
Si-terdaawa mandjawab,
Soedi dan siasat kabaroeh;

de aanklager of eischer behoort zijn getuigen voor te brengen, de beklaagde of gedaagde moet antwoorden en vervolgens dienen de rechters alle beweringen van partijen, wij zouden zeggen in raadkamer, op nieuw zich weder voor den geest te halen teneinde ze te wikken en te wegen. Zoo bakende de adat op zijn lakonieke manier den ganschen loop van een geding af, al liet

die voor den niet ingewijde ook veel aan duidelijkheid en volledigheid te wenschen.

Eerst moest alzoo de aanlegger het woord erlangen en diende hem de gelegenheid te worden gegeven om alles aan den rechter mede te deelen, wat hij tegen zijn tegenstander had aan te voeren; maar voordat deze gehoord werd had hij desnoods al zijn posita ook middels het voorbrengen van *tandas* en getuigen volledig te staven. Daarna pas was de rechter verplicht het woord te gunnen aan den beklaagde of gedaagde. Maar ook dat was niet noodig, indien de rechter zelf zich verbeeldde uit eigen wetenschap volkomen op de hoogte zijn van de verhoudingen der partijen en het hem gebleken was dat de aanlegger deze had weergegeven overeenkomstig die wetenschap. Dan mocht er terstond vonnis geveld worden en behoefde de tegenpartij zich niet te verdedigen; dat zou maar overbodig zijn geweest. De eigen wetenschap des Minangkabauschen rechters was dus een even machtig bewijsmiddel als de bekentenis des schuldigen. Zulk een op eigen wetenschap, in verband met de mededeelingen des aanleggers, gewezen vonnis heette *hoekoeman ilmoe*; het laatste woord is weder van arabischen oorsprong en beteekent kennis, wetenschap. In den kleinen kring van den Minangkabauschen dorpstaat kon het vaak genoeg gebeuren, dat de rechters reeds van zelf voor een groot deel op de hoogte waren van het voorgevallene tusschen litigeerende partijen.

Was het echter niet mogelijk om een *hoekoeman ilmoe* te slaan, zoo moest uit den aard der zaak de gedaagde of beklaagde in zijn verdediging wel gehoord worden. Maar ook zijn *posita* te bewijzen middels getuigen, of bijbrenging van *tandas* vermocht hij niet altijd terstond. Daartoe behoefde hij steeds de bewilliging des rechters. Want was deze reeds dadelijk overtuigd van de onwaarheid der verdediging, doordat die b.v. in zijn oogen volkomen ongerijmd was, zoo was de rechter bevoegd, om, zonder beklaagde of gedaagde in staat te hebben gesteld zijn beweringen verder aannemelijk te maken, dadelijk vonnis te vellen. Op de overtuiging des rechters kwam toch alles aan. Had zijn overtuiging dat de gedaagde of beklaagde schuld had

eenmaal vasten wortel geschoten in zijn gemoed, dan mocht niet alleen alle reeds geleverd bewijsmateriaal ter zijde gesteld worden, maar men deed de zaak dan ook slechts af zonder partijen in staat te stellen nieuw bewijs te leveren. En een en ander gold niet alleen *in criminalibus*, maar ook *in civilibus*. Van een formeel bewijsrecht is in de Minangkabausche burgerlijke rechtspleging nooit sprake geweest. Zulk een beslissing des Minangkabauschen rechters enkel op zijn overtuiging gegrond heette *hoekoeman adjatihad*. Niet op hetgeen partijen den Minangkabauschen rechter bliefden te doen gelooven, maar op wat hij zelf, afgaande meer op indrukken dan op bewijsmiddelen, aannam, deed hij gewoonlijk recht, ook *in civilibus*. Aan geen bewijsmiddel was de Minangkabausche rechter ooit gebonden, behoudens aan een enkel, aan den zuiveringseed, door den gedaagde of beklaagde af te leggen alvorens hij vrij kon uitgaan. Tegen dien had ook de overtuiging des Minangkabauschen rechters het af te leggen. Die eed was echter altijd meer een laatste weermiddel voor den in het nauw gebrachten beklaagde of gedaagde, van wiens schuld de rechter niet volkomen overtuigd was geworden, dan een eigenlijk bewijsmiddel.

Partijen, zoowel gedaagde als de aanlegger, waren steeds verplicht om op alle haar gedane vragen te antwoorden. Liet een harer dat na, zoo werd zulks niet slechts in het nadeel van de zwijgende uitgelegd, maar die maakte zich tevens schuldig aan een oneerbiedigheid tegenover den rechter (*mandago di hakim*), welke strafbaar was met boete of een verzoeningsmaaltijd. Bleef een der partijen in den loop van het geding weg, zoo kon dit verder geen voortgang hebben en het onderzoek zoomede de beslissing des rechters bleven verder in de lucht hangen. Daar kwam dan niets meer van, doch de aanlegger, indien die op deze wijze een proces onderbrak, boette er ook zijn recht op executie, op het *tarik*, bij in, terwijl, als zijn tegenpartij zich onttrok aan het geding, deze zich blootstelde aan de eigenrichting des aanleggers, die er dan natuurlijk nog meer op uit was om het onderste uit de kan te nemen. Kwam de gedaagde of beklaagde terstond na den aanval des aanleggers en het

bijbrengen van zijn bewijsmateriaal in confessie, dan had een verder onderzoek des rechters ook weer geen reden van bestaan meer. Ook in dat geval behoefde derhalve de boetvaardige niet meer gehoord te worden en nam men genoegen met de mededeelingen des aanklagers. Maar dan was het in elk geval wel weer des rechters plicht om te trachten partijen tot een vergelijk te brengen, (*badamei*), dus om den aanlegger over te halen een gedeelte zijner pretentie of, in geval van een strafzaak, van zijn aanspraak op de volle boete te laten vallen. Ook eischende partijen moesten niet te veeleischend worden; dat paste niet. Gelukte zulk een poging des rechters om partijen tot een accoord te brengen, dan heette de beslissing, welke hierop volgde geen *hoekoeman*, geen vonnis, maar een *poetoesan perdameian* of *kabaïkan*, een afdoening van de zaak (*poetoes* = afbreken, doorbreken van iets) langs minnelijken weg, naar genoegen dus van beide partijen. Het gevolg van zulk een *poetoesan* was dat er een nieuw contract als 't ware tusschen partijen tot stand kwam, en zulks in tegenwoordigheid des rechters. Ten bewijze daarvan hadden zij elkaar dan ook over en weer het een of andere waardevolle voorwerp als tanda te overhandigen, welke zaken onderling in bewaring bleven, totdat aan de gesloten schikking ten volle was voldaan door den misdadiger of gedaagde.

Dus een proces kon, na het hooren des aanleggers, en nadat de rechters kennis genomen hadden van de door hem bijgebrachte bewijsmiddelen, alleen in drie gevallen verderen voortgang hebben, n.l. indien er geen termen waren om een *hoekoeman ilmoe* te geven, zoomede wanneer partijen niet tot een schikking waren te bewegen en ten slotte, wanneer de rechters na het enkel hooren van den gedaagde of beklaagde niet reeds terstond tot de overtuiging waren gekomen dat hij loog. De beraadslagingen nu over het een of ander maakten den inhoud uit van het *soedi dan siasat kabaroeh*, van het in raadkamer lang en breed overleggen of men al dan niet den gedaagde of beklaagde nog in de gelegenheid zou stellen om zijn posita te bewijzen. Een volstrekte bevoegdheid dit te doen, zooals in ons

recht bestaat, had een gedaagde of beklaagde volgens het Minangkabausche procesrecht dus nimmer. Hierin was altijd den rechter veel meer speling gelaten om naar eigen overtuiging te handelen dan naar onze opvattingen betamelijk zou geacht worden. Zoo volkomen lijdelijk als de Minangkabausche rechter was, wanneer het er om ging zich met een rechtzaak in te laten, zoo weinig passief was hij weer, zoodra die eenmaal in zijn handen was, en zulks niet alleen *in criminalibus*, maar ook *in civilibus*. Onze leerstelling omtrent de lijdelijkheid des rechters in laatstbedoelde zaken is dan ook nooit door den Minangkabauschen justitiabele en door diens hoofden begrepen. Trouwens ook op Java kunnen de leden van een Landraad zich daar moeilijk indenken. Een inlandsche rechter heeft altijd zeer veel neiging om mede te procedeeren.

Ik vergeleek het *soedi dan siasat kabaroeh* des Minangkabauschen rechters met het in raadkamer zich terugtrekken van onze rechters, maar men denke hierbij volstrekt niet aan het zich afzonderen der *datoeqs* in een geheime raadzaal. Dat gebeurde nooit. Men bleef niet alleen in de *balei* zitten met allen om zich heen, die tegenwoordig waren geweest bij de behandeling van de zaak, maar men beraadslaagde ook zoo openbaar mogelijk, ten aanhoore van partijen niet slechts, maar zelfs van het gansche publiek, dat om de *balei* geschaard stond. Van een geheim van raadkamer is in het Minangkabausche procesrecht nimmer sprake geweest. Was nu het resultaat van het *soedi dan siasat kabaroeh*, dat men den gedaagde of beklaagde vergunde om van zijn kant bewijsmiddelen ter staving van zijn onschuld bij te brengen, dan werd de zitting weer heropend en de *tandas* en getuigen van de aangevallen partij verschenen ten tooneele. Of men besloot bij het *soedi dan siasat kabaroeh* om ambtshalve getuigen te gaan hooren en die van de tegenpartij achterwege te laten. Of de een of andere onder het om de balei vergaderde publiek zich bevindende belangstellende toehoorder deed den rechters nieuwe bewijsmiddelen, in 't bizonder getuigen, aan de hand. Want niet alleen de rechters, maar ook het auditorium had volgens het Minang-

kabausche procesrecht de bevoegdheid om zich in den rechtstrijd te mengen en dus om mede te procedeeren, een bevoegdheid, welke door sommige adatvereerders hoogelijk geprezen is, in tegenstelling met de beginselen van het procesrecht, dat in de Minangkabausche landen na 1875 vigeerende werd en dat inmenging van het publiek in een geding natuurlijk niet meer duldde. Hadden beide partijen zich ten slotte uitgeput in het bijbrengen hunner bewijsmiddelen of achtten de rechters dit niet meer noodig, dan was het oogenblik aangebroken voor dezen om te gaan beraadslagen over het vonnis, dat geveld moest worden. Dit noemde men het *timbang manimbang*. Daarbij had de rechter alleen zijn gedachten te laten gaan over het *maäroef madjahoel*, zooals het heette, over het al of niet bewezen zijn van de aanklacht of van de vordering.

Ook het *timbang manimbang* gebeurde weer geenszins in het geheim. Zelfs al de bijzitters der rechters, de *oerang toeo* en *orang tjadieq pandai*, welke zij om zich vereenigd hadden, zoomede de overige familiehoofden en notabelen, wier hulp zij hadden ingeroepen, deden daar niet zelden aan mee. Zelfs is mij verzekerd, dat de heeren advocaten van partijen, de *kapala koto*, daaraan mochten deelnemen. Liberaler kon het wel niet. Nochtans was het aan het publiek in dit stadium van het geding verboden om ook een duit in het zakje te doen. Die liberaliteit had er ook nog maar aan ontbroken. Was het intusschen te verwonderen, dat het *timbang manimbang*, zoomede het *soedi dan siasat kabaroeh*, soms niet alleen uren lang kon duren, maar dat men er bij wijlen zelfs vele zittingen mee zoek bracht. Het *quot capita tot sensus* deed zich dan ook in geen geringe mate gelden in de zoogenaamde rechtspraak van den *masa adat*. Want de Minangkabausche rechters mochten nimmer een beslissing nemen bij meerderheid van stemmen. Ook zij moesten altijd *sapakat sakato* zijn geworden om tot eenig praktisch resultaat te komen. En kon men het maar niet over het vonnis eens worden, bleef de rapat *patja* of *pitja*, gebroken zooals het heette, welnu dan bleef de beslissing ook in de lucht hangen en partijen konden dagen, weken, soms maanden lang

wachten alvorens een uitspraak des rechters te erlangen; soms kwam men zelfs nooit hiertoe. Maar daar was dan niet alleen de verplichte eenstemmigheid de oorzaak van, ook de al te groote openhartigheid en openbaarheid, welke de Minangkabausche rechtspraak immer kenmerkte, werkten daartoe mede. Want dientengevolge kwamen de rechters onder allerlei tegenstrijdige invloeden, welke van partijen, van hare families, van hare advocaten, zelfs van het publiek uitgingen, tengevolge waarvan dikwijls verdeeldheid en scheuring onder de rechters teweeg gebracht werd en zij verhinderd werden om onafhankelijk, zonder aanzien des persoons, naar recht en geweten, hun plicht te doen. Oneenigheid onder de rechters niet slechts, maar ook verdeeldheid onder de negri-bevolking waren vaak het gevolg van de een of andere *cause célèbre*, die in den Minangkabausche gemeenschap van weleer zich voordeed. Heel de bevolking, toch reeds van nature bemoeiziek, verwaten en nimmer gedisciplineerd, procedeerde als 't ware dan met beide partijen mee. De eene partij trachtte de rechters middels omkooping voor zich te winnen, de andere wendde het middel van intimidatie en vreesaanjaging aan. Alzoo in tweestrijd gerakend, niet zelden voor wraakoefening beducht, weifelden de rechters dan ook soms weken en maanden lang om een vonnis te geven. En niet zelden werd dat *ad calendas graecas* zelfs uitgesteld. Dit waren in 't kort de zure vruchten van die door sommige adatvereerders onder ons zoo zeer geprezen openhartigheid en openbaarheid der Minangkabausche rechtspraak van den „goeden ouden tijd". Het eind van het liedje was doorgaans, dat de partij, die zelve of wier familie het meeste geld er voor over had, het recht aan hare zijde kreeg.

Waren de rechters het echter eenmaal eens geworden over de beslissing, welke zij zouden geven, dan hadden ook alleen zij te bepalen, hoe die moest uitvallen. De bijzitters en het publiek mochten aan dien arbeid niet deelnemen. Het *banding*, *oedji*, *oelang* of *sarakei* [1]), hoe het beraadslagen over den inhoud

[1]) *Banding* = evenbeeld, weerga, iets, waarbij iets anders vergeleken wordt, dus ook = vergelijken, confronteeren, onderzoeken. *Oedji* = toetsen. *Oelang* =

van het vonnis ook heeten mocht, stond slechts aan de *datoeq nan berampè*, aan niemand anders. Dan behoorde in strafzaken niet alleen nagegaan te worden welke straf men zou opleggen, dit was de eigenlijke *timbangan*, maar ook welke qualificatie aan het gepleegde delict behoorde te worden toegekend. En *in civilibus* had men natuurlijk te beslissen in hoever de eisch voor toewijzing vatbaar was. Het veroordeelende vonnis, niet op eigen wetenschap en ook niet op enkele overtuiging des rechters steunend, dus dat, waartoe hij geleid werd door de van de zijde des aanleggers geproduceerde bewijsmiddelen, noemde men een *hoekoeman sabĕnar-bĕnar*, een werkelijke, een heuzige beslissing, als voelde men dus bij intuïtie, dat er aan een *hoekoeman ilmoe* of aan een *hoekoeman adjatihad* altijd toch iets haperde. Onnoodig is het te vermelden, dat al die vonnissen immer mondeling werden uitgesproken. Pas na onze vestiging in de Minangkabausche landen kwam de gewoonte in zwang om de beslissingen der rapats in schrift te brengen, ook al werden die nog jaren lang alleen krachtens den adat geveld. Maar aangezien de leden van den rapat gewoonlijk niet in staat waren om het vonnis te stellen, zoo werd de europeesche griffier, de een of andere indo-europeaan, er in den regel de maker van, terwijl de controleur of assistent-resident het verder nakeek. De leden van den rapat teekenden het vonnis slechts [1]).

Kon een zaak niet in het voordeel van den aanlegger worden uitgewezen, omdat deze te kort was geschoten in zijn poging om zijne posita aannemelijk te maken voor de rechters, welnu dan diende de gedaagde of beklaagde wel te worden vrijgelaten. Maar dit gebeurde nooit zooals dat bij ons gaat, want de tegen-

---

herhaaldelijk, dikwijls, telkens, dus hier = steeds weer op nieuw wikken en wegen. *Sarakei* = *sarak* = van een scheiden, = uitpluizen, anatomiseeren.

[1]) Ook op Java beperken de inlandsche leden der Landraden en vroeger ook die van de Rechtbanken van Omgang zich er toe om slechts hunne handteekeningen onder de vonnissen hunner rechtbanken te zetten. De juridische voorzitters van deze stellen die stukken altijd, feitelijk zonder eenige controle van de zijde van bedoelde inlandsche leden. Het zetten van hunne handteekeningen onder het vonnis is dan ook slechts een zinlooze formaliteit, die gevoegelijk achterwege kon blijven.

partij, hoe weinig bewijs of er ook voor zijn schuld aanwezig was, zelfs al bestond er geen schijn of schaduw van bewijs, mocht nimmer vrij uitgaan uit de Minangkabausche rechtzaal, voordat hij zijn onschuld eerst nog eens middels den zuiveringseed had bezworen. Elke vrijspraak zoomede elke ontzegging van eisch sloot dus steeds als *conditio sine qua non* in zich, dat de tegenpartij eerst dien eed aflegde; wij zullen dezen in de volgende paragraaf nader beschrijven. De beklaagde of gedaagde had, onder vervloeking niet alleen van zich zelven, maar ook van zijn gansche familie en stamgemeenschap, bij aldien hij onwaarheid mocht hebben gesproken, te zweren, dat hij volkomen onschuldig was aan hetgeen, waarvan hij beticht was geworden, of, *in civilibus*, dat hij den aanlegger niets verschuldigd was. Zulk een eed gaf intusschen dezen of den aanklager altijd eenige voldoening, ook al wierp zij voor lange jaren een muur van vijandschap op tusschen zijn familie en die des beklaagden of gedaagden, zooals het heette, welke b. v. voor eventueele huwelijken en verderen omgang van wederzijdsche verwanten een onherroepelijke hinderpaal werd. Bedoelde eed speelde in het Minangkabausche rechtsleven dus een veel belangrijker rol dan die van gewoon bewijsmiddel. Zijne eigenlijke strekking was geen andere dan om de tegenpartij te intimideeren, dus om ten laatste te trachten haar nog middels aanjaging van vrees voor de zelfvervloeking, die de kern was van den Minangkabauschen eed, tot bekentenis te brengen.

Overbodig is het ten slotte om te vermelden dat, indien de rapat ook bij het *banding pitjah* bleef, het vonnis in dat geval eveneens weken en soms maanden, niet zelden voor goed in de lucht kon blijven hangen. Want krachtens het positieve recht er toe gehouden om een beslissing te geven was de Minangkabausche magistraat nimmer. Liet hij zijn vonnis achterwege blijven, dan had hij zich hoogstens niet gehouden aan het met partijen gesloten contract, maar aan wat wij rechtsweigering noemen kon hij zich nooit schuldig maken. Immers rechtspraak was geen publieke zaak in zijn wereld. Maar niet zelden wendden partijen zich dan ten slotte tot den Jang di

Pertoean, wanneer die hare negriën bezocht om zijn *ame manah* te komen ophalen, of tot zijn *pontjaq* aldaar, indien de Radja er zulk een vertegenwoordiger op nahield. Doch had dan ook de Vorst eindelijk het vonnis geveld, dat de volkshoofden niet durfden of niet konden dan wel niet wilden geven, zoo was er ook in allerhoogste instantie recht gedaan in den *masa adat* en behoorden partijen zich daarbij neer te leggen, al viel ook dat desnoods niet naar hun wensch uit. Dan gold altijd de adatregel: *doedoek radjo*, *didobië kabo sakoewè parang oetjab*, *sangkèto abih*, *badjawe tangam kadoewonjo*, *soeroe samoelo baq lamo*. Dan behoorden beide partijen in tegenwoordigheid des Jang di Pertoeans een karbouw te slachten om het vleesch voor een gemeenschappelijken verzoeningsmaaltijd te doen dienen, zij hadden elkaar wijders in tegenwoordigheid des Radjas de hand te geven en te beloven dat voortaan alle onderlinge twist en tweedracht niet meer zou voorkomen, terwijl zij op zich namen om het voorgevallene te vergeven en vergeten. Ziedaar de geringe macht des „Keizers van Minankabo" ook bij het beslechten van rechtszaken in zijn wereld. Want de kracht om partijen te dwingen zich naar zijn beslissing te gedragen miste zelfs hij altijd, in weerwil van het aanzien, dat hij overigens genoot. Nooit stond hem de een of andere „sterke arm" ten dienste, die kon aangewend worden om met elkaar overhoop liggende lieden eindelijk tot rede te brengen; slechts gemoedelijke zoetsappigheid, met welke in den regel niet veel viel uit te richten, stond den allerhoogsten rechter, die de Minangkabausche wereld in den „goeden ouden tijd" kende, ter beschikking om partijen over te halen voortaan in vrede en vriendschap met elkaar te gaan leven. Onmacht, onvermogen was in alles de Achilles-hiel van het Minangkabausche rechts- en staatsleven. Was het wonder, dat de geregeerde en justitiabele nimmer tucht leerde kennen en tot heden een ongedisciplineerd, verwaten wezen bleef in veel opzichten. Slechts met een kordaten, krachtigen arm is hij te regeeren. Dat is in de laatste maanden ook weer eens gebleken. De onderworpenheid en gehoorzaamheid des Javaans is den Minangkabauër

altijd vreemd geweest. En wij zullen er op geen andere wijze toe komen die er bij hem in te brengen, dan door hem telkens krachtdadig te doen gevoelen, dat hij thans onder een behoorlijk staatsgezag leeft. Zijn hoofden en vorsten mochten er nimmer in slagen het zoover te brengen, omdat zij hun mandaat altijd slechts aan geboorte, nooit aan moreele en materieele kracht ontleenden.

C. *Executierecht.*

Men gelieve ook hier terstond in het oog te houden, dat ik dit woord weer slechts gemakshalve, ter wille van de orde, van het systeem, waarin ik de door mij te behandelen materie moest rangschikken, bezig en niet om den indruk te vestigen alsof de Minangkabauer er een executierecht op na gehouden zou hebben, dat op het onze geleek. Dit is nimmer het geval geweest. Want de partij, die van den rechter gelijk had gekregen, executeerde nooit krachtens diens *hoekoeman*, maar altijd ingevolge hare oeroude bevoegdheid tot eigenrichting; zoogenaamde executoriale kracht heeft een Minangkabausch vonnis nooit bezeten, noch *in criminalibus*, noch *in civilibus*. Het machtigde de winnende partij nimmer tot iets, maar gaf haar slechts gelijk. en deelde haar mede hoever zij maar mocht gaan bij de eigenrichting, met welke zij overigens zelve had te zorgen de opgelegde boete, dan wel het gedeelte van den eisch, dat haar was toegewezen, binnen te krijgen. Hier bemoeide zich de rechter of de overheid nooit mede in den Minangkabauschen dorpstaat. Dat was weer een geheel private aangelegenheid van den triomphant.

Had de aanlegger of klager geen gelijk gekregen, zoodat de tegenpartij vrij mocht uitgaan, dan was er ook geen vonnis, geen *hoekoeman* naar het Minangkabausche rechtsbewustzijn. Hoogstens kon men dan spreken van een *poetoesan*. Onder *hoekoeman* verstond men altijd alleen een veroordeelende beslissing. Overigens was de triomphant altijd volkomen vrij om van de te zijnen voordeele uitgevallen *hoekoeman* zooveel en zoo weinig als het hem lustte gebruik te maken. Desnoods mocht hij van de gansche executie afzien, ook *in criminalibus*.

De *hoekoeman* had derhalve alleen maar waarde voor partijen, in zoover er uit bleek tot hoever de winnende van haar mocht gaan bij de eventueele eigenrichting. Zelfs ten aanzien van de doodstraf, die trouwens alleen maar altijd subsidiair in aanmerking kwam, in het geval namelijk dat de bloedprijs, de *bangoen*, niet betaald werd door den misdadiger of diens familie, bezat de *hoekoeman* geen dwingend karakter. Wilde de wrekende familie zelfs die straf kwijtschelden of was het haar te veel moeite om die te executeeren, welnu dan bleef ook die eenvoudig achterwege. De staat, de rechtsorde, had zich daarvan niets aan te trekken. Natuurlijk kon dit alles niet meer zoo blijven na onze vestiging in de Minangkabausche wereld, ook al lieten wij den procesgang overigens nog jaren lang door den adat beheerscht blijven.

Bovendien, wij meldden het reeds, was in sommige gevallen de rechterlijke tusschenkomst in een geschil zelfs niet mogelijk. Nochtahs deed zulks nooit iets af aan de bevoegdheid des wrekers of des crediteurs om zich eigen recht te verschaffen, zooals ons mede reeds bleek. En al kwam de eigenrichting wel is waar in verloop van tijd ook in de Minangkabausche wereld onder controle van de overheid, al heette het zelfs, dat die soms niet eerder geoorloofd was, dan nadat de rechter haar had toegestaan, niettemin bleef zij het overoude karakter van een zich verschaffen van eigen recht behouden voor de gelaedeerde partij en erlangde nooit iets van een executierecht in onze beteekenis van dit woord, van een bevoegdheid uit kracht van een machtiging der overheid, van het staatsgezag. De verschillende soorten van *tarik*, middels welke de gelaedeerde partij of de overwinnaar in rechte zich recht verschafte, en welke wij zoo aanstonds nader ter sprake zullen brengen, waren dan ook geenszins identiek aan de conservatoire en executoriale arresten, welke wij kennen, al geleken zij desnoods in een enkel opzicht daarop. Men onderscheidde dan drie soorten van *tarik*, te weten *tarik oesoewè*, *tarik tjaboeè* en *tarik sangkoetan*, en zulks volgens het navolgende adatvoorschrift, dat overigens weer niets meedeelt omtrent het kenmerkend karakter van

elk der drie gemelde manieren van executie. *Adapoen tarik itoe tiga behagi, pertama tarik-oesoel, kadoewa tarik-tjaboe, katiga tarik sangkoetan. Maka boleh dilaloekan kemoedijan dari pada toenggoe tangga anggan ija baijar, atau anggan ya berpatoeb, atau berdjandjie tijada, mendapati solo tijada, kiriman tijada, soeratpoen tijada, hadjatpoen tijada.* De vertaling dezer regels komt hierop neer. Het *tarik* onderscheidt men in drieërlei soorten, *tarik-oesoel*, *tarik-tjaboe* en *tarik-sangkoetan*, maar zij mogen alle dan eerst toegepast worden, indien de gelaedeerde partij tevergeefs op betaling van zijn boete of schuld bij zijn tegenstander heeft aangedrongen. Woordelijk staat er, indien hij tevergeefs aan de trap van diens familie-woning [1]) heeft staan wachten op betaling. Hier heeft men dus blijkbaar met de gevallen te doen, waarin òf ten gevolge van een vóórgerechtelijke bekentenis des debiteurs diens schuld reeds vaststond òf waarin na 's rechters onderzoek in een *hoekoeman* de schuld der tegenpartij was geconstateerd. In elk geval die schuld moest in het een of ander opzicht vaststaan. Vervolgens waren de drie manieren van tarik geoorloofd, indien de tegenpartij weigerachtig bleef (*anggan*) om de zaak voor den rechter, eigenlijk staat er voor de *orang patoeb*, voor de deskundigen, voor de rechte beoordeelaars te brengen (*berpatoeb*), of indien zij niet in een schikking (*djandjie*) wilde treden hetzij in het stadium wanneer het geding *en famille* door de familiehoofden werd behandeld, dan wel indien het reeds vóór de *datoeq nan berampè* was gebracht. Ten slotte waren de gemelde manieren van eigen richting geoorloofd, indien de misdadiger of debiteur niets van zich deed hooren, en dus op de aanmaning des aanleggers om hun beider zaak voor den rechter te brengen of middels een schikking uit de wereld te helpen een volstrekt stilzwijgen bleef bewaren, doordat hij geen bericht, brief of iets dergelijks aan den aanlegger deed toekomen. Maar was een en ander weer aan een wettig beletsel (*hadjat*) [2]), aan *force*

---

[1]) *Toenggoe* = wachten, *tangga* = trap, hier *pars pro toto* genomen, dus = familiehuis.

[2]) Dit woord is weer aan het Arabisch ontleend en beteekent eigenlijk be-

majeur te wijten, ook dan was het *tarik* niet geoorloofd. Onder die gevallen van hadjat telde men b.v. *hoedjan kras*, een hevige regen, welke middels *bandjirs* (*ajè gadang*) de communicatie had gestremd, wijders *kamatian*, een sterfgeval in de familie des aangemaanden, *sagalo nan toeka dalam negari*, onrust of opstand in de negri, in welke men zich bevond en dergelijke meer. Had de wreker of crediteur in strijd met deze voorschriften getarikt, zoo had hij zich aan een onrechtmatige handeling schuldig gemaakt en dan golden voor hem weer de pitoeas: *sala tarik mengombalikan salah tarik dipoelangkan*, *salah makan diloedakan*, wat onrechtmatig getarikt is behoort teruggegeven te worden, wat men verkeerdelijk opat moet men weer uitspuwen.

Het woord *tarik* beteekent woordelijk vertaald trekken. In den onderwerpelijken zin beduidt het dus iets tot zich trekken, iets zich toeëigenen, op iets beslag leggen. Behalve dat het *tarik* alleen maar mocht plaats hebben indien de schuld vast stond en de debiteur of misdadiger moest geacht worden uit onwil haar niet te kwijten, gingen er ook nog de volgende beginselen in verloop van tijd aan ten grondslag liggen.

Vooreerst mocht het *tarik* nooit onder verwanten uitgeoefend worden. De eigenrechting was derhalve altijd slechts geoorloofd tusschen litigeerende partijen, die geen familie van elkaar, die niet *sa-kampoeèng* [1]) waren, dus die niet tot denzelfden stam

---

hoefte, nooddruft. Men vat het ook op in den zin van noodzakelijkheid, van een omstandigheid, welke niet was af te weren. *Karma hadjat* b. v. = uit noodzaak.

[1]) Mr. Maclaine Pont heeft het in het Ind. Weekblad van het Recht, jaargang 1879, No. 813, blz. 14—16, doen voorkomen alsof het *tarik* niet tusschen *kamponggenooten*, in den zin van wijk-, gehucht-, dorpsgenooten, geoorloofd zou zijn geweest. Hij verviel hierdoor in de oude dwaling en zag in het woord *kampong* een territoriaal complex in stede van een verwanten-eenheid. Prof. Wilken, Mr. Ponts mededeelingen maar klakkeloos weer overnemende in zijn geschrift over „Het Pandrecht bij de Volken van den Indischen Archipel" (pag. 3 en 4 van den overdruk van dit artikel), heeft het begrip *kampong* evenzeer niet juist weergegeven bij de bespreking van het recht tot *tarik* in de Minangkabausche wereld.

behoorden, voor zoover althans de stamverwanten in dezelfde negri waren blijven wonen. Want degenen onder hen, die naar een andere negri uitweken, waren niet meer *sa-kampoeəng*, zooals wij bereids uit het eerste hoofdstuk van dit boek weten. Onder familieleden en stamverwanten was het *tarik* ook vrijwel overbodig, want krachtens den *adat tanggoeng manangoeng* hadden die lieden met elkaar alle lief en leed gezamenlijk gelijkmatig te dragen en lagen zij onderling overhoop, welnu dan diende de twist altijd *en famille* uit de wereld te worden geholpen door tusschenkomst der *panghoeloes sa boewah paroei* en der respectieve *mamaqs*. Die alleen waren aansprakelijk voor de rust, orde en tucht in hunne families en in de *djoerais* van deze. Hun *anak boeah* en *kamanakans* kon het dus nimmer vrijstaan om zich zelf te redden in een rechtstrijd. De eigenrichting kon binnen den kring der familie en stamgemeenschap kwalijk geduld worden, wilden althans ook die eenheden niet telkens uit elkaar vallen. En dat moet reeds eeuwen lang zoo geweest zijn, voordat de eigenrechting in de *territoriale* eenheid van den lateren Minangkabauschen dorpstaat, *in de negri*, onder controle van 's lands overheid kwam, ook weer natuurlijk voornamelijk ter wille van de rust en orde in die nieuwe gemeenschap. Maakten familieleden en stamverwanten zich dus onderling aan eigenrichting schuldig, dan was dit een vergrijp tegen het gezag der betrokken *djoerai-* en familiehoofden, dat op de gewone manier gestraft werd, en wel in den vorm van plechtstatig vergiffenis vragen aan die hoofden, en in erger gevallen desnoods met onthouding van het *gangam baoentoek* op de familiegoederen, of, in de ergste gevallen, met verstooting der onverbeterlijke familieleden uit het familie- en stamverband. Bovendien moest het getarikte goed altijd weer teruggegeven worden; in elk geval behoorde de toegebrachte schade steeds vergoed te worden. Buiten de grenzen van den verwantenkring was de eigenrichting intusschen niet alleen volkomen geoorloofd, maar zelfs eeuwen lang ook het eenige middel voor dengene, die het recht aan zijn zijde had, om dit te handhaven. En dit bleef zoo tot op onze komst in de Minangkabausche wereld.

Want de staat bracht het tijdens den *masa adat* nooit zoo ver om den justitiabelen een verkrijging van recht van zijnentwege te waarborgen.

Een tweede beginsel, dat het recht van *tarik* steeds beheerschte, was, dat die wijze van eigenrichting slechts geoorloofd werd ten aanzien van *roerende* have. Gewoonlijk was zij slechts gericht op de kostbaarste bezittingen des Minangkabauërs van die soort, op zijn karbouwen; maar ook ander roerend goed mocht in beslag genomen worden. Wij deelden reeds in het vorige hoofdstuk mede, dat des Minangkabauërs onroerend vermogen, dat zijn grond vrijwel altijd *extra commercium*, star onbewegelijk, onvervreemdbaar was, vermits dat nooit alleen aan de levende geslachten, maar ook steeds aan het nageslacht in eigendom toebehoorde. Het is derhalve ook verklaarbaar, dat de grond geen object voor eigenrichting kon zijn, voor in-beslag-neming niet vatbaar was. En waar Prof. Wilken in zijn reeds geciteerde verhandeling over het indonesische pandrecht het vermoeden uitte, dat ook de Minangkabauërs wel oorspronkelijk een beslag op onroerend goed moeten hebben gekend, en zulks in 't bizonder in de gedaante van de bekende *taboe-* of *pamali*-verklaring ten aanzien van den grond, daar gaf die geleerde blijken nog geen voldoend inzicht te hebben verkregen in de grondbeginselen van het Minangkabausche vermogensrecht. Wanneer een Minangkabausche wreker of crediteur, ten einde zich te verhalen op zijn tegenpartij, diens onroerende goederen in beslag had kunnen nemen, zoo zou hij of te doen hebben gekregen met een stuk familieeigendom, met *harto poesako*, welke nooit in vreemde handen konden komen, zooals wij zagen, zelfs niet in bloot vruchtgenot, of met een stuk gronds, dat nog *harto pentjarian* was. Maar ook dit kon immers in den *masa adat* nimmer een voorwerp voor beslag uitmaken, wijl het altijd bestemd was om na den dood des ontginners *harto poesako* van diens *warih* te worden. Met andere woorden een beslaglegger op grondbezit zou altijd tegen den onvervreemdbaren familieeigendom hebben moeten stuiten, en dat zou toch altijd een gevecht tegen de bierkade zijn ge-

weest. [1]) Elke aantasting van grondbezit, ook al gebeurde dat door den rechtmatigen wreker of crediteur, was een handeling, die de adat nooit billijkte; die dus volkomen onrechtmatig was en zelfs het delict van verstoring der orde in de negri kon opleveren. Beslag op onroerend goed was alzoo volgens het Minangkabausch recht altijd een onrechtmatige daad. Dit zag Wilken blijkbaar nimmer in. Het derde grondbeginsel, waaraan de adat ten slotte in verloop van tijd de uitoefening van het recht van *tarik* had gebonden, sproot voort uit de behoefte aan rust en orde, die in de Minangkabausche territoriale eenheid, in de negri, zich van lieverlede natuurlijk ook hoe langer hoe meer deed gelden. Zoo ontstond dan gaandeweg het voorschrift dat het *tarik* niet gepaard mocht gaan met *geweldpleging*.

Slechts middels list en handigheid mocht voortaan de eigenrichting in haar werk gaan. De wreker of crediteur, die het

---

[1]) In het proces van de zusters *Si Loeja* en *Si Lebbo*, dat in het Ind. Weekblad v. h. Recht, jaargang 1879, No. 813 (p. 14—16) wordt beschreven, werd dit alles door de heeren advocaten van beide vrouwen, Mrs. v. Bosse en Maclaine Pont uit het oog verloren. Van Bosse maakte er een bezits-proces van, zonder te bedenken dat twee familieleden op een stuk *harto poesako* nooit *possessio* kunnen pretendeeren, omdat zij nimmer den *animus domini* kunnen bezitten. Beide zusters konden hoogstens over het *gangam baoentoek* op de sawah in geschil twisten. Maar het genieten van een stuk *harto poesako* krachtens dat recht doet slechts *nuda detentio* ontstaan voor den genieter, meer niet, als men dan met alle geweld de zaak op de leest onzer rechtsopvattingen zou willen schoeien. Mr. Maclaine Pont zag echter ook niet in dat noch *Si Loeja* noch *Si Lebbo bezit* in onzen zin op de sawah in kwestie konden pretendeeren. Bovendien verviel hij in de dwaling dat er *in casu* sprake zou zijn geweest van het recht van *tarik*. Want de beide met elkaar overhoop liggende vrouwen waren zusters; die konden dus dat recht nooit eegenover elkaar uitoefenen, en zeker niet ten aanzien van een stuk onroerend goed. De gansche zaak van *Si Loeja* en *Si Lebbo* had volgens den adat naar het betrokken familiehoofd van beide partijen moeten zijn verwezen; de rechter had er zich eigenlijk niet mee mogen inlaten. Maar zulks desnoods nog daargelaten, zoo had men er toch altijd slechts een perkara over het *gangam baoentoek* op de sawah in kwestie van moeten maken, meer niet. Een andere adat-ketterij, aan welke men bij het onderwerpelijke proces zich schuldig maakte, was dat men beiden vrouwen kalmweg *persona standi in judicio* toekende en zulks ofschoon het voorwerp in geschil nog wel een *harto poesako* was. Zie verder No. 817 van hetzelfde Indische Weekblad van het recht, pag. 31—32, zoomede No. 825, pag. 61—62.

dóór zijn tegenpartij verschuldigde niet binnen kreeg langs minnelijken weg, moest dus trachten zich in stilte, in het geheim of iets dergelijks, meester te maken van een of meer bestanddeelen harer roerende goederen. Nooit mocht hij dat echter doen door met den persoon zijns tegenstanders in aan-aanraking komen, b.v. door hem het goed te ontrukken of met geweld af te nemen. Want hierdoor ontstonden steeds gevechten en volksoploopen, dus rustverstoringen in de negri. En die konden op den duur niet geduld worden. Gebeurde het desondanks vaak dat de gelaedaerde partij zich met geweld van eenig goed zijns tegenstanders meester maakte, dan behoorde dat in elk geval gesequestreerd te worden, zooals wij ons zouden uitdrukken; wij komen terstond hierop terug.

Was alzoo de gelaedeerde partij aan zich zelve overgelaten, doordat zij òf 's rechters onderzoek en beslissing niet kon verkrijgen, omdat de tegenpartij daartoe niet bliefde mede te werken, òf doordat zij een en ander niet behoefde te erlangen, wijl de misdadiger of debiteur buitengerechtelijk in confessie was gekomen, zoomede in het geval, dat er een rechterlijke beslissing was gevallen, maar de veroordeelde onwillig bleef aan de *hoekoeman* te voldoen, in al die gevallen erlangde het recht tot *tarik*, de oude eigenrichting, reden van bestaan en gold de oude adatregel:

Djaoe berhambatan
Ampir bertarikan (of *bertangkapan*),

indien er uit de verte een slag is toegebracht, d. i. indien men op de een of andere manier benadeeld is, staat het den gelaedeerde vrij om van zijn recht tot *tarik* te gaan gebruik maken. En dan begon men met het zoogenaamde *tarik sangkoetan*, met wat wij zouden noemen een conservatoir arrest. *Sangkoet* beteekent toevallig aan iets blijven haken, hangen of vastzitten. Dus onder *tarik sangkoetan* verstond men het beslag, dat door de gelaedeerde partij gelegd werd op een roerend goed zijns tegenstanders, dat hem toevallig in de handen viel. Hij mocht dit dan onder zich houden voorloopig, maar tevens dadelijk

zijn hoofden met het beslag in kennis stellen, anders werd dit als onwettig beschouwd. Hij werd van het beslagene nog volstrekt niet terstond eigenaar. Hij erlangde er voorloopig slechts *nuda detentio* op: het verbleef bij wijze van een pand in zijn bezit, tot tijd en wijle dat de misdadiger of debiteur blijken gaf van òf de twist minnelijk te schikken òf die door de rechters te doen uitmaken. Meestal ging intusschen het *tarik sangkoetan* alles behalve toevallig in zijn werk, en maakte de gelaedeerde partij zich eenvoudig heimelijk van het in beslag genomen goed meester. Om intusschen te voorkomen, dat hem zulks als diefstal zou aangerekend worden, ging hij er zijn hoofden mee in kennis stellen. Dus ook dit was weer altijd minder een handeling, die om redenen van openbaar belang was voorgeschreven, dan een, waardoor de beslaglegger voorkwam, dat men hem als een dief zou aanzien. Eigenbelang drong den onderhoorige dus ook hier weer om de hoofden in zijn zaak te kennen. Men heeft dit niet altijd begrepen. Had de beslaglegger het *tarik sangkoetan* verzwegen voor zijn overheid, dan zou zijn tegenpartij hem allicht kunnen vóór zijn met een klacht wegens diefstal. De heer Mr. Machaime Pont[1] heeft het *tarik sangkoetan* beschreven als een beslaglegging, die alleen maar ging tegen den persoon des debiteurs, dus die tot voorwerp had een slechts aan dezen toebehoorende zaak. Nog daargelaten, dat dit het eigenlijk karakter van dit *tarik* niet veel duidelijker maakte, zoo was die beschrijving ook onjuist. Want het *tarik sangkoetan* kon wel degelijk ook toegepast worden op zaken, welke aan familieleden des debiteurs toebehoorden. Want die waren van zelf toch ook altijd aansprakelijk voor de richtige betaling van de verschuldigde boete des misdadigers. Slechts was de familie niet aansprakelijk met hare *harto poesako* voor de civiele schulden, welke een lid uit haar midden had gemaakt. Voor deze konden derhalve slechts diens *harto pantjarian* worden getarikt. Ook van Hasselt heeft het *tarik sangkoetan* niet juist beschreven, als hij dit op pag. 229 van zijn Volksbeschrijving

---

[1]) Ind. Weekblad v. h. Recht, jaarg. 1879, N⁰. 813, pag. 14—16.

kenschetst als een heimelijk beslag, dat mislukt is, dus waarin de beslaglegger niet slaagde.

Omtrent de waarde, die het in beslag genomen goed behoorde te bezitten, werd door den adat nooit iets bepaald, zoodat het den beslaglegger altijd vergund was om desnoods een zaak, welke veel meer waard was dan zijn vordering, tot zich te nemen. Had de beslagnemer succes, wist hij door het *tarik sangkoetan* zijn tegenstander tot bekentenis te brengen of hem over te halen beider geschil aan het oordeel des rechters te onderwerpen, of was dit reeds ingewonnen en erlangde de beslagnemer ten slotte de gewenschte betaling, in al die gevallen behoorde ook het in beslag genomene terstond teruggegeven te worden. Het *tarik sangkoetan* was dus niets anders dan een dwangmaatregel, een intimidatie-middel.

Werd het gewenschte resultaat echter niet verkregen, dan eerst kon de *detentio*, die de beslaglegger tot nog toe op het middels *tarik sangkoetan* tot zich genomene bezat, in vol eigendom overgaan. Maar dan moest het ook blijken, dat de debiteur volstrekt onwillig was om zich met den beslaglegger in betrekking te stellen. Zulks was b.v. het geval, indien deze hem nog eens herhaaldelijk tevergeefs had aangemaand om de zaak onderling af te doen of om 's rechters oordeel in te winnen. Nochtans had de beslaglegger er weer eerst zijn hoofden in te kennen, voordat hij zich als vol eigenaar over het getarikte goed mocht beschouwen. Pas als zij dit goedkeurden kon dat gebeuren. In zoover kregen die er dus ook controle over, dat een beslaglegger niet willekeurig te werk ging bij het zich definitief toeëigenen van een in beslag genomen zaak.

De tweede soort van beslag, dat de adat kende, was het *tarik oesoewè* of *tarik oesoel*. Dit kwam alleen te pas, indien er nog niet tot een *tarik sangkoetan* was overgegaan, en ook alleen maar, nadat 's rechters oordeel was ingenomen, dus na een *hoekoeman*. De misdadiger of debiteur had er toe meegewerkt om de zaak in een proces te laten uitmaken, maar hij was veroordeeld en bleef nalatig om zich naar het hem opgelegde vonnis te gedragen, terwijl die nalatigheid voortsproot uit

kennelijken onwil, in een dergelijk geval mocht de gelaedeerde partij van het *tarik oesoel* gebruik maken en desnoods openlijk te werk gaan bij het leggen van zijn beslag. Dan behoefde hij dit niet in het geheim te doen; iedereen mocht het dan zien en bijwonen desnoods. Intusschen mocht het weer niet met geweldpleging gepaard gaan. Door het *tarik oesoel* verwierf de beslaglegger terstond den vollen eigendom op de getarikte zaak. In zoover verschilde het dus ook van het *tarik sangkoetan*. Wat het woord *oesoel* intusschen beduidt in verband met het woord *tarik*, is mij nooit duidelijk geworden, want woordelijk vertaald beteekent het eigenlijk het begin, de oorsprong van iets en is de meervoudsvorm van *asal*; het ging uit het Arabisch in het Maleisch over. Het *tarik oesoel* was nooit mogelijk, voordat de rechter had gesproken, omdat het altijd een definitief karakter bezat. Het was ook toegestaan ten aanzien van goederen, welke aan familieleden des schuldenaars of des misdadigers toebehoorden, mits weer niet tot hunne *harto poesako* behoorend.

Al was geweldpleging bij het uitoefenen van het recht tot *tarik* altijd verboden geworden door den adat, zoo kwam die natuurlijk toch wel eens voor. Maar gebeurde dat, had de beslaglegger het getarikte goed aan zijn tegenstander of aan een van diens familieleden ontrukt, of op een andere wijze den tegenstand van zijn tegenpartij met geweld gebroken, dan sprak men van *raboet*, dat met zijn velen om iets vechten, en dus ook ontrukken, met geweld afnemen beteekent, en dan gold altijd het adatvoorschrift *nan beraboet bertangahkan*, wat middels geweld wordt verkregen moet in het midden (*tangah*), n.l. van partijen, worden geplaatst. Met andere woorden het beslagene behoorde dan gesequestreerd te worden, zouden wij zeggen. De beslaglegger kreeg er geen *detentio* op, het moest ook hem ontnomen (*ditjaboet*) en in handen gesteld worden van een derde, en wel gewoonlijk van een der betrokken hoofden, die over het geschil van partijen als rechter zat of nog zou zitten of daarin reeds gezeten had. Dit was het *tarik tjaboeè*, dat dus eigenlijk geen *tarik* daarstelde, maar een soort van

sequestratie [1]). En het eigenaardige hiervan was, dat de sequester het goed niet alleen had te bewaren totdat was uitgemaakt of de beslaglegger er al of niet recht op kon doen gelden, maar dat die bewaarnemer er inmiddels ook genot van mocht hebben, wanneer het beslagene n.l. een zaak was. die vruchten droeg, die iets produceerde, zooals b.v. een wijfjeskarbouw, dat jongen en melk voortbracht. Op die wijze werd de sequester beloond voor de diensten, welke hij der rechthebbende partij bewees. Na afloop van het geding tusschen den beslaglegger en den beslagene, of indien deze onwillig bleef daartoe mede te werken en om zijn schuld te voldoen, werd de gesequestreerde zaak definitief aan den beslaglegger toegewezen. Men zegt dat het *tarik tjaboeè* eigenlijk pas door *moepakat* onder de negrihoofden overal in zwang kwam, dat het derhalve nooit *adat nan terhadat*, overoud overgeërfd recht, is geweest. Dat is dan ook zeer wel mogelijk, want oorspronkelijk zal men het wel nimmer zoo nauw hebben genomen, ook al ging het *tarik* een enkele keer met geweldpleging gepaard. Op den duur kon zoo iets echter door 's lands overheid natuurlijk niet geduld worden. Wij hebben hier intusschen misschien wel den oorsprong van het westersche sequestratierecht leeren kennen. Want, zooals het bij de Minangkabauërs was in de onderwerpelijke materie, zal het ook wel bij de voorvaders der Grieken en Romeinen zijn geweest. Noch Van Hasselt noch Prof. Wilken hebben het *tarik tjaboeè* weer juist beschreven; maar ook Mr. Maclaine Pont kende het niet behoorlijk. Allen wisten wel, dat het een *tarik* was, waarbij geweldpleging in het spel kwam, maar geen der genoemde schrijvers heeft blijkbaar geweten, dat het ook nog op een *sequestratie*, en niet alleen op een *beslag* neerkwam.

Ten slotte dient hier volledigheidshalve nog vermeld te worden,

---

[1]) Bij het *tarik sangkoetan* en *tarik oesoel* behoefde het in beslag genomen goed nooit aan de hoofden ter bewaring te worden gegeven. Waar men in den Archipel wel een dergelijke .verplichting aantreft, zoo o. a. in den adat der Galela- en Tobeloreezen van Halmaheira, daar heeft het recht tot *tarik* zich dus al eenigermate ontwikkeld tot een instituut, dat een publiekrechterlijk karakter bezit.

dat, indien het *tarik sangkoetan* of *tarik oesoel* had plaats gehad uit een soort van wedervergelding, omdat de debiteur een zaak, den crediteur toebehoorend, onder zich hield als leengoed of *depositum* als anderszins, en die niet terug wilde geven, in weerwil van herhaalde aanmaningen van de zijde des eigenaars der zaak, men dan ook wel sprak van *tarik babale. Babale* is de Minangkabausche uitspraak van *babalas* of *balas*, dat vergelden, iemand met dezelfde munt betalen, beteekent. Ook noemt men een dergelijk *tarik* wel *tarik sangkoet manjankoet*, dat het over en weer houden van elkaars zaken aanduidt.

Na onze vestiging in de Minangkabausche landen en vóórdat daarin het Sumatra-Reglement, met het daarin neergelegd executierecht, dat op westersche leest is geschoeid, in 1875 zijn intrede deed, bleef het recht tot *tarik* althans in civiele zaken nog van kracht, al erlangde het ook onder onzen invloed eenige wijziging. Het mocht toen bijvoorbeeld nooit meer toegepast worden, voordat de rechter, de rapat, de zaak van partijen had onderzocht en in deze vonnis had gewezen. Dan werd hierin gewoonlijk aan den veroordeelde een bepaalde tijd gelaten om aan de beslissing des rechters te voldoen. Liet de veroordeelde dien echter ongebruikt voorbijgaan, zoo mocht de triomphant van zijn recht tot *tarik* gebruik maken, zelfs ten aanzien van goederen aan de verwanten des veroordeelden toebehoorend. Verzette deze of een zijner familieleden zich evenwel tegen de rechtmatige eigenrichting der gewonnen hebbende partij, dan liep die een boete op, dus dan werd die geacht zich misdadig te hebben gedragen. In den oorspronkelijken adat was daar echter nooit sprake van geweest; men kreeg hier dus met iets nieuws te doen. Onze ambtenaren gingen zelfs van het *tarik sangkoetan* gebruik maken bij onwil van een heerendienstplichtige om den van hem gevorderden arbeid te presteeren. Men nam den recalcitrante dan b. v. zijn hoofddoek, zijn kleed of iets anders, wat hij bij zich had, af en liet die zaak aanhouden tot de onwillige bereid bevonden werd bedoelde belasting in arbeid te kwijten. Hoe men al niet van den adat misbruik wist te maken om ook een nieuwe rechtsorde te dienen!

Kon zich de wreker of crediteur niet verhalen op de goederen zijns tegenstanders of van diens familie, wijl beiden te arm waren of omdat hetgeen zij nog aan roerende have bezaten in veiligheid was gebracht, zoo schoot er niets anders over dan dat de persoon zelf des misdadigers of des schuldenaars dan wel een of zelfs meer zijner familieleden met lijf en werkkrachten voor de schuld in pandelingschap hadden te boeten. Nochtans was het niet altijd gemakkelijk voor de gelaedeerde partij om zich meester te maken van zijn tegenstander of van diens familieleden. Dit was op zich zelf reeds altijd een belangrijke oorzaak, welke het pandelingschap maar betrekkelijk zelden deed voorkomen, in de gedaante althans van dwang, van executiemiddel. Bovendien bezat de misdadiger of schuldenaar, dan wel zijn familie altijd nog wel zooveel roerend vermogen, dat de gelaedeerde partij zich daarop kon verhalen.

Wij vestigden er reeds de aandacht op, dat de pandeling in de Minangkabausche wereld, evenals trouwens overal elders in den Archipel, weer niet een gegijzelde was in onzen zin van dit woord. Want het pandelingschap had de strekking om den gegijzelde dienstbaar te maken aan den gijzelaar; het was meer een beslag op diens werkkrachten dan op diens vrijheid. Hoewel ook in het hindoesche recht bekend, moet het pandelingschap als executie-maatregel althans toch beschouwd worden van zuiver indonesischen oorsprong te zijn. De pandeling bleef alzoo volkomen vrij mensch; hij was slechts *oerang beroetang*, een door schuld aan den crediteur gebonden wezen. [1]) Had hij dezen ten volle betaald middels zijn arbeid, dan erlangde hij zijn vrijheid weder terug. Intusschen gaven vele pandelingen

[1]) Vandaar dat het ook niet aangaat om het voor te stellen, alsof de gijzelaar „*een zakelijk recht*" heeft op den pandeling, zooals in de Encyclopedie van N. I. staat gedrukt *sub voce Pandeling, Pandelingschap*. Van zulk een recht was nooit sprake. De pandeling werd nooit *pand*, nooit een *voorwerp*, dat tot zekerheid diende voor de afbetaling van een schuld. De naam „*pandeling*" is dan ook altijd ten onrechte aan den *orang beroetang* gegeven. Tusschen den *pandelinghouder* en den *pandeling* bestond nooit meer dan een obligatair-rechterlijke band, in den trant van dien, welke bij ons tusschen gijzelaar en gegijzelde bestaat.

er echter de voorkeur aan om hun leven lang dienstbaar te blijven door telkens opnieuw schuld te maken bij hunnen gijzelaar, dan om weder volkomen vrij man te worden. Vooral deed men dat, wanneer men het bij den crediteur goed had. Want deze was in elk geval verplicht zijn pandelingen levensonderhoud, kleeding en woning te verschaffen. Zoo kon het pandelingschap, dat aanvankelijk, in de oudste tijden, eigenlijk niets anders was dan een dwangmaatregel, in verloop van tijd ook gaan verkeeren in een volkomen vrijwillig contractueel zich overgeven van den schuldenaar aan zijn crediteur.[1]) Vooral geschiedde dit ter zake van weddenschappen, die verloren werden, of van speelschulden. Zoo werd het pandelingschap dus niet zelden een middel voor de gegoeden in de Minangkabausche wereld om betrekkelijk goedkoop aan dienstbare lieden te komen. De meeste dienstbaren, die in de Minangkabausche landen voorkwamen, waren dan ook gewoonlijk vrijwillige pandelingen.

Slaaf van zijn gijzelaar kon de pandeling nooit worden. Dientengevolge was er ook nimmer sprake van, dat hij verkocht kon worden[2]) of op een andere wijze een voorwerp werd van een of andere transactie tusschen zijn meester en een anderen vrijen negriburger of vreemdeling. Slechts met den wil des pandelings zelven kon deze aan een ander overgedaan worden. In sommige streken bestond de gewoonte, dat de pandeling jaarlijks een gedeelte van zijn schuld delgde middels zijn arbeid. Maar in den regel was het den crediteur wel zoo lief, indien de pandeling voor hem duurzaam bleef werken. Want de diensten des gegijzelden kwamen gewoonlijk niet voor afbetaling in aanmerking op de aangegane schuld. Hieruit blijkt ook alweer, dat het pandelingschap oorspronkelijk niets anders dan een

---

[1]) Aan den Islam kan de Minangkabauër het contractueel pandelingschap niet hebben ontleend, want het moslimsch recht liet een dergelijke overeenkomst nooit toe. Wel kan dat door de Hindoe-Javanen in de Minangkabausche landen in zwang zijn gebracht; het was ook in de Koetara Mânawa bekend. Volgens het moslimsch recht kan slechts een *onvrij* mensch, een slaaf, voorwerp van pandrecht zijn; dit was ook zoo in het romeinsche en oud-grieksche recht.

[2]) En toch gebeurde dit wel eens in de grenslanden, zoo b.v. in 't Painansche. Nochtans was dit weer een verbastering van den *adat nan terhadat.*

dwangmiddel moet zijn geweest. Men bezat in den gegijzelde meestal een trouwen dienstknecht, die middels zijn arbeid ruimschoots het noodige opbracht in verhouding tot dat, waarvoor hij aan schuld bij zijn meester in 't krijt stond.

Eenige formaliteit schreef de adat voor de gijzeling nooit voor. Het sprak van zelf, dat deze niet zelden met geweldpleging gepaard ging. Maar de crediteur had er overigens alle belang bij om zijn pandelingen goed te behandelen, anders zouden dezen telkens zijn weggeloopen, vermits men op den duur hen toch niet aan den lijve kon blijven vasthouden. Het recht om den debiteur in pandelingschap te nemen bleef nog lange jaren van kracht ook na onze vestiging in de Minangkabausche landen. Na de organisatie van het rechtswezen aldaar in meer westerschen geest kon dat recht echter niet meer gehandhaafd blijven, zooals van zelf sprak. Het had officieel reeds in den jare 1859 [1]) opgehouden te bestaan. In de grenslanden van het Minangkabausch gebied, waar ons gezag òf nog in het geheel niet òf slechts pas ten halve wordt geëerbiedigd, bestaat het pandelingschap hier en daar ook heden ten dage nog, omdat het een integreerend bestanddeel is van de eigen rechtspleging der bevolking. Waar wij deze lieten blijven bestaan, tastten wij dus ook het pandelingschap niet aan.

Had men te doen met gedingen tusschen partijen, die in verschillende naburige negris, of in de Korintji-landen in twee afzonderlijke doesoens, thuis hoorden, en wilde de afwikkeling van het proces niet behoorlijk vlotten of in 't geheel niet tot een goed einde komen, hetzij doordat de tegenpartij daartoe niet bliefde mede te werken, hetzij wijl de tot beide negris of doesoens behoorende rechters de zaak op de lange baan schoven

---

[1]) Bij Ind. Staatsblad 1859 N⁰. 43 werd een reglement op het pandelingschap afgekondigd, waarbij het nemen van pandelingen ook ter Sumatra's Westkust voortaan werd verboden. Bij Ind. Stbl. 1872 N⁰. 114 werd ten slotte het nemen van pandelingen tot zekerheid van schuld op straffe van boeten in heel Ned.-Indie voor goed verboden, maar bereids wettig ingeschreven pandelingen bleven nog als zoodanig dienstbaar. Sedert erlangden echter ook die de vrijheid in het gouvernementsgebied der Minangkabausche landen.

of haar niet wilden beslechten, en zag de gelaedeerde partij of crediteur maar geen kans om zich behoorlijk te wreken op zijn tegenpartij of zich op de goederen dan wel op den persoon zijns tegenstanders te verhalen, dan trok zich gewoonlijk de gansche negri of doesoen der gedupeerde partij al heel gauw haar zaak aan en men greep naar het *ultimum remedium* om een geschil uit de wereld te helpen, men ging dan tot den *adat-oorlog* over, tot den *prang-batoe*. Dan werd het geschil *dibawah katengah*, in het midden, dat is op de als *tanah radja*, als oorlogsterrein, gereserveerde ruimten der twistende negris, gebracht. Aan den adat-oorlog lagen alzoo in den regel altijd zuiver privaatrechterlijke twisten van negriburgers der in den krijg betrokken landschappen ten grondslag. Om 's lands belang, om de publieke zaak, ging men zelden ten strijde in de primitieve gemeenschappen, welker rechtsleven wij in dit boek beschreven, eenvoudig omdat men er de *res publica* nog nagenoeg niet kende. Hebben wij in vorige bladzijden bereids een en ander meedegedeeld omtrent den adat-oorlog, thans dienen wij daaraan nog het volgende toe te voegen.

Zulk een krijg werd door den adat nimmer toegelaten tusschen families of stammen, die eenzelfden dorpstaat, dezelfde negri of doesoen bewoonden. Raakten die met elkaar slaags, dan werden ze al spoedig door de overige burgerij tot rede gebracht en de schuldigen aan het opstootje werden ter zake van het verwekken van opschudding in de *kota* als misdadigers behandeld. De *prang-batoe* was alleen maar een rechtsmiddel om twee afzonderlijke, op zich zelf staande, dorpstaatjes genoegdoening en verademing te verschaffen voor hunne overspannen zenuwen; vandaar dat de adat-oorlog ook wel *prang negri* heette. En niet zelden werd daarbij een zekere gemoedelijkheid betracht, ten einde te voorkomen, dat er al te groote ongelukken zouden gebeuren. Zoo ging men b. v. dikwijls niet eerder tot den *prang batoe* over, dan nadat men elkaar niet alleen had aangezegd dien oorlog te willen voeren, maar zelfs na onderling te zijn overeengekomen, dat daarbij geen vuur-, houw- of steekwapenen zouden gebruikt worden. Het was dan

enkel geoorloofd om elkaar met de vuist te bewerken of uit de verte met steenen en andere betrekkelijk onschuldige projectielen te bestoken. Maar dit mocht ook nergens anders gebeuren dan op de *tanah radja*, als men er althans zulk een neutraal stuk gronds, tusschen beide krijgvoerende dorpstaatjes gelegen, op na hield; op het overige territoir der oorlogvoerende negriën mocht de krijg dan niet worden overgebracht. In de Korintjilanden spreekt men van *galangan prang*, van oorlogsvechtbanen. Wijders was het een allerwege voorkomend voorschrift van Minangkabausch oorlogsrecht, dat beide partijen slechts op een of meer bepaalde dagen van de week hare harten op de *tanah radja* aan den onderlingen *prang batoe* mochten ophalen. Gedurende de overige dagen van bedoelde tijdsruimte ging men dan wijders weer als de beste vrienden met elkaar om; men bezocht elkaars passers en de wederzijdsche burgers brachten elkaar bezoeken. Zulke gemoedelijke oorlogjes konden uit den aard der zaak weken, zelfs maanden lang duren, voordat men er genoeg van had. Tot eenig ander resultaat dan een onschuldig komediespel kwam middelerwijl zulk een krijg nooit.

Was men intusschen heviger op elkaar gebeten, dan ontaardde de *prang batoe* in de oudste tijden ook wel in algemeene volksbewegingen, waarbij de bevolking van de eene negri die van de andere overviel om er allerlei wandaden als brandstichtingen en dergelijke te verrichten en zich aan personen en goederen te vergrijpen en dan bleef de oorlog natuurlijk niet beperkt tot het gebied der *tanah radja*. Dan gingen zulke meer kwaadaardige twisten in den lateren tijd, nadat men met vuurwapenen bekend was geraakt, over in zoogenaamde *prang-bedil*, in een geweren-oorlog, en dan vielen er soms vele slachtoffers van de onderlinge nijdigheid. Doch het oude recht, de *adat nan terhadat*, billijkte een dergelijk optreden nooit. Als rechtsmiddel om twisten uit te maken stond dat dan ook nimmer te boek. Het recht kende slechts den bovenbeschreven *prang batoe*. De *prang bedil* is door het recht eigenlijk altijd als een misbruik beschouwd. De Minangkabauër, hoe groote mond hij ook heeft en hoe graag hij ook den evenmensch, die op zijn

zenuwen werkte, flink uitscheldt en desnoods met zijn handen en stokken afrost, is in zijn hart eigenlijk altijd afkeerig van grooter geweld geweest. Een oorlogzuchtig wezen, die met verachting van eigen lijf en leven, ten oorlog gaat, was hij van nature nimmer. Hoogstens kan hij zeer baldadig worden, maar een groote volksbeweging, waarbij beoogd wordt een algemeenen vijand van zich te weren, is nooit van zijn gemeenschap te vreezen geweest. Daarvoor hing deze ook altijd te veel als los zand aan elkaar, verdeeld als zij sinds eeuwen was in negriën, en elke negri in stammen, en elke stam weer in een aantal families. Bovendien houdt de Minangkabauer niet van vechten. Voor soldaat werd hij nimmer in de wieg gelegd; als zoodanig is hij ook niet te gebruiken.

Hij zou, in een werkelijken oorlog, al heel gauw het hazenpad kiezen met zijn overigens nog al grooten mond en zijn arrogant optreden. Wij hebben in de Minangkabausche landen dan ook nooit voor een algemeenen volksopstand, voor een groot georganiseerd verzet te duchten, zooals wij dat wel in Atjeh leerden kennen. Maar ook daar zou dat verschijnsel al lang zich niet meer hebben voorgedaan, hadden wij er bijtijds de leidende geesten, de organisators van het verzet, de moslimsche raddraaiers, telkens geëlimineerd. Maar die lieten wij ook op Atjeh vrijwel altijd kalm aan hun stille ondermijning van ons gezag naar hartelust voortwerken. De eenige organiseerende macht, welke wij in Indië te duchten hebben, is die van priesterscholen, *tariqats* en dergelijke groepeeringen, kortom die van het moslimsche priesterdom uitgaat. De opgeruide bevolking zelve weet nooit wat organisatie beteekent; zij bezit daartoe niet de noodige geestesgaven, hare gemeenschap is daarvoor veel te veel nog een complex van slechts zich zelf zoekende individuën en familie-eenheden. Snijd haar af van hare moslimsche leiders en wij zullen in den Archipel heel wat makkelijker en rustiger onze taak kunnen vervullen in den vervolge. Laat ons in Indië voortaan een minder lankmoedige Islam-politiek volgen dan wij tot nog toe deden en wij zullen er weldra zijn, waar wij wezen moeten. De door ons beoogde organisatie lieten wij echter tot

heden altijd kalm in de wielen rijden door die stille, in 't geheim werkende, welke van het moslimsche priesterdom uitgaat.

Met den *prang batoe* moet nooit verward worden de zoogenaamde *prang dandam kasoemat* of *koesoemat* [1]. Want deze was niet een krijg van de eene negri, als dorpstaat, tegen de andere als zoodanig, maar een op zichzelf gevoerd oorlogje van een of enkele familieën of stammen uit de eene kota met die uit een andere. En bij zulke privé-oorlogjes hield men zich natuurlijk nooit aan de voorschriften van het algemeen gebruikelijke landrecht. Daarbij begonnen de strijdenden met elkaar reeds zonder eenige voorafgaande waarschuwing of oorlogsverklaring te overvallen, ten einde zich van het noodige bij den tegenstander meester te maken. Ik houd den *prang dandam koesoemat* voor den oudsten vorm van oorlogvoeren in de Minangkabausche wereld, die al eeuwen lang moet hebben bestaan, voordat de meer geciviliseerde *prang-negri* in zwang kwam. De adat billijkte den *prang dandam koesoemat* altijd, zoodat de daaruit voortspruitende gewelddenarijen nooit als misdadige handelingen werden beschouwd, ook al waren zij er heel wat meer op berekend heele landstreken op stelten te zetten dan de onschuldige *prang batoe*. Niet zelden ging echter de *prang dandam koesoemat* in dezen over, en dan werd het geschil weer een zaak der beide negriën, der dorpstaatjes als publiekrechterlijke eenheden beschouwd, en men had voortaan onderling de voorschriften van den adat op het stuk van het oorlogsrecht na te leven.

Bij onze verschijning in de Minangkabausche wereld werd

---

[1] Het woord *kasoemat* of *koesoemat* versta ik niet volkomen. Het komt noch in het Riouw-Lingasch Maleisch noch in het Javaansch voor. Misschien hangt het samen met het aan het Arabisch ontleende woord *kisma*, dat aandeel, deel, beteekent. *Prang dandam koesoemat* zou dan allicht te vertalen zijn met: een oorlog, die ten doel heeft om der gelaedeerde partij behoorlijk haar aandeel in de door den tegenstander verschuldigde boete (*[illegible]* = *[illegible]*) te verschaffen of iets dergelijks. Maar het woord *dandam* beteekent, in 't Riouw-Lingasch althans, ook een soort mol! In het Minangkabausch zou dit woord echter haat, wrok, beduiden en *kasoemat* twist, geschil; dus de onderwerpelijke oorlog zou er dan een zijn geweest uit *privé*-wrok speciaal.

elke vorm van adat-oorlog reeds dadelijk verboden voor den vervolge. Dat gebeurde in het Plakaat-Pandjang. Niettemin veroorloofde zich in latere dagen soms nog menige negri de weelde om een naburig landschap op ouderwetsche wijze te beoorlogen of te overvallen en dan gebeurden daarbij altijd de noodige ernstige baldadigheden, die aanleiding gaven om de schuldigen als brandstichters, doodslagers en dergelijke delinquenten voor onze rechtbanken te trekken. Ik maakte nog te Padang, als rechter in den Raad van Justitie, zulk een strafzaak mee, in welke zelfs een gouvernementshoofd betrokken was als opruier zijner mede-kotabewoners.

Kwamen de oorlogvoerende partijen, na elkaar soms maandenlang met meer of minder lange tusschenpoozen middels den *prang batoe* bestookt te hebben, zonder dat er veel bloed was gevloeid, eindelijk overeen om den vrede te sluiten, of werden zij daar plotseling toe genoopt door de verschijning van een gezant des Radjas van Minangkabau, een gele pajong met zich voerend, in haar midden, die haar kwam aanzeggen, dat het 's Vorsten wil was, dat thans de krijgvoerenden zich eindelijk met elkaar zouden verzoenen, dan gebeurde dit gewoonlijk weer op de gebruikelijke wijze, middels een grandiosen gemeenschappelijken maaltijd, welke aangericht werd op de open ruimte in de *kota*, die anders voor passerbezoek bestemd was. Vandaar dat die dan ook in menige negri *padameian* of *perdameian* is gaan heeten in verloop van tijd, de plek, waarop men middels *badamei* het onderling eens werd, het terrein des vredes. De oorlogskosten, die men elkaar dan gewoonlijk over en weer beloofde te betalen, werden *katoendoekan* genoemd.

§ 3. De bewijsmiddelen.

Uit de vorige paragraaf is ons bereids bekend, dat de Minangkabausche rechter een zeer ruim gebruik maakte van een bewijsmiddel, dat bij ons slechts in zeer enkele, uitdrukkelijk bij de wet voorgeschreven gevallen, is toegelaten, namelijk van zijn eigen wetenschap. Achtte hij zich volkomen op de hoogte

van de voor hem gebrachte rechtskwestie, dan besliste hij daarin, zonder eenig ander bewijsmiddel van de zijde der litigeerenden te vorderen. Die eigen wetenschap des Minangkabauschen rechters had bijna nimmer behoefte aan eenigen steun, door partijen te verleenen. Klopte die naar zijn oordeel volkomen met de door den aanlegger verstrekte gegevens, dan werd het meestal zelfs overbodig geacht de tegenpartij in hare verdediging te hooren [1]). En bij het waardeeren van het gehalte en van de draagkracht van het onderwerpelijk bewijsmiddel was de rechter geheel aan zich zelven overgelaten. Te dien aanzien waren hem door den adat nimmer eenige voorschriften tot richtsnoer gegeven.

Over een ander bewijsmiddel, dat het Minangkabausche procesrecht kende, en dat steeds ook veel meer gewicht in de schaal legde dan dat in ons recht doet, over de bekentenis kunnen wij hier ook kort zijn. De Minangkabausche rechtstrijd was er altijd een over private belangen; partijen moesten dus zelven weten hoe zij dien wilden voeren. Bekende een schuldige reeds terstond volmondig, dan was er geen geschil meer naar des Minangkabauers rechtsopvatting; dan was er niets meer verward, onklaar. Dan was de zaak, zooals het in den volksmond heette, even helder als het feit, dat men overdag, bij klaar lichtende dag een witte hen zag vliegen en zich op een *meranting*-boom neerzetten: *hajam poetih tehbang siang*, *bertali benang bertambang toelang*, *hinggap di kajoe meranting.* Zelfs den draad, die aan hare pooten hing en met welken zij middels een *tanbang* [2]) van wit been vervaardigd, eerst ergens aan bevestigd was geweest, kreeg men dan te zien. De bekentenis leverde volledig bewijs van schuld op en maakte zelfs elk nog niet aangevangen gerechtelijk onderzoek over-

[1]) Ook in het moslimsch recht was de eigen wetenschap des rechters altijd een belangrijk bewijsmiddel (Zie Tijdsch. Bat. Gen. XXXIX. pag. 457).

[2]) Men moet zich de hierbedoelde *tambang* voorstellen als een soort ring of haak, die aan het touw bevestigd, hetwelk het dier om zijn pooten heeft, dit in staat stelt om zich binnen een kleinen kring te bewegen om den stok of paal, aan welken de ring of haak zit.

bodig. Pas wanneer de kwestie nog duister bleef en, zooals een andere spreekwijze luidde, gelijk was aan een zwarte kip, die des nachts met een zwart touw van *hidjoe*, van de donkere vezel van den arengpalm gemaakt, om hare pooten wegvloog, waaraan een *tambang*, van weer donker buffelhoorn vervaardigd, bevestigd was, en in een dicht en wild begroeide, dus ook weer donkere tuin terechtkwam: *hajam itam tabang malam, batali hidjoea, batambang tandoek, hinggap di kebon rimboe*, dus wanneer des rechters eigen wetenschap niet toereikend was, en de schuldige halsstarrig bleef ontkennen, dan eerst werd het noodig hem volledig te hooren en om zoowel den aanlegger als den tegenstander in staat te stellen al de bewijsmiddelen, welke hun ten dienste stonden, bij te brengen. Maar dit was ook alleen maar in rechte noodig, dus wanneer de tegenpartij wilde medewerken om het rechterlijk onderzoek mogelijk te maken. Bleef hij op de dagvaardingen des aanleggers weg, liet hij verder niets van zich hooren, dan stond dat altijd vrijwel gelijk met een volledige bekentenis van schuld en de gelaedeerde partij erlangde ten slotte de volle bevoegdheid om aan het *tarik* te tijgen, zooals wij bereids zagen.

Die andere bewijsmiddelen bestonden zoowel *in civilibus* als *in criminalibus* in de eerste plaats uit zoogenaamde *tandas*, en vervolgens uit getuigenverklaringen. Schriftelijk bewijs kende men niet in den zin, dien wij daaraan hechten. Als men een geschrift produceerde, wat dan, althans in den *masa adat*, gewoonlijk gebeurde in de gedaante van een kerfstok of van een met teekens en inkeepingen voorziene huisstijl, *tiang pandjang*, waarnaar de rechters gingen kijken desnoods, zoo vervulde dat nooit eenige andere rol dan van *tanda*. Over deze, die zulk een belangrijke rol vervulde in het gansche rechtsleven des Minangkabauërs, zullen wij thans het eerste spreken, omdat die onder de bewijsmiddelen de belangrijkste plaats innam na de rechterlijke wetenschap en de bekentenis des schuldigen. Vermocht een aanlegger geen *tanda* te procudeeren, zoo kon hij gewoonlijk ook gevoegelijk thuis blijven met zijn klacht. Want dan werd hij zelden geloofd, ook al stonden hem

overigens nog zooveel in onze oogen volkomen betrouwbare getuigen ten dienste. Aan de verklaringen toch van dezen werd, zoolang die op zichzelve stonden, in het Minangkababausche proces gewoonlijk niet de minste bewijskracht toegekend. Maar een enkele *tanda* kon desnoods des rechters overtuiging reeds terstond in voldoende mate vestigen om op de beweringen des aanleggers alleen vonnis te vellen. Zoo erlangde de *tanda* in zeer veel opzichten nog heel wat meer bewijskracht dan onze anthentieke geschriften. Wij deelden reeds mede, dat er bijna nooit een contract in de Minangkabausche wereld tot stand kwam of de crediteur eischte in den een of anderen vorm een *tanda* van zijn debiteur, een zicht- en tastbaar teeken, waaruit de gevlochten rechtsband, die er tusschen partijen bestond, kon blijken, zooals wij niet zullen nalaten een dergelijken band te belichamen in een geschrift, al gebeurt dit dan ook in het een of ander onderhandsch kattebelletje, dat soms niet de minste waarde heeft voor den rechter. En werd men *over en weer* verbonden in de Minangkabausche wereld, zooals b.v. bij een verloving gebeurde, dan hadden beide partijen elkaar *tandas* te doen toekomen. Een contract zonder een *tanda* achtte men eigenlijk nooit bewijsbaar; [1]) daaraan hechtte men niet veel. Als stoffelijk pand, ter verzekering van de richtige nakoming der bedongen verplichtingen vatte men de *tanda* dus minder op. Dat rechtskarakter had deze volstrekt niet; bovendien behoefde de *tanda* niet altijd teruggegeven te worden. Wijders kwam het op hare waarde maar zelden aan en was het niet altijd noodig dat de *tanda* uit een voorwerp bestond. Zoo nam zij soms de gedaante aan van een kleine recognitie in geld of goederen, die de debiteur periodiek verschuldigd was als erkenning van het recht des crediteurs. Dit had b.v. plaats bij het pand-

---

[1]) Men zou haast kunnen zeggen „niet bestaanbaar". Het *solus consensus facit contractum* kende het recht der primitieve menschheid eigenlijk nog niet. Bij de arische volken was het oorspronkelijk niet anders. Ook bij hen vorderde een afspraak immer een materieele garantie, nu eens optredend in de gedaante van een periodieke prestatie, dan weer enkel in die eener eenvoudige handschudding *(dextra data)*. Zie Prof. Dr. B. W. Leist. Alt-Arisches Jus civile § 75.

contract, zoomede bij de verbintenis, voortspruitend uit half- en derde-bouw. De pandhouder nam soms op zich om periodiek den geldnemer, die hem zijn sawah afstond als gebruikspand, een kleinigheid in geld te betalen ten blijke, dat hij zich nog altijd als pandhouder over die sawah beschouwde en er het eigendomsrecht des pandgevers op bleef erkennen. Die periodieke betaling was dan de zekerste *tanda* voor het behoud van het eigendomsrecht. Hetzelfde kwam voor bij den half- en derde-bouw of bij het enkel in bruikleen afstaan van landerijen. Degeen, die deze dan op de een of andere wijze in gebruik had, moest gewoonlijk jaarlijks of bij elken oogst ook nog een kleinigheid in geld betalen aan den eigenaar van den grond, ter erkenning van diens eigendomsrecht op dezen. En stond het nu vast dat men vele jaren lang zich van die plicht gekweten had, dan was zulks ook een zekere *tanda*, dat de houder geen eigendomsrechten kon pretendeeren op den grond in kwestie. Zoo stel ik mij voor, dat de *canon*, die de oude Romeinen kenden bij het erfpachtsrecht, oorpronkelijk ook geen andere strekking had dan om slechts als *tanda*, als vuurbaken te dienen, die den rechter eventueel op den rechten weg had te brengen in de duisternis van den rechtstrijd. De Minangkabausche *tanda* kon alzoo niet alleen bestaan uit een bij den crediteur in bewaring gegeven voorwerp, maar ook uit eene periodieke handeling, uit een geregelde kwijting van een geldsom of iets dergelijks. Maar nog in gansch andere gedaanten deed zij zich voor. Zoo onder andere in die van bepaalde verhoudingen, waarin twee of meer personen tot elkaar konden staan.

Werd er bijvoorbeeld getwijfeld of men met een hoofd, met een *orang berpangkat*, had te doen, dan wel met een gewoon mensch, zoo had de rechter zich slechts te doen mededeelen hoe het huis van den persoon in kwestie er uit zag, zoomede hoe hij gekleed was en hoe het snit zijner kleeding er uit zag, zoomede welke wapens hij droeg. Want slechts *panghoeloes* mochten in woningen van een bepaalde gedaante leven en een bizondere kleedij er op nahouden. De *tanda*, dat men met *negris*, met zelfstandige dorpstaatjes, en niet met de eerste

de beste onafhankelijk van elkaar samenlevende groepen van menschen te doen had, bestond volgens een bekende spreekwijze altijd hierin, dat men onder gemeenschappelijke hoofden leefde, die de lieden als 't ware samenbond als een reep doek dat doet ten opzichte van een takkenbos, of de geregelde volgorde op elkaar zulks doet ten aanzien van een bundeltje sirihblaren, of de puddingvorm (een vrije vertaling van *loengkoes*) dan wel de *boengkoes*, de omhulling met pisangblad, zulks bewerkstelligt ten aanzien van een portie gekookte rijst:

sakabat bakajoe,
sasoesoen basirih,
satoengkoes banassi.

Als *tanda*, dat twee lieden tot één *soekoe* behoorden, *sapersoekoean* waren, kon altijd met succes aangevoerd worden de omstandigheid, dat hunne woningen van ouder tot ouder vlak bij elkaar stonden, terwijl het feit, dat men sinds onheuglijke tijden in *dezelfde negri* poesakogoederen bezat, altijd als een afdoende *tanda* werd aangemerkt voor de omstandigheid dat men ook steeds vast burger van bedoelden dorpstaat was.

Wilde men den rechter overtuigen welken rang de waardigheidsbekleeder in kwestie innam, of hij *panghoeloe* was dan wel *manti*, *doebalang* of *orang oegamo*, zoo had men niet slechts diens woning en kleeding te beschrijven, maar ook duidelijk te maken, welke plaats hij bij officieele bijeenkomsten, bij rapats in de balei innam, zoomede welke plek men hem reserveerde bij feestelijke bijeenkomsten. Niet alleen de woning en de kleeding maakten dus den man, maar ook de *hormat*, de eerbiedsbetuiging, die men in 't dagelijksch leven voor hem over had. Als waren er ook in de Minangkabausche wereld geen Kapiteins van Köpenick mogelijk geweest!

Wanneer het ging om kwesties betreffende het familieleven, dan was altijd een vaste *tanda* van zeer nauwe bloedverwantschap, indien twee personen onder hetzelfde hoofd leefden, indien zij dus waren *sapernjandaran*, één van steun, van stut (*sandar*). Bleek het dat bij een van twee menschen, wier onder-

linge relatie betwist werd, de familie van de andere diens schulden had betaald, zoo was zulks ook een vaste *tanda*, dat zij verwant aan elkander moesten zijn, omdat het nooit voorkwam, dat men de schulden van niet-verwanten betaalde. Was de overledene op kosten van dezen of genen begraven, dan gold dat ook als onomstootelijk bewijs, dat hij familie van den betaler was. Wijders kon iemands familierelatie nog overtuigend voor den rechter gemaakt worden, indien men dezen mededeelde, dat de persoon in kwestie altijd aan de familievergaderingen had deelgenomen van hen, wier verhouding tot hem betwist werd. Ten slotte deed het beroep op het gemeenschappelijk gebruik van de *harto poesako* altijd vrijwel de deur dicht, wilde men de verwantschap van twee lieden ontwijfelbaar maken. Kortom al die feiten waren *tandas* van familierelatie, waaraan de rechter niet verder had te tornen, wanneer die hem waren meegedeeld door den aanlegger en hij dezen vertrouwde of wanneer hij die uit eigen wetenschap kende. Wat de verlichtende kracht dier *tandas* betrof golden altijd de volgende pitoeas:

Trang baq boelan,
Siang baq hari,
Batang pisang tra basoeloeh;
Malamkan matahari
Djoeo nan basoeloeh.

De maan schijnt alleen des nachts en de zon alleen overdag; een pisangstam kan niet als flambouw gebezigd worden (omdat die te saprijk is), intusschen is de zon op zich zelve reeds een flambouw. Met andere woorden al naarmate de omstandigheden verschillen de onderwerpelijke tandas wel is waar in lichtkracht, zooals de maan en de zon dat onderling doen, maar in elk geval werpen zij toch licht op de zaak.

Reeds in vorige bladzijden vermeldde ik, dat men directe afstamming uit vóórmoeders niet beter aannemelijk voor den rechter kon maken dan door dezen te vertellen, op welk gedeelte van de familiebegraafplaats het graf zijns moeders lag,

en waar dat harer moeder, zoomede dat harer moedersmoeder zich bevonden. Als ware het beroep op een graf altijd een afdoend bewijs van verwantschap. Kinderlijke naïveteit komt telkens achter des Minangkabauërs bewijsleer schalks om den hoek kijken. maar alleen voor ons, nooit gebeurde dat voor hem. Want hij zwoer altijd bij alle gemelde tandas, zooals wij dat doen bij een notarieele akte! Wijders waren het gemeenschappelijk bezit van een erf, het dicht bij elkaar staan der *roemah kamanakan* van de personen, wier relatie betwist werd, het door beiden afzonderlijk bewerken van een *toempak* sawahs, die tot hetzelfde complex *poesaka* goederen behoorden, het gezamenlijk om beurten bewerken van de onverdeeld gelaten gronden, tot die goederen behoorend, en dergelijke meer altijd onvoorwaardelijke *tandas* voor nauwe bloedverwantschap der betrokken personen. Liep het geschil over de vraag of het stuk grond in kwestie al dan niet een sawah was geweest, de rechter had er slechts naar te informeeren of er zich nog dijkjes (*pamatang*) op bevonden, al was het ook bij stukken en brokken. Werd zulks geconstateerd, dan was het aanwezen dier dijkjes ook een voldoende *tanda*, dat men met gewezen sawahs te doen had en niet b. v. met een *goeroen*, met een grasvlakte. Want de adat zeide immers altijd: *sawah gadang berpamatang*, *goeroen berbintalaq*, een sawah wordt door dijkjes omgeven en een grasvlakte middels paaltjes of iets dergelijks afgesloten. Als ware het nooit te doen geweest bedoelde afpalingen met opzet in 't geheim aan te brengen, alleen om de rechters te bedriegen, al was ook het ontdekken van dergelijke bedriegerijen in het kleine, begrensde Minangkabausche negrileven, altijd gemakkelijker dan in onze groote gemeenschappen van heden.

Was er strijd over een stuk grond, dat zoowel door de oorspronkelijke familie als door de uit haar ontstane nieuwe *sa boewah paroeï* als eigen *harto poesako* werd beschouwd, dan wezen de verschillende dijkjes, en in 't bizonder de meer of mindere hoogte van deze, den rechter gewoonlijk den weg naar de juiste beslissing. Zij dienden dan altijd als vaste *tandas*, uit welke viel op te maken aan welken verwantenkring de grond behoorde.

Bij wat wij zouden noemen strafprocessen speelden *tandas* nog een veel belangrijker rol dan in civiel-rechterlijke gedingen. Bovendien had de adat zich daarbij *ipsis verbis* met de tandaleer ingelaten. Dit gebeurde in de reeds ter sprake gebrachte *oendang-oendang nan doea bale.* Daarin zijn de verschillende *tandas*, op welke de strafrechter bij het zoeken naar de schuld des aangeklaagden nauwkeurig had te letten, niet alleen een voor een opgenoemd, maar ook in zekere mate op systematische wijze ingedeeld en behandeld.

Men onderscheidde dan *in criminalibus* drie soorten van *tandas.* Men had de zoogenaamde *tando djahè*, zoomede de *tando tjèmo* en ten slotte de *tando bèti.* De eerstbedoelde mochten den aanklager slechts aanleiding geven om iemand van het gepleegde delict te verdenken, meer niet. Dus dat waren bepaalde kenteekenen, welke den aanklager alleen op het spoor konden brengen van den misdadiger (*djahat*). Zij waren ook wel bekend onder de benaming van *tando toedoeah* (*toedoeh* = beschuldigen). Bewijs voor de schuld van den verdachte mocht echter uit deze *tandas* nooit geput worden. Het zal blijken, dat zij in onze oogen zelfs niet eens altijd voldoende zouden zijn geweest om verdenking op te leveren. Maar de Minangkabauër nam het te dien opzichte nooit zoo nauw. De *tando djahè* konden ook nimmer aanleiding geven om den verdachte den zuiveringseed op te leggen, al leverden ze desnoods termen genoeg op om, wat wij zouden noemen, een voorloopige instructie tegen hem te doen aanvangen. De verdachte werd dan eerst door den aanklager voor beider familiehoofden opgeroepen, met het doel om te trachten hem tot een bekentenis en vervolgens tot een minnelijke schikking (*badamei*) over te halen. Maar lukte een en ander niet, dan konden de onderwerpelijke *tandas* geen grond opleveren om den verdachte verder voor den eigenlijken rechter, voor de betrokken *datoeq nan berampe*, in de balei te doen verschijnen. Als basis voor een rechtsingang, zoo zouden wij spreken, konden ze derhalve nimmer dienen. Men kende een 25-tal der onderwerpelijke *tandas*, zooals uit de volgende pantoen blijkt:

Batjakah orang Koto nan ampè,
Kaneilah orang Koto nan toedjoeh,
Barapo banjak tando djahè?
Ijolah tangah tigo poeloeh.

De inhoud der twee eerste regels staat weer in geen enkel verband met dien der twee volgende. De vertaling luidt als volgt: de lieden van de IV Kota raakten slaags met die uit de VII Kota; hoeveel *tando djahe* zijn er? Dat zijn er vijf en twintig. Ik zal ze intusschen niet alle opnoemen. Men kan ze in het bekende boek van Van Hasselt vinden. Slechts enkele wil ik bespreken, ten einde op het algemeen karakter dezer *tandas* het licht te doen vallen.

Zoo had men bijvoorbeeld het geval, dat het openbaar gerucht iemand als den schuldige brandmerkte; men noemde dit *dibawo (= dibawah) riboei dibawo angin*, door den storm en door de winden aangebracht worden. Deze *tanda* drukte men ook wel uit met de volgende woorden: *lahije dari èkoewè koto ka kapalo koto*, van het eene eind van het dorp tot het andere met den vinger nagewezen worden. Wijders kon men iemand gevoegelijk verdenken als hij hard weg liep, wanneer men hem achtervolgde, terwijl hij den verdenker had geweigerd om een onderhoud met hem te hebben (*anggan laloe, adapoen djatoh*). Indien de beleedigde partij zag, dat iemand, dien hij op het oog had, telkens, zonder opgave van redenen, zijn woning uitliep, dus blijken gaf van onrust (*badjalan batoeroei-toeroei*), zoo kon hem dit reeds voldoende aanleiding geven zoo iemand voor den delinquent te houden. Wijders had men het geval van *badjadaq bak bakië* of van *baroenoei baq ilalang*, van sporen, die men aantrof, zooals de snip met hare pootjes achterlaat in de modder of die het een of andere wilde dier verraden, zooals met een tijger in de *alangalang* het geval is, wanneer die daarin gelegen of geloopen heeft en bedoelde grassoort ter plaatse heeft neergedrukt. Men bedoelde hiermede, dat men van iemand vernomen had, dat de verdachte was weggeloopen. Of wanneer zeker iemand terstond van zich had doen spreken in verband met het gepleegde delict;

in dat geval was men ook bevoegd hem te verdenken. Met andere woorden indien men de aanwezigheid van zijn schuld ruikte, zooals een *ambatjang* of *kawèni*, een zeer scherp riekende manggasoort (*Mangifera*) zich verraadt door haar lucht (*babawoen baq ambatjang*). Waren de sporen, welke op den delinquent wezen, als die, welke een duizendpoot in het zand of een *sipasin*, een in sawahs levend diertje, in de weeke modder van deze pleegt achter te laten, d. i. had men van anderen vernomen dat de verdachte op het tijdstip van den diefstal goederen vervoerd had, dan mocht men hem ook vrijelijk verdenken, (*basoeroei baq sipasan* of *sipasin*). Gaf iemand blijken bizonder zenuwachtig te zijn, zoodat hij, evenals de ongedurige vogel *moerai*, nergens een oogenblik kalm kon blijven zitten, zoo was ook dat reeds voldoende om hem voor den misdadiger te houden (*moerai tabang, moerai inggoq*, *moerai talilijè sadang laloe*). Zulks kon ook het geval zijn, indien men den verdachte zag hijgen en merkte, dat hij hardkloppingen had, zooals iemand pleegt te hebben, die snel geloopen heeft of die zeer zenuwachtig is (*badaboewè darah di dado*), zoomede wanneer men den persoon, dien men op het oog had, telkens van kleur zag verschieten (*goemiroq darah di moeko*). Voorts indien men zag, dat iemand veel alleen liep, in zich zelf gekeerd was en kennelijk gezelschap ontweek (*badjalan taoengè-oengè*), of zich schuil hield (*mahilang diri*), ook dan was men gerechtigd hem van het misdrijf, dat gebeurd was, te verdenken. Of gaf de verdachte blijken, dat hij werkelijk iets op zijn geweten had door zich in het een of ander opzicht uit te laten over het gepleegde delict, door open te barsten als een *dalima*-vrucht, zooals men zeide (*marangkahkan* of *marataq diri baq boeah dalimo*), ook dan kon men hem gevoegelijk als den misdadiger aanzien. Evenzeer was men hiertoe gerechtigd, indien een vriend plotseling zijn vriendschap afbrak, zooals een touw kan breken (*poetoei tali patah oerang*); dat zonderlinge gedrag kon men steeds als een zeer verdacht verschijnsel aanmerken. Had er een doodslag plaats gehad en men zag iemand met bebloede handen, zoo was alleen dit reeds voldoende om zulk een persoon voor den levensberoover te houden (*badarah-darah tangan*).

Uit een en ander blijkt, dat het voornamelijk de zenuwachtigheid of het minder gewone gedrag van iemand was, dat de beleedigde partij aanleiding kon geven hem als verdachte te gaan beschouwen. Dan was er een steel aan de zaak, bij welke men deze kon aanvatten; dan had men het touwtje gevonden waarmee men haar kon voorttrekken (*batampaq bolië didjindjing batali bolië diïri*).

In de tweede plaats kende men bij het strafproces de zoogenaamde *tandjo tjèmo*; deze bezaten al heel wat meer kracht dan de *tando djahè*. Want bestonden die naar het oordeel der beleedigde partij en hadden de familiehoofden zich daarvan ook overtuigd, zoo waren er wel degelijk termen om den verdachte voor den strafrechter, voor de *datoeq nan berampè* te trekken en hem voor schuldig te houden. Maar zij waren op zich zelf staande weer niet voldoende om als basis te dienen van een *hoekoeman*, van een veroordeelend vonnis. Haar bewijskracht vergeleek men slechts met het zwakke licht van de maan, zoolang deze nog niet vol is, zoomede met dat van het weerlicht en van vallende sterren, (*tarang malam basigi boelan*, *kilè koemilè tjahanjo*, *bintang toeroen dari langi ka boemi*). Doch al kon de beschuldigde op grond alleen van de aanwezigheid der onderwerpelijke *tandas* nooit gestraft worden, wel degelijk gaven die echter weer altijd aanleiding om hem den zuiveringseed op te dragen, alvorens men hem vrijliet. En eerst wanneer hij weigerde dien af te leggen, of zelfs wanneer hij daartoe door zijn familie niet in staat werd gesteld, omdat zij in elk geval altijd moest meewerken bij het uitzweren van dien eed, pas dan leverden de *tando tjèmo* op zich zelf voldoende termen op om den aangeklaagde te veroordeelen. Van deze kende men ook weer 25, zooals in de volgende pantoen wordt vermeld:

Anak orang Kota Toewo
Ka sawah membawah soeloe;
Adapoen banjak tando tjèmo,
Ijolah tangah tigo poeloeh.

Slechts weer ter wille van het rijm, zijn de twee eerste

regels door den dichter gefabriceerd; wat hij eigenlijk te zeggen had zoeke men echter in de twee laatste. De pantoen beteekent het volgende: de kinderen van de menschen van Kota Toewo brengen flambouwen naar de *sawahs*; er zijn vele *tando tjèmo* en wel 25. Men kan ze weer in het boek van van Hasselt naslaan. Hier zal ik slechts de meest karakteristieke vermelden. Men had dan vooreerst het zoogenaamde *badjalan, bagageh-gageh* of *badjalan badaré-daré*, het zich haastig verwijderen van iemand, die den indruk gaf van bevreesd te zijn achtervolgd te worden, zoomede het *poelang pai babasah basah*, het onrustig heen en weer loopen van zoo iemand, zonder zich den tijd te gunnen de van transpiratie nat geworden kleeren uit te doen; beide omstandigheden leverden steeds zwaarwichtige termen op om den persoon, die zich zoo onrustig toonde, voor den waren schuldige te houden. Zelfs was het voldoende, dat men in het dorp een buurman was des verslagenen of des bestolenen, dan wel dat men bij diefstallen van veldvruchten sawahs, ladangs of tuinen bezat, die naast die van den bestolene lagen, om als schuldige voor den strafrechter getrokken te worden (*sahampije roemah* of *diam*; *sahampije dangan*; *sahampije sawah*; *sahampije pari*). Of had men met den verslagene of den bestolene enkel maar samengewoond in dezelfde woning (*samo saroemah*), dan wel naast hem gezeten (*sahampije doedoek*) of geslapen (*samo tidoewè, sakalang hoeloe*), zoo leverde ook dat reeds een voldoende *tanda tjèmo* op. Bij diefstal van karbouwen of ander vee stond altijd de eigenaar van de kraal, welke naast die des bestolenen zich bevond, er aan bloot om voor den dief van de ontvreemde beesten te worden aangezien (*sahampije kandang*). Het samen loopen en op en neer gaan met den verslagene of bestolene (*samo pai, samo datang*) vooral, wanneer zulks na zonsondergang had plaats gehad (*datang malam, pai malam*) leverde ook altijd een ernstig vermoeden op, dat aanleiding kon geven om iemand het begane delict ten laste te leggen. Kortom nabuurschap of het samen ergens vertoefd hebben met de gelaedeerde partij was altijd hoogst gevaarlijk, al was een en ander nog zoo toevallig geweest. Maar ook wanneer men op of

bij de plek, waar het misdrijf werd bedreven, was aangetroffen, dus bij of in de woning, dan wel bij of op het veld waar de diefstal, waar de moord of doodslag had plaats gehad, zonder dat men daarvoor overigens een aannemelijke reden kon opgeven, leverde steeds een *tando tjèmo* op (*tidaq kataoean nan didjapoei, nan dihanta.*) Maar evenzeer allerlei zonderlinge zenuwachtige gedragingen deden dat immer. Zoo o. a. als men naliet om gewone dagelijksche beleefdheidsbetuigingen in acht te nemen, zooals het vragen of aanbieden van een sirih-pruim aan iemand, die men ontmoette. Vooral wanneer men uit verstrooidheid het laatste naliet, nadat om bedoelde versnapering verzocht was geworden (*minta sirih tidaq*, *minta pinang tidaq; memberi oerang oerang minta sirih, pinang poen tidaq*), of wanneer men zonder eenige reden een anderen weg dan den gewonen insloeg (*manampoe djalan asiïng*), of men had een ongewonen, gedwongen gang, en men zag er uit als iemand, die achtervolgd werd (*salah langgang koeripé bèdo*), al dergelijke dingen deden er iemand steeds aan blootstaan om door de gelaedeerde partij of hare familieleden als de ware schuldige voor den rechter getrokken te worden. Niet minder was zulks natuurlijk het geval, indien er voetsporen waren aangetroffen van de plaats, waar het delict bedreven was naar de woning des verdachten (*roenoei kioen djoeo painjo*), of indien men dezen in gebukte houding en op zeer verdachte wijze loopend b.v. den tuin of het veld had zien in- en uitgaan, waar de diefstal of de moord had plaats gehad (*masoeq parak*, *kloewar parak malando-lando*).

Doch genoeg. Laat ons thans de derde categorie van *tandas* in oogenschouw nemen, welke vrijwel de kracht bezaten van onze rechtsvermoedens, aan welke zelfs niet *getornd mag worden door den rechter*. Het waren de zoogenaamde *tando bèti*. Wat het woord *bèti* weer beteekent ben ik niet te weten kunnen komen. Kon de gelaedeerde partij intusschen een of meer dezer *tandas* tegen den verdachte te berde brengen, dan was die in den regel een verloren man, ook al ontkende hij nog zoo sterk en al verklaarde hij zich desnoods bereid zijn onschuld middels getuigen en den zuiveringseed aannemelijk te maken. Vooral

het laatste middel werd dan nooit toegelaten. De *tando bèti* maakte de zaak gewoonlijk glashelder, zoo klaar als het licht van den dag, wanneer de zon schijnt (*tarang siang basoeloe matohari, bagalanggan mata oerang nan banjak*) en als ware het delict gezien door vele menschen. Had de aanklager dergelijke *tandas* te zijner beschikking, dan was het voor den aanklager voldoende slechts die mede te deelen aan den rechter, om door dezen reeds terstond geloofd te worden, zonder dat het noodig was om die tandas nog eens middels getuigenverklaringen aannemelijk te maken. Onder de *tando bèti* had men weder een paar, waarbij het openbaar gerucht den doorslag gaf, zoo onder andere indien dit wist te vertellen, dat iemand half en half herkend was als de misdadiger of zelfs dat men zijn schaduw nog even gezien had (*tabajang tabarito* of *tabajang tataboeh*).

Men sprak in zulk een geval ook wel van *dibawo pikè*, *dibawo langan*, door de vliegen verklapt zijn, of van *katjondongan mato oerang nan banjak*, het mikpunt geweest zijn van aller oogen. Ook het verkoopen van waren als de gestolene beneden de gewone prijs van den dag (*badjoewa moerah moerah* of *badjoewa kalam kalam*) leverde altijd een zwaarwichtig bewijs van schuld op. Doch niet in alle *oendang-oendang* werden deze *tandas* als *tanda bèti* beschouwd. Vele kenden er slechts de kracht aan toe van *tanda tjèmo*. Men was het er echter over eens, dat de volgende omstandigheden wel degelijk altijd als *tanda bèti* moesten aangemerkt worden. Men had kort na het plegen van het delict iemand hard zien wegloopen en tevergeefs getracht om hem te vatten (*talalah takadja*) of men trof iemand gewond aan en men bevond, dat er van zijn hoofdhaar een gedeelte was afgesneden, terwijl van zijn kleeren een stuk in de handen van den klager werd aangetroffen (*tatjantjang taägé*). Vooral had deze *tanda* waarde, wanneer het ging om het delict van overspel (*soembang-salah*); niet zelden toch sneed de bedrogen echtvriend zijner vrouw, die hij verdacht, een lok van het hoofdhaar af, en bracht den man, dien hij als haren medeplichtige aanzag een lichte wond op het aangezicht of lichaam toe, ten einde dan een en ander voor den rechter als afdoende *tandas*

van de schuld van beiden te kunnen produceeren. Een andere *tando bèti* bestond hierin, dat iemand blijken gaf volkomen op de hoogte van het verloop van het misdrijf te zijn, b.v. men had den dief bespied van het oogenblik, waarop hij zijn woning verliet, tot op dat, waarop het feit gepleegd was. Zoo iemand werd dan gewoonlijk voor den dief zelven gehouden. Was het wonder, dat de menschen zelden bereid bevonden werden om als getuigen in rechte op te treden, en dat men hiertoe allerminst hen geneigd zag, die toevallig het delict hadden zien plegen. [1]) Deze *tando* teekende men met de volgende woorden: *poetoeï tali dari oedjoeng laloe ka pangka*, en men vergeleek dus het door den verdachte gegeven verhaal met een touw dat als richtsnoer ergens aan verbonden zijnde plotseling afbrak. Ook sprak men wel van *baragang-ragang*, van het stijf gespannen zijn van een touw om te doen uitkomen, dat de verdachte eigenlijk alles afwist van het delict. Meer zouden wij vrede hebben gehad met de volgende *tando bèti*, namelijk met de omstandigheid, dat het gestolen goed was aangetroffen in handen van iemand, die geen behoorlijke mededeelingen kon doen omtrent de herkomst er van (*tatambang-tatjiq*). Zoo iemand werd dan gewoonlijk terstond als de eigenlijke dief beschouwd, want het delict van heling kende de Minangkabausche adat nimmer, zooals trouwens ook met het gansche leerstuk der medeplichtigheid het geval was. Het wegloopen van den verdachte was ook steeds gevaarlijk werk, want men zag er altijd een volledig bewijs van zijn schuld in, vooral indien hij nog eens gepoogd had om, nadat men hem gegrepen had, zich los te wringen. Gewoonlijk gold dit dan als een *tando bèti* tegen hem, en zijn vervolgers lieten niet na hem het een of andere kleedingstuk, dat hij aanhad, onder de worsteling afhandig te maken, om er

[1]) Ook op Java ziet men dit verschijnsel. Menschen, die toevallig een delict bijwoonden, zullen met de grootste moeite er toe te brengen zijn de toedracht er van te verhalen, omdat zij er altijd aan bloot staan om zelven voor de misdadigers gehouden te worden. Pas wanneer zij gerust kunnen zijn door den voorloopigen instructeur van de strafzaak, door den *wedon* of *djaksa* of assistent-resident, niet als de eigenlijke delinquenten te worden aangezien, zijn zij bereid om alles te vertellen, wat zij van het delict afweten.

den rechter toch maar van te kunnen overtuigen, dat hij en geen ander gegrepen was geworden; als kon men zich ook niet op slinksche wijze van een zijner kleeren hebben meester gemaakt! Deze *tando bèti* beschreef men met de woorden *taraboeï tarampé* of met *tatadjoen tatangkoq*. Het ergste van alles was nog, indien men den verdachte had aangetroffen op de plek, waar en kort nadat het misdrijf had plaats gehad, of wanneer daar een kleedingstuk of wapen van hem was gevonden; dit drukte men uit met de woorden *anggan laloe adapoen djatoh*. Dan baatte hem gewoonlijk geen enkele verdediging, ook al verklaarde hij, dat hij geheel toevallig bij de noodlottige plek zich bevond of dat men er het gevondene eenvoudig stilletjes had neergelegd om hem maar te kunnen aanklagen.

Dienden al de *tandas*, welke wij bespraken, den Minangkabauschen rechter als precieus bewijsmiddel, ook al werden ze hem slechts geleverd door de verklaring des aanklagers zelven, zonder dat het verder noodig werd geoordeeld ze nog eens door getuigenverklaringen te doen bevestigen, naar onze opvattingen zouden de meesten niet meer waarde hebben gehad dan die van vage aanwijzingen. In elk geval zou onze rechter ze nooit aanvaard hebben enkel op de mededeeling des aanklagers; altijd zouden wij toch gevorderd hebben dat ze tenminste door een paar getuigen werden bevestigd. Men kan intusschen nagaan, welke waarde menig strafvonnis van den hooggeroemden *masa adat* had, dat slechts op de onderwerpelijke *tandas* gebouwd mocht worden! Bij den Minangkabauschen rechter kwam gewoonlijk alles slechts aan op het produceeren van *tandas* door den aanklager en op eigen overtuiging. Pas als deze nog niet al te sterk was, eerst dan raadpleegde men getuigen, die het bestaan der opgegeven *tandas* hadden te bevestigen of te ontkennen.

Het getuigenbewijs nam alzoo een zeer ondergeschikte plaats in bij de Minangkabausche rechtspleging. Op *tandas* alleen kwam het eigenlijk altijd meer aan. Had er een moord plaats gehad in de negri, dan was het eerste wat men deed de groote trom roeren, op de *taboeh* slaan, en men liet het lijk voorloopig

liggen waar men het had aangetroffen. Iedereen wachtte zich wel om het aan te raken; slechts de hoofden mochten het onderzoeken. Werd de dader vervolgens gevonden, dan werd er terstond van hem een *tanda* gevorderd. Hij moest een kleedingstuk, een kris of iets anders wat het zijne was aan den wreker of de hoofden afstaan als teeken, dat hij zich had overgegeven. Had de misdadiger zich echter uit de voeten gemaakt, maar was het bekend wie hij was, dan vorderde men een *tanda* van zijne familie. Op die wijze achtte men de identiteit van den verdachte voldoende geconstateerd. Vervolgens begroef men het lijk en door het bezit van bedoelde *tanda* kon men pas behoorlijk tegen den schuldige optreden. Ware het verkrijgen daarvan achterwege gebleven, zoo zou dat niet hebben kunnen gebeuren. Met het geven van de *tanda* bekende de gevatte dader of bij zijn ontvluchting zijne familie als het ware stilzwijgend, dat hij en niemand anders de schuldige was. En dat maakte alle verdere gerechtelijke instructie overbodig. Terstond kreeg dan de familie des verslagenen het recht om de *bangoen* te vorderen van den misdadiger of van diens verwanten, *casu quo* om de *kisai* toe te passen. En zooals het bij moord en doodslag was, zoo eischte men ook bij elk ander delict terstond een *tanda* van den bekend geworden schuldige of van diens familie. Zoolang de *tanda* echter nog niet was verkregen, bleef het recht der beleedigde partij om terstond de straf te vorderen voorloopig in de lucht hangen en moest de zaak eerst gerechtelijk onderzocht worden; dan pas kwamen de andere meer onstoffelijke *tandas*, die wij nog leerden kennen, te pas om den wreker en de rechters het juiste spoor te wijzen. Slechts bij twijfel aan het bestaan van die *tandas* riep men getuigen te hulp. Het getuigenbewijs had volgens het Minangkabausche landsrecht dus eigenlijk nooit meer dan suppletoire kracht. Na onze vestiging in de Minangkabausche landen trad het echter meer op den voorgrond en werd er gaandeweg geen enkele strafzaak meer afgedaan enkel op *tandas* en op de overtuiging des rechters. Maar dat gebeurde onder onzen invloed. De adat had zoo iets altijd overbodig geacht. En nog heden ten dage mag

er in de landstreken, die wij in het „genot" der eigen rechtspleging lieten, enkel volgens het oude landsrecht te werk worden gegaan bij het vervolgen en straffen eens misdadigers. Men kan nagaan hoe fraai die rechtspleging soms moet uitvallen.

Laat mij thans nog volledigheidshalve het een en ander van het getuigenbewijs mededeelen, zooals men dat in den Minangkabauschen „goeden ouden tijd" kende en nog heden toepast in de zooeven bedoelde grenslanden, welke wij zoo bevoorrechtten (?) door hun het eigen proces- en strafrecht te laten behouden.

Hechtte de adat in 't algemeen al niet veel waarde aan een getuigeverklaring, ook niet alle getuigen hadden volgens den adat evenveel waarde. In 't bizonder werd aan de getuigenissen van vrouwen al heel weinig beteekenis toegekend. Dit is altijd een zeer opmerkelijk verschijnsel geweest in een gemeenschap, in welke de dames overigens nog al het noodige te vertellen hadden. In den regel werd het zelfs niet eens vergund aan vrouwen om in de *balei* als getuigen op te treden, want *ajam batino ndah boleh naik galangan*, een hennetje mocht nooit in het strijdperk der mannen komen. Hoe het verschijnsel te verklaren? Aan den invloed des Islams valt hier mijns inziens niet te denken, want volgens het moslimsch recht had de getuigenis eener vrouw in elk geval nog eenigszins waarde, al was het op zijn meest ook voor de helft van die eener verklaring van een man. Ik houd het er voor, dat de vrouwen zelven zich in de Minangkabausche wereld altijd zooveel mogelijk buiten kwesties hebben willen houden, om die slechts door de mannen te doen uitvechten, hoe zij er overigens ook op uit waren om *en famille* de lakens uit te geven. Minder dus de neiging der mannen om de dames uit de rechtzaal te weren dan de onwil van haar zelven zal er den doorslag toe gegeven hebben dat men haar als getuigen in rechte al van ouds ging elimineeren. Wel was de Minangkabausche vrouw er altijd op uit om achter alles te zitten, wat er in het rechtsleven van de negri voorviel, maar de kastanjes liet zij liever altijd door de heeren der schepping uit het vuur halen. Dit paste volkomen

in het gansche matriarchale rechtsstelsel, onder hetwelk men leefde en waarin het *de rigueur* was, dat de vrouw wel altijd achter de coulissen zat, maar nooit voor het voetlicht verscheen. Pas wanneer de Minangkabausche gewaar wordt, dat de mannen uit hare omgeving den strijd niet aanwillen of aandurven, zal zij zich meer op den voorgrond gaan plaatsen en dan ook niet schromen met al hare feeksennatuur voor den dag te komen. Intusschen ben ik volkomen bereid om deze mijne verklaring van het onderwerpelijk verschijnsel terstond voor een betere prijs te geven. Hoe het ook zij, de Minangkabausche vrouw werd slechts bij hooge uitzondering als getuige in rechte gehoord. Maar er waren nog andere categorien van personen, die men nooit als getuigen toeliet bij de behandeling van rechtszaken.

Vooreerst konden slaven (*boedak*) en in den regel ook pandelingen (*oerang berhoetang*) niet als zoodanig optreden. Volkomen passend in het oude negri-exclusivisme van den *masa-adat* was ten slotte het verbod aan vreemdelingen, *orang dagang*, om als getuigen te fungeeren. Men vertrouwde bedoelde lieden blijkbaar maar half. Nochtans kon men in verloop van tijd dit verbod toch niet altijd even streng blijven handhaven, zoodat de adat het ten slotte geheel aan de beoordeeling des rechters overliet of hij een *orang dagang* als getuige wilde hooren of niet. Intusschen mocht hij den vreemdeling nooit als zoodanig raadplegen dan na eerst met het oog op diens betrouwbaarheid de noodige informaties te hebben ingewonnen.

Maar ook de personen, die wel altijd als getuigen konden optreden, vermocht de rechter zelf of de tegenpartij altijd terstond te elimineeren (*tolak*) [1]), wanneer er niet al te best op hunne betrouwbaarheid gerekend kon worden om de een of andere reden. Dit was onder andere het geval, indien het algemeen bekend was, dat er tusschen den getuige en de partij, tegen wie ze gebezigd zou worden, een familie-veete (*bakasom-bakasoemat*) of andere belangrijke oorzaak van vijandschap be-

[1]) *Tolak* = uitstooten, afweren, van zich verwijderd houden.

stond of indien de getuige iemand van notoir slecht levensgedrag was. Bovendien mochten familieleden nimmer tegen elkaar getuigen; dit was een consequent uitvloeisel van den *adat tangoeng katoeng* *mananggoeng*. Slechts niet-verwanten mochten elkaar pikken en bijten, zooals de volksmond zeide: *kampong memagoet kampong*. En bestonden een partij en de getuige elkaar weer te dicht in den bloede, zoodat van hen gezegd kon worden dat zij waren *saroempoen ba sarai*, *saloebang ba taboe*, dus dat zij als een bosje gras bij elkaar stonden of als de stengels van het suikerriet in één gat vereenigd waren, dus dat zij vermoed konden worden onder één deken te leggen zouden wij zeggen, dan mocht de tegenpartij ook zulk een getuige *tolak*, wraken, en die werd dan niet gehoord. Van islamitischen oorsprong zal wel het vereischte zijn geweest, dat de getuige ook altijd iemand moest zijn, die zijn verstandelijke vermogens bezat. Wijders moeten ook kinderen, die nog niet voldoende blijken gaven een rijp oordeel te bezitten, door den adat niet als getuigen zijn toegelaten. Zelfs heet het, dat zulks ook het geval zou zijn geweest met niet-moslims. Ik betwijfel echter ten zeerste of dit allerwege wel als adat werd gerecipieerd.

Speelde het getuigenbewijs in de meeste processen van den adat-tijd een zeer ondergeschikte rol, daarvan uitgezonderd waren altijd de kwesties over grondbezit, want in die kwam men er nooit zonder de in vorige bladzijden [1]) reeds met een enkel woord ter sprake gebrachte *orang persipadan* of *pasipadan* te hebben gehoord. Dat waren de eigenaars of althans beheerders der aan den grond in geschil palende landerijen. Het woord *sipadan* beteekent grens; *batoe sipadan* is grenssteen. De *orang pasipadan* werden altijd geacht het beste op de hoogte te zijn van de *histoire intime* der lotgevallen van den grond, die door hunne landerijen werd omsloten, ook al berustte die wetenschap desnoods op de oudste overleveringen, welke van mond tot mond van hunne voorgangers tot hen waren gekomen. Getuigenissen *de auditu* waren naar de Minangkabausche rechts-

---

[1]) Zie pag. 667 van dit boek.

opvatting altijd volkomen gelijkwaardig met verklaringen, welke op eigen wetenschap berustten, mits maar degeen, die de overlevering mededeelde, zelf een volkomen achtenswaardig man was en al zijn voorgangers dat ook waren geweest. Een achtenswaardig man moest ook de wijsheid in pacht hebben naar de kinderlijke opvatting des Minangkabauers. Het was de plicht van den *orang pasipadan* om zich steeds op de hoogte te houden van wat zijn buurlieden aan grond bezaten en van wat met dat bezit voorviel in verloop van tijd, zoomede hoe de grenzen der landerijen liepen. *Nan beradjak* [1]) *persipadan*, de naburige grondeigenaren fungeerden dus als 't ware als grenswachters, zij hadden er derhalve ook over te waken dat de buurlieden de grenzen van elkaars gronden respecteerden. Had de rechter hunne verklaringen ingewonnen, dan was het hooren van andere getuigen volkomen overbodig. Pas wanneer hunne mededeelingen niet met elkaar overeenstemden, eerst dan achtte de rechter het noodig om ook nog de eigenaren of beheerders van verder gelegen landerijen, die niet direct paalden aan den grond in geschil, te hooren. Die lieden werden aangeduid met den naam van *orang berampir*; dezen waren dus de *pasipadans* van de *pasipadans*. In 't bizonder hadden de *orang pasipadan* er zich altijd van te vergewissen welke vrouwen de aan hunne landerijen grenzende gronden bewerkten, want dan was het hun ook bekend aan welke familie niet alleen, maar ook welke *djoerai* van zulk een *sa boewah paroei* de grond toebehoorde. Immers de vrouwen bewerken gewoonlijk hare eigen *poesako*-landerijen; mannen, die daarop arbeiden, kunnen altijd gewone huurlingen, dus vreemden zijn, die in geen enkele zakelijke rechtsverhouding staan tot den grond, op welken men ze ziet arbeiden. Uit die functie van den *orang pasipadan* om als loopend grondregister als 't ware in zijn omgeving te fungeeren volgde ook eenigermate altijd zijn recht om bij alle transacties en verdeelingen, die zijne buren bewerkstelligden met betrekking tot hun bodem, als getuige door hen

---

[1]) *Beradjak* = een zoogenaamde Spaansche ruiter, een versperringsmiddel (L. Th. Maijer, Maleisch-Hollandsch Handwoordenboek).

geroepen te worden. Maar dan was het ook zijn plicht weer om goed te onthouden wat daarbij overeengekomen werd en voorgevallen was. Wijders was het zijn taak om alles, wat hij wist omtrent het grondbzit zijner buren, ook bijtijds mede te deelen aan den eventueelen opvolger in zijn waardigheid van *mamaq* of *panghoeloe sa boewah paroei*, opdat die eventueel weer te dien aanzien de noodige inlichtingen zou kunnen verschaffen, zoodra aan deze in 's lands rechts- en raadzaal behoefte werd gevoeld. Op die wijze werd de geschiedenis van elks grondbezit in de negri van geslacht tot geslacht overgeleverd en kon men, soms nog na verloop van eeuwen, de heugenis bewaren aan de allereerste bezitters van den in den Minangkabauschen dorpstaat verdeelden bodem. De *orang pasipadan* vervulden dus geen onaanzienlijke rol in het rechtsleven hunner gemeenschap. Zij waren met de *orang toeo* en *orang tjadieq pandei*, die den Minangkabauschen rechter niet slechts als adviseurs maar vrijwel ook vaak als hoofdgetuigen dienden in allerlei gedingen, altijd de hechtste steunpilaren der Minangkabausche rechtszekerheid van den *masa adat*. Op hun woord ging men af, zooals wij dat doen op het geschrift van een notaris of van een ambtenaar van den burgerlijken stand dan wel van een hypotheek-bewaarder. En al mocht er desnoods in verloop van tijd wel iets gaan haperen aan hun memorie, dat deerde nimmer, omdat er dan toch nog altijd andere *pasipadans* en *orang toeo* ter beschikking waren, wier geheugen nog niet was afgesleten tengevolge van ouderdom of ziekte. Die werkten dan met hunne inlichtingen wel dat bij, waarin hunne collegas te kort waren geschoten. Men kende in den beknopten en weinig beweeglijken levenskring van den goeden adattijd niet alleen de *histoire anecdotique* van elkaars families in de negri, maar ook altijd die van elkaars bezittingen. En er werd in die dagen nooit anders dan locaal recht gesproken. Dat veranderde evenwel al te gader, nadat de Padris de gansche Minangkabausche gemeenschap overhoop hadden gehaald en door elkaar hadden geschud, en nog in veel belangrijker mate, nadat wij daarin onzen intocht hadden gedaan met ons gecentraliseerd bestuursstelsel, met ons modern

verkeerswezen en met een nieuwe rechtspleging. Vandaar dat aan de verklaringen van *orang toeo* en van *orang pasipadan* in het hedendaagsche rechtsleven des Minangkabauërs niet meer die beteekenis kan worden toegekend, welke men daaraan eertijds hechtte. Onze rechters konden hen natuurlijk niet anders beschouwen dan hoogstens als getuigen, die meer of minder gewichtige aanwijzingen vermochten te verschaffen.

Een ander belangrijk verschil tusschen onze beginselen van rechtspleging en die het oude Minangkabausche landrecht huldigde ten aanzien van getuigenverklaringen bestond ook nog hierin, dat een getuigenis voor den Minangkabauschen rechter, afgelegd nimmer beëedigd werd. Dat stond ten nauwste in verband met het wezen en de strekking van den eed, dien de adat kende. Deze vervulde altijd slechts de rol van verweermiddel en nooit die van bewijsmiddel of althans van stut voor eenig ander bewijsmiddel. Slechts de *partij* in een Minangkabauschen rechtstrijd, en nog wel alleen de aangevallene, nooit de getuige kon beëedigd worden. Voor haar diende de eenige eed, dien men kende, de *soempah-adat* [1]), slechts als parachute, als redmiddel, als wapen om den aanvaller voor goed onschadelijk te maken; máár iemand, die in het geding slechts werd geroepen om dit mee te helpen ontwarren, om de rechtzaak slechts op te helderen, de getuige behoefde, mocht zelfs niet beëedigd worden. Die verkeerde nooit in een benarde positie en kon daarin ook nooit geraken naar het Minangkabausche rechtsbewustzijn. Want voor dit was de meineed nimmer een strafbaar feit, dat de menschen zich behoefden aan te trekken. Het stond slechts aan de bovenaardsche machten om dat te doen en om de leugen onder eede te straffen. De menschenwereld, de staat, de openbare orde, het publiek belang, had daar in de wereld van den *masa adat* nooit mee te maken. Sprak de getuige voor den Minangkabauschen rechter onwaarheid, welnu men elimineerde slechts zijne mededeeling; men sloeg er geen acht op en daar bleef het ook bij. De leugenaar

---

[1]) *Soempah* = zweren, een eed afleggen.

stelde er zich hoogstens door bloot aan den wrok der tegenpartij en aan dien harer verwanten, maar het openbaar belang joeg hij er niet door tegen zich in 't harnas. Dat ging hij pas doen onder de rechtsorde van vreemden oorsprong, die wij in zijn midden brachten. Voor deze werd de meineed wel degelijk een zwaar vergrijp, en wel minder een tegen de goden dan tegen het openbaar belang der tastbare stoffelijke menschenwereld. Nochtans heeft de Minangkabauër dit tot heden nog maar zeer weinig begrepen. Het is nog altijd een raadsel voor hem waarom hij, als getuige opgeroepen voor onze rechtbanken, eerst een eed heeft te doen voordat men hem blieft aan te hooren. Niet zelden weigert hij dan ook kort en krachtig den door ons van hem gevorderden getuigeneed af te leggen of hij drijft met dezen den spot. En pas nadat onze rechters hem volkomen duidelijk hebben gemaakt, dat wij met dien eed volstrekt niet beoogen om van hem een zelfvervloeking, over zich en de zijnen uit te spreken, te erlangen, wordt hij bereid bevonden zich als getuige te doen beëedigen. Maar dan hecht hij toch ook gewoonlijk weer niet veel waarde aan den eed, dien wij van hem vergen en hij houdt ons lustig voor den gek of spot met den van hem afgenomen getuigeneed. Niet zelden lacht de Minangkabauër, buiten tegenwoordigheid van ons gekomen, onder de zijnen de hoofden en getuigen uit, die tegen hem werden gehoord onder eede, ondanks zijn volmondige bekentenis. „Zie", roept hij dan sarcastisch uit, „ik bekende reeds „meermalen volmondig, eerst voor den *panghoeloe kapala* bij „het voorloopig verhoor, vervolgens voor den *djaksa*, en toen „nog eens voor den *hakim*, voor den rechter zelven, en niet-„temin vond deze het nog noodig die en die (doelend op zijn „hoofden en de hoofdgetuigen, welke in zijn zaak werden „gehoord) te beëedigen. Wat zullen die lui daarover het land „hebben gehad!" En de getuige zelf, dien onze rechters eerst den eed hebben af te nemen, voordat zij hem aanhooren, verwijt hen niet zelden, dat men *hem* wel beëedigt, maar zulks niet eens doet ten aanzien van den beschuldigde. Dit komt menigen Minangkabauschen getuige dan ook voor geheel de om-

gekeerde wereld te zijn. Bovendien is nog een zwaarwichtige reden voor hem om er zich tegen te verzetten een eed af te leggen, wijl deze in zijn eigen wereld altijd tot in lengte van dagen een familieveete deed ontstaan tusschen den uitzweerder van den eed en diens verwanten eenerzijds en de tegenpartij en haren familiekring aan den anderen kant. Want de eed deed in hun gemeenschap steeds een hemelhoogen muur verrijzen tusschen die families, zooals de volksmond het teekende, of een dam, die haar scheidde, zooals met het water eener rivier gebeurt, in welke men een dijk van den eenen oever naar den anderen aanlegde: *ampang laloe kasoebarang*, *dindiang sampeika. langit.* Zulke families waren voor altijd van elkaar gescheiden. Nooit mochten hare leden meer met elkaar omgaan, dus ook niet onderling trouwen. Steeds hadden die elkaar vijandschap toe te dragen. Vandaar dat het ook immer door den adat ten strengste verboden is geworden, dat de adat-eed door kinderen tegen ouders of omgekeerd, dan wel door den eenen bloedverwant tegen den anderen, voor zoover zij tot één *pajoeng* behoorden, werd afgelegd [1]). De geestelijkheid voegde hier nog aan toe het verbod, dat *goeroes* en hunne *moerids* den adat-eed tegen elkaar zouden uitzweren. Men kan er dus in komen, dat menige Minangkabauër, onzen getuigeneed vereenzelvigend met zijn eigen adat-eed, er nog heden ten dage telkens bezwaar tegen heeft om, als getuige in een proces slechts gebezigd wordende, zijn verklaringen onder eede af te leggen. Maar tevens kan men ook begrijpen waarom weer telkens de man, die op de bank der beschuldigden zit voor onze rechters, aan dezen pleegt voor te stellen om in plaats van den getuige hem den eed op te dragen, vermits hij zich volkomen onschuldig gevoelt. Het zijn altijd de primitieve opvattingen van den oermensch, van den oosterling, geweest omtrent het wezen van

---

[1]) Ook mogen hier en daar leden van twee *pajoengs* of *sa boewah paroeï*, welke in die mate door vriendschap verbonden heeten te zijn, dat zij als het ware één zijn geworden, den adat-eed niet tegen elkaar afleggen. Soekoegenooten, geen leden van dezelfde *sa boewah paroeï* zijnde, mogen dien eed wel tegen elkaar uitzweren.

den eed, die met de onze te dien opzichte telkens in conflict komen. Want het rechtsbewustzijn van den oorspronkelijken mensch, en ook dat van den Minangkabauër, wist nooit van iets anders af dan van een *zelfvervloekings-*, van den *zuiveringseed*, die slechts *der aangevallen partij* in den rechtsstrijd, den beklaagde *in criminalibus* en den gedaagde *in civilibus* en niemand anders ten dienste stond als een afdoend redmiddel om uit de benarde positie te geraken, in welke zij enkel door den blooten aanklacht hunner tegenstanders geraakt waren. Want, zooals wij bereids deden opmerken, zelfs de gedaagde of beklaagde, tegen wien door den aanklager niet het minste bewijs was bijgebracht, ontworstelde zich nooit eerder aan diens greep dan na den zuiveringseed te hebben afgelegd. Pas wanneer zich wel de stank van het lijk aan de reukorganen der rechters openbaarde, maar dit zelf niet te vinden was, — en zonder die allergewichtigste *tanda* in een moordzaak kon men deze nooit afdoen —, pas dan kwam de eed te pas, zooals de volksmond het altijd uitdrukte om het totaal gemis van bewijs te teekenen: *baoe boesoea, indah babangkei.*

Deze eed nu moet ook bij de Minangkabauërs oorspronkelijk niets anders zijn geweest dan een soort godsoordeel, als die naam hier eigenlijk niet te onpas werd gebruikt, vermits de West-Sumatraan er nooit goden op na hield. En *als* men wel eens tot beëediging van een getuige overging, in 't bizonder in den tijd na onze vestiging, toen er ook nog in de Minangkabausche gouvernementslanden volgens den adat werd rechtgesproken, dan ging men daar in elk geval een enkele keer toe over, *nadat* de getuige bereids zijn verklaringen had afgelegd, nooit *voordat* dit gebeurd was. Dan bezwoer deze de waarheid van *het reeds medegedeelde* en riep een vervloeking over zich zelven en de zijnen uit, indien hij mocht blijken leugenachtig te zijn geweest. Met andere woorden, dan liet men ook den getuige den echten adat-eed, den zuiveringseed, afleggen en het heette dat men zoodoende altijd veel verder kwam dan wij tegenwoordig met onzen getuigeneed, dien wij den menschen nog wel op moslimsche wijze doen afnemen.

Het *ordalium*[1]) kwam altijd en overal maar te pas, wanneer de aanvallende partij ten eenenmale in gebreke was gebleven om de schuld van haren tegenstander aannemelijk te maken voor den rechter, dus wanneer er naar diens oordeel niet het minste bewijs was. Een suppletoir karakter heeft het godsoordeel nooit bezeten, tenzij misschien pas heel laat onder de meer ontwikkelde rechtsorde van volken, die bereids den primitieven oerstaat waren ontwassen. Maar in dezen liet men de beslissing van een rechtsstrijd nooit over aan hoogere machten, als de aardsche rechter dien zelf kon afdoen met de hem ten dienste staande middelen. Hadden de menschen op alle mogelijke manieren getracht den beschuldigde in 't nauw te brengen, maar was dit niet op afdoende wijze gelukt, welnu dan pas liet men het aan de goden over om het pleit te beslechten en den waren schuldige aan te wijzen of den onschuldige aan den greep zijns aanklagers te ontwringen. De eed nu had in den oertijd geen andere strekking. Men deed ook met dien slechts een beroep op de onzienlijke, bovenmenschelijke machten, wien het vergund was in het hart en de ziel des beschuldigden te lezen, wat den aardschen rechter in elk geval nooit werd gegeven. Men bracht door het *ordalium* en den eed de rechtzaak dus voor een hoogeren rechter, in vertrouwen dat die het wel moest weten, hoe deze beslist diende te worden. Door het godsoordeel en den eed werd het geding derhalve voor goed onttrokken aan den wereldlijken rechter; vandaar dat die er zich ook nooit om bekommerde of de aflegger van den eed al dan niet valsch had gezworen. Dat hadden de goden zich slechts aan te trekken. Die hoogere machten nu zullen in den oertijd der menschheid wel geen andere zijn geweest dan de zielen der afgestorven vóór-verwanten. Pas veel later, toen men

---

[1]) Ook in een bepaald gedeelte van de Minangkabausche wereld kwam wat men gewoonlijk onder een godsoordeel verstaat voor, en wel in de Boven-Djambilanden. Daar kende men o. a. de bekende waterproef, en kon de beklaagde ook veroordeeld worden om aan gloeiend ijzer te likken. Dat die ordaliën eveneens in de meer noordelijke Minangkabausche landen oertijds aangetroffen werden is mij niet gebleken.

er ook goden op na ging houden, werden dezen de hoogere „wrekende hand", die den meineed kreeg te straffen. Deze was derhalve onheuglijk lange tijden nog geen aardsch delict. Pas van lieverlede werd de valsche verklaring onder eede zulks, toen men ging gewaar worden, dat zelfs de goden zich ook van dat menschelijk vergrijp niet veel aantrokken en toen het geloof aan goden hoe langer hoe meer verzwakte. Toen moest men zelf langzamerhand den meineedige wel doen boeten voor zijn euveldaad met zuiver menschelijke straffen. Maar daar ging natuurlijk ook vanzelf mee gepaard een verandering van het karakter en van de strekking van den eed. Deze hield namelijk op godsoordeel te zijn. Men stelde er zijn zaak niet meer mee in handen der goden, men riep er niet meer hun vervloeking van zichzelven en van zijn verwanten door in, maar men ging er het Onnaspeurlijke voortaan slechts als *getuige* van zijn verklaringen mee inroepen, als *borg*, dat deze naar waarheid waren afgelegd of nog zouden gegeven worden. Van hoogste rechter werd de godheid dus als 't ware eedhelper; zij ging zich naast den aflegger van den eed scharen, zoodra deze haar had aangeroepen. Maar overigens had men van haar de oude taak om den leugenachtige te straffen overgenomen. Toen waren de bordjes dus in dat opzicht ganschelijk verhangen. Zoo ontstond de eed van den modernen mensch, dezelfde, dien wij zoo plotseling in de gemeenschap der Minangkabauërs brachten. Is 't wonder, dat hij dien niet dadelijk is gaan begrijpen? Wij weten al lang zeer goed, dat het Allerhoogste zich niet telkens kan ophouden met bestraffing onzer meer of minder gewichtige onwaarheden, met de beslechting onzer klein-menschelijke kibbelarijen; wij zijn ons bewust, dat wij hoogstens een beroep kunnen doen op den bijstand van het Onnaspeurlijke, meer niet, indien wij onzen evenmensch plechtig iets blieven te verzekeren. Maar de Minangkabauër kan zich nog niet indenken in dien onwil of onmacht, zooals men het noemen wil, van een hoogere hand om straffend op te treden; de primitieve en de kinderlijke mensch verbeeldt zich altijd, dat het Allerhoogste telkens tijd en lust heeft om zich

in 't bizonder met hem in te laten. Hij ziet dus nog tot op den huidigen dag in elken eed een zich overgeven aan de wrekende hand van het onzienlijke. Vandaar die *comedy of errors*, welke zich telkens tusschen hem en ons afspeelt, wanneer hij weigert om zich als getuige door ons te laten beëedigen, terwijl hij tevens ziet, dat wij er nooit toe te brengen zijn den eigenlijken beschuldigde een eed op te dragen. Het eerste vat hij niet; het andere ergert hem soms. Een beklaagde zoo maar vrijuit te laten gaan uit de rechtzaal, zonder hem meer den zuiveringseed af te nemen, dat is nog voor menigen Minangkabauër een even groote gruwel als dat het beëedigen van een getuige nog iets volkomen onbegrijpelijks voor hem is.

Maar weer velen onzer is het nooit klaar geweest, wat de Minangkabausche eed, de adat-eed, de *soempah adat* beteekende. Ook wij speelden niet zelden grappige rollen in de onderwerpelijke *comedy of errors*. Of was het niet een groote dwaling om te gelooven dat de Minangkabauër behalve onzen getuigeneed ook nog onzen suppletoiren en terug te wijzen decisoiren eed zoo maar dadelijk zou gaan begrijpen bij de invoering van een op onze leest geschoeide rechtspleging in zijn midden? Kende hij nooit een eed als verweer-wapen, nog minder kon hij er zich indenken, dat de eed ook een *aanvullende kracht* vermocht te bezitten ten opzichte van de overige bewijsmiddelen. Waren in zijn civiel geding de door den aanlegger bijgebrachte *tandas*, in verband met 's rechters eigen wetenschap, zoomede met die zijner hem omringende *orang toeo* nog niet voldoende

---

[1]) Heden ten dage laten de ambtenaren van het B.B. ter Sumatra's Westkust den adat-eed gewoonlijk uitzweren in geschillen, die door hen ondershands, dus buiten den rechter, den rapat om, worden uitgemaakt. En dan legt men gewoonlijk den eed af aan de partij, die in het ongelijk gesteld werd, dus *casu quo* ook aan den eischer, (zie D. G. Stibbe. De Adat-eed bij de Minangkabausche Maleiers. Wet en Adat 1898 pag. 223.) Dat een dergelijke afdoening van zaken in strijd is zoowel met ons recht, als met den adat behoeft geen lang betoog. De ambtenaren van het B.B., die ondershands rechtzaken afdoen, in stede van partijen naar de bevoegde rapats te verwijzen, gaan eenvoudig hun boekje te buiten, terwijl de adat-eed altijd slechts op te leggen was aan den verweerder, nooit aan den aanlegger in een geding.

om den gedaagde te doen veroordeelen, welnu dan had men allicht nog de noodige getuigen bij de hand, om het bewijs volledig te maken. Maar om bovendien nog eens den aanlegger een aanvullende eed op te dragen, daaraan kon met geen mogelijkheid gedacht worden, want men zou dien dan dwingen zich zelf te gaan vervloeken; zoo iets kon immers altijd alleen maar van een aangeklaagde, van een, die onder verdenking stond schuld te hebben, gevorderd worden, nooit van hem, die beweerde de crediteur, de tot wraak gerechtigde te zijn. Die werd altijd geacht waarheid te spreken, zelfs in het geval, dat hij er niet in mocht slagen de waarheid aan te toonen. Vandaar dan ook dat de tegenpartij zich nog altijd eerst mocht zuiveren van de verdenking schuldig te zijn. Dit zou nimmer noodig zijn geweest, had men er zich wel eens in kunnen denken, dat ook een aanlegger van een geding zeer goed kon liegen. De aanvallende partij in den Minangkabauschen rechtstrijd kon nooit eerder onschadelijk gemaakt worden, ook al was hij niet in staat geweest den tegenstander te wonden, dan nadat deze den zuiveringseed had afgelegd. Deze was in dat geval dus alleen tegen de bloote op zichzelf staande imputatie gekeerd. De kracht om *tandas*, getuigenverklaringen of zoogenaamde eigen wetenschap des rechters te paralyseeren, bezat de adat-eed nimmer. Kon men het met menschelijke middelen af, dan werden de goden nooit in den strijd gemengd, ook bij de Minangkabauërs, al getuigde dit wel is waar weer niet van al te groot vertrouwen in de onpartijdigheid van het onzienlijke. Dan was het toch maar veiliger tevreden te zijn met eigen bewijsmiddelen, hoe zwak deze ook hadden meegewerkt om des rechters overtuiging omtrent de schuld des aangeklaagden te vestigen. In zulk een geval nog eens het onzienlijke aanvullend te laten optreden bij het volmaken van de maat van het bewijs was dus nooit noodig naar des Minangkabauërs opvatting en het opdragen van den eed aan den aanlegger in een geding kwam in 't geheel niet te pas. Niettemin kon een en ander na den jare 1875 steeds plaats hebben, al was het dan ook in de gedaante van den eed onder den Qoran, onder

het boek, van den *soempah kitab*, dien wij blijkbaar dachten, dat ook algemeen in de Minangkabausche landen was gerecipieerd. Dit was een nieuwe dwaling onzerzijds, die den Minangkabauër niet veel ontzag inboezemde. Want om den *soempah kitab*, dus ook om den uiterlijken vorm, onder welken wij hem onze eeden doen afleggen, geeft hij over 't algemeen even weinig als zijn javaansche rasgenoot dat doet. Slechts de goedgeloovigen in zijn midden zullen nog eenigen eerbied voor den eed onder den Qoran koesteren, maar de groote menigte weerhoudt die eed niet van de grootste onwaarheden in rechte, wijl zij nog lang niet al te overtuigd moslim is geworden om onvoorwaardelijk „vreeze" te hebben voor Allah. Deze is in de Minangkabausche landen er in 't algemeen nog niet in geslaagd om de menschen meer eerbied in te boezemen dan allerlei andere onzienlijke machten reeds van ouds plachten te doen. Onder den *soempah kitab* worden zoowel op Java als op Sumatra dagelijks de grofste leugens gedebiteerd, terwijl men niet het hart daartoe zou gehad hebben, indien men den eigen *adat-eed* had moeten afleggen, de vervloeking van zichzelven en der zijnen had moeten uitspreken. Willen wij dan ook de inlandsche rechtspleging bevrijden van een der grootste euvelen, die haar aankleven, dan moeten wij zoowel den getuigeneed, als onze suppletoire en decisoire eeden voortaan slechts laten afleggen in den adat-vorm, dus in de gedaante der zelfvervloeking. Maar dit worde dan ook weer niet voor elken getuige voorgeschreven; men late het slechts aan de prudentie des rechters over den eed al dan niet te vorderen van een getuige. Op die wijze kunnen wij in Indie het delict van den meineed, thans een algemeene kanker van de inlandsche rechtspraak, tot een minimum reduceeren. De adat-eed was toch alleen daarom altijd zulk een ontzagwekkend rechtsmiddel, omdat men er ook steeds zijn gansche familie door prijs gaf aan de straf der onzienlijke machten. Dit was een consequent uitvloeisel van den *adat tangoeng brananggoeng*. Het leed, dat men zichzelf berokkende door de leugen, diende ook altijd meegedragen te worden door zijn verwanten. Vandaar dat dezen ook altijd in de personen

van enkelen hunner moesten meewerken om den eed te doen slagen. Die kon door den gedaagde of aangeklaagde nooit worden afgelegd zonder hunne tegenwoordigheid, zooals ons uit de volgende beschrijving van den vorm van den adat-eed kan blijken.[1]) Bleven de familieleden van hem, die den eed moest afleggen weg, dan gaven die als 't ware zwijgend te kennen, dat zij de door hem afgelegde verklaring niet vertrouwden, zoodat hij dan ook, den eed niet kunnende afleggen, in 't ongelijk werd gesteld en veroordeeld werd. Al zijn verklaringen werden dan als van nul en geener waarde beschouwd.

De adat-eed wordt door den Minangkabauër gekarakteriseerd met de woorden *soempah taroeh dan pirit* of *soempah pirit taroeah*, ook wel *soempah taroeh djoe* of *djan pirit*, dan wel *dji pirit*. Men is het tot heden nog niet eens kunnen worden over de eigenlijke beteekenis der woorden *taroeh* en *pirit*. Volgens Van Hoëvell en Mr. Maclaine Pont zou men onder het eerste woord hebben te verstaan de allernaaste familieleden (*kamanakan*) van hem, die den eed moet afleggen, terwijl met het woord *pirit* volgens die schrijvers zouden bedoeld zijn alle meer verwijderde verwanten van dien persoon, de *saniniq* of *sakawaq-kawaq*. Kortom de woorden *soempah taroeh dan pirit* zou men alzoo kunnen overzetten op de volgende wijze: zweren in bijzijn van de familieleden, met welke men onder een *pajoeng* leeft. Deze vertaling komt overeen met de volgende omschrijving, welke de Minangkabauër ook wel van den onderwerpelijken eed geeft: *soempah pirit belinkoeang poetjoea*, het zweren van de om den *poetjoek*, om het bamboe-uitspruitsel verzamelde familieleden. Ook spreekt men van *basoempah djan taroh .djo*

---

[1]) G. W. W. C. van Hoëvell. Over den eed der Maleiers ter Sumatra's Westkust. Tijdschr. Bat. Gen. XXVI p. 529 e. v.: Mr. P. Maclaine Pont. Over den eed in de Padangsche Bovenlanden. Tijdsch. v. N. I. Nieuwe Serie, 6e Jaarg. II. p. 142; D. G. Stibbe. De adat-eed bij de Minangkabausche Maleiers. Wet en Adat. Jaargang 1898, p. 222 e. v.; idem, Beschrijving der Onderafdeeling Alahan Pandjang. Tijdsch. v. B. B. XXI p. 218 e. v., 298 e. v. en 496 e. v. Men raadplege ook nog A. L. van Hasselt. Volksbeschrijving van Midden Sumatra, pag. 67. Voor den adat-eed bij de Korintjiers zie Marsden. History of Sumatra, pag. 322.

pioci, dus hier is *pirit* reeds gelijk aan *pioci*, kleinkinderen, geworden. Intusschen is met dat al de eigenlijke beteekenis van het woord *taroh* dan nog niet verklaard. Pas de heer Van der Toorn helpt ons te dien aanzien eenigszins op weg. Want hij vertaalt de woorden *pirit tarocah* met „nog boven den inzet „stellen", meer geven dan den inzet of het onderpand en meent dan dat onder *taroh* wordt verstaan het eigen leven en geluk des eedafleggers, dat door hem op 't spel wordt gezet en dat *pirit* beteekent het leven en geluk der bloedverwanten, hetwelk tevens door den eed in de waagschaal wordt gesteld [1]).

Hoe het ook zij, beslist is het altijd een onmisbaar bestanddeel van den Minangkabauschen adat-eed geweest, dat de aflegger van dezen zijn familieleden niet alleen medebrengt, maar hen ook daadwerkelijk doet deelnemen aan de eedsaflegging, al is het weer niet noodzakelijk dat zij allen daarin betrokken worden, zooals Mr. Maclaine Pont bereids juist heeft opgemerkt. Het is voldoende indien slechts eenige verwanten tot het afleggen van den eed meewerken, en wel vrouwelijke familieleden bij voorkeur, waarschijnlijk omdat zij als de voornaamste voortplantsters van familie en stam altijd werden beschouwd. Want bij den eed wordt ook een vervloeking uitgeroepen over het nageslacht. Het voortbestaan van dit wordt ook in de waagschaal gesteld.

De formaliteiten nu, die bij het afleggen van den eed in acht dienden genomen te worden, kwamen steeds op het volgende neer. Liep een rechtsgeding uit op het opleggen van den eed,

---

[1]) J. L. van der Toorn. Iets over de spreekwoordelijke uitdrukkingen bij de bewoners van de Padangsche Bovenlanden. Tijdschr. Bat. Gen. XXV, pag. 560. *Taroh* beteekent in 't Maleisch dan ook eigenlijk leggen, zetten, plaatsen, opzetten, inzetten bij spel of weddenschap, dus in uitgebreiden zin ook toevertrouwen. *Menaroh diri* = zich plaatsen = zich gedragen. Dus men zou in casu het woord *diri* bij de onderwerpelijke uitdrukking moeten denken, die alzoo volledig zou moeten luiden *soempah taroh (diri) dan (taroh) pirit*, het zweren met zich zelf als inzet en met zijn verwanten als zoodanig. Om dit aanschouwelijk voor te stellen nam dan ook de uitzweerder van den eed wel eens een zijner meegebrachte jongere familieleden op den schoot, zoodra hij het eedsformulier ging uitspreken. Men noemde dit *soempah manangkoe kamanakan*.

zoo werd op de laatste zitting van de in de *balei* als rechters vergaderde hoofden en bijzitters aan den gedaagde of beklaagde aangezegd op welken dag hij den eed had uit te zweren, zoomede hem de plek aangewezen, waar zulks zou moeten gebeuren. Want in rechte, in de *balei* zelve, had dit nooit plaats. In streken, waar de Islam reeds in voldoende mate beslag ging leggen op de menschen, werd gewoonlijk de Vrijdag (*hari Djoemaät*), de moslimsche Zondag, voor de onderwerpelijke plechtigheid bestemd en moest deze afgeloopen zijn, voordat met het Vrijdags-gebed in de moskee een aanvang werd gemaakt. Men noemt den eed in of bij de moskee *soempah di masdjid* en men laat den aflegger van den eed dan soms een paar keeren over den Qoeran stappen (*malangkah Qoeran*). Doch elders hield men zich weer niet altijd aan deze door de islamitische geestelijkheid voornamelijk in de afgeloopen eeuw in zwang gebrachte gewoonte. In den *masa adat* was de plaats, waar men den eed had af te leggen, nooit een vast bepaalde; zoo aanstonds komen wij hierop terug. Op den bepaalden dag verscheen de persoon, die den eed had uit te zweren met zijne familieleden, die bereid waren om hem daarbij te assisteeren en hij ging dan met hen in een ruimte (*linkoeang*) [1]) van eenige meters in het vierkant, welke met blâren van den arengpalm, die in den grond werden gestoken, werd omheind, op den grond zitten. Of men gaf bedoelde ruimte aan door het spannen van een touw of van repen bonte doeken (*tabië*), waaraan men stukjes van uitspruitsels van den klapper- of van den langkaboom had vastgebonden. In het midden van die ruimte werd een *poetjoea auer*, een afgebroken bamboe-uitspruitsel, geplant terwijl hier en daar bovendien een opgestoken zonnescherm boven het hoofd van den uitzweerder van den eed werd gehouden (*salingkan pajoeng*) en daaronder eenige losse steenen op een voetstukje of matje geplaatst werden, waarop men in streken, waar de Islam reeds was doorgedrongen, een in een doek omwikkeld

---

[1]) Eigenlijk beteekent dit woord bocht, buiging (b.v. van een rivier). In het Riouw-Lingasch is het *lengkoeng*. *Pelengkoeng*, ook *pelengkoengan* == iets wat gebogen is, dus b.v. ook een eerepoort.

exemplaar van den Qoeran neerlegde. Vervolgens stak de aflegger van den eed eenige korrels benzoë (*koemanjan*) aan, die òf zoo maar op den grond òf in een aantal komforen (*persapan*) met gloeiend houtskool gevuld, soms ten getale van 7, welke om hem heen waren geplaatst, waren gestrooid. De bedoeling van dit branden van wierook was blijkbaar altijd om de aandacht van de bovenaardsche machten op te wekken, aan welke men zijn lot ging toevertrouwen. Die werden immers overal geacht er evenzeer neusorganen op na te houden als de menschen. Dit is reeds een oeroud geloof. Alle brandoffers bij primitieve volkeren hadden die strekking. Zelfs Jahwe vond er nog telkens genoegen in indien zijn neusorganen gestreeld werden door de reuk van gebraden vleesch. Het branden van wierook is echter bij de Minangkabauers waarschijnlijk pas in zwang gekomen, nadat de Islam zijn intrede in hun gemeenschap had gedaan. Het kan echter ook zijn, dat de Hindoes er de bewoners van den Archipel mee bekend maakten. In onze tegenwoordige Roomsch-Katholieke kerken heeft het branden van wierook echter geen andere strekking meer dan om de reukorganen van de aanwezigen te streelen en hen zoodoende in een meer plechtige stemming te brengen dan zij allicht zouden geweest zijn in een gewone atmosfeer. Prikkeling der zintuigen is door menigen godsdienst aangewend om de menschen in een zekere stemming te brengen. Ook een Minangkabauër, die wierook ruikt, voelt zich onwillekeurig eenigszins een ander mensch dan hij, die gewone frissche lucht inademt. Dat wist ook de moslimsche geestelijkheid, wie het er om te doen was hem voor zich te winnen, altijd zeer goed. Dat het aantal van bedoelde komforen juist zeven moest zijn stond natuurlijk ook altijd met de reuk van heiligheid in verband, die dit getal omgaf bij vele volken. Onder het uitspreken van het Minangkabausche eedsformulier nu moesten alle familieleden des uitzweerders van den eed, die bij de plechtigheid tegenwoordig waren, hunne handen in den walm van den wierook houden, ten teeken kennelijk dat zij zich solidair met hem betoonden. Als kwamen de onzichtbare machten ook hen be-

ruiken op de wijze zooals de reus deed bij de slapende kindertjes in 't sprookje van Klein-Duimpje, toen de geweldige „menschenvleesch" rook. Behalve de wierook, het touw en de overige voorwerpen, welke wij noemden, kwamen ook nog allerlei andere zaken bij het uitzweren van den adat-eed te pas. Die hadden alle dezen trek met elkaar gemeen, dat zij louter als symbolen moesten dienen van het lot, dat eventueel den meineedige zou wachten. Reeds de in den grond gestoken *poetjoea auër* had die rol te spelen. Maar bovendien behoorden gewoonlijk ook nog een oude bamboezen mand (*bangkao*) of *langkar*, of een rijstwan (*njiroe*) dan wel rijstpot (*parioek*), die vol gaten zaten, als *tanda* kracht bij te zetten aan de door den uitzweerder van den eed uit te spreken zelfvervloeking. Want als hij onwaarheid mocht hebben gesproken, dan zou het hem en den zijnen vergaan als het bamboe-uitspruitsel, dat gedoemd was te verdorren en af te sterven, of als bedoelde waardeloos geworden voorwerpen, die van de vuilnisbelt waren gehaald. Het beroep op het lot dier zaken was altijd een noodzakelijk geachte passus in het zelfvervloekingsformulier, dat de uitzweerder van den eed diende uit te spreken. Doch gewoonlijk werden bedoelde oude bullen en het bamboeuitspruitsel nog niet eens voldoende geacht om als *tanda* te dienen, waarop men zich zou beroepen. Meestal moest een aantal giftige of schadelijke plantjes en dieren *katjang miang*), zoomede een soort brandnetel (*djilatang njiroe*), een tros vruchten van den arengpalm, die evenzeer schadelijke eigenschappen heeten te bezitten, en een partij bamboehaartjes, het beruchte inlandsche vergif, zoomede ten slotte giftige hagedissen (*bingkaroeng*) en slangen bij de reeds genoemde zaken aanwezig zijn. Al die voorwerpen werden in een kring om den aflegger van den eed neergelegd om hem ook nog te doen zweren, dat hij en de zijnen ten gevolge van den verderfelijken invloed van een en ander hoopte onder te gaan, indien hij leugenachtig mocht zijn geweest bij het afleggen zijner verklaringen. Ten slotte bestond hier en daar de gewoonte, dat de aflegger van den eed onder het opzeggen van het zelfvervloekingsformulier, een blad van een

varen (*pakoe limbiding*) afstroopte (*berloeroet pakoe*) [1]) zoomede dat al zijn om hem zittende familieleden dat deden met varenblaren, die hun daartoe ter hand waren gesteld, of men verbrijzelde een pinangnoot of wierp een ei stuk. Allen mocht dan hetzelfde lot beschoren zijn als dien varens, pinangnoten of eieren, indien de uitzweerder van den eed onwaarheid had gesproken in rechte. Er werd alzoo nog al prijs gesteld op het telkens herhalen van hetzelfde thema. De Minangkabauër was, als elke andere primitieve mensch trouwens, vooral altijd wijdloopig en tot overdrijving geneigd, indien het er op aankwam de waarheid zijner verzekeringen te bekrachtigen. Hoe vaker men zichzelf vervloekte des te waardevoller werd de afgelegde eed beschouwd. De onzienlijke machten mochten eens aan een minder krachtige zelfvervloeking het oor niet leenen! En om de aandacht dier machten blijkbaar op nog meer afdoende wijze te trekken, werden soms ook geweren afgeschoten voordat de eed werd afgelegd. Het onzienlijke mocht eens in slaap zijn gevallen of hardhoorend zijn geworden! Maar had men dan ook ten slotte met wierookwalm en geweerschoten behoorlijk de aandacht der geesten gevestigd op de woorden, welke door den uitzweerder van den eed zouden uitgesproken worden, dan werd deze in den *masa adat* nooit door een moslimschen priester, maar altijd door een hoofd, gewoonlijk door het soekoehoofd, den *datoeq nan berampè*, van den te beëedigen persoon afgenomen. In onzen tijd zou dat allerwege ook nog wel gebeuren, maar in landstreken, waar de Islam meer vasten voet kreeg in verloop van tijd, wist de moslimsche geestelijkheid zich ook weer in de onderwerpelijke aangelegenheid in te dringen en kreeg de priester ten slotte een rol te spelen bij het af-

---

[1]) En dit gebeurt dan in het Palembajansche terwijl de aflegger van den eed daarbij telkens de woorden *dipoenah Allahlah* uitgalmt, welke vrij vertaald beteekenen: zoo moge Allah mij en de mijnen volkomen doen ondergaan! En alle aanwezigen vallen dan telkens na zulk een verwensching in met dezelfde woorden *dipoenah Allalah! Poenah* eigenlijk = schoon op, alles bij elkaar, geheel weg enz.

nemen van den eed[1]). Dat is o. a. het geval in het Alahan Pandjangsche. Na het afvuren der geweren treedt daar de *imam djoemaät* de *linkoeang* binnen, neemt den Qoeran, die zich bereids daarbinnen bevindt in handen en leest daaruit voor het zoogenaamde hoofdstuk *Jasin.* Vervolgens verzoekt hij den persoon, die den eed moet afleggen, om zijn rechterhand op het opengeslagen heilige boek te leggen en noodigt hem uit een in zijn nabijheid in den grond gestoken bamboestok flink te schudden (*berkoentjang auer*). Dit gebeurt dan, terwijl de eed-aflegger den priester de volgende woorden nazegt: *mati hambo saperti dikoentjang aoea inilah serta anak kamanakan tjoetjoe pioe*, ik mag met al mijn kinderen, kinds-kinderen en verwanten gelijk deze bamboestok, die ik thans schud, dood-gaan, indien ik onwaarheid sprak. Daarna zegt de priester hem weer het navolgende voor: *Wallahi lâpa alan-ndkasa dami Allah*, *dami Rasoel Oellah*, *dami Koeran*, *nan tigo poeloeh djoes*, *tidak memperboeati akoe akan sademikian itoe*, ik verklaar bij Allah, bij zijn Profeet, bij den Qoeran, die uit dertig hoofdstukken bestaat, dat ik mij niet schuldig maakte aan het mij ten laste gelegde. En pas nadat de eed-aflegger deze woorden driemalen achter elkaar herhaald heeft, verwijdert zich de *imam djoemaät* uit de *linkoeang* en treedt een panghoeloe[2]) daar binnen om den eigenlijken adat-eed af te nemen en zin voor zin den af-legger van den eed het formulier van dezen voor te zeggen, welke hij dan telkens heeft te herhalen. Wij behoeven dat formulier met al zijn wijdloopigheid hier niet mede te deelen. Men kan het in de geciteerde opstellen van den Heer Stibbe nalezen. Het bestaat slechts uit de reeks vervloekingen, die de aflegger van den eed over zichzelven en zijn verwanten

---

[1]) Waarvoor hij natuurlijk ook betaald moest worden. Daar was het voor-namelijk altijd om te doen. De Islam dringt zich in het leven des inlanders alleen in om uit alles geld te slaan.

[2]) Ook deze had altijd recht op de betaling van een bepaalde *isi adat* voor deze functie. Beide partijen, die het proces voerden, hadden daartoe bij te dragen. De som, welke men had te kwijten, bedroeg niet zelden f 12 ongeveer in ons geld. De winnende partij droeg daartoe altijd het dubbele bij van wat de verliezende den panghoeloe behoorde te betalen.

uitspreekt en van welke wij reeds de voornaamste bespraken. Dat men tegenwoordig bij den eed zijn lot in handen van Allah stelt is natuurlijk ook weer een uitvloeisel van den grooteren invloed, dien de Islam hier en daar gedurende de laatste eeuw in de Minangkabausche landen erlangde. In den ouden tijd moet Allah echter nog geen rol hebben gespeeld in de onderwerpelijke aangelegenheid. Want aanvankelijk riep men natuurlijk weer slechts de geesten aan, voor welke men het meeste ontzag koesterde. En heden ten dage zal men in streken, tot welke de eerbied voor Allah nog niet in al zijn volkomenheid doordrong, wel niet anders handelen. In de Korintji-landen trof men eertijds den adat-eed in vrijwel dezelfde gedaante aan, welke wij in bovenstaande regels leerden kennen. Nochtans geraakte die, sedert de Islam ook daar meer vasten voet kreeg, van lieverlede bij de Korintjiërs in onbruik en zweren dezen heden ten dage voornamelijk bij den Qoeran.

Wat thans aangaat de plaats, waar volgens den adat de eed moest afgelegd worden, te dien aanzien was nooit iets voorgeschreven, zoodat men den eed liet uitzweren op zeer verschillende plekken, soms verband houdend met het proces, dat moest uitgemaakt worden. Liep dit bijvoorbeeld over grondbezit, dan nam men den eed gewoonlijk af op de sawah of ladang, die het voorwerp van geschil uitmaakte. Betrof het een erfeniskwestie, zoo gebeurde dat echter op het graf des erflaters of op dat van een der overleden verwanten, die bij het hangende geding het meeste gewicht in de schaal had gelegd. Dan werd dus de partij, die den eed moest afleggen gesommeerd dit te doen „boven het lijk”, zooals het heette, *di daäwa diatè mait.* Of men sprak van *soempah diatè koeboeran.* Maar was men niet genoopt om op een bepaalde plek den eed te doen uitzweren, zoo koos men toch altijd bij voorkeur een localiteit uit, die in de eenzaamheid gelegen was, ver van de kota en als het kon, die ook met zwaar geboomte begroeid was. Want het heette dat dit evenzeer ten doode gedoemd was; dat alles wat groeide om en bij den uitzweerder van den eed onherroepelijk moest verdorren en afsterven ten gevolge van een

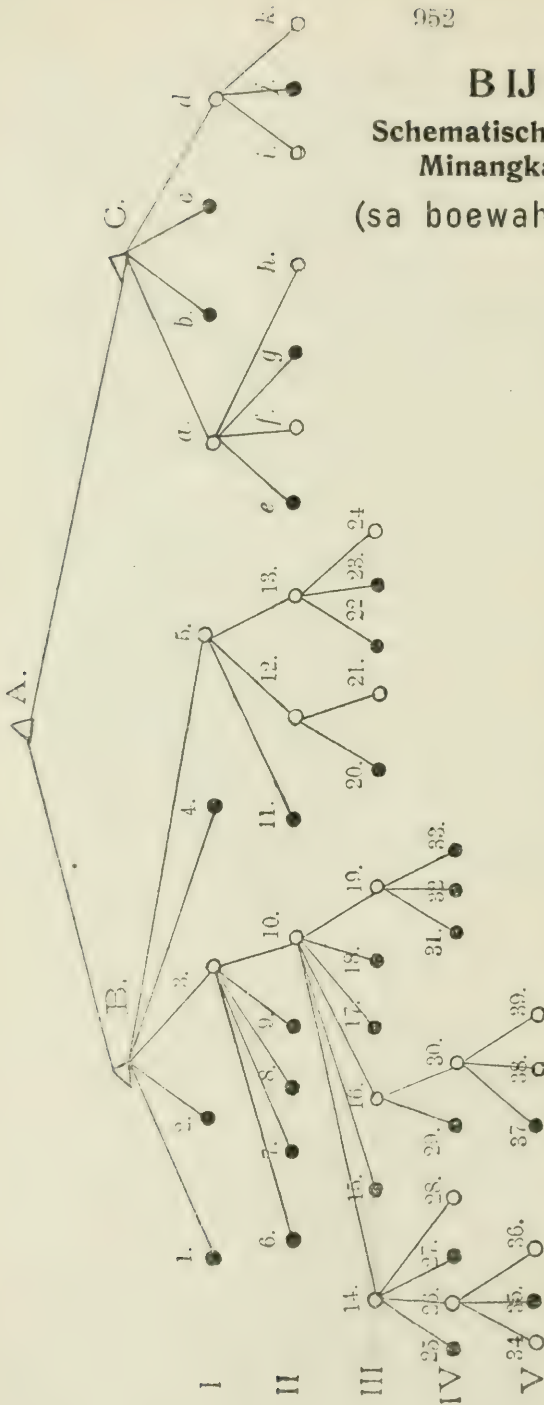
valsche verklaring, welke door de zelfvervloeking bekrachtigd werd. Zoo kon de meineed bij den primitieven mensch dus ook wel reeds een belangrijke verwoestende kracht bezitten voor een deel van diens niet aan hem verwant zijnde omgeving, al schokte die nog geenszins de publieke moraliteit en al kwam die nog zeker niet het staatsbelang te na.

Moest de adat-eed afgelegd worden door een gansche negri, en zulks kwam voornamelijk slechts voor indien er een moord op haar territoir had plaats gehad en men niet te weten was kunnen komen wie de dader was of waar hij zich bevond, dan moesten alle panghoeloes van den dorpstaat de zelfvervloeking niet alleen over zich en hunne verwanten, maar ook over de gansche negri uitspreken, terwijl men overigens daarbij dezelfde formaliteiten in acht nam en dezelfde symbolen bezigde, welke bij het afnemen van den eed van een misdadiger of gedaagde te pas kwamen. Men zwoer dan, dat men niet wist wie de moordenaar of doodslager was, of kende men hem, dat hij zich niet op het territoir van de negri ophield. Behoorde hij tot hare burgers, zoo kon zij pas na het afleggen van den eed zich van de zaak afmaken door de *bangoen* te betalen. Was hij echter niet in haar negriverband opgenomen, zoo behoefde de bloedprijs door haar ook niet betaald te worden.

BIJLAGE I.

Schematische voorstelling eener Minangkabausche familie.

(sa boewah paroeï; pajoeng)

△ A. = de reeds overleden gemeenschappelijke stammoeder der geheele familie.

△ B. en △ C. = de ook reeds overleden stammoeders der beide takken (*djoeraï*) van de familie.

○ = vrouwen.

● = mannen.

I — V = de nog levende generaties uit de beide stammoeders B en C, alleen door vrouwen voortgebracht.

BIJLAGE II.

Minangkabausche maten en gewichten.

A. Gewichten, in 't bizonder voor droge waren, uitgezonderd rijst; maten voor vloeistoffen kende men nimmer:

1[1]) kati = 20 tahil of thail.
1 thail = 4 pahoe of paoe.
1 paoe = 4 amè.
1 amè = 4 koepang.
1 koepang = 2 sago = 6 oewang.

Ik schreef op pag. 318 van dit boek, dat ik vermoedde, dat de *thail* van chineeschen oorsprong was. Intusschen zag ik over het hoofd dat ook de Hindoe-Javanen van Modjopahit dat gewicht kenden. Doch die lieden kunnen dit desnoods ook aan de Chineezen ontleend hebben. De *pahoe* of *paoe* was evenzeer reeds bij de Hindoe-Javanen bekend en wel onder de benaming *sapaka* (zie Jonker, o. c. pag. 143).

In de Korintjilanden kent men dezelfde gewichten, uitgezonderd de *koepang* en *oewang*. Hiervoor treden daar in de plaats zoogenaamde *rakik*, dat zijn pitten van de *koendoe*-vrucht. Verder bezigen de Korintjiërs voor nog kleinere gewichten zoogenaamde *seting*, pitten van de *sekedjoet*-vrucht, zoomede ten slotte gewone rijstkorrels (*bras*). Alzoo treft men bij hen de volgende gewichten aan:

1 kati = 20 thail.
1 thail = 4 paoe.
1 paoe = 4 amè.
1 amè = 4 rakik.
1 rakik = 4 seting.
1 seting = 4 bras.

---

[1]) Het voorvoegsel één drukt men dan uit met *sa* (= satoe): dus van 1 kati zegt men *sakati*, van 1 thail = *sathail*, enz.

De goudhandelaren plegen de kleinere van de onderwerpelijke gewichten in veelkleurige, fraai uitgesneden doosjes van allerlei grillige vormen te bewaren. Gewoonlijk bevat zulk een doosje dan als grootste gewicht een fraai vierkant stukje koper van het gewicht van een halve *thail*, zoomede stukjes koper ter zwaarte van 1 *paoe* en van $^1/_2$ *paoe*. De overige kleinere gewichtjes, die het doosje bevat, zijn meestal van lood of ander materiaal vervaardigd.

Toen men nu in verloop van tijd met het gemunte geld, dat de Oost-Indische Compagnie in de Minangkabausche landen invoerde, kennis had gemaakt, erlangden de goudgewichten er van lieverlede de volgende waarden:

1 oewang = 6 à 8 doewit, ook wel piti peking of piti ajam, piti timbangan, piti tangging enz. genaamd. Dit waren deels koperen duiten van europeesch maaksel, deels het kleinste koperen en looden geld, dat de Oost-Indische Compagnie uit China in den Archipel invoerde. Doewit = de maleische uitspraak van duit. Later, toen men onze centen leerde kennen, gingen nu eens 4 dan weer 2 doewit op één cent.

1 koepang = 40 doewit = ± f 0.24.

1 amè = 4 koepang = 1 real (reaal).

Na de vestiging van ons staatsgezag in de Minangkabausche landen varieerde de waarde van de amè daar overal tusschen ± f 2 en ± f 1.20 in de toen gangbare munt.

1 paoe = 4 real = ± f 8 à f 6.40.

1 thail = 16 real = ± f 32 — ± f 50. Later steeg de waarde van de thail gouds echter aanmerkelijk en kwam zelfs tot f 60 à f 64.

B. Maten voor rijst.

Terwijl de vorige maten voornamelijk voor het stofgoud en andere meer kostbare waren werden gebezigd, mat men de ontbolsterde rijst altijd af met de navolgende maten:

1 gantang = 4 à 6 tjoepak of = $^1/_8$ à $^1/_{10}$ pikoel (van 125 Amst. ponden).

1 tjoepak = ± 4 kati.

Zoowel de gantang als de tjoepak zijn maten, die men van bamboe of rotan vervaardigt.

De nog niet ontbolsterde rijst, welke nog in de halmen zit, dus de padi, zooals men die van het veld heeft afgesneden, meet men af met zoogenaamde *katiding* en *soekat*; wij zouden spreken van schoven en bossen. Dit waren natuurlijk altijd zeer onbestemde maten.

1 katiding = 100 soekat.

Het laatste woord, dat in het Riouw-Lingasch Maleisch niet, maar wel in 't Javaansch bekend is (*soekĕt* k. n., *roempoet* k. = gras, ook onkruid), wijst weer op invloeden, die van uit Java over de Minangkabausche landen gingen.

C. Lengtematen.

Deze drukte men voor het meerendeel uit in verhoudingen, welke men aan het menschelijk lichaam aantrof.

1 djarih = de breedte van een vinger.

1 hampoe = de lengte van een duim.

1 tampoe = de breedte van een handpalm.

1 èto of hesto (= hasta) = een elleboogslengte, dat is de afstand van den top van den elleboog tot dien van den middelsten vinger.

1 dapo of 1 djangkal = de afstand tusschen de toppen der beide middelste vingers, als men beide armen in elkaars verlengde horizontaal gestrekt houdt.

1 bahar = de afstand van den top van den middelsten vinger, als men de arm gestrekt loodrecht naar boven houdt tot aan de voetzolen.

1 tagah (= rechtop staan) = de afstand van de kruin van het hoofd tot aan de voetzolen.

Vlakte- en kubieke maten kenden de Minangkabauërs ook nimmer. De rijstvelden, welke op sawahs werden aangelegd, worden ingedeeld in *piring*, de tusschen de bekende dijkjes (*pamatang*) zich bevindende vakken van de sawah. Een aantal *pirings* bij elkaar deelt men weer in zoogenaamde *toempak*. *Piring* beteekent eigenlijk een bord om van te eten, een

scheteltje, dat bij een kopje behoort [1]). Wil men de uitgebreidheid van een *piring* aangeven, dan noemt men hare opbrengst en spreekt dus van een *piring*, die zooveel en zooveel *gantang* of *tjoepak* padi oplevert.

---

[1]) Of omgekeerd kan men onze tafelborden en schoteltjes bij kopjes met de reeds met het woord *piring* aangeduide sawahvakken zijn gaan vergelijken.

Verbeteringen en aanvullingen.

Op pag. 247 van dit boek werd medegedeeld, dat slechts een gedeelte van Gloegoer VI Kota *Moeara Soengei Lolo* genoemd wordt. Dit moet nog nader verklaard worden. Het gansche landschap, dat eigenlijk altijd bekend was onder den naam VI Kota Kampar, bestond aanvankelijk uit een confederatie der navolgende 6 negriën: Soengei Djadjaran, Gloegoer, Kota Tengah, Moearo, Soengei Lolo en Rotan Getah. Later gingen zich echter de 3 eerste negriën van de overige afscheiden onder de gemeenschappelijke benaming Gloegoer III Kota di Ilir, Beneden-Gloegoer, terwijl de andere 3 sedert heetten III Kota di Oediq, de 3 Kotas bovenstrooms of Boven-Gloegoer, ook wel Moeara Soengei Lolo.

In verloop van tijd voegden zich bij Gloegoer VI Kota de negriën Pangean, Sopan en Si Koemboeng, die weldra als één negri werden beschouwd onder den naam Oeloe Kampar, zoodat men toen ook is gaan spreken van Gloegoer VII Kota. Oeloe Kampar was eigenlijk een vreemde vestiging op Kamparsch grondgebied.

Op pag. 248 werd foutief medegedeeld, dat reeds *beide* Gloegoersche landschappen, waarvan boven sprake was, in 1881 bij het gouvernementsgebied werden gevoegd. Dit gebeurde in dat jaar slechts met Beneden-Gloegoer, dus met Gloegoer III Kota di Ilir. Pas in 1882 kwam Boven-Gloegoer of Moeara Soengei Lolo onder ons rechtstreeksch bestuur en werd toen te zamen met Mapat Toenggoel een deel van de assistent-residentie Loeboek-Sikaping en Rau (Ind. Stbd. 1882 N⁰. 132). Het gansche Gloegoersche, dus zoowel Boven- als Beneden-Gloegoer liet men intusschen hare eigen rechtspleging behouden (Ind. Stbd. 1882

N°. 234). Die landschappen behooren dus nog niet tot het gebied, waar het Sumatra-Reglement van kracht is.

Bij de opsomming van het aantal Regenten, die wij aanvankelijk ter Sumatra's Westkust aanstelden, zag ik er een paar over het hoofd. Aanvankelijk maakten wij van de Jang di Pertoeans, welke wij in Rau en Tanah Datar aantroffen, zoomede van de Sultans van Priaman en Indrapoera, en van den Radja in Troesan en het hoogste inlandsche hoofd te Padang Regenten. Maar de meesten van die autoriteiten verdwenen in verloop van tijd uit onze bestuurs-organisatie ter Kuste, zoodat wij daar tegenwoordig nog maar twee Regenten kennen, n.l. die van Padang en Indrapoera.

Op pag. 256 in den tweeden regel van onderen moet in plaats van de woorden „*het laatstgenoemde landschap*" gelezen worden: „*al deze negriën*" en in plaats van het woord „*bestond*" in den laatsten regel leze men „*bestonden*".

In aansluiting aan hetgeen ik op pag. 501 omtrent het huwelijk bij de Hindoes en Hindoe-Javanen mededeelde zij nog het volgende vermeld.

Volgens het oudste op volkomen patriarchalen grondslag steunende hindoesche recht, waarvan nog vele sporen zijn aan te wijzen in de bekende zoogenaamde „*wetten van Manou*" was het huwelijk nog geheel een koop-contract, waarbij de jonge vrouw door haren vader aan den bruidegom verkocht werd en de laatste voor haar een bepaalde geldsom of iets anders had te betalen. (Manou VIII 366 en IX 93, 97.). In het oudste recht der Hindoe-Javanen, dat voor het grootste deel op de wetten van Manou steunde, had het huwelijk ook nog geen ander karakter. De koopsom, die de bruidegom behoort te kwijten heette daarin *toekon. Toekoe* n., *toembas* k., beteekent nog in het hedendaagsch Javaansch koopen en de koopprijs heet in die taal *toekoean*. Maar in het post-Manousche recht der Hindoes sleet de gedachte aan een koop, die bij het huwelijk bewerk-

stelligd werd, van lieverlede af en kreeg dit een volkomen religieus karakter. Die verandering schrijve men toe aan den invloed der latere Arische volksstammen, welke de oudste hindoesche gemeenschappen in het Gangesdal gingen overheerschen. In die stammen had een bepaald georganiseerd priesterdom reeds de overhand gekregen. Het Brahmanisme was eigenlijk nooit anders dan de priesterheerschappij, die zich ook in de Hindoewereld gaandeweg op den voorgrond wist te dringen, de overmacht der geletterden, der zoogenaamde knappe menschen, der intellectueelen. Alle andere kasten bestonden altijd meer uit lieden van de daad, die minder aan geestesarbeid deden.

Ik moet hier ter aanvulling van wat op pag. 586 gezegd werd omtrent de ontstentenis van eenig onderscheid tusschen eigendom en bezit in het Minangkabausche recht nog het een en ander mededeelen. Zeker heeft de Minangkabauër die onderscheiding nooit *ipsis verbis* uitgewerkt, zooals in het westersche recht gebeurd is reeds sedert de dagen der Romeinen. Niettemin heeft er toch wel altijd in zijn rechtsbewustzijn een besef geleefd, dat er verschil bestaat tusschen *mala fide* en *bona fide possessio*.

Zooals bekend is beschermt ons recht niet enkel het bezit, als dit op het eigendomsrecht steunt, maar ook indien dat een bloot feit is, zonder dat de bezitter dus kan zeggen, dat hij ook eigenaar is. Derhalve kan niet alleen een eigenaar, die in zijn bezit gestoord wordt, een beroep doen op den rechter met het verzoek om hem daarin te handhaven of te herstellen, en zijn verhouding van eigenaar tot de zaak in geschil blijft dan buiten de kwestie, maar ook het bloote feit van het bezit wordt door ons recht beschermd, al kan de bezitter niet zeggen dat hij tevens eigenaar is. Bijvoorbeeld hij die een zaak op den weg vond, welke niet de zijne is, of hij, die een onroerend goed verkregen heeft, dat nog niet op zijn naam is overgeschreven, is ten aanzien van zulke zaken voorloopig slechts bloot bezitter en geen eigenaar. Zoo iemand staat dus in een verhouding tot de zaak onder hem, welke wel is waar op geen bescherming

aanspraak kan maken krachtens het eigendomsrecht, hij kan dus eventueel niet de *rei vindicatio* instellen, maar wel staan hem bij storing in zijn bezit de 3 bezitsacties ten dienste, welke ons recht kent, en die met de aan het oud-hollandsch recht ontleende benamingen van *de maintenue, de complainte* en *de spolie* worden aangeduid. [1])

In het moslimsch recht wordt het bloote bezit, waaraan geen eigendomsrecht gepaard gaat, niet beschermd, ook al is het *bona fide*. Dat miste dus altijd een actie. Slechts de eigenaar, de bezitter van *milik*, kan altijd in rechte optreden om zich te doen handhaven of herstellen in zijn bezit.

Hoe moet men nu ten deze beslissen wat het Minangkabausche recht betreft? Kende dat bezit? Indertijd werd hierover te Padang een proces gevoerd [2]) en men was toen algemeen van meening, dat naar het Minangkabausche rechtsbewustzijn het bloote bezit wel degelijk beschermd diende te worden. Dit is echter alleen maar juist ten aanzien van de *bona fide possessio*, desnoods ook van *mala fide possessio*, dat niet op een delict steunt. Want de dief had in elk geval nimmer het recht om in zijn bezit beschermd te worden naar de Minangkabausche opvattingen. Immers hem mocht men terstond het gestolene straffeloos ontnemen; niet alleen de bestolene, maar elk en een iegelijk, die het delict had zien plegen, was daartoe bevoegd. Echter geldt voor elken anderen *mala fide possessor*, b.v. voor den beslaglegger, die zich vergist had, het *salah tarik manggombalikan*. Die bij vergissing bezit had verworven kon van het verkregene nooit eigenaar worden; op hem rustte een *obligatoire* plicht om de zaak terug te geven. Toch geloof ik dat zoo iemand ook in zijn bezit behoorde beschermd te worden volgens het Minangkabausche rechtsbewustzijn.

Wijders heeft men bij de onderwerpelijke kwestie vóór alles natuurlijk weer in het oog te houden, dat slechts de houder van *harto pantjarian* alleen altijd als zuivere *possessor* kan aangemerkt worden, maar dat een familielid, dat *poesako*-goed

---

[1]) Zie de artikelen 550, 562 en 563 van het Indische B. W.

[2]) Zie het Ind. Weekblad van het Recht, jaargang 1879, N°. 813, 817 en 825.

onder zich heeft, eigenlijk niet een bezitter kan worden genoemd, doch hoogstens slechts een *nudus detentor*. Alleen de familie als eenheid is *possessor* van de *harto poesako*. Dus alleen haar competeert eventueel een der drie bezit-actiën, welke wij gevoegelijk ook den Minangkabauër kunnen toekennen. Wordt het bezit van bedoelde goederen dus gestoord, zoo ageere niet het gestoorde familielid, maar de *mamaq* tot handhaving of herstel van het bezit. Een familielid heeft slechts de bevoegdheid om van zijn *mamaq*, van niemand anders, een *recht to vruchtgebruik*, tot genot te vorderen; nooit staat hem een actie uit eigendomsrecht of bezit ten dienste. Dus ten aanzien van elken *outsider*, die hem in dat vruchtgebruik stoort, mist hij welke actie ook. Die stoort slechts het bezitsrecht *der familie-eenheid*, al komt dit voor het betrokken familielid ook neer op een stoornis in zijn *gangam baoentoek*. Dit laatste is nochtans een stoornis, die minder hij dan wel zijn gansche familie zich heeft aan te trekken. Ik wees er reeds op dat in het proces van *Si Loeja* en *Si Lebbo* de fout werd begaan om aan de gestoorde dier beide zusters *possessio* toe te kennen ten opzichte van den grond in geschil, welke een deel van de *harto poesako* van beide gedingvoerenden uitmaakte. De dames hadden hoogstens kunnen kibbelen over het *gangam baoentoek*, meer niet. Het familie-bezit werd door de stoornis van een harer in dat recht niet in 't minst in gevaar gebracht. Dat zag men bij bedoeld proces blijkbaar niet in.

Bij de behandeling van het obligatierecht vergat ik mede te deelen dat naar het Minangkabausche rechtsbewustzijn *eigendom* nooit overgaat door het enkele contract. Levering was steeds een noodzakelijk vereischte om zakelijke rechtsverhoudingen te doen ontstaan. Het *non pactis, sed traditione dominium acquiritur* gold dus ook altijd onder de Minangkabauërs.

In het tijdschrift „De Griffier", „orgaan van den bond van „niet-gegradueerde Europeesche Rechterlijke ambtenaren" heeft de Heer R. C. W. Welborn, Griffier van den Rapat te Fort

van der Capellen in een zeer lezenswaardig opstel getiteld: „*Mamaq* en *Kamanakan* bij de Maleiers, de macht en positie „van den mamaq, hunne wederzijdsche verplichtingen enz." (afl. 8, 10 en 11 van den eersten jaargang), welk geschrift mij pas na het afdrukken van dit boek in handen kwam, de op pag. 877 hiervan medegedeelde stelling, dat in gedingen betreffende de *harto poesako* slechts de *mamaq persona standi in judicio* heeft en niet de gezamenlijke Kamanakans, zeer ernstig aangevochten. Hij beweert dat die stelling geen adat is, maar slechts een product van de jurisprudentie van den Raad van Justitie te Padang, die ten deze waarschijnlijk onder invloed van de Padangsche advocaten Mrs. v. Bosse en Smits handelde. Het is mogelijk; ik zelf twijfelde indertijd aan de echtheid der onderwerpelijke stelling. Men onderzoeke de zaak nader; *sub judice lis est.*

INHOUD.

HOOFDSTUK II.

Familie- en Huwelijksrecht.

HOOFDSTUK III.

Vermogensrecht.

HOOFDSTUK IV.

Strafrecht en rechtspleging.